
UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 01437096 9

Primer Congrés Internacional
de la Llengua Catalana

Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana

BARCELONA
Octubre de
1906

Estampa d'En Joaquim Horta
Méndez Núñez, 3 y 5
1908

PRIMER CONGRÉS INTERNACIONAL
DE LA LLENGUA CATALANA

COMISSIONS ORGANISADORES

Comissió tècnica

MOLT ILTRE. SR. DR. MOSSÈN ANTONI M.ª ALCOVER, Magistral y Vicari general de Mallorca, filòlech y publicista: *President de les Comissions organisadores.*

Vis-presidencia: ILTRE. SR. DR. D. ANTONI RUBIÓ Y LLUCH, Catedràtich de Literatura catalana en els Estudis Universitaris Catalans y de Literatura general espanyola en la Universitat de Barcelona, Cònsul general de Grecia, etc.

SR. D. JAUME MASSÓ Y TORRENTS, bibliograf y publicista.

SR. D. JOAQUIM CASES-CARBÓ, Advocat y escriptor.

Secretaría: SR. PROF. D. JOSEPH PIJOAN Y SOTERAS, Arquitecte, Professor de la Escola d'Arquitectura de Barcelona, y escriptor.

Comissió econòmica

Vis-presidencia: D. JOAN ALANDÍ Y CANELA, Comerciant, *Tresorer de les Comissions organisadores.*

ILTRE. SR. DR. D. BENET DE POMÉS Y POMAR, COMTE DE SANTA MARÍA DE POMÉS, Cavaller de la Ordre de Sant Gregori 'l Magne, y Advocat.

Secretaría: SR. D. CARLES DE FORTUNY, hisendat y escriptor.

Comissió administrativa

Vis-presidencia: ILTRE. SR. D. JOAN RUBIÓ Y BELLVER, Arquitecte, y Regidor del Excelentíssim Ajuntament de Barcelona.

SR. PROF. D. EMILI VALLÈS Y VIDAL, Llicenciat en Ciencies, gramàtich y escriptor.

Secretaría: SR. DR. D. JAUME ALGARRA Y POSTIUS, Advocat.

Comitè executiu

ILTRE. SR. D. JOAN RUBIÓ.

SR. D. JOAN ALANDÍ.

SR. D. JOSEPH PIJOAN.

SR. DR. D. JAUME ALGARRA, *Secretari general de les Comissions organisadores.*

SR. D. JOAQUIM MANUEL GAY Y PLANELLA, Comerciant, *Vis-secretari general.*

COMISSIONS ESPECIALS

Comissió de la Esposició bibliogràfica

Sr. D. Eudalt Canibell, Director de la *Biblioteca Pública Arús*
Sr. D. Ramón Miquel y Planas
Sr. D. Cèssar Nieto
Sr. D. Jordi Rubió y Balaguer
Sr. D. Francesch de P. Colldeforns
Sr. D. Ramón d'Alòs y de Dou
Sr. D. Manuel Raventós
Sr. D. Joseph M.ª López Picó
Sr. D. Francesch Martorell
Sr. D. Miquel Cabeça

Comissió de la «Garden Party»

Sr. D. Rafel Gay y de Montellà
Sr. D. Xavier d'Alòs y de Dou
Sr. D. Rafel Masó y Golferichs
Sr. D. Eugeni Vilaclara y Bladó
Sr. D. Vicens Puiggrós

PRESIDENCIES HONORARIES DEL CONGRÉS

Emm. Sr. Cardenal - Bisbe de Barcelona
Iltm. Sr Bisbe de Perpinyà
Iltm. Sr. Bisbe de Vich
Iltm. Sr. Bisbe de la Seu d'Urgell
Iltm. Sr. Bisbe de Solsona
D. Frederich Mistral
D. Marcelí Menèndez Pelayo
D. Angel Guimerà
D. Teodor Llorente
D. Francesch Romaní y Puigdengoles
D. Artur Farinelli, de la Universitat d'Innsbruk
Dr. Bernat Schädel, de la Universitat de Halle
Mr. Morel-Fatio, de la Universitat de París
D. Anicet dels Reys Gonçalvez Vianna, de Lisboa

TAULES DE LES SECCIONS

Filològica-Històrica

Presidencia: Mn. Antoni M.ª Alcover
Vis-presidencies: Mn. Mariàn Grandia
D. Pere Vidal
D. Pompeu Fabra
D. Mateu Obrador
Secretaries: D. Joaquim Cases-Carbó
D. Emili Vallès

Literaria

Presidencia: D. Antoni Rubió y Lluch
Vis-presidencies: Mn. Miquel Costa y Llobera
D. Joan Maragall
D. Joaquim Ruyra
D. Joan Alcover
Secretaries: D. Jaume Massó y Torrents
D. Joseph Pijoan

Social y Jurídica

Presidencia: D. Raymond d'Abadal
Vis-presidencies: D. Francesch Albó y Martí
D. Jaume Carner
D. Ramón Picó y Campamar
D. Joseph Franquesa y Gomis
Secretaries: Sr. Comte de Santa María de Pomés
D. Jaume Algarra y Postius
D. Ferràn Sans y Buigas

COMISSIÓ EXECUTIVA
DELS ACORTS DEL CONGRÉS [1]

Mn. Antoni M.ª Alcover
D. Antoni Rubió y Lluch
D. Raymond d'Abadal
D. Joan Alandí y Canela
D. Joan Rubió y Bellver
D. Jaume Massó y Torrents
D. Joaquim Cases-Carbó
Sr. Comte de Santa María de Pomés
D. Emili Vallès y Vidal
D. Joseph Pijoan
D. Carles de Fortuny
D. Jaume Algarra y Postius
D. Joaquim M. Gay
D. Ferràn Sans y Buigas

(1) Formada pels individuus de les Comissions organisadores junt ab els Srs. Presidents y Secretaris de les Taules.

Congrés Internacional
DE LA LLENGUA CATALANA

La Llengua Catalana té una historia gloriosa: en l'Edat Mitjana fou la llengua dels reys d'Aragó y de la seva ben ordenada cancelleria, y s'extengué triomfalment, ab el vol de la ciencia o per l'impuls de les armes, per les tres penínsules mediterranies. Fou llengua d'Estat a Sicilia y a Atenes y en la cort magnífica d'Alfons V a Napols.

En ella parlaren, abans que en cap altra, els primers parlaments polítichs d'Europa. En ella s'escrigueren les primeres lleys marítimes dels pobles migevals, y ella fou la primera llengua vulgar que serví pera les especulacions filosòfiques. Es, donchs, llengua d'alta y antiga prosapia.

Parlada encara avuy per quatre milions d'homens, veu catalana, ab més o menys diferencies dialectals, es la que's parla en les provincies de Barcelona, Tarragona, Girona, Lleida, Valencia, Alacant y Castelló de la Plana, a les Balears, al departament francès dels Pireneus Orientals y en la petita regió d'Alguer, a l'illa de Sardenya.

Hi hà, donchs, espanyols, francesos y italians qui la parlen. Desde 'ls cims aguts de les nostres montanyes fins a les capitals modernes, populoses y agitades com Barcelona, en les illes d'endins la mar y en la llarga ribera de les nostres costes, homens de mar y de terra han continuat estimant-se aquesta llengua catalana, adhuc en els temps de la seva més gran decadencia literaria.

En aquell periode d'esmortuiment que durà més de tres centuries, la llengua catalana va desaparèixer gaire be de la vida pública en sa forma escrita. Els pobles qui la parlaven vegeren llur conciencia torbada per aquells qui 'n feyen un pecat de parlar la llengua propria; valencians y mallorquins començaren a dubtar de la santa unitat de la paraula nostra, y altres, més estraviats encara, cercaren en una fantàstica llengua llemosina la genealogía arbitraria del nostre idioma.

El renaixement del nucleu català, qui començà essent econòmich, ha arribat a esser integral, extenent-se a totes les manifestacions artístiques, literaries, socials y científiques. Escriptors meravellosament dotats del geni y de l'instint de la raça han sublimat la llengua del poble y l'han aixecada a les altes esferes de la literatura y del pensament. En poch més de mig segle, y malgrat tots els obstacles oposats pels elements oficials, la llengua literaria ha resorgit ab vida esplendorosa, caminant ab èxit, a figurar entre les més cultivades de les seves germanes neo-llatines.

Cal, donchs, ara que la llengua catalana ha recobrat la seva dignitat literaria, que 'ns afanyèm a estudiar-la tecnicament en la seva íntima estructura. Es aquesta una necessitat espiritual nostra y un deute que tenim ab la cultura universal.

Ab la vivor de les disputes y ab l'exitació de les controversies, nosaltres (encara que no hem deixat de tenir tècnichs y gramàtichs molt respectables) hem perdut en gran part aquella tradició de mètode y disciplina científica que són avuy tant necessaris pera'l bon profit dels estudis, y es pera restaurar-los que 'ns dirigim a tots els homens de bona voluntat, tant d'aquí com dels demés països, pera que vinguin a aportar-nos el tresor de les llurs esperiencies científiques.

Es a vosaltres, els estudiosos dels demés pobles peninsulars no catalans, a qui 'ns dirigim primerament demanant-vos que vinguèu a colaborar ab nosaltres, catalans, en l'estudi d'aquesta llengua germana de les vostres. Y, després d'a vosaltres, y tant com a vosaltres, es als aciençats de tot el món a qui convidem, pera que vinguin a la terra

den Milà y den Bastero a retornar-nos el caudal científich que aquells homens il·lustres els entregaren.

Congregats a Barcelona, els estudiosos de la llengua catalana apendràn de sentir-la viva en la boca del poble y coneixeràn de passada la moderna literatura catalana, tant abundant y rica de sentit, y aquí podràn concertar-se també pera treballs colectius que siguin d'interès general pera 'ls estudis filològichs. Obres importants dels nostres clàssichs antichs jeuen ignorades en les biblioteques y arxius de la peninsula y de l'estranger; manuscrits sovint mal catalogats com a provençals, o ab el nom genèrich d'espanyols, contenen textes inestimables de l'antiga literatura catalana.

Es d'un interès general, pera 'ls romanistes, el coneixement precís de la nostra llengua, tant moderna y tant antiga a la vegada; y es per això que no dubtem que han d'aprofitar aquesta ocasió que se 'ls ofereix d'un Congrés, pera venir a fer-ne íntima y personal coneixença a casa nostra.

Ells podràn aportar-nos els datos nous de llurs estudis en forma d'una comunicació, o el simple exemple de llur paraula metòdica y disciplinada. La bona llevor granarà, y tenim fe en que aquest Congrés ha de contribuir en molt a la restauració dels estudis filològichs a Catalunya. En cambi nosaltres, apenes sortits d'un llarch período de dures proves, els mostrarèm dignament lo que pot l'amor d'un poble que ha estimat la seva llengua, fent-ne una religió y un culte.

El Congrés s'ocuparà, donchs, del desenrotllament dels estudis filològichs a Catalunya. Tractarà, ademés, de les qüestions històriques y literaries que ab la llengua estiguen relacionades, y pensarà en proveir a la defensa y estensió d'aquesta nostra estimada llengua catalana. Se dividirà en conseqüencia, en quatre seccions: Filològica, Històrica, Literaria y Social.

Els iniciadors del Congrés esperen que 'ls romanistes en general, y sobre tot aquells qui tantes proves han donades ja d'amor a la nostra llengua, no deixaràn d'acudir-hi; als estudiosos hispànichs y extrangers els ofereixen la tradicional llealtat de la terra catalana; en ells confien, y en ells esperen, car la sort d'una de les més antigues y glorioses llengues romàniques els ha forsoçament d'esser cara.

Y als catalans tots, en general, els demanen la ajuda llur sense distinció de classes ni categories. Criden els aciençats pera que estudiin, els allunyats pera que s'acostin, y els presents pera que 'ls assisteixin; y que així, tots aplegats, facin un nou esforç per la llengua y per la patria.

Barcelona, Desembre 1905.

LA COMISSIÓ TÈCNICA:

ANTONI M.ª ALCOVER, A. RUBIÓ Y LLUCH, J. MASSÓ Y TORRENTS, J. PIJOAN, J. CASES-CARBÓ.

Programa de les Tasques y Festes del Congrés

DISSABTE DÍA 13

A les 10 de la nit. — Sessió inaugural

DIUMENGE DÍA 14

A les 10 del matí. — Inauguració de l'Esposició del llibre català

A les 11 del matí. — Constitució de les seccions y ordre dels treballs

A la tarde. — «Garden-Party» en obsequi als Congressistes y llurs families al Park Güell

DILLUNS DÍA 15

A les 10 del matí. — Sessió ordinaria

A les 4 de la tarde. — Sessió ordinaria

A la nit. — Al Teatre Principal, festa del Teatre Català, ab representacions de varies escenes de les diverses èpoques del nostre teatre

DIMARS DÍA 16

A les 10 del matí. — Sessió ordinaria

A les 4 de la tarde. — Sessió ordinaria

A la nit. — Festa de la Música Popular Catalana, per l'«Orfeó Català»

DIMECRES DÍA 17

A les 10 del matí. — Sessió ordinaria

A la 1 de la tarde. — Dinar en obsequi dels Congressistes estrangers al Restaurant del Tibidabo

A les 6 de la tarde. — Sessió de clausura del Congrés

A la nit. — Recepció al Saló de Cent per l'Ajuntament de Barcelona

DIJOUS DÍA 18

Excursions a Vich, a Ripoll, a Poblet y a Vilanova y Sitges, en obsequi als Congressistes estrangers

A la nit. — Recepció en obsequi dels Congressistes a l'«Ateneo Barcelonés»

REGLAMENT

ART. 1.r El Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana s'obrirà a Barcelona 'l día 13 d'octubre de 1906 y 's clourà 'l 17 del meteix mes. Son obgecte es esclusivament científich.

ART. 2.n Hi haurà dues categoríes de Congressistes: *Honoraria* y *Efectiva*.

Seràn Congressistes honoraris: 1.r Els Congressistes estrangers qui presentin algun treball al Congrés o vinguin a pendre part en ses tasques. 2.n Els qui hagin sigut nomenats tals per les Comissions organisadores, en atenció a llurs mèrits. 3.r Els qui al verificar l'inscripció hagin satisfet una quota no inferior a 50 ptes.

Seràn Congressistes efectius: tots els qui ho solicitin, satisfacin una quota no inferior a 5 ptes. y exhibexin el títol corresponent.

ART. 3.r Tot membre del Congrés, al satisfer la quota, rebrà un títol, que l'acreditarà com a Congressista.

Al solicitarse la inscripció deuen clarament espressarse els noms y cognoms del Congressista, sa professió y títols acadèmichs o honorífichs y la seva adressa.

El títol de Congressista serà necessari presentarlo pera la entrada en les sessions y pera obtenir el *carnet*.

La inscripció de Congressista dona dret: a la entrada en els llochs ont se celebri algun acte del Congrés, en tant que la capacitat del lloch ho permeti; a la rebaixa que sía acordada en les festes que no tinguen caràcter purament gratuit; a rebre gratuitament un exemplar del Llibre de Deliberacions; a rebre gratuitament de la Secretaría general la cèdula d'identificació necessaria pera obtenir de les Companyíes ferroviaries la rebaixa de preus que 's concedeix als Congressistes.

També tindràn dret els senyors Congressistes a un nombre limitat d'invitacions, que deuràn exhibirse a l'entrada de les festes gratuites, pera persones de llurs familíes.

ART. 4.t El Congrés estarà dividit en les Seccions següentes:

I. Secció filològica-històrica.
II. Secció literaria.
III. Secció social y jurídica.

ART. 5.t El Comitè Executiu, d' acort ab les Comissions organisadores, estàn encarregats de tots els treballs de preparació y funcionament del Congrés y de ses festes. Lo per dites Comissions acordat es inapelable y indiscutible.

ART. 6.è Sols hi hauràn dues Assamblees generals o Sessions plenaries: la inaugural y la de clausura. Les altres reunions seràn tantes com calguin pera despatxar el treball de cada Secció. Les Seccions poden funcionar alhora.

ART. 7.é Les Comissions poden acordar la celebració d'altres Assamblees generals, sía pera la lectura de comunicacions científiques d'escepcional importancia, etc. Les conferencies no poden esser seguides de discussió de cap mena.

ART. 8.è Els treballs presentats al Congrés se dividiràn en temes y comunicacions. Els temes podràn discutirse, però no les comunicacions.

ART. 9.è Avans del día 23 de septembre els senyors Ponents deuen tenir entregades al Comitè Executiu les Conclusions de llurs temes respectius, les quals un cop impreses se circularàn tot lo més tart vuit dies abans del Congrés entre 'ls membres del meteix.

Tots els senyors congressistes qui vulguen presentar esmenes a les meteixes podràn enviarles al Comitè Executiu, fins a les 10 de la nit del día 11 d'octubre, firmades pel remitent, espressanthi ab tota claretat el nom del interessat y 'l nombre que figuri en el seu títol de Congressista.

ART. 10. Els ponents podràn fer seves les esmenes que 's presentin y que creguin encertades, modificant llavors en el sentit de les meteixes llurs conclusions, que seràn redactades de nou y llegides pera coneixement del Congrés en les reunions de constitució de les Seccions. Si la Secció vota favorablement alguna esmena, se posaràn d'acort l'autor de la meteixa y 'l Ponent pera la redacció definitiva de la conclusió.

ART. 11. La Taula de cada Secció, en cas d'esser varies les esmenes que s'hagin de discutir, farà que 's discuteixin en lloch preferent les que crega més importants, subgectantse al temps de que 's disposi.

Sols hi hauràn en cada discussió dos torns en prò y dos en contra. Els Ponents disposaràn de 15 minuts per la defensa de llurs conclusions. Els autors de les esmenes, defensantles, no hi esmersaràn més de 10 minuts. Això s'entén en els primers torns, puix els segons, tant en prò com en contra, no passaràn de 5 minuts cada un. No obstant, tots els plassos seràn prorrogables o reduibles, sempre que la Secció ho acordi a proposta del President.

ART. 12. Les Comissions organisadores, reunides el día 13 d'octubre avans de la Sessió inaugural, ne celebraràn una de preparatoria. En ella 's faràn els nomenaments de les Taules de les Seccions y 's proclamaràn els Presidents honoraris del Congrés, se donarà compte de les esmenes rebudes, se decreterà les que mereixin ser preses en consideració y s'acordarà la forma en que hauràn de ferse les votacions, donantse compte al Congrés dels nomenaments de les Taules al finalisar la Sessió inaugural, y de lo demés en la reunió de constitució de les Seccions.

ART. 13. La presidencia de les Seccions té facultat per interpretar el present reglament. No 's concedirà may la paraula per qüestions d'ordre, per alusions y tot lo que no sigui de caràcter tècnich.

ART. 14. Cada Congressista, en acabant de llegir son tema, comunicació, esmena, proposició, etc., ne farà entrega allí meteix al Secretari de la Taula de la Secció. Axís meteix els discursos llegits en Assamblea general, seràn fets a mans del Secretari general del Comitè executiu.

Els senyors Congressistes qui prenguin part oralment en les discussions venen obligats a fer un estracte escrit de llurs parlaments per remètrel al Secretari general, avans del día 20 d'octubre.

El Comitè Executiu cuidarà de la publicació de les actes y deliberacions, literalment o per estracte, en el modo y forma que tingui per convenient.

ART. 15. Després de clòs el Congrés podràn actuar en nom del meteix les Comissions que 's nomenin per portar a la pràctica acorts presos. Una de dites Comissions ha d'esser encarregada de organisar el segón Congrés Internacional de la Llengua Catalana.

ART. 16. La llengua catalana en totes les seves riques variants, serà la oficial del Congrés, però els Congressistes qui no síen de paíssos ont dita llengua es parlada, podràn usar la seva propia.

Barcelona, septembre de 1906. — Per A. de les Comissions: el Secretari general, *Dr. J. Algarra y Postius.*

SECCIÓ FILOLÒGICA - HISTÒRICA

TEMA I

DR. JOAN CODINA, Catedràtich del Seminari de Barcelona. — *Importancia de l'Ortografía. Necessitat d'equilibrar l'element fonètich ab l'etimològich.*

Per equilibrar l'element fònich ab l'etimològich en pro de l'Ortografía de la llengua catalana, es precís:

1.r Estudiar ab molta seriositat la Etimología de nostra llengua, no oblidant que en treballs d'aquesta mena s'han errat sovint encara els gramàtichs més distingits.

2.n Conreuar també ab gran mirament nostra Fonètica, tenint molt en compte que la tasca d'esbrinar les modificacions que sofrexen els mots es no menys fexuga y arriscada que la d'escudrinyar ses arrels.

3.r Atendre en aquexa doble feina al ús corrent y al tradicional de nostra parla, com també a les llengües d'origen per nosaltres, sobre tot la llatina, y ajudarse ab comparacions d'altres idiomes, en particular dels germans.

4.t Conegudes la Etimología y la Fonètica d'un mot, escríurel conforme la Fonètica, perquè aquesta es la que dona una forma nova a les paraules que aquella li apropía, enmotllantles segons la fesomía de cada poble.

TEMA II

JOSEPH RIGOL, de Tarrassa. — *Pronoms y adgetius pronominals. Us correcte del* llur.

I. El pronòm possessiu *llur*, provinent del genitiu plural llatí de tercera persona *illorum*, dèu conservar sempre aquest just valor original, referintse únicament a més d'un possehidor. — II. Dèu acordarse en nombre ab l'obgecte de possessió. — III. Es convenient restablir l'ús com a absolut. Exemple: no gasten res que no sigui *llur*. — IV. No cal emplearlo com a datiu, per tenir ja la nostra llengua el medi just d'espressió en la forma àtona pronominal de tercera persona *els*.

TEMA III

FÈLIX JOVER Y VERGÉS, Doctor en Filosofía y Lletres, de Barcelona. — *Partícules pronominals,* hi, en, ho.

I. L'ús en català de les partícules pronominals *hi, en, ho,* es una prova de les característiques que presenta la nostra llengua.

II. L'estudi de la Sintaxis catalana, per lo que té la Sintaxis de propi y distintiu en cada llengua, ha de referirse forçosament a les característiques: paraules, modismes, y demés formes de llenguatge que son l'ànima de la llengua.

TEMA IV

BONAVENTURA RIERA, de Barcelona. — *Relatiu possessiu català equivalent al llatí* cujus, quorum.

I. Lo relatiu possessiu equivalent al llatí, *cujus, quorum,* es en català *qui, que, qual,* precedit de la preposició *de*, tant si va després del antecedent y 'l consegüent *(.... lo .... del qual),* com si 's troba entre mitg de l'un y l'altre *(..... de qui lo .....)*

II. L'ús del *qual, que* o *quin* sense la preposició *de* no pot espressar may l'idea de possessió, essent un barbrisme tant lleig com general l'ús del *qual* o *quin* com a traducció literal del *cuyo* castellà.

TEMA V

MOSSÈN MIQUEL COSTA Y LLOBERA, Mestre en Gay Saber, de Mallorca. — *La preposició* a *en l'acusatiu.*

L'ús de la preposició *a* en l'acusatiu

(quan se tracta de persona, nom propi o personificació), pertany únicament al castellà; constitueix una anomalía, confonent dues relacions tant distintes com les del datiu y acusatiu; finalment es contrari a la llegítima tradició de la nostra llengua; per tot lo qual no s'hi pot admetre més.

TEMA VI

Molt Iltre. Sr. Dr. Antoni M.ª Alcover, Canonge Magistral y Vicari general de Mallorca. — *Concordansa del participi ab el terme d'acció.*

I. La concordansa del participi ab el terme d'acció dins els temps composts de la veu activa es una lley interna de la llengua catalana, que 's revela tant dins els monuments escrits de tots els sigles y regions com dins el llenguatge parlat.

II. Devegades falla aquella lley, axò es, no 's fa dita concordansa quant el participi va devant el terme d'acció, per motiu de no atendre sempre el qui parla a si dit terme revestirà la forma masculina o femenina, singular o plural.

III. Fora del cas de la conclusió anterior, l'infracció de la lley de concordansa no es una evolució espontania sobrevinguda naturalment dins la nostra llengua, sinó que 's dèu esclusivament a l'influencia castellana, que desde 'l sigle XVI deturpa y violenta l'estructura interna del català.

IV. Els monuments escrits del sigle XVI ensà y l'estat actual de la llengua parlada en les seves diferentes regions, demostren que, allà ont es més forta l'influencia castellana, més poch s'hi observa la lley de la concordansa; y allà ont es més fluxa dita influencia, aquella lley hi es més observada.

V. La lley de la concordansa s'observa més dins la llengua parlada que dins l'escrita, perquè, en parlar, un se dexa dur més de l'instint de la llengua que no quant un escriu.

VI. Les infraccions de la lley de concordansa en les persones que no sufrexen gayre la influencia castellana se deuen a la falta d'estudis gramaticals del català, de que sempre hem patit y patim per la nostra desgracia.

TEMA VII

Bernat Obrador, [1] de Palma de Mallorca. — *Us del aussiliar* esser *en les oracions d'activa.*

I. La tradició llingüística es una base indispensable per investigar y establir les lleys filològiques; però es insuficient y no té valor absolut quan la llengua ha suferta per llarch temps l'influencia escessiva y desnaturalisadora d'algún altre idioma estern.

II. En formar una oració de temps compost, el valor del participi y les seves relacions ab les altres parts de l'oració, decideixen absolutament l'ús de l'un o l'altre verb aussiliar. Axí, donchs, l'estudi del participi ha de precedir al tractat dels aussiliars.

III. Qualsevol verb català pendrà l'aussiliar *esser*, sempre que dins l'oració el seu participi sía adjetiu del subjecte; y pendrà l'aussiliar *haver* sempre que 'l participi sía adjetiu del terme de l'acció o de l'acció verbal metexa.

TEMA VIII

Rt. P. Ignasi Casanoves, S. J., de Barcelona. — *Oracions condicionals.*

I. L'imperfet d'indicatiu en les condicionals irreals de present y futur es forma catalana de sòca y arrèl.

II. La preponderancia estremada de l'imperfet de subjuntiu sobre 'l d'indicatiu en les metexes es d'influencia forastera.

TEMA IX

Victor Oliva, de Vilanova y Geltrú. — *Procedencia y Ortografía de la* x *catalana.*

I. La majoría de les paraules catalanes aont entra la *x*, provenen del llatí.

II. En aquestes el sò català de la *x* deriva de les lletres llatines *x*, *s*, *ss*, *sc*, y *c*.

III. Els quatre sons que fins are s'han

(1) Per impossibilitat d'encarregarsen son pare D. Mateu, Arxiver de la Diputació de Palma, com constava en el fascicle-programa del Congrés.

vingut representant per *x*, deuen distingirse, escrivint:

x, quan sona com *ch* francesa,

tx, quan sona com *ch* castellana,

cs, quan axís se pronuncia, com en *laxant, luxació*, etc.

cz, quan se pronuncia axís: com en *examen*.

SECCIÓ LITERARIA

TEMA I

JOAQUIM RUYRA, de Blanes,—*La nostra llengua en les obres literaries. Causes de la formació del llenguatge literari com a diferent del vulgar. Crítica d'introduccions sintàcsiques de quart ordre en la literatura catalana.*

I. Que 'l pensament artístich sent vers el llenguatge tres menes de necessitats essencials: necessitat de riquesa interna o mental, necessitat de riquesa esterna o formal y necessitat de comunicació; y que aquestes necessitats poden y solen portar a la formació d'un llenguatge literari diferent, en part, del vulgar.

II. Que 'l més bon ordre de fonts, que 's pot seguir per millor satisfer la primera de les esmentades necessitats ab menys perjudici de la tercera, es el de la següent enumeració:—parla viva,—llenguatge antiquat,—construcció llatínica,—barbra introducció y lliure invenció. *(Vid. Horaci. Ep. ad Pis. VII).*

III. Que la poca afició al estudi del català antich y l'intens y general estudi del castellà, a la nostra terra produeixen en el bon ordre dels nostres coneixements llingüístichs una pertorbació perniciosa al nostre llenguatge literari.

IV. Que per evitar els danys de la pertorbació que 's senyala en la conclusió anterior, cal fomentar l'estudi del català dels sigles d'or y aixecar veus de reprovació contra la introducció y sosteniment innecessaris de formes de quart ordre, y molt especialment de mentalitats sintàcsiques castellanes.

TEMA II

GREGORI ARTIZÁ, de Capmany. — *Importancia y necessitat dels estudis gramaticals pera tota literatura y especialment pera la nostra. Creació d'una Academia o Institut de la llengua catalana.*

I. Haventhi a l'actual literatura catalana un gran desconcert, que confón y pertorba l'aprenentatge de la llengua, convé establir una Gramàtica tot lo possible autorisada, que escombri els barbarismes, capritxos y corrupteles, y fixi una doctrina senzilla, formal y fonamentada, que guii per bon camí y desvaneixi els duptes.

II. Per assolir tal Gramàtica convé donarli paternitat corporativa, nomenant al efecte una Academia o Institut que l'acordi per unanimitat o majoría, previes les degudes investigacions, estudis y discussions, ab una orientació ben desapassionada, imparcial y patriòtica.

III. Al esmentat fi pot constituirse dita Academia o Institut ab persones competents del Congrés o Academia de Bones Lletres, afeginthi companys de totes les comarques de la llengua catalana, coneixedors de llurs particularitats llengüístiques, al obgecte de poder resoldre ab complert coneixement de totes les varietats idiomàtiques y dialectals, celebrant anyalment una o dues sessions plenes y confiant a una Junta permanent els assumptes ordinaris y urgents d'entre any.

TEMA III

JOAN MARAGALL, Mestre en Gay Saber, de Barcelona.— *La literatura catalana ¿ha de concedir a un dialecte determinat el predomini absolut damunt de tots els altres? ¿Ha de mantenir y utilisar les diferentes varietats dialectals?*

I.— La literatura catalana, si s'acomo-

da a la que sembla lley natural en moltes altres, concedirà predomini a un dialecte; mes cal negar que l'hagi de concedir, perquè:

1.r Davant d'un fet viu com ha d'ésser la producció literaria d'una llengua, un imperatiu *a priori* com aquest comprometería o la espontaneitat (si fos obehit), o la serietat (si no ho fos), del poble que se 'l formulés.

2.n Fins admetentlo com a senzill reconeixement d'una lley natural sería dolent per la propensió que donaría a determinar fora de temps, y per tant sense les virtuts que 'l temps dona, el dialecte preferit.

3.r Encare que l'elecció fos encertada y el predomini madurat pel temps y produhit com per lley natural, son reconexement porta sempre perill de empobriment gradual y mort, a la fi, de la llengua en una petrificació literaria.

II. — Axís es que la literatura catalana ha de, no sols mantenir y utilisar, sinó fomentar y dignificar totes les varietats dialectals que son la vida de la llengua y per tant de la literatura meteixa.

Aquest criteri es ademés especialment adequat al sentit de varietat y llibertat del geni català.

TEMA IV

Mossèn Lluís Viladot, de Barcelona.— *La versificació catalana. Particularitats.*

La versificació catalana es rítmica. — No prové de la llatina. — La potençialitat rítmica de nostra llengua es tant gran com la de ses germanes. — L'endecassílab clàssich català es el bipartit a la quarta, essent aguda. — L'endecassílab clàssich castellà es impopular a Catalunya.

Nostra rima perfecta se diferencía de la castellana pels dobles sòns que ofereixen algunes de ses lletres y per les elisions que 'n fa.

SECCIÓ SOCIAL Y JURÍDICA

TEMA I

Joseph Bertràn y Musitu, de Barcelona, Advocat y Diputat a Corts. — *La llengua catalana y els poders públichs. Protecció que aquêts li deuen.*

I. Essent l'Estat l'organisme directiu y propulsor de la vida nacional, y essent la llengua l'element primordial constitutiu de la nacionalitat, a l'Estat correspòn el foment y la protecció de la llengua catalana.

II. Aquest foment y protecció deu exercirla l'Estat en les següents formes:

a) Servintsen en la seva vida administrativa general, en la de justicia, l'ensenyança, quan de Catalunya 's tracti o a Catalunya 's refereixi.

b) Regoneixent el dret d'usarla els catalans en tots els actes privats y públichs.

c) Ensenyantla en les demés regions d'Espanya.

d) Fomentant els estudis superiors de la llengua, el seu teatre, estimulant els seus cantors, sos poetes, sos romancers y premiant llur tasca en els concursos per l'Estat degudament organisats.

TEMA II

Joaquim Cases-Carbó, Advocat, de Barcelona. — *Manera com se reforçaràn y consolidaràn els vincles de solidaritat natural entre 'ls pobles de llengua catalana assegurantse el pervindre de la nostra literatura.*

Es lley natural històrica que la sort dels pobles de llengua catalana estigui indisolublement lligada ab la sort del mar Mediterrà. La llur prosperitat o decadencia son independents de la voluntat humana. La mar Mediterrania, que en els segles XVI, XVII y XVIII banyava pobles decadents y pobres, ha tornat esser centre de prosperitat, de riquesa, de cultura.

Una de les manifestacions més grosses

d'aquesta cultura en els pobles mediterranis de llengua catalana es la renovació del cultiu literari d'aquesta ab una intensitat y persistencia vencedores de tota dificultat y tot obstacle.

Però no encara en totes les regions de llengua catalana té aquesta la consideració de llengua literaria rivalisant triomfalment ab les llengües importades que hi son oficials. En el Principat el triomf del català va essent cada día més complet. En les altres regions el moviment de renovació lingüistica no ha estat encara tant ràpid y intens, emperò apareixen senyals evidents de que no es lluny el seu esclat esplendorós. Mallorca sobre tot, per la boca de les seves somitats intelectuals se sent catalana sense deixar d'esser mallorquina. El Rossellonés sent vibrar la seva ánima nacional y se sent més català encara que 'l català espanyol,

Emperò l'ànima catalana no se sentirà contenta y tranquila fins que senti batre a l'unisòn d'ella de ple a ple l'ànima valenciana. Aquest allunyament secular de les dues ànimes germanes desapareixerà aviat: era propri d'un període de decadencia nacional que ja fuig. La llur vida intensa exigeix una intimitat. La mateixa lley mediterrania que ha obrat y segueix obrant sobre Catalunya produint el seu reviscolament integral obra també sobre Valencia.

Valencia no trigarà gaire a produir grans poetes y grans escriptors (no seràn fets isolats com fins ara) qui donaràn lo més superior de la llur obra en llengua valenciana. Y encara que nosaltres sentim que aquesta no es sinó una de les modalitats de la llengua catalana no havem d'anomenarla catalana fins que 'ls mateixos valencians vulguin que així s'anomeni. No es solament qüestió científica, es qüestió de sentiment.

Y un sentiment no s'imposa autoritariament. Un sentiment apareix quan es arribada la seva hora. Y no es arribada encara l'hora de que 'l valencià senti la llengua que ell parla, prou identificada ab la llengua dels catalans pera poder portar abdues un mateix nom.

Pero l'hora es ja arribada de que senti la propria llengua diferenciada de la castellana y se l'estimi més que no pas aquesta.

A Valencia donchs, també com en les altres regions el cultiu de la llengua pendrà vol aviat.

Tot anirà venint, y s'ha d'anar fent.

El coneixement y la fe en la lley històrica qui regeix els destins de la Nació Catalana no vol inacció. La nostra lley històrica dona un ambient favorable pera que dins ell treballin fructuosament les iniciatives individuals.

Aquest devenir de Catalonia es obra del temps, de les circumstancies, però també es obra nostra.

Tot allò que pugui aumentar y estrènyer les relacions afectuoses entre catalans, valencians, balears, rossellonesos, algueresos, s'ha de fer. No 'ns fem prou els uns ab els altres y no 'ns conexem gaire y no 'ns estimem prou.

Y el començament de l'estimar ha de partir dels catalans de Catalunya, car la sort ens ha afavorit més que a cap. Si 'ls estimem els catalans de per tot arrèu y ens donem an ells, ells ens estimaràn y seràn com nosaltres.

Els pobles catalans estàn dins una lley històrica favorable. Lo que s'intenti fer contra d'ells fracassarà. No tenim més que anar fent.

TEMA III

JOAN BARDINA, Mestre, de Barcelona.— *La llengua catalana es l'única apta, tractantse de catalans, pera l'instrucció dels noys y dels grans.*

I. Les *coses*, les *ideyes* y els *mots* son una meteixa manifestació, respectivament, dels mons reyal, ideyal y humà.

II. Son absurdes, en conseqüencia, les actuals gramàtiques arbitraries, y sobre tot la clàssica divisió de les anomenades *parts de la oració*, que data dels grechs y romans, per fonamentarse en *opinions y efectes equivocats* y no en el naturalisme filològich.

III. La instrucció en català, sense tenir l'importancia pedagògica que se li dona, es d'una trascendencia capdal, segons la llògica y les estadístiques.

IV. La pedagogía moderníssima d'*educació natural* exigeix la llengua natural com a vincle entre 'ls mestres y els deixebles.

V. El Congrés dirigirà una moció al govern y una circular als mestres sobre això.

TEMA IV

FRANCESCH DE P. MASPONS Y ANGLASELL, Advocat, de Barcelona, Excatedràtich de l'Universitat lliure d'Oñate. —*Necessitat de que l'Estat concedeixi una amplia llibertat d'ensenyansa, que permeti donarla segons exigeix la manera d'esser, sentir y parlar dels habitants de Catalunya.*

I. La tendencia monopolisadora y restrictiva de l'Estat en la ensenyansa, es totalment contraria a l'expansió de l'esperit català, en la més fonamental de les seves activitats, que es la que té per objecte la formació y educació de les generacions futures.

II. L'imposició d'un procediment y d'un llenguatge oficial en la ensenyansa, es tant absurda y regressiva, com l'imposició d'un criteri oficial dogmatisador.

III. Donat el criteri oficial, cada día més contrari al desvetllament de l'ànima catalana, es de extraordinarja conveniencia treballar ab assiduitat, per afirmar resoltament la llibertat d'ensenyansa, y la forma y manera de donarla.

Comunicacions presentades al Congrés

Secció Filològica-Històrica

Dr. Antoni Rubió y Lluch, Catedràtich de Literatura a l'Universitat de Barcelona. —La llengua catalana a Grecia.

Dr. Pier Enea Guarnerio, Professor de l'Universitat de Pavía. — Brevi aggiunte al lessico algherese.

Joseph M.ª Arteaga, de Barcelona. — Ullada general a la fonètica catalana. Son caràcter propri dins la familia neo-llatina.

Rt. P. Jaume Nonell, S. J., de Manresa. — Necessitat de redimir la prosodia catalana de l'influencia castellana.

Rt. Fr. Lluis Fullana, Franciscà. — Ullada general sobre la morfología catalana.

Molt Iltre. Sr. D. Antoni M.ª Alcover, Vicari general del Bisbat de Mallorca. —La llengua catalana té sintacsis propria.

Dr. Ramón Menéndez Pidal, Professor de Filología a l'Universitat de Madrid.— Sobre los límites del Valenciano.

Emili Vallès, de Barcelona. — ¿Perquè 'l Congrés se ficsa tant en la defensa de la Sintacsi?

Joaquim Cases-Carbó, de Barcelona. — Us correcte de la conjunció *donchs*.

Dr. Bernat Schädel, Professor a l'Universitat de Halle. — Obgecte y sistema de l'Institut pera estudiar la llengua catalana; y Necessitat de fer l'atles llingüístich del català.

Joan Bardina, Llicenciat en Filosofía y Lletres, y Mestre de Barcelona. — Guía pedagògica pera escriure les vocals àtones dubtoses *oe* y *ou*.

Joan Palomba, Mestre d'escola, d'Alguer. — La gramàtica del dialecte modern alguerès.

Ramón Miquel y Planes, bibliòfil de Barcelona. — Els relatius *que* y *qui*.

Pompeu Fabra, Professor a l'Escola tècnica de Bilbao.— Qüestions d'ortografía catalana.

Antoni Ciuffo, d'Alguer. — Influencies de l'italià y diferents dialectes sards en l'alguerès.

Mr. Joseph Saroïhandy, Professor al Liceu de Versailles. — Català de la regió pirenenca de l'Andorra, Pallars y frontera d'Aragó.

Mossèn Mariàn Grandía, Doctor en Filosofía y Lletres, de Barcelona. — Formació de la paraula catalana.

Mossèn Esteve Casaponce, Rector d'Arles su 'l Tech (Vallespir). — Diferencies més notables que hi hà entre 'l català de Barcelona y 'l català parlat en el Russilló y especialment en el Vallespir.

Dr. Gabriel Nogués y García, de Barcelona.—Importancia de l'Etimología per l'estudi científich de les llengües; y Crítica d'algunes formes errònies del llenguatge escrit.

G. Ramon Orlandis, S. J. — Necessitat de l'estudi de les llengües savies com a base per la filología catalana.

Angel Sallent, Apotecari de Tarrassa.—Etimologíes catalanes.

Mossen Antoni M.ª Navarro, Rector de Montclar.—La llengua catalana en el Pallars y Ribagorça.

Víctor Oliva, de Vilanova y Geltrú. — Apuntacions sobre'l català d'Aragó.

PERE VIDAL, Arxiver del departament francès dels Pirineus Orientals, Perpinyà.—Quelle a été l'influence du français sur le catalan du Roussillon.

ANGEL RUIZ PABLO, de Ciutadella.—Rastre que la dominació inglesa deixà dins el català de Menorca.

MOLT ILTRE. SR. D. VICENTS SERRA Y ORVAY, Canonge y Rector del Seminari d'Ivissa.—Sobre l'apreci en que es tinguda a Ivissa la llengua propia; y Particularitats del llenguatge d'Ivissa.

DR. FRITZ HOLLE, de Berlín.—La frontera de la lengua catalana en la Francia meridional.

FRANCESCH D'ALBRANCA, de Sant Cristòfol de Menorca.—Paraules menorquines d'origen arab.

MICHEL VENTURA, Catedràtich a la Escola Normal de Madrid.—Transcripció etymològica dels signes grecs χ, φ, ρ, ϑ i ν.

GABRIEL ALOMAR, de Palma de Mallorca.—¿Es indispensable per la vida y progrés de la nostra llengua l'unificació absoluta de l'ortografía catalana? (*)

Secció Literaria

JOAN ALCOVER, Relator de l'Audiencia de Palma de Mallorca.—La llengua catalana que hem apresa en l'infancia, es absolutament indispensable y insustituible com a element d'expressió artística.

MOSSÈN MIQUEL COSTA Y LLOBERA, de Mallorca.—No hem de permetre que la nostra llengua sigui esclava ni tributaria de cap llengua estrangera.

JOSEPH PIJOAN, Arquitecte, de Barcelona.—La llengua parlada y la llengua escrita.

DR. ANTONI BARTUMEUS, representant de l'Academia y Laboratori de Ciencies Mèdiques de Barcelona.—Necessitat de reconstituir el llenguatge mèdich biològich català.

DR. DIEGO RUIZ, de Barcelona.—Aptitut de la llengua catalana per les especulacions filosòfiques.

GUILLEM REYNÉS, Arquitecte, de Palma de Mallorca.—Necessitat de reconstituir el llenguatge català en els oficis tècnichs y en l'art de construcció.

DR. COSME PARPAL, Professor aussiliar a l'Universitat de Barcelona.—Les *gloses* populars a Menorca.

JAUME MASSÓ Y TORRENTS, de Barcelona.—Conveniencia de l'estudi y propagació dels nostres clàssichs dels segles XIII[è], XIV[è] y XV[è] per reconstituir la llengua nostra.

MANUEL DE MONTOLIU, Advocat, de Barcelona.—Moviment assimilista de la literatura catalana en els temps moderns. Conveniencia de que 's facin moltes traduccions y esment ab que cal ferles.

MOSSÈN LLORENS RIBER, Catedràtich del Seminari de Palma de Mallorca.—Missió dels escriptors en quant al manteniment de la puresa y unitat de la llengua.

JOAN TORRENDELL, publicista, de Mallorca.—Trascendencia del periodisme per la propaganda y consolidació del Renaixement y Restauració de la nostra llengua.

(*) Apareguda dins el fascicle-programa del Congrés com Tema (Secció Literaria), ara devingut Comunicació per no haverse presentat el Ponent ni ningú en substitució d'ell a defensarlo.

MR. R. FOULCHÉ-DELBOSC, Director de la *Revue hispanique*.—Les traductions catalanes de la *Bible*.

DR. ADOLFO BONILLA SANMARTIN, Catedràtich de l'Universitat de Madrid.—La novela catalana de caballerías: *Tirant lo Blanch*.

JOAN GIVANEL, Advocat, de Barcelona.—Necessitat de publicar una biblioteca clàssica catalana per la formació del Diccionari.

MATEU OBRADOR, Llicenciat en Filosofía y Lletres, y Arxiver de la Diputació de Palma de Mallorca.—L'edició original de les *Obres de Ramón Lull*.

DR. EBERARTH VOGEL, Professor a l'Escola Politècnica d'Aachen.—Conveniencia de formar les traduccions de les llengues del Nort a la catalana.

FRANCESCH CARRERAS Y CANDI.—La proto-historia de la Llengua Catalana.

JOAQUIM MIRET Y SANS.—*Patrius Sermo*. Documents en català vulgar del temps del rey En Jaume I.

MOSSÈN J. BLAZY, Rector de Nohèdes (Conflent).—Consolidació del català al Rosselló, Vallespir y Conflent.

JULI DELPONT, de Perpinyà.—El català al Rosselló.

JOSEPH CALMETTE, Professor a la Facultat de Lletres de Dijon.—Les documents épistolaires d'archives et l'histoire de la langue.

ALFONS SANS Y ROSSELL, de Barcelona.—Evolució d'una llengua.

MR. AMEDÉE PAGÈS, Professor al Liceu de La Rochelle.—Observations sur l'utilité d'une édition critique d'Auzias March pour l'étude de la langue et de l'orthographie catalanes.

MR. L. BARRAU-DÍHIGO, Bibliotecari de la Sorbona, París.—Les manuscrits latins et le texte catalan des *Gesta comitum Barcinonensium*.

FRANCESCH FLOS Y CALÇAT, Mestre, de Barcelona.—L'ensenyansa de la gramàtica a les escoles.

Secció Social y Jurídica

DR. JOSEPH FRANQUESA Y GOMIS, Mestre en Gay Saber, Professor a l'Universitat de Barcelona y representant de la «Unió Catalanista».—Hem de defensar la nostra llengua y reivindicar tots els seus drets.

FREDERICH BARCELÓ, Director artístich de l'Associació de Lectura Catalana.—Necessitat de popularisar la lectura dels textes genuins catalans.

FRANCESCH ALBÓ, Diputat a Corts.—L'ús de la llengua propria, considerat com un dret. Necessitat de respectarlo totalment y garantirlo en la vida jurídica integral dels catalans (llegislació, contractació, testamentificació, oficines públiques, tribunals de justicia, etc.)

MN. JOAN AGUILÓ, de Manacor (Mallorca).—Fronteres de la llengua catalana y estadística dels que parlen en català.

MR. JEAN A. BRUTAILS, Arxiver de la Gironda, Burdeus.—Le droit andorran; comme il s'est formé et comme il a faite son evolution.

ACADEMIA DE JURISPRUDENCIA Y LLEGISLACIÓ, de Barcelona.—Necessitat de reconstituir el llenguatge jurídich català.

LLISTA DE CONGRESSISTES

Honoraris

Albin, Dr. Körösi	*Budapest*
Alcover, Joan. *Relator de l'Audiencia*	*Palma de Mallorca*
Aguiló, Mossèn Joan	*Manacor (Mallorca)*
Amade, Joan. *Professor agregat al Liceu*	*Montpeller*
Bonilla y Sanmartín, Dr. Adolfo. *Catedràtich de l'Universitat Central*	*Madrid*
Blazy, Mossèn J. *Rector de*	*Nohèdes (Conflent)*
Björkmann, Dr. Göran	*Stockolm*
Bouska, Dr. Fr. Segimón	*Police*
Bisbe de la Seu d'Urgell, Illm. Sr.	*Seu d'Urgell*
Bisbe de Solsona, Illm. Sr.	*Solsona*
Bikelas, Dimitrios	*Atenes*
Brotaus, Fra Rafel. *Secretari dels Pares Franciscans*	*Barcelona*
Brutails, Joan August. *Arxiver de la Gironda*	*Burdeus*
Barberà, Dr. Faustí. *President de «Valencia Nova»*	*Valencia*
Carsalade, Monsenyor Juli. *Bisbe de*	*Perpinyà*
Ciuffo, Antoni	*Alguer*
Concell Federal de Les Valls d'Andorra	*Andorra*
Cambó, Francesch	*Barcelona*
Casaponce, Mossèn Esteve. *Rector de*	*Arles su 'l Tech*
Calmette, Joseph. *Professor a la Facultat de Lletres*	*Dijon*
Counson, Dr. Albert, de Francorchamps (Bèlgica). *Priatdozent a l'Universitat de*	*Halle (Alemanya)*
Centre de Viatjants y Representants	*Barcelona*
Costa y Llobera, Mossèn Miquel. *Mestre en Gay Saber*	*Pollensa (Mallorca)*
Domènech, Juli. *Cap d'Administració de Correus y de la Estafeta del Congrés*	*Barcelona*
Delpont, Juli	*Perpinyà*
Estieu, Mr. Pròsper	*Raissac-subre-Lampy (Llengadoc)*
Farinelli, Dr. Arthur. *Professor de l'Universitat*	*Innsbruck*
Foulchè-Delbosc, R. *Director de la «Revue Hispanique»*	*París*
Fastenrath, Johan	*Colonia*
Fullana, Fra Lluís. *Provincial dels Pares Franciscans de Valencia*	*Ontinyent*
Fabra, Pompèu. *Professor a l'Institut Tècnich*	*Bilbao*
Fomento del Trabajo Nacional	*Barcelona*
Guarnerio, Dr. Pere Enees. *Catedràtich a l'Universitat de Pavía*	*Milano*
Gómez Restrepo, Honorable Sr. D. Antoni. *Director del «Banco de Comercio»*	*Colombia*
Güell y Bacigalupi. Excm. Sr. D. Eusebi	*Barcelona*
Guimerà, Angel	*Id.*

Greus, Vicens. *Magistrat de l' Audiencia, Representant de «Lo Rat Penat» de Valencia*	*Barcelona*
Grandía y Soler, Mossèn Mariàn	*Id.*
Gonçalves Vianna, Anicet R.	*Lisboa*
Gay y Planella, Joaquim Manuel. *Representant de l' Ajuntament de*	*Roses*
Holle, Dr. Fritz. *Professor al Liceu*	*Berlín*
Llorente, Teodor. *President Honorari de «Lo Rat Penat»*	*Valencia*
Mistral, Frederich	*Mahiano (Provença)*
Menéndez Pelayo, Dr. Marcelí. *Director de la Biblioteca Nacional*	*Madrid*
Menéndez Pidal, Dr. Ramón. *Catedràtich de l' Universitat Central*	*Id.*
Montesclaros, Sr. Comte de. *Administrador de la Casa-Correu*	*Barcelona*
Miñana, Mn. Benjamí. *Director del «Colleggio Spagnoulo»*	*Roma*
Mancho, Dr. Vicens. *Catedràtich de l' Universitat*	*Valencia*
Morel-Fatio, Mr. *Professor de l' Universitat*	*París*
Nyrop, Dr. Kr.	*Gentofte*
Obrador y Bennàssar, Mateu. *Arxiver*	*Palma de Mallorca*
Obrador, Ramón. *Advocat*	*Id.*
Palomba, Joan. *Mestre d' Escola*	*Alguer*
Pagès, Amadeu. *Professor al Liceu*	*La Rochelle*
Prat de la Riba, Enrich. *Diputat Provincial*	*Barcelona*
Poble Català, (El)	*Id.*
Pikhart, Dr. Antoni	*Praga*
Restori, Antoni. *Professor de l' Universitat*	*Messina*
Rennert, Dr. Huch A.	*Filadelfia*
Romaní y Puigdengoles, Francesch	*Barcelona*
Roca y Roca, Joseph	*Id.*
Rat Penat. (Lo)	*Valencia*
Riber, Mossèn Llorens. *Catedràtich del Seminari*	*Palma de Mallorca*
Ribas Groot, Excm. Sr. D. Joseph. *Ministre d' Instrucció*	*Colombia*
Salinas, Antonino. *Director del «Museo Nationale»*	*Palermo*
Schädel, Dr. Bernat. *Privatdozent a l' Universitat*	*Halle (Alemanya)*
Saroïhandy, Joseph. *Professor al Liceu*	*Versailles*
Usó, Fra Ramón. *Provincial dels Pares Franciscans*	*Barcelona*
Vollmöller, Dr. Karl	*Dresden*
Veu de Catalunya. (La)	*Barcelona*
Vidal, Pere. *Bibliotecari de la vila*	*Perpinyà*
Vogel Müller, Eberhard. *Catedràtich al Institut y Politècnica*	*Aachen (Alemanya)*

Honoraris Protectors

Ajuntament de	*Mataró*
Ajuntament de	*Pollensa*
Ajuntament de	*Sabadell*
Ajuntament de	*Figueras*
Ajuntament de	*Badalona*
Ajuntament de	*Sant Feliu de Guíxols*
Ajuntament de	*Vilanova y Geltrú*
Ajuntament de	*Manresa*
Ajuntament de	*Vendrell*
Ajuntament de	*Igualada*
Ajuntament de	*Tarrassa*
Ajuntament de	*Sòller*
Academia de Jurisprudencia y Legislación	*Barcelona*
Academia y Laboratorio de Ciencias Médicas de Cataluña	*Id.*
Ateneo Barcelonés	*Id.*
Andreu, Dr. Salvador	*Id.*
Asociación Gremial de Droguería y Productos Químicos	*Id.*
Asociación de Viajantes del Comercio y de la Industria	*Id.*
Abat de Montserrat, Illm. Sr.	*Montserrat*
Batlló y Batlló, Enrich	*Barcelona*
Balanzó y Pons, Llorens	*Id.*
Batlló y Batlló, Angel	*Id.*
Baixeras, Enrich	*Id.*
Boada, Nicolau	*Id.*
Casanyas, Emm. y Rdm. Sr. Cardenal-Bisbe	*Id.*
Comité de Defensa Social	*Id.*
Colegio de Farmacéuticos	*Id.*
Colegio Notarial	*Id.*
Colegio de Abogados	*Id.*
Colegio de Médicos	*Id.*
Cámara Oficial de Comercio	*Id.*
Cucurny Guim, Marius	*Id.*
Cucurny Guim, Lluís	*Id.*
Círculo Lírico	*Id.*
Círculo Ecuestre	*Id.*
Círculo del Liceo	*Id.*
Conde, Puerto y C.ª	*Id.*
Comellas, F.	*Id.*
Diario de Barcelona	*Id.*
Dou, Exma. Sra. Marquesa de	*Id.*
Estudis Universitaris Catalans	*Id.*
Económica Barcelonesa de Amigos del País	*Id.*
Fonolleda, Jaume	*Id.*

Girona y Vidal, Manuel	*Barcelona*
Girona y Ferrandis, Lluís	*Id.*
Herederos de Antonio Freixa	*Id.*
Instituto Médico Farmacéutico	*Id.*
Jochs Florals	*Id.*
Lliga Regionalista	*Id.*
Llorach, Viuda de	*Id.*
Milà y Camps, Pere	*Id.*
Marquès, Manuel	*Id.*
Maristany, Pere Grau	*Id.*
Orfeó Catalunya	*Cassá de la Selva*
Olivar, Excm. Sr. Marquès de	*Barcelona*
Pedrerol y Dardé, Artur	*Id.*
Quadras, Iltre. Sr. Baró de	*Id.*
Quer y Boule, Lluís	*Id.*
Real Asociación de Cazadores	*Id.*
Roca y Ballbé, Dr. Salvador	*Id.*
Rius y Torres, Trinitat	*Id.*
Russinyol, Albert	*Id.*
Sant Jordi, Excm. Sr. Comte de	*Id.*
Sanllehy y Girona, Carles	*Id.*
Serra y Sant Iscle. Excm. Sr. Comte de	*Id.*
Sensat é hijos. G.	*Id.*
Solferino, Excm. Sr. Duch de	*Id.*
Torras y Bages. Exm. e Illm. Sr. Dr. D. Joseph. *Bisbe de*	*Vich*
Unió Catalanista	*Barcelona*
Viada y Lluch, Lluís Carles	*Id.*
Vilanova, Joseph M.ª	*Id.*
Vanguardia. (La) Sr. Director de	*Id.*

Efectius

Alcover, Mossèn Antoni María	Palma (Mallorca)
Algarra y Postius, Jaume	Barcelona
Alandí y Canela, Joan	Id.
Aràjol, Joaquim	Id.
Alcàntara y Colomer, Manuel	Id.
Artizà, Gregori	Capmany (Empordà)
Academia de la Llengua Catalana de la Congregació de la Inmaculada y S. Lluis Gonzaga	Barcelona
Alfonso y Quintanilla, Manuel	Id.
Associació Popular Catalanista	Id.
Associació Protectora de l'Ensenyansa Catalana	Id.
Alzamora, Enrich	Palma (Mallorca)
Aguiló, Jordi	Id.
Alcover Maspons, Joan	Id.
Alcover Maspons, Joseph	Id.
Aguiló, Estanislau	Barcelona
Associació Catalanista Verdaguer	Granadella (Lleida)
Associació Nacionalista, de	Mataró
Arch, Andreu	Tarrassa
Aymerich, Vicens	Id.
Argemí, Ramon	Id.
Arteaga, Joseph M.	Barcelona
Aguiló, Joan	Palma (Mallorca)
Auba, Mn. Joseph	Id.
Alvarez Sereix, Exm. Senyor D. Rafel	Madrid
Alcover, Pere Joseph	Manacor (Mallorca)
Aldrich, Albert	Barcelona
Artigas Coma, Lluís	Id.
Aulet Soler, Mn. Eugeni	Tarragona
Aliberch y Tort, Mn. Joan	Vich.
Abadal y Soldevila, Frc.h	Manresa
Aurell y Petit, Joseph	Tarrassa
Arqués y Arrufat, Ramón	Borjes Blanques d'Urgell
Arqués y Arrufat, Joseph	Id.
Academia de la «Joventut Catòlica». (Sr. President de la)	Barcelona
Associació Artístich Catalanista del Poble Nou	Id.
Aymerich y Gilabertó, Pau	Id.

Argimón y Sabatés, Miquel	Barcelona
Arau, Jaume	Id.
Amengual, Bartomeu	Id.
Agrupació Catalanista de	Vilassar de Mar
Aumatell, Joan	Barcelona
Artigas, Mn. Joseph	Id.
Alcoverro, Joseph	Id.
Academia de Higiene de Catalunya	Id.
Alegre y Puig, Martí	Tarrassa
Academia Calasancia	Barcelona
Associació Catalanista, de	Valls
Arlubins, Joaquim	Barcelona
Audet y Puig, Andreu	Id.
Amatller, Antoni	Id.
Amatller, Teresa	Id.
Agrupació Escolar Catatanista, «Ramón Llull»	Id.
Associació Nacionalista, de	Calella
Associació Catalanista, de	Sant Boy de Llobregat
Aplech Nacionalista Republicà de	Barcelona
Associació Catalanista, de	Premià de Mar
Associació Catalanista de Agramunt y sa comarca	Agramunt
Associació Catalanista «Bach de Roda»	Roda
Associació Nacionalista, de	Vallbona
Associació Catalanista «Rafel de Casanova»	Manlleu
Anguera y Basedas Joseph	Barcelona
Armengol y Duràn, Francesch	Sabadell
Amigó y Barriga, Joan	Badalona
Agulló y Vidal, Ferràn	Barcelona
Armonía. Revista literaria	Girona
Abadal, Raymond de	Barcelona
Alòs y de Dou, Ramón de	Id.
Academia de Belles Lletres Catalanes de l'Inmaculada y Sant Lluís Gonzaga, de la Santa Cova	Manresa
Associació Obrera Catalanista	Id.
Avenir (L'). Associació Democràtica Nacionalista	Mataró
Avenç (L'). Centre Catalanista	Cornellà de Llobregat

Argelagués, Antoni	Barcelona
Armengol, Marcelí	Lleida
Aleu, Antoni de P.	Barcelona
Aldrufeu Prats, Joaquim	Id.
Abril y Guanyabens, Joan	Tortosa
Alòs y de Dou, Xavier de	Barcelona
Academia y Laboratori de Ciencies Mèdiques de Catalunya	Id.
Arderiu y Colomer, Camil	Id.
Arús, Lluís	Tarragona
Altet y Sans, Sebastià	Barcelona
Alavedra y Roura, Ramón	Tarrassa
Associació de Lectura Catalana	Barcelona
Albi, Baró de	Id.
Agell y Agell, Joseph	Masnou
Anguera, Jordi M.ª	Barcelona
Almirall y Aguilera, Cristòfol	Esparraguera
Alemany y Sagrera, Joan	Barcelona
Aguirre, Marius	Id.
Añon, Antoni	Cherta
Abad de Viladrich, Rosa	Estadella (Osca)
Andreu y Cabestany, Joseph	Montblanch
Albanell y Vilas, Joaquim	Barcelona
Albó y Martí, Francesch	Id.
Aige, Ramón	Lleida
Abadal y Calderó Joaquim	Barcelona
Abadal y Vinyals, Ramón	Id.
Alòs, Joaquim de	Id.
Almeda y Roig, Joaquim	Id.
Almirall y Forasté, Joan	Id.
Almirall y Castells, Joan Lluís	Id.
Algarra, Francesch	Id.
Anguera, Jordi	Id.
Anguera de Sojo, Oriol	Id.
Aplech Nacionalista Republicà, de	Badalona
Ateneu Obrer del districte ters	Barcelona
Alemany Borràs, Joseph	Id.
Armenté y Montsonis, J.	Balaguer
Aguilera y Aguilera, Antoni	Barcelona
Amat, Lluís	Id.
Arqué y Clapés, Jaume	Id.
Art del Pagés. (L')	Id.
Academia de Taquigrafia	Id.
Armengué, Martí	Id.
Aguiló y Agustí, Joseph	Id.
Associació Catalanista de	Tarragona

Ateneu de	Tarragona
Ajuntament de	Id.
Arqueològica. (La)	Id.
Alemany y Anglès, Alexandre	Barcelona
Alcoverro Carsi, Joseph	Id.
Alvinana y Vila, Ramón	Tarrassa
Aguiló y Miró, Angel	Barcelona
Albrich, Mn. Bartomeu	Id.
Aplech Autonomista, de	Roses
Armengol, Alexandre	Barcelona
Almirall y Trius, Joan	Id.
Antich y Portella, Antoni	Id.
Anglès Quinjoan, Robert	Id.
Amat, Joan	Id.
Anglada, Baldomer	Id.
Alfonso Sans, Francesch	Id.
Argemí, Joseph	Id.
Antoràn, Joseph	Id.
Alemany, Mn. Pere Joseph	Andratx (Mallorca)
Amer y Servera, Joan	Manacor (Id.)
Amer y Servera, Miquel	Id. (Id.)
Alzina y Melis, Joan	Capdepera (Id.)
Alcover, Mn. Bartomeu	Sta. Eugenia (Id.)
Alzamora, Mn. Mateu	Alcudia (Id.)
Aguiló, Mn. Joan	Manacor (Id.)
Amengual, Geroni	Palma (Id.)
Artigues, Mn. Antoni	Algaire (Id.)
Altadill, Agustí	Barcelona
Albertí, Joseph	Id.
Augé Corominas, Pere	Id.
Arbona, *S. J.*, P. Bartomeu	Oriola
Artigas, Joseph	Barcelona
Alzina, Joseph	Id.
Aparicio, Antoni	Id.
Albert, Francesch	Id.
Aymadé, Joseph	Id.
Albinyana y Folch, Joaquim	Id.
Albinyana y Folch, Joseph	Id.
Alamàn Carvi, Francesch	Id.
Alamàn Carvi, Lluís	Id.
Artigas Castelltort, Joseph	Id.
Asencio y Català, Emili	Id.
Alesa y Dalmau, Agustí	Id.
Amat, Jaume	Id.
Andreu, Antoni	Id.
Abelló y Pedrol, Joseph	Id.
Associació Catalanista del Poble Sech	Id.
Amigó, Pere	Id.
Almirall, Ramón	Id.
Albinyana, Joan B.	Id.

Ateneu Catalanista de Gracia	Barcelona
Argimón y Manso, Jaume	Manresa
Abadal y Portella, Antoni	Id.
Aguiló, Alfons	Palma (Mallorca)
Ajuntament de	Felanitx (Id.)
Aragonès Carreras, Joan	Barcelona
Arteaga y Santos, Marius de	Id.
Aladern, Joseph	Id.
Amatller, Joan	Id.
Alcover y Pujol, Gaetà	Id.
Alabart, Mn. Gumersind	Id.
Arias, Francesch	Id.
Academia de Bones Lletres de la Congregació de María Inmaculada y Sant Joseph, de la Santa Cova	Manresa
Aymerich, Joseph	Barcelona
Albert, Joan	Id.
Amat, Jaume	Id.
Aragay, Pere	Id.
Andreu, Manuel	Id.
Agelàu Euras, Jacinto	Id.
Amade, Mr. Jean	Montpeller
Balaguer, Manuel	Barcelona
Bassols y Iglesias, Joseph M.ª	Id.
Bover y Teixidor, Mn. Joaquim	Vilabertràn (Girona)
Baurier, Enrich	Barcelona
Baranera, Mossèn Joseph M.ª	Badalona
Bofarull, Mossèn Jaume	Tarragona
Bartomeus, Antoni	Barcelona
Brunet, Antoni	Id.
Balaguer de Costa, Arcadi	Id.
Bruguera, Lluís M.ª	Id.
Basté, Pere	Id.
Barceló, Mn. Bonaventr.ª	Palma (Mallorca)
Bosch, Joan	Id.
Bofill y Matas, Jaume	Barcelona
Botey, Mn. Lambert	Id.
Benet, Joseph	Tarrassa
Boada y Lledó, A.	Id.
Borràs, Lluís	Ivissa
Blanch, Francesch	Barcelona
Balanzó y Pons, Joseph M.ª	Id.
Bonet y Ferrer, Angel	Id.
Balanzó y Pons, Joan	Id.
Balanzó y Echevarría, Vicens	Id.
Balanzó y Echevarría, Joan	Id.

Brasa y Sagrera, Isidre	Barcelona
Bardina, Joan	Id.
Bernadas y Ferrer, Pau	Id.
Botia, Joàquim	Palma (Mallorca)
Bestart, Mn. Gaspar	Consell (Id.)
Bestart, Joan	Id. (Id.)
Balle, Mn. Bernat	Palma (Id.)
Bauzà, Mn. Antoni	Sòller (Id.)
Barceló y Mas, Mossèn Antoni	Sant Joan
Bonet, Llorens	Santanyí (Id.)
Basedas y Vailà, Tomàs	Barcelona
Bolet, Mn. Joseph	Badalona
Bosch, Mn. Vicens	Talarn (Lleida)
Bolet, *S. J.*, P. Pere	Sarrià (Barcelona)
Bulbena Tosell, Antoni	Barcelona
Batlle, Joan	Id.
Busquets Jané, Joan	Id.
Bofill y Boix, Mn. Pere	Vich
Bayés y Coch, Lluís	Id.
Bertràn y Calderó, Joaquim de	Id.
Botey, Joseph	Barcelona
Baixeras, Joseph M.ª	Id.
Baixeras, Dionís	Id.
Buxadé y Ferrer, Joseph	Id.
Borràs, Joseph O.	Id.
Bisbal, Victori	Id.
Borràs, Mn. Lluís	Lleida
Bassegoda, Ramón E.	Barcelona
Ballbé, *escolapi*, P. Magí	Mataró
Ballestar y Gra, Mossèn Joan	Sant Quintí de Mediona
Banús y Moreu, Joan	Calella
Boldú, Joseph	Artesa de Segre
Blasi, Francesch	Barcelona
Bosch y Eura, Miquel	Vich
Burgas, Joseph	Barcelona
Bros, Ignasi	Sabadell
Boselli, Carles	Vilanova y Geltrú
Berger, Emili	Vilafranca del Panadés
Bonet Comajuncosa, Lluís	Barcelona
Basil y Matas, Trinitat	Id.
Barrionuevo, Joseph	Id.
Borrut y Soler, Salvador	Id.
Bayó, Jaume	Id.
Bordas y Flaquer, Mariàn	Id.
Badrinas, Antoni	Tarrassa
Bosch, Joan	Id.
Biblioteca Arús	Barcelona
Bargunyà y Bellido, Manuel	Girona
Bertràn, March Jesús	Barcelona
Bonet y Ferrer, Abel	Id.
Bosch, Marcel	Vilassar de Mar

Barrufet y Puig, Pere	Montbrió del Camp
Batlló y Batlle, Alfret	Barcelona
Balcells, Joaquim	Id.
Berenguer y Sala, Joan	Id.
Brillas y Esteba, Andreu	Id.
Bedós, Francesch de P.	Sabadell
Botey y Garriga, Jaume	Badalona
Borrell y Valls, Florenci	Barcelona
Bofill Bosch, Jaume	Id.
Bertràn d'Amat, Felip	Id.
Bertràn y Musitu, Joseph	Id.
Batlló, Frederich	Id.
Busquets y Vila, Pere	Id.
Baixas, Joan	Id.
Biblioteca Clàssica Catalana	Id.
Biblioteca Clàssica Catalana. Sr. President de	Id.
Borràs, Mn. Antoni	Salines (Mallorca)
Beltràn, Joan	Barcelona
Boldú, Antoni	Les Penelles
Bergós, Joan	Lleida
Bergadà y Solà, Mossèn Ramón	Albi (Lleida)
Bonet y Escarré, Ciriach	Barcelona
Biada, Joseph, M.ª	Id.
Banqué y Faliu, Joseph	Id.
Bertrand, Franc.h de P.	Id.
Bonet, Joseph	Sallent
Ballester, Joseph M.ª	Barcelona
Bassols y Iglesias, Claudi	Id.
Batchillería, Jaume	Id.
Batllori y Umbert, Andreu	Id.
Balcells y Majó, Joseph	Id.
Borrell y Sarret, Joan	Id.
Barjau y Pons, Franc.h	Id.
Bertràn e Illa, Alfret	Id.
Balcells y Pellicer, Gaetà	Id.
Botey y Puig, Martí	Id.
Bonnay y Carbó, Alfons	Id.
Baldó, María	Id.
Bellido y Golferichs, Jesús M.ª	Id.
Bohigas y Canadell, Julià	St. Feliu de Guixols
Bofarull y Artés, Manuel	Barcelona
Bertràn y Llovera, Ernest	Id.
Barretina Torellonenca (La)	Torelló
Bujalés y Solà, Adolf	Barcelona
Bonnin Martí, Antoni	Id.
Batchillería, Lluís	Id.
Badia y Miarnau, Joseph	Id.
Balaguer y Mestre, Mossèn Joseph	Esparraguera
Barba y Ferrer, Bonavet.ª	Barcelona
Bellido, Joseph M.ª	Id.
Batlle, Lluís	Id.
Benet y Guarch, Joseph	Santes Creus
Bellfort, Fèlix	Barcelona
Borrell y Soler, Antoni María	Id.
Budó, Eduart	Castelló d'Ampuries
Borràs y Solé, Francesch	Barcelona
Bové, Mn. Joan	Sardanyola
Barre, Baró de la	Barcelona
Bargunyà y Boxa, Mossèn Joseph	Id.
Brillas y Casas, Joseph	Id.
Barri, Joan	Id.
Botet, Pere	Igualada
Barberà y Ramón, Elías	Barcelona
Barberà y Humbert, Antoni	Id.
Balcells, Mn. Antoni	Tarragona
Boadella y Ribó, Manuel	Barcelona
Borralleras, Joaquim	Id.
Balaguer de Rubió, Pilar	Id.
Berché, Joseph	Id.
Bertràn Tasis, P.	Id.
Biblioteca Museu Balaguer	Vilanova y Geltrú
Bofarull, Conrat	Barcelona
Boy, Santiago	Id.
Biern y Clota, Claudi	Id.
Balcells, Miquel	Id.
Bultó, Isidre	Id.
Bonfill, Plàcit	Id.
Batlle Gené, Antoni	Id.
Bertràn, Joseph A.	Id.
Blanxart y Novellas, Pere	Id.
Blanxart y Estapé, Miquel	Granollers
Bohigas y Canadell, Pere	Barcelona
Bassegoda, Bonaventura	Id.
Boada y Güell, Joan	Id.
Barch, Joan	Id.
Bonet, Llorens	Ripoll
Blanch Benet, Ramón	Barcelona
Blanch Benet, Joseph	Id.
Boixo, Joseph M.ª	Tarragona
Bordes, Joseph	Barcelona
Balaguer Martorell, Pere	Reus
Baucells y Rodón, Nicolau	Barcelona
Berenguer Matamala, Lluís	Id.
Barceló y Roca, Mariàn	Id.
Barceló y Roca, Antoni	Id.
Barceló y Roca, Joseph	Id.
Rosacoma, Jaume	Girona
Buch, Joseph M.ª	Sant Pere Despuig Vianya

Bernad y Duràn, Joseph	Barcelona
Bozzo, Jaume	Id.
Balaguer de Taltavull, Lluisa	Id.
Bennàssar, Damià	Palma (Mallorca)
Benet y Cortinas, Joaquim	Vich
Bernades, Frederich	Barcelona
Bonastre y Parera, Joan	Id.
Benaprés y Mestre, Rita	Sitjes
Busquets y Punset, Antoni	Sant Vicens dèls Horts
Bofarull, Antoni	Barcelona
Brinyo y Queralt, Magdalena	Tarragona
Bru, Jaume	Moncada
Bosch, Agustí	Sant Sadurní de Noya
Bofill y Matas, Joan B.	Barcelona
Bofill, Joan	Id.
Ballester, Francesch	Id.
Barberà Xatruch, Lluis	Id.
Bofill, Jaume	Id.
Ballestine, Rafel	Id.
Ballbardo, Mn. Josep M.ª	Girona
Barrera, Mn. Jaume	Barcelona
Bartrina, Francesch	Id.
Bordoy y Oliver, Miquel	Felanitx (Mallorca)
Bennàsser y Artigues, Mn. Antoni	Id.
Bauzà y Terrassa, Mossèn Antoni	Banyabufar (Mallorca)
Bigués Camps Ribà	Barcelona
Bofill, Angel	Id.
Biosca, Jaume	Id.
Badía, Leandre	Id.
Blajot, Víctor	Id.
Bultó y Sert, Isidre	Id.
Ballarà Andreu, Joseph	Id.
Boadella y Ribò, Francesch	Id.
Boada, Jaume	Id.
Borrás Santonja, Franc.ʰ	Id.
Bofarull, Manuel de	Id.
Baquè, Mariàn	Id.
Beltràn y Sanfeliu, Joseph	Sarriá
Basa y Augé, Joseph	Barcelona
Balart, Miquel	Id.
Borràs, Mn. Joseph	Alexart (Tarragona)
Barunat, Mn. Pere	Id.
Busquets, Joseph M.ª	Barcelona
Berenguer, Joan B.	Id.
Bofill, Joseph M.ª	Id.
Biosca, Antoni	Barcelona
Braun, August	Id.
Buil, Andreu	Id.
Busquets, Guillem	Id.
Baldris Monràs, Artur	Id.
Balletvell, Juli	Id.
Brosa y Roger, Joseph	Id.
Busón, Francesch	Id.
Baladía y Soler, J.	Id.
Bruix y Rodellas, Octavi	Id.
Brufau y Anglí, Antoni	Id.
Blanchart, Jaume	Id.
Bosom Vigo, Joan	Id.
Benassar, Frederich	Id.
Berdaguer, Florenci	Id.
Batlle, Anicet	Id.
Botey Vila, Leopold	Badalona
Balcells y Masó, Lluís	Barcelona
Bofill y Parera, Joseph María	Id.
Bracons y Prat, Armengol	Sabadell
Bracons y Prat, Joseph	Barcelona
Badosa, Ramón	Id.
Baró, Joan	Manresa
Badell, Frederich	Barcelona
Balcells y Riera, Manuel	Id.
Blanch, Francisco	Id.
Bonet, Domingo	Id.
Bosch, Joseph	Sarrià
Ballester, Vicens	Barcelona
Boada, Manuel	Id.
Brunet, Gaspar	Id.
Botey, Artur	Id.
Bux, Antoni	Tarragona
Bosch Lliri, Joaquim	Sarrià
Baixo, Antoni	Tarragona
Bofarull, Francesch de A.	Barcelona
Barnadas Casanovas, Ramón	Id.
Blat Salgot, Joseph	Id.
Bofill, Lluís	Id.
Baixerías, Bartomeu	Id.
Barrie, Antoni	Id.
Bonet, Baró de	Id.
Bagunyà, Joseph	Id.
Benet y Bové, Mn. Jaume	Navàs (Berga)
Boix, Frederich	Pineda
Bastús, Carles	Barcelona
Bosch Gally, Joseph	Id.
Bertràn, Antoni	Id.
Borràs Torres, Pere	Id.
Cases Carbó, Joaquim	Id.
Casadevall, Bonaventura	La Bisbal
Costa y Bufí, Gaspar	Barcelona
Carreño, Pere	Tàrrega
Carner y Puig-Oriol, Joseph	Barcelona

Cabot y Rovira, Dionís	Barcelona
Cabot y Rovira, Joaquim	Id.
Casellas, Raymond	Id.
Cambó y Batlle, Francesch	Id.
Cunillera, Miquel	Alió (Tarragona)
Calvet, Eduart	Barcelona
Calvet, Pere M.	Id.
Cases, Joseph	Id.
Casanoves, *S. J.*, P. Ignasi	Id.
Campmany, Aureli	Id.
Cases y Vinyes, Agustí	Sant Feliu de Guíxols
Cases y Arxer, Joan	Id.
Canals, Mossèn Antoni	Palma (Mallorca)
Company, Mossèn Macià	Id.
Cardell, Mn. Miquel	Id.
Cloquell, Miquel	Id.
Codina, Francesch	Barcelona
Colomer, Mn. Andreu	Id.
Colomer, Ramón	Tarrassa
Cervera, Simeó	Barcelona
Centre Moral Instructiu, de Gracia	Id.
Canyades, Francesch	Id.
Col-legi del Sagrat Cor, Rvt. Sr. Rector del	Id.
Castellà y Raich, Gabriel	Igualada
Costa y Deu, Joan	Sabadell
Colom y Virgili, Ramón	Barcelona
Coves, Mn. Joan	S'Arrecó (Mallorca)
Cortès, Mn. Bartomeu	Palma (Mallorca)
Cortès, Mn. Nicolau	Id. (Id.)
Cortès, María Ignacia	Id. (Id.)
Cifre, Mossèn Rafel	Palma (Id.)
Costa y Llobera, Mossèn Miquel	Pollensa (Id.)
Coll y Gamundi, Mossèn Bartomeu	Sóller (Id.)
Conas y Mirambell, Mossèn Antoni	Palma (Id.)
Carbonell y Puig, Salvador	Santiago de Cuba
Centre Catalanista, de	Id.
Casadevall y Dyarts, Joan	Tarrassa
Costa y Planas, Antoni	Barcelona
Centre Excursionista de Catalunya	Id.
Cartanyà Llorach, Joan	Valls
Campos Batlle, Antoni	Barcelona
Collell Baucells, Mossèn Jaume	Vich
Casadevall Marramón, Mn. Ramón	Id.
Casarramona, Joseph	Vich
Callís Marquet, Joseph	Id.
Catalunya Vella	Id.
Cisa y Permanyer, Joan	Vilassar de Mar
Caballería y Collell, Domingo	Barcelona
Centre Excursioniste de la Comarca de Bages	Manresa
Coma y Morros, Agustí	Id.
Colomé, Joan	Olot
Condis Alegret, Carles	Vilafranca del Panadés
Compte, Miquel dels Sants	Barcelona
Colomer de Ribera, Maria	Id.
Cruells Jornet, Pere	Id.
Costa, Mn. Jacinto	Rocabruna (Girona)
Cruells Pallarés, Jaume	Barcelona
Comitè de Defensa Social, Sr. President del	Id.
Campos, Tomás	Id.
Cortada, Alexandre	París
Casagemas de Llopis, Josepha	Barcelona
Caballer y Piris, Joseph	Id.
Coll y Gasch, Antoni	Id.
Corbella, Mn. Ramón	Vich
Cabré y Brú, Andreu	Barcelona
Coma y Cortinas, Mossèn Pere	Vich
Camprubí y Mercader, Esteve	Navarcles
Costa, Salvador	Barcelona
Casablanca, Ferràn	Sabadell
Carreras, Manuel	Barcelona
Canals, Joseph O.	Id.
Cirera, Lluís	Id.
Círcol Artístich de Sant Lluch	Id.
Coll y Rodés, Ramón	Id.
Cavaller Avinyó, Antoni	Id.
Castellet, Francesch de P.	Id.
Clapés y Corbera, Mossèn Joan	Id.
Cassany Esturí, Antoni	Id.
Cornet y Balet, Mn. Magí	Id.
Coll, Jaume	Id.
Casarramona, Joseph	Vich
Cutenet, Telm	Barcelona
Corominas Prats, Vicens	Id.
Cornet, Florenci	Id.
Codina y Sert, Mossèn Francesch	Id.
Canals, Antoni M.ª	Id.
Castellà y Mestres, Joan	Sabadell
Camps, Joan	Id.

Codina, Mn. Joan B.	Barcelona
Colomer y Oms, Ignasi María	Id.
Cararach, Joseph M.ª	Id.
Centre Catalanista, de	Arenys de Mar
Catalunya. Associació Catalanista de S. Martí de Provensals	Barcelona
Centre Catalá, de	Sabadell
Costa y Pons, R.	Barcelona
Centre Regionalista Dr. Robert	Martorell
Centre Català Autonomista, de	Navarcles
Centre Catalanista, de	Figueres
Catarineu, Joseph	Barcelona
Centre Català, de	Sant Feliu de Guíxols
Campins y Pigrau, Joan	Barcelona
Centre Popular Catalanista, de	Sant Andreu de Palomar
Cusí, Manuel	Barcelona
Clapés y Trabal, Joseph	Id.
Cullell Juncadella, Joseph	Id.
Cullell Franqués, Pere	Id.
Comes Sorribes, Joseph	Agramunt
Capdevila Raurich, Joan	Barcelona
Clar, Mn. Miquel	Santanyí (Mallorca)
Campí, Mn. Eduart	Vilanova de Meyà (Lleida)
Conejos, *S. J.*, P. Joseph	Sarrià
Clivillé y Porqueras, Mossèn Pius	Vilosell (Lleida)
Carrera, Mossèn Ramón	Juneda Id.
Cortès, August	Barcelona
Colominas, J. V.	Id.
Constansó, Antoni	Id.
Cabot y Casanovas, Joseph	Id.
Comalat, Guillem	Recasens (Girona)
Codina, Joan	Barcelona
Cardús, Joan	Id.
Casaponce, Mn. Esteve	Arles su'l Tech (Vallespir)
Camps, Marquès de	Barcelona
Cardelús, Esteve	Olot
Carreres y Llinyana, Lleonart	Ayelo de Malferit (Valencia)
Carreres y Llinyana, Mossèn Francesch	Valencia
Castella, Valentí	Barcelona
Centre Autonomista de Dependents del Comerç y de la Industria	Id.

Corbatera y Roca, Joseph	Barcelona
Comte y Valls, Joseph	Pla de Cabra (Tarragona)
Cabré, Joaquim	Tarragona
Cartanyà, Mn. Joseph	Id.
Cullaré y Pi, María	Barcelona
Carreras, Joan	Id.
Cardona, Joaquim	Manresa
Coll y Vilaclara, Joseph	Barcelona
Civil, Lluís	Sallent
Cisteró y Llanes, Salvador	Barcelona
Canyas, Mn. Pere	Mataró
Ciurana y Pagès, Enrich	Barcelona
Camats, Ricart	Id.
Costa y Avellaneda, Antoni	Sabadell
Creus y Corominas, Teodor	Vilanova y Geltrú
Ciervo, Joseph	Barcelona
Curet y Payrot, Francesch	Id.
Casellas y Cals, Joan	Id.
Callicó y Vernis, Joaquim	Id.
Casesnoves y Pastor, Joseph	Id.
Clua y Anglés, Francesch	Tàrrega
Clotet y Massià, Bonaventura	Barcelona
Camps y Mercadal, Francesch	Sant Cristòfol de Menorca
Casanoves y Degollada, Joan	Barcelona
Clapers y Berenguer, Joseph	Id.
Clapers y Berenguer, Casimir	Id.
Carol y Castells, Joseph	Id.
Carol y Prat, Pere	Id.
Coll y Fort, Antoni	Id.
Carreras y Artau, Tomàs	Id.
Castellà y Suriguera, Antoni	Pons (Lleida)
Crespí y Moyà, Joan	Barcelona
Cabrinety y Navarro, Tadeu	Id.
Castanyeda y Valls, Martí	Id.
Culí y Verdaguer, Antoni	Id.
Castany, Eudalt	Ripoll
Carreras y Bulbena, Joseph Rafel	Barcelona
Cassino Centellench	Centelles
Camprodón, Joan	Barcelona

Campllonch y París, Eugeni	Vilafranca del Panadés
Cunill y Costa, Antoni	Sarrià
Castro y Calpe, Antoni	Sant Carles de la Ràpita
Castanyé y Prat, Joseph	Barcelona
Creus y Vila, Francesch	Id.
Camps y Oliva, Lluís	Id.
Carreras y Candi, Francesch	Id.
Camós, Joan Baptista	Palamós
Colomer, Antoni	Barcelona
Cunill, Bonaventura	Id.
Cadellans, Francesch	Id.
Cervera, Joseph	Id.
Castanyer y de Cortada, Joseph	Id.
Casas y Vinyas, María del Pilar	Sant Feliu de Guíxols
Clavell y Planas, Narcís	Mataró
Capdevila, Joseph	Barcelona
Campdepadrós y Puig, Baldomer	Montblanch
Chaparro y Papiol, Ferràn	Id.
Casals y Prats, Ramón	Barcelona
Creus y Esther, Manuel	Id.
Casades y Gramatxes, Pelegrí	Id.
Cortès y Basté, Hernàn	Id.
Centre Catòlich d'Obrers, de	Sant Joan de les Abadeses
Campmany y Capdevila, Francesch	Barcelona
Catasús y Soler, Joseph	Id.
Cabré y Gelabert, Joseph	Id.
Cases, Joseph M.ª	Id.
Casadesús, Miquel	Id.
Caballé y Goyoneche, Joan	Tarragona
Canyelles, Ramón	Id.
Cabré y Gelabert, Miquel	Barcelona
Capella, Francesch M.ª	Manresa
Corominas, Teodor	Badalona
Canaleta y Cuadras, Joseph	Barcelona
Closa, Candi	Calaf
Canalias, Joan	Barcelona
Coll, Tomàs	Id.
Corominas, Pere	Id.
Carbonell y Rovira, Joseph	Vilanova y Geltrú
Carbonell y Marich, Joseph	Id.
Centre Català, de	Id.
Cornet, Gaetà	Barcelona
Callol y Chevalier, Rafel	Id.
Casademont, Narcís	Castelló d'Ampuries
Calvet, Agustí	Barcelona
Crehuet, Pompeu	Id.
Creixell, Joaquim	Id.
Casajuana, Marcelí	Id.
Capdevila y Llambí, Jacinto	Id.
Cuadrada, Joan de la Creu	Id.
Corretjert y Valls, Joseph	Id.
Capdevila, Felip	Id.
Cirera, Joseph	Vich
Cases y Rubiol, Melcior	Barcelona
Constantí Bages, Antoni	Id.
Carsi y Carsi, Ignasi	Id.
Campanyà, Manuel	Id.
Carreras Carbó, Manuel	Id.
Caritg, Carmel	Id.
Casas, Martí	Malgrat
Canibell, Eudalt	Barcelona
Colldeforns, Francesch	Id.
Calaff y Soler, Antoni María	Id.
Clavell y Planas, Joan	Mataró
Casanovas Ferrer, J.	Barcelona
Català, Joseph	Ripoll
Coca, Joan de la Creu	Barcelona
Camp de Tarragona (Lo)	Tarragona
Centre Nacionalista Català, de	Id.
Cambra Agrícola, de	Vilallonga
Corominas, Artur	Barcelona
Corominas, Frederich	Id.
Casas, Francesch	Id.
Coll Martí, Joseph	Id.
Corcoll Piera, Joseph	Sarrià
Colomé Cà, Joseph	Barcelona
Ciuró, Emili	Id.
Comerma, Antoni	Id.
Colomé d'Estrany, Teresa	Id.
Codina y Massot, Jacinto	Bordils (Girona)
Cunill y Casas, Joseph María	Barcelona
Comas, Joan	Id.
Codina, Joan	Id.
Creus, Joseph	Id.
Casas y Font, Francesch	Id.
Carner, Jaume	Id.
Camps, Enrich	Girona
Có, Joseph M.ª	Barcelona
Comas y Matabosch, Joseph	Id.

Capsir y Martínez, Artur	Barcelona
Calvet, Joseph	Id.
Comunitat de PP. Pauls	Bellpuig
Casanella, Joseph	Barcelona
Carrau, Pelegrí	Id.
Coll y Company, Joseph	Id.
Casals Tusell, Domingo	Id.
Creus, Jaume	Id.
Calvo Sicart, Ramón	Id.
Capdevila, Millà de la C.	Id.
Casibet Artigas, Antoni	Id.
Castelltort, Francesch	Id.
Cid, Joan	Id.
Canals Carreño, Antoni	Id.
Crespí, Rafel	Id.
Coll, Mn. Antoni	Inca (Mallorca)
Caldentey, Mateu	Felanitx Id.
Campins, Joseph	Madrid
Carbó, Joseph	Barcelona
Carlet, Compte de	Id.
Casanovas, Manuel	Id.
Crusat y Planas, Joseph	Id.
Cabanyes, Joaquim	Mataró
Castel-let, Pere	Barcelona
Camps, Francesch	Id.
Costa, Eusebi	Id.
Carbonell y Gras, Artur	Id.
Cabeça, Miquel	Id.
Camprodón, Joan	Id.
Casals Maristany, Ignasi	Id.
Ciervo, Enrich	Id.
Carreras y Pujató, Francesch	Id.
Corominas, Llorens	Lleida
Canaleta, Gaetà	Barcelona
Coll, Mateu	Id.
Cap al Esser. Sr. Director de	Tarrassa
Cabestany, Joseph	Barcelona
Cardús y Pujol, Manuel	Capellades
Comas y Ribas, Miquel	Barcelona
Clapés y Trabal, Pere	Id.
Coronas y Valls, Raymond	Id.
Corominas y Prats, Domingo	Id.
Caldés Arús, Vicens	Id.
Côlom, Sebastià	Sant Feliu de Guíxols
Cànovas, Antoni	Barcelona
Castelló Elías, Francesch	Id.
Comas, Ferràn	Id.
Cudina Cartiles, Joseph	Id.
Calayud, Mn. Joan B.	Id.
Cabot, Benvingut	Id.
Compte, Rafel de	Id.

Coromina, Joaquim	Barcelona
Cardona, Ernest S.	Id.
Cabot, Pere	Id.
Cutchet, Pere	Id.
Cirici, Alexandre	Id.
Canivell, Jascinto	Sevilla
Casàn, Joseph	Barcelona
Carles, Joseph	Id.
Carbonell Panella, Mercè	Id.
Calderó Coronas, Xavier	Id.
Centre Catalanista del	Vendrell
Casanovas, Pere	Barcelona
Canals, Lluís	Id.
Carles, Domingo	Id.
Camprodón y Riera Ricart	Id.
Carreras, Joseph	Id.
Casanelles, Miquel	Id.
Coma, Joseph	Id.
Costa y Pujol, Joseph	Id.
Cardona, Ramón	Id.
Cindreu Oliva, María	Id.
Casanovas, Mn. Joan	Mataró
Comas Rosell, Emili	Id.
Cot Pous, Lluís	Id.
Codina Güell, Jaume	Barcelona
Crespí, Lluís	Id.
Cabré, Joan	Id.
Cintas, Joseph	Id.
Casanova, Lluís de	Id.
Capmany, Antoni de P.	Sabadell
Costa, Agustí	Barcelona
Carreras Mas, Lluís	Id.
Casals Pena, Gabriel	Sabadell
Cabot, Ricart	Barcelona
Castellà, Manuel	Id.
Capdevila, Joaquím	Id.
Círcol Republicà Federal Instructiu	Sabadell
Cervera, Pere	Barcelona
Canalias Vintró, Joseph	Id.
Colell y Serra, Joseph	Id.
Cot Verdaguer, Pau	Id.
Claret y Asols, Joseph	Manresa
Concabella, *escolapi* P. Joseph	Mataró
Cortina, Joaquím	Barcelona
Casas, Agapit	Id.
Costa Sanahuja, Joan	Id.
Cardona, Mn. Joseph	Sabadell
Cabot, Mn. Antoni	Tàrrega
Cortès Valls, Antoni	Barcelona
Casamada, Ramón	Id.
Centre Autonomista Malgratench	Malgrat
Casamajó y Alier, Francesch	Barcelona

Codorniu, Joseph	Barcelona
Cava Miralbell, Sabí	Artesa de Segre
Colell, Mossèn Pere	Monsó (Osca)
Cramp, Tomàs	Barcelona
Casanovas Vargas, Manuel	Id.
Casanovas y Malet, Joseph	Gijón
Correo Catalán. (El)	Barcelona
Cruzet, Narcís	Id.
Círcol Tradicionalista, de	Id.
Casino de Sans	Id.
Caze de Cabot, María Lluisa	Id.
Carol, Xavier	Id.
Calonge, Joan	Id.
Comas, Joseph	Id.
Clot, Lluís	Id.
Cots y Soldevila, Pere de	Id.
Comas, Antoni,	Id.
Creuheras, Agustí	Id.
Comellas, Joaquím	Tampa (Estats Units)
Cortejón, Mn. Clemente	Barcelona
Constansó, Mariàn	Id.
Chabàs, Mn. Roch	Valencia
Cabané, Antoni	Sabadell
Colomer, Antoni	Barcelona
Counson, Dr.	Francorchamps (Bèlgica)
Damians y Manté, Alfons	Barcelona
Darder, Tomàs	Palma (Mallorca)
Duràn, *escolapi*, P. Espiridió	Tarrassa
Deyà, Mn. Antoni	Muro (Mallorca)
Domenge, Mn. Pere	Son Carrió (Id.)
Despuig, Mn. Llorens	Palma (Id.)
Duràn y Ordines, Joan	Manacor (Id.)
Dagés Vinyals, Joseph	Barcelona
Dagés Benet, Mn. Joan	Figueres
Domènech y Ferrer, Anselm	Barcelona
Delpont, Juli	Perpinyà
Deulofeu y Jubal, Lluís	Palafrugell
Dou y Arumí, Mn. Ferràn	Baget (Girona)
Dachs y Carné, Mn. Joseph	Vich
Duràn y Ventosa, Manuel	Barcelona
Domènech de Canyelles, María	Tarragona
Domènech Lluch, Pere	Sabadell
Dencausse, Pere	Barcelona
Duràn y Bori, Salvador	Id.
Dausà y Arxer, Pere	Sant Feliu de Guíxols
Domingo y Carreras, Miquel	Valls

Duràn y Folguera, Modest	Sabadell
Deulofeu y Fatjó, Antoni	Barcelona
Damians y Vilà, Adolf	Id.
Danés y Casabosch, Civil	Id.
Deuloféu de Pagès, Rosa	Id.
Deuloféu de Fernandez, Francesch	Id.
Dutrem-Solanich, W.	Id.
Duràn y Espanya, J.	Id.
Daurella y Rull, Joseph	Id.
Duràn y Ventosa, Lluís	Id.
Durbàn, Joseph	Id.
Dalmau Oliveres, M.	Id.
Degollada, Eduart	Id.
Dalmau y Puig de la Bellacasa, Ignasi	Id.
Dolcet, Manuel	Id.
Dachs y Pons, Ramón	Id.
Duràn y Mayol, Joseph	Id.
Danur, Antoni	Tarragona
Draper Fossas, Joan	Arenys de Mar
Dolset Lladó, Manuel	Barcelona
Duràn y Trinxería, Joaquim	Id.
Doncel, Rossend	Id.
Doriá Gasull, Amadeu	Id.
Domènech, Pau	Alcudia (Mallorca)
Doncos, Eveli	Barcelona
Daroca Carulla, Andreu	Id.
Duràn, Joseph	Id.
Duart, Francesch	Tortosa
Danés y Vernedas, Joan	Barcelona
Dolsa, Lluis	Id.
Delclòs, Joaquim	Id.
Daniel y Ramona, Emili	Id.
Domingo Purroy, Joan	Id.
Domingo Purroy, Joseph	Id.
Dotres y Mas, Salvador	Id.
Diario de Mataró	Mataró
Damay, Jordi	Barcelona
Diputació Provincial de	Tarragona
Domingo, Ramón	Barcelona
Duràn Bach, Joaquim	Id.
Domènech, Francesch	Id.
Dalmau, Gaspar	Id.
Escat, Jaume	Id.
Escat, Vicens	Id.
Esponellà, Baró de	Id.
Esteva, Mn. Francesch	Palma (Mallorca)
Escubós, Albert	Barcelona
Estudis, Sr. Director de	Id.
Escrivà y Pagès, Guillèm	Id.
Espona y de Nuix, Antoni de	Vich

Esteve y Seguí, Joseph	Manresa
Estadella Arnó, Joseph	Lleida
Escalas y Chamení, Fèlix	Barcelona
Estalella, Eduart	Sta. Coloma de Queralt (Segarra)
Escardívol, Valentí	Sant Boy de Llobregat
Estorch y Paulí, Joseph	Barcelona
Escofet, Amadeu	Vilanova y Geltrú
Escudé y Galí, Joan Baptista	Tarrassa
Estany y Martí, Martí	Barcelona
Estrany, Geroni	Id.
Escala y Canalías, Joan	Id.
Esteve-Llach, Joan	Id.
Espart, Benet	Id.
Escudé y Galí, Ignasi	Tarrassa
Egea y Gaudí, Rosa	Barcelona
Espadalí y Culí, Ramón	Id.
Esteva, Felip	Id.
Elías, Feliu	Id.
Estrany y Lacerna, Celestí	Id.
Estapé y Millet, Joan	Masnou
Esplugas, *caputxí*, P. Miquel de	Sarrià
Esteva, Mn. Sebastià	Palma (Mallorca)
Escaler, Arcadi	Barcelona
Esteve, Baldomer	Id.
Escayola, Enrich	Id.
Estrada, Joseph	Id.
Esquerra, Lluís	Id.
Elías, Ignasi de	Id.
Espinós, Francesch	Id.
Espinós, Joseph	Id.
Esclasans, Ramón	Id.
Escoda, Francesch de P.	Id.
Esteve, Candi	Id.
Estalella y Trilla, Ramón	Tarrassa
Espel y Casals, Mossèn Joseph	Navàs (Berga)
Estanyol y Colom, Joseph	Barcelona
Fortuny, Carles de	Id.
Francisco y Maymó, Carles	Id.
Font y Sagué, Mossèn Norbert	Id.
Feliu y Taulés, Joseph María	Id.
Falp y Plana, Joseph	Id.
Feliu, Sebastià	Palma (Mallorca)
Ferrà, Bartomeu	Id.
Ferrés, Francesch	Barcelona
Fàbregas y Rovira, Joseph	Id.
Freginals, Cristòfol	Id.
Font y Morer, Joseph	Id.

Frigola y Prat, Lluís	Cassà de la Selva (Girona)	
Fàbregas, Lluís	Barcelona	
Freixes, Mn. Macià	Andratx (Mallorca)	
Ferré, Andreu	Artà	Id.
Fuster, Mn. Claudi	Palma	Id.
Font, Mn. Bartomeu	Id.	Id.
Font y Martorell, Sebastià	Id.	Id.
Fluxà Alemany, Mossèn Francesch	Id.	Id.
Ferrer y Masgrans, Agustí	Santiago de Cuba	
Figueras y Sagués, Jaume	Barcelona	
Fuster y Biel, Pere	Vilanova y Geltrú	
Freixas, Joan	Barcelona	
Fonolleda Guardiola, Jaume	Id.	
Farando de Saint-Germain, Lluís	Id.	
Forn Bellet, Ramón	Girona	
Fomento del Trabajo	Vilanova y Geltrú	
Ferràn, Pere	Barcelona	
Fatjó y Vila, Joseph	Vich	
Farnés, Sebastià	Barcelona	
Freixa y Argemí, Alfons	Tarrassa	
Ferrer y Dalmau, Eugeni	Barcelona	
Fusté y Ramón, Rafel	Vendrell	
Font, Gaspar	Barcelona	
Folch, Jaume	Id.	
Farrés Fargas, Ramón	Vich	
Ferré Puig, Joseph	Barcelona	
Franquesa Barceló, Joaquim	Girona	
Freixas Martorell, Joaquim	Valls	
Fonts d'Aluart, Joseph	Barcelona	
Farnès y Vinyeta, Pere	Id.	
Figueras y Sagués, Joan	Id.	
Fontova, Tomàs	Id.	
Fiol y Rafart, Juli	Id.	
Folch y Font, August	Id.	
Font, Alexandre	Id.	
Fàbregas Planas, Joseph	Santa Coloma de Farnés	
Farré, Ramón	Barcelona	
Font de Rubinat, Pau	Reus	
Feliu, Antoni	Barcelona	
Fatjó, Santiago	Id.	
Final Vidal, Víctor	Id.	
Fages y Vilà, Fèlix	Id.	
Fortuny y Ferrer, Ramón	Vilanova y Geltrú	
Fontdevila d'Abadal Mercè	Barcelona	
Flos y Calcat, Franc.^{h}	Id.	
Fort y Romeu, Joan	Id.	
Fontbernat Verdaguer, E.	Id.	
Fumanya y Cases, Carles	Id.	

Font de Pi, Carme	Barcelona
Font, Mn. Esteve	Vendrell
Ferrando y Obrador Bartomeu	Barcelona
Fulló y Fàbregas, Francesch	Id.
Ferrando, Francesch	Id.
Fontanillas y Gassull, Eduart	Id.
Forcades y Palau, Ramón	Id.
Folguera y Duràn, Manuel	Sabadell
Feliu y Feu, Jaume	Barcelona
Font y Reig, August	Id.
Farriols Anglada, Agustí	Id.
Fernandez y Deuloféu, Josepha	Id.
Fuster y Domingo, Narcís	Id.
Frias y Roig, Eugeni	La Llacuna (Panadés)
Fiol y Martí, Baltasar	Barcelona
Figueras y Arenys, Antoni	Id.
Forés y Olivé, Lluís	Valls
Forns, Antoni	Barcelona
Figa y Oliu, Joseph	Palamós (Empordà)
Foment de la Sardana	Barcelona
Fàbregas y Mas, Pau	Id.
Ferrer y Gisbert, Enrich	Id.
Forcadas, Mn. Antoni	Id.
Ferràn, Mn. Salvador	Olesa de Montserrat
Faus y Condomines, Joseph	Guissona
Fargas, Miquel A.	Barcelona
Fages, Carles	Figueres
Fages, Joseph M.ª	Id.
Fages, Ignasi	Castelló d'Ampurias
Farràs y Bertràn, Joaquim	Barcelona
Fiol y Martí, Antoni	Id.
Font, Manuel	Tarragona
Fontana Almeda, Pere	Barcelona
Faqués Quer, Mariàn	Lleida
Fàbrega y Cortès, Magí	Barcelona
Franquesa y Gomis, Joseph	Id.
Figuerola y Anglada, Lluís	Id.
Figueras y Farnés, Pau	Id.
Font y Torralbas, Frederich	Id.
Font y Torralbas, Rafel	Id.
Florenza Martí, Joan	Id.
Ferrà, Miquel R.	Palma (Mallorca)
Ferrer Esteve, Ramón	Barcelona
Farré Escofet, Emili	Id.
Ferrés, Xavier	Barcelona
Furnells, Ramón	Id.
Fuster, Concepció	Tarragona
Fuentes, Enrich de	Barcelona
Feliu Comella, Salvador	Id.
Freixa y Batlle, Domingo	Reus
Foment Autonomista Català	Barcelona
Fontbona, Joseph	Id.
Faura, Albert	Id.
Ferrer y Vallès, David	Id.
Font de Boter, Miquel	Id.
Ferrer y Maristany Frc.ʰ	Id.
Figuerola y Recassens, Lluís	Tarragona
Folch, Carles	Barcelona
Fontana Almeda, Albert	Id.
Faura, Antoni	Id.
Font, Mn. Bernadí	Inca (Mallorca)
Franquesa, Ramón	Barcelona
Farguell, Manuel	Id.
Farguell, Joaquim	Id.
Figuerola y Bernadà, M.	Id.
Ferrer Solervicens, Joan	Id.
Feliu, Joseph M.ª	Id.
Faus Condomines, Antoni	Guissona
Fort Vilafranca, Joseph	Borjes d'Urgell
Franch, Joan	Barcelona
Ferrer y Ferrer, Antoni	Id.
Farràn, Joseph	Id.
Fargas, Baltasar	Id.
Faus Condomines, Joan	Lleida
Ferrerons, David	Barcelona
Font y Cots, Francesch de	Id.
Falguera Sivilla, Antoni de	Id.
Faut, Miquel dels Sants	Alexart (Tarragona)
Fargas, Mn. Joan	Barcelona
Freixa y Argemí, Joseph	Tarrassa
Flaquers, Pere M.ª	Barcelona
Font, Salvador	Id.
Font y Baixes, Mn. Narcís	Vilanova y Geltrú
Feliu Reventós, Joseph	Barcelona
Fochs Banquells, Ramir	Id.
Farell y Rius, Jaume	Id.
Frigola Mir, Francesch	Id.
Font, Eudalt	Id.
Font y Laporta, Antoni	Id.
Ferrer, Francesch	Sant Sadurní de Noya
Font y de Viñals, Joaquim de	Barcelona
Font, Joaquim	Girona
Frexas Aulet, Benet	Barcelona
Frexas Parés, Benet	Id.

Fornés Parés, Joseph	Girona
Fuster, Joseph	Barcelona
Fàbregas, Francesch	Id.
Forn, Pere	Id.
Font Marquès, Joan	Id.
Forns, Joan	Id.
Foment Regionalista	Berga
Fortuny, Mn. Antoni	Madrid
Foment de Cultura y Administració	Cardona
Freixa, Francesch	Barcelona
Figuerola, Ramón	Id.
Font, Emili	Id.
Figuerola Ferreti, Pau	Id.
Franco y Noguera, Pere	Id.
Font Castells, Marcelí	Id.
Font, Joaquim	Sarrià
Forcada, Claudi	Barcelona
Fàbregas y Fontrodona, Joan	Id.
Font y Sala, Pere	Id.
Figueras Lluch, Jaume	Id.
Folch y Torres, Manuel	Id.
Ferrer, Salvador	Id.
Franquesa, Francesch	Id.
Frau y Vey, Mossèn Jordi	Palma (Mallorca)
Figueras, Xavier	Barcelona
Figueras, Joseph	Id.
Girona y Llavoré, Joseph	Id.
Guanyabens, Emili	Id.
Gibert, Agustí M.ª	Tarragona
Garau, Mossèn Mateu	Palma (Mallorca)
Gili, Pere Joseph	Id.
Givanel y Mas, Joan	Barcelona
Garrell, Diego	Id.
Garriga, Mossèn Ramón	Id.
Galí, Joan Baptista	Tarrassa
García Girona, Mossén Joaquim	Saragossa
Guasch, Frederich	Barcelona
Girona, Pere Joan	Id.
Gifreda, Antoni	Id.
Gelambí, Wenceslau	Id.
Gayà y Bauzà, Mossèn Miquel	Palma (Mallorca)
Garau y Socías, Antoni	Id.
Guasp, Joan	Id.
Garau, Mossèn Joan	Id.
Galmés, Mossèn Salvador	Id.
Grau y Gosa, Felip	Barcelona
Genís y Aguilar, Martí	Vich
Gudiol y Cunill, Mossèn Joseph	Id.
Guardiola y Roig, Jaume	Vilassar de Mar
Guitart Santasusagna, Mossèn Joseph	Manresa
Gorchs Esteve, Ceferí	Barcelona
Garganta, Joseph M.ª	Olot

Gelada, Geroni	Olot
Genís, Salvador	Barcelona
Gras Esteva, Rafel	Lleida
Gibert y Escudé, Maurici	Tarrassa
Garriga Boixader, Mossèn Angel	Sardanyola
Guardia, *escolapi*, P. Llorens	Mataró
Galceràn, Francesch	Arbeca
Guarro y Cases, Lluís	Barcelona
Galí Lalande, Ricart	Id.
Gazeta Montanyesa	Vich
Gent Nova. Centre Catalanista de	Badalona
Guarro y Cases, María	Barcelona
Goula y Plandiura, Ramón	Id.
Garriga y Torrents, Salvador M.ª	Id.
Garriga y Torrents, Antoni	Id.
Goig, Ramón	Id.
Gras, Miquel	Id.
Gavaldà y Escoda, Antoni	Id.
Garriga, Francesch	Id.
Gay de Montellà, Rafel	Id.
Güell y Grau, Juli	Id.
Gispert y Serra, Frederich M. de	Girona
Girona y Llagostera, Daniel	Barcelona
Gausa y Pujol, Pere	Id.
Guitart, Ignasi	Id.
Gòngora, Joseph	Camprodón
Galí, Victorià	Barcelona
Galí, Narcís	Id.
Gonzalez Balaguer, Domingo	Id.
Gallissà y Codina, Joseph M.ª	Id.
Gubern, Jaume	Id.
Giró, Fidel	Id.
Gòmez y Miranda, Ferràn	Valencia
Guarro y Tarragó, Agustí	Barcelona
Gorina y Parasols, Joaquim	Id.
Golorons, Eugeni	Id.
Graupera, Joan	Id.
Gibert, Vda. de Pi, Elvira	Id.
Gaya, Manuel	Lleida
Grau, Ferràn	Barcelona
Grau y Mauri, Pere	Id.
Golorons, Carles	Id.
Grau, Francesch	Id.

Gimenez Fayo, Joseph María	Valencia
Grau y Blanch, Joseph María	Barcelona
Grandia y Soler, Mossèn Mariàn	Barcelona
Gumà y Carreras, Frc.h	Id.
Galceràn, Gustau	Vilanova y Geltrú
Guasch y Ribera, Joaquim M.a	Barcelona
Güell, Joseph	Id.
Guasch y Miró, Joan	Id.
Grau y Gaig, Joseph	Id.
Griera y Cruz, Pau	Sabadell
Gallach y Torres, Joseph	Barcelona
Gual, Artur	Id.
Gil y Ramonet, Enrich	Id.
Gil y Ramonet, Remigi	Id.
Gual, Joaquim	Id.
Granados, Lluís	Id.
Galilea y Aguiló, Delmir	Id.
Gorgas y Gorgas, Miquel	Id.
Galera y Cuyàs, Franc.h	Id.
García, Francesch	Id.
Goberna y Mullerat, Joseph	Santa Coloma de Queralt (Segarra)
Garriga, Mn. Marcelí	Olesa de Montserrat
Garriga, Mn. Joseph	Id.
Graner y Arrufí, Lluís	Barcelona
Galí y Figueras, Miquel	Tarrassa
Gual, Adrià	Sarrià
Guasch, Robert	Tarragona
Gaudí, Francesch	Barcelona
Gaudí y Cornet, Antoni	Id.
Grau March, Fortunat	Id.
Gol, Mossèn Pere	Id.
Gramon y Puig, Ramón	Balaguer
Gay de Montellà, Octavi	Barcelona
Goimbault, Emili	Id.
Gurt Pujol, Eduart	Id.
Gudiol Cunill, Ramón	Vich
Gorchs y Solallonch, Mercé	Barcelona
Gorchs y Solallonch, Enriqueta	Id.
Gaspar y Palanca, Miquel	Id.
Gual, *escolapi*, P. Agustí	Mataró
Gasch Turell, Manuel	Barcelona
García Crusó, Melcior	Id.
Golis, Mn. Eudalt	Campdevànol
Gibert, Francesch	Barcelona
Guasch y Montrado, Manuel	Tarragona
Gabriel Gatell, Pau	Id.
Graell Fernandez, Marcelí	Barcelona
Grau, Ramón	Lleida
Gili, Serafí	Barcelona
Garriga, Pere	Id.
Girbau y Homet, Joseph	Id.
Grau y Sàbat, Joseph	Id.
Grau y Sàbat, Ramón	Id.
Girbal y Balansó, Vicens	Id.
«Grau, Estapé y Millet»	Id.
Galvany y Parde, Joseph	Id.
Gallart, Francesch	Id.
Gonzales, Manuel	Id.
Galí, Alexandre	Id.
Guasch y Fortuny, Antoni	Id.
Gironella, Enrich	Id.
Gallifa, Manuel	Id.
Gasser Saguí, Ulrich	Id.
Gamundi, N.	Id.
Güell y Clapés, Ramón	Id.
Güell y Clapés, Pere	Id.
García, Carles	Id.
García y Mas, Carles	Id.
Grinyó y Pinyol, Joan	Lleida
Galobart Duràn, Joan	Barcelona
Giral, Mn. Antoni	Id.
Goday, Joseph	Id.
Geronés y Vilardell, Joseph	Id.
Godayol, Mn. Ramón	Id.
Garriga Maestanza, B.	Id.
Gaza, Alfret	Id.
Gorch y Monrós, Enrich	Id.
Gasoliva, Cecili	Id.
Grifues y Rafecas, Antoni	Vilanova y Geltrú
Galard, Joseph	Barcelona
Grau Solé, Joseph	Id.
Guileras Villarreal, Joseph	Id.
Gabardos y Gatell, Pau	Id.
Guartmoner, Joseph	Id.
Gabarró, Antoni	Id.
Guinuso Català, Manuel	Id.
Gou y Estruch, Ferràn	Id.
Gaspar, Miquel	Id.
Grau, Joan	Id.
Gou, Joseph	Id.
Gispert Casellas, Mossèn Lluís	Id.
Gambau, Bonaventura	Sant Pol de Mar
Griera Cruz, March	Sabadell
Girona y Soler, Joseph	Barcelona
Gelabert Cuyàs, Joaquim	Id.
Gelabert Solà, Joseph María	Id.
Gómez y Perceló, Joaquim	Id.
Gitart Basangé, Joseph	Id.
Graupere y Puig, Pau	Vilassar de Mar

Gatvillaró, Joan	Barcelona
Güell, Antoni	Id.
García, Llorens	Artà (Mallorca)
Guiteras, Eusebi	Barcelona
Gonzalez Urtebise, Eduart	Id.
Gonçalvez Vianna, Anicet R.	Lisboa
Ginart, Mn. Sebastià	Barcelona
Genís y Horta, Emili	Id.
Homs y Ginestà, Mn. Lluís	Id.
Hospital, Mossen Pere	Id.
Humet, Joseph	Tarrassa
Homar y Salom, Antoni	Alaró (Mallorca)
Horta, Joaquim	Barcelona
Huguet y Campanyà, Pere	Sarrià
Heras, Ponci	Barcelona
Hita y Morros, Felip de	Id.
Herm, Joaquim	Id.
Heuros, Mariàn	Id.
Hochher, Walter	Id.
Homar, Mn. Jaume	Montuirí (Mallorca)
Hortel, Frederich	Barcelona
Iglesias y Guixard, Joseph	Maldà (Lleida)
Illa y Casany, Lluís	Vich
Isart, Xavier	Barcelona
Isart Moragas, Francesch	Tarragona
Iglesias, Fèlix	Barcelona
Iglesias, Ignasi	Id.
Iglesias, Joaquim M.ª	Santa Coloma de Farnés
Iglesias, Alfons	Barcelona
Institut Olotí d'Arts y Ciencies	Olot
Isern y Hombravella, Jaume	Hospitalet
Insenser, Antoni	Vilafranca del Panadés
Janer, Ignasi de	Barcelona
Jover, Lluís	Id.
Jové y Vergés, Fèlix	Id.
Junyer y Ribera, Joan	Figueres
Juanola y Camalat, Joan	Palafrugell
Jujol y Gibert, Joseph M.	Barcelona
Julià y Sust, Pere	Vilassar de Mar
Joventut, periòdich catalanista	Barcelona
Jeremías, Mn. Joseph	Rubí
Juncà, Remigi	Barcelona
Jansà y Quintana, Tomàs	Id.
Jurnet y Tó, Jaume	Id.
Jaume Roldós, J.	Id.
Jardí, Ramón	Id.
Julià y Escuder, Salvador	Id.
Juan Ginart, Mn. Joan	Artà (Mallorca)
Joventut Carlista de	Barcelona

Julià, Manuel	Barcelona
Julià, Mn. Ramón	Id.
Julià, Joseph	Id.
Julià, Jaume	Id.
Jou y Olió, Llorens	Id.
Jordà, Carles	Id.
Jordà Sastre, Joaquim	Valls
Julià Vilardell, Mateu	Barcelona
Jaques, Eugeni	Id.
Juan y Ginart, Miquel	Capdepera (Mallorca)
Joventut Autonomista de	Barcelona
Jam, Pere	Id.
Johera y Martí, Emili	Id.
Junyer, Joan	Id.
Junoy, Emili	Id.
Junferrer, Joan	Id.
Jofre, Joseph	Id.
Jardí, Joseph M.ª	Id.
Julià, Francesch de P.	Id.
Jolis Pons, Agustí	Id.
Jover, Bonaventura	Id.
Jové y Vergés, Antoni	Id.
Jaumandreu, Adolf	Girona
Jaumandreu, Francesch	Barcelona
Junyent, Miquel	Id.
Jorba y Romanyà, Emili	Id.
Karr, Carme	Barcelona
Koch, Joaquim	Camprodón
Kirchner, Prudenci	Barcelona
Kirchner, Eduart	Id.
Llimona, Joan	Id.
Llimona, Joseph	Id.
Lladó y Fàbregas, Lluís	Tàrrega
Liñan y Heredia, Narciso José de	Madrid
Llompart, Mn. Pere Joseph	Palma (Mallorca)
Llobera, Mn. Martí	Id.
Llabrés, Mn. Antoni	Binisalem (Mallorca)
Lluch, Bartomeu	Tarrassa
Llongueras, Joan	Id.
Lladó, Alexandre	Palma (Mallorca)
Llobera, Mn. Guillem	Fornalutx (Mallorca)
Lliga Regionalista, de	Sabadell
Llopis, Manuel	Barcelona
Laporta Mercader, Jacinto	Id.
Lluch Anfruns, Gabriel	Id.
Llombart, Mn. Joan	Id.
Lalainero, Anselm	Monsó (Osca)
Lòpez Ventura, Antoni	Barcelona
Lo Geronès, Sr. Director de	Girona
Lloret y Ordeix, Pere	Tarragona
Llobet, Joseph M.ª	Tàrrega

Linares, Agustí	Barcelona
Linares Delhom, Joan	Palafrugell
Lliga Regional, de	Manresa
Lliga Catalanista de	Tàrrega
Lliga Nacionalista Catalana de	París
Llibertat. Periòdich	Mataró
Llorens y Caubet, Joan	Barcelona
Lladó y Vilaseca, Joan	Id.
Lorés y Domech, Joseph María	Id.
Llagostera, Lluís	Id.
Lluch, Mn. Joseph M.ª	Tarragona
Llebaría, Joseph M.ª	Barcelona
Llobet, Joseph M.ª	Id.
Llobera y Tost, Jaume	Id.
Lòpez y Pamies, Francesch	Id.
Llopart, Joan	Id.
Lafont y Martinez, Joaquim	Id.
Llatas y Agustí, Emili	Id.
Llurens, Marius	Id.
Llardén Baratau, Enrich	Id.
Llisas, Manuel	Id.
Lloret y Sala, Mn. Mariàn	Id.
Llorens y Carreras, Sara	Pineda
Llopis, Baldomer	Barcelona
Lorés Domech, Jaume	Id.
Lorés Domech, Franc.h	Id.
Lòpez y Picó, Joseph María	Id.
Lamothe de Grignon, Joan	Id.
Lleonart Huguet, Joseph	Id.
Lassaleta, Manuel	Id.
Llussà Isamat, Joan	Id.
Llorens Clariana, Antoni	Id.
Lluhí y Rissech, Joaquim	Id.
Llopart, Joaquim	Id.
Linares Delhom, Mariàn	Palafrugell
Llopis y Bofill, Joan	Barcelona
Llorens, Joan	Id.
Llobet, Ramón	Id.
Lassaletta, Joseph	Id.
Llorens y Galàn, Joseph	Id.
Llugany Serra, Francesch	Id.
Llugany Serra, Joseph	Id.
Luque, Enrich del	Id.
Llussà y Ventura, Joseph	Id.
Llussà y Isamet, Encarnació	Id.
Lledó, Roch	Id.
Lliga Popular Catalanista	Castellar del Vallés
Lluberas y Valls, Joseph María	Sant Pol de Mar
Llobet Carbonell, Miquel	Barcelona
Lluch Martí, Joseph	Id.
Llongueras, Jaume	Id.
Lluhí y Rissech, Joan	Id.
Leonffie, Amadeu	Id.
Llovet y Saun, Joan	Id.
Lleó Morera, Albert	Id.
Lluveras, Manuel	Id.
Lladó, Manuel	Id.
Lacambra, Joseph	Id.
Losada, Enrich	Id.
Llorens, Francesch	Id.
Llibre, Francesch	Id.
Lutran, Doctor	Perpinyà
Massó y Torrents, Jaume	Barcelona
Montoliu, Cebrià de	Id.
Malagelada, Mariàn	Sort (Lleida)
Matheu, Francesch	Barcelona
Miquel y Pardo, Antoni	Id.
Moragas, Geroni de	Id.
Marquès, Joan	Palma (Mallorca)
Miralles, Mossèn Joseph	Id.
Molines, Mn. Bartomeu	Id.
Maura y Montaner, Gabriel	Id.
Massot, Mn. Melcior	Id.
Molina, Eugeni	Id.
Monlau, Joseph	Id.
Morell y Bellet, Faust	Id.
Morell y Bellet, Baltasar	Id.
Massanet, Mossèn Antoni María	Id.
Molines y Amengual, Joan	Campos (Mallorca)
Moragas, Fidel	Valls
Montaner, Sebastià	Barcelona
Mateu, Mn. Bernadí	Manacor (Mallorca)
Millàs, J.	Barcelona
Massò Ventós, Joseph	Id.
Marco, *escolapi,* P. Salvador	Tarrassa
Martínez, Emili	Lloret de Mar
Miquel y Planas, Ramón	Barcelona
Moragas, Vicens de	Id.
Millet, Pere A.	Id.
Moragas y de Balle, Joseph de	Id.
Matheu y Sugranyes, Francesch	Id.
Mercader y Marina, Pau	Id.
Morey, Mossèn Joan	Manacor (Mallorca)
Mora, Mossèn Francesch	Sta. Margalida Id.
Mestre y Huguet, Miquel	Manacor (Id.)
Morey y Gelabert, Llorens	Manacor (Id.)

Marquès y Frontera, Joan	Sòller (Mallorca)
Massanet y Beltran, Francesch de P.	Palma (Id.)
Molinas, Sebastià	Senselles (Id.)
Muntaner, Mn. Gabriel	Palma (Id.)
Montserrat y Grau, Joan	Saragossa
Mestre y Mitjans, Joseph	Santiago de Cuba
Martí, Lluís	Palma (Mallorca)
Magraner, Mossèn Pere Antoni	Orient (Id.)
Mestres, Antoni	Palma (Id.)
Muntaner, Mn. Agustí	Santanyí (Id.)
Montaner, Miquel	Id.
Mitjans, Joan	Barcelona
Molins de Sentmanat, Carles	Id.
Mer Güell, Manuel	Id.
Manyach, Pere	Id.
Montllor Rodó, Joan	Id.
Macià, Mn. Mariàn de	Vilafant (Empordà)
Mundó Freixas, Manuel	Barcelona
Massot, Joseph	Sant Julià de Vilatorta
Manaut Taberner, Pere	Barcelona
Miró y Borràs, Olaguer	Manresa
Mas y Roig, Martí	Barcelona
Murtra, Claudi	Id.
Martorell, Francesch	Id.
Morera y Galicia, Magí	Lleida
Míos y Codina, Pere	Id.
Martínez y Serinyà, Arnau	Barcelona
Monmany, Francesch	Id.
Martí y Sàbat, Joseph	Id.
Martorell Terrats, Geroni	Id.
Montsalvatje Fossas, Francesch	Girona
Martínez y Roig, Joseph	Barcelona
Martínez y Roig, Isidro	Id.
Molins, Francesch de P.	Id.
Magí y Camps, Mossèn Francesch	Lloret de Mar
Marquès, Francesch	Sant Boy de Llobregat
Maluquer y Ansizu, Antoni	Barcelona
Marsans y Solà, Lluis	Id.
Miret y Sans, Joaquim	Id.
Martí, Alfons	Id.
Morató, Joan B.	Id.
Moliné y Brasés, Ernest	Id.
Mercè, Ferràn	Id.
Mir Fullà, Camil	Id.
Martí de Mir, Antonina	Id.
Montserrat y Cuadrado, Joseph	Valls
Moll, Joseph	Barcelona
Mayol Aymerich, Antoni	Id.
Martí y Ballès, Oriol	Id.
Mumbrú Ferràn, Joseph	Sarrià
Monegal, Trinitat	Barcelona
Manjé, August	Id.
Mallofré, Mn. Heribert	Id.
Mestres, Mossèn Manuel	Id.
Miró, Bonaventura	Id.
Millet y Millet, Salvador	Id.
Martí y Amat, Joseph	Badalona
Mitjans y Borés, Lluís	Barcelona
Mercader y de Borràs, Francesch de	Id.
Martí y Cabot, Jaume	Badalona
Monés y Costa, Llorens	Id.
Millet y Pagès, Joan	Barcelona
Mora, Artur	Id.
Martí y Julià, Domingo	Id.
Matas Picanyol, Joseph	Id.
Mir y Gramunt, Alfons	Id.
Molins, Joan	Id.
Mestres y Folguera, Jaume	Agramunt
Mas, Jacinto	Barcelona
Magraner, Nicolau	Id.
Millet y Pagès, Joseph	Id.
Moragas y Barret, Francesch	Id.
Martí y Pujol, Francesch	Id.
Mas, Artur	Id.
Montoliu, Joseph de	Id.
Mas Bagà, Joan	Id.
Marquina, Rafel	Id.
Millet y Pagès, Francesch	Id.
Montserrat, *ligorià*, P. Bartomeu	Palma (Mallorca)
Muntaner y Ordines, Francesch	Id.
Maspons y Anglasell, Francesch de P.	Barcelona
Mestres, Joseph	Vilallonga (Camp de Tarragona)
Morera y Mestre, Joseph	Igualada
Mir y Rafols, Pere	Sant Sadurní de Noya
Martín, Avelí	Barcelona
Món y Bascós, Joan	Id.
Masramón y Vilalta, Joseph María	Id.
Mitjans y Nadal, Joseph María	Id.
Magraner y Ripoll, Cristòfol	Id.
Morera, Joan	Id.

Monteys y Serra, Manuel	Barcelona
Marsà y Bragado, Ferràn	Tarrassa
Marés y Oriol, Pere	Barcelona
March, I. de Loyola	Id.
Mata, Lambert	Id.
Mirats, *escolapi*, P. Antoni	Tarrassa
Martorell y Panyelles, Antoni	Vilafranca del Panadés
Mas y Jornet, Claudi	Mediona (Panadés)
Marés y Cervera, Andreu	Port de la Selva
Munné y Serramí, Joan	Barcelona
Margarit y Calvet, Arnau	Id.
Masalias, Agustí	Id.
Malagelada y Bremón, Mariàn	Sant Sadurní de Noya
Martí y Fornagueras, Joaquim	Vilassar de Mar
Millet y Pagès, Lluís	Barcelona
Munné, Joaquim	Id.
Mestre y de Paz, Rosa	Id.
Morelló, Joaquim	Id.
Masifern, Ramón	Masnou
Manyé y Jané, Antoni	Barcelona
Mitjans y Llampallas, Pau	Id.
Maluquer, Manuel	Id.
Montoriol y Ramón, Mn. Joseph	Esparraguera
Melich y Gisbert, Carles	Barcelona
Miquel y Planas, Joseph	Id.
Martorell, Bernardí	Id.
Mestre y Noé, Francesch	Tortosa
Massot y Balagué, Joseph María	Barcelona
Moix, Rafel	Id.
Mas, Francesch	Id.
Mir y Comas, Raul M.ª	Id.
Monmany y Pèrez, Joseph	Montblanch
Monmany y Pèrez, Artur	Id.
Martí y Riber, Mariàn	Barcelona
Molas y Ricart, Joseph	Id.
Montaner, Frederich	Id.
Massip y Gumà, Joseph A.	Id.
Martí y Bofarull, Bernabé	Tarragona
Mussolas, Antoni	Id.
Morera, Emili	Id.
Moyà, Salvador	Id.
Miralbell y Carreras, Enrich	Barcelona
Miralbell y Centena, Joaquim	Id.

Maspons y Camarasa, Jaume	Barcelona
Miró, Joan	Sant Feliu de Llobregat
Monjo y Segura, Rafel	Barcelona
Melà, Eduart	Id.
Miquel y Castells, Joseph	Id.
Miret Nadal, Mn. Joseph	Id.
Mussons, Antoni	Id.
Mascaró Isern, Joseph	Id.
Moragas y Gracia, Manuel	Id.
Mercader y Sacanella, Eduart	Id.
Matheu y Mora, Francesch	Id.
Munguet y Mullerats, Mariàn	Igualada
Moner y Canut, Joseph de	Barcelona
Martínez, Miquel	Sitges
Mussons y Mallofré, Gal	Barcelona
Morera Bosch, Joseph	Ripoll
Malagarriga, Francesch	Barcelona
Mercadé, Domingo	Id.
Mallafré, Pere	Tarragona
Matamala, Llorens	Barcelona
Maní, Carles	Id.
Masó y Golferichs, Rafel	Id.
Martínez Cuní, Joan	Id.
Mollerat, Joseph	Cambrils
Macià, Joseph M.ª de	Barcelona
Manresa, *caputxí*, P. Rupert de	Sarrià
Marés, Pere Ricart	Barcelona
Morell, Lluís	Id.
Moragrega Cosidó, Agustí	Id.
Mas, Mn. Ignocenci	Solsona
Mas, Mn. Francesch	Sant Joan (Mallorca)
Maluquer y Viladot, Joan	Barcelona
Muntanyola y Piera, Francesch	Id.
Muntanyola y Piera, Joseph	Id.
Maristany y Colomer, Fèlix	Id.
Montua Imbert, Joseph	Id.
Mayol y Mir, Amadeu	Borjes del Camp
Martínez, Joseph	Barcelona
Mitjans y Nadal, Juli	Id.
Mestanza, Mateu	Id.
Mas y Casanovas, Joseph	Id.
Mercadé Serra, Magí	Guissona
Marrugat, Joseph Oriol	Sant Sadurní de Noya
Montserrat Martí, Ciril	Barcelona

Montserrat, Mn. Francesch	Felanitx (Mallorca)
Melis, Gabriel	Capdepera (Id.)
Mas, Mn. Andreu	Lluchmajor (Id.)
Munar, Mn. Joan	Llorito (Id.)
Maluquer, Joseph M.ª	Barcelona
Mateu Sola, Manuel	Igualada
Muns, Francesch	Barcelona
Mas y Torroja, Joseph	Id.
Moncunill, Rossend	Id.
Montanyola, Pere	Id.
Montanyà, Joan	Id.
Mas Colominas, Joseph	Id.
Martí y Costa, Francesch	Id.
Martínez Gras, Ramón	Id.
Martí y Calvell, Jaume	Id.
Montané y Comas, Joan B.	Id.
Mas Gonzàlez, Miquel	Id.
Muñoz, Fèlix	Id.
Molla, Gaudenci	Id.
Marsal y Clavo, Joan	Id.
Mercé, Joan	Id.
Massaguer y Riera, Lluís	Id.
Mussons Mallofré, Joan	Id.
Mayoral, Tomàs	Id.
Martí Fuster, Joan	Id.
Mestres y Llorens, Joseph	Id.
Manén Masana, Franc.ʰ	Id.
Montoliu, Manuel de	Id.
Miret, Manuel	Id.
Masó y Sans, Lluís	Id.
Morli y Mestre, Jacinto	Id.
Mas y Ramis, Domingo	Id.
Mèrida y Cruells, Antich	Id.
Maspons, Joseph	Id.
Mateu, Miquel	Id.
Maynés, Enrich	Id.
Mallol Saurí, Francesch	Id.
Monteys, Jaume	Id.
Martí Ribé, Joseph	Id.
Mestre y Mora, Joan	Id.
Moncunill, Isidre	Id.
Mas, Antoni	Id.
Mesquida, Gabriel	Id.
Marinyó Ricart, G.	Id.
Miracle Frederich, J.	Id.
Mitjà, Joseph M.ª	Id.
Mitjà, Joan	Id.
Marfà y Clivillés, Narcís	Mataró
Masó y Golferichs, Carles	Barcelona
Montserrat, Joseph M.ª	Id.
Monmany, Joseph	Id.
Miquel Caballer, Lluís	Id.
Martí, Antoni de	Id.
Mestres, Rafel	Id.
Mostany, Tomás	Id.
Manel Pau, Francesch	Id.
Maspons, Mn. Antoni	Barcelona
Montllor, Joan	Sabadell
Mir y Matas, Pius	Barcelona
Monguet, Baldomer	Id.
Mateu, Magí	Id.
Molas, Joan	Id.
Mateu, Joan	Id.
Moncerdà Vidal, Dolors	Id.
Moncerdà Vidal, Enrich	Id.
Millet, Jaume	Id.
Morató, Joseph	Id.
Masó y Escubós, Joseph María	Id.
Miquel, Francesch de	Id.
Martí, Antoni	Id.
Martí, Mariàn	Id.
Monegal y Nogués, Ramón	Id.
Monegal y Prat, Esteve	Id.
March Anglada, Joan	Id.
Miquel, Pere	Id.
Maragall, Joan	Id.
Noguera, Pascual	Id.
Noguera y Salavert, Anicet	Id.
Nadal y Guasp, Joan	Palma (Mallorca)
Nadal, Jacinto	Id.
Nualart, Ramón	Tarrassa
Navarro, Mn. Antoni	Montclar (Lleida)
Noguera, Albert	Barcelona
Niell Pascual, Mn. Joan	S. Juan (Mallorca)
Nadal, Lluís B.	Vich
Nonell, Joan	Barcelona
Nogués y García, Gabriel	Id.
Navarro y Grau, Agustí	Id.
Noguera, Joseph	Manresa
Nicolau, Lluís	Barcelona
Nabot y Tomàs, Francesch	Id.
Nonell y Saurés, Jaume	Id.
Nubiola, Pere	Id.
Nogueras y Oller, Rafel	Id.
Noguera y Casabosch, Ramón	Id.
Noguera, Mn. Valentí	Manresa
Nel-lo y Chacón, Francesch	Tarragona
Nadal, Joaquim M. de	Barcelona
Nieto, Cèssar	Id.
Noguer y Cornet, Ramón	Id.
Noguera, Joaquim	Id.
Nicolau, Joaquim	Id.
Nadal Noguera, Joseph María	Id.
Nolla, Joseph	Id.
Nadal Gruart, Manuel	Id.
Novellas y Roig, Antoni	Id.
Nogués, Ramón	Id.

Nogués, Pau	Barcelona
Noelle, Pere	Id.
Nausa Fernando, Joseph	Id.
Novellas y Roig, Francesch	Id.
Nunell, María	Id.
Noguera, Feliu	Id.
Nadal, Antoni	Id.
Noguera y Vila, Lluís	Id.
Navas, Comte de les	Madrid
Oliver y Belvey, Jaume	Barcelona
Oliver, Miquel S.	Id.
Oller, Baró de	Id.
Oliver, Mn. Joseph	Palma (Mallorca)
Oliart, Llorens	Tarrassa
Oliver, *escolapi,* P. Rafel	Barcelona
Obrador, Mateu	Palma (Mallorca)
Obrador, Ramón	Id.
Orlandis, Joan	Id.
Oliver Deyà, Mn. Bernat	Sòller (Mallorca)
Oliver, Mn. Mateu	Campos (Id.)
O'Callaghan, Joan	Porreres (Id.)
Oliva y Toda, Cosme	Tarragona
Oliu Cubias, Leopold	Sant Feliu de Guixols
Olivar, Jordi	Barcelona
Oliva y Milà, Mn. Joan	Vilanova y Geltrú
Oliver, Frederich	Sabadell
Orfeó Català	Barcelona
Olivé y Guitart, Miquel	Id.
Orriols, Joseph	Id.
Oliver y Rodés, Benet	Id.
Olivella y Almirall, Joan	Vilafranca del Panadés
Olives y Simó, Francesch	Barcelona
Oliva y Soler, Ignasi	Id.
Otset y Vall, Joan	Id.
Oliva, Víctor	Vilanova y Geltrú
Oller y Rabasa, Joan	Barcelona
Ortiz y Solsona, Delfí	Balaguer
Oriola Cortada, Antoni	Barcelona
Oriola Cortada, Alfons	Id.
Ortínez y Gili, Joseph	Id.
Orfeó Tarragoní	Tarragona
Omar y Barrera, Claudi	Barcelona
Oriol de Coll, María	Id.
Oliver y Lladó, Cosme	Campos (Mallorca)
Obrador y Billón, Bernat	Palma (Id.)
Olivé, Mossèn Sebastià	Palma (Id.)
Oliver y Vilanova, Lluís	Barcelona
Orriol y Serret, Ramón	Id.
Ortiz de Zàrate, Enrich	Id.
Oller y Cortinas, Francesch	Id.
Oliver, Salvador	Sant Sadurní de Noya
Oriola, Joaquim de	Barcelona
Ortoll, Bartomeu	Id.
Olivé y Ros, Mateu	Id.
Olivella, Mn. Albert	Id.
Olivés, Francesch	Id.
Oriola y Cortada, Lluís	Id.
Pijoan, Joseph	Id.
Pomés, Benet de	Id.
Prat Maignon, Joseph Ll.	Sarrià
Puig y Sais, Hermenegild	Barcelona
Pella y Forgas, Joseph	Id.
Par, Alfons	Id.
Parera, Mossèn Miquel	Palma (Mallorca)
Planas, Antoni	Id.
Planes, Joseph	Id.
Pol, Antoni	Id.
Piera Tassias, Joseph	Barcelona
Puig y Bosch, Ramón	Id.
Pou y Batlle, Mn. Joseph María	Girona
Puget, Jacinto	Barcelona
Pons y Munner, Domingo	Malgrat
Pidelaserra, Francesch	Tarrassa
Pedrós, Miquel	Montclar (Lleida)
Pareja Novelles, Gaetà	Barcelona
Perelló, Eduart	Id.
Peris, Ignasi	Id.
Piera Solanas, Salvador	Id.
Pons, Alexandre M.ª	Id.
Pous y Pagès, J.	Id.
Pedret, Joan	Id.
Payàs, Ignasi	Id.
Pla y Deniel, Narcís	Id.
Prats, Joseph	Tàrrega
Piera, *escolapi,* P. Ramón	Barcelona
Pascual, Lluís	Id.
Pou, Benet	Palma (Mallorca)
Pinto y Pericàs, Jaume	Id. (Id.)
Perelló, Mn. Joan	Lluch (Id.)
Perelada, Comte de	Palma (Id.)
Puigcerver, Guillem	Id. (Id.)
Pastor Castanyer, Mossèn Joseph	Sòller (Id.)
Puigcerver, Mn. Agustí	Llorito (Id.)
Pont, Mn. Antoni Joseph	Manacor (Id.)
Payeras y Bonafé, Mossèn Joan	Palma (Id.)
Palmer, Mn. Arnau	Id. (Id.)
Pascual Ferrer, Mn. Jaume	Alaró (Id.)
Pascual, Iu	Barcelona
Pirozzini Martí, Carles	Id.
Pibernat, Mn. Salvador	Badalona
Pintó y Cases, Mn. Joan	Tàrrega
Parés y Moret, Eduart	Barcelona
Pitxot de Gay, María	París

Puig Fontbernat, Joseph	Vilafranca del Panadés
Pijoan y Serres, Joan	Barcelona
Patria. Sr. Director del Setmanari	Igualada
Poch Minguell, Joseph	Barcelona
Pietx y Oliva, Joan	Vich
Patxot y Jubert, Rafel	Sant Feliu de Guíxols
Paluzíe, Juli	Barcelona
Paluzíe, Joseph	Id.
Planagumà, Joseph	Olot
Pujol, Mn. Pere	Id.
Pascual y Casas, Joseph	Barcelona
Pujol y Puig, Joseph	Id.
Pereña y Reixach, Alfret	Lleida
Payró y Parellada, Joseph	Barcelona
Pont y Roca, Antoni	Tarrassa
Pons, Ramón	Id.
Portabella, Lluís	Barcelona
Padró, Blay	Manresa
Puigneró Bofill, Gaspar	Vich
Pascual y Rius, Pere	Mataró
Pujol y Vilà, Pau	Barcelona
Portals y Presas, Joan	Id.
Porla y Blanch, Mn. Joseph	Sant Martí de Maldà (Lleida)
Pardo, Joseph	Barcelona
Parellada Faura, Joseph	Id.
Parpal Marquès, Cosme	Id.
Pascual y Serra, Joseph María	Camprodón
Puigbó y Sala, Joan	Tarrassa
Pous y Freixa, Francesch	Barcelona
Padrós y Pigas, Rafel	Id.
Pou y Conill, Mn. Tomàs	Sant Quintí de Mediona
Partagàs y Lluch, Rossend	Barcelona
Pena, Joaquim	Id.
Poch Domènech, Joseph	Id.
Pujol y Brull, J.	Id.
Palmada, Enrich	Id.
Puig y Alfonso, Francesch	Id.
Puig y Sureda, Joan	Id.
Progrés. Associació Catalanista	Id.
Pous y Santacreu, Andreu	Manresa
Pahissa y Jo, Jaume	Barcelona
Peypoch, Joseph A.	Id.
Pons y Culeilles, Xavier	Id.
Posa y Vilarasau, Enrich	Id.
Papiner y Portabella, Carles	Id.
Pedrerol y Dardé, Artur	Id.
Panyella y Casals, Ramón	Id.

Pagès, Manuel	Barcelona
Palà y Puig, Pere	Id.
Pluvins, Lluís	Lleida
Pontí y Oliveres, Joseph	Barcelona
Pontí y Oliveres, Joan	Id.
Palés y Arró, Antoni	Id.
Puig y Valls, Narcís	Id.
Plana y Dorca, Joseph	Id.
Par, Joan	Id.
Pella y Puig, Joseph M.ª	Id.
Prim de Balle, Ignasi	Id.
Palau y Català, Melcior de	Madrid
Parés, Eliseu	Barcelona
Prim de Balle, Joseph María	Id.
Pujolar, Ramón	Olot
Pastells, Joaquim	Barcelona
Petit, Joan	Id.
Pedrol, Manuel	Tarragona
Prenafeta, Mn. Antoni	Id.
Pi y Gibert, August	Barcelona
Pi y Gibert, Lluís	Id.
Pi y Gibert, Hortensia	Id.
Perpinyà, Joan	Id.
Planes, Mn. Sebastià	Felanitx (Mallorca.)
Perpinyà Ferràn, Modest	Barcelona
Puigdomènech, Lluís	Id.
Pijoan y Soteras, Baltasar	Id.
Portabella, Pere	Id.
Portabella, Ascensi	Id.
Puig de la Bellacasa, Lluís	Id.
Plà y Deniel, Mn. Enrich	Id.
Porta Bernat, Salvador	Id.
Pagès y Berns, Joseph	Id.
Pugès y Guitart, Manuel	Id.
Prenafeta, Sebastià	Id.
Pollina, *escolapi*, P. Ramón	Tarrassa
Ponsa y Trius, Sebastià	Barcelona
Pons y Casajoana, Magí	Id.
Puig de Bacardí, Baltasar	Torelló
Prat, Joseph	Hamburg
Prat y Argemí, Ramón	Id.
Pelfort, Joan	Manresa
Pagès, Cebrià	Barcelona
Paradeda, Mn. Fèlix	Palamós
Planells, Faustí	Barcelona
Puig y Font, Ramón	Id.
Pascó, Joseph	Id.
Pereyra y Alcàntara, Joseph M.ª	Id.
Pi y Sunyer, August	Id.
Pagès y Rueda, Pere	Id.
Pont, Pere	Id.
Peyri, Joseph	Id.

Prió, Agustí	Barcelona
Pons y Tusquets, Joseph	Id.
Puig y Puig, Mn. Sebastià	Id.
Pujol Trabal, Jaume	Id.
Presas, Joseph	Figueres
Poch, Joan	Id.
Pascual, Antoni	Barcelona
Puig y Cadafalch, Joseph	Id.
Poblet y Teixidor, Joan	Montblanch
Pedrol y Poblet, Agustí	Id.
Poblet y Civit, Joan	Id.
Pallicé, Mossèn Joseph	Borjes del Camp
Peralló y Cuní, Mossèn Joseph	Sant Feliu de Guíxols
Pons, Joan Baptista	Barcelona
Plà, Mossèn Miquel	Igualada
Pujadó, Joseph	Barcelona
Pascual y Vives, Virgili	Tarrassa
Planas, Mn. Antoni	Barcelona
Perés, Ramón D.	Id.
Pujol y Xicoy, Jaume	Id.
Pinyol, Fèlix	Id.
Puiggrós y Figueras, Vicens	Id.
Pedrol, Jordi	Tarragona
Pasquet, Pere	Palafrugell
Pujol, Joseph A.	Barcelona
Porta y Pellicer, Antoni	Reus
Planas y Font, Claudi	Barcelona
Perdigó, Manuel	Id.
Pibernat y Martí, Artur	Id.
Padrosa, Joseph	Id.
Puntí y Padrisa, Ramón	Id.
Pujol y Pons, Francesch	Id.
Pantaleoni, Amadeu	Id.
Pantaleoni, Joan	Id.
Pi, *escolapi*, P. Joaquim	Mataró
Palet, Salvador	Barcelona
Planas, Jaume	Id.
Poyano, Angel	Id.
Plaja, Bonaventura M.	Id.
Pujadas, Ramón	Id.
Puig-Pey y Pèra, Pere	Id.
Planas y Escubós, Mariàn	Id.
Parés y García, Enrich	Id.
Permanyer Ayats, Ricart	Id.
Parramón Castany, Baldomer	Id.
Puig, Alexandre	Id.
Puig, Eusebi	Id.
Pujol Rubio, Joseph	Id.
Pontí y Oliveres, Isidre	Id.
Pellicé, Miquel	Lleida
Parés y Serra, Francesch	Prat del Llobregat

Panadés, Joaquim	Tarragona
Prats y Subirà, Francesch de P.	Arenys de Mar
Prats y Mas, Mossèn Joaquim	Barcelona
Prats, Joseph	Id.
Panella y Casals, Joseph María	Id.
Puig y Grau, Joaquim	Id.
Peig y Avellà, Pere	Id.
Palau, Melcior	Id.
Pagès, Eduart	Id.
Puig, Llorens	Id.
Planas, Francesch	Id.
Pla y Armengol, Ramón	Id.
Prat y Gordó, Joseph	Id.
Prat Colomé, Pere	Id.
Prat Colomé, Eugeni	Id.
Padrós, Salvador	Girona
Pedemonte y Falguera, Bonaventura	Barcelona
Puig Mestre, Gerart	Manzanillo (Cuba)
Puigdengoles y Duràn Joaquim	Barcelona
Puig y Soler, Antoni	Id.
Palau Simón, Joseph de	Mataró
Padró Pau, Ignasi	Barcelona
Puig y Sureda, Francesch	Id.
Payret, Joseph	Perpinyà
Pereyra Alcàntara, Víctor	Barcelona
Payàs, Francesch	Id.
Pedrola, Manuel de	Id.
Poquet, Mn. Jordi	Muro (Mallorca)
Pou, Mn. Joan	Felanitx (Id.)
Pla, Francesch	Barcelona
Presas, Adrià	Id.
Puig Jufré, Enrich	Canet de Mar
Palau Simó, Ramón	Barcelona
Pascual Jové, Joaquim	Id.
Parcerisas, Ramón	Id.
Pons, Martí	Id.
Planas, Joan	Id.
Pena, Joseph M.ª	Id.
Parcerisa, Ferràn	Id.
Presno, Manuel	Id.
Porta, Esteve	Id.
Prat y Lluch, Jaume	Id.
Pla Gener, Joseph	Id.
Palau Simó, Miquel	Borjes d'Urgell
Picas Cunillera, Miquel	Barcelona
Picó y Campamar, Ramón	Id.
Panyella y Casals, Lluís	Id.
«Pous Serrat y Bruguera»	Badalona
Pagès y Sayol, J.	Barcelona
Peyri, Jaume	Id.

Pous, Joseph	Barcelona
Perdigó y Cortès, Joseph	Id.
Pinyana Homedes, Domingo	Tortosa
Parcerisas y Valls, Just	Barcelona
Planas y Casubí, Jesús	Id.
Parellada, Joan	Id.
Perearnau y Cases, Antoni	Id.
Perearnau y Cases, Joaquim	Id.
Perearnau y Cases, Eduart	Id.
Pellicer, Leandre	Id.
Pellicer, Joseph	Id.
Pagès y Agulló, Pere	Id.
Parès Bartra, Joseph M.ª	Id.
Palau, Ferràn	Id.
Puncernau, Ramón	Id.
Poch, Lluís	Id.
Panicello, Emili	Id.
Pineda y Folch, Antoni	Id.
Puig y Canyameras, Antoni	Id.
Padrosa, Ernest	Id.
Pons y Salomó, Bernat	Id.
Pare, Antoni	Id.
Pèrez, Ramón	Id.
Pedret y Torres, Víctor	Id.
Prat y Ribera, Macià	Id.
Par, Antoni	Id.
Planas Rosich, Joaquim	Id.
Pirretas, J. Mariàn	Id.
Pascual Pons, Joseph	Id.
Puget, Francesch J.	Id.
Pujol, Romàn	Id.
Peris, Pere	Id.
Palomas, Xavier	Id.
Prat y Mas, Bonaventura	Igualada
Pla de Pons, Teresa	Malgrat
Puigmal, Cosme	Barcelona
Puigmal, Joan	Id.
Peig, Amadeu	Id.
Pèrez y Capdevila, Enrich	Id.
Pinyol y Agulló, Joseph	Id.
Poch, Mn. Antoni	Id.
Pena, Ramón	Id.
Pujolà y Vallès, F.	París
Pujol Tubau, Pere	Vich
Pascual Oliver, Joan	Barcelona
Pagès, Francesch	Id.
Pujol de Pastor, Joaquim	Id.
Pi y Sunyer, Francesch	Id.
Pujol y Planas, Martí	Id.
Pericas Morros, Lluís	Id.
Pons Cubillés, Joseph	Id.
Planella, Lluís	Id.
Porta, Mn. Antoni	Monsonís (Lleida)
Planella, Octavi	Barcelona
Pomar y Esteve, Joan	Manacor (Mallorca)
Paulí Galceràn, Ignocent	Barcelona
Pomés, Artur de	Id.
Pujadas, Salvador	Id.
Prat Oliveras, Ramón	Id.
Pantaleoni, Alfret	Id.
Pujol, Joseph	Id.
Pitxot, Jaume	Id.
Permanyer y Ayats, Joan J.	Id.
Pasola, Joseph M.ª	Id.
Puig y Esteve, Joseph	Id.
Quintana, Eudalt	Id.
Queraltó, Jaume	Id.
Quatrecases y Genís, Joseph	Camprodón
Queralt, Mn. Pau	Borjes del Camp
Querol y de Rius, Ferràn de	Tarragona
Querol y de Rius, Joaquim de	Id.
Quer y Güell, Joan	Barcelona
Quintana, Antoni	Id.
Queralt, Joan	Id.
Rubió y Lluch, Antoni	Id.
Roura Barrios, Benet	Id.
Rubió y Bellver, Joan	Id.
Rocamora, Manuel	Id.
Rigola y Royo, Jacinto	Id.
Riera y Weisse, Bonaventura	Id.
Roca y Cupull, J.	Id.
Ramón, Mossèn Joan	Palma (Mallorca)
Rotger, Mossèn Mateu	Id.
Roca, Ricart	Id.
Ros Sallent, Frederich	Mollet del Vallès
Rodó, Domingo	Tarrassa
Rigol, Joseph	Id.
Riera Mn. Joseph	Ibissa
Russinyol y Tort, Joan	Barcelona
Roca y Codina, Antoni	Id.
Rissech, Joan	Lloret de Mar
Rius, Agustí	Barcelona
Rius y Tarragó, Agustí	Id.
Roma, Joan M.ª	Id.
Ribera Rovira, Ignasi de Loyola	Id.
Ruyra y Oms, Joaquim	Blanes
Riera Mauri, *escolapi*, P. Ramón	Barcelona
Romaní, Isidre	Sarrià
Rifà, Jaume	Barcelona
Rifà, Eduart	Id.
Reynés, Guillem	Palma (Mallorca)
Rosselló, Mn. Bernat	Id.
Ramis, Mossèn Guillem	Sineu (Mallorca)

Rives y Mestre, Miquel	Guantànamo (Cuba)
Rosselló y Crespí, Joan	Alaró (Mallorca)
Rosal Camprodón, Tomàs	Barcelona
Rosal Camprodón, Jaume	Id.
Rull, Mossèn Joseph	Id.
Rodas y Valls, Lluís	Sant Feliu de Guíxols
Regordosa y Sadurní, Manuel	Barcelona
Riba y García, Enrich	Id.
Ribas Carreras, Joan	Blanes
Ras, Aureli	Barcelona
Raventós, Jaume	Id.
Riera y Torras, Ventura	Tarrassa
Rovira, Mossèn Joan	Vich
Romeu, Mossèn Lluís	Id.
Rabell y Patxot, Rafel	Barcelona
Riera, Antoni	Vilassar de Mar
Roig y Morera, Miquel	Lleida
Renter Gallifa, Alfons	Barcelona
Roig y Punyed, Joseph	Id.
Roig y Serra, Joan	Id.
Roca Ramis, Juli	Vilassar de Mar
Ribalta y Tisaus, *escolapi*, P. Antoni	Vich
Rierola y Masferrer, Francesch	Id.
Rodriguez y Mollà Joaquim	Barcelona
Rodón Montserrat, Mossèn Joseph	Argilaga (Tarragona)
Ribalta, Tomàs	Barcelona
Rigual, Joaquim	Id.
Ràfols, Enrich	Id.
Roig y Punyed, Jaume	Id.
Ribas y Joseph, Joan	Albareda (Girona)
Revista de la Cambra Agrícola Ausetana	Vich
Roset y Rovira, Joan	Valls
Ribas y Perdigó, Joan	Barcelona
Riera, J. Alexandre	Id.
Riera Calbetó, Emili	Id.
Riera y Modolell, Lluís	Id.
Roca, Joseph M.ª	Id.
Riera y Sellent, Antoni	Id.
Reventós y Casas, Joseph	Id.
Robert Coral, Joseph	Id.
Regeneración, (La). Revista	Girona
Rosselló, Rafel	Santanyí (Mallorca)
Ribot y Serra, Manuel	Sabadell
Ripoll, G.	Barcelona
Reynés, Pere	Id.
Riera y Bertràn, Joaquim	Barcelona
Rovira y Agelet, Joan	Lleida
Roig y Aragall, Francesch	Barcelona
Rossell, Antoni	Tarragona
Reig y Bernet, Lluís	Barcelona
Reventós y Farrarons, Pere	Id.
Raventós, Antoni	Id.
Ribalta, Pons	Vilafranca del Panadés
Ribas y Martí, Francesch	Valls
Ribera Llorens, Enrich	Barcelona
Rius y Casas, Joseph	Saragossa
Rovira y Bruguera, Joseph	Barcelona
Roca y Sans, Ramón	Id.
Rahola y Molinas, Francesch	Id.
Roger y Crosa, Miquel	Palamós
Roger y Crosa, Martí	Id.
Robert y Roura, Candi	Barcelona
Riero, Joan	Id.
Rosich, Joan	Id.
Rocafiguera, Mariàn de	Vich
Reventós y Bordoy, Manuel	Barcelona
Rius y Fontanals, Ramón	Gelida
Rossell, Manuel	Barcelona
Reventós y Bordoy, Jacinto	Id.
Rahola y Molinas, Pere	Id.
Rubió y Balaguer, Jordi	Id.
Rabassa, Emili	Id.
Ribé, Manuel	Id.
Ripoll y Fortuny, Francesch	Id.
Roca, *S. J.*, P. Alfons	Manresa
Ribas y Serra, Joseph	Barcelona
Rafel, Joseph	Id.
Ruiz y Porta, Joan	Tarragona
Roses y Ferrer, Joseph	Barcelona
Riba y Baldiris, Jaume	Vilanova y Geltrú
Roig y Ventosa, Joseph	Id.
Rubias y Valls, Xavier	Balaguer
Rius Vidal, Angel de	Barcelona
Roig y Casanovas, Artur	Id.
Ricart y Alier, Joseph	Vich
Roviralta, Manuel	Barcelona
Rialp, Claudi de	Id.
Rialp, Joan C. de	Id.
Rosals, Joan	Id.
Raventós, Joseph	Id.
Rafael y Verhults, Enrich de	Id.
Ribalta, Francesch	Id.
Reverter, Manuel	Id.
Rosich y Bassa, Jaume	Pals (Empordà)

Ribas y Parés, Modest	Barcelona
Rosich, Francesch	Tarragona
Ros, Mossèn Joan	Id.
Rodón y Oller, Francesch	Barcelona
Roura, Geroni	Id.
Romagosa Altet, Joseph	Id.
Rovira de Forn, Francesch	Id.
Raduà, Enrich O.	Id.
Rita, Joaquim	Id.
Ramón y Camps, Felip	Id.
Rocosa y Palet, Emili	Id.
Rosacoma, Jaume	Girona
Roura Oxandaberro, Dr.	Barcelona
Rubiera, Josepha	Id.
Recort, Joseph	Id.
Roca, Mossèn Manuel	Id.
Roig Raventós, Joseph	Id.
Ribas Cots, Manuel	Id.
Roca Casas, Pere	Valls
Rocamora Saborit, Joseph	Barcelona
Riera, Antoni	Manacor (Mallorca)
Rahola Trèmols, Víctor	Barcelona
Rosich, Joaquim	Id.
Rosich Rubiera, Joseph	Id.
Riera y Solé, Pau J.	Vilanova y Geltrú
Rovira, Francesch	Barcelona
Roura Oxandaberro, Joseph	Id.
Rabassa Mayner, Adrià	Santes Creus
Roig y Pruna, Artur	Barcelona
Raventós Babot, Joseph	Id.
Roca Senàn, Agustí	Id.
Ribera Cuadrench, Joaquim	Id.
Ribó Veil, Sebastià	Id.
Roig Tortasans, Joseph	Id.
Riba de Sanz, Joaquim de	Id.
Rius y Matas, Pere	Id.
Ribas y Ribas, Guillem	Id.
Rahola y Escofet, Sebastià	Cadequés (Empordà)
Ribó, Domingo	Barcelona
Reynés, Joan	Id.
Roig y Ventosa, Feliu	Vilanova y Geltrú
Riba, Jaume de	Barcelona
Renome, Joan	Id.
Riera, Francesch	Id.
Riera y Puntí, Segimón	Id.
Riera y Puntí, Isidre	Id.
Rovira, Joseph M.ª	Id.
Rotjer, Pere J.	Id.
Riera y Tapís, Antoni	Id.
Rigual, Enrich	Id.

Ramonatxo y Gallès, Joan	Barcelona
Rigau, Joaquim	Id.
Reig, Pere	Id.
Rodríguez y Codolà, Manuel	Id.
Roca, Mariàn	Id.
Ruiz y García, Manuel	Id.
Rosich, Joseph M.ª	Id.
Ribas Pujol, Pere	Id.
Rosselló Nogué, Ramón	Vilerell
Roger y Batlle, Mariàn	Barcelona
Rahola, Baldiri	Id.
Rocafort, Ricart	Id.
Roca y Fargas, Pere	Id.
Rocamora, March	Id.
Riber, Mossèn Llorens	Palma (Mallorca)
Roig y Trius, Emili	Barcelona
Rodón Amigó, Pau	Badalona
Rità, Joan	Barcelona
Roig, Joseph	Id.
Rapoli, Joan	Id.
Rosa Morraig, Francesch	Id.
Regàs, Miquel	Id.
Rogent, Joseph	Id.
Romà, Joan	Id.
Riera, Mn. Joseph	Girona
Ruiz y Castellà, Joseph	Barcelona
Sunyol y Pla, Antoni	Id.
Sadurní, Pere	Tàrrega
Sagarra y de Siscars, Ferràn de	Barcelona
San Antonio, Marquès de	Id.
Sardà, Francesch	Id.
Sucona, Mn. Tomàs	Tarragona
Sociedad Barcelonesa de Amigos de la Instrucción	Barcelona
Sallent y Gotés, Angel	Tarrassa
Sust y Vives, Felicià	Barcelona
Soler, Mossèn Antoni	Id.
Sucre, Joseph M.ª	Id.
Semir, Francesch de P.	Palma (Mallorca)
Sampol, Pere	Id.
Solivelles, Francesch	Id.
Salvà, Mn. Francesch	Id.
Socies y Clar, Francesch	Id.
Serra Graupera, Joan	Barcelona
Segura y Valls, Mossèn Joan	Santa Coloma de Queralt (Segarra)
Sust Alzina, Jaume	Vilassar de Mar
Sucarrats, Joseph	Tarrassa
Sabater, Pere	Id.
Serra Orbay, Mn. Vicens	Ivissa
Soler, *escolapi*, P. Joseph	Tarrassa
Serra y Bohigas, Jacinto	Barcelona
Serrahína, Lluís	Id.
Soler y Damians, Ignasi	Id.

Solsona y Cardona, Ramón	Igualada
Sagarra y Montfort, Joseph	Barcelona
Soler y March, Leonci	Manresa
Soler y Terol, Lluís	Id.
Surribas, Joseph	Barcelona
Sala y Dinarés, Arseni	Tarrassa
Sureda, Mn. Pere Joseph	Artà (Mallorca)
Salvà, Mn. Gabriel	Id. (Id.)
Sanxo, Pere Antoni	Palma (Id.)
Salvà, Fra Bartomeu	Id. (Id.)
Soler, Mossèn Antoni	Sineu (Id.)
Socias, Joan	Palma (Id.)
Servera, Llorens	So 'n Carrió (Mallorca)
Servera, Gabriel	Manacor (Id.)
Salvà, Mn. Antelm	Lluchmajor (Id.)
Socias, Mn. Sebastià	Id. (Id.)
Sitjar, Mossèn Rafel	Santanyí (Id.)
Sastre, Mn. Miquel	Id. (Id.)
Samaranch, Mn. Salvador	Badalona
Senabra Rosell, Sebastià	Barcelona
Sanmartí y Busquet, Primitiu	Id.
Subirachs y Pujol, Joan	Torelló
Sagrera y Florit, Pau	Barcelona
Sala Maristany, J.	Masnou
Serra Pagès, Rossend	Barcelona
Sans y Rossell, Alfons	Id.
Soler Escofet, Ignasi	Id.
Sanromà, Joan	Id.
Serra Esturí, Mn. Mariàn	Vich
Saderra, Joseph	Olot
Serrat, Joan	Id.
Sans, Ramón	Barcelona
Sabà, Pere	Agullana
Sunyol, Alfons	Barcelona
Serra y Pons, Manuel	Id.
Sugranyes, Domingo	Id.
Soulere Bové, Pere	Vilanova y Geltrú
Solé y Latorra, Mn. Pere	Borjes Blanques d'Urgell
Segarra y Bardía, Anselm	Id.
Solé y Pla, Joan	Barcelona
Serra y Jordi, Mn. Jaume	Vich
Solà y Sanfeliu, Joseph	Mataró
Solà y Moreta, Mn. Fortià	Navarcles (Pla de Bages)
Sàbat, Joseph de C.	Barcelona
Saguer Olivet, Emili	Girona
Servat Jové, Joan	Barcelona
Sampere, Ricart	Sabadell
Sandiumenge y Navarro, Magí	Barcelona
Sandiumenge y Puig, Magí Lluís	Id.

Suqué, Artur	Barcelona
Sitjà y Teixidor, Joan	Id.
Serra Padrissa, Mn. Joseph	Id.
Sabas y Adell, Enrich	Id.
Soler y Palet, Joseph	Id.
Sicre y Sicre, Ricart	Id.
Sans y Anglas, Eudalt	Id.
Soler, Francesch	Id.
Sindreu, Joseph	Id.
Serra Jacas, Ramón	Id.
Serdà Simó, Domingo	Sabadell
Salvat Crespi, Joan	Barcelona
Sans y Buígas, Ferràn	Id.
Sagredo, Jordi	Sarrià
Saló y Salas, Domingo	Sabadell
Serinyà y Masferrer, Joan	Barcelona
Saladrigas, Ramón	Id.
Solà y Vidal, Victorià	Id.
Sabater Vilalta, Sebastià	Badalona
Sansalvador, Pau	Barcelona
Sansalvador, Jaume	Id.
Solà y Gené, Francesch	Id.
Soler, Mn. Gaetà	Id.
Sunyé y Mulloll, F.	Id.
Serra y Bartra, Manuel	Lleida
Salvat y Espasa, Ramón	Barcelona
Sastre Aldrufeu, Xavier	Id.
Sans y Grau, Francesch	Id.
Solsona y Isern, Joan	Albi (Lleida)
Salvat y Espasa, Manuel	Barcelona
Salvat y Espasa, Pau	Id.
Singla y Romeu, Joseph	Id.
Sans, Pompeu	Id.
Serra y Horta, Raymond	Id.
Segalà y Estalella, Lluís	Id.
Sans Oliveras, Joaquim	Id.
Sugranyes, Francesch	Tarragona
Saludes, Mn. Miquel	Borjes del Camp
Sanch Nova. Associació Nacionalista d'Hostafranchs	Barcelona
Sabater y Arquer, Isidre	Badalona
Serra y Huch, Joaquim	Berga
Sagué y Marés, Ricart	Barcelona
Sanxo, Montserrat	Id.
Serés y Plana, Francesch	Tàrrega
Sans, Jaume	Barcelona
Solé y Vidal, Lluís	Id.
Serra y Durbàn, Joan	Id.
Solà, Manuel	Id.
Salvia y Civit, Joan	Pons (Lleida)
Santaeugenia, *escolapi*, P. Xavier	Barcelona
Solà, Ricart	Arenys de Mar
Soler y Dopff, Joaquim	Barcelona
Solà y Esteve, Bonaventura	Id.

Sanosa, Joseph	Barcelona
Serra, Joseph	Id.
Serrat y Banquells, Joaquim	Esparraguera
Serra y Boldú, Valeri	Bellpuig
Solé y Capdevila, Mossèn Joan	Vich
Sitjà y Pineda, Francesch	Barcelona
Santandreu y Ribera, Mossèn Ramón	Id.
Sayós y Parramón, Antoni	Id.
Solà, Eduart	Id.
Sagarra y Serra, Eduart	Id.
Serra y Constansó, Joan	Igualada
Servià, Damàs	Barcelona
Salat, Jaume	Id.
Sardà Salvany, Mossèn Fèlix	Sabadell
Saludes, Maria	Borjes del Camp
Salvatella y Gibert, Joan	Barcelona
Solà y Escobedo, Salvador	Id.
Sitjes y Castells, Joan	Id.
Solé Icart, Joseph	Tarragona
Sabaté, Mn. Ramón	Montblanch
Saltor, Gil	Barcelona
Simón Sayols, Genís	La Bisbal
Segalà Estalella, Manuel	Barcelona
«Sayols germans»	Badalona
Sans, Mossèn Blay	Montblanch
Sabater y Julià, Joseph Maria	Barcelona
Soler y Nonell, Francesch	Id.
Soler y Nonell, Isidre	Id.
Sunyer, Pere M.	Castelló d'Ampuries
Sindicato Protector del Trabajo Nacional	Barcelona
Sala, Mn. Joseph	Girona
Serra Ferret, Antoni	Barcelona
Sagnier y Villavechia, Joaquim	Id.
Simón y Nuet, Pere	Id.
Simón y Viure, Joan	Id.
Sabater, Mn. Pere	Sant Hilari Sacalm
Serra Fornelles, Antoni	Barcelona
Sunyol, Lluís	Id.
Surinach y Canivell, Jaume	Id.
Soler y Julià, Joan	Id.
Sayost, Modest	Ripoll
Sanxo y Esteve, Sebastià	Barcelona
Solé y Granell, Joan	Tarragona
Soler, Lluís	Id.
Serra, Ramón	Barcelona

Segura, Vicens	Barcelona
Sellés y Garriga, Joaquim	Id.
Sala Esteve, Joseph	Sant Feliu de Guíxols
Sunyé y Medàn, Lluís	Barcelona
Sadurní, Joan	Id.
Soler Santaló, Juli	Id.
Solé, Felip	Gavà (Plà del Llobregat)
Segura, Jaume	Barcelona
Sagrera y Florit, Lluís	Id.
Sitjas Furriol, Joseph	Id.
Santasusana, Frederich	Id.
Sànchez Arocas, Rafaela	Id.
Sans y Font, Joseph	Vich
Serrat Izquierdo, Joseph	Barcelona
Serrat Izquierdo, Francesch	Id.
Selva y Rubí, Emili	Id.
Serra, Joseph M.ª	Id.
Sorjus, Joseph M.ª	Id.
Serra Castellà, Francesch	Guissona
Solà, Alfons	Sant Sadurní de Noya
Sabatés, Angel	Barcelona
Servià, Manuel	Id.
Sarro, Pau	Id.
Sau Gumà, Albert	Id.
Sapera Ribot, Jaume	Id.
Santandreu, Jaume	Manacor (Mallorca)
Serra, Pere	Barcelona
Seres, Antoni	Id.
Serra, Mariàn	Canet de Mar
Senties Pallejà, Joseph	Barcelona
Sànchez, Higini	Id.
Sau, Joseph	Id.
Serinyà y Palà, Narcís	Id.
Santasusana, Lluís	Id.
Sànchez y Garriga, Joseph	Id.
Serra y Pascual, Joseph	Id.
Santasusana y Pellicer, Joan	Id.
San Miquel, Antoni	Alella
Soler y Vilallonga, Ramón	Barcelona
Sala, Manuel	Vilafranca del Panadés
Solé, Pau	Barcelona
Soler, Robert	Id.
Soler, Joseph M.ª	Id.
Solsona, Mn. Isidre	Sant Sadurní de Noya
Solà y Mas, Joseph	Barcelona
Salvadores de Bruguera, Elena de	Id.
Sala y Bonfill, Joseph	Id.

Soler Venech, Lluís	Barcelona
Soler Capdevila, Heribert	Vilanova y Geltrú
Soler, Valentí	Barcelona
Santaló y Castellví, Pere	Id.
Sabidó y Pedrol, Joseph	Id.
Sala, Gaspar	Id.
Sangra, Francesch	Id.
Soley, Víctor	Id.
Serra, Joseph	Id.
Sabater y Ribó, Jaume	Id.
Soler y Taberner Joseph	Id.
Seguí y Pou, Enrich	Id.
Sans Rossell, Modest	Id.
Sampsó y Heras, Francesch	Id.
Sànchez y Aguilera, Ramón	Id.
Sagarra, Enrich	Id.
Serra y Buxó, Mn. Eudalt	Id.
Sardà Ladico, Francesch	Id.
Sol y Torrents, Joseph	Lleida
Sansalvador, A.	Barcelona
Sarry Moreu, Jaume	Id.
Sabatés y Vila, Antoni de	Id.
Serra, Antoni	Manresa
Soler y March, Alexandre	Id.
Subirana d'Esteve, Joaquima	Id.
Sariola Corcoll, Pere	Sarrià
Sarrolde, Jaume	Barcelona
Solà y Capdevila, Antoni	Id.
Salvadores, Joseph de	Id.
Santamaría, Artur	Id.
Surinyach Senties, Ramón	Id.
Salvatella, Rafel	Id.
Santamaría Monné, Joan	Id.
Solà y Bosch, Vicens	Id.
Santonja Bassols, Antoni	Id.
Societé d'études catalans	Perpinyà
Taltabull, Cristòfol	Barcelona
Teigell y Peiri, Francesch	Borjes del Camp
Trullols y Despuig, Ferràn	Barcelona
Tarré y Tarré, Francesch	Id.
Tarré y Tarré, Emili	Id.
Tobella, Magí	Tarrassa
Traval, Joan	Id.
Traval, Lluis	Id.
Terrada, Bonaventura	Id.
Terrada, Ramón	Id.
Terradas, *escolapi*, P. Esteve	Id.
Togores, Mossèn Mateu	Esporles (Mallorca)
Tomàs, Mossèn Gabriel	Llubí (Id.)
Torres, Mossèn Joan	Valldemossa (Id.)

Truyols, Mossèn Antoni	Manacor (Mallorca)
Torrendell, Joan	Palma (Id.)
Torrus y Arabia, Joseph	Barcelona
Trias y Tarrés, Nicanor	Girona
Trabal, Vicens	Sabadell
Teixidor y Serra, Anastasi	Barcelona
Tort y Castellví, Jaume	Molins de Rey
Torres, Cèsar August	Barcelona
Torres y Reyató, Jacinto	Id.
Travessa, Mn. Manuel	Vilanoveta del Camí
Torres, Joseph	Barcelona
Tarrida y Puig, Baldiri	Id.
Taberner y Birrer, Lluis	Id.
Taberner y Birrer, Pere	Id.
Tena, *S. J.*, P. Francesch	Id.
Trabal, Jaume	Id.
Torrent, Joan	Agullana
Torres Barberà, Humbert	Lleida
Torné, Joan	Barcelona
Tapis de Guarro, Assumpció	Id.
Tapis y Vilaregut, Dolors	Id.
Tous y Biaggi, Francesch	Id.
Torrents y Pons, Lluis	Id.
Teixidor y Moragas, Llorens	Id.
Torroella, Joan Baptista	Girona
Tomàs, Mn. Salvador	Vilanova y Geltrú
Torra, Mossèn Joan	Tarragona
Tusell, Joseph	Barcelona
Torruella Albareda, Joseph	Id.
Tarré, Francesch	Id.
Tarragó y Lostaló, Joseph	Id.
Tintorer, Emili	Id.
Tous Biaggi, Joseph	Id.
Tallada, Joseph M.ª	Id.
Tort y Matamala, Vicens	Id.
Terrado y Periquet, Manuel	Id.
Torrus y Arabia, Melcior	Id.
Torner y Casas, Jaume	Id.
Tintoré, Rafel	Id.
Trías, Bartomeu	Id.
Teixidor y Masjoan, Antoni	Id.
Tornavista, Joan	Torelló
Torras y Sayol, Francesch	Caldes de Montbuy
Tarragó, Francesch	Barcelona
Torras y Llopart, Jaume	Sant Sadurní de Noya

Tell y Lafont, Guillem A.	Barcelona
Tutau, Joseph	Id.
Torras, Pau	Id.
Tubau y Tena, Joseph	Id.
Terradellas, Mn. Albert	Id.
Texidor, Antoni	Id.
Torra, Eduart	Id.
Taltabull, Joan	Id.
Torner, Amadeu	Id.
Torner, María Concepció	Id.
Teixidó, Domingo	Tarragona
Termes y Alemany, Timoteu	Barcelona
Torelló, Francesch	Id.
Torrabadella y Garrigolas, Manuel	Id.
Tortras, Antoni	Id.
Tort, Pere	Id.
Torrella y Terme, Lluis	Manresa
Thos y Codina, Silvi	Barcelona
Teixidor y Basachs, Ramón	Id.
Tricaz y Arnillas, Claudi	Id.
Tobella d'Argila, Xavier	Id.
Trias, Joan	Id.
Torner, Vicens	Sarrià
Tarrats y Semi, Joan	Barcelona
Torres y Carreras, Ramón	Id.
Tusquets, Antoni	Id.
Tobella y Pí, Joan	Id.
Totosaus Figueras, Pere	Id.
Torra y Muntadas, Lluis	Id.
Tuberp, Assumpció	Id.
Tey, Francesch	Id.
Turull, Pau M.ª	Id.
Torrendell, Mossèn Joan	Muro (Mallorca)
Tey, Joan	Barcelona
Torras Domènech, Salvador	Girona
Torras Domènech, Paulí	Id.
Torelló, Pelegrí	Sant Sadurní de Noya
Tauler, Modest	Barcelona
Trinchería, Antoni	Girona
Tey Enrich, Ramón	Barcelona
Turull, Pere	Id.
Teixidor, Mossèn Esteve	Id.
Torras, Lluis G.	Id.
Tayà y Ficella, Salvador	Id.
Tortras, Joseph	Id.
Tersol y Artigas, Joseph	Id.
Tobella Vila, Magí	Id.
Traval, Angel R.	Id.
Teixidor, *escolapi*, P. Joseph	Id.
Trias, Martí	Id.
Turull Ventosa, Pere	Id.

Turull, Joseph M.ª	Barcelona
Turull, Ricart	Id.
Torras Uyà, Llorens	Id.
Tobella, Ramón	Id.
Torras y Tort, Ricart	Id.
Torras y Carreras, Feliu	Id.
Tralla (La). Setmanari	Id.
Thomas, J.	Id.
Torradeflot, Mn. Ignasi	Manresa
Terradas y Pascual, Rafel	Barcelona
Trias, Jaume	Id.
Trias, Joan de Deu	Id.
Trias y Bes, Joseph M.ª	Id.
Torres Oriol, Isidre	Id.
Torras, Francesch	Id.
Terradas, Joan	Id.
Trulla Castelltort, Ernest	Id.
Utrillo, Antoni	Id.
Uriach, Joaquim	Id.
Uriach y Uriach, Trinitat	Id.
Uriach, Francesch	Id.
Ullés y Jover, Joseph	Tarrassa
Ubach y Vinyeta, Francesch	Barcelona
Ulldemolins, Evasi	Id.
Urarte y Grases, Ramón	Id.
Urgellès, M.	Id.
Uriach Coll, Pere	Id.
Utrillo, Miquel	Id.
Umbert, Pau	Id.
Vallès y Vidal, Emili	Id.
Vogel, Eberarth	Aachen (Alemanya)
Vilar y Torrent, Joseph	Barcelona
Viladot, Mn. Lluís	Id.
Vidal, Mn. Damià	Calvià (Mallorca)
Verdaguer, Alvar	Barcelona
Vila, Enrich	Id.
Vilà y Tió, Francesch	Id.
Ventós, Palmira	Id.
Vancells, Ramón	Tarrassa
Vidal, Joan	Id.
Vancells, Joaquim	Id.
Vayreda y Oliva, Pere	Lladó (Girona)
Valls y Vicens, Joseph M.	Barcelona
Valls y Martí, Magí	Id.
Valls y Martí, Manuel	Id.
Valls y Martí, Mercè	Id.
Valls y Vicens, Agustí	Id.
Valls y Oliver, Francesch	Sabadell
Villalonga Antoni	Palma (Mallorca)
Valenzuela, Víctor	Id. (Id.)
Vives, Mn. Francesch	Valldemossa (Id.)
Vicedo, Mn. Remigi	Alcoy
Vilà y Estruch, Joan	Granada del Penadés
Vila, Joseph M.ª	Tarragona
Vintró, Juli	Barcelona

Vinyals y Urpià, Mossèn Joan	Vich
Vinyas y Canadell, Lluís	Id.
Vila y Sala, Mn. Antoni	Id.
Vidal Arisso, Joseph	Barcelona
Valls Vergés, Agustí	Id.
Vall, Mn. Manuel	Id.
Vilallonga, Ferràn	Id.
Vilardell Traver, Joseph	Mataró
Vilaró Guillemí, Ramón	Barcelona
Vidal, Lluís Marià	Id.
Vilar, Pere	Id.
Valentí Feliu, Joan	Blanes
Vallès y Pujals, Joan	Barcelona
Vilaregut, Salvador	Id.
Vives Vallbé, Ricart	Id.
Vidal Calsina, Fèlix	Id.
Vergés Barris, Joan	Palafrugell
Valentín y Galiàn, Joseph Maria	Barcelona
Vernet Sabaté, Blay	Id.
Vidal y Valenciano, Enrich X.	Id.
Vidal y Riba, Eduart	Id.
Ventura y Lluhí, J.	Bruseles
Vila y Costa, Conrat	Id.
Vidal y Pomar, Joseph Maria	Id.
Vila y Bartomeu, Joseph	Id.
Llibertat. Periòdich	Mataró
Vidal, March	Santanyí (Mallorca)
Viladot y Benet, Ramón	Agramunt
Vidal, Xavier	Barcelona
Vidal y Vinyas, Jaume	Sabadell
Vendrell y Llort, Mossèn Joseph	Cardona
Vallès y Mitjans, Joan	Tarrassa
Vallès, Joseph	Barcelona
Velasco, Alfons	Manila
Vidal y Montaner, Juli	Barcelona
Ventosa y Roig, Joseph	Id.
Vall-llobera y Codol, Pere	Id.
Vives y Pla, Francesch	Id.
Vives y Pastor, Ramón	Id.
Vilar y Cortadella, Mossèn Jaume	Id.
Vila, Lluís	Id.
Viver y Arnet, Ramón	Tarrassa
Vilaseca Illa, Melcior	Barcelona
Valls y Taberner, Ferràn	Id.
Valls y Rius, Antoni	Id.
Vingut, Miquel	Palamós
Vergés, Joseph	Barcelona
Ventura y Gausachs, Joseph	Badalona
Visa y Tubau, Miquel	Barcelona
Viladrich, Francesch	Estadella (Osca)
Vergés y Bassedas, Joan	Barcelona
Vintró y Bergé, Francesch	Id.
Vilaseca, Fortià	Id.
Vilalta y Amenós, Gabriel	Montblanch
Vergés, Xavier	Torelló
Vallès y Ribot, Joseph Maria	Barcelona
Ventosa, Enrich	Tarragona
Veciana y Caylà, Felip de	Còrdoba
Valldeneu y Estapé, Pau	Barcelona
Vila y Font, Joseph	Id.
Vilarasau, Emili	Balaguer
Vicens y Corominas, Joan	Solsona
Vilageliu y Vilalta, Joseph	Barcelona
Vàzquez Mella, Joan	Madrid
Vidal y Mola, Climent	Barcelona
Valls, Miquel	Id.
Valls Campaner, Joan	Id.
Vidal, Pere	Perpinyà
Violet, Gustau	Prades
Vilaseca y Pujadas, Joseph M.ª	Barcelona
Vilanova y Vaquer, Jaume	Id.
Verdaguer, Eduart	Id.
Vilaclara, Eugeni	Id.
Vilaclara, Manuel	Id.
Verdereau y Solà, Lluís	Id.
Viladomiu y Sanmartí, March	Id.
Vila, Joseph	Id.
Vallès y Brose, Xavier	Id.
Viladot, Joseph M.ª	Id.
Viscarri y Moragas, Jaume	Vendrell
Viola, Miquel	Barcelona
Viscarri Costa, Joseph Climent	Vendrell
Vives y Roig, Mn. Camil	Barcelona
Vives, Mossèn Carles	Id.
Vidal, Joseph	Tarragona
Varios, Joan	Barcelona
Vilaró, Mossèn Joan	Id.
Valeri, Salvador	Id.
Vilanova, Joan	Id.
Vidal, Joseph	Id.
Vidal y Valls de Padrines, Salvador	Felanitx (Mallorca)
Vaquer y Moll, Antoni	Capdepera (Id.)
Vinyamata, Eduart	Barcelona
Virgili y Junoy, Joseph María	Id.
Virueta, Pelayo	Id.
Veles, Alili	Id.

Verdú Terradas, Joseph	Barcelona
Vila y Marquès, Ramón	Id.
Vila y Marquès, Joseph	Id.
Verdós Castet, Joseph	Tarrassa
Vila Palmés, Antoni	Barcelona
Valenzuela, Mn. Frederich	Id.
Villaescusa, Modest H.	Id.
Virgili, Mn. Pau	Alexart (Tarragona)
Vicher, Joan	Barcelona
Vila, Joaquim	Id.
Vilamala, Joseph	Id.
Vilaplana, Bartomeu	Id.
Verdú, Manuel	Id.
Villert, Agustí	Id.
Vivé Picaso, Joseph	Id.
Vilumara, Joseph	Id.
Vidal Parés, Miquel	Id.
Vidal, Joan	Id.
Vives Pila, Lluís	Id.
Vila Ventura, Antoni	Id.
Vilar, Manuel	Id.
Vilar, Joseph	Id.
Vidal, Vicens	Id.
Vila, Francesch	Id.
Valls, Lluís	Id.
Vila, Joseph M.ª	Balaguer
Via, Lluís	Barcelona
Vilaregut, Ernest	Id.
Valenzuela, Joan	Palma (Mallorca)
Varderi y Soler, Joan	Barcelona
Viader, Octavi	Sant Feliu de Guíxols
Vallès, N.	Vallbona
Vilarrasa y Oribe, Ignasi	Barcelona
Valeri Pupurull, Artur	Id.
Vidal y Font, Mossèn Joseph	Esparraguera
Vidal, Vicens	Barcelona
Ventosa y Calvell, Joan	Id.
Valls, Camil	Id.
Valls, Salvador	Id.
Vidal Folguet, Modest	Id.
Valldaura, Antoni	Id.
Verges de Ricau	Perpinyà
Vilaseca, Joseph	Barcelona
Via, Valentí	Id.
Viguer y Comas, Joseph	Vich
Xercavins, *S. J.*, P. Joseph	Palma (Mallorca)
Xandri y Alguer, Mossèn Joan	Madrid
Xercavins y Rius, Francesch de P.	Barcelona
Xalabarder, Eduart	Id.
Xicoy, Joseph	Id.
Xiró, Pilar	Id.
Xammar, Eugeni	Id.
Xarpell, Mossèn Efrèn	Manresa
Xiró, Carles	Sarrià
Yellestich, Sants	Manresa
Zaforteza Crespi, Joseph	Palma (Mallorca)
Zaraus, *caputxí*, P. Joseph	Barcelona
Zauní, Carles	Id.
Zanné, Geroni	Id.

ADHESIONS

Ademés de les que prestaren al Congrés, com inscrits en alguna de les anteriors llistes, les entitats que s'hi esmenten, significaren la llur adhesió per representant, delegat, comunicació o telegrama, les següents:

Excm. Ajuntament de Barcelona y Excma. Diputació de sa Provincia, qui subvencionaren llargament la Obra del Congrés.

Excma. Diputació Provincial de	*Tarragona*
Excm. Ajuntament de	*Reus*
Excm. Ajuntament de	*Sarrià (Barcelona)*
Institut Agrícola Català de Sant Isidro	*Barcelona*
Societat Econòmica d'Amichs del País de	*Palma de Mallorca*
Societat Barcelonina d'Amichs de la Instrucció	*Barcelona*
Cambra Agrícola Oficial del	*Vendrell*
Cambra Agrícola Oficial del Vallès	*Granollers*
Centre de Viatjants y Representants del Comers y de la Industria	*Barcelona*
Cambra de Viatjants y Representants del Comers y de la Industria	*Id.*
Círcol Republicà Democràtich Federal e Instructiu	*Sabadell*
Centre de Lectura	*Reus*
«Valencia Nova». Societat regionalista	*Valencia*
Société agricole, scientifique et literaire des Pyrenées Orientales	*Perpinyà*
Société d'Etudes catalanes	*Id.*
Fedération Regionaliste française	*París*
Société d'Etudes Portugaises	*Id.*
Centre Catalanista de	*Santiago de Cuba*
Centre Català de	*Buenos Aires*
Società Luigi di Camoens	*Nàpols*
Società Storica Sarda	*Cagliari (Sardenya)*
Hungara Esperantista Societo	*Budapest*
Academia Heràldica	*Madrid*
Real Academia Portuguesa	*Lisboa*
Real Sociedade de Geographica	*Id.*
Sociedade Litteraria Almeida Garrett	*Id.*
Sociedade Propaganda de Portugal	*Id.*
Academia de Estudos Livros	*Id.*
O Instituto	*Coimbra*
«Le Roussillon». Journal politique quotidien	*Perpinyà*
«Action Regionaliste». Revue de	*París*
«Diario de Noticias»	*Lisboa*

«A Verdade». Diari de	*Thomar*
«A Voz Pública». Diari de	*Oporto*
Ilm. Sr. Bisbe de	*Mallorca*
M. Iltre. Sr. Vicari Capitular de	*Lleida (Seu vacant)*
Mr. G. Desdevises du Dezert, Professor a l'Universitat de	*Clermont Ferrand (France)*
Antonino Salinas. Director del Museu Nacional y Professor de la Universitat de	*Palermo*
L. Consiglieri Pedroso	*Lisboa*
«La Terro d'Oc»	*Tolosa*
«L'Escolo Moundino»	*Id.*
Montepio de Montserrat	*Buenos Aires*

Acta de la Sessió Inaugural

En la ciutat de Barcelona, a dos quarts d'onze de la vetlla del día 13 del corrent comensà en el Teatre Principal, artística y severament engalanat y plè d'una concurrencia nombrosíssima, la Sessió inaugural del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana.

En aquella hora entraren a la Sala d'espectacles en mitj de grans aplaudiments, les Comissions organisadores, junt ab l'Excm. Ajuntament de la Ciutat y l'Excma. Diputació provincial, representants d'altres autoritats catalanes, y de Corporacions econòmiques, científiques y polítiques.

S'assegué a la Presidencia l'Iltre. Sr. President de les referides Comissions, Dr. Antoni M.ª Alcover, qui tenía a la dreta el M. Iltre. Sr. Canonge d'aquesta Seu, Dr. Isidre Casanyas, en representació del Emm. Sr. Cardenal-Bisbe de Barcelona; l'Iltre. senyor doctor D. Antoni Rubió y Lluch, President de la Comissió Tècnica del Congrés y Cònsul general de Grecia, en representació de l'Ilm. Sr. Rector de l'Universitat literaria; el Dr. D. Teodor Llorente, representant de «Lo Rat Penat» de València; y a la esquerra l'Excm. Sr. President de la Diputació Provincial, D. Joaquim Sostres; l'Excm. senyor Batlle de la Ciutat, D. Domingo J. Sanllehy, y Mons. Esteve Casaponce, del Rosselló. Prengueren també seti en la Presidencia, els Iltres. Srs. Tinents de Batlle, D. Hermenegild Giner de los Rios, D. Albert Bastardas, D. Francesch Layret, D. Francesch Magrinyà y D. Jesús Pinilla; y els Regidors D. Francesch Puig y Alfonso, D. Joan Ventosa y Calvell, D. Pere Rahola y Molinas, D. Guillem Lòpez, D. Ignasi Peris, don Lluís Duràn y Ventosa, D. Joseph Cararach, D. Narcís Plà y Deniel, D. Salvador Roca, D. Joan Rubió, D. Narcís Fuster y D. Joseph Rovira, tots els quals assistien per haver acordat el Consistori concòrrer en ple a la sessió inaugural del Congrés. Ocupaven llochs de distinció, els Iltres. Srs. Diputats de la Provincia, D. Gil Saltor y D. Francesch Pi y Sunyer; el Diputat a Corts, D. Leonci Soler; els Senadors Excms. Srs. D. Raymond d'Abadal y D. Joseph Monegal, Presidents dels «Estudis Universitaris Catalans» y de la «Cambra Oficial del Comers» respectivament, y representacions de les entitats oficials, científiques y artístiques. Tenien lloch reservat en l'estrada, els Honorables Srs. Cònsuls generals de Fransa y d'Italia.

Obrí la sessió el Batlle de Barcelona, Sr. Sanllehy, ab un curt parlament que fou coronat per llarchs aplaudiments.

A continuació el sotscrit Secretari llegí una Memoria historiant els trevalls realisats per la organisació del Congrés.

El President Dr. Alcover, s'alsà pera llegir son discurs y 'l públich li tributà una ovació d'aplaudiments y visques, que se repetiren en diferentes ocasions durant la lectura d'aquell magistral trevall.

Ab semblants manifestacions d'entussiasme fou rebut el parlament del Dr. Rubió y Lluch, President de la Comissió Tècnica, que fou llegit pel literat D. Manuel Folch y Torres.

Llegiren o pronunciaren afectuosos discursos de salutació, en italià, el doctor Pere Enees Guarnerio, Catedràtich de l'Universitat de Pavía; en francès, Mr. Foulché-Delbosc, Director de la *Revue Hispanique*, de París; en castellà, el Dr. D. Adolf Bonilla San Martín, Catedràtich de l'Universitat de Madrid; en valencià, el Dr. D. Vicens Man-

cho, Catedràtich de l'Universitat de Valencia; en rossellonès, Mons. Esteve Casaponce, Rector d'Arles-sur-Tech; en alguerès, el Professor Joan Palomba, Mestre d'Escola d'Alguer (Sardenya), y en mallorquí, Mn. Miquel Costa y Llobera, Mestre en Gay Saber. Tots foren molt aplaudits essent aclamades les nacions y pobles que representaven, com també ho foren D. Teodor Llorente, de Valencia, en nom del qual va parlar D. Vicens Mancho y l'Ilm. Sr. Carselade du Pont, Bisbe de Perpinyà, de qui excusà Mons. Casaponce, en son parlament, l'assistencia.

Per indicació del Sr. President el sotscrit Secretari proclamà 'ls noms dels qui havien de composar les Taules presidencials de les tres seccions, nomenaments que foren rebuts ab aprobació, y el Dr. Alcover donà per acabat l'acte anunciant que al día següent a les 10 del matí s'inauguraria l'Esposició Bibliogràfica y desseguida se passaria a la constitució de les Seccions.

En mitg de nous aplaudiments y aclamacions y als acorts de la «Marxa del Rey En Joan», qu'executava la Banda Municipal, desfilaren les autoritats, els representants y les Comissions, y acabà tan solemnial acte d'inauguració del primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana.

El President, — *El Secretari General de les Comissions,*

ANTONI M.ª ALCOVER, PVRE. — JAUME ALGARRA Y POSTIUS

PARLAMENT D'OBERTURA

del Batlle de Barcelona, D. Domingo J. Sanllehy

Senyors Congressistes:

Avans que tot, tinch de saludar els Srs. Congressistes y Comissió organisadora d'aqueix Congrés.

L'acte qu'estem celebrant en aqueix moment, es un verdader acte de cultura qu'ha d'honrar a Barcelona y ha d'honrar també a la nostra amada Llengua Catalana.

Res més tinch de dir, donchs, sinó que tinch el gust de saludar els ilustres Congressistes estrangers y de les altres regions d'Espanya y tots els Congressistes de la Llengua Catalana.

¡Gloria a Barcelona! ¡Gloria a la Llengua Catalana! ¡Gloria al Congrés de la Llengua Catalana!

MEMORIA

del Secretari general de les Comissions Organisadores, Dr. D. Jaume Algarra y Postius.

Excms. e Ilms. Senyors:
Senyors Congressistes:

Fer un Congrés de la Llengua Catalana, convocar tots els pobles qui la parlen pera que acudissin a l'antiga Metròpoli els qui en reberen el segell de la nacionalitat, aplegarlos en Assamblea pera entonar a chor ses alabances y estudiarla, penetrarla y polirla, era una idea tan grandiosa y estraordinaria, que sols podía anar avant, tenint un home de voluntat ferma, d'entussiasme inestroncable, de ciencia profondíssima y de coratge escometedor, que capitàs la creuada científica ensemps que patriòtica, necessaria pera la reconquesta de lo perdut y pera la obtenció de lo que per dret pertoca a la veneranda llengua catalana.

Y aquest capdevanter no 'ns ha mancat.

Aquell qui més havía estudiat els nostres llenguatges, el qui més fondament havía penetrat en llurs misteris, el qui ha resseguida la nostra parla en tots els seus brancams y l'ha acaronada y amanyagada com a fill estimadíssim, el qui n'ha sigut romeu qu'ha pujat fins a sos santuaris montanyosos pera devallar després a predicarne devoció per les viles y ciutats del plà, l'home de vida, d'acció y de lluyta, qui ab fatiga evangèlica ha peregrinat per les regions inmenses de Valencia y de Murcia, del Rosselló y del Conflent, per les comarques catalanes, per les illes baleàriques y, en aspre aprenentatge, per les cultes terres de Germania, y l'home dotat de l'inconmensurable amor al seu idioma, amor sens límits ni mesura, ardent, devorador, insaciable, qui ab la rapidesa del llamp y l'esclat del trò, atrau les inteligencies y corprèn les voluntats, aquest apòstol de figura sols assemblada al gegant del pensament y de l'activitat, al nostre Ramón Lull, ha sigut la forsa iniciadora, la empenta poderosa, y l'ànima vivificadora que ha mogut y guiat el treball de les Comissions emprenedores de la obra magna del Congrés. A ell, donchs, el devem, ell es qui ens el ha format; ell, vulga Deu que siga ab nosaltres en els esdevenidors Congressos, pera qùe 'ns condueixi a la última y definitiva victoria dels llenguatges catalans.

Tot just fa cosa d'un any y mitg, que 'l Molt Iltre. Dr. Alcover, va cridarnos als qui avuy formem les Comissions Organisadores del Congrés, pera parlar de la conveniencia d'obrirne un sobre les més vitals y perentories qüestions que afectaven a la nostra parla. Al principi, un colp acceptada l'idea, presidí la de que l'actual Congrés fos sols dedicat a la Sintaxis del català, ja que en aquesta banda es hont necessita més prompte remey y els mals que pateix més penetren a la substancialitat de l'idioma; però prompte va veures que no era arrivada encare la hora d'especialisar y de determinar, sinò que 'l moment s'havía d'aprofitar just pera tirar els plans, preparar els materials, fer coneixenses entre 'ls conreuadors del nostre camp llingüístich, dirnos lo que sabiem, comunicarnos nostres observacions, fernos ofrena els uns als altres de nostres estudis filològichs, arreplegar els treballs que jeyen en el oblit, descubrir els estudiosos

ignorats, iniciar els qui comensen a ser esperansa de la patria cap el camí de les restauracions, unificar els esforsos y, sobretot, dotarnos d'un pensament director, d'una norma en el obrar, d'una inteligencia mútua que abreviant y facilitant ulteriors estudis, assegurés que la perfecció en la nostra gramàtica y la depuració en nostre idioma arrivaríen a posarlo, a no trigar gayre, entre les més potentes de les llengües europees.

Emprò, l'idioma que anem a reconstruir y a purificar, no es sols el que 's parla a Catalunya. Nostra empresa es pera tota la llengua catalana, ab totes ses riquíssimes variants; pera la llengua impropiament coneguda per *llemosina*, la que es famosa en el món de les lletres, com una de les branques de la llengua *d'oc*, branca qui estenía sos ramatges carregats de fruyts saborosos per les dugues vessants del Pirineu y per tota la nostra costa de Llevant, fins a tocar l'Andalusía, per les illes mediterrànies de Balears, Sardenya y Sicilia, arrivant a les llunyanes costes del Orient europeu, paíssos tots ells encare avuy plens de vida, però disgregats els uns dels altres, puix mentres la República francesa ab acció enèrgica e imposanta domina en el Conflent, el Rosselló y la Cerdanya, la casa de Saboya impera en les hermoses comarques sardes del Alguer, y els Borbons d'Espanya tenen trono alsat en les terres catalanes, valencianes y baleàriques. Lo que fou una sola nacionalitat y estigué subjecte a un sol ceptre, està avuy recompartit entre tres Estats, que cap d'ells vol reconèixer a la llengua catalana els drets a la existencia. Per tant, el Congrés, format per membres súbdits d'aquests Estats, havía forsosament de tenir caràcter *internacional* tal com avuy s'entén aquesta paraula, encare que no haguessim comptat ab el concurs dels sabis filòlechs estrangers de ben llunyans paíssos, qui enamorats de les belleses del nostre idioma, han vingut a tributarli son homenatge de respecte y d'admiració.

D'aquests aymadors de lo més nostre que tenim, n'han aparegut quasi per tot Europa, y fins a Amèrica, brillant en les Universitats y en el món literari.

El llur concurs ens era indispensable y això contribuí a que 's ficsés per aquest temps l'obertura del Congrés, puix per altre banda, convenía aprofitar les vacances estivals pera fer repàs d'estudis, excursions filològiques y preparar els treballs que se sometràn a la vostra deliberació. Sens dupte, aquests hi han guanyat ab l'aplassament, però les Comissions Organisadores hi han perdut molt, a causa, principalment, de la dificultat de reunirse durant l'estiu.

Perxò els treballs d'organisació han sigut simplicíssims, y perxò la inscripció de Congressistes s'ha feta tota en una glopada a última hora: a primers del mes corrent.

La distribució dels treballs tècnichs del Congrés, va ferse d'en mica en mica. Anaven sonant noms, noms ignorats alguns d'ells, de gent qui havía furgat per les entranyes del nostre idioma, anaven ressucitant estudis acabats ja feya anys, però que ningú els havía conegut encare. Al principi, la Comissió Tècnica ab prou feynes contava ab una dotzena de Ponents pera els Temes y Comunicacions, però la noticia del Congrés feu que compareguessin nous y desconeguts filòlechs, ocults conreuadors de la llengua catalana, qui oferíen son concurs a la empresa grandiosa de la perfecció del nostre idioma.

Entre aquests hi figura una nodrida representació de la clerecia rural. Sacerdots estudiosos, sortits dels Seminaris al fort de la joventut, isolats desprès per nostres montanyes y poblets, exercint llur sagrat ministeri, sense elements intelectuals ab que relacionarse, sense materia pera donar espansió als desitjos de saber, està clar que havíen d'aturarse a pendre nota de la llengua parlada en el recò de món que moralment diri-

gíen, està clar que 'l coneixement de les llengües mares, el llatí y el grech, els havía de decantar cap als estudis filològichs.

Axís, donchs, se trovaren les Comissions sense donarsen compte, devant d'una infinitat d'estudis que assenyalaven en el futur Congrés una grandiosa trascendencia: però tot estava en agrupàls per ordre, y en distribuirlos per Seccions. Crèyem que n'havíem de formar quatre: la Filològica, la Literaria, la Social y Jurídica, y la Pedagògica, però tot seguit vegèrem que aquesta última cabía molt be dins l'anterior. Axís, donchs, el Congrés estarà dividit en tres Seccions, que desde demà funcionaràn.

Mes, si el Congrés anava a ser una manifestació apoteòsica de la vitalitat de la llengua parlada, ¿perquè no fer també una manifestació esplendorosa de la nostra moderna llengua escrita? Vetaquí com va nèixer la idea d'exhibirla, formant la Esposició més complerta possible de tot lo imprès en català en els països de llengua catalana, idea que per primera vegada va indicarse a mitjans del passat Septembre, y ab tot y disposar sols de una vintena de díes escassos per organisarla, no hi hà dupte que serà bella mostra de la producció literaria catalana en el segle XIX, gracies a l'activitat desplegada per una Comissió especial, en la que hi figuren distingits bibliòfils y alumnes dels benemèrits «Estudis Universitaris Catalans».

Les Comissions Organisadores, han procurat també rodejar les serioses segudes del Congrés, ab algunes festes, pera donar a conèixer el nostre Teatre, la nostra Música popular y les belleses d'aquesta Ciutat als Congressistes estrangers qui han vingut a honrarnos ab sa visita y son esfors; y es d'esperar qu'en totes elles hi regnarà l'entussiasme de la més gran confraternitat.

A darrera hora, un conflicte pesava greument demunt la Comissió Executiva: l'Excm. Ajuntament havía ofert, y nosaltres acceptat, el Saló de Cent de la Casa de la Ciutat pera celebrarhi aquest acte, saló hont hi caben unes 500 persones. Y els Congressistes efectius, al tancarse la inscripció, passaven de 3000; y tots teníen el dret a presenciar aquesta solemnitat.

Barcelona, mancada d'un edifici esprés pera celebrarhi Congressos, d'ensà la Esposició Universal, no tenia un lloch adequat hont reunir en Assamblea plenaria tots els Congressistes. No n'hi havía prou ab que la Comissió confiés en llur patriotisme, esperant que no se torbaría la pau, tant necesaria pera les tasques del Congrés; més de 2000 Congressistes qui no podíen entrar al Saló de Cent, era un nombre massa respectable pera que no 's fes un esfors suprem. Y aquest esfors se feu, ajudada la Comissió per un patriota que desde aquest Teatre educa el nostre poble cada dia, per un patriota que posà a la disposició del Congrés aquest Coliseu que may se veu envilit per representacions indignes y hont s'han aplaudit a centes d'obres dels mestres de nostra literatura.

Aquí, Srs. Congressistes, s'es acabada la tasca de les nostres Comissions, les quals vos fan ofrena de llur treball y de la llur Obra. Are, a vosaltres vos toca durla avant, puix desde aquest moment es vostra. Mes, si la direcció que les Comissions han impresa en llur obrar, cal conservarla y seguirla també, durant els díes del Congrés, vos han de fer una declaració, que es tot llur testament, tot llur esperit, y tot llur ideal. Cal que la recordeu be y la tingueu presenta en tots els vostres actes. «Heu de saber, Srs. Congressistes, que la Obra del Congrés no serà gens patriòtica, si no es esclusivament científica».

He dit.

DISCURS PRESIDENCIAL

del Molt Iltre. Dr. D. Antoni M.ª Alcover, Pvre.

Per la memòria qu'acaba de lletgir lo senyor Secretari, bé's veu lo qu'hem fet y traullat per preparar aquest *Congrés Internacional de la Llengua Catalana.* Pero ¿qui érem nosaltres per atansarnos a promoure'l? ¿quins títols, quina autoridat teníem per cridar a capítol catalans, valencians, rossellonesos, balears, algueresos, filòlechs y escriptors d'altres nacions, per aplegar els amichs y constituir ab ells juntes y comissions, y tocar a totes les portes, y comprometre gent de totes bandes, y posarho tot en revolt? En tenim un de títol que no creym que negú el mos posi en corantena: l'amor a la nostra llengua, l'estrènua, l'escelsa, la gloriosa, la nostra benvolguda llengua catalana. L'autoridat que dona l'amor d'una cosa devant tots els qui senten aquella metexa amor, aquexa es la nostra autoridat. No'n tenim d'altre de títol, no'n tenim d'altra d'autoridat. Que'ns heu reconeguda tal autoridat y tal títol, massa que hu demostra l'acte metex qu'estam celebrant, aquexa sala inmensa, prodigi de pompa y d'esplendor qu'ompliu de gom en gom, y l'entusiasme que, fa mesos, vibra dins aquesta gran ciutat, dins tot Catalunya y qu'ha trobat èco, gracies a Deu, dins totes les terres que parlen català y dins els grans centres d'il-lustració d'Europa. Sí, som amadors de la llengua catalana; l'amor a n'aquexa llengua 'ns ablama 'l cor, y ens fa fer tot lo que feym. No, no es odi a res y a negú lo que 'ns mou; no som una negació. Es amor el nostre mòvil; som una afirmació. No una afirmació irreflecsiva, a l'ayre, baubetjant, sino una afirmació ab tota conciència, madura, categòrica, radical, incontrastable; una afirmació d'aquelles que no afluxen ni cedexen may ni reculen un pel en res ni per res, en que 'l mon se giri demunt devall. Som l'afirmació de l'eczistència de la nostra llengua y del seu dret inviolable, ilegislable, y imprescriptible a viure com qualsevol de les grans llengues neollatines ses germanes, el dret de viure com cal a les persones lliures, y a les reynes, el dret de reynar pacíficament, sense destorb, trava ni contrast de cap classe, dins tot lo seu territori, ab totes les honors y prerrogatives y preeminències que li pertanyen. Sí, l'estimam la nostra llengua ab tota la nostra ánima. La volem axí com es per la seua avior, per la seua naxensa, per la seua història gloriosíssima..... La volem honrada dels propis, respectada dels estranys, lliure de tot esclavatge, franca de tota tutoria, neta de tota deturpació y de tot estrangerisme, sia d'ont sia. La volem polent, esplèndida, llampant, inagotable, plena d'ecsís y de dolsor, brollant de tot vent vida, briu y delit, coronada de totes les resplandors, magnificències, filigranes y sublimitats de l'alta literatura, escorcollada de rel, aclarida en tots conceptes y enaltida com cap altra del mon per la ciencia filològica... Per amor a tot axó, senyors, per arribar a tot axò, hem convocat y celebram aquest *Congrés*, per encendre y ablamar més y més en l'amor d'aquexa llengua els cors dels qui la parlen; per veure si logram qu'aquexa amor siga més d'obres que queden, que no de paraules que'l vent se'n du; per promoure per tot arreu l'estudi científich y literari d'aquexa llengua; pero no un estudi qualsevol, demunt demunt, de per riure boldronetjant aquí y allà, sense pla ni ordre, sino un estudi acorat, a fondo, de sol a rel, obstinat, ab tota l'ànima, de cap a peus, bax d'un pla complet y acabat, rigurosament científich..... Pèr axò hem convocat y celebram aquest *Congrés*, per veure si arribam a fer comprendre

a la gent catalana, a la gent que 's diu y es entusiasta d'aquexa llengua, que tal estudi ha d'esser un'obra verament nacional, aont tots, cadascú segons la mida de ses forses y son radi d'acció, hem de prendre part, tots hi hem de contribuir, posant tothom a n-el servici de la restauració y enaltiment de la llengua catalana les nostres facultats, les nostres potències, els nostres estudis, els nostres conexements, tot lo que som, tot lo que porem..... ¿Tal volta l'obra de la restauració, reintegració y enaltiment d'una llengua no demana, no reclama, no eczigex tot axò dels qui pretenen, dels qui's fan grossos de pretenir tal restauració, reintegració y enaltiment? Per axò hem convocat y celebram aquest *Congrés;* per dir y repetir de bell-nou, devant els catalans d'Espanya y de France, devant els balears, valencians y algueresos:—¡No tenim diccionari ni gramàtica! y caldría tenirne; no tenim més que essays d'aquexes dues grans obres que la dignitat de tota llengua reclama. Tenim centenars de col·laboradors que'ns repleguen materials per aquexes dues obres;—tenim més de docentes mil cèdules lecsicográfiques y gramaticals replegades... Pero no hi tenim encara, ni d'un bon tros, totes les qu'hem de mester, totes les que pertoquen... Cal replegarne moltíssimes més. Cal fer tal replega dins totes les comarques que parlen catalá. Dins algunes ja està feta; dins altres s'està fent; pero n'hi ha una pila aont ni s'es comensada tal replega. ¡Es precís dirho ben clar y ben fort! Son moltes encara les comarques, no parlem de València, Balears y Rosselló, sino de la metexa Catalunya espanyola, aont no hi tenim casi cap col-laborador; aont no s'hi es comensada la replega del vocabulari ni de les formes gramaticals..... ¡Fills de la Pàtria! ¿com voleu que's fassen el diccionari y la gramàtica, si no'ns vé el vocabulari ni les formes gramaticals de totes les comarques de la llengua? Y, ¿com han de venir, si negú's cuyda de replegarles? Les escursions filològiques qu'un pot fer per tot el territori, basten, tot lo més, per ferse càrrech de la fesomia general y especial y de la pronunciació que presenta la llengua a cada comarca; no per trobar totes les formes, y menys el vocabulari. Axò hu han de replegar els entusiastes de la metexa comarca, cadascú de nosaltres lo de la nostra. Y si no hu replegam nosaltres, ¿qui hu replegarà? ¿els de fora de casa? ¿els estranys? ¿els qui no parlen la nostra llengua, els qui no la conexen ni'ls interessa? Qui les ha de replegar, fills de la Pàtria, les formes gramaticals y el vocabulari de la nostra llengua, si no hu replegam nosaltres?.... Per axó hem convocat y celebram aquest Congrés, per veure si logram que tots els qui's diuen amadors de la nostra llengua, se resolguen d'una vegada a donarse les mans, a fer tots un cos per promoure per tot arreu, per dur avant, per portar a terme la restauració, reintegració y enaltiment de la llengua catalana, traballant cadascú segons totes les seues forses, segons tota la seua possibilitat. Sí, tots podem y devem haverhi de pendre part; tots podem y devem haverhi de contribuir. Cap fill de la Pàtria s'en pot ni s'en deu haver d'escusar. Moltíssimes de coses se necesiten per dur avant, per dur a cap aquexa obra colossal, gegantina, heroyca. S'es mester ciència, talent, geni, il-lustració, influència social, prestigi, diners, y sobre tot, coratge ablamat y voluntat inflecsible per posar a n-el servici d'aquexa causa santa tot lo qu'un té, tot lo qu'un pot, y no dexarho may ni afluxar jens en tots els dies de la vida, per res ni per negú, vinga lo que vinga, en que'l pern del mon se rompe y se besi el cel ab la terra. El qui té talents, hi ha de posar aquests talents; el qui té conexements científichs, hi ha de posar aquests conexements; el qui té geni artístich, hi ha de posar aquex geni; el qui té influència social, hi ha de posar aquexa influència; el qui té diners, hi ha de posar diners..... Ab una paraula, tots els qui's diuen amadors de la llengua catalana, cal que s'hi demostrin,

no sols de paraula, sino també ab les obres. ¿S'es mester replegar el tresor inmens de paraules y formes gramaticals de tots els sigles y de totes les comarques? ¿Qui es que no'n pot replegar a un punt o altre? ¡Donchs a replegarne tots! ¿Se necessiten conexements científichs fondos, per aprofitar, per obrar, per elaborar aquex tresor inmens, per que'n surta'l diccionari y la gramàtica? ¡Donchs a estudiar la filologia tots els qui tenen dots intel-lectuals per ferho, y, si no conten ab medis pecuniaris, aquells qui'n tenen a balquena, que los n'arrambin, que los proporcionin tots els indispensables. ¡La questió es dur avant, dur a cap entre tots l'obra colossal, l'obra gegantina, l'obra heroyca de la restauració, reintegració y enaltiment de l'estrènua, de l'escelsa, de la dolcíssima, de la gentilíssima, de la cent voltes benvolguda y gloriosa llengua catalana; l'obra colossal, l'obra gegantina, l'obra heroyca d'alsar aquexa llengua de la postració, deturpació y esclavatge, aont, per malavolenses estranyes y malacura nostra, se veya reduida. No, no'ns hem d'aturar, ni sossegar fins que la tenguem a l'altura qu'alcansà en les passades centúries, sublim, esplèndidament endiumenjada y majestàticament asseguda a n-el seu trono de reyna y senyora, reynant y senyoretjant com a tal, dins tot el territori que li senyalà la Providència divina. Per axò hem convocat y celebram aquex Congrés, per restaurar, per reintegrar la nostra llengua en tot el seu primitiu esplendor y també en tots els seus drets, honors, prerrogatives y preeminències de reyna y de mare, que li pertanyen per dret de naturalesa, per un dret tan sagrat com el que puga invocar cap de les altres grans llengues neollatines, ses belles y gentils germanes.... Sí, ella es hereua de sa mare, l'escelsa, l'inmortal llengua llatina. Ella es hereua natural de sa mare com qualsevol de ses germanes. Negú ab raó de justicia la pot haver feta borda. Negú ab raó de justicia la pot haver desheretada. Es reyna y senyora del seu territori y de sí metexa. Es la nostra reyna y la nostra mare. ¿La regonexem per tal? ¿Ens regonexem per vassalls y fills seus? ¡Donchs, obrem çom a tals! Per axò hem convocat y celebram aquest Congrés, per veure si logram alsar aquexa llengua, alsarla amunt, ben amunt, fins a ferla reynar dins el cor de tots els seus fills y dins tot el territori que li donà Deu y que negú li prendrà, si nosaltres no volem. Vetassí l'objecte del Congrés. Y ara, catalans de Catalunya espanyola y Catalunya francesa, de les Balears, Reyne de València y Alguer, si us hi teniu, obrau com a bons vassalls, com a bons fills de l'escelsa, de l'esplèndida, de la dolsa, de la polent, de la gentil, de la cent voltes benvolguda y gloriosa llengua catalana.

HE DIT.

DISCURS

del vis-president del Congrés, Dr. D. Antoni Rubió y Lluch.

EXCMS. SENYORS:
SENYORS CONGRESSISTES:
SENYORS:

Aquest primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, que en la diada d'avuy inaugurem ab tanta solemnitat, ens ofereix a la nostra consideració, en la seva propia estructura interna, imposada d'una manera imperiosa per la realitat, totes les necessitats de la nostra estimada parla, y totes les seves llegítimes aspiracions; la necessitat de la seva disciplina científica, la conciencia de la seva unitat y personalitat propies, sa força insustituible com a element d'expressió artística, sa reconstitució lèxica y orgánica feta demunt de la llengua dels clàssichs y la del poble, y, basada en el estudi comparatiu de les demés llengues novo-llatines, y per últim sos drets legals com manifestació la més directa y total de la vida anímica d'un poble culte.

Emperò aquest Congrés no es encara un vertader congrés filològich. No es que'ns manquin a nosaltres sabis filòlechs, que puguin competir per la seva ciencia y sagacitat crítica ab els sabis extrangers de més anomenada. Si no temés ferir modesties o susceptibilitats, entre 'ls que aquí ens rodejen y han vingut a compartir nostres tasques, jo 'n citaría més d'un, qual vàlua indiscutible tots reconeixem. Lo que 'ns falta y ens ha faltat fins ara es serenitat y tolerancia en les discussions d'aquestes materies, que fan ab justicia aplicar als gramàtichs en general, el calificatiu de *irritabile genus,* que abans únicament se reservava pels poetes. Y no es sols la vivor de les disputes lo que 'ns treu la serenitat y ens aparta del fret estudi analítich del idioma, sinó la força del sentiment, l'amor y la fonda anyorança d'un racer espiritual de que 'ns veyem sovint desterrats, de la santa paraula nostra, que considerem com la nostra ànima feta tangible, com la més noble executoria de la personalitat catalana. Veusaquí esplicat el caràcter popular d'aquest Congrés, que ab portes obertes y campanes sonants celebrem avuy, y al qui han acudit sense distinció de persones y estaments, lo més granat y lo més humil de la nostra terra, en romería d'amor y d'entussiasme, convertint aquesta solemnial festa científica, en un pacífich *mitin* de la llengua catalana.

Senyors: jo no soch filòlech, ni gramàtich, sinó un modest aymador de les lletres catalanes. Me veig obligat a dirigirvos la paraula per l'inmerescut càrrech de que se m'ha investit, y al meteix temps que ma incompetencia, reconech que no es una manifestació apoteòsica com aquesta, calificada ab pintoresca frase per un company homònim meu, com l'èxit més colossal que la gramàtica hagi tingut al món, la ocasió més apropiada pera una disertació filològica literaria sobre un punt concret, que no 'm veig capàs de desenrotllar.

Del espectacle desusat que estem presenciant d'un Congrés popular de tres mil congressistes, se 'n treu la conseqüencia de que parla la nostra llengua un poble entussiasta y viril, que l'estima fins al deliri, y s'interessa per ella ab amor filial, y que aquest

amor l'encén en un desitg de conèixerla més y més cada día, y d'ennoblirla y de posarla fins al capdemunt. Una llengua que axís triomfa en la consciencia del poble, per força ha de triomfar en la esfera del art y de la ciencia, perque l'amor es el camí més fàcil y més dreturer de la veritat y de la bellesa.

D'aquesta llengua nostra tan volguda vinch a parlarvos avuy com jo pugui y sàpiga, sense donar a mes observacions més valor que'l de una senzilla opinió personal, puix més autoritat que jo pera ferho, hi tenen els nostres escriptors que son, junt ab el poble, els que vertaderament l'han plasmada, desde 'l mestre Aguiló, tan benemèrit per nosaltres, en qui s'hi veu encara 'l treball de la forja sobre 'l metall rovellat, fins al gran Verdaguer que 'ns donà ja pastada y feta tota la llengua de la patria; desde Mossèn Costa que li ha cenyit lo front ab les roses inmortals del art clàssich, fins a la generació moderna que li ha sabut comunicar la elegancia *boulevardiere* dels idiomes de les grans metròpolis mondials. Ells vos diràn que se 'n pot fer d'ella una llengua expressiva, tota plena de matissos, com la francesa, de maravellosa precisió, un poch seca a voltes, enèrgica y cantelluda, y ensemps dolça y manyaga com parla d'una mare qui alleta l'infant de ses entranyes. Es una llengua pintoresca, mes no virolada com la francesa del temps de Lluís XIII; molt acostada al cor, com flexible tunicela virginal que cenyeix el cos d'una donzella, falaguera y humil y ab gales camperoles, sense la esplendidesa de regina de la arrogant parla castellana. Té una consciencia tant fina del seu dever, com a medi directe y breu d'expressió, que rebutja tot quant no reflecti ab vivor y rapidesa els estats anímichs, tot quant no siguin elements sensibles, emotius o pintoreschs, y desprecía oripells y sonoritats, l'efectisme y la afectació. Això li dona un sentiment de lo ridícol a vegades desapiadat y prosàich, un horror tal al ènfasis, que com diu un escriptor, una oració fúnebre de Bossuet traduida al català, sería capàs d'alçar de sa tomba a un mort, socatrejat per fortes riallades. Es la més plana y vulgar de les llengues novo-llatines y la única que perdé en la època del Renaixement la categoría de literaria. La gallega y la provençal se li adelantaren en aquest concepte, puix havíen perdut ja sa vida propia com instruments de cultura, casi abans del primer Renaixement italià, a les darreríes del catorzén sigle. Quedàren, donchs, triomfantes en el total renovellament del món occidental en el sigle XVI, solzament quatre grans nacionalitats literaries romàniques, que correspongueren a altres tantes nacionalitats polítiques: la italiana, la castellana, la francesa y la portuguesa. Mercès a Deu, en la passada centuria s'afanyà a corre-cuyta a fèrleshi costat, la nostra literatura, resorgint a una vida esplendorosa y complerta, en tots els seus genres, extenentse gradualment a totes les regions y antichs reyalmes ahont fou parlada y coneguda, y reprenent a la vegada el caràcter ètnich y imperial de la Edat Mitjana.

No cal dir, donchs, quant diversa ha sigut la sort del nostre catalanesch al costat de la de les demés glorioses parles novo-llatines. Es un fenòmen llingüístich únich en els grupus de la filología romànica, digne d'estudi y d'atenció. Per la nostra parla no ha passat, més que de retop y de segona mà, la evolució del gloriós Renaixement del sigle XVI, que capgirà de soca a arrel les llengues, les literatures, els sistemes polítichs, el món de les idees, y de més a més establí un divorci fonamental entre 'l present y el passat dels pobles, enterrant completament la Edat Mitjana, y creant arreu literatures més o menys aristocràtiques.

D'aquesta especial situació han esdevingut pera la nostra parla, tal volta algunes ventatjes, qui sab si també molts inconvenients, y unes y altres juntament ab la seva

rica tradició literaria, sobre tot en la prosa, li donen avuy una fesomía original y molt marcada entre les demés llengues novo-llatines. Per una banda li han mancat en general mètode y disciplina gramatical, y la cultura clàssica, ennoblidora dels idiomes. Per altra banda ha pogut conservar millor sa identitat, y la seva unitat interna.

La primera desventatja, que de prompte salta més a la vista, y la que més ens tiren en rostre els nostres enemichs, es la seva falta de disciplina gramatical, y sobre tot ortogràfica. En l'anarquía de la nostra grafia funden molts son dret a bescantarla ab el nom de dialecte, que no es cap afronta, perque els dialectes representen una evolució necessaria en la vida de les llengues, deguda a exigencies fonètiques o intelectuals, y són llur element renovador. Avuy es la ortografía fins un signe de cultura social, però no es la seva unitat, condició *sine qua non* de la vida dels llenguatges. Ni Cervantes, ni Santa Teresa, ni Racine, ni Pascal conegueren ab precissió la ortografía dels seus, y no per això deixaren d'esser excel-lents escriptors.

Els problemes de la unificació y de la reforma ortogràfica, que son dugues coses distintes, no 's presenten avuy com exclusius de llengues abandonades a elles mateixes y sense conreu gramatical durant sigles enters, com ho ha estat la nostra, sinó que s'estenen també a totes les parles, fins a les més fixades y de més rica vida literaria, com la francesa, l'anglesa, y la lusitana.

La unitat ortogràfica la conseguiràn, més que les discussions y Congressos, la generalisació del idioma, sa major difussió per medi de periòdichs y escoles, y sobre tot, son empleu escrit diari. Quan s'escrivía català solament pera 'ls Jochs Florals, y per dirho axís, una vegada al any, no 's trovaven els escriptors devant de la llengua, sinó curtes estones, y com cosa que 's torna a deixar, no s'hi encaparraven y sortíen del pas com podíen y sabíen. Mes quan un s'hi troba ab ella, com ara, cada día, 's fa sense volerho, un detingut examen de consciencia; surten les dificultats a mesura que un s'hi fica més en el seu estudi y llavors neix el sentiment y l'aspiració de la fixesa gràfica y de sa reforma. No obstant tinguis en compte al empendre aquesta, que no es una qüestió merament científica, y que les llengues no 's quadriculen, ni 's retallen simètricament com els jardins de la època versallessa. Hi pesa també en elles, sobre tot en les llengues de gloriosa historia literaria, una tradició digna de respecte que ha imprès son encuny en les produccions dels escriptors clàssichs, o en els venerats incunables, y fins en la meteixa geografía y onomàstica, y aquesta tradició en fa per molts de la ortografía, una qüestió de sentiment. Son molts als qui 'ls agrada veure a la seva mare ab la mateixa fesomía, y que 's condolen de que per rejovenirse se li llevi una sola arruga del seu rostre. Vull dir ab això que totes les llengues tenen inconseqüencies gramaticals y ortogràfiques, y que en moltes el *statu quo* es regla de prudencia. Be ho saben els qui coneixen a fons el castellà y el francès, pera no parlar més que de les més conegudes, ab els seus problemes de la duplicació de les consonants, de la *h* paràssita, y tants altres. Les llengues son semblants a antichs boscatges en que les paraules han nascut com han volgut o han pogut, unes tortes, altres dretes, altres monstruoses. No 'ns capfiquem per això; lo científich y lo útil s'obrirà pas, y per sort nostra el problema 's tracta avuy en millors condicions qu'en la època del Renaixement en que no hi havía més patró ortogràfich que la llengua de Roma. Avuy la nostra pot aprofitarse dels pro-

gressos de la filología comparada, y per fortuna ja tenim filòlechs distingits, que ab bona traça s'han posat a la tasca, y tenen feta molt bona feyna. En la nostra època ja no seràn de témer criteris ortogràfichs exclusius y mutiladors, com el del portuguès Joan de Barros qu' en el sigle XVI pretenía calcar artificialment el seu idioma nacional sobre 'l llatí, refusant els galleguismes y la fonètica popular; o com Núñez de Leão qu'en el sigle XVII el reduía a les exigencies del castellà, alterant ses terminacions per «la analogía e respeito que a lingua portuguesa vae tendo com a castelhana».

Enfront del inconvenient de que acabem de parlar, té 'l català la ventatja d'haver conservat vigorosa sa identitat. El divorci entre 'l passat y 'l present de la nostra llengua no es tant acentuat com en les demés germanes seves del tronch llatí, llevat de la toscana. Els felibres moderns tenen una semblança remotíssima ab aquell esbart gloriós de trovadors occidentals que crearen la primera y més original poesía de la Edat Mitjana, y donaren la lley de la disciplina rítmica a totes les literatures vulgars. A Portugal les formes erudites introduides per l'influencia culta tornaren la llengua literaria tan convencional, que 'l rey don Duarte l'anomenava llengua *ladina*, y en el XVén sigle el llenguatge propiament vulgar se considerava de tal manera arcaich, que segons Theofil Braga, fou necessari traduir en el corrent els documents oficials antichs. El progrés del castellà fou tan extraordinari, mercès als esforços iniciats pels seus escriptors, desde 'ls Reys catòlichs, pera usarlo ab correcció, que la parla d'un sigle abans, esdevenía completament arcaica pels grans prosistes y poetes de la edat daurada. Un estol nombrosíssim de gramàtichs, com tal volta cap nació europea el tingué en aquell temps, y dels quals fou capdevanter l'assombrós Antoni de Nebrija, precedí ab sos estudis a n'aquella reforma que acreditaren els dos Lluisos, el de León y el de Granada, y els altres escriptors de la gran escola espanyola. A França, la retòrica, desde el XVén sigle, va condemnar al oblit la literatura mitj-eval, y els temps successius de la època clàssica la ignoraren per complert. Se pot dir ben be, sense exageració de cap mena, que la producció literaria francesa mitj-eval perteneix a l'arqueología, y avuy la desenterren els erudits de la *Romania* com curiositats exquisides que sols ells poden paladejar. Els vells mots de la enèrgica llengua francesa de les gestes heròiques caygueren en el despreci o en l'oblit, pels refinats *preciosistes* de la Cort de Versalles, y sols se mantingué son culte un sigle abans pels escriptors de la Pleyada, qual capdill, el genial Ronsard, deya que qui formés un lèxich dels termes ja rovellats del Artús, Lancelot o Galvany faría una obra útil y patriòtica.

El català, en cambi, com diu l'ilustre company nostre, el Dr. Schädel, no obstant els nombrosos enmanlleus que feu al provençal, va saberse mantenir en estreta relació ab el poble, y conservar son caràcter plà y vulgar, conquistant els extensos y més ferms dominis de la producció prosaica. La prosa es la més llegítima gloria de les lletres catalanes, ab un tresor de cròniques, y de gegantines enciclopedies, com no se 'n han escrites en cap llengua vulgar. El relligament ab la tradició literaria té en el nostre catalanesch una base tan sòlida y ferma, com els carreus granítichs de les construccions ciclòpees, que tals ens pareixen els monuments colossals de la nostra cultura alçats per la frenètica activitat del cavaller errant de la filosofía, o per la paciencia benedictina del Eximenis. Es la única parla entre les novo-llatines que per rejovenirse pot acudir als

textos de la Edat Mitjana, com si fossin contemporanis. Y axò es tant cert que fins a principis del sigle XIX, els nostres antipassats aprengueren a llegir el català en les escoles dels convents, que foren el darrer refugi del nostre idioma, en antigues obres populars com el Partinuples o les faules d'Isop, o els concells del conegut fra Anselm Turmeda.

Les demés literatures romàniques assoliren els seus sigles d'or, en que 's fixà sa llengua, casi al meteix temps o poch després d'aquella esplèndida apoteòsis de l'antiquitat del sigle XVI. A la nostra que, com la provençal y la italiana, tingué una primavera anticipada, y se carregà de fruits abundosos, com les mares demunt les quals plou la benedicció del cel, li bastà la brotada mitj-eval, y al revés de lo que ha succehit ab les sevés germanes, els sigles XVI o XVII, que son pera elles els de sa més noble producció, han esdevingut pera nosaltres una mera curiositat arqueològica que enregistrem en la historia de la nostra cultura, com un període que sols serveix pera provarnos l'ús constant de nostre matern llenguatge, sense solució de continuitat. De manera qu' en la nostra historia literaria tenim els termes invertits. La Edat Mitjana es per nosaltres una època viventa y la font actual més abundosa y pura del nostre idioma, mentres pera les demés lletres romàniques es sols un període de gestació més o menys laboriosa; y pel contrari els sigles XVI y XVII que constitueixen la Edat d'or dels pobles occidentals, a escepció del italià que tingué la florida plena de sava dels trescentistes, han esdevingut pera 'ls catalans, sigles totalment morts. Son com una estèril y extesa planura que 'ns permet veure, sens obstacles, els cims alterosos de la producció del nostre passat. En una paraula, els catalans estem en situació de compendre més fàcilment avuy en día la Crònica imperialista de Muntaner, que 'ls castellans les *Estories* del Rey Sabi, que 'ls francesos les gestes de Villehardouin, que 'ls portuguesos el llibre de las *Cantigas* del Comte Barcellos; y en cambi may ens passarà pel cap, per coneixer y apendre nostre idioma, obrir un llibre de la època de decadencia. Tan sols al poble grech li passa altre tant ab el seu idioma popular. Y veus ara aquí una observació en que coincideixen el nostre Massó y Torrents, tan coneixedor de les lletres catalanes, y l'ilustre historiador grech Paparrigopoulos; aquell afirmant les escasses variacions sufertes pel català desde 'l XIII^{én} sigle; aquest dient que 'ls seus paisans entenen millor la *Crònica de Morea* escrita en el XIV, que 'ls francesos la historia de Henri de Valenciennes.

Tampoch se presenten en el nostre catalanesch tan marcades com en les altres parles occitàniques, les diferencies entre la llengua vulgar y la erudita. El no haver sigut instrument d'expressió d'una gran literatura, durant les tres darreres centuries, li ha valgut poder conservar millor les seues condicions característiques, y experimentar d'una manera més natural la lley de la evolució. Sense esser un dialecte, propiament tal, en l'acepció despectiva que 's dona comunment a n'aquesta paraula, sinó una de les llengues glorioses de la gran familia romana, políticament ha sigut reduida a la categoría de les llengues humils, participant de llur dissort y de llurs ventatges. Aquesta vida obscura y apartada l'ha deslliurada del contagi de les llengues forasteres que porta aparellat el triomf de les literatures mondials, y s'ha guardat, en general, neta de tota taca bordissenca, de tot aparell pedantesch y retòrich. Se 'n trova la prova fefaent en aquesta munió de locucions pintoresques, en aquests mots expressius, tots plens encara de la savor original, y dels quals poques voltes se 'ns dona la equivalencia en les llengues

normals. En major grau qu'elles ha passat pel gresol fecón de la lley de la evolució espontània salvantse del pès de la inmensa publicitat del llibre, conservant el vigor y simplicitat de les races robustes, esdevenint axís una preciosa trovalla pel filòlech, y adhuc més per l'escriptor que pot treballar sobre un fons més popular y un material més maleable.

Estém molt lluny dels *preciosistes* francesos que tractaven els mots exclusivament com signes abstractes d'idees, ordenantlos arbitrariament y disciplinantlos, com fins instruments d'expressió. No pensaven que al obrar axís, mutilaven la part més fresca y pintoresca del idioma, la que naix del cor ab espontaneitat, tot imatge, tot sentiment y tot inesperat. Axís quedà empobrida y feta una abstracció gelada y cortesana la llengua dels escriptors de la època de Lluís XIV, que tot volent desvulgarisarla y ferne un vocabulari exquisit, la convertiren en una forma momificada y ceremoniosa, que sols se podía parlar be fent barretades, portant perruca, ab ritme de *minuet*, y passejant pels simètrichs jardins de Versalles. Els francesos d'aquell temps acostumats a les formes fixes, al tipo intelectual enriquit per una gran cultura del grech y del llatí, cercaven el francès y no 'l trovaven.

L'ideal de tota llengua sana y natural no es axò, sinó tot al contrari; el vertader ideal es la conjunció natural, l'armonía perfecta entre la parla popular y l'escrita. A n'axò va encaminar tots sos esforços el Romanticisme, que va esser la cayguda del antich règim literari, y una revolució turbulenta contra la concepció aristocràtica del art y del llenguatge, que representava el Renaixement. Ell va proclamar els drets de les llengues y de les lletres populars, y les portes del Temple de l'Art, abans barrades al poble per una casta privilegiada, en nom d'una cega y mal entesa adoració de la forma artística, s'obriren de bat a bat a tots els cantors humils, a totes les parles vulgars, a totes les literatures paries o despreciades.

La nostra llengua literaria se salvà, no sé si venturosament, de la fascinació del clasicisme; mes en cambi deturà sa vida, quan havía alcançat el punt més alt de sa ufania, un altre sujecció que anorreà per tres sigles, casi del tot, sa antiga feconditat. Ens referim a la influencia castellana. Vinch a assenyalar aquí un mer fet llingüistich y literari, sense el menor apassionament, sinó ab la franca y serena imparcialitat que exigeix la veritat històrica.

La gloriosa monarquía intelectual de l'Espanya castellana s'extengué per l'Europa entera desde 'l Sena fins a les regions eslaves y escandinaves. Sortíen a milenars els llibres espanyols de les prempses extrangeres: Lope de Vega y Cervantes, les noveles picaresques, els nostres incomparables místichs qu'enclouen la flor de la poesía y de la mentalitat espanyola, captivaven al món enter, y nosaltres no teníem un Camoens, que imposà silenci a la Musa antiga pera cantar les glories de Lusitania, que oposar a aquells magnífichs esplendors, ni glories marítimes com les de Portugal, sinó que al contrari, ens tancaven els Turchs un a un tots els ports, hont els nostres Cònsuls barcelonins, havíen donat lleys a la mar com en els temps de Roger de Lluria. Per axò en el sigle XVI quedà nostra producció del tot estroncada, y divorciats del esperit del Renaixement, que no fecondà el nostre ab tot lo que representava l'alta cultura, visquerem d'una tradició empobrida, alimentant estèrilment ab tenacitat fetichista, una poesía mitj-eval mecànica y rutinaria. En el sigle XVII fórem totalment vençuts; mes sols apor-

tàrem en la nostra decadencia, rebel-les a tota assimilació, durant tres centuries, a la rica heretat de les lletres espanyoles, les tres figures solitaries de Boscà, Setanti y Campmany. La nostra literatura perdé son caràcter nacional. De son mantell esplèndit de regina ne feren quatre bocins els pobles que l'havíen conreuada, y que perderen la consciencia de llur unitat, y en son lloch s'alçaren altres tantes literatures dialectals, barroeres, aplebeyades, empobrides. Perdé també aquella rica parla escrita que calificava Boades «la més polida d'Espanya», sa fesomía catalana, y la popular se mantingué esquerpa y altiva, devant del horrible llenguatge fronterís que posà de moda la escola vallfogonina, alhora quevedesca y culterana. Després dels últims historiadors, darrers faels de la nostra llengua, com ho foren els primers, els cronistes mitj-evals, sols li restaren devots els pagesos y vilatjans que li dedicaren sencera llur amor sagrada. Y com diu el mestre Aguiló, en una imatge, tant pintoresca y vigorosa com totes les seves, en la major part dels llibres que durant tres sigles se diuen irrisoriament escrits en llengua catalana, s'hi veu per sota, l'idioma castellà, mal girbat, que se 'n du a la esquena per anar a soterrarlo, el cadavre del nostre matern llenguatje. Mes aquell cadavre, com la princesa encantada de la llegenda, de qui morta y guarnida de flors y ab vel funerari sobre 'l seu bell rostre, s'enamorà el fill del Rey de Florianda, era també l'objecte de l'amor y del culte respectuós de nostre poble, y en son llit de mort esdevenía feconda com la gentil donzella misteriosa

que vivent era gent y bella
e morta pus bella cent tants,

y dins de la tomba creava noves formes gramaticals y bells mots, y recordava ses tendres tonades, y plasmava nous y richs dialectes..... Y aquí els teniu avuy cercant afanyosos a llur mare, y al trovarla rediviva, se reconeixen llurs fills, y se donen l'abraçada de germanor en aquesta festa esplendorosa, a la que venen en respectuós romiatge els fills de la florida sultana del Turia, y els de la gentil fada de la mar Mediterrana, els de la Sardenya catalana, portant als llavis encara la llengua de Pere IV, y els catalans de l'altra banda del Pirineu, que alçant els ulls al mur que ara 'ns separa, pensen, com diu el nostre inspirat poeta Maragall, en el día que serem tots uns.

Senyors congressistes extrangers y de les demés estimades regions espanyoles, germanes nostres. Aquí teniu avuy aquesta llengua, que 'l nostre poble ha pastat durant més de mil anys, posanthi a la vegada el cor y el pensament, pera ferne la vestidura més acostada a la seva ànima, el casal del seu esperit aquí en la terra. Mercès a la inspiració y al ingeni dels nostres poetes y prosistes, que maravellosament l'han forjada, vos la podem presentar plena de seny y de bellesa. Ells amorosament, ab pietat filial, li han retornada una a una ses joyes de sobirana de que l'oblit, la ignorancia o la opressió l'havíen despullada. Ells han cambiades ses humils vestidures per les que havía rumbejat en díes de grandesa en les altes Corts d'Europa, y la que fou la Ventafochs de les parles llatines ha pogut seures de nou com reyal matrona, ab lo recort de majestat passada, en el setial d'honor de les literatures modernes. Els historiadors vos han recordat ja els seus títols de gloria. Son tants y tant nombrosos y han siguts evocats tantes vegades, que casi no 'm cal avuy repetirlos. Ella s'anticipà a ses germanes, les

famoses llengues castellana y portuguesa, en sa expansió ultramarina, y s'extengué per totes les mars y penínsules del que era allavors nostre llach mediterrani, portada triomfalment per les ascones dels almogàvers, o les fitores dels nostres almiralls. Y no sols s'estengué per l'invencible impuls de nostres armes, sinó que més lluny y més amunt arribà encara, ab el vol enlayrat de la ciencia, mercès a n'aquells altres famosos almogàvers del pensament català de les primeríes del catorzèn sigle, que pensaven, dictaven o escrivíen llurs obres inmortals, sota l'ombra de Santa Sofía, o al peu del Etna fumejant, en les corts pontificies de Roma o d'Avinyó, en les Universitats de París o Montpeller, en els assoleyats sorrals de Bugia, *entre la vinya y el fonollar* de la brava costa mallorquina o en el solitari puig de Randa. En totes les llotges mercantívoles de la mar mediterrana foren ab respecte escoltades y aplicades les lleys marítimes dictades en aquesta llengua gloriosa pels nostres mercaders, que donaren a Barcelona la hegemonia qu'en el món clàssich tingué l'antiga Rodes. En ella bastí el nostre Ramón Lull, el fantasiador ideòlech, l'apòstol incansable de la filosofía popular, aquell seu original sistema teològich-filosòfich, únich de forma y parla vulgars, entre aquelles grans Catedrals del pensament humà dels XIIIèn y XIVèn sigles, alçades pels Albert el Many, pels Tomàs d'Aquí o pels Duns Escot. En ella tingué consciencia estètica per primera volta la Europa culta, de les maravelles que sustenta 'l gloriós pedestal de la augusta Acròpolis athenesa, qual nom y qual recort havía desaparegut per complert de la memoria de la humanitat. Ella fou parlada com llengua de Cort en cinch estats eixits del casal d'Aragó, encastats en les tres penínsules del que ab plena raó poguerem anomenar *mare nostrum*, breçols de la cultura moderna. Ella fou tan conreuada com parla oficial, al costat de la llatina, que nostre memorable Arxiu reyal, com l'anomena Campmany, enclou com encantat palau de la historia patria, la colecció diplomàtica més assombrosa de la Europa mitj-eval, fins al punt de que si vingués un día, que Deu no vulla, que 'l català desaparegués del món, a n'aquet rich Arxiu vindríen a apèndrel molts extrangers, pera reconstituïr el passat de llurs nacions. Ella, finalment, esdevingué tan estesa y tan parlada en el XIVèn sigle, qu'es el de la nostra triple preponderancia intelectual, política y mercantívola, que 'l Camoens de la historia catalana pogué exclamar en un moment de patriòtich entussiasme, *que d'un llenguatge sol de negunes gents son tants, com de catalans.*

No estranyeu, donchs, qu'estimem aquesta llengua ab emoció intensa, ab tendresa filial. La estimem no sols perque fou gloriosa y noble, perque 'ns apareix hermosa y escayenta; la estimem perque es nostra; perque es la vestidura ab que ha nascut el nostre ser aquí en la terra. Com ja us ha dit l'iniciador ilustre d'aquesta festa grandiosa de cultura, no odiem cap altre llengua; les amem y respectem totes: però tant bé com ella no 'n sabem parlar cap altre, y sols en ella tenim pensament y imaginació y energíes del esperit. No l'havem forjada capritxosament en sò de rebeldía o enlluernats per una falsa retòrica, ni la podem deixar sinó ab la nostra carn, perque ella es carn y vida de l'ànima nostra; ni la podem baratar ab cap altre, per noble y gentil que sigui; perque es Deu qui ens l'ha imposada com sant y misteriós llaç ab que han de viure indisolublement units en aquest món, la nostra paraula y el nostre esperit. Y com ha dit eloqüentment el meu amich del cor, l'ilustre Menéndez y Pelayo «no hi hà major sacrilegi y ensemps més inútil, que pretendre engrillonar lo que Deu ha fet espiritual y lliure, el verb humà, resplandor dèbil y mitg esborrat, però resplandor al fi, de la paraula divina»; que no 's necessita, no, esser fill de la terra ahont una llengua es parlada, pera sentir envers ella, si es desvalguda, una inmensa simpatía.

Veusaquí perquè aquest Congrés, enclou, com ja us he dit abans, alguna cosa més que una reunió de sabis que venen a estudiar una llengua morta, o una llengua curiosa, o una llengua universal y poderosa; perque té aquesta manifestació solemnial, quelcom de filial y tendra apoteòsis. El nostre idioma tenía ja la consagració literaria; li bastaría la figura excelsa del nostre Verdaguer, pera que ocupés un lloch distingit entre les literatures d'aquest vell continent: mes li mancava alguna cosa més, la consagració científica. Teníem aquest deute envers la cultura universal, y per això, com ja us ho havem expressat en la nostra lletra de convit, us hem cridat a tots vosaltres, filòlechs extrangers y germans nostres espanyols, a quants la haveu aymada o estudiada, perque 'ns ajudeu a pagar aquest deute, venint a la terra d'En Bastero y d'En Milà, a retornarnos aumentat, el cabal científich que aquets ilustres sabis nos entregaren.

La cultura es pau y es amor, y en les corrents generoses de la civilisació moderna no pot entrar més que 'l respecte profond a totes les llengues, que al cap y al fi no es altra cosa que 'l respecte a la dignitat humana. La cultura y el progrés, no ho dupteu, vindrà un temps que rellegaràn per complert al oblit les lentes y repugnants execucions dels idiomes a que 'ns té, per desgracia, acostumats, l'absolutisme cesarista dels temps passats, o la centralisació moderna jacobina. Jo tinch una confiança cega en que aquest día arribarà, perque tinch una fe viva en el progrés humà, qu'està subgecte com la naturalesa tota a la lley divina de perfecció que regeix el món, que no es orfe, ni desvalgut, sinó que té un Pare amorós que per ell sempre vetlla.

Esperant que ha de brillar per fi aquest desitjat día, plè de pau y d'amor, en que 'l triple ideal de lo bó, de lo ver y de lo bell sigui l'ideal y la lley de la humanitat, jo us envío a tots, senyors congressistes extrangers y germans nostres espanyols, en nom d'aquesta hospitalaria terra catalana, la salutació d'admiració y respecte que us mereixeu, la espressió de la nostra joya y gratitut.

DISCURS

del Prof. Pier Enea Guarnerio, representant d'Italia

Onorevoli Signori e Gentili Signore:

Dopo che così insigni oratori vi hanno illustrato con luminosa e calda parola lo scopo filologico e patriottico del Congresso, non vi sembri audace presunzione che io prenda le parola per portarvi il saluto dell'Italia, che mi onoro di qui rappresentare e di porgere in suo nome i più vivi ringraziamenti alla nobile città, che così magnificamente ci ospita.

È ben giusto che in quest'opera solemne del glorioso rinascimento della lingua catalana, risuoni il nome d'Italia, *l'alma parens* della genta latina. È ben giusto che risuoni il suo nome non solo rispetto ai ricordi del passato, che entrambe le nazioni sorelle hanno scritto in comune nelle pagine adamantine della storia; ma per un'altra considerazione che mi piace qui ricordare.

È al baluardo della propria lingua, mantenuto incolume e saldo attraverso i secoli, che l'Italia deve la difesa de' suoi diritti. È all'opera assidua e constante de' suoi poeti e de' suoi scrittori, da Dante al Manzoni, ch'essa deve la sua risurrezione. Ogni nazione porta scritto con caratteri indelebili il suo carattere nella propria lingua. Manteniamo intatto questo carattere, che ci distingue l'uno dall'altro, pur serbandoci fratelli.

Studiate dunque con lungo amore la bella lingua de' vostri avi; rafforzatela e ingentilitela con nuove opere d'arte; ricercatene con la scorta rigorosa della scienza il suo svolgimento evolutivo nel tempo, esploratene com fine analisi le condizioni attuali nei suoni, nelle forme, nel lessico, e farete opera altamente patriottica, nelle quale le nazione straniere non potranno che darvi plauso e ajuto. Non si ama e si defende meno la patria con la forza della lingua che con quella della spada. Avanti dunque, sempre avanti!

È con questi pensieri che io mi onoro di portarvi in nome d'Italia il saluto più cordialmente fraterno e di aggiungervi l'angurio più caldo e sentito di prossime e sempre più splendide vittorie!

Viva l'Italia! Viva la Catalogna!

DISCURS (*)

de Mr. R. Foulché-Delbosc, representant de França

Je remercie le Comité d'organisation du Congrés d'avoir eu la bonne pensée de s'adresser aussi aux érudits étrangers; je me félicite de voir réunis dans une même pensée, prêts à des efforts tendant au même but, des ogues et des historiens appartenant aussi bien à la Catalogne qu' à d'autres pays. Aucune idée ne serait plus anti-scientífique que celle qui établirait une barrière entre les érudits nationaux et les érudits étrangers, car il n'y a pas deux éruditions. Les Catalans savent d'ailleurs qu'ils n'ont qu'à gagner à laisser étudir leur langue, leur littérature et leur histoire: plus on les étudiera, plus on éprouvera de la sympathie pour eux.

(*) En estracte.

DISCURS

del Dr. D. Adolfo Bonilla, representant de Castella

SEÑORES:

Soy indudablemente, en la relación de los méritos, el último de los castellanos que pudieran venir aquí; pero me cuento seguramente entre los primeros, y quizás no le ceda en este punto el puesto á nadie, en cuanto al amor á la literatura y á la lengua catalanas y en todo cuanto se refiera á la reivindicación de sus legítimas glorias.

Por eso he venido y porque, además, tengo presente esta obra de carácter glorioso, en el sentido patriótico que nos decía el Dr. Alcover hace un momento, y esta otra obra de paz y de concordia de que nos ha hablado en su admirable y erudito discurso, el señor Rubió. Por eso he venido aquí; pero precisamente por eso, en estos momentos no encuentro otras palabras que expresar, sino señalaros mi presencia en este sitio, la cual os lo explicará suficientemente todo.

Yo he oído una cosa; he oído algo de que voy á hablar, y que servirá de argumento á estas palabras. ¿Qué es preciso—se ha dicho—para que una literatura, qué es preciso para que una lengua, para que un pueblo tengan sustantividad é independencia propias como tal pueblo?—Que este pueblo piense en idioma peculiar suyo. Yo no entiendo esto, y las cosas que no entiendo no las razono. Hay algo en lo cual por amor y por obligación tengo que ocuparme: es algo grande, pero algo muy árido y muy seco, los estudios filosóficos. Estos estudios me han llevado á una conclusión consoladora, me han conducido á una conclusión de paz y de concordia, *que la verdad es una,* que se habla de filosofía alemana, que se habla de filosofía italiana y de filosofía francesa; pero que este pensamiento, en cuanto verdadero, es *uno*. Yo no conozco otro lenguaje del pensamiento que la verdad y ésta es siempre la misma.

Pero la verdad tiene diferentes maneras de manifestarse; y estas manifestaciones diversas que tienen su fundamento, que tienen su vitalidad en la historia, estas manifestaciones son lo que constituyen las distintas filosofías, las distintas literaturas, las manifestaciones intelectuales de los diversos pueblos. ¿Y cómo negar, señores, este hecho, que yo no creo que lo pueda desconocer nadie, de que tales manifestaciones las ofrecen de un modo innegable la lengua y la literatura catalanas, si cuando nosotros nos ocupamos en la historia de las manifestaciones del pensamiento español durante la edad media, nos encontramos con que este pensamiento sólo tiene una figura que propiamente lo represente; pero una figura grande, colosal, digna de compararse con las de los más grandes pensadores é intelectuales de los modernos tiempos, la figura extraordinaria, sublime, de Raimundo Lulio?

¿Cómo, y por qué, negar que esta lengua y esta literatura catalanas, tienen una base propia y una base histórica, cuando nos encontramos con que allá á últimos del siglo XV, cuando empezaban á vislumbrarse en España los albores del Renacimiento, se apodera de ellos una Universidad Catalana, y esta lengua y esta literatura dan entonces una manifestación tan espléndida, tan colosal en la extensión, en la forma y en el fondo, como la novela que llamamos *Tirant lo Blanch*?

¿Cómo negar que tengan sustantividad é independencia propias esta lengua y esta

literatura, cuando si pasamos al siglo XIX, dando un salto por los siglos XVI, XVII y XVIII que representan un período de estancamiento en su desarrollo, vemos que mientras todos los historiadores, todos los literatos y todos los críticos nos dicen que ha desaparecido la poesía épica, que si tuvo su razón de ser en la edad media ya no vive hoy en las costumbres ni hay nadie con fuerzas capaces de restaurarla, nos encontramos con una resurrección de la misma tan potente, tan espléndida, tan conmovedora como la que dan las obras de Jacinto Verdaguer?

¿Cómo negar todo esto, cuando si dejando estos extremos vamos al terreno del arte, nos encontramos con que los historiadores de la arquitectura nos dicen que ha habido un estilo bizantino, que ha habido un estilo románico y un estilo gótico, y que después, á pesar de los esfuerzos de los grandes arquitectos, principalmente de los alemanes, ha sido absolutamente imposible crear en ningún país del mundo un estilo propio de arquitectura, y en cambio, nos encontramos con que en los últimos veinte ó veinticinco años, se han producido en esta ciudad manifestaciones de un arte típico que hacen que las obras de la arquitectura catalana no puedan confundirse con las producciones de ninguna otra, porque tienen un sello propio, distintivo y característico?

Y si apartándonos de las manifestaciones del arte arquitectónico pasamos á las de la literatura y nos fijamos, por ejemplo, en la dramática, ¿cómo no hemos de reconocer en ella, refiriéndonos á la España actual, (y tened en cuenta que es un castellano por todos cuatro costados el que os habla) como no hemos de reconocer digo, (y si no lo reconocemos será por esta ignorancia culpable y suicida en que viven las demás regiones, de lo que pasa aquí, de lo que aquí se trabaja), que tiene personalidad?

¿Si vamos á esta manifestación de la literatura catalana, pues, no hemos de encontrarnos también con algo original, con algo raro y nuevo? Yo soy joven, os hablo como joven, y yo voy á referiros la impresión producida por las obras de vuestros autores dramáticos en Madrid. Allí veíamos traducciones de obras de autores franceses, italianos, suecos, hechas casi siempre por intermediarios, la mayor parte de ellas por periodistas. Veíamos todo esto y teníamos la sensación de algo nuevo, sí, (porque todos los pueblos de Europa en el curso actual de la civilización, cuando las ideas y las personas se comunican con tanta frecuencia, tienen algo que les es común), veíamos en ellos, algo nuevo, pero algo extraño, que no era lo nuestro. Vimos las obras de vuestros autores dramáticos y allí encontramos inmediatamente eso que constituye el núcleo, el nervio de una literatura propia, ese algo que lleva un germen constante de vida, esa extraña mezcla de lo soñador y lo positivo que es lo que constituye para mí una de las manifestaciones más características, de las grandes creaciones del pueblo catalán.

Por todas estas glorias, pues, y por todo cuanto represente, vengo aquí ante vosotros, á ofreceros mis servicios en nombre de vuestros hermanos y á asociarme de todo corazón á los trabajos que aquí se comienzan.

He dicho

DISCURS

del Dr. D. Vicens Mancho, representant de Valencia.

Excelentíssim Primer Congrés de la Llengua Catalana:

Podèu creurer qu'es veritat que molt remot en el meu pensament estaba tenir de pendrer part esta nit en un Congrés qu'es un torneo de l'elocuencia de tots aquells que m'han precedit en el ús de la paraula. Per això no extranyèu les meues paraules. No creguèu que m'acobardeixi, pues estich acostumbrat a parlar en públich, si be a parlar en una altre llengua.

Pero are estich entre vosaltres y sols dich pera saludarvos:

Germans: Represento aquí a la Societat «El Rat Penat» de Valencia.

Esta societat està dedicada al cultiu y al progrés de la llengua comuna, de la que n'es una de tantes branques frondosa y gloriosa.

Esta societat, seguint este moviment, ha nomenat una Comissió y al cap de esta Comissió s'hi ha posat un personatje literari de tots vosaltres ben conegut perquè es apreciat a Espanya y al extranger: es el senyor don Teodoro Llorente.

Els anys que no passen en và, poden fer assecar les forces físiques, pero no les forces intelectuals. Per això este senyor al vorer este local grandiós, al vorer tantes persones aquí reunides, temé que la paraula no poguera ser ben entesa, y per això, de rebot, la pilota ha vingut a mí. Me trobe, donchs, per una part poruch y per altre satisfet, perquè si l'encàrrech es superior a les meues forces, en cambi, el gust am que 'l desempenyo correspòn al sentiment que a tots ens uneix.

En nom, pues, del «Rat Penat» y de Valencia y del ilustre vate avans dit, vos saludo y m'oferesch. La meva presencia ho explica tot. ¿Què val lo que 's diga, quan es diu lo que se sent?

He dit

DISCURS

de Mn. Esteve Casaponce, representant del Rosselló

Escelentíssims Senyurs:
Senyurs Congressistes:

Allí, en les fresques y regalades valls que baixen per tut arreu, ara del Pirineu, ara del Canigú, y qui, tutes plegades, venen a fer la que 'ls Rumans havian anumenada, potésser que allavores s'hu mereixís, *Vallis aspera*, allí, en el Vallespir, quan hom nu té llestesa y qu'hom es obligat d'encarregar una tasca de certa impurtancia an una persona, qui nu té dots per la cumplir, sulem dir: «Falta d'un altre, el meu pare va ser cónsul».

Aixís es que circunstancis les quals tots, y jo el primer, nus tenim verdaderament de dolre, vus priven, senyurs, d'uir en aquesta sessiú inaugural del Primer Cungrés Internaciunal de la Llengua Catalana, en aquesta vetllada histórica per la nostra patria, un dels russillunesus qui més que jo ha traballat per la causa que nus reuneix y qui, millur que jo vus puria dir com hi hà muntanyes que s'abaixen, com aybres que semblen morts y sechs, poden tenir arrels capasses de dunar plansuns plens de vide, y com guspilles que dormen sota de la cendra de la llar payral, esperen la ventada que ne té de fer un foch abrusadur.

Aixís es qu'en lloch y plassa del ilustre pueta dels *ays* y de la *Garbera catalana*, l'aixerit «Pasturellet de la vall d'Arles», es el vell pastur d'aquella tan pinturesca vall qui vus endressa avuy la paraula per vus dire: «La Puesia nu fa pas com la menta, que flureix y nu grana. Per tut aunt la puesía catalana ha flurit, també hi granarà; y donchs en el Russillú també un día hi haurà cullita.»

Aixís es encara qu'en lloch y plassa del Reverendíssim Prelat qui, fill aduptiu y amantíssim de Catalunya, amb un any d'estudis, entrebancats per afanys d'ordre superiur, ha fet el miracle d'apendre d'escriure y de parlar, com un barceluní, la llengua de mussen Cintu, és un seu pobre prebere, el més petit dels seus admirats deixebles, qui vus ven a dire:

Catalans del Principat, de Mallorca y de Valenci, recurdeuvus qu'en el cumtat del Russillú hi teniu germans, germans qui, com vusaltres, preguen a Deu en català, aprenen y ensenyen la ductrina en català, parlant entr'ells, sempre parlen català; germans qui, atents an a tut lu que feu per reviscular l'ànima catalana y qui, per hu dire tut ab una paraula, sulidaris ambe vusaltres dins de la causa de la llengua dels nostres pares, per tut aunt ireu, vus seguiràn.

Tut això, senyurs, *el Pasturellet de la vall d'Arles*, aixís com el senyur Bisbe de Perpinyà, vus hu haguessen dit en un català currecte y castís, en un català encisadur y corprenent que fa estimar la llengua catalana y qui la fa lluir ab un esclat enlluernadur.

Y mireus-aquí que tut això me vus hu he calgut dire ambe el català vallespirench que parli, tal com la meua mare me l'ha ensenyat; català pobre fluix y enfusqueit que, ambe la vostra cavalleresca generusitat pudeu reguneixer per germà del vostre, això sí, mes per un germà aganyit y descandit.

Y tut això m'hu perdunareu, senyurs, per reverenci an al qui'n té la culpa. Perque

vus cal sapiguer que, si me sum atrevit a alsar la veu en aquesta circunstanci tant memurable, és anganyat y fins espenyit que hi sum estat pel perseverant y incansable apóstul de l'obra del Dicciunari català, pel beneMérit y tan benvulgut Ductur Alcuver, el tant ilustre vicari general de Mallorca, per l'home que Deu ha dunat an als catalans pe'ls hi mustrar com se deu treballar per una causa qu'interessa 'l cor mateix de la patria catalana.

Ambe tut y ab això es clar qu'es de deplurar el fet d'ésser insuficient en tuts sentits el delegat qui, sulament per casualitat vus parla; y per lu tant vus pregui, senyurs, que tingueu en cumpte, ademés de la vuluntat que porti per ajudar, poch o mult, en la tasca gegantina que ten encaminada l'impertérrit fill de Mallorca, el desitg que tinch de servir, jo ínfim manobre, els paredaires qui, ambe tanta valentía y ambe tanta habilitat, van reedificant la casa payral y aydalshi a purtar nu fos que una descada de reble.

Veritat es qu'entre mitg d'aqueixus trussets informes hi trubaràn un cor, y un cor ben català, qui tuta la sanch els hi dunaría, el día que'n tinguessen menester, per pastar aquell ciment infrangible que s'anumena amur de la patria.

Vus deya, senyurs, ara mateix, qu'es per casualitat que sum estat delegat russillunés, encarregat de vus endressar la paraula. Això me recorda una petita cuntralla d'En Bosch de la Trinxería, que diu: Un ase va trubar una flauta; per casualitat hi va bufar dedins y, mireus-aquí, que la flauta va dunar un refilet agradable.

Nu sé, senyurs, si la flauta que m'ha calgut tucar avuy amb uns llabis tan ignurants del art català, vus donarà un refilet agradable; y tan pla nu'n surtirem lluits, ni la flauta qu'era digna de més mérit sunayre, ni jo que ja nu me'n arrivarà pam que nu me'n mereixi cana.

Mes, vagi com vagi, es amb aqueix casual refilet que, en nom del Russillú, Valles, pir, Cunflent y Cerdanya, jo vus saludi curalment, cungressistes de tuts pays aquí reunits, y a n-e vusaltres, catalans, quins que sigueu, vus hu dich ambe tuta l'ànima:

Per alt del Pirineu vus estirem les mans; estireunus les vostres; estrenyimnu'ls-e estretament, y ¡endevant sempre per Catalunya, y la seva llenga! per Catalunya, qui es *una* y qui *una* vol viure malgrat les cumbinaciuns y cambieres diplumàtiques; per Catalunya, qui nu vol ni pot murir!

DISCURS

d'En Joan Palomba, representant de la ciutat catalana d'Alguer

A mi, que am afecta de germà y em entusiasmo de astudiós so vengut tras vusaltrus atravers tanta mar, confiant en la benevolencia y en la curtesía vostra, ma sigui cuncedit portar lu salut de la mia ciutat nativa.

Anallí dabax, vers l'urient, ahont la mar sa frangi a las costas de Sardenya, la bella Alguer filla de Catalunya té encara viu lo recort de la mare patria.

L'aria que mus vé cara maití de l'ucident ademunt de las ondas, mus porta'l vostru salut y al maití am las primeras arietas, vé la nostra a vus-altrus, germans allunyats.

Y ananquí, ahont totas las regions que pensan y parlan el gloriós idioma català son representadas, rassoni també afectuós y alt lu salut dels meus concitadins algueresus, salut que jo port a vus-altrus ne meu dialecto materno, cert com so, que las mias paraulas trobaràn, sense menester d'interpretes, lo camí del vostru cor.

Salut vus-altrus, apòstuls del pensament, que an aquex dia sa us portau lu més gran tribut d'honor a la Patria; salut lus amichs astrangers que portau, com salut de amor y de fratelansa, la paraula de las nacions germanas.

Salut, en fi, augurant en aquex congrés internacional la fulgida gloria que aspera sol a lus grans ideals y la realisació del sou somni.

DISCURS

de Mossèn Miquel Costa y Llobera, representant de Mallorca

Com un ressò de Mallorca, sense altre títol que esserne fill, present en aquest acte solemníssim la coral salutació de ma terra a tots els germans en la materna llengua catalana y a tots els estrangers aquí aplegats per enaltirla.

No hi podía mancar a l'inauguració del actual Congrés una senzilla espressió, encara que impensada, d'aquell país aont primer se propagà el nostre idioma des de son agre nadiu. Ab la primera abrivada jovenil del gran Rey En Jaume, ab la primera espansió de Catalunya arribada a la plenitut de sa florida jovenesa, la regió de Mallorca y les altres illes Balears quedà constituída com a primogènita de l'antich casal que té aquí sos fonaments indestructibles.

Escau a la primogenitura conservar el distintiu del propi llinatge, fins y tot dins l'escassa fortuna. Per això Mallorca y ses illes adjuntes, encara que petites y modestes de cabals y de forsa, conserven avuy, entre variants y degeneracions, el sentit intern, el geni de la llengua catalana. Aquest es el vincle sagrat, corresponent a una regió qu'ha donat a la patria un Ramon Lull.

Rebeu, donchs, ara meteix, germans volguts y honorables forasters aplegats en festa, la salutació de Mallorca, si no brillant y ufanosa com caldría, sincera y entranyable, com un ressò d'aquell sentit intern de l'idioma, pel qual no puch considerarme estern a Catalunya.

Secció Filològica-Històrica

TEMES dels senyors:	Esmenes y Observacions dels senyors
Joan B. Codina, Pvre.	Antoni M.ª Alcover, Pvre. Joseph Massot y Palmés
Joseph Rigol.	Francesch Carreras y Candi Antoni Forns y Torelló
Fèlix Jové y Vergés.	
Bonaventura Riera.	Antoni M.ª Alcover, Pvre.
Miquel Costa y Llobera, Pvre.	Antoni M.ª Alcover, Pvre. Pompeu Fabra Pier Enea Guarnerio
Antoni M.ª Alcover, Pvre.	Pompeu Fabra
Bernat Obrador.	Antoni M.ª Alcover, Pvre. Armengol Puig y Sais Pompeu Fabra
Ignasi Casanovas, *S. J.*	
Víctor Oliva.	Antoni M.ª Alcover, Pvre. Pompeu Fabra Joseph Alcoverro y Carós Ramón Goig

COMUNICACIONS dels senyors

Pier Enea Guarnerio, de *Pavía*
Joan Palomba, d'*Alguer*
Antoni Ciuffo, d'*Alguer*
Vicens Serra y Orvay, Pvre., d'*Ivissa*
Pompeu Fabra, de *Bilbao*
Antoni M.ª Navarro, Pvre., de *Montclar*
Angel Sallent, de *Tarrasa*
Antoni Rubió y Lluch, de *Barcelona*
Lluis Fullana, franciscà, d'*Ontinyent*
Mariàn Grandía, Pvre., de *Barcelona*
Jaume Nonell, *S. J.*, de *Manresa*
Gabriel Nogués y García, de *Barcelona*
Emili Vallès, de *Barcelona*
Joan Bardina, de *Barcelona*
Ramón Orlandis, *S. J.*, de *Palma de Mallorca*
Ramón Miquel y Planas, de *Barcelona*
Esteve Casaponce, Pvre., d'*Arles del Tech*
Joseph Saroïhandy, de *Versailles*
Fritz Holle, de *Berlin*
Ramón Menéndez Pidal, de *Madrid*
Angel Ruiz Pablo, de *Ciutadella (Menorca)*
Antoni M.ª Alcover, Pvre., de *Palma de Mallorca*
Francesch Delbranca, de *Sant Cristòfol de Menorca*
Joaquim Cases Carbó, de *Barcelona*
Bernat Schädel, de *Halle*
Víctor Oliva, de *Vilanova y Geltrú*
Michel Ventura, de *Madrid*
Joseph M. Arteaga, de *Barcelona*
Gabriel Alomar, de *Palma de Mallorca*

Sessió de Constitució

En la ciutat de Barcelona, y en el Palau de Belles Arts, —sala lateral dreta de la planta baixa—, tingué lloch a les dotze del mitjdíe del 14 d'Octubre de 1906 una reunió al objecte de constituirse la Secció Filològica-Històrica del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Formaven la Taula el president general del Congrés, y particular de la Secció, el Molt Iltre. Dr. D. Antoni M.ª Alcover y'ls sotescrits secretaris.

Tot just oberta la sessió el President feu la proclamació de les presidencies honoraries, essent rebuda la lectura dels noms dels designats ab un fort picament de mans. Els sotescrits secretaris llegiren les conclusions provisionals dels Temes presentats al Congrés, junt ab les esmenes, y tot seguit els títols de les Comunicacions.

Se suspengué la sessió per alguns minuts a fi de posarse d'acort respecte la distribució dels treballs. Una volta represa la sessió se llegí l'ordre del día per la primera sessió ordinaria que s'havía de celebrar l'endemà a les 10 del matí.

JOAQUIM CASES CARBÓ — EMILI VALLÈS

14 Octubre.

Primera Sessió

En el Palau de Belles Arts, de la ciutat de Barcelona, a dos quarts d'onze del matí, se constituí la taula de la secció presidida pel Dr. D. Antoni M.ª Alcover, ocupant lloch de distinció el Dr. Guarnerio, y actuant de secretaris els infrascrits. Oberta la sessió, se llegí y aprovà l'acta de la Sessió de Constitució; tot seguit D. Joseph Rigol passà a defensar les conclusions del seu tema: «Pronoms y adgetius pronominals. Us recte del *llur*». Se llegiren dues esmenes, la de D. Francesch Carreras y Candi, aceptada pel ponent del tema, y la de D. Antoni Forns y Torelló, qui, no essent aceptada, la defensà. Rectificà lo senyor Rigol, fent lo meteix l'esmenant, sense arrivar a un acort. Quedant aleshores pendenta la discussió del tema ab l'esmena, el president donà algunes esplicacions sobre la forma ab que la taula del Congrés havía acordat efectuar les votacions, o sia per escrit, dues o tres setmanes passat el Congrés. La idea fou ben rebuda pels assistents, demanant la paraula sobre això Mn. Gayetà Soler, a qui la presidencia indicà la conveniencia de que esposés les seves rahons a la Taula general del Congrés, per haver aquesta, y no la de la Secció, acordat la forma de les votacions.

El Dr. Guarnerio, catedràtich de l'Universitat de Pavia, llegí la seva comunicació «Brevi aggiunte al lessico algherese», coronat pels aplaudiments de la concurrencia. El disertant feu present a la Presidencia de la Secció d'un exemplar de la seva obra «Il dialetto catalano d'Alghero», ont està detalladament esposada la doctrina a que's refereix en la seva comunicació.

D. Miquel Costa y Llobera, Pvre., llegí tot seguit una disertació en defensa del seu tema sobre «La preposició *a* en l'acusatiu». S'hi presentaren dues esmenes. Una del Dr. Alcover, es admesa pel ponent del tema; l'altra es de D. Pompeu Fabra ab qui aquell ponent se posà d'acort, després d'haver esplicat l'esmenant l'alcans de la seva preposició. El doctor Guarnerio, previ permís de la Presidencia, fa una observació ampliant lo dels Srs. Costa, Alcover y Fabra, sobre l'ús de la preposició en l'acusatiu dins la parla de Sardenya.

Tot seguit el mestre d'escola alguerès D. Joan Palomba, llegeix la seva comunicació sobre «La gramàtica del modern dialecte alguerès», y dona terme a sa tasca llegint una salutació del Professor Venanzio Todesco, de Roma, salutació que fou acullida ab grans aplaudiments, y que diu aixís:

«Dall' eterna Roma, centro del mondo latino, mentre mi conmuovo e mi esalto ammirando i grandiosi monumenti che sono patrimonio comune di tutti i popoli neolatini, io modesto cultore di studi romanistici, invio ai congressisti di Barcelona il mio fraterno saluto. E col saluto viene anche l'augurio che l'opera di tante persone dotte e generose riunite pel nobile scopo di disciplinare e diffondere una delle più belle e antiche favelle derivate del latino, abbia fecondi risultati, sia compresa ed aiutata non solo dagli studiosi, ma anche da tutti coloro che nelle diverse regioni d'Europa parlano il catalano, e che si prepari un avvenire glorioso all' idioma d'un popolo libero e forte.»

Finalment N'Antoni Ciuffo llegí una comunicació sobre les «Influencies de l'italià y diferents dialectes sards en l'alguerès».

Llegida per la presidencia l'ordre del die per la tarde, s'aixecà la sessió.

J. Cases Carbó — Emili Vallès

15 Octubre.

Segona Sessió

En el Palau de Belles Arts, de la ciutat de Barcelona, a dos quarts de cinch de la tarde, se constituí la taula de la secció. Presidía el vis-president Mn. Grandía y actuaven de secretaris els infrascrits.

Llegí el P. Ignasi Casanoves, *S. J.*, la memoria-ponencia sobre el tema «Oracions condicionals».

A n'aquest tema no s'hi havíen presentat esmenes.

Després fou llegida pel Dr. Vicens Serra y Orvay, Rector del Seminari d'Ivissa, una comunicació «Sobre l'apreci en que es tinguda a Ivissa la llengua propria».

Seguidament llegí Mossèn Antoni M.ª Navarro, Rector de Montclar, la seva comunicació sobre «La llengua catalana al Ribagorça».

Mentres parlava Mossèn Navarro passà a ocupar la presidencia D. Teodor Llorente, essent rebuda la seva presencia ab grans picaments de mans. S'assegué també a la taula presidencial Mn. Alcover.

Terminada la lectura del treball de Mossèn Navarro se passà a la discussió del tema «Importancia de l'Ortografía. Necessitat d'equilibrar l'element fonètich ab l'etimològich» del qual es ponent el Dr. Joan Codina, Catedràtich del Seminari de Barcelona. Per indisposició del Dr. Codina y estant de perfecte acort ab ell el Dr. Gumersind Alabart, Pvre., fou desenrotllat el tema per aquest derrer.

A n'aquest tema hi havía presentades dues esmenes: una del Dr. Alcover y una altra del Dr. D. Joseph Massot y Palmés, abdúes en el meteix sentit y que no havíen sigu-aceptades pel ponent. Dites esmenes foren defensades pels seus autors respectius. El Dr. Alabart se ratificà en el seu criteri de que sols s'ha de tenir en compte l'element fonètich; se ratifiquen també en el llur els esmenants, y consumits els torns reglamentaris en pro y en contra, se dona per acabada aquesta discussió que tingué lloch sota la presidencia de Mossèn Grandia.

Se fixà l'ordre del die per l'endemà al matí, aixecantse la sessió quan eren dos quarts de set del vespre.

J. Cases Carbó — Joseph M.ª Bassols, *secretari accidental*

15 Octubre.

Tercera Sessió

En el Palau de Belles Arts, de la ciutat de Barcelona, y a un quart d'onze del matí, s'obrí la sessió, presidint el Dr. Mossèn Mariàn Grandía, formant ademés en la taula el Dr. Guarnerio y els sotescrits secretaris.

D. Víctor Oliva, de Vilanova y Geltrú passa a defensar les conclusions del seu tema sobre «Procedencia y ortografía de la *x* catalana». A n'aquest tema s'hi presenten cinch esmenes, cap de les quals es admesa en principi pel ponent. Defensen les esmenes sos autors Mn. Alcover, Pompeu Fabra, Joseph Alcoverro y Ramón Goig; se llegeix la d'En Joseph Massot qui no está present. El senyor Oliva fa notar que la primera part de la esmena del senyor Alcoverro es esterna al tema, y la segona ve compresa en les conconclusions de l'esmenant senyor Fabra. També fa notar que s'aparta del tema la del senyor Goig.

D. Pompeu Fabra combat radicalment les conclusions del senyor Oliva, defensant que no està fora de lloch posar una *i* devant la *x* paladial; estudía les aplicacions etimològiques de son ús, fent una disertació etimològica de les paraules *mateix*, *examen* y *aixàm*; y exposa'l seu criteri de que no s'ha d'alterar l'ús d'aquesta gràfia en les paraules en que aquella lletra soni com a aital.

Acaba la discussió ratificantse'l senyor Oliva en lo seu, però admetent la esmena adicional de Mn. Alcover.

En aquest punt Mn. Alcover ocupa la presidencia.

D. Pompeu Fabra dona compte de la comunicació sobre «Qüestions ortogràfiques» que presenta al Congrés, y de la qual per manca de temps sols llegeix la primera part: «La lletra *h*». D. Angel Sallent llegeix la seva comunicació sobre «Etimologíes catalanes»; D. Antoni Rubió y Lluch fa una disertació sobre l'«Historia de la Llengua catalana a Grecia»; y finalment el P. Lluís Fullana, franciscà, llegeix alguns fragments de sa comunicació: «Ullada general sobre la Morfología catalana».

Se clou la sessió prop de la una.

J. Cases Carbó — Emili Vallès

16 Octubre.

Quarta Sessió

En el Palau de Belles Arts, de la ciutat de Barcelona, començà la sessió a les quatre de la tarde, sota la presidencia de Mn. Grandía y actuant de secretaris els infrascrits.

El Dr. Alcover desenrotllà el tema «Concordança del participi ab el terme d'acció.»

Seguidament defensa la seva esmena 'l Sr. Fabra, consumintse 'ls torns reglamentaris. Tant el ponent com l'autor de la esmena deixen en peu les seves conclusions.

Inmediatament D. Pere Vidal, arxiver de Perpinyà, desenrotlla la seva comunicació sobre 'l tema «Quina influencia ha tinguda el francès sobre 'l català del Rosselló».

Seguidament se discuteix el tema «Us de l'aussiliar esser en les oracions actives», que es desenrotllat per D. Bernat Obrador.

Defensen les seves esmenes al tema el Dr. Alcover, D. Pompeu Fabra y el Dr. Puig y Sais. La del Dr. Alcover, es admesa pel ponent. No aixís les dels Srs. Fabra y Puig y Sais que un cop consumits els torns reglamentaris queden mantingudes en peu pels seus autors respectius.

El Dr. Mossèn Grandía llegeix un fragment d'una comunicació sobre 'l tema «Formació de les paraules catalanes.»

Se llegeix després la comunicació del P. Jaume Nonell, *S. J.*, sobre 'l tema «Necessitat de redimir la prosodia catalana de l'influencia castellana.»

Per no estar present el Sr. Riera, llegeix el Dr. Alcover la memoria-ponencia sobre 'l tema «Relatiu possessiu català, equivalent al llatí *cujus, quorum.*»

El Dr. Alcover fa notar després la importancia superior d'aquest tema, que té per objecte desterrar un barbarisme molt freqüent en els diaris y altres publicacions catalanes, esmentant alguns exemples pràctichs trets d'autors y autoritats admeses. Diu Mossèn Alcover que may el poble cau en aqueixa falta en la conversa familiar y que sols hi cauen els escriptors. Afegeix que 'l Congrés hauría d'endreçar una enèrgica comunicació als directors dels diaris y demés periòdichs catalanistes perque no deixessin passar may més ni un sol mot d'aquests: *quin*, *quina*, usat com a relatiu possessiu, y proposa que consti en aquest sentit una adició a les conclusions del senyor Riera. Les seves paraules son rebudes ab generals aplaudiments.

Cap esmena propiament aital s'havía presentada al tema del senyor Riera.

Se clogué la sessió, després de fixar l'ordre per la sessió de l'endemà, advertint Mossèn Alcover, que per esser aquesta la darrera, y molt llarga, se comensaría ab rigorosa puntualitat.

J. Cases Carbó — Joseph M.ª Bassols, *secretari accidental*

16 Octubre.

Quinta Sessió

En el Palau de Belles Arts, de Barcelona, y á les deu en punt del matí, se constituí la taula d'aquesta Secció, presidint el Molt Iltre. Dr. D. Antoni M.ª Alcover. Llegida y aprobada l'acta de la sessió anterior, el Dr. Jové y Vergés passà a llegir el seu escrit en defensa de les conclusions per ell presentades al tema «Partícules pronominals *hi, en, ho*», que no 's discuteix per no haverhi presentada cap esmena. A continuació se llegiren les comunicacions següents: «Importancia de la Etimología per l'estudi científich de les llengües» del Dr. Gabriel Nogués y García, «¿Perquè 'l Congrés se ficsa tant en la defensa de la Sintacsi»? de N'Emili Vallès, y una sobre «Les vocals àtones duptoses *æ, ou*» d'En Joan Bardina. Tot seguit passa a pendre 'l lloch dels disertants el Dr. Saroïhandy, professor del Liceu de Versailles, per llegir la seva comunicació sobre 'l «Català de la regió pirenenca de l'Andorra, Pallars y frontera d'Aragó»; al saludar en català als senyors congressistes, esclata un aplaudiment general y molt llarch; el doctor Saroïhandy parla en català en tot el curs de la seva disertació, durant la qual presenta uns mapes llingüístichs de les regions per ell estudiades al Congrés. Se llegeixen després altres comunicacions o fragments de les meteixes, que son sobre «Els relatius *que* y *qui*» d'En Ramón Miquel y Planas, «Ullada general a la fonètica catalana» del senyor Arteaga», «Llenguatge del Vallespir» de Mn. Casaponce, rector d'Arles su 'l Tech, y «Necessitat del article de les llengües sabies com a base per la filología catalana», del Germà Ramón Orlandis, de la Companyía de Jesús. Totes les comunicacions foren llegides pels respectius autors, menys la darrera que llegí el P. Bonet de la esmentada Companyía.

Tot seguit el Dr. Alcover donà compte d'haverse rebudes altres comunicacions, que no han pogut llegirse per manca de temps; entre aqueixes n'hi hà una del Dr. Fritz Holle y altra del Dr. Bernat Schädel, professor de l'Universitat de Halle, escrita en alemany y que, diu, figurarà en el volum del Congrés junt ab una traducció literal.

Per aclamació es votada una proposició de la presidencia endreçada a esmentar, honrantla, la memoria del Dr. Balari y Jovany, eminent en sos treballs llingüístichs. S'acorda deixar comissionades les taules de les Seccions per dur a la pràctica 'ls acorts del Congrés. El Dr. Alcover en curtes paraules se felicita del gran ordre d'aquella Secció y de l'atenció que tots han tinguda durant les lectures y discussions. Se dona per acabada la sessió a tres quarts de dotze.

J. Cases Carbó — Emili Vallès

17 Octubre.

Tema I

Importancia de la ortografía: necessitat d'equilibrar l'element fònich ab l'etimològich.

El Dr. D. Gumersind Alabart, Pvre., *en defensa de les conclusions* del Dr. don Joan Baptista Codina, Pvre. *Catedràtich del Seminari de Barcelona.*

Senyors:

Horaci 'ns ha donada una definició de la Etimología y de la Fonètica en aquests termes:

«.....*habebunt verba fidem, si*
»*graeco fonte cadant, parce detorta.*»

Estudiar el català en ses fonts, es estudiarlo etimologicament; estudiar el català en les modificacions que ha fetes sofrir a les paraules que d'una altra llengua s'apropiava, es estudiarlo foneticament. Es com dir que la Etimología 'ns ensenya quines paraules, *com a materia*, ha preses d'altres idiomes nostra llengua, sobre tot del llatí; mentres que la Fonètica 'ns allissona *de la forma nova* que ha donada nostra llengua a la materia que d'altres n'ha feta manlleuta.

Equilibrats abdós elements, tindrem la dreta o recta escriptura, axò es, la ortografía.

Crech prou clar *el concepte de la Etimología:* permeteume tant solament un consell, y es que jamay debem oblidar que aquesta part de la Gramàtica es, com ha dit molt be un benemèrit conresador del català, *un camp de miratge.* L'exemple, entre mil, de lo que li ha succehit al «Diccionario de la Lengua Castellana», deu servirnos d'escarment.

També crech prou clar *el concepte de la Fonètica;* però no serà per demés parlarne ab alguna extensió.

Diré, donchs, que al arrivar una llengua al grau de flexió, les paraules som com les plantes: tenen arrels d'ahont surt el tronch, y del tronch les branques, y de les branques els branquillons ab fulles y flors ab que l'home simbolisa 'ls nombrosos y variats fruits del seu enteniment. Son infinites les manifestacions vitals dels mots: sa part fonamental rebent elements preformatius y aformatius; lletres prefixes, infixes y afixes; senzilles adicions prostètiques, epentètiques y paragògiques; axí com sufrex supressions per afèresis, síncope y apòcope; les vocals cambíen per atenuació, prolongació y contracciò; les consonants s'assimilen o be 's fan més y més dissemblants, etc., etc. Axò es la Fonètica.

La gènesis de la Fonètica s'ha de buscar en la manera de ser de cada poble y de les circunstancies especials que rodejen als fills d'un matex poble en diferentes encontrades. Un hebreu y un grech no pensen ni senten de la matexa manera, ni tenen afinat l'organisme vocal per produhir uns matexos sons; y per axò sa parla no pot ser la matexa. Per rahó de circunstancies senzillament accidentals, els grechs parlaren l'eòlich, el dòrich, el jònich y l'àtich; els llatins tingueren el *sermo nobilis* o *urbanus* y 'l *sermo plebeius* o *rusticus;* y no es altre el motiu d'haver sortit del llatí vulgar: el Gallech-

Portuguès al ponent d'Espanya; el Castellà al Centre; y cap al nort-est el Català, que avuy se parla, ademés del Rosselló, en casi be tot el Pirineu oriental, en nostres 4 provincies, en les Balears y Valencia.

Y ara permeteume, senyors, un segón consell. Nosaltres serà millor que no imitem aquella distinció entre llengues nacionals y dialectes provincians, distinció tant plena de fum com buyda de sentit de tota mena. No 'm parlem, donchs, de que Barcelona sigui el centre de la Llengua Catalana, ni de donar a aquesta els honors de llengua, considerant al Mallorquí y al Valencià com a dialectes d'ella. Jo preferesch imitar a St. Lluch que, al descriure la festa de Pentecostès, no fa cap diferencia entre llengua (γλῶσσα) y dialecte (διάλεκτος). Com el Català, el Gallech-Portuguès y 'l Castellà componen el llatí vulgar; axí el Barceloní, el Mallorquí, el Rossellonès y 'l Valencià integren la Llengua Catalana.

De la naturalesa de la Fonètica diré que de lo apuntat sobre la sua gènesis se 'n seguex que'ls nombrosos actes del moviment vital de les paraules son millor *actes humans* que no *actes d'home*, es dir que 'ls cambis que sofrexen els mots son deguts al home com a home, y que si a voltes pot semblar que un poble treballa aquí inconscienment, ben mirat se veu que aquest treball es sobre tot un treball espontani. Buscant *la comoditat* y *la claredat*, un poble treballa per pulir combinacions de sons que no li van be a la boca o a les orelles, y aquest treball obeheix certament a un plan que 'n podem dir preconcebut.

Si diem *cocodrill* ab els castellans y 'ls italians y no *crocodill* ab els grechs, llatins, francesos, anglesos y alemanys, es perque *'ns costa* pronunciar com aquêts; y si diem *idolatría*, y no *idololatría*, es perque aquesta paraula per nosaltres fa mal sò.

L'esforç del poble català, per lograr son obgecte d'acomodar a sa boca y a ses orelles la parla dels romans, se veu en les formes varies que n'ha fetes d'una matexa paraula.

De l'arrel *crudelitat*—ne tenim *crudelitat, crudeltat* y *crueltat.*

De l'arrel *nec-un*—ne tenim *negún*, *nengún*, *negú*, *nengú* y *ningú.*

Observeu el cas següent. Al colzejarse o fregarse la *n* ab la *r* per síncopa d'una vocal, el grop o aplech *nr* s'ha conservat, o be s'ha metatisat, o be s'ha suavisat ab l'epèntesis d'una *d:*

Divenres vinrà mon *genre;* ¡quína *gernació! divendres vindrà* 'l meu *gendre.*

Tots tres procediments son ben fonamentats. L'aplech *nr* se trova sovint en nostres clàssichs: *engenrar.* La metàtesis es corrent a Castella: *tierno.* La *d* epentètica es ben grega; els castellans la tenen: *vendré;* y pot compararse ab la que admet el grop *lr: toldrer* (de *tollere*), y ab la de la *b* en el grop *mr: membrar* (de *memorare*).

El camp de la Fonètica es inmens. Al exercir un poble lo que Horaci 'n diu son *arbitrium et ius et norma loquendi*, salta per tot arrasant els entrebanchs.

De *horologium* n'ha sortit nostre *rellotge;* de *umbilicus* ne tenim *llombrígol* y *melich.* Fins s'ha donat el cas de trossejar una paraula y quedarse ab el sufix: de *avunculus*, passant per *avoncle*, n'havem fet *oncle.* Aquest darrer exemple demostra que també per la Fonètica hi ha un perill: *el d'abusar en certs cassos de son dret sobre la forma de les paraules*, del qual dret he parlat suara ab l'autor de la famosa *Epistola ad Pisones.*

II

Es fàcil de compendre la germanor que deu haverhi entre la Fonètica y la Etimología pel major profit de nostra Llengua.

Els benifets principals d'aquesta germanor seràn els següents:

1.er *S'enriquirà nostra Llengua.*

N'hi hà prou ab llegir qualsevol de nostres clàssichs per ferse càrrech del tresor inmens que se 'ns ha perdut.

La *Etimología* havía preses del Llatí, y la Fonètica admeses, senceres o pulides per rahó del accent, paraules com: *cogitar* (cogitare), *colre* (colere), *decebre* (decipere), *nequicia* (nequitia), *pressura* (pressura), *remetre* (remittere), *retre* (reddere), etc. ¡Quina florida!

No 's pot dir ab més exactitut: ¡Senyor! *donans* tanta de gracia quet puscam *retre* gracies pels beneficis reebuts. (Exim. Flor del psalteri). *Multa vocabula quæ jam cecidere renascentur.* Axí ho cantà l'esmentat poeta de Venosa. No tracto de que tornem de plè a plè al sigle XV, molt menys aprovo que s'escrigui: *auditus, vulgus, grupus;* mes aquesta sentencia d'Horaci fa tant més per nosaltres, quant no hi hà nombre per les paraules que, un jorn ben nostres, son avuy mortes o esmortuhides, no per l'acció enderrocadora del temps, sinó per los repetits côps polítichs que trencaren la cadena d'or de la Literatura Catalana.

2.ón Un altre profit serà: *Purificar la Llengua de corrupcions casulanes.*

La *Etimología* 'ns donarà paraules llatines com *duae, saginata, sargus, septimana,* o gregues com *theatrum,* y la verdadera *Fonètica* 'ns dirà que s'ha de escriure *dues* y no *dugues*, *ensaginada* o *ensahimada* y no *enciamada*, *sargantana* y no *sagrantana*, *setmana* y no *senmana, teatre* y no *treyato.*

3.er En tercer y darrer lloch, un altre profit serà: *Purificar nostra Llengua d'elements estranys.*

Tots sabem que desde 'l temps en que per la Llengua Catalana arrivà, com diu nostre Poeta «la hivernada cruel que axona 'ls arbres, espampola les vinyes, y despulla »de verdor les hortes y jardins, donant a boscos y camps quelcom del aspecte solitari y »trist dels cementiris» fins que sonà l'hora en que «en les encare gelades coves del »Llobregat s'hi sentí tot plegat l'espiguet d'una cornamusa tocant ayres y tonades de »la terra» y «les cançons del Gayter del Llobregat ressonaren ben prompte per tot »Barcelona, y de ribera en ribera, y d'afrau en afrau per tot Catalunya», passaren prous anys, sigles, perque el jardí de la Gaya Ciencia, enrunades ses muralles, les arpes penjades dels sàlzers, acastellanisats nostres poetes y prosadors, s'omplís de cascots y de bardisses babilòniques.

La *Fonètica* 'ns dirà que de paraules llatines, donades per la *Etimología*, com per exemple *arbor*, *carcer*, *sigillum*, *temperare*, ne devem treure *enarborar*, *encarcerar*, *segell*, *trempar*, desterrant les castellanes corresponents. Encare 'm permetreu un tercer consell: no s'ha de tenir la mà trencada en firmar sentencies de barberisme o de solecisme. Axí, *anul-lar, rana* no son mots castellans:

«Lo regne de Israel... (Deus) dissipa e *anulla*» (M. S. de la R. Academia de Bones Lletres: Eximenis. Flor del Psalteri, 1.a part., XXVI, p. 74).

«E, si no ho fa enviare *ranas* en la sua terra.» (Guillem Serra: Gènesi de Scriptura, p. 48.)

Axí també es ben cert que Mossèn Guillem escriu *peixs* y *peys*, però aximatex *pexos* es terme clàssich. «Tu proveys los *pexos* de la mar e los ocells del cel.» (Exim. ídem, cap. XXI, p. 60.

III

Senyors: en els esmentats exemples caminant agermanades la *Fonètica* y la *Etimología*, als gramàtichs els hi es fàcil posarse d'acort.

Mes arriva sovint el cas de que o be 'ls fonòlechs, o be 'ls etimòlechs deuràn fer el sacrifici de llurs ideals. Heus aquí un exemple. ¿Escriurem *dissabte* o *dissapte*, *sobte* o *sopte*, *dubtar* o *duptar?*

Els etimòlechs escriuen ab *bt* segons el llatí *sabbatum*, *subitum*, *dubitare*, y tenen rahó.

Mes també 'n tenen 'ls fonòlechs al escriure ab *pt*, perque es lley de fonètica-grech-llatina, —y no 's pot negar el domini d'aquesta en nostra llengua— *que les consonants llabials* y *guturals devant de les dentals siguen del matex grau*, *ço es, suaus, fortes o aspirades.*

Si 'ls llatins haguessen sincopat la *i* de *dubitare*, es ben cert diuen els fonòlechs, que haurien escrit *duptare* y no *dubtare*.

¿Per ventura hi hà qui escrigui *copdicia* per més que 'l llatí porti *cupiditas?* No; perquè, una volta s'ha perdut la *i* que separa la *p* y la *d*, la primera ha de ser suau, com ho es la *d* y axí s'escriu y 's deu escriure: *cobdicia*. Crech inútil dirvos que penso que 'ls fonòlechs estàn més en lo cert.

IV

Heus aquí les *conclusions* que de lo dit n'he tretes y que'm complasch de sotsmetre a vostre ilustrat criteri.

Per equilibrar l'element fònich ab l'etimològich en pro de l'ortografía de la Llengua Catalana, es precís:

1.er Estudiar ab molta seriositat la Etimología de nostra llengua, no oblidant que en treballs d'aquesta mena s'han errat sovint encara 'ls gramàtichs més distingits.

2.on Conreuar també ab gran mirament nostra Fonètica, tenint molt en compte que la tasca d'esbrinar les modificacions que sofrexen els mots es no menys fexuga y arriscada que la d'escodrinyar ses arrels.

3.er Atendre en aquexa doble feina al ús corrent y al tradicional de nostra parla, com també a les llengües d'origen per nosaltres, sobre tot la llatina, y ajudarse ab comparacions d'altres idiomes, en particular dels germans.

4.rt Conegudes la Etimología y la Fonètica d'un mot, escriurel conforme la Fonètica, perquè aquesta es la que dona una forma nova a les paraules que aquella li apropía, enmotllantles segons la fesonomia de cada poble.

Una paraula per acabar. S'ha dit que nostra Llengua no té Ortografía. Axò no es pas veritat, però s'ha de confessar que ho sembla, donada la diversitat de criteri ab que escrivim. Molt s'ha guanyat en pochs anys y molt més ne podem y devem esperar d'aquest Congrés. Vosaltres, els mestres, teniu talent y humilitat per discutir y acordarvos en aquest assumpto; y axí ho farèu, desvellantvos per la dignitat de la Llengua Catalana, de la que, avuy l'ombra venerable de nostre malaguanyat Mossèn Cinto, aletejant gojosa demunt d'aquesta Assamblea, ne repetex aquestes paraules de son

Recort necrològich del gran Joaquim Rubió y Ors: «La nostra llengua qu'havia sigut »enterrada, no quatre dies com Llatzer sinó quatre centuries, lligada de peus y mans. »dintre sa tomba, havia ressucitat soptadament y parlava clar y català, y polsava mara- »vellosament les tres cordes de l'arpa, cantant los tres amors de son lema.»

HE DIT

ESMENA a la concl. 4.ª del Dr. Codina que presenten Mn. ALCOVER y En JOSEPH MASSOT, metge de Vilatorta (Plana de Vich), acceptada pel ponent del Tema.

Afegir a lo que diu la conclusió, lo següent:

«Però sempre que la fonètica catalana no distingesca dos sons per motiu de tenir ells el metex valor fònich a pesar de tenir diferent etimologia (v. gr. *mon par*E *no par*A *may*) y sempre que hi pot haver confusió en la manera d'escriure una paraula perque la pronunciació no distingex sons de distinta procedencia (*cendr*E, *port*A, *creur*E, *call*A. etc.), cal apellar a l'etimología del mot per veure quína lletra cal escriure.»

TEMA II

Pronoms y adgetius pronominals.—Us recte del «llur»

D. Joseph Rigol *en defensa de les seves conclusions.*

Dividirem els pronoms en *personals, demostratius, possessius, relatius, interrogatius* y *indefinits.*

PERSONALS.—Provinents del llatí *ego* Nom., *mei* Gen., *mihi* Dat., y *me* Ac, y Abl. Son les formes catalanes *Jo*, antich *yo* pel Nom., *mi* pels altres casos, acompanyat de preposició; *me* metasitat *em*, pel D. y etc. Segona persona.—Del llatí *tu* Nom., *te* Ac. y Abl. en català: *tu* Nom. y per tots els altres casos acompanyat de preposició; *te* metatisat *et* pel D. y Ac. Tercera persona.—Del llatí *ille, illa* Nom., *illo* Dat., *illum, illam*, plural *illos, illas*, Ac. en català: *Ell, ella, ells, elles* per tots els casos; *li* Dat.; *lo, le*, metatisat *el, la* per l'acus.—Plural *ells, elles* per tots els casos; *los, les, els* pel D. y Ac.

Primera persona plural.—*Nos, nos-alteri* llatí.—Català: *Nosaltres* per tots els casos; *nos, ens* pel D. y Ac.

Segona persona plural.— *Vos, vos-alteri* llatí.—Català: *Vosaltres* per tots els casos; *vos, eus* pel D. y Ac.

Reflecsiu de tercera persona singular y plural.—*Sevi, Sibi*, G. y Dat. *se* Ac. y Ab. Català: *se* metatisat *es* pel Nom. Dat. y Acus.; *sí* acompanyat de preposició.

DEMOSTRATIUS.—*Est, esta,* procedents de *iste, ista; ex, exa,* de *ipse, ipsa. Metex, metexa*, de *metipse, metipsa.*

De la combinació de *ecce* ab *iste, ille,* nasqueren *aquèst, aquèx. aquèll.* y en el plural ab *istos, illos, aquèstos* o *aquèsts, aquèxos, aquells.*

De *hic* nasqué l'*hi* demostratiu general y de *hoc* l'*ho* innominat.

Fusionats *ecce* y *hoc* ens donen les formes innominades *açò, çò, axò; illud* y *hoc* ens donen *allò.*

POSSESSIUS.—Del llatí *meus, mea; tuus, tua,* resulten les formes catalanes:

	SINGULAR	PLURAL
(*Meum* llatí)	*Meu, meua, meva, mia* *Mon, ma,* prepositius	*Meus, meues, meves, mies* *Mos, mes,* avantposat al sustantiu
(*Tuum* llatí)	*Teu, teua, teva, tua* *Ton, ta,* prepositius	*Teus, teues, teves, tues* *Tos, tes,* prepositius

De *suus, sua:*

	Sing.	Plur.
(*Suum* llatí)	*Seu, seua, seva, sua* *Son, sa,* prepositius	*Seus, seues, seves, sues* *Sos, ses,* prepositius

De varis possehidors

Llatí: *noster, nostra; vester (voster,* en harmonía ab *noster), vestra.*

Sing. *Nòstre, nòstra* Plur. *Nòstres*
Vòstre, vòstra *Vòstres*

De *illorum*, Gen. plur. de la 3.ª persona *ille.*

Sing. *Llur* Plur. *Llurs*

Relatius.—Ho son: *qui*, generalment invariable en *genre* y *nombre.* (Se nòta en molts punts de Catalunya la concordancia, per *quin*, *quins*, *quines*).

Aquèsta forma es únicament referida a persones.

Que, també invariable y referit a còses, malgrat se confongui avuy ab el *qui* y antiguament qualque vòlta.

(De *quals*) *Qual*, plur. *quals*, comú del tres gènres y usat en equivalència al *cuyo* castellà, sempre en genitiu.

Interrogatius.—De *quis, quæ* provenen en català el *¿qui?* preguntant per persones y *¿què?* preguntant per coses y per l'innominat.—¿Qui busques?—¿De què parles?

De *qui-genus*, llatí, son les formes *¿quin?, ¿quina?*, *¿quins? ¿quines?* interrogatius de qualitat y en ús també de *ponderatius.*—¡Quina caseria!—¡quines cullites!

De *quantus*, llatí, provenen *¿quant?*, *¿quanta?*, *¿quants?*, *¿quantes?*, usat antiguament com a *ponderatiu.*—¡*Quant* es gran lo perill, *quantes* son les sol-licituts e les congoxes.....! (*Curial.* Pag. 1 del Proemi).

Indefinits.—De *unus* llatí: *u* o *un*, *una.*

Un hòm, equivalent al pronòm de 1.ª pers. en els gènres masculí y femení.

De *alter: altre, altra, altri.*

Aliquis unit a *unus: algú, algún, alguna, alguns, algunes.*

Unus ab preficses negatius en sentit de *nullus: ningú, ninguna.*

Quisque unit a *unus: quiscú. quiscún, quiscuna, cascú, cascún, cascuna, cadascú, cadascún. cadascuna.*

Quivis, quilibet: equivalents *qui-s-vulla, qual-que-s-vulla.*

Totus: tot.

Quantus: quant.

Tantus: tant.

Multus: molt.

Paucus: pòch, pòca.

Talis correlatiu de *qualis: tal.*

Solus, sola: sòl, sòla.

Totus homo: tothòm.

Caput: cap.

Magis: massa.

Minus: menos, menys.

Varius, varia: vari, vària, varis, vàries.

Certus, certa: cèrt, cèrta, cèrtes.—Lo cèrtus es.....

Qualecumque, aliquantus: quelcòm, algòm indefinit.
De *Copia*, abundancia: *Còp de*.
Fortia: fòrça, fòrces.
Gutta: gota.,
De *Genus: gens*.
plus: pus.
res: res.
Gayre, català, probablement exit de *varius* per mutació de la *v*.

Notes sintàctiques

Adgetius pronominals possessius.—Axís còm en general els pronòms possessius se junten a substantius, en català poden lligarse ab advèrbis de llòch, construits ab la preposició *de*. Citèm a continuació els que més ordinariament hi juguen.

Davant.—Fesho *davant meu*, al *meu davant*, a *mon davant; davant nòstre;* a *llur davant*.

Derrera, detràs; pròp o *apròp; lluny; demunt; sobre, dessota, sota; vòra; voltant, entorn; d'amagat*.

Els pronòms possessius s'unexen també a la preposició *còntra*, sòla o precehida de *en*—*Còntra teu; en còntra nòstre*.

A voltes espressen la persona agent detràs d'un participi, sempre que aytal persona es un pronòm personal.—*Lètra feta meva; vidres trencats teus*.

Els demostratius, en la llur forma nèutra indiquen a voltes menyspreu. — ¿Hont va *açò?*

S'usen també ab *qui* y *quin* còm a distributius. *El tenen aburrit: aquèst l'insulta, aquèll el bèfa*.— *Tots ne sortien ab les mans plènes: qui portant roselles, qui espigues*.

Dels pronòms personals

La primera persona *Jo* que hèm posat en el nominatiu, la usa el poble en tots els altres casos.—*Ab jo no hi anirà pas: de jo no 'n parlen; per jo no moguèu pas res*.

Vos en ús de tractament demana 'l vèrp en plural, però s'acòrda en singular ab el sustantiu y adgectiu.— *Vos sou prudent, En Jaume*.

Vostè, contracciò de *vòstra mercè* vòl el vèrp en tercera persona— *Vostè torç la convèrsa; vostè s'enganya*.

En llòch de *vostè* veyèm qualque còlp *ell, ella, ells, elles*. ¿Y *ell* (vostè) seguex be, senyor Antòn?

Suficsats a l'imperatiu, *nos, ens* y *vos, eus*, arriben a escurçarse en *s* sòla, afeginthi a vòltes una *e* eufònica: *esperèms-e*, *esperèus*, *assentèus-e*.

Interrogatius y admiratius

Que, ab ús d'admiratiu o ponderatiu, es adgetiu y significa *quant, quants*. ¡*Que terra veyèm desdeací!* — ¡*Que dies fa que no l'he vist!*

En ús sustantivat, regint el Sustantiu en Genitiu. ¡*Que que'n fa d'estona que l'espero!* — ¡*Que de temps hi hà!*

Unit als adgetius y advèrbis de mòdo. ¡*Que gran es el món!*—¡*Que aviat em tòca!*

Us del pronòm possessiu «llur»

Còm hèm dit més amunt, es procedent aquest pronòm del genitiu plural de la tercera persona *ille, illorum*, y resta sença flecsió en l'italià *loro* y el valach *lor*, però la prèn en el provençal *lor*, plur. *lors*, francès *leur*, plur. *leurs* y català *llur*, plur. *llurs*.

Basant l'estudi en eczemples escrits pendrèm la guía per arribar a les conclusions. A n'aquest fí 'ns valdrèm de tots els recullits en els tractats gramaticals del P. Nonell Dr. M. Grandia y èn les *Questions* del benemèrit Dr. Antoni M. Alcover, ensemps que els que estamparèm pel nòstre compte.

En ús de genitiu:

Mas si feerem lo contract ab conseyl e ab voluntat de *lur* curador, lo *llur* curador, e tots los seus bens son obligats als adults (C. T., II, XIV, IV)—E si be catalans e aragonesos son tots de un senyor, la llengua *llur* es molt departida.—(Muntaner. Crònica, Cap. 29.) Tots aquets que son en poder de *lur* pare, mort lo pare, son feyts de *lur* poder, e son de *lur* dret. (C. T.,VII, IX, II).—James no trobarets tartres, que facen res de les mans; ans hostejen tostemps, e van ab *llurs* mullers e ab *llurs* infants, hostes feyts.—(Muntaner, Cròn. c. 29)—..... e nasqueren erbes sobre la terra, e faheren sements, cascunes segons *lur* linatge. (Sèrra, p. 4)

«.....plus valia la nostra raó que la *lur*...» (En Jaume I d'Aragó, Cròn. c. 367); .....los millors homes d'armes *los llurs* caps y han deixat (Cobles d'Alguer, del s. XVI, ap.Milà, Obras, T. III, p. 550); .....los dits magnífichs jurats per *llur* descàrrech proposen..... (Acost del Gr. y Gen. Concell de la ciutat de Mallorca, de 28 de gener de 1575, Arxiu Hist. de Mall.)—Misser Joan Berard, Savi en dret, Advocat *llur* (dels Jurats de la ciutat de Mallorca) e de la dita Universitat... (Crida de Pelay Uniz, de 1413 ap. Ordinacions y Sumari dels Privilegis, Consuetuts y bons usos del Regne de Mallorca, donats a la estampa per Antoni Moll. Mallorca, 1663; p. 2).—A la Plana de Vich *viure a casa llur* vol dir *a casa propia* (dels qui hi viuen); y la gent dels Pirineus, per senyalar la terra d'un o altre diuen: Tot allò es tèrra *llur*.

«.....Aconseguirem la guardo de *lurs* treballs (gentil cavaller e noble dama)... (Curial. Pag. 2 proemi.)—yous promet que si ells aci fossen vos altaria be *lur* companyia...» (Curial. P. 128 Ll. 2.on)— «...tornaren a *lurs* tendes e tots loaren lo Rey de tot ço que havia fet—» (Curial. P. 203, Ll. 2.on Publicada pel Dr. Antoni Rubió y Lluch) «E jo qui so en *lurs* fets tant empès» ...«E veyrets com han *lur* cor en riquesa».—(Obres poètiques de Jordi de Sant Jordi—L. XIV-XV, recullides y publicades per En J. Massó Torrents). «... de dones scriure *llur* tall...» «... als poch entesos / per que s'hi miren / vegen hon tiren / en lo *llur* viure...» «... d'aquell verí / ab que ferí / al *lur* antich primer amich...» «... la *llur* costuma / narrant en suma...» «... que calcigam / tota *llur* terra...» «... dantlos a entendre / per la fredor / que la lavor / poquet impur / *del* marit *lur* res no hi valia...» «... per fills haver / tot frau farien / enganarien / *lo* pare *lur*»—(Del Spill o Libre de les dones, per mestre Jacme Roig.—Editada pel Dr. Roch Chabàs).

En ús de datiu:

Aquell spital era en guarda del bisbe e de son capitol, car un burgues qui l hauia fet, lo *lurs* hauia comanat (Llull, Fèlix, p. 8, c. 30.—Com *lur* entenement *lur* defall, han

opinió que no sia en esser aquella cosa que *lur* entenement no aperceb ne enten. (Id., Contempl., Dist. 39, cap. ult.) «...lo leo e l'ors prenien la ouella i e jo la *lurs* tolia. (Serra, pàg. 106.)

En ús d'acusatiu:

«Massa m costà / *llur* consellar...» «Per l'escoltar / *lur* consellar / salud gran rey / cercant remey / trobà la mort.» (Del Spill).

Empleat còm a absolut:

Mon fill, sies ab la gent com aquell que juga a daus: pren del *lur* e guarda el teu. (Jaf. p. 25.) «E lo temps rey feu la gracia, que tot quant havien guanyat que fos *llur*, que no volgué quinta ni res». (Muntaner, Cròn., cap. XX.)

Observèu: 1.er La majoría d'ús ab valor de genitiu.
2.on Quan el possessiu va davant del sustantiu porta o no, variablement, article concordat.
3.er Escassègen els eczemples ahont el pòrta anant derrera del sustantiu.
4.rt Son rars els eczemples del possessiu que estudièm en ús de datiu y més en el d'acusatiu.
5.nt S'acòrda sempre en nombre ab l'objecte de possessió.
6.è Es justíssima y distinta l'espressió d'absolut mentres se confón l'emplèu còm a datiu y acusatiu.

Veným per tant, a les següents *Conclusions:*

I — El possessiu *llur*, provinent de *illorum*, genitiu plural de tercera persona *ille*, llatí, dèu conservar sempre aquest just valor original, referintse únicament a més d'un possehidor.

II — Dèu acordarse en nombre ab l'obgecte de possessió.

III — Es convenient restablir l'ús com a absolut.
Ecz. No gasten rès que no sigui *llur*.

IV — No cal emplearlo còm a datiu per tenir ja la nòstra llengua 'l mèdi just d'espressió en la forma àtona pronominal de 3.ª persona *els*.

ESMENA de D. FRANCESCH CARRERAS Y CANDI, a la conclusió IV, acceptada pel Ponent.

IV. No cal emplearlo com a datiu per tenir ja la nostra llengua 'l medi just d'espressió en la forma pronominal de 3.ª persona *los* y la reduhida *els*.

D. Antoni Forns Torelló, Estudiant de Dret, en defensa de l'esmena presentada al tema del Sr. Rigol: *Pronoms y adgetius pronominals*, en sa conclusió III, y no acceptada pel Ponent.

Com el Sr. Rigol regonech la conveniencia del ús del *llur*, perquè dona una característica al català que 'l posa al costat del francès y del italià y a més alguna vegada contribueix a la claretat del llenguatge. Emprò d'admetre la conveniencia a establir l'ús com a absolut hi hà una distancia bastant gran; per això m'oposo a que s'aprobi aquesta conclusió tal com està, perquè entench que l'escluir les demés formes en que pot espressarse 'l possesiu de tercera persona, referintse a varis possehidors, es contrari a l'ús comú en nostra terra.

Pera introduhir aquest ús com a absolut hem d'esperar qu'aquest siga bastant corrent a la nostra terra. Si ho fessim are 'ns posariem massa obertament en contradicció ab aquell precepte d'Horaci que diu que l'ús es *jus et norma loquendi*, sovint oblidat per algun qu'altre dels nostres escriptors.

La riquesa del llenguatge també se 'n ressentirà. ¿Perquè no poder usar el *seu* alguna vegada si fins per eufonia uns colps y altres per contraposició a *meu* o *teu*, poden fer més bon servey que 'l *llur*?

Per altra banda la depuració d'un idioma deu ferse per etapes successives, sense sotregades violentes, poch a poch, per sedimentació com s'han format les capes geològiques de la terra. Segons el meu parer un Congrés de la Llengua sols deu marcar la direcció d'aquesta evolució envers el perfeccionament del llenguatge y a no esser que 's tracti de barbrismes imperdonables no deu establir cap reforma com a absoluta. No 's deu incórrer en cap estrem: ni voler una llengua rústica y vulgar, ni a forsa de neologismes y modificacions formar una llengua gayrebé desconeguda.

Malgrat lo anteriorment esposat hi hà cassos en que 's fa quasi necessari l'ús del *llur* y es quan evita confusions, p. ex.:

No puch pensar que 'ls homes de paratge
Haguessen rey si fos a llur voler

ROGER (sigle XV)

ahont el *llur* distingeix perfectament que 'l voler es dels homes de paratge, no del rey.

Per totes les consideracions antecedents crech que la conclusió III del tema del Sr. Rigol deu redactarse de la següenta manera:

III—*Deu recomanarse l'ús del* llur *especialment en els casos en que de no usarse puga haverhi confusió.*

RATIFICACIÓ, de *D. Joseph Rigol.*

No podèm acceptar l'esmena de N'Antoni Forns Torelló per interpretar torçadament l'esperit de la nostra conclusió tercera, que clarament es refereix a un ús especial y particular del *llur*, evidenciat per l'eczemple que l'acompanya.

Axís, donchs, se reduhex la proposició del Sr. Forns a una senzilla *adició* qu'ens permetrèm objeccionar breument prenent peu dels punts que ha esposat en la seva defensa.

Creyèm que es *necessaria* l'adopció del *llur* per la claretat que entranya, y que contrariament deu rebutjarse la forma *seu* referida a pluralitat de possehidors.

Si be es veritat que 'l *llur* està en desús en la nostra comarca, es d'un ús vivent en altres, y estàn d'acort gramàtichs y escriptors pel seu general restabliment. Que aquest tingui lloch paulatinament, sols en els casos ont sigui confós l'ús del *seu*, es cosa que malament entendrà 'l poble; axís com avuy comença a introduhirse en la conversa 'l *quelcòm* mercès a la seva constant escriptura, axís s'aniràn adoptant totes les altres formes. Per xò 's fa precís puntualisar el bon ús gramatical. L'escriptura y l'escola faràn tot lo demés.

Que l'ús del *llur* ab esclusió del *seu*. perjudiqui la riquesa del llenguatge, no pot afirmarse ab fonament per quan subsistexen no obstant abdues formes en el just sentit que 'ls pertoca.

TEMA III

Partícules pronominals HI, EN, HO

D. Fèlix Jové y Vergés, Doctor en Filosofía y Lletres, *en defensa de les seves conclusions.*

Se coneix el valor que tenen aquestes partícules per la significació que 'ls dona la paraula que substitueixen y la relació de lloch expressada. Observis això en aquests exemples: HI *vols venir?—Buscam*HI,—*Me*'N *diuen moltes.*—EN *trova de nous.*—*T*'HO *diré ara mateix.*

Ben sovint s'encerta l'ús d'aquestes partícules, ab tot l'observarse especialment l'invasió del *hi*, que substitueix forsa a n'algunes altres partícules pronominals y es motiu de la poca fixesa de moltes formes del nostre llenguatge. No pot amagarse això a l'observació y estudi dels filòlechs; mes no son els defectes que aquí poguessin trovarshi lo que demana remey més depressa.

Es principal defecte que ha de corretgirse, l'abús que 's fa del *hi*, ja apilotantne dos en una meteixa expressió, o be afegintse a altres partícules pronominals que 'l fan innecessari. Son abusos pleonàstichs que 's veuen massa extesos. Aixís es freqüent sentir, per exemple, espressions com aquesta: HI *vaig anar*HI.

Aquestes formes incorrectes son, es veritat, pronunciades pels qui estàn dejuns d'estudis de la nostra llengua, en casos com l'exemple posat; però en molts escriptors catalans s'hi veu el defecte d'usar *hi* d'una manera indeguda, quan veyem aquesta paraula afegida a partícules pronominals de la meteixa representació que *hi* en molts casos. L'empleu d'una, escusa el de l'altra. Es això que succeheix principalment escrivint sense necessitat unides les paraules *els hi* , com si diguessim: *En Ramón* ELS HI *crida forsa.*

La significació d'aquestes partícules, per lo que serveixen de nexe en l'expressió del pensament, es d'un valor sintàctich ben remarcable. Son per conseguent una característica de la nostra llengua.

Aumenta el valor de les partícules *hi, en, ho* dintre del català, la fixesa ab que s'hi troven desde els primers temps de la formació del nostre llenguatge, lo que prova la meteixa fixesa de la llengua en aquest aspecte desde sos origens.

En aquest Congrés d'*orientació* principalment en l'estudi de la nostra llengua y en les aplicacions que d'aquest estudi poden ferse, gran cosa fora plantejar la major part dels problemes que presenta la consideració de totes aquestes qüestions. Alguns s'en podríen tractar com a conseqüencia de l'aparició de les característiques en la nostra llengua desde 'ls seus origens. ¿Quin valor dona això a la llengua? ¿No podríen trovar els sociòlechs alguna relació entre la permanencia dels elements essencials, que son els sintàctichs, de la nostra llengua y la condició del caràcter ètnich? ¿Fins a quin punt la condició dialectal pot trovarse en una llengua al variar les formes característiques?

Observis respecte d'aquest darrer punt lo que succeheix en la llengua castellana: el fet de l'existencia en altre temps de les nostres partícules pronominals, que ara no s'hi troven, de lo que se'n veuen prous exemples en escrits anteriors al sigle XV, com son aquests:

Del *Poema del* Mio Cid

En el passar del Xucar *y* veriedes barata:
Moros en aruenço amidos beuer agua.
. . . .
. . . .

Por tierra andidiste XXXII annos sennor spirital
Mostrando los miraclos por *en* auemos que fablar.
. . . .
. . . .
Otorganse los homenajes que fuesen *y* al día de plaso.

Del Libre de Apolonio

Auia grant repintencia porque era *hi* venido
Entendió bien que era en fallensa caydo.
. . . .
. . . .
A su fija Luçiana mandola *hi* venir.....

La llarga influencia que després ha soferta la nostra llengua del castellà s'ha deixat sentir forsa en la Sintàxis. Per això es que s'hi troven ara tants barbarismes, que fan olvidar les formes propies que son l'ànima de la llengua. El desterrar aquests barbarismes es el medi de poder arribar d'una manera segura a la purificació de la llengua.

Y's treuràn aquests barbarismes corretgint l'ús indegut: 1.er dels pronoms personals, possessius, articles quantitatius, numerals y relatius; 2.on dels vèrps auxiliars *ser* o *esser*, *estar*, *haver* y *anar;* 3.er del que 's fa confonent algunes preposicions, sobre tot *a de*, *en* y *ab;* 4.rt fixant l'especial condició de la concordancia catalana, tant especial en la nostra llengua; y 5.nt donant tota l'importancia que 's mereix als *modismes*, procurant sa conservació com medi principal d'oposició a influencies forasteres.

Tots aquests aspectes, de gran influencia en la nostra Sintàxis, han d'entrar per forsa en la Gramàtica nacional que 's fassi de la nostra llengua.

Als mestres, sobre tot, convindría el fixarse be en aquests aspectes, pera fer sa tasca profitosa, tant necessaria en aquests moments de renovació y febrosa lluita. Potser aixís no 's mantindría aquest mal que generalment patim aquí, y que pateixen a fora, de fer apendre als noys l'inútil, falsa y indigesta erudició de moltes coses, que omplen les Gramàtiques de totes les llengues, filles d'una llògica artificial sense fonament a la realitat.

TEMA IV

Relatiu possessiu català equivalent al llatí *cuius*, *quorum*, *quarum*.

D. Bonaventura Riera y Veisse, *en defensa de les seves conclusions.*

Incorrecció actual. — Us correcte, tenint a la vista 'ls textes antichs. — Esmena de l'incorrecció

Lo genitiu *cuius, quorum, quarum* del pronom llatí *quis, quae, quod,* al passar a les llengues romàniques, no ha determinat pas una unitat en quant a les regles de sa sintàxis, sinó que aixís com en castellà s'ha convertit lo genitiu *cuius* en *cuyo*, *cuya* concordant ab lo sustantiu de la cosa possehida, lo català, paralelament ab les altres llengues germanes, s'ha valgut de la perífrasi *del qual, de la qual, dels quals,* etc., precehida del antecedent y del consegüent, o, tractantse de persones, *de qui* posat entre l'un y l'altre, en aquesta forma:

Llatí: Illa puella *cuius* vocem audivistis.
Castellà: Aquella joven *cuya* voz habeis oido.
Català: Aquella nena *de qui* haveu sentit la veu,
o be: Aquella nena la veu *de la qual* haveu sentida.

Feta aquesta breu y senzilla exposició de la diferencia sintàctica que en quant al tema que 'ns ocupa ofereixen els dos idiomes germans, no caldría dir res més si no 'ns trovessim en el cas imperiós d'haver de dar una enèrgica embestida als qui cometen un barbrisme que avuy malmet llastimosament la literatura catalana.

Los escriptors catalans de les derreríes del segle XIX, com si haguessin perdut la consciencia del geni de sa propria llengua, han abandonat l'ús correcte d'aquesta locució, usant lo relatiu *que* sense cap subjecció a les regles llògiques de la sintàxis, dient xavacanament: «aquella nena *que* haveu sentit la seva veu», so es, empleant una forma que sols serveix pel nominatiu y acusatiu, en lloch d'emplear lo genitiu de possessió, resultantne un error manifest, millor dit, una absurditat grossíssima, perque may un nominatiu o un acusatiu poden expressar l'idea de possessió.

Y si 'l poble ignorant comet aqueixa falta tant grossa, més grossa es encara la que cometen los escriptors moderns ab lo *quin, quina*, com si ab això vulguessin traduhir literalment lo *cuyo* castellà, dient: «aquella nena *quina* veu haveu sentida», sense tenir en compte que 'l pronom *quin, quina* sols deu servir para expressar la ponderació, la determinació, l'admiració y la pregunta, com en aquests casos: «Ja has vist *quin* llampech!» — «De les tres no sé *quina* triar», — «*Quin* vestit més elegant!» — «¿*Quins* llibres heu comprat?» y en algunes comarques es sinònim de *qui*, però may traducció de *cuius, quorum.*

Una altra forma no menys viciosa que igualment usen los escriptors es la del *qual*, sense la preposició *de* dient: «aquella nena *qual* veu haveu sentida», absurditat idèntica al empleu del *que* o *quin* suara esmentats.

Aquests son los vicis gramaticals que en quant a aquest punt s'han arrelat llastimosament en lo llenguatge modern, precisament en lo període més esplendorós de la renaixensa de nostra literatura, per lo descuydats que tenim els estudis gramaticals. S'han generalisat de tal manera, ab evident perjudici de la bellesa innata de la llengua catalana, que ja tots los escriptors, salves raríssimes excepcions, los cometen a cada pas sense 'l més petit escrúpul.

Lo Congrés de la Llengua Catalana, donchs, no pot deixar de dar la veu d'alerta, però ben forta, que la senti tothom, a fí de deturar una corrent tant perniciosa a fí de desarrelar d'una vegada aquests barbrismes tant lleigs, que, conforme diu lo Dr. Antoni M.ª Alcover en sa monografía *Questions de llengua y literatura catalana,* «pel bon nom de la nostra llengua y de la nostra literatura, haurien de quedar soterrats pera sempre, perque no diuen gens a favor de la nostra cultura gramatical.»

¿Com pot esmenarse aquesta desviació del caràcter de nostra llengua? ¿Quines regles pot establir nostra gramàtica pera que 'ls escriptors y 'l poble escriguin y parlin ab la deguda correcció? Pera estatuir les regles corresponents es precís examinar, com a autoritat més segura, la manera com se trova empleat lo relatiu possessiu en los textes dels segles XIII al XVI, car no pot haverhi millors autoritats que les del temps en que la llengua era més pura y les locucions més autèntiques. Vègínse aquí uns quants exemples, posats per ordre cronològich.

Partint del temps més antich, es digne d'esment un text provensal escrit en un dialecte molt acostat a la llengua catalana, que diu:

«Aquel verb l'*infinitius del quals* fenis en ar» (HUCH FAIDIT, *Donatz Proensals*, ed. de Guessard, p. 12.)

Les següents autoritats son catalanes de diversos origens, com anem a veure, desde 'ls segles XIII fins al XVIII.

«Partí la nau castellana *de la qual es patró* En Berenguer Pasqual». (*Manual de novells ardits. Dietari del antich Consell Barceloní*, Barcelona 1892, tomo I, pàgina 4, any 1390).

«Item que tot enantament ho conexensa ques haye a fer sobre los dits bans, ho algu daquells se fasse he saye a fer per lo balle de la vila de solsona, sots *jurisdicció del qual* seran, ab consell dels consols de la vila de solsona que ara son he per temps seran, o dels promens de la dita vila o dalcuna partida daquells he no en altre manera, sie entes... &. (Ordinació que feren los Cònsols d'abdues jurisdiccions y l'universitat de la vila de Solsona, *ad sonum tubicellae sive anafil*, devant les portes de l'iglesia 'l día avants de les nones de Març de 1336 sobre les «gornicions que 's poden usar en les robes de les dones de Solsona», reproduhida en lo *Bulletí del Centre Excursionista* de Barcelona, Maig de 1905, any XV, nombre 124).

«Per nostra letra *de la qual* vos trametem treslat jnterclus dins la present». (Document del 6 d'Agost de 1397, en l'Arxiu de la Corona d'Aragó, Registre 2238, fol. 11 girat).

«Lo Delfi vehent que Viana estava pensosa per no poder saber qui eren los sonadors pera alegrarla ordena un torneig, per *execució del qual* trames per tota França e

Anglaterra que tot varo o cavaller qui volgues fer actes de cavalleria per amor de dames, que fossen en la ciutat de Viana 'l primer día de maig». (*Historia de les amors de Paris e Viana*, cap. 4.rt).

«La jornada del torneig *del qual* fou vencedor Paris». (Id. cap. 12).

«E jo servidor de so vostra senyoria, *de qui 'ls goigs* se dolen de llurs mals». (Id. cap. 48).

«Aci sera dema 'l fill del Duch de Burgunya; *la disposicio e manera del qual* vos plaura e aquet sera marit vostre». (Id. id.)

«Doneu e pagueu al dit Joan ponç des papiol ço es quiscuna universitat e parroquia de vosaltres lo qual li tocara per porrata a pagar per los mesos e dies que haveu cessat e differit trametra als lochs acostumats les dites bades guaytes e scoltes per *absencia de les quals* al dit Joan ponç ha convengut logar pagar e trametre altres homens per les dites bades e scoltes». (Document del 16 de setembre de 1469, en *Exercitum I. Locuntenentis Renati de Anjou,* Registre 53 intruso, fol. 82, del Arxiu de la Corona d'Aragó).

«Aquets leons, e tomba stauen dins una capella de volta, *los archs de la qual* eren de porfis». (MARTÍ JOHAN DE GALBA, 4.a part de *Tirant lo Blanch.*)

«E per ço com no es fundada en raho e bons costums, no pens que tant hagues durat, sino per tal com es feta en favor de les fembres, *lo costum de les quals* es tirar los homens e specialment los afeminats a aquell angle que desigen». (BERNAT METGE, *Sompni.*)

«La paciencia e amor conjugal de Griselda, *la historia de la qual* fo per mi de llati en nostre vulgar transportada». (BERNAT METGE, *Sompni*, llibre 4.rt, plana 232, ed. Guardia, París 1889.)

«A mi... ocorrech l'altre dia una historia la qual recita Petrarca, poeta llorejat, en *les obres del qual* jo he tingut singular afecció». (Lletra den Bernat Metge a Madona Isabel de Guimerà, que serveix de pròlech a l'Historia de Valter y Griselda.)

«Reebudes del fogatge, ço es del quarter de sent P. *del qual* es cullidor Nesteue de Canyelles». (*Clavaría*, any 1364, fol. 55, en l'Arxiu Municipal de Barcelona.)

«Los dits stils, *l'observança dels quals* haya de començar». (Crida real de 1576, *Ordinacions del Regne de Mallorca*, p. 180.)

«Vacant de present dues cadires o mestrats en la vila de Sant-Pedor, per *raho de la qual vacació* se han posat edictes en los llochs publichs y acostumats, pera que dita vacacio vingués a noticia de tots, en *forsa dels quals edictes* comparegueren devant del Rvnt Rector y Magnifichs Concellers pera oposarse, los licenciados.....» (Acta d'unes oposicions que hi hagué a Sampedor en 23 de juny de 1692, copiada d'un dels actes notarials del Rector Mossèn Tomàs Carrera, y reproduhida en la monografía *Noticia històrica sobre una població catalana*, per Mossèn Antoni Vila y Sala, Jochs Florals de 1897.)

Aquesta es la pràctica que se seguí constantment en la nostra llengua antiga, sense que may se trovi un sol exemple que justifiqui l'ús modern del *quin, quina* com equivalent al llatí *cuius*.

Y per demostrar que aquest barbrisme es moderníssim, de fa molt pochs anys, transcriurem aquí algun text del segle XVIII en que 's trova encara seguida la pràctica de l'antigor, lo que equival a dir que la sintàxis que defensem es tant genuina de la llengua catalana, que s'ha conservat pura adhuch en el període de major corrupció, y si avuy s'ha perdut, ha sigut tant sols per una desviació desgraciada d'alguns escriptors

que han dat lloch a l'imitació general, que no s'esplica sinó per l'ignorancia del geni de la llengua.

Los fragments que segueixen son trets del *Llibre de Eleccions del Sr. Ministre, Ministra, discrets y demés de la V. O. T. del seràfich P. S. Francesch*, fins al mars de 1760, fol. 51 retro y següents, que fan la descripció d'una festa popular religiosa, manuscrit que reproduhí En Joseph Fiter e Inglès en la revista literaria *La Renaixensa*, any XX, p. 513:

«Despres anaue lo tabernacle de Sant Juo de la 3.ª orde de nre. P. S. Francesch..... y estaue hermosissimament adornat, el cuidado *del adorno del qual* tingué la senyora Margarida Oriol.»

Y com a mostra del giro que la sintàxis catalana dona a aquesta forma del relatiu possessiu, fixemnos en lo que diu lo meteix document, poques ratlles més amunt.

«Lo Tabernacle de Sta. Isabel Reyna de Ungría, que estaua hermosíssim, adornada de riquíssimas y preciosas joyas, *del qual tingué cuidado* la senyora María de Boxados.»

«Ab son cetro de perlas *lo remato del qual* era una flor de lliri d'or.»

«Lo tabernacle de St. Bernardino de sena, *lo Habit del qual* estaua entretexit tot de soguilla de or.»

A la vista dels textos antichs tenim la regla clara y segura del relatiu que 'ns ocupa, mes desgraciadament avuy ja ningú se 'n recorda. Potser podrien comptarse ab los dits, de tan pochs que son, els qui no han caygut en lo barbrisme del *quin* o *qual* com a traducció literal del *cuyo* de la llengua vehina. Ni en el parlar familiar de la conversa oral s'ha conservat la sintàxis autèntica, ab l'única excepció del Alguer, que per esser una comarca tant llunya no ha sigut contaminada del vici general, lo que deduhím d'una carta vinguda d'aquella regió de Cerdenya y publicada en *La Renaixensa* de Barcelona 'l 18 d'Agost de 1902, que diu; «aquell home *la vista del qual* m'era repugnanta.»

Als qui assedegats de purisme demanin una regla fixa que 'ls aparti del error que estem planyent, hem de férloshi present aquest principi fonamental y llògich: quan sigui menester lo relatiu possessiu, no convé traduhir literalment lo *cuyo* castellà, perquè moltes vegades resulta més conforme al geni de la llengua catalana l'empleu d'altres locucions equivalents, y quan la presencia d'un relatiu possessiu sigui absolutament necessaria, tinguis present que sense la preposició *de* no pot expressarse l'idea de possessió.

ESMENA ADICIONAL de Mossén Antoni M.ª Alcover, acceptada pel Ponent.

Cal que 'l Congrés fassi una excitació forta an els escriptors y sobre tot an els periòdichs catalans per que pel bon nom de la nostra cultura gramatical dexin absolutament d'incórrer en tal barbarisme.

Tema V

La preposició *a* en l' acusatiu

Mossèn Miquel Costa y Llobera, Mestre en Gay Saber, de Mallorca, *en defensa de les seves conclusions.*

Entre la multitut de temes que aquest Congrés ofería, ja de primera intenció vaig triarne un, petit y concret, com es de veure, preferintlo a tants altres de major lluiment y de més alta categoría. Es que tal tema, encara que concret y menut, resulta importantíssim per combatre un barbarisme tan generalisat avuy a Catalunya que sembla acreditar la falsa opinió de que no tenim una sintàxis distinta de la castellana.—Ja l'emeritíssim iniciador del actual Congrés, en les *Questions de llengua y literatura catalana*, tractà copiosament el punt qu'ara 'ns ocupa; però aquella clara disquisició, entre mitj de tantes altres, passà desapercebuda, tant que molts alabaren l'obra tot incorrent en el meteix barbarisme que s'hi rebutjava. Ara, donchs, cal aprofitar l'ocasió oportuna de retreure un punt essencial a la nostra sintàxis y borrar de la llengua catalana una marca de servitut tant evident com fàcil de suprimir.

L'ús de la preposició *a* en l'acusatiu (quan se tracta de persona, nom propi o personificació) pertany únicament al castellà; constitueix una anomalía, confonent dues relacions tant distintes com les del datiu y l'acusatiu; finalment es contrari a la tradició llegítima de la llengua catalana: per tot lo qual no s'hi pot admetre més.

Tal es el tema que procuraré demostrar ab la major claretat possible.

Abans de tot vull fer una observació. En lo que diré ningú hi veja res de mala voluntat o de menyspreu per la gloriosa y magnífica llengua castellana, qu'he conreada jo meteix y a la qual dech agrahir l'honra de contarme entre 'ls corresponents de la seua Academia. Cada idioma té les seues anomalíes; y si en retrech una del castellà, no es per recriminarli lo que li pertany, sinó per allunyar la nostra llengua de tal anomalía que no li pertoca.

Y ara entrem en materia.

La Gramàtica castellana, obra oficial de l'Academia Espanyola, dins el capítol III de la Sintàxis diu textualment:

«Los verbos activos, o sean transitivos, tienen la facultad de regir un nombre ó pronombre personal, que es el término de su acción, con preposición o sin ella. Cuando el término es nombre que significa persona, se emplea la preposición *a*, como: *yo amo á Dios; socorred á los necesitados; César venció á Pompeyo.* Cuando el término significa cosa, generalmente no se pone preposición; v. g.: *Cervantes compuso la Galatea, Colón descubrió el nuevo mundo.*»

Donchs be: aquesta introducció de la preposició *a* devant el terme d'acció, o sía en l'acusatiu, si aquest designa persona (y també si es nom propi local o personificació, conforme la meteixa Gramàtica més avall esplica) no se troba generalment més que en

castellà. Els altres idiomes neo-llatins reserven la preposició *a* pel datiu o complement indirecte, en dany o benefici del qual resulta l'acció que 'l verb significa. May posen la preposició *a*, ni cap altra, devant 'l terme directe de l'acció en acusatiu. Ara meteix podeu ferne la prova. Traduhíu les frases castellanes, qu'han servit d'exemple, a qualsevol de les principals llengues neo-llatines; y tant en francès com en provençal, en italià com en portuguès, resulta que la preposició *a* desapareix del acusatiu de persona, equiparat al acusatiu de cosa, com es natural essent un y altre el meteix cas.

Realment, si un considera lo establert en castellà sobre aquest punt, se veu forçat a reconèixer que aplicar al acusatiu una preposició propia del datiu, constitueix una anomalía causadora de confusions. La meteixa gramàtica de l'Academia Espanyola ho confessa tot seguit: «Como la preposiciòn *a* sirve lo mismo para caracterizar el dativo que el acusativo, nace de aquí alguna confusión, y hasta perplejidad á veces. *Ha sido forzoso dejar al enemigo en rehenes al Conde.* ¿Quién es aquí el dado en rehenes.— *Recomiende V. á mi sobrino al Sr. Director.* ¿Quién es aquí el recomendado, el Director ó el sobrino? Lo peor es que esto ocurre con alguna frecuencia.» — Malgrat aquest inconvenient, no tolera l'Academia que s'elimini may l'*a* del acusatiu de persona, ni per evitar l'indecisió del sentit: tant propia del castellà considera aquesta forma. El remey que ofereix, si resulta confusió de sentit, es girar d'altra manera la frase.

Però, encara que no 's topin dins la meteixa frase un datiu y un acusatiu ab idèntica preposició, l'acusatiu ab *a*, per si tot sol, ja basta per confondre. Posemne una mostra senzilla: *Tu sacrificaràs a ton fill.* Això pot significar dues coses ben distintes y fins oposades. Si *a ton fill* es un acusatiu ab preposició, a la castellana (com n'usen ara no pochs escriptors catalans), el fill serà la víctima del sacrifici; però si la meteixa espressió se pren per un datiu, en aquest cas el fill serà l'obsequiat pel sacrifici en favor seu. Així la meteixa espressió pot significar dues idees tant contraries com aquestes dues frases llatines: *Sacrificabis filium tuum* y *sacrificabis filio tuo*. Ara be: ¿no es en veritat una anomalía que dues relacions llògiques tant divergents s'hajen de confondre dins una idèntica forma d'espressió?

Cal observar també que aquest castellanisme de l'*a* en l'acusatiu de persona, no sols produeix l'anomalía de confondre dos casos diferents; sinó que, per altra part, espressa en forma diferent lo que constitueix un meteix cas, segons se tracti de persones o de coses. Vet-aquí una altra anomalía. Comparem aquestes dues frases: *Veurem a la mare* (com escriuen molts a Catalunya) y *veurem la casa.* Tant *la mare* com *la casa* estàn en la meteixa relació de terme directe o acusatiu, en ordre a l'acció de *veure.* Donchs, ab la norma castellana, lo qu'es un cas meteix, una idèntica relació, se ve a espressar per manera distinta, com si 's tractava de casos diferents.

Nosaltres, acostumats a tal règim per l'ascendent del castellà y per l'autoritat de la seua gramàtica, única que 'ns fan aprendre de petits, ja no sentim la estranyesa de la doble anomalía indicada. De mi puch dirvos que no la vaig sentir ben definida fins que un estranger m'heu feu adonar. Un jove alemany, condeixeble meu a Roma, enterantse de que jo era espanyol, me digué a la primera conversa: *Qu'es estrany! Els espanyols fan l'acusatiu datiu*, segons *he vist estudiantne la llengua.* Tenía rahó l'estudiós condeixeble: es una estranya anomalía això de confondre dos casos gramaticals, dues relacions ideològiques tant distintes.

Se dirà que l'acusatiu ab preposició *a* segons la norma castellana té 'l precedent del acusatiu ab *ad* admès dins la llengua llatina. Però en llatí may pot resultar confusió

entre 'l terme de l'acció verbal (qui va sempre en acusatiu sense preposició) y el datiu de ben distinta desinencia, o l'acusatiu ab *ad* qu'espressa un complement indirecte.

Usin en bon hora els castellans la preposició *a* devant l'acusatiu de persona, ja que així 'ls ho imposa la tradició, o l'índole de la llengua que parlen. Però nosaltres ¿per quin motiu havem d'admetre una anomalía causadora de confusions, si no es conforme a la tradició y al geni del català?

Precisament aquesta forma començà a introduirse dins les regions de la nostra llengua al temps en que, víctimes de la decadencia y del predomini castellà, creyen més fi, més agradós y de bon tò, admetre paraules y locucions forasteres. L'acusatiu de persona acompanyat de la preposició *a* començà a mostrarse sovint dins la nostra llengua en plena invasió de castellanismes, sense que may hi haja dominat absolutament. Els manuscrits y els llibres ho demostren, sense deixarne dubte.

Podría citar aquí testimonis a milenars; però desitjós de no allargar aquest tema, serà prou oferir la copiosa llista qu'en posa 'l peritíssim Mossèn Alcover dins ses *Questions de llengua y literatura catalana*, de la pàg. 504 fins a la 510, recorrent totes les èpoques y distintes manifestacions del idioma. Al bon temps de nostre llenguatge l'acusatiu de persona apareix sense la preposició d'una manera tant constant, que si a un llibre d'aquella època modernament estampat se troba tal volta lo contrari, be se pot sospitar que allò es una infidelitat moderna respecte del original primitiu.—Fins y tot les cançons populars, oralment trameses, sovint presenten acusatius de persona sens *a* dins les encontrades meteixes ahont ha prevalescut el castellanisme.—A les meteixes regions el poble indígena va alternant la forma intrusa ab la llegítima del acusatiu sense preposició, conforme ha comprovat Mossèn Alcover en sos viatges filològichs y haurem pogut observar també molts de nosaltres per diferents territoris de la llengua. Del Rosselló no cal parlarne: allà la predominant influencia francesa no ha donat lloch al acusatiu a la castellana; y el fet de no trobarshi tal forma demostra que no hi era abans del domini francès. A Mallorca y les altres Balears (ahont la sintàxis de la llengua s'es conservada millor, en mitj de moltes corrupteles del vocabulari) l'acusatiu sense preposició s'usa absolutament en la conversa. Sols en la predicació y els escrits, per pretensió gramatical dels qui estàn fets a la norma castellana, se troba l'ús contrari, y encara no molt constant. «Una cosa hi hà que notar, adverteix Mossèn Alcover: Mallorca establí fa temps la norma de posar la preposició *a* devant el nom, tant si es de persona com de cosa, sempre que per donar més força a l'espressió, després d'haver posat el pronom personal, introduim el meteix nom. V. gr.: *Creu-lo a ton pare.—No la tanquis a la porta.*»—A mi me sembla que tal costum no deroga la lley del acusatiu sense preposició, perque aquest acusatiu ja va espressat en el pronom, y lo que s'afegeix ve a constituir una locució espletiva per recalcar el sentit. Es com si dèyem ab els exemples anteriors: *Creulo, a ton pare. (s'entén).—No la tanquis, a la porta (me referesch).*—De totes maneres, encara que no s'accepti aquesta esplicació, el modisme indicat no destrueix l'observança general del acusatiu sense preposició a les nostres illes.

Però hi hà més: els escriptors meteixos de Catalunya, qui han admesa l'anomalía castellana, l'usen d'una manera inconstant. No deixen l'*a* d'acusatiu de persona si se recorden del castellà absorbit; però ja la deixen cada volta que portats per l'instint de la propia llengua no se recorden de lo qu'han après. En efecte: llegint autors (sobre tot poetes) de la renaixensa catalana, sovint notareu tal o qual acusatiu de persona sens *a*: y més sovint n'hi trovareu com més castiçament català sía l'autor. No manquen escrip-

tors qui han suprimida sempre l'*a* del acusatiu entre nosaltres, sense que això haja produhit cap mal efecte a la gent de Catalunya, com ne produiría a la gent castellana toparse ab una tal supressió.

Es més encara: qualsevol pot observar com els catalans, fins al parlar o escriure en castellà sense pretensions literaries, se descuyden a voltes de posar l'*a* que reclama l'acusatiu de persona en dita llengua; descuyt en que no incorre la gent castellana, sense posarhi esment.

Tot això demostra que la forma de l'acusatiu de persona ab la preposició *a* es exòtica dins la llengua catalana, es un castellanisme evident introduit com tants altres però sense arribar a naturalisarshi del tot.

¿Per qué, donchs, hem de tolerar una tal anomalía causadora de confusions, com demostràrem abans, si ademés es una forma absolutament castellana, com acabam de veure? No manquen esperits rutinaris que respondràn: Convé admetre aquesta forma pel meteix motiu que té el castellà d'haverla produida: per distingir be entre 'l subjecte y el terme de l'acció, o sía entre 'l nominatiu y l'acusatiu.—Però aquesta resposta no 'm satisfà. En primer lloch, no sempre distingeixen així el subjecte ab el terme d'acció, sinó únicament quan aquest es persona. En segón lloch la confusió del subjecte ab el terme d'acció s'evita molt fàcilment, posant el subjecte devant y el terme d'acció després del verb qui 'l regeix, seguint aixís l'ordre llògich, segons la costum de l'avior y del poble encar'ara. Jo no veig que en francès o italià, per exemple, se confonga el subjecte ab el terme d'acció, per més que may se posi l'*a* devant l'acusatiu. Si la llengua castellana necessita més aquesta distinció, es perque acostuma a posar el verb a devant de tot, com en aquesta frase: *Mató al Rey el general.* Si ab aquesta construcció se deya *el Rey* y *el General*, no sabriem quin d'ells es el mort y quin el matador. Però si construim ab el subjecte devant y l'acusatiu derrera, ja no hi hà confusió possible: *El general matà 'l Rey* es tant clar com: *Le marechal tua le Roi*—o—*Il generale uccise il Rè.*

Desterrem, donchs, un castellanisme tant inconvenient com inescusable y fàcil de suprimir. Es una correcció que costa poch y val moltíssim: costa tant sols una mica d'atenció y val un dels títols més importants per demostrar que la nostra sintàxis es independent de la castellana.

ESMENA del Dr. ANTONI M.ª ALCOVER, Pvre., acceptada pel ponent.

Quan els pronoms *me, te, el, lo, la, nos, vos, els, los, les*, precedexen el verb, si, per donar més forsa a la frase s'hi posen els correlatius *mi, tu, ell, ella, nosaltres, vosaltres, ells, elles,* aquests hauràn de dur la preposició *a* per evitar la confusió que resultaria (A MI M'OFENGUEREN; A TU 'T *respectaren;* A ELL *no* 'L *veren,* etc.)

ESMENA de D. Pompeu Fabra.

La preposició *a* ha d'emplearse devant dels pronoms personals tònics *(mi, tu, nosaltres, vosaltres, ell, ella, ells, elles)* i en alguns altres casos.

No 's pot considerar el seu ús en l'acusatiu com un castellanisme, sinó que 'l castellà hi ha donat una major extensió que les altres llengues, ja que 's troven aplicacions de la *a* en els dialectes d'Italia com el sicilià, calabrès i romà; se trova aplicat en la Engadina y en el llenguatge rumanès parlat en les boques del Danubi.

OBSERVACIÓ del ***Prof. Pier Enea Guarnerio,*** de l'Universitat de Pavia.

Sono lieto che il signor Fabra nello svolgere la sua *esmena* alla tesi del signor Costa, non abbia tralasciato di far osservare che l'uso della preposizione *a* avanti l'accusativo di complemento oggetto non può dirsi un castiglianismo, poichè si trova in parecchie altre lingue e dialetti del dominio neolatino, che egli ha opportunamente ricordati. Ora, io posso aggiungere che siffatto uso è proprio anche della Sardegna, dove il logudorese dice *amare a Deus subra ogni cosa* «amare Dio sopra ogni cosa», *Pedru iscudit a Paulu* «Pietro batte Paolo»; e parimenti il compidanese: *hapu bistu a Perdu* «ho veduto Pietro». Ed è cosi radicato codesto uso che nel parlare «italiano» spesso i sardi non lo smettono, dicendo «amare a Dio», «ho veduto a Pietro», pel qual idiotismo tradiscono la provincia donde escono.

Si potrebbe obbiettare che codesto uso i sardi lo appresero dagli Spagnuoli, che cosi a lungo dominarono nell'isola e vi diffusero come lingua officiale il loro castigliano. Ma codesta obbiezione è distrutta del fatto che l'uso della preposizione *a* innanzi al l'accusativo di complemento oggetto è ben antico, risalendo a tempi in cui la dominazione spagnuola non era ancora cominciata nell'isola. Si risale dunque ben addietro, a fenomeno di volgar latino.

Mi dispiace che così all'improviso io non possa disporre che della mia memoria, senza precisare testi e date. Ma posso attestare che già nel più antico documento dei linguaggi sardi; cioè nella famosa carta in caratteri greci della fine del sec. XI, si incontra la preposizione α, ατ avanti l'accusativo di complemento oggetto, specialmente quando questo non segue inmediatamente al verbo. E anche nelle Antiche Carte volgari dell'Archivio Arcivescovile di Cagliari, da me recentemente illustrate nello studio: *L'antico campidanese dei sec.* XI-XIII, ho incontrato parecchi esempi dell'uso di cui si discorre; e anzi vi si incontra spesso la preposizione *a* nella duplice funzione di reggere il dativo e l'accusativo nella stessa proposizione, come per esempio: *ego deillis a issus a Cumida Calcaniu;* «io diedi a loro Comida Calcagno (un servo)». E maggiori schiarimenti ed esempi si vedano nel citato lavoro testè publicato negli *Studi Romanzi* del Monaci n.º 4, e inoltre in *Zur kenntniss des altlogudoresischen di* Meyer-Lübke, pag. 52-53.

Tema VI

Concordansa del participi ab el terme d'acció

El *Molt Iltre. Dr. D. Antoni M.ª Alcover,* Vicari general y Canonge de la Seu de Mallorca, *en defensa de les seves conclusions.*

SENYORS:

Ja fa anys que sostench qu'es una lley interna del català la concordansa del participi ab el terme d'acció en los temps composts de la veu activa. Ho vatx provar, a n-el meu entendre, ab prova plena dins l'obra *Questions de llengua y literatura catalana,* l'any 1903 y ja hu havía defensat dos anys abans dins una conferència que vatx donar a l'Ateneu. No tench noticia de que negú m'haja impugnat ni desfet res de lo que llavó vatx dir. Com estich a lo matex, ho repetiré sumariament y afegiré algunes consideracions que consider del cas.

Aquexa concordansa del participi ab el terme d'acció, no es cap cosa que jo m'haja treta del cap. Jo lo qu'he fet, formularla, fundat en lo qu'està patent dins tots els nostres monuments escrits del bon temps de les nostres lletres y dins el llenguatge vivent de les regions menys invadides de castellanisme. Aquexa concordansa ens vé del llatí y per axó nasqueren ab ella totes les llengues neollatines. Aquestes adoptaren totes pels verbs que no duen l'aussiliar esser, la metexa norma per formar el *pretèrit indefinit* (*he vist*), el *pretèrit anterior* (*haguí vist*), el *plusquam perfet.* el *futur perfet* y el *condicional perfet* la norma que sembla que ja seguia el llatí vulgar y qualque vegada el clàssich, axò es, formaven aquests temps ab el verb *habeo* (*haver*) posat a n-el temps respectiu ab el participi passiu del verb que 's conjugava. Axí veyem que Cícero a voltes deya: *habeo perspectum, habeo cognitum, satis dictum habeo*, en lloch de *perspexi, cognovi, dixi* (Diez, Gramm. t. II, *Conjug. art.*, p. 197). El llatí popular feya lo metex. Du Cange cita, entre altres, aquexa espressió; *postquam eam* SPONSATAM HABUIT en lloch de *postquam eam* SPONSAVIT. De manera que les espresions: HE VIST *un rey*, HE TOCAT *aquell llibre*, son la traducció literal de HABEO VISUM *unum regem:* HABEO TACTUM *unum librum.* Y per lo metex, si en lloch d'*un rey* y d'*un llibre*, se tractava de *dos reys* y de *dos llibres*, caliá dir en llatí: HABEO VISOS DUOS REGES, HABEO TACTOS DUOS LIBROS, axó es, HE VISTS DOS REYS; HE TOCATS DOS LLIBRES. Y, si en lloch d'esser *noms masculins*, eren *femenins*, deyen en llatí vulgar: *habeo visam unam reginam; habeo clausam unam portam;* y, en plural, *habeo visas duas reginas; habeo clausas duas portas*, axò es, *he vista una reyna, he closa una porta; he vistes dues reynes. he closes dues portes.* De manera qu'originàriament els participis de tals *temps composts* per forsa havien de concordar ab el *terme d'acció;* axò demanava la gramàtica y la llògica, y per lo metex les llengues neollatines adoptaren tot d'una tal concordansa. Sigles més tart s' anà alterant la cosa a algunes bandes, considerantse el participi més adherit a l'*aussi-*

liat, formant tot una cosa ab ell, que no ab el *terme d'acció*, fins que devers el sigle XIV quedaren dividides les neollatines en dos boldrons sobre aquest particular: [a]) el *castellà*, el *portuguès* y el *valach*, que feren invariable'l participi, no concordantlo may ab el *terme d'acció*; v. gr.: *he* COMPRADO *un libro; tu has* VENDIDO *dos;* HE ESCRITO *una obra, y tu* HAS ESCRITO *dos* (Vid. Diez, ib. t. III, p. 271, ct. ss.) — [b]) y la *llengua d'oc*, el *francès* y l'*italià*, que mantengueren y mantenen dita concordansa ab el *terme d'acció*, si bé ab algunes divergències. Velestassí:

El *francès* té establerta la concordansa si'l participi va derrera'l *terme d'acció*, y, si va devant, el dexa invariable, com en castellà, portuguès y valach (*j'ai* REÇU *ta lettre; ta lettre je ne l'ai pas* REÇUE); però fins devers el sigle XIV ben sovint el feya concordar. Veutassí uns quants d'eczemples: «... *puis que le roy Phelippe eut* PRISE *et* RAVIE *la contesse d'Augiers et* MANTENUE *par dessus a loiale épouse*» (*Grandes Chroniques*, édit. Paulin, París. T. II, p. 249); «... seignors, je ai VEUES *vos letres*...» (Ville-Hardouin, cronista del sigle XIII, *Conqueste de Constantinople*, § 12); — «... *et nous autres qui estions entour li, qui avions* OIES *nos messes*...» (Joinville, cronista del sigle XIII, *Histoire de Saint Louis*, § 31); — «... *avons ci arrieres* ESCRIPTES *partie de bones paroles*...» (id. ib. § 36).

L'*italià* mantén la concordansa del participi ab el *terme d'acció* si aquest va devant; y, si va derrera; unes voltes se fa la concordansa y altres voltes no. (Vid. Diez, ib.)

La *llengua d'oc* seguí en ses diferents branques casi la metexa lley que l'italià (Vid. Diez, ib.)

Concretantnos a n-el *català*, l'estudi dels monuments escrits en tots els sigles, y fins y tot el llenguatge vivent de la major part del territori de la nostra llengua, demostra que la concordansa del participi ab el terme d'acció es una lley interna del català, y axò es una prova més de que l'estructura de la nostra llengua es la que s'es allunyada manco de la llatina, la que menys s'en es moguda.

Y aquexa concordansa, no sols se fa quant el terme d'acció va devant el participi, com si li va derrera (*he* VISTES *les teues germanes; ara ta mare no l'he* VISTA); y, si 'l terme d'acció son diferents noms de genre diferent, concorda el participi amb el de més prop [1]. Lo que hi ha, que de vegades falla aquexa lley quant el participi s'anomena abans que 'l terme d'acció, y axò 's comprèn molt bé tenint en compte que, en parlar, un no atén sempre a si dit terme d'acció revestirà la forma masculina o la femenina, si serà un singular o un plural.

De l'estudi qu'hem fet durant molts d'anys demunt els monuments escrits en tots els sigles y demunt el llenguatge vivent de totes les regions de la nostra llengua, qu'hem trescades d'una en una, resulta lo següent:

I. Axí com, del sigle XVI enllà, no son gayre les vegades que 'ls monuments escrits falten a la regla de la concordansa del participi, d'aquex sigle ensà hi falten més sovint, y, com més va, més.

---

(1) Posam aquí alguns eczemples que hú comproven:
—«... si ha *creat pecat* e colpa...» (Bt. R. Lull, *Del Gentil*, ed. Rosselló, pág. 235);—«... hauran *feytes injuries* e torts als homens... (id. ib., pág. 270);—«.. com deliberació e *acort* havien *ahut* de parlar...» (Marsili, *Crònica*, L. II, c. 28);—«... vull dir don han *pres principi* y comensament...» (Tomich, *Crònica*, c. 26);—«... lo motiu y la *causa* era *estada* haver heretat esta càrrega...» (Fr. Salvador Pons, *Esposició del Miserere*, Barcelona, 1592, fol. 54);—«... que so *guanyada honra* y fama...» (*Romancerillo Catalán* d'En Milà, n. 124, *La Fugitiva*, variant *A*).

II. Les poquíssimes faltes de tal corcordansa, del sigle XVI enllà, casi sempre son quan el participi s'anomena primer que 'l terme d'acció (*he* VIST *ta mare*). Desde 'l sigle XVI va desaparexent la concordansa en tal cas, fins que a n'el sigle XVIII y XIX se pert casi de tot dins els escrits de totes les regions de la llengua, fora 'ls escrits mallorquins, que la conserven qualque mica. El llenguatge vivent respecte de tal concordansa, axò es, en anar el participi devant el terme d'acció, se troba de la següent manera: A CATALUNYA les regions més allunyades dè l'influència castellana l'observen qualque poch y els escriptors catalanistes l'observen manco. En son escepcions gloriosíssimes Mn. Cinto y En Ruyra. A VALENCIA s'hi pot donar per perduda tal concordansa, tant dins el poble com entre 'ls escriptors. A ALGUER s'hi observa am prou regularitat, si hem de judicar per les cartes y articles que ens envien els entusiastes que hi tenim y per la conversa dels dos que son venguts a n'el *Congrés*. A N'EL ROSSELLÓ s'hi observa qualque poch. Li ha fet mal l'influència francesa, que li es contrària en tal cas. A LES BALEARS es allà ont se conserva millor, sobre tot a Mallorca y especialment dins la pagesia. Menorca y Ivissa no l'observen tant.

III. La concordansa del participi, quan aquest s'anomena després del terme d'acció (*la mare no l'he* VISTA), es la que s'es conservada més, la que surt ab certa regularitat, fins y tot dins els escrits dels sigles XVIII y XIX, escepció dels valencians. Y lo bo es que 'l poble de les diferents regions valencianes desde Elx fins Ulldecona, conserva qualque poch aquexa concordansa. Ho proven les frases cullides al vol a n'aquells indrets durant moltes de les nostres escursions y les que conservam dins les nostres llibretes de notes.

IV. Dins Catalunya espanyola, el poble conserva prou aquexa concordansa; l'observa més que molts dels escriptors *catalanistes*. Tenguérem ocasió d'observarho en les escursions de l'any 1900, 1901 y 1902 y ara debellnou en la qu'hem feta ab el doctor Schädel aquest istiu passat, de cap a cap de la serra pirenenca, de Perpinyà fins a la Vall d'Aràn y de la Vall d'Aràn fins a Cadaqués. Per tot arreu fora Vilaller, a la ralla d'Aragó, trobàrem tal concordansa, y succeex una cosa ben curiosa, que ben sovint hem comprovada, que 'ls metexos escriptors que, tot escrivint no l'observen casi may, l'observen més quan parlen, quan no hi pensen, quan no 's recorden de la *gramàtica*... castellana. Tenim frases axí dins les nostres llibretes, cullides al vol de la boca metexa d'insignes escriptors *catalanistes*.

V. A n'el Rosselló observen ordinariament aquexa concordansa perque l'influència francesa que patexen, no li es contrària, com també l'observen a l'Alguer per la metexa raó, perque l'influència italiana l'afavorex.

VI. A Mallorca's conserva tal concordansa, sobre tot dins la pagesia, casi com a n'el sigle XV. Per axò'ls escriptors mallorquins, entre tots els de l'actual Renaxement, son els qui menys infringexen la regla.

VII. Els monuments escrits del sigle XVI ensà y l'estat actual de la llengua parlada en les seues diferents regions, demostren que, allà ont es més forta l'influència castellana, més poch s'hi observa la lley de la concordansa, y s'observa más allà ont es més fluxa dita influència.

VIII. La lley de la concordansa s'observa més avuy dins la llengua parlada que dins els escrits per la raó de que, en parlar, un se dexa dur més de l'instint de la llengua que no quan un escriu, que's recorda més de lo que li han ensenyat qu'es lo correcte, axò es, de la gramàtica, que en el nostre cas es la castellana, contrària de tot a dita concordansa.

IX. Les infraccions de la lley de concordansa en les persones que no sufrexen gayre l'influència, se deuen a la falta d'estudis gramaticals del català, de que fa sigles patex la nostra gent.

Ara bé, l'alteració y capgirell que ha sufert la lley de la concordansa del participi dins la nostra llengua del sigle XVI ensà ¿es una evolució natural y espontània sobrevinguda dins del català com sobrevingué dins el castellà a n'el sigle XIII o XIV, o es una invasió de la sintacsis castellana dins la nostra a consecuència de la preponderància de Castella dins Espanya desde 'l sigle XVI, qu'ha tendit sempre y tendex a *castellanisar* tota la península.

Per nosaltres es evident de tota evidència qu'aquexa alteració de la lley de concordansa del participi no es cap evolució natural y espontània sobrevinguda dins la llengua nostra, com la que 's desplegà dins la castellana a n'els sigles XIII o XIV, sino qu'es una invasió violenta de la sintacsis del castellà, invasió que comensà a n'el sigle XVI, que d'una no's feya sentir gayre, pero que, com més anà més se feu sentir fins arribar a l'estat actual.

La evolució que s'obrà dins lo sintacsis castellana respecte de tal concordansa, fou natural, fou espontània. ¿Quina influència llingüística estranya patí el castellà aleshores que la pogués produir? Cap. Ademés, no 's desplegà tal evolució just dins centres de població determinats ni dins els llibres primer que dins el llenguatge vivent, que sapiguem, sino que 's produí per tot arreu simultaniament y del llenguatge parlat passà dins els escrits y devers del sigle XV ja no 'n quedava rastre de tal concordansa dins el castellà. Per tot axò l'alteració y esveiment de la concordansa del participi dins el castellà té tota la trassa d' una evolució natural y espontània sobrevinguda dins aquella llengua.

¿Succeex res d'axò a la catalana? Succeex tot lo contrari. Estudiant els monuments escrits, que son les úniques fonts aont podem acudir, ¿se nota cap moviment, cap alteració de la lley de la concordansa del participi durant els sigles anteriors a la preponderancia y a l'influència castellana dins el nostre territori? No crech que hi haja negú que siga capaç de demostrarho. Aquí no's nota alteració de la lley de la concordansa fins que's presenta l'invasió, l'influència castellana, y aquexes alteracions se fan sentir cabalment dins les regions, dins els punts aont l'influència castellana es més forta, com son València y totes les regions que confronten ab el territori de llengua castellana, y els grans centres de població aont l'influència oficial es més viva y més intensa y aont la castellanisació se fa més envant. Y ens trobam qu'avuy les regions aont l'influència castellana s'es feta sentir menys, son les que menys infringexen tal concordansa, y que l'infringexen espantosament les regions més castellanisades; ens trobam que l'infringexen més les persones instruides a la castellana que les que no tenen lletres, y que les metexes persones instruídes l'observen manco quan escriuen que quan parlen.

¿Que prova tot axò sino que la pertorbació y alteració de la lley de concordansa del participi, no es dins el català una evolució natural y espontània, sino una invasió forastera, una alteració violenta, una imposició, un cas d'influència castellana?

Si jo me trobava que les alteracions de la lley de la concordansa sortissen desde 'l sigle XVI ab la metexa insistència dins tota classe d'escrits y simultàniament dins totes les regions de la llengua, o be que d'una regió se propagassen dins l'altra y acabàs tal alteració per notarse igualment dins tots els monuments escrits y qu'avuy en día aquexa alteració reynàs dins totes les regions de la llengua y ja no romangués casi cap rastre

d'aquella lley en lloch,—aleshores jo acalaria el cap, y diria:—No hi ha remey se tracta d'una evolució de la llengua, que la llengua ha acabat per acceptar. Pero aquí, senyors, no hi ha res d'axò; aquí no hi ha més que una invasió de la sintacsis castellana dins la nostra; no hi ha més qu'una pertorbació de l'estructura interna de la llengua intentada de part del castellà; aquí no hi ha més qu'una deturpació, qu'una espoliació feta a algunes regions, no conseguida dins moltes d'altres.

¿Que 'm diràn qu'es un fet aquexa alteració, perturbació y espoliació, y qu'ara ja hi estam acostumats, y no es cosa de dexarho? Si aquest criteri ha de reynar, érem ben escusadors de fer el renaxement. Bé hauriem pogut seguir escrivint en castellà, perque era un fet que tothom ja hi escrivia y ben avesats que hi estavem. No 's tracta de restaurar la llengua? Com la restaurarem si no es desfent tots els fets que hi ha contraris a ella? ¿Com la reintegrarem si consentim en que romanga espoliada, despullada, desposseida, desvalguda de lo seu, de lo que constituex la seua fesomía pròpia y característica y que la diferencia y la distingex de les altres llengues, com es axò de la lley de la concordansa del participi? ¿Qu'es un fet la perturbació de tal lley? Donchs, a n-els que 'ns deym amadors de la llengua catalana y duym enarborada la bandera de la seua restauració y reintegració, ens pertoca protestar de tal fet; ens pertoca combatre a tota ultransa tal fet; ens pertoca fer desaparèxer, destruir tal fet.

L'influència castellana ens ha pertorbada desde 'l sigle XVI la lley de la concordansa, pero no la mos ha poguda prendre. Ens hi ha fet esquexos, la mos ha tisoretjada y esfilaguessada prou, pero no es estada capaç de despullarmosne. La coeczistència, de les transgressions de la regla y de la seua observansa a totes les regions proven l'eczistència, més ben dit, la subsistència de tal lley, qu'estam a n'el cas de mantenir y defensar tots els qui 'ns tenim per amadors de la llengua catalana y estam consagrats a la seua restauració, reintegració y enaltiment.

He dit.

ESMENA TOTAL de D. POMPÈU FABRA, Professor de l'Institut Tècnich, de Bilbao.

I. Originariament totes les llengües novo-llatines fan concordar el participi ab el règim directe. (En una oració com *he cantada una cançó*, que significava originariament *tinc cantada una cançó*, tenim: *he* verb, *una cançó* règim directe, *cantada* predicat d'aquest règim; donchs, naturalment: acord de *cantada* ab *cançó*).

II. Més tart, quan la combinació sintàctica verb-predicat (*he cantada*) passa a esser un temps (el perfet del verb *cantar*), llavors la flexió del participi tendeix a desaparèixer,es dir, se tendeix a donar una forma *única* al temps compost (HE CANTAT *una cançó*, com HE CANTAT *un cant*), exactament com en els temps simples (CANTEM *una cançó*, com CANTEM *un cant*).

III. Aquesta tendencia 's manifesta en *totes* les llengües, sobre tot quan el participi precedeix el règim: en *cap d'elle*s l'acort del participi y del règim es obligatori en tots els cassos (*aveva vinto una impresa*, Maquiavel, *quelle che abbiamo veduto;* en francès el participi es sols variable quan el precedeix el règim: *la femme que j'ai vue*, però *j'ai vu une femme*). Es una afirmació gratuita l'atribuir exclusivament a l'influencia castellana 'l pas del participi constantment flexible del català antich (*he cantada una cançó*) a participi generalment no flexible (*he cantat una cançó*).

IV. Donat l'estat actual de la llengua, creyem que pot tant sols considerarse obligatori l'acort del participi ab el règim directe quan aquest es un pronom de tercera persona o la partícula *ne: La noya*, *no l'hem vista; llebres, n'hem caçades quatre.*

Tema VII

Del ús dels verbs auxiliars catalans

D. Bernat Obrador, Llicenciat en Filosofía y Lletres, *en defensa de les seves conclusions.*

Honorables Senyors:

El tema filològich de que us vaig a parlar tant breument com ho permeti la claretat necessaria, havía d'esser tractat per mon pare, En Mateu Obrador, de qui molts de vosaltres sou coneguts y bons amichs... Però... circunstancies especials y dolroses li feren preveure, fa algun temps, que no li sería possible encarregarsen; y aleshores, per desitx meu espontani y previa la benvolent aquiescencia de la digníssima Comissió tècnica del Congrés, vaig decidirme a sustituirlo fins allà ahont me fos possible.

Desseguida que vaig comensar l'estudi del tema, vengué a mesclarse amb la viva complacencia que hi prenía, un sentiment de temor prou justificada. Tot llegint alguna autorisada Gramàtica Catalana allà ahont parla dels verbs auxiliars, y lo que diu sobre el metex punt qualcun dels nostres més experts llenguistes, al adonarme de que les meues opinions dissentíen marcadament d'aquelles regles y doctrina, me venía molt costa amunt el pensar y creure que jo, neòfit y dexeble, pogués rahonablement contradir les teoríes dels mestres de la nostra filología; y no m'hi sabía avenir a no poder prendre sens reserves per base del meu treball llurs principis y ensenyances [1]. Malgrat aquesta consideració vaig preferir pecar de temerari que de covart, confiant que aquí no faltaría qui 'm rectificàs si jo anava errat, y romandría fallat segons rahó el plet interessant del *ús dels verbs auxiliars dins la nostra llengua.* Mes abans d'entrar dins la part concreta y que'm diríem tècnica de la qüestió, permeteume, senyors, algunes breus consideracions que no 'm semblen inoportunes.

Sens dubte la tradició llenguística, estudiada ab criteri verament científich, es no ja un auxiliar sinó el fonament indispensable per determinar les lleys que han de regular el bon maneig de cada llengua. Però també es ver que la tradició llenguística, (singularment en aquells pobles que han suferta durant uns quants segles l'influencia tòxica d'un idioma oficial estern), si la miram ab criteri superficial, ens conduirà vers l'absurde, vers l'anarquisme gramatical més desenfrehit.

---

(1) Més tot sol encara 'm vaig veure y més abandonant a les meves migrades forses, quan cercant ajuda y arguments d'autoritat dins les gramàtiques modernes de la llengua francesa, tant singular de la nostra en aquest punt concret dels auxiliars, vaig trobar que la més autorisada de que jo tenia noticies, la den Brunot, m'enredava més la questió y s'allunyava prou de les meues conviccions personals. No es aquesta bona oportunitat ni jo som qui per fer observacions a n'el llibre den Brunot, però vull fer constar que hi trop bastant que dir a alguns capítols. Altres gramàtiques franceses, segons notaré més envant, me donaren un poch més de llum que la susdita.

Aquella afirmació tant general, expressada pe 'l vell aforisme horacià, de que el poble es el qui fa la llengua, me sembla una gran inexactitut quan se tracta d'un poble y d'una llengua sotsmesos per varies centuries a tals influencies esternes, que les lleys de l'evolució normal que amb el temps sufrexen tots els idiomes son estades llavors, sinó destruides del tot, al menys reduides a un estat catalèptich d'uns quants segles de durada. Quan Horaci calificà l'ús general de *jus et norma loquendi*, no era passat el llatí per un llarch període d'ensopiment ni 's era vist may reduit a n'el trist paper de dialecte regional. Si Horaci hagués previst el llatí mitjeval, calificat per un dels nostres humoristes de *llatí en putrefacció;* si hagués suposat lo que sufriría alguna llengua romànica, arreconada en nom d'un idioma oficial, privada durant varies centuries de tot conreu literari; dexaume creure, senyors, que Horaci no hauría escrita sens moltes salvetats la seva màxima.

Ja sé que quan se diu que'l poble fa la llengua, se conta naturalment ab la depuració que'n fan els escriptors. Però aquesta depuració no basta, es del tot inútil si no's fa més que per pulcritut artística, si no s'estrema fins a convertirla en *parti pris*, en premeditada y enèrgica resistencia contra tot lo que vaja cap a la desnaturalisació del llenguatge, imposantse axí a n'el moviment plebeu, reaccionant constantment contra el volapukisme que decolora y esbrava el gèni de la llengua. Més us diré: es necessari que aquesta resistencia sía ben exagerada, tant com ho sía la corrent contraria; y sols axí 's podrà esperar que les coses tornin a llur just terme mitjà, quan entre una forsa y l'altra 's fassa l'equilibri.

Y aquesta resistencia, ens dol haver de regonèxer que no l'ha tenguda casi cap dels nostres escriptors, d'ensà que 'l català comensà a sufrir pressions estranyes. Axí es que actualment sería lleugera tasca autorisar amb una aclaparadora multitut d'exemples històrichs l'ús de molts de barbarismes y construccions vicioses y desbarats evidents d'aquells que no tenen defensa possible. Qualsevol de vosaltres qui haja fullejat llibres catalans impresos o manuscrits durant els segles XVI y XVII y XVIII, ho sab millor que jo. Y essent axí, ¿que 'm fa a mi que una Gramàtica me don per llegítim y justificat l'ús d'aquest o l'altre auxiliar ab tals o quals verbs, si no funda les seves afirmacions y regles més que ab la presentalla d'un parell de centenars o milenars de textes de totes les èpoques? [1].

L'única manera de donar algun valor (y encara sería un valor molt relatiu) a la simple exhibició de testimonis històrichs, sería realisar una labor com la realisada p'En Robles Dégano ab l'«Ortología Clásica de la Lengua Castellana»; vench a dir: analisar escrupulosament un'obra clàssica, o les obres d'un autor o dels principals de cada època; recontar, p. ex. quantes vegades s'hi escau dins l'obra o dins l'autor tal verb ab l'auxiliar *haver* y quantes ab l'auxiliar *esser;* y després d'enllestir aquesta labor senzillament titànica, fer la comparació numèrica, que sería més o manco significativa y convincent per aquells qui admeten la lley de les majoríes. Però, y per aquells qui no l'admeten?...

---

(1) Axò no vol dir que no 'm cuidàs prou d'examinar atentment els textes que presenten com a comprovació de les seues regles En Th. Forteza a la seua *Gramàtica* y Mn. Alcover a les *Questions de Llengua y Literatura Catalana*. La lectura de tot quant diuen tant un com l'altre no fa sinó confirmar les meues conviccions propies sobre l'ús dels auxiliars catalans.

Per axò lo seriós y lo científich es no aturarse a la superficie dels fets. Observem, sí, sens necessitat de fer guarismes, les diferents tendencies dels clàssichs de cada època; afegimhi l'observació de les varietats locals del llenguatge vivent; y cerquem després el per què, la rahó d'esser de cada tendencia sens prejutjarla; estudiem escrupulosament quines maneres de dir son propies de la naturalesa íntima de la llengua y quines son filles d'una bàrbara y vergonyant castellanisació: cuidem bé de no confondre aquelles influencies llegítimes y sanitoses que hajam pogut rebre de les llengues germanes, ab les invasions brutals que 'ns fan mal-bé la nostra; y després d'aquest estudi filosòfich, reposat y minuciós, quan vejam amb evidencia quin es el nostre patrimoni, rebutjem y foragitem tot lo que no hi pertany.

Convensut de que el bon camí era aquest, vaig comprendre que no 'm tocava a mí, per falta de temps, d'enginy y de cultura, el fallar aqueys plets gramaticals, sinó que ja faría prou si conseguía obrir amb acert l'expedient. Vaig interrompre, donchs, la fàcil tasca d'omplir de testimonis històrichs quaderns y més quaderns, y vaig anarmen a la rel de la qüestió.

L'origen del auxiliar *esser* (1) se troba (y axí ho regonexen tots els romanistes) en els temps composts dels deponents llatins; y com que, tant en llatí com en català, el participi que acompanya aquest auxiliar concorda constantment amb el subjecte, si tenim en compte per altra part la significació purament sustantiva del verb *esser*, haurem de regonèxer que aquell participi es una vertadera adjetivació del metex subjecte.

L'auxiliar *haver* té per origen la construcció llatina del verb *habere* amb un sustantiu y un participi posats en acusatiu y concordats sempre en genre y nombre. An el significat propi de *habere*, que era de possessió real y efectiva, (p. ex. *habeo emptam villam*), s'hi va afegir ja en temps de la bona llatinitat l'idea de possessió figurada o metafòrica. Axí donchs, se podía dir correctament: *habeo amissam sororem* y també: *habeo scriptam litteram*, després de tramesa la carta. Estava emperò reservat a n'els idiomes romànichs, principalment al castellà, el desposseir el verb *haver* com auxiliar de tota significació propia y concreta, dexantli solament la missió de posar el participi del verb en pretèrit o futur, per suplir aquells temps simples del llatí que no eren passats a les llengues derivades.

Però notem bé que en llatí quan el verb *habere* acompanyava un participi, aquest concordava sempre amb el terme de l'acció; y quan no n'hi havía de terme d'acció exprés, el participi prenía invariablement la terminació neutra singular; sense que may per may s'unís el verb *habere* a un participi que hagués de concordar amb el subjecte, per exigirho la mutua relació entre l'un y l'altre. A dins les llengues romàniques qui conservaren el participi variable, aquest concorda sempre amb el subjecte quan va

(1) L'ús del auxiliar *esser* se troba ja dins la llengua grega, formant alguns temps de la veu mitjana, respecte de la qual vegis lo que diuen les bones gramàtiques gregues. Transcrich de la *Sintassi greca* del distingit helenista G. *Zenoni*, (Venezia, 1901, ed 20a) els paragrafs següents:

«Il significato originario del *Medio* è riflessivo, vale a dire l'azione espressa del verbo nel *Medio* ritorna al soggetto da cui procede. Però questo significato restò il meno frequente; per esprimere questa riflessione diretta si preferisce l'uso dell'attivo col pronome riflessivo quale oggetto. — Più spesso il *Medio* indica che il soggetto fa l'azione in suo vantaggio o in suo danno, o semplicemente per suo propio conto e riguardo. — Il *Medio* ha pure non di rado significato reciproco, dinota cioè l'azione che il soggeto e l'oggetto si fanno a vicenda. — Spesso il *Medio* non significa altro che una più viva compartecipazione del soggetto all'azione che'esso fa sicchè è sinonimo al corrispondente attivo. — Come l'attivo, così anche il *Medio* ha qualche volta significato causativo; indica cioè che il soggetto fa fare ad altri un'azione per sè, per proprio vantaggio, o permette si faccia a lui.»

acompanyat del verb *esser*, fora de certs casos raríssims que sens vacilar gens ni mica podem calificar d'incorreccions, que no més el vèurels escrits ja fa mal d'ulls. En quant a n'els participis qui van amb el verb *haver*, concretantnos a n'el català, veim que concorden amb el terme de l'acció, casi sempre, si el participi va darrera; y molt sovint encara que vaja el participi davant; sobre tot durant les èpoques y a les regions menys atacades pe 'l virus castellanista. Per l'influencia d'aquest virus se troba de vegades el participi en terminació neutra singular, fora dels casos en que deu estarhi; o concordat amb el subjecte viciosament si no hi ha terme de l'acció. Lo que no he trobat may en les meues lectures, lo que no he sentit may ni a dins ciutat ni a la pagesía, es un participi que concordàs ab el subjecte, acompanyat del verb *haver* y haguenthi el terme de l'acció fins y tot tàcit a dins la frase. Provam de construirne una d'oració d'aquestes, amb subjecte femení, perque l'orella no prenga el participi neutre per masculí concordant, y vos produirà l'esgarrifansa d'un dir sense tò ni sò, d'una cosa desgavellada.

Aquesta diferencia tant radical y tant evident entre les relacions que guarda cada un dels auxiliars amb el participi que l'acompanya, relacions de forma que 's deriven de les més íntimes y fonamentals que lliguen cada participi ja sía amb el subjecte, ja amb el terme de l'acció o ab l'acció verbal metexa, [1] me sembla el fonament segur y racional per deduir la regla ÚNICA y SENS EXCEPCIONS, com cal que sía una regla ben formulada.

La tradició, estudiada amb el criteri que abans us he indicat, tant bé com jo— ¡pobre de mí! — podía ferho; la tradició y la llògica 'm diuen que quan un participi es l'adjetivació del subjecte, axò es, quan significa concretament un nou estat, una nova qualitat del metex subjecte, ha de prendre per auxiliar el verb *esser;* però quan el participi es adjetiu del terme de l'acció, o es una simple desinencia verbal que no té valor adjetiu respecte del subjecte ni del terme, sinó solament respecte de l'acció, aleshores ha d'anar amb l'auxiliar *haver* [2]. En consequencia veus aquí la Regla que tench l'honor de proposar a la vostra consideració:

«Tots els verbs prendràn l'auxiliar *haver* quan s'usin com a transitius. — Els verbs intransitius y tots aquells que s'usin com a tals, prendràn l'auxiliar *esser* quan formin

---

(1) Me par que dins la Gramàtica catalana el tractat dels auxiliars ha d'anar precedit per la teoría del participi, son valor dins l'oració y ses relacions ab les altres parts de la metexa. Al formular una oració de temps compost l'idea del verb principal, — y per consegüent la de son participi, — es anterior llògicament a l'elecció d'auxiliar. Pot esser que per haver adoptat un ordre expositiu invers del ordre llògich, no han pogut els gramàtichs catalans evitar la confusió y deficiencia de llurs regles sobre l'ús dels auxiliars; les quals regles signifiquen realment un treball considerable y de vertader mèrit, per lo molt que s'acosten a l'exactitut pràctica, malgrat lo arbitrari de llur fonament.

(2) Trobada la lley, calía formularla amb una regla concreta y clara, per lo qual hi vaig veure al principi alguns inconvenients. Primerament hi ha molts de verbs que camvien molt sovint de significació y fins y tot de forma, dels quals ne 's pot dir que prenen l'un o l'altre anxiliar, sinó es distingint els cassos particulars en que pot trobarse cadascun d'aquests verbs. En segón lloch, la tradicional divisió dels verbs en transitius, intransitius, reflexius, impersonals, etc., no 'm podría servir de cap manera per formular la regla en la forma usual: tals y tals verbs prenen *haver;* tals y tals altres, *esser;* perque està fundada aquella classificació més tost en rahons de forma que en rahons llògiques y de significació. Aleshores vaig idear una classificació dels verbs, utilisable per aquest cas concret, sens fixarme gaire en la seva conveniencia desd'un punt de vista general. Es la següent:

I. Verb sustantiu. L'únich es *esser*. S'unex com auxiliar a son participi *estat*. Son participi *sigut*, usat a algunes regions de Catalunya, pren ordinariament l'auxiliar *haver*.

II. Verbs que exigexen un objecte passiu diferent del subjecte agent, en el qual objecte queda terminada l'acció verbal. Son els vulgarment anomenats transitius o actius. Tots ells prenen per auxiliar *haver*.

III. Verbs que no deventse incloure en la classe V, tenen per objecte passiu el metex subjecte; els quals poden esser de forma dita reflexiva, — com *vestirse, rentarse,* etc., — o bé de forma ordinaria, — com *venir, fugir,* etc., — dels quals

una oració ahont el participi que acompanya l'auxiliar sia una adjetivació del subjecte; y prendràn l'auxiliar *haver* quan el participi sia adjetivació de l'acció o una pura desinencia verbal per formar els temps composts. En els casos que puguen semblar dubtosos, s'adoptarà l'auxiliar *haver* si aquell qui escriu o parla vol referirse a l'acció principalment; y s'adoptará *esser* si 's vol determinar principalment l'estat que l'acció en resulta pe 'l subjecte» [1].

Aquesta Regla, com ja he dit, no té escepcions.

Potser a quelcun de vosaltres li semblarà tal Regla poch concreta y d'aplicació difícil; [2] mes si provau d'aplicarla a alguns casos pràctichs veureu com es molt més senzilla y fàcil de lo que sembla a primera vista [3].

Per altra part me convé fervos notar dues coses: la primera, que aquesta Regla, formulada sense pretensions de suposarla perfeta, me sembla bastant més obvia y precisa que les establertes fins ara, amb la ventatge de no tenir escepcions, com en tenen les altres. Y la segona, que hi ha en totes les llengues una multitut de qüestions gramaticals, (y la que tractam n'es una), respecte de les quals no es possible dictar regles intelegibles per aquells qui no sien poch o molt filòlechs y gent de lletres, qui son els encarregats d'imposar y ensenyar pràcticament la regla. A n'el poble — descontant y tot els analfabets, — es feyna de bades la de dictarli regles; perque l'adopció pràctica y efectiva d'una regla que haja de modificar radicalment una costum adquirida, axò sols es cosa d'homens lletrats. Y fins y tant que els escriptors més o menys populars hajan influit per tots els medis possibles damunt el poble, destruint l'oyós llegat d'uns

---

veim que 'l participi es una vera adjetivació del subjecte, o sía que l'oració construida amb aquests verbs, té el metex subjecte per terme d'acció. Tots prenen *esser* per auxiliar.

IV. Verbs que no admeten objecte passiu en el qual l'acció sia rebuda y terminada, car son participi no té valor d'adjetiu, essent únicament una desinencia verbal invariable que forma amb l'auxiliar els temps composts. — P. ex.: *lleure, parlar, jeure, riure*, etc. — Tots ells prenen l'auxiliar *haver*.

V. Verbs que indiquen una acció propia de la naturalesa genèrica o específica del subjecte, acció que necessariament ha d'efectuarse quan les circunstancies exteriors no ho impedescan am forsa invencible. — P. ex.: *Créxer, florir, brostar, madurar, engrexar, granar*, etc. — Tots manco *néxer*, prenen *haver* per auxiliar. De la rahó perque *nèxer* no seguex els altres verbs de la metexa classe, en diré qualque cosa en tractar més extensament d'axò dels auxiliars, segons indich a la nota (8).

(1) La Gramàtica francesa de D. Carlos Soler y Arqués, (Madrid, 1889, ed. 15ª) es l'única de les varies que he vistes que fa algunes indicacions sobre l'ús dels auxiliars *être* y *avoir*, en el metex sentit de la nostra regla. En Condillac, citat p'el metex Soler, diu que en francès *la fievre* A *cessée* vol dir que la febra s'es espassada de moment, però tornará, (idea principal: l'acció verbal, una fase de la malaltía); y que *la fievre* EST *cessée*, vol dir que es passada per no tornar; (idea principal: l'estat d'anulació — *passer le mot* — del subjecte, la febra).

(2) Suposem que jo tench un roser que la setmana passada no tenía cap rosa; y avuy l'he trobat plè de poncelles y de roses ben badades. ¿He de dir que el roser *ha florit* o *es florit?* A primera vista sembla que el participi, *florit*, es una adjetivació del subjecte, el roser; mes un senzill anàlisis del cas ens farà veure que no es axi. Si deim *el roser es florit* indicarem certament l'estat de la planta, sens donar a entendre si té roses tretes d'enguany o de fa 10 anys o *ab initio mundi* (lo qual sería un desbarat botànich, però no un desbarat gramatical); y precisament lo que's tracta d'indicar es que 'l roser ha treta la seva florida ordinaria y periòdica. Per altra part si els rosers fossen dos, podriem dir sense por de passar per incorrectes, que 'ls *rosers han florit;* y aquesta possibilitat de conservar el participi en singular, (neutre), amb el subjecte plural demostra que el participi no es en tal ças adjetivació del subjecte. — En català direm: mon pare *es pujat;* mon pare *ha pujat* el llibre; y direm també: mon pare *ha pujat depressa*, perque l'adverbi *depressa* demostra que la frase's referex principalment a l'acció.

Notem de passada lo que ja he dit abans respecte dels verbs que com florir denoten una acció vegetativa, (propia de la naturalesa genèrica o específica del subjecte). A cadascun d'ells se 'ls pot aplicar un exemple com el del roser florit y se comprendrà que han de prendre l'auxiliar *haver*.

(3) Fas comptes publicar més envant, quan el temps m'ho permeti, un treball complementari del present, aplicant la regla aquí formulada a les varies classes de verbs catalans, com son els reflexius, recíprochs, verbs composts, etc.; a fi de concordar la nova regla ab les que han donades fins ara els gramàtichs catalans, rectificant aquestes en lo que tenen d'inexactes y aprofitant *tots els exemples* qu'exposen En Th. Forteza y Mn. Alcover, per demostrar com s'ajusten completament a la regla única.

quants segles de castellanisme, no 's conseguirà modificar l'ús popular incorrecte dels auxiliars. Dich modificar y no evitar per complet, perque no crech que negú pretenga arribar may a comunicar a les multituts la correcció y pulcritut que son y foren sempre y per tot lo món, privilegi dels artistes de la paraula.

Resumint, senyors, y estenent a totes les qüestions gramaticals lo que pens d'aquesta questió particular: l'estudiós filòlech, com el de les altres ciencies, ha de procedir, en mon concepte, segons el vellíssim e insustituible mètode d'anàlisis y síntesis si vol arribar a la fòrmula segura, exacta y clara de cada regla. Estudiar els vells textes, estudiar la llengua viva, l'escrita y la parlada, estudiar totes les circunstancies de cada època, de cada autor, de cada localitat; y després d'axò, sense donar may a casos y exemples particulars una importancia que no tenen, treuren la quintessencia de tota la materia analisada, y per un exercici de rigurosa llògica formular els cànons definitius, que forsosament hauràn d'esser exactes si s'ha fet l'estudi com devía ferse.

Res més puch dirvos, senyors, sobre aquest tema. Si alguns punts ens han semblat obscurs o massa resumits, teniu en compte lo limitat del temps. Per altra part, me pos a la disposició de cadascú en particular per donarli més complertes esplicacions fins allà on la meua curtedat m'ho permeti. Y he d'advertir finalment, qu'en estamparse aquest treball anirà acompanyat d'exemples y notes explicatives.

Y ara, senyors, grans mercès per la vostra atenció y benvolensa.

HE DIT.

ESMENA ADICIONAL de MN. ANTONI M.ª ALCOVER, acceptada pel ponent.

Per facilitar l'observança d'aquexa lley interna, convé donar com a norma, que duen l'ausiliar *esser:*

a) Els verbs reflecsius propiament dits, axò es, sempre que 'l terme d'acció sia'l metex subjecte (*s'*ES *espatllat; se* SÓN *barallats*), y no quan es un altre (*ell s'ha pensat* AXÒ; *ells s'ho havíen acabat* TOT).

b) Certs verbs intransitius: *nàxer, morir, esser, romandre, caure, quedar.*

c) Certs verbs de moviment local: *anar, venir, entrar, sortir, arribar, tornar, fugir, passar, pujar, muntar, devallar, debaxar, baxar, partir.*

Sempre que qualsevol d'aquests verbs d'intransitiu passa a transitiu (HE *entrat aquest banch, y tu l'*HAS *debaxat,* etc.), du l'ausiliar *haver.*

D. Armengol Puig y Sais, Metge de Barcelona, en *defensa de sa esmena adicional a la conclusió III del ponent.*

Srs. Congressistes: L'esmena que vos presento no té altre valor que 'l de consignar un fet d'observació, que constitueix una excepció a l'última regla de la IIIª conclusió de la ponencia.

El fet es qu'en algunes comarques de Catalunya s'usa l'auxiliar *ser* o *esser* fins en les oracions de verb transitiu y per lo que jo he pogut observar, principalment en l'Ampurdà, fins m'atreviría a dir que s'usa com auxiliar en tots los verbs, puix qu'allí diuen: «Jo *som* portat el llibre», «Tu no *ets* sabut la llissó», «Jo *som* pensat tal cosa», «Tu *ets* menjat la sopa», «Jo ja la *som* digerida», «¡Bona la *som* feta!», etz.

Per observacions fetes en converses tingudes ab individuus d'altres comarques com la de La Selva, Plana de Vich, Llussanès, Cerdanya y fins del Rosselló, y per confessió d'aquêts meteixos individuus, m'he pogut convèncer de que aquesta forma d'emplear l'auxiliar *ser* es bastant general, al menys en les comarques del Norest. Per això modifico lleugerament la meva esmena, redactantla axís: «*Mes aquesta última regla presenta numeroses excepcions dignes d'estudi, en el llenguatje parlat d'algunes comarques de Catalunya, particularment del Ampurdà.*»

Aquesta esmena la proposo com adició al final de la conclusió III de la ponencia.

Fetes observacions més detingudes, y ara sí que 'm refereixo exclusivament al Ampurdà,—comarca que conech més perque hi he nascut y he passat en ella la major part de la meva vida,—tinch de fer constar que allí solzament s'usa l'auxiliar *ser* en els verbs transitius, en els cassos en que dit auxiliar se posa en primera o segona persona del present d'indicatiu; de manera que axís com en aquests cassos l'ampurdanès que no s'ha mogut del seu pahís y no ha alternat ab gent d'altres pahíssos, l'usa casi sempre, per no dir sempre en absolut, no usa may d'aquesta regla en tots els demés casos quan se tracta de verbs transitius. Axís, per exemple, no 's diu may: «Ell *es* menjat un plat de carn», «Nosaltres no *som* sabut la llissó», «Vosaltres no *sou* pensat lo que feyau», «Ells *son* feta una mala acció», sino «Ell *ha* menjat...», «Nosaltres no *hem* sabut...», Vosaltres no *heu* pensat...», «Ells *han* fet una mala acció». Podríen multiplicarse els eczemples en que l'auxiliar estigués en qualsevol altre temps que no sigui 'l present, pera demostrar qu'en aquests casos s'usa sempre l'*haver*, tant en l'indicatiu com en el subjuntiu y en el meteix infinitiu. Axís no 's diu may: «Jo *era* menjat l'escudella», «Tu *eres* portat diners», «Nosaltres *forem* o *varem ser* sabut la llissó», ni «Ells *seràn* tingut un bon pensament» etz.. sino «Jo havía menjat...», «Tu havíes portat...», «Ells hauràn tingut...», etz.

S'ha de notar qu'en la comarca a la qual principalment me refereixo (Ampurdà), se segueix aquesta meteixa regla de no usar l'auxiliar *ser* més qu'en les dues primeres persones del present d'indicatiu, fins en els verbs intransitius, per la majoría de la gent; si be es veritat que també 's troben eczemples de persones, sobre tot en les d'edat, que 'l conserven en tots los temps compostos y en totes les persones dels meteixos, en dits verbs intransitius; mes s'ha de dir en honor de la veritat, que cada dia son més rars aquests eczemples. Aquestes circunstancies fan que un se pugui preguntar, si tal vegada s'hauría usat també avans l'auxiliar *ser* en tots los temps

compostos dels verbs transitius. Això no es més que una pregunta, que per contestarla s'hauríen d'investigar els escrits antichs de la comarca, si n'eczisteixen, y fer observacions més extenses y detingudes sobre 'l meteix terrer. Jo la faig purament a via d'inventari.

No era la meva intenció entrar en aquest terreno vedat pera mi, puix que no som filòlech ni gramàtich; no més volía consignar el fet a fi de que no passés sense la més petita observació la regla sentada per la ponencia, a la qual m'he referit avans.

Y el fet crech que val la pena de consignâl, tant si 's mira baix el punt de vista de l'historia natural de la llengua, com si 's mira baix el punt de vista gramatical.

Baix el primer punt de vista, efectivament, no hi cab cap fet despreciable per insignificant que sigui, sempre que's tracti d'una modalitat de la llengua, considerada com un ser natural. Això que ja es de rahó natural ho demostren també els filólechs ab les seves investigacions (1).

Baix el punt de vista gramatical, també es digne d'estudi 'l fet que he aportat a la discussió, puix solzament estudiantlo se pot extirpar la costum que 'l tal fet suposa si es anòmala, o be conreuarla si es considerada com una caraterística de la nostra llengua, digna de ser conservada.

Deixo l'estudi d'aquest punt y la seva resolució, a la consideració dels gramàtichs; però sí que tinch de consignar avans de deixarlo, que 'l fet que jo he exposat no pot ser un vici degut a la influencia castellana, puix qu'aquesta té tendencia a la supressió de l'auxiliar *ser* en tots els cassos, ni tampoch pot ser degut a influencia francesa, perquè aquesta llengua, sols usa l'auxiliar *ser* en els verbs intransitius; y com que les úniques vehines de la llengua catalana son la castellana y la francesa, això me fa pensar si tal vegada podría ser el fet aquest, una característica especial autòctona de la nostra llengua, en la forma dialectal de les comarques esmentades, o tal vegada degut a influencies més llunyanes.

ESMENA TOTAL de D. Pompèu Fabra, no acceptada pel Ponent.

I. Originariament *totes* les llengues novo-llatines presenten tres classes de verbs: 1.ª verbs els participis dels quals poden unirse a *habere* y a *esse;* 2.ª verbs els participis dels quals no admeten sinó *habere;* 3.ª verbs els participis dels quals no admeten sinó *esse*. Els verbs de la 1.ª y 2.ª classe formen els temps compostos ab l'auxiliar *habere* (he cantat); els de la 3.ª, ab l'auxiliar *esse* (so vengut). Donchs, bé: *per tot* se manifesta una tendencia a fer passar els verbs de la classe 3.ª a la 2.ª, es a dir, a reemplaçar l'auxiliar *esse* per l'auxiliar *habere:* no es solament el castellà que ha arribat a l'empleu d'un sol auxiliar *(he venido*, com *he cantado)*. sinó 'l portuguès *(tenho vido,* com *tenho cantado);* molts dialectes italians, el rumanès *(am venit,* com *am cîntat)*. Aquesta

(1) No pretench haver fet cap observació nova, puix apart de que poden haverla feta molts, tinch de consignar que el Dr. Mossèn Grandía en sa «Gramàtica Etimològica catalana» ja diu que «A vegades s'usa *ser* en lloch d'*haver*... ab certs transitius». Pag. 109.

simplificació s'ha operat també en català modern: *hem vingut, havien mort*, etc. (antich y dialectal: *som venguts, eren morts*, etc.). Per quina raó no l'acceptaríem en el català escrit? Allí aont l'evolució de la llengua ha produit una simplificació, se pretendría tornar endarrera y establir una diferenciació artificiosa?

II. Els escriptors de les regions ont es vivent l'auxiliar *esser* faràn bé d'usarlo sempre que espontaniament els vingui a la ploma; els escriptors de les regions ont s'ha operat la simplificació dels dos auxiliars en un sol *(haver)*, poden perfectament prescindir de l'auxiliar *esser* en els temps compostos, evitant així un divorci entre 'l llenguatge escrit y el parlat.

RESPOSTA de *D. Bernat Obrador.*

1.ª L'esmena del Sr. Puig me semblaría oportuna si el lema fos: «Usos dialectals dels verbs auxiliars catalans». Pero no puch admetre-la tractantse d'un estudi de gramàtica general. La gramàtica castellana, la francesa, l'italiana, etc., donen regles que sens dubte son infringides a tal o qual encontrada dels respectius territoris. Y no obstant, a cap gramàtich, escrivint de gramàtica general se li ha acudit citar darrera cada regla el fet de qu'es infringida per cert nombre dels qui parlen la llengua respectiva. Es un fet que 's dona sempre per entès. Aquesta mena d'observacions entren dins el camp dels estudis especials dels dialectes. La gramàtica general, les té en compte; però no les formula.

2.ª Es exacta la tendencia senyalada p'el Sr. Fabra, envers l'adopció del auxiliar únich *haver*. Prescindint de si aquesta tendencia es deguda principalment a l'evolució normal de la llengua, com creu el Sr. Fabra, o es deguda casi exclusivament, com jo crech, al vehinatge del castellà, lo cert y innegable es que tal tendencia es independent de les voluntats humanes y dels acorts d'un Congrés Filològich. Admès això, s'hauría de discutir si la missió dels escriptors es precipitar y favorir l'evolució o més aviat representar l'element conservador y tradicional. La neutralitat es impossible, ja que negú pot determinar fins a quin punt s'es extesa la tendencia de que 's tracti, y quan una regla filològica deixa d'esser general per comensar a esser dialectal y arcaica. Per mi, la missió dels escriptors es contraposarse al element popular, massa disposat a admetre inconscientment influencies externes y barbarismes embrutidors. Si els escriptors admeten tot lo que 'l poble admet, l'evolució mancada del indispensable element conservador, se transformarà aviat en degeneració.

D'aquest tema, filològich-social, fas contes d'ocuparmen en altra ocasió amb l'espay que la seva importancia reclama.

Tema VIII

Oracions condicionals

El **Rvt. P. Ignasi Casanovas**, *S. J., en defensa de les seves conclusions.*

El vèrb condicional ha d'estar en pretèrit imperfet d'indicatiu o subjuntiu?

Aquèsta qüestió no es sinó un cas particular dels molts qu'integren la part de la Sintacsis ont se tracta del us y significació dels mòdos y temps en les divèrses mènes de proposicions que formen el texit del discurs. Doctrina la mès filosòfica, y per dirho axís, la mès vital del llenguatje, perquè sèmbla qu'es la matèria aont s'encarnen les idèes, y adquirèxen aquèlla mobilitat, fecsibilitat y delicadèsa d'espressió, aquèll moviment de la vida, que no pòt tancarse dintre de mòtllos mecànichs y convencionals. Y d'aquí axís còm ne nex la capital importancia d'aquèsta matèria, axís metex ne brota la seva dificultat. ¿Qui es capàs d'ovirar aquèlles fibres delicadíssimes del pensament, aont vibra ab ondulacions infinites y delicadíssimes la vida fecondíssima de l'idèa y del sentiment? Aquèsts mèdis d'espressió 'ls aprenèm còm tota la llèngua per imitació, y 'ls produim inconscientment sènse aturarnos a reparar la filosofía que tanquen; y quan ab atenció escrutadora volèm reflecsionar sobre lo seu valor, y ferne anatomía, y classificâls-e, de vegades ens passa gayre be lo metex que quan volèm analisar aquèlls sentiments mès delicats y indecisos de nòstre còr, que no mès podèm sentirlos, prò son còm finíssims perfums qu'ab un no res s'esvaèxen, son aucells de volada rabenta, qu'al volèrlos mirar, ja s'han perdut de vista.

¡Quina trèna de fils mès delicats formen les relacions de *causa* y efecte! ¡De quina diversitat de *condicions* dexèm còm penjada l'acció, comensant per la mès real, fins a la que may s'esdevindrà y fins es impossible! Dònchs tots aquèsts matisos, tota aquèsta filigrana les idèes la dexen com estereotipada en lo llenguatje, y no en altra part, sinó en l'us genial dels mòdos y temps pròpi de cada llèngua. Y lo que dich de les proposicions *causals* y *condicionals*, podèm y devèm dir de les *finals*, *temporals, consecutives*, *concessives*, y altres mènes de relació o dependència.

L'antiga escòla no 'n basquejava gayre de reduir a cànons y preceptes aquèst ritme y armonía complicadíssima de les idèes en la seva espressió. El seu sistèma era 'l que aprenia de la naturalèsa: ensenyava la llèngua, còm l'ensènya la mare al seu fillèt, per imitació, ne tenía pròu ab que sos dexebles parlessin be y ab elegancia; fòra d'axò lo demès era d'interès ben secundari. Prò vingué la nòva escòla llingüística plèna d'ansia, febrosa de sabèr les causes de cada fet gramatical, y axís còm en l'analogia se llensà pels camps immènsos de l'història per trobar la fè de naxement de cada forma, y fins y tot de cada llètra, en la sintancsis, y sobre tot en aquèsta part que tracta del us dels mòdos y temps, s'encelà per les regions mès enlayrades de les idèes, buscant adalerada les formes llingüístiques ab que 's vestèxen al sortir frèsques y enciseres de la feconda sina del pensament.

Axò qu'en les llèngues clàssiques s'ha fet ab una minuciositat en cèrts punts abrumadora, en nòstra llèngua es gayre be tèrra vèrge, y calría qu'un s'entafurés pels bòscos seculars de nòstres autors antichs y anés coleccionant ab amor y paciència tots els girats, tots els cayents que caracterisen un pensament, totes les inflecsions que donen un determinat color a la frase; y després d'aquèsta arraplèga, treuren les lleys de nòstra llèngua, qu'hèm d'estimar tant còm les lleys de nòstra patria, y ab aquèst còdex a la mà resseguir nòstra literatura modèrna, per vèure si es filla llegítima de tant bòna mare, y treureli tots els pellingòys forasters, y dexarla nèta y axerida ab l'escayent y frescura de ses gracies naturals.

Una part mínima d'aquèsta gran feynada, un branquilló d'aquèsta rama capdal de la gramàtica, un cas particular, còm dèya al principi, del tractat dels mòdos, es el tema que m'assenyalà l'iniciador d'aquèst Congrés, y jò vaig acceptar ab mès bòna voluntat y desitj de fer quelcòm a glòria de nòstra llèngua y de nòstra patria, que no pas ab fòrses, temps y mèdis per exposarlo còm eczigèx la dignitat d'aquèsta reyna a qui tots servim, l'importancia del Primer Congrés de Llèngua catalana y vòstra il-lustració.

I. ESTAT DE LA QÜESTIÓ

Per definir ab tota claretat l'estat de la qüestió y concretar la matèria, comensaré per dir la mèna de proposicions condicionals a que 's referèx la pregunta.

Condicional dièm la proposició compòsta que pòsa la principal còm dependenta d'una condició, espressada en la subordinada per una de les partícules condicionals; per eczemple: *serèm lliures, si ho merexèm.* Es de necessitat absoluta per entendre la doctrina a que 's referèx el tema, distingir be la significació diversíssima que donèm a una metexa proposició no mès cambiant el mòdo o temps dels dos vèrbs, que hi èntren. L'eczemple proposat, *serèm lliures, si ho merexèm*, pòrta un tò de realitat qu'indica que la condició 's verificarà, o al mènos que pòt realisarse. Prò si dièm, *seríem lliures si ho meresquessim*, indiquèm clarament que no s'ha verificat la condició, que no merexèm la llivertat y per axò no la tenim.

Distingim dònchs dues sèries de períodes hipotètichs: la primera espressa un fet dependent d'una condició *real*, la segona afirma 'l fet dependent d'una condició *irreal* o *fingida*. El llatí, y sobre tot el grech, presenten encare un altra categoría condicional, y es quan la condició 's pòsa còm merament possible; y per aquèst cas tenen construcció modal y temporal espressa. Nosaltres significhèm també la metexa idèa, prò l'espressió gramatical ha de reduirse a una de les dues sèries dites, y el contecst ens esplicarà el sentit de la proposició. Y còm tant la categoría real còm l'irreal pòt referirse al temps present, passat o futur, resultaràn aquèstes formes de nòstre període hipotètich, que senyalaré ab xifres pera major claretat.

PERÍODE REAL:

1 *Som lliures, si ho merexèm.*
2 *Erem lliures, si ho merexíem.*
3 *Serèm lliures, si ho merexèm (si ho merexerèm).*

PERÍODE IRREAL:

4 *Seríem lliures, si ho meresquessim* (present y futur).
5 *Hauríem sigut lliures, si ho haguessim merescut.*

Els pretèrits imperfets d'indicatiu y subjuntiu sobre 'ls quins vèrsa'l tema, els trobèm en els núms. 2 y 4 respectivament, de consegüent per contestar a la pregunta podèm ja descartar tots els demès. Mès encare: l'imperfet d'indicatiu que trobèm en el número 2, no es pas el que motiva la qüestió, perquè sent període real de temps passat, no pòt entrarhi sinó l'indicatiu, qu'es el mòdo de la realitat. Per lo tant ha de concretarse la qüestió al número 4, qu'es el període irreal de present y futur.

D'aquèst dònchs es pregunta ¿hèm de dir: *seríem lliures, si ho meresquessim,* o be *seríem lliures, si ho merexíem?* Vèusaquí tota la qüestió que'm pertòca, encare que hi afegiré alguna observació important sobre les demès formes, quan naturalment em surti al pas. La llèngua grega empleà per la forma irreal els temps secundaris del indicatiu, imperfet y aorist; la llèngua llatina al revés usa l'imperfet y plusquamperfet de subjuntiu; els castellans construèxen a la llatina, y pòrten tant encarnada la terminació *—se*, que casi s'han oblidat de la forma en *—ra,* y sobre tot en el plusquamperfet a un català arriben a marejarlo. ¿Quin d'aquèsts dos sistèmes hèm d'adoptar nosaltres, el grech o el llatí; o millor dit, quin es el nòstre?

II. VERB SUBORDINAT

Suposèm primer que 'l període es directe, o sigui que no dependèx d'un altre vèrb, y estudièm en ell la proposició subordinada qu'es la que pòrta la condició!

Si havíem de treure la contestació dels autors modèrns, hauríem de fallar en favor del imperfet de subjuntiu: tal es la generalitat y casi bé l'esclusivisme ab que l'usen. Mes llegint els autors antichs, si no trobèm la regla invèrsa, al menos un us tant intèns del imperfet d'indicatiu, que no 'ns quedarà dubte de que aquèsta es forma catalana de sòca y arrèl. Y si de l'antiga literatura passèm a la llèngua del pòble, encare qu'aquí l'indicatiu no hi sovintèja tant còm en aquèlla, li trobarèm ab pròu abundor per treure d'una comparança dels três estats del llenguatge la conclusió, de que la preponderancia estrema del imperfet de subjuntiu sobre l'indicatiu en les condicionals irreals es d'influència forastera.

Comensant dònchs per nòstra antiga literatura, — encare que còm compendrèu no som pogut repassarla tota de bon tròs — tròbo un fet ben significatiu, y es que còm mès ens acostèm a la llèngua mare o sigui a la font llatina, mènos se li retira la filla, mènos sovintèja 'l girat condicional llatí de que parlèm. Vèusaquí alguns datos qu'ab pròu paciència tinch arreplegats, si be no son tant estensius com convindría y jò hauría volgut.

Romancer del Aguiló, Cansons feudals caballeresques: *37* eczemples de subjuntiu y *9* d'indicatiu.

Comedia de Dant Allighier (traducció de N'Andreu Febrer, 1428): *65* eczemples de subjuntiu y *6* d'indicatiu.

Tirant lo Blanch den Joanot Martorell (sigle XV): en els dos primers toms de l'edició feta per l'Aguiló en sa *Biblioteca Catalana* hi conto *72* eczemples de subjuntiu y *106* d'indicatiu.

Obres poètiques de Jordi de Sant Jordi (èntre 'l sigle XIV y XV): *4* eczemples de subjuntiu y *0* d'indicatiu.

Somni de Bernat Metge (final del sigle XIV): *10* eczemples de subjuntiu y *50* d'indicatiu.

Tractat de Regiment de Princeps del Eximenis, 1.ª part, (sigle XIV): *2* eczemples de subjuntiu y *15* d'indicatiu.

Fèlix de les Maravelles del mon den Lull, part 1.ª, 2.ª y 3.ª fins a la plana 126 de l'edició de Palma (sigle XIII): *10* eczemples de subjuntiu y *21* d'indicatiu.

Costums de Tortosa, llibre primer y segón (sigle XIII): *0* eczemples de subjuntiu y *58* d'indicatiu.

Aquèsts datos, pòchs còm son. donen pròu clara idèa de la primera direcció del llenguatje. En quant a la parla popular, ficsèushi una mica, y veurèu que la forma d'indicatiu brolla encara ab tota la frescura antiga, ja que no tant arrèu ni ab tant variats matisos. Reparava jò atentament l'enrahonar dels pajèsos de les Guilleríes, mentres m'ocupava d'escriure aquèstes nòtes, y a cada passa 'm soptaven agradosament espressions còm aquèstes: *Si jo tenía aquella casa, lo primer de tot basquejaría del aygua. Si'm dèya axò, pròu li ventava una bofetada. Els claus li robaría a la seva mare, si podía. Si li surtía al pas, prou el dexava ben aplansonat..*

Qui donà al català d'un bell principi tant decissiva empènta cap a l'imperfet de indicatiu, es qüestió que no fa tant pel fi del present tema, còm el notar y midar si pòt ser la fòrsa ab que 's llensà per aquèst cantó, y treuren el convenciment de lo arrelat que devía tenir la llèngua aquèst cayent, pera poguèr resistir la poderosa atracció llatina. ¿D'aont vingué dònchs l'imperfet de subjuntiu a nostres condicionals irreals? Dexant lo que pugui aclarir aquèsta qüestió l'esbrinar més antichs tecstes, còsa que m'ha sigut impossible, no dèu ser tot estrany a n'axò 'l Renaxement. Tant còm nòstres autors foren més llegits en els llibres llatins que desenterrà y posà de mòda aquèll mohiment, tant mès anaren copiant, o mès gràficament, anaren resseguint les línees llatines del període, que trobaven prou escayentes, y pòt ser de les altures dels escriptors y mèstres erudits anà baxant al pòble la corrent llatina. D'aquèst calcar nòstre llenguatje en lo dels llatins se 'n tròben sovint resquicis en nòstres autors, y per no sortir del terrer que 'm pertòca, un cas frapant el tenim en la forma *—es* del imperfet de subjuntiu usat còm equivalent de la forma *—issem* del plusquamperfet llatí. En Serra (*Genesi de Scriptura*, pl. 192) traduèx el text del Evangèli *si non venissem et loquutus fuissem eis, peccatum non haberent: si jo no vingues e nols hagues parlat, no hagueren pecat.* Axí matex la bella Agnes diu a Tirant (I. 49): *si sabes* (axò es *si hagués sabut*) *que tal cars seu hagues a seguir, nol vos volguera hauer donat per cosa del mon.* El metex Serra (pl. 217): *E Ihesucrist si no moris ne no preses pasio, romasera lo diable sobre les animes.* Bernat Metge (*Sompni* pl. 104): *E si aquestes coses los dits vicaris ho algu dells no volguessen donar loch, o difugissen, que fos procehit contra ells*, (se vèu qu'es el *voluissent y difugissent* llatí, perquè 's tracta d'una acció passada). Es notable lo sovint que surt en Bernat Metge aquèsta equivalencia, lo qual per mí es una pròba important de l'influència del Renaxement.

A l'acció llatina afegimhi la influència mès modèrna del castellà escrit y parlat, que mès o mènos a tothòm arriba, quan mènys en l'escòla castellana d'efectes, negativament y fins positiva, tant desastrosos per nòstra llèngua, y tindrèm dues podereses causes de transformació, y ensemps dues pròbes evidentes de lo catalana que dèu ser la forma indicativa, quan no l'han poguda desarrelar de l'ànima catalana. Fins a n'els autorns modèrns, avesats a la lectura deformadora d'autors forasters, alguna vegada se 'ls hi escapa de la ploma, pòt ser sènse adonarsen. Vilanova (*Quadros* pl. 169):

Si 'l meu home 'm veya en aquest afront!... hi hauría desgracies. Riera y Bertràn. (*Deu Narracions.* Jochs Florals 1875, pl. 202): *No t'afligiría a tu, si en mon lloch te veyes?* Torras y Bages. (*Lleó XIII*, Poesíes. Pròlech): *Si aquesta corrent s'estroncava, nostre esprit quedaría dissipat.* Ruyra (*Marines y boscatjes*, pl. 204): *Si ara jo amb una bufada podía matar totes aquestes ruasses... creguen que bufaría de gust fins a corsecarme.* Si volèu un altra pròba de lo metex, agafèu un llibre català, anèu llegint ab l'esment de trobar les condicionals irreals de present y futur, per tot ont hi trobèu l'imperfet de subjuntiu posèuhi l'indicatiu, y veurèu que per tot us hi escaurà d'allò mès. Creguèm dònchs a n'el sentit íntim de la llèngua que tots tenim, y qu'en darrer terme ha de ser la pedra de tòch per resòldre moltes qüestions.

III. CORRESPONDENCIA DELS TEMPS

Hèm estudiat fins are la proposició subordinada del període directe condicional irreal. Per completar l'estudi d'aquèsta matèria 'ns falta donar una mirada a la proposició principal, o millor dit, ens falta estudiar les relacions d'íntima dependència que tenen abdues proposicions, perquè poguèm conèxer els temps y mòdos qu'en elles s'han de correspòndre; en altres paraules, hèm d'estudiar lo que se 'n diu *doctrina de la correspondència dels temps.*

Avans d'entrarhi de plè, convé ficsar be 'l caràcter pròpi de cada temps, lo que equival a declarar com cadascú complèx ab l'ofici pròpi de tots, de concretar en una determinada diferència temporal l'acció o estat que signifiquen. El present, perfet y futur imperfet signifiquen *absolutament* y sense dependència o relació a un altre temps un grau temporal present, passat o esdevenidor; al revés del pretèrit imperfet, plusquamperfet y futur perfet, els quals encare que seguèxen els primers en senyalar temps passat o pervindre, no ho fan sinó *relativament*, o sigui ab dependència d'altre temps al qui diuen relació. Axís el pretèrit imperfet significa una acció coeczistent a un altra passada, el plusquamperfet la significa anterior a una de passada, y el futur perfet se referèx a una anterior a la qu'ha de venir. Per aquèsta raó els primers se diuen *absoluts* o *primaris*, y els segons *relatius o secundaris.*

Segons axò es clar que 'l llòch pròpi dels temps relatius no seràn precisament les proposiciòns senzilles o coordinades, ja qu'en elles cap vèrb diu relació de dependència a un altre; sinó que seràn les compòstes, en les quals subordinant una proposició a un altra principal, no espressèm l'acció d'aquèlla sinó cóm dependenta d'aquèsta. Prò fins y tot en la subordinada no hi trobèm en totes ocasions la metexa dependència en quant al grau temporal. Es que 'l llenguatje té una vitalitat tant feconda còm el pensament d'aont nex, y treu la seva florescència de matisos infinits, complaventse tant aviat en referir el temps de la subordinada al de la principal, còm en compararlo ab el moment en que 's parla, a la manera que 'ls llatins en l'istil epistolar teníen l'ilusió de trasladarse al temps en que sería llegida la seva carta. En aquèst sentit es verdadera la teoría de M. Kluge [1] que redùex tota l'embrollada doctrina de la correspondència dels temps a una lley psicològica, o sigui al punt de vista en que 's pòsa l'autor.

Fugint d'aquèstes generalitats, ja qu'hèm dit temps absoluts els que signifiquen l'acció sènse altra relació qu'al temps present, y relatius als que fan ademès referència

---

(1) Die consecutio temporum. Cöthen, Schluze, 1883, pl. 19.

a un altre de passat o futur; dirèm també qu'en la subordinada el verb es pòt espressar 1.er d'un mòdo *absolut*, o sigui en relació al moment en que 's parla, y 2.on d'un mòdo *relatiu*, o sigui en relació al temps de la proposició principal. Conforme a n'aquèstes definicions, la doctrina de la correspondència dels temps que volèm estudiar no es sinó l'us relatiu dels matexos; o be en altres paraules, tot eczemple de concordancia dels temps ho es també del seu us relatiu; y invèrsament, sempre que s'usen absolutament, es dexa la concordancia.

La lley de la concordancia en tota la seva amplitut y en tota mèna de proposicions es pòt formular de la següent manera, conformement al significat dels temps, que dèya suara.

a) Si la proposició principal té vèrb de present, en la subordinada tindrèm igualment present pera l'acció simultània, pretèrit perfet per la passada y futur imperfet per la qu'ha de venir.

b) Si la principal es de pretèrit, en la subordinada hi haurà pretèrit imperfet per l'acció simultània y plusquamperfet per la passada, (el futur no tindrà forma pròpia y s'espressarà per circumlòqui d'obligació).

c) Si la principal es de futur, tindrèm en la subordinada futur imperfet per l'acció simultània, y futur perfet per l'anterior, (el futur tampoch té aquí forma pròpia y necessitarà de circumlòqui).

Concretèm are aquèsta doctrina general, necessaria per l'inteligència de nòstre assumpte, a les condicionals de forma irreal, y comensèm per distingir el període *directe*, o sigui 'l cas en que la proposició principal es independent, del cas en que ve subordinada a un altre vèrb, qu'es el període *indirecte*.

Període directe. Presenta les següents formes;

Seríem (forem) lliures, si ho merexíem (meresquessim) (present y futur).
Hauríem sigut (forem) lliures, si ho haguessim merescut (pretèrit).

La primera forma servèx tant pel present còm pel futur, y per lo tant els temps *seríem, forem, merexíem, meresquessim*, per mès que la defectuosa classificació dels paradigmes ens els dongui còm a pretèrits, aquí realment signifiquen present o futur segons els casos, y may temps passat. D'aquí 'n treurèm que eczemples còm aquèst, (Tirant. II. 123) *si prenia algu de aquesta terra, parlare contra mon pare*, no son contra la lley de correspondència dels temps, perquè *prenia* realment significa futur; còm tampòch ho es aquèst altre, (ib. II. 132) *si contra res daço venia nim pot esser provat, vull esser encorreguda per falsa; venia* significa present, còm ho pròba la coordinada de present que li seguèx.

Y aquí es digne de notarse qu'en els casos en que la condició pòrta l'imperfet de subjuntiu en equivalència de plusquamperfet, no hi cau be la forma indicativa. Diu Bernat Metge (Sompni pl. 41): *Ab tan gran cura no les agueren observades (les cerimonies), si en lurs penes no haguessen per clar que la mort no destrouëix la anima:* aquí no valdría dir *si no havíen* o *teníen per clar*... (ib. pl. 51). *Si ell cregués que les animes morissen ab los cors, no haguera dit aço;* tampòch se podría dir *si ell creya*... Altres eczemples pòden vèures en les planes 65, 74 y 115.

Tornant a la significació de dits temps, si be ho reparèm, també aquí 'ns hem sortit dels mòtllos llatins: perquè el període llatí corresponent *haec si diceres, errares*, significa

generalment present, alguna vegada passat, prò may futur [1]. Y més lluny en som encare nosaltres que nòstres autors antichs; perquè encare qu'ells donaven a nòstre període la metexa significació fonamental que nosaltres, prò l'estalviaven mès en el sentit de futur sobre tot real, perquè conservaven del llatí 'l període real de futur y l'usaven tant abundosament qu'en els dos primers llibres de les *Costums de Tortosa* n'hi he contat 112 casos, es dir doble número que no pas tots els de pretèrit en la significació de present y passat; y en el metex sigle XV, fullejant els dos primers volums de *Tirant lo Blanch*, m'he adonat de 64 eczemples. Es gran llàstima que 's dexés pèrdre.

Període indirecte. Període irreal que ve subordinat a un vèrb d'afirmació no muda de forma:

Diu (dèya, dirà) { *que seríem (forem) lliures, si ho merexíem (meresquessim).*
qu'hauríem sigut (forem) lliures, si ho haguessim merescut. }

En el següent eczemple s'hi tròba una forma d'obligació indicativa equivalent de les formes *—ria* y *—ra.* (Tirant. II. 113). *Be sabia yo que si nous daua a sentir part de la mia atribulada pena, vna nit me hagueren trobat mort en un raco de la cambra, e sius ho manifestaua hauia de venir en lo que ara so.*

El període real en el metex cas generalment tampòch muda de forma:

Dich { *que si volèm som lliures.*
dèya { *que si volíem erem lliures.*
dirà { *que si voldrèm (volèm) serèm lliures.*

El futur de la principal subordinada a vèrb pretèrit passa a la forma *—ria* del subjuntiu; y lo metex pòt fer l'imperfet de la subordinada real o irreal.

Eczemple del primer cas (Tirant. II. 134): *Promes li que si moria que lin daria un altre millor.* (Directe sería: *si 'm mòro te 'n donaré un altre millor*). Es notable aquèst altre eczemple en que 'l vèrb subordinant es de present (Tirant. II. 147): *Jur per laygua que yom bategi, que si yol podia pendre aquell traydor de Tirant,... que yol penjaria (per penjaré).*

El segón cas es ben característich de nòstra llengua (Tirant. I. 85): *Dix que si ell volia trametre socors al gran Mestre de Rodes, e li seria plasent que ell hi anas per capita ho faria de molt bona gana:* (aquí hi ha abdós usos, *si volía* y *si li sería.*) (Eximenis Reg. de Pr. 1ª p. c. 17). *Ordona que qui sciencia no volria apendre no pogues esser generos:* (es relatiu condicional.)

Període real o irreal dependent d'un vèrb que demana subjunctiu no muda la condició, prò la principal passa a la forma *—es* del subjuntiu.

(Tirant. I. 57). *E yo sperarvos he en aquella hermita de sancta Maria Magdalena, per ço que sim vehie algu de ma companyia, pogues mostrar que stich açi per fer oració:* (si fos independent diría: *si 'm vèya algú, podré* o *podría mostrar...*) (ib. I. 89). *Deuries fer una gran festa a fi que si venia en orelles del rey de França, conegues que la altesa vostra*

(1) Vegis Rieman-Goelzer. Grammaire comparé du Grech et du Latin. Syntaxe, § 530, 2.on a) Rem.

fa mencio de son fill (independent: *si venia... conexerà* o *conexeria...*) (ib. II. 118). *Dexa gent darmes dins la vila per guardarla, que si Tirant hi venia o algu dels seus que nols hi dexassen entrar*: (independent: *si Tirant ve o venia, no 'ls hi dexèu entrar*).

IV. NOTES Y OBSERVACIONS

NOTES DE CONCORDANCIA. — Noto primerament que l'omisió de la correspondència dels temps es frecuentíssima en el període real de futur, tant usat antigament còm abandonat avuy. Sovintèjen els casos en que al futur de la subordinada li correspòn en la principal el present d'indicatiu, imperatiu o subjuntiu. No portaré sinó un eczemple de Bernat Metge, en el qual una principal de present pòrta dues subordinades, una de present y altra de futur. (*Sompni* pl. 195). *Si troben algu qui no les vulla hoyr els contrast, enfelonexen se fortment, he especialment si alguna cosa que dit haien los sera resprouada.*

Tampòch queden lligades a la règla de concordancia les condicionals comparatives y esceptives. Per lo que tòca a les primeres, ab la condició *còm si 's morís*, hi puch posar qualsevòl temps, *patèx, patía, patí, patirà*. etc. En quant a les segones, ab lo present, hi tròbo a cada pas present, imperfet y futur. (Cost. Tort. 1, 3, 11). *Lo sayg no pot fer manament ne citar null hom,... si donchs manament no ha del veguer*. (ib. 1 - 6 - 7). *No es tengut a null hom, si donchs ban no y era establit*. (Ib. 1 - 6 - 13.) *Nulla fembra mare ne auia no han lurs fills en lur poder, si donchs los pares ols auis... no les auran establides totrius*. Y aquí es molt digna de notarse aquèsta forma condicional esceptiva *si donchs* tant curta y espressiva y tant usada dels antichs, que nòstra llèngua actual ha perduda enterament ab gran minva de la elegancia y senzillesa de la locució.

Per espressar la certèsa de lo que s'afirma, el període de present y futur agafa la forma *—ria* del plusquamperfet en comptes de la del imperfet, creuantse d'aquèst mòdo les dues categoríes. (Tirant. II. 113). *Si you dehia a mon pare, hauriau perduda la honor.*

Observo també lo molt usada qu'era antiguament la forma *—ra* del imperfet de subjunctiu, axís en lo període de present y futur còm en lo de passat; fins al punt de que, haventhi en la subordinada l'imperfet de subjuntiu, se m'han presentat mès casos que no pas de la forma *—ria*. No cito eczemples per no allargarme, prò tinch apuntades les cites d'algunes dotzenes. En els escriptors d'avuy hi son clares semblants maneres de dir. Careta. (Brosta pl. 53.) *De vegades hi han bestioles que si poguessen parlar, quasi foren com nosaltres.*

Es molt espressiu l'us del pretèrit imperfet d'indicatiu en comptes de la forma *—ria* en períodes irreals de present y futur. (Tirant. II. 71). *Si vos tinguesseu tal desig com mostrau hauer: nom deuieu scriure sino vos venir açi*. (ib. I. 97.) *Mil ducats d'or valia aquest cavall si no tingues tant gran defalt*. Dant. (Infern. 27-70.)

Es cert lo meu creure venia enter
si no fos lo Gran Presta qui mal prena.

Quan a una condició impossible se li vòl donar més fòrsa d'espressió, s'usa de vegades el període real, còm en el conegut eczemple de Ciceró, *haec si tecum. ut dixi, patria loquatur, nonne impetrare debeat?* Més fondo encara es el sentit real de nostre llenguatge familiar al posar en comptes del plusquamperfet de subjuntiu el present

d'indicatiu en totes dues proposicions o sòlzament en una. Del Bosch (Guideta. I. pl. 85). *Si jo sé axò, no m'hi atrapen.* Oller. (Febre d'or. III. pl. 71). *S'interna al tocador a despullarse ab una agror al cor, que si l'home gosa, fuig d'allí.* Genís. (Noveles, pl. 43). *Jo li corría al darrera per rebàtrel per l'ull de l'escala, com ho haguera fet, si la mare no m'atura.* Pons. (L'Auca. pl. 212). *Si hagués sabut que la Pepa 's permetía aquells luxos, ben segur que hi mou un escándol.* De vegades en el vèrb principal s'hi posa l'imperfet d'indicatiu ab la significació de plusquamperfet o d'imperfet de subjunctiu. Vilanova. (Quadros, pl. 67.) *Si no 'm trech el llautó dels vigotis, n'era víctima.* Bosch. (Montalva, pl. 13.) *Si en Víctor no s'hagués trobat allà a punt per detenirte, queyes dins el gorch.* Genís. (Noveles, pl. 223). *Si jo hagués estat l'home d'avans, de tots dos no 'n tenía prou per beure.* Aguiló. (Romancer, pl. 278.)

Si 'm fosseu sogra y no mare,
no se que us faria fer:
moriau a cops de pedra
rossegada pels carrers.

Vilanova. (Quadros, pl. 168). *Si tingués un arma, li tirava un tiro.*

Finalment en tot s'ha de pensar en aquella lley psicològica de M. Kluge citada avans, o sigui 'l punt de vista en que 's pòsa l'autor, lo qual dona llòch a inflecsions les més variades, y fins a anacolutes que no tindríen esplicació. Vegis ab quina gracia la Druda de nostre romancer passa del sentit real al irreal. (Romancer, pl. 236.)

Sapigues qu'es D. Francisco
no 'm calria pas vestir.
Si n'es el marit qu'arriba,
me 'n aniria a vestir.

Y fins en la metexa proposició passa axò de vegades. (Tirant. II. 143.) *Si amor hagues alguna cosa de certenitat, yo vençuda te prech per amor de tu sapia noua certa.*

V. EQUIVALENTS DEL PERÍODE IRREAL

1.er L'infinitiu precedit de la preposició *a.* Pons. (L'Auca, pl. 6.) *A dur calses com ells, y a anar estudi en lloch de costura, ningú s'hauría adonat de son sexo.* (Ib. pl. 190.) *A convertirse en polla d'india, fins al vespre no hauría clos el vano.* Careta. (Conseqüencies, pl. 196). *A no ser vosté qui es, hauría fet un disbarat gros.*

2.on L'infinitiu ab la preposició *de* suplèx el període irreal de present y futur. Pons. (L'Auca, pl. 235.) *Val més que fem el desentès: de tornàrloshi ara, fora descubrirnos.*

3.er El *que* 's pòsa en comptes del *si.* Vidal y Valenciano. (La Pubilla, pl. 83.) *Jo que fos de vos, miraría de veure a l'avi de la minyona.* En aquèst cas ab tot y ser irreal, sèmbla que hi repugna l'imperfet d'indicatiu. No obstant en lo Sompni de Bernat Metge, (pl. 191), trobo 'l següent eczemple: *Nos poria trobar algun vell bauos... que elles per marit rebuiassen, solament quel veien rich e opulent.*

4.rt El relatiu suplèx una condicional irreal, però aquí no hi entra l'indicatiu. Soler. (Kèmpis, pl. 51.) *Oh! aquell qui may cercàs alegríes transitories! aquell qui may s'ocupàs en coses del mon, quina conciencia més pura servaría!*

5.nt De vegades hi manca la partícula *si*. Aguiló. (Romancer, pl. 236.)

Sapigués qu'es D. Francisco,
no' m calria pas vestir.

(Ib. pl. 334).

No fos pel dir de la gent
jo aniria a acompanyarte.

A formes elíptiques del període condicional irreal pòden reduirse: a) espressions en que hi falta el vèrb condicional. Bosch de Tr. (Montalba, pl. 138). *Sens ell*, *noya*, *prenies un bany general de cap a peus.* — b). Gran número de formes optatives irreals ab divèrses partícules o sense elles, que pòden vèures en el P. Nonell. *Gramàtica*, pl. 206 seq.

VI. DIFERENCIES DEL PERÍODE IRREAL Y ALTRES FORMES

El període irreal no s'ha de confondre:

1.er Ab el període real directe que tingui igual forma o sigui ab el que pòrta el n.º 2 en el § I. Vilanova. (Plorant, pl. 74). *Si una fadrina s'esqueya a tenir la cara alabadora, y em venía a tret, li divulgava ab tota prudencia.* Aquí es real, mes podría ser irreal sense treure'n ni posarhi, si s'ho portava el sentit de la frase.

2.on Ab el període real indirecte. Segons la doctrina de la correspondència dels temps, quan la proposició principal del període condicional passa a ser subordinada d'un altre vèrb, per correspondre a n'aquèst, pòt ser haurà de mudar de temps sènse cambiar de significació, y sent real pèndre la forma irreal. Escriu Bulbena. (Raconet, pl. 9.) *Diguérenloshi que si per ventura anaven a Sivilla, que se'n vinguessen ab ells.* Treta la dependència del vèrb *diguérenloshi*, o be en llenguatge directe, quedaría: *Si per ventura aneu a Sivilla, veniu ab nosaltres.* Proposició de sentit real, còm se vèu, que per mòr del vèrb *diguérenloshi* s'hagué de posar en pretèrit imperfet. Es molt de notar aquèsta distinció, perquè no donèm còm propi de nòstra llèngua lo que seguèx les regles comunes a totes. Alguns dels eczemples que pòsa M. Alcover en ses *Questions de Llengua y Literatura Catalana*, pl. 516, estàn en aquèst cas.

3.er Tampòch s'ha de confondre ab el *si* dubitatiu, causal o absolut de que se 'n pòden vèure eczemples en la Gramàtica del P. Nonell, pl. 110 y 111; còm tampòch ab les proposicions interrogatives indirectes, còm aquèsta: Aguiló, (Romancer, pl. 173.)

Me vingué en el pensament
si don Jordi se casava?

4.rt El *si* també pòt esser adversatiu. Dant. (Purgatori XV. 127-129.)

Si haguesses, dix ell, cent cubertors
sobre ta cara, no 'm fora gens clus
tot pensament, quant que quant petit fos.

Y es molt de notar qu'encare que les partícules adversatives (*encare adhuc*, etc.) no admèten l'imperfet d'indicatiu en la significació irreal, l'admèt el *si* adversatiu.

Soler. (Kèmpis, pl. 96). *Si pera esser tal donés un home tot lo seu, sería com si no hagués donat res. Si fes la més gran penitencia, encara faría poch. Si aprengués totes les ciencies, encara estaría lluny d'aquesta. Y adhuc que tingués una gran virtut y una molt fervent devoció, encara li mancaría molt a saber.* Tots els incisos son adversatius, y en tots hi cauría be l'imperfet d'indicatiu, mènos en el darrer que pòrta la partícula adversativa *adhuc*.

He insinuat al principi que no teníem construcció pròpia per les condicionals probables, còm la tenen el grech, el llatí y també 'l castellà. Nosaltres usèm indistintament de la forma real y de la irreal, segons que volguèm donar a la frase cèrt tint de major o menor realitat; y del context en deduim la significació. L'equivalència del imperfet d'indicatiu ab les formes reals queda demostrada casi be en cada apartat del llibre de les *Costums de Tortosa*. Còm tot son lleys y preceptes, resulta que tot el llibre es un texit de proposicions condicionals, en les quals la condició 's pòsa tant aviat en present, còm en pretèrit imperfet, còm en futur d'indicatiu, sempre ab idèntica significació. Entre 'ls centenars d'eczemples que podría citar, n'esculliré très o quatre d'aquèlls en que 's barrèjen els temps en una metexa clàusula.

Present y imperfet. (2 - 9 - 13.) *Lo procurador pot menar lo pleyt que li es comanat, ... sils hereus del mort no y contradexen, o la part aduersa ans del pleyt començat excepcio no li posauen.* (2 - 11 - 2.)

Present y futur. (2 - 9 - 14.) *Si procurador guaaynara o guaayna aquela cosa que demana... tot o deu restituir.* (2 - 76 - 6.) *Si algu es pres per força o per paor prometra donar alguna cosa a algu... ni eyl ni la fermança no son tenguts en re.*

Futur y imperfet. (2 - 11 - 2.) *Si algu fara los negocis daltre profitosament, ha actio e demanda... Mas si les coses al senyor deyles no eran profitoses, ninguna actio ni demanda no ha.*

Per acabament noto que també 's tròba alguna vegada lo plusquamperfet d'indicatiu en sentit irreal. (Cost. Tort. 2 - 15 - 3.) *E si neguna cosa per aquesta rao lo menor del altre presa auia, deule restituir.*

Tema IX

Sobre procedencia y ortografía de la x catalana.

D. Víctor Oliva, de Vilanova y Geltrú, *en defensa de les seves conclusions.*

La *xex* té en català fins are dos usos:

a) uns cops representa el sò corresponent a
ch francesa (*ch*emin, cro*ch*u, bou*ch*e)
sc italiana (*sc*iocco, la*sc*iare)
sh inglés (*sh*ooter, pu*sh*ing, ra*sh*)
sch alemany (*sch*rift, meer*sch*aum, blauli*sch*).

b) altres cops representa els dos sons de la lletra grega Ξ *ksi*, en francès, català y altres llengues; aquests sòns son *ks* y *kz*, y es molt curiós qu'en axò hagi usurpat, el lloch d'aquesta, dexant el seu valor de *che*.

Tenim donchs qu'el primer valor (a) de la *xex*, valor desconegut dels llatins y dels grechs, se troba ademés en portuguès y en gallech y també casi idèntich en el castellà antich, de manera que podrem anomenarlo, pera major claretat, valor o sò ibèrich. a fi de distingirlo del valor (b) que també té en totes les demés llengues y qu'es el propri grech, encar qu'els grechs el representessin per signe distint (Ξ).

Se poden mencionar en agrupació apart, les paraules que venen del grech, per que encare que moltes han atravessat el llatí sens alteració, altres han sigut directament importades per l'erudició en temps moderns, ont la X grega propriament dita, qui tenía el valor *kh* o *ch* forta, sona en català:

com *s* : en cirugià.
com *k* : en arquitecte, arquebisbe, caos, quimera, monarca, eucaristía.
com *x* : en arxiprest, arxiduch.

El sò ibèrich de *xex* en català, correspòn a les lletres llatines : *s*, a la doble *ss*, a l'agrupació *sc*, a la *c* y a la *x* metexa, sobre tot quan forma part del aficse privatiu lo de procedencia *ex*, qui també s'usa sol y ab igual valor, com a adverbi.

Mossèn Grandía [1] estudía detingudament la formació de la *xex* en quatre fases, que's poden resumir:

origen llatí:	bassus	fascia	buxum	piscis.
1.ª fase:	bays	faysa	boys	peys.
2.ª fase:	baxs	facsa	boxs	pex.
3.ª fase:	(aparició del *xex* inicial).			
4.ª fase:	(aparició del sò fort, *ch* o doble *xex*.)			

(1) Gramàtica etimològica catalana del Rnt. Mossèn Marián Grandia, Pbre. Sarrià-Barcelona, 1901.

Tenim donchs que si es admissible la teoría evolutiva, diguemne el darwinisme de les paraules, tant en els sòns com en llur escriptura, ¿perqué no s'ha d'admetre una altra fase d'evolució que faci concordar lo escrit ab lo parlat? Axís tindríem:

escriptura actual:	baix	faixa	boix	peix.
escriptura proposada:	bax	faxa	box	pex.

Donem a seguit un arreplech de paraules agrupades segons la transformació qu'en elles ha donat lloch a l'aparició del *xex*:

Procedent de la *s* llatina (en aquest cas no es molt estable; uns compostos son en *x*, altres en *s*, o *c* dolsa).

Xiular	de *sibilare;* però també eczistex en mallorquí *ciular*, y en certes comarques tarragonines.
axopluch, redós,	de *sub-pluvium*, també 's diu *sopluig*, contra la pluja, y *soplujarse*, *axoplugarse*.
axordar	de *ad-surdus, adsurdare*, fer tornar sòrt; en francés antich se deya *xort*, per *sourd*.
ximi	de *simius*, mico.
xexanta	de *sexaginta*.
xerigot	de *serum*, castellà *sucro*.
bexest	de *bis-sextus*, dit axins perque 'l día 6 de les calendes se deya dos cops, *bi-sexto, calendas Februarii*. A notar qu'en català se diu *any de bexest* o *any que fa bexest* y no *any bexest*, com en castellà, *año bisiesto* o en francès, *année bisextile*.
axarmentar	de *sarmentum*, sarment.
cax o *cuax* (anticuat, per *casi*).	de *quasi*.
caxa	de *capsa*, y'ls derivats *caxer*, *encaxar*, etc.....

Procedent de la doble *s* llatina (*ss*).

bax	de *bassus*.
grux y mallorquí *gruxa*	de *grossus*, llatí vulgar, potser derivat del *crassus* del llatí literari.
grex, *grexós* *engrexar*.	de *crassus*, en francès se troba *crasse* que vol dir grex y també bruticia.

Procedent del grupu llatí *sc*. Aquest grupu alguns cops se conserva:

pex	de *piscis*, pex.
naxe, *nexe*, *naxensa*,... etc.	de *nascere*. El participi fa indiferentment *nascut* o *nat*.
xerrach,	de *scindere*, tallar. però *estisores*, per *scissores*, de *scissor*.
créxer,	de *crescere*, que també dona *crescut* y *crescuda*.
conéxer	de *cognoscere*.
faxa, *faxar*, *fex*	de *fascia*, en termes médichs se conserva *fescia*.
apexir, *apexar*, (*C.* de P.) tractar be, fer bons tractes, donar bon menjar, *pexet*, *tira pexet!*, *donar pexet*, *tall-pex*, certa part de la carn de bou, vedella, etc.	de *pascere*, pastar, menjar, alimentar, mantenir; el passat *pastum*, dona *pasturar*. D'aquesta arrel ne ve el francès *repas* y *repaître* (p. *repu*).

Procedent de la *c* llatina.

xicoira	de *cichorea*.
coxí	de *culceus*.
conxa, (cast. colcha)	de *culcita*, (francès *courtepointe*, de *culcita puncta*).
xalest (mallorquí).	de *celestis* (?)
xarmada o *xermada*	terme de cultiu molt usat a Sitges, en francès *charmoie* y *charmille*, del llatí *carpinus*, en castellà *carpe*.
botxar (Ribagorça) y *boxar* (Mall.)	com el francès *bouger*, bellugarse, moure's; de *bullicare*, bullir, estar en bullida, per *bullire* o *bullare*, bullir o fer bombolles, (et. Stappers), de que *també vindría bellugar*, *que té 'l metex sentit*.

Procedent de la *x* llatina.

axella de *axilla*. Els escriptors llatins de l'època gòtica, com Sant Gregori de Tours y Sant Isidor de Sevilla, escrivíen *ascilla* y *ascella*, formes de traspàs (segons Diez).

buxeda } com en italià *bussola,* capseta, capsa de fusta.
box } de *buxeus*, box, en cambi tenim *bujola* y *buyola*, recipient de fusta,

laxar, *lexar* de *laxare*, *laxus*.
modern *dexar*
y també *llexa*, lloch ont se desen els plats. (Camp de Tarragona.)
xaró, *xaruch*,
xaronada de *xer*, tal com se trova als mots *xerampelineus*, de color de fulla seca de vinya y *xeranticus*.
panxa de *pantex*, ventrell, budellada, que també dona *panteig*, *pantejar*, moviment produit per la respiració cansada, que fa anar y venir pit y ventre.

En cambi hi hà casos en que la *x* llatina ha donat *s* en català, y es, quan en general, precedex a les lletres t, p:

esplet de *expletum*, *explere*, esplicar, desenrotllar.
mestall, *mestura*. (Cost. de P.) barreja de grans, *misto*. } de *mingere*, *mixi*, *mitxum*, barrejar.

saig-, com qui diu espert dels mercats, o *fiel contraste*; *satjonía*, la calitat de tal, *enseig*, y *ensaig*, *ensajar*, *ensatjar* y *ensejar*. } de *exagere*, apreciació, estimació, càlcul del preu, valor o mèrit.

xex procedent del preficse *ex*, quan aquest significa supressió, privació. Pert la *e* inicial; emperò hi hà casos en que 's conserva.

xàlar y axalar	de *ex-ala-re*, *de ala*.
xapar	de *ex-aperire*, de *aperire*, obrir, badar
xorc, *exorquia*	de *ex-orchus*, de *orquis*, en grech, testícul. mal ús del temps feudals, en virtut del qual el senyor s'incautava dels bens de qui moría sense fills.
axamplar, *axamplis*,	de *ex-amplare*, Pacuvius, (apud Nonium) usa al verb. *amplare* indicant-lo com un idiotisme.
axugar, secar una cosa; ant. *exaugar* y *exugar*, *axaugar*, treure barca del mar, varar-la.	de *ex-hauriri;* de *hauriri*, passat *haustum*, treure aygua, vuydar una cosa, indica la procedencia 'l passat *axut*, de *ex-haustum*, en cast. *ex-hausto*.
axut, part. passat, també hi hà qui diu *axuar*	que podría ser de *exuere*, sup. *exutum*, treure afora, despullar.
axam, axamenar	de *ex*, y *agmen*, de *agere*, conduir, portar, guiar, menar.
axorbir, descalsar	de *ex* y *orbare*, privar, separar, treure, dividir els ceps, allunyar, d'ahont *orb*, cego.
axonar, cullir la fruyta dels abres, treure'ls fulla seca,	de *ex* y *onerare*, pesar, de *onus*, *oneris*, pes.
axilar	de *ex* y *insula*, illa.
axarcolar	de *ex* y *sarculare*, escardar, també *sarrire*.
axaus, premi que dona en la venta al encant el qui 's queda la pessa al qui fa pujar la dita.	de *ex* y *arra*, *æ*, o *arrabo*, *onis* (*ex-arrabo*, *ex-abo*, *ex-au*, *axau*.) Per la disolució de la labial, qu'en català, com en francès dona 'l diptongus *au*, p. ex. *astrelau*, d'*astrolabium*.

exir, *exida*, celobert, pati tencat en les cases de vila, *exidor*, sortida, *reexir*, *deseximent*, *sobrexir*.	de *ex* y *ire*, sortir, en llatí metex ya eczistex *exire*, sortir.
axancar, *axancarrar*, *axancarro*, joch infantil equivalent a la *marelle* francesa.	del llatí *ex* y 'l germànich *ancha*, anca, *cuxa*.
xuglar	de *ex* y *urgere*, extrémer, empényer, pitjar.

mencionarem ademés alguns mots procedents del castellà y del francès, per ser molt nombrosos:

del castellà, tenim

fexta, per data,	de *fecha*, f. de *fecho*, per *hecho*.
xavo	de *ochavo*.
xato	de *chato*.
tatxado sistema de brodar per quadrícula. (en fr. *point de marque*).	de *dechado*. (1)
hetxura, *hetxurat*	termes de modista, de *hechura*, de *hacer*, com *cochura* de *cocer* y *costura* de *coser*.
xurrapas	de *zurrapas*.
xurriacas	de *zurriago*, de *zurrar*, que per altra part dona *surra*.
xulo	de *chulo*.
xisto	*de chiste*.
matxo	de *macho*, per mul, que 's diu en algunes comarques.

del francès

xagrí	de *chagrin*, nom d'una pell de relligar.
clixé	de *cliché*, que se suposa una onomatopeya.

cuxé de *couché, qui a une couche*, qui té una capa d'altre cosa.
xambra, *chambre, robe de chambre:* però usat en català com a sach d'estar per casa les senyores.

Y després de totes aquestes mostres, que poden donar ab llur aprocsimació, regles d'etimología que permetin aclarir la procedencia d'altres mots, quin munt ne queda encara de paraules estranyes, sens cap filiació aparent, sens cap indici que pugui servir de guía.

quex, quexal, caxalar y *caxalada* } en Roque Barcia ho vol fer venir de *coxa*, cuxa, perque la barra se pot comparar a la cuxa de la boca (!!!!)

axerit despert, viu, y també grill y xitxaret-lo, en mallorquí *axurivit*.
xalarse posarse còmodament, disfrutar d'una cosa, y en mallorquí *xalest*, agradable, ahont fa de bon estar.
xàfec pluja, y *xafagor*, calor atuidora, de xafar (?)
xulla quan una noya es molt poca *xulla*, es ximpleta o voluble, en gitanesch *xullar* o *xollar*, per tallar els cabells a ran de pell.
xorxer brut, porch, que no sigui com *sorcier*, en fr. *bruxot* (no ha donat *llort*, per brut, en ll. *luridus*, groc.)
xerrar potser de *sarrire*, cusir, qu'ha donat *sarria* y *sarrió* (?)
mox en mallorquí, carabassa.
bòlitx un joch d'atzar, *bolitx* y *bolitxa*, bales de jugar de petit tamany.
calax, *calaxera*, es duptós que puguen referirse a caxa.
mex per bè, moltó o ovella.
xònech que diuen al Ribargosa, per vedell.
bruxa, *caputxo*, *latxa*. *latxeres*, *moxina*, *xugla*, *xuriguer*, termes del llenguatge dels pescadors.
xaragall, petita corrent d'aygua.

.....y tants altres..... si haguessim de seguir per aquest terrer, tant fèrtil en conjectures, a força d'anar barrejant paraules; comparantles entre elles y cambiant la manera d'escríureles, potser arrivaríem a trobar totes aquelles minucies genealògiques qu'ostenten ab orgull els mots ben documentats.

Quan la *x* té el sò propiament ibèrich, s'ha d'avisar, fins are, al llegidor, fent precedir la consonant per una *i* absolutament àtona, donantse l'anomalía de que un sò, essencialment simple com es aquest, s'hagi de representar en la majoría de les llengues per dos signes, mentres que, per un respecte potser eczagerat de la tradició, millor dit, per una lamentable rutina, seguex la *x*, signe senzill, corresponent a un sò doble, *cs* y en

català y francès, a dos, *cs* y *cz*. No hi hà pas més motiu per conservar el doble valor de la *x* que per usar encara avuy en dia la *psí* (ps) y la *digamma*, (gg), lletres dobles que'ls grechs clàssichs conegueren, ab tot y que l'agrupació representada per la primera se dóna avuy encara molt sovint.

Sería curiós poder seguir pas a pas totes les solucions o conats de solució qu'a través del temps s'han donat en català a la qüestió avans esposada.

En un testament d'En Gyem de Tamarit, pergamí datat a 6 de Juny de 1354 y procedent del monestir de Santa María d'Alaó, a Sopeyra (provincia d'Osca), se distingex la *xex* grega de la *x* ibèrica fent precedir aquèsta per una *y* grega, sobrepujada d'un punt [1] segurament pera distingir be aquesta *y*, signe mut, de les altres dues lletres semblants, o siguin la *i* llarga o *iota* que molts cops pren el lloch de la *i*, y el signe *et* representat per un tret molt semblant als dos.

Una altra cosa que'ns ha semblat poder deduir de la lectura detinguda del llibre de *Constitucions de Catalunya*, edició gòtica [2], consistex en traduir per *x* el sò ibèrich y per *xh* el sò grech de *xex* [3].

sona *xex* :	entre vocals :	vexells (XVI) conexer (LXXXIII) puxa, vexacions, (LXXXIV, volt.), exellat (XCIII), axicom (XCVI), exira (XCVIII).
	en fi de paraula :	aximatex (p. LXXXIII) introduex (p. LXVI).
sona *ch* :		empatxants (LXXXV) tatxació (XCVIII, volt.), tatxar (c) empatxament (CCLVI).
sona *cs* :	precedint consonant:	exprimir (LXXXIII), excelent CCLV volt.), expresament (XCVII volt.) expedició (CXVIII, y per axò

quan volíen que la *x* entre vocals sonés *cs*, la feyen seguir per una consonant muda. p. ecz.: exhigidors (p. XVIII) y exhigir (p. XCVIII), y segurament qu'aquesta *h* no te res que veure ab l'etimología.

En el segle disset veyem usat, a nostra conexensa per primera volta, la *x* desdoblada, es a dir, representada en son valor grech per *cs* y es en un follet de poques planes anomenat *Tacsa dels preus de les coses* y publicat a Valencia. [4].

Però aquest precedent, y altres que'n degueren eczistir foren completament oblidats en la nostra Renaxensa. Els poetes renovadors comensaren a escriure català posant la *i* abans de *xex* ibèrica y molts cops usant tranquilament la *ch* castellana pera expresar aquest sò; altres escrigueren igual els dos valors, refiantse de l'intuició del llegidor per que 'ls distingís en la lectura. Però desseguida qu'als entusiasmes dels literats succeiren els estudis dels gramàtichs, saltaren a la vista els inconvenients dels dos sistemes.

---

(1) «it. altra archa que fo de na Capdenyla leiyx a la apolana de tots los altres bens meus sitis y mobles leiyx hereu universal a maria roseta neta mia.....»

(2) Falta la portada; segons el colofó: Acaben les dites constitucions, actes e Capitols de Cort en la present obra stampats qui han sguart al bon orde de la justicia civil e criminal e altres coses utils del principat de Cathalunya per Jaume de Vingles; a despeses de mestre Bartomeu Aguilar libreter del general del principat de Cathalunya. A dos del mes de Novembre. L'any mil cinchcents e deu.

(3) Axò per lo que 's refereix al català. En la colecció d'inscripcions llatines d'Espanya coleccionades per En Hübner se troven—moltes cs per *x*, segons me digué Mn. Alcover. Els primers a qui 's presentà el problema, el resolgueren de la metexa manera que nosaltres proposem.

(4) Se conserva en la Biblioteca-Museo-Balaguer, de Vilanova y Geltrú.

Als derrers anys de la centuria XIX, s'inicià la tendencia, a nostre entendre destinada a predominar, de separar la x composta, y de distingir ben clarament els dos sons a que correspòn.

El Pare Nonell, en son *Anàlisis Fonològich ortogràfich*, (1896) y en sa Gramàtica (1898), En Joseph Poal y Jofresa en sa *Grafía elemental* y per fí Mossèn Antoni María Alcover, usant axò en totes les seves publicacions y esplicant les raons en que s'apoya [1], han atret l'atenció sobre tema tant important, y val la pena de somar tots els esforsos a fí de conseguir la victoria, que sens dubte ajudarà a la catalanisació de nostre idioma, avuy encara tan malmenat per influencies forasteres. Cal també sols recordar ahont paren els plurals femenins en *as*, imposats per la moda castellana y que una coratjosa campanya seguida ab constancia per *L'Avenc* [2] ha vingut a desterrar. Ara encara s'escorren en la correspondencia epistolar per una remanencia de la costum y en alguna qu'altra noticia de periòdich, feta a corre-cuyta; però la victoria de les *es* es decissiva.

Acoblant els mots d'escriptura duptosa en series afines, resulta qu'hem necessitat fins a 18 divisions y axò sol ya vol dir que hi hà divuyt ocasions de confusió possible, [3] que no seràn res, si's vol, pera 'ls erudits y pera 'ls qui coneguin més d'una llengua, però 'l lector apressat, topa en aquest terrer, com en altres varis, ab tals dificultats, qne la majoría de vegades abandona l'escriptura del català y 's dona vergonya de la lectura en veu alta [4].

Val la pena de passar una ullada ràpida a les paraules que, com a mostra, hem acoblat, escribintles ab la grafía actual.

(1) Bolleti del Diccionari de la Llengua Catalana, tom. III, N. 4.

(2) En realitat ja portava origen de la restauració dels Jochs Florals. Els de tendencia castellanisadora, y per lo tant, partidaris dels plurals en *as*, anomenaren als adversaris: els *as-es*, es a dir els partidaris de que les *as* se tornin *es*.

(3) Ademés s'ha de recalcar el cas en que la paraula, en composició, vingui a fi de ratlla y's tingui de dividir per l'indret de la xex; p. c: *bai-xar*, *aflui-xar*, o be *ba-ixar*, *aflu-ixar*, aneu a sapiguer en quin dels dos casos es més desastrós l'efecte en la lectura.

(4) Els grans arguments pera sostenir la conservació de la *i* muda abans de la *xex*, es que hi hà comarques catalanes en que encara's conserva en la pronunciació aquesta *i*, mentres qu'ab aquest sistema lo que's conseguex es qu'al llegir la transcripció d'una conversa un ho sàpiga si'ls interlocutors pronuncien la *i* o no.

Designació del grupo	VALOR fónich	REPRESENTACIO ACTUAL	ECZEMPLES
I	ks	cs	sacsejar, llacsó, sacsó.
II		chs	flachs, sechs, ruchs, pochs, porchs, suchs, esvoranchs, sanchs, rechs, blanchs, amichs, públichs.
III		cc	raccions, facciò, friccionar, accionista, introducció, atracció, ficció, reducció, paccionar, (ant.)
IV		x	lavant, luxe, flexió, axioma, luxació, fixar, anexió, complexe, conexió, fluxió, mixte, afixe.
V		xc	excèntrich, excessiu, excepció, excitant, mixció.
VI	kz	x	examinar, exigir, existir, exordi, exacte, exemplar, exageració, exhalar, exhibir, exorbitant, eximent, exuberant.
VII	s	x	explicar, extreure, extradició.
VIII	x ch francesa	x (inicial)	xerrar, ximplet, xorch, xaloch, xop, xup, xipoll.
IX		x (medial, precedida de consonant)	marxa, xarxa, clenxa, llanxa, planxa, ninxo, pinxo, ranxo.
X		(x final)	ix, pix, Flix, enguixar, y en algunes formes verbals valencianes com: seguix, partixse.
XI		ix, medial	reixa, caïxa, amoixar, baixar, queixal, cuixa, fluixesa.
XII		x precedint la *i*	reexir, Eximenis, ruxim, axilar.
XIII		x, seguint *au*	rauxa, nauxer, disbauxa.
XIV		ix final	moix, queix, boix, fluix, calaix, peix.
XV	ch (sò castellà)	tj	fatj (y fatjeda).
XVI		ig	boig (y bogería).
XVII			roig (y rojor), enuig (y enutjar), ormeig (pl. ormetjos), puig (y pujol, pujals), estuig (y estotjar).
XVIII		tx	fetxa, esmotxar, empatx, cotxar, acotxar, (acostar, Camp de Tarragona), cotxera, gavatx.

I y II

Són molts els qui confonen en l'escriptura el grupu I ab el II, tant per posar les paraules, molt poques, del primer ab *ch*, com per escriure sens la *h* muda els plurals de les paraules acabades ab *c*. Aquesta *h* seguint a la *c* ens sembla l'última reminiscencia del ús dels primers segles fins al segle XVI, en que 's posa *ch* per expresar el sò *k* o *c* forta, com fa l'italià avuy en día encara. Mossèn Grandía defensa la conservació de la *ch* final alegant que després de la *c* se sent una aspiració que té d'espresarse d'una manera o altra; a molts aquesta aspiració no 'ls ha semblat més que l'emissió automàtica d'ayre pel retorn de la llengua d'una posició extrema a la normal.

S'ha d'observar que tot sovint se posava, en temps dels trovadors, *cs* per *ts*, confusió qu'encara establex avuy el poble entre les dues agrupacions: axís tenim *llacsó* o *llcesó*, nom donat (Costa de Ponent) a una herba lletosa, qu'evidentment s'hauría de dir *lletsó*, (en el Ribagorsa diuen *lletrera*) y 'ls codis de l'època dels trovadors posen: *jaxía* o *jazía*, per *jatsia*, *malvaix*, per *malvats* (1).

III y IV

Potser uns puristes eczagerats trobaríen que no es igual el sò de *cc* y de *sc* en les paraules d'aquesta agrupació al de *cs* o *chs* dels anteriors, però se necessitarà en tot cas mirar molt prim per donar-los rahó y 's podrà assegurar, sense pecar de massa atrevit, qu'en el parlar vulgar, se confonen en absolut.

En la serie III, es a dir, quan se donen dugues *cc* devant de *i*, equivalent al grupu llatí *cti*, seguit d'una vocal, el castellà ha convertit la *t* en *c*, perque ab *c* la pronuncia-però el castellà no te cap rahó de ferho axís a nostre entendre. No veyem als pagesos, escriure *acsió* en llurs cartes, ells qu'escriuen tal com parlen? Donchs perquè no hem de seguir-los? Pronunciarà algú diferent *acció*, d'*acsió*?... ens costa de creure. De totes maneres, mentres no s'unifiqui el valor fònich de la *c*, no sería inconvenient gros el de fer equivaldre al sò *ks* les lletres *cc* devant de *e*, *i* y *cs* en tots els casos.

Quan se trova l'aficse llatí *ex*, representatiu de procedencia o privació, devant de paraula comensada ab *c*, se forma un grupu de tres consonants *csc* que ningú s'amoina en pujar y baxar; aquestes paraules se diuen:

ecèntrich, ecessiu, ecepció, ecitant.
o be escèntrich, escessiu, escepció, escitant.
o be ecsèntrich, eccessiu, ecsepció, ecsitant.

Y ya 's pot ben dir que l'última forma es la menys usada, la que fa més sabi, en una paraula. Aquesta múltiple pronunciació del metex mot es deplorable; s'ha d'admetre, però no 's desterrarà que no s'escrigui la paraula segons la forma de parlarla que 's declari millor. A nostre entendre, es la segona qui té la ventatja de conservar la primera lletra del arrel facilitant les aprocsimacions etimològiques, sempre profitoses. Quan aquesta primera lletra del arrel no es la *c* ya s'ha convertit la *x*, fins en castellà y tot, en *s*, axecantse generals protestes contra 'ls qui adopten la grafía etimològica, seguint ecsitacions de l'Academia Espanyola de la Llengua. Aquestes paraules sols per memoria les hem indicades en el grupu VII, ya qu'encara hi hà qui 's dexa seduir per l'aparensa més sabia, més oficial qu'ab la *x* tenen.

---

(1) F. Diez. — Grammaire des langues romanes. Paris, 1874.

V y VI

En general se pot dir que la *ksí* grega sonaría *kz* en català quan formi part de l'aficse *ex*, y *ks* en els demés casos. En francès la distinció es purament intuitiva.

En inglès hi ha tendencia a a representar per dos signes el doble sò de la xex d'origen sabi y a simplificarlo quant se troba devant d'un sò semblant: p. e. *ecstasi*, *ecstalic, eccentrical*.

En molts manuscrits del temps dels trovadors, generalisant l'empleo de la *xex* grega, l'usaven en els plurals de les paraules acabades en *c*, per ecsemple. Roman de Jaufre (1) y en altres que posen: *amix mendix*, *donx* y fins formes verbals *dix*, *afix*, y en altres *amics*, *mendics*, *doncs*, *dics*, *afics*.

VII a XIV

Els casos en que la grafía actual fa sonar ab sò ibèrich a la *xex*, son en realitat cinch: en principi de paraula; en mitx de paraula, quan la precedex consonant; en fi de paraula quan la lletra precedent es *i*; y per donarli en mitx de paraula quan no la precedex consonant y en fi, quan no la precedex *i*, se li hà d'anteposar una *i* signe, una *i* muda, qu'enreda no poch als estrangers que volen estudiar el català y als nostres propis compatriotes, quan no son molt entesos en coses de lletres.

Cal advertir que moltes paraules pronunciades ab *xex* en les comarques marítimes del centre de Catalunya, que son les que donen son contingent més gros al llenguatge escrit, en general pronuncíen certes d'aquestes paraules, ab *tx*,. Per ecsemple: aquí aquí diem *rexa*, y a Mallorca *retxa;* a Mallorca diuen *boxar*, per moure's, bellugarse, empènyer una cosa; al Ribagorsa diuen *botxar*.

XV a XVIII

Les formes de representar en català el sò *ch*, tant característich de la llengua castellana, poch han variat desde 'ls temps més antichs, en quant als casos senzills. En els temps de major decadencia, s'escrigué també en català ab *ch*. No 's pot ignorar que hi hà casos duptosos, qu'indica be Mossèn Alcover en ses Rondayes Mallorquines (pròlech del 1.er vol. - segona edició). Però aquest estudi ya se surt del tema.

* * *

Ens sembla prou demostrada, ab tos els anteriors raonaments, l'urgent conveniencia de que siguin unificats desde un punt de vista fonètich, tots els valors de *xex*, y ens atrevim a proposar a que 's representi

per *x* : sempre que 'l sò sigui com el francès *ch*.
per *tx* : quan sigui el sò el de *ch* castellana.
per *kz* : quan el sò sigui aquest.
y per *ks* : quan també sigui aquest sò.

(1) Lexique Roman ou Dictionnaire de la langue des troubadors, per M. Raynouard. Paris, 1838.

ESMENA ADICIONAL de Mn. Antoni M.ª Alcover, acceptada pel ponent.

No 's pot admetre la x en els mots provinents del llatí ont la fonètica catalana, com la castellana popular, ha convertida la *x* en *s*, (v. gr. *esperiencia*, *estranger*, *estensió*, etc.)

ESMENA TOTAL de D. Pompèu Fabra, no acceptada pel ponent.

A. Procedencia. Els fonemes llatins que donen normalment *x* en català són: *x*, *ps*, *ssi*, *sti*, *sc* davant de *e* y *i*.

B. Ortografía. El sò *x* pot esser:

I. Inicial. En aquest cas s'escriurà (y s'ha escrit sempre) *x*: *xop*.

II. Darrera de consonant. En aquest cas s'escriurà (y s'ha escrit sempre) *x*: *gronxa*.

III. Darrera de *i*. En aquest cas s'escriurà (y s'ha escrit sempre) *x*: *ix*, *guix*.

IV. Darrera de *a*, *e*, *o*, *u*. En aquest cas s'escriurà *ix*: *baix*, *baixa*. (Així escrivien comunment els antichs en fi de paraula, y alguns cops dintre de la paraula. La grafia *ix* actual, no es, donchs, cap *convenció nova*: es senzillament una *generalisació* d'un procediment antich, el qual té l'aventatge de diferenciar, en l'escriptura, la *x* palatal de la *x* doble llatina dels mots savis com *axioma*, *examen*).

Els que no accepten *ix*, fan la diferenciació de les dues *xx*, escrivint *acsioma*, *eczamen*; però aquestes grafies tenen l'inconvenient de no esser ni etimològiques ni *tradicionals*.

D. Joseph Alcoverro y Carós, Doctor en Filosofía, y Lletres *en defensa de les seves esmenes a la conclusió III.*

1.ª ESMENA

Diu la conclusió 3.ª d'aquest tema, entre altres coses, am les quals coincideixo, que 'l sò de *x* deu distingirse escrivint TX *quan sona com la* CH *castellana*.

En son lloch representem nosaltres aquest sò per:

« *Tx*, quan, *no essent final*, sona com la *ch* castellana.

TJ *o* TX (*o simplement* TX), *quan*, *essent final*, *pertany a una paraula quals primitius o derivats porten també* TJ *o* TX *en mitj de paraula* (DESITJ *y* DESITJAR, DESPATX *y* DESPATXAR).

IG, *quan*, *essent final*, *pertany a una paraula quals primitius o derivats porten* G *o* J *en mitj de paraula* (BOIG *y* BOGERIA, PUIG *y* PUJADA)».

Sortim en defensa de l'ortografia tradicional, quan el sò equivalent al de *ch* castellana es final, perque entenem que aixis ho exigeix la consagració d'una lley característica de la Fonètica catalana, que formulem en les nostres «Lliçons d'Ortografia» de la manera següent:

«El sò xiulant paladial suau (j = g) quan li correspòn esser final de mot, reb una doble paladialisació. Ex.: *raig* (de *rajar*); *veig* (de *veure*, qui té les formes *vegés*, *veges*, etzètera)».

Ara, be: haventhi altres famílies de paraules que, quan no 's troben en fi de mot ja tenen la doble paladialisació, això es, equivalent a *ch* castellana, creyem que l'ortografia tradicional ja ve de les qui reben aquesta doble paladialisació *no més que* quan son finals, escrivint en el primer cas *tx* y en el segon *ig*.

2.ª ESMENA

Diu la conclusió, que 'l sò de *x* deu distingirse axís meteix per *cz* quan se pronuncia com en *examen*.

En son lloch, representem nosaltres aquest sò, per

«X, *o en derrer cas per* GZ, *en paraules qui comencen per* EX *y sonen com en* EXAMEN».

A ben poques confusions pot donar lloch, l'ortografia per nosaltres defensada; puix, aquest sò, no més se troba en paraules qui comencen per *ex*, no haventnhi qui, començant axís, sonin com a *cs*, y podentse comptar amb els dits d'una mà, les que en aquest cas sonen com a *xeix*. No se m'acuden més que *eixir* y sos derivats, *eix* y *eixalar*, *eixamplar* y *eixam* (qu'escrivim impropiament amb *a*). Y encara l'origen d'unes y altres paraules, es el meteix, y bo es respectar, podentho fer, aquest origen. Y encara les primeres, com fa notar Mn. Grandia, paraules no gayre vulgars, mentres que les segones ho son del tot, y en boca del poble, han modificat el sò primitiu compost.

Però en el cas de que volgués rebutjarse aquesta gràfia, qui està d'acort am l'ús y l'etimologia, tampoch, atenent a les lleys fonètiques, deuria representarse 'l sò qui 'ns ocupa, per *cz*, sinò per *gz*; perque axís com no es possible un sò momentani suau davant del sò fort de *s* (= *ss*) tampoch hi cap un sò fort, com es el de la *c*, davant del sò suau de la *z*. Axís, donchs, en *examen*, el sò de *x* s'hauria de transcriure, en tot cas, per *gz*, quals sons representa, lo qual fora potser, en la pràctica, un xich violent.

ESMENA de D. RAMON GOIG, no acceptada pel ponent.

1.er Aquesta *i* que 'ls uns rebutgen per inútila y altres sostenen com a tradicional (lo qual casi equival a dir que també la consideren sença valor) de fet l'havem convertida en *j*; lo meteix que va passar ab la *i*, que per no estar combinada ab cap *s*, *c* o *t*, no va haver-hi cap inconvenient en representarla per *j* per distingirla de la *i* vocal, com no va haver-n'hi cap en acceptar la *v* com a consonant y la *u* com a vocal.

2.on Si la falta d'una consonant equivalenta a una *j* actual va obligar als antichs a adoptar la *x*, *ix* y la *ig* per evitar confusions, no es just sostindre-ho ara que tenint la *j* exclussivament com a consonant, nos permet representar tots los sons que 'n deriven, sença cap confusió, desterrant formes que si be foren d'utilitat, avuy resulten enredoses.

Per tot lo qual proposem que de la *j*, se 'n fassi ús de la següent forma:

Josep, vaja, gruj	(grujecsacte no gruxecsacte).
Mitja, mitj, despatj	(despatjample no despatxample).
Jsicra, fajsa.	
Despatjsar, escabetjsar.	

Y si algú s'empeny en volguer començar o en acabar paraula fent sentir la força de la *ch* castellana, poch li costarà representar-ho, lo meteix que si desitja lo valor de *xeix* al final de paraula, com si vol fer la *g* tal com la pronuncien alguns de la provincia de Tarragona. Ho tindrà escrivint: *tjsicra, grujs, despatjs, tjerra.*

COMUNICACIONS

Del *Prof. Pier Enea Guarnerio,* Catedràtich de l'Universitat de *Pavia.*

Brevi Aggiunte al lessico algherese

Le concordanze tra l'algherese ed il catalano risultano così numerose ed evidenti dalla comparazione istituita nel mio lavoro (1) che parmi superfluo riassumerle non che indicarle.

Mi si consenta piuttosto di ricordare che in quello studio io procurai di ricercare a quale delle varietà catalane l'algherese si riattaccasse, il che avrebbe portato di conseguenza a stabilire la regione, donde mossero i primi abitatori di Alghero. Infatti, prendendo a base un opuscolo del Milà y Fontanals (2), valoroso antesignano de'nostri studi, io rilevavo che speciali attinenze intercedono tra l'algherese ed il barcellonese, quali per esempio l'alterazione che subiscono l'*e* e l'*o* atoni, e mi veniva fatto di conchiudere che «da Barcellona provenissero i primi coloni, trapiantati da re D. Pietro il Cerimonioso nella città d'Alghero (1354); la quale, anche per questa ragione, non a torto fu designata dagli antichi col nomignolo di Barceloneta».

Ma le nozioni forniteci dall'opuscolo del Milà, per quanto chiare ed acute, non sono però così esplicite da non farci desiderare maggiori determinazioni per toglierci ogni dubbio. Nè le altre notizie che ho attinto a studi posteriori, sono valse ad acquietarmi l'animo in un'assoluta certezza. E valga il vero. Vedo interamente confermata la mia osservazione intorno ad *e* e *o* atoni nell'algherese dalla *Grammatica del dialetto algherese odierno* di Giov. Palomba, il quale a pag. 1 avverte che «se nella forma originaria o nelle corrispondenti forme italiane o catalane, c'è un *e* o un *o* atoni, il primo in algherese si cambia in *a*, il secondo in *u*», All'incontro, per quel che riguarda lo stesso fenomeno nel catalano, il benemerito Alcover nelle *Questions de llengua y literatura catalana*, pag. 415, mi apprende: «Es característich de la nostra llengua desde son origen el donar el mateix sò a la *a* àtona que a la *e* àtona, axò es, un sò apagat entre *a* y *e*, com el de la *e* que 'ls francesos diuen *muda* o la *e* inglesa de *mother* o del participis *stolen*, *spoken*, etc.». E ciò conferma a pag. 443 dicendo che fra gli altri suoni la *e* ha pure «el sò apagat per l'istil de la *e* muda francesa y que 's confón amb lo sò de la *a* àtona»; e

(1) *Il dialetto catalano d'Alghero,* nell'Archivio glottologico italiano IX, 261-364 (1885).
(2) *Estudios de lengua catalana; Catalán contemporaneo, lenguaje de Barcelona* (1875) in *Obras Completas*, III, 511.

non indicando speciali regioni di tale suono, parrebbe che esso sia comune a tutto il dominio catalano, poichè a pag. 444 per l'*o* atona distingue chiaramente che «dins Catalunya oriental, Catalunya francesa, Menorca, Ivissa, Sòller (Mallorca) y Alguer (Sardenya), sòna com *u*». Ora, se apro la *Gramàtica Preceptiva Catalana* del Dr. Mariàn Grandía, a pag. 11, leggo: «la *e* àtona a Barcelona y Girona sòna com la *a* àtona», che come aveva già notato «té un sò apagat entremig de *a e*». E a pag 12: «la *o* àtona sòna *u* en les provinces de Barcelona, Girona, Rosselló y Balears».

Confrontando le nozioni date dall'Alcover e quelle del Grandia risulta evidente una differenza non lieve rispetto all'estensione geografica dell'$^{e}/_{a}$ àtona, onde data codesta incertezza, mi è necessario esprimere il voto che della viva parlata di Barcellona sia procurata una genuina descrizione fonetica e morfologica con l'esattezza rigorosa che la scienza richiede; e dovrei aggiungere che di tutte le varietà e sottovarietà dialettali viventi sarebbe desiderabile una simile descrizione. Apprendo anzi con piacere che per Maiorca l'ha già procurata il Dott. B. Schädel con lo studio *Mundartlisches aus Mallorca,* ma non lo conosco ancora.

Sulla base di siffatte descrizioni si potrà allora compiere una comparazione esauriente col catalano d'Alghero e vedere con piena cognizione di causa, quanto codesto rampollo cresciuto nell'«isola dei Sardi» serbi fede al linguaggio della madre patria e quanto se ne distacchi pel diuturno premere che gli fanno d'ogni intorno gli idiomi sardi, oltre che l'italiano letterario.

Del resto giova ripeterlo, l'algherese non suona esattamente come il catalano, che meritamente diciamo letterario, ma ne è una varietà dialettale, le cui caratteristiche, da me additate oltre venti anni or sono nel citato lavoro, concordano con l'esposizione che ne fa ora il Prof. Palomba nella diligente Grammatica testè regalataci. L'algherese sta al catalano come vi sta il maiorchino, il barcellonese e via dicendo. Errerebbe pertanto chi prendesse come saggio della parlata algherese i bei versi di Ramon Clavellet, sotto il qual nome tutti sappiamo che si nasconde il nostro Antonio Ciuffo d'Alghero; poichè i suoi versi, ora, così gagliardamente efficaci, ora così delicatamente soavi, sono scritti nella più pura lingua letteraria di Catalogna [1].

Premesse queste considerazioni generali, in attesa che si compia il voto sopra espresso, chiedo licenza alla vostra cortesia di qui presentarvi una nuova breve serie di voci algheresi, delle quali altre si riattaccano evidentemente al ceppo originario catalano, altre sono dovute invece all'influenza castigliana, altre infine a quella sempre più invadente del sardo.

Alla I.ª serie spetteranno:

algh. *magiancà* «dare la seconda zappata alla vigna per rincalzare le viti», e *magianchera* «seconda zappata, o tempo della seconda zappata»; non altro per la forma che il cat. *magencar* «aixarcolar las plantes la primera vegada» Saura, e pel significato il cat. *esmagencar* «cavar las vinyas» ib.; se non chè nelle due voci algheresi vedremo l'*e* atone in *a* secondo la norma propria d'Alghero e l'infinito in *-à* anzichè in *-ar*. La voce ritorna tal qual nel côrso *magghincà* Cirno I 37 'zappare la vigna nel maggio' e

(1) *La Conquista de Sardenya,* cansó èpica; ensalg y versos; Sàsser, Tip. Armònia Sarda, 1906.

pel suffisso rientra nella serie studiatra del Salvioni *Bollet. stor. della Svizzera Ital.* XXI *93-101* e dal Merlo *Nomi romanzi dei mesi* ecc. 220-21 n.

algh. *raçatà* «ricevere, ospitare, *raçatàt* «ricevuto, ospitato»; ripete il cat. *receptar* che vale anche «rebrer» Saura, ancora con gli *e* protonici in *a*, la desinenza infinitiva in *-à* e l'assimilazione di *pt* in *t*.

algh. *tarràt* «terrazzo»; è il cat. *terràt,* ancora con *e* protonico in *a* e notevole per la desinenza nominale *-àt*, a cui corrisponde *-ádo* nello spagn. *terrado.*

algh. *tragiu* «foggia, modo di agire»; è il cat. *trajo* con *o* atono finale in *-u*, e ritorna nello spagn. *traje; traggiu* è pure del sardo comune, col senso di «foggia, moda».

algh. *trampà* «inganno», *trampà* «trappolare, ingannare», che ritorna tal quale con parecchi derivati nel sardo *trampa* «frode, tranello», *trampare -eri -osu*, etc.; concordano col cat. *trampa* «artifici pera cassar animals salvatjes» Saura, e relativi derivati *trampejar, trampista*, ecc.

Alla II.ª serie, d'importazione spagnuola, apparterranno:

algh. *ciurodu* «cosa melmosa, sporcizia», *ciurudà* «sporcare», *ciurudós* «sudicione», che in senso morale valgono rispettivamente «imbroglio, imbrogliare, imbroglione»; tutti sono da ricondurre allo spag. *chorro* «zampillo», donde il sardo campidanese *ciurru* «zampillo, cascata d'acqua», e lo spagnuolo ha pure *chorrito* «fontana che dà poca acqua» e quindi facilmente non limpida, ma melmosa, come dice la voce algherese.

algh. *mazzén* «magazzino», che è lo spagn. *almacén* privato della prima sillaba.

Della III.ª serie, d'influenza sarda, saranno:

algh. *anfilchí* «infilzare, passare da parte a parte», che è il logudorese *inferchire*, gallurese *infirchí;* ed è superfluo notare che le alterazioni della voce algherese sono conformi alle norme sue proprie.

algh. *aschittí* «scontare», da confrontare col log. *ischittire* «saldare».

algh. *bagantinu*« quel pezzo di vigna non piantato e destinato al seminerio», che è tal quale nel campidanese e si dirama, come è evidente, da *bacante* «vacante».

algh. *ciora* e *ciuretta* «matassa e matassina», forma apocopata del log. *azzola*, diminutivo di *azza* dal lat. ACIA, quasi fosse **zola,* col cambiamento di *z* in *ci* e *l* in *r*, come è di norma nell'algherese.

algh. *érighe* «elce»; è il log. *élighe* ancora con *l* intervocalico in *r*.

algh. *poju* «pozzanghera»; ripete tal e quale il logudorese.

algh. *tinià* «stridere di una superficie levigata su cui si strisci un'unghia», *tiniarura* «leggera intaccatura, scalfittura»: da collegarsi col log. *tinniare* «crocchiare di stoviglia filata», e vi è notevole lo scempiamento del doppio *nn*, e il *-r-* intervocalico succeduto al precedente *-d-,* come si avesse avuto *tiniadura,* sostantivo derivato dal participio *tiniadu.*

D'*En Joan Palomba,* Mestre d'Escola d'*Alguer.*

La Gramàtica del dialecte modern alguerés

He pres la paraula més per purtarvus un coral salut que per altra rahó. Sigariva de fet un pratendra massa de las mias forzas lu vanir ama seura sensa timor en mig a tantas il-lustres personas que fanan honor a la ciencia y tenan alt lù nom de català.

Ma sicòm la cortesia de aquellus que han organisat 'l present Congrés m'ha fet tant ardit, no crech inútil dar algunas aspiegacions ademunt del mètodo de mi siguit en compondra la mia gramàtica del dialecte algueré modern.

Lu treball meu té dos fins: primer de tot jo he vulgut dar forma sistemàtica al dialecte del meu pais en manera que lus minyons na tenguin en ment l'asquema regular y sa cunvincin que lu dialecte d'ellus no es mancu nobra, ni mancu organicament combinat de lu que sigui l'italià que ellus deuràn usar en las llurs relacions de la vida: en segons lloch, he cercat de fissar en qualqui modu la fonètica y la morfologia del nostru dialecte de manera que ell pugui resistir als assalts de cada dia de los custarels dialectos sardos y de l'italià literari.Aquest segons fi es aquell per 'l qual no he cregut andiny lu meu treball del judici vostru, Illms. Senyors, perqué a mig de tanta reflorir de estudis catalans, no vulguareu dasdinyar l'umil gra que jo port a la costrució de aixì gran edifici.

*
* *

Quant al mètodo, la scelta m'es resixida un poch difícira. Si avessi usat la grafia italiana, las paraulas algueresas sigarivan resixidas asmitjadas y etimologicament mes allunyadas de la llur forma primitiva; si dasprés avessi usat la ortografía catalana, mes difícira na sigariva estada la letura a lus minyons del meu pais y an aquellus, entra lus italians, que hagin tangut a mans lu meu llibra. Axì he triat una via de mitj. Ningù de vus-altres, Il-lustrissims Senyors, ignora çertament a qual perfecció siguin estats portats lus estudis glotològichs en aquestus ultims temps per obra de lus esforsus reunits de lus cienciats de totas las nacions y aspecialment a qual grau de esatesa cientifica siguin estats reduits de la cèlebre rivista de Graziadio Isaia Ascoli, del títul: «Arxiu glotològich».

L' «Ascoli» ha dat las reglas mes necessarias pe riproduhir ama senyals molts semplices lus sons mes cumplicats y lus cienciats de cada pais han aceptat, ama lligers cambiaments, lu sou sistema.

Ara jo pe evitar la dobra dificultat de la qual he parlat primé, he pansat de siguir 'l sistema de l'«Ascoli» y ma'n so trobat sudisfet.

De fet, lus senyals nous que jo he introduit no son molts ni difícils y un prospecte pusat en principi de 'l llibra n'aspiega lu valor en modu axì clar que també aquellus que sa n'antenan poch lu podan comprenda. Quant despres lu lector lus ha suficientement cunaixuts, pugueràlligir l'algueré nel modu meteix que sa pronuncia ama grandissima facilitat.

De mes: ama aquest sistema he pogut riproduhir també las mes lligeras asfumaduras de la pronuncia algueresa, aspecialment en çertos sons pe lus quals l'italià, ni 'l català pussaeixen sons del tot corrispondents.

Per esempla: en las paraulas *brażè, brażа, ażeltu*, etc.

Ningú donchs de vus-altrus, Senyors Il-lms, m'an vulguerà fer culpa de ma essar allunyat de la grafia catalana, quant sa pensi a qual publich lu llibra sigui principalment destinat y a las rahons que m'han fet usar 'l sistema científich.

Pel restu he siguit l'ordre comunement adutat en totas las gramàticas, tanint d'ull de mes de tot aquellas de lus Rdms. Para Mariàn Grandia e P. Nonell, a las obras dels quals so deutor de molts adjuts y indiricis, y als quals donch ananqui públicas gracias.

*
* *

Y ara pocas paraulas a propòsit del meu *Diccionari Alg. Cat. Italià* al qual no he ancara dat l'ultima mà, mà que esper de puguer finir fra brevissim temps.

¿Pe l'astudiu esat y complet de una llengua o de un dialecte basta forsis una gramàtica també més rica de aquella que jo us present?

Ningú de vus-altrus, Il-lms. Senyors, lu creu, y jo també convincit de això he pansat de recollir totas, o casi, las veus de 'l dialecte alguerés, pusant-li acustat las currispondentas catalanas y italianas.

L'utilitat de aquest treball siguerà dobra. Primer de tots lus meus concitadins pugueràn veura ama facilitat de quant sa allargui lu dialecte d'ellus de avuy, sigui en la fonologia, sigui en la part lessical de la llengua mara; en segons lloch cada bon català veurà com sigui anada modificantsa la seva favela en las bocas de aquestos colonos llunyats cintats de dialectes de tipu divers.

Lus mignons després, en las llurs consultacions, tengueràn sempre sot'ull la forma mes regular de las paraulas y, senza fatiga, entengueràn crixir en ellus la conaixencia de la llur origine.

Jo esper així que ama magior facilitat puguerà després en lo meu pais difondra lus escrits de lus il-lustres catalans del passat y del present, important camì pe la conservació de las tradicions nacionals.

*
* *

Com aquell que per tanta temps ha siguit un estimat ideal y esulta vejent que altrus mes forts y mes valurosus d'ell l'encoragian, lu consellan, l'adjuran, així també jo, primé de acabar, no puch tratendra l'impit de la mia joia nel veura així ben acullida la pobra obra mia.

Això ma es prumesa de un gran, gloriós avenir pe la causa catalana a la qual jo en aquesta esplèndida ciutat, així ospital y cortesa, en aquesta Assamblea de Il-lustres personatges tots units en una sola idea, plaudeix de fondu del cor gridant:

Viva la terra de Milà e de Bastero! Viva Vittorio Balaguer! Viva Catalunya!

De *N'Antoni Ciuffo*, d'Alguer.

Influencies de l'italià y diferents dialectes sards en l'alguerés

Ilustrissims Senyors y cienciats de tots los pahisos:

Me rencreix que tengui d'aprofitarme una mica del temps preciós, consagrat a n'aquest Congrés treyentlo de personalitats de molt mèrit que jo no tengui, quals fruyts estajonats de llur saber estaràn ben plens d'aquella erudició que falta al meu ensaig sobre les influencies de l'italià y diferents dialectes sards en l'alguerés.

L'assumpto que jo m'he triat no falta d'interés, això es innegable, però tota la sua trascendencia y valor en la filologia li venen especialment de la manera de saberlo tractar.

Jo no he conseguit això, ja que no es en mi la cultura suficienta pera aquesta rama d'estudis y si avuy me só posat a la proba, lo meu desitj es estat més gran de la mia capacitat.

Lo sé, no era jo lo més indicat per tractar aquesta questió; los meus companys Joan Pais y Palomba, que tan bellament representà los algueresos en la inaugural, com a mes fondats en la llenguística haurian pogut fer millor de mi.

Per això jo no lis-hi parlaré com a filòlech ma a la casolona y en lo nostro alguerés com un amant de la llengua y de la tradiciò patria.

Vostés acceptin lo meu ensaig, així com és, no negantme, en cas de falta, llur generós compatiment.

*
* *

Hi ha, en lo nostro llenguatge, una bona partida de diccions forasteres que, sobreposantse en ell, barren l'ixida a moltes de les velles paraules catalanes, substituhintles en l'ús de la nostra manera de parlar de cada dia.

Y'l vell minador de l'espirit català, si vol descubrir la viva vena de l'alguerés, deurà treballar molt y de ierm, desfossant lo subsol d'aquest llenguatge, demunt del qual s'adensen, formant espessa crosta, les influencies italiana y sarda.

Aquesta, amb una gran cadena de pobles y de viles, volteja la nostra ciutat y l'invadeix de cada banda.

Aquella, intromesa en la vida pública, en los uficis gobernatius y administratius, en les escoles, en les iglesies, se n'entra a poch a poch en l'ambent del senyoriu que habita les plasses y vies principals, lo qual, també en la vida privada, emplea la llengua italiana y aquesta ensenya als fills de la naixensa.

Sense comptar l'apartament de l'Alguer de tota relació política amb Catalunya; que se troba d'ella a una gran distancia de mar; que han passat molts anys de la dominació catalana en Sardenya, hi ha un'altra causa que contribueix poderosament y dona empenta a'n aquestes influencies.

L'Alguer, estació de banys, una de les primeres de Sardenya, cada any dona estada, en los tres mesos de l'estiu, a gran part de la gent de Sàsser, la segona capital de l'ínsula y centre important de població; y molts altres banyants acudin de les viles de l'entorn, fugint de la calorassa, per venir a refrescarse en la nostra mar.

Aquesta invasió periòdica, en la petita colonia catalana, de tota aquesta massa forastera, procedent de la Sàsser moderna y civilisada, com de dins la Sardenya bàrbara y selvatje, dona a l'Alguer, en aquella època, l'aspecte d'una ciutat, per la diure així, cosmopolita; tenint a la vista costums diverses y ohint diversos llenguatges.

L'algueréss, a la sua volta, per poguer tractar amb tota aquesta gent que té hostejada en casa ¿qual medi d'espressió usa? Lo seu parlar? Jamay. Perqué no 'l comprengarien, essent ben comptats en Sardenya, los no algueresos, que, no tant sol de parlar ma entenguin aquest llenguatge.

L'alguerés, per forsa, a qui li parla en italià té de respondre en italià, a qui li parla en dialecte sard: logudorés o sasserés, té de respondre en dialecte.

Y de n'aqui ne ve que l'alguerés, com es provat per les necessitats del comers, parli, quasi a la perfecció, no solament a la llengua italiana, ma també los diferents dialectes de la ínsula que l'estrinyin de cada banda y l'invadeixen a dins de la mateixa llar payral.

Si'l txapador alguerés surti a fores de les sues muralles y atravessa 'l camp per anar a ofrir lo bras en cultivar les terres; si 'l mercant de peix va per les viles a vendre lo producte de la sua marina; després que fa cinch kilometres, de cada banda ell surti, se troba en un ambent llengüisticament extrani, y si ell hi vol campar y guanyarse la vida té d'apendre lo dialecte del lloch.

L'estudiant alguerés, si vol seguir les escoles altes és menester que vagi a l'Institut y Universitat de Sàsser, passant á n'aquesta ciutat quatre o cinch anys en que no parla l'alguerés més que amb calqui connatural, company seu d'estudis. Y si vol comunicar y avansar en mitj d'un element de llengua y de cultura no seu, ma més evolut, fins que se fassi una posició per la vida, té d'assimilarse d'aquesta cultura, usant en tots conceptes la llengua italiana.

Are, observin aquesta petita colonia, que no passa de 10,000 habitants; tant aprop de Catalunya com de Suissa, que per fronteres llengüistiques no té més que les sues muralles y judiquin per veure si podía resistir influencies com les damunt anomenades.

Lo llenguatge alguerés no podía mantenirse, per forsa, sempre en tota la sua puresa, y de resultes d'aquesta mescla de parlars n'ha vingut lo seu desfigurament orgànich; l'introducció de paraules forasteres en ell, seguida del descompariment més o manco apretat de les corresponentes catalanes; la complicació de la fonètica; lo biscambi de de desinencies; les formes verbals alterades; l'italianisació de la sintaxis.

Si partim de l'italià, ne veyem la sua influencia no sol en lo llenguatge ma en la literatura y en lo mateix sentiment dels algueresos. La majoría d'aquestos, parlant de persones cultes, tenen la vista girada cap al moviment literari italià, ni tampoch s'adonen de la renaixensa de Catalunya. Per desgracia nostra y d'ells mateixos, n'hi ha molts que han perdut la conciencia de catalans y creun no hi hagi gran profit a considerar llur llenguatge que diun valgui poca cosa.

A l'Alguer se lligi y s'estudía en italià y la literatura que predomina es l'italiana.

Y no es que no n'hi hagi de llibres catalans, ja que, en una sala del Gimnasi, se n'hi conserva tota una biblioteca que l'Eduart Toda va regalar al Municipi; obres de cada temps de la nostra literatura catalana qu'esperen encara que se li passi 'l talla-paper per obrirles.

Poques, però, y ben contades, son les persones a les quals aquelles obres fan l'ullet. Los nostres joves especialment, no hi passen nimanco, ja que no hi trobarien *allà* ni *La Postuma* de Lorenzo Stecchetti, ni *Le Novelle* de Carolina Invernizio.

¡Imaginarse en qui concepte deuràn de tenir l'algueré los de dins de Sardenya, si'ls mateixos que'l parlen no'l curen, y lo que no se cura se desprecia!

Me perdonin, si, per donar prova manifesta del que acab de diure, dech de recorrir a un meu recort personal, en lo qual la mia modestia no hi fa una tant bella part.

Quan se va publicar lo nostre facicle *La Conquista de Sardenya*, primera publicació catalana que partía de nostra terra, ne vàrem enviar, amb expresiva dèdica, un exemplar a n'En Salvador Ruju, jove de gran cultura, alabat d'En D'Annunzio pel primer poeta sard, y que amb Gracia Deledda y Sebastià Satta té alta la bandera del moviment literari italià contemporani en Sardenya.

La tarde del meteix dia, me pareix, sém anats a encapitar en casa d'ell a Sàsser, y l'havem trobat que desfullava y llegía lo nostro llibret. Ni li vàrem demanar un judici.

Bò, molt bò tot això, nos va diure, estrinyintnos les mans..... ma ¿y perquè no escriviu en italià, vosaltres que teniu aquestes aficions literaries?

Nosaltres vàrem respondre que també l'alguerés mereixeva d'esser considerat (y ell no ignorava lo moviment de restauració en favor de la Llengua Catalana) que l'alguerés com nostro propi llenguatge, nos era més familiar de la llengua italiana, la qual, tenint per escriptors genis de fama europea, no tenía certament menester de nosaltros y que en fi, nos èrem dedicats a cultivar y escriure l'alguerés apunt perquè ningú hi escrivía.

Ell alhora nos feu observar que, també escrivint en lo nostro llenguatge, en Sardenya y en la meteixa Alguer, ningú nos hauría llegit per la rahó de la ortografía que hi posàvem, quasi desconeguda y olvidada de fa temps,

Y nos va parlar de un sistema simplificat d'aquesta, d'escriure 'ls sons totalment com los pronunciem, fora calqui modificació, resultantne així uua ortografía..... italiana.

Quinze dies després nos sém portats a l'*Alguer* per veure l'altra part de la medalla, és a diure, si a n'allà eren de la mateixa opinió. En arribar sém passats per la botiga que tenia en mostra y en venta los exemplars de *La Conquista.*

N'hi vàrem donar quinze y per poch no ne trobàvem setze.

Tractant d'això amb diverses persones de l'Alguer, cultes e instruhides, y prenint la defensa y deplorant la fredor, la trascurancia, la poca amor en lo cultiu del propi llenguatge, ne vàrem diure y sentir de totes colors, de manera que nos son vengudes a mans aquestes conclusions pessimistes:

Que a l'Alguer son pochs y ben comptats que lligin en alguerés, per aquella rahó també de la ortografía; y no se posen massa pressa per aprènderla. L'his hi manca l'afició.

Lo nostro fascicle era escrit en alguerés y amb l'ortografía catalana.

Y abans y després d'aquella època; y a fores y a dins de l'Alguer; y en totes les ocasions, sempre que havem tret *coses catalanes* en periòdichs que passaven a l'Alguer, nos vàren repitir, fins a fernos sorts, aquella insultadora interrogant: *¿perquè no escriviu en italià?* com que fossi una vergonya y una llàstima que nosaltros, amb tanta tenacia

que resentava la testardoria, nos érem perduts a considerar una cosa tant insignificant còm lo nostro llenguatge.

Y així tenim que l'influencia llingüística y literaria de l'italià en la Sardenya catalana, ha obrat lo meteix treball de superposició que l'altra llengua germana en la Catalunya francesa.

Més avant trobarem una llista de paraules y formes pretament italianes introduhides en l'aluerés y de fa temps usades.

Y ara toquem al sard.

L'influencia sarda, és sabut, precedeix a la italiana y no de poch, prenint la Casa Sabàuda definitiva possessió de Sardenya molt tard, en 1717, en que desterrà lo castellà per proclamar com a llengua oficial de la ínsula l'*Idioma Gentile* de Dant.

Ma entorn de l'Alguer, lo sard, com a verbo del lloch, s'havía parlat sempre, y s'havía parlat a dins de la mateixa Alguer, abans qu'En Pere IV venguessi a desbuidar la vila per poblarla de Catalans.

Escriptors del lloch y de fora diun qu'en aquella època lo sard no va influir ma era influit poderosament de la llengua catalana, trobantse al-hora en la època de la sua més gran expansió territorial (sécul XIV) y dominant no tant sol en l'Alguer ma en la Vila de Iglesies y demés viles de *la terra dels Nurachs*, acabant per entrar triomfant en lo *Castell de Càller*, la capital de Sardenya qu'en sos monuments e idioma conserva encara l'influencia catalana. (*)

Ma a n'aquest período de gran espansió seguí a poch a poch la decadencia política y literaria de la llengua catalana.

Y l'Alguer, seguint la sort de tota la ínsula en la guerra de sucessió entre Felip V y Carles III, devengué austriaca en 1708, retornà castellana lo 1717 y passà lo meteix any a sota la Casa de Saboya, a la que remangué fidel.

Totes aquestes dominacions deixàren a l'Alguer llur impronta y trassa.

Y'l català, descomparit de Sardenya com a llengua dels oficis públichs, s'arreconà solament en l'Alguer, en la boca del nostro pòpul. Les antigues relacions amb Catalunya eren estroncades y la clau de les portes de la nostra vila no la tenía més lo Veguer ma aquestes, obertes y esbatellades, donaven accèsit a tota invasió forana.

Al-hora lo sard prengué la renveja, aprofitant d'aquest enflaquiment de l'aluerés per ferse envant e invadirlo.

Jo crech qu'en aquí no hi hagi ningú que no tengui una coneixensa al manco superficial del sard, per lo molt que n'escrigueren Gracia Deledda en la *Rivista delle*

(*) L'Eduart Toda, en la sua preciosa Monografia (L'Alguer) pag. 24, dona una llisteta de paraules catalanes que's troben entremesclades en los dialectes sards y especialment en lo de Càller. Ma aquella llisteta s'aniría allargant si hi adjunyíssim tots los noms de llochs y cognoms de persones que revelen obertament llur origen catalana. — Anant a Càller havem trobat un pahiset qu'anomenen: *El mas* y un altro: *Les planes* y a dins de la mateixa Sàsser hi ha un *quarter* (barri) que diun *Pozzo de Vidda,* mentovat en un document que va treure a llum l'Enrich Costa, arxiver municipal de Sàsser; en qual document, parlant de tal lloch, se l'anomena *Puig de Vila.* — Per no sortir fora de l'assumpto que me só compromés de tractar, tornaré altra volta damunt d'això, en un meu *ensaig* qu'estich preparant sobre la «Toponomàstica sardo-catalana.»

Tradizioni, d'En De-Gubernatis y l'Ascoli y Guarnerio en *L'Archivio Glottologico Italiano*.

Molt interessant és, per tot romànich, l'historia y'l coneixement d'aquest llenguatge, y pera això no podem substrèuremnos de fer una petita descricció sumaria.

La familia dels dialectes sards se dividi en tres rames. La del *Gal-lurés*, part Nort de Sardenya, que té molta afinitat en lo sicilià; és dols en la sua eufonia y molt a propi per esser cultivat. Amb calqui modificació se parla també a Sàsser, Sorso, Port de Torres y Castell Sard.

La del *Campidanés*, dialecte de Càller y de tot lo Campidà d'abaix.

Y després la importantísima rama *Logudoresa* que s'estén per la vasta regió del Logudor y domina més que mitja Sardenya.

Aquesta es l'antiga llengua sarda nacional dels *Condagues* (Còdichs) *de Arborea* y en la qual la Jutjessa Elionora hi escriví la sua famosa *Carta de Logu*, notable documeut de llegislació.

La rama logudoresa tè una grandíssima afinitat amb-e 'l llatí y s'hi troben frases enteres que sòn pretes llatines: *Columba mea est in domo tua.—Poni mihitres panes in bèrtula*.

Aquest llenguatge té Diccionari y Gramàtica, per obra del Canonge Spano, y fou cultivat en tots temps, tenint escriptors de gèni com lo Pare Madau qu'en la sues poesies sardo-llatines recorda Tibul y Horaci.

Aquesta rama és estada la que més ha influit en l'alguerés, tenintlo como assitiat a dins de una gran cadena de pahisos que'l voltejen; *L'Olmedo, Uri, Putifigari, Itiri, Vilanova, Bosa:* tots pobles y viles de parlada logudoresa.

Y l'alguerés no essent més protegit de qui fossi fet valdre los sous drets, anava perdent sempre més prestigi; contra la forta embestida del sard que li feva destrossa, desfigurantlo en la sua fesomia fònica, gràfica y morfològica.

¿Y qui compta les paraules que nos ha embolat lo sard, arreconant les nostres y substituintles en l'ús de la nostra manera de parlar de cada dia?

Gran cuantitat dels termes qu'emplea lo nostro *txapador* y pastor de la Nurar algueresa per anomenar los llochs de dimora, les eynes de treball, les besties y altres coses, són en sard.

Y no solament paraules, s'és acontentada a portarnos l'influencia sarda, ma fins y tot, usos y costums de la terra; com fora *lo toco* en la taverna que fan amb-e 'l calaf a mans y tirant de dits a qui té d'esser *patró* y *sota;* l'*atito*, o plorar los morts de cos present, mentovant los mèrits y les virtuts que teníen en vida. Lo txapador y 'l pastor per alliviar llur fatigues, no més canten en sard; y en la festa de *Talia* que té lloch a l'Olmedo, lo primer de Maig, los algueresos se mesclen amb-e los pahisans de les viles y ballen tots junts su *ballu tundu*, ball sard.

Francesch Corona en la sua *Guida dell'Isola di Sardegna,* pag. 338, definí lo llenguatge alguerés «un catalano misto di vocaboli logudoresi, in ispecie botanici ed »agricoli» y Estanislau Manca, en un article de periòdich, *Le Cento Città d'Italia*, d'aquí a un poch no estén l'*acta de mort* al nostro llenguatge dient: «l'algherese catalano è destinato a sparire, il gallurese et il logudorese ne invadono sempre piú il »terreno».

Aquest fet, en la sua ruda realitat, si la seguim així, es evident. Pera això cal desmentirles aquestes profecies; y l'única manera de desmentirles és treballar de veres

y opondre resistencia ferma a n'aquesta pressió llengüística. Y la primera cosa fora de bandir y no acceptar en nostres escrits, paraula ninguna que olori de forastera.

Avuy les coneixem quasi totes, aquestes; y perquè les vègin de pertot ne posem aquí una mostra de les més arrelades, no podent donarne una llista completa a motiu de que, mentres estàvem recullint materials per això, forrogant en nostro llenguatge vivent, circunstancies imprescindibles de la vida nos han fet deixar l'Alguer per transportar la nostra dimora en altres terres.

A. — Mostra de diccions y formes pretament italianes introduhides en l'alguerés de fa temps y generalment usades també del nostro pòpul baix.

Pranzo: dinar.
babbo: pare.
escopo: fí.
bambinel-lo: Jesuset.
pizzo: bigoti.
vispo: (adj.) aixerit.
assay: (adv.) molt.
eco: (loc.) veusaquí.
Jornal: diari.
sviluppo: desenrotllament.
busta: sobre de cartes.
leva: quinta.
cutxo: gos, cà.
invece: (conj.) en cambi.
forsis: (adv.) potser.

Formes verbals alterades

escriv: (pres. ind.) scrivo.
recib: (ind.) ricevo.
havessi: (italià lo meteix).
fossi: (id.)
feva, creyeva: faceva, credeva.

Noms de regió y de patria italianisats

Germania per Alemanya.
Svizzera: Suissa.
Svezia: Suecia.
Firenze: Florencia.
Parigi: París.
Norvegia. Noruega.

Cambis de desinencies

vèrgine: verge. ghiaccio: glas.
dubio: dubte. còdice: còdich.
momento: moment. minuto: minut.
Pietrino: Peret. Andriutxo: Andrehuet (*).

B.—Paraules d'influencia sarda

1. Usades ab més frecuencia del "txapador,, y pastor de la "Nurra Algueresa,,

làcana: terme, localitat.
cuili: terré y dimora de pertinencia del pastor.
bagantino: estensió de terra, inculte adib. per pastura.
(llenguatge fig.) ex: ¡Adiós, les fadrinetes, que restau al *bagantino*!
Vol diure: que no trobareu marit.
La Leva, Cansó pop. inèd.
arjola: era, per batre 'l forment.
(lleng. fig.) ex: Escura a l'*arjola* que té por de la formiga.
Escur aquell que s'espanta dels dèbils, de les coses petites.
Prov. alg., inèdit.
jaga: rastrell, la porta de la vinya.
(lleng. fig.) ex: Tancar la *jaga* després que se són fugits los bous.
Trobar un remey quan no s'hi és més a temps.
Manera de dir alg.
pineta: cabanya del pastor feta de canyixos.
forés: qualitat de roba grossa y negra que fan en Sardenya y que serveix per fer los capotins de la gent de campanya.
cucuddu: lo *caputxo* del capotí amb lo qual lo pastor se tapa 'l cap en dies de fret.
bèrtula: balsaca gran ab dues obertures, alforja.
txobo: llas que se gita al coll del bestiam per agafarlo.
launeddes. fluviol de canya que 'l pastor sona per espassarse fent la guardia a les ovelles.
punturjo: bastó amb un clau apuntat que serveix per punxar los bous quan no caminen.

(*)— Prescindeix per ara de l'influencia italiana en la sintàxis algueresa. Primer: trobantme pochs materials a la mà perquè me pugui extendre com l'assumpto requereix. Segón: per no invadir lo camp y tenir la precedencia demunt del company Joan Pais que, en la sua *Gramàtica* encara inèdita, ma que sortirà ben prest, fa demunt d'això un estudi ben especial y fundat.

jual: lo que se posa al coll als bous fet de fusta y cintes de pell amb lo qual tiren l'arado.
txapa: aixada. Eyna de moure la terra, ex: no se parli més de arado, ni de *txapa* ni marró.

Cansó del *sidadu* (tresor).

cabristo: nervi endurit per domar los cavalls.
anio: cavallet.
aquisorjo: porch cinglar.
masoni: remat.
molendo: ase, borrich.
(lleng. fig.) ex: -Dona la confitura al *molendo*, te tirarà a cosses.
-Lo molendo se lliga amb-e les cordes y l'home amb-e les paraules.

Proverbis alg.

matxoni: guineu, guilla.
txonca: cucut.
tiribriqui: llagosta; animal que destrueix les cullites.
Ex: Si me munta la mania—de gità un pò de forment—si no 'l mata l'algua y 'l vent-ixí a pijo 'l *tiribriqui*.

Cansó pop. alg.-*Lo txapador*.

tana de muru: animal verenós.
serroni: cuch de les fruytes.
culilugue: lluerna.
cariasa: cirera.
budroni; rampó de raym.
càriga: figa seca.
nau: rama de l'abre.
quercus; alsina.
mudeyo: erba dels camps incultes.
raminjo: erbeta que ixi per les cunetes.
raguina: arrel.
encunja: cullita.
cavall *bayo:* color blanco del cavall, (cavall blanch).
cavidani: lo mes de Setembre.
quivarjo: pa negre, aliment de la pobre gent. — deriv. de *cibarium* llatí.
aunjo. companàtich.
lepa: ganivet.
jalagar lo bestiam: desbandarlo.
aunjar los cutxos: abordar los gossos al remat.
tundir los anjonis: xollar los bens.

2. Paraules d'influencia sarda més generalisades

abijarse: adonarse. — (sard: abizzàressi).
abizumeu: corresp. cat: *al meu parer*-(sard lo meteix), llat. *ad visu meo*.

afianjo:	abrich. — (sard: afianzu).
amutador:	mal bossí. — (s: amuttadore).
anjo:	pallissa, tunda. (s: anzu).
attato:	fart, que té 'l ventre ple. (s: id.)
arrayolar:	enrabiar. Se diu dels gossos. (s: arrayolare*).
arrunjar;	rovellar. (s: arrunzare).
assuconar:	assustar. (s: v.*).
atitar:	plorar los morts. (s: v.*).
babay:	oncle. Se diu també als vells en senyal de respecte. (s: id.)
batili:	clatell, (s: id.)
batulella:	dona cercadora de quistions. (s: id,)
boya:	botxí. (s: id.)
bulxo:	pols del bras. (s: buzzu).
baboy:	personatge imaginari que fa por a les criatures. (S: id.)
canao.	corda y rest. — ¿Deriva de *cànyem*? (s: id.)
casadina:	forma de pasta cuyta amb formatge. (s: id.)
colora:	serp. (s: id.)
cuijarse:	apresurarse.
crasto:	pedra. (S: id.)
desgajarse:	trèurese d'un compromís.
enguiriar:	rodejar, voltejar. (S: v.*).
esquirriar:	relliscar. (S: v.*).
engulloni:	golafre. (S: id.)
esquimujo:	petita remor. (S: esquimuzzu).
escavanada:	clatellada. (S: id.)
escudir:	pegar. (S: v.*).
furfuruja:	petits brins de pà.
fitià:	parroquià, parlant entre comerciants. (S: id.)
forsers:	caixabanch antich. (S; id.)
frusquinarse:	estremirse.
ginqueta:	còdol.
lànjo:	magre. (S: id.)
llua:	fàstichs. (S: id.)
maco:	ximple. (S: id.)
madriga:	llevat. (S: id.)
mancari:	encara que. (S: mancarri).
montonarjo:	femer. (S: montonarzu).
neuddu:	moll dels ossos. (S: id.)

(*) S'ha de tenir en compta que moltes d'aquestes paraules, en lo passatge del sard a l'alguerés, han tengut de sofrir per forsa calquí alteració. — Alxi tenim que la z del sard, en lo passar a l'alguerés, se muda en j: ex: arjola, quivarjo; arzola, quivarzu. La dobla zz en la dobla consonant catalana tx, ex: matxoni, mazzone. — Moltes de les dobles dd prenen la t, ex: tataya, taddaya; los infinitius de vèrb perden la e, ex: arrayolare, arrayolar y calqui hu dels acabants en ddu, inu, osu, perd la vocal o consonant final.

No sem segurs si venguin propiament del sard les paraules asjeltu, peix; asjasjo, bastó del timó, com a forma, peró la eufonia és la del sard y pèr axò les estudiarem tractant d'aquesta.

orriar:	veu del borrich. (S: (*).
orquidar:	veu del gos. (S: (*).
pastera:	test de flors. (S: id.)
raguella:	quistió.
serrayo:	ronquera.
sidado:	tresor. (S: id.)
tataya:	dida. (S: taddaya).
topo:	coix. (S: zoppu).
tropiar:	esmunyir:
tita:	mamella. (S: id.)
txàntara:	escàndol. (S: id.)
txumbusoni:	xiribech, bony.

Y ara qu'es l'hora, veyem de qual manera s'és deturpada la nostra fonètica, tent l'anatomía d'aquestes paraules.

No podem classificar com a resultat d'influencia sarda la conversió de la vocal *e* en *i* ex: *bich,* bech, *vench,* vinch, ni l'elisió de la lletra *r* final de paraula; ex; *Algué*, *astimà, flurí,* constant aquestes particularitats fòniques també en Catalunya.

Però, no és així de la tramitaciò de la nostra antiga *d* en *r*, ex: fada se pron, *fara:* muneda, *munera;* venguda, *vangura;* ni de la substitució recíproca de la *r* a *l;* ex: cigala, pron. *cigara;* galana, *garana;* infern, *infel* (perd també la *n*); argila, *algira* gelada, *jarara;* senyors, *sanyolz.* barbers, *balbez* (1).

Noves formes fonètiques y gràfiques, y això es interessant de notar, nos son vengudes del sard, passant a ésser part integrant del nostro llenguatge vivent.

La primera és la de la *j*, molt afiuixada, equivalent a la *j* del francés y a la *g* del toscà seguida de *e*, *i* com en les paraules: *generale, Luigi* y que nosaltres pronunciem lo mateix en *asju*, flaquesa, lentitut; *asjeltu*, peix; *asjasju*, bastó de mòure 'l timò de la barca.

Després ve la doble consonant inicial *tx* que correspón a la *che* castellana de la paraula *noche* y *c* italiana de la par. *Beatrice.*

Aquesta dobla consonant com a inicial, l'havem vista usada pels catalans en una paraula sola: *txech* (de Boemia); mentres qu'en alguerés se troba comensant un sens fi de paraules que no acaben may. *Txobo*, llas; *txiu*, oncle: *txonca*, aucell nocturn; *txapador*, pagés; *txumboroni; xiribech;* totes d'influencia sarda.

La *b* se redobla contra al geni del català en les paraules *ebba, equa: ¡abbau!* inter. que vol dir massa; *abbonu*, manco mal. La *p* en *apporrir*, donar en mans. La *t* en *attattu;* fart. La *V* se muda en *f* en fer paraules, viv, escriv; dient: *vif*, escrif.

---

(1) Per motiu d'aquest estropiament fònich *mara* vol dir mala, (adj.) dolenta y mare (de familia); *cara*, signif. sinu de mar y cara bonica y també cara, fatxa, semblant.
Vera veritable y vela de imbarcació; *vira*, vida, existencia y vila, població.

Tocant a la nostra morfología tenim en alguerés les desinencies: arjo de *arium* llatí; ex: *fraylarjo*, ferrer; *quivarjo*, pa de casa (lo *cibarium* ja citat).

Les, olu, ex: *corjolu;* iru ex: *quiliru*, uddu, ex: *cucuddu;* itu ex: *granitu;* us: *quercus.* Terminacions totes aquestes d'influencia sarda.

Entre les formes intensives y diminutives dels noms y dels adjectius influides, les més marcades son aquestes: *txorodda*, brutota, *feuni*, gran feu; *Antoneddu*, Antonet; *Efisiutxo*, Efisí; *pocareddu*, dim. de poch; *pocareddutxu*, dim. de dim. del mateix.

Los possessius que tenim amb les formes *tou*, *sou*, en lloch de teu, seu, son onònims del sard.

Les formes verbals més diferenciades son: timir: *tim*, *timis*, timi; p. p. *timit.*

Lo pretèrit de perfect no 'l tenim més, essent descomparit també del sard. Ma com nosaltres l'havem usat, segons se desprèn de documents que no van més enrera del sècul XVIII, que serien les nostres cansons populars; nosaltros, si be abandonat del mateix nostro pòpul, lo tornarem a usar en lo llenguatge escrit.

¿Ma tenim nosaltros d'empendre seriament la reforma del nostro llenguatge alguerés? ¿No serà la nostra més altro que una tentativa? ¿No seràn nostros esforsos inútils? No'ls veyem que se'n riun de nosaltros y del nostro *dilettantismo* catalanista?

Fora debileses; armemnos de fé y de una gran fé, si volem seguir la tradició catalana. No esperem que tots los algueresos se despertin, perqu'ells en tal concepte, encara dormin y..... no tenen poca son!

¡Sèm nosaltros que tenim de despertarlos! Aquesta és la nostra missió.

Lo vell minador de l'espirit català que, de temps, anava martellant, gità a les àries un crit de triomf, lo dia en que se va inaugurar en l'Alguer, l'*Agrupacio Catalanista de Sardenya*, dirigida de Joan Pais.

La primera llevor d'aquesta florida fou gitada en 1902, essent alhora la nostra obra folk-lòrica, com ne fa proba un quadern de *Folk-lore alguerés*, llegit en lo *Centre Excursionista de Catalunya* en una sessió del mateix any.

Y avuy *La Palmavera* aculli a sota de les sues rames totes les aspiracions de la Llengua y de l'Art, tenint a la sua ombra bons cultivadors del llenguatge, de la literatura, de la pintura y de la música.

Se renllassaren les nostres antigues relacions amb-e 'ls bons germans de Catalunya, de Fransa y de Mallorca y seguint llur moviment de renaixensa, unírem les nostres veus en lo gran chor de *la cansó nova*, quals notes afeblides per tanta mar, nos veníen *de una terra llunya — de la banda de Ponent.*

Units definitivameut lo 12 de Juliol d'enguany, anem seguint lo camí que nos havía obert lo nostro poeta y mestre Joseph Frank.

Nosaltres caminem, de n'aquell dia y molt abans de n'aquell día, per posarnos en fila amb los nostres germans de l'altra mar y afirmar junts l'unitat de rassa y de llengua.

No nos separem; no nos arrestem; no podem arrestarnos.

No fa que circunstancies històriqnes nos hagin posat a tanta distancia de nostra

Patria natural; no fa que de nosaltros n'hi hagi un tros en cada recó de mòn; l'espirit camina; l'espirit retorna al fogó domèstich dels seus majors.

Retornem a Pere IV, retornem a Ramon Llull. Familiarisemnos amb lo llenguatge de nostros antichs si volem fernos una forta armadura per defendre y enaltir la santa causa de la paraula nostra.

No nos arrestem. Fem propaganda de la nostra idea. Acreixim les nostres files.

Establim la major comunicació possible entre 'ls Catalans de Espanya, de Fransa y d'Italia, e infusos del mateix espirit de cultura que informa los pòpuls més avensats, seguim evolucionant, per posar la nostra llengua y literatura històrica al lloch que li pertoca.

Gran fou lo nostre espant, quan, obrint les antigues y polveroses pergamenes de nostro arxiu y desfullant les obres de cada temps de la literatura catalana, nos vàrem trobar amb paraules que nosaltros no enteniem: de manera que nos tocava d'estar sempre amb-e 'l Diccionari a la mà; paraules catalanes viventes y que nosaltros més no teníem.

Y de damunt d'això vàrem considerar quant rica era de diccions la Llengua Catalana y quan pobre y despullat lo nostro alguerés, barbarisat aixís per les influencies forasteres.

Y perqué no se'n perdessi un brí d'aquest nostro llenguatge, nos vàrem concertar, amb los benvolguts companys qu'escríun en alguerés, que fins ara són ben pochs, perqué nos empenyessim en arrestar de la nostra banda aquesta invasió, tornant al sou lloch les velles diccions catalanes.

Havem dit de la nostra banda, és a diure en la forma escrita, perquè sabem que no es obra de quatre joves, ni de quatre savis qu'ells fossin, lo de modificar y reformar en tot y per tot un llenguatge, essent això obra y treball de tot un pòpul y sabem també que prou arrelades estàn dins del nostro pòpul les paraules d'influencia sarda especialment, perqué nosaltros nos puguim fer grans ilusions.

Ma no nos venguin dient que les que nosaltres volem tornar al seu lloch siguin paraules arcàiques y antiguades; que per quant antigues son ben les nostres y sempre; son catalanes y qui les vol trobar que vagi a les veure en los documents de nostro arxiu y en la nostra poesia de caràcter popular que ve fins a 50 y 30 anys a prop de nosaltros.

Aquestos monuments escrits comproben que nosaltros les trovem usades per tant de temps, mentres que les que nos han invadit de cent cinquanta anys a n'avuy, són radicalment sardes, això és, de una parla forastera a devant nostro; y per això pugnen amb la estructura y manera d'ésser del nostro llenguatge.

Empenyemnos, donchs, a restablir, primer amb la tècnica, si volem anar a la pràctica, lo nostro parlar; arrestant aquesta mala afortunada invasió y desmentim la profecía d'aquell Estanislau Manca que digué: *l'alguerese-catalano è destinato a sparire!*

Tenim la de tal crítich de Sardenya com una afirmació purament gratuita, ja que l'alguerés-català no descomparivà per aquestos dies y potser may.

Una volta que s'ha parlat y continúa parlantse en Sardenya del sècul XIV, per més de cinch centuries y ha resistides influencies com la castellana y l'italiana no descomparirà, no, a sota del sard, com se volen creure, y potser tardarà en descompareixer, si 'l farà. Ja que 'l moviment de restauració en favor de la Llengua Catalana, estès per tots los territoris hont ella és parlada, avuy, també en Sardenya, hi té los sous defensors

que batallen ab tota l'ànima per aixecarla de la sua decadencia y tornarlo al sou antich esplendor.

Ne són probes les esperansadores paraules de l'Eduart Toda, lo qual tengué ocasió de passar una bona temporada entre nosaltros, estudiant ben de prop tot lo que a nosaltros se refereix. — *La Poesía Catalana a Sardenya*, pag. 122:

«Y toquem ja als darrers díes de la nostra època, en que comensa a iniciarse per »allà lo renaixement de les lletres catalanes.....

»Avuy és ja coneguda per allà l'importancia d'eixa parla viva en tots los voltants »de la mar Mediterrania y conreuada ab amor per quants senten cremar lo pit de l'entu»siasme de sa historia y de ses gestes.

»Y seràn per nosaltros més dolsos los accents catalans que vingan d'Italia, perqué, »a través de la mar, nos eixamplaràn la Patria.»

Del *M. I. D. Vicens Serra y Orvay,* Canonge y Rector del Seminari d'Ivissa.

Apreci en qu'es tinguda a Eyvissa la llengua propia

RESPECTABLES CONGRESSISTES: El desitj de ses Cumissions Tècnica y Urganisadora d'aquest Cungrés, de que retronàs dins aquest'ilustre assamblea una vou que representàs sa més petita de ses tres illes germanes que sa mà de Deu culocà sobre's cap de punent de l'antic *Mare Internum*, es únicament lu qu'ha ginyat es meu ànim, si altres vegades puruch y poch desexit, aquexa atrevit per demés, a no rebutjà s'hunor que m'han fet cunvidantme es amichs meus estimadíssims senyós President y Secretari General d'aquet Cungrés. Lu que'm sap greu es qu'ells qu'en tant de acert disposen totes ses coses qu'atanyen a sa Llengua Catalana, numés amb aquexa hajan estat desarcetats, y qu'haguen dexat corre sa ploma sobre's papé per dirigirme ses afectuoses cartes de cunvit, sens ducta'n mà tremolosa per mòurela únicament ses aletades del cor, se 'n emportin ara un desengany vent que'l cor els ha fet creure lo que no era. Però quan més cert es que no tench mérit ningún que'm fassi digne d'entretení s'atenció des Cungrés, mes dech dunà grasies espresives (y les hi donch de bon cor) a ses Cumissions y d'una manera especial a-nes amichs meus carinyíssims que'n sus seus prechs han set sa causa de que yo 'sperimentàs el dols playé y sa fulganza de voure'm en aquexa Assamblea, que recurdaràn gujosus tots es amants de sa Llengua Catalana,

Però anem tot d'una a-n es gra, sino 's que siga tot paya lu que 's recuy a sa pobre era de ma curta inteligencia. ¿Quína serà, respectables Cungressistes, sa materi de que yo puga tractà sensa'cansarvus, durant es breu temps que puré entretení sa vostra amable atenció? Dexant ses difícils qüestions filulògiques qu'aquí han d'aclarirse, miraré d'enterà es Cungrés de s'estat en que 's troba a Eyvissa sa nostra Llengua estimadíssima.

Y plaguera a Deu que pugués cuntà millós noves de la seua prusperitat, an que no sigan del tot descunsuladores ses que tench per manifestà! Es cert qu'un viatjé amant de sa Llengua Catalana, qu'arribi a Eyvissa desitjós d'estudià ses varietats d'es nostru dialecte, rebrà penosa impresió quan vegi que a dins sa ciutat, ahont viuen ses presones més ilustrades de s'Illa, ses que 'n seues cunversacions vuldràn passà per més interessades en su prugrés y més amants de la Patria, ha sufrit tal cambi de fesumía sa nostra Llengua, que sa mare, si la ves, tot just la conexería. Multíssimes son ses paraules de pura descendenci catalana (que sens ducta les usaven es cunquistadós que vengueren a lliurà a Eyvissa de s'esclavitut d'es morus y plantaren a lu més alt de sa nostra ciutat sa creu de Cristu a s'ombra de sa bandera catalana) que no's poren dí devant es ciutadans eyvissenchs sensa'spusarse's qui les diga a sé mutiu de bul-la, o al menus, a passà per pajés en su tractu y d'escassa cultura intel-lectual.

Cumensant p'es noms propis, dins vila (ancara qu'en Cal-lus III va cuncedí a sa capital de sa nostr'illa es títul de ciutat, en general cuntinúa diguèntseli vila) dins vila, dich, casi no hi há Juans ni Peps, ni Peres, an que sigan molts es que celebren sa seua festa es dia d'es Sant Precursó de Cristu, de s'humil espós de María o d'es Príncep d'es

Apòstuls. Rigularment tots se diuen Juan (cast.) Fulanu, Pepe Sutanu, Pedro o Perico Menganu. Si's tracta de senyuretes, ¡ah! no trubaríen qui les vulgués (si's diguesen María, Fracisca, Carme). Y en quant a n-es noms cumuns son també molts es que s'usen o del tot castellans, o castellanizats. Es nostrus ciutadans no 's ficsen emb un assuntu o un ubjecte, sinó que s'hi *fijan:* no tracten d'una qüestió, sinó que *tratan d'una cuestió:* no cumbreguen, sinó que *cumulguan*; no diuen quefe, sinó *jefe;* criden es sastre per ferse pendre, no mida, sinó *medida d'un traje;* y si totambú (¡ah, aquexa paraula, lu matex que *tantot*, sí que no poren sufril-la ses ureyes ciutadanes d'Eyvissa! si totambú li escapa a un devant ells di *després* o *despuxas*, encara qu'esteriorment no mostrin desagradu per no faltà a sa bona crianza, interiorment pensaràn: ¡qué pajés es aquet senyó! y fins potsé que derrera'hi fassan broma en ses cunverses d'ells emb ells.

Veritat es, que no tots son axí, pux no falten presones ilustrades, ses que'hu son vertaderament, que no sols no fan bul-la d'es llengatge'ivissench pur, sinó que l'escolten en gust y satisfacció. Però fins quexus matexus qu'els agrada sa seua llengua lliure d'influencis estranyes, quan ells han de pal-là no poren menus de valerse de termes y frases castellanes per pó de que no 'ls tengan per pajesus. Axí es, ilustres Cungressistes, que sa llengua'ivissenca dins sa ciutat la tench acumparada a una jove abans agraciada y ben aculurida, però que li es venguda sa malahida pigota y, umplint de taques sa seua tendre cara, ha destruit aquella fresca hermosura.

Molt diferent'impressió rebrà 's viatjé que venga a Eyvissa, si despuxas d'havé cumversat ab sus ciutadans, pren una de ses carreteres que partexen de sa ciutat y s'encamina a St. Jusep, a St. Antoni o a St. Juan. Y quan siga lluny, com més milló, de sa capital, si'n voure algún pajés que vaja derrera ses mules ajunyides manu manu llaurant, emb una mà dalt es mantí de s'arada, aguntant en s'altra ses escurretjades derrera y cantussant per animà's parey, surt de sa carretera y el va a'cumetre y el cunvida a fumà un xigarru y fe un'estóna de xerra d'assiguts dalt un marje, y li pregunta com ha anat sa cuida, si ha plugut a bastament per pusarse de bona saó sa terra, quants anys tenen ses mules que cuetjen devant ells,.... si'n certa a tupà emb un d'aquells pajesus, com soleu sé, ben desexits, esperimentarà un'estona de playé sentint una cunversa agradable, escultant un llengatge pur y net d'antiga descendenci catalana; y an que tal volta sentirà alguna paraula per ell descuneguda propia numés d'es nostru dialecte, veurà (que tal paraula es just locte per espressà lu qu'em ella vol significarse.

Y si despuxas de sa fundada es despedex d'es llauradó, torna a sa carretera y munprén altra vegada 's camí fins arribà a n'es poble ahont s'encaminava, si'n sé allí 'l cunviden a passà sa vel-lada a una cuyna pajessa (sobre tot si es en s'hivern) ahont se sien reunits uns quants per fé una bona xerrada y a-n es matex temps matà's fret enredutats vora sa calinada que 'n mitj de *s'allà de dins* (1) ardex devall es caps de tres o quatre tions que fan lluminosa flama, esperimentarà es viatjé de qui pal-lam allí majó playé ancara que durant sa feunada d'es camí, perque 'n que 's pajesus de dins aquexa cuyna na sigan més bons cunversadós qu'aquell d'es camp, per raó de sé aquí molts reunits y de pal-là 'n més llibertat, pux que pal-len ells emb ells, sa cunversa els surtirà més natural y animada, empliaràn termes més propis, espressions més gràfiques, y emb una paraula, es llenguatge resultarà més pur y més net. Y aquells pajesus, que (si cau

(1) S'allà de dins: part de sa cuyna ahon se fa foch en l'hivern.

be) ningún d'ells sap llegí, estiràn molt lluny de suspità que sus seus dites servexejen de materi de fondu'studi a una presona sabuda qu'els escolta.

Tot axò hu dich, respetables Cungressistes, per demostrà que sa llengu'ivissenca es cunserva a-n es pobles del camp lliure d'influencis extranyes y que pel lu tant al camp y no a sa ciutat hauría d'anà qui vulgués atendre be l'eyvissench.

No vuy dí aximatex que tots es pajesus pal-lin be sa seua Llengu, ni molt menus que tots puguesen serví per membres d'una Academi de Llengu'ivissenca, molt lluny d'axò. També entre ells algunes paraules han sufrit alguna mudificació que certament no's cunforme a ses lleys filulògiques, ya camviant lletres, ya afegintne, ya llevantne. Però aquexes currupcions que nexen entr'ells matexies sens ducta son ses menus temibles y de menus importanci. Ses més nutables y de ses que s'hauría de fugí com de caure a's foch, son ses que surten de vila. Es un fet innegable, y que tuthom s'en pot encertí, que's pajesus que van a vila més suvent son es que més malament pal-len sa seua Llengu, es que més l'adulteren currumpent ses paraules propies y es que més la mestayen en castellanades. Y es tot que s'aferra menus s'hermosura y com aquexus que venen suvent a vila ahí venen casi sempre per pal-là 'n sus senyós, en sus que ya hi dit que fan bul-la de certes paraules pajeses, es natural que fassin l'impossible per apendre de pal-là a lu senyó. Y per cert que'hi son ben desgraciats emb aquexa pretensió seua tonta; pux com si no saben llegí, tampoch saben girà sa llengu per prununcià castellanismes, lu que cunseguexen es fe riure tuthom; es senyós que venen a vesità a vila y es pajesus emb a qui pal-len pés seu poble.

Es també cosa certa que's que saben llegí solen sé es que més castellanades gasten y a'hu trop molt natural, ancara que'm parega censurable; perque si's al-lots cumensen a'nà'scola quan devegades ancara no tenen sa llengu prou destravada per dí clares ses paraules que senten a dí a sus pares, com ses lligendes de que 's servexen per apendre de lletra son castellanes, lu natural es que'ls suceyexga lu que va cuntendre a-n es llorus que dugué de S. Mumingu una senyora. Lu'strany sería que no'ls suceís poch ni mica; y aquexa crech que es sa causa de qu'entre's ciutadans s'haja curremput més s'eyvissench, per veru'hi d'ells més que saben llegí que de pajesus. Tal volta em axò vaig errat, però es lu que yo crech. No voldí'mperò que crega que per cunservà s'eyvissench lliure de s'influenci castellana siga necessari sé ignorant; molt lluny d'axò; però crech que sería molt cunvenient per cunseguí s'ubjecte manifestat, qu'es primés llibres que passen es al-lots a'scola estasen en sa llengu propia, a fi de que ses paraules que llegexen en sus primés llibres fossen ses matexes qu'han sentit d'assiguts dalt es junoys de sa mare. Però com emb axò arribam a ses fites d'un camp que no 'm pertenex, m'aturch a sa partió, pux no dech entrà 'n sò d'altri.

No sé si'y cumplit es prupòsit qu'a-n es cumensay hey furmat, d'enterà aquesta respectable assamblea de s'estat en que's troba avuy sa Llengu'yvissenca. Crech qu'en poques paraules es pot dir sensa faltà gayre a la veritat que dins sa ciutat d'Eyvissa està tamatex adulterada, però qu'al camp cunserva generalment nutable puresa y netedat.

Perdoni's Cungrés que li haya fet perdre sobr'un quart d'hora pusant atenció a ses cunsideracions qu'a cab de fé sobre sa Llengu'yvissenca, no perque no merexa atenció sa Llengu, sinó perque no la merex s'humil presona qu'es venguda aquí a represental-la.

HEY DIT ·

Ullada dalt dalt a algunes questions illades de gramàtiga eyvissenca

Particularitats sobre's sò d'algunes lletres. — A Eyvissa, fora de vila, no 's prununcia sa *r* abans de *l*, sinó qu'es cunvertex emb *l* també, resultant *l* doble. Axí, per exemple, déim: *Cal-lus* y no *Carlus; buscal-lu*, y no *buscarlu: pel-la*, y no *perla: pel lu tant*, y no *per lu tant* Es cunvertex també emb *l* o *ll* sa *t* pusada devant una d'aquestes lletres. Axí, *Atlàntich* sona *Al-làntich, metlles, mell-lles.*

Sa *y* cunsunant no sona tant fort despuxas de vucal, maldamén aquexa vucal siga de sa paraula anterió, com despuxas de cunsunant o a-n es cumensay d'una paraula despuxas d'una pausa. Si déim *yaya* (nosaltrus no déim *jay*, com crech que diuen a Mallorca) sa primé *y* es més forta que sa segona; però si deim *sa yaya*, ses dos *ys* son igualment dèbils, perque ses dos venen despuxas de vucal.

Si no 's tuntería meua, em parex que sa *o* entre dos altres vucals, furmant diptonch emb una d'elles, sona també més dèbilment que en sus altres cassus. Exemples: *meua, diuen, mouen.* De *u* entre *a* y un'altra vucal no m'ucurrexen ara exemples (no vuy dí que no n'hi haja) pux em aquexus cassus m'aparex que 's cunvertex en *v*. Axí déim *enclava*, *encava*, paraules derivades de *clau* y *cau*. Com escepció, recort ve sentit alguns d'es poble de Sant Cal-lus que deyen *caminaua*, *estudiaua*, *llauraua*, en lloch de *caminava, estudiava, llaurava.* Però quan més dèbilment sona sa *u* en sus casus de que pal-lam es quan sa vucal d'abans es *o*, com *coua, proua.* Emb aquexus casus sa *u* tot just es sent, però aximatex sonen distintament aquexes paraules de si diguesem *coa*, *proa.*

Sa *a*, sa *e* y sa *o* no 's pronuncien en su seu sò natural més que quan son tòniques. Quan son àtones, sa *a* y sa *e* reben es so cumú de sa *e* muda y sa *o* es cunvertex emb *u*, com de *Toni*, *Tuniet*, Articgles *el* y *es.* — En eyvissench s'usa generalment s'articgle *es, sa;* cuan va'bans d'un nom que cumensi en vucal es cunvertex emb una sola *s: es candeleru*, *s'altà, s'home*, *sa dona.* Però s'usa també s'articgle *el la* quan va'bans d'un nom que signifiqui una cosa o una idea alta per algun concepte. Exemples: *el Pare, el Fill, l'Esperit sant*, *el Salvadó d'el mon*, *el Papa, el Rey*, y *la Reina*, *el Bisbe* (o *es Bisbe*), *el cel, la glori, el purgatori, l'infern, la terra, la vida* y *la mort* (significant aquexes paraules s'idea abstracta de viure o murí, com *la* vida es amable, *la* mort es trista; però no si déim *sa* vida de fulanu està en perill, *sa* mort de sutanu serà molt plurada). Es diu també: fí meu *del* meu cor, l'estim més que *la* meu'ànima; En Pere s'ha avasat a no fer res y *l*'home s'hi troba be 'mb aquexa feyna, Na María ha'nat a vila a peu y *la* dona està cansada.

Prunoms personals. — A fora (a-n es pobles de la campanya) es diu: *yo*, *de yo. per yo, a yo, en yo;* però a vila 's diu: *de mí, per mi. a mí, en mi.* Una particularitat em sembla que percebex ma sentida cuan abantes de *yo* a'hi hà sa prepusició *per*, y es: que *yo* es descumpón en dos sílabes; axí *per yo* sona perïó (per-i-o).

Emb un cas aximatex diuen també 's de fora *per mí*, però significant igual que *en su meu conte* o *p'es meu conte. segons yo crech, segón em parex*, Milló dit: *per mí* significa aquí qu'un creu pruvable, una cosa, però que no'hu sap de cert. Axí déim: *per mí*

En Pep s'ha cansat d'esperà y se'n ha'nat, *per mí*'s curreu no vindrà'aquexa tarde.

En quant a sa segona persona, tant a vila com a fora diuen; *de tú, per tú, a tú, en tú*.

Es datiu y acusatiu d'aquexus dos prunoms *yo* y *tu* quan precedexen o seguexen inmediatament a-n es verb de qui'stàn regits, prenen sa forma de *em* y *et* o *me* y *te*. Se emplía *em* y *et* cuan precedexen a un verb que cumensi en cunsunant, com *Fulanu* EM *vesità* y UN *digué qu*'ET *deu molts de favós*. S'usa de *me* y *te* quan seguexen a un temps d'un verb qu'acabi en cunsunant també o'mb una vucal dèbil d'un diptonch com *estimarme, cunsularte, digueume, vestexte*.

Quan aquexes dos formes prunuminals van o després de verbs que cumensin o acabin en vucal, queden reduides numés a una *m* y una *t;* perque ses *er* de *me* y *te* quan estàn abantes y ses de *em* y *et* quan venen després, s'elidexen en sus vucals primera o derrera d'es verbs de qui van regits aquexus prunoms y desaparexen: Exemples: M'*alaba*, T'*estima*, *escriure*'M, *defensa*'T.

Es plurals currespunents a-n aquexes dos formes prunuminals son *mus* y *vus* o *ens* (*ems* déim també a Eyvissa) y *eus*. Unes y altres formes s'usan igualment abans de verbs, però *ems* o *ens* y *eus* no s'usan despuxas sinó de temps de verbs qu'acabin en vucal. Exemples: MUS *estima* o EMS *estima*, VUS *escrigué* o EUS *escrigué*, *digues* MUS, *sentir*VUS, *crida*'MS, *creure*'US. Emb aquest derré exemple *eus* es cunvertex emb *us*, perque s'elidexen sa *e* final de *creure* y la inicial de *eus*. Y quan *eus* ve després d'un temps agut, es reduex a una sola *s*, como *estima*US igual a *estimau*VUS.

Respecte d'es prunom *ell* em ficsaré soliament en su datiu, que 's *li*, tant si està en lloch d'un nom masculí com femení, y en s'acusatiu que's *el* o *lu* p'es masculí y *la* p'es femení. *El* es posa antes d'es verbs que cumensen en cunsunant o després d'es qu'acaben en vucal; emb aquet derré cas pert sa *e* per elissió. *Lu* es posa ans d'es que cumensen en vucal o després d'es que acaben en cunsunant; en su primé d'aquexus dos cassus pert sa *u* per elissió també. Exemples: *a mon pare* LI *agrayexch es càstich y a ma mare* LI'*stim ses caricis;* EL *veig*, L'*estim*, *seguex*LU, *voure*'L. Des datiu *li* y s'acusatiu *lu* junts es forma *le'hi*. Axí, per manifestà que s'ha de dunà un ubjecte sensa dí a-n a quí, direm *dunal*-LU; per manifestà que s'ha de da a un sensa dí aqué, direm *dunal-li;* y per manifestà que un ubjecte determinat s'ha de dunà a una persona també determinada, direm *dunal*-LE'HI.

Es datiu d'el plural d'es prunom *ell* es, tant p'es masculí com p'es femení, *els* abans d'es verb o despuxas de temps de verb acabat en vucal y *lus* despuxas de verb acabat en cunsunant. S'acusatiu es *els* y *lus* segons ses circunstancis com en su cas anterió, p'es masculí, y *les* p'es femení tant abans com despuxas d'es verb: Exemples: ELS *diu*, *escríure*'LS, *envial*-LUS, ELS *busca, voure*'LS, *acabal*-LUS, LES *crida, escultal*-LES. D'es datiu *els* o *lus* y de s'acusatiu *els* o *lus* y *les* es forma *els'hi* o *lus'hi* y *les'hi*, com ELS'HI *donch, escríure*'LS'HI, *envial*-LES'HI.

Me, te, mus, vus sempre precedexen a *el* y *els*, *la* y *les*, quan estàn juntament abans o després d'un verb. *Mus* y *vus* perden sa *s*. Exemples: ME'L *envía*, TE LA *dona*, *escríu*MULA, *dir*VU'L.

Del *Sr. D. Pompeu Fabra.*

Qüestions d'ortografía catalana

I.—La lletra *h*

Llavors de la «campanya lingüistica» de *L'Avenç*, una de les reformes que s proposaren va esser la supressió de la lletra *h*. Després, els mateixos que la van proposar i adoptar, tornaren a acceptar la *h* etimologica *(home)*: va esser una reculada deplorable. I, recentment, arreconada i oblidada aquella reforma tan util, veiem sortir uns nous reformadors que, ben diferents dels de pertot arreu, preocupats d'introduir en l'escriptura dels llurs idiomes totes les simplificacions possibles, proposen no res menys que l'adopció dels simbols d'etimologia grega, *ph*, *th*, *ch*, *rh* i *y*!

Ja sabem que les combinacions *ph*, *th*, *ch*, *rh* i la lletra *y* foren adoptades pels romans pera la transcripció de les lletres gregues φ, ϑ, χ, ῥ i υ en les nombroses paraules emmanllevades al grec pel llatí literari. Quan les llengües novi-llatines, en els llurs emmanlleus continus al llatí, introduiren d'aquests mots, els van continuar escrivint am *ph*, *th*, etc. en el desig de conservar-los la llur fisionomia llatina. Solament els italians saberen tot seguit rebutjar una tal complicació ortografica. Més tard veiem desempellegarsen també l castellà. El francès en canvi, ha conservat preciosament aquelles grafies, i el portuguès ha seguit l'exemple d'aquesta llengua, l'ortografia de la qual ha exercit una influencia extraordinaria sobre l'ortografia portuguesa.

L'origen dels simbols *ph*, *th*, etc.? Quan se va afirmar el predomini de la literatura grega a Roma, la gent culta s'esforsava a donar als innombrables mots grecs introduits en el llatí, la mateixa pronuncia que tenien en grec; llavors va esser quan s'introduiren els simbols *ph*, *th*, etc. precisament pera representar sòns grecs que no posseía l llatí; si s'escrigué *chronica* era perquè s pronunciava *Xrónika* i no *Krónika*. Però—així com, en els mots grecs que s'havien anat introduint abans d'aquella epoca, els fonemes en qüestió havien estat reemplassats per fonemes llatins—les paraules gregues emmanllevades pel llatí literari les quals aconseguiren passar a la llengua vulgar, perderen la llur pronuncia artificiosa, i *ph*, *th*, etc. vingueren a confondre-s am *f*, *t*, etc. Oblidades, doncs, en tot el domini romà, les pronuncies que havien motivat els simbols *ph*, *th*. etc., desapareix la unica raó d'aquestes grafies (per altra part, no gaire felisses, puix en l'epoca de l'influencia grega a Roma, φ, ϑ, χ no eren ja diftongs consonantics com ho havien estat en grec antic: $\varphi = p + h$, $\vartheta = t + h$, $\chi = k + h$).

Quin aventatge hi ha de conservar aquestes lletres empleades per l'ortografia llatina pera la transcripció de les paraules gregues? *ph* es igual a *f*, *th* igual a *t*, etc.; son, doncs, simbols perfectament inutils, que no responen a cap necessitat de les actuals llengües romaniques. I, en canvi, si no presten cap servei, quina complicació ortografica no porten! Cinc fonemes *(f, t,* k, *r, i)* la representació dels quals no oferiria altrament cap dificultat, passen a esser sòns d'ortografia dubtosa: pera saber si hem d'escriure *f* o *ph* ens cal saber si l mot prové del grec o del llatí, si es d'origen popular o savi; pera l'em-

pleu correcte de *t* i de *th* hem de saber si l mot ve del grec i si en grec presenta τ o ϑ; i analogament pera l'empleu de *ch* i de *c (qu)*, de *rh (rrh)* i de *r (rr)*, de *y* i de *i;* o bé ns hem de carregar la memoria am la llista de totes les paraules que cal escriure am *ph*, *th*, *ch*, *rh*, *y*, llista que ve a allargar-se sobre mesura am l'inclusió, naturalment, de tots els mots que presenten *pp* dobles, *tt* dobles, *cc* dobles, *gg* dobles!...

Els pobles que no *patim* l'ortografia dita etimologica, no ns podem fer prou carrec de tots els inconvenients d'aquesta «herencia incomoda del pedantisme dels segles XVIè i XVIIè .» A Fransa, en veiem protestar vehementment les persones més competents i més doctes; a Portugal, filolegs eminents en proposen la seva proscripció absoluta i incondicional.

Mentres això s'esdevé a Portugal i a Fransa, i pertot arreu la tendencia es de simplificar tot lo possible les ortografies heredades, a Catalunya hi ha qui proposa que adoptem aquesta ortografia etimologica! Sols això ns faltaria: quin cau de raons sense solta, quina brotada d'etimologies fantastiques i quina collita de faltes d'ortografia! Imitariem els anglesos escrivint *diphthong, rhythme, Sappho*, o ls francesos escrivint *diphtong, rythme, Sapho?* Representariem totes les φφ per *ph*, o per *ph* i *f?* Fariem l'atrocitat d'introduir les consonants dobles adhuc en les paraules heriditaries com *gota, vaca* (GUTTA, VACCA) o les empleariem unicament en les paraules savies *(attribut acclamar)?* Ara que les *diferents ortografies catalanes en ús* son relativament facils, les publicacions de la nostra terra no conteneu poques faltes d'ortografia. Us imagineu el que passaria quan les *ph ph* i les *th th* i les *yy* i les dobles *pp* i *tt* i *cc* vinguessin a complicar la cosa? En quant a etimologies fantastiques, veuriem coses com les d'aquell etimologista que proposava escriure *hachest* (o *hac-est*, no recordo prou bé) en substitució d'*aquest.*

No: quan veiem francesos i portuguesos (i anglesos) planye-s de les complicacions absurdes de les llurs ortografies etimologiques, no hem pas d'anar nosaltres a confeccionar-ne una. Ens en passem molt bé; sen passen igualment castellans, italians i romanesos, eslaus i escandinaus.

Que l català modern no emplea ls simbols *ph, th,* etc. degut a l'influencia de l'ortografia castellana i que si l castellà hagués conservat aquells signes, segurament els emplearíem ara nosaltres? Tant se val: la supressió d'aquells simbols es una simplificació utilissima, que no hem pas de mirar d'on ens ve, sinó acceptar ben joiosos. Si la devem als castellans, alegrem-nos d'haver sofert en aquest punt l'influencia de la llur ortografia, i planyem-nos que no hi hagués prosperat la reforma proposada per En Nebrija, que proscrivia tota *h* muda inicial.

La conservació d'aquesta *h*, que constitueix una de les poques dificultats de l'ortografia castellana, es en certa manera una inconseqüencia. El francès i el portuguès conserven la *h* dels grupus *ph*, *th*, *ch* i *rh*, i igualment la *h* inicial *(homme, homem);* l'italià i el romanès, que reemplassen aquells simbols per *f, t, c,* i *r,* suprimeixen aquesta *h* i escriuen *uomo, om;* el castellà ocupa una situació intermitja: suprimint en les combinacions *ph, th*, etc. el signe d'una aspiració desapareguda, el conserva en principi de paraula: *hombre.* Els catalans (no cal dir-ho) copiant-ne lo bo i lo dolent, escrivim *home.* Doncs bé, si ns sab greu copiar tant servilment l'ortografia castellana, vet-aquí una bona ocasió de separar-nos-en; però no certament del costat de la complicació sinó del costat de la simplificació: suprimim la *h.* Tornem a la reforma proposada per *L'Avenç*, una de les seves reformes més utils, malaurosament abandonada.

La *h* inicial catalana es un signe perfectament inutil. No representa cap sò actual ni antic del català. La *h* de *hora* i paraules analogues no s'ha pronunciat mai en cap llengua romanica; quan aquestes llengües se formaren ja feia molt temps que la *h* llatina havia esdevingut muda. Els representants romanics de les paraules llatines, HORA, HERBA, HABERE, etc. son identics als mots que haurien sortit d'un ORA, d'un ERBA, d'un ABERE classics. En els casos excepcionals en que hi apareix una aspiració, aquesta no es pas una reminiscencia de l'antiga aspiració llatina, sinó que la veiem aparèixer igualment en mots que en llatí mai han tingut *h*. Si en castellà tenim *huerto* (HORTU), també tenim *huevo* (OVU) *hueso,* (OSSU); si en francès tenim *hui* (HODIE) també tenim *huit* (OCTO), *huile* (OLEU). En castellà, la semi-vocal *y* apareix igualment en *yegua* (EGUA) que en *yerba* (HERBA); en català apareix *v* igualment en *vuit* (OCTO) que en *vui* (HODIE).

La *h* que veiem emplear en l'edat mitjana en totes les llengües novi-llatines, prové del desig d'acostar les formes de la llengua vulgar a les corresponents de la llengua mare. L'escrivà que s'adona de la filiació dels mots *omem, ombre, ome*, *omme*, *uomo*, escriu, *homem, hombre*, *home*, *homme*, *huomo*, grafies que recorden millor la paraula originaria HOMO HOMINIS. Però — si durant l'imperi ja constatem hesitacions en l'empleu de la *h tradicional*, esdevinguda muda, — no esperem veure emplear rigorosament en les llengües romaniques un signe que hi es purament *etimologic.* Moltes paraules se troben escrites ara amb *h* (*hague*) ara sense (*aque*); en molts casos, l'ignorancia de l'etimologia preserva la paraula de l'addició d'aquell signe; i en altres la pronuncia s'hi oposa. No es fins més tard, quan se regularisen les ortografies, que ls idiomes que no saben desfer-se de la *h* etimologica, n'extenen sistematicament l'empleu, no, perxò, sense deixar escapar aquesta i aquella paraula: *avoir* franc., de HABERE, *anzuelo*, cast. de HAMUS.

No hi ha cap raó solida pera la conservació de la *h* inicial llatina. Perquè hi va haver un temps que un mot com HOMINEM comensava en consonant, no es cap raó pera que se l'hagi d'escriure am consonant inicial eternament, fins quan el mot, en la seva evolució, ja deixa d'esser llatí per esdevenir català, castellà, etc. No hem pas d'anar a conservar religiosament en l'escriptura tots els signes representatius dels fonemes que les paraules han anat perdent. La conseqüencia n fóra l'identificació de les paraules novi-llatines am les llatines. Els italians van fer, doncs, molt bé suprimint la *h* mig-eval nascuda d'una imitació exagerada de l'ortografia llatina.

Llavors de la «campanya lingüistica» de *L'Avenç*, la supressió de la *h* va trobar una forta oposició. S'invocà l respecte degut a la llengua escrita antiga (?) i el respecte que meritava una habitud ortografica arreladissima. En el fons, pera la majoria, la causa unica de l'aversió a la reforma de *L'Avenç* era que anava contra una habitud molt arrelada, es dir, contra una habitud ortografica castellana. Si l castellà escrigués *ombre, ora*, el modern català literari hauria escrit molt probablement *ome*, *ora*; llavors una reforma proposant *home*, *hora* (les grafies precisament tradicionals) haurien trobat també una forta oposició, perquè haurien anat igualment contra una habitud arreladissima; llavors la *h* tradicional hauria estat una antigualla inutil que venia a introduir una nova dificultat ortografica.

Les habituds ortografiques del català modern no son tant respectables que, en nom d'elles, haguem de sacrificar una reforma racionalissima i d'una utilitat innegable. Un respecte illimitat a les costums establertes ens hauria lligat fins al punt de no intentar

cap reforma, es dir, d'acceptar integralment l'ortografia acastellanada dels primers temps de la nostra renaixensa literaria.

Més d'un cop els hem trencat el respecte; l'experiencia ns ha demostrat que no son pas invencibles. En nom d'una habitud, no condemnem una reforma; mirem unicament si aquesta es bona, util, benefactora; si ho es, adoptem-la resoludament.

Això féu *L'Avenç* quan va proposar escriure *parles*, *parlen* en substitució de *parlas, parlan.* Tothom escrivia *parlas, parlan*, adhuc els partidaris dels plurals en *-es;* però *L'Avenç*; convensut de la bondat de les grafies amb *e*, s'aixeca contra les grafies habituals. Malgrat l'oposició natural, ell persevera; en les seves publicacions emplea constantment les grafies noves; la gent va acostumant-s'hi; cada dia son més els que s convencen de la llur superioritat i les adopten; per fi, vencen un darrer escrupol de molts — la por que dificultessin la lectura — i penetren fins en els diaris, destinats al gros public; el llur triomf definitiu es indubtable! Si *L'Avenç* hagués mantingut la supressió de la *h* amb igual perseverancia, potser encara no hauria vensut, però l'habitud actual estaria fortament somoguda, i tard o d'hora l'ortografia catalana li deuria un perfeccionament més.

Quan se parla de la supressió de la *h* etimologica, convé recordar que aquesta reforma que tant mal efecte fa i sembla a molts adhuc illiteraria (?), l'ha feta una llengua com l'italiana; allí s'escriu *uomo, erba, orizzontale, emisferio, proibere,* i la llengua no n pateix gota; al contrari, pot rumbejar orgullosa una de les ortografies més perfectes.

L'ortografia catalana té prou dificultats ineludibles (l'empleu de la *e* i de la *a* atones, de la *o* i de la *u* atones, de la *b* i de la *v*...), pera que no tractem de simplificar-la desembarassant-la d'una complicació que es perfectament inutil. Figureu-vos l'importancia que té pera la llengua l que l'escriptura posi de manifest que tal i tal paraula, segles endarrera, *quan no eren encara catalanes*, se pronunciaven amb una aspiració inicial!

Al costat de la *h* llatina, el català ha posseit una *h* pronunciada, avui desapareguda. Un mot com VECINA (= VICINAM class.) esdevingué en català *veţçina*, d'aon *vedzina*, *vehina*, i darrerament *veína*, la *h* representa en l'evolució de la consonant intervocalica *c*, l'etapa anterior a la seva caiguda completa.

El sò transitori *h* havent desaparegut completament de la llengua ¿convindrà conservar el signe *h* en l'escriptura? Els antichs feien de tot, els moderns erigeixen la conservació d'aquesta *h* en regla ortografica: S'escriurà *h* entre vocals en representació d'una consonant llatina desapareguda; per exemple, *vehina*, de VICINA, *rihent* de RIDENDO, *rahó* de RATIONE. Però això no impedeix que escriguin *fiar* (FIDARE), *tió*, (TITIONE), *niar, nuar, país, cruel*... Inadvertencia, diran alguns, cal escriure *fihar, tihó, nihar*... Perfectament, i, llavors, també *cuhina*, (COCINA), *dehia* (*dezia* < DIZEBAT), *duhia*, (*duzia* < DUCEBAT)? Es que aquí, pot replicar-se, les dues vocals formen un diftong. Però si això exclou la *h*, llavors es que donem a aquest signe un nou valor ademés del etimologic.

Així es, en efecte: la *h*, ademés de lletra etimologica (representant de *c, d,* etc. llatines), l'hem feta signe indicador de la pronunciació dissillabica de dues vocals contigües. Mes, donant-li aquest nou valor, anem precisament contra la regla etimologica establerta, puix al mateix temps que introduim *hh* aon no hi ha hagut mai cap consonant llatina (*influir*), n'hem de suprimir una munió d'etimologiques (*cuina*).

Avui, jo no sé pas quins principis regulen l'empleu de la *h* intervocalica catalana. Si no fossin les grafies usuals *fiar, nuar, tió, país,* etc., creuria que la gent segueix aquesta regla: S'empleará *h* en substitució d'una consonant llatina... sempre que no s'hi oposi la pronunciació. En quant a la *h* no etimologica, les grafies *influheix*, *atribuheix*,

al costat de *continuem*, *creem*, permeten suposar que se la fa servir exclusivament per separar el radical de la terminació en els verbs de la tercera. Després trobo *cauhen*, *veuhen*, *riuhen*. Després trobo encara *estudihi* al costat de *estudía* (!).

L'Avenç suprimeix la *h* intervocalica: es un remei al desgavell actual i, al mateix temps, una simplificació molt oportuna. La *h* etimologica (representant de *c*, *d*, etc. llatines) no té, en efecte, cap raó d'esser, i la *h* mer signe de desunió compleix molt imperfectament el seu objecte.

Quan la *h* provinent de *c*, *d*, etc. llatines, deixà de pronunciar-se, les dues vocals precedent i següent, les quals fins allavores havien naturalment pertangut a sillabes diferents, vénen a posar-se en contacte. Suposem que, malgrat la supressió de la consonant intermitja, les dues vocals continuen *sempre* pronunciant-se en dues sillabes distintes. Llavors la conservació de la *h* en l'escriptura (escriptura tradicional) no té altre inconvenient que l de donar naixensa a una dificultat ortografica (empleu d'una lletra muda) i si per etzar s'endevina que tots els altres parells de vocals contigües, no originats per la supressió d'una *h* (*daura*), se pronunciessin en una sola sillaba, llavors la conservació de la *h* ni sisquera es una complicació ortografica, puix el seu empleu ve indicat per la pronunciació mateixa; abans era el signe d'una consonant, ara es el signe indicador de la pronunciació dissillabica. Però, lluny de passar les coses com hem suposat, la supressió de la *h* produeix sovint una reducció sillabica, i vocals contigües que mai han estat separades per una consonant se pronuncíen no poques vegades en sillabes distintes.

Bastants cops el manteniment de la *h* esdevé absolutament incompatible amb els fets, les dues vocals en contacte reduint-se a una sola: *recebre* > *reebre* > *rebre*, *rehenta* > *renta*, *dehena* > *dena*, *pehoyl* > *poll*, *meholla* > *molla*, etc. En aquest cas, doncs, impossibilitat de conservar la *h* etimologica, (RECIPERE, etc.) Altres cops, la segona vocal essent *í*, l'accent passa a la primera vocal i se forma un diftong: *dehía* > *deía* > *dèia*, *duhía* > *duía* > *dúia*. En aquest cas tothom creu convenient suprimir la *h*; realment faria estrany, en el cos d'una paraula, veure ls dos elements d'un diftong separats per una *h*. La *h* resulta, així, suprimida en una munió de casos i deixa, per això, mateix, de tenir raó d'esser. Què s pretenia, en efecte, al conservar la *h*? El que romangués en l'escriptura la petjada d'una consonant desapareguda: que allí aon la paraula havia tingut una consonant, allí aon el mot, quan llatí, presentava una *c*, una *d*, etc., aparegués la *h* rememorativa. Però vénen els fets i s'hi oposen; hem de renunciar a la nostra *h* etimologica. Tant etimologica es la *h* de l'antiga forma *duhia* com la de *duhem*; l'antiga *h* provinent de *c* ha caigut igualment en les dues paraules; suprimida en l'una, es llogic suprimir-la en l'altra, al menys en tant que lletra purament etimologica.

Ara, serà convenient conservar la *h* en *duhem* (al costat de *duia*) *rihem* (al costat de *reia*), en *rahó*, *suhor*, etc. per indicar la pronunciació dissillabica? Un signe indicador d'aquesta pronunciació es, en *du-èm*, *ri-èm*, *ra-ó*, *su-ór* i moltes altres formes, absolutament inutil, puix la majoria de les combinacions vocaliques (*uè*, *iè*, *uà*, *oà*, etc.) son *sempre* dissillabiques en català. Cp. *continuem*, *estudiem*, *lleó*, etc. per ningú escrits *continuhem*, *estudihem*, *llehò*.

Vejam ara les combinacions en les quals la segona vocal es una *i* o una *u*. Si la *i* i la *u* son toniques, les combinacions essent allavores *sempre* dissillabiques, bastaria accentuar aquestes lletres per que la *h* resultés igualment inutil: *conduír*. L'empleu de

la *h* permet suprimir aquest accent: *conduhir* i llavors per extensió, *influhir, atribuhir*. Tindriem així: *ahi, ehi*, etc., ben diferenciats de *ai, ei*, etc. diftongs; per consegüent: *rahim, agrahir, vehí, provehir, conduhir, atribuhir* (sigui o no etimologica la *h*). Perfectament, i allavors amb igual raó: *pahís, rahil, Cahim, Lluhís, cocahina, cafehina, dehista, altruhista!*

La *i* i la *u* son atones: 1.er La vocal anterior es tonica. La combinació es sempre monosillabica, excepte en les formes fortes del subjuntiu present dels verbs en *ear, - iar, - oar, uar*. Empleant la *h* com signe de desunió, ens cal afegir una *h* al radical (suposant que no escrivim *-ear, -iar*, etc); sembla preferible escriure *-eï, -iï, -oï, -uï; crear, creï, estudiar, estudiï*, i no *crear crehi, estudiar, estudihi*. — 2.n La vocal anterior es atona: *rahimet, rehinós, trahirá*. Aquí l'antiga *h* ens estalvia la dieresi (*raïmet, reïnós, traïría*); doncs, igualment: *influhirá*, etc. Regla: *ai, ei*, etc. son diftongs, *ahi, ehi*, etc., combinacions dissillabiques. Però aquesta regla exigiria: *coinchidir, rehunir!*

Ara bé, la *h* signe etimologic ningú l'empleará mai en els representants de RECIPERE, DECENA, PEDUCULUS, MEDULLA; probablement tampoc en *cuina, duia, reia, feia*; de fet, ningú o pocs l'empleen en una infinitat de paraules com *tió, fiar, nuar, creencia*, etc. Què ve a esser, doncs, la nostra *h* intervocalica etimologica? Concilieu *tió* de TITIONE i *rahó* de RATIONE!

La *h* signe de desunió, ningú l'empleará mai, ni falta que fa, en paraules com *lleó*, (*llehó*), *unió*, (*unihó*), *diari*, (*dihari*) ni en paraules com *cocaina, egoista, coincidir, reunir*; es inadmissible en mots com *creï, continuï*, subjuntius de *crear, continuar*... Què ve a a esser, doncs, la nostra *h* signe de desunió?

Notem una conseqüencia curiosa d'aquesta *h* tal com s'emplea actualment. L'ortografia més usual escriu (*duhem*) (*u-è*), però *continuem* (*u-è*); es dir (sembla): *uhe* o *ue* segons que les vocals llatines estiguessin o no separades per una consonant (la *h* representaria aquesta consonant). Doncs, una forma com *influeix* (*u-è*) hauria d'escriure-s sense *h*; però com *influeix* es una forma del verb *influir* (comunment amb *h*) s'escriu *influheix*. I, un verb com *suar* essent ordinariament escrit sense, tenim de costat: *duhem* (de DUCERE), *suem* (de SUDARE), *continuem* (de CONTINUARE), *influheix* (de INFLUERE)!

Tots els aventatges de la *h* se redueixen a evitar uns quants accents i dieresis, i, en canvi, el seu manteniment constitueix una dificultat ortografica considerable i es, ademés, causa d'un desgavell no altrament remeiable que am la seva supressió completa i incondicional.

Tenim encara en català una *h* se pot dir més inútil, una convenció ortografica com no n conec d'igual en cap altra llengua novi-llatina, una antigualla inservible, la qual no saben decidir-se a arreconar molts escriptors catalanistes: la *h* final darrera de *c* (*poch, sanch, artístich, heroich*).

La reforma proposada per *L'Avenç* de reemplasar *ch* per *c*, ha fet certament molt camí; però encara veiem molts entossudits a escriure *ch*, i darrerament un gramatic aixecar-se contra la seva supressió.

Els antics empleaven *ch* i *c*, generalment *ch*. Admetem l'hipotesi més favorable al manteniment del *ch* actual: suposem que ls antics escrivien *constantment ch* i que aquest simbol representava un sò tant distint de la *c* ordinaria (explosiva velar sorda) que justifiqués aquella grafia (*ch* final diferent de *c* interior, al costat de *t* final = *t* interior i *p* final = *p* interior. Desaparegut aquell sò ja no existeix cap raó pera mante-

nir la *h* si no es un respecte supersticiós pera les grafies antigues. Es clar que l *ch* final no constitueix cap gran dificultat ortografica, puix s'ha decidit emplear-lo sempre, però, ademés d'esser una grafia ben inutil, emmascara un fet fonologic del català modern: el parallelisme existent entre ls resultats de les tres momentanies finals velar, dental i labial (*c*, *t*, *p*).

Darrerament s'ha pretès justificar la *h* en *sach*, *poch*, etc. apoiant-se precisament en la pronuncia actual. Vejam quin fonament té això. La *c* de la sillaba *ac* no es evidentment identica a la *c* de *ca;* aquesta es una explosiva, aquella es una implosiva; la *c* de *ca* es un sò posterior al contacte dels orguens bucals, la *c* de *ac* un sò anterior al contacte. Igual pot dir-se de les dues *tt* de *at* i *ta*, i de les dues *pp* de *ap* i *pa*. Suposem que *ac* se troba en l'interior d'una paraula seguit d'una consonant sorda *pacte;* tenim *c* = implosiva velar sorda, diferent de la *c* de *cas* o de *pecar*, explosiva velar sorda. Cp. la *p* de *apte* i la de *pas* o de *llepar*. Suposem ara que *ac* es final seguit d'un repòs; llavors son possibles dues pronuncies: 1.ª una *c* implosiva identica a la *c* de *pacte:* l'expiració del aire cessa en el moment del contacte; quan els dos orguens (arrel de la llengua i extrem del paladar dur) se separen, no se sent cap sò; 2.ª una *c* implosiva seguida d'una aspiració; l'expiració del aire se prolonga més enllà de l'oclusió. Representem la primera *c* per *—c*, la segona per *—ch:* tenim, analogament *—t* i *—th* (*pot*), *—p* i *—ph* (*cap*). Quina pronuncia deu considerar-se com la normal en català? Concedim que es la segona. La *h* de les grafies *sach poch*, etc. representaria allavors l'aspiració que se sent darrera de la *c* implosiva; però a-les-hores, amb igual raó, caldria escriure *poth caph*. Aquest sò furtiu que sentim en *sac*, *pot*, *cap*, val la pena d'escriure-l? Fixemnos que basta que la paraula se pronuncii unida am la paraula següent pera que aquest sò desaparegui: *poc tendre*, *pot tornar cap persona* (implosives sordes i identiques a les de *pacte*, etc.) *poc vi*, *pot venir*, *cap bestia* (implosives sonores); *poc oli*, *pot anar-hi*, *cap home* (explosives sordes). L'aspiració desapareix igualment davant d'una *s* desinencial: *sacs*, *pots*, *caps* (la *c* de *sacs* es igual al element implosiu de la *x* de *axioma* = *acsioma*). De manera que, si volent transcriure rigorosament la pronuncia, escriguessim *sach*, hauriem d'escriure també *poth*, *caph*, i, en canvi, en el plural (sempre dintre d'una transcripció rigorosa) *sacs*.

II. — La *l* palatal

La *l* inicial llatina esdevé *l* (=*l* palatal) en català: LANA > *lana*, LAQUEU > *las*. LABIU > *lavi*, LATRO > *ladre*, *LACTE > *let*, LEPORE > *lebre*, LEVAT > *leva*, LECTU > *lit*. LINGUA > *lengua*, LIGNA > *lenya*, LITTERA > *letra*, LEGE > *lei*. LINU > *li*. LIBRA > *liura*. LOCU > *loc*, LUMBU > *lom*, LUTU > *lot*, LUCTA > *luita*, LAUDAT > *loa*, LUCIT > *luu*, LUMEN > *lum*, LUNA > *luna*, LABORARE > *laurar*, LOCUSTA > *lagosta*, LEGUMEN > *legum*, LEVIARIU > *leuger*, LACERTU > *luert*, LECTIONE > *lissó*. LINTEOLU > *lensol*, *LIXIVU > *leixiu*, LUPINU > *lobé*. En les paraules enmanllevades posteriorment al llatí, *l* reemplassa sovint la *l* inicial llatina, així tenim els mots mig-savis *latí*, *libertat*, *llibre*, *logic*, *Latzer* (*lanceros*, *loro*, etc., castellans se catalanisen igualment en *lanceros*, *loro*); però en els emmanlleus més recents, se conserva generalment la *l* llatina; d'aquí l'existencia d'un nombre considerable de mots que comensen amb *l* no palatalisada: *labor*, *labial*, *laconic*, *laic*, *lateral*, *lava*, *legal*, *lema*, *liceu*, *limitar*, *liquid*, *litografia*, etc., etc.

La *ll* llatina esdevé analogament *ḷ* en catalá: CABALLU > *caval*, VALLE > *val*, BALLU > *bal*, CALLE > *cal*, GALLU > *gal*, BELLU, *bel*, SELLA > *sela*, PELLE > *pel*, ANELLU > *anel*, VITELLU > *vedel*, CATELLU > *cadel*, MISELLU > *masel*, ILLE < *el*, COLLU > *col*, MEDULLA > *mola*, SATULLU > *sadol*, BETULLU > *bedol*. En les paraules emmanllevades posteriorment al llatí, el català conserva les dues *ll*. En això se separa del castellà, que redueix a una sola *l* les dues *ll* dels mots que emmanlleva al llatí: el català al fer-se seus els mots llatins COLLEGIUM, APPELLARE, INTELLIGENTIA, etc., en conserva la doble *l (collegi, apellar, intelligencia)*; el castellà la simplifica *(colegio, apelar, inteligencia)*. Però la majoría d'aquestes formes catalanes (totes d'origen savi) essent poc familiars, s'han anat perdent sota l'influencia de les corresponents castellanes; avui apenes ne conservem unes quantes. En lloc d'elles usem les formes acastellanades *inteligencia, alegoría*, etc.

Provenint principalment la *l* palatal castellana de la *l* doble llatina (mots hereditaris) i simplificant el castellà la *l* doble en les paraules d'origen savi, el signe *ll* es l'indicat en aquesta llengua pera representar aquell sò palatal. Té l'aventatge de conservar les dues *ll* originaries *(caballo* de CABALLU, *bello* de BELLU, *cuello* de COLLU*)* i no presenta en canvi, cap inconvenient, cosa que no succeiria si l castellà hagués conservat les dues *ll* en paraules com INTELLIGENTIA, COLLEGIUM; puix allavores el signe *ll* hauria tingut dos valors, el de *ḷ* en unes paraules (les hereditaries) i el de *l* doble en les altres (les savies). El diagraf *ll* en paraules com *llueve, llave, lleva*, reemplassa també dues lletres antigues (*PLOVIT > *llueve*, CLAVE > *llave*, LEVAT > *lieva* > *lleva)*.

La palatalisació de la *l* llatina en català, condueix a les dues grafies *l* i *ll*; *l* pera la *ḷ* inicial *ll* pera la *ḷ* provinent de *ll*: *ladre* LATRO, *cavall* CABALLU, *gallina* GALLINA. Desprovistos d'un signe especial pera representar llur *ḷ*, els antics adopten les dues grafies, representant la *ḷ* inicial per *l*, la *ḷ* interior o final per *ll* (i també *l*). Totes dues grafies presenten inconvenients. Conservada la *l* inicial llatina en un nombre considerable de paraules (*labor, lateral*, etc.), el signe *l-* passa a tenir dos valors: *ḷ* en mots hereditaris i mig savis (*lavi, ladre, libre*) i *l* en mots savis (*labor, lateral*). Introduit en paraules com *caval, galina* (escrits *caval*, *galina*), té l'inconvenient de confondre *ḷ* intervocal i final amb *l* intervocal i final, també frequentissima (*pal, sal, mel, pala, tela*, etc., etc.). L'altra grafia etimologica, la *ll*, resulta també equívoca, puix el català posseeix mots amb *l* doble (*intelligencia*, etc.) representada *naturalment* per *ll*; *ll* té així dos valors: el de *ḷ* (en mots populars, *ballar, molla, sella*) i el de *l* + *l* (en mots savis, *intelligencia, collegi, collocar*).

Sabut es que l català modern ha adoptat pera la representació de la seva *ḷ* el mateix signe que l castellà: *ll*. Entre vocals, ja ho hem vist, té l'inconvenient de tenir dos valors; en principi de paraula no es ni *etimologic*, ni *tradicional*. (Té ademés l'inconvenient d'haver-se d'escriure amb una *lletra doble inicial* una infinitat de paraules, on les dues *ll* no provenen certament, com en castellà, de dos fonemes sinó *d'un de senzill*). El signe *ll* no es tampoc etimologic en les moltes paraules com *pala* i *abela*, en les quals *ḷ* no prové pas de *ll* llatina.

En català una *c* devant de *l* passa a *į*, escrit *y* Cp. D'RECTU > *dreyt*, *BATTAC'LU > *batayl*, VEC'LU (VETULUS) > *veyl*, VERMIC'LU > *vermeyl*, OVIC'LA > *oveyla*, APIC'LA > *abeyla*, AURIC'LA > *oreyla*, GENUC'LU > *genoyl*, FENUC'LU > *fonoyl*, RESTUC-LU > *rostoyl*, POC'LU (POPULUS) > *poyl*, PEDUC'LU > *poyl*, CUNIC'LU > *coniyl*, OC'LU > *uyl*, ACUC'LA > *aguyla*. Produeixen el mateix diftong consonantic *yl* les combinacions *lĭ, lĕ, llĭ, llĕ* (esdevingudes en llatí vulgar *ly*): PALEA > *payla*, SPONSALIA > *esposayla*, CONSI-

LIU > *conseyl*, CILIA > *ceyla*, FILIU > *fiyl*, FOLIU > *fuyl*, *JOLIU > *juyl*, *VOLEO *vuyl*, DISPOLIAT > *despuylat*, ALLIU > *ayl*, MALLEU > *mayl*, MULIERE > *muyler*, OLEASTER > *uylastre*, FOLIOLU > *fuylola*. El diftong palatal *yl*, reduit o no, se manté llarg temps diferent de *ḷ*; però acaba en una gran part del domini català (comprenent Barcelona) per confondre-s amb aquesta *ḷ*, provinent, com hem vist, de *l* inicial i de *l* doble llatines. En el rest del domini *yl* se redueix a *i*, conservant-se així la distinció entre *yl* i *ḷ* antiga. En uns dialectes diem *paḷa, veḷ, fuḷ, miraḷ, trebaḷ*, etc.; en els altres, *paia, vei, fui, mirai, trebai*, etc. En aquestes paraules, que escrivim *palla, vell*, etc., el signe *ll*, com se veu, no es etimologic.

La reducció del antic diftong *yl* a *ḷ*, ens forneix pera aquest sò una nova grafia: *yl*. Aquest *yl* no té cap dels inconvenients de les altres dues *l* i *ḷḷ*. Essent *yl* una combinació inconeguda en llatí, cap paraula vindrà a introduir-se en la llengua amb una successió *y* + *l*; *yl* no ha de representar així dos sons distints com es el cas de *l* i de *ll* (pronunciades *ḷ* en les paraules hereditaries, *l* o *l* doble en les paraules emmanllevades). Dintre, doncs, cada una dels seus limits etimologics, *l* i *ll* son dolentes, *yl* es bona.

Suposem ara que pera evitar complicacions ortografiques volem donar un mateix signe a totes les *ll* palatals catalanes. Si hem d'escullir entre *l*, *ll* i *yl* ¿no donarem la preferencia a *yl*? No'ns hi empenyarà adhuc, el fet de que ja tenim adoptat pera la *n* palatal un diagraf semblant, *ny*? Doncs no, el català, imitant al castellá, ha adoptat *ll*.

En el problema de la *l* palatal catalana, lo primer que cal resoldre es la següent qüestió: en les paraules com INTELLIGENTIA, APPELLARE, etc., en les quals *l'habitud catalana* de pronunciar les dues *l* llatines va essent reemplassada per *l'habitud castellana* de simplificar-les ¿hem de conformar-nos tant mateix a perdre la doble *l* o hem de fer un esfors pera conservar i reintroduir les antigues pronuncies catalanes?

Si ns conformem a pronunciar d'avui endavant *inteligencia, apelar*, etc., llavors desapareix tot inconvenient practic de la representació de la *l* per *ll*: podem escriure *inteligencia, apelar, colegi, alegoria*, etc. i destinar el signe *ll* exclusivament a la representació de la *l* palatal.

Però si no ns conformem a la desaparició del sò $l + l$, llavors ens cal banir de la llengua la convenció $ll = l$ palatal. Mentres *ll* valgui *ḷ*, no podem escriure *intelligencia, apellar, illuminar, fallible*, que ns exposem que siguin pronunciats *inteḷigencia, apeḷar, iḷuminar, faḷible*. (No son pocs els que, per aquest motiu, escriuen ja *inteligencia, apelar*, etc., consagrant així un castellanisme.) Se dirà que podem escriure *intel-ligencia, apel-lar* etc. Així ho fan alguns i es mil vegades preferible a escriure *inteligencia, apelar*. Però aquesta grafia *l-l*,—aquest guió que introdueix una separació entre dues sillabes d'una mateixa paraula (com en les abeceroles), que separa la paraula en dues parts i li dóna l'aspecte d'un compost no essent-ho,—solament pot admetre-s com un recurs desesperat pera conservar la *l* doble catalana avui, que representem la *ḷ* per *ll*; però no com una convenció definitiva. El signe natural de $l + l$ es *ll*, sense guions ni punts intercalats, com el de $m + m$ es *mm (immens)* i el de $n + n$, *nn (innat)*. El que cal es desterrar $ll = ḷ$, i llavors escriure *intelligencia, apellar, illuminar, collegi*, etc., d'acord am la pronuncia i *am l'ortografia* tradicional.

Suposem, doncs, que adoptem *ll* pera la representació de la *l* doble catalana. Com representarem la *ḷ*? L'antiga grafia *l* (*lavi, ladre*, etc.) es inadmissible: dues lletres tant freqüents com la *l* i *ḷ* no poden venir representades pel mateix signe. L'antiga combinació *yl* es inaplicable a la *ḷ* inicial: imagineu-vos *ylana, yli, ylus* per *ḷana, ḷi, ḷus*. Pera

que l'antiga *l* servís pera la representació de la *l̦*, caldria marcar-la amb un diacritic, a imitació de lo que ls castellans han fet am la *ñ*, els polonesos am la *ń*, els boemis am la *ň*. Pera que l'antic *yl* fos adoptable en principi de paraula, caldria invertir-ne ls elements *(ly)*, imitant lo que ja s'ha fet am l'antic diagraf *yn*, avui *ny*, admès per tothom. Tenim, així, una *l* modificada i un diagraf *ly*. La primera tindria l'aventatge d'esser una transcripció monogramatica; però, en canvi, el segon tindria l de no exigir cap nova lletra i el de tenir ja un analeg en la llengua *(ny)*.

La reforma proposada darrerrament per En M. Cases, consistia precisament en l'adopció del signe *ly* pera la representació de la *l* palatal catalana. (Doncs: adopció del diagraf *ly*, exclusió de la *l* modificada, una sola grafia pera totes les *l̦l̦*): *ovelya, orelya, vely, uly, palya, filya, vuly, mulyer: cavaly; valy, molya, cadely: lyana, lyebre, lyi, lyuna.*

Però aquesta solució no remeia un dels inconvenients de la grafia actual: el d'esborrar una distinció antiga que encara es viventa en una gran part del domini català, la distinció entre l resultat de la *l* inicial o doble i el resultat de *c'l* o de *lį*. Una porció de dialectes catalans presenten, en efecte, *l̦* provinent de *l*-, -*ll*-, i *i* provinent de *c'l*, *lį* (esdevinguts en catalá *yl*): *l̦ana, gal̦*, però *ui, paia*. Això ls permet distingir *pol̦* (PULLU) de *poi* (PEDUCLU) i (els que confonen *b* i *v*), *bel̦* (BELLU) de *vei* (VETULUS). Doncs bé, adoptant una sola grafia pera totes les *ll* palatals del dialecte central, la llengua literaria exclou, per dir-ho així, aquests dialectes, en els quals dues paraules perfectament distintes com *pol̦* i *poi* passen a tenir identica forma grafica.

Emplear una sola grafia *(ll* o *ly)* pera la representació de totes les *l̦l̦*, ve a esser com si empleessin una sola *b (b* o *v)* pera totes les *bb*. També aquí hi ha dialectes que conserven l'antiga distinció, en els quals *ball* i *vall*, per exemple, son dos mots perfectament distints. L'adopció d'un sol signe aniria contra la pronuncia d'aquests dialectes; mentres que de la conservació dels dos signes no n pateixen els altres.

Qui, tenint idea del que ha d'esser una ortografia nacional catalana, proposarà mai que empleem una sola *b*? Quan dos fonemes d'una llengua, en un moment donat de la seva historia, vénen a confondre-s, mentres hi hagi un dialecte *important* que conservi l'antiga distinció una ortografia *nacional* deu conservar-la. En portuguès, per exemple, seria una atrocitat suprimir *ç* o *z*, puix els seus dialectes septentrionals conserven la distinció entre *ç* i *s* = *ss* i entre *z* i *s* sonora.

Vet-aquí, doncs, el defecte capital de la solució *ly:* infinidament superior a *ll*, ella ve a esborrar, com aquesta una distinció viventa en una gran porció del domini català: Ampurdà, Vallès, Maresma, Mallorca. (El barceloní la fa en part, i això li permet distingir *vuyl* de *bull*). Fóra, doncs, preferible l'adopció de dos signes diferents: l'un pera representar la *l* palatal provinent de *l* inicial i de *l* doble llatines (*l* comú a tots els dialectes); l'altre pera representar la *l* palatal provinent de *c'l* i de *lį* del llatí vulgar (la qual trobem reemplassada per *i* en un gran nombre de dialectes.

Aquests dos signes podrien esser la combinació *ly* (o millor *yl*) i la *l* modificada. Ja sabem que en paraules com *pala, ovela*, etc., *yl* no seria pas una convenció nova (les grafies *payla, oveyla*, etc. son tradicionals); i en paraules com *l̦ana, l̦una*, etc. i adhuc *caval̦, gal̦ina*, etc., no sabriem trobar (rebutjada la grafia *ll*) cap convenció més *natural* que una *l* modificada: les primeres paraules sempre foren escrites amb *l*-; cap convenció n modifica menys la llur forma antiga, que, una *l* lleugerament modificada; i, acceptat aquest signe pera la *l* inicial, es clar que resultaria una complicació inutil doblar-lo en *caval̦, gal̦ina*, etc. (ja sovint escrites antigament amb una sola *l*).

Jo crec *yl* preferible a *ly*, malgrat *ny*. En els dialectes que pronuncien *i*, les paraules en qüestió presenten un diftong; la grafia *yl* respecta, per dir-ho així, aqest diftong; la *y* ve a esser-ne la subjuntiva, com ara; i llavors la *l* es com una lletra muda, innecessaria pera ells (encara que etimologica) però no pera ls altres dialectes que pronuncien *l*. A qui pronuncia *trebai*, li ve indubtablement millor escriure *trebayl* que *trebaly*. Ademés, *trebayl* es tradicional, *trebaly* no. Y, pera ls que pronunciem *trebal*, es preferible, donat que ja s'ha introduit en la llengua la lletra *l* modificada, escriure *yl* amb aquesta *l* i no amb la natural.

Dificultats.

I. Trobar una *l* modificada. El polonès n'emplea una: una *l* atravessada: *ł*. (En aquesta llengua serveix justament pera indicar que la *l* no es palatalisada, sino guturalisada, un sò semblant a la *l* catalana de *pal*). Aquesta *ł* polonesa, crec que es la millor *l* modificada que podria trobar-se. Donada la forma de la lletra *l*, es, en efecte, dificil marcar-la amb un accent o un punt suscrits o sobrescrits.

II. Les impremtes manquen d'aquest signe. Aquesta dificultat, donat que la solució s trobés bona, no hauria pas de deturar-nos. Els partidaris de la *ç* han conseguit que aquesta lletra figurés en les caixes de totes les bones impremtes; els signes *è ò* tampoc s'hi trobaven abans tant habitualment com ara. La diferencia està en que *ç*, *è* han estat facils d'adquirir, puix son signes que emplea l francès, mentres que *ł* es una lletra polonesa! La dificultat no hem de considerar-la, perxò insuperable; lo que han fet altres llengües podem fer-ho nosaltres. La major part d'idiomes que han adoptat l'alfabet romà, han introduit modificacions en alguna de les seves lletres, pera augmentar-ne ls recursos; quan han cregut convenient emplear una *ã* o una *ä* o una *ş* o una *ź*, han fos aquestes lletres modificades. Algunes llengües, com el boemi, el polonès i el romanès en presenten un nombre extraordinari. (El darrer, per exemple, emplea *ă*, *â*, *ĕ*, *é*, *ĭ*, *î*, *ó*, *ŭ*, *ḑ*, *ş*, *ţ*: *casă, cânt, vĕr, dréptă, pomĭ, sfînt, nópte, leŭ, ḑi, şapte, ţară).*

III. Les grafies *ł* i *ył* dificultarien molt la lectura. — Seria qüestió d'anar-les introduint poc a poc com s'ha fet amb altres reformes (per exemple, les terminacions verbals *-es*, *-en*, avui ja adoptades adhuc pels diaris). De primer caldria adoptar-les solament en el llibre; podria posar-se davant de la portada un paper de color, un paper del qual tothom s'hagués d'adonar, contenint aquesta regla: «*ł* i *ył* valen per *l* palatal» i nombrosos exemples. Això faria potser riure a molts; no hi fa res; això tingué que fer un dia, (pera evitar pronunciacions erronies llavors molt frequents) *L'Avenç* quan va introduir *-es, -en,* en lloc de *-as, an.* Molts sen van riure; avui l'adopció d'aquelles grafies es un fet. En Saisset va fer una cosa analoga quan se va adonar que era vergonyós escriure l català amb ortografia francesa, com ho havia fet de bon principi permor d'endressar-se a lectors que solament havien après de llegir en francès. Que les aproveu les grafies *gn* per *ny*, *ou* per *u*, *ill* per *l* empleades pels catalans-francesos? o les grafies *ñ* per *ny*, *ch* per *tx* dels valencians? Doncs semblant a elles es la grafia *ll;* el signe que ha de reemplassar-la es clar que ha de topar am dificultats; però hem de pensar que amb ell suprimim una convenció perjudicial a la llengua. Usades *ł* i *ył* en llibres i després en revistes, la gent s'hi aniria acostumant (com s'ha acostumat a la *ç*) i quan ja això s'hagués aconseguit, llavors podria desterrar-se completament aquesta vergonya de la nostra ortografia, la *ll* representat *l*.

IV. L'empleu de dos signes, *ł* i *ył*, en substitució d'un sol signe (l'actual *ll*) ve a complicar considerablement l'ortografia. En primer lloc, se topa ja am dificultats al

fixar l'empleu dels dos signes. (Observem que son en nombre insignificant i de facil resolució). Veten-aquí una: *cabel* es *cabei* en els dialectes que conserven la distinció entre *ł* i *ył*; però *cabel* ve de CAPILLU: ¿hem d'escriure *cabeył* d'acord amb aquells dialectes, o *cabeł* d'acord am l'etimologia? La grafia *cabeył* es la traducció d'un fet (els dialectes en qüestió diuen *cabei* i no *cabel*); la grafia *cabeł* contradiu aquest fet en nom d'una etimologia probable i d'una llei de transformació confirmada per innombrables exemples. Ara bé, deixant apart que la forma fonámental podia haver estat una altra (CAP + IC'LU per CAP + ILLU, per exemple), cal considerar que una llei fonetica pot esser pertorbada per una causa *a* o *b*: que una paraula del llatí vulgar tingui *-ll-*, això no vol dir que la seva derivada catalana hagi de presentar *forsosament l*; una causa pertorbadora pot haver-hi produit la permutació de la *l*: regular en el fonema semblant *yl*. La *v* inicial llatina, per exemple, dóna *v* en català; d'aquí una llei fonetica: permanencia de *v-* en aquesta llengüa. Els exemples son innombrables: VALLE > *val*, VACCA > *vaca*, VENIT > *ve*, VELU > *vel*, VENDERE > *vendre*, VINU > *vi*, VIVIT > *viu*, VOLERE > *voler*, VICINU > *vei*, etc. etc. Segons aquesta llei, una paraula com VOCITU hauria de donar *vuit*; però, sota l'influencia del diftong següent, la *v* se torna bilabial, VOCITU dóna *buit*. *buit* es la forma que trobem en els dialectes que no confonen la *v* i la *b*. Aquests dos fonemes havent-se confós en el dialecte central, una regla *etimologica* que prescrigués *v- sempre* que l llatí té *v-*, ens conduiria a una grafia erronia: *vuit*. Altres exemples de formes *irregulars*: *n* intervocalica persisteix en català; tenim, no obstant *VENINU > *verin* > *veri* (una dissimilació). *ss* esdevé *s* sorda i *s* intervocalica esdevé *s* sonora; tenim, no obstant, NARCISSA > Narcisa (una dissimilació. Cp. el portuguès *Narciso* per *Narcisso*, NASOS *nassos* (plural analogic). Doncs: si *tots* els dialectes que conserven la distinció entre *ł* i *ył* diuen *cabei*, escriurem *cabeył* i no *cabeł*.

V. Un cop fixada l'ortografia dels dos signes *ł* i *ył*, tenim encara, en la pràctica, la dificultat del llur empleu: un mateix sò *(l)* ha d'esser representat per *ł* en uns casos, per *ył* en els altres; la pronuncia no ns indica, doncs, quan cal escriure l'un o l'altre. La dificultat de l'escriptura correcte de la *ł* no fóra en realitat molt grossa; ho es bastant més la de l'ortografia dels dos signes *b* i *v*.

Les paraules que presenten *l* poden dividir-se en tres categories segons que aquest fonema sigui inicial, vagi precedit d'una consonant o segueix una vocal:

A) *l* inicial. S'escriurà *sempre ł* (Cap dificultat). Ex.: *łavi*, *ładre*, *łó*.

B) *l* darrera de consonant. S'escriurà també *sempre ł* (Cap dificultat). Ex.: *enłestir*, *emmanłevar*, *esłomat*, *espatła*, *ametła*. (Aquí ns trobem amb una *l* que ha estat palatalisada tard i no en tots els dialectes: la *l* del grupu *tl*, provinent de *dental* + *ŭl* del llatí vulgar. Ex.: SPATŬLA > *espatla*, AMIDDŬLA > *ametla*. Aquesta *l* s'ha conservat fins avui en alguns dialectes; en altres ha estat palatalisada; aquesta diferencia fonologica condueix a les dues grafies *ametla* i *ametła*).

C) *ł* darrera de vocal. En aquest cas, l'unic en el qual son possibles les dues grafies *ł* i *ył*, la dificultat es singularment disminuida pel fet que: — 1.er Darrera de les vocals *é* i *ò*, ve *sempre ł*: *anеł*, *auceł*, *cabdeł*, *marteł*.... *coł*, *moł*... Excepció unica *veyl*. — 2.n Am les vocals *è* i *ó*, tenim en canvi, *eył am la sola excepció aqueł* i *oył* am poques excepcions *(poł* > PULLU, *sadeł*...*)* Ex.: *vermeył*, *cabeył*, *conseył*, *pareył*... *poył* > PEDUCLU, *genoył*, *fonoył*, *rostoył*... — 3.er Darrera de *á* els polisillabs tenen *ył* am comptades excepcions *cavał*, *metał*, *cristał*...). Ex.: *miraył*, *fregaył*, etc. No ns cal, doncs, aprendre les llistes completes de les paraules que tenen *ł* i *ył*: En el cas de precedir *è*, *é* *ò*, *ó* i (en polisillabs) *á*, ens basta aprendre les excepcions de les regles anteriors.

No està de més notar que aquesta distinció que fan alguns dialectes catalans entre *ll* d'un costat i *c'l li̯* del altre, la fan igualment *totes les altres llengües literaries* romaniques: en castellà, LL > *l* o *l*, C'L o Li̯ > *j;* en portuguès, LL > *l*, C'L o Li̯ > *i̯;* en francès, LL > *l*, C'L o *li̯* > *l* > *y;* en italià, LL > *ll*, C'L > *kkì*, *li̯* > *llì*; en romanès, LL > *l* o cau, C'L > *kì*, *li̯* > *ì*.

Llat.	Cast.	Port.	Franc.	Ital.	Rom.
VALLE	*valle*	*vale*	*val*	*valle*	*vale*
PELLE	*piel*	*pele*	*(peal >) peau*	*pelle*	*pìele*
CABALLU	*caballo*	*cavalo*	*cheval*	*cavallo*	*cal*
MEDULLU	*meollo*	*meolo*	*moelle* (-l)	*midolla*	*mìduă*
SELLA	*silla*	*selá*	*selle* (-l)	*sella*	*şa (şĕa)*
OC'LU	*ojo*	*olho*	*œil* (œ̀y)	*occhio*	*ochĭŭ*
VEC'LU	*viejo*	*velho*	*vieil* (vièy)	*vecchio*	*vechĭŭ*
AURIC'LA	*oreja*	*orelha*	*oreille* (-èy)	*orechia*	*urechie*
FOLIA	*hoja*	*folha*	*feuille* (œ̀y)	*foglia*	*fóe (=foàie)*
PALEA	*paja*	*palha*	*paille* (-ay)	*paglia*	*pae (=pàie)*
MALLEU	*majo*	*malho*	*mail* (-ay)	*maglio*	*maĭŭ*

Així, la coneixensa del castellà ns pot servir, ara com ara, pera recordar l'ortografia de moltes paraules am *l; gallo gaƚ*, *cabalo cabaƚ*, *anillo aneƚ*, *castɪllo casteƚ*, *olla oƚa*, *cuello coƚ*, *pollo poƚ*, *metal*, *metaƚ*, *cristal*, *cristaƚ*. *él eƚ*, *piel peƚ;* però *ajo ayƚ*. *tajo tayƚ*, *badajo batayƚ*, *trabajo trebayƚ*, *paja payƚa*, *viejo veyƚ*, *abeja abeyƚa*, *oveja oveyƚa*, *piojo poyƚ*, *hinojo fonoyƚ*, *ojo uyƚ*. *hijo fiyƚ*.

III. — La *r* muda

Es sabut que pronunciem *cla*, *flo*, *madu*, etc. i escrivim *clar*, *flor*, *madur*. Me balla pel cap que en alguna ocasió s'ha posat en dubte la bondat d'aquella pronuncia i més de quatre vegades he sentit en lectures i en discursos pronunciar sistematicament, *clarr*, *flor*, *madurr;* però no sé que mai ningú hagi parlat de la conveniencia de suprimir la lletra *r* en aquestes paraules.

No més els poetes la suprimeixen en els següents casos:

1.er Quan fan rimar una paraula en *r* amb una altra terminada en vocal tal com *mà*, *sò*, *pi*:

Si jo fos cansonaire,
treuria una cansó:
la d'una espigolaire
i un infelís *pastó*.

i, analogament:

Va fent-se tot confós,
s'esborren els *colós*,

2.ⁿ Quan estableixen una sinalefa entre un mot acabat en *r* i un altre comensat per vocal:

Quin torment;
essent forta, *sé* impotent
per *podè escalà* aquests cims
i les valls *tornà en abims!*

3.ᵉʳ Quan darrera d'una paraula en *r*, empleen un mot assillabic (*'m*, *'l*, etc).

pera alegrà 'l nostre viatge.

Però, aquests casos exceptuats, s'escriu unanimement *r;* hi ha adhuc poetes que, més respectuosos per la forma grafica que per la pronuncia real de les paraules, rebutgen les rimes i les sinalefes esmentades o tot lo més les accepten excepcionalment a titol de llicencies poetiques, fent rimar, en canvi, paraules com *clar* i *car*, *flor* i *cor*, *madur* i *pur*, i fent normalment tetrasillabiques combinacions com *ser impotent*, *refer lo vol* que de fet son trisillabiques (*séim-po-tén*, *re-fél-vòl.*)

Tenim, doncs, unanimitat en la conservació de la *r* muda; però, d'un altre costat, inconvenients d'aquesta costum ortografica: porta oberta a rimes i a medicions defectuoses; possibilitat d'una acció pertorbadora de l'ortografia sobre la pronuncia; incompatibilitat (en casos com *refè l vol*) de les formes grafiques usuals *(refer)* amb els fets, l'acceptació dels quals obliga, per consegüent, en poesia a modificar aquelles formes («dant-li més forses per'*refé* l vol»).

Per això, malgrat aquella unanimitat, es permès preguntar-se si no fóra convenient suprimir de l'escriptura les *rr* finals mudes; si lo que ls poetes que rimen i miden d'acord am la pronuncia actual, se veuen obligats a fer en determinats casos, no convindria fer-ho en tots, am lo qual, al mateix temps que s'evitarien aquells inconvenients, s'introduiria una simplificació considerable en l'ortografia catalana.

Examinarem, en primer lloc, els tres inconvenients citats.

Rimes defectuoses (*pastor*, *amor*). Pot dir-se: de la mateixa manera que la conservació de la *r* muda no es cap obstacle pera que s fassi rimar *pastor* am *cansó* (i això adhuc sense necessitat de suprimir la *r* de *pastor*, que ja se sab que es muda), tampoc en son una conseqüencia necessaria rimes com *pastor* i *amor*, puix basta que un hom sapiga que la *r* sona en *amor* i es muda en *pastor*, per a que no fassi rimar mai amdues paraules. An això pot, no obstant, respondre-s: que allí aon un signe té dos valors, allí trobem sempre rimes defectuoses. Els italians tenen un mateix signe (*s*) pera representar la *s* sonora i la *s* sorda: doncs fan rimar *cosa* am *rosa* tot sabent que la *s* de *cosa* es sorda i sonora la de *rosa*. Per altra part, no tenim més que recordar el nombre extraordinari de rimes tals com *pastor* i *amor* que s troben en els nostres poetes moderns. Ja sabem que molts diuen: es que aquestes rimes les hem d'admetre. Si anem per aquest camí, ja no es de la conveniencia problematica de la supressió de la *r* muda que ns caldria parlar, sinó de la necessitat de suprimir-la a corre-cuita!

Lo mateix que hem dit de les rimes defectuoses, pot dir-se de *sé impotent* i *donà l vol* fets tetrasillabics; *se-rim-potén* (am pronunciació de la *r*) o *se-ïmpotén* (amb un hiatus deplorable), *donar lo vol* (xocant, al costat de *dóna l vol*). Mentres s'escrigui *ser*, i *donar*,

serà difícil evitar tals defectes, i fins hi haurà qui ls defensi i potser arribi a considerar *sé impotent*, *donà l vol* com llicencies poetiques poc recomanables! Es clar que aquí com en el cas de *pastor-cansó*, la conservació de la *r* muda no es un obstacle seriós pera l'admissió de les sinalefes de la llengua parlada; basta saber que la *r* de *ser* es muda pera fer trisillabic *ser impotent*, i en ultim cas, si s volia evitar una pronunciació erronia, podria, en aquests casos solament, suprimir-se la *r*. Diguem que la supressió en tals casos s'imposa mentres la sinalefa continuï essent facultativa: si l poeta escriu *ser impotent* s'exposa a que llegeixin *sé-rim po-tént*. Tenim, així, el fet curiós que 'l poeta té d'alterar la grafia normal de la paraula precisament per a evitar que s dongui a la paraula una pronuncia altra que la normal.

En quant a l'acció pertorbadora que la conservació de la *r* muda pugui exercir sobre la pronuncia, recordem que no son pocs els que llegint pronuncien *rr* mudes (els nostres coristes se fan un tip de pronunciarne). Hi ha hagut adhuc qui, en l'idea que la pronunciació actual es defectuosa, creu de bona fe que s'han de pronunciar totes les *rr* finals. Cal, no obstant, regoneixer que la pronuncia defectuosa de la *r* es cada dia menys freqüent i es d'esperar que acabaria per desapareixer el dia que s'ensenyés per tot a llegir el català (suposant, perxò, que no sortís aquí i allà algun mestret a qui s'hagués ficat al cap que cal pronunciar les *rr* mudes). De totes maneres, es evident que la conservació de la *r* dificultarà sempre l'ensenyament de la lectura; donarà lloc a divergencies i a hesitacions en la pronunciació de les paraules poc familiars. (*Roger de Flor*).

Tots aquests inconvenients s'evitarien am la supressió de la *r* muda; però contra aquesta supressió hi ha dues raons que semblen poderoses: 1.er Les paraules en qüestió (*cla*, *flo*, etc.) s'han vingut escrivint constantment amb *r* (*clar*, *flor*, etc.): la supressió de la *r* muda final desfiguraria, doncs, un nombre infinit de paraules (els innombrables infinitius en *r*, els derivats en *—ar*, *—vr*, *—er*, *—ador*, etc.). 2.n La caiguda de la *r* en *clar*, *flor*, etc. es un fenomen dialectal, els dialectes meridionals conserven encara la *r*: una ortografia que escrivís *cla*, *flo*, etc. estaria, doncs, en oposició am la pronuncia d'aquests dialectes, seria una ortografia dialectal no *nacional*.

Ara bé, en la nostra tasca de fixar una ortografia definitiva ¿no hem de procurar conservar en lo possible les grafies tradicionals i que aquesta ortografia sigui aplicable al major nombre de varietats parlades? ¿No hem de tenir sempre en vista la *continuitat* i *la unitat* del idioma escrit? Doncs ens cal conservar la *r*, que escrivien els antics i que es pronunciada encara en diferents encontrades, *r* perfectament compatible ab la pronuncia dels parlars que l'han suprimida, mitjansant aquesta convenció: la *r* final es muda en tals i tals casos. Ja sabem que la conservació en l'escriptura del signe representatiu d'un sò desaparegut, es un fet ortografic que retrobem en moltes llengües (*chanter*, *mot*, *coup* franc. pron. *xãté*, *mó*, *cu; damn*, *dumb*, angl. pron. *dam*, *dum; hjort*, *ljus*, suecs. pron, *yort*, *yus; locu* rom. pron. *loc*...). Escriguem, doncs, tots *clar*, *flor*, *madur*, com els antics que 'ls uns catalans pronunciin *clar, flor*, *madur*, i els altres *cla, flo*, *madú;* i, si ve darrera una paraula comensada en vocal, que aquests fassin la sinalefa i que ls altres enllassin am la vocal següent la llur *r* final.

En el raonament anterior hi ha una inexactitut: que la conservació de la lletra *r* sigui *perfectament compatible* am la pronunciació dels dialectes que han deixat caure la *r*. Anem a veure-ho. Però, abans, remarquem que l proposit que la llengua literaria estigués absolutament d'acord am tots els dialectes, ens conduiria, en poesia, a lo

següent: Per a la rima, caldria formar tres categories de paraules: 1.ª paraules que no tenen *r* en cap dialecte (*ma*, *sò*, *pi*); 2.ª paraules que s pronuncien amb *r* o sense segons les regions; 3.ª paraules que s pronuncien amb *r* per tot. I llavors fer rimar entre sí tant solament les paraules d'una mateixa categoria: *ma* i *sa*, *pastor* i *color*, *car* i *llar;* però no *cansó* (1.ª) i *pastor* (2ª), que rimen pera un barceloní, però no pera un valencià; o *clar* (2.ª) i *car* (3.ª), que rimen pera un valencià, però no pera un barceloní. En quant a les sinalefes caldria recorrer a un recurs heroic: proscriure l'empleu de les paraules de la segona categoria davant dels mots comensats per vocal. (Una dificultat enorme pera ls versaires!)

El problema *ortografic* de la *r* muda s complica amb una qüestió *morfologica.* L'antagonisme fonologic entre l català antic (junt am les varietats que no han perdut la *r*) i el català modern (aquestes varietats exceptuades) — antagonisme dissimulat am la solució ortografica actual (conservació de la *r* en l'escriptura) — n'ha originat un de morfologic, i d'aquest resulta que si les grafies sense *r* son incompatibles am la pronunciació dels dialectes que conserven la *r*, les actuals grafies amb *r* se pot dir en canvi, que ho son am la pronunciació de les varietats que han perdut aquell fonema (de bon tros les més nombroses).

Dues son les consonants intervocaliques llatines esdevingudes finals que desapareixen en català, més o menys tard, més o menys completament: la *n* i la *r*. A MANU, PLENU, VENIT, PINU, responen *ma*, *ple*, *ve*, *pi;* a CLARU, FLORE, PAVORE, MATURU, responen *cla*, *flo*, *po*, *madú*. Sabut es que ls primers s'escriuen sense *n*, els segons amb *r*. Aquesta diferencia de procediment ortografic té la seva explicació: els dos fenomens han tingut lloc en epoques distintes i no tenen la mateixa extensió. La caiguda de la *n* es antiga, comú a tot el domini català; en el català literari mitg-eval *ma ple*, etc. son mots terminats en vocal, *clar*, *flor*, etc. son mots terminats en consonat. Més tard, la *r* segueix la sort de la *n; clar*, *flor* esdevenen *cla*, *flo*, com en un period anterior de la llengua *man*, *plen* havien esdevingut *ma*, *ple*; cabia, establint un parallelisme entre ls dos fenomens, suprimir la *r* com abans s'havia suprimit la *n;* s'hi oposaven el respecte a les grafies tradicionals, consagrades per la literatura, i el fet que les formes amb *r* continuaven vivint al costat de les formes sense *r*.

En els dialectes en què han triomfat definitivament les formes sense *r*, la supressió d'aquest fonema no podia menys de produir, en determinats agrupaments de paraules, una alteració morfologica. Sabut es que en català la majoria dels pronoms atons posseeixen dues formes fonamentals, la plena (sillabica) i la reduida (assillabica): *me* i *m* provinents amdues de ME (NÓ(N) + ME > NÓ + M' com TÍMET TÉM'; QUÁN(DO) + MÉ > QUÁN + ME com REGÁL(I)MÉN > *reiálme*), *nos* i *ns* de NOS, etc. (les formes *ęm*, *ęns*, etc. son posteriors, son les reduides am una vocal d'apoi. Cp. el romanès *mi mĭ* = pron. *m*, *îmĭ* = pron. *ęm*). Les formes plenes i les reduides, igualment antigues, la llengua literaria les acull igualment. Que un repos llarg o curt no precedeixi l pronom aton, la forma que aquest pren depen de la terminació de la paraula anterior. Darrera de consonant trobem *me*, *te*, etc.; darrera de vocal, *m*, *t*, etc. Tenim, així: *aquest sò m desplau*, però *aquell plor me commovia*, com *la sort me persegueix*. En el moment que *plor* esdevé *plo*, la forma *me* es reemplassada per la forma *m;* la successió «nom en consonant + forma plena» es reemplassada per la successió «nom en vocal + forma reduida»: *aquell plo m commovia*. Es el cas de «*pera alegrà l nostre viatge*» i de «*dant-li més forses per' refé l vol*».

Pronunciem, doncs, *aquell plo m commovia* (set sillabes) i escrivim *aquell plor me commovia* (vuit sillabes). La llengua parlada emplea correctament la forma reduida *m* darrera d'un mot que termina en vocal (*plo*), i la llengua escrita escriu la forma plena perquè la paraula anterior apareix escrita am consonant final (*plor*). Es una cosa així com si escrivissim *l'art*, però *lo ham*, permor de la *h* inicial. Lo unic que pot allegar-se en aquell cas es que, en la combinació sintactica *aquell plor me commovia*, la forma plena *me* es tradicional com la lletra *r* de *plor*. Perfectament; però convinguem que *me* per *m* es ja més que una concessió purament ortografica.

Es clar que, tot conservant-se la *r*, podria escriure-s *aquell plor m commovia*, però allavors ens separem també dels dialectes que pronuncien *plor*, els quals empleen naturalment una forma sillabica i no pas una de reduida. Si volem estar d'acord ab els antics i amb els valencians, ens cal escriure *aquell plor me commovia*, en *desacord* am la nostra pronuncia en no sent mitjansant una nova convenció: darrera de les paraules en *r* muda, *les formes plenes no representen les formes plenes*, si no les reduides! Cabria (cosa proposada) escriure sempre *me* (*la sort me persegueix*, *aquell plor me commovia*, *aquest sò me desplau:* suprimides, les antigues formes reduides!) i que cadascú pronunciés d'acord am les habituts del seu dialecte... Però ls poetes que rimen i miden segons la pronunciació actual (Barc.), defugint-se de totes aquestes complicacions en el desig que llurs versos siguin llegits com cal, no dubten a escriure: «per a *alegrà l* nostre viatge» —«dant-li més forses per' *refé l* vol»— (Guanyabéns); «i de *mirà l* cel tant gran» (Massó); «ni una *flo s* decantà vers mes mirades». (Zanné).

Tinguem present que ls diversos dialectes catalans no ofereixen unicament diferencies de pronunciació, sinó també diferencies morfologiques i sintactiques considerables. Basta citar, entre les morfologiques, *parlem, diem* del català continental, al costat de *parlam*, *deim* del balear; i, entre les sintactiques l'empleu dels auxiliars *haver* i *esser* (*hem anat*, *som anats*). Les diferencies purament fonologiques podem arribar a compendre-les gaire bé totes dins d'una ortografia saviament estudiada (i jo n soc ardentment partidari. V. la meva solució al problema de la *l* palatal); però les diferencies morfologiques i sintactiques, sols podem fer-les desapareixer de la llengua escrita sacrificant un dialecte o l'altre, o allunyant-la massa de la llengua escrita. Davant d'això, jo crec preferible l'admetre com literaries diferents formes (*parlem, parlam*) i diferents construccions (*hem anat*, *som anats*), i que cada autor empleï les que prefereixi. Dintre d'aquest criteri, podria admetre-s *clar*, *flor*, *madur,* i *cla*, *flo*, *madú;* aquelles serien les *formes* del dialecte valencià, aquestes les del català propriament dit i del balear.

IV.—L'ACCENTUACIÓ GRAFICA

Es indubtablement una deficiencia de l'escriptura que no indiqui l'accentuació de les paraules. La major energia d'expiració am que s pronuncía una vocal s'hauria llogicament de traduir en una modificació del seu simbol.

En les llengües romaniques, antigament, empleant-se identics simbols per a les vocals toniques i les atones, res no indica quina vocal es la predominant en els polisil-

labs. Més tard, amb aquest objecte, s'adopta l'accent grafic: una ratlleta collocada sobre la vocal tonica, dóna a coneixer l'accentuació de la paraula. Però no s'accentuen pas totes les vocals toniques; l'objecte es unicament facilitar la lectura de determinades categories de paraules, i l'ideal, emplear el menor nombre d'accents possible. Així l'italià, el portuguès, el romanès, se pot dir que s limiten a accentuar certs oxitons. El castellà es l'unic que, mirant sempre d'emplear el menor nombre possible d'accents, adopta un sistema d'accentuació grafica segons el qual l'accentuació tonica no deixa mai d'estar indicada, ja per l'accent (*cántara, cantará*), ja per l'estructura de la paraula (*cantara*). La grafia castellana *excita* representa am seguretat *excíta*, puix si s tractés d'un proparoxiton s'escriuria *éxcita*, si d'un oxiton, *excitá*. En canvi, la grafia italiana *eccita* no ns diu si s'ha de pronunciar *éccita* o *eccíta*. Però ls italians pensen: qui parlant diu *éccita*, *éccita* dirà i no *eccíta* quan trobi escrit *eccita*.

Aquesta consideració, el desig d'emplear els menys accents possibles i un afany ben explicable de descastellanisar la nostra ortografia, va portar-nos a adoptar un dia, en substitució del sistema d'accentuació comunment empleat (el castellà), un sistema imitat del italià (sistema de *L'Avenç*). Després hem continuat empleant aquest sistema; però això no vol dir que estiguem convensuts de la seva bondat ni de la conveniencia de la seva adopció definitiva. Recordi-s lo que diem en el nostre *Tractat d'ortografia catalana* (pag. 54): «En català no hi ha un sistema d'accentuació ben fixat i acceptat per tothom. Dos son els sistemes més comunment empleats: el sistema d'accentuació del castellà, més o menys modificat, i el proposat per *L'Avenç* en substitució d'aquest. A continuació donem una idea dels dos sistemes, *cridats sèns dubte a desapareixer* davant d'un nou sistema més perfet i més adequat al geni de la nostra llengua.» Y, ja en la nostra *Contribució a la Gramatica de la llengua catalana,* escrita en 1895, dèiem (pag. 105): «La fixació d'una ortografia definitiva depèn avui de la resolució d'un curt nombre de qüestions essent indubtablement les principals la de la representació de la *l* palatal i *la de l'accentuació*».

Els inconvenients del sistema d'accentuació a l'italiana, els fa veure molt bé l'eminent filoleg Gonçàlvez Viana en la seva *Ortografia Nacional*, d'aon copiem els següents paragrafs:

»É indiscutível a ventagem de que não haja hesitação ou dúvida sôbre a acentuação de qualquer vocàbulo. É êste o sistema d'acentuação gràfica em castelhano, que lhe dá inquestionável superioridade sôbre o italiano, cuja ortografia é mais perfeita, excepte neste ponto. É por isso que a língua castelhana e tam fácil de aprender pela leitura... Pelo menos nas línguas románicas, nas esclavónicas e em inglês, ignorar qual é a sílaba predominante de um vocábulo é ficar na impossibilidade de proferi-lo; dificultade que, se é absoluta para o estranjeiro, é também freqùente para o nacional, enganado por supostas analojías, todas as vezes que êsse vocábulo lhe é desconhecido, ou menos familiar. Se em português houvesse sistema rigoroso de acentuação escrita, não se errariam muitas palavras, já agora talvez irremediávelmente».

»Sería vantajosíssimo, para estranjeiros e nacionais, que imitássemos aquele sistema de acentuação grafica (el castellà), acabando com a perplexidade em que fica o leitor, quando se lhe depara palavra que não conhece, portuguesíssima que ela seja, quanto mais latina ou grega. ¿Quem pode, com efeito, se nunca os ouviu proferir, saber que nomes como *Zezere*, *Ilhavo*, *Pontevel*, *Almodòvar*, *Setubal*, etc. se hajam de pronunciar *Zêzere*, *Ílhavo*, *Pontével*, *Almodóvar*, *Setúbal*, se a acentuação não estiver mar-

cada?... Já ouvi, e a pessoa que estava muito lonje de ignorante, pronunciar *Malàga*, *Merída*...»

En Gonçàlvez Viana proposa, doncs, que ls portuguesos imitin el sistema d'accentuació dels castellans; però no s tracta naturalment d'adoptar les mateixes regles castellanes: les d'En Gonçàlvez Viana no son, en efecte, les de l'Academia Espanyola, sinó filles, dins l'esperit del sistema castellà, d'un estudi detingut de l'accentuació pronunciada dels mots portuguesos en les seves relacions am l'estructura llur. Així, contrariament a l'ús castellà, accentua *contínua* i no pas *continúa*, *quási* i no pas *sentí*, etc. Que ls catalans que segueixen el sistema castellà tinguin això forsa en compte! El català modern ha adoptat, sense discutir-les, totes les regles castellanes; si convenim en imitar el sistema castellà, fem-ho bé, seguint l'exemple d'En Gonçàlvez Viana.

Abans de passar endavant, una observació sobre 'l sistema castellà. Diu En Gonçàlvez Viana que aquest sistema evita en absolut tot error d'accentuació pronunciada. Evidentment, donat per suposat que l lector coneix bé, perfectament, les regles de l'accentuació grafica. Però —descuit, defecte del ensenyament— el fet es que aquestes regles no son pas gaire ben conegudes o que no s tenen pas gaire en compte al llegir. D'aon resulta que, mentres les paraules familiars (fem aquí abstració dels oxitons en vocal, accentuats en tots els sistemes: italià, portuguès, etc.) podrien anar totes sense accentuar i no deixarien per això d'esser ben pronunciades (criteri italià), les menys familiars o completament inconegudes, no accentuades, corren el perill d'esser mal pronunciades adhuc dins d'un sistema d'accentuació com el castellà; puix la majoria dels lectors no les accentuaran pas en vista de tal o tal regla, sinó deixant-se portar per la llur analogia amb altres paraules. Escriguem *facil, cancion, dandole* sense accent, i ningú llegirà *facíl*, *cáncion*, *dandóle;* quan no s'accentuava *frances*, no hi havia por que ningú llegís *frânces;* com ara ningú llegeix *examén* per *exámen*. (Adhuc en els paronims com *súplica* i *suplica* les equivocacions serien rares). Però, en cambi, una paraula com *reptil* (es dir, *reptíl*, malgrat REPTĪLIS), he sentit sovint nois i grans llegir-la *réptil*, induits segurament an això per *dèbil*, *fácil*, etc. Falta de cultura gramatical — se dirà — les regles son ben facils. Sí, però son *artificioses* i, per consegüent, facilment oblidables.

Suposem que adoptem el sistema castellà i que, tenint en compte la repugnancia del català pels diptongs creixents (*ia*. *ua*. etc.), considerem els mots *acadèmia*, *història*, etc. com dactils i els accentuem. Llavors romanen sense accentuar *María*, *bogería*, etc. i, per consegüent, *pronuncía; estudía*, *canvía*. Ara bé, tothom sab que avui la pronunciació hesita entre *pronuncía*, *estudía, canvía*, correctes, i *pronúncia, estúdia, càvnia,* castellanismes; escrivint *pronuncia*, *estudia*, *cambia*, sense accent, malament combatem aquestes pronuncies erronies: la pronuncia correcta la fem *dependre de la coneixensa d'una regla*. Això que sempre fóra un mal, l'es indubtablement i gros en les actuals circumstancies en què ni aquella regla està consagrada per l'ús general, ni la majoria de la gent aprenen el català d'altra manera que per la lectura.

Anem al cas de *pensarèm* i *pensàrem* (o *creièm* i *crèiem*, etc.). En l'actual anarquia ortografica, jo confesso que quan escric el futur, es am racansa que no l'accentuo de por que algú llegeixi *pensàrem:* i si, com fan molts, accentuava *pensarèm*, llavors me passaria igual al escriure sense accent el preterit. Una preocupació analoga retrobem en portuguès: *O Parnaso Lusitano* prescriu *séria* i *sería*, *contínua* i *continúa*, *público* i *publíco;* grafies adoptades per En Garrett i en gran part conservades. Es clar que un sistema d'accentuació a la castellana fa superflus la meitat d'aquests accents; com diu

En Gonçalvez Viana: «Estes (els paronims en qüestió) por sí mesmos estão diferençados con acento marcado em uns, o misso nos outros, conforme as regras de acentuação já expendidas.» En efecte, si accentuem *cànem, tàlem*, etc. i deixem d'accentuar *Guillèm, poncèm*, etc., grafies tals com *pensarem, partirem*, sense accent, representen am seguretat *pensarèm, partirèm*. Tot consisteix, doncs, en *fixar* un sistema i en aconseguir que *tots els escriptors l'admetin*... i que *tothom n'aprengui i en recordi bé les regles!* Però mentrestant (i quan durarà aquest mentrestant?), *adhuc accentuant a la castellana*, no conseguim evitar completament les confusions entre paronims, no combatem les moltes pronuncies erronies de la llengua parlada i deixem al etzar la pronuncia de moltes paraules; en no sent que, *prescindint de les regles establertes*, empleem l'accent grafic sempre que creguem que aquelles confusions son possibles o usem una paraula de pronuncia erronia o vacillant, o un mot nou o poc conegut.

En castellà l'accent grafic serveix pera indicar la sillaba tonica dels polisillabs i també pera distingir certes paraules com *él*, pronom, de *el*, article, *más*, adverbi, de *mas*, conjunció. En català, oltra aquests empleus, se lin dóna encara un altre; el d'indicador de la pronuncia oberta o tançada de les dues lletres *e* i *o*. Això s consegueix empleant dos accents diferents, l'agut i el grave (el portuguès, amb el mateix objecte, emplea l'accent agut i el circumflexe).

En català, com en italià, son possibles en les sillabes toniques set vocals perfectament distintes (vuit en mallorquí). Per a representar aquests set fonemes no tenim més que cinc lletres· una mateixa lletra *e* ha de servir, com en italià, per a representar els dos fonemes ę (*e* oberta) i ẹ (*e* tancada); un mateix simbol *o*, pera la representació de la vocal ǫ (*o* oberta) i de la vocal ọ (*o* tancada). Aquesta deficiencia de les escriptures catalana, italiana i també portuguesa porta una serie d'inconvenients en la pràctica: rimes defectuoses, pronuncies erronies i, sobre tot, identitat grafica de paraules distintes tals com *vęnen* i *vẹnen*. L'empleu dels dos accents en català i en portuguès té per objecte sobre tot evitar aquest ultim inconvenient. L'unica manera, perxò, de suprimir d'un cop tots els inconvenients, i no certament *artificiosa*, sinó ben llogica i senzilla, hauria estat corretgir aquella deficiencia representant per un signe distint cada un dels quatre fonemes ę, ẹ, ǫ, ọ. En Trissino, a Italia, proposà l'introducció dels dos simbols ε i ω; però no va tenir imitadors; i es que ls simbols a introduir han de complir una condició: modificar apenes l'aspecte, la silueta de la paraula escrita; altrament, els nous simbols esdevenen un entrebanc pera la lectura. Als dos simbols insolits ε i ω, haurien estat preferibles una *e* i una *o* amb un senzill diacritic. (Expedient certament freqüentissim. Ex.: *ã*, *õ*, portugueses; *ä*, *ö*, *ü* alemanyes; *å*, *ä*, *ö* sueques; *ø* danesa; *ą*, *ę* poloneses; *î* romanesa).

Si s'hagués adoptat el procediment d'accentuar totes les vocals toniques, l'empleu dels dos accents resolia l problema de les dues *ee* i de les dues *oo*: cada vocal tenia l seu signe: *è*, *é*, *ò*, *ó* (*é*, *ê*, *ó*, *ô*, en portuguès). Mentres que ara solament s'indica la pronunciació de les *ee* i de les *oo* en aquelles paraules que, per les regles d'accentuació, han de portar l'accent grafic. L'aventatge dels dos accents roman així infinitament disminuit. En efecte, donada l'accentuació tonica vocabular del català, pot dar-se per segur que, qualsevol que sigui l sistema d'accentuació grafica que s'adopti (castellà), les tres categories següents de paraules seran sempre accentuades: els proparoxitons (*llèmena*), els paroxitons terminats en consonant (*càstic*), els oxitons polisillabics terminats en vocal (*germà*). No portaran, en canvi, accent: els paroxitons terminats en vocal i els oxitons terminats en consonant. Doncs bé, precisament en les dues prime-

res categories de mots (que s'accentuen), la ẹ i la ọ son excessivament rares; i, en canvi, en els mots de les dues ultimes (que no s'accentuen) la ę i la ẹ, la ǫ i la ọ son igualment freqüents; de manera que l'empleu dels dos accents no aprofita sinó als oxitons polissillabics terminats en vocal (*farè, sisè, carbó, allò*). El sistema d'accentuació a la castellana no ofereix aquí cap aventatge sobre'l de *L'Avenç*, que també accentua aquests oxitons: tant en l'un com en l'altre roman sense indicar la pronuncia de les *ee* i de les *oo* en un nombre incalculable de paraules.

En català, com en portuguès, existeix un nombre bastant gran de mots que solament se diferencíen d'altres per la pronuncia d'una *e* o d'una *o*. Aquestos paronims son quasi tots monosillabs o paroxitons en vocal, *s, n:* doncs precisament paraules que, per les regles d'accentuació no haurien de dur accent grafic: *bè* i *bé, nèt* i *nét, vènen* i *vénen, vèssa* i *véssa; òs* i *ós, bòta* i *bóta*. La diferenciació grafica d'aquestes paraules se fa, no obstant, per medi del accent o dels accents (i justament en aquests mots es aon van comensar-se a usar els dos accents). Ara bé; accentuarem totes aquestes paraules? accentuarem solament les que tinguin ę i ǫ, o ẹ i ọ? Mentres duri l'actual anarquia, es indubtablement preferible l primer procediment; es l'unic que am seguretat ateny el seu objecte. Es el sistema seguit pel *Parnaso Lusitano*, que accentua *sêde* i *séde, sêco*, i *séco, côrte* i *córte*. En Gonçàlvez Viana proposa, en canvi, *sêde, sêco,* etc. però *sede, seco;* imitant el seu sistema, tindriem en català *bé, nét, bóta*, etc., però *be, net, bota*, etc. (pron. *bè, nèt, bòta*). Això té l següent inconvenient: podent el signe *e* (sense accent) representar igualment les dues vocals ę i ẹ (exemples: *conceix* i *creix, frega* i *sega, cabell* i *vedell, prenen* i *tenen*, etc.), un mot tal com *venen* corre l perill d'esser pronunciat *vẹnen* si l lector *no recorda* que existeix *vęnen* i que, per consegüent, *vẹnen* hauria d'anar accentuat (*vénen*); doncs *venen* sense accent no pot representar *vẹnen* sinó *vęnen*. Per això diu en Gonçàlvez Viana: «Una lista de parónimos mais usais, quanto possível completa, deveria ser aprendida quando se estudia a gramatica portuguesa, e até quando se aprende a ler...»

Suposem ara que accentuessim totes les ẹẹ i totes les ọ ọ (toniques) am l'accent agut, per exemple: *é* i *ó* passarien a esser els simbols de ẹ i de ọ toniques. Llavors els paronims en qüestió deixen en rigor d'existir: *venen* no pot mai representar un *vẹnen,* com *pes* no pot representar mai *pẹs*. Aquest empleu del accent agut, que faria desapareixer l'identitat grafica de les obertes i de les tancades, no es altre cosa que l procediment de distinció per medi d'un diacritic (aquí es l'accent agut) que hem indicat més amunt al parlar de l'innovació poc afortunada d'En Trissino. Accentuar totes les tancades o totes les obertes es cosa que ja s'ha fet a Portugal i a Catalunya. En Figueiredo, en el seu diccionari, ha marcat am l'accent circumflexe totes les *ee* i les *oo* tancades; En Nonell ha proposat recentment marcar am l'accent grave totes les *ee* i les *oo* obertes.

Jo he vist am gust la reforma d'En Nonell; perquè m demostra que no soc sol a preocupar-me del problema de les *ee* i de les *oo*. (Igual preocupació retrobem, com hem vist, a Portugal i a Italia. En francès la pronunciació de les *ee* i de les *oo* ve indicada gaire bé sempre ja per accents, ja pels fonemes següents). D'altres senten, doncs, la conveniencia d'una diferenciació grafica entre les obertes i les tancades. Es convenient i *racional:* si tenim *set vocals toniques perfectament distintes,* hem de disposar de *set signes diferents* pera la llur representació. Que la nostra riquesa en sòns vocalics traspuï en l'escrit! Fins suara, gracies a la deficiencia de la nostra escriptura, tenint *set* vocals, *set* assonancies, fèiem com si no n tinguessim sinó *cinc*, tothom rimava ę amb ẹ,

ę amb ọ, una corporació literaria, no *sentia* l'utilitat dels dos accents i proscrivia l grave, la llengua literaria no regoneixia sinó cinc vocals, i els *llurs matissos* eren cosa superflua. Fem que la diferencia entre obertes i tancades entri pels ulls al mateix temps que per les orelles, que tothom en tingui clara consciencia. Si fins ara poetes eminents han fet rimar les obertes am les tancades, això no vol dir que l català literari, en el seu camí ascendent envés un estat més perfet i refinat, no hagi de rebutjar aquelles rimes. Donem a cada una de les set vocals el seu simbol!

Però si, tot adoptant un sistema d'accentuació a la castellana, marquem ademés am l'accent *a* o *b* totes les *ee* i totes les *oo* obertes o tancades, el nombre d'accents que ns cal emplear esdevé extraordineri. ¿Y no veièm precisament per tot arreu procurar-se usar el menor nombre d'accents grafics? Per tot se manifesta, en efecte, una repugnancia a carregar d'accents l'escriptura. El sistema italià i el portuguès (l'usual) en son una prova. Cp. l'inglès, que no n'emplea cap. N'es també una prova la complicació del sistema antic castellà establint una diferencia, sota l punt de vista de l'accentuació grafica, entre les *ss* i les *nn* finals segons fossin dessinencies o no (*despues, desden, comes, comen*). «Es indudable —diu En Vicente Salvà— que deberà preferirse aquel sistema que haga emplear menor número de acentos.» En Gonçàlvez Viana procura també que l seu sistema exigeixi ls menys accents possibles, i ocupant-se de la reforma d'En Figueiredo, diu: «Marcar com o circunflexo todos os *ee* e *oo* fechados, como se fêz no *Nôvo Diccionario da língua portuguêsa* suposto seja un principio racional, sobrecarregaria demasiadamente de acentos a escrita, sem maior necesidade.» El desig d'evitar accents contribueix al manteniment de la *h* intervocalica catalana. Quan jo vaig proposar la separació del verb i del pronom (*fes-ho* en lloc de *fesho*), En Apeles Mestres se entusiasmà am la reforma sobre tot perquè permetia suprimir una munió d'accents (*mírala, anéuvosen*, per exemple, esdevenien *mira-la, aneu-vos-en*).

Els accents grafics son un entrebanc per a l'escriptura manuscrita rapida: entreteniuvos, en efecte, a anar posant *ralletes inclinades* sobre les vocals; si son poques, es tolerable; però si comensen a esser masses! En castellà (aon relativament els accents no són gaire nombrosos), am quina freqüencia no ls veièm ometre en els proparoxitons i paroxitons! Si aquesta omissió es deguda molts cops a oblit o a ignorancia de les regles, molts altres es, com diu En Salvà «porque no deja de ser engorroso el expresarlos.» Però es clar que per aquest motiu sol, la *llengua impresa* no ha pas de renunciar a un sistema jutjat bo per raons altrament importants. ¿I renunciariem nosaltres, per un tal motiu, a un sistema que, aplicat al llibre, a la revista, al diari, coneguessim que ha de contribuir a la major coneixensa i perfeccionament de nostra llengua? Sembla mil vegades preferible tolerar tota classe d'omissions en l'escriptura manuscrita, que renunciar en l'imprès a un bon sistema d'accentuació pel fet d'exigir molts accents.

L'altre inconvenient dels accents es d'ordre estetic: els accents grafics, aquestes coses afegides, aquestes ralletes caient obliquament sobre les paraules, donen, quan són massa freqüents, un aspecte desagradable a l'escriptura; considerats com una cosa més-a-més, de treure-i-posar, voldriem veure-n alleugerides el major nombre possible de paraules. Uns altres diacritics menys aparents haurien séns dubte estat preferibles als accents agut i grave; uns diacritics que apenes canviessin l'aspecte de la paraula i que no vinguessin com de fòra a posar-se de gairell sobre la lletra afectada, no presentarien l'inconvenient capital dels accents usuals (i tals podrien esser que no dificultessin com aquestes l'escriptura manuscrita).

Si mai s'adoptessin uns *accents* així, llavors, en el camí de marcar rigorosament l'accent expiratori i de diferenciar completament les obertes i les tancades, podriem anar més enllà que En Nonell i *accentuar totes les vocals toniques*. ¿Us imagineu lo que això significa? Tota regla artificiosa (1) banida; tota confusió entre paronims, esdevinguda materialment impossible; tota pronuncia erronia, eficasment combatuda; l'accent expiratori —aquest accident tant important de la paraula,— indicat explicitament sempre; cada vocal, llogicament, posseint el seu simbol.

Se tractaria, doncs, d'adoptar un sistema d'accentuació segons el qual: tot destinant-se les cinc lletres *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, no modificades exclusivament a la representació de les vocals atones, les vocals toniques fossin representades per les mateixes cinc lletres afectades de petits diacritics, dos al menys, pera poder diferenciar les vocals obertes i les tancades, (dialecte central).

La primera objecció a un tal sistema es que les impremtes manquen de les corresponents vocals modificades. Es una grossa dificultat pràctica, però en cap manera insuperable. Abans quasi cap impremta catalana tenia l signe *ç*, poques tenien *ẹ̀* i *ọ̀*; avui moltes impremtes tenen aquests signes. Cal, per altra part, que pensem una cosa: la majoria de les llengües que han adoptat l'alfabet romà, l'han augmentat am lletres modificades; el nombre d'aquestes avui empleat es enorme; basta citar les *aa* modificades; *á*, *à*, *â*, *ä*, *ã*, *ǎ*, *å*, *ą*; el castellà té la seva *ñ*, el portuguès les seves *ã* i *õ*, el romanès les seves *ă*, *ĕ*, *ĭ*, ˋ, *ţ*, *ḑ*, *ş*, el suec *å*, el danès *æ*, *ø*, el polonès *ą*, *ę*, *ć*, *ł*, *ŕ*, *ś*, *ź*, *ż*; cada llengua té, doncs, *la seva* caixa tipografica; nosaltres bé podem tenir *la nostra*. No hem pas de subordinar la nostra ortografia als recursos tipografics del castellà o del francès.

Una altra objecció que s'ha fet es que l'empleu de signes nous dificultaria enormement la lectura. Recordem que no s tracta de la ε i de la ω d'En Trissino, sinó de simples diacritics; la silueta de la paraula apenes canvía, les *aa*, les *ee*, etc. continuen essent *aa* i *ee*, d'identica forma, de la mateixa grandaria. El diacritic afegit, no pot, en cap manera, dificultar-ne la lectura. (Altre era l cas de la *ç*: allí no s tractava d'una *petita addició* sinó d'un *canvi de lletra*, —*ç* per *s* o *ss*,— (el qual podia donar lloc a que s pronunciés *k* per *s*).

Examinem ara una objecció que he sentit a fer a tots els sistemes d'accentuació que distingeixen més o menys completament les vocals obertes i les tancades. Es la següent: havent-hi un nombre considerable de paraules que presenten vocals obertes en unes varietats i tancades en les altres, indicar graficament el timbre de les vocals toniques conduiria a dues grafies distintes per a cada una d'aquelles paraules. Tindriem, per exemple, *bèstia* i *béstia*, *bò*, i *bó*. Doncs una ortografia nacional ha de deixar sense precisar el valor de les *ee* i de les *oo*: les grafies *bestia*, *bo*, sense accent, convenen igualment a les varietats que pronuncíen *bęstia*, *bǫ* i a les varietats que pronuncíen *bẹstia*, *bọ*: en canvi, *bèstia*, *béstia*, *bò*, *bó*. son grafies dialectals.

Limitada la qüestió al dialecte oriental, i suposant que s'admetessin com literaries les dues pronuncies, tindriem, en efecte, una categoria de paraules que apareixerien

(1) En castellà les omissions d'accents son sovint degudes a la dificultat de recordar les regles: si la paraula es *llana*, i acaba en consonant que no sigui *n* o *s*; si una vocal debil no forma diptong amb una vocal forta contigua .. Tot això (que ls gramatics sen convencin) es una cosa bastant complicada pera la generalitat de les persones.

escrites ara amb *è*, *ò*, ara amb *é*, *ó*. Això fóra un gros inconvenient? En primer lloc, se tracta d'un nombre relativament petit de paraules; i, després d'una diferencia grafica insignificant. De la mateixa manera que un barceloní entén a un gironí quan li *sent* a dir *bẹstia* en compte de *bęstia*, l'entendrà quan li *vegi* escriure *béstia*, en compte de *bèstia*. I si en les paraules en qüestió la llengua literaria donés (com crec que en molts casos convindria fer-ho) la preferencia a la vocal oberta o a la tancada (i això, certes, no precisament sempre d'acord amb el dialecte de Barcelona, sinó tenint en compte l desenrotllament de les vocals llatines en català), llavors l'utilitat dels accents o diacritics esdevé grandissima com a medis de propagació de la pronuncia jutjada normal.

Però ¿i el balear? ¿i les varietats occidentals? Diguem desde ara que les diferencies que presenten els tres dialectes oriental, occidental i balear no son tals que s'oposin en absolut (sempre dintre del criteri de no distanciar-los gaire en l'escriptura) a l'adopció de un sistema d'accentuació que precisi l timbre de les vocals toniques. Bastaria introduir la següent modificació al sistema de diacritics indicat més amunt per a que s pogués aplicar a tots els dialectes *tant bé* com abans al sol dialecte oriental : que distingís no dues *ee*, sinó tres.

En efecte, la llengua catalana (en sa totalitat) presenta tres *ee* toniques : — e_1 : representant normal de la *e* oberta del llatí vulgar (= $\breve{e}$ del llatí classic) i del antic diftong *ai* (FACTU > *faitu* > *fet* ; — e_2 : representant de la *e* oberta del llatí vulgar quan la vocal s'ha trobat : davant de l'antiga consonant *z* (provinent de D, C, TI, i esdevinguda *n* o emmudida : PẸDE > *peu*), davant de *l* (MẸL), davant de *r* + dental (PERDIT, PERTICA > *perxa*), davant de *rr* (TERRA), davant del grupu secundari *n'r* (TENERU > *ten're* > *tendre*) ; — e_3 : representant de *e* tancada del llatí vulgar (= $\bar{e}$, $\breve{\imath}$, del llatí classic). e_1 es una *e* tancada (*té*, *Déu, lléva, llébre, fét*). e_2 es una *e* oberta *pèu, govèrn, cobèrt, tèrra, tèndre*). En quant a e_3 el dialecte oriental la confón amb e_2 (*plè*, *bèu, pèbre, sèda, consèll, havèr, prèn)*, les varietats occidentals la confonen amb e_1 (*plé*, *béu, pébre, séda, conséll, havér, prén*) ; sols el balear conserva la distinció entre les tres *ee*, am la seva *ẹ́* = e_3 (*plẹ́*, *bẹ́u, pẹ́bre, sẹ́da, consẹ́i, havẹ́r, prẹ́n*). Tenim, doncs, les següents correspondencies generals (mots hereditaris): *é* balear = *é* oriental = *é* occidental ; *è* bal. = *è* orient. = *è* occ. ; *ẹ́* bal. = *è* orient. = *é* occ. Adoptats els tres signes, els catalans orientals hauriem d'apendre ls casos en què ns caldria emplear el signe corresponent a e_2 en lloc del signe corresponent a e_3...

El present estudi no tenint altre objecte que donar a coneixer l'orientació dels meus treballs en el problema de l'accentuació grafica, no ns extendrem aquí en nous detalls sobre la possibilitat de compendre ls tres dialectes dintre d'un sol sistema d'accentuació en què no apareguin diferentment accentuades més que un curt nombre de paraules. No hem acabat encara una revisió que tenim comensada, de totes les *ee* i les *ọọ* de les distintes varietats parlades, el resultat de la qual ens ha de dir si es allò realment possible *sense introduir grans dificultats ortografiques*. Si no ho fos, tornariem al sistema dels *dos* accents o diacritics, recordant sempre aproposit de l'existencia de paraules diferentment accentuades, lo que hem dit respecte *bèstia* i *béstia*, *bò* i *bó*. Creièm preferible que apareguin en la llengua divergencies grafiques (insignificants, puix son d'accent), que renunciar als aventatges d'un sistema rigorós d'accentuació.

Reemplassats els accents usuals per diacritics, vet-aquí una aplicació que s podria fer del accent agut: Sabut es que en el català continental les primeres persones del plural del present d'indicatiu, del de subjuntiu i del imperatiu son identiques en tots els

verbs dits regulars; i les segones persones, igualment: *pensem*, *penseu*, *partim*, *partiu* son formes del indicatiu, del subjuntiu i del imperatiu. Aquesta pobresa de formes no produeix cap confusió en la llengua parlada; l'entonació indica ben be si s tracta d'una simple enunciació o d'un ordre (o desig). Però en l'escrit poden resultar frases de dos sentits tals com *Anem a casa*, en què no s'indica graficament l'entonació am què cal pronunciar la frase (com fem, per exemple, quan se tracta d'expressar l'entonació interrogativa o l'admirativa). Ara bé, l'accent agut podria emplear-se com un indicador del imperatiu: tot imperatiu d'igual forma que l'indicatiu corresponent s'accentuaria: *anem a casa* seria una enunciació; *aném a casa*, un ordre.

Es clar que l'accent resulta superflu en dos casos: quan l'imperatiu té una forma diferent del indicatiu (*diem*, *diguem*) i quan se li afixen pronoms (*anem-hi*).

L'empleu que alguns donen actualment al accent circumflexe posant-lo sobre la vocal anterior a una *r* suprimida, es absurd; puix la supressió d'aquesta *r* en res modifica l timbre o la duració de la vocal precedent. (En francès, quan la *s* davant de consonant va caure, la vocal anterior va sofrir un allargament, i quan l'escriptura va suprimir el signe *s*, el circumflexe amb el qual marcà aquesta vocal era indicador del allargament esmentat). L'accent circumflexe podria servir més aviat pera indicar la *u* llarga de *dun* (= *dū*), diferent de la *u* de *dur*, i la *i* llarga de *enviy* mallorquí (= *envī*) : *dû*, *envî*.

V.—La Lletra Ç.

Antigament les tres llengües hispaniques posseíen dues *ss*, sorda i sonora, i dues altres sibilants, la *ç* i la *z*. La llur *s* sorda provenia de *s* o de *ss* llatines; la llur *s* sonora, de *s* llatina intervocalica (per això, entre dues vocals la *s* sorda era representada per *ss*. i la *s* senzilla representava la *s* sonora: *pàssa, casa)*. Les altres sibilants provenien de *c* llatina davant de *e* i de *i*, dels grupus del llatí vulgar *i̭c*. *ti̯*. i de les consonants arabes س i ز (quan el sò provinent d'aquests fonemes era sord, venia representat per la lletra *ç;* quan era sonor, per la lletra *z: cento*, *ciento, cent; onze; braço*, *braç; açucar*, *çucre.)*

Tenim, doncs, en les tres llengües, (corresponent-se generalment) les quatre sibilants: *s* sorda *(s* o *ss)*, *s* sonora, *ç (ç* o *c)*, *z*. Sols que en català, el nombre de *zz* es extraordinariament reduit pel fet que, en una gran part dels mots hereditaris, la *z* primitiva esdevé muda (entre vocals) o s vocalisa en *u* (en fi de paraula); així, a les formes portugueses i castellanes *vezinho, vecino, razão, razon*, *noz, nuez*, *dez, diez,* el català oposa formes sense *z: veí*, *raó*, *nou*, *deu*. Subsisteixen, no obstant, en català, un nombre considerable de *zz:* en mots hereditaris, sempre que, per supressió d'una vocal, la *z* ha vingut a posar-se en contacte d'una consonant *(onze*, *dotze*, *alzina);* en mots de procedencia araba *(atzembla);* en mots emmanllevats al grec *(zel, horitzó.)*

Posteriorment, s'opera en les tres llengües una simplificació: els quatre fonemes se redueixen a dos. En castellà les dues sonores esdevenen sordes: la *s* sonora ve a confondre-s am la *s* sorda; la *z*, am la *ç*. En portuguès i en català, la simplificació s'opera altrament: la *s* sonora s confon am la *z:* la *s* sorda, am la *ç*. El castellà posseeix avui una sola *s* (reversa sorda), que correspon a les seves dues *ss* antigues sorda i sonora, i

una fricativa dental sorda (*þ* < *ç*), que correspon a les seves *ç* i *z* antigues; en canvi, el portuguès i el català posseeixen dues *ss*, l'una sonora que correspon a la llur *s* sonora i a la llur *z* antigues; l'altra sorda, que correspon a les llurs dues sibilants sordes antigues, *s=ss* i *ç*, *(z* es sols diferent de *s* en el grupu *tz: dotze,* pron. *dod-dze;* però també *tots ells,* pron. *tod-dzels.)*

La simplificació esmentada dóna naturalment naixensa a un problema ortografic: el de la representació dels dos fonemes subsistents *(s* i *þ* en castellà; *s* sonora i *s* sorda en català i en portuguès) Continuaran empleant-se ls signes antics am tot el rigor etimologic, sense tenir en compte la simplificació que ha tingut lloc en la llengüa parlada? O bé s modificarà l'empleu dels signes tradicionals d'acord am la nova pronunciació, fugint tota regla de caracter purament etimologic?

El castellà ha adoptat una solució podriem dir fonetica. Havent confós *s* i *ss* intervocaliques, suprimeix el signe *ss:* la seva unica *s* es, així, representada sempre per *s*. Havent confós *ç* i *z*, suprimeix el signe *ç*, que reemplassa per *z (cabeza, brazo,* en substitució de *cabeça, braço;)* però, en canvi, davant de *e* i de *i*, reemplassa la *z* per la *c (vecino, veces,* en substitució de *vezino, vezes.)* conservant així la *c* etimologica (llatina) en paraules tals com *cielo, ciento, cesta, cerca,* etc. El castellà emplea, doncs, tres lletres, l'ortografia de les quals no ofereix cap dificultat, puix ve indicada per la sola pronunciació *(s* es representada sempre per *s)* o per aquesta i la situació del sò en la paraula (el sò *þ* se representa per *c* davant de *e* i de *i*, per *z* en els altres casos.)

En el portuguès trobem adoptada la solució etimologica; aquesta llengüa conserva tots els signes antics; la seva *s* sonora es representada, ara per *s (casa),* ara per *z (vezinho),* i la seva *s* sorda, ara per *s,—ss* entre vocals—*(sal, passa),* ara per ç,—c davant de *e* i de *i*—*(cabeça, cento)*. Sols que modernament s'han operat molts canvis entre *s* i *z* i entre *s (ss)* i *ç (c)*. Exemples de *z* per *s* són *portuguez, cortez, mez,* (abans escrits *portugues, cortes, mes;)* de *s* per *z, Lopes, Gonçalves,* (abans escrits *Lopez, Gonçalvez;) socegar* ofereix una *c* per una *ss* antiga; *assucar,* en cambi, una *ss* per una *ç*.

La solució adoptada pel català modern es un terme més entre aquestes dues solucions oposades, fonetica i etimologica. Tot conservant-se *s* i *ss* (de *s* i de *ss* llatines), se reemplassa *ç* per *s* o *ss (temensa, bras, cassa,* com *defensa, nas, passa,)* però s conserva *c* davant de *e* i de *i (cel, cinc, adoració, secció,* al costat de *serra, sis, passió, flexió);* se reemplassa *z* intervocalica per *s* (*civilisar,* com *precisar),* però s conserva darrera de consonant *(onze,* al costat de *transigir)*. Aquest sistema es molt més senzill que l rigorosament etimologic; però presenta encare dues dificultats: l'ortografia de les dues lletres *c* i *s* davant de *e* i de *i*; la de les dues lletres *z* i *s* darrera de consonant. Aquesta ultima dificultat es, no obstant, ben petita, puix solament s'emplea *s* en el prefixe *trans,* i en unes poques paraules com *enfonsar, endinsar,* derivats de *fons, dins;* i encara molts la suprimeixen del tot escrivint *enfonzar, endinzar, tranzigir, tranzacció, tranzitar.*

La solució anterior no es admesa per tothom; al costat seu, tenim també la solució etimologica, els partidaris de la qual son cada dia més nombrosos. Vetaquí, doncs, una qüestió a resoldre en la tasca d'uniformar l'ortografia catalana: a quina de les dues solucions hem de donar la preferencia?

La solució etimologica, dins del modern català literari, ve a esser una veritable *innovació;* es sabut que, en un moment donat, la *ç* ha pogut esser considerada com una lletra morta; En Bofarull i En Blanch no dubten en declarar-la «del todo suprimida.» Però la simplificació adoptada pel català modern, ademés d'esser incompleta (incohe-

rent, puix tot igualant la *ç* a la *s*, conserva la *c* davant de *e* i de *i)*, tenia l'inconvenient d'esser historicament falsa, i d'això va neixer el desitg de *readoptar* la lletra *ç* restablint-se així les grafies classiques i conformant-se l'escriptura de les sibilants a la llur etimologia. L'Aguiló sempre va defensar la solució tradicional, *L'Avenç* va adoptar-la en la seva «campanya lingüistica» i actualment ès la preferida de tots els gramatics.

Diferents causes s'han oposat a la generalisació de la *ç*; una d'elles la dificultat tipografica; una altra, la por de molts que la seva adopció vindria a dificultar la lectura. Els partidaris decidits de la *ç* no han concedit mai una gran importancia a aquest inconvenient: la gent s'aniria facilment acostumant a la nova lletra, i així està, en efecte, passant. Però lo que es innegablement un inconvenient i no petit es que la readopció de la *ç* tradicional dificulta enormement l'escriptura. Se dirà que això no es cert, puix el castellà ns indica en l'immensa majoria dels casos quan cal emplear *ç* o *s*, *s* o *z*; però ¿es que eternament l'estudi del castellà ha de precedir l'estudi del català?

Partidari del restabliment de la *ç*, confesso que sovint me preocupava l'objecció que un dia ns féu En Almirall, llavors de la «campanya lingüistica» de *L'Avenç*. «Per què *ressucitar* una complicació ortografica? Per què rebutjar una simplificació *ja feta?*» No tenia raó En Almirall quan aconsellava la més gran moderació en la readopció de les solucions historiques? L'ortografia catalana, que ofereix ja prous dificultats *ineludibles* ¿no hem d'anar molt en compte a complicar-la? Cal pensar que l'ortografia no ha d'esser una cosa d'uns quants —erudits, literats— ha d'esser per a tothom. Com diu molt bé En Gonçàlvez Viana: «A língua escrita com correcção não é já, nem pode ser, com foi, instrumento privativo de literatos, pois deve tornar-se em património de todos os indivíduos que saibam ler e escrever... A língua... tem de ser escrita por todos e para todos; erros ortogràficos não e lícito a ninguém, que aprendesse a ler e escrever, fazêlos.»

No obstant. En Gonçàlvez Viana, en la qüestió que ara ns ocupa, dóna la preferencia a la solució etimologica. Recordem, perxò, en primer lloc, que en portuguès aquesta solució es la usual, de manera que En Gonçàlvez Viana no proposa en el fons cap innovació ortografica. El portuguès ha usat de tot temps *ç* i *z* al costat de *s*, *ss*; l'eminent filoleg sols va contra l'ús general en tant que ell no accepta ls canvis entre aquestes lletres operats en l'ortografia portuguesa moderna. Al sistema actual, que no es més que l'historic desfigurat sense solta, En Gonçàlvez Viana oposa la solució rigorosament historica. La *ç* en portuguès no es cap innovació; en català, *n'es una*.

Però, això a part, hi ha en portuguès una raó molt forta a favor de la solució tradicional, i es que ls dialectes septentrionals d'aquesta llengua conserven la distinció entre *s* sorda i *ç* i entre *s* sonora i *z*. Doncs, una ortografia que pretengui esser *nacional* no pot acceptar la simplificació operada en el portuguès central i meridional. Suprimir la *ç* en portuguès fóra com suprimir la *v* en català; una ortografia catalana que empleés una sola *b* no podria esser acceptada ni per tarragonins ni per mallorquins; no podria pretendre al nom de nacional. Però, en català, que jo ho sapiga, cap varietat conserva les quatre sibilants; sembla que la *ç* s'ha confós am la *s* sorda, i la *z* am la *s* sonora, en tot el domini català i que, per consegüent la solució intermitja del català modern no es incompatible am la pronuncia de cap dialecte.

Altrament, suprimir la *ç* ¿no seria consagrar en l'escriptura un fet fonetic pel qual el català se separa pregonament del castellà? Tenim, en efecte, pas de *ç* a *ϑ* en aquesta llengua, transformació de *ç* en *s* en la nostra. La supressió de la lletra *ç* posaria de manifest aquesta *diferencia real*, aquest allunyament del català de les altres llengües hispaniques.

Però suprimir la *ç* en regoneixement del cambi *ç* > *s*, vol dir també escriure *se, si* en compte de *ce, ci*. Si canvien *ça* en *sa, ço* en *so, çu* en *su*, es llogic que canviem *çe* (o *ce*) en *se, çi* (o *ci*) en *si*, i llavors escriure *sel, sim, admirassió, acsió*. En la nostra *Contribució a la Gramatica de la llengua catalana*, diem: «Conservant-se *c* davant de *e* i de *i*, es inadmissible l canvi de *ç* en *s* o en *ss*; no hi ha cap raó pera conservar la distinció entre *ç* i *s* en uns casos *(set, cel)* i en altres no *(grossa, plassa)*.» Partidari de la *ç*, jo veia en el restabliment de la lletra *ç* el remei a aquesta incoherencia de l'ortografia usual; però es clar que podriem cercar-lo del costat de la simplificació adoptant un sistema fonetic que proscrivís igualment la *ç* i la *c* devant de *e* i de *i*.

L'incoherencia del sistema actual té una dobla explicació: 1.er Davant de *a, o, u*, i en fi de paraula, la readopció de les grafies historiques exigeix una lletra nova, la *c* trencada; davant de *e* i de *i*, val la *c* natural; 2.on el canvi de *ce, ci* en *se si* desfigura una infinitat de paraules que han estat, de tot temps, escrites am *c*, moltes de les quals estem acostumats a veure escrites am *ç* en totes les llengües romaniques i presenten *c* en llatí. La repugnancia a escriure aquestos mots altrament que am *c* ha estat causa que l castellà, que ha adoptat *z* com signe representatiu de la seva fricativa dental *þ*, escrigui *c* i no *z* davant de *e* i de *i*. Ella explica que l'ortografia moderna catalana, que no ha tingut inconvenient en reemplassar *ç* per *s*, hagi reculat davant del cambi de *ce, ci* en *se, si*.

Podria cercar-se de donar a aquesta incoherencia una apariencia de fonament etimologic; saltant per sobre les formes catalanes antigues i comparant les formes actuals directament am les llatines, podria dir-se: la *c* de la nostra ortografia és el representant d'una *c* llatina (CENTU > *cent)*, i també d'una *t* davant de *i* + vocal (ACTIONE > *acció)*; en canvi als grupus del llatí vulgar *cį, tį* correspon *s* o *ss* (FORTIA > *forsa*, CANTIONE > *cansó*, BRACHIU > *bras)*. Però tot seguit se presenta una dificultat: l'existencia de paraules en les quals una *s* provinent de *c* se troba esser final (DULCE > *dols*.) Dintre del criteri *etimologic* adoptat, caldria equiparar aquestes paraules a *cent, cel*, etc.; però, com la consonant se troba esser final, caldria marcarla am el diacritic (¸) i llavors ja s'accepta la *c* trencada.

Es aquí ocasió de notar que hi ha alguns que tot essent partidaris de la *ç* en les paraules d'origen llatí, rebutgen aquesta lletra quan ve de fonemes no llatins, sobretot en principi de paraula *(çucre)*. Ja no son *tradicionalistes* tampoc, sinó *etimologistes;* no respecten un estat interior de la llengua, sinó que van a cercar l'etimologia llunyana de la paraula. Uns tals partidaris de la *ç* no poden blasmar l'incoherencia del sistema actual; puix si, prescindint-se del estat anterior de la llengua, se canvien, per un motiu qualsevol, una infinitat de *çç* antigues en *ss*, ja no hi cab *motiu seriós* per a respectar altres *çç;* llavors cab escriure *bras, cassa, dols*, al costat de *cel, cim* (solució usual), o *bras, cassa*, al costat de *cel, cim, dolç*.

Com se veu, els partidaris de la *ç* no estan ben bé d'acord sobre l'empleu d'aquesta lletra; en rigor, doncs, no hi ha solament un sistema tradicional i un que proscriu la *ç*: entre ls que escriuen segons l'un i segons l'altre, hi ha ls que, tot acceptant un nombre més o menys gran de *çç (dolç* o *força)* ne canvien d'altres en *s (sucre)*. Després hi ha encara ls que n'abusen *(amiçtat, lleçt, traçtejar!)*

Als partidaris decidits de la solució etimologica cal advertir que fóra en ells una inconseqüencia incomprensible que no mantinguessin amb igual rigor la distinció entre *z* i *s*. No obstant, tinc observat el fet curiosissim que molts partidaris de la *ç*, els quals

consideren com una monstruositat ortografica *forsa* per *força,* no tenen cap inconvenient a escriure *enfonzar, tranzigir* am *z,* que es com si escrivissin *sis*, *set*, *passa* am *c: cis, cet, paça!* Per altra part, tothom escriu *desembre, riquesa, organisar*, etc., que *etimologicament* haurien d'esser escrits am *z* (DECEMBER, —ITIA, —i ÇARE.)

Aquí pot, no obstant, allegar-se que ls antics, quan no empleen *deembre, riquea,* escriuen generalment *desembre*, *riquesa*. Això prova que ls antics no dubten a escriure *s* quan en la pronunciació apareix la *s* en lloc de la *z* etimologica. El mateix procediment, aplicat a les sordes corresponents, portaria a la substitució de *ç, c*, per *s, ss.*

D'un costat la dificultat d'introduir una lletra nova o la por de crear una complicació ortografica; de l'altre, la repugnancia a desfigurar el gran nombre de paraules que posseeixen *ce, ci;* han estat causa de l'incoherencia del sistema actual. Els tradicionalistes remeien aquesta incoherencia reintroduint la *ç* i restablint les grafies historiques (tot escrivint, perxò, *tranzitar, organisar!)*... Cabria intentar la solució oposada; tenir valor de reemplassar *ce, ci*, per *se*, *si!*

VI. — Varia

Suposem que estem ensenyant l'ortografia catalana i, al tractar del empleu correcte de les lletres *b* i *v,* donem la següent regla: Servirà de guia pera no confondre la *b* i la *v* l'etimologia llatina (Bofarull). Els nostres alumnes no saben el llatí (no es suposar una cosa impossible: l'immensa majoria de la gent no 'l saben): han d'anar a raure a un diccionari llatí. Més practic, més facil, més segur, fóra que consultessin un diccionari... català. A aquell que no sab llatí, es perfectament inutil donar-li regles etimologiques. Aquestes, doncs, han de proscriure-s en absolut de tota ortografia didactica.

Sabem llatí; allavors ja es una altra cosa: *bañ* ve de BALNEUM, *bịṇẹ* ve de VINEA; doncs escriurem *bany, vinya.* Y no sols escrivim correctament les dues paraules, sinó que sabem *per què* escrivim *bany,* am *b* i *vinya* am *v:* l'etimologia!

Com *bany* de BALNEUM: *batre* (BATUERE), *bé* (BENE), *bell* (BELLUS), *bo* (BONUS), *beure* (BIBERE), *boix* (BUXUS), *boca* (BUCCA), *herba* (HERBA)... Com *vinya* de VINEA: *ve* (VENIT), *vell* (VETULUS), *veure* (VIDERE), *vent* (VENTUS), *veí* (VECINUS)... Y *sạbè? sạbè* ve de SAPERE. Cal fer aquí una petita addició a la nostra regla etimologica: quan el llatí té *p,* el català escriu *b;* doncs, *saber* i, analogament *sabó* (SAPO), *ceba* (CEPA), *riba* (RIPA), *obac* (OPACUS)... Perfectament; i *ẹstébẹ, dạbèzẹ?* Vetaquí que 'ns cal fer una nova adició: quan el llatí té *f* o *ph,* el català escriu *v: ạstébẹ* ve de STEPHANUS, *dạbèzẹ,* de DEFENSA (sabem llatí i som admés etimolegs!); doncs: *Esteve*, *devesa.*

Provistos d'aquesta regla corretgida i augmentada, ens ensopeguem haver d'escriure *kạbal. Kạbál* ve de CABALLUS: escriurem *caball.* Comprovem en el Labernia: en efecte, *caball.* Y *ạbè? ạbè* no ve de *habere?* Escriurem, doncs, *haber.* Comprovem-lo. Obrim el Labernia i, en efecte, trobem... *haver!*

En Bofarull ens explicarà aquesta anomalia: «Servirá de guía para no confundir la *b* con la *v*, la etimología latina, *siempre que no la contradiga un uso constante.*» L'ús constant? Quin era en el seu temps l'ús constant? Ell escriu *haver;* En Estorch, *haber*,

¿Y per què l'ús constant no ha sigut am tot vigor la savia, la senzilla, la coneguda regla etimologica?

Es que, ja en llatí vulgar, la *b* intervocalica s'havia tornat fricativa i confós am la *v*; de manera que, així com a *p* intervocalica llatina correspon en català antic *b*, a *b* intervo-calica correspon *v*: els representants catalans dels mots llatins PROBARE, GUBERNU, FABA, DEBENDO, BIBENDO, etc., tenen *v* i no *b*: *provar*, *govern*, *fava*, *devent*, *bevent*. Tots aquets mots tenen *v* i no *b* en els dialectes que no han confós les dues labials sonores *b* i *v* (Mallorca, Camp.) Si 'ls que confonem els dos fonemes en una *b* bilabial, persistim en emplear les dues lletres *b* i *v*, es clar que hem d'escriure am *v* totes aquestes paraules, que ofereixen *v* en català antic i en els dialectes esmentats. (Precisament per raó d'aquestos dialectes es que convé sobretot conservar les dues lletres). Doncs *haver* està bé, i també *cavall* malgrat En Labernia.

Però 'ls nostres etimologistes, prescindint de la llengua antiga, prescindint dels dialectes en els quals se manté viva la distinció de les dues *bb*, sen van a l'etimologia remota de la paraula pera fixar-ne l'ortografia, i la fal-lera etimologica 'ls porta a grafies erronies com *probar*, *faba*, *gobern*, *caball*. Alguns cops no gosen desfigurar la paraula; llavors invoquen l'ús constant: així tenen la sort d'escapar de la llur mania etimologista *haver*, *devent*, *bevent*, *anava*. En Estorch, no obstant, es més rigoros: ell no admet excepcions; ell escriu *haber*, *debent*, *bebent*, *anaba*.

Gracies, doncs, als nostres etimologistes, una infinitat de grafies erronies s'introdueixen i s'escampen en el català modern. Y que no ha costat pas poc d'anar-les escombrant!

Però, permor de *haver*, *cavall*, etc., no hem de privar pas als que saben llatí dels aventatges d'una regla etimologica. Basta que en la regla d'En Bofarull reemplassem allò de «siempre que no la contradiga un uso constante» per això: entre vocals, s'escriurà *v* en representació d'una *b* llatina. Provistos, per exemple, d'aquesta regla perfeccionada, se 'ns presenta haver d'escriure *ęgzibí*, i com *ęgzibí* ve de EXHIBERE, i la *b* llatina es intervocalica, escriurem *exhivir*! Les excel-lencies de les regles etimologiques! ¿Es que hem de tornar a afegir a la nostra regla allò de «siempre que no la contradiga un uso constante»?

No; es que 'ns hem de fixar en una cosa: que *haver* es un mot hereditari, i *exhibir*, un mot emmanllevat (!). Es solament en els primers que una *b* passa a *v* (HABERE > *haver*), com una *p* passa am *b* (SAPONE > *sabó*); en els segons, *p* i *b* llatines se mantenen... *generalment* (!). No basta, doncs, saber llatí pera emplear bé una regla etimologica: ens cal saber que, al costat dels mots catalans que han sortit dels llatins evolutivament, per cambis graduals, inconscients (entre 'ls quals els de *p* en *b* i de *b* en *v*), n'hi ha d'altres que son emmanllevats al llatí literari, com tenim mots emmanllevats al francès, al inanglès; i aquestes dues classes de mots, les hem de saber distingir; i, en el cas que 'ns ocupa, hem de saber encara si la catalanisació més o menys forta que han sofert els mots emmanllevats ateny la llur *b* (ex.: *comprovació*, sota l'influencia de *provar*) o la deixa intacta (ex.: *exhibir*, malgrat *haver*). Realment, doncs, les regles etimologiques, en la practica, no serveixen ni als que ignoren el llatí, *ni als que l saben*.

Si se 'ns acut el pensament que, en cambi, l'etimologia serveix pera fixar l'ortografia de la *b* i de la *v*, pensem en els errors d'En Bofarull, d'En Estorch. La llengua antiga i els dialectes que no confonen la *b* i la *v*, ens ensenyen que no 'ns hem pas de refiar de l'etimologia pera escriure correctament aquestes dues lletres; i adhuc després que la

comparació dels mots llatins i dels mots catalans corresponents ens ha fet venir en coneixement de certes lleis fonetiques, adhuc allavors no 'ns podem fiar de l'etimologia, puix pot ben esser que aquelles lleis hagin sofert alguna pertorbació.

La paraula catalana *búït* ve de *VOCITU. (Fixem-nos, de passada, que no sempre es cosa facil saber l'etimologia d'un mot: un altre aventatge de les regles etimologiques. Però aquí no parlem ja de les regles etimologiques, que sabem inservibles; aquí parlem de l'importancia i de l'utilitat de l'etimologia en la fixació de la nostra ortografia.) *búït* ve de *VOCITU, com *vide* francès; alguns diuen de VIDUUS, altres de VACUUS (!); tant es; tots aquets mots tenen *v* inicial, la *v* inicial se conserva en català; l'etimologia 'ns diu que hem d'escriure *vuit*, *vuyt*, una altra grafia erronia del català modern que hem de posar en el compte de les malifetes de l'etimologia! Si en lloc d'anar a cercar l'etimologia de la paraula, haguessim tractat de saber com apareix escrita en català antic, o, cosa ben facil, com se pronuncia a Mallorca, hauriem vist que calia escriure *buit*. No ve *buit* de *vocitu?* Certament; però la *v* s'hi ha cambiat en *b* sota l'influencia del diptong següent. (Davant de *ui*, *v* es un fonema additiu: OCTO > *uit* > *v*+*uit*, (h) ODIE > *ui* > *v*+*ui*; però VOCITU > *Buit* > *buit*).

Encara té un altre perill l'etimologia: que sigui equivocada. Basta que recordem les raons hagudes entre En Aguiló i els etimologistes, sobre la paraula *traľál*. Deien aquêts que venia de TRABACULUS i que calia escriure *traball;* En Aguiló 'ls oposava que en la llengua antiga s'escriu constantment *trebayl* i que calia, per consegüent escriure *treball*. (la discusió, com se veu, era sobre la vocal atona, puix els etimologistes ignoraven allavors que *b* intervocalica esdevé regularment, *v:* en aquest cas, haurien proposat *travall*, al qual En Aguiló hauria oposat la forma mallorquina *trebáï*). Es clar que tenia raó En Aguiló. Després ve En P. Meyer i demostra que *treballi* provensal, es dir, *trebayl* català, prové de TRIPALIU.

Seria un error creure que l'etimologia, que no 'ns serveix pera fixar l'ortografia de la *b* i de la *v*, ens pot servir, per exemple, de guia pera l'empleu correcte de les vocals en sillaba atona. Aquí 'ls cambis són més; les pertorbacions, més freqüents: les terminacions llatines AS, —ANT han esdevingut en català *es*, *—en:* si *augustu* dóna *agost*, AUSCULTAT dóna *escolta*, i, en cambi, tenim *aram* de ÆRAMEN, *balansa* de *BILANCIA, *salvatge* de SILVATICU.

Guardem-nos també d'establir parellelismes entre 'l català i les altres llengües novillatines. La gent veuen, per exemple, que una infinitat de paraules que s'escrivien comuntment am *b*, les quals tenen *b* en llatí i presenten *b* en castellà, s'han d'escriure am *v* *com en francès i com en italià* (cast. *caballo*, *gobierno*, *probar*, *haba*, *haber*, *debiendo;* cat. *cavall*, *govern*, *provar*, *fava*, *haver*, *devent;* franc. *cheval*, *gouvernement*, *prouver*, *fève*, *avoir*, *devant;* ital. *cavallo*, *governo*, *provare*, *fava*, *avere*, *dovendo*); llavors, per analogia, escriuen *arrivar*, *trovar*, *trevall o travall*, etc. (franc. *arriver*, *trouver*, *travail;* ital. *arrivare*, *trovare*, *travaglio*). No: en català cal escriure *arribar*, *trobar*, *treball*. (En aquesta llengua, P > *b*, B > *v*; en francès B > *v*, P > *b* > *v*; en italià moltes *pp* passen igualment a *v*). L'ortografia de les paraules catalanes, no 'ns l'han de donar les altres llengües romaniques, menys encara que 'l llatí.

Fugim dels etimologistes, però fugim molt més dels *foneticistes*; aquells han introduit forses grafies erronies; aquets desfigurarien la meitat de les paraules de la llengua. Sense sortir-nos de la qüestió de la *b* i de la *v*, un *foneticista* barceloní o oriental decretaria apoiant-se en la pronunciació del seu dialecte, que s'ha d'escriure sempre *b*;

doncs: *binya, bent, beritat, boler*. Ell creurà que escriu el català «tal com se pronuncia» quan l'escriu tal com *ell* el pronuncia. La *seva* ortografia esclou al tarragoní, que no pot pas acceptar una manera d'escriure que confon dos seus fonemes ben distints i segons la qual paraules com *ball* i *vall, veure* i *beure, vell* i *bell, vull* i *bull,* distintes en la pronuncia, passen a tenir identica forma grafica. «Escriure tal com se pronuncia»: vet-aquí tantes ortografies com pronunciacions dialectals i adhuc individuals! La norma pera fugir d'aquestos extrems es l'historia de la llengua.

Per altra part, prenguem la pronunciació per guia, i els defectes de pronunciació se tradueixen en faltes d'ortografia. Quasi tothom pronuncia erroniament amb *s* sorda les paraules *adhesió, explosió, entusiasme, centesim*, etc. doncs vinga escriure-les am dues *ss: adhessió, explossió, entussiasme, centessim* (!).

L'ortografia en mans dels *foneticistes* estaria ben arreglada. Hem observat una cosa: els *foneticistes* que 'ns surten de tant.... no *coneixen* la pronuncia catalana! Un d'ells proposava recentment *admirapble*, quan de fet pronunciem *admirabble* o *admirapple*. Un altre (rebutjant *exemple*) escriu *eczemple* en lloc de *egzemple*. Els *foneticistes,* ademés, no solen esser gaire amics de les convencions tradicionals; aquest rebutja *que*, *qui*, l'altre *ig* o *tj*..... L'ortografia en mans llurs perillaria esdevenir un geroglific.

Aquestes convencions tradicionals, l'ortografia moderna ha d'anar en compte a modificar-les; *tj*, *tg*, *tx*, *ig*, *x* son simbols caracteristics de l'ortografia catalana, que fóra temerari voler reemplassar per altres. Ja no parlem dels *foneticistes;* diem això perque no es rar veure de tant en tant aquest o aquell escriptor fent substitucions com per exemple, la de *ig* final per *tx*. ¿La grafia tradicional *ig* quin inconvenient presenta? ¿Constitueix una dificultat ortografica? No, puix el sò *ttx* final es representat *sempre* per *ig* (*g* darrera de *i*): *vaig*, *veig; roig, mig* ¿Podem tenir por que algú la llegeixi malament? aquí estàn el cognoms freqüentissims *Roig*, *Puig*, *Reig*, que tothom pronuncia com cal; per altra part, l'ortografia usual escriu també *vaig, veig,* etc. i tothom pronuncia bé aquestas formes, ¿*ig* es una convenció tant desenraonada? ¿Per què hem d'anar, doncs, a desfigurar *vaig, veig,* etc. escrivint *vatx, vetx*? ¿Quines aventatges ofereixen aquestes grafies? *tx* hi es etimologicament fals, dóna a les paraules un aspecte tot diferent del dels seus derivats.

No diem ja les convencions grafiques tradicionals, les mateixes habituds ortografiques del català modern hem d'anar am compte a contradir-les. En l'obra de fixació d'una ortografia nacional, hi ha a fer prou reformes indispensables, pera que ens entretinguem a fer-ne d'insignificants. La tasca grossa a fer es *nacionalisar* la nostra ortografia, fer-la ben adequada a la nostra llengua, i *simplificar-la tot lo possible,* una reforma que no hi contribueixi debó debó es cosa secundaria; adhuc no essent precisament dolenta, tant se val, ara com ara, arreconar-la.

Una habitud del català modern es posar una *i* entre *a, e, o, u*, i la *x* representativa de la fricativa palatal sorda; *baix*, *baixa*, *baixar*. Els antics solien escriure *x* en l'interior de la paraula i *ix* en fi de paraula (escrivint així la *i* que apareix en la pronunciació quan ve a afegir-se una *s* al mot: *mateix*, pron. *matéx*, *mateixs*, pron. *matéis*). Els moderns no han adoptat, doncs, *cap convenció nova;* han generalisat l'empleu de la *i* davant totes les *xx* palatals. Aquesta habitud moderna (que està d'acord am la pronunciació en tant que 'ls dialectes que deixen sentir una *i* devant d *x* final, la fan sentir igualment davant de *x* interior) té l'aventatge d'establir una distinció grafica entre la *x* palatal i la *x* doble dels mots emmanllevats tals com *axioma*, *flexible* *exemple*. Doncs a alguns

no 'ls sembla bé l'addició de la *i* i escriuen *ix* final, *x* interior *(baix, baxa)*. Altres van més enllà i proposen sempre *x, (bax, baxa)*. ¿Tant mateix fa tanta nosa i tant mal efecte la *i* davant de la *x*? Podriem igualment suprimir-la en *puig*, *veig*, etc. i escriure *pug*, *veg* (grafies antigues). Reformes totes defensables, però realment insignificants, perfectament inutils. Un corollari de la reforma es la substitució de la *x* llatina dels mots emmanllevats per les combinacions *cs*, *cz* (?): *acsioma*, *flecsible*, *eczemple*. (Observem, de passada, que les grafies *eczemple*, *eczotic*, etc. no son ni etimologiques, ni tradicionals, ni.... fonetiques!). Alguns tot escrivint *acsioma*, etc., escriuen *exterior*, *exhibir;* mal fet: haurien d'escriure *ecsterior, eczhibir*. (Vet-aqui un digne parió de *tranzhumant)*.

Més profitós que estar-se entretenint a cambiar *ig* en *tx, ix* en *x, x* en *cs* o *cz*, fóra sense dubte mirar de desempellegar la nostra ortografia de certes convencions completament inutils, algunes adhuc forsa perjudicials: volem dir la *h* etimologica el *ch* final, la *y*. La primera constitueix una grossa dificultat ortografica sens reportar el més petit benefici; *ch* i *y* son dues antigualles inservibles. *L'Avenç* va proposar i adoptar ja fa temps les tres reformes: supressió de la *h* etimologica, substitució de *ch* per *c;* substitució de *y* per *i:* però aquestes convencions estàn arrapades a la nostra ortografia; la gent hi està afectada, i tal escriptor que no té cap escrupol en reemplassar *ig* per *tx* o en acceptar la reducció de *l* doble a *l* o escriure *ss* en lloc de *s*, creuria cometre un crim deixant d'escriure la *h* darrera de la *c* final o reemplassant el simbol *y* per *i*. El respecte exagerat per petites futeses tradicionals: vet-aquí un altre entrebanc en el treball de simplificació i perfeccionament de la nostra ortografia.

La·llengua antiga l'hem de tenir sempre molt en compte: ella 'ns dóna fetes les convencions pera representar els sòns catalans no llatins *(tj, tx, ig, ny, x)*, ens ensenya com hem de catalanisar les paraules emmanllevades al llatí (conservació de *l-l*, de *mp* davant *t, s)*, ella, am la llengua parlada (i no pas l'etimologia llatina) son la guia suprema pera l'empleu correcte de les lletres d'ortografia dubtosa (*b,* i *v*, *a* i *e* etc.). Però això no vol dir que 'l respecte que li devem, s'hagi de dur fins a copiar les imperfeccions de la seva escriptura, les incoherencies, les lletres purament etimologiques, llavors explicables, avui absurdes. Així com tampoc podem conformar-nos am les habituds modernes en tant que abandonen indegudament grafies tradicionals o adopten a la babalà grafies i procediments estrangers. *L'Avenç* va fer be introduint en l'ortografia catalana la munió de reformes que sabem. D'altres se n'han de fer encara!

Les reformes més utils de *L'Avenç,* les més convenients, les més racionals, han trobat sempre una forta oposició. La llur propaganda ha estat, es costosa. Si algunes no estàn lluny d'atenyer el llur triomf definitiu, d'altres han avansat ben poc; algunes adhuc han hagut d'esser abandonades. El rutinarisme: aquest es un dels pitjors enemics de la nostra ortografia! Ell pren tota mena de formes: ara invoca 'l respecte que devem a la llengua antiga (i es lamenta davant de la perdua d'una *h,* tot dient davant d'un castellanisme vergonyós com la *ll:* "Déu nos guard d'un ja-està-fet,,); ara 's revesteix d'armes tretes d'una ciencia estantissa (com que la *i* subjuctiva dels diftongs es..... una consonant); ara sab trobar en les grafies habituals, una utilitat que mai han tingut (com que la *y* es indispensable pera indicar la pronunciació monosillabica de les combinacions *ai*, *ei*, *oi, ui*); ara, per fi, se manifesta en una resistencia *passiva* formidable, barreja d'incultura filologica, de falta d'atenció, de barroeria, de tossuderia.... ¿Com explicar altrament l'insistencia en certes faltes d'ortografia, veritables faltas d'ortografia, fòra de tota discussió? ¿Com explicar altrament que no s'obrin camí reformes tant utils

tant facils d'implantar com la de separar el verb i el pronom afixat, intercalant entre 'ls dos un guió?

Sols el castellà i l'italià continuen escrivint el verb i el pronom units. Aquesta costum no té cap inconvenient en castellà; en italià té adhuc l'aventatje de permetre indicar en l'escriptura la reduplicació que experimenta sovint la consonant inicial del pronom *(da + mi > dammi, farollo, dirovvi, pentirassi)*; però en portuguès i en català, dada la forma de llurs pronoms, presenta forses inconvenients; així, el portuguès ja més d'un segle que l'ha abandonada, i el català faria molt bé d'imitar-lo. El guió permet diferenciar en portuguès *douto* (docte) de *dou-to* (te 'l dóno) etc.; la costum actual confon en català *porti-n* i *portin*, *porti-s* i *portis*, *porti-n'hi* i *portin-hi*, etc. Però hi ha mes: l'escriure units pronom i verb donaria en portuguès i dóna en català, identica forma grafica a combinacions que tenen, no ja diferent significació, sinó *pronunciació* distinta. Exemple portuguès: *comia* (menjava), pronunciat amb *i* curta; *comi-a* (la vaig menjar), pronunciat amb *i* llarga. Exemple català: *mirinsho*, pronunciat *mírinsu* quan es *mirin-s'ho*, *mírinsu*, quan es *miri-'ns-ho*. L'empleu del guió evita, ademés, certes complicacions ortografiques, com, per exemple, la supressió de la *t* del gerundiu devant de *t*: *donante* per *donant-te* *(donanthi* no se sab si és *donant-hi* o *donant-t'hi)*. La gent continuarà, perxò llarg temps escrivint unit pronom i verb i alguns trobant un bizantinisme l'empleu del guió.

Hem vist les regles etimologiques esser causa de l'introducció d'un gran nombre de grafies erronies; senyalem ara 'l perill de les regles podriem dir *gramaticals*, tals com aquesta: els derivats i les formes verbals debils s'escriuran amb *o* o amb *u* segons que'ls primitius o les formes fortes tinguin *o* o *u*. Ex.: *grogor* de *gròc*, *foscor* de *fósc*, *cruor* de *crú*, *plorar*, *donar*, *durar*, ind. pres. *plòra*, *dóna*, *dúra*. El català oriental, tot conservant en les sillabes accentuades la distinció entre *o* i *u*, les confon en *u* en les sillabes atones; doncs l'ortografia d'aquesta *u* ens la donaràn els primitius i les formes fortes. Aquesta regla, aplicada en absolut, ha donat les grafies erronies: *vulgués*, *surtir*, *exclosió*, etc.

Els que han introduit *surtir*, *cusir*, etc. no han tingut en compte que no sempre, abans de la confusió de *o* i de *u* atones, a una *u* tonica correspon una *u* atona (com no sempre a una *i* tonica correspon una *i* atona: *ix*, *eixir*); en un verb com *sortir* existia una alternancia vocalica semblant a la que existeix en el verb *eixir* i tot dient-se *surt* se deia *sortir*. En el verb *voler*, tenim antigament *voler*, *volgués*, *volgut* amb *o* atona, *vuyl*, *vuyla* amb *u* tonica; posteriorment la gutural del preterit infecciona 'l present de subjuntiu, i d'aquesta infecció neixen les formes *vulga*, *vullga*: tenim doncs, *vulga* am la *u* de *vulla*, *volgués* am la *o* normal de *voler*, *vols*, etc. Els que escriuen *exclosió* no pensen que *exclusió* es un mot savi: el català va transformar *ŭ* llatina en *o* *(bŭcca > boca*, **nŭcariu > noguer*; com *ĭ* en *e* *lĭngua > llengua*, *mĭnutu > menut)* però quan emmanlleva mots al llatí literari conserva les seves *ii*: *bucal*, *lingual)*; doncs EXCLUSIÓ es en català *exclusió* (com ADMISSIO, *admissió)*; si a *exclusus* correspon *exclós* es perquè 'l verb emmanllevat *excludere* ha estat assimilat al verb simple, hereditari *(cloure*, *clos*, *excloure*, *exclos*. Cp. *admès*, al costat de *admisió*).

De *Mossèn Antoni Navarro,* Rector de Montclar.

El català a-n el Ribagorça.

Senyors congresistes:

Desde les abruptes serralades del Pirinèu central fins a les resseques planures de la *Litera,* y limitada pels extrems de les conques que donen ses aigües als rius Noguera-Ribargoçana, Essera y Cinca, es a dir, entre abdós confins de Catalunya y Aragó, hi hà una extensió de terra qu'antigament formava l'històrich comtat de *Ripacurtia,* avui Ribagorça, la llengua del qual fou per tots sos indrets nostra llengua catalana, y que, conservantse encara avui en la casi plenitut de sa puresa y esplendor fins als meteixos llindars geogràfichs de la terra aragonesa, s'es anada bastardejant terres endins, mes guardant encara gran abundor d'elements morfològichs y fonètichs de sa antiga natura-ralesa, que son per el filòlech testimoni de son esplendorós passat, de sa robustesa secular y del inestroncable poder de la sava d'aquella soca gegantina qué no han pogut aixugar d'aquelles terres ni les influencies històriques y polítiques dels estranys, ni les mutilacions, desprecis y odis dels qu'algun dia foren de casa nostra. Mes si els fills d'allà foren ingrats ab la llengua de sa mare Patria, aquesta, com bona mare, encara fa ressortir qualque brot de l'antiga roca y aquestos brots encara verdejen entre'ls mots de son llenguatge present a faiçó d'una eura immensa que s'abrassa ab les runes de tot un poble, de tot un reyalme...

Y, al enunciar que la llengua catalana s'es anada bastardejant en els pobles del comtat de Ribagorça, posats en terres d'Aragó qu'antiguament la parlaven, hem de partir del fet històrich de la unió dels regnes d'Aragó y Castella en les persones d'Isabel y Ferrand y, per lo tant, cercar la font de sa decadencia, que comensa a fins del segle XV y comens del XVI, en la influencia de la parla castellana en terres d'Aragó qu'anaren cedint poch a poch y castellanisant sa llengua primitiva fins al extrem de que no gaire temps després, es a dir, a mitjans del segle XVI, corría la frase, hiperbòlica si plau, de que 'ls germans *Argensola,* fills de la ciutat de Barbastro que's trova en lo mateix llindar de Ribagorça, ja podien anar a ensenyar el castellà als mateixos fills de Castella.

Y això feu que la llengua catalana anés reculant fins a encastellarse en lo recinte d'aquelles *valls curtes* del antich comtat qùe d'elles prengué nom, y, per això, a Ribagorça encara's parla 'l català; mes ¡ay! que de son antich esplendor y vida no'n resta més que la essencia íntima que no ha pogut morir, surant com un foch follet per sobre d'aquella barreja que ja es lo dialecte ribagorçà.

El savi escriptor d'aquella terra, fill de la vila de Graus qu'es avui la capital de Ribagorça, En Joaquim Costa publicà en la *Revista de Aragón* un article titolat: *Dialectos aragoneses* en el qual pretén explicar la formació de la actual forma ribagorçana partint de la coexistencia primitiva dels dos idiomes, castellà y català, que en el curs del temps han anat fusionantse fins a formar l'actual dialecte; d'aquesta opinió's forma també

ressó en l'estudi qu'en la mateixa revista feya l'eminent filòlech Saroïandy sobre aquella forma dialectal, y contra abdues opinions s'alsa la de Morel-Fatio, qui diu ser impossible que del creuament híbrid de dos llengües germanes puga devenirne una forma nova.

Mes, respectant totes aquestes opinions en lo que valen, en el moment actual podem afirmar que la primitiva llengua neo-llatina de la Ribagorça aragonesa fou la catalana, mercè feta a investigacions practicades en els arxius de Roda ja ha molt temps portats a Lleyda y sobre tot en el parroquial de la susdita vila de Graus hont hi hà un manuscrit titolat: *Llibre d'estatuts de la confraria de Sant Nicolau,* que comensa en el 1516 y els primers capítols del qual apareixen escrits en perfecta llengua catalana, prova positiva y contundent de que en aquell temps encara's parlava a Graus el català clàssich; mes a mesura que's van afegint nous capítols, van apareixent ja paraules y formes castellanes, verificantse tant depressa la barreja ab el castellà, que ja en 1527, es a dir, onze anys després, el text del llibre mencionat ja esdevé ribagorçà.

Altre testimoni tenim també de que la primitiva forma neo-llatina a Ribagorça fou la catalana en un llibre de comptes del santuari de Riupedrós en l'alta Ribagorça aragonesa, el qual llibre's trova actualment en l'arxiu parroquial de Vilaller ab notes y comptes y partides escrites en bon català, comprenent tot el segle XVI y part del XVII.

Al encarregar-nos del modest trevall que dona lloch a la present comunicació, formàrem el propòsit d'estudiar la naturalesa de la actual forma dialectal del Ribagorça, fixantnos be en sos elements materials y fonètichs, y apuntar per la obra del diccionari tot el material típich de noms y formes trovats en aquella terra.

I. MORFOLOGIA DEL RIBAGORÇÁ.

Avans de parlar d'aquest element importantíssim, cal fer una subdivisió de les diferentes comarques que componen la Ribagorça. Primerament la partirem en Ribagorça alta y baixa Ribagorça. La primera s'extén, a travers de les serralades del Pirinèu central, desde la vall de Bolú a Catalunya y frontera del comtat de Pallars, passa a la vall de Barrabés, de la qual el riu Noguera es el llindar geogràfich de Catalunya y Aragó; venen després les valls de Noals y les Pauls fins a la rica y hermosa vall o ribera de Benasch. En tota aquesta extensió trasversal de terres de Ribagorça, encara que'ls elements materials del llenguatge siguin fonamentalment els mateixos, no obstant, segons els diferents indrets ahont s'usen, prenen diverses formes que 'ls fan interessantíssims al filòlech y rublerts de riqueses típiques. La construcció gramatical es per tot feta en oracions curtes y forma ben clàssica, sense trasposicions ni interposicions, sinó fàcil y planera. P. e.: *D'hont vens o vins? ¿Qui s'ha mort que toquen les campanes? Enguany cullirem moltes trumfes qu'ha plogut. A la fira de Vilaller lo bacúm anave molt barat.*

En la expressió del article predomina la forma *el* sobre *lo: el pa, el cel, los bous,* aplicant la forma *lo* sobre la paraula genèrica solament; p. e.: *lo besuar, lo món,* aproximantse a la forma llatina que aplicava l'*illud* a les paraules genèriques, *bonum, malum,* o a les neutres, *templum, fatum, altare,* etc.

En el plural la forma femenina *les* se conserva fins a la mateixa linia divisoria d'Aragó, ahon ja dihuen: *las vacas, las terras.*

El nom es construit en la forma general, observantse formes aumentatives y diminutives ben gracioses y típiques: *homenàs, casalot, barranquill, xiquerrí.* Alguns sofreixen al ser pronunciats una variant estranya. Aixis tots els acavats en *dre* y *dra,* lo meteix que 'ls verbs que tenen igual terminació, porten suprimida la *d;* p. e. en lloch de pronunciar *pendre, tondre, sendra, mandra,* dihuen: *penre, tonre, senra, manra,* y aquesta variant, que abrassa tota la Ribagorça, s'extén també fins a casi tot el Pallars, arribant fins a Tremp. ¿Serà qu'allà han sabuda conservar millor la forma llatina dels noms acabats en *r*, com *ciner* y dels verbs que terminan en *re* precedida de *u*, com *pónere* y altres?

Un altra variant, y aquesta segurament de procedencia castellana, es la supressió en el llenguatge de la *j* y *g*, que van substituides per la *y*, p. e. en lloch de *jo* diuen *yo*. En les paraules polissílabes la transformen en *ch* com *Chesus, Chaume, menchà, chaure,* y en els finals en *y* com *fay, roy.* Un altra variant y potser la més tpica es la que s'observa en la pronunciació de la *l* líquida qu'en tota la Ribagonça apareix transformada en *ll* com *pllat, bllanch, pllassa;* aquest fenomen, donant al llenguatge cert cayent italià *(piatto, bianco, piazza)* acusa certa debilitat y feblesa, semblant com si els qui així pronuncíen tinguessen balba la llengua.

En la construcció del verb generalment observen les regles clàssiques de construcció y flexions. En quan al verb *esser,* en sa calitat de substantiu, sona de la mateixa manera que en tots els indrets de Catalunya: *so, som, erem, serem, fòrem, sigues,* mes quan el fan servir d'auxiliar d'actius y passius ja s'observen certes variants que criden l'atenció.

Així, per exemple, quan sona com auxiliar del pretèrit pròxim, dihuen indistintament *so* y *hay*, com *so vingut, hay tornat,* y *ham* en els plurals, p. e.: *ham segat,* que no es altra forma que l'*habeo* llatí juntat al participi.

En el pretèrit remot o plusquamperfet suprimeixen la forma *había* de *habeo* y hi adopten el *era*, per exemple: *¿Què t'ere dit ton pare? ¿D'ahont eren vinguts els soldats qu'anit eren a la pllassa?*

Els altres verbs actius, passius y impersonals sonen en tots els temps a la manera del restant de Catalunya, exceptuant el pretèrit imperfecte del singular qu'en la flexió conserva la *b* del increment *llatí* suprimint la *y* grega y la *i* llatina que fan generalment dita flexió; així dihuen *feba, veniba, diba,* de *faciebam, veniebam, dicebam* y en el plural, *febom, venibom, dibom* qu'es la forma en contracció d *faciebamus, veniebamus, dicebamus*, y aquesta forma sembla més pura que la comuntment usada.

Allà en els darrers llindars de la terra de Ribagorça, en els pobles de la vall de Benasch, s'observa una interessantíssima variant en les segones persones del imperatiu plural que fan acabar en *ats, ets* y *its*, forma primitiva del antich català que dona a dites paraules certa semblansa ab l'actual aranès y vell llemosí. Així dihuen: *Venits que sopàrets. Portàts la bota que vos hic posarem vin. Passarèts per dechús de casa y trovarets el hort.*

Els prenoms subfixes al verb: *te* y *me* son allà transformats en *ti* y *mi*, per ex.: *Festi prenllà. Donami una poma. Fesmi unes sabates;* forma que també s'assembla més a la llatina en sos datius *mihi*, *tibi.*

El participi cambía en alguns paratges l'*ut* final en *et.* Així a les Pauls hem sentit a dir a una dòna: *Les cordes tot deixanles s'hem han perdet.* Mes aquesta forma es solsament usada en algun verb y pochs indrets.

Una importantíssima forma adverbial s'observa en tota la Ribagorça, riquíssima, precisa y hermosa, que únicament allà persisteix y que m'atrevesch a recomanar a la obra de la Gramàtica y Diccionari catalans y a tots els escriptors y poetes de nostra terra. Se refereix a la manera d'expressar per adverbi la triple gradació pera senyalar el punt ahont es o 's verifica una cosa. Allà marquen el present dihent: *aqui* o *assi*, que correspòn a la forma llatina *hic;* per senyalar una cosa no present però pròxima dihuen, *astí* del llatí *istic;* y per designarlo llunyà dihuen: *allí* o *allà* qu'es l'*illic* dels llatins.

La forma adverbial *astí*, que en cap comarca de Catalunya es usada més que a Ribagorça, es de molta utilitat per precisar el lloch ahont es o 's verifica una cosa y, per lo tant, contribueix poderosament a la claretat del concepte.

La preposició de companyía *am* o *ab* allí es mudada en *em* o *en*, p. e. *En qui vas a fira? em los nostres parents.*

La de moviment *cap a* y *vers* també es allí cambiada per la paraula *enta,* axí dihuen: *¿Enta hont vas? enta 'l pra;* y aquesta mateixa paraula substitueix a la particula *per a* que precedeix al verb, p. e.: *Enta anar a Aragó s'ha de passar el riu.* Y finalment substitueixen la particula negativa *pas* per la paraula *cap*, p. e.: *No vindré cap abuy.*

En la baixa Ribagorça que comensa a Pont de Montanya na a Catalunya y, travessant el Noguera, s'extén cap a Benabarre y Graus y tota la part dreta del Cinca fins a la Litera, el llenguatge va prenent en algunes paraules certa desinencia castellana, encara que conservant en la major part d'elles la radical y construcció catalanes, p. e. per dir *astí* o *allí dalt*, dihuen, *astí dalto* o *astí baixo*. La oració de verb actiu que fa referencia a un tercer y segueix acusatiu de cosa y datiu de persona, s'expressa allà de la següent manera: la cosa per l'article *lo* y la persona per la paraula o prenom *hic*, per exemple, *da-lo-ye*, do-na-li, que es contracció de la forma llatina, *dona illud-illi;* forma observada y publicada per En Saroïhandy.

A Graus y ribera del Cinca els plurals de verb en segona persona acaven ordinariament en *z*, p. e.: *¿què fez? ¿ahon anaz? ¿d'ahon veniz?* y a Estada, Estadilla y Fonz la mateixa *z* y la *f* se prodiguen fins al extrem de donar al llenguatge certa semblansa al que's trova en les antigues càntigues y rimes castellanes de la primera literatura mitg-eval.

Copiem una poesía anònima recullida a Estadilla, que donarà més llum que tot lo que poguessem dir sobre 'l mistificat llenguatge d'aquells indrets. Diu axís:

¡Ah qui tornà poguesse
a corre per las eras
y farrinyals los dias
qu'estudio no ñabeba!
y a puya las calzadas
detràs de las mocetas
y chuntos delas manos
a baxà los espuendas!
No quería brenva-me
de tantas horas buenas
curtas como los gozos
dolzas como la bresca.

Per ellas yo eba artista
y les feba comedias
y les vestiba moñas
y les pintaba llesias.

Per ellas en los huertos
pels foraz me meteba
y les colliba rosas
y les furtaba peras.

Per ellas m'escapaba
a los peus de la sierra
y les buscaba espígol
mosteréz y violetas;
otras veces mon ibam
a alguna fontaneta
y ellas aigua en mis manos
bebevan, yo en las d'ellas

. . . .

Y si tô lo charrasse
quedaria pa pena
la boca pllena d'aigua
y el alma de tristeza.
¡Ah qui tornà puguesse
a chugà pe las eras
y fe de tanto en tanto
alguna foïneta (1).

Y heus-aquí ara un'altra poesía inèdita composta en sa parla per un bon literat d'aquella comarca:

Va pillà Dios un dia dos redoldez del cielo,
una madixa d'oro qu'un anchelé filaba,
dos rosas y un esqueje qu'entonces acababa
d'obrirse, al bufà tibio del bochorné d'abril.
Con tô va fe una cara, maja com obra suya
li va posà en los ollos miradas falagueras
li va posà en los llabios risetas cimbeleras
y en tô toz los encantos de que dispone Dios.
Ixa ê la tuya cara, moceta, y yo per ixo,
me pongo flaco y tonto qui sigo tu poeta
y tô mirante 'l cuerpo te veigo l'animeta,
y a dintro t'endevino que no la quiês pa yo.

(1) *Foineta*, equival a lo que nosaltres diem «fer *campana*».

Aixís parlen allà y ¿quí no veu la procedencia catalana, de les paraules: *va pillà, redoldez,* (estels) *madixa qu'un anchelé filaba, esqueje* (esqueix, tany) *bufà* y de casi totes les altres? ¿Y quí no veu en la *construcció* de les oracions y en l'hipèrbaton en general que aquesta llengua avui desfesomiada y enlletjida ab desinencies y qualque mot castellà, fou un dia la hermosíssima llengua catalana que's parlava en tot el comptat de Ribagorça, eclesiàstica y políticament dependent casi sempre dels Bisbes de Lleyda y Roda y de fills de les cases dels comtats d'Eril-Pallars y Ager, qui sempre parlaren català?

II. FONÈTICA DEL RIBAGORÇÀ

La fonètica de les terres de Ribagorça ofereix diversitat de matissos interessantíssims segons les diferentes comarques. En la part baixa desde Tamarit fins a Bernabarre pronuncíen molt oberta la *e* de principi y mitx de dicció, arribant fins a donar aquesta entonació a les *àtones*. A la ribera del Cinca y comarca de Graus donen al llenguatge certa entonació general rimada que fa son parlar altament viu y pintoresch, obrint també la *e* com ho fan al cantó mencionat. A la població d'Arén y alguna altre del encontorn en la paraula *ral* cambian la *a* en *e* y dihuen: *rel*. A la Ribagorça alta y en terres d'Aragó fan *a* de la *e* final en les paraules planes com *las sebas, las vacas*. Mes en la part del territori català la fonètica apareix pura y neta, sense 'ls viciaments y violencies que pateix en altres indrets de Catalunya. Allà les vocals àtones per naturalesa de dicció, ho son sempre en la forma que jo les uso al llegir aquestes ratlles, y les tòniques ni son desmesuradament obertes ni desmesuradament tancades. Per exemple, aixís com la *a* a Urgell es transformada en *e* y dihuen, *Marie, terre* y a la vall d'Ager es exageradament oberta aixís com a certs indrets de la Segarra, hont dihuen *Mariâ, terrâ, casâ,* allà no ho fan, sinó que li donen son cayent natural y planer lo que dona al llenguatge un tò clàssich y elegant. Tampoch vicíen la *e,* fentne *i,* com a la Conca de Barberà, hont dihuen: *sopis, Jaumi,* ni la tornen *a*, com a Barcelona y altres bandes de Llevant, que dihuen *sopas, Jauma* sinó que també la pronuncíen en son tò natural, com *sopes, Jaume*.

Mes al parlar de la fonètica jo crech qu'ella es quelcom més, moltíssim més de lo que generalment se creu. Jo crech que la fonètica es a la paraula del home lo que la llum al color; la fonètica es l'element que més expressió dona al pensament, la que millor agermana 'l *verbum oris* ab el *verbum mentis;* jo entench que la fonètica es la entonació rítmica no sols de la paraula, mes també de la oració y 'l període, comensant per la primera sílaba y terminant en la derrera inflexió, y en aquest alt sentit ¡oh quin plaher causa escoltar aquella gent de la alta Ribagorça en la expressió de sos conceptes! ¡Quina riquesa de matisos, inflexions y ritmes! Per això nostre eminent mestre En Maragall trovava tant eloqüentes aquelles paraules del pastor quan deya: *¡Per aquella canal!* y tant dolces y sugestives les de aquella nena qui, pera expressarse en la seva llengua, digué ab divina entonació: *Li estel-li.* Es que la paraula vibrava en els llavis de la nena y del pastor ab tota la plenitut de vida que 'ls hi comunicava l'ànima.

Perquè 'l gran mestre y regulador de la fonètica es la naturalesa en totes ses manifestacions. Així en les planures del Antich Orient la fonètica degué ser plàsticament concisa y grave fins a expressar la profonda simplicitat de ses idees inefables; per això

la fonètica dels grechs era una melodía continua apresa de les palpitacions rítmiques de son cel sense tempestes y de son mar en modulació continua, per això la fonètica dels romans, mare de la nostra, era aspra y ferrenya, perque fou engendrada a les cabanes dels pastors y nodrida del brugit de les batalles y 'l dringar de sos ferros, per això els selvatges, al parlar, udolen y 'ls lapons llensen apagats sòns intermitents, perquè aquells han apresos de les feres sos udols y aquestos son llenguatge balb y fredolich del aclaparament de la terra qui 'ls volta, y per això allà en lo més amagat del Pirineu, a Senet, Aneto y Castanesa, al peu de la Maladetta, ahont eternament hi ronquen les torberes y s'estimben los llaveys, y ressonen les cascates, y son estretes les valls y migrats els horitzons, la naturalesa els hi hà ensenyat a modular la veu per entendres a travers del grinyolar dels vents y entre 'ls grans sorolls d'aquella terra que sempre canta; y per això tenen en sa fonètica el plany de la fera, el bleix del vent y la inflexió dels grans ressons y, sobre tot, aquella harmonía imitativa, aquella alta onomatopeya, que, desenrotllen una forsa de dicció riquíssima, semblant a la gran vis fonètica d'aquell hermosíssim càntich-elegía dels montanyols del Anege y la Gascunya y la lletra del qual tant hermosament té glosada el ja nomenat poeta En Joan Maragall:

Aquesos montanyos
que tan âutos soun
ni empachon de vieso
mus amurs hon soun. etc.

Això y molt més que tot això es la fonètica, y així entench qu'hem d'educar la nostra en la conversa, en el cant, en la tribuna, en el teatre y en la trona si volem que nostres paraules siguen vera y justament l'expressió de nostres idees.

HE DIT

Per via d'apendix, y seguint l'ordre alfabetich, s'acompanya una llista de noms y modismes típichs de Ribagorça.

A

Abatallar: Colpejar els arbres fruiters pera fer caure la fruita.
Aillar: Respirar fort ab moviment d'illades.
Antosta: Envà.
Arrullar: Fer córrer una cosa costa avall.
Arregussar: Arremangar, (arrebussar en alguna part).
Atorellar: Reunir la llenya tallada al bosch y posarla a punt de carregador.
Astí: Adv. de lloch, corresponent al llatí: *istic.*

B

Baleya: Escombra de ramatge per l'era.
Bergada: Aparell per pescar, (bertrol).
Biraga: Herba dolenta, (cogula).

Bochar-se: Moure's, cambiar de lloch. (Del francès, *bouger,* segons Saroïandy).
Borrusques: Fraccions petites d'una cosa.
Brenca: Negació, equivalent a *gens.*

C

Canada: Especie de canti de fusta per aigua.
Canaula: Cèrcol de fusta per alligar els bous a la menjadora.
Cascull: La clafolla o crosta superior de les anous, ametlles, etc.
Cornal: D'extrem de la taula, la punta del mocador, del llatí *cornu.*
Collada: Bastó de fusta que's poŝa al coll pera portar les ferrades.
Canistrell: Cistella qu'usen els pescadors per posarhi el peix.
Carrada: Enfilall, reguitzell.
Codolat: Empedrat de còdols, pedres rieres.
Cantal: Un tros de pedra que's tira ab la mà.
Cipelles: Calsat primitiu consistent en unes soles de fusta lligades al peu ab corıetjes.
Croca: Una osca feta a un bastó ab gavinet.
Cuera: El sarró de cuiro que usen els pastors.
Caminar a peu ranquet: Caminar ab un peu sol.

D

Dinca assí, dinca allà: Modisme de l'alta Ribagorça aragonesa, igual a: *fins aquí, fins allà.*

Dechús y *dichós:* Prep. de lloch del mateix país, procedent del francès *dejús:* Devall, sota.

E

Engelebrit y *gelebrit:* Enrampat de fret, valb.
Emburnyegat: Una cosa que no's desenrotlla per defecte de naturalesa.
Exartell: Aixada petita per arrencar herba.
Exemonit: Llest, viu, espavilat.
Escamort: Les brases a mitg apagar que cauen del tronch encès; un tros de ŝutge encès que cau de la xameneya.

F

Fall: Esquerda, o escletxa, del llatí: *fállere.*
Fahueny: Ventet calent que fon la neu.
Farrada: Especie de galleda de fusta.
Ficós: Un tros de fusta clavat a la paret.
Foraviarse: verb compost de fora-via usat per Verdaguer y recullit allà: extraviarse.
Forrolls: Aquells ferros verticals plantats en les cuines de pagès: les llars, en català, y *morillos* en castellà.
Faringoles: Les cireretes del pastor.
Forrolla: La pala per atreure cendra del foch.

G

Gargotar: Els galls que fa una olla al bullir.
Garbarse: Abrahonarse, lluitar cos a cos.

Grifio: Pèl erisat pel fret; se diu de les besties que tenen el pèl *grifio.*

Grivia: Aparador de fusta colocat sobre la menjadora y que conté l'herba que's dona a les besties.

I

Isto, ista, istos, istas: Prenoms llatins equivalents a aquest, aquesta, etc.

J

Aquesta lletra es substituida en tota la Ribagorça, menys a Arén, per la Ch.)

Jordons: (ab ch.): Gerds, fruita del bosch.

L y LL

Llau: L'ángul o canal en forma d'arista còncava que fan les montanyes.

Llastra: Pedra de piçárra.

Lleute: Llevat.

Llavey: Lo que en alguna part s'anomena *allàu:* massa de neu despresa de les altes montanyes; *alud* en castellà.

Llinat: Teulada.

M

Mascard, da: Se diu del bou o vaca de dos colors.

Mantornar: Segona llaurada que 's fa al camp avans de la sembra.

Martolls: Maduixes.

Menestrar: Escudellar la sopa.

Milloch: Blat de moro, panís.

N y Ny

Narich: Mocós, que parla ab el nas.

Nyapir: El ganyolar dels gossos boterins.

O

Olva: El detritus que queda de l'herba al fons del paller.

Orch: Cosa lletja, escandalosa, lloch o bauma o abim ferosos, del llatí *orcus.*

Ortera: Plata gran de terra cuita.

P

Palmar: Lloch del menjador ahont se coloca la vaixella; prestatje, empostada (¿Vindrà del llatí *palam*?)

Parres: Els caps de bestiar dolent que's queden a la montanya por no poguer seguir el remat.

Penart: Tallant per a triturar la carn.

Pitxell: Mesura pel vi equivalent a dos porrons.

Piàls: Peúchs.

Pino y *pina:* Diminutiu que usen els petits pera dir: padrí y padrina.

Podrex: El fanch que's fa pels carrers quan plou després de nevar.

Per conte: Modisme que vol sigificar qu'una cosa 's fa o 's diu en broma.

R

Ray: Tramada, *almadia* en castellà.
Raumar: Remugar.
Recosirar: Registrar, escorcollar.
Reboll: Lluch; rebrot del arbre.
Rebordench: Plansó migrat que creix a la soca del arbre.
Relèu: Les sobres del menjar, del llatí *relictum*.
Rull: El tronch o cos del arbre tallat.

S

Sestelli: El sutje de la xamaneya, estalsi.
Sumicar: Plorar poch a poch, sospirar.
Sirga: Una soga molt llarga.

T

Tarna: El tros de roba o pedàs que 's cus a una pessa per a adobarla.
Terreny; Un tros de terra seca voltat de neu.
Tremol: Arbre blanch, albera.
Trivana: La barrina
Tribol: Sostre, trespol.
Torroll: El pinyol de la fruita.

V

Varga: Munt d'herba en forma de piràmide que's deixa apilotada en el prat, semblant als pallers d'Urgell.
Vèrtich: Hert, gelat, tert.

Del *Dr. D. Angel Sallent y Gotés.*

ETIMOLOGÍES CATALANES (*)

INTRODUCCIÓ. — Després dels trevalls importantíssims d'En Littré ab son portentós Diccionari etimològich, continuats brillantment per los Srs. Adolf Hatzfeld y Arseni Darmesteter, junt ab Antoni Thomas, col·laborant ben profitosament en la gran obra del *Dictionaire général de la Langue françaisse,* després dels inapreciables del filòlech darrerament anomenat Sr. Thomas, ja en la Romania, ab companys eminentíssims en aquesta ciencia novíssima, ja en sos *Essais de Philol. franç.* publicats a París en 1897 y 1904; y per ultim després de lo molt que va fer y casi sempre acertat, lo may prou alabat, eruditíssim Dr. Balari y Jovany ab ses *Etimologíes catalanes* (1885) y 'ls seus *Orígenes históricos de Cataluña* (1899) ja semblaría que quedava poch per dir respecte a aqueixa part important de la Etimología o origen de les paraules catalanes.

Lo camp es vastíssim, lo cultiu ha estat llarch y continuat y per molts que siguen los conreuadors, la feyna no s'ha de acabar per ara ni per molt temps tampoch.

Nous mètodes, noves orientacions en la investigació, los novíssims estudis de la Semàntica tant clarament manifestats y desenrotllats per M. Bréal, de París, y posats a contribució, com se diu, per nostre malanguanyat mestre lo Dr. Balari, de bona y perdurable memoria, fan necessaris esforsos cada dia més grans si volem assolir no ja als autors que ab més acert y felís criteri nos porten aventatges, sinó aquell punt que cal a la nostra llengua, en lo aprofitament de tots aquests avensos, y en lo estudi propi de la llengua, en sos textes històrichs y en la viva parla ricament variada del nostre poble.

HITORIA Y ERUDICIÓ. — Per rahó del temps y herencia, vists y coneguts los altíssims y nobilíssims origens de la nostra llengua, que no cedeix devant de cap altra de les seues germanes, si no es que les hi porti grans aventatges, lo camp per recórrer ja 's veu que es molt gran y hi cab tothom; per la erudició d'aqueixa mateixa parla y, lo que ve a esser igual, per la diversitat de materies que ella comprèn, tractades y estudiades per eminents autors, se aixampla encara molt més aquest prodigiós y fertilíssim camp, proclamant ben alt la necessitat d'un cultiu ferm, constant, intensiu com se diu ara, y diversificat en mil y mil fases y varietats que venen a ser les especialitats o punts particulars del idioma.

NECESSITAT DE BONES EDIDICIONS. — Per poder especialisar tots aquests estudis y treure'n un profit positiu, s'ha de comensar per haver bones edicions; edicions escrupuloses, exactes y crítiques, de les obres capdals de la nostra preuada literatura.

Serveixin de exemple y model, ben digne de ser imitat, les de J. M. Guardia per la que feu de lo *Sompni* den Bernat Metge, a París, 1889, y la del Dr. Rubió y Lluch qui feu la benemèrita y molt apreciada de *Curial y Güelfa* (1901). Aquests autors dels

(*) Memoria presentada al Congrés acompanyant uns quants centenars de papeletes etimològiques.

segles XIV y XV respectivament, podràn ser aquí perfectament estudiats. Aixís mateix lo Bt. Ramon Lull, editat ab tanta conciencia per un mallorquí; debentse aixís mateix a un altre benemèrit fill de la Illa daurada, una de les coleccions millors del alt pensar y dels alts fets dels homens de la nostra terra: lo Mestre En Mariàn Aguiló.

ETIMOLOGÍA. - ORIGENS HISTÓRICHS.—Per anar acertats en la intrincada via dels orígens de la nostra parla cal pèndreho desde la llatina mare de les anomenades novo-llatines, en ses fases popular o vulgar y de baixa llatinitat: aquí està indubtablement lo principal tronc y la més llegítima herencia. Això no es dir que no haguem de aprofitarnos, y molt, d'altres llengües ben apartades de la nostra y de la nostra mateixa mare, la llatina. Sempre restarà una gran veritat que 'ls nostres orígens s'han de buscar en la llengua del Laci, font o corrent principal, y com afluents altres fonts, celtes, germàniques, gregues, aràbigues.

OBRES RECOMANABLES Y CAPDALS. — Deixant les obres clàssiques en la materia filològica romana, com les de Diez, y sos continuadors felicíssims, velem fixarnos especialment en la del cèlebre mallorquí J. M. Guardia, qui publicà ab la col-laboració de Wierzeyski, a París, l'any 1876, una gramàtica de la llengua llatina —històrica— de la major importancia. Nos hem pres ab molt gust la molestia de transcriure'n les principals lleys establertes, perfectament aplicables a la nostra llengua, segons los casos: y que cal tenir en compte sempre al sentar o establir una nova etimologia, o verificar, confirmar y assegurar y fins criticarne d'altres ja proposades.

Altra obra capdal, indispensable, si be no tant accessible, es la del incomparable Sr. Hugo Schuchardt, ab los dos toms publicats a Leipzig (1866), de sa obra titulada *Der Vokalismus des Vulgärlateins,* ahont, per exemple, s'hi pot estudiar a ple, entre altres moltes paraules y fonaments llingüístichs; agulla, 194, abriaga (fr. ivraie) 322, cleda (fr. claie) 192, espill, 382, glavi 189 N., regalar (reguel) 390, blat, 380, escarola 388, floronc 249, melcorella 159, ruixada 126, ab lo *Exäurs über die Vertauschung von* t *und* c *inder römischen Volksprache* (t = c) cf. d = g (pogut, segut; defengan &) pàg. 158.

Si hi afegim la obra de Ch. Joret, *Du* C *dans les langues romanes*, París, 1874 (tipo de monografies filològiques y proba palesa del punt prim y afinat a que poden arribar aquêts estudis, portats per una mà mestra y discretíssima), y la incomparable que està publicantse del Sr. Ruf Joseph Cuervo, també a París, *Diccionario de construcción y régimen de la Lengua Castellana*, per desgracia immensa interrompuda, tindrem en bona part catalogades les obres necessaries per empendre un trevall d'aquesta naturalesa.

RESUM BIBLIOGRAFICH. — Frédéric Mistral, ab son Diccionari en dos toms *Lou Tresor dóu Felibrige ou Dictionn. Provençal-Français ;* Meyer-Lübke; J. Boubée; Menéndez y Pelayo en ses preuadíssimes obres, sobre tot, en la seva edició de les obres d'En Milà y Fontanals (Barcelona, 6 toms); Gröber (*Grundriss*), y los autors qui col-laboren en la Romanía (París) y en la *Revista de Bibliografia Catalana* (Barcelona), sens oblidar a Egidio Gorra (Milano 1898) *Lingua e Letteratura spagnuola delle origini*, ni voluntariament volguent fer cas omís de molts y molts d'altres que sens dubte se 'ns oblidaràn; direm que a tots resum en gran part lo meritíssim llibre de Gust. Körting - *Lateinisch - Romanisches Wörterbuch*, la segona edició del qual publicada a Paderborn porta la data de l'any 1901. Son moltes ja les paraules catalanes que s'hi estudíen, y cada dia, no ho dubtem pas, aumentaràn.

El *Diccionari general de la Llengua francesa, par MM. Adolphe Hatylfed et Arsène Darmesteter, avec le concours de M. Antoine Thomas*, es excel-lent per a moltes etimologíes catalanes històriques. Y aquí fem punt d'aquesta principalíssima part, indispensable en lo prosseguir ferm y segur pel camí díficil de les investigacions etimològiques.

NOSTRE HUMIL TREVALL. — Forçosament ha d'esser limitat avuy, planyentmos fortment de que ni puga ser més copiós, ni, sobre tot, de que no estigui a la altura dels trevalls importantíssims que 's presentàràn y tractaràn. Afortunadament lo Congrés de la Llengua, ab tota la real importancia que té y va despertant per moments, no acaba ab los dies de sa celebració la tasca empresa; si no que per lo contrari, no fa més que comensarla, orientarla be y fixant novament ses fites, donant un nou encoratjament, tal volta may vist, y ab seguretat may tant marcat y espontani com el que actualment tots sentim.

Tinch l'honor de presentar algunes mostres d'aquêts preliminars etimològichs, que he tret de les obres de que he pogut disposar fins ara, (moltes de les que van citades), y com a trevall ben propi alguna etimologia que no figura ni 's veu encara en cap obra de les especialment dedicades a aquesta classe d'investigació : no hi hà que dir que poso a disposició de la respectable Junta del Congrés, per lo que valguen, totes les apuntacions, notes y estudis que tinga preparats relatius al cultiu de la nostra estimada llengua, que no son de bon tros tants ni tant importants com ma bona voluntat desitja y 'l no llarch temps de mes ocupacions me deixa lliure per desenrotllarho y posarho a cap y terme.

Sembla ben confirmada la etimologia de les paraules genuinament catalanes, qu'oferim com a mostra del nostre trevall:

1. *quera* : venint de la llatina *car.*

körting 1938 * *càrìà* (*caries*)

emparentada ab lo portuguès y ab lo castellà.

Es molt notable y pot donar bona llum lo fenomen atractiu (de atracció, semblant al que observem en lo castellà *queso* y quẽ l'alemany significa ab la *ä* modificada).

Proposem igualment la de la paraula, també ben catalana :

2. *eyna*, si ve com pensem, de la forma

**ingenia*, pl. neutre, pres com tals altres, per singular fem., de *ingenium;* y la semàntica del qual no ofereix cap dificultat tenint en compte la accepció francesa anticuada de *engin* (cat. *enginy*).

Del *Dr. D. Antoni Rubió y Lluch.*

La llengua catalana a Grecia

La dominació catalana en la Grecia continental durà uns vuytanta anys. S'inaugurà brillantment ab la triomfal batalla del Cefís en 1311 y acabà a les derreries del XIVèn sigle, si be no per un igual en totes les encontrades gregues. Aixís Tebes era ja perduda pels Catalans en 1379, després de la invasió navarresa. L'Acròpolis atenesa caygué en poder de Nerio Acciajuoli, y les bandes de albanesos, turchs, grechs y altre gent per ell soldada, el 2 de Maig de 1388, després d'una desesperada resistencia de més de setze mesos. Encara en 1390 s'aguantava a Neopatria el valent capità Andreu Çavall, y el fort castell de Salona, que ocupava 'l lloch de l'antiga Amphisa, resistí fins a 1394. La dominació catalana fou més curta que la francesa que 's va mantenir més d'un sigle (1204-1311); y més llarga que la italiana que durà uns setanta anys (1388 - 1458).

No 'm proposo en aquesta comunicació repetir el recort tantes vegades refrescat de les hassanyes llegendaries d'aquell invencible exèrcit que prengué 'l nom de *Companyia catalana*, o *d'Host dels franchs qui regnen en Romanía*. Guiat pel geni de la destrucció y de la venjança després d'haver detingut la invasió turca, y fet trontollar l'imperi de Bisanci, per una serie de fets y causes, de que no he de parlar ací, acabà per fundar desde l'istme de Corent fins als confins de la Tesalia, y desde 'l Negrepont fins més enllà de la Dòrida, una mena de República militar, ab un barnís municipal y feudal, baix la sobirania nominal, primer, dels Reys de Sicilia, després, dels Reys d'Aragó. No obstant y estar composta l'anomenada Companyia d'elements heterogenis, predominà en ella pel nombre y per el seu esperit, el català, y en sa constitució política y social, al fixar son estatje en terra grega, reflectà profondament el segell y el caràcter de la nacionalitat de la qual duya 'l seu origen. Aquell campament de soldats, deslliurat de la dependencia política de la mare patria, sembla que va posar més esment que 'ls franchs de Villehardouin, o els navarresos del bort de Sant Cebrià, en conservar la seva fesomia ètnica. Lo cert es que al endinzar ses arrels en terra estranya y llunyana va considerar com els més ferms puntals de sa existencia, la conservació de la llengua y de les lleys de Catalunya, fent de les *Costums de Barcelona* la base del dret públich y privat del nou Estat, y d'aquella la marca externa de sa personalitat nacional. Mercès a n'aquest fet la parla enèrgica en qu'En Muntaner escribia per aquells dies sa hermosa Crònica militar y imperialista, anava a ennoblirse ab un nou títol de gloria, fentse dominadora de la inmortal llengua del cantor de la *Iliada*. Això esdevingué en l'època del apogeu de la civilisació catalana; quan aquesta s'estenia per les tres penínsules del Mediterrani, y quan aquell cronista podia esclamar ab certa raó en una d'aquelles arrebolades de patriòtich entusiasme, que ell tenia tant sovint: *Que de un llenguatje sol, de negunes gents son tantes com catalans* (1).

---

(1) Crònica de Ramon Muntaner, ed. de Bofarull, cap. XXIX.

Era una tradició històrica admesa y no discutida, la de que la llengua catalana s'era mantinguda en Grecia com llengua cancilleresca (tractant d'aquells temps no 's pot emplear sense incorrer en un anacronisme el mot *oficial*); emperò mancaven per complet les proves testimonials d'un fet a la vegada tant gloriós y tant interessant. Encara tal volta no del tot apagat el seu ressó en aquelles regions llunyanes, s'alçava en les Corts catalanes en 1454, la veu eloqüent del Bisbe d'Elna, Joan Margarit, recordant ab orgull en la seva contestació a la proposició de D. Joan de Navarra: «Aquella (Catalunya) qui aquelles vetustíssima Athenes, dont es exida tota la elegancia, eloqüencia e doctrina dels Grechs, e aquella Neopatria *havia convertides en sa llenga cathalana* [1].» Fins era entre 'ls doctes opinió vulgar la de que s'havia conservat més o menys alterada durant sigles en recons isolats de la Grecia continental. En 1756 deya un docte escriptor: «En Grecia permaneció (la llengua catalana) muchos años, de que aun se conservan resquicios en las asperezas del país, como en las ciudades vestigios de nuestras fortalezas [2].» Ja veurem quant errada es aquesta opinió, que sols pot mantenir la més profonda ignorancia de la historia y del concepte de la existencia de les llengües.

En el present estudi 'm proposo arreplegar un per un tots els testimonis històrichs fins ara trobats de la persistencia del nostre llenguatje, en la Grecia continental [3], qual troballa ha sigut pera mí una de les més grans recompenses de les meves afanyoses recerques en els Arxius de Palerm y de Barcelona. D'elles resulta, avuy per avuy, ben clarament demostrat, que s'han salvat més documents de la època catalana, redactats a Atenes y Tebes, que de la francesa y italiana, y que de més a més son aquestos documents molt més importants, axís per sa extensió, com per son valor històrich y filològich. De la ciutat de Salona, els únichs documents mitj-evals que s'han conservat, son en català, y de la de Livadia en tenim, al menys, una referencia. En aquestos tres sigles els testimonis diplomàtichs no abunden, y els pochs que en llengua grega y en llengua vulgar (francesa, catalana y italiana) han arribat fins a nosaltres, son verdaderes perles històriques que deurien estotjarse en els arxius ab religiosa veneració, y es una gloria per nosaltres que d'aquestes poques perles en tinguem més y de més valua que 'ls altres pobles.

En aquest curt estudi 'm proposo indicar cronològicament lo mateix les referencies, que 'ls textos autèntichs o copiats, que proven la existencia cancilleresca del català en els anomenats Ducats d'Atenes y Neopatria.

1.er Consta per documents posteriors que 'ls primers capítols formulats per la Companyia al pendre possessió del ducat franch d'Atenes, com base de la seva constitució civil y política, foren redactats en català, y que aquest era 'l preferentment empleat

(1) Coroleu y Pella *Las Cortes Catalanas*. Barcelona, 1876 - p. 407.

(2) *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona.* — Observaciones sobre los principios elementales de la Historia. — Apéndice del lenguaje romano vulgar (por el marqués de Llió). Tom I. - Any 1756.

(3) Després d'haver redactat aquest treball hem tingut ocasió en nostre darrer viatje a Italia, en l'estiu de 1907, de trobar un altre testimoni de la llengua catalana en l'Orient bisantí. Tot examinant un codix de la Crònica den Muntaner, en la Biblioteca universitaria de Catania (Ms. núm. 92), al foli 200 ens saltà inesperadament, un document de la Gran Companyia catalana, l'únich que fins ara es coneix de l'època de l'expedició. Pel seu contingut. y per la data de 31 d'Agost de 1307, ha d'haver sigut extès al cap de Cassandria, ahon la Companyia hi feu aquell any llarga estada, y es una especie d'obligació que contrau, junt ab l'Emperador titular de Constantinoble, Carles de Valois, d'indemnisar a n'en Muntaner les despeses y danys per ell fets y rebuts en llur servey. Ab aquest document son cinch els catalans que fins ara tenim de Grecia: un de Cassandria, un de Tebes, un d'Atenes y dos de Salona.

com idioma cancilleresch [1]. En català s'escrigueren ademés no sols els primers Estatuts fonamentals de la Companyia, sinó probablement els especials que se donaren a algunes ciutats, ahon era més nombrosa la població nostrada, per el règim intern de la seva vida municipal y autònoma. Al menys aixís consta clarament d'Atenes [2] y altre tant feren Tebes, la ciutat de més nombrosa colonisació catalana, y vertader cap y mestra del Ducat, y Livadia, la capital militar y la primera a la que 's concedí l'ús de les *Costums de Barcelona*, per la seva adhesió als dominadors. Aquêts importants documents falten, per desgracia, en l'Arxiu de Palerm, que a conseqüencia dels estragos del temps y del incendi, sols conté restes incomplets de les actes que 's refereixen al Ducat d'Atenes en la derrera desena del domini dels senyors sicilians de nissaga aragonesa.

II. El segón testimoni del empleu del idioma català en Grecia es una carta escrita a Tebes per Alfons Frederich, el quart Vicari general de la Companyia (1317 - 1330), demanant al Rey Alfons III d'Aragó que interposi la seva poderosa mediació pera que 'l seu pare li fassi mercè del castell de Neopatria, que semblava no volia concedirli. El guerrejador vicari que havia unit ab les seves afortunades conquestes el Ducat d'aquell nom al d'Atenes, se queixava ab raó, que després d'haverli feta donació de sis castells [3] no fes lo mateix ab el de Neopatria o la *Patria* «qui es cap del pahis e es cap del ducam de la Blaquia [4]».

Aquest document té un valor considerable per essèr l'únich dels redactats en català en Grecia durant la nostra dominació, que s'ha salvat de la incuria dels homes y de la destrucció del temps. Se guarda en el nostre antich Arxiu Reyal, y mereixeria esserho d'una manera escepcional y visible, perquè peces com aquestes no abunden en els demés d'Europa. Per considerarho aixís n'he feta ofrena de sa reproducció fotogràfica al primer Congrés internacional de la llengua catalana, com un títol gloriós de la seva historia. Se publica com apèndix d'aquesta comunicació, y ell es el comentari que la fa més interessant.

Els documents de Tebes del sigle XIV, fins ara coneguts, son quatre : a) de 26 de Març, 1314 que 's conserva en la Biblioteca nacional de París [5] : b) el d'Alfons Frederich de que acabo de parlar, datat el 15 d'Abril, sense any, però que s'ha de posar precisament entre 'ls de 1328, que fou el de la proclamació d'Alfons III d'Aragó, y el

(1) En el privilegi concedit al notari grech Dimitri Rendi se fa observar que dita concessió se fa *«no obstants... negun capitols de la companya»* això es, de la Companyia catalana. Més endevant en el document a que 'm refereixo (inclós en els famosos capitols d'Atenes) se cita textualment un d'aquells primers estatuts, del qual se demana la derogació. «Item que nenguna persona qualque qual sia no puga lexar per sa anima ni per nengun enginy ne manera neguns bens a lasgleia». Vid. ma monografia *Los Navarros en Grecia y el Ducado catalán de Atenas en la época de su invasión* publicada en el t. IV de las *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 1887, p. 466 y 67.

(2) En 1380 la Universitat d'Atenes demanava la anulació de *lo capitol qui fo fet en la dita ciutat de Cetines* que diu. «Item si alcun lexara alguns vilans ne possessions en lasgleia que dexen tornar en lo castell de Cetines» o sigui l'Acròpolis. (Ibidem, p. 467).

(3) Eren aquêts castells del Ducat de Neopatria o de la *Blaquia*, Lidorikion, Siderocastron, Zeitún, Gardiki, Domokos y Farsalia.

(4) Arx. Cor. Arag. Cartes reyals d'Alfons III, n.° 3280 (provisional).

(5) La Companyia catalana concedeix el Regne de Tesalonica a Guy Dauphin, baró de Montalvà. *Datum Thebis per Jacobum de Sarriano predicti exercitus cancellarium.* (M. S. S. Bib. Nac. de Paris, n.° 5456). Mas Latrie, *Melanges historiques*, Paris 1880. III, 26.

de 1330, època de la destitució d'aquell vicari general de la Companyia : c) de 5 Abril de 1331 [1] : d) de 2 de Janer 1367 [2].

D'aquêts documents tres estàn redactats en llatí : en català tant sols el que 's guarda en nostre Arxiu. El llenguatge presenta algun provençalisme (nuyla) y també algun aragonesisme (donacion = rahon), y la construcció no es facil ni elegant; mes el léxich es del tot català, llevat d'aquêts pochs mots, com també mostra serho la lletra, ben semblant a la usada per la nostra cancilleria en el XIV sigle.

De la època franca en el XIII sigle sols conech dos documents en que clarament s'assenyali la seva procedencia de Tebes [3]. En Buchon ne publica dos sense lloch, que probablement ho son també [4], mes tant aquells com aquets fóren redactats en llatí.

III. — Nomenament de Jutge d'apelacions en l'any 1368 en favor de Bartomeu de Valerio, en el qual es declara terminantment que 's fa conforme als capítols promulgats pels Duchs anteriors, redactats en vulgar idioma català [5].

IV. — Privilegi d'exenció y franquicia otorgat en 1372 a Nicolau Embay (sic), batlle d'Atenes, per Novella, muller de Jaume Sànchez de Lleyda, a la qual, en el concepte d'administrador dels seus bens, estava obligat a prestar algunes servituts. S'expressa en ell que fou escrit en català, segons l'ús y les costums de la ciutat d'Atenes [6].

V. — Legalisació de dos documents feta a Salona el 22 d'Abril. Aquesta es, en rigor, encara que fragmentaria la segona prova testimonial y directa del empleu del català en Grecia y 's troba copiada en un registre del Arxiu de la Corona d'Aragó [7].

De la capital del comtat mitj-eval de Salona, que 'ls Catalans anomenaven *la Sola*, ens queden de la època de nostra dominació dos recorts lingüístichs, mentres no s'en conserva cap de les èpoques franca y italiana, ni adhuch de la mateixa raça grega. Son, donchs, fins ara com he dit abans, els dos únichs documents mitj-evals de l'antiga Amphissa. El objecte del primer de que aquí ens cal parlar, es la legalisació y certificació de dugues copies escrites en papirus d'altres tants documents que contenen la donació del Comtat de Malta per Guillem Frederich, Duch d'Atenes, a favor dels Comtes de Salona y la confirmació de dita donació, fetes el 18 y 22 Novembre de 1330, qual donació confirmà a son torn a Lluís Frederich, el Rey Pere 'l Cerimoniós, el 22 Abril 1380. Encara que 'l document té bastanta importancia històrica, lo que 'l fa més interessant per nosaltres es que, ab tot y estar redactada la donació en llatí, la legali-

---

(1) Treuga de dos anys acordada entre Nicolau Llança, en nom de Guillem, Duch d'Atenes, y els sindichs de la Companyia d'una part y el batlle del Negrepont del altra... *Actum et datum in civitate tebana*, etc. Venecia. Archivio di Stato *Pergameni sciolti*, n.° 89.

(2) Respostes de Frederich III de Sicilia a alguns capitols presentats per les Universitats dels Ducats, *sub sigillo seu bulla beati Georgii datum Thebis per Valentinum ferrandum societatis francorum in dictis ducatibus existentis cancellarium*. — Palerm. Arch. di Stato Reg. Canc. R. IX. f. 107.

(3) Un es el privilegi de Gui de la Roche als Genovesos. *Datum Tebis 23 die Dec. 1240*. Vid *Liber jurium República Genuensis*. Turin, 1854 - Doc. n. 757.—El segón es un tractat de pau ab Venecia datat el 16 de Maig 1262 *Actum Thebis in domo et presentia ven. patris Eri, archiep. Thebar*. Tafel y Thomas, III, 348 y 349.

(4) Buchon. *Recherches historiques sur la Principaute française de Morée*. — Paris, 1846, t. II. p. 385 y 86.

(5) «prout in quodam capitulo per dictos precessores nostros *in vulgari Catalano ydiomate* constituto hec inter alia continentur.» 6 Abril 1368. *Archivio di Stato* de Palermo. Reg. Canc., R. XI, f. 110. v.

(6) «quia per tenorem dicti puplici instrumenti scripti manu Johanni seraio notari actorum civitatis eiusdem et aliorum testium subscripcionibus roborati in carta videlicet de pappiro et *vulgari catalanonum eloquium secundum usum et mores civitatis eiusdem*... Porta la data 7 Janer, 1372 - Ibidem. Reg. Canc. XIII. f. 210.

(7) R. 1366 - f. 68.

sació ho fou en català, per dos notaris de Salona, un català, Periulli de Ripoll, y l'altre grech, Constantinus de Mauro-Nichola [1].

Aquest darrer fét mostra lo molt extès que degué esser l'empleu del català en els documents cancillereschs dels Ducats, quan observem, que no tant sols els notaris catalans, sinó fins els meteixos grechs, se servien del nostre idioma per legalisar escriptures. Dita observació té major importancia al considerar que 'l càrrech de notari molt poques vegades el desempenyàren els catalans, y casi sempre 'ls grechs o els extrangers establerts en els Ducats. Fins a nosaltres han arribat els noms d'alguns de dits notaris grechs que més figuraren durant el govern dels catalans : Cosme de Durazzo, Bari, Nicolau y Constantí Mauro-Nichola, Demetrius Rendi y Nicolau Macri. Els quatre darrers fóren especialment distingits per aquells y sobre tot Demetriu Rendi desempenyà un paper important en les èpoques catalana y florentina. Si les terribles calamitats que caygueren com allaus devastadors demunt l'Atenes mitj-eval, fins al punt de no deixar casi d'ella més que les gegantines ruínes de l'antigüetat, no s'ho haguessin emportat tot, els protocols notarials del Rendi y dels Macri ens hagueren donat més d'una sorpresa testimonial de la nostra llengua.

VI. — Capítols d'Atenes de 20 de Maig de 1380. Aquest es el document català de més importancia de quants s'han salvat de la època de nostra dominació en Grecia, y el únich que 'ns ofereix la ciutat de Pericles. Ell sol, emperò, val més que tots els altres, y que tots els demés de les dominacions franca y italiana. Ni per la extensió, ni per la riquesa de noticies, ni en parles neo-llatines ens ofereix cap altre la Grecia continental en la Edat Mitjana, que pugui ab ell compararse. Per totes aqueixes raons els anomenats *capítols d'Atenes* son com ja tinguerem ocasió de manifestar en altra banda [2], d'un valor històrich y filològich extraordinari, y han cridat ab justicia l'atenció de tots els historiadors del Orient llatí [3]. Aquêts capítols més que com interessades y mesquines demandes de gracies y privilegis, han de considerarse, y axís se consideraràn sempre, com una prova admirable de la vitalitat que arribà a atènyer a Grecia la parla d'aquells valerosos almogàvers y de la fidelitat y puresa ab que la conservaren, a pesar del temps y de la distancia que 'ls tenia separats de la mare patria, y com una manifestació palesa del amor a n'aqueixa terra, expressat ab una mena de sentiment anyoradís y solemnial, que dona al final d'aquêts capítols un cayent de magestat que corprèn y aixeca a la vegada. No es possible resistirse a transcriure aqui les patriòtiques frases ab que conclouen, que ressonen en les nostres orelles ab una força extraordinaria, quan un hom pensa que 'ls que axís parlaven desitjosos de gaudir per sempre dels usatjes de Barcelona y de viure sota la *sacrosanta*

---

(1) Com es el segón text català de Grecia que s'ha conservat, el transcriurem integrament. «E yo periulli de Ripoll notari public en les parts de Romania habitador de la Sola quel dit privilegi feelment fiu transladar si com damunt appar bullat robor sigilli pendenti. E de mot en mot be e diligentment examinat no res effegit ni minvat a requisicio del magnifich senyor don lois frederich senyor de la Sola e del ledorixs fas fe e del senyal meu de notaria subsig + navi. E yo Constantinus de mauro Nicola per autoritat del senyor bari en los Ducats de Athenes e de la patria notari public qui de predictis omnibus una cum predicto notario... die XXII mensis aprilis anno domini MCCC octuagessimo...», etc. Ibid R. 1366 - fol. 68.

(2) *Los Navarros en Grecia*, etc. *Memorias de la Real Academia*, cit. IV, 322.

(3) Després d'haver sigut publicades en la meva obra anteriorment citada (any 1887) han reconegut la seva importancia entre altres l'eminent historiador tedesch Ferd. Gregorovius, en la seva *Geschichte der Stadt Athen im Mittelalter...* Stuttgart. 1889. vol. II, p. 185 y els no menys coneguts grechs, Constantinidis, Kalligas, Neroutsos y Sp. Lambros.

Corona d'Aragó, eren en sa majoria catalans nascuts en terra grega, y que confegien tal volta la llengua de Homer, tant fàcilment com la de Lull y Muntaner.

«Item placia a la dita sacra Reyal e ducal majestat que la dita universitat de Cetines (Atenes) els habitants daquella puguen e dejen usar e perseuerar e estar e gaudir segons los estatuts constitucions e usatges e costums de barchinona. Plau al senyor Rey. Item placia a la dita sacra Reyal majestat que li placia de no abandonar nos ni derelinquir del seu titol ni dels seus descendents. E encara que la dita Reyal e ducal majestat nons puga donar ne cambiar ne lexar sots altra senyoria neguna per nengun modo titol ne rao sino sota a la sacra sancta corona darago e dels seus descendents. Plau al senyor Rey. Romeu de bellarbre per los manaments Reyals e ducals Castella e Capita de la uniuersitat de Cetines sindichs prohomens e consell de ladita uniuersitat que tots genolls ficats en terra humilment nos comanam en gracia de la Reyal e Ducal majestat vostra. Dades en la ciutat de Cetines XX° die mensis madii. Anno domini MCCCLXXX.» (1)

Sols coneixem cinch documents històrichs de l'Atenes del XIVèn sigle; tres del temps dels catalans (2), y dos del dels florentins (3); d'aquêts cinch documents n'hi hà tres de llatins, un de català, y un de grech. El català es el més extens de tots y el únich vulgar. Els dos documents que porta en Buchon de la època franca del any 1260 (4) redactats en llatí, com ja hem dit abans, es més probable que siguin de Tebes que d'Atenes, puig aquella era la capital del Ducat, y la residencia habitual del Duch o *megaskyr*.

VII. — *Capitols de Salona*. L'últim document català que s'ha conservat procedent de Grecia, es el que, a semblança del anterior, podriem denominar *Capítols de Salona*. En el castell franch d'aquella petita vila mitj-eval, quals ruínes ombrejen encara els cims del Parnàs y del Kiona, se reuniren el 22 y 31 de Maig y 1.er de Juny, els procuradors de les ciutats de Tebes y de Livadia, junt ab els de la mateixa Salona, pera redactar unes peticions a Pere III, en la forma y en el fons molt semblants a les d'Atenes (5). Per la omissió que en elles es fa de les pretencions de les tres ciutats congregades, es de presumir, que sols contenen una part dels capítols, això es, la referent al Comte Lluis Frederich d'Aragó. A Salona li ha tocat la sort de tenir una representació tant important en les proves històriques de la existencia del català a Grecia, com a Tebes y Atenes plegades, puig dels quatre documents conservats corresponen un a cada una d'aquestes ciutats, y dos a l'antiga Amphyssa. Els dos documents de Salona de que hem parlat, mostren que en aquesta vila hi havia en l'època catalana, arxiu

(1) *Los Navarros en Grecia*, etc. *Memorias*, cit. IV, 469.

(2) Els documents de la època catalana son els següents: a) Atenes 18 Juny 1318. Alfons Frederich d'Aragó dona satisfacció al batlle del Negrepont de la presó d'alguns del seus súbdits. Arch di Stato Venecia. *Comm.* fol. 32. Predelli. Reg. 1, 106 — b) 20 Maig 1380. *Capitols d'Atenes* ja indicats. — c) Atenes 4 Nov. 1386. Poders a Gueran de Rodonella enviat a Catalunya per Pere de Pau, governador dels Ducats... *ut constat per instrumentum publicum actum in civitate de Cetines... et clausum per nichola macri notharium publicum in dictis ducatibus Athenarum*, etc... Arx. Cor. Aragó, 1923 - fol. 79, v.

(3) Els dos documents de la època florentina son, un grech y un llatí: Del grech, que porta la d ta de 15 Janer 1387, ja 'n parlarem més endevant. El llatí es datat axís mateix a Atenes, el 29 Dec. 1391. Conveni entre Neri Acciajuoli y els procuradors d'Amadeu de Saboya. *Datum in civitate athenarum in capella palatii ipsius civitatis presentibus testibus... dimitrio rendi nicolao macri abobus notariis... Athenarum*. Arx. Turin n. 1892. Buchon. *Recherches historiques*, etc. II, p. 420.

(4) Buchon. *Recherches històriques*; II, 385.

(5) Arx. Cor. Aràg. R. 1366 - f. 79, v.

comtal y cancilleria organisada, y que 'ls notaris grechs, al igual que 'ls catalans, empleaven indistintament les llengües llatina y vulgar dels conqueridors, mes no la grega.

Els set documents procedents d'Atenes, de Tebes y de Salona, que acabem d'enumerar y que s'estenen desde 'ls anys de 1317 a 1380, mostren la persistencia del català en aquelles llunyanes terres. Tres generacions de *criollos* catalans, com ne diriem ara, sense cap vincle de dependencia de la mare patria, y rodejades, segons es de suposar, d'una més nombrosa població grega y d'una altre forastera, sobre tot siciliana, mantingueren ferma a pesar de tot, la seva parla d'origen. Y pura y sense barreja 's conservà, no tant sols poch després del establiment de la *Companyia*, fet que seria una cosa natural, sinó durant l'època siciliana, y de la mateixa manera arribà fins als dies de l'anexió dels Ducats al reyalme d'Aragó. Ne tenim probes, com s'ha vist, de l'època dels primers governadors independents, (1311 - 1317) de la del govern d'Alfons Frederich d'Aragó (1317 - 1330); del temps dels vicaris sicilians (anys 1368 y 1372), y finalment del vicariat del Comte Lluís Frederich de Salona (1380).

Res sabem dels destins de la llengua catalana en el Ducat de Neopatria. Es de presumir que hi posaria menys fondes arrels que en el d'Atenes, perque la seva conquesta fou més tardana Tingué lloch aquesta desde 1319 a 1325 (1) mercès al valor d'Alfons Frederich d'Aragó, qual llarch govern fou el de major apogeu de la Companyia catalana. De les set ciutats y fortaleses principals que 'l constituien, Neopatria, Lidorikion, Siderocastron, Zeitun, Gardiki, Domokos y Farsalia, sols les quatre primeres se conservaven en poder dels catalans de Grecia en 1380, al temps de l'anexió del antich territori de la Blaquia a la corona catalano-aragonesa. En 1337 gran part de la Tesalia caigué en poder dels Serbis que ocupaven al temps d'aqueixa anexió algunes de les ciutats esmentades (2). La capital, Neopatria, regida llavors per el valent capità Andreu Çavall, que mantingué en ella la sobirania dels nostres reys, fins dos anys després de la cayguda d'Atenes, estava representada per una universitat o consell de grechs y catalans y gaudia, sens dupte, de certa autonomia municipal. Lidorikion o el *Ledorix*, com li deyen els nostres, Siderocastron y Zeitún (o el *Citó*), Seu d'un bisbat, passaren a esser feus de Lluís Frederich d'Aragó. La població catalana probablement fou allí poch nombrosa, y la nostra dominació tingué més aviat un caràcter d'ocupació militar que de verdadera colonisació, al revés de lo que succehí en el Ducat d'Atenes sobre 'l qual caygué de cop tot l'allau de la invasió de la Companyia, repartintse el seu territori a la manera com ho feren els catalans y aragonesos després de les conquestes de Mallorca y de Valencia. Ademés ja desde 1325 els albanesos invadiren la part plana de la regió, quedantse els catalans casi reduits a la ocupació de les fortaleses y vivint sempre en contínua lluyta contra grechs y albanesos, a pesar de lo qual els poblats d'aquesta darrera nació en el Comtat de Demetriades, en la meteixa Tesalia, reconegueren la sobirania y protectorat de Pere III d'Aragó (3). En els registres únicament figuren com universitats les de Neopatria y Siderocastron, y son relativament pochs

(1) Marino Sanudo. *Bongarsius. Gesta Dei per Francos.* Vol. II. *Liber secretorum Fidelium Crucis,* etc. Hannover, 1611. Epist. III. Aquesta carta, en que parla de les conquestes dels catalans en la Blaquia, es del any 1325.
(2) Hopf. *Chroniques greco-romanes,* p. 530.
(3) *Los Navarros en Grecia, Memorias,* cit. IV, 440 y 482.

els noms d'habitadors catalans que en ells apareixen (1). Tot això ens explica que aquelles ciutats no presentessin capítols al Rey Pere, quan l'anexió, com ho feren les de Atenes, Salona, Tebes y Livadia, y que no 'ns hagi arribat d'elles un sol document en el nostre idioma.

Els tres textos catalans complets del XIVèn sigle d'Atenes, Tebes y Salona, podrien figurar dignament en una Crestomatia geogràfica catalana de la Edat-Mitja, al costat d'altres del meteix genre escrits en Barcelona, en Mallorca o en Valencia, es a dir, en les ciutats més cultes y d'esperit més catalanesch de la nostra antiga confederació; tant pur, tant correcte, tant nostrat es el seu llenguatge. Son també una prova palesa més de la unitat que en la forma escrita y literaria arribà aquell a atènyer en tots els seus dominis y que fa molt difícil determinar l'origen d'un text o d'un document, per la part purament lèxica y externa.

Després d'haver parlat d'aquestes mostres del empleu cancilleresch del nostre idioma en la Grecia continental, es just senyalar el mateix fet per part de la cancilleria catalana-aragonesa en les seves relacions diplomàtiques ab els pobles conquistats, y ab els distints senyors que llavors governaven les vehines encontrades dels Ducats d'Atenes y Neopatria. Es cert que aquest fet se repeteix sovint en dita cancilleria respecte de les relacions internacionals en general: mes a pesar de tot, no deixen d'esser curiosos els documents a que 'ns referim. El nou Duch Pere III el Cerimoniós se dirigí més d'una vegada en català, aixís a les cinch Universitats o municipis d'Atenes, Tebes, Livadia, Neopatria y Siderocastron, com als meteixos grechs y franchs y als albanesos auxiliars o súbdits d'aquells dominis. En català concedia privilegis de ciutadania franca al notari Dimitri Rendi, donava les gracies als castellans grechs de Salona, Dimitri y Mitro, felicitava al astut florentí, Neri Acciajuoli, per haver servada la pau ab el Vescomte de Rocaberti, prometia la seva protecció als franchs y grechs de Livadia refugiats en el Negrepont y escribia als senyors d'Argos, Patras y Lepant (2). Més interessants si cab son encara les relacions de Pere III y Joan I ab els comtes de Salona fins a la mort de Lluís Frederich en 1382, y després ab sa viuda, la princesa grega Elena Cantacuzeno. Més de mitja dotzena de lletres adressades pels nostres reys a n'aquesta ilustre dama se conserven en els nostres registres, de condol unes, d'encoratjament altres o de projectes matrimonials de sa filla Maria ab fadrins de les ilustres cases de Rocaberti o de Moncada (3) y es de doldre que no s'hagin conservat cap de les adressades per la Comtesa a les dels dits reys, perquè de segur que 'ns donarien una prova més de la persistencia del català en la casa senyorial de Salona, fins entre princeses devallades de sanch imperial bizantina. Hem escorcollat debades totes les lletres reyals d'aquest període, sense 'l goig d'atènyer una trovalla de tant excepcional importancia.

Apesar d'aquêts curiosos testimoniatjes, als que, com he dit anteriorment, no poden oposarse fins ara d'altres semblants en quant a les llengues francesa y italiana que portaren a la Grecia continental els nobles senyors de la Roche y de Brienne y els florentins Acciajuoli, no cal pas que ningú 's pensi que la llengua catalana hagués arri-

(1) Sols recordo les families d'Escrivà (Nicolau, Bernat y Pere), de Çavall (Bernat y Andreu), de Faysa y de Berenguer de Villosa. A Siderocastron figura Francesch Castell, però sobre tot la familia famosa dels Novelles, que estengué llurs dominis a Zeitún y Stylis.

(2) Arx. Cor. Arag. R. 1281, f. 13: R. 1366, f. 60: R. 987, f. 177: R. 1263, f. 131: R. 1287, f. 87: R. 987, f. 176: R. 137[illegible] f. 163.

(3) Vid. *Catalunya a Grecia*, Bib. pop. de *L'Avenç*. (Barcelona: 1906) pàgs. 63 y 65.

bat a arrelarse entre 'ls grechs. Aquêts no han après may l'idioma de llurs dominadors, tant si han estat els romans de Sila y de Metellus, com els franchs de Villehardouin y de la Roche, els catalans d'Alfons Frederich, els turchs de Bayacet o els venecians. Tant es aixís que ab tot y el llarch domini d'aquêts últims, que en alguns punts arribà fins a les darreries del XVIIIe sigle, ni al Negrepont, ni a Corfú, ni a Creta, ni a les colonies del Peloponès s'ha format un dialecte mixte grech-italià. Lo meteix pot dirse del francès. En un pais en que 'l llatí no va triomfar, era impossible que ho logressin el francès, l'italià, ni menys 'l català. Hi ha, no obstant, un passatje de la Crònica de Muntaner, citat moltes voltes, que sembla contradirho respecte del francès. Diu aixís nostre cronista: «Perque d'aquets senyors [1] son avallats els princeps de la Morea, e tostemps depuys han haudes mullers dels millors casals de França, e axí mateix los altres richs homens o cavallers no prenien mullers si donchs de cavallers de França no avayllaven: perqué hom deya que la pus gentil cavalleria del mon era de la Morea, *e parlaven axi bell francés com en París.*»[2] Al comentar un historiador francès aquest curiós passatje, diu ab molta de raó que 'l seu contingut sols mostra pel contrari l'esplendit aislament de la raça vençuda en que vivien els cavallers francesos. [3]

No es més que a Xipre, on la dominació dels Lusignans durà tres sigles, que la invasió llatina marcà la civilisació y la llengua indigenes d'un encuny un poch fort. El cronista xipriota Macheras del començament del XV[èn] sigle, va fins a pretendre, ab evident exageració, que fou la conquista franca la que amenà la desorganisació del grech indigena. Les recerques modernes sobre 'l xipriota mitj-eval rebaten perfectament aquesta opinió, [4] y proven la part important que en la desnaturalisació d'aquell dialecte ha tingut l'italià, que ha estat sempre la llengua del comerç dels paisos orientals y que d'altra part s'introduí també en aquella illa per la ocupació dels venecians en 1489.

El català estigué en Grecia en condicions menys ventatjoses que 'l francès y el italià per arrelarse y deixar rastre d'ell, tant per la menor durada de la nostra dominació, que no arribà a un sigle, temps insuficient per imposarse un idioma, com per les escasses relacions mercantils y polítiques ab el casal d'Aragó, que sols per espay de uns deu anys fou la metrópoli dels Ducats. Es de suposar que temporalment, com succeí ab més persistencia ab les altres dugues llengues llatines, s'introduiria algun que altre mot català en l'ús cotidià de la llengua grega, y que fins l'arrivarien a apendre 'ls vençuts, y d'això en tenim una prova en el document legalisat a Salona pel notari grech Mauro-Nicola; però lo mateix y ab més raó, pot dirse dels catalans [5]. Es més probable encara que 'ls Llatins, per mor del seu menor nombre, se vegessin obligats a familiarisarse ab la llengua helènica, sobre tot els francesos y més encara els italians, qual població no tingué may la densitat de la catalana. Els nostres registres y els del arxiu de Palerm conserven els noms de multitut de families catalanes de cognoms ben coneguts y encara ben vivents y usats, establertes a Atenes, Livadia, Salona, Neopatria,

---

(1) El duch de Borgonya, el seu germá, el Comte de la Marca, y els seus barons. Muntaner *Crónica*, ed. de *La Renaixensa*. Barcelona 1886, p. 505.

(2) Ibidem. p. 505.

(3) Histoire de la Langue et de la Literature française des origines a 1900. Vol. II. p. 517

(4) Vid. Gustave Meyer: *Römanische Wörter ins Kyprischen Mittelgriechisch* en el *Jahrbuch für romanische und englische Sprache un Litteratur*. III. et Baudouin *Le dialecte chypriote*.—París 1883. p. 19.

(5) En tenim una prova en alguns mots grechs introduits en els nostres documents. com *eparchia* (provincia), *despina* (senyora), *calogerius* (monjo), *hiperpires* o *perpres* (moneda bisantina), etc.

y sobre tot a Tebes, mentres que de les èpoques franca y italiana apenes coneixe testimoni d'aquest genre, y no 'ns es facil reconstruir alguna part de la seva poblac colonisadora, com ab la catalana podem y'pensem ferho algún día. [1]

De tot axó se dedueix que grechs y franchs, en quant al idioma, visqueren en u estat bilingüe, conseqüencia natural de tota dominació forastera. Dintre d'aquest est podem senyalar un curiós fet, y es que la catalana sembla que no feu may ús públic del idioma helènich. Es coincidencia digna de notarse que un dels darrers actes de dominació franca fou un tribut pagat al grech, y que un dels primers del florentí A ciajuoli, tot just conquistada Atenes (Janer de 1387) mes no encara l'Acròpolis, fou l'er pleu cancilleresch de aquell llenguatje. Entre aquestes dugues dates, la de 1311, que 'ls catalans se possessionaren del Ducat y en que 'l baró franch Antoine le Flaman va edificar a Carditza, una iglesia a Sant Jordi, posanthi l'any de la edificació en u inscripció grega, si be ab indicis d'ortografia franca, [2] y la de 15 Janer 1387, de qu dia es el privilegi en grech concedit per Neri Acciajuoli, s'estén el període de la don minació catalana del Atica, y en cambi en tot ell no se 'ns ha presentat fins ara el ca y axò que es el més rich en testimonis d'aquest genre, d'un sol document escrit en llengua dels vençuts. De la època franca, ademés de la citada inscripció grega de C ditza de 1311, en la Beocia, tenim un altre diploma grech de Nauplià del. Pelopoon dictat el 10 Abril de 1357, a favor de Pere Mèdicis d'Atenes; y de la italiana, el d cument ja està citat de Nerio Acciajuoli de 1387, [3] y dos més encara datats en la m teixa ciutat, el primer en Agost de 1423, essent duch Antoni Acciajuoli [4] y el seg de 6 Agost 1437, baix el govern de son nebot, Nerio II Acciajuoli. [5]

No podem fixar tant com voldriem, y com es fàcil ferho respecte del XV^en sigle els florentins, la influencia que 'l helenisme degué d'exercir en els conquistadors catala Es un punt aquest que 's presta a un estudi molt detingut, y que sols ens es lleg tractar aqui per les seves relacions ab la llengua. A pesar de la prohibició de matrim nis entre els vencedors y els vençuts, els Frederichs d'Aragó s'enllaçaren ab la bran imperial dels Cantacuzenos y els Novelles ab la ilustre familia bizantina dels Melisen de la mateixa manera que 'ls duchs franchs de la Roche ho feren ab la casa dels An lo-Comnenos y els Acciajuoli ab la dels Paleólechs. Mes com hem vist, les relacio de Pere y Joan I ab la Comtesa Helena Cantacuzeno y fins la duració de la nostra c

(1) Vid. Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Καταλωνίων ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ A. Rubió y Lluch, en Δελτίον τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἑταιρίας τῆς Ἑλλάδος, II. (Maig 1887), p. 458, o si *Notes a l'historia dels Catalans a Grecia*, per A. Rubió y Lluch. publicades en el *Butlleti de la Societat històrica y etn gica de Grecia*, II, Maig 1887. p. 458.

(2) Buchon. *La ..e Continentale* p. 217 et *Libre de la Conqueste* (1845). La reproducció de la inscripció grega Carditza (París, 1843) que dona en Buchon, està plena d'errades, y omiteix la indicció. Proximament publicarà aquest riós text l'erudit investigador anglès de la historia del Orient llatí, nostre distingit amich. Mr. W. Miller. Vid. ses *N on Athens under the Franks* en la *Quaterly Review*.-Jul. 1907.

(3) Buchon: *Recherches historiques*, etc. II. 420. Privilegi concedit al atenès Pere Mèdicis, per Nerio Acciaj senyor de Corent y del Ducat d'Atenes. Al final: γραφὲν Ἀθῆναις μηνί Ἰανουάριου 15, ἰνδικτ νος 10 (6895) Escrit a Atenes en el mes de Janer 15, ind. 10, any 1387 de J. C.

(4) Buchon: *Nouvelles Recherches:* II 444. Privilegi concedit per Antoni Acciajuoli, duch d'Atenes al comú de rencia. Es aquest un cas d'helenisació notable, ja que en ell veyem que un descendent de una afamada casa florentin dirigeix en grech a la seva antiga patria.

(5) Ibid. II 447. Privilegi de ciutadania franca concedit per Nerio II Acciajuoli a Gregori Camachis.

nació a Salona, mostren que la nostra preponderancia allí 's deixava sentir encara u anys després de la mort del comte català de la linia borda dels Frederichs d'Arag ó ıdhuc quan estava governat el país per una princesa grega.

Enllassat ab la historia del nostre llenguatje a Grecia se trova 'l problema de quin ı el estat del grech del Àtica y la Beocia en el XIV^{èn} sigle, en temps dels catalans. riós seria 'l poderho determinar ab textos vius, com ho hem fet ab el nostre idioma y d'una manera aproximada. Atenes no ha sigut tan afortunada com la Morea en aquest nt. La seva historia mitj-eval no s'ha conservat en cap llibre, mentres coneixem la de hassanyes dels conquistadors franchs per la *Crónica de la Morea* que 'ns ha arribat r un text grech y per tres versions o *rifarcimenti* en llengues francesa, italiana y aranesa. El text grech, que té tot el caracter d'un poema·heroich popular y que sols se tingeix de la prosa pel metre, es una curiosa mostra de la llengua vulgar parlada en Morea en el XIV^{èn} sigle, que deuria esser, aproximadament, la mateixa dels grechs dels cats catalans d'Atenes y Neopatria. Per desgracia, no estem en situació de poder nparar la llengua d'aquest text ab la vulgar d'altres semblants de la mateixa època aquelles encontrades.

Els citats documents grechs de la cancilleria dels Acciajuoli, un dels quals se pot ısiderar encara de la època catalana, mostren que 'ls notaris ducals empleaven prefeıtment la llengua grega literaria, y que 'l divorci entre aquesta y la vulgar se trovava oximadament en temps dels catalans, en el mateix estat que en el present. Mes hem de pendre al peu de lletra les queixes del sabi y darrer bisbe grech d'Atenes, quel Acominatas, que arribà als dies de la conquesta francesa, repetides quatre sigles prés per Simeon Kabasilas, la llengua dels atenesos era un dels més corromputs lectes de la Grecia, tant que li semblava al primer un dialecte persa o scita [1]. Emperò ıelles queixes tenien molt de retòrich; eren les d'un erudit y esperit cultíssim educat Constantinoble, que mirava la ciutat y la llengua dels descendents de Pericles ab els eixos ulls d'un contemporani de Plató, y son en el fons iguals a les que avuy proixen contra la llengua vulgar els partidaris del idioma literari. L'Atenes del XII^{èn} e li semblava al ilustre escriptor una *ciutat inculta, pobre de cos, pobre d'esperit,*

ἡ ἄμουσος, πτωχὴ τὸν νοῦν, πτωχὴ τὸ σῶμα

En els llarchs sigles transcorreguts desde l'historiador atenès Dexippo, darrer hèroe a ciutat de Palas en la invasió dels Hèruls, (any 268) fins al historiador Chalco clylas, (fill també de la mateixa ciutat, que escrigué en el XV^{èn} sigle, baix el govern ilustrats Acciajuoli), o sigui en casi tota la duració dels sigles mitjans, no eixí a llum obra d'un sol fill de l'antiga terra del saber, fos teolech, o filosof, poeta o gramà. En aquest sentit raó tenia el sabi Acominatas al dir que si continuava residint per re temps a Atenes, acabaria per tornarse barbre [2] y al queixarse de l'ignorancia en havia caygut la ciutat, que havia estat la mare de la sabiduria [3].

) Ἱστορία τῆς πόλεως Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας..... ὑπὸ Φερδ. Γρεγοίου..... μεταφρασθεῖσα..... ὑπὸ Σπυρ. Π. Λάμπρου. — Ἐν Ἀθήναις. — Κ. Μπεκ. 1906, I, p 290.

:) Βεβαρβάρωμαι χρόνιος ὢν ἐν Ἀθήναις. Ibid. I, 297.

3) Ibid. I, 290.

Mes no per això s'ha de creure que en la època franca manqués per complet a la capital del Atica, el conreu de les lletres y de les ciencies. El mateix Acominatas se 'n dugué a la seva Seu episcopal una collecció de manuscrits d'Homer, d'Aristotil, de Galè, d'Euclides, de Tucicides y altres escriptors, y trovà ademés conservada en el Partenon convertit en Catedral cristiana, sota la invocació de la Verge, una petita biblioteca metropolitana y es probable que alguns d'aqueixos tresors, arrivarien intactes a la època catalana. D'un d'ells en parla ab admiració el viatjer italià Nicolo da Martoni, que va visitar Atenes, en 1395, set anys després de la expulsió dels catalans, y diu que 's guardava entre les reliquies que li mostraren en el Partenon. (1) Lo cert es que s'han conservat escasses, però precioses noticies, de còdices copiats durant la dominació nostra en Atenes que han anat a parar a les Biblioteques de Ferrara y de París, y fins s'han salvat ab ells els noms dels qui 'ls copiaren o possehiren. Aixis sabem que pels vols del any 1339 l'atenès Demetrios Peroulis, copiava les obres de Teócrit, y que en el meteix 1339, el sacerdot Cosmas Kamelos, exarca de la iglesia metropolitana cismàtica d'Atenes, reduida, sens dupte, a la més trista situació, copiava, per ús del metje grech Demetrios de Chlomos, les obres de medicina d'Oribasi y de Myrepsios, tot lo qual indica que encara cremava alguna que altre pobre guspira de foch, en les ruines del antich y gloriós altar de les Muses y de les Gracies. (2)

Es també probable que fins algun català helenisat dels que allí romangueren, se dediqués a n'aquesta tasca, puig en temps no molt posteriors, en els començaments del XV^èn sigle, trobem ocupat en ella a Atenes, un jove sacerdot llatí, qual nom d'Alfons, fa suposar que fos de raça catalana. (3)

Els documents del nostre Arxiu ens parlen, així mateix, del bisbe català de Megara, Joan Boyl, com possehidor d'una caixa de llibres que, per vint ducats d'or, fou posada en penyora en poder dels grechs Moscho y Cahuni, sotsmesos del Comte de Salona per raó de lloguer de dos cavalls pera ell y l'Arcabisbe de Neopatria. Es de presumir que aquets llibres no serien tots llatins, ni en vulgar, quan dos grechs els hi donaven aquell valor (4).

Be 's pot assegurar ab tot que 'ls llibres no abundarien tant en la pobre y poch poblada Atenes del sigle XIV, y en la més rica y industrial Tebes, com en altres ciutats bizantines. Les continuades devastacions y invasions que l'Atica y la Beocia patiren en las edats antiga y mitjana, y les repetides invasions de pirates, que tant contribuiren a despoblar la primera de dites encontrades, nó permeteren may que la cultura arrelés en Atenes com en Constantinoble, Thessalonica y altres grans capitals del imperi, molt més segures. Per això en la època del Renaixement ni Tebes, ni Atenes

(1) *Liber omnium Evangeliorum scriptus per manus sancte Elene in cartis membranis deauratis ad linguam grecam que liber ibi pro magno thesauro reputatur.* Vid. *Athen im jahre 1395 nach der Beschreibung des Niccola da Martoni en les Mittheilungen des Kaiserlich deutschen archäcologischen Instituts Athen 1897. B.* XXII 423. Aquesta descripció del viatjer italià recorda la d'un llibre semblant que el nostre Muntaner trovà en la ciutat de Focea, després d'haverla ajudat a recobrar a Ticino Zaccaria «*E la tercera reliquia era un llibre que 's apella pocalipsi, que era escrit ab lletres d'aur per la am propia del benaventurat monsenyor sacnt Joan: e en les cubertes habia aixi mateix una gran riquesa de pedres precioses*». Crònica Vid. Ed. de *La Renaixensa*, p. 453.

(2) Spyr, P. Lambros: Ἀθηναῖοι βιβλογράφοι καὶ κτήτορες κωδίκων κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας, en la Revista grega Παρνασσός. 1902, p. 170 y 172.

(3) Lambros. Συμπληρώματα εἰς τοὺς Ἀθηναίους Βιβλιογράφους. Ibid. (1904), p. 55.

(4) *Los Navarros en Grecia*, etc. *Memorias* cit. IV, 475.

foren may considerades com un rich mercat de manuscrits grechs. Molts dels famosos còdices que encengueren l'amor de l'antiguitat clàssica, no varen esser portats a Europa del Atica o de la Beocia, sinó d'altres indrets de Grecia, com el Peloponès, (v. gr. de Nauplia, Monembasia, etc.) y sobre tot del Mont Athos y de Constantinoble, principals fogars de la cultura bizantina en la Edat Mitjana. Ademés, la opressió en que 'ls conquistadors franchs y catalans tingueren a la Iglesia grega en la Hèlada continental apartava del conreu de les lletres y de la ciencia la clerecia, que era la qui ab més afany y zel s'hi dedicava, la qual cercava, com es natural, la cultura clàssica y les ciencies històriques y teològiques, lluny d'una terra en que els dominadors no toleraven al costat de la llur, la gerarquia cismàtica dels vençuts. [1]

Si com ja varem tenir ocasió de manifestar en altre treball, [2] no ha sigut del tot estèril en la historia de la nostra cultura la participació que la nissaga catalana tingué en els destins de la Grecia mitj-eval en el XIVèn sigle, be podem afirmar que en el terrer llingüistich la nostra influencia no 's deixà sentir ni de molt en el poble grech, com respecte de les llengues francesa y italiana.

Altre tant podem dir respecte la influencia de la cultura del poble vençut en els catalans. Mes si nostres virreys militars no citaven frases de Herodot, com se diu de Gui II de la Roche, ni protegien l'helenisme com els Acciajuoli, que semblaven volien provar que Florencia, l'Atenes de la Edat Mitja, era més digna que cap ciutat de donar dominadors a la patria dels Hèroes y de les Muses: si les *Costums* de Barcelona no 's vegeren traduides al grech, com els *Assisses*; en cambi teniem reys com Pere III que elogiaven ab escalf artístich les belleses de la Acròpolis atenesa, y com Joan I que sentien el prestigi de la ciutat de Pericles y prometien als seus prohoms anar a visitarla, o demanaven ab ansia llibres d'aquelles regions a un modest traductor, que anomenaven ab el pompós y tradicional dictat de filosof grech.

De les portentoses hassanyes realisades per aquella Companyia catalana, que mitj sigle després d'haver acampat a les vores del Sperchius y del Cefís se donava encara 'l titol guerrer de *Felís exercit dels franchs que regnen en Romania*, sols li ha quedat a la nostra llengua la gloria d'haver sigut portada més lluny en la Edat Mitja que cap altre neo-llatina, y de haver ressonat en els llochs més cèlebres y en els monuments més venerats de la historia del món.

---

(1) Neroutzos: Χριστιανικαὶ Ἀθῆναι, II, 134. Vid. el Δελτίον τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἑταιρίας τῆς Ἑλλάδος. (Atenes 1892, fasc. XIII).

(2) *Catalunya a Grecia*, 1906. p. 9, 10 y 11.

APENDIX A LA COMUNICACIÓ «LA LLENGUA CATALANA A GRECIA»

TEBES, 15 ABRIL (1328-1330)

Alfons Frederich d'Aragó, capità general de la Companiya catalana, demana al rey Alfons III que li faci mercè del castell de Neopatria.

Al molt alt e molt poderos senyor n Amfos, per la gracia de Deu rey d Arago, de Valencia, de Corssega, de Serdenya e comte de Barchelona, Amfos Frederic, fill del molt excelent senyor rey de Sicilia, ab besament de peus e de mans, me coman, senyor, en vostra gracia. A la altea vostra, senyor, fas saber que l damunt dit senyor rey, pare meu, merce sua si ha provehit a mi en les parts de Romania de . VI . castells dels quals benignament m a feyta donacion. Entre los dits . VI . castells en mig d aquels si ha . I . castell lo qual ha nom Patria, qui es cap del pahis e es cap del ducam de la Blaquia. Si com jo per moltes vegades he trameses missatges e letres al dit senyor a ço que pogues haver titol, li plagues fos merce sua del dit castell de la Patria me degues fer gracia, la qual nuyla vegada no m a volguda otorgar, per que jo confiant en la vostra benignitat e sia esperança mia que la dita gracia per la vostra senyoria vinga a compliment, la vostra clara magnificencia humilment suplic, vos placia per la vostra bondat trametre per certs misatges vostres al devant dit senyor rey per amor vostra la dita gracia me deia consentir e otorgar, com sia cosa que molts de milors locs que aquels m aja donats, mes per la honor e per lo titol me mou als dits afers, entenem, senyor, que si la dita gracia vendra acabament, sia per Deu e per vos. Ja altra vegada, senyor, vos escric d aquesta rahon per letres mies, si la vostra senyoria les ague no n som cert, quar nenguna resposta de la vostra altea he auda. Recomanme, senyor, en vostra gracia e amor. Dada en la ciutat d Estives, . XV . mensis aprilis, etc.

Arx. Cor. Aragó; Cartes reyals d'Alfons III, núm. 3280 (provisional). Com hem dit en el text, aquest es el únich document autograf català de Grecia, que per ara, ha arribat al nostre coneixement.

REPRODUCCIÓ FOTOGRÀFICA DEL PRECEDENT AUTOGRAF CATALÀ DE TEBES (1)

(1) Devem aquesta reproducció a la bondat del nostre amich y distingit historiador, D. Joaquim Miret y Sans.

Del *P. Lluis Fullana*, franciscà.

Ullada general sobre la Morfologia Catalana

INTRODUCCIÓ

Baix dos aspectes poden considerarse les paraules del discurs, dites també de la oració, o siga, en lo sentit purament material y en lo sentit ideològich. Si examinem les paraules, estudiant rònegament l'història de llurs transformacions y senyalant cascú dels fenòmens que tingueren lloch en llurs evolucions dende que se separaren de la llengua mare, fins trobarse perfectament formades, este anàlisis serà purament *morfològich;* quant, al contrari, volem estudiarles atenentse solament a la significació d'elles, l'anàlisis es dirà llavors *sematològich;* y si tratem d'estudiar, a la una, en les dites paraules, lo sentit material o morfològich y també lo sentit ideològich, l'anàlisis deurà dirse *orto-lèxich* o simplement *lèxich.*

Nostra comunicació 's llimita a estudiar les paraules morfològicament considerades, o siga, en quant a llur sentit purament material.

Com no es possible tratar de la Morfologia de la nostra llengua, sens ocuparse de l'Etimologia al meteix temps, es valdrem molt a sovintet d'ella, pera que més clars apareguen tots els fenòmens que intentem descubrir, per mig d'algunes *lleys fòniques* existents y sempre permanents en l'historia morfològica d'esta llengua.

QUATRE LLEYS FÒNIQUES

Com la tendència natural y constant de la llengua catalana fan, dende son naiximent, simplificar, en tot lo possible, les paraules llatines, en virtut de les lleys fòniques *d'escursament*, *d'estalvi de forces, d'eufonia* y *de distinció,* ab tal manera anaren despullant-se del ropage llatí, que moltes d'eixes paraules no pareix que hajen conservat cap de vestigi ni senyal que acrediti llur procedència, y cal estar hu ben enterat de tots els fenòmens morfològichs que han tengut lloch en la evolució de totes les paraules, durant llur trànsit del llatí al català, per conèixer que la quasi totalitat d'elles vénen realment del llatí.

Y en efecte; ¿no pareixerà del tot estrany y dur de creure pera molts, si 'ls dihem que *poll* prové del mot llatí *pediculum*? De nou lletres que conté la paraula llatina, sols una ne resta en peu: la *p*. Y de quatre sílabes, no més una en ha conservat el català, y tant modificada està que ni pareix la meteixa. Mes analisem un poch la paraula y apliquemli les quatre lleys fòniques y vorem com eixa transformació morfològica no pot ser més natural y llògica. Fent ús primerament de la lley *d'escursament* vorem desaparèixer, tot d'una, tant la *dessinència característica (m)* com la *lletra temàtica (u)*, o siga, tota la terminació *um*, y de *pediculum*, tindrem *pedícul*. Després per la lley *d'estalvi de*

forces vorem caure y desaparèixer també, no solament la *vocal post-tònica (u)* sinó que així meteix la *síliba tònica (di);* fenòmens abdós molt freqüents en la evolució morfològica de la llengua catalana, com vorem més en avant; restant donchs de *pedícul*, *pecl*. Mes com la pronunciació es presentà aixina del tot difícil, s'aplicà la lley *d'eufonia*, y palatisantse la combinació *cl*, resultà *pell*, altre fenomen morfològich també molt freqüent en la nostra llengua. Però ara ve que eixe mot devia confondres en la *pell*, en castellà *piel*, fentse precissa, per lo tant la quarta lley fònica que es la de *distinció;* y trasformantse llavors la *e* en *o* resultà lo mot *poll*: podent d'esta manera, afirmar que *poll* es trasformació directa y llògica de *pedículum*.

D'ací podem també deduir que, pera l'estudi formal de la Morfologia catalana, cal tindre com basa ferma estes quatre lleys fòniques; per mig de les quals vorem desenrollarse, com per escalons ben enllaçats, tots els fenomens que han tengut lloch en la evolució morfològica de totes les paraules en la dolça llengua catalana.

Dividirem este estudi en dues parts. En la primera, farem l'aplicació d'estes quatre lleys fòniques a la *flexió nominal*, comprenent els noms, tant substantius com adjectius, l'article y el pronom. Y advertim que no tratarem cada una d'estes parts de la oració, per separat, sinó que, considerantles a totes iguals, baix el punt de vista morfològich, o en quant elements purament materials del discurs, nos ocuparem d'elles indistintament y quant vinguen a tret en cada una de les aplicacions que deurem fer en les sobredites lleys.

En la segona part, tenint, així meteix com fonament l'aplicació d'eixes quatre lleys fòniques, tratarem de la *flexió verbal*, analisant per damunt les transformacions morfològiques en tota classe de verbs en llur pas del llatí al català, y fent conèixer, al meteix temps, totes les formes verbals més comunes en aquesta fermosa parla.

PRIMERA PART

Aplicacions de les quatre lleys fòniques a la flexió nominal

I. Evolució morfològica en la flexió nominal segons la «lley d'escursament»

La primera lley fònica que funcionà en la evolució morfològica dels noms llatins, degué ser, sense dubte, la *d'escursament;* y son primer pas fou rebujar la *m*, *dessinència característica* del singular en els noms llatins. Donat este pas, pera res aprofitava ja la *e eufònica* llatina, pel qual motiu la tirà de revés en quasi tots els casos en que en fa ús el llatí. Y no parà encara ací son acció descapsadora. Trobà que la meteixa lletra temàtica llatina donava nosa en les paraules catalanes ja escursades y la desllopissà d'elles ab la meteixa facilitat que ho feu en la *dessinència característica* y en la *e* eufònica. Després d'estos tres passos que donà esta lley; pareix que havia ja complit sa missió; mes no fou aixina. Romanien encara algunes vocals y algunes consonants *pretemàtiques* que devien també desaparèixer, perque estaven com òssos fora de lloch y com pedres somogudes a causa de la desaparició de les *lletres temàtiques*, de la *e eufònica* y de la *dessinència característica*. Caygueren donchs també estes lletres, y d'esta manera, conse-

guí la lley d'escursament desferse de quasi totes les sílabes y lletres *post-tòniques* de les paraules llatines.

1.er *Desaparició de la dessinència característica.*

Convé, ans de tot, fer present ací, que tenim com molt certa la derivació de les paraules declinables, en esta llengua, directament del acusatiu dels noms llatins. Les rahons que possehim a favor d'esta opinió no fa 'l cas retràureles ací.

Com hem dit donchs en ans, lo primer pas que donà la lley d'escursament, fou escapsar la *m*, dessinència característica del acusatiu llatí en lo número singular. Per este mig foren ja formats: [a]) Els noms del tema en *a*, o siga, els pertanyents a la primera declinació en la gramàtica tradicional. Exemples: Rosa-*m* = rosa; porta-*m* = porta; oliva-*m* = oliva; avena-*m* = avena, etc. [b]) Alguns del tema en *e*, com en: Serie-*m* = serie; effigie-*m* = efigie; specie-*m* = especie. [c]) Quant precedix vocal tònica a la *o* temàtica cambiada en *u* en l'acusatiu: Nicolau-*m* = Nicolau; Deu-*m* = Deu; meu-*m* = meu. [d]) En algunes del tema en *u*: Impetu-*m* = ímpetu; tribu-*m* = tribu. [e]) Y en la majoria dels pertanyents als temes consonàntichs. Exemples: Arab-e-*m* = arab; sal-e-*m* = sal; aspid-e-*m* = aspi; carn-e-*m* = carn; amor-e-*m* = amor; font-e-*m* = font.

Com vestigi d'eixa dessinència característica es la *n* del adjectiu possessiu *mon*, *ton*, *son*, del llatí, *meu-m*, *tuu-m*, *suu-m*, cambiada la *m* en *n*.

2.^on^ Lo segón pas que donà la lley d'escursament fou, com hem dit, rebujar la *e* eufònica del llatí en la major part dels temes consonòntichs, per no fer ja 'l paper que feya en les paraules llatines: sol-*e*-m = sol; part-*e*-m = part; facil-*e*-m = facil; flor-*e*-m = flor; virtut-*e*-m = virtut.

3.er *Desaparició de la lletra temàtica.*

Lo tercer pas que donà esta lley fou també fer desaparèixer la lletra temàtica.

[a]) En quasi tots els noms pertanyents al tema en *o*, cambiada per la *u* en l'acusatiu, o siga que pertanyen a la segona declinació segons la Gramàtica tradicional: glorios-*u*-m = gloriós; testament-*u*-m = testament; verb-*u*-m = verb; mur-*u*-m = mur; tot-*u*-m = tot; mult-*u*-m = molt. [b]) Quasi tots els del tema en *i*: fam-*i*-m = fam; sit-*i*-m = set; tuss-*i*-m = tos. [c]) La majoria dels pertanyents al tema en *u*: Port-*u*-m = port; caut-*u*-m = caut; part-*u*-m = part, y [d]) Els pertanyents als temes en *n* precedida de vocal: passio-*n*-em = passió; carbo-*n*-em = carbó; sermo-*n*-em = sermó; pa-*n*-em = pà; fi-*n*-em = fi.

Lo meteix que en singular, la conservaren solament en plural: [a]) tots els noms pertanyents al tema en *a;* [b]) alguns dels temes en *e*, *o*, *u*, y finalment, la majoria dels subjectes als temes consonàntichs.

¿Però la *a* temàtica dels plurals femenins ha conservat sempre la meteixa forma, o ha segut debilitada fins convertirse en *e*?

Es un fet comprovat pels documents que's conserven referents al bressol d'esta llengua, y també de temps posteriors, que en aquell temps s'usaven indistintament les terminacions *as* y *es*, de la meteixa manera que's conservaren altres formes, com vestigis de la flexió nominal llatina, les quals desaparegueren tant pronte com esta llengua pogué passar del estat sintètich al estat analítich. ¿Quina serà donchs la terminació més genuina y que dega adoptarse pels femenins plurals dels noms que provenen del tema en *a*, o siga, de la primera declinació segons la Gramàtica tradicional? Qüestió es esta molt debatuda pels escritors tant antichs com moderns. ¿Però existeix alguna rahó que ens incline a favor d'una d'eixes terminacions ab preferencia de l'altra? Nosaltres

crehem que si, y no una sola. Crehem y, crehem ab fonament que dita *a* temàtica pogué y degué transformarse en *e*, durant la meteixa èpòça y mentres s'efectuà la evolució morfològica de les lletres catalanes.

En efecte: hu dels molts fenòmens que tingueren lloch en aqueixa evolució, fou la debilitació de la *a* post-tònica fins convertirse en *e*. Així aconteix en orgue, de org*a*num; ànech, de an*a*tem; orfe, de orph*a*num; cànter, de canth*a*rum; cove, de coph*a*num, etc. ¿Per que no s'havia d'efectuar aixina lo canvi de la *a* en *e* en la terminació *as* sient com es post-tònica també eixa *a* dels plurals femenins? Y la rahó que'ns inclina a defensar esta opinió es que encara la meteixa terminació *as* primitiva no era pronunciada pels antichs com a tal, sinó que unes voltes prnounciaven *as* y altres *es*, perque així ho requeria la eufonia de la llengua. Ara bé: ¿no es cert que tots els canvis morfològichs que s'efectuaren en la evolució de les lletres catalanes foren deguts, com vorem després, a la lley d'eufonia que tingué que restablir l'equilibri, l'harmonia y la suavitat, després que les d'escursament y d'estalvi de forces escapsaren les paraules y, al meteix temps, les buidaren, llevant d'en mig d'elles les vocals, les consonants o sílabes senceres que donaven nosa, segons exigencies d'eixes meteixes lleys? Si donchs de an*a*tem = ànech, resultà transformada en *e* la *a* post-tònica per exigirho així la lley d'eufonia, perquè de *rosas* no havia de resultar *roses*, quant també ací ho requerix la meteixa lley?

Ademés: les altres llengües germanes de la nostra, com son la italiana y la francesa han seguit invariablement la meteixa pràctica. Del llatí *rosas*, per eixemple l'italià ha fet *rose* (perdent com perdé la *s* dessinencial del plural) y el francès *roses* exactament lo meteix que 'l català. Sols el castellà diu *rosas*, conservant intacta la *a* temàtica. Y no hi hà que estranyarse d'açò; la rahó es més clara que la llum del dia. El castellà se regix per lleys morfològiques completament distintes de les demés llengües neo-llatines y especialment del català; per més que algú s'empenye en demostrar lo contrari. ¿Perquè donchs, siguent més conforme al geni de la nostra llengua escriure *roses* que *rosas*, no s'ham de subjectar a ses propies lleys, y ham d'anar a captar o a demanar una llimosna al castellà? No fem com els xiquets que, tenint bon pà de forment en llur casa, troben millor el pà de paniç en la del vehí y van a hi demanarne un troçet.

Finalment: ¿no es esta la pràctica generalment admesa pels nostres antichs escriptors? Rahó es donchs que respetem la costum y parer d'aquells, tenint en comte, ademés, les rahons que existixen a favor de la trasformació de la *a* temàtica en *e*, segons nostres lleys morfològiques.

Y no volem que crega algú que estem cegos per la passió al regne a qui tenim la dicha de pertenèixer, puix esta es precissament també la opinió dels primers filòlechs de Catalunya. En prova de lo que anem dihent, citarem, encara que no siga més que un paràgraf del incomparable P. Nonell:

«El efecte de trobarse, diu este savi jesuita (*Morfologia catalana*, pl. 20), generalment en nostres antichs escriptors ab la terminació *es* los plurals femenins, procedents de singulars de la primera declinació terminats en *a;* el d'haverse adoptat la vocal *e* per signe distintiu del plural italià; y l'haverse conservat en francès la *e* del singular; indiquen bastant clar, que realment aquesta forma es més apropiada al gèni de les llengües novo-llatines, per més que en castellà s'haja retinguda la *a* del singular.»

4.t *Desaparició de certes vocals y consonants pretemàtiques.* — Vejam quines són estes:

Entre les vocals desaparegué la *e* en els noms neutres del tema llatí en *n:* Legum-*e*-n = llegum; gram-*e*-n = gram; lum-*e*-n = llum; crim-*e*-n = crim; nom-*e*-n = nom.

La *i*, a) precedida d'una de les dentals *c*, *s*, *t*: Eric-*i*-um = eriç; bas-*i*-um = bes; Assis-*i*-um = Assis; Dionís-*i*-um = Donís; Ambros-*i*-um, Ambròs. b) En els proparoxitons en *arium*, sempre que la *a* se convertixca en *e*, obedint a la lley d'eufonia: Mortar-*i*-um = morter; ferrar-*i*-um = ferrer; carbonar-*i*-um = carboner; denar-*i*-um = diner, y c) Precedida de la *d* convertida en *t*: Beatitud-*i*-nem = beatitut; rectitud-*i*-nem = rectitut; plenitud-*i*-nem = plenitut; solicitud-*i*-nem = solicitut.

Y la *u* precedida de *q* si esta es convertix en *ch* o en *c*: Antig-*u*-um = antich; eq-*u*-am = aca; = obliq-*u*-m = oblich.

Entre les consonants, la *b* precedida de *m*: colum-*b*-um = colom; lum-*b*-um = llom; plum-*b*-um = plom.

La *d*, a) precedida de *n*: mun-*d*-um = món; secun-*d*-um = segón. b) Precedida de *u* y seguida d'altre vocal: cru-*d*-um = cru; lau-*d*-em = llau; nu-*d*-um = nu.

La *n*: gra-*n*-um = gra; vi-*n*-um = vi; ple-*n*-um = ple; so-*n*-um = sò; taba-*n*-um = tave.

Una de les dues *ll* quan esta consonant doble no té lo sò palatal moll: costa-*ll*-um = costal; meta-*ll*-um = metal; crysta-*ll*-um = cristal.

Una de les dues *cc*: flac-*c*-um = flach; sac-*c*-um = sach; suc-*c*-um = such.

Y una de les dues *ss* o *tt*: nas-*s*-um = nas; congres-*s*-um = congrés; gut-*t*-um = gòt; mut-*t*-um = mòt.

II. Evolució morfològica en la flexió nominal segons la «lley d'estalvi de forces»

La lley d'estalvi de forces, que també 's nomena del *menor esforç*, ve a completar la mampresa de la d'escursament; puix si esta té l'encàrrech de descapsar les paraules llatines, fent desaparèixer llur terminàció, aquella pren la comissió de fer caure, per una part, certes vocals, certes consonants y certes sílabes en mig de dicció, y per altra, usar ab molta freqüencia de la *sinèresis*, a fi de simplificar del tot les paraules, donant, al meteix temps, d'esta manera, energia, dolçor y suavitat a la nostra llengua.

Alguns filòlechs estrangers, eminències per cert en la ciencia filològica, comprenen estes dues lleys baix la sola denominació de *Principi d'economia*. Entre ells podrem citar al inglès Sweet (History of English sounds) y al francès Paul Passy (Changements phonétiques) però nosaltres, per més claretat, y a fí de fer més fàcil este estudi, continuarem en el mètodo que hem proposat.

1.er *Desaparició de vocals tòniques.* — Si bé es veritat que la llengua catalana conservà per regla general, l'accent tònich en la meteixa sílaba del llatí; y d'ací la necessitat de permanèixer y conservarse les vocals enclavades dins la sílaba tònica, o al menys, trasformarse en altres, com vorem més en avant; emperò la lley d'estalvi de forces exigix que quant la vocal tònica vaja seguida d'altra vocal, es faça desplaçament o aplaçament en català y cayguen llavors dites vocals tòniques. Eixemples:

m*e*am = ma	m*e*os = mos	m*e*as = mes	par*i*etem = paret
t*u*am = ta	t*u*os = tos	t*u*as = tes	mall*e*olum = mallol
s*u*am = sa	s*u*os = sos	s*u*as = ses	plat*e*am = plaça

2.on *Desaparició de vocals atòniques.* — Les vocals atòniques que provenen de *vocals breus llatines*, desapareixen generalment al evolucionar la paraula en lo trànsit del llatí al català. Mes esta desaparició es feu de la manera siguient:

Vocals pretòniques, siguent les paraules paroxítones y proparoxítones.

a) Desaparició de la *a*: Comp-*a*-rator-*em* = comprador; Mich-*a*-el-*em* = Miquel; *A*-piar-*ium* = Biar; p-*a*-vor-*em* = por; *a*-poteca-*m* = bodega.

b) Desaparició de la *e*: Int-*e*-ranca-*m* = entranya; ver-*e*-cundia-*m* = vergonya; *E*-merita-*m* = Mèrida.

c) Desaparició de la *i*: Civ-*i*-tat-*em* = ciutat; ac-*i*-ar-*ium* = acer; *i*-llor-*um* = llur; d-*i*-rect-*um* = dret = bon-*i*-tat-*em* = bondat; sol-*i*-dat-*um* = soldat.

d) Desaparició de la *o*: Lab-*o*-rator-*em* = llaurador; arb-*o*-reta-*m* = arbreda; desab-*o*-rit-*um* = desabrit; *o*-rologi-*um* = relonge.

Y f) Desaparició de la *u*: Pop-*u*-let-*um* = Poblet; man-*u*-missor-*em* = marmessor; comp-*u*-tator-*em* = comptador; misc-*u*-lantia = mesclança.

Vocals post-tòniques, siguent les paraules solament proparoxítones.

a) Desaparició de la *a*: Col-*a*-ph-*um* = còlp; mon-*a*-c-*um* = monje.

b) Desaparició de la *e*: Sol-*e*-a-*m* = sòla; pal-*e*-a-*m* = palla; vin-*e*-a-*m* = vinya; naus-*e*-a-*m* = nosa; tal-*e*-a-*m* = talla; hed-*e*-ra-*m* = hedra.

c) Desaparició de la *i*: Sem-*i*-ta-*m* = senda; canon-*i*-c-*um* = canonge; vir-*i*-d-*um* = vert; Major-*i*-ca-*m* = Mallorca; fem-*i*-ta-*m* = femta.

d) Desaparició de la *o*: Parab-*o*-la-*m* = paraula; lep-*o*-re-*m* = llebre; arb-*o*-re-*m* = arbre; diab-*o*-l-*um* = diable; episc-*o*-p-*um* = bisbe.

Y f) Desaparició de la *u*: Mer-*u*-la-*m* = merla; ung-*u*-la-*m* = ungla; pop-*u*-l-*um* = poble; vet-*u*-l-*um* = vell; apic-*u*-la-*m* = abella; vinc-*u*-lu-*m* = vincle.

3.er *Desaparició de consonants.* — A conseqüència de l'escursament y de la pèrdua de vocals, en els casos que ham vist, tingueren que desaparèixer també algunes consonants. Guardant l'ordre d'estes, segons els òrgues fonadors a que perteneixen, ens fixarem solament en les que ab més freqüencia desapareixen.

Entre les llabials desaparegué la *b* precedida de *m*: Colum-*b*-a-*m* = coloma; palum-*b*-a-*m* = paloma; um-*b*-ilic-*um* = melich.

Y de les dobles en ha desapareixcut una, com: ab-*b*-at-*em* = abat; ap-*p*-robatio-*nem* = aprobació; af-*f*-ect-*um* = afecte; of-*f*-ici-*um* = ofici.

Entre les dentals desaparegué la *d*, precedida de *n*: Can-*d*-ela-*m* = canela; fun-*d*-a-*m* = fona; un-*d*-a-*m* = ona; fun-*d*-ament-*um* = fonament. Com també després d'haver influit en la palatalisació progressiva de la *c*: Ju-*d*-ice-*m* = juge; me-*d*-ic-*um* = mege; y de la *l* com aconteix en rall, de ra-*d*-ul-*um*.

Pel meteix motiu desaparegué la *t*, com es pot vore per estos eixemples: Via-*t*-ic-*um* = viage; ro-*t*-ul-*um* = roll; per-*t*-ica-*m* = percha. Y en general sempre que estigueren dobles en desapareixqué una: Ad-*d*-ict-*um* = adicte; ad-*d*-icion-*em* = adició; gut-*t*-a-*m* = gota; vit-*t*-a-*m* = veta.

Entre les linguals caygué la *n* seguida de *s*: Spo-*n*-sa-*m* = esposa; pe-*n*-s-*um* = pes; me-*n*-sura-*m* = mesura; page-*n*-s-*em* = pagès; to-*n*-soria-*m* = tisora. La *l* y la *r*, en alguna que altra paraula solta: ba-*l*-ne-*um* = bany; su-*l*-fur = sofre; co-*r*-pus = còs; etc. Y com en les anteriors, quan són dobles, ne cau una: Col-*l*-egi-*um* = colegi; an-*n*-nunti-*um* = anunci.

Finalment, entre les guturals, cau la *c* seguida de *t*, quan la paraula no porta *e* eufònica. Fa-*c*-t-*um* = fet; le-*c*-t-*um* = llit; profe-*c*-t-*um* = profit. Y la *g* entre dues vocals,

ru-*g*-a-*m* = rua; te-*g*-ula-*m* = teula; le-*g*-al-*em* = lleal; ju-*g*-um = jou. Y quan estàn doblades ne cau generalment una: Ac-*c*-usativ-*um* = acusatiu; ag-*g*-ressio-*nem* = agressió; ag-*g*-lutinatio-*nem* = aglutinació.

4.ᵗ *Desaparició de sílabes sanceres.* — Quan la paraula tenia tres sílabes pre-tòniques ne caygueren dues: fri-*gidi*-tat-*em* = fredat; do-*mi*-n-*i*-cell-*um* = doncell.

Y en caygué una quan la paraula ne tenia dues ma-*tu*-ti-*num* = matí; di-*gi*-tal-*em* = didal; sim-*pli*-cell-*um* = sencill; hos-*pi*-tal-*em* = hostal; ti-*ti*-o-*nem* = tió.

La sílaba tònica caygué: a) en los pronoms personals: *il*-li = li; *il*-la-*m* = la; *il*-lo = lo; *il*-los = los; *il*-las = les, y b) quan es una de les sílabes *di* o *gi*: pe-*di*-cul-*um* = poll; ju-*di*-ci-*um* = juí.

També cau una sílaba post-tònica quan la paraula ne té dues: di-*gi*-t-*um* = dit; so-*li*-d-*um* = sòu; cau-*di*-ca-*m* = coca; fri-*gi*-d-*um* = fred; un-*de*-ci-*m* = once.

Y finalment, en el llenguatge familiar cau una sílaba per afèresis, tratantse de noms propis: *Chris*-phor-*um* = Tòfol; *An*-toni-*um* = Toni; *Ni*-colau-*m* = Colau.

5.ᵗ *La sinèresis.* — Altre dels efectes de la lley d'estalvi de forces es la sinèresis tant freqüent en la nostra llengua. Esta figura té son aplicació en l'article y en els pronoms personals, sobre tot.

S'usa en l'article quan va precedit de preposició o conjunció. Assi dihem: *del*, *al*, *pel*, *pal*, *dels*, *als*, *pels*, *pals*, *sils;* en lloch de, *de el*, *a el*, *per el*, *pera el*, *de els*, *a els*, *per els*, *pera els*, *si el* y *si els*.

S'usa entre els pronoms meteixos quant són *complementaris*, dient d'esta manera: *mel*, *tel*, *sel*, *mels*, *tels*, *sels; meu*, *teu*, *seu; lil*, *lils*, *liu*, *meu*, *teu*, *seu* y *lin;* en lloch de *me el*, *te el*, *se el*, *me els*, *te els se els; me ho*, *te ho*, *se ho; li el*, *li els*, *li ho; me en*, *te en*, *se en* y *li en*.

També s'usa entre 'l verb y el pronom quan aquell acaba en *a*, *e*, *i*. Eixemples: *àmam*, *cómpral*, *ómplit*, *creures*, *pòrtals*, *òbriu*, *vèndren;* en lloch de *ama me*, *compra el* o *lo*, *ompli te*, *creure es* o *se*, *porta els*, *obri ho*, *vendre en;* la qual pronunciació seria completament contraria al geni de la nostra llengua ademés d'oposarse a la tendència tan natural del estalvi de forces.

III. Evolució morfològica en la flexió nominal segons la "lley d'eufonia"

Si bé es veritat que, per mig de les lleys d'escursament y d'estalvi de forces, es conseguí reduir els elements formatius de les paraules catalanes y simplificar d'esta manera la llengua, no era prou, emperò tot açò pera que les paraules quedaren completa y perfectament formades sense l'ausili y ajuda d'alguna de les altres lleys fòniques; puix era d'absoluta necessitat que's trasformaren entre sí, tant les vocals com les consonants, que estes es convertiren en aquelles y aquelles en estes per mig dels fenòmens morfològichs nomenats *vocalisació* y *consonantisació;* que s'afegiren, d'en quant en quant, algunes lletres, que reaparegueren certes consonants caygudes per l'efecte del escursament que canviaren altres de llòch per la *metàtesis*, y que s'entroduiren altres modificacions a fi de restablir l'equilibri de forces, perdut per efecte de les dues lleys anteriors, y obtinguera, de esta manera, la nostra llengua eixa suavitat y eixa harmonia que tant la caracterisa. Era indispensable en fí, la intervenció de la lley d'eufonia per continuar y poder completar la mampresa de les d'escursament y d'estalvi de forces. Vejam donchs

ara com s'efectuaren cada hú d'eixos fenòmens eufònichs, en la evolució de les paraules catalanes.

Transformació de les vocals. — Les vocals catalanes, en llur evolució morfològica unes vegades es trasformaren *dirèctament*, altres *inversament*, y, en no poques vegades, d'una manera *indirecta*, a conseqüència de l'influència de les consonants y d'altres vocals que van darrera d'elles.

Quan la *a* es transforma en *e*, la *e* en *i*, la *i* en *o*, y la *o* en *u* la evolució es diu *directa* o *progressiva*. Quan la *u* es convertí en *o*, la *o* en *i*, la *i* en *e* y la *e* en *a*, la evolució es *inversa* o *regressiva;* y quan llur transformació es deguda a l'influència d'altres lletres, es dirà *indirecta* o *casual*.

La evolució progressiva de les vocals catalanes té lloch en sílaba tònica, si la paraula llatina es proparoxítona : Pl-*a*-cit-*um* = pleit : sp-*e*-cul-*um* = espill : fen-*i*-cul-*um* = fenoll : *o-cul-lum* = ull.

La regressiva s'observa també en sílaba tònica, mes sols en paraula paroxítona : f-*u*rca-m = forca : n-*o*-ct-*em* = nit : p-*i*-l-*um* = pèl : *e*-qua-*m* = aca.

La tercera, o siga, la indirecta o casual aconteix tant en sílaba tònica com atònica y ja siga la paraula paroxítona o bé proparoxítona; y es motivada : primer, per l'influència de les consonants seguients; segón, per rahó de conservar l'equilibri en la meteixa paraula; tercer, per efecte de la vocalisació ; quart, per la reaparició d'alguna consonant; quint, y per la posició de les meteixes vocals, açò es, si son pre-tòniques o post-tòniques.

Evolució indirecta en sílaba tònica. — La *a* es trasforma en *e* per a) influència d'una palatal : Mad-*a*-xa-*m* = madeixa : f-*a*-sc-*em* = feix : t-*a*-x-*um*- = teix : b) per efecte de la vocalisació : gr-*a*-v-em = greu, y c) per la desaparició d'una *c* : tr-*a*-ct-*um* = tret : f-*a*-ct-*um* = fet. També 's converteix en *o* per l'influència llabial : *c-a*-vea-*m* = còva :

La *e* a) en *a* per l'influència dental : S-*e*-tabi-*m* = Xàtiva, b) per la desaparició de la *c* : conf-*e*-ct-*um* = confit : y c) en *o* per l'influència dental : t-*e*-sc-*um* = tosch.

La *i* es transforma en *e*, a) per l'influència lingual : l-*i*-nte-*um* = llenç; v-*i*-rid-*um* = vert y b) per l'influència palatal : ov-*i*-cula-*m* = ovella : corn-*i*-cula-*m* = cornella : aur-*i*-cula-*m* = orella.

La *o* a) en *e*, per efecte de la vocalisació : v-*o*-c-*em* = veu, y b) en *u* per l'influència llabial y palatal : oct-*o*-bre-*m* = octubre; c-*o*-xa-*m* = cuxa.

Y la *u* en *e*, a) per efecte de la vocalisació : cr-*u*-c-em = creu; y b) seguida d'altra *u* : t-u-*um* = teu; s-*u*-u-*m* = seu. Y en *o* per l'influència palatal : cusc-*u*-lia = coscolla.

Evolució indirecta en sílaba atònica. — La *a* a) en *e* : m-*a*-tallea-*m* = medalla : an-*a*-t-*em* = ànech : org-*a-num* = orgue: coph-*a-num* = cove : Steph-*a-num* = Esteve; — b) en *i*, : l-*a*-bell-*um* = llibrell; — c) en *o* : *a*-pert-*um* = obert : pamp-*a-num* = pàmpol, y d) en *u* : s-*a*-cchar-*arium* = sucrer : s-*a*-rcit-*um* = surgit.

La *e*, a) en *a* : t-*e*-lonar-*ium* = taloner : t-*e*-rros-*um* — tarròs : v-*e*-rruca-*m* = barruga; b) en *i* : d-*e*-nar-*ium* = diner : f-*e*-nestra-*m* finestra : ord-*e-um* = ordi : ol-*e-um*; oli y c) en *o* : *e*-focat-*um* = ofegat.

La *i*, a) en *a*; S*i*lvatic-*um* = salvage : b-*i*-rret-*um* = barret; = b) en *e* : man-*i*-ca-m mànega; l-*i*-go-*nem* — llegó : tr-*i*-fol-*ium* = trèbol : ord-*i-nem* = orde : marg-*i-nem* = marge; y c) en *o* : fen-*i*-cular-*ium* = fenoller : nub-*i*-l-*um* = núvol : *i*-mplet-*um* = omplit.

La *o*, a) en *a*: n-*o*-vacula-*m* = navaixa: c*o*-ffe-*um* = cafè: p-*o*-st-coll-*um* = bascoll; b) en *e*: r-*o*-scid-*um* = reixiu: catal-*o*-g-*um* = catàlech: prol-*o*-g-*um* = pròlech: philol-*o*-g-*um* = filòlech; — c) en *i*: t-*o*-nsoria-*m* = tisora, y d) en *u*: c-*o*-chlear-*e* = cullera: c*o*-gnat-*um* = cunyat.

Y la *u*, a) en *i*: j-*u*-niper-*um* = ginebre: c-*u*-press-um = cipreř; y b) en *o*: j-*u*-ventut-*em* = joventut: ill-*u*-d = lo.

Els diptongs y vocals compostes es trasformen generalment en llurs intermiges: l-*ai*-c *um* = llech: *au*-r-*um* = or: d-*iu*-rn-*um* = jorn.

Efecte de l'equilibri de forces. — Per rahó de l'equilibri de forces, quan la tònica ha segut trasformada, la atònica sòl pendre la mateixa forma: S-*e*-tab-*i*-*m* = Xativa; c-*e*-r-*e*-*um* = ciri: t-*u*-rt-*u*-re-*m* = tòrtola. Lo mateix passa quan la pre-tònica s'ha trasformat; *a*-sparr-*a*-g-*um* = espàrrech.

Trasformació de les consonants. = De dues maneres es trasformaven les consonants catalanes, en llur evolució morfològica per exigències de la lley d'eufonia. Primera: entre germanes y afines, o siga, entre les que perteneixen a un mateix orgue fonador. Segona: entre estranyes o causa de l'influència d'altres consonants vehines.

Trasformació entre germanes y afines. — La *b* a) en *m*: Jaco-*b*-*um* = Jaume: cauna-*b*-*em* = cànem; b) en *p*: gi-*b*-b-*am* = gepa; c) en *v*: gle-*b*-a-*m* = gleva: ta-*b*-a-*num* = tave. — La *f* en *b*: trí*f*oli*um* = trèbol. — La *m* en *b*; *m*-erenda-*m* = berena. — La *p* en *b*: o-*p*-era-*m* = obra: *p*-ic-*um* = bec, y en *v*: ca-*p*-all-*um* = caball. — La *v* en *b*: *v*-itell-*um* = bedell, y en *p*: cor-*v*-*um* = corp.

Dentals. — La *d* en *t*: solicitu-*d*-*inem* = solicitut: plenitu-*d*-*inem* = plenitut; y la *t* en *d*: pe-*t*-ra-*m* = pedra: ca-*t*-en-*am* = cadena. També la *t*, unes vegades en *c*: pruden-*t*-ia-*m* prudència: Valen-*t*-ia-*m* = València, y altres en *ç*: pla-*t*-ea-*m* = plaça: ma-*t*-ea-*m* = maça. Y la *c* en *ç*: feli-*c*-*em* = feliç: lan-*c*-ea-*m* = llança.

Linguals. — La *l* en *n*: *l*-ibell-*um* = nivell, y en *r*: li-*l*-i-*um* = lliri, y la *r* en *l*: a-*r*-atr-um = aladre. — La *n* en *l*: pampa-*n*-*um* = pàmpol.

Guturals. — La *c* en *g*: a-*c*-ut-um = agut: se-*c*-un-*dum* = segón; y la *g* en *c*: catalo-*g*-um = catàlec o catàlech. — La *ch* en *q*: paro-*ch*-ia-*m* = parroquia: Mi-*ch*-ael-*em* = Miquel. — Y la *q* en *c* y *g*: *q*uare = car: a*q*uila*m* = àguila.

Trasformació entre estranyes. Llabials. — La *b* en les palatals *g* y *j*, per l'influència de la *e*: ru-*be*-um = roig: ru-*be*-a-*m* = roja; y en la gutural *ch*: super-*b*-*um* = soberch. — La *m* en la lingual *n*: se-*m*-ita-*m* = senda: meu-*m* = mon; tuu-*m* = ton: suu-*m* = son. — La *p* en la lingual *l*: male-a-*p*-t-*um* = malalt. — Y la *v* en la palatal *j*, per l'influència de la *i*: plu-*vi*-a-*m* = pluja.

Dentals. — La *d*, a) en la lingual *l*: cica-*d*-a-m = cigala: cau-*d*-a-*m* = cola: o-*d*-or-*em* = olor; b) en les palatals *g* o *j*, per l'influència de la *i*: me-*di*-um = mig: me-*di*-am = mija; y c) en la gutural *ch*: nu-*d*-um = nuch. — La *t* en la gutural *ch*: anat-*t*-*em* = ànech: gemi-*t*-*um* = gemech. — La *s* en *x*, a) per sí meteixa: *S*-etabi*m* = Xàtiva: *S*yrup*um* = xarop, b) per l'influència d'altra *s*: ba*ss*-*um* = baix; c) per l'influència de la dental *t*: que-*sta* (plural de questum) = queixa; d) per l'influència de la dental *c*: pi*sc*-*em* = peix: fa*sc*-*em* = feix y e) per l'influència de la llabial *p*: i*ps*-e = eixe: i*ps*-*a* = eixa: hac — i-*ps*-o = això: ca-*ps*-a-*m* = caixa, etc. — Y finalment es trasforma en *ch* explosiva: singult-*um* = chinglot: *s*-ibilant-*em* = chiulant.

Linguals. — La *l* en la palatal *ll*, a) casu-*l*-a-*m* = casulla: ba-*l*-œna-*m* = ballena; b) per l'influència d'una llabial: tri-*b*-u-*l*-um = trill: mani-*p*-u-*lum* = manoll; c) per l'in-

fluència dental: ra-*d*-u-*lum* = rall: ro-*t*-u-*l*-*um* = roll: ve-*t*-u-*l*-*um* = vell; d) per l'influència lingual: femi-*n*-u-*l*-a-*m* = femella; e) per l'influència d'una gutural: peri-*c*-u-*l*-um = perill; coa-*g*-u-*l*-*um* = cuall: te-*g*-u-*l*-a-*m* = tella: co-*chl*-eare = cuilera, y f) per l'influència d'una de les dues vocals palatals *e*, *i*: pa-*l*-*e*-a-m = palla: ta-*le*-a-*m* = talla: fi-*li*-a-*m* = filla: mu-*li*-er-*em* = muller: me-*li*-or-*em* = millor. — La *n* en *ll* palatal per sí meteixa: sturni-*n*-*um* = estornell; sogall, del gaèlich suga-*n*. En *ny*, a) per sí meteixa: scruti-*n*-a-tor-em = escodrinyador; b) per l'influència de les vocals *e*, *i*, vi-*ne*-a-*m* = vinya: se-*ni*-or-*em* = senyor: pi-*ne*-a-*m* = pinya: ju-*ni*-*um* = juny; c) per l'influència de la llabial *m*; da-*mn*-*um* = dany; d) per l'influència d'altra *n*: a*nn*-*um* = any: ca-*nn*-*am* = canya y e) per l'influència de la gutural *g*, ja siga la *palatilasació progressiva*, com en: si-*gn*-a = senya, o *regressiva* com en: fi-*ng*-ibil-*eam* (de fingere = fènyer) = fenyible.

Guturals. — La *c* es trasforma en la lingual *n*: pi-*c*-tura-*m* = pintura. En la palatal explosiva *ch*, a) per ella meteixa: plan-*c*-*a*-*m* = plancha; b) per l'influència de la *t*, ja siga la palatilasació progressiva, com en, per-*t*-i-*c*-a-*m* = percha; o bé regressiva, com en pun-*ct*-a = puncha: c) per l'influència de la *i*: fa-*ci*-a-*m* = facha.

També es converteix en la palatal *x*, per l'influència de la *l*: nova-*c*-u-*l*-a-*m* = navaixa; y en la palatal *g*, a) per ella mateixa: canoni-*c*-*um* = canonge; b) per l'influència de les dentals *d* y *t*: me-*d*-i-*c*-um = mege: ju-*d*-i-*c*-*em* = juge: impa-*ct*-*um* = empaig: forma-*tic*-*um* = formage. — La *g* en la palatal *j*, a) per ella meteixa: pla-*g*-a-*m* = plaja, y b) per l'influència de les vocals *e*, *i*, : spon-*gi*-a-m = esponja; corri-*gi*-a-*m* =correja: *Ge*-orgi-*um* = Jordi. — La *ch* en les dentals *c* y *ç*: *chi*-rurgia-*m* = cirujia: bra-*ch*-*i*-*um* = braç. Finalment: la *q* en *c* y en la *ç*: *q*uin-*q*ue = cinch: la-*q*-*ueum* = llàç.

Efècte de la vocalisació. — Moltes consonants, al evolucionar la paraula en son passage del llatí al català, s'han trasformat en les vocals *i* o *y* y també en la *u*, per ser precissament les més vehines a les consonants.

Es trasformaren en *i* o *y* les guturals *c* y *g*: fruc-*c*-t-*um* = fruit: co-*c*-t-*um* = cuit: o-*c*-t-*o* = huit: re-*g*-*em* = rey: le-*g*-em = lley. Y les dentals *d* y *t* en la *y*: reme-*d*-*ium* = remey; spa-*t*-*ium* = espay.

Es trasformaren en *u*, a) les llabials *b*, *p* y *v*: se-*b*-*um* = seu: para-*b*-ola-*m* = paraula: ca-*p*-ti-*v*-*um* = cautiu: ca-*p*-itell-*um* = caudill: na-*v*-*em* = nau: ri-*v*-*um* = riu; b) les dentals *d* y *t*: gra-*d*-*um* = grau: pe-*d*-*em* = peu: pu-*t*-*eum* = pou: pala-*t*-*ium* = palau: pre-*t*-*ium* = preu y c) les guturals *c* y *g*: pa-*c*-*em* = pau: vo-*c*-*em* = veu: de-*c*-*em* = dèu: ju-*g*-*um* = jou.

Efecte de la consonantisació. — En la meteixa evolució morfològica, les vocals *i*, *u* es trasformaren en *g* o *j* y *v* respectivament: H-*i*-eroni-*mum* = Geroni: *i*-as-pi-*dem* = jaspe: lev-*i*-ar-*ium* = lleuger: min-*u*-en-*tem* = minvant.

Afegitura de vocals. — La *a* s'afegí de dues maneres: *prostètica* y *paragògica.*

Prostètica, solament en lo llenguage vulgar. Així diem: Aixaló, Aixàtiva, aixoneta, aixarop, aixàbega; en lloch de Xàtiva, Xaló, xoneta, xarop, xàbega.

Paragògica, a) quan, fet l'escursament, la paraula femenina termina en diptong consonàntich: febr-*im* = febr-a: socr-*um* = sogr-a: ciner-*em* = cendr-a; b) quan, fet el meteix escursament, acaba en *st* la paraula femenina: fust-*em* = fust-*a*: pest-*em* = pesta: vest-*em* = vest-*a*, y c) quan termina en dues consonants de difícil pronunciació: pantic-*em* = pancha: mant-*um* = mant-*a*.

La *e* eufònica s'afig de tres maneres : *Prostètica, epentètica* y *paragògica.*

Prostetica, sempre que la paraula llatina comence per una *s* líquida, o siga, seguida d'altra consonant : *sc*-ala-*m* = *e*-scala : spina-*m* = *e*-spina : spica-*m* = *e*-spiga.

Epentètica, en t-*e*-ua, t-*e*-ues, s-*e*-ua, s-*e*-ues, del llatí tuam, tuas, suam, suas.

Paragògiga, a) quan, fet l'escursament, termina la paraula del tema en *u* per *é* en diptong consonàntich : templ-*um* = templ-*e* : nigr-*um* = negr-*e* : candelabr-*um* = candelabr-*e* : astr-*um* = astr-*e*; b) quan, perduda la terminació, per l'escursament y desapareguda la vocal post-tònica per l'estalvi de forces, termine també la paraula en diptong consonàntich: diab-*o*-*l*-*um* = diabl-*e* : soc-*e*-r-*um* = sogr-*e* : tabernac-*u*-l-*um* = tabernacl-*e* : vinc-*u*-l-*am* = vincl-*e*; c) quan termina la paraula en *st* : ist-*um* = est-*e* : Christum = Crist-*e*; d) quan acaba la paraula en chiulant suau : viaticu-*um* = viag-*e* : ficat-*um* = feg-*e* : silvatic-*um* = salvag-*e*, y en general sempre que la paraula escursada acabe en una o dues vocals de difícil pronunciació : asi-*num* = as-*e* : opt-*um* = apte : act-*um* = acte : sign-*um* = sign-*e* : pleonasm-*um* = pleonasm-*e* : hymn-*um* = himn-*e*.

També 's conservà la *e* eufònica llatina en los casos siguients. a) quan en noms pertanyents als temes consonàntichs, o siga, a la tercera declinació, segons la Gramàtica tradicional, desapareix la vocal post-tònica després de fet l'escursament : arb-*o*-re-*m* = arbr-*e* : nob-*i*-le-*m* = nobl-*e*; b) en els noms grec-llatins en que desapareix la *t* del diptong *tr* : ma-*t*-re-*m* = mar-*e* : pa-*t*-re-*m* = par-*e*; c) quan la radical dels noms pòrte la síl·laba *fic* : artifice-m = artific-*e* : pontifice-*m* = pontífic-*e*, y d) quan, fet l'escursament termine la paraula en una o dues consonants de difícil pronunciació : turr-*em* = torr-*e*; turp-*em* = torp-*e* : urbe-*m* = orb-*e*.

S'afig la *i* eufònica, a) devant de la *x* palatal, encara que no es esta la costum en totes les regions ahon es parla esta llengua : e-*x*-empl-*um* = e*i*xemple : ipsa-*m* = e*ixa* : pis-*cem* = pe*i*x, y b) davant de la *g* palatal, quan està a la fi de dicció : studi-*um* = estu-*i*-g : gaudi-*um* = go-*i*-g.

L'afegí la *o* eufònica quan, fet l'escursament, acabava una paraula masculina en una de les chiulants *c, ç, s, g, j,* o *x* y s'havia de formar el plural, a fi de sonar també la *s* dessinencial d'este número : cetace-*um* = cedaç, plural, cedaç*o*s : pass-*um* = pas = plural, pass*o*s : ips-*um* = eixe, plural, eix*o*s : fasc-*em* = feix, plural, feix*o*s.

Esta *o* pot considerarse com etimològica en els noms del tema en *o* : tax-*um* = teix, plural, tax-*os* = teix-*o*-s ; però no quan la chiulant siga temàtica, o pretemàtica en el tema en *u* : pis-*cem* = peix, plural, pisc-*es* = peix-*o*-s : flexum = fleix, plural, flex-*u*-s = fleix-*o*-s.

També s'afig, tant en singular com en plural, quan, fet l'escursament, termina la paraula en els diptongs consonàntichs *dr*, *tr* o en dues consonants de difícil pronunciació : quadr-*um* cuadro : metr-*um* = metr-*o* : ferr-*um* = ferr-*o* : manc-*um* = manc-*o*.

Quan, en los noms femenins, la *c* pretemàtica es canvia en *g*, com la *a* temàtica del plural es trasforma sempre en *e*, pera que la *g* conserve lo mateix sò del singular, l'eufonia reclama llavors l'admissió d'una *u* entre la *g* y la *e* : manica-*m* = màne-*g*-a, plural, màne-*gues* : amica-*m* = ami*g*-a, plural, ami-*gues*. Lo meteix aconteix quan la *c* es trasforma en *q* : musca-*m* = mosca, plural, mos-*que*-s : bucca-*m* = bo-*c*-a, plural, bo-*ques*.

Finalment, s'afig una *u* eufònica en me-*u*-a, de mea-*m* y me-*u*-es, de meas.

Afegitura de consonants. — Per exigències d'esta mateixa lley s'han introduit certes consonants a fi de fer més suau y harmoniosa la paraula. Per no estendres tant notarem solament l'ús de la *b* de la *d* y de la *n*.

S'afig la *b* després de sa vehina la *m*: càmera-*m* = camb-*r*-a: ram-*b*-la, del àrab ramla. — La *d* després de la dental *n*, y davant de la *r*: tener *um* = ten-*d*-re: gener-*um* = gen-*d*-re: ciner-*em* = cen-*d*-ra. — S'usa la *n*, [a] davant d'una dental: missatic-*um* = me-*n*-sage: cœmeteri-*um* = ceme-*n*-teri: pass-*am* = pa-*n*-sa, y [b] davant d'una gutural: nec-un-*um* = ni-*n* gú: locust-*am* = lla-*n*-gosta.

Y en fi, s'afig una *n* eufònica entre la preposició *a* y l'article *el*, el pronom personal *ell* y hu dels demostratius *aqueste*, *aqueixe* y *aquell*, com en estos eixemples: A-*n*-el final de dicció. ¿Perquè parles a-*n*-ell? No li pegues a-*n*-aqueste pobre ancià, ni a-*n*-aquella pobra vella.

Reaparició de certes consonants. — També demana la lley d'eufonia que reapareixquen les siguients consonants, perdudes per exigències del escursament: la *n* pretemàtica en els plurals: gra-*n-um* = gra, plural, gra-*n*-s: ma-*n-um* = mà, plural, ma-*n*-s: bo-*n-um* = bo, plural, bo-*n*-s; en els diminitius, aumentatius y demés derivats: ple-*n-um* = ple, ple-*n*-et, ple-*n*-ot, ple-*n*-or: plan-*um* = pla, pla-*n*-et, pla-*n*-ura, etc. y quan la *n* es temàtica: pa-*n-em* = pa, plural, pa-*n*-s: sermo-*n-em* = sermó, plural, sermo-*n*-s: virgi-*n-em* = verge, plural, verge-*n*-s: homi-*n-em* = home, home-*n*-s. — La *v* pretemàtica en els derivats: vi-*v-um* = viu, vi-*v*-et, vi-*v*-ot, vi-*v*-or. — Una *s* desapareixcuda en singular torna a aparèixer en el plural y en els derivats: pas-*sum* = pas, pas-*s*-os, pas-*s*-et, pas-*s*-ot, pas-*s*-era. — La *d*, en els derivats també: cru-*dum* = cru, cru-*d*-et, cru-*d*-ot, cru-*d*-or, cru-*d*-ea: gran-*dem* = gran, gran-*d*-et, gran-*d*-ot, gran-*d*-or, etc.

Per donar fi a les aplicacions d'esta lley morfològica, sols farem notar, ademés, les dues particularitats siguients:

A fi d'evitar l'encontre de la *o* y de la *u* y suavisar la pronunciació, s'usa l'article femení *la* en lloch del masculí *lo* davant de *un*, en esta y altres frases paregudes: tos fills han estat en ma casa y *la un* a l'altre s'en han dit de bones. També sol dirse: *l'hu a l'altre.*

L'altra particularitat que volem fer present consistix en l'ús de les formes masculines, en lloch de les femenines, en els adjectius possessius, quan el nom femení comença per *a* o per *h*, a fi d'evitar la cacofonia: *mon ànima*: *ton amistat*: *son harmonia*. Y quan no 's vol usar d'estes formes s'acudix a les pronominals: *meua*, *teua*, *seua*, dihent: *la meua ànima*, *la teua amistat*, *la seua harmonia*.

IV. Evolució morfològica en la flexió nominal, segons la «lley de distinció»

Despullades d'eixa manera les paraules per mig de les lleys fòniques, d'escursament y d'estalvi de forces, y modificades, al meteix temps, per efecte de la d'eufonia, moltes d'ellès, que en llur orige tingueren distinta forma, vingueren a confondres entre elles, com aconteix en mod-*um* y mutt-*um* que, aplicades les dites lleys, romania *mot* pera les dues. Este inconvenient desaparegué fent l'aplicació de la quarta lley fònica nomenada de *distinció*. En virtut d'esta lley fou conservada la dessinència característica del plural, s'entroduí l'article, tant lo definit, com lo indefinit; foren admeses algunes vocals y consonants, s'adoptà distinta vocal per distingir lo gènero; es canvià la vocal en alguns casos y s'acudí a moltes altres modificacions, a fi d'evitar tota confusió en les paraules, desprès d'haver passat per tota evolució morfològica.

1.er *Conservació de la dessinència caracteristica del plural.* — Tant els noms masculins com femenins conservaren invariablement la dessinència característica dels plurals llatins : rosa-*s* = rose-*s* : angel-o-*s* = angel-*s* : amore-*s* = amor-*s* : cantu-*s* = cant-*s* : serie-*s*= sèrie-*s*.

Alguns mots que, desde 'l bresol de la llengua prengueren ja la dessinència del nominatiu o genitiu del singular, romangueren invariables en plural; perquè com era una meteixa la dessinència d'aquells casos y la del acusatiu del plural en los noms llatins, cap de distinció se seguia conservant també la de este número : Eixemples : pulvi-*s* = la pol-*s*, plural, les pol-*s* : tempu-*s* = el temp-*s*, plural, els temp-*s*. A esta classe perteneixen també els femenins grechs-llatins paroxitons acabats en *is* : thesi-*s* = tèsi-*s* aphaeresi-*s* = afèresi-*s*.

Els neutres llatins, com deixaren de serho en llur passage a la nostra llengua, prengueren la dessinència característica dels plurals, comuna als masculins y femenins, o siga, la *s*, que afigiren simplement al singular escursat : templ-*um* = temple, plural, temple-*s* : mar-*e* = mar, plural, mar-*s* : cap-*ut* = cap, plural, cap-*s*. D'esta classe deuen exceptuarse els neutres en *ma*, perque estos, a imitació dels femenins del tema en *a*, canvien esta vocal en la *e*, després d'haver afegit la *s* dessinencial : dilema, dilem-*es* : sistema, sistem-*es*; problema, problem-*es*. Lo meteix succeeix en els femenins formats de plurals neutres : signa = senya — senyes : folia = fulla — fulles : cilia = cella — celles : ligna = llenya — llenyes.

2.on *Admissió de l'article.* — Així com retenint la *s*, dessinència característica del acusatiu plural llatí, distinguiren els nòstres antichs lo número singular del plural; de la meteixa manera, valentse de certes *partícules pronominals*, que s'han nomenat *articles*, pogueren diferenciar cascu dels casos entre sí, d'eixos meteixos números. Eixes partícules o formes pronominals foren tretes d'esta manera : escursant la forma masculina del llatí ill-*um*, romangué *il*, trasformada en *el*, segons la lley d'eufonia : la qual forma fou aplicada als nous masculins singulars. Escursant de la meteixa manera la forma illa-*m*, romangué illa trasformada en *la* per afèresis segons la lley d'estalvi de fòrces: la qual forma fou aplicada als noms femenins singulars. Mancava altra forma pera el gènero neutre, y llavors tiraren mà de la forma llatina neutra *illud*. Per mig de la lley d'escursament desaparegué la *d*; per la d'estalvi de forces la sílaba inicial *il*, y per la d'eufonia es trasformà la *u* en *o*, romanent de *illud*, *lo* : la qual forma fou aplicada als nòms neutres y també en no poques vegades als masculins singulars.

Pera formar els articles plurals seguien lo mateix procediment que en les demés paraules declinables; açò es, afegint la *s* pera les formes masculines y canviant la *a* en *e*, ademés, en la femenina, romanent *els* y *los* pels masculins y *les* pels femenins. També usaren els antichs les formes *ell*, *ells* y *li*, en lloch de *el*, *els* y *los* com nota el P. Nonell.

Y per determinar els objectes d'una manera indefinida, es valgueren de les formes llatines : u-*num*, una-*m*, unos, unas, les quals escursades donaren *ú* o *hu*, *una*, *uns* y *unes*.

Finalment : també usa nostra llengua altres formes, encara que no són tant universalment empleades, y són : *es*, *ets*; *so*, *s'*, *sos*; *sa*, *ses* y les pronominals *en* y *na*. (Alcover, Qüestions de llengua, etc., pl. 448.)

3.er *Admissió de vocals distintives.* — *La a.* Repugnant als nostres antichs tindre que donar una meteixa terminació al masculí y femení en certs adjectius provinents

dels llatins que'n tenen una sola, feren la distinció, admitint una *a* pels femenins, com passa en : Valent-*em* = valent, valent-*a* : dolent-*em* = dolent, dolent-*a* : parent-*em* = parent, parent-*a*.

La e. — Per la mateixa rahó, en los noms llatins en *istam* que en llatí pertanyen als dos gèneros, romangué la *a* pels femenins y se va admetre una *e* distintiva pels masculins : Baptista-*m* = Batist*a* y Batist*e* : calvinista-*m* = calvinist*a* y calvinist*e*.

La i. — També 's tirà mà d'una *i* per diferenciar unes paraules d'altres. Escursant, per eixemple, av-*um* y av-*em* romania *av* y per mig de la lley d'eufonia *au*; per lo tant la confusió no podia ser més manifesta. Per evitar puig este inconvenient afegiren una *i* al av-*um* escursat y romangué *avi*, establintse d'esta manera, perfecta distinció entre les dues paraules propostes.

La o. — Al principi del escursament de les paraules catalanes, els noms singulars acabats en *s* o *c*, no 's diferenciaven en res del plural, al menys fonèticament parlant : pel qual motiu s'afigí una *e* entre la *s* o *ç* final del singular y la *s* dessinencial del plural. Esta *e*, al meteix temps que era eufònica, servia per distingir perfectament el plural del singular. «Aquella indistinció — escriu Mossèn Antoni Alcover. (Qüestions de llengua, etc. pl. 426.) que ocorria lo mateix amb els temes acabats en *ç*, duya molts de perjuys, y l'instint de la llengua per forsa hi havia de proveir.

«Aquest instint per la lley de distinció, introduí devers el sitgle XIII l'hàbit de distinguir el plural del singular de tals noms afegint una *e* eufònica....» Mes hi havia un altre inconvenient que era la confusió del masculí y femení en els adjectius, com en: *expresses*, *mijes*, *dolces*, *grosses*, etc. Este inconvenient, emperò, desaparegué ab l'admissió d'una *o* distintiva que substituí a dita *e*, fent els meteixos adjectius, express*o*s. mij*o*s, dolç*o*s y gross*o*s pels masculins plurals. »Pero 'n romania una altra indistinció, proseguix Moss. Alcover, entre la terminació femenina y la masculiua dels adjetius de tema acabat en *s* y qualcun en *j*. (Els franceses, les franceses, els pageses, les pageses, etc.) això era també un inconvenient per la llengua que 's toca am les mans dins els nostres monuments d'aquells sitgles (XIII, XIV y XV). L'instint de la llengua hi havia de proveir, y així se va fer. Aquest instint aplicà a n'això la *lley de distinció* y va introduir l'hàbit de distinguir els plurals masculins dels femenins, reservant per aquets la *e* eufònica adoptada anteriorment per diferenciar els plurals dels singulars y convertint tal *e* amb *o* pels plurals masculins. D'ont resultà: els francesos, les franceses, els pagesos, les pageses, etc. ».

En los adjectius donchs que, fet l'escursament acabaven en consonant chiulant, ja fora dental o palatal, s'afegí una *o* distintiva pels masculins; romanent els femenins ab la *e* eufònica, que era al mateix temps distintiva: fals*um* = fals, plural, fals*o*s y fals*e*s; dulc-*em* = dolç, plural, dolç*o*s y dolc*e*s; flux-*um* = fluix, plural, fluix*o*s y fluix*e*s; rub-*eum* = roig, plural, roj*o*s y roj*e*s.

4.[t] *Afegitura de distinta vocal per diferenciar lo gènero.* — Quan escursades dues paraules distintes en gènero romangueren en la meteixa forma, s'afegí *e* pels masculins y *a* pels femenins a fí de diferenciarlos; socer-*um* (socr) = sogr*e*: socr-*um* (socr) = sogr*a*.

Canvi de vocals per fer la distinció.—A voltes, fet també l'escursament en dues paraules, y després d'haver funcionat en elles les lleys d'estalvi de forces y d'eufonia roromanien idèntiques, en quant a llur estructura material y es féu la distinció, canviant una vocal per altra, en una d'elles: grad-*um* = grau; grav-*em* = greu; pell-*em* = pell: pedicul-*um* = poll.

Us de varies formes pera una paraula llatina.—D'una meteixa paraula llatina, lo català ne sabé traure varies, distinguintles entre elles per efecte de la lley de distinció y l'ajuda de les altres tres. Assí de tegula*m*, tragué teula, tecla y tella: de regula*m*, regla y rella, etc.

Possitius catalans formats de diminutius llatins.—Al tindres que escursar certes paraules com ap-*em* (au); ov-*em* (ou): aur-*em* (or), resultaren confondides ab av-*em* (au); ov-*um* (ou) aur-*um* (or), que escursades donaven la meteixa forma; per lo qual es vegueren precisats a valdres de diminutius llatins: apicula-*m* = abella; ovicula-*m* = ovella y auriada-*m* = orella, establintse d'esta manera perfecta distinció entre unes y altres paraules.

Distinció entre adjectius y pronoms possessius. — El català distinguí entre els adjectius y pronoms possessius trahent dues formes molt distintes de la meteixa forma llatina, comuna a uns y a altres. Per mig del simple escursament de la dessinència característica y modificant un poch la rel, formà el pronom possessiu, ab el dos gèneros y números d'esta manera: de meu-*m*, mea-*m* = meu, meua y meva: de tuu-*m*, tua-*m* = teu, teua: y de suu-*m*, sua-*m* = seu, seua y seva pera les tres persones singulars respectivament; los qual fan un plural *meus, meues, meves: teus, teues: seus, seues, seves.*

També 's formà l'adjectiu possessiu conservant la dessinència característica, encara que un poch modificada, puix es va canviar la *m* en *n* per lo gènero masculí; trasformant, al meteix temps, la rel, d'esta manera: de les meteixes formes llatines dites romangué *mon*, *ma* pera la primera persona; *ton, ta* pera la segona y *son, sa* pera la tercera; fent en plural respectivament *mons* y *mos; tons*, y *tos; sons* y *sos*, advertint que es més usada la segona forma que la primera.

Y per distinguir en la tercera persona lo número de possehedors, s'usen també les formes; *llur* y *llurs*, comunes als dos gèneros, referintse a molts possehedors: de la meteixa manera que l'italià y el francès dihuen: *loro* y *leur*, formes tretes, lo meteix que les nostres del llatí: *illorum.*

Moltes altres aplicacions fariem d'esta lley de distinció, si no tinguerem por d'eixirsen dels llímits, tan reduits quals son els del desenroll d'un Tema per un Congrés que no deu ser altra cosa qu'el començament d'una sèrie que s'en deuràn fer per portar a cap lo gran pensament del Illustre Mossèn Alcover. Y ab açò donarem fi a la primera part d'este treballet, passant de seguida a la segona, que no es menys important que aquella, en lo gran y espaciós camp de la *Morfologia Catalana.*

SEGONA PART

Evolució morfològica en la flexió verbal catalana

Les meteixes lleys fòniques que intervingueren en la evolució morfològica de la flexió nominal, prengueren part també en la verbal, succehintse exactament los meteixos fenòmens que en aquella. No es lo nostre intent analisar, hu per hu, cascú d'eixos fenòmens, ab los detalls y menudències que ho ham fet en la primera part; serà prou

que fem algunes observacions, en comprovació de lo que anem dihent, y dirigir enseguida nostra vista al objecte principal d'esta segona part, que serà estudiar les trasmudances morfològiques en tota classe de verbs en llur passage del llatí al català y donar a conèixer, al meteix temps, les formes verbals més usades en aquesta llengua.

Lley d'escursament. — Per mig d'esta lley, desaparegué de tots els verbs llatins, al passar al català, la dessinència personal de la primera y tercera persona singular de tots los temps; amaba-*m* = amava: amaba-*t* = amava; la simplificà en les tres persones del plural: ama-*mus* = ama-*m* o ame-*m*: ama-*tis* = amà-*u* o amè-*u;* ama-*nt* = ame-*n:* va perdre la característica temporal en algunes persones de certs temps: ama-*vi-t* = amà; y va fer desapareixer la lletra temàtica en no pochs verbs, fentlos irregulars: de sent*i*-re, ell sent.

Lley d'estalvi de forces.— Per efecte d'esta lley varen desaparèixer algunes vocals en mig de dicció: comp-*a*-rare = comprar; perd-*e*-re = perdre; sim-*i*-lare = semblar; lab-*o*-rare = llaurar; rad-*u*-lare = rallar. També desaparegueren algunes consonants a causa d'esta meteixa lley: ac-*c*-usare = acusar; ap-*p*-robare = aprobar; ro-*t*-ulare = rollar: spo-*n*-sare = esposar, etc.

Lley d'eufonia.— Per mig d'esta lley es trasformaren unes vocals en altres, com hem vist que succehix en los noms: f-*a*-cere = fer; nub-*i*-lare = nuvolar; s-*i*-m-*i*-lare = semejar; c-*o*-agulare = cuallar. Per la meteixa rahó canviaren algunes consonants: o-*p*-erare = obrar; o-*d*-orare = olorar; *s*-ibilare = chiular; sig-*n*-are = senyar; via-*t*-icare = viajar. També es vocalisaren cèrtes consonants: di-*c*-is = dius; cre-*d*-is = creus; pre-*t*-iare = preuar, y es consonantisaren algunes vocals, com de min-*u*-ere = mimvar. Y, finalment, s'afegiren algunes vocals com sperar de *s*-perare; vai-*g* de vad-*o* y algunes consonants, com en seminare = sem-*b*-rar; venire = vin-*d*-re; curro = corre-*ch*.

Lley de distinció.— En virtut d'esta lley es va conservar la desinència personal en la segona persona singular: a-*m*-a-*s* = a-*m*-e-*s*, per distinguir la primera persona: *ame:* es convertiren unes vocals en altres, com de *feci* y *fecit* que escursades romania *feu,* es varen distinguir trasformant la *e* en *i* pera la primera persona; y unes consonants en altres, com de fac-*io,* fac-*it*, que escursades tenien *fac* o *faç*, es patalisà la *c* de la primera persona, fent fa*ig*, y es va establir completa distinció entre les dues persones.

Fetes aquestes breus aplicacións de les quatre lleys fòniques en los verbs, entrarem ja de ple en la flexió verbal, segons lo plà que s'ham proposat dende 'l començament.

I. Elements que entren en la flexió verbal

Estos elements són de dues classes: essencials y accidentals. Els essencials que solen entrar en la flexió verbal son quatre, a saber: *la rel, la lletra temàtica*, la *característica temporal* y la *dessinència personal,* com es pot vore en los dos termes llatí y català siguients: *am-a-ba-s* = *am-a-ve-s;* ahon tenim *am* per rel, *a* per temàtica, *ba* o *ve* per característica temporal y *s* per dessinència personal. Mes no cal que tots estos elements concorreguen a la formació de totes les persones del verb. En hi han compostes efectivament dels quatre elements, com ham vist, però altres en hi han compostes de tres també, o siga, de rel, de lletra temàtica y de dessinència personal, com en *am-e-s*, o de les dues primeres y la característica temporal com passa en *am-a-va :* de dos elements, o siga, de rel y de lletra temàtica com en *am-a;* o bé de la primera y de la des-

sinència personal com *(tu) compon-s;* o de la primera y la característica temporal, com vehem que passa en *cre-gui;* y finalment pot formarse una persona de sola la rel, com (ell) *pren.*

Els elements accidentals que entren en la flexió verbal son les vocals *e, i, u,* y les consonants *c* o *ch* y la *x*. La *e* y la *i* serveixen d'enllaç entre la radical y la terminació y llur objecte principal es suavisar la pronunciació en els verbs, lo meteix que passa en els noms; per lo qual es diuen vocals eufòniques, assí de *cabre* y *vèncer,* direm: Nosaltres *cab-e-m*, nosaltres *venc-i-e-m.* L'ofici de la *u* es donar a la *g* lo sò palatal davant de *e, i* com en *de-gui*, *de-gu-era.* Fem ús de la gutural *c* o *ch* en la primera persona del present d'indicatiu en verbs dels temes en *i* y en consonant; la qual gutural unes vegades es trasforma en *q* y altres *g* com estos termens : *dividis-ch, dividisques, crech, cregues.* La *x,* s'usa ab molta freqüència com vore mes avant. Esta *x* eufònica trau orige de les lletres *sc* dels verbs incoatius llatins en *sco.* El francès trasforma dites lletres en dues *ss* y es serveix d'elles pel meteix objecte que 'l català. De *abolir,* lo francès diu : *ils aboli-ss-ent* y el català *ells aboli-x-en.*

La rel ab la lletra temàtica constitueixen la *radical;* y el romanent forma la terminació: assí, en *portavèu*, *porta* es la radical y *veu* la terminació.

Tot verb que conserve intacta la radical en tots els temps y persones es diu *regular*, e *irregular* el que pert qualque, o en altra manera trasforma essencialment la radical. A vegades hi han modificacions en la radical que són merament accidentals; com es per eixemple lo canvi de la temàtica en altra lletra en sols alguns temps o persones, El llatí canvia la *a* temàtica en *e*, pera totes les persones del present de subjuntiu, escrivint *am-e-m*, *am-e-s,* en lloch de *am-a-m*, *am-a-s*, y ab tot això no 's considera més que com una aparenta irregularitat.

Divisió dels verbs segons els temes a que pertanyen. — Així com en llatí la flexió verbal es redueix a quatres grops de *temes*, segons que 'ls verbs porten per lletra temàtica la *a*, la *e*, la *i,* la *u* o *una consonant*, la nostra llengua la va simplificar més encara, puix es cert que pot reduir tots els verbs a tres grops rònegament, o siga, als que porten *a, i* o *consonant.*

Temes en a.— Els verbs catalans del tema en *a* trahuen orige : 1er del meteix tema llatí en *a* : cant-*a*-re = cant-*a*-r ; am-*a*-re = am-*a*-r ; 2on del tema en *e,* com de gaud-*e*-re = goj-*a*-r ; 3er de tema en consonant y també en *u* : tre-*m*-ere = tre-*m*-blar ; min-*u*-ere = minv-*a*-r. 4art de participis passats provinents : a) del tema en *e,* com de confite-*ri,* confessum = confess-*a*-r; b) del tema en *i*, com en sepel-*i*-re, sepultum = sepult-*a*-r, y c) del tema en consonant, com de exspri-*m*-ere, expressu-*m* = expressar.

Tema en i.— Els verbs pertanyents al tema en *i* porten orige : 1er generalment del tema llatí també en *i* : obed-*i*-re = obed-*i*-r ; serv-*i*-re = serv-*i*-r. 2on d'alguns llatins del tema en *e* : luc-*e*-re = llu-*i*-r : ard-*e*-re = ard-*i*-r. 3er d'alguns llatins del tema en *u* : contrib-*u*-ere = contribu-*i*-r : instr-*u*-ere = instru-*i*-r. 4art d' alguns llatins del tema en consonant : fug-ere = fugi-r : divid-ere = dividi-r.

Tema en consonant.— Els verbs d'este tema provenen : 1er del tema llatí en consonant : curr-ere = córr-er : rump-ere = romp-re : bib-ere = beu-re. 2on del tema llatí en *e*: vale-re = val-d-re: vide-re = veu-re. 3er del tema llatí en *i*: audi-re = oure : veni-re: vin-d-re.

Incluim en este tema els verbs catalans en *u*, lo meteix que 's fa en llatí, per dues rahons : primera perque dita *u* no es més que una trasformació de les lletres *b*, *c, d, h*

y *v* que tornen a reaparèixer en alguns temps y persones, com de scri-*b*-ere = escriu-re, escri-*b*-im, escri-*b*-iu, etc. Y segona, perque tots ells obedixen a la flexió dels que porten consonant.

II Evolució morfològica dels verbs regulars

Peguem una ullada sobre cascú dels temps, comparant les dues llengues, llatina y catalana, y podrem d'esta manera donarse conte millor de totes les trasmudances que han sufrit les formes verbals en llur evolució del llatí al català.

PRESENT D'INDICATIU

Tema en **a**

LLATÍ	CATALÁ
ama-o = amo	am, ame, amo
ama-s	ame-s
ama-t	ama
ama-mus	ama-m, ame-m
ama-tis	ama-u, ame-u
ama-nt	ame-n.

Es un fet confirmat pels antichs escriptors que la primera persona del present d'indicatiu perdé la lletra temàtica, conservant rònegament la rel; esta trasformació obedí, sense dubte, a la lley general d'escursament. Emperò, no fou prou l'aplicació d'esta lley en tots els verbs catalans, puix en no pochs casos resultà que, fet l'escursament, la pronunciació era del tot difícil y penosa, careixent ademés d'eixa suavitat que tant distinguix a esta llengua de totes ses germanes; y assí es feu precís l'ús de la lley d'eufonia, afegint una *e* a dita rel. Després tingué tal influència esta *e* eufònica que fou adoptada per molts escriptors com terminació de tots els verbs pertanyents a este tema, venint a substituir a la *a* temàtica. Diu el P. Nonell en sa Morfologia Catalana, pl. 48 : « La *e* que en un principi pogué esser reclamada per l'eufonia, va passar a constituir una segona forma de la primera persona del present d'indicatiu; forma molt usada pe'ls antichs escriptors principalment pe'ls valencians ».

També fou admesa altra forma que consistix en l'afegitura de una *o*. Esta *o* té dos objectes; un eufònich y altre etimològich: en quant al primer es veu que desempenya lo mateix paper que la *e* en la forma anterior; y en quant al segón, servix per conservar la *o* de la forma llatina, am-*o*. Tres són donchs les formes més generalment admeses en esta persona : la primera que consistix en la pèrdua de la *a* temàtica y es la usada hui en dia en Mallorca; la segona que es la que substitueix la temàtica per la *e* y està en ús, sobre tot, en lo Regne de Valencia; y la tercera que, com acabem de vore, consistix en conservar la *o* llatina, s'usa principalment en la regió catalana, segons el P. Nonell antes citat.

Altra forma hi hà, aplicada solament als verbs, qual lletra pretemàtica es la *i* o *y*. Esta forma consistix en afegir una altra *i* o *y*, dihent : envi-*i* o envi-*y* en lloch de envi*e* o envi*o*.

Finalment, direm de pas que es un error considerar com nova forma la usada pels antichs escriptors, terminada en *u*. Eixa *u* no es altra cosa que l'efecte de la vocalisació d'una consonant que forma part de la radical, y sol ser la meteixa lletra temàtica. Quan Roig diu (Vers 82 - 11274-11716. Edic. de Moss. Roch Chabàs), per eixemple: confi*u*, no ha fet més que vocalisar la *d* de confi-*d*-o; de la meteixa manera que vocalisà la *d* en Davi-*u* en lloch de Davi*d*. Eixa *u* donchs representa un tema consonàntich y en ninguna manera pot ser terminació d'una forma dels verbs de tema en *a*.

La segona persona perdé, en un principi. la temàtica, siguent substituida després per la *e*, lo meteix que la primera persona; y conservà intacta la *s*, dessinència llatina: ama-s = ame-s. Esta dessinència personal prové de la sànscrita *si*, que significa *tu*, la qual en son pas al llatí es simplificà, perdent la *i*; y en esta forma fou trasmesa al català, conservada intacta fins hui en dia. Lo canvi de la *a* temàtica en *e* no es del altre dia, sinó que fou generalment usat pels antichs escriptors també, y no comprenem l'empenyo que alguns tenen en conservar la *a*. Y no's vaja a creure que esta es opinió nostra. Diu el incomparable filòlech català P. Nonell (Morfologia Catalana, pl. 227) «Ahon podem creure que s'ha sentit la influència castellana es en la escriptura d'aquesta persona, la qual alguns gramàtichs, entre ells Ballot, han escrit *ama-s*; regintse tal volta per la idèntica pronunciació que aquesta forma té ab la genuinament catalana *ame-s*, ja comuntment adoptada pe'ls bons escriptors de nostres dies. Y ab molta rahó; perquè, ademés de ser aquesta la escriptura universalment empleada pe'ls autors antichs, lo caràcter de distintiva o eufònica que té la vocal intercalada entre la radical *am* y la distintiva *s* del fí, exigeix que sia *e* y no *a*».

La tercera persona del singular, dende molt antich no solament perdé la *a* temàtica sinó que també la *t*, dessinència personal; però passant lo temps, per eufonia segurament, tornà a pendre la *a* temàtica, però en cap de manera la *t* com a dessinència personal.

La primera persona del plural conservà la lletra temàtica *(a)* y la dessinència personal modificada *(m)*, Esta dessinència que en sànscrit era *masi* equivalent a *yo mes tu* (nosaltres — *ma* + *si*) fou reduida a *mus* en llatí, y després a *m* en català, que es lo meteix que haver perdut mija dessinència personal; puix la *m* equival solament al *ma* = yo, com acabem de vore y de *ama-mus* romangué *ama-m*.

La segona persona conservava antigament, no sols la lletra temàtica, sinó que també quasi tota la dessinència personal, puix solament perdé la *i* y de *ama-tis*, romania *ama-ts*. Evolucionant després esta forma, perdé també la *s*, y la *t* es vocalisà en *u* fenòmen morfològich molt freqüent en català, y assí de *ama-tis* que primer es digué *ama-ts*, romangué *ama-u*. Posteriorment ha sigut admesa altra forma, tant pera esta persona com pera la anterior, y ha consistit en lo canvi de la *a* temàtica en *e*, resultant puix *ame-m* y *ame-u*. Esta segona forma està en ús, sobre tot, en lo Regne de Valencia.

La tercera persona perdé la lletra temàtica que fou després subtituida per la *e* eufònica, y desapareguent també la *t*, dessinència personal, romangué *ame-n* de *ama-nt*.

Tema en i

LLATÍ	CATALÁ
servi-o	servi-sch
servi-s	servi-xe-s
servi-t	servi-x
servi-mus	servi-m
servi-tis	servi-u
servi-unt	servi-xe-n

Els verbs d'este tema admeten generalment la forma incoativa *sc* convertida en *sch* en català pera la primera persona del singular del present d'indicatiu, y trasformada en *x* pera les altres dues persones del meteix número y la última del plural. Es conserven ademés les dessinències personals del tema anterior, ab les mateixes trasformacions. Y advertim també de pas que eixes dessinències, o siga, *s*, *m*, *u*, *n* s'han conservat també en tots els temps del demés temes. Ho dihem ací perquè no siga ja necessari advertirho d'ara en avant.

Finalment, admet este tema la *e* eufònica en la segona persona del singular y en la tercera del plural, com hem vist en lo paradigma proposat. Emperò els verbs *obrir* y *omplir*, ab llurs composts, admeten solament la gutural *ch* en la primera persona del singular y no admeten le *e* eufònica en les persones dites dient :

òbri-ch	òmpli-ch
òbri-s	òmpli-s
òbri-n	òmpli-n

Tema en consonant.

LLATÍ	CATALÁ
vinc-o	venç, *o* venç-o
vinc-i-s	venc-e-s
vinc-i-t	venç
vinc-i-mus	venc-e-m
vinc-i-tis	venc-e-u
vinc-u-nt	venc-e-n

El català canvià la *i* llatina d'enllaç, que també es diu eufònica, en la *e* pera totes les persones d'este temps que la necessiten; lo meteix que la *u* de la tercera persona del plural. En la primera persona singular es conservà la *o*, dessinència personal llatina, menys en València que jamay la va admetre.

Pertanyen a este tema : 1er els verbs en *cer*, com *tòrcer*. 2on els en *dre* no precedint les linguals *l* o *n* : *perdre*: *mordre*. 3er els en *bre*: *cabre*, *rebre*. 4art los en *pre*: *rompre*: 5int los en *mer*: *témer*, *exprímer*. 6xt en *tre*: *batre*, *cometre*. 7im en *rr*: *córrer*, *recórrer*. 8au en *nyer*: *tànyer*, *fènyer*. 9vé en *x*: *nàixer*, *crèixer*; y no pochs en *u*, vocalisació de la *b* o la *v*: *escriure*, *moure*, etc.

De totes estes classes admeten la gutural *ch* en la primera persona singular els en *rr*, en *nyer* y en *x*, dihent : *corre-ch*, *feny-ch* y *creix-ch*. Ademés, devem fer present que 'ls en *rr* admeten la *e* eufònica en totes les persones. Y menys els en *cer* y *x* tots els demés no admeten dita *e* eufònica en la segona persona singular : *caps, perds, corromps*, *bats*, *fenys* y *mous*.

PRESENT DE SUBJUNTIU

Tema en a

LLATÍ	CATALÁ
ame-m	ame
ame-s	ame-s
ame-t	ame
ame-mus	ame-m
ame-tis	ame-u
ame-nt	ame-n

Com vehem, el llatí trasformà la *a* temàtica en *e* y el català, si bé en un principi la va rebujar en algunes persones, vingué després en admètrela pera totes les persones, requerida sense dupte per la lley d'eufonia, que tan gran paper desempenya en totes les evolucions morfològiques de la nostra llengua, com hem vist, sobre tot, en la primera part. En los sigles XIII y XIV usaven alguns escriptors la *u* en lloch de la *e* eufònica que substituí a la *a* temàtica, segons acabem de vore, dihent : *studi-u-s* en lloch de *estudies*, y si 'l verb acabava en *i* afegien una altra *i* o *y*; de la meteixa manera que en lo present d'indicatiu.

Esta pràctica de usar la *i* en lloch de la *e* es hui molt comuna en Catalunya y en Mallorca, no solament quant lo verb termina en *i*, sinó que també en molts altres casos. De modo que, segons el P. Nonell (Morfologia Cat., pl. 233) dues són les formes d'este temps; una literària, que es la que conserva la *e*, y altra popular, y es la que admet la *i*.

Tema en i

LLATÍ	CATALÁ
servi-a-m	servi-sc-a
servi-a-s	servi-squ-e-s
servi-a-t	servi-sc-a
servi-a-mus	servi-sc-a-m *o* squ-em
servi-a-tis	servi-sc-a-m *o* squ-eu
servi-a-nt	servi-squ-e-n

El català pren la forma incoativa del llatí *(sc)* que coloca entre la vocal temàtica *(i)* y la característica temporal *(a* o *e)* y es trasforma en *sq* quan la *a* es canvia en *e* admetint al propi temps en estos casos la *u* eufònica.

Tema en **consonant.**

LLATÍ	CATALÁ
vinc-a-m	venç-a
vinc-a-s	venc-e-s
vinc-a-t	venç-a
vinc-a-mus	venc-e-m
vinc-a-tis	venc-e-u
vinc-a-nt	venc-e-n

Com vehem no hi hà altra diferència entre les dues llengues que lo canvi de la *a*, característica temporal, en *e* pera la segona persona del singular y totes les del plural, tenint en conte també lo que hem dit al parlar del present d'indicatiu sobre les dessinèncias personals. Prenen la gutural *g*, trasformació de la *ch* del present d'indicatiu ab la *e* eufònica, els verbs en *r*: córr*e*-ga, corr*e*-gu-*e*-s; y sense la *e* eufònica els en *ny* perta-*ny*-ga, perta-*ny*-gues. Finalment, los en *x* tornen a pendre la forma primitiva del llatí *sc* davant de la *a* y 's trasformen en *q* davant de la *e*; *cresca, cresques*.

IMPERATIU

Tema en **a**	*Tema en* **i**	*Tema en* **consonant**
ama	servi-x	venç
ama-u *o* ame-u	servi-u	venc-e-u

Eixes dues formes respectives estàn preses del present d'indicatiu; tenint en conte que pera la segona persona del singular no s'ha pres la corresponent a este temps, sinó la tercera del meteix.

PRETÈRIT IMPERFECTE D'INDICATIU

Tema en **a**

LLATÍ	CATALÁ
ama-ba-m	ama-va
ama-ba-s	ama-ve-s
ama-ba-t	ama-va
ama-ba-mus	amà-ve-m
ama-ba-tis	amà-ve-u
ama-ba-nt	ama-ve-n

Com es veu, la característica temporal està modificada accidentalment per lo canvi de la *a* en *e* en la segona persona singular y en totes les del plural. La transformació de la *b* en *v* es compendrà fàcilment si es té en conte que, segons *Bopp*, *Corsen* y altres, la característica temporal llatina porta orige del verb sanscrit *bhu*, que l'imperfecte

d'indicatiu fa *abhavam*=abha-va-m, y que esta característica sanscrita la conservà la nostra llengua.

Res tenim qu'advertir tocant a les dessinències personals.

Tema en i

LLATÍ	CATALÁ
servi-e-ba-m	servi-a
servi-e-ba-s	servi-e-s
servi-e-ba-t	servi-a
servi-e-ba-mus	servi-e-m
servi-e-ba-tis	servi-e-u
servi-e-ba-nt	servi-e-n

Lo primer pas que donà este temps en son evolució morfològica fou la desaparició de la *e* eufònica y de la *b* en la característica temporal, trasformant al meteix temps, la *a* en *e* en la segona persona del singular y en totes les del plural.

Tema en consonant

LLATÍ	CATALÁ
vinc-e-ba-m	venc-i-a
vinc-e-ba-s	venc-i-e-s
vinc-e-ba-t	venc-i-a
vinc-e-ba-mus	venc-i-e-m
vinc-e-ba-tis	venc-i-e-u
vinc-e-ba-nt	venc-i-e-n

En un principi va conservar este temps, ademés de la *e* eufònica, la característica temporal. Després desaparegué esta, convertí la *e* eufònica en *i*, y en *e* la temporal *a* per les meteixes persones dels altres temes.

PRETÈRIT IMPERFECTE DE SUBJUNTIU

Tema en a

LLATÍ	CATALÁ
ama-re-m	ama-ra
ama-re-s	ama-re-s
ama-re-t	ama ra
ama-re-mus	amà-re-m
ama-re-tis	amà-re-u
ama-re-nt	ama-re-n

Tema en **i**

LLATÍ	CATALÁ
servi-re-m	servi-ra
servi-re-s	servi-re-s
servi-re-t	servi-ra
servi-re-mus	serví-re-m
servi-re-tis	serví-re-u
servi-re-nt	servi-re-n

Tema en **consonant**

LLATÍ	CATALÁ
vinc-e-re-m	venc-e-ra
vinc-e-re-s	venc-e-re-s
vinc-e-re-t	venc-e-ra
vinc-e-re-mus	venc-é-re-m
vinc-e-re-tis	venc-é-re-u
vinc-e-re-nt	venc-e-re-n

La única modificació que 's veu digne de notarse en los tres temes d'este temps, comparant les dues llengues, està solament en la característica temporal, y encara esta es molt comuna a quasi tots els temps, consistent en lo canvi de la *e* per la *a*, en la primera y tercera persona del singular; y fins la *e* eufònica del tema en consonant va conservar el català.

PRETÈRIT DEFINIT

Tema en **a**

LLATÍ	CATALÁ
ama-vi	amé, *o* amí
ama-vi-sti	ama-re-s
ama-vi-t	amà
ama-vi-mus	amà-re-m
ama-vi-stis	amà-re-u
ama-ve-runt	ama-re-n

Com tots poden vore, dos son los origens d'este temps català. La primera y tercera persona singular provenen realment d'este temps llatí, perdent la característica temporal *vi*, y trasformant la *a* temàtica en *e* o *i* per la primera persona. Les altres persones trahuen orige del imperfecte de subjuntiu, com es vorà comparant este temps ab aquell.

Antigament s'usaven, així meteix, altres formes en quasi totes les persones d'este temps. En la primera persona del singular *amà*, *amay amey* y *ameu;* per la segona *amast*, *amest*, *amist;* per la tercera, *amat* y *amet;* en la segona del plural, *amats* y en la tercera *amar*. Mes totes estes formes anaren despareguent, y hui en dia no ne romàn una sola.

Tema en i		*Tema en* consonant	
LLATÍ	CATALÁ	LLATÍ	CATALÁ
servi-i	serví	vic-i	venc-í
servi-i-sti	servi-re-s	vic-is-ti	venc-e-re-s
servi-i-t	serví	vic-i-t	venc-é
servi-i-mus	serví-re-m	vic-i-mus	venc-é-re-m
servi-i-stis	serví-re-u	vic-i-stis	venc-é-re-u
servi-i-erunt	servi-re-n	vic-e-runt	venc-e-re-n

En estes dues classes de temes res tenim que dir, en quant a llurs característiques temporals de la segona persona singular y de les tres del plural; puix son exactament les meteixes que les del tema en *a*. En la primera y tercera persona singular quedà lo radical rònech ab la sola modificació de canviar en *e* la *i* de la tercera persona.

Axí com los presents d'indicatiu y subjuntiu, també este temps pren la gutural *g* en los verbs, la temàtica dels quals sia *rr* o *ny;* de córrer, *corregui, corregueres*, etc.; de tànyer, *tanyguí, tanygueres*, etc.; y los en *x* la combinació *sq*: de créixer, *cresquí*, *cresqueres*.

Altra particularitat ofereix este temps molt digna de notarse y es l'ús de la forma perifràstica, expresada per mig d'un auxiliar y lo present del verb que 's trate de conjugar, com ho vorem en lo siguient paradigma:

PRETÈRIT. PERIFRÀSTICH

Vaig o *vay* amar, servir, vèncer.
Vas, *vares* o *vahes* amar, servir, vèncer.
Va amar, servir, vèncer.
Vam, *vàrem*, o *vàhem* amar, servir, vèncer.
Vau, *vàreu* o *vàheu* amar, servir, vèncer.
Van, *varen* o *vahen* amar, servir, vèncer.

Esta forma pot dirse que es hui la més usada, tant en Catalunya, com en Mallorca y València, sobre tot en lo llenguage vulgar. L'ausiliar de qui es servix esta forma, supòn el P. Nonell, y ab fonament y molta rahó, que provó del verb antich *far* o *fer*, modificat en *var,* canvi morfològich molt frequent en esta llengua.

PRETÈRIT PERFECT DE SUBJUNTIU

Tema en a

LLATÍ	CATALÁ
ama-sse-m	amà-s *o* amé-s
ama-sse-s	ama-sse-s *o* ame-sse-s
ama-sse-t	amà-s *o* amé-s
ama-sse-mus	amà-sse-m *o* amé-sse-m
ama-sse-tis	amà sse-u *o* amé-sse-u
ama-sse-nt	ama-sse-n *o* ame-sse-n

Tema en **i**

servi-sse-m	serví-s *o* servé-s
servi-sse-s	servi-sse-s *o* serve-sses
servi-sse-t	serví-s *o* servés
servi-sse-mus	serví-sse-m *o* servé-sse-m
servi-sse-tis	serví-sse-u *o* servé-sse-u
servi-sse-nt	servi-sse-n *o* serve-sse-n

Tema en **consonant**

vic-i-sse-m	venc-é-s
vic-i-sse-s	venc-e-sse-s
vic-i-sse-t	venc-é-s
vic-i-sse-mus	venc-é-sse-m
vic-i-sse-tis	venc-é-sse-u
vic-i-sse-nt	venc-e-sse-n

En la evolució morfològica d'este temps devem donchs fer present: 1.er que prové del perfecte de subjuntiu llatí; y de la forma sincopada en los verbs que la tenen, com més propia per efectuarse la lley d'estalvi de forces; 2.on que ja dende molt antich vénen usantse dues formes per los del tema vocàlich *(a-i);* una que va conservar la temàtica y l'altra que la substituí per la *e* eufònica; 3.er que en la primera y tercera persona singular, ademés de desaparèixer la dessinència personal, sols ha conservat part de la característica temporal, o siga una *s;* 4.t que la *i* eufònica llatina del tema en consonant s'ha convertit en *e* eufònica, passant al llatí; y finalment, que la segona persona del singular y les tres del plural han conservat intacta la característica temporal, y sols es diferencia del llatí per la modificació feta en la dessinència personal del número plural, y lo canvi de la *i* eufònica llatina per la *e* en lo tema en *i*.

FUTUR SIMPLE

Tema en **a**	*Tema en* **i**	*Tema en* **consonant**
amar-é	servir-é	vencer-é
amar-às	servir-às	vencer-às
amar-à	servir-à	vencer-à
amar-em	servir-em	vencer-em
amar-eu	servir-eu	vencer-eu
amar-àn	servir-àn	vencer-àn

Alguns autors, entre altres l'eminent filòlech espanyol Ferdinand Aranjo, són de pareixer que 'l futur llatí, per més que ara apareix com temps simple, no fou axí en un principi ni tampoch en la edat d'or; puix lo meteix Ciceró diu: *Habeo a te scribere*, o lo

que es igual: *a te scribere habeo* = t'escriuré. Esta construcció es feu general en lo llatí vulgar, del qual la prengueren totes les llengues novo-llatines. Y en efecte: ¿qui no veu dues formes essencialment distintes en *serviré*, *serviràs*, *servirà*, etc.? La primera forma es lo present d'infinitiu de *servir* y la segona no es més que lo present d'indicatiu del auxiliar *haver*, suprimida la *h* inicial, com feyen en els primers sigles de la formació d'esta llengua. En este cas l'ausiliar, o siga, *e*, *as*, *a*, servix de dessinència personal, la *r* de característica temporal, la *i* de lletra temàtica, y lo romanent es lo tema verbal d'esta manera: *serv-i-r-é*.

Molt bé podem donchs considerar este fenòmen morfològich com una evolució directa de la construcció llatina.

CONDICIONAL SIMPLE

Tema en a	*Tema en* i	*Tema en* consonant
amar-ia	servir-ia	vencer-ia
amar-ies	servir-ies	vencer-ies
amar-ia	servir-ia	vencer-ia
amar-iem	servir-iem	vencer-iem
amar-ieu	servir-ieu	vencer-ieu
amar-ien	servir-ien	vencer-ien

Lo meteix orige que 'l futur té lo condicional: si aquell com hem vist es forma del infinitiu del verb que's conjuga y lo present d'indicatiu del ausiliar *haver*, este, en lloch de pendre eixe temps del ausiliar, pren l'imperfecte, canviant les formes *havia*, *havies*, *haviem*, *havieu*, *havien*, en *ia*, *ies*, *iem*, *ieu* e *ien*.

Verbs aparentment irregulars. — Hi han alguns verbs en los quals es veu aparèixer y desaparèixer en alguns temps y persones la consonant dental *d*. Qui no's fixe degudament en la procedència d'esta lletra creurà de primeres que es la temàtica d'eixos verbs y s'enganyarà llastimosament. Eixa *d* es merament eufònica, introduida en certs verbs per suavisar l'encontre de les linguals, *lr* o *nr*, desprès d'haver desapareixcut una *e*. D'esta classe són: pon-*d*-re, de *pon-e-re;* roman-*d*-re, de *reman-e-re;* cal-*d*-re, de *cal-e-re;* mol-*d*-re, de *mol-e-re*, etc.

Participis regulars. — Per formar els participis actius regulars, s'afigen les lletres *nt* als temes vocàlichs; y estes meteixes lletres, desprès d'haver conservat la *e* eufònica del infinitiu del llatí, als temes consonàntichs.

Tema en a

De ama-r, ama*nt;* de entra-r, entra*nt.*

Tema en i

De dividi-r, dividi*nt;* de pati-r, pati*nt.*

Tema en consonant

Del llatí, curr-e-re = córrer, corre*nt;* de perd-e-re = perdre, perde*nt.*

Pels participis passats hi hà que afigir als temes vocàlichs una *t*, o la síl·aba *da* pels masculins y femenins respectivament; y *ut*, *uda* als consonàntichs per los meteixos gèneros.

Temes **vocàlichs**

De salva-r, salva*t*, salva*da*, y de servi-r, servi*t*, servi*da*, etc.

Tema **consonàntich**

De vènc-er, venç*ut*, vençu*da;* de córr-er, corregu*t*, corregu*da*.

III. Evolució morfològica dels verbs irregulars

Les irregularitats dels verbs catalans poden reduirse a tres classes: Primera: a la *desaparició* de la *lletra temàtica:* de sent*i*-r = sent; de cruix*i*-r = cruix; de juny*i*-r = juny; de ven*d*-re, ven; compen-*d*-re, comprèn. — Segona, al *canvi* de lletres en la *radical*, després d'haver perdut la lletra temàtica; de af-*e*-g-*i*-r, afig; de c-*o*-ll-*i*-r, cull; de c-*o*-s-*i*-r, cus. — Y tercera, a la notable modificació de la meteixa radical, *consonantisant* lo tema vocàlich, y *vocalisant* lo consonàntich: de mo-*u*-re, moch, moga, moguí; de cre-*u*-re, crech, crega, creguí; de ha-*v*-er, vosaltres ha*u*, ha*u*-ré, ha*u*-ràs, etc.

Examinarem cascuna d'eixes irregularitats seguint l'ordre de temes, pera més claretat.

Irregulars del tema en **a**. — Sols ens ocuparem de dos, *anar* y *estar*. *Anar* es defectiu en algunes persones dels presents d'indicatiu, de subjuntiu y de l'imperatiu; estes persones son suplides per mig del verb llatí *vadere,* d'esta manera, en la primera persona singular del present d'indicatiu y en les tres del singular y última del plural del present de subjuntiu, la *d* temàtica 's va palatalisar en *g* y *j*, del meteix modo que passà en lo verb *veu*-re, de vid-ere; y assí resulta: vaig, vaja, vajes, o vages, vajen o vagen. També s'usa en la regió de la Marina, (Prov.ª d'Alacant) la gutural en estes meteixes persones: vaich, vajga, vaiggues, vajgueu.

En la segona y tercera del singular y la tercera també del plural del present d'indicatiu desaparegué la temàtica llatina y de vad-*is*, vad-*it*, y va-*d*-*u*-nt, romangué *vas*, *va* y *van*. La segona de l'imperatiu es la meteixa de l'indicatiu, canviada la *a* en *e*: *vés*. En lo futur y condicional la temàtica, es trasformà en *i*, fent: an-*i*-ré, an-*i*-ria, etc.

Lo futur y condicional previnents del llatí *ire*: iré, iria, etc., han caygut ja en desús hui en dia en casi tot el domini de la llengua catalana. Tots els demés temps y persones són regulars: anem, anava, aní, etc.

Lo verb *estar* canvia la *a* temàtica en *i* pera la primera persona del present d'indicatiu : *estich*; de la qual foren formats lo present de subjuntiu: *estiga*, *estigues*, *estiga*, *estigam*, *estigau*, *estiguen*; lo pretèrit definit: *estiguí*, *estigueres*, *estigué*, *estiguérem*, *estiguéreu*, *estigueren*; l'imperfecte de subjuntiu: *estiguera*, etc., y lo perfecte: *estigués*, *estiguesses*, etc., a imitació dels verbs del tema en *i* que prengueren la gutural: *òmplich*, *òmpliga*, *ompliguí*, etc. També s'usen, encara que no ab tanta frequència, les formes *estaguí*, *estaguera*, etc.

Irregulars del tema en **i**. — Estos verbs poden ser de dues classes: a la primera pertanyen aquells qui tenen per lletres pretemàtiques les palatals *g* o *x*, o les dentals *s* o *st*: *Afegir*, *teixir*, *cosir* y *vestir*.

La segona classe comprèn als verbs que porten per lletres pretemàtiques les consonants *ll* y *ny* o *m*, *n*, *r*, *t*. D'esta classe són: *collir*, *junyir*, *dormir*, *venir*, *morir* y *sentir*.

Les irregularitats de la primera classe consisteixen: *primer*, en la pèrdua de la lletra, temàtica per les tres persones del singular y l'última del plural en lo present d'indicatiu y en totes les persones del present de subjuntiu y en les del imperatiu; *segón*, en la trasformació de la *e* en *i* y de la *o* en *u* en sílaba pre-tònica en les meteixes persones que perden la temàtica. Y ademés d'admetre la *e* eufònica, pren la gutural *ch* pels verbs de pretemàtica palatal; advertint que la trasformaren en *g* els que la porten suau y en *x* els que la porten forta.

D'*afegir* donchs direm:

Indicatiu: afigch, afiges, afig, afigen.

Subjuntiu: afigga, afiggues, afigga, afiggam, afiggau, afigguen.

Imperatiu: afig, afiggau.

De *teixir*:

Indicatiu: tisch, tixes, tix y tixen.

Subjuntiu: tisca, tisques, tisca, tiscam, tiscau, tisquen.

Imperatiu: tix, tixcau.

Y de *vestir*:

Indicatiu: vist, vistes, vist y visten.

Subjuntiu: vista, vistes, vista, vistam, vistau, visten.

En quant a la segona classe d'irregulars d'este tema farem present:

1.er Que 'ls verbs en *ll* y *ny* es subjecten als en *g* de la classe anterior, manco en no admetre la *e* eufònica:

COLLIR

Indicat.: cullch, culls, cull, cullen.

Subjunt.: cullga, cullgues, cullgam, cullgau, cullguen.

Definit.: cullguí, cullgueres, cullgué, etc.

Imperf. de subjunt.: cullguera, cullgueres, etc.

Perf. de subjunt.: cullgués, cullguesses, etc.

Imperatiu: cull. cullgau.

2.on Que 'ls en *tir* també se subjecten als en *stir* menys en la *e* eufònica qu'en jamay la admeten, y ademés no transformen la *e* en *i*.

SORTIR

Indicat.: surt, surs, surt, surten.

Subjunt.: surta, surtes, surta, surtam, surtau, surten.

En *sentir* guturalisen en algunes parts la *t* y dihuen: *sench*, *senga*, *sengues* etc.; mes aquesta forma es poch usada y menys correcta.

3.er Que *dormir* té dues formes, una que no admet gutural y altra que trasforma la *m* en dita gutural per la primera persona del present d'indicatiu, per tot lo subjuntiu y ademés per los pretèrits, definit, imperfecte y perfecte de subjuntiu.

Indic.: dorm *o* dorch, dorms, dorm, dormen.

Subjunt.: dorma *o* dorga, dormes *o* dorgues, dorme *o* dorga, dormam *o* dorgam, dormau *o* dorgau y dormen *o* dorguen.

Definit.: dormí o dorguí, dormires o dorgueres, etc.

Imperfecte de subj.: dormira o dorguera.

Perfecte de subj.: dormés o dorgués, etc.

Y 4.t Que *morir* té tres formes, encara que no igualment usades. La primera es regular, ab l'admissió de la gutural, subjectantse llavors als verbs *omplir* y *obrir*; la segona consistix en la trasmudança de la *r* pretemàtica en dita gutural, y la tercera en que fa *muych* pera la primera persona de l'indicatiu de la qual es formen totes les de subjuntiu.

MORIR

Indic.: morich *o* morch, muych, mors, mor, moren *o* morin.

Sub.: mori, muyga *o* muyra, moris, muygues *o* muyres, mori, muyga *o* muyra; morim, muyguem *o* muyriguem, morin, muyguen *o* muyrem.

Venir y *tenir*, que també tenen altra segona forma de tema consonàntich *vindre* y *tindre*, admeten així meteix la gutural en los meteixos temps y persones que *junyir* y *collir*, canviada en estos casos la *e* de la rel en *i*, y la tercera persona del singular del present d'indicatiu pert ademés la *n* temàtica.

VENIR

Indicatiu: vinch, vens, ve, venen.

Sub.: vinga, vingues, vinga, vingam, vingau, vinguen.

Definit.: vinguí, vingueres, etc.

Imperf. de sub.: vinguera, vingueres, etc.

Perfecte de subjunt.: vingués, vingueses, etc.

Lo futur y condicional que també son irregulars admeten una *d* eufònica lo meteix que lo present d'infinitiu a fi de suavisar l'encontre de les dues linguals *n* y *r*. Y fa donchs: vin*d*ré, vin*d*rà, etc., vin*d*ria, vin*d*ries, etc.

Lo verb *dir*, com vorem més en avant, pertany millor al tema consonàntich qu'al de la *i*.

Irregulars del tema en consonant. — A tres grops o classes poden reduirse els verbs irregulars d'este tema: 1.er als que perden la lletra temàtica, conservant intacta la rel. — 2.on als de temàtica vocalisada y 3.er als variants, o sia que canvien notablement tota la radical.

Al primer grop pertanyen els que porten *d* per lletra temàtica, com: pren*d*-re: enten*d*-re: respon*d-re*; esten*dr-e*: ven*d-re*, etc. Tots estos perden la temàtica en tots los temps, menys en lo present d'infinitiu y en lo futur y condicional; y admeten la gutural *ch* o *g* en la primera persona del present d'indicatiu, en lo present de subjunctiu y en los pretèrits.

ENTENDRE

Indicat.: enten-*ch*, enten-*s*, enté-*n*, enten-*em*, enten-*eu*, enten-*en*.

Subjunt.: enten-ga, enten-gues, etc.

Imperat.: entén, enten-gau.

Imperf. d'indic.: enten-ia; enten-ies, etc.

Imperf. de subj. : enten-guera, enten-gueres, etc.
Definit : enten-guí, enten-gueres, etc.
Perfecte de subj. : enten-gués, entengue-ses, etc.
Futur. : entendré, entendràs.
Condicional : entend-ria, entendr-ies, etc.

Lo segón comprèn tots aquells verbs, la radical dels quals termina en *u*, vocalisació d'una de les consonants *b*, *c*, *d*, *h*, y *v* en los respectius verbs llatins.

D'esta classe són *beu*-re, de bi-*b*-ere; *creu*-re, de cre-*d*-ere; *plau*-re, de pla-*c*-ere: tra-*u*-re, de tra-*h*-ere : viure, de viv-*ere*, etc.

Tocant a estos verbs, advertirem, 1.er : que tenen com temàtica eixa *u* representativa d'una consonant vocalisada, la qual reapareix en alguns verbs, com vorém, 2.on — Que perden quasi tots dita *u* temàtica en la primera persona singular y primera y segona plurals del present d'indicatiu, y en tot son pretèrit imperfecte; y s'intercala generalment llavors una *h* ortogràfica entre la rel y la terminació. Y 3.er que admeten la gutural *ch* o *g* en los mateixos temps y persones del grop anterior.

Creu-re

Indic. : cre-*ch*, creu-*s*, creu, cre-*h*-em cre-*h*-eu y cre-*h*-uen.
Subj. : cre-g-a, cre-gues, cre-guem, etc.
Imperf. d'indic. : cre-h-ia, cre-h-ies, cre-h-ia, cre-h-iem, cre-h-ieu, cre-h-ien.
Imp. de subj. : cre-guera, cre-gueres, etc.
Definit. : cre-guí, cre-gueres, etc.
Perf. de subj. : cre-gués, cre-guesses, etc.

Veu-re, té, ademés, de particular que palatalisa la *u* temàtica en *g* o *j* en la primera persona d'indicatiu, en tot lo subjuntiu y en l'imperatiu : *veig*, *veja*, *veges* o *vejes*, *veja*, *vejam*, *vejau*, *vejen* o *vegen* : *veges* o *vejes* y *vejau*.

En algunes parts del Regne de Valencia, com en la Marina, s'afig ademés la gutural, dient : *veigch* : *vejga* : *vejgues*, etc.

En la primera persona del *definit*, conserva rònega la temàtica y canvia la *e* en *i* : v-*i*-u. Té este verb altra forma que es *vore*, la qual, dona orige a una segona forma també del futur y condicional : *veuré*, o *voré*, *veuria* o *voria*, etc.

Viure. — Este verb admet la palatal *x*, ab la gutural, en los temps y persones ya sabuts : *vixch*, *vixca*, *vixques*, etc. *vixquí*, *vixqueres*, etc. Conserva, ademés, la *v* d'orige, en la primera y segona persona plural de l'indicatiu y en totes les del imperfecte, fent : *vivim*, *viviu*, *vivia*, *vivies*, etc.

Oure. — Lo meteix que l'anterior admet la forma incoativa llatina, en los meteixos temps y persones : *oixch*, *oixca*, *oixques*; *oixquí*, *oixquera*, *oixqués*, etc. Com té altre infinitiu que es *oir*, d'ell es formaren, d'una manera regular, lo futur y condicional y s'admet altra forma en lo Definit : *oí*, *oires*, etc.

Caure. — Admet una *y* davant de la gutural : *caych*, *cayga*, *caygues*, etc. *cayguí*, *caygueres*, *cayguera*, *caygués*, etc. Y en l'imperfecte d'indicatiu canvia la *a* de la rel en *e*, dihent : *gueya* o *caía*, *gueyes* o *caíes*, *gueya* o *caía*, *guèyem* o *caíem*, *guèyeu* o *caíeu*, *gueyen* o *caíen*.

Els que tenen vocalisada la *b* la trasformen en *v* en la primera y segona persona del present d'indicatiu y de tot son imperfecte : escriure, de *scrib-ere* : *escrivim*, *escriviu* : *escrivia*, *escrivies*, *escrivia*, *escriviem*, *escrivieu*, *escrivien*.

Lo meteix succehix a *deure* de de-*b*-ere y altres.

Al tercer grop pertanyen : *haver*, *ser*, *fer*, *poder*, *voler* y *saber*.

Haver. — Les irregularitats d'este verb són efecte de canvis fonogràfichs molt conformes als principis de morfologia catalana. Del llatí *habere*, canviada la *b* en *v* y modificada la dessinència personal per mig de la lley d'escursament, surtiren les dues persones plurals del present d'indicatiu : *havem*, *haveu*; com també los pretèrits imperfectes *havia* y *havera*. Després, vocalisada la *v* en *u* varen ser formats lo futur y condicional : *hau-ré*, *hau-ràs*, *hau-rà*, *hau-rem*, *hau-reu*, *hau-ràn*; *hau-ria*, *hau-ries*, *hau-ria*, *hauriem*, *hauriau*, *haurien*. De la mateixa manera degué formarse lo present d'indicatiu, resultant : *hau*, *hau-s*, *hau*, *hau-em*, *hau-eu*, *hau-en*. Mes com la pronunciació romania un poch aspra y la forma res ortogràfica, desaparegué la *u* per la lley d'eufonia en totes les persones menys en la primera que la transformà en *y*, fent, per consiguient, *hay*, *has*, *ha*, *ham*, *hau*, *han*. Posteriorment, de la combinació *ay*, per mig del fenòmen morfològich de la fusió fònica de vocals, resultà lo sò intermig, *e*. En lo present de subjuntiu, la *b* d'orige es palatalisà en *j*, lo meteix que passà en *roig*, o *roj*, de *rub*-eum, romanent, de *habeam*, *habeas*, etc. *haja*, *hajes*, *haja*, *hajam*, *hajau*, *hajen*. Els demés temps foren formats segons lo verb *creure*; *haguí*, *haguera*, *hagués*, etc.

Ser, o *esser*. — Qui conega l'orige d'este verb no s'estranyarà de les seues irregularitats; puix lo verb llatí *esse*, del qual porta orige 'l català, no pot ser més irregular. Es pot dir que té quasi una rel distinta per cada temps y alguns són formats fins de dues rels, com passa en lo present d'indicatiu : *sum*, *es*, etc.

Al infinitiu llatí *esse* s'afegí una *r* per imitació als infinitius catalans, resultant la forma *esser*. Després desaparegué per afèresis la sílaba *es* y romangué *ser*. D'esta forma infinitiva foren formats lo futur y condicional : *ser-é*, *ser-às*, *ser-à*, *ser-em*, *ser-eu*, *ser-àn* : *ser-ia*, *ser-ies*, *ser-ia*, *ser-iem*, *ser-ieu*, *se-rien*. — Tots els demés temps son formats de les sis rels llatines siguients : *es*, *er*, *for*, *fu*, *si* y *su*. De la rel *es* varen ser formades la primera y segona persona singular, ab la segona del plural del present d'indicatiu, d'este modo : *es*, segona persona llatina, es va trasformar en *est*, *ets*, *erets*, y per fi en *eres*; *est*, tercera persona llatina, en *es*, escursada la *t*; y la segona persona plural *est-is* en est, ets, sots y finalment en *son*, obeint a la lley d'eufonia.

De la rel *er* va ser format l'imperfet d'indicatiu : *er-a*, *er-es*, *er-a*, *er-em*, *er-eu*, *er-en*.

De la rel *for* sortí l'imperfecte de subjuntiu : *for-a*, *for-es*, *for-a*, *for-em*, *for-eu*, *for-en*; y per lo tant les persones del pretèrit definit que en català són les meteixes d'eixe temps : *for-es*, *for-em*, *for-eu*, *for-en*.

De la rel *fu* varen sortir també la primera y tercera persona del definit : *fui* o *fuy* de *fui*, y *fou* o *fonch* de *fuit*, com així meteix lo perfecte de subjuntiu : *fos*, *fosses*, *fos*, *fossem*, *fosseu*, *fossen*, del llatí *fuissem*, *fuisses*, etc.

De la rel *si* lo present de subjuntiu : *si-a*, *si-es*, *si-a*, *si-am* o *si-em*, *si-au* o *si-eu*, *si-en*, que també s'usa ab la gutural dihent : *sig-a*, *sig-ues*, etc.

Finalment de la rel *su* foren sortides tres persones del present d'indicatiu : la primera del singular y la primera y tercera del plural, assi de *su-m*, so *o* soch; de *sum-us*, ab l'escursament, *sum*, y canviant la *u* en *o* per la lley d'eufonia, *som*; y de *sun-t*, per les meteixes lleys romangué *són*.

Fer. — També este verb es molt irregular en català, degut sense dubte a la varietat de formes que prengué l'infinitiu, puix segons lo Rt. Pare Nonell (Morf. pl. 200) once foren les usades en l'antigor : *fazer*, *faser*, *faher* *faer*, *far*, *fayre*, *fezer*, *feser*,

feher, *feer* y *fer*. Mes sols les formes derivades de *far* y *fer*, com també les que provenen directament de les radicals llatines *fec* y *fac*, són les que han prevalescut, sihent hui en dia considerades com arcàiques totes les demés.

De la rel *far* es formaren en lo futur y condicional simples : far-é, far-às, etc.; far-ia, far-ies, etc.

De *fer*, la primera y segona persona plural del present d'indicatiu : *fem*, *feu*; l'imperatiu, *fes*, *feu*; els pretèrits imperfectes : *feya*, *feyes*, *feya*, *feyem*, *feyeu*, *feyen*; *fera*, *feres*, *fera*, *ferem*, *fereu*, *feren*, ab lo perfecte de subjuntiu, *fes*, *fesses*, *fes*, *fessem*, *fesseu*, *fessen*.

De la radical llatina *fac*, (de facere) provenen : tot lo singular ab la tercera persona del plural del present d'indicatiu, desapareixent la *c* en les dues terceres persones; *fac*, *faç*, *fa*, *fan*. En la primera persona també es diu *faig* o *faigch*. D'esta forma ve així meteix el present de subjuntiu *faça*, *faces*, *faça*, *façam*, (o *fem*), *façau*, (o *feu*), *facen* y l'altra forma que també té ab la gutural : *faigga*, *faigques*, etc.

De la radical llatina *fec*, pròpia del definit sortiren les dues persones *fiu* y *feu*, vocalisantse la *c* y canviant en *i* la *e* de la primera persona, segons exigències de la lley de distinció.

Poder. — Este verb conserva la *d* temàtica en la primera y segona persona plurals del present d'indicatiu, en tot l'imperfecte y ademés en lo futur y condicional : *pod-em*, *pod-eu*, *pod-ia*, *pod-ies*, etc.; *podré*; *podria*, etc.

Canvia la *o* en *u* en tots los temps y persones en que admet la gutural : *puch*, *puga*, *puguí*, *puguera*, *pugués*; encara qu'en los pretèrits hi hà també costum de conservar la *o*, dihent : *poguí*, *poguera*, *pogués*, etc.

La primera persona del present d'indicatiu tenia antigament dues formes més, y per lo mateix altres tantes ne tenien lo present de subjuntiu y els pretèrits. Estes eren *puixch* y *puix* y en llurs derivats, *puixga*, *puixguí*, *puixguera*, *puixgués*, etc.

Voler. — Ademés d'admetre generalment la gutural y trasformar en *u* la *o* de la rel, palatalisà la *l* convertintla en *ll*, en tots eixos meteixos temps y persones: *vullch* o *vull; vullga* o *vulla*, *vullgues* o *vulles*, *vullga* o *vulla*, *vullgam* o *vullam*, *vullgau* o *vullau*, *vullgueu* o *vulleu*; *vullguí* y també *volguí; vullguera* y *volguera*, *vullgués* y *volgués*, etc.

També hi hà que fer present que este verb, admet, ademés, una *d epentèlica* per rahó d'eufonia, a fi d'evitar l'aspre encontre de les linguals *l* y *r* en lo futur y condicional : *vol-d-ré*, *vol-d-ria*, etc.

Saber o *sabre*. — Este verb fou molt irregular en un principi, sobre tot en lo present d'indicatiu; puix sols la primera persona del singular ha tengut cinch formes, que son : *sau*, *say*, *sce*, *see* y darrerament *sé*.

De *sab*, vocalisada la *b*, va resultar *sau*, la *u* del qual vingué a trasformarse després en *y*, com ha passat en espay (de spatium, espau, espay), *sce* vingué sense dubte del llatí *scit*, trasformat en *sce*, y finalment, escursant esta forma romangué *sé*.

Exceptuant esta persona, les demés de tots els altres temps són regulars; perquè si lo present de subjuntiu per la forma llatina, *sapia*, *sapies*, de *sapiam*, *sapias*, etc., es modificació prou accidental, donchs lo meteix aconteix en lo verb *cabre* que fa *capia*, *capies*, de *capiam*, *capias*, y ab tot assò no 's considera tampoch com irregular. Lo futur y condicional estàn formats de la segona forma del infinitiu y assí diem : *sabré*, *sabràs*; *sabria*, *sabries*, etc.

Participis irregulars

Participis de present. — Estos varen ser formats generalment perdent la lletra temàtica y afegint la terminació *ent*: de entend-re, enten-*ent*: de vend-re, ven-*ent*; de cau-re, ca-*ent*.

Els de temàtica vocalisada solen admetre, en algunes regions, una *h* purament ortogràfica entre la rel y la terminació *ent*: assí de cau-*re*, *ca-hent*; de creu-re, *creh-ent*, etc.

Altres, també d'esta classe retenen la llabial primitiva, modificada com en *dev-ent*, de debere, o sense modificació com passa en mov-*ent*, de movere. Finalment, alguns canvien en *i* la *e* de la terminació: *viv-ere*, *viv-entem* = viv-int.

Participis de passat. — Per regla general es formaren de la primera persona del present d'indicatiu canviant la *c* o *ch* en *g* després d'haver afegit la terminació *ut*: de *viu-re*, vixch, vix-*cut*; de *caure*, caych, caig-*ut*: de *poder*, puch, pog-*ut*: de vin-*dre*, vinch, vin-*gut*.

També n'hi han que, perdent la temàtica y pretemàtica, afigen una *s* com de comprend-re, comprè-*s*; o *st*, com de respond-re, respo-*st*.

Altres perden la temàtica com de vend-re, ven-*ut*: cend-re, cern-*ut*.

Y no pochs, per fi, canvien la temàtica vocalisada en *t* o *st*, com de escriu-re, escri-*t;* de riu-re, ri-*st;* y de veu-re, vi-*st*.

Conclusió

Molt sentim no poder donar més extensió a lo present Tema, per tindre que llimitarnos solament a una ullada general sobre la Morfologia Catalana.

Gran y espaciós es lo camp de l'història, de les evolucions morfològiques de la nostra fermosa y rica llengua. Moltes y sorprenents són les maravelles que en ell s'inclouen. Mes nosaltres, com hem tingut que recórrer eixe camp de peu y sense pararse gens, no hem pogut examinar degudament totes eixes riquehes que en ell romanen ocultes. Ocasió vindrà en que 's trate ab més detalls este Tema, y llavors es descorrerà lo vel que encubrix los fenòmens, del tot sorprenents, que conté la Morfologia de nostra llengua.

Del **Dr. Mossèn Marián Grandia,** Pbre.

Formació de la paraula catalana (*)

SUFIXSOS GUTURALS

§ 219. Els dos sufixos guturals *c* y *g* donen les formes *ach, ech, ich, òch, uch* pel masculí, y pel femení tenen forma fòrta *aca, eca, ica, òca, uca* y forma atenuada *aga, ega, iga, oga, uga*. Llur significació y correspondència llatina y nòullatina s'indiquen per cada forma en particular.

§ 220. *ach, aca,* o *aga*, Respón al llatí *acus, aca (mer-acus, ægypti-acus, portul-aca, pastin-aca)*, al grech αγ o αϰ (σαλ-άγη y σάλος, commoció, ϰλιμ-αϰ-ίζω y ϰλιμάζω, tirar daltabaix, δαιμονίαϰος, demoníach), al sanscrit *aca* diminutiu *(putr-aca,* fillèt de *putra*, fill), al castellà *aco, aca* y *ago, aga (pajarr-aco, clo-aca, zurri-ago, verdol-aga),* a l'italià *acco, acca* o *aco, aca (vigli-aco, pastin-aca)* y al francès *ac* y *aque (Sevign-ac, mani-aque)*.

En catalá 's troba tònich y áton, viu y fossilisat en la toponímia.

1.er L'*ach* tònich usual diminutiva y es a vòltes despectiu: *espin-ach,* de **spinacus*, de *spina; serr-ach* o *xerr-ach*, sèrra petita de *serra; alzin-ach,* alzina petita y rebordonida, de *alzina*, de **ilicina,* de *ilicem: cas-aca,* de *casa; butx-aca,* de **burs-aca,* de *bursa; fuller-aca*, de *fulla,* de *full*, de *folium*, y *r* infixa; *ruh-ach*, de **rosacus,* de *rosa; bonyach*, de *bony*, de **bunus*, de βουνός, turó.

Ben sovint no se li sent gayre o gens la fòrça diminutiva: *pinya-ach*, còlp de puny, de *pinya,* de *pinna; pet-ach*, còlp y 'l seu sò, de *pét*, postverbal de *petar,* de *pedere: batz-ach*, còlp, sotrach, de **batacus,* y *z* infixa, de *batuere; many-ach, many-aga,* mans, mansa, de **maniacus, *maniaca*, de *manere*, quedar, cf. *maner* (Ibiça), casolá.

Devegades l'*ach* avantpòsa una *i* que comunica moviment y inconsistència a l'idèa: *voli-ach,* ratpenat, de **voliacus*, de *volare; muri-ach,* ratpenat, de *mur-em: xirri-aca,* de *çurra*.

2.ón L'*ach* tònich està fossilisat en els mots que ja 'l duhen en llatí o grech, y en molts nòms de la toponímia y cognòms que 's prènen d'èlla: *ob-ach, ob-aga*, de *opacus, opaca; pastenaga,* de *pastinaca: llim-ach,* de *limacem*, de λείμαξ; *Vern-ach*, de *vèrn*, de *ornus; Cabal-ach,* de *cabal* o *cabdal*, de *capitalis; Cavan-ach* de *cavana* , de *cavus: Carrer-ach* o *Carrar-ach*, de *carrer,* de **carrarius,* de *car*, basch, ròca, pedra, cf. *carrera*, camí empedrat; *Casell-achs,* plur. de *casellach*, de *casella,* de *casa; Casany-ach,* de *Casanya,* de *casa: Masiny-ach* y *Marsiny-ach*, per *mansinyach,* de **mansiniacus,* de *mansus*, mas; *Llorach*, de **lauracus*, de *laurus,* llorer; *Clari-ach*, de *clar*, de *clarus*, cf. *Clarà, Claret, Clariana, Montclar, Gisclarény; Codin-ach*, de *codina,* de *cotem; Corrach,* de **corra*, ròca, cf. *car*, basch, y *illa corre* (acta de la Consagració de la Sèu d'Ur-

(*) Aquesta Memoria serà publicada entera pel seu autor. Aqui posem com a mostra y com a contribució al volum del Congrés l'estudi dels *sufixos guturals. (N. de la R.)*

gell l'any 819), una gran mòla de ròca que té demunt un Santuari; *Pan-ach* y *Espin; ach*, de *es* article, y *péna*. ròca; *Parer-ach*, de *perer*, avuy *pedrer*, de *pedra*, de *petra*- *Ferrer-ach*, de *ferrer*, de *ferrarius*, de *ferrum*; *Solarach*, de *soler*, de *solarium*, de *solum*, a tèrra, la part baixa o fonda d'una còsa; *Subir-ach*, de *suber*, alzina surera; *Vil-ach*, de *vila*, de *villa*, casa de pagès; *Gall-ach*, de *gall*, que pòt èsser de *gallus*, au; de *gal (gal*, hebrèu), fònt; o més probable de *calculus*, pedra: *Flori-ach*, y *Florej-achs*, lo seu plural, de **florius*, riu, cf. *flare* y *fluere*, fluir, *Florius*, riu d'Astúries, y *Floridius*, riu de Catalunya, que avuy se diu *Riubregós*, deixant lo primer nòm al pòble de *Castellfollit*, per *Castellflorit*; *Merl-ach*, de **merulacus*, de **merulus*, de **merus* o **mera*, riu, cf. *mare*, ll., y *marar*, hebrèu, rajar, *amarar*, catalá, empapar d'aygua, y *Merlès*, *Merder*, *Merdaç*, *Margansòl*, etc., rius o aygües.

Cal notar que segons la doctrina del § 64 sobre 'l cambi recíproch de les fòrtes finals *ch*, *t*, *p*, l'*ach* a vòltes provindrá de *at*. Així 's diu *codony-ach* y *codony-at*, de *codony*: *Fabreg-ach* y *Fabreg-at*, de *fabricatus*; *Reix-ach*, cognòm, per *Reix-at*, de *reixa*, de **retica*, de *rete*; *carr-ach*, planxa de suyro, per *carrat*, de *quadratus*.

3.er *ach*, *aca*, áton. Es purament erudit, d'origen grèch-llatí: *demoní-ach*, *demoní-aca*, de *demoniacus*, *demoniaca*, de δαιμονιακός, δαιμονιακή, de δαιμόνιον, *cardí-ach*, *cardí-aca*, de *cardiacus*, *cardíaca*, de καρδιακός, καρδιακή, de καρδία; *sirí-ach*, de *syriacus*, de συριακός, de Συρία.

En la fonètica catalana popular l'*ach* áton seria *ech*, còm ho es en *espárr-ech* (§ 25, 1.er) y en *xáfech* y *ráfech* (§ 80, 3.er, *ch*).

§ 221. *aych*, *ayca*. Es sufix grech-llatí erudit de pòch us: *faris-aych*, *faris-ayca*, de *pharisaicus*, *pharisaica*, de φαρίσαϊκός, φαρισαϊκη; *jud-aych*, *jud-ayca*, de *judaicus*, *judaica*, de ἰουδαϊκός, ἰουδαϊκή; *cald-aych*, *cald-ayca*, de *chaldaicus*, *chaldaica*, de χαλδαϊκός, χαλδαϊκή.

Els monosíleps en *ach* y els disíleps en *aca* o *aga* tenen l'*ac* radical: *çaga*, de *çahga* ساقة arábich, lo derrer; *daga*, de *degen*, alemany, espasa; *jach* o *gèch*, de *sagum* o de *saccus*; *llach*, de *lacus*; *llaga*, de *plaga*; *maco*, de *majo*, castellá, de *majar*; *nyaco*, potsverbal de *nyacar*, variant de *macar*; *sach*, *saca*, de *saccus*. *Racar*, sabèr greu, de *rascar*, de **rasicare*, de *radere*, té la *c* sufixa.

§ 222. *èch*, *èca*, o *èga*, tònich, y *ech*, *ega*, áton. Un y altre responen al llatí *icus*, *ica*, a l'italià *ico*, *ica*, y mès al castellá *eco*, *eca*, y *ego*, *ega* (*Pach-eco*, *Vall-ecas*, *borr-ego*, *Vill-egas*).

a) L'*èch*, *èca*, o *èga* tònich dona:

1.er Nòms mès o mènys diminutius derivats d'altres nòms: *llen-èga*, bolèt anomenat també *mocosa*, de **lenica*, de *lenis*, suau; *alb-èca*, la part blanca de la fusta, de **albica*, de *albus*, blanch; *muny-èca*, de **munica*, de *muna*, cf. *moña*, castellá, y *mun*, hebrèu, fill o filla; *borr-èch*, *borr-èga*, de **burricus*, *burrica*, de **burrus*, cf. borro, castellá, de *burra*. borra; *mant-èga*, de *manta* (provincia de Ólva), greix, y cf. *mat-ó*, brossat.

2.ón Un nombre interminable de nòms d'acció postverbals de vèrps en *egar*, que responen als llatins y italians en *icare* y als castellans en *egar*: *gem-èch*, de *gemegar*, de **gemicare*, de *gemere*; *ros-èch*, de *rosegar*, de **rosicare*, de *rosum*, de *rodere*; *moss-èch*, de *moss-egar*, de **morsicare*, de *morsum*, de *mordere*; *llamp-èch*, de *llampegar*, de **lampicare*, de *lampare*; *estoss-èch*, de *estossegar*, de **extussicare*, de *ex* y *tussire*; *ren-èch*, de *renegar*, de **ringicare*, de *ringi*, mellor que de *re* y *negare*; *mas-èga*,

de *masegar*, de **massicare*, de **mass-are*, cf. μάσσειν, tocar, masegar. Els femenins postverbals en *èga*, com se vèu, son molt pòchs.

3.er L'adgectiu *llef-èch*, *llef-èga*, lleminer, de **livicus*, **livica*, de **livere*, cobejar.

b) L'*ech*, *ega* àton dona:

1.er Alguns sustantius: *mán-ech*, de **manicus*, de *manus; mán-ega* o *mán-iga*, de **manica*, de *manus*, cf. el castellá, *mango*, *manga; monçón-ega*, mentida, de **mentitionica*, de **mentitionem; cárr-ech*, de *carregar*, de **caricare*; cf. *kàraka*, sanscrit, carga; *préss-ech*, de *persicus*, de *Persia*.

2.ón Alguns adgectius, que encara balancègen entre l'*ech* vulgar y l'*ich* llatí: *rúst-ech* o *rúst-ich, rúst-ega* o *rúst-iga*, de *rusticus*, *rustica*, de **rust*, (§ 80, 3er), de *rus: múst-ech* o *múst-ich*, *múst-ega* o *múst-iga*, de **musticus*, **mustica; ferèst-ech*, *ferèst-ega* o *ferèst-ich*, *ferèst-iga*, de **feresticus*, **ferestica*, de *ferestis*, ferest, de *ferus*.

Convé recordar aquí lo dit en el § 80, 3.er sobre l'afegida de *ch* final. Aixís cal analisar els mots *bròf-ech*, *ràg-ech*, *tàrr-ech*, *tòrr-ech*, *xàf-ech*. etc.

Els nonosíleps en *ech* y bisíleps en *eca* o *ega*, tenen l'*ech* radical: *bech*, cf. *pico*, castellá; *cego*, *cega*, de *cæcus*, *cæca; gèch*, còm *jach*, de *sagum; llech*, de *laicus; mèch*, de *micidus*, prim de carns; *pèga*, de *picem; rech*, postverbal, de *regar*, de *rigare; rega*, solch, ralla, de **rega*, cf. *regula*, de *regere*, traçar; *sech*, tall en la ròba, y *sega*, de *segar*, de *secare; sèch*, *sèca*, de *siccus*, *sicca; Xèco* es de *Francèsch*, de *Franciscus*.

§ 223. *ich*, *ica*. Respón al llatí *icus*, *ica*, al castellá *ico*, *ica (borr-ico*, *pell-ica*, *cív-ico*, *pán-ico)*, a l'italiá *ico*, *ica*, *(arab-ico*, *class-ico*, áton*)* y al francès *ique* (*mag-ique*, *mus-ique*).

Es tònich y áton, prescindint del seu origen en que era sempre áton.

a) Còm tònich dona:

1.er Diminutius de sustantius, adgectius, participis y advèrbis: *mong-ich*, *mong-ica*, de *mònjo*, *mònja*, de *monachus*, *monacha; rour-ich*, de *ròure*, de *robur; arbr-ich*, de *arbre*, de *arbor-em; espurn-ich*, de *espurna*, de *ex* y *pruna*, brasa; *Joan-ich*, *de Joán*, de *Joannes;* — *bon-ich*, *bon-ica*, de *bò*, *bòna*, de *bonus*, *bona:* — *ajupid-ich*, *ajupid-ica*, de *a* y *jup*, de *cubare; sot-ich*, de *sota*, de *subter; suar-ica*, fa molt pòch, de *suara*, de *sub-hac-hora*.

2.ón Molts sustantius postverbals de vèrps en *icar* o *igar* que sovint guarden el seu valor diminutiu: *pess-ich*, de *pessigar*, de **pinsicare*, de *pinsere; plor-ich*, de *plor-icar*, de **ploricare*, de *plorare; envol-ich*, de *envol-icar*, de **involvicare*, de *involvere: som-ich*; de *som-icar*, de **gemicare*, de *gemere; afad-ich*, de *afad-igar*, de **adfatigare; cast-ich* (Ibiça) y *cást-ich*, de *castigar*, de *castigare*, de *castus; boh-iga*, o *buyga* (Vallcebre), de **fodicare*, de *fodere; art-iga*, de **araticare*, de *aratum*, de *arare*.

3.er Alguns sustantius que ja tenen l'*ic* tònich en llatí: *am-ich*, *am-iga*, de *amīcus*, *amīca*, de *amare; llambr-ich*, de *lumbrīcus*; *mel-ich* (Vallcebre), *llombr-ich* o *llambr-èch*, de *umbil-īcus*.

4.art L'*ich* tònich es radical en *dich* sust., de *dyx* o *digk* holandès; *fich* y *figa*, de *ficus; mica*, de *mica; mico*, de *mimicus* (?); *pich*, de *picar; piga*, cf. *peca*, castellá; de *peccare; xich*, de *secus*, de *secare; vich*, toponímich, de *vicus*; *tuhich*, un aucellèt, onomatopèych; *carrich*, una mèna de capa, de **carac*, circuir, cf. *tacric* תַּכְרִיךְ hebrèu, capa; *xarrich*, de *charaq*, hebrèu, fer estridor; *garrich* y *garriga*, del metèix *charag*.

Però en *rich*, *rica*, l'*ich* es sufix de ῥοϊχός, que raja, cf. afluent, abundant, de l'idèa de rajar, de ῥοή, raig, ona, riu; per altres es de *reika*, got, poderós.

b) L'*ich, iga,* popular, o *ich, ica,* erudit, átons, son de formació indoeuropea y responen a *icus,* ll., ικός, gr. y a *ika,* sanscrit: *mús-tich, mús-tiga,* de *mysticus, mystica,* de μυστικός, μυστική, en el sentit originari de μύω, abaixar els ulls; *fís-ich, fís-ica,* de *phys-icus, phys-icá,* de φυσικός, φυσική, de φύσις, de φύω, criar, fer. Còm se vèu dona adgectius.

Sàlich, sust., es de *salicem,* de **sal,* cf. *sal,* hebrèu, vimen.

§ 224. *och, oca.* Respón al llatí *ucus, uca,* y al castellà *oque, oca* (*bod-oque, Jil-oca*).

Devegades l'*òch* sèmbla una senzilla variant del sufix despectiu *òt* (§ 64).

Dona: 1.er Uns quants sustantius despectius: *buss-òch,* bony en los animals y plantes, dur y que no supura, de **bursucus,* de *bursa; many-òch,* manoll embullat, de **manucus,* de *manus; patx-òca,* presència ridícula, de **fatxoca* (?), de *fatxa,* de *facies; bullar-òch,* bulto de còses revòltes, de **bullarucus,* de *bulla,* bolla, còsa rodona y vuyda, y *r* infixa; *bultr-òch,* de **bulteròch,* de *bulto,* de *volutum; millar-òca,* de **miliaruca,* de *milium; baj-òca,* de **baja,* cf. *baya,* castellá, de *bacca; matx-òch,* de *matx-ocar,* de **massucare,* de **massare,* cf. μάσσειν, magullar.

2.ón L'adgectiu *bad-òch, bad-òca,* que mira tontament y bada la boca, de *badar.*

3.er Alguns vèrps: *motx-ocar* o *matx-ocar; esmany-òcat,* desgarbat, sènça manya, de *manya,* de *mania,* de μανία, enginy.

L'*och* es radical en *boch,* de **baucus,* de βαυκός, lasciu; *còch,* cuyner, de *coquus; flòch,* de *floccus; fòch,* de *focus; gròch* de *crocus,* çafrá; *hòch,* sí, de *hòc,* això; *jòch,* de *jocus; joch,* joquer de les gallines, de **jacus,* de *jacere; llòch,* de *locus; moch,* de *muccus; pòch,* de *paucus; sòch,* calçat de sòla de fusta, de *soccus; sòch* y *sòca,* cabuç y tronch dels arbres, de **soccus* calçat, la part baixa, cf. *zoco, zoca,* basch, y *zoquete,* castellá, còm *ciocco, ciocca,* it.; *tròca,* de **torqua,* cf. *torquis,* de *torquere,* tòrcer. *Ròch* y *ròca* tenen sufixa la *c* de **rupica,* de *rupes.*

§ 225. *uch, uca,* o *uga.* Respón al llatí *ucus, u a,* al castellá *uco, uca* o *uga* (*cad-uco, cas-uca, verr-uga*), a l'italiá *uco, ucca, uca* (*cad-uca, parr-ucca, verr-uca, piluccare*), y al francès *uque, ue* (*perr-uque, verr-ue, tort-ue*).

L'*uch, uca* o *uga* en catalá dona:

1.er Sustantius diminutius, a vòltes despectius: *peh-uch,* de **ped-ucus,* de *pedem: perr-uca,* de *piluca,* de *pilus; verr-uga,* de *verr-uca; llet-uga,* de *lactuca,* de *lac(t); tort uga,* a les Balears *trotuya,* cf. *tortue,* francès; *er-uga,* de *æruca,* de *æs* (*æris*): *marf-uga* o *morf-uga,* passa que mata, de **morbuca,* de *morbus.*

2.ón Vèrps també diminutius: *rem-ugar,* de **rumucare,* cf. *rumor* y *ruminare; espor-ucar* o *espor-uguir,* fer por, de *por-uch,* de por, de *pavorem: pellucar,* de **pilucare,* de *pilare; tr-ucar,* picar, colpejar, de **ter-ucare,* de *terere; menj-ucar,* de *manducare,* de *mandere.*

3.er Sustantius postverbals dels vèrps en *ucar: menjuch,* menjadèta, de *menj-ucar: lladr-uch,* clèp del goç, de **latrucare,* de *latrare; pell-uch,* acte de prèndre una petita quantitat d'algòm que 's menja; *truch,* de *trucar.*

4.art Adgectius qualificatius que signifiquen casi be sempre defèctes: *par-uch, por-uch* o *paur-uch, par-uca, por-uca* o *paur-uca* y *par-uga, por-uga* ò *paur-uga,* de **pavorucus,* **pavoruca,* de *pavorem; astr-uch, astruga,* de **astrucus,* **astruca,* de *astrum: cad-uch, caduca,* de *caducus, caduca,* de *cadere; llef-uch, llef-uga,* desitjós, lleminer, de **livucus,* **livuca,* de *livere,* envejar; *feix-uch, feix-uga,* de *feix,* de *fascis.*

L'*uch* es radical en los monosíleps y disíleps femenins: *buch*, arna d'una sòca d'arbre buyda, de *bucca*, cf. *buco*, it., forat; *cuch*, *cuca*, de *coccus; duch*, dignitat, de *ducem; duch*, au de nit, de *ducus*, cf. *duc*, hebrèu, y *dikon*, aràbich, gall; *fuga*, de *fuga*; *lluch*, creixent, de **lugus*, de λύγος, vèrga; *Lluch*, nòm de sant, de *Lucas; Muga*, toponímich, de *muga*, basch, terme, límit; *nuca*, de *nucem* (?), per ser la nòu lo símbol de lo que balla sobre si metèix; *such*, de *succus; truca*, cambi, de **torqua*, de *torquere*, tombar.

Ruch, *ruca*, ase, asa, té la *c* sufixa de *raucus*, *rauca*, de **ravicus*, de *ravis*, ronquera.

Del *P. Jaume Nonell, S. J.*

Necessitat de redimir la prosòdia catalana de la influència castellana

Per correspòndre a la confiança ab què m'hay vist honrat al serme confiada la esposició d'un tema consignat en el programa primitiu d' aquest Congrés, demostraré breument que el català ha guardada ab major feeltat que'l castellà la tradició llatina 1) en la diptongació; 2) en la sinalefacció; 3) en la accentuació.

Com a corolari d'aquèsta demostració ne resultarà, qu'en la tasca emprèsa de purificar la llenga actual de tota influència heterogènia, se fa necessari el redimirla de la castellana; y a imitació dels nostres antics clàssics, amotllarla a la tradició llatina.

I. DIPTONGACIÓ

Dues diferències notabilíssimes eczistèxen entre la diptongació catalana y la castellana, relativament a les paraules prèses del llatí. La primera, tocant al orígen dels diptòngos; la segona, respecte a llur nombre.

I. Orígen dels diptòngos

A) En gran moltitut de casos el castellà ha diptongada la *e* o la *o* tònica de les diccions llatines en *ie* o *ue* respectivament.

LLATÍ	CASTELLÁ	CATALÀ
bene	bien	bé
tener	tierno	tèndre
centum	ciento	cent
certus	cierto	cèrt
venter	vientre	ventre
dent-em	diente	dent
rota	rueda	ròda
focus	fuego	fòc
mort-em	muerte	mòrt
sort-em	suerte	sòrt
fortis	fuerte	fòrt
porta	puerta	pòrta
portus	puerto	pòrt

La metexa diptongació esperimenten les dues vocals esmentades, quan son les últimes sílabes de la radical del vèrb castellà, y en el decurs de la conjugació passen de àtones a tòniques.

De pensar	pienso, piensas, piensa, piensan, etc.
remendar	remiendo, remiendas, etc.
defender	defiendo, defiendes, etc.
extender	extiendo, extiendes, etc.
mentir	miento, mientes, etc.
sentir	siento, sientes, etc.
rogar	ruego, ruegas, etc.
probar	pruebo, pruebas, etc.
mover	muevo, mueves, etc.
poder	puedo, puedes, etc.
morir	muero, mueres, etc.
dormir	duermo, duermes, etc.

Una gran part de les irregularitats dels vèrbs castellans prové d'aquesta diptongació. Res d'axò passa en català: invariable queda la tal vocal, per més que 's cambii la sua tonicitat.

B) Una altra font de diptongació en castellà es la conversió de les azèucsis [1] llatines en diptòngo. Eczemples:

LLATÍ	CASTELLÁ	CATALÁ
pa-ti-en-ti-a	pa-cien-cia	pa-ci-èn-ci-a
ex-pe-ri-en-ti-a	ex-pe-rien-cia	es-pe-ri-èn-ci-a
ap-pa-ren-tia	a-pa-rien-cia	a-pa-ri-èn-ci-a
sa-pi-en-ti-a	sa-pien-cia	sa-pi-èn-ci-a
sci-en-ti-a	cien-cia	ci-èn-ci-a
con-ti-nu-a	con-ti-nua	con-tí-nu-a
per-pe-tu-a	per-pe-tua	per-pè-tu-a
se-ri-es	se-rie	sè-ri-e
pla-ni-ti-es	pla-ni-cie	pla-ní-ci-e
pi-e-ta-te	pie-dad	pi-e-tat
con-ti-nu-ita-te	con-ti-nui-dad	con-ti-nu-i-tat
vi-ti-o-sa	vi-cio-sa	vi-ci-o-sa
in-ju-ri-o-sa	in-ju-rio-sa	in-ju-ri-o-sa

No té fi ni compte el número de paraules, que podriem copiar, en les que havem conservades les azèucsis llatines, y per consegüent totes les sílabes de les corresponents paraules del llatí, mentres que'l castellà per la diptongació les ha reduides a un nombre més petit.

(1) *Azèucsis*, nom grec, compost de *a* (sense) y *zeuxis* (unió).

Si en la llenga catalana la diptongació no prové ni de la adició d'una vocal dèbil (i, u) a una de fòrta, ni tampòc de la azèucsis trasformada en diptòngo, pregunto: ¿quin serà l'orígen dels diptòngos catalans?

Per a respòndre satisfactòriament a-n aquesta pregunta, demanaré al llegidor que ficsi sa atenció en un fet, que cada dia 's repetex y 'n son testimoni els nòstres oidos. Parlo de la vocalisació de la consonant *ll*.

¿Qui dubta de que no tenen rès que vèure ab lo diptòngo paraules tals com *all, mirall, vell, cabèll, fill, conill, xopoll, rostoll, ull, full, remull?* A pesar d'axò, el pòble diptònga aquestes diccions, dient: *ay, miray, vey, cabèy, fiy, coniy, xopoy, rostoy, uy, fuy, remuy*.

Igual vocalisació esperimenta la *ll* inicial de sílaba, còm se pot vèure en *pa-lla* paya), *cè-lla* (cè-ya), *rè-lla* (rè-ya), *fu-lla* (fu-ya), *xu-lla* (xu-ya) *mu-llar* (mu-yar), *xu-llar* (xu-yar), etcètera.

Axís, dòncs, còm en nòstres dies ab suma facilitat vocalisam la consonant *ll*; de la metexa manera en los temps antics de la llenga se vocalisaren altres consonants, de la qual vocalisació, va resultarne el major número, per no dir la totalitat, dels diptòngos, que avuy contam en la nostra llenga. Y es digne de notarse, que les vocals en les quals se convertiren, son la *i* y la *u*, anomenades *semivocals*, per haverse usades indistintament com a vocals y com a consonants lo meteix pels escriptors llatins, que pels nostres clàssics.

Les consonants, que han esperimentada semblant transformació, son les següents:

La *l*. Encara en nòstres dies tant diem *alba* còm *auba*; *albat,* còm *aubat*; *balb,* còm *baub*; *balma,* còm *bauma*. Del llatí *talpa,* n'hèm fet *taub*: y de *sold* (solid-um), *sòu*.

La *v*. De *nav*-is; *nau*; de *brev*-is, *breu*; de *nov*-us y *nov*-em, *nou*; de *viv*-us, *viu*; reaparexent la *v* primitiva a-n els derivats *nav*-egar, *abrev*-iar, *viv*-ent, *renov*-ar, etc.

La *c*. De *fact*-um, l'antic *feyt*; de *duct*-um, *duyt*; de *oct*-o, *vuyt*; de *coct*-o *cuyt*; de *fruct*-u *fruyt*; de *luct*-a, *lluyta*. De *benedict*-us, *beneit, benèit*, y 'l nom pròpi *Benèt,* com de *Felits* (per *Felix*), *Feliu*.

T y D. Nòms: de *palat*-ium, *palau*; de *hered*-em, *herèu*; de *ped*-em, *pèu*; de *nid*-um, *niu*; de *put*-eum, pou; de *nud*-um, nuu.

La vocalisació de les dentals *d* y *t,* y de la gutural forta *c*, *q*, es frequentíssima a-n els vèrbs. El diptòngo *au,* que precedèx a la sílaba *re* en la segona conjugació, y ademés el que 's tròba en totes les segones persones del plural de tots els temps, no regonèx altre orígen.

De *cad*-ere n'hem fet *cau*-re; de *plac*-ere; *plau*-re; de *cred*-ere, *crèu*-re, de *sed*-ere, *sèu*-re; de *rid*-ere, riu-*re*; de *sid*-ere, *siu*-re; de *claud*-ere, *clòu*-re; de *coqu*-ere, *còu*-re; de *duc*-ere, *dur* (per *duu-re*).

Alguns quants han semivocalisat la *v*; com *viu*-re, de *viv*-ere; *escriu*-re, de *scriv*-ere (per *scribere*); *mou*-re de *mov*-ere.

Les segones persones del plural de tots y cada un dels temps en tots els verbs terminaven antigament en *ats, ets*, o *its*: terminació que va cambiarse en *au*, *eu, iu*: com en am-*au,* amàv-*eu*; am-*èu*, dorm-*iu*.

II. Nombre dels díptòngos

Un dels fets més generals de l'ortologia castellana es l'havèr diptongat totes les azèucsis àtones de la llatina, y ademés una grandíssima part de les tòniques. La Real Acadèmia de la llenga, adoptant la doctrina ortològica del il-lustre gramàtich americà Bello, va establir com a lley general, per cèrt ben contrària al gèni de la llenga castellana, que no podien formar diptòngo les combinacions de vocals fortes (*a, e, o*). L'error de Bello, y de la Acadèmia que va adoptarlo, l'ha vingut a demostrar en nòstres dies un eminent y infatigable gramàtic Mossèn Felip Robles Dégano, prevere, en la sua *Ortología clásica de la lengua castellana.*

El fruyt del seu estudi y de la atenta lectura de casi tots els poètes castellans, lo sintetisa el citat autor en el següent corolari: *Por consiguiente*, diu en la plana 236, *los diptongos no son* 17, *como quería Salvá; ni* 14, *como enseña Bello; ni* 2, *como decía Cascales; ni* 12, *como escribió Nebrija. Los diptongos átonos son* 25, *á saber,* etc. Y hi afegex desseguida: *Los diptongos tónicos pueden ser* 18. De manera que sumant aquestes 18 combinacions, que poden ser diptòngo, ab les 25, que ho son sempre, segons Mossèn Robles, y ho demostra ab arguments irrefutables, resulten ser 43 les combinacions de vocals, qu'en castellà formen o poden fusionarse en diptòngo.

¿Succeèx lo metex en català? Cabalment passa tot lo contrari. En primer lloc, may hi formen diptòngo les combinacions de vocals fòrtes, (*a*, *e*, *o*.) Ademés, tampòch ne forma l'unió, d'una dèbil, (*e, i, u*), ab una de fòrta. Queden, dòncs, sòlament, dues combinacions capaces de diptongarse, que son, la d'una fòrta ab una dèbil, y la de dues dèbils. Els diptòngos catalans per conseqüent, son aquèsts vuyt:

ay, *ey*, *oy*: *au*, *eu*, *ou*: *iu*, *uy*

Un altre, compòst de dues *uu*, sembla trobarse en l'adjectiu *nuu;* y en *duus*, *duu*, de *dur*; y en *lluus*, *lluu*, de *lluir*.

La inmnèsa desproporció entre les 43 combinacions de vocals capaces de constituir diptòngo en castellà, y les vuyt o nou no més que tenim en català, manifesta *a priori* la grandíssima diferència d'abdues llengues en lo que pertòca a la diptongació. Y còm la llenga llatina casi be desconèx el diptongo, seguèxse d'aquí, que la nòstra llenga s'es conservada més feèl a la llatina, que no pas la castellana.

La demostració *a posteriori* resultarà de lo que després dirèm.

II. SINALEFACIÓ

Fins ara hem tractat de la fusió de dues vocals senzilles en una de compòsta, quan abdues se tròben dins una metexa paraula: aquesta fusió es la anomenada diptongo. La tendència y facilitat de la pronúncia castellana a fer semblant fusió estense fins al cas, en que la una d'elles se tròba al fi de la dicció, y l'altra al principi de la immediata següent. Aquesta nòva forma de diptòngo o triptòngo rèb el nom de *Sinalèfa*, de la qual anèm a tractar.

Mossèn Felip Robles en la esmentada òbra parla de dues mènes de sinalèfa: de la morfològica y de la ortològica o rítmica. De la primera ne diu en la plana 40, que *suprime la última vocal de una palabra, cuando la siguiente comienza con vocal, y hace de las dos palabras una,* v. g. estotro, esotro, del, antojo (*por* anteojo), antiyer (*por* anteayer).

Anc que'en català no falten sinalèfes tals com acabam de definir, v. g. *al* (per *a el*), *del* (per *de el*), *pel* (en lloc de *per el*), *can* (per *ca en*, o *casa en*;) no obstant la manera ordinària de fer en l'actualitat la sinalèfa es suprimintse una de les dues vocals; emperò dexant separades les dues diccions, v. g. *l'home*, *l'àvia*, *viur' ab pau*. L'apòstrof indica que la vocal s'es suprimida.

La sinalèfa ortològica o rítmica, la definèx (pl. 85). *La fusión de dos ó más vocales inmediatas, pertenecientes á distintos vocablos, en una sola sílaba.* Amonesta tot seguit, que *todas deben sonar clara y distintamente.* De lo qual resulta, que per lo que tòca a la pronunciació, no se distingèx gens ni mica del diptòngo ò triptòngo.

Axís, dòncs, còm la llengua castellana es abundantíssima en diptòngos, y la catalana no tant de bon tròç; axís també aquella ho es en sinalèfes, y moltíssim més qu'en diptòngos, y la catalana se pot dir que les rebutja casi bé del tot. Y també en aquèsta part la nòstra s'es mostrada més feèl que la castellana a la tradició llatina, ja que 'en llatí apenes son usades les sinalèfes, sien morfològiques, o be ortològiques.

Còm a demostració *a posteriori* de lo que acabam de dir del diptòngo y de la sinalèfa, eczaminarèm dues dècimes, una de castellana, y l'altra catalana, les primeres, que'm son vingudes a la memòria. La castellana es den Calderó, y diu axís:

	DIPTONGOS	SINALÈFES
C*ue*n-tan d[*e u*]n sa-b*io* qu[*e u*]n dia	2	2
Tan pobr[*e y*] míser[*o e*]staba,		2
Que solo se sustentaba		
D[*e u*]nas yerbas que cogía.		1
¿Habr[*á o*]tr[*o, e*]ntre sí decía,		2
Más pobr[*e y*] triste que yo?		1
Y cuan-d[*o e*]l rostro vol-v*ió*,	1	1
Halló la res-p*ue*s-ta, v*ie*n-do	2	
Qu[*e o*]tro sa-b[*io i*]ba co-g*ie*n-do	2	2
Las hojas qu[*e e*]l arrojó.		1
Total... diptòngos	7,	sinalèfes 12

La catalana, d'autor per mi desconegut, però del gènero del popular Rector de Vallfogona, es la següent:

Volent Ícaro mirar
De lo sol, la gentil forma,
Véntali Júpiter morma,
Y me 'l fum de cap al mar.
Còm no sabia nedar,
S'ofegà tot renegant.

Júpiter, del cèl mirant
Los peixos que rosegaven,
Preguntàls si dejunaven:
Respongueren : «Menjant carn».

Ni una sola sinalèfa ortològica, ni un sol diptòngo se tròba en dèu vèrsos, y no més que dues sinalèfes morfològiques; essent axís que en igual nombre de versos castellans han ocorregut sèt diptòngos y dotze sinalèfes rítmiques o ortològiques. La diferència entre les dues llengues en aquèst particular no pòt ser més notable.

III. ACCENTUACIÓ

Dos punts sobre accentuació tractaré ab tota brevetat. Primer, de la utilitat o necessitat d'admètre l'accentuació fònica. Segòn, de la eczistència en català d'un accent tònic secundari.

1. Axís com en la paraula *fabrica*, per eczemple, ab l'empleo del accent tònic, y sòlament per mèdi d'ell, distingim els seus très significats de *fàbrica, fabríca* y *fabricà*: axís també ab l'accent fònic, y no més per mèdi d'ell, podèm distingir les diverses significacions dels monossílabs següents: *te, os*, el primer dels quals pòt espressar la planta d'aquell nom (*tè*), pertànyer al vèrb tenir (*té*), y ser sufics pronominal (*te*); y 'l segòn un animal (*òs*), l'òs del cos animal (*ós*), y 'l sufics de segona persona del plural (*os*, que per ser àtona, pronunciam *us*).

El català convé ab lo castellà en tenir paraules esdrújules, planes y agudes: y hèm fet molt be en adoptar el seu sistema d'accentuació tònica, a fi y efecte de conèxer quan hem de pronunciar, per eczemple, *fàbrica*, *fabríca*, o *fabricà*. Còm en castellà cada vocal tè un sò constant e invariable, li basten aquells très accents.

No succeex lo metex ab les vocals catalanes. La *a* pot sonar de dues maneres diferents; la *e* y la *o* tenen cada una très pronunciacions divèrses. En aquèst punt convé el català ab lo francès; el qual té necessitat d'accentuació fònica y no de la tònica. Si, dòncs, hem admès la segona ab gran avantatje per la claretat de nòstres escrits; ab no menor raó y profit ens convé adoptar l'accentuació, com els francesos.

Els escriptors clàssics no emplearen cap d'aquèstos dos sistemes: y d'aquí la dificultat de conèxer la genuina pronunciació de cèrtes paraules usades per ells. Ab freqüència he topat ab lo substantiu AVOL : confesso que no hay pogut arribar a saber si s'ha de pronunciar *àvol, avól*, o *avòl*. Va costarme lo que Deu sab l'entendre un vèrs de l'*Atlàntida*, en què hi entra la paraula BENS, que jo llegia *béns* en llòc de *bèns*. Sols l'accentuació fònica pot lliurarnos d'èst inconvenient.

Passèm a dir quatre paraules de l'accent tònic secondari. La lley morfològica del escursament ha convertides en monossílabes la major part de les diccions dissílabes preses del llatí. La aglomeració de monossílabs tònics fa sumament dura la llur pronunciació. L'Acadèmia de la llenga castellana ha admès un accent tònic de mènos energia que l'ordinari, pe 'l cas de concórrer dues sílabes tòniques, a fi d'evitar la duresa de la pronunciació.

En català, per obtenir el metex resultat, hèm fet completament àtona una de les diccions monossilàbiques, per sa naturalesa tòniques; emprò li hem conservada sa qualitat fònica. Per eczemple, referintnos a la vocal *e*, podèm dir

Très sòns té, tòts èlls ben clàrs.

La pronunciació d'aquèstos sèt monossílabs tònics conservantlos a tots la pròpia tonicitat, seria sumament dura. ¿Qu'hem fet pera suavisarla? Hem combinat les paraules de tal manera, qu'en resultàs consecutivament una de tònica, y una altra d'àtona: y llegim el vèrs axís:

Très-sons té,-tots èlls-ben clàrs,

conservant a la *o* de *sòns* sa qualitat de fosca o tancada; a la de *tots*, la de fosca o obèrta; y a la *e* de *ben*, la de *e* tancada que li correspón, quan es tònica.

A-n el vers, que acabam d'eczaminar, les sèt sílabes son totes tòniques: an-el següent:

Les aglomeracions

no n'hi hà de tònica més que una, la darrera: les sis primeres totes son àtones. Els castellans qualsevol número de sílabes àtones lo pronuncien ab suma facilitat: los catalans, al contrari, ens còsta pronunciarne més de d'una o dues de seguides. ¿Què fèm en tal cas? Aixís com en l'anterior trèyem accents; en el segòn n'hi posam. El vèrs en qüestió lo llegim axís:

Lés-a-glome-ràcións

però ab una diferència, y es, que al igual del cas anterior, els nous accents no modifiquen gens ni mica la qualitat de les vocals àtones accentuades: de manera que'l vèrs anterior accentuat, lo llegirèm aixís:

Læs-æ-glúmæ-ræ-ci-òns

Si al principi del vèrs hi anyadim una monossílaba, y de la azèucsis final ne fem diptòngo, hauràn d'accentuarse les sílabes qu'han quedat sense accent, y lo perderàn les dues que allí l'han rebut. Dirèm, dòncs:

Dæ-læs aglu-mæræ-cions

Resulta d'aquí, que les quatre sílabes àtones de la paraula *aglomeracions* en el vèrs poden portar accent sense modificar llur qualitat de vocals àtones.

Si es veritat lo que insinua un filòlec modern, en aquèsta nòva mèna d'accentuació tindriem un argument més de la feeltat del nòstre llenguatje a la tradició llatina. Escriu Campini [1], que alguns gramàtics admeten un accent anomenat *mèdi* o *secondàri*; el

(1) *Princioi di Fonologia, Etimolog e Morfologia latina.*

qual recauria sobre la síl aba tònica de la primera part de les paraules compòstes, v. g. *misericòrdia*, o sobre la síl laba radical de les diccions polissílabes, v. g. *lòngitúdo* (1).

Tal es, si no m'enganyo, l'origen del nòu accent, que tenim en català: el qual, anc que conserva tota l'energia del primari, no obstant té la propietat de no introduir cap cambi en la qualitat de la vocal, a la qual afecta; sinó que la dexa ab la sua pròpia de àtona, quan se l'accentua; y de tònica, quan se la priva del accent que li pertocaria.

El diptòngo y la sinalèfa en la llengua catalana

De la esposició, que acabam de fer, se 'n deduexen dues regles generals relativament a la diptongació y sinalefació de la llengua catalana: una respecte al diptòngo; altra, en lo que 's referèx a la sinalèfa.

Regla primera. — Fora dels vuyt diptòngos, resultants de la fusió d'una vocal fòrta ab una de dèbil, y de les dues dèbils entre sí, el català fa azèucsis en tota altra combinació de vocals.

Axís ho practicaren els nostres poetes clàssics. Citarem al inmortal Ausias March, per havèrse feta la edició de les sues obres (2). Ab molta diligència revistes y ordenades segons les més corrèctes edicions antigues (3). Vèjense los eczemples següents:

Azèucsis tòniques: *fi-an-ça*, *fa-mi-li-ars*, *pa-ci-ents*, *pas-si-ó*.

No 'm vulles dar enganyosa fi-an-ça. (Cants d'Amor, II.)
   Siccol (axí còm el) malalt de viure té fermança
per alguns mals, que fami-li-ars té. (Ibid.)
Tal pas-si-ó ningú la pot forçar. (Ibid. I.)
   Aquèll unguent, que sòl medicinar
los pa-ci-ents, que per tu mal passam. (II).

Azèucsis àtones: *pas-si-o-nat*, *pi-e-tat*, *spe-ci-e*.

E lo qui es de mals pas-si-o-nat. (I)
Ta pi-e-tat mans juntes la requir. (II)
Puix diferent l'aspè-ci-e no 's vèja. (VIII)

Aquesta es la regla general. Les escepcions no destruexen la regla, sinó que, cóm se sòl dir, ans be la confirmen. El metex poèta escriu:

Si fos Amor substància rahonable (Estramps, I).
   Als naturals no par que fer sa pusquen
Molts dels secrets, que la dei-tat s'estòja.

El primer vèrs no consta, si no es llegint *subs-tàn-cia*, o be *ra-ho-nable*.

(1) Part I, cap. III, n. 28.
(2) Barcelona, estampa de F. Giró, Gran-via, 212, bis, 1888.
(3) Axís se diu en la portada del llibre.

Regla segona. — En català no té llòc la sinalèfa rítmica o ortològica ab pronunciació clara y distinta de les vocals sinalefades. En el concurs d'una sílaba directa en final de dicció ab una d'inversa en la paraula següent, si abdues vocals s'escriuen, fan azèucsis, y permanexen íntegres les dues sílabes. Si 's vol qu'en formen no més que una; es precís que desaparexca una de les dues vocals. Eczemples d'azèucsis:

En la gran cort fa la vida-hermita. (Cants d'Amor, VII.)
No sìa sòl yo-en tal disfavor. (II.)
Qui no-es trist, de mos dictats no cur. (I)
E lo qui-es de mals passionat. (I.)
 Alguna part e molta-es trobada
de molt delit en la pensa del trist. (Ibid.)

Eczemples d'apòstrof:

 Esser me cuyt per moltes gents reprès;
puix que tant lòu viur' en la vida trista;
mas yò, qui-he sa glòri' al ull ja vista,
desig mos mals, puix delit l'es permès. (Ibid.)
D'est viure 'strany algú no' s vulla dòlre. (Ibid.)
Y 'l vòstr' es mènys que 'l tèrç de un punt de dau. (VI)

Axí escriu: *Son cètr'* en*veja. Ma pens'* ha *consentit. Entr'* (èntra) *en* gran despit. *La 'spècie. Sa pòc' edat.*

Convé observar aquí, que'l cas més freqüent de sinalèfes en els clàssics ocorre en la contigüitat de dos monossílabs, que units poden formar diptòngo en català; per eczemple: *no-hi* acull; *no-hi* es; *no-hi* hà; *què-hi* pèrd; *no-ho* veig; *no-ho* fòu; *qui-ho* sab. Aquestes sinalèfes son al mòdo de llegir y escriure qu'ells fèyen d'aquèlles dues diccions, juntantles en una sola, axís: *noy*, *nou*, *siu*, *quèy*, *quiu*.

Influència de la prosòdia o ortologia castellana en la catalana

¿Ha influit la ortologia castellana en la catalana, particularment en lo que pertoca a la diptongació, y també a la sinalefació, la qual essencialment en rès se diferencia d'aquèlla?

La respòsta es afirmativa. Apènes podia dexar de succeir que no hi influís en gran manera. Els nòstres savis han après en castellà. Els nostres poètes s'han format en les obres, verdaderament riques y de bon gust, dels clàssics de Castella. L'oido dels nostres poètes era fi, y còm a tal sabia apresonar en el número pròpi de cada metre castellà el nombre de sílabes que en ell hi trobava escrites. En aquèsts dos vèrsos, per eczemple:

 No es la ciencia: es la impaciencia,
que a Eva hundió en hondo abismo.

llegintlos a la catalana hi haguera trobat 14 o 13 sílabes en cada un.

No-es-la-ci-en-ci-a: es- la-im-pa-ci-en-cia,
que-hun-di-ó á E-va en hon-do a-bis-mo.

Els metexos vèrsos, llegits ab ortologia castellana, no 'n tenen més de vuyt:

No es- la- cien- cia: es la im- pa-cien- cia
que á- E -va hun-dió en-'hon-do a-bis-mo.

Per a reduirlos a octossílabs, es precís recórrer al diptòngo y a la sinalèfa. Còm tant l'un com l'altre son en castellà frequentíssims, molt aviat qualsevulla oido delicat y fi s'avesarà a fer diptòngos y sinalèfes a cada moment y sense adonàrsen. Que 's posi a compòndre en català: ¿serà possible sostraures a la influència d'un hàbit arrelat en el oido?

Lo que fa sospitar la raó, venen a confirmarho els fets. Obrim els llibres de Mossèn Jacinto Verdaguer y de D. Mariàn Aguiló. Cito aquèstos dos per haver estat els astres més lluminosos de la renaixent literatura catalana. Ningú 'ls negarà coneixement de la llenga, ni inspiració poètica, ni facilitat y elegància en la versificació; però trist es haverho de confessar: en la part prosòdica o ortològica fan una mescla de català y castellà, que ningú ho diria. Vinguen les pròves. Comencèm per Mossèn Jacinto.

Obrim l'Atlàntida. El primer vèrs de la Introducció, diu axís:

Vora la mar de Lusitan[ia u]n dia.

El diptòngo (castellà) *nia* forma sinalèfa ab la *u* de *un*. Per a ser vèrs genuinament català, deuria dir:

Vora del mar del lusità un dia.

Aquí no hi hà cap sinalèfa ni senzilla ni compòsta de diptòngo.

Iguals anomalies ocorren en los vèrsos següents de la metexa Introducció:

Lo lleó de Venec[ia a]b sos cadells. (Estròfa I.)
Y entre ays y cridor[ia y] alarit selvatje. (IV.)
Per morir un[a o a]ltra a revolcons. (II.)
Llant[ia u]n dia del mar, al cel sospesa. (XII.)
Y a sa claror verda planic[ie ha] vista. (XVIII.)
Y ¡oh santa Providenc[ia! o]brintli 'ls brassos. (XX.)
Los gui[a a u]n bosch d'alzines y oliveres. (Ibid.)

Y son sèt les sinalèfes compòstes de très vocals, es a dir, sèt vegades de très síla-bes catalanes ne fa una, a imitació dels castellans. Les sinalèfes de dues vocals s'hi troben en molt major número. Hi ha vèrsos que'n tenen très; per eczemple:

Sobre jons[a a]pelfad[a e]ncar[a hu]mida. (XXIII.)
Lo crid[a a] seure sot[a u]n rour[e a]ltívol. (XXIV.)

Llegesca el lector la citada Introducció, y tant en ella com en tota la obra, 's convencerà de qu'en punt a sinalèfes Mossèn Jacinto no deixa atràs els poètes castellans.

En quant a diptongar azèucsis, es més moderat. No n'hi manquen alguns, tals com: vene-cia-na, celis-tia, reli-giós, al-ció.

En punt a diptòngos el mestre Aguiló s'acosta als castellans molt més que Mossèn Verdaguer. En sola una composició de deu quartetes octossílabes hi tròbo els següents (1):

Les prega-r*ie*s de ta mare
han alcançat tal mercè.
Pronosticava la c*ie*n-c*ia*
medical trists desenganys;
y ha volgut la Providen-c*ia*
burlar sos trists desenganys.
Contemplant la gra-c*ia* obtesa,
plor y rich, y vaig y vinch.
Jo 't pogués dar l'expe-r*ie*n-c*ia*
del mitg segle qu'he viscut.

Tinch ademés apuntats els següents: tri-gù*ia*, esti-gu*ia* (pl. 111) v*i-a*tge (113), v*ehi*-nat, (114), p*o-e*-sia (224), en-v*ia*-ba, (89), renun-c*ia*-ren. (Ibid.) Fins arriba el cas de que un vèrs octossílab, pronunciat ab ortologia catalana, passa a ser endecassílab. Diu axis:

Li enviaba ell la mellor fruyta;

vèrs qu'un català de vères llegirà d'èst mòdo:

Li-en-vi-a-ba-ell-la-me-llor fruy-ta;

al qual per a ser endecassílab, no li falta cap síl·laba ni cap accent.

No fou més escàs en el ús de les sinalèfes. No n'hi falten de formades ab très vocals que cada una de per sí fan una verdadera síl·laba.

De la vanaglor[ia hu]mana,
qu[e a] tants cors ensuperbeix (89).
Ella 's deya Bruniselda,
[y a e]ll li deyen en Pelay.

No crèc necessari presentar més eczemples. Si algú no queda persuadit de que els nostres poètes, fins els més amants de la llenga, han escrit ab prosòdia y ortologia més castellana que catalana, llegesca atentament ses obres, y ben aviat s'en convencerà.

(1) *Llibre de la Mort*, p. 53 y 54.

CONSEQÜÈNCIES

De tot lo dit fins aquí se veu clarament la necessitat de redimir la prosòdia catalana de l'influència castellana, especialment en lo que pertoca a la diftongació y a la sinalefació, ja que s'ha emprèsa la tasca de purificar de tota ingerència estranya la nòstra llenga. Sòlament ab aquèsta òbra ben feta serèm feèls a la tradició dels nòstres clàssics, que seguiren sempre la tradició llatina, com acabam de vèure.

Aquest feliç resultat lo conseguirèm, si procuram conservar les azèucsis naturals de les diccions llatines transportades al català, sense diptongarles, còm dèu ferse en castellà, conforme al gèni de la llenga.

Respecte al ús de la sinalèfa dèu advertirse be que la llenga catalana no sufrex la pronunciació clara y distinta de les vocals sinalefades, sinó que de les dues (de très no n'admèt cap), no se n'ha de pronunciar més que una, sia la primera, sia la segona, segons convinga a la claredat de la frase.

A-n els escrits en pròsa, dèuen la una y l'altra escriures jatsía que no hajen de sonar. Convé estalviarhi els apòstrofs lo més que possible sia.

En el vers tota vocal suprimida deu esser substituida per l'apòstrof. En general el número de vocals ha de ser el metex que'l de les sílabes corresponents al metre, que s'haja adoptat. Els diptòngos catalans son la única escepció d'aquèsta regla.

Es d'advertir, que com l'armonia del vèrs queda completa després de l'últim accent de cada un d'ells; els que terminen en paraula aguda, pòden tenir una sílaba de mènos; si acaben en dicció esdrújula, ne tenen una de més.

Per a suavisar la duresa resultant de l'aglomeració de monosílabs tònics y per enfrenar la lleugeresa provinent de la multitut de sílabes àtones seguides; servèx l'accent secondari: el qual posseèx la metexa energia ortològica que'l primari, y no més se diferencia d'aquex en que no afecta a la qualitat de les vocals de sò variable.

Aquest es mon parèr, *salvo meliori.*

De D. *Gabriel Nogués* y *Garcia*, Doctor en Filosofia y Lletres

Crítica d' algunes formes erròníes del llenguatge escrit

Avans de comensar lo treball que es objecte d'aquesta *comunicació*, crech necessari explicar perquè li he donat lo títol que l'encapsala.

Entre les vàries manifestacions del actual renaixement de Catalunya, hi ressurt d'una manera ben remarcable l'amor a la nostra llengua, amor que ha omplert d'entusiasme als nostres escriptors. Però del entusiasme sol no n'hi hà prou pera guiar la ploma dels que escriuen en llengua catalana, sinò que es necessaria ademés la reflexió. No tenint això en compte, fins ara s'ha deixat de banda l'estudi científich del idioma y d'aquesta manera s'han presentat algunes formes errònies en lo llenguatge escrit, y dich en lo llenguatge escrit, perquè únicament en aquest se solen veure, y s'hi hà qui també les emplea en l'oral ho fa sempre per influències d'aquell.

De les observacions que exposo respecte d'aquelles formes erronies, ne dich *crítica* perquè d'elles ne faig, ab les meves poques forces, un exàmen rahonat.

Declaro que no tinch la més mínima pretensió d'imposar lo meu criteri; tant sols desitjo que 'ls que poden estudiar la llengua catalana ab bons fonaments, fixin la seva atenció en los errors que critico y en altres molts de que està plè lo llenguatge escrit.

Finals de certes paraules que han entrat en forma castellana

Actualment s'usen moltes paraules d'ordre científich, que ja s'han fet d'ús comú, puix les emplea tota classe de persones, les quals paraules han vingut a nostre poble en forma castellana. Les paraules a que 'm refereixo son *telégrafo*, *fonógrafo, cinematógrafo* y també altres de distintes ordres, com *barítono, unísono, triunfo,* etc. Es evident que tals expressions son castellanes del tot, y en tal forma no 's poden acceptar en català. Ara be; hi hà qui les ha volgudes traduhir del castellà, y pera traduhirles no ha fet més que llevar la darrera vocal, y d'aquesta manera de *telégrafo* ha format *telègraf,* de *fonógrafo*, *fonògraf*, de *cinematógrafo, cinematògraf*. Això no es català. En primer lloch les consonants dèbils no acaben paraula, sinó en lo cas de que la vocal immediata sigui reforsada ab l'accent, com v. gr. *Calàf, Margalèf*. En segón lloch, si's prova de fer los plurals de tals paraules ¿què 'n resulta? Ne resulta *telègrafs, fonògrafs, cinematògrafs,* de pronunciació molt difícil y quasi be impossible en lo tirat d'una conversa.

¿Quina forma han de pendre, donchs, les paraules en qüestió? Vaig a respondre a n'això. Precisament hi hà un mot que, si be erudit, ha esdevingut al meteix temps popular, pel gran ús que n'ha fet lo poble: es lo mot *filosoph*, ab lo sò de *p* final. No hi hà dupte de que, si seguissim la teoria d'aquells que no fan més que suprimir la vocal final del mot castellà hauria de ser *filòsof,* y en plural *filòsofs*. Però lo poble, ab aquest sentit pràctich que Deu li ha donat y aquesta intuició del llenguatge, no ha dit *filòsof*, sinó *filosòph,* es a dir, ha fet forta la consonant final, y ja sabem que la *p* es la

forta corresponent a la *f*, y ha carregat l'accent a la darrera sílaba. D'aquesta manera es de més bon pronunciar, no tant sols en singular, sinó també en plural. Per lo tant, no es *filòsof* y *filòsofs* sinó *filòsoph* y *filosophs,* ab lo sò de *p,* lletra forta. Ademés crech que es convenient conservar en la escriptura lo signe de la *h* final per rahó de sa etimología. Un cas semblant passa en lo nom patronímich *Josef*, d'origen semítich, que en boca del poble s'ha convertit en *Joseph.*

Ara anem a fer aplicacions. Si aquestes paraules *filòsof, Josèf* han pres racionalment les formes de *filosoph* y *Joseph*, ¿perquè no ha de ferse lo meteix ab les altres que he anunciat, dihent: *telegràph, fonogràph, cinematogràph* y els seus plurals *telegràphs, fonogràphs, cinematogràphs*?

Tal volta hi haurà qui digui que no hi estem acostumats. ¡Ja 'ns hi avesarem! tot es comensar. Si aquells que escriuen periòdichs en català volen, ho poden escampar, y 'ls lectors que no tenen altra norma pera escriure en nostre idioma que la que 'ls hi senyala 'l periòdich, seguiràn induptablement lo que aquest digui.

Lo que he dit podria ferse extensiu a la paraula *triomf,* la qual, ademés d'acabar en consonant dèbil té l'agrupament de la *mf* que repugna a las lleys de la assimilació. Per lo tant, s'hauria d'escriure *triomph,* pronunciantse ab lo sò de *mp* final.

Respecte del mot *barítono*, no pot ser *bariton,* sino *bari-tó* es a dir, *tò baix* o *pesat*, de las radicals βαρυ [adj. βαρύ-ς, εῖα, ύ], y τονο [sust. τονο-ς tò, vèu]. En *bari-tó* tenim que 'l segón element, ademés d'estar conforme ab sa etimologia, té, no sols fisonomia ben catalana, sinó també l'accent agut que li es propi. Lo meteix puch dir de *unísono,* que per semblants rahons no ha de ser *unissòn* sinó *unissó.*

La finalitat de lo que dich no es presentar d'una manera especial aquelles paraules, sinó senyalar ab los citats exemples una norma que 's pugui seguir en casos consemblants, fugint sobre tot de formar paraules catalanes pel sistema de suprimir una lletra a les castellanes, que si be en moltes ocasions es llògich, no sempre es així.

Breu estudi de les radicals y consegüent formació dels derivats y compostos

Pera la formació de paraules s'ha de tindre en compte la radical y l'arrel. La radical es la part essencial d'una paraula determinada, així com l'arrel es la part essencial d'una familia de paraules. Tant l'una com l'altra son meres abstraccions, no tenen valor concret y determinat, si no se 'ls hi junten les desinències y demés elements que integren la paraula.

La radical indica, donchs, l'idea abstracta d'un mot, y sol ser igual en distintes llengues d'una meteixa familia, encara que en los mots més simples, de vegades se modifica. Així tenim p. ex. la radical *termin-* que, si be en la formació d'un sustantiu s'ha modificat en *terme,* no obstant en altre ha restat igual, com en *termin-ació* y en lo verb *terminar.* Això vol dir que les paraules derivades no 's deriven de les seves corresponents primitives, sinó de les radicals d'aquestes, es a dir, d'aquella forma abstracta de que he parlat. Per lo tant entench que no son correctes los mots *termenar, esperitual, francescà* y altres per l'estil que solen usar alguns, creyent de bona fè que d'aquesta manera son més catalans. S'ha d'escriure *terminar, espiritual* y *franciscà* perquè procedeixen de les radicals *termin-, spirit-* y *Francis-.*

Un altre defecte hi hà respecte 'l particular, y es lo que vaig a exposar. En les llengues novo-llatines, en les quals, per sa manera especial de ser, no hi hà paraules

propiament compostes, hi hà, no obstant, una mena de compostos per juxta-posició de radicals dels que puch posar com exemples los que 's troben en les frases següents:

Guerra russo-japonesa,
Lluyta greco-romana,
Tractat hispano-francès,
Institut científico-mercantil,

y tants altres de la meteixa índole.

En aquesta classe de compostos, lo primer element se sol presentar en la forma de la seva radical y ab la vocal conexiva *o,* sens tindre los accidents de gènero y número. En lo primer de dits exemples, molt usat en aquestos darrers temps, s'ha pogut veure l'error d'una manera ben palpable; així vèyem en los periòdichs escrits en català usar la frase *Guerra rus-japonesa,* sens tindre en compte que *rus* es ja una paraula constituida en forma masculina, y no una radical, com ha de ser. Això no era més que una falsa traducció del castellà, en la qual llengua coincideixen la radical y la forma masculina. Comparis aquest exemple ab lo francès en que 's diu *Guerre russo-japonaise.* Iguals observacions poden ferse en los demés exemples que poso.

La finalitat d'aquestes observacions es contribuir a fixar en català la teoria de la ormació de paraules.

Teoría dels duples de la llengua catalana

Respecte del origen de les llengues novo-llatines s'han dividit los filòlechs en dues tendències, en dues escoles. Uns volen que procedeixin del llatí clàssich, altres de llatí vulgar. Sigui com sigui, s'hi pot veure en això que a Roma existien dos matissos d'una meteixa llengua. La llengua llatina presentava caràcters distints segons que fós parlada per aquells que havien rebut una instrucció esmerada, o be pel poble, per la classe baixa de la societat. Aquest fenòmen no es esclusiu del llatí; ha passat a les llengues romàniques, entre elles al català. No es igual la manera de parlar d'un home de lletres que passa la vida dedicat al estudi, a la d'un rústich pagès que no ha rebut cap instrucció.

La existència d'aquestes dues manifestacions que podem anomenar *erudita* y *popular* es un element que s'ha de tindre en compte al estudiar la formació de les llengues romàniques. y aquest fet es lo que ha donat origen als *duples*. Los *duples* son aquelles paraules que presenten dues formes; en altres térmens, son paraules que tenint un origen comú ab altres, no obstant, al passar del llatí al català, se presenten en dues formes paraleles: *erudita* y *popular*. Un exemple bastarà pera que 's comprengui això d'una manera clara: lo llatí *canonicus* ha donat origen en català a *canònich* y *canonge*.

Aquestos parells de paraules d'origen comú poden dividirse en dos agrupaments: un d'ells lo constitueixen les paraules en que la forma erudita y la popular tenen exactament la meteixa significació, y en l'altre s'hi inclouen aquelles en que les dues formes tenen significació distinta.

A fí y efecte de que tot això 's vegi d'una manera sinòptica, aquí van dues llistes de duples pertanyents als dos agrupaments esmentats:

FORMES PARALELES DE SIGNIFICACIÓ IGUAL

LLATÍ	CATALÁ ERUDIT	CATALÁ POPULAR
Beneficium	Benefici	Benifet
Strictus	Estricte	Estret
Ingenium	Ingeni	Enginy
Felix (n. pr.)	Fèlix	Feliu
Operari (verb)	Operar	Obrar
Proximus	Pròxim	Prohisme
Quadratum	Quadrat	Cayrat
Refectorium	Refectori	Refetó

FORMES PARALELES DE SIGNIFICACIÓ DISTINTA

Canonicus	Canònich	Canonge
Examen	Exàmen	Eixam
Hereticus	Herètich	Heretge
Laicus	Laych	Llech
Cathedra	Càtedra	Cadira
Medicina	Medicina	Metzina
Somnus	Somni	Sòn
Vicarius	Vicari	Veguer
Communicare	Comunicar	Combregar
Purgatorium	Purgatori	Purgador
Circulus	Círcol	Cèrcol
Viaticus	Viàtich	Viatje

La finalitat d'aquest treball es desfer la opinió errada d'alguns que prenen com a *no catalanes* les formes erudites; opinió més generalisada de lo que sembla entre 'ls elements que a si meteixos se podrien anomenar *puristes*. La llengua no es esclusiva del poble; es també de la gent instruida, y aquest fenòmene dels duples, comú a altres llengues novo-llatines, constitueix una riquesa que aumenta lo caudal de paraules del idioma.

Assimilació de les consonants

Es molt comú no saber com escriure les paraules *dissapte, dupte* y altres en que hi entra una consonant labial devant d'una *t*. Uns escriuen *dissabte*, *dubte* ab l'agrupament de las consonants *bt,* y altres ho escriuen ab *pt.* Això m'ha fet pensar en parlar de la assimilació de les consonants.

Les consonants, quan se troben unes ab altres, estàn generalment subjectes a certes modificacions; una consonant de la radical d'una paraula se pot modificar segons la consonant que li segueixi. Així 's pot observar lo següent fenòmene: la arrel *doc-* expressa l'idea de ensenyar, instruir. Si a n'aqueixa arrel hi posem lo sufixe *tor,* que designa la persona agent, la persona que obra, formarem *doc-tor,* que vol dir aquell que

ensenya; però si a dita arrel hi posem lo sufixe *mat*, suprimida la *t* de *mat* per rahons que ara no son del cas exposar, tindrem *dog-ma* y no *doc-ma*, que vol dir lo resultat de la acció d'ensenyar, es a dir, ensenyansa, sentència, doctrina, opinió. ¿Y perquè aquesta diferència? ¿Perquè una vegada l'arrel es *doc-* y l'altra *dog-*? Donchs es per la lley de la assimilació en grau, per la qual, quan dues consonants se troben juntes en una meteixa paraula, la segona converteix a la primera a son grau; si la segona es forta, la primera ha de ser forta; si la segona es dèbil, la primera ha de ser dèbil. Comparis aquest exemple ab *frag-ment* y *frac-tura*, de l'arrel *frag-*, idea de trencar.

Així, donchs, la paraula *dupte*, encara que derivi de l'arrel *dub-*, de la qual ne ve lo verb llatí *dub-it-are*, al trobarse la *b* devant de la *t* que es una consonant forta, també s'ha d'enfortir convertintse en *p*. De manera que l'agrupament *bt* no està conforme ab les lleys de la assimilació; únicament se permet en compostos el primer element dels quals sigui una preposició, com p. ex. *ob-tindre*.

Fent aplicació pràctica de tot això, direm que s'escriuràn ab *pt*, les paraules *dupte*, *dissapte*, *captar* y altres que 's trobin en igual cas.

Per lo tant, en lo que fa referencia a la assimilació en grau, se permeten los següents agrupaments de consonants:

pt	ex.	dupte
bd	»	cobdicia
ct	»	doctor
gm	»	dogma.

Lo que he dit no es esclusiu del català; es una lley comuna a moltes llengues, perque naix de la mateixa emissió fisiològica dels sòns. La assimilació se nota més quan es orgànica. Es una regla d'ortografia molt coneguda aquella que prescriu que devant *b* o *p*, si hi hà d'anar una nassal, aquesta ha de ser *m* y no *n*. P. ex. de la preposició llatina *in* y l'adjectiu *possible*, se forma *impossible*, es a dir, la *n* de *in* se converteix en *m*. Y això ¿perquè? Per lo següent: La *p* es consonant labial y converteix en labial a la que li va al devant; així al pronunciar la sílaba *im* acabem tancant la boca, y al pronunciar la sílaba *po* comensem tancant la boca; es a dir, coincideixen de tal manera, que al acabar la primera sílaba, ja tenim *ipso facto*, comensada la segona. Pel contrari, si a la meteixa sílaba *in* li fem seguir una *f*, com en la paraula *in-ferior*, queda intacta la *n*; ja no hi hà assimilació orgànica.

La finalitat d'aquestes petites observacions es fer notar que la assimilacció es un element que s'ha de tindre en compte pera fixar la forma ortogràfica de moltes paraules, y que aquesta assimilació té per causa fonamental la meteixa emissió fisiològica dels sòns.

Us de la v y la b entre vocals

Veusaquí dues consonants que se solen confondre ab facilitat; son moltes les comarques en que's pot notar aquesta confusió. Segons sembla, los antichs llatins clàssichs feyen perfecta distinció entre aquestos dos sòns; però desde 'l comensament del sigle IV, època de la decadència de la llengua llatina, comensaren a usarse indistintament. La confusió dels dos sòns passà naturalment del ordre fonètich al gràfich, de manera que

en inscripcions y cartes dels sigles VI, VII y VIII hi hà molts exemples d'aquesta promiscuació; lo que donà motiu a que un gramàtich d'aquells temps, Adamant Martiri, fés una disertació especial sobre l'empleu de la *v* y de la *b*.

Lo defecte de confondre aquestos dos sòns ha passat fins a cert punt al català, y dich fins a cert punt perquè algunes comarques se'n salvaren, y entre elles s'hi compta 'l Camp de Tarragona. Allí es ahont se pronuncien la *v* y la *b* ab més distinció l'una de l'altra, y d'una manera especial se nota aquesta diferència a Valls.

Això ha fet que la gent poch observadora s'hagin cregut que en los pobles del Camp fan un abús tant gran de la *v* que arriben a posarla fins allí ahont no ha de ser, y que suposant tal cosa ridiculisin aquesta manera de parlar. Qui cregui això es que no sab veure la realitat de les coses o que té un esperit d'observació molt rudimentari. Y com que aquest error està molt generalisat, per això he volgut tocar aquest punt.

Quan la *v* o la *b* han de ser inicials de paraula, en la seva ortografia no hi sol haver confusió; però quan se troben en mitg de paraula, alashores si que n'hi hà.

Per aquest motiu me sembla que seràn oportunes les regles següents:

1.ª La *b* llatina entre vocals, al passar al català, també entre vocals, se sol convertir en *v*, p. ex.

labium	llavi
caballus	cavall
amabam	amava
taberna	taverna
faba	fava
probare	provar
scribens	escrivent

2.ª La *p* llatina entre vocals, al passar al català, també entre vocals, se sol convertir en *b*; p. ex.

capillus	cabell
sapo(n)	sabó
luparia	llobera
apicula	abella
sapientia	sabiesa
nepos	nebot
ripa	riba
cepa	ceba

Aquestes dues senzilles regles, no's poden pendre, per això, d'una manera absoluta, però son nombrosíssims los casos en que's poden aplicar, sobre tot en les paraules que han passat enterament al poble.

En aquelles que no s'han fet populars, com succeheix en *lliberal*, d'ús relativament modern, y en la meteixa paraula *popular*, que'l poble no la usa, no regeixen aquestes regles.

En aquesta qüestió he pogut observar que alguns escriptors prenen per model la ortografia francesa; així la paraula que en llatí es *sapo* [radical *sapon-*] segons la regla

que he indicat, en català ha de ser *sabó*, y no *savó* prenentlo del francès *savon*, y'l verb *arribar* derivat del sust. llatí *ripa*, no ha de ser tampoch *arrivar*, del francès *arriver*.

La finalitat d'aquestes observacions es manifestar que les regles pera l'ús de la *b* y de la *v* entre vocals, no hi hà necessitat d'anarles a cercar a Fransa, sinó que dintre de Catalunya meteix, en molts pobles del Camp de Tarragona, se poden veure usades d'una manera pràctica.

Importància de la Etímologia pera l'estudi científich de les llengues

La Etimologia es, segons la seva definició, l'origen de les paraules, la rahó de la seva existència, del seu significat y de la seva forma; en grech ἐτυμο-λογ-ία, de les radicals ετυμο-[adj. ετυμὸς, ὴ, ον, ver, veritable] y λογ-[sust. λογ-ο-ς, verb, paraula]. Vol dir, donchs, *veritable paraula*, *veri-loquium*, com traduia Ciceró.

Les paraules tenen un origen, com tot lo demés del mòn; no son formades per la casualitat. Si'ls primers mots del home provenen de la onomatopeya, no ho negaré pas, però les llengues han anat evolucionant, fent via poch a poch pel gran camí de la història; les primitives paraules induptablement donaven vida a mots nous, aquestos arribaren a separarse formant llengues diverses, y propagantse y extenentse per tots los àmbits de la Terra, s'han transformat en la successió dels temps fins arribar al estat actual dels idiomes moderns.

¡Quina odissea tan gran han hagut de passar pera assolir la forma actual los primers mots d'aquell llenguatge, forsosament rudimentari!

Quan cerquem la etimologia d'alguna paraula de la nostra llengua catalana, podem trobarla, p. ex. en lo llatí, si es que'ns ha vingut per aquest conducte; però si aquest no'ns dona la rahó de la seva existència, si en la llengua de Roma no hi trobem los elements integrants d'aquell mot, aleshores donem un pas y anem a cercarlos al idioma grech; si en la parla dels helens tampoch hi trobem lo que buscavem, donem un pas més enllà y'ns arribem fins a la India, pera veure si allí, en la llengua sagrada dels brahmans, en lo sànscrit, hi hà l'origen, lo perquè d'aquella paraula.

Això vol dir que l'origen de les paraules no s'ha d'anar a buscar solzament en les arrels pròximes, més immediates a la llengua actual, sinó en les arrels remotes, en aquelles que han donat lo ser a mots de distints idiomes, a una familia d'ells. En les arrels remotes hi hà més seguritat en l'acert, perquè son més pures, no han tingut tanta ocasió de modificarse.

La etimologia no consisteix en la arbitrarietat de la semblansa de sòns, semblansa que moltes voltes no té altre fonament que la casualitat. La ciència etimològica va nàixer lo dia en que's van descubrir les lleys fonètiques del llenguatge, les quals expliquen les modificacions de vocals y consonants, lleys que permeten comparar los fets del llenguatge entre sí, y que deixen veure entre ells certs principis de constància y d'uniformitat. La similitut de forma, que era l'únich criteri dels antichs gramàtichs, avuy dia no es més que un punt d'orientació que molt sovint surt fallat al profundisar en la especulació etimològica; y sols després de molts estudis pot decidir lo lingüista si la semblansa exterior de dues paraules suposa un parentiu real, o si's dèu tan sols a una

simple coincidència. En cambi, la semblansa de significat entre paraules diverses en ses formes externes o d'ordre fonètich distint, pot ser indici pera sospitar lo llur parentiu d'origen.

Uns exemples poden aclarir lo que dich. Sia un d'ells la paraula catalana *sometent*, la etimologia de la qual alguns han volgut trobarla, basantse sols en la semblansa fonètica, en la frase *som atents*, es a dir, *estem atents a la lluyta* com a resposta al crit de guerra *¡Via fora!* Aquesta etimologia, si be's considera, se veu que no té fonament científich. En un document antich he tingut ocasió de veure aquell mot descompost en los dos elements que'l constitueixen, que son *sò metent*. Si reintegrem al llatí, d'ahont provenen, los elements *sò metent*, tindrem *sonum mittendo*, que volen dir *produhint un sò, fent soroll*, que es lo que's fa per medi de la campana pera avisar als vehins, a fi de que's preparin a la lluyta. Ara podem comparar aquesta paraula ab altres en que hi entra lo meteix verb *mitto*, y tindrem *pro-mittendo*, prometent, *com-mittendo*, cometent, en les quals la *i* de *mittendo* al passar al català's converteix en *e*. Y de passada's veu lo perquè s'ha d'escriure *sometent* ab *e*, y no *somatent* ab *a*.

Altre exemple. L'arrel grega λυ-[ly-] dona idea de deslligar. D'aquí'n ve'l verb λύ-ω [ly-õ], en infinitiu λυ-ειν [ly-ein] que vol dir deslligar, separar, dividir, y'l sustantiu λύ-σι-ς [ly-si-s] solució, disolució, separació, d'ahont provenen les paraules ἀνά-λυ-σι-ς y διά-λυ-σι-ς [*anà-ly-si-s* y *dià-ly-sis*] que han passat al tecnicisme científich de les llengues modernes. Estudiant son significat se pot notar que també ve de la meteixa arrel una paraula que de moment sembla impossible pugui tenir tal origen; es la paraula *litre*, la mesura d'una cabuda aproximada al nostre porró. En efecte, en lo mot grech λυ-τρο-ν [ly-tro-n] hi entra l'arrel λυ- idea de deslligar, lo sufixe τρο [tro] que indica instrument. Vol dir, per lo tant, instrument pera deslligar, deslliurar, rescatar los esclaus, preu del rescat, cantitat que's pagava pera rascatarlos, y per extensió mesura. La ν [*n*] es tan sols l'exponent de cas. ¡Quines evolucions ha hagut de fer la paraula, pera arribar a sa significació actual!

Un altre exemple. La paraula grega κεν-τρο-ν [*ken-tro-n*, llatí *cen-tru-m*], vol dir punxó, agulló de les abelles, punxa, fibló, instrument pera punxar. Los grechs donaren per extensió lo nom de κέντρον a cada una de les punxes del compàs. Si volem trassar una circunferencia, agafarem una d'aquestes punxes y la fixarem, y'l punt ahont l'haurem fixada serà la part del mitj de la circunferència, equidistant de qualsevol lloch d'ella. Veusaquí com lo que antigament significava agulló de les abelles ha vingut a convertirse en lo nostre *centre*, paraula que del tecnicisme geomètrich ha passat al llenguatge comú venint a significar un punt o lloch de reunió social, perquè a ell irradien, convergeixen o fan cap los membres d'una corporació.

Pera alcansar l'origen d'una paraula, lo primer que s'ha de fer es analisarla, es a dir, descompòndrela en los distints elements que la integren. Podrem trobar en ella prefixes, sufixes, lletres que s'han modificat per rahó de sa assimilació ab altres, desinències nominals o verbals, lletres conexives y per últim l'arrel, que en alguns casos pot ser modificada.

D'aquestes consideracions podem deduirne la grandíssima importancia que té la Etimologia pera l'estudi científich de les llengues. Per medi d'aquesta part de la ciència filològica podem profondisar en la interioritat dels mots; veurem que la Etimología es una anàlisis detinguda dels elements que integren la paraula, es la que'ns posa en evidencia sa constitució íntima, la seva essència, la seva ànima.

Pera fer un bon estudi etimològich s'han de comparar paraules ab paraules, veure en quines hi entren elements comuns, y aquesta comparació s'ha d'extendre, no tant sols als mots d'una meteixa llengua, sinó als de llengues diverses, puix d'aquesta manera podem descubrir que hi hà lleys que son comunes a vàries d'elles, per regla general d'una meteixa familia, y altres que tan sols regeixen sobre'ls mots d'un idioma determinat.

La majoria dels que han cultivat la llengua catalana, fins los que han tractat matèries gramaticals, no han donat l'importància que's mereix a n'aquest ram de l'especulació filològica. Poquíssimes escepcions hi hà, no obstant, entre les quals ressurt en primer terme lo meu malaguanyat mestre, lo sabi y eruditíssim etimòlech Doctor Joseph Balari y Jovany, que en tots sos estudis donà proves de la seva ciència en taytals matèries, especialment en ses obres *Influencia de la dominació romana a Catalunya comprovada per la orografia, Etimologies catalanes, Poesia fòsil*, y sobre tot en lo colossal monument que aixecà a la història de nostra terra y que's titula *Orígens històrichs de Catalunya.*

Jo crech que'l Diccionari d'una llengua, pera que arribi a un grau de relativa perfecció, ha de ser etimològich, ha d'estudiar l'origen de les paraules que exposa, donant, no lo meteix mot en llatí o en altra llengua d'ahont procedeixin, sinó la seva gènesis, la seva història. Si'l *Diccionari Català* que està en preparació fós etimològich constituiria una nova manifestació de la riquesa de la llengua catalana, descubriria nous horitzons a nostre idioma, y ademés, sent, com es, la etimologia una de les bases, un dels fonaments de la ortografia, donaria llum pera fixar la forma gràfica de moltes paraules que ara estàn vacilants entre varis sistemas ortogràfichs. Reconech, no obstant, que aquesta tasca es difícil, però en gran part poden ajudarnos los diccionaris etimològichs que s'han publicat en altres llengues, puix n'hi hà de relativament bons.

Per últim diré lo que deya'l Dr. Balari: que entre'ls plahers intelectuals, es un dels més intensos lo de descubrir la etimologia, o sia l'ànima, d'una paraula.

De *D. Emili Vallès.*

Perquè 'l Congrés se ficsa tant en la defensa de la Sintacsi?

Tots els qui de bon principi forem part a recullir la idea llensada als quatre vents de celebrar un Congrés de Gramàtica Catalana, podriem donar la raó d'eczistència d'aquest tema a tractar, inclòs entre 'ls primers que s'oferiren a la gent de bona voluntat i aimadors de la nostra parla. No mancarà entre 'ls membres d'aquest Congrés qui recordi que les primeres iniciatives despertades en nosaltres referents als actes qu'estam celebrant, les devem a la idea llensada un dia desde la càtedra del «Ateneo Barcelonés» per l'eczimi propulsor d'aquest moviment llingüistich revindicatori, el Molt Iltre. Dr. Alcover, qui per sort nostra i de la llengua catalana, ha presidit tots nostres treballs d'organisació. Doncs be, en aquelles reunions que, enardits per la idea senyalada, tinguerem uns quants entusiastes de tot lo nostre, joves quasi tots, y amparats per la respectable figura de qui tants mèrits té contrets ab sos treballs llingüistichs, s'eczaltà el pensament de celebrar un Primer Congrés de Gramàtica Catalana, dedicat esclusivament a la Sintacsi. Ben prompte al voltant d'aquexa idea venturosa s'hi aplegaren un bon nombre d'entusiastes de la llengua i devots de la Ciència, i tant com s'anava axamplant el rotllo de les nostres reunions, s'axamplava també el pensament generador primitiu. Ja no era un Congrés únich lo que anava a celebrar-se, sinó una sèrie de Congressos dels quals havia d'esser el primer aquell a les sessions del qual tenim l'alta honra d'esser-hi presents. Més tart el meteix iniciador i'ls metexos capdevanters de la idea, per evolució natural del pensament, i a causa del món ideal que sent nàxer dins d'ell meteix tot aquell qui s'ocupa en un treball d'intel·ligència, s'engrandí encara més el cercle de les coses que allavors ens duien a molts atrafegats d'esperit, i ja no's pensà en que aquest Primer Congrés de la Llengua Catalana, tingués d'esser destinat esclusivament a la Sintacsi, sinó que consagrant-se a n'aquexa part de la Gramàtica, —a causa de sa importància,— la majoria dels temes a tractar, se cregué millor i més adequat que aquesta Assamblea tingués un caràcter general que afavorís pel present i encara més per l'esdevenidor, la inclinació als estudis llingüistichs entre la gent de la nostra terra. Per lograr axò no fora estat prou que 'l Congrés se fos mantingut dins d'un caràcter purament regional; axís es com se pensà en convidar eminents personalitats científiques de tot el món, que vinguessin a nosaltres per donar-nos eczemple i llum alhora. Car res millor per esperonar nostre afany que veure'ns voltats de tants homes de Ciència qui venen a esposar-nos el fruyt de llurs treballs, i de tants cors oberts i generosos per la causa de la cultura, qui desde llunyanes regions se son dignats ocupar-se en esbrinar els secrets d'aquest llenguatge nostre que un jorn fou parlat en terres de tot el mitjdia d'Europa. Heusaquí com aquell primitiu Congrés de Sintacsi, ja no's redueix a estudiar una part de nostra Gramàtica, ni tota ella sisquera, ni a una reunió de catalans conreadors del *nosce te ipsum;* aquell modest nucle d'entusiastes es crescut d'una manera prodigiosa, esdevenint pomposament el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana.

En lo aquí esposat hi trobareu, mestres i companys benvolguts d'aquesta Assamblea la raó circunstancial qui respòn al títol interrogatiu de la present Comunicació. Les raons fonamentals de l'eczistència d'aquest assumpte a tractar escolteu-les totseguit aital com les ha dictades mon humil criteri. Aquexes raons fonamentals s'enclouen en dues: la importància escepcional d'aquesta part de la Gramàtica, i l'oblit també escepcional en que es tinguda entre nosaltres.

Donem una ullada general històrich-filològica; passem revista ràpida y lleugera, que sols axís ens es permès el fer-ho, pels diferents agrupaments de llengues que han fets els filòlechs, atenent a llurs principis essencials comuns; per esser més breus ens referim no més als tres agrupaments generals qui inclouen totes les llengues. Tots conexem la formació de les antigues llengues monosil-làbiques, no poques de les quals viuen encara; tots sabem com elles se composen de síl-labes-arrels o paraules ab complerta independència morfològica, representant una idea quiscuna d'elles. Entre aquexes paraules d'una sola síIaba no hi hà més lligam qu'una justaposició elemental, a la manera com se justaposen les idees simples en el petit cervell d'un infant. Per axò el període o frase en aitals idiomes ha sigut espressat, per molts filòlechs en un esquema gràfich per una sèrie de lletres, representatives de les arrels-paraules, enllaçades pel signe matemàtich de la suma, enllàs de primer ordre, a la faisó d'una cantitat algebràica polinòmica. En aquexos idiomes, ont el lècsich o matèria amorfa del llenguatge tenia un caràcter tant marcat d'elementalitat o primitivisme, ¿quí sostenia la diferència que naturalment havia d'eczistir entre la ciència eczacta, aclaparadora per la forsa d'una llògica fatal, i la cosa viva com es la parla d'un poble, no subjecta a altres lleis que aquelles que'l meteix poble li volgués donar? Era tant sols la Sintacsi l'element ordenador del caos informe d'aquell agregat de síl-labes soltes; aquella successió o encadenament de paraules-arrels no podia esser regida per la llei conmutativa qui presidex la justaposició dels sumants, a causa de la diferència que hem senyalada ara meteix entre la ciència matemàtica i la ciència viva del llenguatge; aquí, doncs, veiem aparèxer la Sintacsi, encara que en forma rudimentària, desde 'l principi de les llengues, quan no son en cap sentit necessàries ni la Prosòdia ni la Ortografia, ni cap dels elements que integren la complicada Morfologia de les llengues modernes. Axís veiem nàxer una parla, formar-se un idioma ab sols un fons de matèria amorfa primitiva, i una Sintacsi qui *orienta* aquêts elements, qui armonisa rudimentariament el caos ab la vida.

Del llenguatge monosil-làbich se passa per evolució natural al llenguatge aglutinant. Ja no tot son arrels primitives; la Morfologia presenta un primer grau de desenrotllament ab la introducció de les arrels secundàries qui modifiquen el sentit de les primàries; l'esquema gràfich d'un mot en una llengua aglutinant, segons els filòlechs aficionats a n'aquexa mena de representacions, es ja un producte entre l'arrel primera y una segona arrel qui modifica el sentit originari. Ja tenim, doncs, el segón grau de la evolució aritmètica. També aquí lo que dona força i calificació a l'idioma es la Sintacsi, dins de l'estat embrionari o nul dels altres elements de la Gramàtica.

Y per no allargassar aquestes consideracions, ficsem-nos en els idiomes moderns. ¿Quí sinó la Sintacsi es la qui regula aquexa *flecsió*, qui dona nom a aitals llengues, aquexa *flecsió*, fase novíssima del desenrotllo iniciat en l'agrupament anterior, aquexa que seguint el símil matemàtich, ne podriem dir, veritable i ordenada concertació de sumes, productes i potències? Ella es la qui sosté l'ordre llògich y viu ensemps entre 'l cúmul d'elements morfològichs exits evolutivament del caos informe de les arrels mo-

nosil·làbiques; ella es qui mitjansant un ordre prestablert en nostre esperit, traspassa 'ls termes i les parts del període gramatical, donant-li gràcia i flecsibilitat, i lo que es més important encara, emprememptant a cada llengua el segell de sa propia individualitat. Car es la Sintacsi la forma substancial de l'idioma, aquella forma qui ha d'enmotllar les altres parts de la Gramàtica, constitutives de la materia amorfa del llenguatge, fons comú que ha de servir de terrer ont la individualitat de l'idioma sia fecundada. Doncs axís com un troç de matèria mineral no constitueix una individualitat mineralògica natural mentres no presenta una forma perfectament definible per sos angles, cares, escaires i relacions paramètriques, axís lo llenguatge no es més qu'un conglomerat de signes i formes empíriques que res representen per elles soles, fins que la Sintacsi *orienta* en determinats sentits les molècules idiomàtiques per constituir dins d'un ordre de varietat específica l'individu determinat per les relacions entre les parts qui 'l componen.

Si l'idioma es el verb del poble, a l'ensemps qu'una de les manifestacions més típiques de la nacionalitat i de la rassa, i la Sintacsi es axís meteix la veritable forma substancial de l'idioma, res més llògich que l'endreçar esforços importants a la reconstitució de la Sintacsi Catalana, ja que ella ha d'esser qui proclami ben alt l'autonomia d'aquest signe típich de la nostra personalitat dins el conjunt dels pobles. Heusaquí una raó poderosíssima que podria molt be haver presidida la idea d'incloure 'l tema de la present comunicació entre 'ls que 'l Congrés havia de tractar, car dexant de banda per un moment, i comptant ab el vostre permís, senyors Congressistes, l'alt interès científich que té induptablement l'estudi de la llengua catalana, hem de dexar ben afirmat que si Catalunya es un poble qui reclama la seva Autonomia, a n'aquest poble li cal comensar per reconquerir l'Autonomia de la seva llengua, i per lograr axò cal col·laborar decididament a la tasca de reintegrar-nos la nostra Sintacsi, avui arxivada en els vells textes dels temps venturosos de nostre idioma i un xich també en l'ingenu i rústech parlar de les gents catalanes separades per les altes montanyes dels nostres centres de cultura. Mes ¡quina cultura, senyors, la que contribueix tant notablement a desnaturalisar nostre llenguatge, a estrafer nostra parla! No es aquexa cultura com la que vol enaltir el present Congrés; la que nosaltres volem no es la que desfà sinó la que relliga; no la qui desnaturalisa sinó la qui reintegra. Per axò en nostra afició a l'estudi proposem que's comensi per estudiar lo de casa; quan nostre poble se sia sanfòs y estiga pletòrich de saber, seguirem la tradició secular de la nostra gent a l'Edat Mitjana, qui escampava la llur cultura per l'Orient d'Europa, i imitarem la conducta dels savis filòlechs i literats forasters; qui havent cumplert ab la llur terra, per un veritable esperit de cultura i de ben entesa germanor universal, venen a la nostra per estudiar les nostres coses i difundir pel món l'amor al treball i 'l conreu de la intel·ligència.

Direm quelcom demunt l'oblit en que es tingut entre nosaltres l'estudi de la Gramàtica, i principalment d'aquexa part d'ella que anomenem Sintacsi. Dos mots solament sien-nos permesos, car es axò cosa més evident encara, —si es que hi hà graus dins la evidència,— que la primera part que dexem esposada. ¿Qui no reconeix la importància de lo molt que resta per esbrinar dins el camp de nostra Sintacsi, considerant no més la munió de temes d'aital genre que s'han presentats a que 'l present Congrés hi donga la seva opinió? Y dexant axò a una banda ¿no es ben cert que algú ha dit que 'l català no tenia Sintacsi propia? ¡Y que no li mancava pas del tot la raó a qui havia dexada anar una afirmació tan categòrica, si per català entenem aquexa degeneració de la llengua noble d'En Lull, d'En Ausies March y d'En Muntaner, aquest baix català que par-

lem a ciutat, y que parlen encara malhauradament en moltes localitats catalanes, i lo que es pitjor, que estampa diariament molta part de la prempsa catalana! ¿Y ab què's reconeix més que ab altra cosa aquexa malanada penetració d'altres parles dins la nostra? Ab la Sintacsi. ¿Y a què's deu aquexa aparent i eccessiva semblança del català ab la llengua castellana? A res més que a la corrupció de la nostra Sintacsi, i a la poca importància que se li ha concedida en els estudis llingüístichs a Catalunya. Quan vinga un foraster, nescient de les nostres coses, i vulga fer argument contra la individualitat de la llengua catalana, de la facilitat ab que un castellà entén y tradueix molt facilment nostre idioma sense prèvia preparació, no sabrem què contestar-li si no estem ben possehits de les diferències més essencials entre la nostra Sintacsi i la castellana. Que 'l català no té Sintacsi pròpia es molt bo de dir.quan no s'ha estudiada demunt de textes clàssichs i demunt la paraula típica del llenguatge viu; fóra molta veritat si aquexos vells textes i aqueix llenguatge viu no mostressin res més que un seguit de mots d'iguals arrels que les d'altres llengues neo-llatines, a causa de llur comú orige, si no'ns mostressin més que una matèria sense forma, que un cos sense ànima, car si hem de considerar, segons el parer d'alguns filòlechs moderns, la llengua com una cosa viva, com un ésser de la Història natural, podem dir que la Sintacsi ve a esser l'esperit que informa 'l cos, ve a esser el nirvi, la forsa de constitució, el temperament d'aquest individu que anomenariem llengua.

No fa molt temps un periòdich català retreia ab senyals de satisfacció, la facilitat ab que qualsevol castellà un poch voluntariós entenia la parla catalana, i per palesar aquexa facilitat, feia argument de la manera com els obrers caxistes d'una imprempta traduien totseguit lo que llegien d'un idioma a l'altre. ¿Es axò cosa que faci honor a nostra llengua? Creiem que gens absolutament. Nosaltres ja volem que tothom ens entengui, mes que aquells qui'ns entenen y'ns traduexen, ho facin com fruyt de l'estudi de la nostra parla, com nosaltres no'ns atreviriem a traduir d'un idioma foraster sense conèxer regularment la seva Morfologia, la seva Fonètica, mes sobretot la seva Sintacsi i fins tal volta la seva Ortografia. ¡Quants paragrafs llegim cada dia que no son més que una traducció literal dels períodes catalans que té *in mente* l'escriptor.

No soc jo qui us puga demostrar clarament que 'l català té Sintacsi propia. Encara que com estem fent notar, s'ha oblidat molt a Catalunya l'estudi de la Sintacsi, en el nostre embrionari reviscolament filològich tenim una obra d'empenta que es la porta qui obra 'l camí als estudis d'aquest genre que sens dupte alguns empendràn i altres intensificaràn ab la repicada de campanes que ha feta el present Congrés. Aquesta obra se titula: *Questions de llengua y literatura catalana*, l'ilustre autor de la qual presideix per dret propi aquesta brillant Assamblea, i té d'alsar aquí sa veu autorisada per defensar la individualitat de la nostra Sintacsi. Devant d'aital autoritat acalo la testa, i res dic d'aquest punt tan relacionat ab l'assumpte que estem tractant. Res dich tampoc dels molts casos gramaticals que podria esmentar en comprobació de lo que dexo esbossat, car una bona mostra dels més notables ne tenim ab el desenrotllo dels temes i comunicacions aquí presentats, responent a la idea primordial de la celebració del Congrés, idea que us he esposada cumplint ab un dever tant gustós com d'honra tant inmerescuda. Mes pobres paraules no son altra cosa que un feble ressò de l'esperit que'ns anima a tots quants hem presa part en aquestes festes apoteòssiques de la nostra llengua; jo resumexo aquí l'esperit d'una part del Congrés, d'aquesta part importantíssima endreçada a fomentar l'estudi seriós de la nostra Sintacsi; el detall tècnic,

la qüestió precisa y complecsa, els eczemples dels molts assumptos a estudiar, que's quedin pels mestres i pels dexebles més aprofitats. Mes ara aqueix esperit que aquí voldria saber resumir, us diu per l'intermedi de la meva veu trèmola y humil: Gents catalanes qui aimeu vostra parla, redimiu-la de son esclavatge; per lograr axò, estudieu, escorcolleu, no romangueu en una contínua adoració platònica i estèril, mes en vostres estudis i escorcolls recordeu-vos de la Sintacsi, car fins que la forma enmotlli la matèria, fins que l'ànima se junti al cos, no serà arribada l'hora de fer axecar el nou Llàtzer de la tomba de l'oblit i la corrupció.

De *D. Joan Bardina,* Llicenciat en Filosofía y Lletres.

Guía pedagògica pera escriure les vocals àtones duptoses œ y ou

Senyors congressistes:

Vaig a fer una observació, que tinch rumiada desde que, en virtut de ma professió y per mes aficions, vinch dedicat a estudis filològichs. Es un punt nou, que, si resultés cert, ompliría un buit. Y aquesta doble qualitat de novetat científica y de omplir un buit es prou argument pera que vingui a precisar la observació, preguntar la opinió dels companys entesos, y demanar als apòstols del Diccionari a fer un favor.

Es sabut que, generalment parlant, la *i* fònica jamay ofereix en la escriptura cap dupte. Tampoch l'ofereixen les demés vocals quan son tòniques. Tampoch hi hà dificultat en la escriptura de les àtones, quan se pot recórrer a un primitiu o derivat, com *tOcar*, de *tOco;* de *sAbEr*, *sAbErut*, etc.

Aquestes tres lleis de la nostra escriptura de vocals són regla segura per la major part d'elles. Si s'hi afegís una quarta regla sobre prefixs y sufixs, sempre invariables, el nombre de vocals dubtoses minvaría encara més.

Però sempre resulta un nombre més o menys gros de vocals que per cap de les regles dades faciliten llur ortografía, com la *e* primera de *pEresós*.

Còm guiar a la gent pera la escriptura de semblantes vocals?

Desde 'l moment son inadmisibles els procediments marcats pels nostres gramàtichs.

Diuen uns que devem recórrer al *Vocabulari*. Es procediment segur, però pesat y que fa perdre temps. Ademés, no tenim sempre a mà aquêts Diccionaris. Y, per ara, ni sempre ni mai, perquè no n'hi hà cap de fet pera aquest fi de les lletres duptoses.

Volen altres que s'aprenguin aquestes vocals per la pràctica. Això, sobre no ser segur y exigir molt de temps, va contra els moderns avenços filològichs, que fa de les llengues un organisme llògich y ben ordenat, si be espontani y complexe. Tot en elles té sa causa, sa rahó, el perquè. Y dar per l'ajuda de la pràctica y de la memoria la escriptura de les vocals duptoses, es la quinta essencia dels vells procediments gramaticals, massa seguits aquí encara, per desgracia.

Alguns gramàtichs, proposen la referencia al llatí, buscant la vocal que portava la paraula originaria. Això, devant del procediment pedagògich, queda refutat ab sols enunciarho. Saben llatí un nombre molt reduit de persones, y encara mal llatí molts d'elles. Y les regles de bona ortografia deuen ser pera la generalitat.

Finalment, proposen alguns gramàtichs, la correspondencia castellana. Sobre no ser exacta aquesta correspondencia, hi hà una observació que fa la regla aquesta del tot absurda. Una observació tant clara pels que, ademés de filologistes, son mestres, es que els qui 's guiin per aquesta regla —la generalitat, el vulgus— escriuràn més malament que ans de saberla.

La causa es, que, ignorants els nois y noies de la fonètica castellana, y, ademés d'ignorants, refractaris a n'ella, exageren les pronuncies d'una manera ridícola. Y sentint *a* ben oberta quan diuen la *casA*, la *mesA*, l'hi fan també al dir la *classA*, la *callA*; y

estàn segiríssims de dirho bé, y escriuràn la *e* de *class*E ab *a*, per creure ells que 'l castellà aixís ho fa. No he de multiplicar els exemples, perquè 'ls qui ensenyem sabem que hi son a cada instant.

Jo, buscant una regla per això, y una regla corolari de principis fixos, no una de nemotècnica, m'ha semblat vèurela en la observació que vaig a fer, recullida durant els meus estudis sobre Fonètica de les llengües.

Me sembla que hi hà una proporció tal entre les vocals que concreten les consonants ab aquestes, que l'orgue de l'una, en la generalitat dels casos, pot darnos l'orgue de l'altra. Vull dir que, al trobar una vocal duptosa, fora bo mirar la consonant anterior y posterior seva, y l'orgue y la intensitat d'aquestes, podría darnos l'orgue de la vocal, es a dir, la *a* gutural o la *e* llabi-palatal, la *u* llabial o la *o* gutur-llabial.

La regla sembla estranya. No pot menys de semblarho, sobre tot sabent que ara's formula per primera vegada, y encara com a hipòtesis y pregunta.

Desde 'l moment hi hà antecedents a les Fonètiques estrangeres y a la nostra. A l'hebreu, quan hi hà a fi de paraula una gutural en certes condicions, acompanyada d'una *e* o *i*, pren la gutural una *a*, vocal de son orgue, anomenat *pàtaj furtiu*. A l'àrabe, tractantse, per exemple de consonants quiescentes, hi hà una lley fixa entre l'orgue de cada una d'elles y el de la vocal que té devant. Al llatí, consultant el lèxich, se veu una proporció remarcable entre l'orgue de les consonants inicials y la vocal que les actua.

Al català, pera no multiplicar exemples, d'altres llengues, hi han una pila de síntomes no despreciables, seguits també pel castellà arcaich dels *Poemes del Cid* y l'*Arxiprest d'Hita*. Aixís, pera tapar la cacofonía de la pronuncia *idea*, diu *ideya*, intercalant una *y* palatal, pera acomodarse a la *e* palatal que té devant. Al dir *cada hu*, diem *cada*-G*ú*, posanthi la gutural *g*, perque té devant una vocal gutural, la *a*. Y aixís de mil exemples.

Es ja vulgar en les gramàtiques noves aquella doble llei de que, tractantse de consonants, una de forta'n vol una de forta al costat, es a dir la *atracció dinàmica;* y de que una llabial, per exemple, exigieix altra llabial, es a dir, la *atracció orgànica*, com va explicar aquí ahir meteix el Dr. Codina. Exemples de la 1.ª llei són *so*P*te, dissa*P*te, atme*T*lla, a*C*tuar,* etc. Exemples de la 2.ª llei son *co*M*moure, i*M*portant,* etc.

Jo pregunto; podría afegirshi un'altra llei fònica, que les teoríes de Fonètica composada sembla que abonen y la pràctica en varis casos la confirma, sobre la atracció y assimilació orgànica entre vocals y consonants que's toquen, y d'aquí trauren una regla d'escriptura?

A pesar de ser una mera pregunta, jo poso aquesta regla de llògica fonètica en la *Gramàtica Pedagògica* que tinch a punt d'estampar. Y estich segur de que 'ls lectors en treuràn algun profit.

Es una pregunta, no una afirmació. Jo meteix no puch fer aquesta afirmació lo categòrich que voldría, perquè'm falta, ademés del temps, la base obgectiva pera argumentar, que es un *Diccionari vulgar fònich.* Y respecte d' ixò, me permeto fer una demanda als apòstols del Diccionari, y sobre tot al apòstol per antonomassia, Mossèn Alcover.

Que 'l Diccionari no sigui mort, sinó viu, ben viu. Que no's descuidi, això no, la part etimològica ni la part d'autoritats; però que hi consti sobre tot la part viva de la llengua, notada ab signes especials.

Al tractarse d'una paraula, per exemple, *mare,* que hi consti la pronuncia de totes les comarques, que es el llenguatge viu. La *a*, la *e*, les meteixes consonants, no tener

dos, tres sons, com se sol dir, sinó, a voltes, set, vuyt y més. Pera notarho, podríen usarse senyes convencionals, com s'ha fet ja al estranger.

Y convindría també —convé com el pa que menjem, baix el punt de vista científich— que's fes doble 'l Diccionari, l'un ab tots els mots, l'altre ab sols els vulgars, el fons comú, la veritable llengua, la base científica pera aquesta qüestió que jo he plantejat, y pera altres trascendentals qüestions de la Fonètica.

Aixís, el nostre Diccionari estarà, no a l'altura dels de fòra, sinó sobre d'ells, portant la llengua catalana la devantera de la ciencia filològica mondial.

Del *Germà Ramón Orlandis y Despuig, S. J.*

Necessitat del estudi del llatí per fonamentar la filología catalana

Invitacions repetides que m'eren massa honroses perquè les pugués eludir nascudes pot ser més de l'amistat que de qualsevol altre motiu, me fan avui ocupar per breus instants vostra atenció y ¿qui sab si abusar de vostra benevolencia? Perquè tothom qui estiga mitjanament iniciat en els estudis de Filología romànica, tendrà com a cosa clara y fora de dupte lo que jo tench de tractar, axò es, que pel verdader progrés dels estudis de la llengua catalana son de imprescindible necessitat l'estudi y el conexement de sa mare, la llengua llatina..

Y ¿qui no ho veu qu'es abusar de la benevolencia del auditori, volerli esplicar coses clares? Ab tot y axò, ja qu'estich compromès a parlarvos de tal materia, m'aconsola el pensament de que tal vegada no vos serà de tot desagradable, el recordar una volta més quina es estada la causa a que hi hà qu'atribuir l'innegable retràs de nostra filología.

Perquè ¡ja ho crech que ho es causa de retràs aquest deprestigi tant gran dels estudis que dihuen clàssichs, dins tota Espanya! el qual per forsa havia de arribar fins a les regions que parlen la nostra llengua, y qu'es conseqüencia natural del desgavell en que tenen l'ensenyansa els qui la volen dirigir tota desde un sol punt; y com els es massa fexuga aquesta feina, ho fan de tal manera que no dexen conrar els enteniments de la joventut, com ho farien tants de bons conradors que hi hà dins los nostres centres d'ensenyansa.

Posades aquestes previes esplicacions, crech que ja serà temps de comensar a tractar de la qüestiò.

Y per proposarla ab més claretat y precisió, considerarem la filología o sia la ciencia del lleguatge català (que de noms no he de discutir) segons dos diferents aspectes: lo primer com a ciencia teòrica y especulativa, y lo segón com a directiva de la gramàtica elemental y de tot correcte parlar.

I

No hi hà que ponderar davant vosaltres l'importancia que tenen els estudis jatsia especulatius de la llengua materna: els estrangers no creuen fer de bades un viatge sols per estudiar una llengua que'ls es estranya, y no més per ferne estudis especulatius y ¿nosaltres en farem tant poch cas de la nostra que no més la voldrem usar com a medi utilitari? ¿Axí tractarem la llengua que du congriats en lo sò y significació de ses paraules tot l'enteniment, tot lo cor, tota la forsa creadora y activitat de nostres avis?

Donchs aquets estudis especulatius de la nostra llengua se pot dir que son impossibles en gran part a qui desconeix la llatina.

No hi hà més que veure y considerar quína es la tasca, que té assenyalada tota la filología romànica; ab notable acert y claretat l'esposa En Gustau Gröber, distingit filò-

lech romanista, dins la notable col-lecció d'obres qu'ell dirigeix y anomena fonaments d'aquesta ciencia.

Qui vulga conèxer científicament les nostres llengues, rames esponeroses d'una sola soca materna, del idioma que parlaren els romans, segons el dit filòlech, deu estudiar, dins tals llengues, la existencia que tenen actualment en boca dels qui la parlen, les modificacions que la corrent dels segles dins elles ha introduides y lo darrer sa gènesis y naxement o sia les causes de que 's deriva y es sortida. O per dirho ab poques paraules y usar les qu'usa el romanista, el filòlech fa dins les llengues investigacions empíriques històriques y genètiques. Segons axò lo primer de tot es anar cercant fets y fenomens llingüístichs per los pobles qui parlen nostre llenguatge y dins los llibres que conserven la sagrada tradició dels nostres pares; descubrirlos, sorprendre-los y llavors consignarlos en bones monografíes; però desprès ha de venir el donar-ne una esplicació racional, malavejar, descubrir les causes que 'ls motiven y arribar generalisant, si es que podem, fins a formular les lleis que regexen la formació y evolució de nostre llenguatge.

¿Què sería sense axò la filología, més qu'un estudi purament positivista, ahont mai trobaría repòs l'enteniment?

Molta 'n brolla de riquesa filològica dels llavis tant del ciutadà, com del pagès; axí del vellet que perfuma ses paraules ab lo benehit aroma del avior, com del jove que'ls imprimeix lo sagell de la moda.

Y encara en dorm més de riquesa dins els llibres que 'ns dexaren com a sagrat depòsit nostres majors. Hi hà que entrarhi dins aquexes mines y escavarne tots els tresors.

Però ¿què en tendrem ab tot axò, si no caminam un poch més? Una balquena de noticies que carregaràn la memoria y dexaràn l'enteniment a les fosques. D'aquexes dates n'hem de treure los principis generals, les lleis més o menys invariables de l'aparició y desaparició de vocables, de la variació de les formes.

Y axò es ben cert que no 's farà mai ni's pot fer sense conexements pregons de l'idioma llatí, qu'es la font més abundosa de nostra llengua. Aquí no hi ha terme mitx; o dexem de fer congressos y convidarhi als estrangers, dexem d'estudiar científicament nostra llengua, contentantnos que sia citada qualque volta dins los escrits estrangers, ó si no volem axò, que no's sentin més a dir aquelles fades necetats que diuen uns pobres homes, que'l llatí es pels capellans, qu'es cosa passada de moda. Ja es ben ver qu'es cosa dels capellans o per dirho millor de l'Iglesia, nostra mare, haver salvat d'un naufragi inevitable la ciencia y llengues antigues.

¿Però son capellans un Künher, un Draeger, un Rietman y tants y tants autors qu'en nostre temps han fets estudis tan acabats de la llengua llatina, com may s'en eren escrits?

De tals ignominies no hi hà més que riuresen; però tornant a lo nostre, dich que les investigacions empíriques del estat present de nostra llengua, encara les podrà fer qui no conega el llatí; les investigaciòns històriques ja li costaràn un poch més y no'n treurà tant de fruyt; però les investigacions genètiques li son de tot impossibles. Perquè si s'han de fer tals investigacions estudiant el llenguatge en ses causes, ¿com podrà fer res de profit dins un estudi semblant, qui vulga estudiar el català com qualsevol llengua romànica, desconeguent la llatina?

De dos principis s'originen les llengues que parla l'home: l'un es actiu y eficient, l'altre passiu y receptiu; lo primer, com en tota obra de creatura, estampa son sagell

en lo altre, el modifica y transforma, acomodantlo y ordenantlo a ses propies necessitats y tendencies. Quan se tracta d'una llengua, aquest principi eficient es el mateix home ab sa naturalesa y caràcter, ab ses condicions y calitats, tant anímiques com fisiològiques; ab conciencia de lo que fa, o be moguentse impulsat per un instint inconscient; axí muda y converteix els sòns materials y morts en signe y espressió vivent de tot quant ell sent y pensa.

L'element material y passiu, al menys ja fa molts de segles, son les llengues preexistents, que trasmudantse poch a poch per l'influencia de l'home en lo sò y significació de les paraules, arriben a perdre tant son caràcter y propietats y adquirirne de tant nous que ja es poden dir altres llengues. Aquesta es la relació que tenen les nostres llengues, que s'anomenen romanes, ab lo llatí de qui principalment sortiren.

Aquest no es lloch de provarho, si no de treure les conseqüencies d'axò.

Els mes eminents romanistes ho donen per suposat. A qui no llegui llegirlos, avinents té los treballs de nostre Mossèn Alcover ahont trobarà reunides y compendiades ses doctrines. L'article de Gastò París per que comensa la publicació de Romanía fa bona llum a n'aquest punt.

Donchs discurrim ab breus paraules: el fi de les investigacions genètiques d'una llengua es conèxerla en sos principis y causes; un dels principals principis y causes de la nostra llengua, com de les altres romàniques, es el llatí; es dedueix donchs llegitimament que sense estudiar el llatí no podem fer estudis complerts de nostra llengua. Y tal volta nostra llengua en fretura més encara que no ses altres germanes.

El que fou casi iniciador dels estudis científichs del romà, el francès Raynonard, identificant nostra llengua ab la provensal qu'anomenava romana, la posava com intermediaria entre el llatí y les altres llengues modernes que s'en diuen filles. Axò es; deia que del llatí ja envellit nasquè una filla pubilla y aquesta fou nostra llengua, llavors d'ella brotaren les altres llengues romanes. Be es veritat que axò ja ningú ho admet, però mostra si ho es ben filla la nostra de la llatina.

En mans de tots poden estar, ja qu'estàn traduides al francès les riquíssimes gramàtiques d'En Diez y En Meyer-Lübke. Allà trobam nostra llengua mentada entre ses germanes, (massa arreconada tal volta y d'axò en tenim nosaltres la culpa).

Anaula a cercar dins tals obres, y sempre la trobareu il-lustrada per llum presa a sa mare la llatina. La fonètica, la morfología, la sintaxis, tot està plè de llatí, axí clàssich com vulgar; qui no conega tal llengua, no podrà llegir tals obres.

«Entre les filologíes auxiliars de la romànica, diu En Gustau Gröber, la més important es la clàssica, perquè una de ses parts es l'estudi del llatí clàssich que es la llengua que tè parentesch més pròxim ab el llatí vulgar».

II

Resta parlar del altre punt que he apuntat al comensament, axò es, de la necessitat del llatí com a fonament ben principal de nostra filología pràctica, del estudi científich y especulatiu de nostra llengua, per quant se dirigeix a la pràctica, y fa llum a la gramàtica elemental, l'unifica, l'ordena, l'encamina aptament a n'el fi que li pertany, qu'es a ensenyar la parla clara, correcta y neta de foresterades, a los enteniments y llavis encara verges dels infants. La filología moderna 's cuida poch de triar y forgar la llen-

gua y mira la introducció de mots estranys y el camvi de la sintaxis, com a resultats naturals de lleis filològiques que obren necessariament sobre la llengua.

Mes be confessen els filòlechs qu'un dels factors principals de l'organisació d'una llengua es la voluntat humana qu'introdueix en la llengua transformacions y mudances y resisteix a les que volen entrar. Donch si mirau com un mal la corrupció de nostra llengua, si desitjau ab ardor sa regeneració més complerta (y qu'es aquest lo desitx de tots ben clar ho diu la reunió d'aquest Congrés) es ja ben hora de lluitar contra tot principi de corrupció y decadencia, axí de part de fora, com de part de dins. De fora ve l'influencia corruptora de las llengues estranyes que 'ns rodejen, de dins la disgregació de la nostra. Cap d'aquestes malaltíes se cura com creuen alguns, ressucitant termes que ningú entén, ni cercant entre les formes la que més s'allunya del castellà, o aferrantse cadascú a la que millor li pareix. Perquè tots aquets sistemes no son fundats en rahò, cosa que no necessita probansa; y ahont la rahó no impera tot ha de quedar per forsa en mans del arbitri privat, que es la causa més natural de confusió y divergencies.

No hi hà donchs altre camí per conservar l'unitat de llengua que malavejar per tenirne un conexement perfect, y difundirlo més y més per tota la nostra terra.

Sols qui estudía com convé el llenguatge de nostres pares, concep un íntim convenciment de que no es mes qu'un y el meteix a pesar de ses variants per hont se vulla se parli y pren per norma de selecció, no la passió regional ni el parer particular, sinó el geni de la llengua y les lleis de son organisme. Y aquest es un profit ben pràctich del conexement teòrich del llenguatge. Donchs, si com deia abans, sense conèxer el llatí es cosa ben impossible l'estudi plè y lluminós de qualsevol llengua romànica, es cosa també prou clara que sense l'ajuda del llatí, serà feina ben dura y poch profitosa la conservació de nostra llengua.

Ho veurem més clarament, si devallam a un parell de consideracions pràctiques y concretes.

Lo primer que demana la cultura llingüistica de nostre poble es, sense dupte, que sapia tothom llegir y escriure correctament en català. Donchs axò no dexa d'incloure dificultats notables, perquè les nostres vocals no son definides com en castellà, y axí no tenen representació gràfica exacta. N'hi hà de gramàtichs que per obviar aquest inconvenient, apliquen signes o accents ab que cuiden de representar lo més exactament que puguen los diversos sòns intermitjos. Jo crech que, si tothom dins la terra que parla la nostra llengua, pronunciés de la matexa manera, sería aquest un sistema molt rahonable. Mes l'unitat en quant a la pronunciació s'es prou trencada. Hi hà gramàtica catalana y ben sabiament escrita que dóna per regla que la *e* accentuada may es muda y els mallorquins la hi pronuncíen ben sovint; lo que diuen els gramàtichs que la *o* àtona pren la pronunciació de *u*, a moltes regions no's fa. O que s'esborren de les gramàtiques aquestes normes esclusives de fonètica o que's rebuji de la literatura catalana a l'esplèndida escola valenciana, que no's tinga com a de sa familia els successors d'En Ramon Lull, que's prengui com a forastera la terra ahont s'escrigueren les admirables Costums de Tortosa.

¿Perquè no's resol el problema permetent la llibertat fonètica y procurant l'unitat ortogràfica? ¿Perquè no avesam a tots a escriure de la matexa manera, d'una manera la més acomodada que's puga a totes les varietats de la llengua y després dexam la pronunciació a l'ús de cada país? Y si axí ho haguessem de fer aquesta forma comuna y

acomodada d'escriure ¿ahont la podríem trobar, si no es dins l'historia de la llengua, dins les lleis de sa fonètica, y en los casos de dupte, que per forsa han d'esser molts, perquè no'ns havíem d'aprofitar de l'etimología dels mots? Y d'aquí ja's veu ben clar que ho sería de profitós el llatí. Y qu'axò deu ferse axí, està en la conciencia de molts; no sé l'etimología d'aquest mot, contestava Mossèn Alcover, a qui li reprenía la manera qu'usava de representarlo per escrit.

Y ¿la Morfología catalana no necessita per a ferse, l'estudi atent del llatí? La conjugació catalana n'es filla de la llatina y d'ella n'es nada y exida segons lleis determinades y rahonables. Qui llegesca els autors antichs, la trobarà ja formada, un poch menys eufònica que la moderna, emperò també molt més una dins totes les regions que conversen la nostra llengua. La tendencia popular es a desferla més y més; per conveniencies analògiques se barrejen les varies conjugacions, s'axampla sempre més y més la guturalisació dels verbs: no més l'estudi històrich de la llengua allumenat pels conexements de les fonts d'ahont es sortida pot tornarla a l'unitat.

No més he pogut apuntar com heu vist unes quantes nocions sobre lo qu'havía de tractar. No permetíen res més les estructures del temps que tenim assenyalat.

Y n'estich content axí meteix perque axí vos he molestat no tant de temps, explanantvos conceptes que no volen discusió.

Fassia Deu que convensuts tots de la necessitat del conexement del llatí, axí per l'estudi especulatiu, com per l'avens y conservació de nostra llengua, emprenguem quant a n'aquest punt y quant a d'altres la reinvindicació de nostra llibertat d'ensenyansa, perquè desfermats de trava que aturi el vol de nostre progrés, poguem pujar fins a les cimes més altes de tota verdadera cultura.

De *D. Ramón Miquel y Planas.*

Els relatius *que* y *qui*

L'ús vulgar del català ha vingut a confondre, per influencia castellana, aquests dos relatius. El *que* s'ha empleat esclusivament y en detriment del *qui*, de la manera que les quatre oracions qui segueixen plenament demostren:

L'home *que* camina	(en la qual el *que* es subjecte animat)
L'home *que* jo dich	(hont el *que* es complement)
La cosa *que* convé	(hont el *que* es subgecte inanimat)
La cosa *que* jo faig	(hont el *que* es complement, ab subjecte inanimat)

Això no obstant, alguns gramàtichs moderns, com es ara els senyors Bulbena [1] y Grandía, [2] distingeixen el cas en que'l subgecte es animat d'aquells en que no es. El relatiu agent devé *qui* en el primer cas y resta *que* (agent o pacient) pera 'ls altres. El primer exemple sería:

L'home *qui* camina

En cambi el senyor Fabra [3] estableix la distinció entre 'l relatiu subgecte y 'l relatiu complement, fent *qui* el primer, y deixant *que* l'altre: Així el tercer exemple donat més amunt, devindría:

La cosa *qui* convé

No obstant el senyor Fabra (com també el senyor Grandía) reconeix que l'ús actual en català se limita al *que*, com hem fet constar nosaltres de bell principi.

L'obgecte de la present comunicació no es altra que l'advocar per la restauració, dins el llenguatge literari quan menys, del *qui* subgecte, tal com se troba empleat en les obres dels nostres autors clàssichs, y tal qual s'usa encara en la llengua francesa.

Els clàssics catalans feien, en efecte ús del *qui* ab una constancia ben significativa; y si en alguns cassos trobem el *que* com a subgecte (ben pochs relativament) devem més aviat atribuhirho a descuyt o a mala transcripció dels copistes y editors. Podríem retreure copiosos exemples de l'ús del *qui* com a subgecte, tant si 's tracta d'un agent animat com d'un inanimat; emperò 'ns limitarem al següent, enmallevat a Ramon Lull, y el qual sembla fet aposta pera establir la invariabilitat del relatiu *qui* com a subgecte:

«En aquest libre son entencions, ço es a saber primera entenció e segona, primera »entencio es la fi e l compliment de la causa, així com arbre *qui* es per la segona inten-

(1) *Lliçons familiars de G. C.* per Antoni Tallander; pl. 25 de la ed. 1898.
(2) *Gramàtica Etimològica Catalana;* pl. 199, ed. 1901.
(3) *Contribació a la G. de la Ll. C.*; plana 110, edició 1898.

»ció e lo fruit per la primera. E habitar *qui* es per primera intenció e casa per la sego-»na, e ulls *qui* son per la segona intenció, e veer per la primera, e enteniment *qui* es »per la segona intenció e entendre per la primera. E Deus *qui* es per la primera inten-»ció e les creatures per la segona, e en axi de les altres coses [1]...»

Aquesta es, sens dubte, la regla llògica, que cal, al nostre entendre tornar a l'ús del català; cosa certament gens difícil si 'ls escriptors de cap d'ala del nostre renaixement ne donen l'exemple, y tenint en compte de més a més (si no estem mal informats) que 'l *qui* com a relatiu es encara vivent en el parlar de qualque encontrada mallorquina, y que s'es perpetuat per tradició fins a nosaltres en frases fetes: *L'any qui vé.*

Partidari d'aquesta restauració, se manifestava ja En J. M. Guardia, primer editor del Bernat Metge, quan escrivía:

«C'est peut-être de l'abus de *che* en italien, et de *que* en castillan, qu'est venu ce »singulier usage, contraire a la syntaxe. Quoi qu'en dise Horace, et ne fraudrait pas »que l'usage bravât la raison, en autorisant des solécismes. Il appartient aux grammai-»riens de faire la police de la langue» [2].

Y, en efecte, la sintaxi com a rahó o element científich de tot idioma, s'ha de plànyer principalment de la postergació del *qui* per l'ús abusiu del *que*, en el català. Car la sintaxi es la millor defensa dels furs del llenguatge, donchs si 's fa poch cas d'aquest aspecte purament especulatiu, y els qui parlen son gent poch curosa de la propietat en el parlar, preocupantse únicament de *ferse entendre* (a l'estil d'aquells qui, incapassos d'apendre ab correcció una parla estrangera, semblen volerne desdenyar l'estudi, refiantse de una incompleta educació auditiva, qui es el major ridícol en que pot trobarse un home entre gent educada) se cau molt prompte en altre defecte, el d'ambigüetat y imprecisió, càrrech el més gros que pot ferse a una llengua.

Y això es lo qui passa en català respecte del *qui* relatiu agent, com anem a demostrarho tot seguit. Si dihem

El tigre *que* vencé el lleó

no 's desprèn pas de la frase aquesta, correctament construida segons l'ús general, si el tigre es el vencedor o ho es el lleó: pot esser l'una cosa o l'altra. Cal fer notar qu'en català l'ús de la preposició *a* pera l'acusatiu es un altre atentat a la sintaxi encara que per influencia del castellà s'hagi vingut fent així continuament, ab manifesta impropietat.

Donchs, si volem que 'l tigre sia 'l vencedor, fixemnos en la manera com ho podría espresar un castellà:

El tigre que *al* león venció

això es, mitjansant la preposició *a* de l'acusatiu. En cambi un francès diría:

Le tigre *qui* vainquît le lion

precisant sa intenció ab el relatiu *qui*.

(1) Lull. *Libre de Santa Maria*, Ed. dels bibliòfils, pl. 1, ratlles 4 y següents.
(2) Introducció al *Songe de Bernat Metge*; pl. XCVII, edició de 1889.

Tindríen significació contraria les següents frases:

El tigre *que* el león venció
Le tigre *que* vainquît le lion

Cal donchs en català fer ús del relatiu *qui* o *que* segons el cas, posat que no 'ns es permesa la utilisació de la preposició acusativa.

Algú, potser, ens obgectarà que moltes vegades, quasi sempre, el sentit de la frase ressurt clarament per la força de la llògica, y que per lo tant el *qui* s'es fet del tot innecessari. Aixó es una rahó, (fins a cert punt no més) car si dihem:

El peix que ha pescat un home

lo natural es entendre que l'home es el pescador y no 'l peix, donchs la realitat es sempre aquesta. Emperò nosaltres ens hem proposat aquesta vegada dir lo contrari, car hem volgut referirnos al redolí aquell de l'auca del *mon al revés* en el qual els peixos devenen pescadors d'homens. Pera fernos entendre haurem de dir:

El peix *qui* ha pescat un home

Y cal que poguem dirho gramaticalment això en català, puix pera que un llenguatge pugui esser tingut per cosa perfecta, ha de possehir la facultat d'espressar ab tota precisió qualsevulga idea per impensada y estravagant que sembli, a la qual un cervell humà pugui donar forma.

Moguts d'aquest desitg, y perquè 's tracta d'una cosa que 'ls clàssichs catalans ens ensenyen, y perquè 'l francès ens ne dona continuament norma y exemple dignes de seguir, es que proposem que 'l relatiu *qui* sia tornat a usar hont li pertoca.

De **Mossèn Esteve Casaponce,** Rector d'Arles del Tech.

Diferencies més notables que hi ha entre 'l català parlat a Barcelona y 'l catalá parlat en el Russilló y especialment en el Vallespir

Les diferencies qu'hi ha entre 'l català de Barcelona y 'l nostre, y que fan l'objecte de la comunicació que tinch l'honor de submetre an al Cungrés, petites les unes, més grosses les altres, sun multes y miren les tres parts de la gramàtica, això es, la fonologia, la lexicologia y la sintacsis.

A mida que 'lse rencontraré, senyalaré les petites, sense m'hi aturar, y analisaré les grosses perqué sun elles les que donen una fisionomia tan especial an a la nostra llenga russillonesa-vallespirenca.

I. Per la part tonològica, deixant an el eruditíssim y peritíssim doctor Schädel el cuydado de comptar y fixar, per graus infinitesimals les variacions que pateix, de comarca a comarca, y finse de poble a poble, la fonètica russillonesa —com le de pertot arreu— notarem:

1.º El só llabi-dental de la *v* nos es practicament inconegut. Per nosaltres aqueixa lletra sona exactament com la *b;* y pensi qu'això serà degut a l'influencia castellana.

2.º La equits *(x)* considerada com un só compost, la pronunciem sempra forta com si hi havia una *c* y una *s;* y crech qu'això nos ve del francès que desconeix la suavisació de la *x* forta.

3.º La vocal *o* ten per nosaltres dos sons, y no tres com else ten aquí pels barcelonins. Es sonora com en les paraules: *roch, gros;* o es fusca com en les paraules *florit, obert* que pronunciem com si eren escrites amb una *u*.

Y si, comparada ambe la barcelonina, la pronunciació rusillonesa apar fluixa y sense relleu, es clar qu'això vé d'aqueix cambi tan frequent de la *o* sonora ambe la *o* fusca.

Més diré encara: La verdadera característica de la fonètica rusillonesa la constitueix aqueixa diferencia de sonoritat de la vocal *o*. Mirem de ne donar una ideia, mitjansant alguns exemples presos en paraules que porten aquí la *o* sonora, (o mitg sonora), y que la deixen allí per penre la *o* fusca:

A sobre 'l pónt róig hi fa un sól horrorós que fónria ferro.
El gós rós de la torre del Canigó, quan tót es fósch, jaupa cóm un llóp.
Si no sóch sort serà pas falta de soróll.
Hi ha dolórs y penes tan amargues que cap consolació no 'lse pória tórnar dólses.
Si la sequera continua les fònts s'estroncaràn.

Crech qu'es aixís que parlen els barcelonins, a poch o menus; y mireus assí ara com les meteixes paraules else diuen els vallespirenchs:

Sus del punt ruig hi fa un sul hurrurus que funria ferro.
El gus rus de la turre del Canigú, quan tot es fusch, jaupe com un llup.
Si nu sum surt serà pas falta de surúll.
Hi ha dulurs y penes tan amargues que cap cunsulaciú nu 'lse puria turnar dulses.
Si la sequera continua les funts s'estruncaràn.

Ara be. Mes an a quina influencia cal atribuir aqueixa desviació de sonoritat, aqueixa inclinació de la *o* russillonesa cap a la *u*, aqueix cambi del só merament gutural de la *o* en sò gutural llabial? Serà influencia castellana? Serà influencia francesa?

En aquest cas particular podem dir qu'hi ha multa barrejadissa. Tot soviny el castellà diu *u* quan el barceloní y 'l francès diuen *o*, com se veu en aquestes paraules: *la muerte, el puerto, el mundo, el buen sueño,* que 'l barceloní pronunciarà: *la mòrt, el pòrt, el món, el bòn sòn:* y 'l francès seguirà 'l barceloní, diguent: *la mort, le port, le monde, le bon sommeil.*

De totes maneres sembla que serà més aviat influencia francesa, perquè el francès, pertot arreu de la *o* sonora ne fa *u*, escrivint aquet só amb una *o* y una *u*, com se veu en multes paraules: *pouvoir* de poder, *vouloir* de voler, *toujours* de tot jorn; y fins alguna vegada, per fuge més de la *o* sonora se'n va fins aquell só que li es tan especial, so merament llabial que 'ls espanyols dificilment aguanten parlant y que tan facilment fan xiulant, vull dir la *u*. Y d'això ne tenim un exemple en la paraula *poder* ambe la qual el francès fa *pouvoir* y *puissance*. Notin que 'l russillonès desconeia la *u* xiulanta francesa.

Per altra part la llei del minvant esfors fa passar la *o* sonora seguida de la *n*, del só gutural-paladal barceloní *ón* an al só gutural-nasal francès *ôn*, sò dejà mitg enfusquehit qui esdevé poch a poch el só gutural-llabial russillonès *u*, com hom ho pot comprovar en les seguents paraules: pónt, fónt, món, de les quals el francès ne fa *pônt, fônts, mônde*, y nosaltres russillonesos: punt, funt, mun.

Devegades el francès cambia també la *o* sonora o mitg sonora en el diptongo *eu* qui sona, el més soviny, com una *e* muda y qui, sempre per la llei del minvant esfors, acaba per esse una *u* russillonesa, v. g.: de *color*, *dolor* y *flor* se'n ha fet les franceses: *couleur*, *douleur* y *fleur*, y finalment les russilloneses: *dulur*, *culur* y *flur*.

Vaji com vaji, y quina que sigui la causa, aqueixa diferencia de sonoritat de la *o* russillonesa relativament an a la *o* barcelonina, es un fet imprescindible; y tant ho es que, si un vallespirench, parlant català, s'atreveix a pronunciar la *o* barcelonina, li diuen que parla espanyol y finse se li'n burlen. De tal manera que 'l russillonès qui, volguent fer reviure en el seu pays la llenga dels avis, pronunciaria la *o* barcelonina faria una feina contraproduhent.

Encarem nos hi donchs amb aqueix fet, y demanem nos com convé d'ortografiar aqueix só per ne facilitar l'ortologia, y si'l representarem sempre amb una *u* cada vegada que la fonètica ho sembla exigir.

Assí, el camí furqueja y nos se presenten dues vies:

En la primera l'etimologia marxa abrassada ambe la fonètica, demanant totes dues la *u*.

En la seguna, les dues filles de la fonologia se giren l'esquena, tirant l'una cap a la *o* y l'altra cap a la *u*.

En el primer cas, crech que tenim d'escriure amb una *u*, així meteix com else pronunciem totes les paraules qui desde 'l llatí porten la *u*. Entre tantes que n'hi ha, aquí

ne teniu algunes: sum mult duls; ells sun surts; el mun es fusch; l'umbra del Canigú s'estén sus del Russilló; al cim de la turre hi ha una pulla penjada en una furca; una guta d'aquella ampulla del recú refrescaria la buca.

En el segun cas, per tant que la fonètica y l'etimologia se renyin y se barallin en el Russilló, m'apar qu'encara cal donar raho an a la més vella qu'es l'etimologia. Y aixís es que bo y pronunciant *rahù*, *acciù*, *rujùr*, escriurem no obstant: *rahó*, *acció*, *rujor*, perquè es aixís que 'ls llatins ho escrivien ambe la *o*, sonora o fusca: *ratio*, *accio*, *rubor*, y que, per altra banda, les desenou parts de Catalunya escriuen y pronuncien la *o*. Y com *major pars trahit ad se minorem*, tenim conclusió.

Si ho fem com ho dich, y s'accepten aqueixes dues regles d'ortografia, compartim la diferencia y també les dificultats. Gracies an a les comunicacions qui se faràn de més en més frequents entre les varies comarques de Catalunya, gironins, barcelonins, lleidatans, mallorquins y valencians afluixaràn la tonicitat de la *o* que l'etimologia volria cambiada amb una *u*, y 'ls russillonesos, vallespirenchs, cerdans y conflentans pujarem poquet a poquet, de la *o* fusca que fem en masses paraules fins an a la mitja sonoritat de la *o*, qui an aqueixes meteixes paraules tenia de corresponre. Per alcansar aviat aqueix duble resultat, el tot seria que 'ls catalans d'una y altra banda del Pirineu olvidessen un xich certes coses, ja llunyanes, y fessen més verdadera la germanor que la naturalesa mana an als fills d'una meteixa mare.

Enfí y per n'acabar amb aqueixa questió de l'ortografia, an a los qui baix el pretexto de la fer més aguantable volriem simplificar de més en més l'ortografia catalana, en aquêts me 'lshi cal dir un conte del qual vaig esse l'innocentet hèroe.

Un cop era un ninet de sept o vuyt mesos. An a la seua mare sempre carregada d'infants li faltava temps per se mudar soviny de vestidura y sobretot per se cofar amb la lligassa de puntes que dona an a les dones del Russilló aquella fisionomia tan especial. Y donchs un die de festa anyal, la bressayrola del ninet, rencontrant per un carrer la mare ben mudada li va acostar al fill, qui tan plà, tenia ganes de brenar. Y mireusassí que l'infantó, se mirant aquella dona tan ben cofada, se va subtadament desfer en crits de plorar y se va jitar en derrera dins dels brassos de la bressayrola, renegant aixís a la seua manera de be qu'ell havia pas regoneguda per la seua mare.

Y es per això que vos dich: mudem la mare si voleu, mes mudemla de xich en xich, nos recordant qu'altrament no procedeix la naturalesa.

4.º Si dihem com a Barcelona: *una imatge, un prestatge, un selvatge,* alguna vegada, també deixem de fer sentir la *t* devant de la *g* y aixís dihem: *corregir*, qu'això encara es influencia francesa.

II. L'ARTICLE

Per la part lexicologica abunden les diferencies.

1.º Del article feminí propi *na* no'n tenim altre rastre que la *n* que 'l poble ajusta an al nom de Anna, v. g.: *Diguis an a la Nanna que m'esperi. Mira Nanna que 'l temps se fa curt y vol ploure.*

2.º L'article comú definit *lo*, plural *los*, no es usat sinó al Russilló y a Cerdanya.

Els vallespirenchs y 'ls conflentans usen exclusivament: *el, els, la, les,* v. g.: *el pa, el vi, el pare; els pans, els vins, els pares.* Els articles *lo, los* sun motiu de burla per la gent

de Vallespir quan tracten amb cerdans y russillonesos qui diuen: *lo pa*, *lo vi*, *lo pare; los pans*, *los vins*, *los pares*. L'article *el*, *els* se pronuncien *al*, *als*.

3.º L'article neutre *lo* també nos es inconegut al Vallespir. Aixís es que sempre direm, sense cap excepció: *el més mal es qu'aixís com ho diu se'n desdiu; el milló seria que vinguesses tu, que d'ell no'n farem res.*

EL NOM

En la plana del Russilló y particularment a Perpinyà, se sol suprimir la *n* en els plurals dels noms que no la porten en el singular, y aixís es que de *pa*, ne fan *pas;* de *ma*, *mas:* de *canto*, *cantos;* d'*hortula*, *hortulas*, y se burlen dels vallespirenchs qui diuhen: *tres pans*, *les dues mans*, *pels cantons*, *els hortulans*.

Y tant estimem aqueixa *n* els Vallespirenchs que fins la posem allà hont no tinria d'esse. D'un altar ne fem dos *altans*, d'un pilar, dos *pilans*, mentres los de la plana ne fan dos *altàs* y dos *pilàs*.

PRONOM

1.º Els pronoms *lo*, *los*, que pronunciem *lu*, *lus*, feminí *lé*, *les*, sun per nosaltres russillonesos, no solament afixos dels pronoms *ell*, *ells*, mes encara verdaders pronoms demostratius que nos serveixen en el sentit del demustratiu llatí *illud*. v. g.: *lo que convé an als pobres es salut y feina. Lé que més estimi es la més petita.*

2.º An al plural de la 3.ª persona de *ell*, *nosaltre*, dihem *ells* y *ellos*. v. g.: *Ells arrai! ja poden! An ellos si que tans als hi fa que plogui com que nevi.*

3.º En l'alt Vallespir, les formes *mon*, *ton*, *son*, *ma*, *ta*, *sa* y 'ls llurs plurals, si be no hi sun inconegudes, hi sun inusades. Soles hi sun empleades les formes: *el meu*, *la meua*, *el teu*, *la teua*, *el seu*, *la seua*, *el nostre*, *el vostre*, *el llur*.

4.º La forma *lé* del pronom demostratiu també l'usem com a pronom personal de la 3.ª persona del feminí. Aixís es que del pronom *la* ne fem *lé* quan segueix inmediatament l'imperatiu o que 'l segueix precedit d'un altre pronom personal de 1.ª o de 2.ª persona, v. g.: *Vol que li porti? porta lé* o *porta me lé. Vol que me la menji? menja te lé*. Seguit del datiu *li*, se contracta amb aquet, o, millor dit, desapareix, v. g.: *porta li* y no *porta lé li*. El plural d'aquesta forma *lé* es *elsé*. v. g.: *menja te'lsé*, *menjem elsé*. Seguit del datiu fora: *elsi*. v. g.: *menjem no'lsi*.

VERBE ESSE, SER

Dihem: *sum* y *sun* en 1.ª persona del singular de l'indicatiu.

També dihem: *sem* per *som*, *seu* per *sou* y *sun* per *son*.

El preterit perfet el formem nosaltres amb el auxiliar vulgar *vaig*, *vas*, etc. y l'infitiu, v. g.: *vaig esse* o *vaig ser*. Aqueixa regla no pateix excepció y se refereix an a tots els verbs quins que siguin.

La forma *fora*, *fores*, etc., del preterit imperfet de subjuntiu nos es inconeguda.

En el preterit perfet compost de l'indicatiu dels verbs actius li donem l'auxiliar *esse*, an a la 1.ª y 2.ª persona, sigui singular, sigui plural, y l'auxiliar *haver* an a la 3.ª persona y aixís dihem: *sum menjat*, *ets menjat*, *ha menjat*, etc.

VERBS QUINS QUE SIGUIN

En tots els verbs regulars o irregulars acabem :

1.er En *eu* la 2.a persona del plural del present de l'indicatiu y de l'imperatiu, v. g.: *canteu*, *ameu*, etc.

2.ón En *u* la 2.a persona del plural de l'imperfet de l'indicatiu y del preterit imperfet de Subjunctiu, v. g.: *cantavú*, *cantariú*, *cantessú*, *surriú*, *curririú*, *currissú*.

3.er Amb una *n* la 1.a persona del plural dels temps subre dit en el n.o precedent v. g.: *cantauen*, *cantarien*, *cantessen*, en lloch de *cantariem*, *cantavem*, *cantessem*. La 1.a persona del singular del present de l'indicatiu s'acaba amb una *i* en els verbs de la 1.a conjugació. v. g.: *jo canti*. Poch a poch aqueixa *i*, sigui sola, sigui ambe la forma augmentada eixi, se fica per tot arreu. v. g. *jo cantavi*, *que jo canti*, *que jo cantessi; jo llueixi* y *rellueixi*, *jo viuhi*, *jauhi*, *cauhi*, *riuhi*, *mouhi*, *creuhi*, *beuhi*, *escriuhi*, *jo vivii*, *jauhii*, *cauhii*, *riuii*, *mouhii*, *creuii*, *beuii*, *escriuii*. També dihem, indiferentment: *responch*, *princh*, *entench* o *responi*, *premi*, *enteni*, a la 1.a persona del singular de l'indicatiu.

De manera qu'hi hà pochs verbs qui no s'acabin amb *i* en la 1.a persona del singular del present y del perfet de l'indicatiu, y del present y del perfet del subjuntiu.

Tots els verbs en *re* precedida de *ld* o *nd* perden, en el Vallespir, la *d* en quins temps que sigui. Aixís dihem, an a l'infinitiu: *resporre*, *entenre*, *molre*, *penre*, *valguer*, *resolre;* an al futur: *responré*, *entenré*, *molré*, etc.: *tenir* fa *tinré;* an al preterit imperfet del subjuntiu: *responria*, *entenria*, *molria*, *penria* y *tinria*. *Poguer* fa *poré* y *poria; volguer* fa *volré* y *volria*. *Ixe* al lloch de *eixir*, porta pertot la *i* inicial. *Fugir* també es *fuge* a l'infinitiu. Alguns verbs, entr'altres *cabre* y *témer* acaben per esse del tot inusats. *Cabre* es reemplassat per *estar*, y *témer* pel verb francès catalanisat *crènye*.

Aquestes diferencies y altres que poriem treure dels participis de present y de preterit, sols else senyali, finse y sens ordre, per cridar l'atenció dels senyors cungressistes qui, si venen a lligir alguna obra escrita en russillonès o en vallespirench se poràn fer càrrech que lo qu'elsi semblaria incorrecció de l'autor o de tipografia es sensiblement propi an al nostre dialecte.

SINTAXIS

Y ara ve una de les diferencies més notables qu'hi hà entre 'l russillonès y 'l barceloní. La constitueix la posició dels pronoms personals quan acompanyen el verb y que se divideixen, seguns la llur posició en proclítichs y enclítichs, o sigui en prefixos y sufixos.

Quin que sigui el paper que fan en l'oració els pronoms de 1.a, 2.a y 3.a persona, sempre posem devant la persona més digna.

Y es aixís que direm: *me se 'lse volia menjar*, y no *se me les volia menjar*, *me s'amaga*, y no, *se m'amaga; me te se vas oferir*, y no, *te'm vas oferir; me te 'l menji* y *te me 'l menji; me te 'ls-i menjaràs tots* o *me te se 'ls-i menjaràs tots*, y no, *te me 'ls-i menjaràs tots*. Notem de pas, qu'encara hi podem posar algun altre pronom. v. g.: *jo me te se 'ls-i'n menjaré la meytat*, de tal manera que pot esse que cap altra llenga tingui la facilitat de reunir aixís cinch o sis formes pronominals.

També nos cal fer notar que l'inversió tant usada en el barceloní y que 'l fa tant semblant an al castellà nos es inconeguda, fora del imperatiu. Direm *porta lo*, *porta lé*,

porta 'lse, mes may direm, *per portarlo, per portarla, per portarlos*. La corrent qui ha fet desaparèixer aquesta inversió dels pronoms es per nosaltres incontrarestable.

El pare Nonell diu que la diferenta colocació dels prefixos y enclítichs pronominals es un dels caràcters que més distingeix l'actual mallorquí y valencià del català modern. L'eruditissim pare Nonell me perdonarà de li dir qu'ha prescindit del russillonès qui tant s'aparta dels altres dialectes de la llenga catalana relativament a la colocació de dits prefixos y enclítichs.

Senyors: Amb aquesta comunicació, sum pas cregut ni volgut fer obra de saberut perque no'n sum en cap sentit, sum volgut solament vos dir: repareu aquestes diferencies y digueu lo que vos en sembla; si 'lse cal guardar, o si 'lse cal poch a poch fer desaparèixer per formar una llenga més homogenea.

De ***Mr. J. Saroïhandy***, Professor auxiliar del Liceu de Versailles.

El català del Pirineu, a la ralla d'Aragó

SENYORS CONGRESSISTES:

Un dels amichs més corals que tinch a-n aquesta terra, casi be per força m'ha obligat a que vos dirigesca la paraula en català. Ell tindrà la culpa, si no m'entenèu y si la meva pronunciació tan defectuosa, vos ha de fer passar una estona gens agradable.

La poca pràctica que tinch del català, l'he adquirida al Pirinèu de Lleyda. Allí he fet tres o quatre viatges y aquets dos mesos últims, he corregut l'Alt Urgell, el Pallars, la Vall de Capdella y la Conca de Tremp. He seguit el Segre fins a Mequinença d'Ebro, he pujat a les montanyes de Castelló de Sos, tornant a baixar després a la Llitera. Es molt probable que parlant, mesclaré 'l català de tot arreu, y sens dubte, me quedarà també algun deixe de la Lorena francesa d'ahont sich fill. Però, així y tot, no cal tindre por. Anem cap a devant!

Entrant ara en la nostra materia, primer apuntaré les diferencies, però solzament les més característiques que hi hà, en la Fonètica, entre 'l català dels llibres y la llengua que's parla més ençà y més enllà de la frontera d'Aragó.

A les montanyes de Lleyda (y no diré si en altra part), en lloch de *moldre, cendra, divendres*, se diu: *molre, cenra, divenres*. Es de notar que algunes paraules molt paregudes a-n aquestes, y que tenien en llatí una *d*, l'han deixada caure: VÉNDERE *venre*, FÚNDERE *fonre*, TÚNDERE *tonre*.

Una segona diferencia es que en lloch de *ximple, xiulà, ganxo, perxa*, sempre's diu: *tximple, txiulà* o *txulà, gantxo, pertxa*.

Encara més interessant es la varia pronunciació que's dona a la *j* o a la *g* de *fregí, llegí, dijous*. Entre dos vocals, al Pallars, es el meteix sò qu'a Barcelona o qu'en francès. Però a principi de dicció, y en el interior, després de consonant, en lloch de *germà, jove, penjà*, se diu: *djermà, djove, pendjà*. A les orilles de la Noguera Ribagorçana, ixa *dj* se cambia en *tx*; *txermà, txove, pentxà*, y també: *ditxous, fretxí, lletxí*, lo que prova que, aquí, se dava primitivament el sò de *dj* a la *j* intervocàlica, y en efecte, *ditxous* y

lletxí no poden sinó representar formes més antigues que sonaven **didjous* y **lledjí* amb una *dj* sonora. Es a principi de dicció qu'aquet só de *tx* crida molt l'atenció: *Txaume*, *Txuan*, *txou*, *txinoll*, *txiné*, *txuny*, *txuriol*, *txurà*, *txugà*, *txelà*, *txirà* y així's diu en tot l'Alt Aragó, fins als Paísos de llengua vascongada.

Hem de parlar d'una altra alteració del sò de *dj*. A paraules com *maig*, *roig*, *veig*, corresponen aquestes: *may*, *roy*, *vey* y, en lloch de *roja*, *pujà*, *passejà*, *corretja*, *pitjó*, se diu: *roya*, *puyà*, *passeyà*, *correya* y *piyó*. Es prou difícil delimitar exactament la comarca ahont se fa'l tal cambi. A la Seu d'Urgell, se diu en la conjugació, *vey* de *veure* y *fay* de *fer;* però, al mateix temps, se diu *roig* y *passeig*. A Castellbò qu'es a tres horetes a l'Oest de La Seu, se diu *roy* però *roja*, *passey* però *passejà* y no es sinó després de atravessades les montanyes de Castellbò —ahont nos vam encontrar, Mossèn Alcover, el Doctor Schädel y un servidor— que per fi's diu *roya*, *passeyà*, *puyà* y aquestes son també les formes d'Aragó, fins a la frontera de Navarra.

Ho veyèu, es cosa molt rara que la frontera d'un fet llingüístich coincidesca ab la frontera política. A dures penes succeheix això pera la pronunciació de la *s* intervocàlica, sonora a Catalunya y sorda a Aragó. Al Pont de Suert, per exemple, se diu *casa*, *cosa*, *posà*, *cusí* y a Vallabriga *cassa*, *cossa*, *possà*, *cussí*. Comparèu encara *onze*, *catorze*, *quinze* y *onse*, *catorse*, *quinse*.

Es clar que aquestes últimes paraules se pronuncien amb *s* y no am çeta castellana. S'ha d'entrar ya ben lluny en Aragó per trovar aquell sò de *ç* que existia antigament a Catalunya y qu'ara s'hi ha perdut. Mentres qu'a Venasch, Benabarre, Alcampell y Tamarit, encara 's diu *sera*, *mossa*, *onsa*, tothom, a Roda, Lescuarre, Peralta de la Sal y Santisteve de Llitera pronuncia ya *çera*, *moça*, *onça*. No crech, en aquet cas, que's puga parlar d'influencia castellana. No van ser castellans aquells qui van fundar *Fonç* y *Calassanç* y posar una *ç* en el nom de les dues poblacions; *açí*, *açò*, *pulça* no son paraules castellanes y *çerp* o *peçeta* no tenen *ç* en castellà. Els plurals com *tots*, *dits*, *gats*, *corts*, que en castellà tenen una forma molt diferent sonen aquí: *toç*, *diç*, *gaç*, *corç*. Son exemples de la mateixa classe les segones persones de plural com *diç*, *feç*, *cantareç*, *cantaç* que representen *dits*, *fets*, *cantarets* y *cantats*. Aquestes formes en *ts* que no son rares en els escrits catalans de la Edat Mitjana, se conserven avui a Castelló de Sos y a Venasch.

També's podria sostindre, però ja la cosa no sembla tan certa, que no es pas deguda a influencia castellana la *n* final de *ragon*, *caixon*, *profession*, *Pedron*, *Manolon*, que no's trova a Benabarre ni a Peralta de la Sal ni a Açanuy, però que s'usa a Calassanç, Jusseu, Torres del Obispo, Laguarres, Roda, Castelló de Sos y Venasch. Paraules com *deman* (cast. *mañana*), *can* (cast. *perro*), y *man* (cast. *mano*) no tenen cap model castellà, es veritat; però la gent d'aquesta comarca, veyent que pera parlar be la llengua dels senyors, s'havia de dir *pan* en lloch de *pà*, també han pogut creure, qu'en lloch de *cà* y de *mà*, s'havia de dir *can* y *man*.

Siga com vullga, si no tenim aquí influencia castellana, hem de reconèixer que, desgraciadament, se fa prou sentir ella a la part d'Aragó ahont se parlen dialectes catalans. Els qui coneguen la regió de que parlem, asseguraràn que 'l català arrivava antes fins a l'Essera y 'l Curs inferior del Cinca. Encara no farà tres sigles que Campo, Graus, Monçó, Albalat de Cinca, eren de llengua catalana, com ho son encara Çaidí y Fraga.

A Monçó y Albalat de Cinca, ja no's parla català. A Campo, Graus, Fonç, de deu

parts podràn quedar tres o quatre catalanes, y per fi, hi hà poblacions com Venasch, Roda, Calassanç y Açanuy que no's sab si's deuen classificar catalanes o espanyoles. He dedicat el mes de Setembre y part d'Octubre a determinar la frontera entre les dues llengües. Encara's parla prou be 'l català a Santisteve y Tamarit de Llitera, Peralta de la Sal, Benabarre, Lescuarre, Espés, Les Paúls de Castanesa y Castanesa, pobles qui tots son en territori aragonès. Però aquella frontera sempre anirà retrocedint. Allí la gent s'avergonya de parlar el seu dialecte. Es molt lleig, molt *fiero*, com diuen ells, y tots se van al castellà que declaren ser la millor de les llengües.

La particularitat castellana qu'adopten, la primera es la *o* final com en *gato*, *rico*, en lloch de *gat* y *rich*. També diuen *molto* y *maitino*. Però conserven moltes paraules que no tenen ixa *o* final, les quals proven qu'antes ninguna la tenia. A Venasch, per exemple, casi s'ha fet regla la tendencia a posar la *o* final. Així y tot, encara's diu *cavall*, *llop*, *fum*, *fort* y no *cavallo*, *llobo*, *fumo*, *forno*.

També's mesclen molt, paraules que presenten la diptongació de la *e (tierra)* y de la *o (puerta)* amb altres que no han alterat aquestes vocals. Prenent el mateix exemple de Venasch, s'hi diu *viernes* y *bueno*, formes qu'han vingut de fora, perquè al costat seu trovem *foch* y *pedra*.

Ara, si observem qu'a Venasch y en altres llochs, se diu *tiengo* y *biespra*, nos salta a la vista qu'aquestes paraules no han pogut sortir del castellà *tengo* y *avispa*. Comparèu encara *castiello* que s'ha substituit al català *castell*. Antigament també's va dir *castiello* a Castilla, però ixò va ser en una època molt remota, quan no hi havia cap contacte establert entre 'l castellà y les llengües del Pirinèu aragonès. Així que, forçosament, hem d'admetre que *tiengo*, *biespra*, *castiello*, *fiemo* y amb elles moltes altres paraules, van vindre, no del castellà, sinó de la varietat d'espanyol que's parlava a Aragó. Aquesta conclusió, que podria semblar de poca importància, proyecta, al contrari, un raig de llum intensa sobre l'historia prou oscura de les llengües de Ribagorça.

L'hora me va apremiant, però no puch deixar de senyalar una particularitat fonètica molt curiosa, que's trova a Aragó lo mateix qu'a Catalunya. Vui parlar de la transformació en *ll* de la *l*, quan es segón element d'una combinació de consonants: *pllorà*, *bllanca*, *cllau*, *fllama*, *unfllà*, *burlla* en lloch de *plorà*, *blanca*, *clau*, *flama*, *unflà*, *burla*. En la combinació *gl: glera*, *glàrima*, *cingla*, cau la *g* després del cambi de *l* en *ll*: *llera*, *llàrima*, *cinlla*. També's diu *llesia* o *esllesia* per *glessia (esglessia)*.

Fins aquí no he parlat sinó de la Fonètica, y lo demés? lo demés ho deixarem! Per acabar, y no surtint de Ribagorça, entre molts fets, solzament n'esculliré dos, entr'aquells que contribueixen a donar a la llengua una fisonomia pla caracterisada.

Casi per tot arrèu, a Tamarit y Peralta, a Benabarre, Roda, Vallabriga y Venasch, en lloch de *hu farem*, *fes hu!* diuen *güe farem*, *fes hu-é!* Es aquest un resforçament de que tenim un altre exemple en *ye' staba*, *ves hi-é* en lloch de *hi 'staba ves-hi!*

A Lescuarre, Vallabriga y Les Paúls de Castanesa, diuen al participi: *ha venit*, *ha morit*, *ha plloet*, *ha set dificil*, *ha venet lo cavall*. Comparèu encara: *ha perdet*. A Benabarre, Tamarit y Peralta, diuen com a Barcelona: *ha perdut*, a Santisteve, *ha tenit* y *ha perdit*, a Calassanç y a la Vall de Venasch, *teníu* y *perdèu* y per tot l'Alt Aragó: *teníu*, *perdíu*.

Quina varietat de formes! S'hauria de fer un mapa, pintant d'un mateix color el domini ahont campa una mateixa forma. Mapes d'aquesta classe, los va posar en voga el

senyor Gilliéron, de la Escola pràctica d'Estudis Superiors de París. El sabi catedràtich publica ara un Atlas llingüístich de França que constarà de més de mil set centes fulles, y ja 's pot veure que la Geografia llingüística, creada per ell, està destinada, a causa dels problemes nous que planteja, a regenerar la Sciencia dialectològica [1].

(1) Per donar una ideya aproximada d'aquet genre de trevall, vaig presentar dos mapes qu'havia fets un poch apressuradament am l'ajuda del hàbil dibuixant En Joaquim Figuerola. Els dos mapes no eren d'una exactitut rigurosa y com per altra part, son d'una difícil impressió, no's publiquen aquí. Comprenien la regió situada entre'l Riu Segre y'l Cinca. El primer mostrava quina comarca ocupen les varies formes de la segona persona de plural: *cantau, cantats, cantaç* y *cantàis*. El segón era'l mapa del territori de *fllama, cllau, pllorà*. Es un territori molt extès. En formen part, al Pirinèu d'Aragó, les conques enteres dels dos rius que se junten a Graus: l'Éssera (Venasch, Campo) y l'Issàbena (Vallabriga, Roda). A Catalunya, hi entra tot el Curs Superior de la Noguera Ribagorçana fins al Monsech. ¡També queden alguns vestigis de la pronunciació *cllau, bllau, fllama* a la ribera de Sarroca y a la de Capdella.

Baixant de les montanyes, y seguint el Curs inferior de la Noguera Ribargoçana, desde Trago de Noguera, no's trova sino *clau, blau, flama*. Igual passa en la punta de la Provincia de Lleyda compresa entre'l Segre y la frontera d'Aragó (Almacelles, Lleyda, Massalcoreig).

A Aragó, encara's diu *fllama* y *cllau* a Estadilla, Fonç, Açanuy, Santisteve y Tamarit de Llitera. Però, en la plana de Monçó, ahont passen la carretera y la Via Fèrrea que van de Çaragoça a Lleyda, desapareixen *fllama* y *cllau* per deixar el camp llibre a *llama* y a *llave*, que s'usen a Monçó, L'Almunya, Binèfar y Albalat de Cinca. No aixi més al Sur, a Çaidí y Fraga, a Velilla y Torrent de Cinca, ahont *fllama, cllau* y *bllat* son paraules encara avui plenes de vida.

Del *Dr. Fritz Holle,* de Berlin.

La frontera de la lengua catalana en la Francia meridional

Sabido es que el Sr. abbé Hovelacque señaló en su artículo *Limite du Catalan et du Languedocien* la frontera que existe en el antiguo condado de Rosellón entre el idioma catalán y el así llamado *gabatx*. Con propósito de averiguar hasta qué grado las indicaciones de H. eran justas, hice en el mes pasado de Agosto una excursión á pie desde Perpiñán, para visitar uno tras otro los pueblos situados cerca de la frontera, empezando por Salces. Por desgracia no me quedaba el tiempo bastante para llevar á cabo mis indagaciones, y tuve que contentarme con visitar St. Hippolyte, Opoul, Vingrau, Tautaull, Paziols, Tuchan, Estagell, la Tour de France, Montner, Millás y Molitg. En Prades, donde el Sr. Abbé Martin Jampy, vicario de dicha población, me asistió en mi tarea de manera muy amable, tuve la dicha de encontrar un muletero de Mosset y una mujer de Nohèdes, los cuales me dieron también preciosas informaciones. Para obtener detalles de los demás pueblos que me interesaban escribí desde Berlín á los señores curas de Belestá, Montalbá, Trevillach, Tarerach, Arbussols, Cumes, Catllar, Leucate y Fitou una carta que voy á copiar á continuación. Hasta la fecha, cuatro de estos señores, M. M. E. Sol, curé de Trévillach, A. Sabarther, correspondant du Ministre de l'Instruction Publique à Leucate, l'abbé Marceron, curé de Catllar, y l'abbé Martin Vidalet, curé de Eus y Cômes, me han contestado llenando para mí con muchísimo esmero una lista de voces que les envié de aquí. Fué esta lista una selección de otra mucho más extensa que compiló para mí, según el «Atlas linguístic de la France» de Gilliéron, mi amigo el Dr. Schädel, y de la cual me serví durante mi viaje en el Rosellón, preguntando á individuos naturales de los pueblos de que se trataba, y tratando de fijar la pronunciación exacta de las palabras contenidas en la lista, valiéndome para ello del alfabeto fonético de Böhmer. La carta, á que espero recibir más contestaciones, es esta:

«Monsieur,

M. E. Caseponce, curé d'Arles-sur-Tech, m'a conseillé de m'adresser à vous pour vous demander une faveur. Voici ce dont il s'agit. La frontière qui existe entre le catalan et le languedocien n'a été établie jusqu'ici que très inexactement. Pour me rendre compte de la véritable étendue des deuxl angues dans la France méridionale il faut prendre des renseignements détaillés dans tous les villages situés près de la frontière de l'ancien comté de Roussillon. Dans mes vacances d'été je n'ai malheureusement pas eu le temps de visiter tous les villages qui m'intéressent. Je n'en ai visité qu'une douzaine. Pour me renseigner sur ceux qui restent (et il en reste assez) j'ose déranger messieurs les curés, qui ont tous mis leur riche savoir à ma disposition, dans tous les cas où je me suis adressé à eux. Je vous prie donc, monsieur le curé, de vouloir bien me faire répondre les questions que je me permets de vous poser ci-jointes, par une personne qui soit née à... et qui sache bien parler sa langue maternelle. Inutile de vous faire

remarquer qu'il ne s'agit pas de savoir l'orthographe officielle (s'il en existe), mais de fixer aussi exactement qu'il sera possible à l'aide des lettres de l'alphabète français, la prononciation des habitants de votre village. Auriez-vous la bonté de mettre à côté du mot français la forme correspondante que la personne interrogée vous donnera dans son langage, et de me renvoyer la liste par la poste? Soyez sûr de ma sincère reconnaissance et acceptez l'expression de ma plus haute estime».

Por las pesquisas, incompletas desdichadamente hasta ahora, resulta que la frontera que indica el Sr. Hovelacque, es exacta en general. Se puede decir que el catalán no va más allá de la línea en que están los pueblos de Salces, Opoul, Vingrau, Tautaull, Estagell, Montner, Millas, Nefiac, Ille, Tarerach, Arbussols, Cumes, Catllar, Molitg, Mosset, llegando con este al Coll de Madres y á Capcir. En Tarerach y Vingrau, los cuales, según Hovelacque, son catalanes, se habla gabatx al mismo tiempo que catalán. Montalbá también es medio catalán, medio gabatx. Feuillá, que él da como provenzal, también me señalaron como catalán. Falta en su línea fronteriza el pueblo de Arbussols, situado entre Tarerach y Molitg, con 202 habitantes que hablan catalán aunque con ligera influencia del gabatx.

Un amigo mío en Perpiñán, M. Jules Delpont, posee un «Mapa del Principado de Cataluña y Condado del Rosellón, por D. Francisco Xavier de Garma y Duran, secretario de S. M., Regidor Perpetuo de la Ciudad de Barcelona, y archivero del Real y bra (?), Archivero de la Corona de Aragón.» M. Delpont, además, sabe de otro, cuyo título es: «*Nouvelle description du Comté de Roussilló ensemble d'une partie des Mons Pirénées ou confin et* (sic) *la France et l'Espagne*, 1639. A París chez Jan Boisseau, Enlumineur du Roy». Según mi amigo es el mismo mapa que el castellano con la sola diferencia, que los nombres de los pueblos están afrancesados por ejemplo: Perpinian, Stagel, etc. Valiéndose del mapa castellano, que también es del siglo XVII, hizo una copia exacta de la frontera rosellonesa septentrional y tuvo la bondad de enviármela. Por ella se ve que la frontera política de hace doscientos sesenta años, coincide poco más ó menos con la lingüística de hoy día. Vingrau, está al sur de la frontera, Arbussols y Tarerach igualmente. Esto quiere decir una pequeña pérdida de terreno que sufrió el catalán en los últimos dos siglos, porque tuvimos que constatar la influencia más ó menos acentuada del gabatx en estos tres pueblos. Pero en cambio Montalbán, Trevillach y la Tour, que como hemos visto ó veremos, están influidos en no pocos puntos por el catalán, se hallaban ya en el siglo XVII, al otro lado de la frontera.

El que dos idiomas, que desde hace siglos han coexistido en contacto permanente se hayan influido mutuamente, nada tiene de extraño. Verdad es que la influencia de la lengua oficial fué mucho más importante para el catalán rosellonés que la del provenzal y del gabatx. Pero quien dice, como Mr. Leguiel (en el *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, Juriol de 1906, p. 102) «que 'l catalá rossellonès s'es trasmudat fondament ab el contacte del francès, y que 's trasmuda continuament més y més, fins que arribará 'l dia, no massa lluny, de que 'l francès l'haurá suplantat completament», desconoce enteramente el estado de las cosas. Hay que convenir en que por influencia de las escuelas el conocimiento del francés es más extendido ahora que antes, y que en la mayoría de los pueblos se predica en la lengua oficial, por no haber entre los aldeanos casi ninguno que la ignore. No deja de ser característico el que hasta hace veinte años hubo sermones catalanes en Tautaull y Vingrau y que en Montner y

en Millas sólo la misa primera en la mañana se dice en catalán, porque á ella no va sino la gente vieja (1). Como en gabatx, también en catalán ciertas expresiones genuinas empiezan á substituirse, especialmente entre los jóvenes, por sus equivalentes francesas más ó menos catalanizadas. Pero ni por eso hay que temer que la lengua oficial logre jamás suplantar los idiomas indígenas. El rosellonés no sólo no se trasmudó profundamente, no sólo conservó su carácter puro esencialmente catalán, sino ejerció y sigue ejerciendo sobre el languedociano una influencia mucho más sensible que la del provenzal y aun la del fr. sobre el rosellonés, probando en eso una vez más su vitalidad.

La influencia de la lengua oficial se limita á unos pocos fenómenos en la fonética. Ante todo se debe citar el cambio de *ó* tónica en *u*: amp*u*lle, asc*u*mbre, ll*u*p, cu*lú* (color), p*u*mes, d*u*ble, b*ū* (bueno), s*u*n, etc. y la tendencia que tienen ciertas consonantes finales, á desaparecer si van agrupadas con otras: *can* al lado de *cant*, *lyar* junto á *lyart, talèn* (2) por *fam* (Prades, Mosset), *cam* y *camp*. La *r* se suprime en *llaugé* (lleuger), saba*té*, carni*sé* y en los significativos de los verbos en *—ar*, *—ir*: sir*á*, te*ní*. Por otra parte se conserva la *n* en bru*n* (en gabatx brün, brœn) y se añade una *s* en fe*ms*, fe*ns*, c. f. en antiguo francés *fiens* y en provenzal *fems*, de fĭmŭs. En otros casos no es necesario suponer influencia directa de los idiomas circunvecinos sobre el rosellonés. Así la desaparición de la *n* en los plurales ma*tís*, ca*mís*, can*sús*, *bús*, (buenos), *más* (manos) y la supresión de la vocal àtona interior en *mitjora* (media hora) pueden explicarse muy bien por razones fonéticas. Lo mismo puede decirse de *dus* dones (Catll., Mos., Mon., Prad.) por *dues* d. f. *dus* en la Tour y Trev. y en prov. — *lyimauk* (Tau., Est., Moll., Noh., Moss., Prad. Trev. Mol.) y *lyiman* (op. St. Hypp. Vin.) por *llimach*; (*lymau*) en lang. — fe*ns* (Est.) por fe*ms* (cf. fe*ns* en Tuch.) Pero sí habrá que admitir tal influencia para la reducción de *—m* á *—n* de la desinencia de *Nos* del imperfecto: nusaltres crèye*n*, creuíy*en* (Op. Mon.) ó creúy*en* (Est.) Tiene desinencia provenzal can*taire* (por cantor que oí en Estagell. Tampoco es catalana la de rate-pe*nniere* (Cumes) ratapa*nere* (Mos.), ó con metátesis rapata*nere* (Op., St., Tau., Est.) y rataplа*nere* (Mon., Mill.), conservándose también la forma indígena ratepe*nade* (Mol.) ratpe*nat* (Noh., Cumes), rampa*nat* (Catllar), rempe*ná* (Prad.) Pero todos esos son casos aislados. Mucha mayor importancia tiene el que se empiece á emplear *haber* por *tener*: así en Montner y en Mosset *aurem* fam y *an* fam al lado de *tenrem* y *tenen* f. En Tau. por sun *rebut* se dice también, aunque más raramente, sun *recipigut*, forma que se debe á la influencia del gabatx *resapiœt* que se usa en Tuchan, y cumpr*ende* (Mol.) al lado de cump*enre*.

Considerable es el número de voces catalanas substituidas por las correspondientes francesas ó provenzales. Así se dice: por ejemplo, *se cutxá* (ir á la cama) en todo Rosellón (3) y *atalá* (atteler) en Est., Mon., Mill., Mos., Noh., Mol., Prades, junto á *aculá* (= *acollar*). Por *buyna* se dice *buze* en St. Hypp. y Mon., (4) y *bue* (de bake) en Est. Es general decir *sirá* por encerar, *llinge* por *roba blanca*, *llepin* per *conill* (5), *ferro-blanc* por *llauna, kwibre* junto á *aram*, notándose que en Tau. es la gente vieja que dice

(1) En Nohèdes en cambio se predica siempre en catalán con la excepción de los días de fiesta.

(2) En cambio se señaló una *t* en muchos casos, donde nunca la hubo: dur*t*, de mar*t*; entrades: amur*t*, senyur*t*, cor*t* (= coro.) Puede ser de origen latín la *t* en cor*t* (corazón.)

(3) Sólo en Prades oí *se llungá* al lado de él.

(4) Como en Mon. no hay vacas, no es de extrañar el que se use la voz extrangera.

(5) Pérdida ésta tanto más sorprendente que existe *counil-s* en provenzal.

aram, que en Millas *aram* quiere decir «une sorte de ferblanc» y que en Prades junto á *aram* usan la voz castellana *cobre*. Menos entendidos con *sire* (St. Hip.) junto á *cere* (de las abejas); *caune* (en prov. *cauno*) por *coba* (Op., Tau.); *uberge* (Mos.), *oberge* (Mon.) *ouberge* (Op.), *auberge* (St. Hyp., Est., Prades) al lado de *ustal*; *curdunyè* (Mon.) junto á *sabatè*; *al but de* (St. Hip., Mon., Millas, Moss., Mol.) al lado de *al cap*, *a la fi de*; *fotœly* (Op., Vin., Tau., Est., Mon.) y *futuly* (St. Hip. Mos.) al lado de *sofá*, que se usa más en Cerdaña. Dudoso me parece, si *rus* que se dice en Catllar al lado de *murenu*, es el francés *rouge*.

Como se ve, escasa y casi nula es la influencia del fr. y del gabatx sobre el catalán rosellonés por lo que hace á la fonètica y á la morfología, y bastante más sensible en el vocabulario. Vamos ahora á señalar algunos de los fenómenos debidos á la influencia del catalán de Rosellón sobre el languedociano. A la influencia catalana deben atribuirse la *x* en cre*xe* ó crei*xe*, nai*xe*, cune*xe*, ó cunei*xe* por crèi*sse*, nai*sse*, cunei*sse*, provenzales; la confusión de la *b* con la *v* inicial é intervocal: *b*un anats, *b*iando, *b*aco, *b*í, *b*ení, ca*b*o, da*b*alyá, etc.; la vacilación entre la *e* y la *o* finales en la Tour, donde se dice ma dret*o*, malb*o*, etc. al lado de campan*e*s, cax*e*, lletr*e*, bark*e*, caden*e*, crèb*e*n (mientras es crèb*u*n en Paz y Tuch.) pronunciándose la misma *e* sorda como en cat.;) la *ll* inicial en *ll*up, *ll*ebat, *ll*auzyé, *l*legit, *ll*ebro (Vin., en prov. *l*èbre), *ll*í, *ll*igá, ll*etro*, (Paz.) por *l*etro (Tuch) (2) la intervocal en be*ll*o, di*ll*üs, di*ll*œs (= *lunes* en cast.) y la final en pu*ll*; la ausencia de vocales nasales en todos los pueblos cerca de la frontera, pronunciándose vocal oral como en catalán: c*a*mp, *a*nsejá, dem*á*, s*è*nt, des*è*mbre, crèb*u*n, s*u*n, ded*i*ns; acaso también la reducción de *ei* á *e* en estr*e*to (Paz, Tuch.) astr*e*te (Tour). En vista de voces como c*au*s, mal*au*t, c*au*ssá, etc. donde el grupo *al* se cambió en *au*, *málbo* parece voz tardía tomada del catalán; (en Vingrau se dice *maubo*).

En la conjugación damos no pocas veces con la forma catalana: Se dice *sun* en Paz., Tuch., Vingrau, la Tour y Trev. por *suy* (Leucate); *sèn* (Leuc., Vin., Paz., Tuch.) á causa de *sem, seu* (formas rosellonesas por *som, sou*), siendo las genuinas en gabatx *syòn* (en Carcasonne *sièn*, prov. *siàn*) ó *èn* (Quill., Tour., Trev.; lo mismo *sets* en Trev., Leuc., Vin., Paz., Tuch (3) contra *èts* (Quill., la Tour). La desinencia de Nos del presente es *—èn*, por ejemplo, *purtèn*, (Trev.) en vez de *purtàn*, (cat. purtèm). Se dice «vol que *bage*» (en Paz., Trev., la Tour) y *bangue* con *n* epentética (en St. Paul y Quillan) por *ane* (Leuc., Paz., Tuch.) cre*g*üt, cre*g*œt por cre*z*üt (en catalán cra*g*ut), *antès* por entendut (Tour, Trev.), f*e*it (Tour, Quill., Trev. (4)) por f*a*it (Paz. Tuch.), *fe* (Quill., Tour, Trev.) por *fa* (Vin.) y *faire* (Paz. Tuch. Leuc.); *bebíe* (Tour, Trev.) por be*biò* (Paz., Tuch., Leucate); *cuze* (Tour, Trev.) por *kurderá*, (Paz, Tuch.) y *curdürà* (Leuc. y prov.), *cubrí*, (Tuch., Tour, Quill., Leuc.) por *curbí* (Paz y prov.) y *crubí* (Trev.); aigo *benito*

(1) En Trev., donde esta *e* ocurre sin excepción alguna en vez de la *o* prov. (pum*e*s duc*e*s, cinkant*e*, crab*e*, cramb*e*, blœe, etc. hasta no se desconoce del todo la *a* final, diciéndose agull*a*, queix*a* (= cuixa cal.), cadier*a*, ascrusn*a*, (= escuma) angranier*a*, ampull*a*, gleis*a*, etc. Otros casos aislados de la *e* son caus*e*s, *g*aby*e* (Vin.), carèm*e*, cuzin*e* (Tuch.) Si esta *e* debiese atribuirse á la influencia francesa, también ocurriria en provenzal, donde no la conozco. Será por consiguiente de origen catalán.

(2) En Tuch, se vacila entre *ll* y *l* inicial, diciéndose *l*etro, *l*art al lado de *l*(*l*)œno, *l*(*l*)egit, *ll*asiu, *ll*eit. También en Quillan he oido *l*egit, mientras en Lucate ya se desconoce enteramente la *ll*: *l*enc, *l*üno, *l*ard, *l*eyt, *l*assiu; di*l*œs; pu*l*.

(3) Aqui se modifica ante consonante: *se* ritxe, *se* pulido.

(4) En Leuc. se escribe f*a*yt, pero se pronuncia «avec le son plus tot *ei* = ey».

Paz., Tuch., Quill.), aige *benite* (Tour) [1], aygue *beneïta* (Trev.), siendo la forma prov. y lang. *benido*; y en fin, y más importante quizá que todo lo otro, *sun* agœt (Trev. Paz., Tour,) al lado de *ei* agœt (Tuch.) [2] prueban la influencia catalana.

Para concluir vamos á enumerar algunos casos de voces del gabatx trocadas por otras catalanas. Así, por ejemplo, *oco* (Vingr.) por auco (cat. oque); asqu*e*ne (Tour) y asquèna (Trev.) en vez de esqu*i*no (Leuc., Vin., Paz., Tuch.); *dit* (dedo) en la Tour, Trev., por *det*; *dèu* (diez) en Vin. por *dets*; *cuire* (cuero) en Trev., siendo las formas verdaderas en gabatx *quier* en Leuc. y *quer* en los pueblos fronterizos; *cera* (Trev.) por *siro*; *carezmo* (Quill.) por *caremo*; *abey* (Tour, Trev.) por *bey* (prov. *huei*, cat. *av*uy); *duru* (Paz., Tour, Tuch.) [3]; *rapanat* (Quill) por *ratopanado* (Paz.) [4] *abiat*, (Leuc.) por *leu*, *lyeu*; *darré* (Tour, Quill.) por *darié*; fer*ré* blancq (Leuc.) por *ferblanc*; aigordèn y aig*a*rdèn (Tour) por *eau-de-vie*; *al cap de* por *al but de* (Paz.); *lyebat*, general en los pueblos de la frontera, por *lyevame*, *levans* (prov.); *despüllá* (Tour), *despellá* (Paz., Tuch.), aunque comienza á olvidarse, diciéndose más *desabillá* hoy día; *aculyá* (Trev., Quill.), por *átálá*; *dabalyá* (Quill., Trev., Vin., Tour) por *desèndre*. *Rudal* (Paz., Tuch.) por *endret* creo que es voz castellana. Es usadísimo en Rosellón, y en el mismo sentido en Murcia.

Claro es que estas cortas indicaciones no pueden dar un cuadro completo de las condiciones del rosellonés actual. Para escribir la fonética del lenguaje fronterizo habría que visitar los demás pueblos que quedan, leer los documentos antiguos y estudiar la historia local de cada pueblo. Pero lo poco que queda dicho bastará á mi ver para probar que no hay motivo de temer que el catalán desaparezca jamás del Rosellón. No tiene otro objeto este artículo.

(1) En la Tour los viejos dicen *benezide*.

(2) *Tenen* talèn dicen al lado de *an* t. en Quill., Trev. y la Tour.

(3) En Tuch., úsase también escœt.

(4) La voz ocurre también con desinencia francesa, como en el Rosellón: *ratepagnèra* (Trev.) y *ratapanière* (Tour). En Vingrau se dice *rundulo*, cuyo origen ignoro, y en Tuchan *mœrgèto*, que en su primera parte es idéntico *á murciélago*.

Del *Dr. D. Ramón Menéndez Pidal,* Catedràtich de Filología a la Universitat de Madrid.

Sobre los límites del valenciano

A propósito de *J.* **Hadwiger**: *Sprachgrenzen und Grenzmundarten des Valencianischen,* en la Zeitschrift für rom. Philol. XXIX, 712-731.

J. Hadwiger tiene el mérito de haber señalado por primera vez la frontera total del valenciano en un estudio hecho en vista del terreno. Pero en este trabajo se echa de menos algo de atención a la bibliografía y á la historia del asunto.

La conclusión que frecuentemente hace Hadwiger resaltar en el curso de su estudio es: que los límites del valenciano y el español no coinciden con la frontera administrativa de las tres provincias de Castellón, Valencia y Alicante. Esta afirmación (que si bien puede pasar por novedad para muchos romanistas, ya estaba hecha hace tiempo [1]) se impone a priori por la historia de los límites provinciales. Los términos de Villena y Sax, con estas dos poblaciones, no fueron agregados á la provincia de Alicante sino por la división territorial decretada en 30 Noviembre 1833, y por Real Orden de Set. de 1836; Villena pertenecía antes al partido de Almansa (Albacete) y Sax al de Yecla (Murcia) [2]; en cuanto á todo el territorio de Requena y Utiel, fué agregado á la provincia de Valencia todavía después, pero antes de 1860 [3]; y sin embargo todos estos términos figuran dentro del dominio del valenciano en el mapa del Grundriss de Gröber.

Otra de las conclusiones que repite Hadwiger en su trabajo se funda en la creencia de que los pueblos fronterizos, que no hablan valenciano, hablan castellano en el sentido propio de la palabra; en consecuencia, este castellano es fruto de una penetración que depende únicamente de la configuración topográfica: «las montañas forman vallas naturales contra la invasión externa, la cual por los valles de los ríos avanza como por puertas abiertas.» (Zeit. p. 715). Respecto de la provincia de Castellón supone que la penetración del castellano ó español llegó hasta Segorbe y Villahermosa favorecida por los valles del Palancia y del Mijares, pero que luego se vió detenida por las ásperas montañas del Maestrazgo y el alto pico de Peña Golosa. Pues bien, esta manera de ver es contradicha por la historia. La lengua que se habla en ese

---

(1) El habla no valenciana de Aspe y Morforte, junto al Vinalapó, fué señalada por M. MILÁ, *Obras,* VI, 534; y la frontera del valenciano en Castellón, estúdiala JOSÉ NEBOT en la *Revista de Castellón,* 1 Febr. 1883, año III, n.º 51, con oportunas consideraciones que luego aprovecharé. Por otra parte, como la diferencia de los dos lenguajes colindantes es radical é ingraduada, la linea de división de ambos es sabida por todos los conocedores del país, aun por los más ineducados; informes de varios estereros de Crevillente me señalaron hace años la frontera en Alicante con los mismos pormenores que da Hadwiger, é igual resultado obtuve respecto de Valencia, sirviéndome de personas ilustradas. Salvo que aquí, mis informes varian en suponer á Montroy hablando castellano, y eso que sólo está separado de Real (valenciano) por un corto camino con un puente, y en que Nebot da á Marinas como valenciano, frente á Alcublas castellano. Supongo más exactos los informes de Hadwiger.

(2) P. MADOZ, *Dicc. Geográfico,* tom. I, pág. 607-8 y 608-9; tomo XI, pág. 732 *a.*

(3) El Atlas de J. de la Puerta Vizcaino, que es de 1860, pone á Requena en la provincia de Cuenca, en el mapa de esta provincia, pero en la pág. 44 de la descripción, ya lo incluye entre los partidos judiciales de Valencia.

tercio de la provincia de Castellón que no habla valenciano, en Segorbe, Jérica, Villahermosa, etc., no es un castellano penetrado allí en el transcurso de los siglos; es un aragonés implantado, ya desde los primeros tiempos de la reconquista, desde hacia 1240. Esto se prueba por los documentos medioevales de esa región, que no están escritos en catalán, sino en aragonés, pudiendo citarse ejemplos de Segorbe en 1319, 1383, etc. y de Jérica en 1345, 1367 y otros [1]. Hoy los rasgos aragoneses se hallan en toda la región, hasta en los pueblos más limítrofes que pudieran creerse de conquista reciente de la lengua oficial y literaria, como Fanzara, con su *llegau*, *dijíu*, *sabáu* sábado, *asustadiquio*, mezclados á muchos valencianismos como *ahora mateix*, *bramit* y no *bramiu*, etc.

Esta implantación del aragonés depende de que esa tierra fué mirada sin duda como reconquista perteneciente á Aragón. Los límites del Concejo de Teruel comprendían gran parte de las tierras de Castellón y algo de las de Valencia que luego de reconquistadas hablaron aragonés, llegando hasta Peña Golosa, Arenoso, Jérica, Bexis y Alpuente [2]; á raiz de la reconquista, en tiempos de Jaime I, era el señor de Arenoso el aragonés Ximén Pérez de Tarazona [3], y de Jérica lo era el hijo del rey y de la dama aragonesa doña Teresa Gil de Vidaura, criado por el caballero turolense José Jiménez [4]; de ciertas relaciones de esta comarca con el centro de España, puede ser un hecho significativo la admiración literaria que por don Juan Manuel sentía don Jaime de Jérica [5].

Nótese empero que ni el hecho de la reconquista ni el señorío antiguo nos explican por sí solos el idioma hablado en el reino de Valencia. Así, los peones de Teruel reconquistaron á Ares, y el aragonés don Blasco de Alagón tomó á Morella en 1232, pueblos que hoy hablan valenciano (verdad es que don Blasco cedió luego al rey su conquista), y Burriana, que también habla valenciano, después de conquistada en 1233 fué encomendada por el rey á don Pedro Cornel, mayordomo del reino de Aragón [6]. Más notable aun es el caso del señorío de Alcalatén; el aragonés don Ximeno de Urrea reconquistó en tiempo de Jaime I la fortaleza de Alcalatén, que poseyó en lo sucesivo la casa de Urrea [7], y sin embargo, el señorío comprende un territorio que habla todo él valenciano: Lucena, Useras, Costur, Figueroles, Alcora y Chodos, donde en la Edad Media se usó empero el lenguaje aragonés como oficial, al menos alguna vez, según se ve en la carta puebla de Alcora, dada en 1333 «á fuero de Aragón» [8]. El fuero tam-

(1) Véase C. TORRES FORNES, *Sobre voces aragonesas usadas en Segorbe*, Valencia 1903, págs. 48 y 242-249. En los archivos de Segorbe hay algunos documentos de los siglos XVI y XVII escritos en valenciano, como lengua del virreinato, pero ya no se hallan después de la abolición del fuero valenciano, después del primer tercio del siglo XVIII. Hay también documentos bilingües, por ejemplo, expedientes con la declaración de testigos en aragonés, ó un testamento otorgado en la villa de Almendíjar en 1680, con la cabeza y el pie en valenciano, y la institución de heredero y los legados «en romance español», según Torres Fornes.

(2) Véase *Forum Turolii*, publicado por Francisco Aznar, 1905, pág. 3. Aun si se identifica *Segorbe* con Segobriga (identificación discutida por J. Cornide, Mem. Acad. Hist. III, 1799; E. Florez, España Sagrada VIII, 97; E. Hübner, Corpus inscr. lat. II, 528) el entrante del aragonés en el dominio del valenciano podia corresponder al entrante que la Celtiberia tendría, en ese caso, en la Edetania.

(3) ZURITA. *Anales*, libro III, caps. 16 y 25. (Tomo I, 1610, fol. 141 *b* y 147 *a* y *b*).

(4) Sobre otros señores aragoneses en la comarca de Segorbe v. á TORRES FORNES, p. 84 y siguientes.

(5) Véase *Biblioteca de Autores Españoles*, tomo LI, págs. 426 *a*, 431 *a*.

(6) ZURITA. *Anales de Aragón*, libro III, capitulos 15 y 16.

(7) G. ZURITA. *Anales de Aragón*, libro III, cap. 17, fin.

(8) Una muestra del fuero de Alcora puede verse en TORRES FORNES, pág. 244. Sobre los límites del señorío de Alcalatén (que linda por el Oeste con la región que habla aragonés: Fanzara, Ludiente, Villahermosa) véase el *Diccionario geogr.* de MADOZ, s. v.

poco determina el lenguaje: la ya citada Morella fué poblada en 1233 por don Blasco á fuero castellano, á fuero de Sepúlveda; Vistabella, Adzaneta, Villanueva de Alcolea, Culla, Albocácer, Ares, Benicarló, Vinaroz y Burriana se poblaron todas á fuero de Zaragoza (1), y todas hablan valenciano.

Por coincidencia inexplicable, es la jurisdicción eclesiástica la que en esta región conviene con los límites lingüísticos. El primer obispo de Segorbe, venido de Aragón, de Albarracin, colocó su diócesis no bajo la autoridad del metropolitano catalán de Tarragona, como hizo el obispo de Valencia, sino bajo la del castellano de Toledo, con gran disgusto del obispo y clero valencianos que llegaron á atacar armadamente á Segorbe en 1248; sólo después de creado el arzobispado de Zaragoza en 1318, se hizo el de Segorbe uno de sus sufragáneos. Esta enemiga eclesiástica de Valencia y Segorbe parece que se refleja en la coincidencia curiosa de que mientras aquella parte de la provincia de Castellón que habla valenciano, depende eclesiásticamente del obispado de Tortosa, la que habla aragonés se reparte entre los dos obispados antes enemigos de Segorbe y Valencia (2). Es decir, que cuando ninguna división civil, ni antigna ni moderna, coincide con la lingüística (hoy el partido de Segorbe comprende mezclados pueblos que hablan aragonés y valenciano) la división eclesiástica responde aquí perfectamente á la procedencia de los pobladores de la reconquista.

En la provincia de Valencia, Hadwiger considera el habla de Enguera como una brecha abierta por el castellano en el recinto valenciano (Zeit. p. 720), como una conquista reciente y aun no del todo realizada (Zeit. p. 718). Siguiendo la manera de ver de Hadwiger, podríamos suponer, respecto de la comarca de Segorbe, que los inmigrantes que habían implantado el lenguaje no valenciano en la región eran todos aragoneses, lo cual explicaría el lenguaje vulgar de allí; pero respecto de Enguera sólo cabría suponer que eran castellanos, del limítrofe reino de Murcia, lo cual está en contradicción con el habla de la región que es aragonesa (*plorar, con tú, almorzau, enredrau, fuen* o *fuent, dámende* dame de eso) mezclada con muchos valencianismos y castellanismos; mezcla que no ha de ser moderna, pues la influencia castellana debe ser muy anterior á la unión política de los antiguos estados; ya en los primeros momentos de la reconquista, en 1244, Jaime I dió á perpetuidad la villa de Enguera al maestre de la orden castellana de Santiago, don Pelay Pérez Correa (3), y luego fué disputada por Alfonso el Sabio de Castilla á su suegro don Jaime, viniéndose á un acuerdo sobre límites en 1249 (4).

En consecuencia de lo dicho, considerando por último el Sur de la frontera, no asentiremos á la opinión de Hadwiger que vé en el Vinalapó un campo fácil de invasión donde se mezclaron valencianos y murcianos, sino que creemos exacta la opinión de Milá y Fontanals que explica el habla de Aspe y Monforte como «efecto del origen de sus primitivos pobladores, se entiende, después de la reconquista (5)». Y en fin, respecto de la frontera valenciana, en general daremos por totalmente inexacta la afir-

(1) R. CHABÁS, *Génesis del derecho foral de Valencia*, Valencia 1902, pág. 41* y siguientes.

(2) Los límites de los dos obispados de Segorbe y Valencia en Castellon coinciden exactamente con los del territorio que hablan aragonés; única excepción es Fanzara, que habla aragonés también y pertenece al obispado de Tortosa. No pertenecen á éste ni Bechí ni Olocau, y eso que hablan valenciano, pero tampoco partenecen al obispado de Segorbe ni de Valencia, sino á los de Teruel y Zaragoza!!

(3) *Memorias del santo rey D. Fernando III, por don* MIGUEL DE MANUEL RODRÍGUEZ, Madrid, 1800, p. 475.

(4) ZURITA, *Anales de Aragón*, libro III, cap. 44.

(5) MILÁ Y FONTANALS, *Obras completas*, tomo VI, pág. 534.

mación de Cristóbal Despuig, quien en 1557 decía: «en Aragó tant como afronta [lo] regne ab Cathaluña y Valencia no parlen aragonés, sino cathalà, tots los de la frontera dos ó tres llegües [dins] lo regne; que dins de Cathaluña y Valencia, en aquella frontera, no hi a memoria de la llengua aragonesa [1]». Esta afirmación favorecería el criterio de Hadwiger, pero la desmiente lo que hemos dicho, especialmente respecto de la provincia de Castellón.

Queda aun por considerar el extremo Norte de la frontera valenciana. Aquí la afirmación de Hadwiger de que la frontera con lo que él llama español ó castellano es una línea, un filo, mientras la frontera con el catalán es una zona (Zeit. p. 731), resulta ya inexacta; porque conforme ascendemos al Norte no es la reconquista el único determinante del dialectalismo, sino los núcleos más antiguos de población y comunicación. El problema es igual al occidente que al oriente de España: desde el Norte hasta aproximadamente el Duero y el Ebro, el límite del leonés y el gallego-portugués, lo mismo que el del aragonés y el catalán, no es una línea sola, como en Valencia, sino varias que corresponden á los lindes de diversos fenómenos fonéticos y morfológicos, y esas líneas, lejos de seguir poco más ó menos una misma dirección, toman muy diversos rumbos y se entrecruzan de caprichosas maneras. Así, en vez de una línea fronteriza, hallamos una zona de muy difumados bordes; y como hay un gallego de transición, hay también un catalán de transición, por más que su existencia haya sido desconocida por Milá y Fontanals, quien no creía en general en la transición graduada de los idiomas colindantes [2], y negada por Tourtoulon afirmando que «en los confines de Cataluña y Aragón, el catalán deja bruscamente el campo al aragonés [3]». Hay también un leonés y un aragonés de transición [4].

Existiendo pues este paso gradual, este entrecruzamiento de los límites de fenómenos fonéticos y morfológicos, es preciso escoger uno de estos, de los más característicos, como base del deslinde entre los dos idiomas. Tratando del dialecto leonés, propongo [5] como rasgo esencialmente caracterizador del gallego-portugués la ausencia de diptongación de la $\breve{o}$ y $\breve{e}$ latinas, y lo mismo se debe aplicar al catalán, pues siendo la diptongación común á la generalidad de los idiomas romances francés, italiano, castellano, aragonés, etc., se presentan como excepciones lo mismo el portugués que el catalán. En un mapa especial de los dialectos fronterizos, si algún día se hace, deberán fijarse los límites lineales de cada fenómeno observado; pero en un mapa general de la frontera y en la nomenclatura clasificadora, la distinción del aragonés y el catalán debe señalarse por el límite de la $\breve{o}$ y $\breve{e}$ latinas según se diptonguen ó no, como rasgo más comprensivo de todas las variedades del aragonés y de todas las del catalán, y como única base fija que nos puede servir en toda la extensión de la frontera. Esto evitará las vacilaciones de clasificación y confusiones en la nomenclatura que se presentan

(1) *Col-loquis de la insigne ciutat de Tortosa, per* CRISTÒFOL DESPUIG, Barcelona 1877; col-loqui 1.er, p. 20.
(2) MILÁ Y FONTANALS, *Obras completas*, tomo VI, pág. 534-535.
(3) TOURTOULON, *Limite geographique*, pág. 6; citado en el Grundriss de Gröber I², pág. 538.
(4) El estudio de dos grados del catalán fronterizo ó de transicción, en Tamarite y San Esteban de Litera, fué el primer tema que escogí para presentar á este Congreso; pero renuncié á él al ver que varios me habían precedido en escoger tema semejante, pues en el programa del Congreso se anunciaban trabajos de J. Saroïhandy sobre el catalán de la frontera de Aragón, de A. M.ª Navarro sobre la lengua catalana en el Pallars y Ribagorça, y de V. Oliva, titulado: «Apuntaciones sobre el catalán de Aragón». Ellos harán algo mejor que lo que yo pudiera hacer.
(5) R. MENÉNDEZ PIDAL, *El Dialecto leonés.* (De la Revista de Archivos 1906) §§ 1_2 y 2_2.

necesariamente en toda la frontera de los territorios reconquistados antes del siglo XIII. Por ejemplo, en el extremo Norte, J. Saroïhandy después de dudar algo respecto de Benasque, clasifica su dialecto como catalán [1]; pero adoptando el criterio general que propongo, debe ese dialecto llamarse aragonés, porque dice *nueit* nocte y *güeit* ŏcto. Al Sur, Hadwiger da á Aguaviva como pueblo de Teruel que habla valenciano (Zeit. p. 719). pero apunta de su lenguaje las formas *tię̧rra. fię̧rro, siat* siete [2], según las cuales debe comprenderse este pueblo dentro de los límites del aragonés, caso que este fenómeno de diptongación sea allí regular.

---

(1) «A Benasque on se croirait presque en pays catalan», *Annuaire de l'École pratique des hautes études*, 1901, 116 (donde da también las formas *nueit* y *güeit*). «Benasque, qui est encore en Aragón, mais qui, au point de vue linguistique peut être considéré comme la première vallée catalane», *Bulletin hispanique*, tomo VIII, 1906, p. 302 nota.

(2) Los diptongos *ia*, y *ua* (*bian, buana, puarta*) se hallan á veces en el aragonés antiguo y moderno.

De *D. Angel Ruiz Pablo,* de Ciutadella (Isla de Menorca).

Rastre que varen deixar en el llenguatge menorquí les dominacions ingleses.

Respectables Senyors:

Per primera vegada 's veu representada Menorca en les solemnitats y festes de la Renaixensa catalana, y honra tant alta m'ha tocat a mí, no per los meus mereixements, sino per la bona voluntat del qui es l'ànima d'aquesta memorable Assamblea. A les montanyes menorquines no hi nia l'àliga, com a les de Catalunya y Mallorca, la Cerdenya y Rosselló, y vosaltres, benemèrits organisadors d'aquest Congrés, no podent cridar d'allà una àliga, us haveu contentat en que vingués una gavina. Y no estranyeu la comparansa, perque ella es la qui més be escau al qui ve d'una roca tant parescuda a un vaixell navegant cap ahont naix el dia, gelós de rebre, abans que totes, la primera besada que envía el sol a les terres espanyoles.

Quan me van encarregar una comunicació per aquesta Assamblea, mestost era tart perque pogués jo preparar un treball, si no prou digne de l'auditori y de l'ocasió, de més volada que la comunicació que veng a llegirvos. En qüestions filològiques som llech, en les gramaticals un negat, y per si això no fos prou, per fer vessar la mesura de les meves ignorancies y de la meva inutilitat en aquest Congrés, ma llevor literaria, tant per sa importancia com per sa magnitut, més be ha sigut castellana.

Deuría sentirme, per lo tant, empagahit, de presentarme devant de tants y tant benemèrits conradors de la gloriosa llengua catalana, jo, qui a mon insignificant bagatge literari tant poca cosa hi tench escrita en català. Solament puch presentar, com a títol de ma presencia en aquest Congrés, l'amor, mon ver amor, a la llengua de ma mare.

Y en tal concepte sí que som digne representant de la meva terra. Allà tots estimam la llengua propia; no'n parlam altra, mentres no ho privi la deguda cortesía ab els forasters; però estimantla tant, essent cosa tant propia nostra y tan aficada al cor, no ham fet per ella lo que devíem, no hi ha près allà encara el foch de la Renaixensa; som, diguemho ab un mot que compendreu tots el qui llegiu nostre *Bolletí,* dels que tenen *molta sòn.*

Menorca es estada sempre, per sa posició en mitg del Mediterrani, en el camí que fan y han fet els navegants de tots los sigles qui són anats y vinguts de l'Orient a l'Occident y per son famosíssim port de Mahó, terra de passada, punt d'aturada, com els hostals, y terra de conquista. Varem esser de tots los pobles navegants y colonisadors de la antiquitat y varem caure en mans dels muslims quan hi va caure tanta part d'Europa. Un Rey d'Aragó, Alfons III, nét del gran Jaume, la va segellà ab les quatre glorioses barres, quan ja hi havía molts d'anys que catalanes eren Mallorca y Valencia. Y per sigles y sigles Menorca fou catalana y espanyola. Institucions, lleys, franquicies, llengua y costums, tot va seguir allà, poch més poch manco, la sort y els alt-y-baixos que seguí a Mallorca, fins que l'Inglaterra hi va posar demunt ses urpes formidables.

Tres vegades nos possehí l'Inglaterra y una vegada la Fransa, (aquesta per molt curt temps) y aquestes dominacions estrangeres van deixar solch a Menorca; però molt més

n'ha deixada l'administració Central perque essent Menorca un baluart que es precis defensar, com dama que molts festetgen, la gent d'armes hi ha estat sempre allà en una proporció molt més important que a cap altre regió espanyola. Mallorca ab més de doscents cinquanta mil habitants, no ha tingut may més guarnició, y de vegades n'ha tingut manco, que Menorca, qui solament conta ab quaranta mil ànimes.

Y maldament això, adhuc tantes y tant formidables influencies, Menorca conserva viva y no gaire més feta malbé que a Mallorca y Catalunya, la llengua propia. Tenim en el nostre llenguatge, a sa sintàxi y a sa prosodia, influencies estranyes. ¿Quina regió no les té? Però la influencia del castellà es estada més sensible, com per totes parts, entre els ciutadans. La gent del camp la conserva ben sencera.

L'ensenyansa oficial es la qui ha fet més mig en la nostra parla, y fòra de la conversa no s'usa més que' l castellà; però encara hi queden, —y l'ús y costum fan que les lleys ho respectin,— escrits en menorquí, els contractes d'amitges entre propietaris y pagesos, y encara tal vegada hi trobaríem allà colque senyor qui s'escriu ab sos amitgers en la llengua de la terra.

Han seguit, per tant, a Menorca, el meteix procés que a tota terra catalana, la decadencia y desnaturalisació de la llengua dels nostres avis, y per això meteix me consider excusat de parlarvos sobre aquest tema, que tots sabeu be de cor. Mes us ne vull parlar d'un altre, ben propi de aquella roqueta, ben peculiar y de cap altre regió catalanesca conegut. Vull parlar del rastre que dins nostre llenguatge va deixar la dominació britànica, y no us vull parlar de la influencia que deixà en les costums y el caràcter menorquí, per no passar dels quinze minuts que m'han donat de tasca.

Molts arribaren a esser els mots inglesos que s'introduiren en la parla menorquina; paraules y frases senceres y fins y tot modismes y refranys prengueren y arrelaren dins nostra parla. A *betzef* n'hi havía altre temps, y jo, essent petit, n'he usat y 'n som sentit molts que de cada dia 's perden. Els vells del meu temps (al cel sien) no anomenaven may els quartels que no diguessin els *bèrechs*[1] y encara avuy dia en el terme de Ciutadella, hi hà, devora la mar, en els penyals de Santa Galdama, les ruínes d'un edifici militar que ab el nom dels *bèrechs* es conegut per tothom. Quan els bracers llaurant, renyen els bous y els esperonen, tenen un crit especial per aquest cas y mentres a les mules y altre bestiar lis criden *arri*, a n'els bous lis criden *Ox!*[2] Encara ara, d'una persona poch sensible al dolor físich diuen que té carn de *bifi;*[3] a un home desmanyat en lo seu ofici (sobre tot si es fuster, ferrer o mestre de cases) li diuen, despectivament, *shumèquer;*[4] a una persona molt alta y grossa li diuen *bigal;*[5] a un guardia marina un *mitjamèn*[6] poch *mèn* o molt *mèn*[7] es l'homo poch o molt apte per una cosa; diuen *jans*[8] als mariners dels barcos de guerra inglesos y de una dona molt rossa 'n diuen que es vermella «com una *jana*[8]» «Sembla una *milèdi*[9]» diràn

---

(1) De *Barrack*, quartel, barracó.
(2) De *ox*, bou.
(3) De *beef*, bou, carn de bou.
(4) De *shoemacker*, sabater.
(5) De *big*, gros, gran.
(6) De *Mip-ship-man*, guardia marina.
(7) De *man*, homo.
(8 y 8) De *John*, y *Jane*, Joan y Joana.
(9) De *lady*, senyora, *milady*.

d'una senyora primeta y blancoya y més si es un poch rareta. Diuen *lésy* [1] a un vessut y *béguer* [2] a un pillastre. Se diu que s'es *quitat* [3] un deute quan s'es saldat. Fer *xebòf* [4] es anarsen d'un puesto y particularment quan això 's fa per forsa.

Al estrenyerse les mans li diuen molts encara fer *xequèns;* [5] *bèridus* [6] es una reunió de persones ont parla y crida tothom sense entendrese... ¡Quantes d'altres paraules hi havía que's són perdudes o poques vegades se pronuncíen! ¡Quantes d'altres n'hi hà que no moriràn may, perque són tant nostres que més no ho són les de més bona soca catalana! Allà deim *bòtil* [7] a la botella, *Xeri* [8] al Jerez, *gin* [9] a la ginebra, *stich* [10] a n'el tròs de llenya que usen el sabaters per brunyir la sola, *flor* [11] es un pis de llenya o entarimat; *bèrguin* [12] diuen a l'acte de transportar passatgers en una barca y *berguiners* són los qui d'això ne fan ofici; *boinder* [13] al balcó sortint y tancat ab vidrieres, *stocafix* [14] a n'el peix-palo, *quèp* [15] al cambuix dels ninets, *peni* [16] a una moneda de coure, *Frènch* [17] es diminutiu de Francesch, *uèit* [18] anomenen els fusters al blanch-cru, *mòguini* [19] a la caoba, *jach* [20] a una casta de plana, *pènel* [21] a un entrepany, *scrú* [22] a un tornillo y *tornescrú* [23] a lo qui serveix per posarlo. Tenir un ull *blèch* [24] es havershi fet un cop qui l'ennegresqui, *blèchbol* [25] diu tothom al betum de les botes; *buly* [26] es un curro; donar un *fàitim* [27] es donar una palissa y haverhi un *floch* [28] de punyades se diu al barayarse a cops de puny.

Per no allargar aquesta comunicació deixaré per una nota, al acabament, algunes paraules que podria posar aquí, totes elles curioses; mes, me sembla més del cas notar aquí que, en proporció, en lo que més rastre varen deixar els inglesos va esser en los jochs de noys.

Al de saltar a la corda li diuen *juli* [29] el crit d'avís del joch de cunillet (*escondite*) es *quich;* [30] hi hà un joch que no conech en català que se diu *quis.* [31] Però sobre tot

(1) *Lazy,* vessut, peresós.
(2) *Begger,* miserable.
(3) De *Quit,* libre, absolt, estar en paus.
(4) De *Shape-off,* pendre rumbo cap a fora.
(5) De *shake,* menetjar, espolsar y *hands,* mans.
(6) De *barrack,* quartel y *house,* casa.
(7) *Bottle,* botella.
(8) *Xery,* Jerez.
(9) *Gin,* aigordent de ginebra.
(10) *Stick,* pal, garrot.
(11) *Floor,* entarimat, pis.
(12) *Bargain,* contracte.
(13) De *bou* y *windou,* finestra sortida, tancada ab vidrieres.
(14) *Stock-fish,* peix-palo.
(15) *Cap,* cambuix, gorro.
(16) De *penny,* moneda de coure.
(17) *Franck.*
(18) *White,* blanch.
(19) *Mahogany,* caoba.
(20) De *jack-plane,* especie de planeta.
(21) *Panel,* entrepany.
(22) De *screw,* tornillo.
(23) De *turnscrew.*
(24) De *black,* negre.
(25) De *black,* negre y *ball,* bolla.
(26) *Buly,* valent, curro.
(27) De *fight,* combat, barallar.
(28) *Flock,* reunió, grapat.
(29) De *july,* prest, viu. Diu *july* el qui salta, quan entra a la corda, com animantse y animant als qui la voltetjen.
(30) De *quick,* viu, prompte, llest.
(31) Del joch que els inglesos dihuen *quirt.*

hi hà un joch de bolles, en el qual tot es inglès: el nom del joch, el de les bolles y de totes les paraules que s'usen en el meteix. La bolla es *mèrvel* (1) tirar a *pink* (2) es tirar a veure a qui toca primer, *out* (3) es ferir la bolla del contrari. Quan un dels jugadors vol allisar el sòl, per llevar obstacles, diu *plis*. (4) Quan els jugadors volen moure del puesto ont queda un mèrvel diuen *skiks:* (5) en cas contrari diuen *stops*. (6) El qui ara us parla ha vist jugar mariners inglesos ab noys d'allà, qui no sabíen brot d'inglès, al joch de mèrvels y s'entenien perfectament, ab gran admiració y gatzara d'aquells homes qui no s'esplicaven el miracle. Y s'en va perdent un, també de mèrvels, que s'anomena *int,* (7) perque el joch consisteix en fer anar les bolles dins uns clotets fets aposta.

Tench d'acabar, senyors, mes abans he de fer una observació, respecte de mon tema, que haveu de tenir en compte. Ahont s'han arrelat més aquestes paraules ingleses es a la part de Mahó y sobre tot a Villacarlos, l'antiga Georges-town, mon poble nadiu. A l'altre part de Menorca, a n'el cap de mestral, o sia a Ciutadella, y en els pobles de terra endins, alguns de tals mots hi són desconeguts; y es que haventne fet de Mahó els inglesos capital de l'illa, quan abans ho era Ciutadella, sa influencia a Mahó y son terme fou més fonda y de més durada.

Y vegin mos doctes oyents lo que es l'amor a les coses nostres, a lo que de petits ham estimat, a lo que es esperit de nostre esperit, com altres coses més materials són carn de nostra carn: jo qui som vengut per contribuir ab mon dèbil esfors al poderós esfors de tots vosaltres per donar a nostra llengua unitat, per desembarassarla de forasterismes, per purificarla de tot lo que puga deslluirla, jo tendría un sentiment molt gran si aqueixes paraules que som retret desapareguessen de Menorca, si al veure jugar a mos fills y a los néts que Déu m'enviy no oigués jo de sos llavis les meteixes paraules que usava jo quan petit.

Vosaltres me comprenèu; mes si algú oigués fòra d'aquí mos conceptes, tench d'esplicarme, perque s'ha dit moltes vegades que nosaltres, els menorquins, som encara inglesos, som mals espanyols. Y no es ver: si jo estim aquestes paraules, no es en quant a ingleses, sino en quant a menorquines; no es en quant a estrangeres, sinó en quant me porten recordanses de la infantesa, flaires del goig sense núvols dels primers anys de la vida.

He dit

(1) *Marble,* bolleta de jugar noys.
(2) De *pinck*, lo mellor.
(3) *Out,* fora.
(4) Contracció de *It you please*.
(5) De *skip,* omissió, botar, saltar.
(6) De *stop,* parada, impediment, aturar, deixar.
(7) De *in* o *into,* entrar, dintre.

NOTA

Moltes més paraules hi queden encara, com per exemple: *rul*, de RULE, regla, cartabó, si be el nom de *rul* sols se dona a Menorca a la mida plegadissa de peus y pulsades. *Mog*, de MUG, gerro, cadaf. *Helo*, de HELLOO; s'usa com a interjecció de burla. *Xoch*, de CHALCK, guix, tissa. *Guetes*, de GAITERS, polaines, guarda-cames. *Quitil*, de KETTLE, calderet, escalfador. *Saidebord*, de SIDEBOARD, armari aparador. PILCHARD, casta de sardina. *Xènch*, òs de baix de la cama, en inglès SHANK. SET HAMMER, martell que usan els platers. *Sclochs* o *scloquis* de CLOG, calsat de llenya. *Galip*, pipa de terra o guix, de GALLIPOT, vas de terra. Se diu també *bidoix* o *pidoix* a un punyat de fanch o de pasta, del inglès BEDASH, enfangar, esquitxar.

A les criatures, quan se les alsa d'en terra, se 'ls diu *¡uppa!* segurament del UPON, inglès. Un altre joch hi hà, el nom del qual no conech en català, que a Menorca's diu *tèpel:* me sembla queha d'esser del inglès TAP, cop, picament de mans, cosa cònica, acabada en punt, puis tot això ho reuneix l'instrument que s'usa en aquest joch y l'ús que d'ell s'en fa.

Tenim a Menorca una espressió per ponderar la semblansa de una persona ab un altre, *veri figi*. Alguns han dit que ve del llatí *vera efigies;* mes nos inclinam a creure que nosaltres l'havem pres del inglès *very*, vertader y *feature*, semblansa, entre altres rahons perque deiem *Vera-Creu* y no *very creu*.

Ademés del nom de *Frènch*, (FRANCK), nosaltres hem conegut *Piters* (PETTER), *Jins* (JAMES), *Fèny* (FANNY), *Elèisa* (ELIZA) y d'altres.

A Mahó y Villacarlos son poques les persones que no coneguin y moltes voltes les usen les paraules y espressions sigüents:

Good, morning, right, very-well, good-bye, money, yes, doctor, black, varnish, bond-boat, *soldier*, wine, girl, bread, boy, all-right, mister, plenty, etc.

Y els noys de per allà saben demanar, casi en correcte inglès, als *jans* y als *soldiers*, *one penny fort boy*, *one piece bisquit* o *tobacco* y saben dir *come on y you fight with me* y fins y tot cantar:

My father
my mother
my sister
my girl.

You give me
five dollars
for bottles
of uxine.

Per últim: hi hà a Menorca una casta de pomes conegudes per el nom de pomes d'En Kèn, del general inglès Kane, governador de l'illa. Ademès hi hà unes prunes que's diuen de *neversó*. Conta *Murray* en sa «Guide to the Mediterraneau» que havent una dòna presentat al meteix general Kane prunes d'aquelles li demanà ella com se deyen a Inglaterra. El general, que no devia distingir de pomes y prunes, li va contestar *I never sau*, y desde aquell instant quedaren batetjades ab lo nom de prunes de *never-so*.

Tench de declarar que per devers una dotzena de paraules ingleses de les que he donat en lo que queda escrit les dech a la amabilitat de mon bon amich el Vice-Cònsul inglès a Mahó, D. Bartomeu Escudero, y son los sigüents: Mug, Haloo, Sideboard, Pilchard, Shank, Jack, Set-haunner, Quirt, Screw, Turnscreu, Barrack-House, Panel, així com la cita de Murray.

De *Mossèn Antoni M.ª Alcover*, de Palma de Mallorca.

La llengua catalana té sintacsis pròpia

Semblaria estrany fer aquexa afirmació si no hi hagués molts d'escriptors catalanistes que donen peu ab llurs obres a coletgir que la sintacsis catalana es la metexa del castellà y que no's diferencien les dues llengues més que per les desinències dels mots y per alguns centenars de paraules que son a una llengua y no son a l'altra. Semblaria estrany venir aquí a sostenir que tenim sintacsis nostra, si no hi hagués axò dels escriptors aludits y lo que digué fa anys En Pérez Galdós, fundantse segurament en les obres aludides, que segurament son les úniques qu'ell conexerà de la nostra llengua, quan va escriure aquexes greus paraules demunt *La Prensa* de Buenos Ayres l'any 1886: *El catalán no tiene construcción propia. La sintaxis es la castellana y sólo varían las voces.*

Vejemho si'n tenim o si no'n tenim de sintacsis pròpia, y si la que tenim, es la castellana.

Anem recorrent les *parts de l'oració,* veyam si la *construcció* y *estructura* de les *proposicions* son les metexes o diferents qu'en castellà.

Lo primer de tot, hem de fer avinent que, si bé en moltes coses coincidexen la sintacsis catalana y la castellana, no es perque 'l català sia anat a beure a n-el castellà, sinó perque 'l català y el castellà surten de la metexa font, del llatí, si bé cadascú am fesomia y demble propi. Que's tinga present axò per donar el just valor a tals coincidències y no calificarles de bot y boley de castellanismes, en no constar notòriament que son veres importacions castellanes, sobrevingudes de que patim tan ominosa influència.

§ I. ARTICLES

Son ben considerables les divergències del català amb el castellà respecte de l'us dels articles dins la frase. Ventassí unes quantes:

A. Articles personals

El castellà no'n té que sien esclusius de les persones. El català té EN p'els homes y NA per les dones, provinents sens dupte de *mon-s*EN*yor* y *ma-do*NA [1] Quan els noms d'home comensen en vocal, EN *s'invertex:* y així, en lloch de dir EN *Andreu,* EN *Alex,* EN *Ignaci,* etc., diuen: N'*Andreu,* N'*Alex,* N'*Ignaci.*

(1) De MEUS SENIOR se formà *mon-sènyer* > *mo-sènyer* > *mo-sen* > *sen* > *en.* — *Sen* o *el sen* es a Mallorca el tractament dels jornalers del camp y guardians. Antigament era més honorifich.

De *mea domina* se formà > *ma-donna ma-dona* > *ma-dò* > *na.*—A Mallorca *madona* es el tractament de les dones de la classe mitja, y *madò* el de les jornaleres y pobres.

A tot el Reyne de València y a casi tota la provincia de Tarragona y Lleyda s'es perdut tal article y el suplexen per *lo, el* y *la*.

Tota la regió oriental (provincies de Barcelona, Girona y Rosselló) conserva l'*En* p'els noms d'home que comensen en consonant; p'els que comensen en vocal y p'els noms de dòna solen posar casi sempre l'article *e*, *la* (L'*Andreu*, LA *Maria*.)

B. Multiplicidat d'articles determinatius que s'usen a diferents regions segons el sentit de la frase o situació que hi té l'article

Vetassí un altre punt de discrepància del català amb el castellà.

Té 'l català cinch formes d'article *determinatiu* p'els masculins en singular (LO, EL, ES, S', SO) y sis en plural (LOS, LES, ELS, ES, EDZ, SOS), y dues p'els femenins (LA, SA-LES, SES).

Les formes LA, - LES, son generals a tot el territori de la llengua. Les formes SO, SOS, EDZ son esclusives de les Balears. — ES (singular) S'; SA, SES estàn avuy reduides a les Balears y a n-el litoral llevantí, desde 'l Moll de Canet de Mar fins a Cadequés y bona part de la Selva y Bax-Ampurdà. Antigament eren generals a tot el territori de la llengua com ho demostren moltíssims *noms de lloch* y *de casa* de tot Catalunya y Reyne de València que duen dits articles. — ES (plural) se troba, no sols a les Balears, sinó dins la regió alicantina de Sta. Pola (ES *caxons*, ES *àngels*, ES *cavalls*) y dins la contracció *d*ES *carrers*, *d*ES *cavalls*, etc., que fan a n-el Rosselló. — LES, forma plural masculina (LES *cavalls*, LES *arbres*) es pròpia de les muntanyes del Pallars. — A les Balears ademés de ES, S', EDZ, SO, SOS, SA, SES, s'usen EL, ELS, LA, LES, per espressar l'importància y principalidat del nom o per donarli valor d'antonomàsia; y, axí diuen: EL *Papa*, EL *Bisbe*, LA *Mare de Deu*, L'*Esperit Sant*, L'*Angel de la Guarda*, EL *cel*, L'*infern*, EL *purgatori*, *diada d*ELS *Reys*, L'*amo*, LA *terra* (tota, no un tros), LA *Seu*, etc. SO y SOS no més s'usen regits de la preposició *amb (va* AMB SO *capell posat y* AMB SOS *calsons nous)*. EDZ sols s'usa amb noms que comensen en vocal (EDZ *homes*, EDZ *aucells*, EDZ *uys*). *El* y *els* s'usen a Catalunya oriental y central y a casi tot el reyne de València y a les Balears en els casos indicats. A n-el Rosselló, província de Lleyda y casi tota la de Tarragona, en lloch de *el*, *els* usen *lo*, *los*.

C. Contraccions d'articles am preposicions

El català contreu l'article masculí, singular y plural am les preposicions A (AL, ALS, A'S, A'DZ), DE (DEL, DELS, DES, D'EDZ) y PER (P'EL, P'ELS, P'ES, P'EDZ). El castellà sols fa la contracció amb les preposicions *a* y *de* y sols en singular.

El català no té cap necessitat, com la té 'l castellà, de fer la contracció AL en toparse A y EL, sino que pot resultar la D llatina desapareguda (AD) com ho fan certes regions de València y moltes de monuments antichs, o sustituir la D per una N, y fer: AD-EL, AD-ELS o A N-EL, A N-ELS *(dirho* AD-EL *Rey; pegar* A N-ELS *animals)*.

D. Un'altra divergència

El castellà devant noms femenins comensats per vocal, no posa l'article femení (LA), sino 'l masculí (EL): EL *alma*, EL *ave*, EL *asta*, EL *ama*, etc. El català am noms femenins, comensin o no en vocal, posa sempre l'article femení LA o SA: L'*ànima*, L'*au*, L'*àguila*, etc.

§ II. PRONOMS

A. Pronoms personals

1. El català contreu ME, TE, SE, am les partícules *pronominals* HO, HI: M'HO *digueren;* T'HO *mostraren;* S'HO *menjaren;* M'HI *trobaren;* T'HI *dugueren;* S'HI *veuen.* Res d'axò té 'l castellà. — 2. A moltes regions de València y Ivissa fan la contracció de dits pronoms am la partícula *ho,* sense elidir la *e* d'aquells y convertint lo HO en HU; y axí diuen: MEHU *digueren;* TEHU *mostraren;* SEHU *menjaren.* El castellà tampoch té res d'axò. — 3. Quan la partícula pronominal *hi* va derrera el pronom *lo*, *le*, *la*, devant o derrera 'l verb, també's fa la contracció LOHI, LEHI, LAHI *(dir*LEHI, LAHI *duen)* sense elidir la vocal, y aquestes regions, com Catalunya oriental y central, elidint dita vocal y fent *l'hi (dir*L'HI, L'HI *duen).* Es un'altra discrepància amb el castellà. — 4. El català, en caure bé, *invertex* o dexa d'*invertir me*, *te*, *se (*ME *digueren* o EM *digueren;* TE *donaràn axò*, *no*'T *donaràn;* SE *veren*, *no*'S *veren).* El castellà no *invertex* may. — 5. El català ha perduda fa sitgles la forma TI, que 'l castellà conserva, y va a mà de perdre la correlativa MI, com se nota a diferents regions, especialment a n-el Rosselló, aont es molt frecuent sentir a les persones més fines dir: *a* JO *no m'agrada tal cosa; m'ho diu a* JO; *parla per* JO. A casi tot el territori de la llengua, dirà qualsevol, v. g.: *ho faràn sense* JO; *a* JO *me parex...* tal cosa. Per tal motiu les preposicions retgexen TU y no TI (*a* TU'*t volem; axò es per* TU. — 6. Conserva encara 'l català, sobre tot a Mallorca y a Ivissa, el pronom de 3.ª persona ELL, ELLA com a tractament, en lloch de *vostè* o *vossa mercè: — Vench a parlar amb* ELL (*am* vostè); = Si ELL (vostè) *volia*, *aviat m'ho haurien donat.* — No conexem dins el castellà res d'axò. — 7. En castellà *le* y *la* servexen indistintament p'els masculins y femenins en datiu (LE *dieron esto;* LA *hicieron un regalo*). En català no s'usen may tals formes, sino una altra que fa molts de sitgles que 'l castellà la va perdre (devers el sitgle XIV), y es LI (LI *digueren que sí;* LI *donaren axò*). — 8. La forma *los* en castellà no s'usa may p'el datiu, sino per l'acusatiu. Veyau A. Bello-R. J. Cuervo, *Gram. Cast.*, not. 121, p. 110: segons En Cuervo es «usansa» «de castellans» «poch estesa» el dir «los pegó fuego». En català, essent *proclítica* (devant el verb), servex indistintament p'els masculins y femenins (LES *digueren a ells tot allò y després* LOS *ho negaren; però a elles no* LES *ho mogueren ni* LOS *ne parlaren*); y essent *enclítica* (derrera el verb), s'usa esclusivament LOS a n-el datiu per masculins y femenins: — A elles *dona*LOS *axò; — a ells mira*LOS *la cara.* — 9. El català té una altra forma, que no té 'l castellà, y que en singular servex p'els masculins, y en plural tant p'els masculins com p'els femenins, — y es EL, ELS, eufonisada aquesta amb una *e*

final ELS-E *(ell* EL *va veure;* ELS-E *trobà tots dos plegats;* ELS'*ho digué: mire* 'LS-E *totes quatre; tire* 'LS-*ho a la cara;*— EL *veuen que s'en va; mire* 'L *que ja arriba.*— 10. Aquesta forma EL servex també de *neutre*, lo metex que LO, cosa que tampoch té 'l castellà: v. g.: *Tu faràs* EL *que't convenga; mira... d*EL (de lo) *que son causa les armes* (*Romancerillo Catalán* d'En Milá, núm. 113); — EL *que us suplich..., que no hi fasseu gayre estada...*» (ib. num. 124, var. B.) — L'us d'EL com a pronom neutre es antiquíssim dins el català, y usat sovint a diferents comarques catalanes. A Mallorca's conserven les espressions DEL *seu (de* LO *seu) se pagarà; ho posà* DEL (*de* LO) *seu; e-hi va* DEL (de lo) *meu.* — 11. En bon català no s'usa, com en castellà, el reflecsiu *si* en plural y retgit de preposició, sino qu'en lloch de *sí* se posa *ells* o *elles* segons demàn la concordansa. En castellà se diu: *se lo repartieron* ENTRE SÍ; *se combatían á* SI *mismas*, etc. En català solen dir: *S'ho repartiren* ENTR' ELLS O ELLS AMB ELLS; *se combatien* ELLES *metexes* O ELLES *amb* ELLES (Vd. Diez, *Gramm.* T. III, *Prop. simpl.* c. II, p. 55). — 12. En català, quan se topa la preposició A am los pronoms *ell* y *mi*, s'hi interposa, dins algunes regions de Catalunya, una N eufònica a n-el primer cas (A N-ELL *no le hi digues*), y una *n* y una *e* a n-el segón (A N-E MI *no'm vengueu amb aquestes*). Res d'axò passa dins el castellà.

B. Demostratius

1. En toparse la preposició *a* amb els demostratius, s'hi interposa la *n* eufònica (*no li digues res* A N-AQUEST *ni* A N-AQUELL; *no hi fasses res* A N-AXO *ni* A N-ALLO). — 2. Quant els *demostratius* van devant els noms de llur referència y s'hi encoblen per via del verb *esser,* dins el francès y la llengua d'oc no concorda el *demostratiu* amb el nom, com concorda en castellà, portuguès e italià, sino que pren la forma neutre y invariable (Diez, ib. *Propos simpl.* c. IV, n. 2, p. 84). Per axò deym en català: «AXO *es aquell homo que cantava;* AXO *es mon pare:* AXO *son els meus germans;* AXO *son les meues cases;* AXO *son les dones que vay veure;* AXO *éts tu;* AXO *som jo*».

C. Possessius

1. Els possessius castellans *mi*, *tu*, *su*, son invariables p'els masculins y femenins (MI *padre*, MI *madre;* TU *hermano*, TU *hermana;* SU *marido*, SU *mujer*). En català hi ha unes formes p'els masculins (MON, TON, SON) y unes altres p'els femenins (MA, TA, SA), y axí's diu: MON *pare*, MA *mare;* TON *germà*, TA *germana,* SON *espòs*, SA *esposa.* — 2. Els possessius castellans, fa molts de sitgles, que van sense article; els catalans *meu*, *teu*, *seu*; *meua*, *teua*, *seua*; *mia*, *tua*, *sua*, am llurs plurals, duen sempre article (EL MEU *amich*, LA TEUA *dona*, LA SEUA *casa*); y les formes *nostre*, *vostre*, am llurs plurals tant en duen com no (EL NOSTRE *rey*, NOSTRE *rey;* LES NOSTRES *vides*, NOSTRES *vides*). — 3. Les formes castellanes *mío*, *tuyo*, *suyo*, *mía*, *tuya*, *suyá* am llurs plurals no poren anar devant els sustantius corresponents; y en català tan poren anar devant com derrera (ELS MEUS *pares — los pares* MEUS, LA MIA *casa — la casa* MIA, etc.). — 4. Hi ha en català, y no's conex dins el castellà, l'endoblement dels pronoms possessius per donar més forsa a la frase (MON *paret* MEU; MA *mareta* MEUA). Schuchardt, ap. Gröber, *Grundriss*, T. I,

p. 310, diu qu'axò vé del celta. — 4. El castellà no té 'l possessiu que denota la pluralidat de posseidors, y 'l català sí que 'l té. Aquest possessiu es *llur* (de *illorum* llatí); y el té el català amb una estensió major que 'l francès y casi am tanta com l'italià, y es una forma, general un temps a tots els territoris catalans, y vuy viva no més a n-el Rosselló y dins la veina regió pirenenca espanyola fins a la Plana de Vich. Aquest possessiu, en fer d'adjectiu, tant du article com no, si va devant el sustantiu; ara si va derrera, no'n du may. Vetaquí algunes de les notes que tenim replegades sobre aquest punt: «... *plus valia la nostra raó que la* LUR...» (En Jaume I d'Aragó, *Crònica*, c. 367); — «... *los millors homes d'armes* — LOS LLURS *caps y han dexat*» (*Cobles* d'Alguer, del sitgle XVI, ap. Milà, *Obras*, T. III, p. 550). — «... *los dits magnífichs jurats per* LLUR *descarrech proposen...*» (Acort del Gr. y Gen. Concell de la Ciutat de Mallorca, de 28 de janer de 1875, Arxiu Hist. de Mall.). — «... *Misser Joan Berard, Savi en dret, Advocat* LLUR (dels Jurats de la ciutat de Mallorca) *e de la dita Universitat*... (*Crida* de Pelay Uniz, de 1413, ap. *Ordinacions y Sumari dels Privilegis*, *Consuetuts y bons usos del Regne de Mallorca*, *donats a la estampa per Antoni Moll*. Mallorca, 1663; p. 2). — A la Plana de Vich *viure a casa* LLUR vol dir *a casa pròpia* (dels qui hi viuen); y la gent dels Pirineus orientals, per senyalar la terra d'un o altre, diuen: — *Tot allò es terra* LLUR. — El castellà primitiu tenia aquexa forma, pero devers el sitgle XIV ja l'havia perduda. Com dona una gran claredat a la frase, cal restablirla a tota ultransa. Axò pertoca a n-els qui s'avanen d'amadors de la nostra llengua fins a l'enfront de tot.

D. Relatius

A. El *Qui* català y el *Quien* castellà

El QUIEN castellà es sempre *sustantiu* y may *adjectiu;* sempre inclou en sí l'antecedent (Bello, *Gramática de la lengua castellana,* París, 1902, n. 328-332). No pot esser subjecte d'una proposició *especificativa*, y axí no's pot dir: *el hombre quien vino*, (id. ib.) y concorda amb l'antecedent en *nombre* (QUIEN *diga esto es un loco;* QUIENES *lo consientan*, *unos insensatos*), pero no en *genre (él fué* QUIEN *me lo dijo y ella* QUIEN *me lo repitió).* Ademés aquest relatiu avuy es esclusiu de les persones y personificacions. El QUI català se separa de tot axò: a) es no sols *sustantiu* (QUI *feriren, va esser ell*); b) sino *adjectiu (l'home* QUI *venia, m'ho digué);* c) en esser *sustantiu*, pot esser *subjecte* y *terme d'acció* (QUI *hu passa, serà valent; veurem* QUI *hi envien*); d) ara en esser *adjectiu*, no més pot esser *subjecte* y no *terme d'acció*. No 's sol dir *el Rey* QUI *mataren*, sino QUE *mataren);* e) tant s'aplica a persones com a qualsevol altra cosa, y axí lo metex se diu: *(l'home* QUI *es bo*, que *l'animal* QUI *llaura);* f) essent *subjecte*, tant se pot usar QUI com QUE *(l'animal* QUI *pasturava* o QUE *pasturava; el rey* QUI *reynava* o QUE *reynava);* g) essent adjectiu, no concorda ordinariament en *nombre* ni en *genre* amb l' *antecedent (el* BOU *qui llaurava; els vadells* QUI *pasturaven; les mules* QUI *batien);* si bé hi hà comarques, com la Plana de Vich, aont concorda en *genre* y en *nombre* (*la dona* QUINA *hi era; les mules* QUINES *llauraven; els homes* QUINS *sortiren*).

B. Relatius interrogatius y esclamatius

En català hi ha QUIN, QUINS pels masculins (¿QUIN *rey va fer axò?* ¡QUINS *fets més gloriosos!*) y QUINA, QUINES p'els femenins (¡QUINA *nació la catalana!* ¿QUINES *coses demanes?*). El QUE també servex *d'esclamatiu*, però d'una manera diferent que en castellà. En català deym: ¡QUE *m'agrada axò!* ¡QUE *m'agrada* DE *poch!* ¡QUE *es* DE *gran el món!* ¿Qui s'atreviria a traduir axò, paraula per paraula, en castellà? Es que el QUE castellà se'n va per un altre carreranch; es invariable p'el masculí y p'el femení, p'el singular y p'el plural (¡QUÉ *rey Felipe II!* ¿QUÉ *hombres son aquellos?* ¿QUÉ *palabra se me exige?* ¡QUÉ *glorias las de España!*). Qui no veu la discordància de les dues llengues sobre aquest punt?

C. Equivalent català del castellà *cuyo, cuya*

El genitiu del relatiu *qui*=quien, té en castellà y portuguès, com en llatí, una forma pròpia, formada demunt la llatina *cujus,* y es *cuyo, cuya,* que vé a esser un ver possessiu y que's *pluralisa,* no segons el demble llatí, sino afegintse una *s,* y concorda, no am lo sustantiu *posseidor* sino am lo *posseit (el autor* CUYAS OBRAS *leo, está enfermo).* Les altres llengues romàniques formen aquest genitiu am los altres relatius, y també hi té el valor de possessiu (Diez, Gramm. T. III, *Prop. comp.,* c. IV, p. 340). El català el forma amb *el qual, la qual,* en genitiu, concordant amb lo sustantiu *posseidor* y derrera'l sustantiu *posseit* que'l retgex: v. gr.: *L'autor* LES OBRES DEL QUAL *llegesch, està malalt; aquestes cases* EL SENYOR DE LES QUALS *se morí, m'agraden molt.* Aquesta forma, encara que més pobre que la castellana, que es esclusiva del genitiu, es més rigurosament gramatical, concordant com en llatí en genre y nombre am lo sustantiu *posseidor,* y no am lo sustantiu *posseit,* com se fa en castellà.

Aquesta forma es la catalana autèntica y genuina, la única que's troba dins els nostres monuments y escriptors anteriors a n-el sitgle XIX. Les altres dues formes, introduides no fa gayre (QUAL, QUALS, QUIN, QUINA) son dos *barbarismes* que no poren anar ni en rodes. El *qual,* sense la preposició *de,* pert el valor de genitiu, y axí ja no servex per espressar la *possessió* que li cal, y, anteposat a n-el sustantiu *posseit* y concordant amb ell en genre y nombre, romàn completament deslligat del sustantiu *posseidor,* es a dir, resulta una forma que no servex de res per lo que l'usen ni espressa res de lo que li pertoca espressar; y aquí està, el *barbarisme.* Però encara es més absurda y bàrbara l'altra forma: QUIN, QUINA, y per desgràcia la més usada dins la *prensa catalanista.* ¿Qui no sab que *quin, quina,* am llurs plurals, son els nostres relatius *interrogatius* y *ponderatius,* tant dins els monuments escrits de tots els sitgles com dins la llengua viva a tots els nostres territoris? Ja hem advertit més amunt que hi hà punts de Catalunya aont *quin* y *quina* tenen el valor de simples *relatius,* sense res d'*interrogació* ni *ponderació.* Lo que no hi havia hagut may ni per la etimologia ni per l'us de cap escriptor ni de cap de les nostres comarques, que *quin* ni *quina* tenguessen ni les donàs ningú valor de genitiu ni caràcter *possessiu.* Donarlosne y postposarlos a n-el sustantiu *posseit* fentloshi concondar en *genre* y *nombre,* es un'altra *atrocidat,* un altre atentat contra la gramàtica y contra la llengua, perque sense la preposició *de* no poren tenir valor de genitius, y per axò meteix ja no poren espressar *possessió,* y concordant

de tot am lo sustantiu *posseit,* queden relatius d'aquest y no del *posseidor*, del qual romanen del tot deslligats; y per lo tant no servexen de res per lo que los usen ni espressen res de lo que les pertoca espressar; es el dir, son un *barbarisme* com unes cases. Y defiam qualsevol a que'ns presenti un sol cas d'un escriptor anterior a n-el sitgle XIX que comete tals barbarismes; y dubtam molt que se'n trob cap d'anterior a l'actual Renaxement. Y també defiam qualsevol a que'ns trega un sol poble del territori de la nostra llengua aont la gent, no'ls escriptors que hi puga hayer, úsiguen tals formes bàrbares. Y que no'ns diguen que tampoch nosaltres en citarem cap de poble aont s'usi la forma que defensam. Es ver que no'n sabem cap que l'empri, y se comprèn perque es una forma més literària que popular, y axí com en castellà sols els bons literats saben usar correctament el *cuyo cuya,* axí no es gens estrany que, despullada la nostra llengua de cultura literària durant casi tres sitgles, se perdés l'us de tal forma. Però, si no porem presentar cap poble que l'empri, presentam tots els nostres monuments y escriptors antichs. Vetaquí algunes de les notes que tenim replegades demunt axò per la *Gramàtica* que preparam: —DEL SITGLE XIII: «....*aquel* VERB L'INFINITIUS DEL QUALS *fenis en* AR.....» (Huch Faidit, *Donat*s *proensals,* edic. de Guessard, p. 12;) — «....*la quàl cosa es* DEU *sens* L'ESSER DEL QUAL *no's porien tan be couenir con fan* (Bt. R. Lull. *Del Gentil,* edic. d'En Rosselló, Palma, 1901. LI. I, *Del quart arbre* p. 44.) — «....*hauent les* VIRTUTS *demunt dites, sens* L'ESSER DE LES QUALS *hom se convenria ab major nobilitat*....» (Id. ib. p. 52).—«....*Encara a altres* HOMENS *laics* LI PLUSUR DELS *no saben gramàtica*....» (Jofre de Foixà, ap. Milà, *Obras* T. III, *Antiguos tratados de Gaya Ciencia,* p. 283).—SITGLE XIV: «.. . DEUS *en* LA MA DEL QUAL *nostro cor es*....» *(Procés* qu'En Pere IV d'Aragó formà a n-En Jaume III de Mallorca, *Col-lecció Diplomàtica* d'En Bofarull, T. XXX, p. 292).—«....*Hauen rebuda la vostra* LLETRA LA TENOR DE LA QUAL *es aytal*....» (En Pere IV d'Aragó a n-En Jaume III de Mallorca, ib. p. 271)— «....*Sent* THOMÁS *Daquí*.... LA DOCTRINA DEL QUAL *es molt comuna*....» (Fr. Ginebreda, *Consolació de Philosofia de Boeci,* p. 3).—«.... *partida* LA NAU CASTELLANA DE LA QUAL *es patró En Berenguer Pascual*....» *(Manual de Novells Ardits. Dietari del Antich Consell Barceloní,* Barcelona, 1892, T. I, p. 4, any 1390).—«....NOTARI *de Mallorques, en la* SCRIVANIA DEL QUAL *lo capbreu se farà*....» (Document de 1387, ap. *Boletin de la Arqueologia Luliana* de Palma, T. VIII, p. 432).—«.... *E passat lo dit* RIU.... *en la* RIBA DEL QUAL *ha voltors, muçols*...» (Bernat Metge, *Sompni,* edic. de Barcelona, 1891, II. I, p. 114). — «....*gran multitut de* DONES, LA HIRA E HOY DE LES QUALS *encorregui*...» (Id. ib. p. 109). — SITGLE XV: «*En nom de* DEU *nostre senyor e de la gloriosa verge madona sancta* MARIA *e del glorios confessor Monsenyor sent* FRANCESCH *e de tota la Cort celestial a* HONOR E *reverencia* DELS QUALS *la confraria e les confrares..... fan festa*...» (Llibre de la Confraria de St. Francesch de Falset, prov. de Tarragona, de l'any 1449, que's conserva dins l'arxiu de la parròquia arxiprestal de dita ciutat). — «...*Conjurte de part de* CARITAT, *per* AMOR DE LA QUAL *jo mengi ir carn*...» *(Recull de Eximplis e Miracles, Gestes e Faules... del comensament del sigle* XV, Bibliot. Catal. d'En M. Aguiló, p. 12). — SITGLE XVI: «... *los dits* STILS, L'OBSERVANÇA DELS QUALS *haya de començar*...» (*Crida real* de 1576, *Ordinacions del Regne de Mallorca,* p. 180);...*per* PRIVILEGI *concedit*... LA DATA DEL QUAL fonch a VII del mes de decembre... (capbreu de 1598, Mn. Segura, p. 144). — SITGLE XVII: «.....*Per* COSES *que comensen*..... LA QUALITAT DE LES QUALS *obliga haverles tractar*...» (Document de 1614, ap. *Boletín de la Arqueológica Luliana.* T. VIII, p. 281). — SITGLE XIX: «...*Est* VESCOMTE *segura-*

ment lo meteix a HONOR DEL QUAL *escrigué Castellnou...*» (Milà *Obras,* T. III, *Antichs poetes catalans,* p. 158). —«...*aquell* HOME LA VISTA DEL QUAL *m'era repugnanta....*» (Carta d'Alguer, publicada dalt *La Renaixensa* de Barcelona dia 18 d'agost de 1902).— Ens sembla que romàn prou demostrada la nostra tesis contra'ls *barbarismes* de *qual, quin* y *quina* am valor de *genitiu* y *possessiu,* que p'el bon nom de la nostra llengua y de la nostra literatura haurien de quedar soterrats per a sempre, perque no diuen gens a favor de la nostra cultura gramatical.

E. Pronoms indefinits

N'hi ha diferents, y alguns s'usen també com adjectius.

1. ALTRE. Es pronom (*¿Es aquest? —No, un* ALTRE) y adjectiu (*un'*ALTRA *persona no hu hauria dit*).

Sempre qu'espressa alguna indeterminació, axò es, en no precisar la cosa a n-e que's referex (*aquest* ALTRE, *aquell* ALTRE; *ni un ni* ALTRE; *aquest no, l'*ALTRE), va precedit infaliblement d'*un, una (ja hu farà* UN ALTRE; UN'ALTRA *vegada: en vetx* UN ALTRE, etc.) El castellà en tots aqueys casos y els similars no posa may l'article *un, una.*

2. ALTRI. Es sempre pronom, y se sol usar només en cas retgit: v. gr. *anar sota d'*ALTRI; *fer feyna per* ALTRI; *a casa d'*ALTRI *els contes son bons de fer; fer amitjes amb altri.* També s'usa devegades com a subjecte però en oracions de subjuntiu; v. gr. *no hi puch consentir qu'*ALTRI *n'haja de comandar.*

No conexem dins el castellà res consemblant, axò es, cap derivat de l'ALTER llatí, esclusivament pronom.

3. TOTHOM: es tot una frase, abrassa totes les persones, homes y dones.

No té'l castellà cap espressió equivalent.

4. *Tant* PER HOM: equivalent de *tant per cada un,* tractantse de persones.

No té tampoch el castellà cap espressió axí.

5. *Una vegada* PER HOM, *un poch* PER HOM, equivalents de *una vegada cada un, un poch per cada un.*

No coneixem dins el castellà equivalència a n-aquestes formes pronominals.

F. Partícules pronominals en-ne, hi.

Tenia'l castellà antigament aquexes partícules, però devers el sigle XV ja les havia perdudes. El català les conserva com el primer dia que va nèxer. EN y NE: la 2.ª es una *inversió* dé la 1.ª; venen de l'adverbi llatí *inde,* y *hi* de l'altre adverbi llatí *hic.* Sustituexen, no sols *noms,* sino *pronoms, verbs, adverbis, preposicions;* y ademés servexen d'*intensius.*

Diferents usatges de HI: — *¿Estàs* MALALT? — *No* HI *estich;* — ¿estàs content? — Sí que HI estich; — ¿LI *digueres allò? — Le* HI *vay dir; ¿ Vas* A N-EL BISBE? *¡ Ves*HI; *vas* PRIM DE PANXA? — *no* HI *vatx; ¿nos veurem* ALLÁ? — *Nos* HI *veurem; ¿venies* A POCH POCH? — *Sí que* HI *venia;* — *¿anaves* D'AXO? — *No* HI *anava; ¿menjaves* AMB

ELL? — *Si que* HI *menjava*; ¿*sabies res* DEMUNT AXO? — *No* HI *sabia res*; — ¡*Sabs que* HI *feya de bo aquella llumanaria!* ¡*O que* HI *pegava de fort la mar a n-aquell endret!*

Usatges de *En-ne:* — ¿*Sabies* CANTAR? — NO'N *sabia*; ¿*Te recordes* DE MI? — *No m'*EN *recort*; — ¿*has fetes* CADIRES? — *N'he fetes y* EN *faré*; ¿*vens* D'ALLÁ? — EN *vench*; ¿*has sentides* CAMPANES? — N'*he sentides*; ¿*coneys* METGES *a Barcelona?* — *No* N'*hi conech*; — ¡*Sabs que* N'*hi havia de gent!* — ¡*Sabs que* N'*hi donaren de molts!*

Quan *hi* y *en* fan l'ofici d'intensius, si s'espressa 'l nom a n-e que's referex la particula, va retgit de la preposició *de:* — *N'he fetes* DE *passes per venir*; *n'he rebudes* DE *coses per ell*; *no'n conech* DE m*etges*, *no'n recorda ell* DE *paraules axí*, etc.— *Sabs que m'hi venia* DE *malament*; ¡*que s'hi trobava* D'*estret!* ¡*que s'hi creu* DE *perjudicat!* ¡*que t'hi feyes* DE *curt!* ¡*n'hi havia* DE *ben alts!*

Hi hà dins el català un'altra partícula pronominal: HO, provinent del llatí HOC, y fa'l metex servey que'l pronom neutre castellà LO. (¿*sabs fer* AXO? — *provem*HO. — *Axò* ¿*m'*HO *vols dir?* *No t'*HO *diré*). — Quan aquesta partícula va derrera uma paraula acabada en vocal, torna *hu* (*Sabs axò?* NO HU sé, — *Proves allò?* *Prove*HU).

De manera que'l català no té el LO neutre *complementari* (*decirlo, verlo, tocarlo*), y el castellà no té l'HO.

§ III. NOMS ADJECTIUS

a.— *Ordinals:* el castellà no té la perífrasis de que's servex el català, axò es, que, en lloch de dir el *tercer*, *quart*, *quint* etc., deym: *el qui fa tres*, *el qui fa quatre*, *el qui fa cinch*, etc. (Vid. Tomàs Forteza, *Gramàtica*, Morf. c. II, n. 241, p. 194).

b.— *Multiplicatius:* tampoch no s'usa en castellà aquexa altra perífrasis catalana: *tres tants més*, *quatre tants més*, *cinch tants més*. (Id. ib. n. 242), per espressar: *el triple*, *el quadruple*, *el quintuple*, etc.

c.— *Partitius:* Tampoch conexem dins el castellà l'ús d'aquexa perífrasis catalana: *de tres parts una* (una tercera part); *de quatre parts una* (una 4.ª), *de sis parts una* (una 6.ª) etc. (Id. ib. n. 244, p. 195).

d.—*Quantitatius: molt*, *tant quant* duen la preposició *de* entre ells y els sustantius amb-e qui van. Res d'axò 's conex dins el castellà: v. gr. MOLT DE *vi* — *mucho vino;* MOLTS DE *cavalls* — *muchos caballos*: —QUANTES DE *vegades vendràs* — *cuantas veces vendrás*; ¿QUANTS DE *Deus hi hà?* — ¿*cuantos Dioses hay?*; *no val* TANTS DE *diners* — *no vale tanto dinero*; ¡*tenia* TANTES D'*esperanses ell!* — ¡*tenía él tantas esperanzas!*

Vetassí alguns documents d'aquesta cosa: «... *que Deu nos en faes* TANTA DE GRACIA...» (Rey En Jaume I, Crònica, c. 68, edic. Aguiló); «...*e si li dix* TANTES DE PARAULES *que Carados gira*... (Versió catalana del Lancelot, fragment trobat a Campos (Mallorca), p'el caràcter de lletra, se considera del sitgle XV; veyau *Revista* de *Bibliografia Catalana,* 1903, p. 23); «...*no sabeu* QUANTES DE VENTATJES...» (carta del Dr. Sardà y Salvany de 21 de decembre de 1906); «...*tindría* MOLT DE GUST en complaure...» (carta del Dr. Benlloch, Bisbe de Solsona, de 22 de janer, 1907).

e.— *indeterminats:* El metex règim duen CAP, QUALCÚN, cosa que no tenen en castellà els correlatius: *ninguno alguno* (*No n'hi havia* CAP DE *negre* — *no había nin-*

guno negro; *n'hi havia* QUALCÚN DE *blanch* — *había alguno blanco*; ¿*Tens* CAP *llibre*? *En tench un* DE *bo*.

§ IV. VERB

Essent el verb la part caporal de l'*oració* y de l'*idioma*, aont s'ha de veure principalment si tenim sitacsis diversa de la castellana, ha d'esser dins el *verb*.

A. La veu passiva

1. Un dels distintius del català, que l'allunyen ferm del castellà, es lo poch afectat qu'es de la veu *passiva*. Tant dins els nostres clàssichs y monuments antichs com entre la gent catalana no influida del castellà, no s'usa gayre la forma passiva, y la suplexen per la forma impersonal plural. En castellà diuen: «*fué decapitado*, *fué azotado*, *fué preso*, *un libro escrito por él*». Ara en català diràn: «*li* TALLAREN *el cap*; *l'*ASSOTAREN; *el* PRENGUEREN; *un llibre qu'ell* VA ESCRIURE o bé ESCRIT D'ELL. Aquesta forma derrera, el participi passiu am l'*agent* regit de la preposició *de*, se troba axí metex dins la conversa familiar y més dins els monuments escrits, aont se troba també devegades l'*agent* regit de la preposició *per*, com en castellà. Vetassí alguns casos d'axò: «...*lo mon fo* PER DEUS BASTIT *e home com fo* PER ELL CREAT...» (Lleg. de St. Honorat, ap. Bruce-White, «*Hist. des Langu. Rom.*, T. II, pag. 414); «...*resposta feta* PER EN NUNO.» (Marsili, L. II, c. 29); «.....*totes franquees*..... OTORGADES PER LO SENYOR *molt alt pare meu*...» (Privil. del rey Sanxo de Mallorca, de l'any 1299 *Bolletí Arqueol. Lul.* T. XI, p. 37); «...*e la letra*...*Dressada a mi*...*e* ACCEPTADA PER MI...» (Doc. de l'any 1364, ib. p. 29); «...*fo* PRES PELS COMPANYONS DAQUELL...» (*Recull d'Eximplis e Miracles,* del sigle XV, edic. M. Aguiló, p. 3); «...*poiras vezer ton senhor dezemparat* PER *tots sos amics*..» (*Contemplacio de* la passió de nostre senhor Dieu Jhesu Xrist, ms. del s. XV de l'Universitat de Pavia, publicat de Salvioni demunt *Studj di filologia romanza,* T. VII. p. 132-168).

B. Us de l'aussiliar esser en els temps composts de la veu activa

Encara qu'axò sia objecte d'un dels *temes* del *Congrés*, com l'autor que'l sostén, el tracta d'un punt de vista diferent, y no repetim res de lo qu'ell diu, encara que arribam a la metexa conclusió, tocam aquest punt per conte nostre perque ho reclama l'idea primordial d'aquexa *comunicació*.

El castellà per la *veu activa* no té més que un *aussiliar: haber*. El català en té dos, com el francès y l'italià: *haver* y *esser*, y llavò en té un altre: *vatx*, que no'l té cap de les altres neollatines.

Respecte dels *aussiliars* en los *temps composts* de la *veu activa* les neollàtines se dividexen en dos boldrons. La llengua d'oc, el francès y l'italià usen l'aussiliar *esser*

p'els verbs *reflecsius* y certs verbs *intransitius:* mentres el castellà no's servex més que d'un: *haber*, per tots els verbs, perque si un temps devegades se servia d'*esser,* dexà de ferho devers el sigle XIV. (Vid. Diez, *Gramm.* T. III, *Prop. Simpl.* c. IV, p. 263-67).

L'aussiliar *esser,* usat en los temps composts de la *veu activa,* fa 'ls verbs que s'hi conjuguen, de la condició dels *deponents* llatins (*natus sum* — SOM NAT; *nata eram* — ERA NADA; *nati fuissemus* — FOSSEM NATS; *natæ fuissent* — FOSSEN NADES). De manera que'l participi concorda com en llatí am lo subjecte en *genre* y *nombre*, y axò en totes les llengues que usen tal aussiliar.

Vegem ara quines son les retgles de l'us d'aquex *aussiliar* dins la nostra llengua.

RETGLA I: Duen aquest aussiliar el *temps composts* de tots els *reflecsius* (Diez, ib.) *propiament* dits: v. gr. *S'*ES *mort el Papa*; *s'*ES ROMPUDA *la corda*; *ells dos se* SON BARALLATS; *ells ja s'*EREN VISTS; *si ells se* FOSSEN ENTESOS, *estarien bé.*

Son reflecsius impropis aquells que, maldement duguen el pronom SE, tenen un *terme d'acció* que no es el *subjecte* metex: v. gr. *menjarse un plat d'arròs, beure-se un tassó de ví, cercarse disgusts.* Per axò no han de dir: *Me* SOM *menjat*, sino: *m'*HE *menjat un plat d'arròs*; *m'*HE *begut,* y no: *me* SOM *begut un tassó de ví*; *m'*HE *cercats*, y no: *me* SOM *cercats disgusts.*

RETGLA II. Duen també l'aussiliar ESSER.

[a]) Alguns intransitius que denoten certa inmanència, y son: *esser*, *nèxer*, *morir*, *romandre*, *quedar.*

[b]) Certs intransitius de moviment local: *anar, venir, entrar*, *sortir*, *exir, partir*, *arribar*, *tornar*, *pujar*, *muntar*, *devallar*, *debaxar*, *caure*, *passar*, *fugir.*

Hi ha que tenir en conte que, si aquests verbs dexen el seu sentit material y en prenen un de figurat o si s'usen com a transitius, no prenen per aussiliar ESSER sino HAVER; y per lo metex toca dir: v. gr. *el preu del blat* HA PUJAT o be HA *devallat;* HEM QUEDAT (convengut) *que no hi aniriem*; HE PASSADA *mala nit*; *ell* HA PUJAT *un gerricó d'aygua*, HAS DEVALLAT *el llibre.*

RETGLA III. Tots els altres verbs duen l'aussiliar HAVER.

Aquestes son les *Retgles* que hi ha sobre *aussiliars* en català desde la constitució de la llengua, si bé se nota qualque escepció, ben rara, es ver, y se comprèn per la falta de disciplina gramatical que per forsa havia de reynar durant els primers sitgles; retgles que se veuen feelment observades dins els nostres monuments y escriptors clàssichs, fins que sobrevengué a n-el sigle XVI l'invasió castellana, que conseguí a n-el XVII y sobre tot a n-el XVIII la mort de la nostra literatura. Perduda la tradició literària de la llengua, y figurantse els escriptors de Catalunya, Balears y València, fins-y-tot aquells pochs qu'escrivien en català, que lo gramatical y correcte era prendre per norma la gramàtica castellana, abandonaren aquelles retgles, y l'aussiliar *esser* anà desaparexent de dins els escrits. Els pobles el conservarien més, però a poch a poch s'hi abolia també més o manco, segons era l'intensitat de l'influència ultraiberina que patien.

Vetaquí com se troba ara l'us de l'aussiliar *esser* dins els territoris de la nostra llengua, segons les claríciеs que hi replegàrem amb les escursions filològiques que hi férem durant el juliol y agost de 1900, abril y matx de 1901, abril, matx, juny y mitx juliol de 1902, agost y part del setembre d'enguany, recorrent totes les comarques de Catalunya espanyola y francesa, reyne de València y les Balears.

Dins el reyne de València se pot considerar com abolit de tot l'us de l'aussiliar *esser* entre 'l poble y especialment entre 'ls escriptors, enque siguen del *Rat Penat.*

A Catalunya també s'es perdut en gran part, notantse vàries coses ben curioses: 1.ª Se conserva sovint, sobre tot per les pagesies y entre alguns escriptors, en la 1.ª persona singular del pretèrit perfet (SO *vingut,* SO *arribat, me 'n* SO *anat*), l'us del aussiliar *esser.* — 2.ª Y no sols l'usen a moltes de regions, en dita 1.ª pers. sing. del temps indicat, amb els verbs de les *Retgles* I y II, sinó amb qualsevol classe de verbs; y axí diuen: *jo* SO *vist axò;* SO *llegit tal diari;* SO *fet tal cosa,* etc. De manera que per aquesta persona de tal temps no usen casi may l'aussiliar HAVER. També usen devegades l'aussiliar *esser* en la 2.ª pers. sing. del metex temps. Tenim d'axò algunes notes preses: «... *tot lo mal qu'*ETS *fet fins ara...*» (*En Vacayna*, Romancerillo catalàn d'En Milà, núm. 126; «... *Magdalena qu'*ETS *dit ara? Magdalena ya* ETS *pecat,* ETS *pecat altra vegada* (*Magdalena,* ib. num. 12). — 3.ª Devegades la gent, y fins els escriptors, en verbs que demanen l'aussiliar *esser*, empren *haver*, però llavò tan concordar el participi am lo subjecte, lo qual es contrari a lo que demana l'aussiliar *haver.* S'esplica molt bé tal anomalia: l'instint de la llengua los du a observar la retgla de l'aussiliar *esser* am la concordansa del participi, pròpia de tal aussiliar. L'influència castellana los fa posar *haver* en lloch d'*esser;* però tampoch no es tant poderosa que desarreli de tot la propietat catalana, y en queda com a rellíquia la concordansa del participi am lo subjecte. Vetaquí alguns *casos* d'aqueys: «...la obra *se* n'*haurà ressentida...*» (Moss. J. Verdaguer, *Sta. Eularia,* prefaci); — «...*hagués vinguda* a parlar...» id. ib; — *m'he quedada* a l'ombra...» (Id. *Nazaret,* p. 53); — «... *se* n'*han publicades* set (fulles)...» (E. Moliné y Brasés, *Calendari Català de 1899,* p. 44); — «...la fonètica y l'ortografia *s'han subjectades...*» (P. Jaume Nonell, *Anàl. fonol. Ort.* p. 5). — «...*t'has encesa de* rubor...» (M. Aguiló, *Recorts de jovenesa,* p. 47); — «...aquí n'*ha passada* una...» (*Los Reys de Orient,* ib. num. 10, variant D); — «hi *han anades* les monjes». (*L'infanta seduida,* ib., numero 258).

Dins Catalunya francesa se conserva prou l'ús de l'aussiliar *esser,* però d'una manera antigramatical, y se comprèn. Aquella regió a mitjàn sitgle XVII sortí de l'influència castellana, la qual axí no li pogué fer tant de mal com a Catalunya espanyola y a n-el reyne de València; y l'influència francesa que li sobrevengué, no l'ha ferida per aquest vent perque 'l francès té l'us de l'aussiliar *esser* com el català. Pero el català romangué allà encara més arreconat y desjectat que dins Espanya, faltantli la cultura literària per espay de tants de sitgles; y, tractat com una llengua de que se 'n empegueexen la major part dels qui la parlen, no es d'estranyar que s'hi sia perdut l'us correcte dels dos aussiliars. Axí es que el pretèrit imperfet d'indicatiu *compost* de tots els verbs se pot dir que 's forma just amb l'aussiliar *esser;* y axí diuen: *Sun* (som) vingut; *sun parlat:* SUN *vist mun germà;* SUN *llegit lu teu llibre; sun escrit una lletra.*

A les Balears, y sobre tot a Mallorca, es allà ont s'es conservat més l'us de l'aussiliar *esser*, especialment dins les pagesies, com a més escàpoles que son y a recer de l'influència castellana. Dins la pagesia de Mallorca ens atrevim a dir que s'hi conserva aquest us casi com se trobaria per tots els territoris catalans la primeria del sitgle XVI. Sí, dins la nostra pagesia o s'hi observa la regla íntegra o al manco el tros qu'hem vist que 'n queda dins certs endrets de Catalunya, axò es, la concordansa del participi am lo subjecte. No, no hi ha cap dona mallorquina ni cap mallorquí parlant en plural (en no esser que siga un *cas fulminant* de *castellanisació*, que aquí son ben clars, gràcies a Deu) que diga: — «Jo (una dona) he *vingut,* havia *arribat,* hauré *tornat.* — Noltros (homes) hem *sortit;* haviem *anat;* haurem *arribat*». No diuen axò les dones ni els

homes de Mallorca, ni fins y tot els de la Ciutat, que estàn prou *acastellanats*. Una dona dirà aquí: — «Jo *som* venguda; *era* arribada; *seré* tornada.» Y, si no diu això, dirà lo manco: — «Jo he *venguda:* havia *arribada:* hauré *tornada*». Y els homes, parlant en plural, diràn: — «Noltros *som* sortits; *érem* anats; *serem* arribats». Y, si no diuen axò, diràn lo manco: — «Hem *sortits;* haviem *anats;* haurem *arribats.*» La falta d'estudis gramaticals del mallorquí y l'influència castellana farà posar *haver* en lloch d'*esser;* pero ni una cosa ni altra ni totes dues plegades no basten per esborrar del tot la propiedat de la llengua: sempre s'en salva una part, la concordansa del participi am lo subjecte, tant característica en l'aussiliar *esser*. Reflecsen aquest estat de coses els nostres escriptors, que entre tots els del Renaxement català son els qui observen més axò de l'aussiliar *esser* y altres coses que direm ben prest. Y hu observen més els qui se son dedicats especialment a n-el genre popular o a n-els estudis gramaticals.

Res té de particular que 'l poble sense instrucció gramatical no observi arreu y feelment l'us correcte de l'aussiliar *esser*. Sense aquella instrucció no hi ha cap llengua que 's parli bé. Mr. Julien dins sa *Grammaire* (Ie Part. p. 128, ap. Littré. *Hist. de la Lang. Franç.* T. II, cap. IX, §. 3, p. 315 et ss.) y Mr. Littré (ib.) confessen que a France «tots els infants y les persones que no han rebuda educació, fan la falta de dir: — Je m'*ai* amusé (jo m'*he* devertit); je m'*ai* mordu (m'*he* mossegat)». Donchs, a Mallorca serem més gramàtichs que 'ls francesos. Aquí son més els nins y gent sense lletres que diràn: — «Me *som* devertit; me *som* mossegat», que no «m'*he* devertit, m'*he* mossegat.»

Ademés de tot axò, mallorquí es estat D. Tomàs Forteza, el primer gramàtich català que ha afinada dins els nostres clàssichs y dins la conversa del nostre poble aquexa lley de l'aussiliar *esser*, y la seua *Gramàtica* es la primera que l'ha formulada y establerta. (*Morf. Verbo*, n. 280, p. 254-59).

Vetaquí alguns casos d'escriptors nostres que posen *haver* per *esser*, però observen la concordansa del participi am lo subjecte.

«Ella *havia sortida* més dejorn...» (G. Maura, *Aygoforts*, p. 26); — «...al barranch *sen ha tornada*... qu'*ha cayguda* en lo barranch...», (B. Ferrà, *Comedies y Poesíes*, p. 20); — «... *m'he copetjada*...», (id. ib. p. 21.) — *havia estada* vençuda...» (*La Roqueta*, 2.ª època, num. 288); — «...no *mos hem vists*...» (*Ximbomba*, ib. num. 276); — «amb motiu d'*haverse declarada* sa pesta...» (ib. num. 280); — «...per *haverse suspesa* la lley...» (M. Gayà, *Mallorca* (revista), T. I, p. 471); — «...la dona *s'ha vista* rodetjada...» (*Alterum*, *Roqueta*, id. num. 291).

Aquest resum qu'acabam de fer de l'us que queda de l'aussiliar *esser* dins els territoris catalans, demostra que tal us no es mort ni molt manco. Fora del reyne de València, allà ont no es viu y ben viu com a les Balears, en queden tants de rastres y de rellíquies, com a Catalunya espanyola y Catalunya francesa, que fan veure que en los sitgles passats hi era y hi reynava am tot lo seu vigor. Si ara hi es poch y no hi reyna, se deu principalment a l'*influència castellana*. Pertoca a n-els qui 's proclamen tant inimichs d'aquesta, am les obres demostrar que hu son, traentse de dintre y de sobre aquex *castellanisme*, atentatori a la dignitat y autonomia de la llengua pàtria.

Ara anam a presentar una mostra de la *prova* que tenim preparada de com mentres l'us del aussiliar *esser*, axí com l'hem formulat, se troba dins els monuments de la nostra llengua desde son origen. Per més orde y claredat la presentam escalonada per *sitgles* y compartida per *regions*. Les notes referents a Gascunya, Llemosí, Provenza y

Montpeller, les posam totes plegades bax de la denominació: *altres regions llengadocianes.*

SITGLE XI.

...de l'ora que *fui naz* (nats-nat)..,» (*Confessió*, ap. Bartsch, *Chrestomatie* col. 19);— «...cum *se fo asis* (assegut)...» (*Sermó de la Cena*, ib. col. 9); — «...e cum en *fo aissiz* (exit)...» (id. ib. col. 10); — «car sancta Fe li *es venguda* | en semblança d'una Pieuzella...» (Llegenda en dialecte tolosà, ap. Milà, *Obras*, T. VI, p. 44).

SITGLE XII.

CATALUNYA: «*S'es* mos cors ab joy *mesclatz;* | mas no sai si *s'es fondatz*» (N'Anfós II d'Aragó, *Troba*, ap. Bruce-Wyte, *Hist. des L. R.*, T. II, p. 400). — «...eu *sui* de noit vengutz...» (Huch de Mataplana, ap. Raynouard, *Choix*, T. V. p. 220). — «...ieu *fos* a Monferrans | *venguts... suy venguts* de Riom...» (P. Vidal, ap. Milà, *Trovad.* p. 343); — «...E *suy poiatz* (pujat) en la cella...» «...doas vetz... | m'*es devengut...*» (Gu. de Bergadà, ap. eund. ib. p. 303); — «...quel gaugs que en haver solia | or m'es *tornatz* en dolor e en ira» (*llamentacions de la Verge Maria*, manuscrit de l'església de Ager, ap. Milà, T. VI, p. 57).

ALTR. REG. LLENGADOCIANES: «...que trop (massa) *s'es* de mi *alonhatz...*» (Marcabrú, *A la fontana del vergier*, ap. Bartsch, *Crest.* col. 56). — «...no 'm *sui* ges (gens) *tardatz* del venir» (Marcabrú, *cansó a N'Anfós VII de Castella*, ap. Milà, *Trovad.* P. II, a. 3, p. 79), — «...*casutz* (caygut) *sui* (som) en mala mercè...» (Bernart de Ventadorn, ap. Bartsch, *Chrest.* col. 54), — «...quel dol *m'es* al cor *intratz...*» (Marcabrú, ap. eund. ib. col. 56).

SITGLE XIII.

CATALUNYA: «...ell no *sen fos enriquit* ne millorat...» (*Costums de Tortosa*, II, XV, III); — «...los altres veyns, qui hic *son venguts...*» (*Costums de Tortosa*, ap. Nonell, *Estudis Gramaticals*, Manresa, 1898, p. 40); — «...los ditz peixes *seran ixitz* de la mar...» (Document de 1298, ap. *Revue des Langu. Rom.*, T. V., p. 98); — «...pus che *seran intratz* dins la ciutat...» (Doc. de 1298, ap. eand. ib. p. 99); — «...E vos *sots venguts* entre nos...» (*Crònica* del rey En Jaume I, c. XLVII); — «...los consols... *son venguts* aqui...» (id. ib. CCXCVI); — «...per les coses qui *eren passades...*» (id. ib. c. XLVI); — «...Vetlan(t) el lit *sui* 'n un penser *casut* (caygut)...» (Pere III d'Aragó, ap. Milà, *Obras*, T. III, p. 156).

MALLORCA: «...se *es encarnat...*» (Bt. R. Lull, *Del Gentil*, llib. III, a. VIII, *de perfec.* p. 186); — «e cant *se serien concordats e auenguts* en una fe...» (id. ib. ll. IV, *De la fi del llibre*, p. 304); — «...eyles meteixes *se eren tancades...*» (id. ib. ll. IV, a. VIII, p. 260). — «...Nos *som* ja *estats* en dues captivitats...» (id. ib. ll. II, a, IV, p. 94); — «...Despuys que *sia entrat...*» (id. ib. ll. IV, a. VIII, p. 265): — «...la humana natura *es pujada* al cel...» (id. ib. ll. III, a. XIII, p. 218); — «...sil fil de Deu *es nat* en lo nom...» (id. ib. a. IX, pag. 194); — ...«l anima de Christ *fos devaylada...*» (id. ib. a. XI, p. 212).

ALTR. REG. LLENG.: «...rosa cant *es* ades *nada...*» (*Rom. de Jaufre e Flamenca*, ap. Bruce Whyte, *Hist. des Ll. R.*, T. II, p. 334) — «...E quant ell *fo vengut...*» (*Llegenda de St. Honorat*, ap. eund. ib. p. 408); — «...com lo diable *fos entrat...*» (id. ib.

p. 406); — «...e per so *era venguts...*» (Biograf. d'En B. de Born, ap. Milà, *Trovad.* P. II, a. 4, not. 12)

SITGLE XIV.

CATALUNYA: «...aquells... *anats sen eren...*» (Ramon Muntaner, *Crònica*, edic. de Barcelona, c. LXI). — «Axí *s'es haguda...* vers tu... Un home *quis sia lexat* morir per dones... Per que 's *son* tant be *arreades...*» (Bernat Matge, *Sompni*, llibr. IV, p. 171); —«... la qual *s'era nodrida* en sobirana pobresa...» (id. *Valter y Griselda*, edic. d'En M. Aguiló, fol. 4); — «...e el rey qui *s'era partit* derrer de Salou...» (Marsili, *Crònica*, edic. d'En Quadrado, Palma, 1850, ll. II, c. 16); — «...encara no *eren vengudes...*» (id. ib. c. XV); — «...*som romasos* sols...» (id. ib. c. III); — «...lo sol *es montat* sobre la terra... (id. ib.); — «...com lo comtat *ere pervengut* a mans de l'infant...» (id. ib. c. XIII); — «...les gents qui ab ell *eren anats...* e com la festa *fo passada...* de tot ço que... li *era esdevengut...*» (R. Muntaner, ib. c. XIV); — ...«cavalcant en I cavall, *era* d'aquell *caygut*, de la qual cahuda lo dit Rey *era mort...*» (*Manual de Novells Ardits*, T. I, p. 5, any 1393); — «...*son estats* ab nos los concellers...» (Carta d'En Juan I d'Aragó a la reyna, ap. Verdaguer, *Sta. Eularia*, p. 63); — «los infants qui *nats* no *serán...*» (*La senyal del Judici*, ap. Toda, *La Poesia Catalana a Sardenya*, p. 21; — «...alguns capítols que *eren venguts* de Agramunt...» (Doc. de 1378 ap. Mn. Segura, *Historia de Santa Coloma de Queralt*, p. 87); «... com a oyda del molt Noble senyor En Delmau de Queralt *sia pervingut* que Nabram...» (Doc. de 1378, ib. p. 82); «...los quals com *fossen* venguts...» (Marsili, ll. II, c. 28).

VALENCIA: «Lo fill de Deu... *s'es demostrat...*» (Arnau March, *de la Nativ. Jxhpst*, ap. Milà, *Obras*, T. III, *Poet. cat.* del s. XIV, p. 335); — «...Salvador *s'es fet* a tots visible... L'infant qu'*es nat...*» (id. ib.); — «...Si recordau que '*m seray* tant *llunyats...*» (Moss. Jordi de St. Jordi, *Comiat*, p. 16); — que en tal punt *vengut sia...*» (id. *Presoner*, p. 22); — «de vostra faç | *m'es romasa* l'emprenta...» (id. *Estramps*); — «...*fos* eu un bover *estat...*» (Moss. Pere March, ap. Milà, ib. p. 320).

MALLORCA: «...l'infant *era exit* del castell... e *era fuyt...*» (Carta dels Jurats de Mallorca a n-els Concellers de Barcelona, de 6 maig, 1342, Arx. Gent. Hist. de Mall., *Exped.* O. n. 1. ap. Quadrado, *Islas Baleares*, Barcelona, 1888, *App.* n. 3. p. 616); — «...dit infant no *serà stat* pres...» (id. ib. p. 617); — «...vers qual part *sen serà anat...*» (id. ib.); — «...los quals... *sien cayguts* en pena...» (*Crida* contra la blasfèmia, del governador Aymerich, de 10 Novembre, 1493, publicada dalt *Boletín de la Arqueológica Luliana* (Palma), T. III, p. 36).

SITGLE XV.

CATALUNYA: «...nos *som* açi *venguda...*» (Parlament de la reyna Maria d'Aragó, de l'any 1452, publicat dalt *Boletín de la Arqueológica Luliana* (Palma), T. IX, p. 279; — «...*venguda es* la fi de esser impresa la visió delectable...» (Alfonço de la Torra, ap. Villanueva, *Viage Literario*, T. XX, p. 129); — «...e quant *foren entrats...* e quant Tays *fo entrada* en la casa...» (*Recull d'Eximplis*, Bibl. Catal., p. 6); — «...le vostra escudella no *es estada* avuy germana de la mia...» (ib. p. 8); — «...*eren venguts* en Joan Vola e en Mateu Riera...» (Arx. Munic. de Barcelona, *Deliberacions*, anys 1450-52, fol. 34); — «...*es exida* tota l'elegancia...» (Pau Margarit, any 1454, ap. A. Rubió y Lluch, *Almanach Català* de 1899, p. 77); — «...e la Guelfa... a la sua cambra *fonch tor-*

nada...» (*Curial e Guelfa*, ll. I, c. VIII; — «...encara no *era entrat* Curial (ib.) «...la victoria que *s'era seguida...»* (id. ib.); «...aprés que *fos arribat* lo Rey de Sicilia...» (Carta del rey En Martí d'Aragó a Moss. Torrells, ap. Verdaguer, *Sta. Eulalia*, p. 65); — «...*eren estades fetes*...» (id. ib.); — «...*eren venguts* de les parts de Castella...» (*Llibre d'algunes coses assenyalades*, ap. eund. ib. p. 85); — «...*sen son trobades* d'altres...» (Boades, *Feyts d'armes de Catalunya*, c. III).

VALENCIA: «del qual *me so callat*...; ...no '*m so* clar *mostrat...»* (Ausies March, *Cants d'amor*, XII); — «...jo '*m so retut* per seu...» (id. ib. IV); — «...e tots sos senys *si son volguts* mesclar...» (id. ib.); — «...si del tot *se* n'*es axida* fora...» (Moss. Febrer, *Infern*, XVI. v. 69); — «...*fuy* a sa merce *vengut*...» (Ausies, ib. IX); — «...los mals que *son passats*... (id. ib. XIII); — «...Si *fossem nats* vos e jo entre 'ls antichs...» (id. ib. XXVI); — «...alguna error que en mi *se fos causada*...» (Joanot Martorell, *Tirant lo Blanch*, T. III, c. 195); — «...*sien estats* benaventurats...» (id. ib. c. 199); — «...con *foren pujats*...» (id. ib. c. 196); — «...vosaltres *sou vinguts*...» (*Sermons de St. Vicents*, recullits de la boca del Sant per un de sos dexebles: còdich de l'arx. de la Seu de València, T. III, p. 208); — «...nosaltres que *som estats* humils...» (id. ib. fol. 130).

MALLORCA «...*se son encontrats* ab part de dits traydors...» (*Carta del Governador de Mallorca als Concellers de Barcelona*. Arx. Munic. de Barc. Cart.[s] *com.[s] orig.[s]* 1451); — «...*se es seguit* que dels dits pagesos traydors ne *son romases morts*...» (id. ib.); — «...del (de lo) que fins a la jornada *se era seguit*...» (id. ib.); — «...qui *era vengut*...» (id. ib.); — «...*eren se meses* en la mar...» (Document de la Cort Reyal de Pollensa, ap. *Boletín de la Arqueológica Luliana* (Palma), T. VIII, p. 392).

SITGLE XVI.

CATALUNYA: «...com lo dit rey *sen fos tornat*...» (Tomich, *Crònica d'Aragó*, c. 25); — «... los quals... no *se eren cremats*...» (id. ib.); c. 22; — després que... *se foren partits* del castell...» (id. ib.) — «...IX barons qui *eren entrats*...» (id. ib. c. 23); — «Si *era caygut* en tants vicis... Lo motiu e la causa *era estada* hauer heretat...» (Fr. Salvador Pons, *Exposició del Miserere*, Barcelona, 1592, fol. 54); — «E apres esser tornat lo Archabisbe...» (Tomich, ib c. 22); — «...*es tornat* en la sua... patria». (Martí de Ivarra, de 1534, *Epistoles, Histories y Conquestes*).

VALENCIA: «...puix *so arribat* açi de ventura...» (Moss, Jaume Gaçull, *La brama dels llauradors*, edic. de D. Roch Chabàs, València, 1901, p, 4); — «...e tal *ses armat*... que par embotit...» (id. ib. p. 9); — «...ni *jam so 'scapat*...» (id. ip. p. 11); — «hil dart... *ses tret* a mallol...» (id. ib. p. 12) — «Quant tots *se* 'n *son anats*...» (*Consueta de la Seu de Valencia*, Arx. Capitular, fol. LV).

MALLORCA: «...may les monges... *se son escandalitzades*...» (Procés de la treta de les monges del Puig de Pollensa; *Capítols en defensa del Bisbe*, n. 45. ap. Moss. Mateu Rotger, *Historia de Pollensa*, T. II, App. XXI, p. CXXXI); — «...dit Me Mas *se es retgit* molt bé...» (ib.); — «...fins y tant que lo consell *se fos tingut*...» (*Acort del Gran y General Concell de Mallorca*. Arx. Hist. Balear, 28 de janer de 1575); — «...*se son avinguts* e *concordats*...» (Doc. de 1561, de Valldemosa, publicat dalt *Boletín de la Arqueológica Luliana* (Palma), T. VIII, p. 184); «...*es estada* sempre persona molt casta...» (Procés de les monges del Puig de Pollensa, ib.); «cesa eser ver que... *sia anat* a parlar...» (ib. p. CXXX).

ALGUER: «...del que *essentse avists* les sentinelles... Votaren la festa... *essent estada* en son die... ont *s'eren retirats*...» (Relació de la victòria dels algueresos contra 'ls fran-

cesos l'any 1412, ap. Milà, *Obras,* T. III, p. 550); — «...gran *fora estada* la mengua...» (*Cobles* sobre la metexa victòria, ap. eund. ib. p. 551); — «...de bona n'*es escapat...*» (ib.); — «Vostres amichs... *son vinguts* a visitar...» (ib.).

SITGLE XVII.

CATALUNYA: «...universitats que *son estadas* comdemnades...» (*Pactes y condicions ab que los braços generals del Principat de Catalunya...* se *posaren a l'obediencia del Rey de França*, n. 5. ap. Gebhart, *Hist. de Esp.* T. 5, App. XX, p. 754); — «...de la manera que *ses acostumat...*» (id. ib.); — «...*son estades opreses...* dels exercits enemichs...» (id. ib. p. 756); — «...los quals *seràn estats* recusats...» (id. ib. p. 758); — «...de antiquitat molt gran *se es observat...*» (*Acort del Concell* de Sta. Coloma de Queralt, de 17 de desembre de 1624, ap. Moss. J. Segura, *Hist. de la villa de Sta. Coloma de Queralt*, Barcelona, 1873, c. XLIX, p. 216); — «...no *sès vist* may...» (ib. nota del llibre *d'Actes del Concell*, ap. eund. p. 217;) — «...*se son fetes* totes les devocions...» (ib. any 1628, ap. eund. p. 217); — «...per ço *es estat* determinat.» (id. ib.)

MALLORCA: «...may *es axida* de aquesta orde...» (Dr. Gabriel Mesquida, *Vida de Sor Anna Maria del Santíssim Sagrament*, que 's publica dalt *Boletin de la Arqueológica Luliana* (Palma), c. VIII, n. 48, T. IX, p. 230); — «...*eren estats* calcigats...» (id. ib. n. 52); — «...ja *ses posat* en execució...» (*Determinació* del Gran e General Concell de Mallorca, de 27 mars, 1618, publicada dalt dit *Boletin*, T. III, p. 226); — «...*som estats* socorreguts...» (id. ib.); — «...estos dies *son arribats...*» (id. ib.); — «...*es estat* prohibit l'ofici de sastres...» (*Crida* del Llochtinent, de 4 maig de 1671, publicada dalt dit *Boletín*, T. III, p. 182); — «...*som estats* imformats per part del Procurador...» (*Decret* del Bisbe Manjarrés de Heredia, de 24 juliol de 1663, publicat dalt dit *Boletin*, ib. p. 166); — «...nos *es estat* representat...» (*Decret* del metex Bisbe, de 18 d'agost de 1666, ib. p. 167); — «...per qui *es estada* dexada...» (Docum. de 1609, dins *Hist. de Poll*, T. II, p. 77).

MONTPELLER: «...Aquel qu'*es passat* ara...» (*Opera* de Montpeller, de 1679, publicada dalt *Revue des Lang. Rom.* T. III, p. 237).

SITGLE XVIII.

CATALUNYA: «...*es estat* proposat...» (*Actes* dels Jurats de Sta. Coloma de Queralt, 9 setembre, 1705, ap. Segura *Hist. de Sta. C. de Q.*, c. LXVII, p. 284); «...los *es estada* llegida...» (id. ib.); — «...qui *era anat* de una part, qui *era anat* d'altra...» (Registre de *desposoris* en la parròquia de Pals (Ampurdà), donant conte d'un fet succeit dia 17 maig, 1706, ap. Pella y Forgas, *Historia del Ampurdan*, Barcelona, 1883, cap. XXXIV, p. 738); — «...Des l'instant que *som nat...*» (Ribes, Prior de St. Miquel de Cuixà de Conflent, *Traducció d'Athalie*, manuscrit de Mr. Justi Pepratx, p. 34.)

MALLORCA: «...judico *esserse perdut* (un segell d'un Breu) *per incuria...*» (Procés de la Cúria Egles. de Mall., de 1710, sobre privilegis dels sucessors de N'Arnau de Santacilia. — «No sent el que *sies morta*, | sinó que *ets morta* intestada». (G. Roca, n. l'any 1742, m. l'any 1813 *Piramo y Tisbe*, ap. Bover, *Biblioteca de escritores Baleares*, Palma, 1868. T. II, p. 277); — «...*es estada* alguna espia...» (id. ib. p. 278); — «perque sola hi *som anada...*» (id. ib.); — «...per *ser exits* de pena | feren un mès d'alimares» (id. ib.); — «fer feynes de que *s'era descuydada*» (id. ib. p. 277); — «Y com jo *seré vengut...*» (J. Togores, n. l'any 1767, m. l'any 1831, poesia, ap. Bover, *Biblioteca*, ib.

p. 442); — «lo mon *s'es restret*» (id. ib.); — «Jo *m'era determinat...*» (S. Gelabert, alies *Tià de sa Real, Entremès de Mosson Pitja*); — «...matareu los moltons que *s'es mester...*» (id. ib.); — «...ni *s'es dit* demunt sa trona...» (id. ib.)

Sitgles xix y xx.

Catalunya: «...no *s'es accentuada...*» (P. Nonell, *Anàl. Fon. Ort.*, p. 47); — «...*s'es reservada* la y...» (id. ib. p. 46); — «...*s'es aplicada* la lley...» (id. ib. *Estudis Gramaticals sobre la llenga Catalana*, Manresa, 1898, p. 15); — «...la fera del desert *s'es amansida...* (Verdaguer, *Nazaret*, p. 46); — «Lo Verb *s'es encarnat...*» (id. ib. p. 7); — «...cap viatger *s'hi es atrevit...*» (id. ib. p. 44); — «...Quant *s'es desvetllat...*» (id. ib. p. 56); — «...*s'es obert* lo cel...» (id. *Bethlem*, p. 73); — «*Se* n'*es anat...*» (Del Bosch, *Lo Segador*, p. 48); — «...lo mestre... *s'es adormit...*» (E. Sunyol, *Calendari Català de 1899*, p. 60); — «sempre *s'es vist...*» (J. Clapés, *Englantines*, p. 25); — «...*se* n'*ès anada* per la via...» (Vict. Penya, *Almanach Català de 1889*, p. 39); — «Que en guerra *s'es alsada* | ja Balaguer.» (A. de Quintana, *Jaume lo desditxat*); — «...*s'es estesa* pel mon...» (Dr. Torres y Bages, Pastoral d'Entrada a la Diòcesi de Vich, p. 87); — «Ma fi *m'es arribada...*» (id. ib.); — «també *es vingut* Ell...» (Verdaguer, *Nazaret*, p. 35); — «...les aygues... ahont *es nascuda...*» (id. *Sta. Eularia*, prefac.); — «...*es baxadeta* a posarse en ton front...» (id. *Bethlem*, p. 41); — «Montanyes regalades | «...per mi bé ho *son estades*», (id. *Canigó*, c. XII, p. 231); — «...*Si es estat* o no un reducte...» (ib. ib. c. VIII, nota 1); — «pau eterna *s'es jurada...*» (id. ib. c. VII); — «La nit derrera *es arribada...*» (id. ib. c. IX); — «...en lo fons de l'abisme ahont *som cayguts...*» (*Veu de Catalunya* de 1898, num. 29); — «Me 'n *so vingut* a Monserrat...» (Moss. Collell, *Pròlech* a les *Poesíes* d'En Camps y Fabrés); — «l'alegria en los cors ja *es arribada...*» (J. Clapés, *Englantines*, p. 24): — «...Ara meteix *se* 'n *es anada...*» (E. Vilanova, *Plorant y rient*, p. 121); — «En *so nat* sense fortuna | be 'n so estat desgraciat.» (Cansó catalana moderna, ap. Milà, t. VI, p. 150); — «Vagi a despenjà n'l meu fill | que ja '*es tornat* a vida.» (*Lo Romeu*, ap. Milà, 6, p. 95).

Alguer: (*Sardenya*): «...*s'era constituida...*» (Antoni Ciuffo, carta sobre 'l *Diccionari*, sortida dalt *Bolleti del Diccionari* n. 4); — «...alguns joves... *se son reunits...*» (id. ib); — «La pobre criatura *s'era feta* blanca...» (Carta d'Alguer, dalt la *Renaixensa*, 18 agost, 1902); — «*S'es gitada* als peus d'aquell home...» (id. ib.); — «*Me so acostat...* a la carosa...» (id. ib.); — «...que vosté *se siguí entusiasmat...*» (Carta d'Alguer, dalt *La Veu de Catalunya*, 19 Mars, 1902); — «Mos *sem* (som) *units* a ell...» (id. ib.); — «...Quant *s'es sabut...* qu'el monarca espanyol *s'es divertit...*» (Carta d'Alguer, dalt *La Renaixensa*, 16 juliol, 1902); — «L'índole del pòpul *s'es gastada...*; el sentiment *s'es cambiat...*» (id. ib.); — «...lo somni dels amants *fores siguda...*» (Poesia d'Alguer, de 1869, ap. Milà, *Óbras*, T. III, p. 554); — «...*seria anada* am'ell...» (Carta d'Alguer, dalt *La Renaixensa*, 18 d'Agost, 1902); — «La carrossa *es partida...*» (id. ib.); — «Si pèssima *es estada...* la dominació...» (Carta d'Alguer dalt el metex diari, 16 juliol, 1902; — «...*son estats reunits* sota 'ls ulls de Carlos... El portal *era estat* construit... aquest pont *es estat* despullat... (id. ib.); — «...ahont... *es devallat* Carlos V...» (Carta d'Alguer, dalt *La Veu de Catalunya*, 19 mars, 1902); — «*so estat...*» (id. ib.)

Mallorca: «...l'ànima *s'es feta* viuda...» — (G. Rosselló, *Tenebres*); — «¿Ahont ets? *Perdut me so...*» (id. ib.); — «...es bon tractà ja *s'es mort...*» (P. A. Penya, *Sermó de Corema*); — «si s'esculto... *fos estat un lleó...*» (M. Obrador, *Faules d'Isop, L'Igno-*

rancia, num. 36); — «un cas que *s'es seguit...*» (T. Forteza, *Poesies*, Palma, 1902, p. 7); — «lo ninet *es tornat* home...» (id. ib. p. 12)...» «...aont pompós *era nat* lo claveller...» (id. ib. p. 10); — «un angel bell qu'*es caygut...*» (id. ib. p. 39); — «la barca *s'era allunyada...*» (M. Costa, *Tradicions y Fantasies*, Barcelona, 1903, p. 132); — «*s'era alsada* la morta del seu llit...» (id. ib. p. 88); — «be *s'era oberta* la ferida closa...» (id. ib.) p. 87); — «...*eren saltats* a terra...» (id. ib. p. 173); — quant l'estrella del matí *fou arribada...*» (id. ib. p. 140); — un àngel *es passat* vuy dematí...» (id. ib. p. 29); — «una era això *es estat...*» (id. ib. p. 68); — «avuy la llum *es morta* d'Israel... (J. Guiraud, *Poesies*, Palma, 1888, p. 15); — «...*s'es extingit* l'himne...» (G. Alomar, *Roqueta*, 2.ª època, num. 291); — «la burgesia *es tornada* de fora...» id. ib.); — «...*son fuyts* ja del tot de la memoria...» *(Biel de la mel*, ib. num. 286); — «*son anats* cayguent...» (id. ib.); — «*Me som despertada...* y *me som assustada...* y *m*'hi *som tirada* a n-es coll...» (*Llorens mal casadís*, ib. num. 288); — «...m'*era passetjat* qualque pich...» (*El Sen Tomeu*, J. Ramis), ib. num. 286); — «... les provisions... *s'eren acabades ...*» (*Pere Mateu*, ib. num. 276); — «...jo som estat per Mèrica...» (*Clavell de Moro*, ib.); — «...qui *era arribat...*» (id. ib.); — «...per tu... *es devallada* | l'esplèndida ideal cavalleria» (M. dels S. Oliver, ib. num. 286); — «...es moneyots falsos *eren sortits* a sanayades...» (id. ib. num. 282); — «...ses seves fies... *s'eren desmayades...*» (*La Roqueta* 2.ª època, num. 280); — «...el rey... *s'es embarcat...*» (id. num. 291); — «...ses belles arts *s'en son temudes...*» id. num. 280.) — «...*eren quedats* enrera...» (id. num. 299); — «...un milenar que n'hi *son caygudes...*» (id. num. 281); — «...no *s'es apagada* s'espira d'amor... (B. Barceló y Ramis, *Sermó de Lluch* de 1899, p. 14); — «...els qui no *son sortits...*» (F. Escales, *La Roqueta*, 2.ª èp. num. 297); — «...*son vengudes* per escoltarvos... (id. ib.); — «*S'es estesa* pel mon sa dolentia...» (E. Sureda y Bimet, *Dijous sant*); — «...perque 's *son allunyats* de son camí...» (ead. ib.); «...*es sortit a llum...* (*Gazeta de Mallorca*, num. 17); — «...*s'hi son fundades* moltes sociedats...» (id. ib.); — «...no *son arribats* encara...» (id. ib.); — «...es ministeri qu'ara *es caygut...* (id. ib).

Poesia popular catalana, *d'època incerta*: — «Ara ja s'en *es anada...*» (*Romancerillo Catalán* d'En Milà, num. 219. *La Pelegrina*, variant H.); — «y ara que '*m son fet* grandet...» (ib. num. 119. *Pres y llibert*); — «quant de volant *s'es vestida...*» (ib. num. 225. *La dama implacable*, var. C); — «Ni t'en *ets confessada...*» (ib. num. 17. *L'ànima condemnada*); — «per monja '*m seré posada...*» (ib. num. 202. *Tornada del marit*); — lo foch *se* n'*es apagat...*» (ib. num. 30. *Lo Romeu*); — «prop de la mar *s'es criada... s'es vestida* de pagesa...» (ib. num. 83. *La jove guerrera*); — «al sermó s'en *es anada...*» (ib. num. 12. *Magdalena*, var. F.) — «*s es tancat* dintre una cambra...» (ib. num. 22. *Sta. Agnès*, var. B); — «perque *t'ets deixada* penre...» (ib. num. 79. *La presa de Nissa*); — «*se son cridades* les guerres...» (ib. num. 8. *Los segadors*, var. H.); — «No hi ha molt que *s'es dictada...*» (ib. num. 124. *La Fugitiva*, var. A); — «cosa may *s'era vista* | de xichs ni grans...» (ib. num. 126. *Vacayna*, var. B.); — «N'hi *son anats* tres frares...» (ib. num. 114. *La criada del hostal*, var. E); — «gent del port *entrats* hi *son...*» (ib. num. 79. *Presa de Nissa*); — «que ja *n'es tornat* a vila...» (ib. num. 31. *Lo Romeu*); — «del rey qu'*es nat* ara...» (ib. num. 8. *Los Reys d'Orient*); — vehines, que n'*es estat...*» (ib. num. 10 *Herodes*): — «*Son vinguts* de l'Inglaterra... (ib. num. 41. *La Tortoreta*); — «a fe que n'*ets quedada...*» (ib. num. 100. *Sortida d'Agremunt*); — «no hi ha gayre qu'*es passada...*» (ib. num. 124. *La Fugitiva*, var. A.); — «Ni *ets anat* a missa...» (ib. num. 17. *L'ànima condemnada*); — «que *nades* no

seràn... (ib. num. 18, *Lo Càstich*, var. Dll); — «¿com lo segaria | si encara no *es nat...*» (ib. num. 10, *Herodes*, var. B); — «de l'hora ensà que *so nada...* Ay si poria tornar | del mon que jo *so vinguda... som estada* benvolguda...» (ib. num. 73, *La Mort*); — «*Es estada* cosa llarga...» (ib. num. 98, *Les quintes*).

Poesia popular mallorquina, *d'època incerta*: bocins de cansóns que 's canten a Manacor: «Enamorada cruel | per mi sempre hu *ets estada...*» (cans. pop.); — «Comendacions p'el vent | moltes t'en hauré enviades; | si no te *son arribades...*» — «Sa teua amor m'*es entrada* | fins a sa rel des cabeys...» — «que no t'hauria deixada | fins y-tant *fosses estada* | per l'Església publicada...» — «*no te series colgada* | que amb mi no haguesses rallat...» — «abans d'*esservosne anada* | la anyoransa ja 'm castiga...»; — «Venies a cercarme, | y jo no *m'era perduda...*»; — «Corre vint anys que *som nat* | y no us'via presumida; | jo 'm pens que *vos sou nodrida...*» — «ja *es arribat* l'últim dia...» — «M'*es vengut* a n-es sentit...» (id.); — «y un altre *s'en es servit...*» — «*Fosses vengut* com tenia | devuyt anys fins en denou...» — com a mi 'm voràn mudar | s'amor ja '*s serà perduda...*» — pero més m'estimaria | qui l'ha enviat, *fos vengut...*» — «com n'*es venguda* la fi | no *mos som casats* plegats...» — com ve que '*s son barayats* | y tornen rallar plegats | llavò se volen més bé...» — «Si dius que *som vengut* vespre | l'amo n'es qui 'm fa mentir.»

Ens sembla que ja n'hi haurà prou de cites d'autors y monuments de la nostra llengua per provar que dins la nostra sintacsis hi ha l'us de l'aussiliar *esser* per los verbs reflecsius y els intransitius que més amunt hem anomenats.

Dues advertències hem de fer abans de dexar aquest cap de fil: 1.ª Que entre tots els monuments de la nostra llengua del sitgle XVI ensà, els de la poesia popular son els qui infringexen manco la retgla de l'aussiliar *esser*, justament per que son els qui no 's troben tant dins l'influència castellana. 2.ª Axí com els monuments del sitgle XVI enllà son ben clares les vegades que no observen la regla de que tractam, els monuments d'aquex sitgle ensà hi falten sovint: lo qual s'esplica perfectament per lo qu'hem dit, per l'influència castellana, que s'inicià llavò y anà sempre crexent y crexent y esmortint dins els nostres escriptors y de recatxada dins el poble l'instint de la nostra llengua y la seua propiedat gramatical, fins arribar a l'estrem d'observarla només com no s'en temien, sense ferho aposta. Per axò els monuments del sitgle XVI ensà, infringint, com més va més, la retgla dels aussiliars, pero observantla amb més o manco frecuència segons la fortor o la fluxedat de la castellanisació que patien, son una prova patent, incontrastable de que la retgla eczistia y eczistex, y de que 'l nostre instint idiomàtich l'ha mantenguda sempre y no hi ha hagut medi ni forses per esveirla del català. De manera que la diferència que se observa entre 'ls monuments d'allà dessà 'l sitgle XVI, que observen casi sempre la retgla de l'aussiliar *esser*, y els d'aquell sitgle ensà que comensen a infringirla sovint y acaben per no observarla casi may, se deu principalment a l'influència castellana.

Y si qualcú mos surt dient qu'axò no 's deu a tal influència, sinó a una evolució natural de la llengua, com la que sufrí respecte de lo metex la castellana a-n el sitgles XIII y XIV, y que per lo tant sense tal influència castellana hauria succeit lo metex, axò es, se seria perdut l'ús de l'aussiliar *esser* en virtut d'una tendència que 's manifesta dins totes les llengues romàniques a prendre com únich aussiliar *haver*, — nosaltres contestarem lo seguent:

I. Consideram que, si no mos fos entrada a n-el sitgle XVI l'influència castellana, la nostra llengua hauria seguit son curs natural com durant els sitgles anteriors, conservant com fins llavò l'us de l'aüssiliar ESSER, am més o menys infraccions de part del poble y dels escriptors, pero mantenintse la retgla general.

II. Lo que porem dir, es lo qu'ha succeit, axò es, que fins que sobrevé dins el domini català l'influència castellana, aparex am ben clares escepcions dins els monuments escrits de totes les regions de la llengua l'us de l'aussiliar ESSER; y que, axí com se fa sentir y va crexent y dominant aquella influència, se va perdent dit aussiliar, sustituintlo HAVER. De manera que per tot arreu a major influència castellana, correspòn indefectiblement menor us de l'aussiliar *esser*, y a menor influència castellana, major us de tal aussiliar. Axò es un fet, que un apassionat porà desconèxer y fins negar, pero no per axò dexarà d'esser un fet ben real y ben efectiu, y de una forsa incontrastable.

III. Per més qu'admetem que fins a-n el sitgle XVI la gent catalana, tot conversant s'erraria sovint en l'us dels aussiliars posant HAVER en lloch d'ESSER, els monuments escrits d'aquells sitgles demostren que, quan escrivien, s'hi miraven y ordinariament observaven la retgla. Lo que va fer precisament l'influència castellana, fonch fer oblidar tal retgla a-n els qui escrivien, y va dur els escriptors a adoptar la retgla castellana, esveidora de l'aussiliar ESSER. Dins la llengua *parlada* sens dubte, ja avans del sitgle XVI, hi havia les *infraccions de la retgla,* pero no hi eren casi may dins la llengua *escrita*. L'influència castellana va fer que hi fossen, va passar les *infraccions* a la categoria de retgla, feu oblidar la retgla tradicional. Per axò condamnam y maleim tal influència.

IV. No negarem que dins les llengues romàniques se manifesti una tendència entre 'l poble a usar l'aussiliar *esser*, y se comprèn perque l'us correcte dels dos aussiliars demana cert esment en el parlar, que la generalitat de la gent no sol tenir sempre. Amb una paraula, que 'l bon us reclama l'estudi gramatical, y el poble per tot arreu y en tot temps se 'n desentèn sovint de la Gramàtica. Lo que hi ha, que am tot y haverhi dins llengues romàniques entre 'l poble aquella tendència, per tot allà ont no ha passat d'una tendència de la gent il·literata y que sol parlar a grapades, els escriptors han mantengut sempre y mantenen l'us dels dos aussiliars, com ha succeit dins la literatura francesa y l'italiana.

No han permès els escriptors d'aquestes dues literatures, a pesar de les infraccions del poble, que perdés llur llengua respectiva un tret tant característich de llur fesomia, y per axò le hi han mantegut y le hi mantenen a tota ultransa [1]. Si 'ls escriptors castellans abandonaren l'aussiliar ESSER, sens dupte se degué a que fou la llengua metexa que l'abandonà, axò es, la generalitat de la gent, y, dexant d'esser

(1) Vetassi lo que diu respecte del francès Mr. Ferdinant Brunot dins la seua *Grammaire Historique de la Langue française*, 1.ª Ed. pp. 442 et 443:

« En theorie, et c'est la règle de la vieille langue, les verbes intransitifs se construisent avec *être*, les verbes transitifs avec *avoir*. Mais la distinction même sur laquelle cette règle est établie n'est pas absolue. On sait et nous verrons qu'un verbe transitif devient facilement intransitif et réciproquement.

»C'est une raison de plus avec les autres qui fait que les verbes changent souvent d'auxiliaires. On en pourrait citer une foule qui aujourd'hui construits avec *être*, ont pris autrefois *avoir*, et les exemples inverses ne sont pas moins nombreux. Il n'y a pas en réalité de classification rigoureuse. On trouve:

«Il A ALÈ par le chemin» (Froissart, IV, 38, s.).

«Ses pieds SONT quasi GLISSEX» (Calvin, III, 9, 6).

«Et il ne faut pas voir la des licences propres à l'ancienne langue. De nos jours encore l'usage est très capricieux,

una cosa viva, lo llògich era que desaparegués absolutament. Que dins el català es una cosa viva encara y ben viva tal aussiliar, creym haverho demostrat plenament am l'enfilay de monuments aduits més amunt, fins y tot dels temps actuals, y no sols de les Balears, sinó de moltes d'altres regions de la llengua.

Ara bé, ¿per que hem de seguir la pràctica castellana, no trobantmos en la metexa situació qu'els castellans respecte del cas present? ¿Per que no hem de seguir la pràctica dels escriptors francesos y italians, estant com estam evidentment, a n-el metex cas d'ells? ¿Per que 'ns hem de desprendre d'una cosa que 'ns dona fesomia pròpia y mos distingex tan enèrgicament dels castellans? ¿Per qu'hem de despullar la nostra llengua d'una cosa tan característica seua y que la fa tan diferent de la castellana? ¡Es una manera molt... original de *restaurar* la llengua, anarla despullant de lo que li dona fesomia pròpia, de lo que la fa diferent de les altres de la Península, de lo que la caracterisa y fa que no's puga confondre am les altres! ¿Que hi ha regions que ja no *senten* aquexes *propiedats*, aquexes *característiques*? ¡Prou que n'hi ha desgraciadament! ¡Com n'hi havia moltes, ben moltes, que ja no sentien l'amor a la llengua! y n'hi ha encara. ¿Y va aturar axò en res ni per res els iniciadors heròychs de l'actual renaxement? Batallant a tota ultransa contra la falta de tal *sentiment*, ¿no lograren tal volta que rebrotinàs y brollàs de bell nou tal *sentiment*? Prou que hu lograren! Donchs lo metex succeiria amb aquexes *propiedats* y *característiques* de la nostra sintacsis, ànima y vida de la nostra llengua, el dia que'ls escriptors se revestissen de coratge, y fessen lo qu'han fet sempre y fan actualment els escriptors francesos y italians, a pesar de totes les ten-

---

les règles fort difficiles à donner beaucoup trop logiques pour être justes, et elles ont l'inconvénient grave de n'être pas observées pour les meilleurs écrivains.

«L'USATGE EST FIXE POUR UN CERTAIN NOMBRE DE VERBES, mais beaucoup d'entre eux hésitent.

«La Bruyère disait:

»Ils ONT ENTRÈ en societé

«Victor Hugo dit avec tout le monde aujourd'hui:

»Au moment oú la cardinal ÉTAIT ENTRÉ»

«Montaigne dit quelque part:

»J'ai resté plus d'un an en Italie»

«Et ailleurs:

»La philosophie SERAIT RESTÈE dans le fond d'un collège»

«Alphonse Karr:

»Non, la pluie A TOMBÉ vers deux heures»

«Et ailleurs:

Puis les nuages ont crevé et la pluie EST TOMBÉE par torrents»

«Les contradictions abondent ainsi non seulement d'un siècle a l'autre, d'un auteur à un autre auteur, mais d'une page à une autre page dans un même livre.

«Il est vrai qu'on a voulu établir des distinctions de sens eutre ces doubles formes. On a prétendu que: *la pluie* A *tombé* ne signifiait pas la même chose que *la pluie* EST *tombée*. Ce sont lá des subtilités démenties par l'usage.

«On peut toute fois constater dans la langue parlée deux tendances assez nettes. Le peuple ramène d'une façon générale: 1.° les intransitifs, 2.° les réfléchis, à l'aussiliarre *avoir*. Il dit: j'AI VENU, j'AI TOMBÉ; etc., je m'AI TROMPÈ, je m'AI COUPÉ.

«La premier de ces deux faits est d'autant plus remarquable qu'il est en opposition absolue avec la règle de l'ancienne langue».

Respecte de l'italià, vetassí que mos diu, contestant a una consulta que li férem, l'eminent filòlech Dr. Guarnerio:

Milano, 30-XII-06

Stimato amico, ecco quanto posso dirle intorno al quesito fattomi: ESSERE *come aussiliario, oltre che nei composti della voce attive e nei riflessivi, e proprio dei verbi che esprimono una modificazione di stato, come* PARERE, DIVENIRE, NASCERE, CRESCERE, DIMINUIRE, *ecc., dei verbi che esprimono un cambiamento nello spazio, come* ANDARE, VENIRE, RESTAR CESSARE, CORRERE, GIACERE, *ecc. Pero in alcuni di questi si può sostituire* AVERE, *come* HO CAMINATO, HO CORSO, HO DIMORATO, HO VISUTO, e parimente HO ABITATO, HO SUDATO, *e simili.* C'è dunque la tendenza a sostituire AVERE *ad* ESSERE ma SE SI BADA BENE É SOLO NEI VERBI CHE FACILMENTE POSSONO TRASFORMARSE IN FORMA TRANSITIVA O ALMENO ASSUMERE IL SENSO TRANSITIVO, *come* HO SUDATO *(una camisia)*, HO CORSO (*la strada)*. HO IMPALLIDITO *(il volto)*, *ecc.* Se altro le occorre, comandi. Buon anno! — Suo, Pie E. Guarnerio.

dències contràries de la gent sense lletres, que n'esguerra tantes en matèria sintàctica. ¿No mos deym *restauradors* de la llengua catalana? ¡Donchs restauremli una cosa tan característica y tan caporal com es l'us de l'aussiliar ESSER! ¡Siguem consecuents amb el nom que duym, que sols dels consecuents es el triumf definitiu! ¡Sols ells en son dignes!

C. Concordansa del participi amb el terme d'acció

Es un altre punt de discrepància completa entre la sintacsis catalana y castellana. Com axò constituex el *tema* que sostenim dins el *Congrés*, respecte dels fonaments de dret y les conclusions mos remetem a lo que deym allà, y assí mos concretám a donarne les proves, que son un enfilall de cites de monuments de tots els sitgles y de totes les regions de la llengua, y les posam aboldronades per sitgles y per regions, donant primer els casos aont el participi *va darrera* 'l *terme d'acció,* y llavò els casos aont *va devant,* concordant tant si va devant com si va derrera.

SITGLE X.

PARTICIPI DERRERA: «... si penedenza 'n pren, | dis que l'*a presa...*» (*Poema de Boeci,* v. 13, 14, ap. Bartsch, *Chrest.* col. 1).

SITGLE XI:

PARTICIPI DERRERA: «... *ai oreezas faytas...*» (*Confessió,* ap. Bartsch, ib. col. 19); — ... pecaz | qu'*ai faiz* e *diz* e *cosiratz...*» (id. ib.); — «... e la *paraula* qu'avet *auvida...*» (*Sermò de la Cena,* ib. col. 11); — «... Mas no *l'ha* ges (gens) *regoneguda...*» (Llegenda tolosana. ap. Milà, 7. VI, p. 44).

PARTICIPI DEVANT: «...Andreas frater meus *aurà recobrada* ipsa abatia...» (Docum. de 1050, del Comtat de Besalú, ap. *Revue des Langues Romanes,* T. III, p. 275); — «...E cum ac *presa* la *toala...*» (*Sermó de la Cena,* ap. Bartsch, *Chres.* col. 8); — «... vos ai *lavaz* los *pes* (peus)...» (id. ib.); — «... cum ac *receubuda* la *bucella,* eissit s'en sempre...» (id. ib. col. 10).

SITGLE XII.

PARTICIPI DERRERA: «...ja 'l jorn que l'*aja viza...*» (*Bernat de Ventadorn,* ap. Bartsch, *Chrest.* col. 51); — «... s'al prim queus *aic enqueza...*» (Guillem de Cabestany, ap. eund. col. 72); — «...eu *l'*ai ben *coneguda...*» (Guiraut de Borneil, ib. col. 97); — Chanson *ai comensada* | que serà loing chantada» (Guillem de Bergadà, ap. Milà, T. VII, p. 59).

PARTICIPI DEVANT: «...*an jurada* lor *vida...*» (Docum. de 1112, de l'arxiu del Vescomtat de Foix, ap. *Hist. Gén. de Languedoc,* T. V., col. 837); — «Arnaldz Bernard et Raymond sos filius *an jurada* al Vezcomte... lor *vida...*» (Docum. de 1112, de Carcasona, ap. Milá, *Obras,* T. IV, p. 114); — «...e n'*ai perdutz* mains *dons...*» (Guillem de Cabestany, ap. Bartsch, ib. col. 71).

SITGLE XIII.

CATALUNYA: — PARTICIPI DERRERA: «*Deus*... la vostra *amor*... *ha* tant *ajustada*...» (Rey En Jaume I, *Crònica*, c. 146); — «...los *feyts* Despanya los *he vists*...» (id. ib.); — «...les *cledes* que *feytes* hauien...» (id. ib. c. 174); — «...nos *les hauem* bé *deffendudes*...» (id. ib. c. 172.); — «...la *paraula* axí com la *hauiem pensada*...» (id. ib. c. 170.); — «...Un' *autra* n' *a noirida* | tan gen...» (Amadeu des-Escàs, ap. Milà, *Trovad.* p. 448); — «... *las* qu' ie'-*ai mentengudes*...» (id. ib. p. 449); — «sai que *l'auretz servida*...» (id. ib. p. 442); — «en les quals *aurà sal mesa*...» (Docum. de 1298, del Rosselló, ap. *Rev. des Lang. Rom.* T. V., p. 101); — «...la *part* que *presa hauràn*...» (id. ib. p. 98.); — «Te membra la *pobresa* | que *suferta hauràs*...» (Serverí de Girona, ap. Milá, *Trovad.* p. 387).

PARTICIPI DEVANT: «...deu ben aver *ezgardada* et *reconeguda la parladura* de Lemosin...» (Ramon Vidal Besalú, *Razós de trobar*, edic. Guessard, p. 85;) — «...non puesc ges aver *auzidas* totas las *paraulas* del mon...» (id. ib. p. 86); — «...hauia *dats* .c. milia *sous*...» (Rey En Jaume I, *Cròn.* c. 165); — «haurien *passada aquesta vida*...» (id. ib. pref.); — «aquel dia que *preses* hauria aquels *diners*...» (Docum. de 1296, del Rosselló, ap. *Rev. des Lang. Rom.* T. V, p. 92).

PARTICIPI SEGUIT D'UN INFINITIU: «...nengun homo... aja... *feytzs pausar peixes* per vendre...» (Docum. de 1298, del Rosselló, ib. p. 101).

MALLORCA: — PARTICIPI DERRERA: «...la *honor* que Deu li ha *dada*...» (Bt. Ramón Lull, *Livre de Cavayleria*, edic. d'En M. Aguiló, fol. VI); — «...la *gracia* e.la *mercè* que Deus m'ha *feta* (id. ib.); — «la vostra companya qui m'ha *deshonrada*, car m'han *jaqüida* sola... E per qual raysó m'han donchs *exoblidada*...» (id. *Obras Rimadas*, edic. d'En G. Rosselló, p. 136); — «...tant fort mi has *traballada* per la pauca amor...» (id. ib.).

PARTICIPI DEVANT: — «...e qui m'ha *donada* tanta de *pressura*...» (id. ib.); — «...et ac *entesa* la *regla*...» (id. *Libre del Orde de Cav.* fol. VI); — «...Con hom ac *aiustada* la pus nobla *bistia*...» (id. ib. fol. VII); — «...un gran rey... hac *manades corts*...» (id. ib. pròlech); — «Cant... hac *dites* aquestes *paraules*...» (id. *Del Gentil*, pròlech); — «Cant lo sabi hac *provades* e *significades* al gentil les *rahons*...» (id. ib. ll. I, arbr. 3ˢ, p. 42); — «...Deu... (h)a *donada* a home *memòria*...» (id. ib. ll. III, a. XIV, p. 229); — «...l'home qui haurà *feyta injuria* o tort...» (id. ib. ll. IV, a IX, p. 267); — «...en Vidal de margeno na *feta demanda*...» (Docum. de 1300, de l'arxiu munic. de Pollensa, ap. M. Rotger, *Historia de Pollensa*, T. I, p. 13); — «...Blanquerna hac *pausada* la *consera* (coixí) de jus lo matalàs...» (Bt. Ramón Lull, *Blanquerna*, ap. Pere Vidal, *Histoire de Perpignan*, p. 235).

ALTRES REGIONS DE LA NOSTRA LLENGUA: — PARTICIPI DERRERA: — «...vostra venguda | nos (h)a nostra *joia creguda*... vos est cella qu'ai *encobida*...» (*Romans de Jauffre*, ap. Bruce Whyte, *Hist. des Lang. Rom.* T. II, p. 343); — «...mon *romanz* ni mos *ditz* car non los hay *escritz*...» (R. Ferrant, provensal, ap. Milà, *Obras*, T. IV, p. 120).

PARTICIPI DEVANT: — «...el rei d'Aragon l'avia *faita* si laida *felonia*...» (Biografia d'En Bertràn de Born, ap. Milà, *Trovad.* P. II. a. 4, nota 13); — «E quant hagueren *vista* la *visió* e *sabuda* l'*esplanació*...» (R. Ferrand, *Legenda de St. Honorat*, ap. Bruce Whyte, ib. p. 508); — «...com ells haguessen *sercada* la *selva*...» (id. ib. p. 411); —

«...hagués *pervertida* tota la *terra...*» (id. ib. p. 406); — «...avia *dichas* grans *lauzors...*» (Matfre Armengau, ap. Bartsch. *Chrest.* col. 315); — «...ai *faita* la *falhensa...*» (Comte de Foix contra en Pere III, ap. Milà, t. VI, p. 65).

PARTICIPI SEGUIT INMEDIATAMENT D'UN INFINITIU: «...la il agués *faita far...*» (Biografia d'En Bertràn de Born, ap. Milà, ib.).

SITGLE XIV.

CATALUNYA: — PARTICIPI DERRERA: — «...les dites *Francheses, llibertats* e bons usos havem *jurades...*» (Docum. del rey En Pere IV, any 1368, ap. A. Moll, *Ordinacions del regne de Mallorca*, p. 147); — «...el *monge* e *lermità* que 'l prior... havia *trameses* a Tolosa...» (Letra del rey En Joan I a la reyna, ap. Verdaguer, *Sta. Eularia*, p. 64); — «...les hi havia *fetes* tan *belles* e tan *bones...*» (Fr. Francesch Eximenis, *Lo Crestià*, ll. I, ap. Dr. Torres y Bages, *La Tradició Catalana*. p. 467); — «...les *dons naturals* que hauien de Deu *reebuts...*» (id. ib.).

PARTICIPI DEVANT: — «...et havets *destruits* la ciutat et els *lochs* de nostre feu...» (En Pere IV a n-En Jaume III de Mallorca, *Col·leccio Diplomàtica* d'En Bofarull, T. XXX, p. 276): — «...Havem *comeses* plenament *nostres veus...*» (Docum. de 1384, dat a Montsó, ap. M. Rotger, *Historia de Pollensa*, T. I, Apend. p. XXVIII); — «...lo molt alt... en Pere (IV) haja *tramesa una letra...*» (id. ib.); — «...ha *hauda* prou *febra...*» (Letra d'En Joan I a la reyna, ap. Verdaguer, *Sta. Eulalia*, p. 64); — «...havem *ubertes* les *letres...*» (id. ib.): — «...nos hauem *fets alguns dubtes...*» (id. ib.); —«...qui havia *dites alcunes* deshonestes e leges *paraules...*; per çò com havia *robada* una *torra...*» (*Manual de Novells Ardits*, any 1390, T. I, p. 8); — «...han *fetes obres* virtuoses...» (Fr. Eximenis, ap. Dr. Torres y Bages, *Tradició Catalana*, p. 479); — «... Deu ha *ordenada* la nostra *llengua...*» (id. ib. p. 490).

PARTICIPI SEGUIT INMEDIATAMENT D'UN INFINITIU: — «...hauran *fets enjoncar...* els *carrers...*» (Lletra del rey En Joan I a la reyna, ap. Verdaguer, ib. p. 63); — «...havemli *feta donar cambra...*» (id. ib. p. 64); — «...Tots los cinch *senys* ha Deus *volguts crear...*» (Troba d'un manuscrit català, del s. XIV, de la *Bibliotheque Royale*, num. 7699, ap. Bruce Whyte, *Hist. des Lang. Rom.* T. II, p. 445); — «...com aquel *labor* e *despeses* havien durant XV dies, que'ls sarrahins no'ls havien *poguts* embargar...» (Marsili, *Crònica*, L. II, p. 27).

VALENCIA. — PARTICIPI DERRERA: — «...per alcunes *visions* que jueus,.. havien *haudes...*» (Carta dels Jurats de València de 1391, ap. Villanueva, *Viaje Literario*, T. I, p. 183); — «...*la qual* (crismera) ans de dinar haventla *lexada* buida... Com *lay* avien *mesa* en aquell instant...» (id. ib. p. 182); — «...tots mos *secrets* | hagué'ls *retrets...*» (J. Roig, *Libre de les dones*, edic. de Barcelona, 1865, ll. I, p. 37); — «...el qui *los* ha tals *adobats...* que '*ls* haveu així *trets* de compàs...» (Moss. Jordi de St. Jordi, *Debat entre 'ls ulls* etc., p. 5).

PARTICIPI DEVANT; «...qu'han *mudades* | *forges* al or...» (J. Roig ib. p. 8); — «hachse *jugades* | les *joyes* sues» (id. ib. p. 17); — «*desconeguda* haguí la *casa*» (id. ib., p. 14); — «...auia *dexada* del tot vuida la *crismera* nova...» (Carta dels Jurats de Valencia de 1391, ap. Villanueva, ib. p. 181); — «...auien *apartades estorades crismeres* velles de estany...» (id. ib.).

MALLORCA: PARTICIPI DERRERA: «...aquelles *provisions* que'ns han *aparegudes...*» (Carta de 1362 dels Jurats de Mallorca, ap. Quadrado, *Islas Baleares*, p. 617); — «...lo qual nos hauia *aquella* (ballesta) *prèstada...*» (Docum. de 1359, de l'antiga universitat (municipi) de Mallorca, ap. *Boletin de la Arqueológica Luliana* (Palma) T. VII, p. 89); — «...males *alberginies* e en mal punt les havien *menjades...*» (Docum. de 1328, de l'arxiu de l'Audiencia de Mallorca, dalt el mateix *Boletín*, T. IV, p. 34); — «...que los dits jueus *los* (deutes) han *alongats...*» (Doc. de 1346, de la Cúria de la Govern del Regne de Mall. ib. T, VII. p. 39), — «...les *coses* que *comprades* han...» (Doc. de 1392, ib. T. VII, p. 394).

PARTICIPI DEVANT: «...han *comprades* altres *coses...*» (Doc. de 1392, de la Cúria de la Gov. del Regne de Menorca. ap. *Bol. de la Arq. Lul.* T. VII, p. 394); — «...tothom... qui hage *tretes* alcunes *robes...*» (Doc. de 1385, ib. T. IX. p. 121); — «...hagen *allegades rahons...*» (Doc. de 1392, ib. T. VII. p. 394; — «...lo senyor Rey haic a nos *tramesa letre* sua...» (Doc. de 1346, de la Cur. de la Gov. del R. de Mall. ib. T. VIII, p. 39); — «...nos ha *ffeta fe* de la compra...» (Doc. de 1347, ib. p. 40); — «...ha *comprades* tres *cases...* (Doc. de 1392, de la Cúria de la Gov. del R. de Mall. ib. T. VII. p. 394).

PARTICIPI SEGUIT INMEDIATAMENT D'UN INFINITIU: «...perçò no laja *poguda levar* (la sisa) en lo dit any...» (id. ib.); — «...navem *feta liurar carta* pública...» (Carta d'En Jaume III de Mallorca a n'En Pere IV d'Aragó, ap. Bofarull, *Col·lecció Diplomàtica*, T. XXX, p. 293).

ALTRES REGIONS DE LA NOSTRA LLENGUA: — PARTICIPI DEVANT: — «...home mut fonch escobat, quar avie *rauvats verrols...*» (Inventari de l'arxiu de la comuna clausura de Montpeller, any 1377, ap. *Revue des Lang. Rom.*, T. III, p. 154); — «...quar avia *traspassada* la dicha *palissada...*» (id. ib. p. 166); — «...nos... havem reseuputs (rebuts) ·X· s. (sous)...» (Docum. de 1374, d'Alais, ap. *Rev. des Lang. Rom.* T. IV. p. 403); —

PARTICIPI DERRERA: — «...*los quals* (sous) nos aviam *legats* en son dernier testament...» (id. ib.).

SITGLE XV.

CATALUNYA: — PARTICIPI DERRERA: — «...aquella *gloria* que ell havia *perduda...*» (Moss. G. Serra, *Genesi d'Escriptura*, p. 5); — «...les *objeccions* que m'has *fetes...*» (B. Metge, *Lo Sompni*, llibr. IV); — «...les *paraules* que *dites* ha...» (Marsili, *Crònica*, ll. II, c. VIII); — «...*les quals* los antichs havien *apellades* Balears...» (id. ib. c. I); — «...aytal yla... *la qual* Deus... ha *establida* e *ordonada...*» (id. ib. c. II): — «...per gracia de Deu *les* havia *vensuts...*» (*Manual de Novells Ardits*, T. I, p. 162, 7 juliol de 1409); — «...una *galea* que Moss. Torrelles... havia *armada...*» (id. ib.).

PARTICIPI DEVANT: «...haja *dictats libres...* Li hagué *celebrades sollempnes* exequies...» (Bernat Metge. *Sompni*, llibr. IV); — «...si hauia *morts* alcuns *homes...*» (*Recull d'Eximplis*, p. 4); — «...si havia *cremada* alcuna *sgleya...*» (id. ib.); — «...Vos haja *donada* la *yla* de Mallorca...» (Marsili, *Crònica*, llibr. II, c. VI); — «...li havien *comanada paraula* de respondre...» (id. ib.) — «...per haver aprés *subjugada l'Africa...*» (Moss. B. Boades, *Feyts d'armes de Catalunya*, c. II); — «...e havia *haguts* de grans *feyts...*» (id. ib. c. III); — «...havia *destruida* la lur *ciutat...*» (id. ib. p. 9); — «Pus *cremades*

maveu (m'haveu) *brumes...*» (Cansó de Perpinyà de la 1.ª mitat del XV, ap P. Vidal, *Hist. de la ville de Perp.* p. 36c); — «...lo senyor Rey na *demanats* los *embaxadors...*» (Docum. de 1452, del Sindich de Barcelona, ap. *Bol.* de *la Arqu. Lul.* T. IX, p. 279); — «...Deu li havia *donada corporal bellesa...*» (*Curial e Guelfa*, II, I, C. I); — «si hauràn *rebudes* tantes *quantitats...*» (*Man. de Nov. Ardits*, T. III, p. 160, any 1499.

Participi seguit inmediatament d'un infinitiu: — «...haguesen *feyta rebellar* gran *partida* de la terra...» (Moss. Boades, ib. C. II) — «...*nols* hagueren *poscuts* ben *senyorejar...*» (id. ib. p. 6).

Valencia: — Participi derrera: — «...la *gent* que lay l'han *scarnida...*» (Moss. Febrer, ap. Milà, *Obras*, T. III, *Poetes Lyriques catalans*, p. 470); — «...Aquell que ame *nom* ha *morta...*» (*Tirant lo blanch*, T. III, cap. CXCVIII); — «...la *bellea* que fortuna ma (m'ha) *comanada...*» (id. ib. cap. CXCIV); — «...fins *part* haja *elegida...*» (Ausies March, *Cant.* II); — fins un vent *l'*ha *jequida...*» (id. ib.); — «...per fer singulars *dones* |. *fetes* n'ha assats molts sabies...» (id. *Cants d'amor*, XI); — «als que no *us* hauràn *vista* | res no hi valdrà...» (id. ib.).

Participi devant: — «...natura (h) a *mesa* | gentils *faisós* (gentil faisó)...» (Moss. Febrer, *Si'n lo mon fos*, ap. Milà, *Obras*, T. III, *Poet. lyr. cat.* p. 467); — «...Satanàs fals hauia *bastida* | *cella' caysó* (ocasió)...» (id. ib. p. 470); — «...aprés que hagué *posats* los *gats*, anassen de la cambra...» (*Tiran*, T. III, cap. CCV); — «...puix la donzella me ha *rompuda la fe...*» (id. C. 194); — «...¿qui ha *posats* allí aquells mals de *gats?...*» (id. C. 205); — «pensà... no li hagués *feta* alguna *letra...*» (id. ib. cap. CCXXVII); — Mos ulls d'açò han *feta* la *bugada...*» (Ausias March, *Cants*, IV).

Participi seguit inmediament d'un infinitiu: — «...la *clau* quem he *feta donar...*» (id. ib.).

Mallorca: — Participi derrera: — «...e aquells, estatuts e *ordinacions...* hajen *presentades...* E *aquelles* ha *regonegudes*, e *examinades* e *vistes...*» (Docum. de 1413, ap. Moll, *Ordinacions del regne de Mallorques*, p. 2); — «e si alcunes *proves* haurà *dades...*» (Docum. de 1439, ib. p. 53); — «...los dits quatre *moros* qu'han *amenats...*» (Docum. de 1417, de la Cort Reyal de Pollensa, ap. *Bol. de la Arq. Lul.* T. VII, p. 392-93; — «...altres... *armes* havien *preses* ho *furtades...*» (id. ib.).

Participi devant: — «...hajan *fets* certs *estatuts...*» (Docum. de 1413, ap. Moll, *Ordin. del R. de Mall.* p. 2); — «...han *feta instancia* e requesta...» (Docum. de 1433, ib. p. 123); — «...hajan *ordonats* entre ells los *capítols...*» (Libr. Extraord. de 1404-1405 de la Cur. de la Gov. del R. de Mall. ap. *Bol. de la Arqu. Lul.* T. VII, p. 408); — «...havien... *furtada* una *barca...*» (Docum. de 1417 de la Cort Reyal de Pollensa, ib. p, 392); — «...havien... *trencada* la *tencadura...*» (id. ib.); — «...han *fetes...* cascú moltes *ofertes* e *prometenses...*» (Determ. del Gran y Gen. Concell de l'Univ. de Mall., 8 abril de 1478, ib. p. 423); — «...haviam *ofertes...* XXVI *botes* de vi...» (Arxiu Gen. Hist. de Mall. *Lletres missives* de 481-82, p. 416.

Sitgle XVI.

Catalunya: — Participi derrera: — «...totes les *coses* que ell havia *creades...*» (Tomich, *Crònica* C. I); — «...com *los* hi hac *mesos...*» (id. ib.); — «...*los* havien *ajustàts* en dita sala...» (Actes dels Jurats de Sta. Coloma de Queralt, de 1571, ap. Moss. Segura, *Hist. de Sta. Coloma de Quer.* C. XXXV, p. 145); — «...y ves quina *elecció* havie *feta...*»

(id. ib.); — «...la divina magestat... *victoria* havia *donada...*» (*Man. de Nov. Ard.* t. V, p. 138, any 1573); — «...don Joan... *l'*ha *tornada* a son rey...» (id. ib.); — «...lo rey... *l'*havia *presa* (la ciutat de Tunis)...» (id. ib).

PARTICIPI DEVANT: — «...havent ja *aparellats...* los obrers... los *llochs* condecents...» (*Manual de Nov. Ard.* t. V, p. 137, any 1572); — «...havent *fetes* altres *disolucions...*» (id. ib. p. 141, any 1573); — «...los fossers... hagen *tenguda* una barbara *pratiga...*» (id. ib. p. 142); — «...don Joan... havia *presa* la *ciutat...*» (id. ib. p. 145); — «...e com lo Emperador hagué *hoyda* la *Reyna...*» (Tomic, *Crònica,* c. XXII); — «...hauer *acabades* les *coses...*» (id. ib. c. I); — «...hagués *rebudes* les *letres...*» (id. ib. c. XXV); — «...e haguessen *cremats* los *hermitatges* e *morts* los VII *hermitans...*» (id. ib. c. XXII); — «...ha *closes...* les *corts* de Monçó...» (Martí de Iuarra, de 1534, *Epís. Histories e conquestes*); — «...hauem *posades* algunes *vigilies...*» (id. ib. p. VI).

PARTICIPI SEGUIT D'UN INFINITIU: — «...hagué *acabada* de *conquistar* la *terra...*» (Tomic ib. c. XXV); — «...la dita roba no haguessen *poguda presentar...*» (*Libre de consolat dels fets maritims,* c. 252); — «...lay havien *viste metre...*» (id. c. 257).

VALENCIA: — PARTICIPI DERRERA: — «...lo coronista *queus a'nfellonits...*» (Moss. Gaçull, *Brama dels llauradors,* p. 5).

ALGUER DE SARDENYA: — PARTICIPI DERRERA: — «...la qual *victoria* haventla *conseguda* de mans de... Deu...» (Relació de l'atach dels francesos a Alguer l'any 1412, ap. Milà, *Obras,* t. III, p. 549); — «...per haverla *lliurada* en tal dia...» (id. ib.); — «...la *bandera* haveu *deixada...*» (*Cobles* sobre 'l metex *atach,* ib.); — «...*França, França* hauen *cridada...*» (id. ib.).

PARTICIPI DEVANT: — «...los enimichs havien *entrada* la *terra...*» (Relació de l'atach dels francesos contra Alguer *ut supra* ib.); — «...haventli *fetes gracies...*» (id. ib.); — «*Escalada la* aueu sens falla» (*Cobles* sobre 'l metex atach dels francesos, ib.); — «*defensada* nos han la *terra...*» (id. ib.); — «y *tolta* li han la *testa...*» (id. ib.).

MALLORCA: — PARTICIPI DERRERA: — «...los *quals* (orgues) ha *donats* al spital...» (Docum. de 1518, ap. *Bol. de la Arqu. Lul.* t. VII, p. 423); — «Al qui *milloria* haura *obtinguda...*» (A. Massot, *Cartell* de 1592, ap. Bover, *Bibliot. de Escr. Bal.* t. I, p. 475); — «...gran *mercè* m'han *feta...*» (id. ib. p. 476); — «...qui millor *obre* haurà *compilada...*» (id. ib.); — «...per no hauer*les proposades* llegítimes...» (*Noves Ordin. de l'Audiencia de Mall.* de 1576, ap. Moll. *Ordin. del R. de Mall.*, p. 199); — «...*negligencia...* no he *usuda...*» (Docum. de 1572, ap. M. Rotger, *Hist. de Poll.* t. II, append. p. CXLI); — «...quants *privilegis* han *concedits* los reys...» (Determ. de l'Univers. de Mallorca, 1573, ap *Bol. de la Arq. Lul.* t. VII, p. 311.)

PARTICIPI DEVANT: — ...la part... haurà *obtinguda sentencia...*» (*Nov. Ord. de l'Aud. de Mall.* ib. p. 186); — «...haveu *fets* molts *llibres...*» (A. Massot, ib. p. 477); — ...he *aportada* la *lite* e *causa...*» (Docum. de 1572, del plet de les monges del Puig de Pollensa, ap. M. Rotger, *Hist. de Poll.* t. II, apend. p. CL...); — «...la congregació... havia *gravades* les *monges...*» (id. ib. p. CXLII); — ...hauia *dada* altra *sentencia...*» (id. ib.); — «...lo cardinal... se auia *tirada* la *causa...*» (id. ib. p. CXLIII); — «...Antoni Company... ha *seguida* la *Germania...*» (*Informacions sobre la Germania* a Mallorca, núm. 791); — «...ell... li havia *ficada* la *visarma* per lo cors...» (ib. num. 744). — «...y quant hagueren *ofegats* los set *demandats...*» (ib. num. 747.).

Sitgle XVII.

Catalunya: — Participi derrera: «...*resolució* que... dit consell... havia *presa*...» (*Llibre de Consells* de Sta. Coloma de Queralt, 1653, ap. Segura, *Hist. de Sta. Coloma de Quer.* c. XXV, p. 108); — «...poca *cortesia* que los frares... havien *tinguda*...» (*Manual de Nov. Ard.* t. IX, anys 1609-1619, p. 2); — «...per la gran *correspondencia* que ab ell havien *tinguda*...» (id. ib. p. 22); — «...la *mercè* que sa Sria. Illma. los havia *oferta*...» (id. ib. p. 32).

Participi devant: «...lo comanador... havia *feta quexa*...» (*Llibre de Consells* de Sta. Coloma de Queralt, 13 agost, 1653, ap. Segura, ib., p. 107); — «...los frares han *cantada* una *missa*...» (id. ib. p. 108); — «...hauien *vista* y *llegida* dita *informació*...» (*Man. de Nov. Ard.* t. IX, p. 26, any 1610); — «...los Concellers... havent *rebuda*... una *carta*...» (id. ib. p. 20); — «...en haver *tocada* dita *hora*...» (ib. id. p. 22); — «...aprés de haver *fetes*... les... *prosessons*...» (Docum. de 1624, ap. Segura, ib. p. 216).

Participi seguit d'infinitiu: «...la qual *tapia* dits consellers... havia *feta derrocar*...» (*Manual de Nov. Ard.* t. IX, p. 6, any 1609).

Mallorca: — Participi derrera: «...los grans *treballs* que li havian *ocasionats*...» (Dr. G. Mesquida, *Vida de Sor Anna Maria del SS. Sagr.* anys 1690-92, c. XI, n. 76); — «...*les* havia *guañades* y *posades* en el camí...» (id. ib. n. 81); — ...*la* havian *observada* molts...» (id. ib. n. 86); — «...*la qual* jo he *composta*...» (codicil del Dr. Binimelis, historiador de Mallorca, 22 juny, 1612, ap. *Bol. de la Arqu. Lul.* t. VII. p. 115).

Participi devant: «...en que ha *tinguda* sempre particular *devoció*...» (Dr. G. Mesquida, ib. n. 83); — «los Jurats... confessen haver *rebuts aquells* (llibres)...» (*Libr. Extraord. dels Jurats*, anys 1648-50, ap. *Bol. de la Arqu. Lul.* t. VII, p. 118); — «...aprés de haver *donada pau*...» (Docum. de 1609, ap. M. Rotger, *Hist. de Poll.* t. II, p. 77); — ...y havent *rebuda*... diligent *informació*...» (id. ib.); — «...ha *portada* una *letra*...» (Arxiu Munic. de Sta. Margalida, *Libr. d'adjunt.* de 1637-1654, ap. M. Rotger, *Nuestra Señora de la Salud del pueblo de Maria*, p. 22); — «...les *presents proveides* havem...» (Docum. de 1612, ap. eund. *Hist. de Poll.* t. II, p. 78); — «...perque no se ha *tenguda* plena *noticia*...» (Docum. de 1609, ib. p. 77).

Sitgle XVIII.

Catalunya: — Participi derrera: «...mon Fill *me* ha *elegida*...» (*Exercici del christià per lo Rt. Joseph Ullastre*, estampat a ca'n Joan Dorca de Vich, p. 237, *Goigs de Nostra Senyora del Roser*); — «...més que tots la he *sentida*...» (id. ib.); — «...ells *la* han *fundada*...» (id. ib. p. 236); — «...*me* han *adolorida*...» (id. ib. p. 238).

Participi devant: «...havent (els Jurats) *rebuda* una *carta*...» (Actes del consell de Sta. Coloma de Queralt, 9 setembre de 1705, ap. Segura, *Hist. de Sta. Col. de Quer.* LXVII, p. 284).

Mallorca: Participi derrera: «...de les *ofenses* que haveu *comeses*...» (*Rituale Mayoricense*, edic. de 1725, p. 90); — «... las demés *cosas* las ha *criadas*...» (id. edic. de 1747, *Declar. del Credo*, p. 17); — «... es menester haver*la presa*...» (id. *Declar. dels Man. de la Igl.* p. 27); — «...per no haver*los conegut*s...» (id. *Declar. dels set Sagr.* p. 30); — «...las *misses* qu'hauràn *pagades*...» (*Ordinacions* del Bisbe de Mallorca, Fr. Ant. de la Portilla, per l'esglèsia de Sóller, 3 octubre de 1704, ap. J. Ruilàn, *Historia*

de Sóller, Palma, 1875-76, t. II, apend. 17, p. 888); — «... las *obras pias* hauran *dexades* (*Edicte* del Bisbe de Mallorca, de 1754, ib. apend. 21 p. 921); — «...*carta* m'heu *feta*...» (J. Togores, *poesia*, ap. Bover, *Bibl. de Escr. Bal*, t. II, p. 442); — «...qualque *punxa* heus ha *aficada*...» (G. Roca, *Píramo* y *Tisbe*, ap. eund. ib. p. 278); — «...los *cuyners* per aguiar los bastants no he *trobats*; tots los *convents* he *cercats*...» (S. Gelabert, a. *Tià de sa Real*, de Manacor, *Mosson Pitja*, ap. *Contarelles d'En Jordi des Recó*, Palma, 1885, *Ses Matanses*, p. 43).

PARTICIPI DEVANT: «...ha *criadas* totes les *coses*...» (*Rit. Mayor.* edic. de 1747, *Declar. del Credo*, p. 17); — «...el qui ha *llevada* la *fama* a son pròxim»... (id. *Declar. dels deu Man.* p. 23); — «...y han *obteza* la *llicencia*...» (*Edicte* del Bisbe de Mall. de 1754, n. 39. ap. Rullàn, ib. t. II, p. 928); — «hajen (algunes persones) *guardats* alguns *dissaptes*...» (Edicte del Trib. de l'Inquisició, de 1735, ap. Rullàn, ib. p. 964); — «...o que hagen *degollats animals*...» (id. ib.); — que hagen *menjada carn*...» (id. ib.); — hajen *fets* alguns *ritus*...» (id. ib. p. 966); — «...si haguessen *guardats* los *divenres*...» (id. ib.); — «...havem *presa informació*...» (*Actes* del Consell de Sóller, de Mallorca, 8 de setembre de 1723, ap. Rullàn. ib. t. I, c. XV § 7, p. 668); — «... fins hajen *tornada* dita *cantidat* » (*Actes del Consell de Sóller*, 3 gener de 1717, ap. Rullàn, ib. t. II, *Secc. Relig.* c. I, § IV, p. 241); — «...qui us ha *llevada* la vostra estimada *vida*...» (G. Roca, *Píramo y Tisbe*, ap. Bover, *Bibl. de Escr. Bal.* t. II, p. 278).

SITGLES XIX Y XX.

CATALUNYA—PARTICIPI DERRERA: «...després que'l sol *les* ha *besades*...» (J. Rubió y Ors, *Lo Gayter del Llobregat*, edic. poligl. Barcelona, 1888-1902, t. II, *Trova*, p. 38); — «...tal *ditxa* | me la has *robada*...» (id. ib. *La Rival de les flors*, p. 152); — «...La *corona*... | no me la han *donada* pas» (Víctor Balaguer, *Les cinch diades d'amor*); — «...lluytant me *l'*he *guanyada*...» (id. ib.); — «La *Patria*... | que... haveu *salvada*...» (Moss. Collell, *Lo Somatent*); — « ..... la *llengua* qu' hem salvada .....» (id. *Discurs* dels Jochs Florals de Lleyda, 1899); — «...nostra *Industria*.... | l'han *ferida*...» (Francesch Mateu, *Pobre Patria*); — «.... ningú *les* ha *arrencades*....» (id. *La Patria*); — ens *l'*ha *donada* Deu...» id. ib.); — «.....*les* ha *preses* en sos brassos.....» (Moss. Verdaguer, *Dietari d'un pelegrí*, p. 94); — «.....*fortalesa* | que.... lo sarrahí no ha *presa*.....» (id. *Canigó*, p. 60); — «...be massa *l'*has *desclosa* | ta *ànima*...» (id. ib. p. 52); — «...tes *cordes* he *trencades*...» (id. *Caritat*, p. 16); — «...la *nit* (Jesús) ha *passada*...» (id. *Nazareth*, p. 55); — «...la *corona*... que vos han *texida*...» (id. *Sta Eularia*, Pret.); «...una *rosa* que 'ls meus (llabis) han *desclosa*...» (id. *Bethlem*, p. 39); — «...la *carrera*... haverla *exercida*...» (R. N. Comes, *Almanach català*, de 1900, p. 19); — «...y *l'*ha *encisada* un monarca...» (Camps y Fabrés, *Los tres suspirs de l'arpa*); — «...al mitj del cor *l'*ha *fletjada*...» (id. ib.) — «...la *llengua* li han *arrancada*...» (id. ib.); — «...la *resposta* que li han *feta*...» (Verdaguer y Callís, *Veu de Catalunya*, any VIII, p. 374); — «...el que *l'*ha *vista* de dia...» (J. Massó y Torrents, *Croquis Pirenencs*, p. 8); — «...alguna *lley ortogràfica*... *l'*he *adoptada*...» (P. J. Nonell, *Anàl. Morfol.* p. VII); — «...*les* haurien *escrites*...» (id. *Estudis Gramaticals*, p. 18); — «...dels *escrits*, que'ns han *tramesos*...» id. (*Anàl. Fon. Ort.*, p. 44); — «...tota la nit l'he *cridada*...» (J. Maragall, *Catalonia*, 2.ª èpoc., num. 1); — «...les monjes...» *l'*havien *soterrada*...» (id. ib.); — «...*la* hi he *contada*...» (Del Bosch, *Lo Segador*, p. 67); — «havent*la*-y ja *donada*...» (A. Bulbena, *Raconet*, p. 14); — «*Madastra* 'ns

han *donada...»* (A. de Quintana, Jaume *lo desditxat*); — «...*poesies* que havia *tretes...»* (J. Delpont, *Le Journal*, fascicle 33, Perpinyà 1899); — «...les *faules* qu'havia *triades...»* (id. ib.); — «lo cor ab que *l'ha estimada...»* (C. Viada y Lluch, *Calendari Català* de 1898, p. 167); — «...*ne* ha *vistes* tantes...» (Moss. G. Soler, *Missatger del S. C. de J.* any VII, p. 203); — «...la *gracia* als qui l'han *perduda...»* (Moss. Rigualt, *Lo devot català*, p. 33); — «...*errades* que 'ns hem *partides* ab els caixistes...» (Moss. Grandia, *Gram. Etim.* Pròlech); — «...fins ara no *les* havem *vistes...»* (Milà, *Obras*, t. III, *Antichs Poetes Cat.* p. 163); — «...los *documents*... los havem *presos* de Torres Amat» (id. ib. p. 155 in nota).

Participi devant: «...En Jaume... ha *trobada* la *llibertat...»* (A. de Quintana, *Jaume lo desditxat*); — «...lo Pastoret qu'ha *perduda* l'ovella...» (Moss. Verdaguer, *Bethlem*, p. 48); — «...L'Infant ha *desclosos* | sos *ulls...»* (id. ib. p. 81); — «...li ha *presa* la *mida.....»* (id. ib. p. 54); — «..... Deu vos ha *dada* madona *Sta. Eularia .....»* (id. *Sta. Eularia*, Pref.); — «..... n'havia *escrites* les darreres *estrofes...»* (id. ib.);— «¿No he *feta* am vos contra Almanzor la *guerra.....»* (id. *Canigó*, cant I); — «..... los hagués *concedida* la *inmortalitat.....»* (id. *Dietari d'un pelegrí*, p. 98); — « D'algun aligot de mar | *rebuda* haurà *falconada...»* (id. *Monserrat*, p. 25); — «...ha *apresa* | del serafí... la *sabiesa...»* (id. *Calendari Català de 1899*, p. 48); — «...he *llegides* y seguidament *saborejades*... les *Contarelles...»* (J. Pepratx, carta de 30 de mars de 1886); — «Si t'han *presa* la *corona...»* (Fr. Mateu, *Poesies*, p. 229); — «*la* ha *distribuida* en diferents membres...» (Dr. Torres y Bages, *Pastoral d'Entrada* a la diòcesi de Vich, p. 73); — «...hem *adoptada* la segona manera...» (P. J. Nonell, *Estudis Gramaticals*, p. 18); — «...sols ha *servades* y *reproduides*... ab fidelitat les *impressions...»* (Marián Vayreda, *Recorts de la derrera carlinada*, dalt *La Veu de Catalunya*, any VIII, p. 376); — «...heu *descubertes* y *pregonades* les *riqueses...»* (Joan Poblet, *A l'Orfeó Català*); — «...he *feta l'esposició...»* (Moss. Grandia, *Gram. Etim.* Pròlech); — «...he *cercades rahons ineludibles...»* (id. ib.); — «...he *prefertes* les *doctrines* a tot...» (id. ib.).

Participi seguit d'un infinitiu: «...Donchs jo l'he *vista nàixer...»* (Moss. Verdaguer, *Canigó*, cant VI.).

Valencia— Participi derrera: Posam aquí frases que recullírem dins les diferents regions del reyne de València durant les escursions filològiques que hi férem: «...la *casa* l'han *venua* (venuda)...» (Elx); — «...*l'*ha *vista* ell...» (Santa Pola); — «... *Els* ha *fetes...»* (Novelda); — «...*l'*han *robà* (robada)...» (Monòvar); — «...no *l'*han *duta* (duyta)...» (Biar); — «... Jo *l'* he *cumplida...»* (Xixona); — «...me s'ha *olvidade...»* (Alacant); — «...*l'*han *posà* (posada) y *l'*han *pagà* (pagada)...» (Verger); — «L'ha *deixà* (deixada) en terra...» (Oliva); — «...no *l'*ha *vista...»* (Alcoy); — «Jo no *l'*ha *sentida...»* (Xàtiva); — «Se *l'*ha *presa* per Patrona...» (Cocentanya); — «No *les* han *vistes...»* (Benifallim); — «...una baca *l'*ha *treta...»* (València); — «La *mare*? *L'*ha *vista...»* (Simat de Valldigna); — «L'*esplicació* que li hay *feta...»* (Vilarreal); — «...*les* han *usaes* (usades)...» (Castelló de la Plana); — «...*l'*ha *llegida...»* (Alcalà de Xisbert); — «...ma *germana* ¿l'has *vista*?...» (Morella); — «...no *l'*havien *rellevada...»* (Calaceyt).

Mallorca.— Participi derrera: «...Quant temps fa que no *l'*he *vista...»* (M. Aguiló, *Recorts de jovenesa*. p. 43); — «Si am los ulls *l'*haguessen *vista*, | tots l'haurien *adorada...»* (id. ib. p. 11); — «...quines mans... *l'*han *ferida*?...» (G. Forteza, *A la Verge*, ap. *Flors de Mall.* p. 242); — «...*gallarda* eus he vista...» (V. Penya, *Anyoransa*, ib. p. 252); — «...qui *l'*hagués *vista...»* (T. Aguiló, *El 25 d'Octubre*, ib. p. 282); — «...tres

lansades he *rebudes...*» (id. ib. p. 290); — «...*enterbolides les* han...» (P. d'A. Penya, *Lo palau encantat*, ib. p. 374); — «...com si *l*'hagués *duyta* ja...» (id. *Una fulla seca,* ap. Bover, *Bibl. de Escr. Bal.* t. II, p. 92); — «la *vida* n'han *recobrada...*» (R. Picó, *Canamunts y Canavalls,* ap. *Flors de Mallorca,* p. 398); — «...alguns la *vista* han alsada...» (id. ib. p. 402); — «la *mortalla* te n'han *feta...*» (id. *Suspirs,* ib. p. 444); — «...y *t*'he *cridada* ab mes llàgrimes...» (G. Rosselló, *La Torre del misteri,* ib. p. 50); — «los qui s'*hermosura* ha *vista...*» (id. *Lo castell de l'armonia*, ib. p. 10); — «...la sort que *t*'ha *tocada*» (M. Obrador, *La mal casada*, ib. p. 578); — «t'haguessen *tancada* monja» (id.) ib.); — «*l*'he *vista* llavors...» (Jaume Sanxo, *Anyoransa*, ib. p. 640); — «...aquell que... *l*'haurà *escoltada...*» (M. V. Amer, Calendari Català de 1899, p. 72); — «May *l*'havia *trobada* tan alegre...» (G. Maura, *Aygoforts*, p. 33); — «...*tempestats...* qu'havia *lletgides...* a ses novelles...» (id. ib.); — «...per *molta* que n'hagués *tenguda...*» (id. ib.); — «...la *Seu* qu'hem *contrafeta...*» (T. Forteza, *Poesies*, p. 44); — «...*t*'he *estimada* en esta vida...» (B. Ferrà, *Comedies y Poesies*, p. 42); — «...a mi *us* han *encaminades...*» (id. ib. p. 24); — «...les comedies... *les* he *escrites...*» (id. ib. Pròl.); — «...ja *m*'heu *sentida...*» (Moss. Costa y Llobera, *Tradicions y Fantasies*, p. 45); — «...la maravella qu'han *vista...*» (id. ib. p. 39); — «...les *ales* t'han *fermades*»... (Moss. J. Guiraud, *Poesies*, p. 23); — «...sa *calma* qu'havia *perduda...*» (M. dels S. Oliver, *La Roqueta*, 2.ª època, n. 282); — «...mil pintures... qu'han *vistes...*» (G. Alomar, ib. n. 291); — «...*l*'havia *sentida...*» *El sen Tomeu*, ib. n. 286); — «s'enamorat l'ha *enganada*»... (*Fel de la terra*, ib.); — «el gimnasta *l*'ha *seguida...*» (*Calabruix*, ib. n. 290); — «...deprés d'haver*los pensats* y *repensats...*» (*Tinoca*, ib.); — «...el sol l'ha *pansida...*» (*Joan de Passatemps*, ib. n. 289); — «...les *paraules* qu'he *preses* per tema...» (Bonav. Barceló, *sermó de Lluch* de 1899, p. 7); — «...de totes ses ilusions... *cap* n'hi ha *haguda...*» (Ramón Obrador, *Almanach del Pagés Mallorquí* de 1900, p. 87); — «...*disminució* també n'havia *esperimentada* Artà...» (Mossèn M. Gayà, *Mallorca,* t. I, p. 472); — «el sol ja *les* ha *copades...*» (M.ª A.ª Salvà, *L'Estiu*); — «Lo deu Vulcà de l'ànima fent presa | l'havia *transportada* a son desterro...» (J. Ll. Estelrich, *Carta a n-En M. Costa*); — «...tu que la bella | *natura* ab art de místich has *entesa*» (id. ib.).

Participi devant: «y li ha *feta feredat...*» (T. Aguiló, *L'ombra*, ap. *Flors de Mallorca*, p. 316); — «...ha *perduda Maylòrques...*» (P. de A. Penya, *Lo palau encantat*, ib. p. 374); — «Jo t'he *traçada* la *via*» (R. Picó, *Suspirs*, ib. p. 454); — «...he *vista* la *flor...*» (Jaume Sanxo, *Anyoransa*, ib. p. 640); — «...no aturà que... ja hagués *vista* sa *sogra...*» (G. Maura, *Aygoforts*, p. 35); — «...los arbres ja han *treta fulla...*» (M.ª A.ª Salvà, *Bones festes*); — «...ab son espòs ha *perduda* la *vida...*» (T. Forteza, *Poesies,* p. 51); — «les flors... han *espargida* | per tot sacra *llavor...*» (id. ib. p. 75); — «prest hagué *feta* desastrosa *via...*» (Moss. Costa y Llobera, *Tradic. y Fant.* p. 86); — «la verge... qu'ha *desclosa* la *voluntat* divina...» (id. ib. p. 177); — «...ma pensa ha *vista* ...la *conquista...*» (Moss. J. Guiraud, *Poesies*, p. 3); — «...he *sentida* sa primera *tremolor...*» (G. Alomar, *La Roqueta*, 2.ª època, n. 291); — «...heu *vista* s'*aygo* que cau...» (F. Escales, ib. n. 297); — «...no han *tastada* sa *poesia...*» (id. ib.); — «...no han *beguda* sa *claror* del sol...» (id. ib.); — «...no tenia temps d'haver *encalentida* sa *cadira...*» (*Ximbomba,* ib. n. 276); — «...vos heu *feta* sa *fortuna...*» (*Tinoca,* ib. n. 282); — «...N'Andreva hagués *tenguda* sa *criatura...*» (*Fel de la terra*, ib. n. 286); — «sa canturia... havia *morta* sa *cançó...*» (*Rafel*, ib).; — «...ja has *trasformada* | la *terra* en paradís» (Jaume Pomar, ib.); — «...m'havia *feta gracia...*» (*El sen Tomeu*, ib.); — «...deprés d'haver *ensaborits* es *torrons...*» (*La*

Roqueta, 2.ª èp. n. 301); — «...s'hi havia *cremades* ses *ceyes...*» (id. n. 299); — «...ha *sentida* sa *besada* de Judes...» (id. ib.); — «...havien *suspeses* ses *funcions...*» (id. n. 288); — «...hem *necessitats* quatre *doblés...*» (*Mallorca Dominical,* n. 31, any III); — «sense haver *tenguda resposta...*» (Moss. M. Gayà, *Mallorca,* T. I, p. 472); — «¿qui no ha *vistes* ses *sàtires* ridicules...» (*La Gazeta de Mallorca,* n. 18); — S'Ajuntament... ha *enviades* ses quatre mil *pessetes...*» (id. ib.); — «els hortolans han *apresa manera* de ferles nexe...» (id. ib.); — «...de presumit qu'es estat | parex qu'ha *duyta bufanda.*» (L'amo Antoni Vicens Santandreu de so'n Garbeta (Manacor) *Mort, Judici, Infern y Glòria.*)

Participi seguit d'un infinitiu: «...penyora | que... han *feta obrar...*» (Moss. J. Guiraud, *Poesies,* p. 9); — «...carta... que ja m'havia *donada* a *llegir...*» (Carta d'un colaborador del diccionari, de Menorca).

Poesia popular, d'epoca incerta:

Catalunya: Participi derrera: «...que jo ja *l'*hi *perdonada...*» (*Romancerillo Catalán,* n. 20. *La intercessió de Maria*); — «...a la gloria l'*ha pujada...*» (ib. var. B.); — «may que *les* 'guessin *deixades...*» (ib. n. 101. *Sortida de Montblanch*); — «...*que* jo *perduts* els havia...» (ib. n. 36, *Lo Pastoret,* var. H.); — «...com *l'*hauràn *guanyada...*» (ib. n. 78. *Lo Comte Arnau*); — «solament no *l'*he *tocada...*» (id. ib.); — «...males *paraules* qu'he *dites*» (id. ib.); — «De *tantes* que ni 'vem *fetes...*» (ib. n. 30 *Lo Romeu*); — «les *obres* que Deu t'ha *dades*» (ib. n. 20. *Intercess. de Maria*); — «*quina* se l'en ha *pensada...* (ib. n. 125 *Lo Marxant*); — «*l'*ha *feta* una romereta...» (ib. n. 219 *La Pelegrina*).

Participi devant: «...si havien *vistos parrots...*» (*Romancerillo catalán,* n. 127 *Vacayna*); — «Que s'han *donada* l'*amor...*» (ib. n. 218. *La Dama d'Aragó,* var. A |); «...Capellà que'n diu la missa | n'ha *perduda* la *llissó...*» (id. ib.); — «Que so *guanyada honra* y *fama...*» (ib. n. 124. *La Fugitiva,* var. A |); — «y s'han *venuda* l'*hisenda...* (ib. n. 115. *Francisco,* var. E); — «...n'han *cremada* una *iglesia*» (ib. n. 81 *Los Segadors*); — «Ja n'han *morta* la *primera...*» (id. ib.); — «N'ha *aixecada* galant *guerra...*» (id. ib. var. E); — «...ya n(i) ha *escrita* una *carta...*» (ib. n. 258. *L'Infanta seduida*); — «Y ha *parada campanya...*» (ib. n. 95. *Resposta de Girona*); — «n'han *parada* gran *botiga*» (ib. n. 36. *Lo Pastoret,* var. B).

Mallorca: — Participi derrera: — «Ja diràs a mos parents | que mos pares *m'*han *casada*» (cansó popular); — «Sa *panada* es que importa | qu'heu *feta* p'es cantadors» (id.); — «que, si no *l'*heu *beneida* | noltros menam s'escolà» (id.); — «sino que sentiràs dir: — tal jova n'han soterrada» (id.); — «si dius que no m'has *volguda,* | jo diré que no dius ver...» (id.); — «corre vint anys que som nat, | y no us'via *presomida* | ...pronte us hauria *cuida...*» (id.); — «y jo am la meteixa roba | *n'*he *refuats* de millors...» (id.); — «Jo no *t'*haguera *deixada...*» (id.); — «com la vaig voler cullir | *la'*m varen haver *robada...*» (id.); — «comandassions p'es vent | *moltes* te n'hauré *enviades...*» (id.); — «Ja *vos* hi han *arribada;* | tot arriba a tenir fi» (id.); — «Tant m'es possible mudar | l'*amor* qu'amb ella he *posada...*» (id.); — «Tanta *alegria* m'has *dada,* | Juan com ets arribat...» (id.); — «S'estimat vos ha *deixada,* | joveneta, y no duys dol? | Solament tench el consol | qu'altra no s'en ha *mirada*» (id.); — «Vida mia, jo no sé | qui *us* ha mal *aconseyada...*» (id.).

Participi devant: «*Perduda,* l'haurem *perduda* | la *carta* del navegar» (Cansó popular); — «si no n'heu *fetes panades* | coques ni flavons ni pa...» (id.); — «...per amor ha *acabada* | sa *vida,* per a morir» (id.); — «Enamorat som estat, | pero n'he *girada fuya*»

(id.); — «Ja n'he *afinada veleta* | de llaut de pescador...» (id.); — «El Rey n'ha *fetes* fer *crides* | que crides n'ha fetes fer» (id.); — «no hi ha cap persona aguda | qu'haja *feta nosa* may» (id.); — «Euveya, ¿qu'esperonetges? | ¿O t'han *tocada* sa *pell?...*» (id.); — «No m'has *vista* sa *cabrida*, | estelada, morro blanch?...» (id.); — «...lo primer que li demàn: | ¿has *tenguda* sa *pigota?*» (id. *Cansons populars mallorquines recullides per Antoni M.ª Peña*, Palma, 1896); — «...tu m'has *robada* s'*amor*, | y la dus dins sa butxaca» (id. ib.); — «Bartomeu, Bartomeuet, | ¡que m'has *causada* de *pena...*» (id. ib.); — «Diuen qu'han d'haver *menjada* | una *cortera* de sal | per sebre-se's natural...» (id. ib.); — «...perque ha molt que no ha *vista* | la vila de Lluchmajor» (id. ib.); — «...si fosses vengut dejorn, | no hauries *trobada fosca*» (id. ib.); — He *tenguda mala sort* | enguany am so festetjar...» (id. ib.)..

D. En català l'acusatiu, terme directe d'acció, no va retgit de la preposició A

Encara qu'axò es obgecte d'un dels *temes* del *Congrés* que defensa una persona tan entesa com Mn. Costa y Llobera, com li prenim el demble d'una manera diferent y el punt entre tant de ple dins l'objecte de la present *comunicació*, per axò en parlam aquí.

El terme directe d'acció sense la preposició *A* es un'altra divergència entre'l català y el castellà. El llatí fa aqueys acusatius sense preposició, tant si's tracta de persones com de coses: v. gr. *video* ANTONIUM; *video* CANEM; *video* PETRAM. La llengua d'oc, el francès y l'italià han seguida la metexa retgla: — *Veig* ANTONI, *veig* EL CA, *veig* LA PEDRA; *je vois* ANTOINE, *je vois le* CHIEN, *je vois la* PIERRE; io *vedo* ANTONIO, *vedo* IL CANE, *vedo* LA PIETRA. El castellà s'es separat de la tradició llatina, arribant a establir que si l'acusatiu es una persona, personificació o nom propi, va retgit de la preposició *a*, y si no es res d'axò, va sense, y axí diu: *Veo* Á *Antonio*, *visito* Á *Cádiz*, *quiero ver* Á *Roma*, *el nombre rige* AL *verbo; veo* EL *perro*, *veo* LA *piedra*. (Vid. *Gram. de la R. Acad. Sint.* c. III, p. 225). Donchs bé, el català s'es mantengut prou feel a la tradició llatina com el francès y l'italià respecte d'aquest punt. El nostre gramàtich del sitgle XIII, Huch Faidit, dins son *Donatz Proensals* (edic. de Guessard, p. 4), ja feu constar l'eczistència d'aquexa retgla: «Lo nominatius se conois per LO, si cum: LO *reis es venguts*. Genitius per DE, si cum: *aquestz destriers es* DEL *rei*. Datius per A, si cum: *mena lo destrier* AL *rei*. Acusatius per LO, si cum: *eu vei* LO *rei armat*. E no se pot conoisser ni triar l'acusatius del nominatius si non per so quel nominatius singulars, quan es masculis, vol *s* en la fi, e li antre cas nol volen; el nominatius plural nol vol, e tuit li altre cas lo volen el plural.»

Aquesta retgla té una escepció: quant els pronoms *me*, *te*, *el*, *lo*, *la*, *nos*, *vos*, *els*, *los*, *les*, precedexen el verb, — si, per donar més forsa a la frase, s'hi posen els correlatius *mi*, *tu*, *ell*, *ella*, *nosaltres*, *vosaltres*, *ells*, *elles*, aquests han de dur la preposició *A*, per defogir de la confusió que resultaria si no hi posavem tal preposició (MI M'*ofengueren;* TU'T *respectaren;* ELLES *no* 'LS *ho donis*); y per lo metex cal dir, v. gr.: A MI M'*ofengueren;* A TU'T *respectaren;* A ELLES *no* 'LS *ho donis*, etc.

Els nostres monuments primitius y els clàssichs son prou feels a n-aquexa lley de posar sense la preposició *A* l'acusatiu, terme directe d'acció. Axò no vol dir que no hi faltin qualque volta, sens dubte per defogir la confusió de l'acusatiu amb lo nominatiu, resultat de la pèrdua que sufrírem devers el sitgle XIII de la nostra primitiva declinació.

El castellà patex la metexa confusió respecte dels noms que no son de persones, propis o de personificacions, que tampoch no's distingexen del nominatiu en esser

termes d'acció; y posant la preposició *A* a n-aquells, en resulta sovint una confusió del datiu am l'acusatiu; com ho confessa la metexa Acadèmia Espanyola (ib.)

Am l'influència castellana que comensà a entrarnos a n-el sitgle XVI, especialment dins els escrits, varen anar crexent les trasgressions de la retgla per motiu de que 'ls escriptors arribaren a creure que lo correcte era acomodarse tot lo possible a la gramàtica castellana; y com aquesta mana posar *a* a n-els acusatius segons hem vist, n'hi posaven, y bona nit.

Vetaquí com se troben les diferents regions catalanes respecte d'aquex punt:

CATALUNYA: Els escriptors, quant no's recorden de la gramàtica castellana, quant se dexen dur de l'instint de la llengua, no hi posen *a* a l'acusatiu. Fora d'aqueys casos n'hi solen posar. El poble a voltes n'hi posa y a voltes no.

ROSSELLÓ: No n'hi solen posar escriptors ni poble perque allà es la francesa l'influència que senten, y el francès no n'hi posa.

VALENCIA: Com la castellanisació hi es més fonda, son ben clares les voltes qu'escriptors ni poble observen la retgla de no posar la preposició *a* a l'acusatiu.

BALEARS: Es allà ont s'observa millor, sobre tot a Mallorca, aquexa retgla. A Mallorca parlant familiarment no hi faltam may, ni 'ls més acastellanats. Una cosa hi ha que notar: Mallorca establí fa temps la norma de posar la preposició *a*, tant si es nom de persona com de cosa inanimada, sempre y tan sols quant, per donar més forsa a l'espressió, després de posar el pronom personal, espressam el metex nom. Posarem un parell d'eczemples: — *Ja avisaràs* EN JUAN *que no fassa* AXO: — *Ja* L'*avisaràs* A *n*-EN JUAN *que no* HU *fassa* A N-AXO; — *Creu* TON PARE, *creu* TA MARE, *y aniràs bé;* — *Creu*LO A TON PARE, *creu*LA A TA MARE, *y aniràs bé;* — *Menate'n la criada:* — *Mena*LA*te'n* A LA CRIADA.

Ara posarem aquí algunes cites de diferents monuments de la nostra llengua que proven tot lo qu'acabam de dir:

SITGLE X.

«...Teiric... No *credet* (cregué) *deu* (Deu) lo nostre creator...» (*Poema de Boeci*, v. 46); — «Boeci *reclama deu* de cel lo rei lo grant...» (id. v. 74); — «Molt fort *blasmava* Boecis *sos amigs*...» (id. v. 138).

SITGLE XI.

«...cum agués *amat los sós* (seus) qui éren el mun (mon)...» (*Sermó de la Cena*, ap. Bartsch, *Chrest*, col. 7); — «chi *recep cui* (qui) eu trametrai, me recep, e chi me recep, *recep cellui* chi me tramès...» (id. ib. col. 9); — «Eva *creet* (cregué) *serpent*»... (*Oració a Maria*, ib. col. 17); — «*preja* (prega) per nos | *to* (ton) *fil* lo gloriós... (id. ib.); — «Adam no *creet Deu*...» (id. ib. col. 19).

SITGLE XII.

«...Eu *conosc cel* (aquell) qui bem di...» (En Guillem IX de Poitiers, *Ben voill que sapchon li plusor*, ap. Bartsch, ib. col. 27); — «...e *conosc celui* quem ri...» (id. ib.); — s'eu (si jo) ma bona *dompna* (dona) *am*...» (id. ib. *Faray chansoneta nova,* col. 28); — «Rossinhol... m'iràs *ma domna vezer*...» (En Pere d'Alvernya, ib. col. 23); — «ans *preguei deu lo filh* santa Maria...» (Guiraut de Borneil, ib. col. 98); — «a cels (aquells) qu'iran ab lo marques | outra la mar per *deu servir*...» (Pere Vidal, ib. col. 105; — «...si-m vols

servir | *lo conte*-m vai *saludar*...» (Rambau de Vaqueiras, ap. Milà, *Trovad.* p. II, a. 4, p. 88).

SITGLE XIII.

CATALUNYA: — «...e *trobam Aragó e Catalunya* torbats...» (En Jaume I, *Crònica*, c. 43); — «...volets *perseguir los enemichs* de la fe...» (id. ib. c. 53; — «...*enviam nostres porters* a cada... dels richs homens...» (id. ib. c. 61); — «...uolen *destruir aquels* qui reneguen...» (id. ib. c. 62); — «...G. de Muntcada... *reebé son creador*...» (id. ib. c. 63); — «...negú hom... no gaus (gos)-*metre altre* per el en loc del...» (*Ordinacions de Perpinyà*, de 1292, ap. *Revue des Lang. Rom.* t. IV, p. 513); — «Sobre tot *ameràs Dieu*-e *vostres pruymes* sí | com *vos* metex...» (Guillem de Cervera, ap. Milà, *Trovad.* P. III, a. 10, p. 370); — «Ja no *ams ton parent*...» (id. ib.); — «Puys Deus *asira* (odia) *cel* (aquell)-qui s'engana...» (id. ib.)

MALLORCA: «...un savi cauayler... *heretà sos infants*...» (Bt. R. Lull, *Libre de l'Ordre de Cavayleria*, edic. d'En M. Aguiló, Pròl.); — «...lo cauayler hauia en costuma... de venir... a adorar... e *pregar Deus*...» (id. ib); — «...ffou vengut a la font *comtemplar Deu*...» (id. ib.); — «...lescuder deuaylà... *saludant* agradablement *lo cauayler*...» (id. ib.).

ALTRES REGIONS DE LA LLENGUA: «...estigueren... *pregant Deus*...» (R. Feraut, *Llegenda de St. Honorat*, ap. Bruce Wyte, t. II, p. 411); — «...e tots aquells qui *aquell encantador colen e honren*, son lebrosos...» (id. ib. p. 410); — «...que hagués *enduit lo marit* en error...» (id. ib. p. 408); — «...E com ell *conegués Na Clemroch sa muller*...» (id. ib. p. 407); — «...Com si *vesien nostre Seignor*, tant li servon e fon d'onor...» (*Romans de Jauffre*, ib. p. 375).

SITGLE XIV.

CATALUNYA: «...*lausan*(t) tos temps *Deu e Santa Maria*...» (Ms. català de la Biblioth. Royale, n. 7699, ap. Bruce Wyte, *Hist. des. Lang. Rom.*, t. II, p. 416; — «...no *amen* als (aliud) sino *si metexes*...» (B. Metge, *Sompni*, l. IV); — «...elles esser obligades a *amar aquells* qui les han en hoy capital...» (id. ib.) — «lo dit senyor rey *mes* (meté) en una cambra *lo dit senyor* infant...» (R. Muntaner, *Crònica*, c. XIV); — «...e manà 'ls... de *seguir aquells frares*...» (id. ib. cap. CXXII); — «...lo compte... e lo senescal... *seguiren los frares*...» (id. ib.); — «...E lo senyor infant... *apellà lo compte* de Pallars...» (id. ib. cap. CXXIII.)

VALENCIA: «E que be's guard de tot avinentesa, | e *tema Dieu* el marit...» (Moss. Pere March, ap. Milà, *Obras*, t. III. *Poetes Lyriques Catalans*, p. 462); — «...la greu mort... | tant leu *pren lo neci* co 'l sensat...» (id. ib. *Antichs poetes catalans*, p. 159); — «Deu sab perque *lexa mal hom* regir...» (id. ib.); — «...car no *creguist* | *lo sanct... | apòstol Pau*...» (J. Roig, *Libre de les dones*, l. III, p. 80); — «...no *temptes Deu*, | pren concell meu...» (id. ib. p. 86); — «les concertades... | ...compren arreu, | ans *lleven Deu*, | cada matí | del sou, florí | fan revenent...» (id. ib. p. 92).

MALLORCA: «...*han trobat* mort *en Nicolau Rovira*... qui *aquell* (l'Infant *gordava*...» (Carta dels Jurats de Mallorca, de 1342, ap. Quadrado, *Islas Baleares*, p. 616); — ...nos *havem pagat lo portador* de dites letres...» (id. ib., p. 617); — «...eren exits de Marseyla

per *dampnificar los sotmeses* del senyor rey...» (id. ib.); — «...son en gran e major avinentesa de *dapnajar aquell...*» (*Libr. Supplicat.* 1385-87, arxiu de la R. Audiencia, ap. *Bol. de la Arqu. Lul.* t. III, p. 285); — «...e *hajats elegit... lo dit Francesch* des Valers...» (*Letres comunes de la* Lloctinencia, de 1342-43, ib. t. VI, p. 286); — «...puschats (pogueu) *destituir* e *remoure lo dit Francesch* de Valers... (id. ib.); — ...Jo... *havía tramés* en les dites parts de Xipra *lo dit Domingo* Pontils...» (*Carta* del Llochtinent de Mallorca a-n el rey En Martí I, de 1398, ib. p. 313); — «...lo dit frare Jacme promatria *gordar* de dan *lo dit procurador reyal...*» (id. ib. p. 314).

Sitgle xv.

Catalunya: «...per que fas tant gran abstinencia? Per tal, dix lo monge, que *tenga* e *haja Deux* per amich...» (*Recull d'Eximplis e Miracles*, p. 5); — «...lo ladre *demana* e *prega l'abat* del monestir...» (ib. p. 6); — «...no podem *retenir los dits creadors* que no usen de lurs contractes...» (Carta dels Jurats de Barcelona a-n els de Mallorca, de 1452, ap. *Bol. de la Arqu. Lu.* t. IX, p. 281); — «Nos hauem fet... tot quant hem pogut e sabut per *portar los dits forans* a concordia...» (Docum. de 1452, *Parlament de la Reyna a les Corts de Catalunya*, ib. p. 279); — «...continuen no *obehynt Governador* ni *altre oficial...*» (Carta dels Jur. de Barcel. als de Mall. *Letres Closes*, anys 1459-51, fol. 154, Arx. Munic. de Barc..); — «...que *supliquen* humilment *la dita senyora* que... vulla proveir...» (id. ib.); — «E *amant lo seu marit* sens mesura, ella dell sapoderà...» (*Curial e Guelfa*, c. II); — «Curial *servint lo Marqués...*» (id. c. III); — «...la Güelfa *amava* molt *aquest Melchior...*» (id. c. V).

Valencia: «com vens a *visitar los qui* not desigen...» (Joanot Martorell, *Tirant lo Blanch*, t. III, c. 275); — «...l'Emperador stant en la gran sala *esperant les dames...*» (id. ib. c. 273); — «Entrà lo... Capità... e *veu la Princesa...*» (id. ib.) — «...la qual *prech Deu* sobrepuje als meus dies...» (id. ib.); — «...e Tirant... *veu la Emperatriu...*» (id. ib.); — «...lo fruyt d'amor es *amar Deu* e *lo proisme...*» (id. c. 206); — «...Que mentre 'l vey (veig) mas que *Deu lo contemple...*» (Moss. Jordi de St. Jordi, *Estramps*, p. 7); — «...Perque *bendich mon Dieu* e ma ventura...» (id. *L'aymia*, p. 10); — «...*Prech Deu* m'asir | ab tots los sants...» (id. *Dança e scondit*, p. 14); — «...Lay *trobarets l'auta valent comptesa...*» (Moss. Andreu Febrer, ap. Milà, *Obras*, t. III, *Poetes Lyriques catalans*, p. 467); — «Na Beatris d'Anglessola s'avansa | . *los stranys acuthir...*» (id. ib. p. 468); — ...e'n coué *morts abatre* | *tots los Infels...*» (id. ib.); — «...Deus... | *lo seu car fill* en tu *envia* | per traure lo mon d'error...» (*Cansó popular* d'autor desconegut, ap. Milà, *Obras*, t. VI, *Romanc. cat. Prelim.*, p. 186).

Mallorca: «...lo dit Bisbe... sens *citar lo Sindich,...* ha feta rebre informació...» (*Lib. de Letres missiues*, 1478-80, fols. 69 y 70, ap. *Bol. de la Arqu. Lul.*, t. VI, p. 290); — «...han deliberat... *perseguir* per justicia *aquell que* serà atrobat...» (id. ib.) — «...vostra sacra Magestat, *la qual* la sancta Trinidat vulla longament *conservar* e *prosperar...*» (id. ib.); — «...pertany... ab orde degut fer *los dits corredors metra...*» (*Capítols sobre 'ls corredors*, de 1455, ap. *Bol. de la Arqu. Lul.*, ib. p. 213); — «...los dits jurats... *alagir dos apellants rectors...*» (id. ib.); — «...D'un saber nou | ...qu'*entengués Deu*, de beatitut centre...» (Jaume Oleza, *Triunphes de nostra dòna*, ap. Bover, *Bibl. de Escr. Bal.*, t. II, p. 13); — «...Verge restàs | *parint lo senyor* nostre, | y vos`tantost *adoràs lo fill* vostre...» (id. ib.).

SITGLE XVI.

CATALUNYA: «...e en Urgell (el rey) *feu* comte *un fill* de Arnau...» (P. Tomic, *Crònica* c. XXIV); — «...devallar lo cors de la dita santa... per *suplicar la divina Magestat* per pluja...» (*Manual de Novells Ardits* t. IV, p. 162, any 1545); — «...anaren a *visitar* lo Reverendíssim Sr. *Cardenal...*» (ib. pag. 170, any 1545); — «...dits consellers per *acompanyar* lo dit Sr. *loctinent,* anaren a la yglesia...» (ib.); — «... *aquell reb* lo dit procurador en iutge...» (*Libre de Consolat dels fets marítims,* c. 2, fol. 1); — «...poden *remoure lo dit scrivà* de la dita scrivania...» (id. c. 4); — «...lo iutge... *condemna* en sa sentencia *lo apellant...*» (ib. c. 20); — «...lo iutge... ne aytampoch hi *comdamna lo apellat...*» (ib.); — «...lo senyor Rey... *guia* y *assegura tots* e *sengles mercaders...* qui ab naus... navegaràn...» (*Guiatge* a n-els mercaders, ap. *Libre de Consolat,* etc., fol. III v.º); — «Jo Pere Planes *desafiu tots los* de la ciutat de Manresa...» (*Cartell* de reptament, de 1514, conservat dins l'arxiu municipal de Manresa).

MALLORCA: «...Vossa Paternidat... passa per assí per *visitar dits religiosos* y sa *patria...*» (*Carta* dels Jurats de Mallorca a n-el P. Geroni Nadal, S. J., de 24 mars, 1561, Arx. Gen. Hist. de Mall. Lib. de Letres miss. 1542-63, ap. *Bol. de la Arqu. Lul.,* t. VI, p. 207); — «...lo dia que *mataren En Juan Andreu...*» (*Informacions sobre 'ls agermanats,* núm. 352); — «...e lo Roca... anà a *veure lo dit sanxo...*» (id. ib.); — «...lo rey no bastava... a *conquistar Mallorca...*» (id. núm. 360); — «...y *afrontava los mascarats* qui passaven...» (id. núm. 371); — «...los quals corredors... sens tenir salari algú de les crides que fan... per *avisar los doscents* per la custodia del present Regne...» (*Funcions dels corredors de coll,* Arx. Gen. Hist. de Mall., ap. *Bol. de la Arqu. Lul.* t. VI, p. 356); — «...no que entessa (Vicent Tremolet)... *forsar los dits parayres...*» (Docum. de 1539, Arx. Gen. Hist. de Mall., ib. p. 221).

VALENCIA: «...De fet me posí a *servir* | *una* molt gentil donzella...» (Valero Fuster, *Cobles noves,* de 1553, ap. Milà, *Obras,* t. VI, *Romancerillo Catalán, Preliminares,* p. 187).

SITGLE XVII.

CATALUNYA: «...anaven a *visitar lo Rm. Sr. Bisbe...*» (*Manual de Nov. Ardits.* t. IX, p. 359, any 1617); — «...foren a *visitar lo senyor Conceller...*» (id. ib.); — «...los ...concellers... havent primer *enviat Pau Amell,* verguer, a prendre hora...» (id. ib.); — «...los maghs. concellers *enviaren los maghs. Francesch* de Gualbes... y Joan Francesch Codina...» (id. ib. p. 360); — «...envià a *cercar los Jurats* de la present vila...» (*Libre de Concells* de Sta. Coloma de Queralt, 13 agost, 1653. ap. Segura, *Hist. de Sta. Coloma de Quer.* c. XXV, p. 107); — «...sen donà certa cantitat per anar a *cercar lo Sr. Compte...*» (id., 27 de gener de 1689, ib. c. LXVI, p. 281); — «...algun Sr. Batlle ses fet anar a cercar a sa casa, *fent esperar lo concell* y *Jurats...*» (id. ib. p. 281).

MALLORCA: «...pregà que *tingués* en sa casa *dos bandolers...*» (Dr. G. Mesquida, *Vida de Sor M. Anna del SSm. Sagr.,* ap. *Bol. de la Arqu. Lul.,* t. IX, p. 358); — «...aquells qui... *affavorien semblants persones...*» (id. ib., p. 359); — «...mare y filla *serviren aquestos dos malalts...*» (id. ib); — «...*prengueren la dòna,...* y feu la justicia grans diligencies per *castigar* també *los delinquents...*» (id. ib.) — «...desitjosos los de

aquell lloch de tenir... lo que convé... *elegiren los suplicants...»* (Docum. de 23 maig 1659, causa sobre la Vicaria de Castell Llubí, ap. *Bol. de la Arqu. Lul.*, t. VII, p. 99); — «...ls habitadors... se puguen ajuntar... y *elegir un o molt síndichs...»* (id. ib.) — «...fan amenasses de *posar los dits habitadors* en los carcers...» (*Lib. Extraor. dels Jurats,* 1676-80, Arx. Gen. Hist. de Mall., ap. *Bol. de la Arqu. Lul.* t. VII, p. 370); — «...serà molt propi de la Clemencia de Se. Magt. *afauvorir es Regne* ab esta gracia...» (Lib. *Determ. Univ. Majoric.* Arx. Gen. Hist. de Mall., ap. *Bol. de la Arqu. Lul.* ib. p. 455).

SITGLE XVIII.

CATALUNYA: «...sento...: la aflicció que patireu, quant *oferint vostre fill* en lo Temple, oireu...» (Moss. J. Ullastre, *Exercici del christià,* p. 200); — «...Qui's deixarà d'entristir | *veyent la Mare* patir...» (id. ib. p. 203); — «Per los pecats de las gents | *veu Jesús* entre torments, | tiranament açotat...» (id. ib.); — «...*Mira* (Maria) *son Fill* estimat | gravement desconsolat...» (id. p. 204); — «...Fins a la millor hora | *son Rey* van a *matar...»* (*Revolució de France, Romancerillo Catalán* d'En Milà, n. 86); — «A Rosas vàrem anà | a *veure l' Tinent* de guerra...» (ib. n. 88. *Presa de Roses*); — «...has fet *penjar un cavaller...»* (ib. n. 82. *Bach de Roda*); — «...que vingui (el Domé de les Devallades) *confessà en Bach...»* (id. id.).

MALLORCA: «...si algunes persones, no essent constituides en orde sacerdotal, *han... confessat... alguna* o *algunes persones...»* (Edicte del Trib. de l'Inquisició, de 1732, ap. Rullan, *Hist. de Sóller,* T. II, app. p. 669); — «si algunes persones... hajen *favorit* alguns *Heretjes...»* (id. ib. p. 971); — «...*elegim* en examinadors... *el reverent Joan* Bta. Castanyer y *el Sr. Fr. Pere* Amer...» (*Ordinacions* de 1704, del Bisbe *Portilla,* ib. p. 885); — «...tindrà obligació d'assistir a los malalts, *aconsolant aquells* ab bones paraules...» (id. ib. p. 888); — «Ve... es capellà... | Y *mirant* de coa d'uy | *nostron* xerrim *delinquent* (D. Juan Blasco), | descarregà un pesat golpe | demunt el seu cap jaujer...» (G. Roca, *Estava D. Juan Blasco,* etc. ap. Bover, *Bibl. de Escr. Balear.* t. II, p. 272); — «...No *despreciis ningú* per desditxat que sia...» (id. *L'àguila y l'escaravat,* ib. p. 275); — «...sense embrutà papé, ni *engraxà escrivans...»* (id. ib.); — «...vuy comensà a *convidà* | *tots quants* en veuré...» (Sebastià Gelabert, de *Sa Real,* de Manacor, *Mosson Pitja,* ap. *Contarelles d'en Jordi des Recó,* p. 45).

SITGLES XIX y XX.

CATALUNYA: «...Lo parlament de Caspe | *sagrà'n Ferrán...»* (A. de Quintana, *Jaume lo Desditxat*); — «...Guifre... *veyent l'àngel...»* (Moss. Verdaguer, *Canigó,* cant. XI); — «...un dia (Oliva) *crida los monjos...»* (id. ib.); — «...los *mostra* (Oliva a n-els monjos) aquí *Sant Pere,* allí *Sant Pau...»* (id. ib.); — «...nou delit los dona (l'aygua) per *treure* de l'altura | *l'inimich* de sa patria y de son Deu...» (id. ib. cant. X.); — «...aquells forts que *acataren los reys...»* (C. Aribau, *A la Patria*); — «Y el net *esmenta l'avi...»* (Moss. Collell, *Lo sometent)*; — «los hèroes... de la terra... | pel mitg de les gentades *sos fills* han de *cercar...»* (Angel Guimerà, *Lo cap d'en J. Moragas*); — «...Van a l'escola a espiar, | *vigilen la gent d'Alsacia...»* (A. Masriera, *La Escola*); — «...Vull que *vejan Catalunya...»* (J. Riera y Bertràn, *Gent de la terra*); — «...Fa dos anys que *va perdre el parc,* i ara no queda home a la casa...» (J. Massó y Torrents, *Croquis Pirinencs, La Guila,*

p. 41); — «...Y de n-on venes? — De *veure els minaires* de Sagorra...» (id. ib. p. 42); — «...*Tenim* a Tolosa *En Raymond* Ballud...» (J. Aladern, *La Renaixensa* de 19 de desembre de 1902); — «...no sé si *coneixen En Sellés...*» *La Veu de Catalunya* de 26 de juny de 1901).

MALLORCA: «...paraula que bast | pera *guanyar las donzelles...* (G. Rosselló, *Lo castell de l'Armonia*); — «...Y en tu de *trobar* havia | *lo fosser* qu'obrís mon vas...» (id. *La torre del misteri*); — «...Així *deix ma fantasia* | que se cans de loquetjar...» (M Aguilò, *A l'Arxiu Gen. de la Cor. d'Aragó*); — «...*ses filles y ses mares* | *veurà*, quiscún de l'host...» (J. Pons y Gallarza, *La mort dels Moncades*); — «...*los angelets* que té al mon | al que té al cel *encomana...*» (Vic. Penya d'Amer, *Amor de mare*); — «...la dama exhala un crit | perqué's *veu* devant *un frare...*» (T. Aguiló, *El 25 d' Octubre*); — «...quant la justicia eterna | *portava l'home* a la mort...» (M. Victorià Amer, *Redempció*); — «Maria, amor de Deu... | *infantaràs Jesús*, lo Salvador...» (id. ib.); — «...vatx *plorar...* | *ma estimada esposa*, | *mon pare, ma mare*, | *mos infants...*» (P. d'A. Penya, *Un que's mor*; — «...per axò sola | n'haveu *trobat vostra mare...*» (R. Picó, *Canamunts y Canavalls*); — «...Ma filleta...—per la forsa la'm *robaren...*» (id. ib.); — «L'humanitat... de cent en cent jornades | *gegants inmòvils troba...*» (G. Maura, *Avant*); — «Exa cruel malaltia | sols *deixava noltros dos...*» (T. Forteza, *Lo Comte d'Ampuries*); — Yo us *comàn* molt la *contesa*, | jo us *comàn lo meu fill* car...» (id. ib.); — «...Lo mercader... *veu* ben clara al mirall *la donzella...*» (B. Ferrà, *La Rondalla dels tres hostes*); — «¡Ay del poble que *s'escolta* | *los apòstols* de l'error...» (Id. *Ignorancia*); — «No vulgues que la't mal casen | ...com *varen casar sa mare...*» (M. Obrador, *La mal casada*); — «*Los jornalers...* | *envia* a fora terme la pobre Santanyí...« (id. *La Roqueta*); — «...se'n anà a la guerra | pera *vençre los alarbs...*» (Guill. Forteza, *Lo Patge*); — «Ay, Deu meu, donaume vida | per *surar mos infantons...*» (Marg. Caymari, *Amor de mare*): — «Si *respectes lo teu pare...* (id. ib.); — «...sap encare | aquest illa *honrar sa mare...*» (Moss. J. Guiraud, *Poesies*, p. 8); — «com anyells *contemplant sa Pastora...*» (id. ib. p. 35); — «...gran be faria | per *convertir qui* creu y *qui* descreu...» (Moss. M. Costa, *La mata escrita*); — «Vola, vola, rossinyol | y si *trobes qui* be'm vol...» (id. *L'anyoransa de la cativa*); — «...un cavaller... | *va veure... una morta de* vesta blanquinosa...» (id. *La calumnia venjada*); — «La negre taca... | prest hagué feta... via | *cobrint la jove* ab deshonor mortal...» (id. ib.); — «...*retreu...* ma lira *la donzella* | que reverbera... com una estrella...» (Ll. Riber y Campins, *La Bta. Catalina*).

POESIA POPULAR, D'ÈPOCA INCERTA:

CATALUNYA: «...Tres animats carboners | *agafaren en Vacayne...*» *(Romancerillo Catalán*, n. 127. *En Vacayna)*; — «Ja'n veu les forques plantades | *per penjà lo seu marit...*» (ib. n. 225. *La dama implacable*, var. B); — «La Samaritana | qu'anant a la font | *Jesús encontrava...*» (ib. n. 11. *La Samaritana*); — «Va esser una gran ditxa | ...de *trobà* a la muntanya | *Maria* de Queralt...» (ib. n. 74. *Festa de Queralt*); — «Ja *crucifiquen Cristo...*» (ib. n. 18. *El Càstich*, var. B); — «...*Espero l'amo* de casa que | m'es cosí...» (ib. n. 120. *Xemeneya*); — «Ay pare, lo meu pare, | no *penjen l'aymador...*» (ib. n. 209, *Los presos*); — «Venim a *adorà* | *lo Rey*, que'ns matava...» (ib. n. 8. *Los tres reys d'Orient*, var. B); — «*Busco* per aquí *Jesús*, | si voldria confessarme...» (ib. n. 12. *La Magdalena*, var C); — «...¿Ahont *teniu les filles*,... ahont *teniu les criades*,... ¿*Qui teniu*

per companyia? — Deu y la Verge Maria...» (ib. n. 78. *Comte Arnau*); — «Lo primé es *veure Deu...*» (ib. n. 53. *Los sentits corporals*); — «Si vos *despatxau l'Isidro...*» (ib. n. 27. *St. Isidro*); — «Mal de cap tinch a l'esquena, | mal d'esquena tinch al cap; | si no'm *dau la Magdalena,* | cridaré com un orat» (cansó popular, que recullírem a Pons).

MALLORCA: «Pintura, més que pintura, | *los fadrins embalzamau;* | no sé com no vos posau | dalt un altar per figura.» (cansó popular); — «S'estimat vos ha deixada, | joveneta, y no duys dol? | — Solament tench un consol | qu'*altra* no s'en *ha mirada...*» (id.); — «... Allà a *s'hostal de sa pols* | es saig *penyorava's batle...*» (id.); — ... jo hi som per no *fer estar* | *ets enamorats* quexosos...» (id.); — «... jo som per a *festejar* | *sa fia* de qualsevol...» (id.); — «...*feys està* en pecat mortal | *es fadrí* qui vos festeja.» (id.); — «... no *anyor negú* d'aqueix mon, | no més *mu mare* y *s'atlota.*» (id.); — «S'altre dia vaig jurar | de no *mirarme negú...*» (id.); — «Los pares Missionés | me deixaren comanat | que en *sentir un mal llengat,* | *Ave Maria* digués.» (id.); — «La Mare de Deu cosia | a n-es portal de s'hortet; | *tenía 'l Bon Jesuset* | dins sa falda que dormia.» (id.); — «Es jay Tiroriro — *matà sa mullé...*» (id.); — «...'nirem a so'n Vivot; | *veurém Na Juanota,* | que *bolca's seu atlot...*» (id.); — «Un homo vé dejornal | amb una fam que l'esbuca, | *troba sa seua faluca* | asseguda a n-es portal.»(id.); — «Un homo qui fort s'empenya | a *mantenir sa muller...*» (id.); — «Jo'n *conech dues* o *tres* | que d'esser guapes pretenen; | emperò debades tenen | es vespres es llum encés.» (id.); — «...y *convidaren Sant Pere,* | y tot le hi feren pagar.» (id.)

FRASES AONT S'OBSERVA LA RETGLA DEL TERME D'ACCIÓ SENSE LA PREPOSICIÓ *a*, que recullírem a diferents poblacions de Catalunya o de boca de naturals de les metexes y que anomenam:

Hi vist En Pere (Badalona). — *Hi trubat l'Isidro* (ib.). — *Hi vist Fulano* (Vendrell). — Haig d'anar a *veure'l Rector* (Vila-rodona). — Hach de *veure un home* (Calella). — Vaig *veure N'Andreu* (Blanes). — *Avisaràs En Pere o'n Pau* (Vich). — Tu *crida 'l teu pare* (Gombreny). — *¿Has vist la noya?* (ib.). — *¿Has vist la mare?* (Puigcerdà). — *Hay vist En Pere* (ib.) — *¿Ha vist el Sr. Rectú?* (Vilafranca de Conflent). — *Sun vist En Juan* (Perpinyà). — Ves a *cridà 'n Miquel* (Urtg). — *He vist l'Uliveres* (Figueres). — *He vist En Daixò* y *En Dallò* (ib.). — *He vist l'Andreu* (Agullana). — *Saludi la seua germana* (La Junquera). — *Heu agafat En Dalló* (ib.). — *He vist En Joan* (Capmany). — *Hay vist l'Andreu* que venia (Ripoll). — *¿Has vist l'Antón?* (Gironella). — *Hay trobat la Maria* (Cardona). — *So vist l'Andreu* (Solsona). — *So vist la Maria* (Anglasola). — Hem anat a Roma y no *hem vist lo Papa* (La Llena). — *So vist Joan y Pere* (Castelló de Farfanya). — So anat a *veure Mare* (Vall d'Ager). — El Bisbe *posarà lo quin* vullga (Balaguer). — No *so conegut dengú* (Poble de Segur). — *Hay vist lo Pere* (Pallarols). — *So vist un home* (Castellar de Nuch). — So *trobat l'Agna* (ib.). — Ha de passar a *veure lo senyor Juan* (Pons). — *Hay vist la Maria. Hay vist lo Pau* (Andorra). — *¿Has avisat l'Andreu?* (Sabadell).

Per acabatall advertirem de bell nou que, del sitgle XVII o XVIII ensà, se veu sovint al costat de l'observansa de la retgla la transgressió de la metexa; y com més ens acostam a la època present, les transgressions se multipliquen fora mida, per lo qu'hem dit, per l'influència castellana, que justament allà ont se fa sentir més es dins els monuments escrits. Per axò les cites que feym desde'l sitgle XVI ensà, no son per demostrar el reynat de la retgla dins els nostres monuments així com s'hi veu avans d'aquell sitgle,

sino que son per provar que encara 'n queda un bon tros, mal grat totes les transgressions, escapsadures y esvorells qui li fa patir l'influència forastera.

¿No es ben hora ja de que 'ls entusiastes de la nostra llengua se'n adonin de l'esclavatje qu'ella sufreix per aquest vent, y prenguen la resolució de deslliurarla de tal afrònta, tornantli la seua autonomia veneranda?

Que hi pensin bé els qui se'n creuen partidaris resolts, y que demostrin que hu son no sols de nom, sino de fets.

E. En suplír dos pronoms el terme directe d'acció y l'indirecte, va devant el qui està en acusatiu.

Vetassí un altre punt de divergència entre el català y el castellà.

En castellà, el datiu va devant y l'acusatiu va derrera (TE LA *daré*); y si tots dos son de *tercera persona*, per llevar cacofonies y confusions, s'usa del *se* p'el datiu (¿Has dado el *libro* a tus *padres?* — SE (les) LO *he dado)*.

En català hauriem de seguir aquest altre camí:

RETGLA I. *El pronom qu'està en acusatiu, va devant; y el qui està en datiu, va derrera:* v. gr.: *els llibres* LOS TE *donaré, la roba* LA TE *duré.*

RETGLA II. *Si els dos pronoms son* EL, LO, LA, LI, *o llurs plurals, a-les-hores, per evitar la cacofonia de la repetició de la meteixa forma* (LO LI, LA LI, LO LOS, LA LOS, LOS LI, ELS LI, LES LI, LOS LOS, ELS LOS, LES LOS), *les regions prenen diferets normes:* a) Les Balears y la major part de la provincia de Lleyda sustituexen un dels dos pronoms amb les partícules *hi* p'el datiu y *ho* per l'acusatiu *(la carta* LA HI (li) *vaig donar; — Mos pares tenen la notícia perque* LOS HO (la) *vaig enviar).* Y aquestes partícules sempre van derrera l'altre pronom: b) La resta de Catalunya segueix la metexa norma am la diferència que, si el primer pronom està en singular, li elidexen la vocal, y, en lloch de dir: LA HI *donaràs,* LO HI *diràs;* — diuen: L'HI *donaràs,* L'HI *diràs.* c) Hi ha qualque regió catalana, com la de Castellar de Nuch, que no sol fer la sustitució del segón pronom, y axí diuen. — «*Les cadires de mos germans? Porta* 'LS-*e*-LES; *Los llibres d'ells? Porta*'LS-ELS. d) A n-el reyne de Valencia, molta volta no fan tampoch la substitució; y així diuen: — El llibre de mon germà? *Vullch donar*LI'L, *donàr*LILO, *donar*LIU (convertint la *l* en *u,* lley frecuentíssima dins la llengua nostra); — *Els llibres seus vullch donàr*LILOS, *donar*LI'LS, *donar*LIUS; — *La casa seua vullch compràr*LILA; *no* LI LA *vullch comprar; però les terres meues vullch donàr*LILES; LI LES *vullch donar.* Tot axò ho hem comprovat nosaltres meteys en les diferents escursions filològiques per tots els territoris de la nostra llengua.

La *Retgla I* se troba feelment observada dins els monuments de totes les regions de la nostra llengua desde'ls temps més primitius fins devers el sitgle XVII, que a València y Catalunya anaren adoptant la retgla castellana, que posa 'l pronom en datiu devant y l'acusatiu derrera, conservantse a Mallorca la antiga retgla catalana, que fa anar l'acusatiu devant y el datiu derrera.

Vetaquí un enfilall de cites de monuments anteriors a n-el sitgle XVI, que demostren que la *Retgla I,* avuy viva no més a Mallorca, s'observava dins tots el territoris de la llengua:

Sitgle x.

«... De la justicia que grant aig a mandar | not servic (servesch) be, no *la m* (la'm) volguist laisar...» (Poema de Boeci, v. 86-82).
— «...illa convenientia... no *la li* tolra... Ipsas parabolas... li mandarà et *les li* devederà...» (Jurament del bisbe Frotari a n-el vescomte de Lautrech, de devers l'any 985, ap. Milà, *Obres*, t. IV, *Formac. de las leng. rom.* p. 112).

Sitgle xi.

«...Eu *la vos* cantarai en dons...» (*Cansó de Sta. Fe de Agen*, ap. Milà. *Obras*, t. II. p. 62); — «sobre Catllar St. Salvador (*las me* pausats en gran honor» (id. ib. t. VI, p. 44) — «...no *'l vos* tolrei... no *'l vos* vederei...» (Doc. de 1015, ap. Milà, *Obras*, t. IV ib. p. 112); — «...ne no *'ls lor* tolrei, ne tolre no *'ls lor* farei...» (Doc. de 1020, ib.); — «...et si illi (aquela forteza) *la sen*... comunissen...» (Doc. de 1025, ib. p. 113); – «Et si... no *la t'*emendava, incurram...» (Doc. de 1023, ap. *Rev. des Lang. Rom.* t. III, p. 273); — «...no *'ls vos* tolrei ni no *'ls vos* vedarei...» (Doc. de 1035, ap. Milà, ib.); — «...no *las te* tolrei... no *les te* tolrai...» (Doc. de 1059, fet a Carcasona, ap. *Hist. Gén. de Languedoc,* ib. col. 521); — «no *les te* tolré.., ne no *las te* vedaré... (Doc. de 1063 entre 'l Comte de Carcassona y el de Foix, ib. col. 525); — «...ipsum castrum de Rechesen no*l te* tolré, no*l te* desrocharé.» (Doc. de devers 1074 entre el Comte d'Ampuries y el del Rosselló, ap. *Rev. des Lang. Rom.* t. III, p. 278); — «...no ten tolrei ne*ls te* tolrei... e no*l te* devedarei... sine tuo engan *los te* farei...» (Doc. de 1088, fet a Vallespir, ap. *Rev. des Lang. Rom.* t. III, p. 233).

Sitgle xii.

«...Ni *'l te* tolrem... ni *'l te* vedarem... si hom era ni femena que *'l ti* tolgués...» (Doc. de 1111, ap. *Rev. des Lang. Rom.* t. V, p. 40); — «...Ni *'l ti* tolrai... E si om era ni femena qu'*el li* tolgués...» (Doc. de 1114, de Montpeller, ib. p. 64); — «...E si om ni femena *'l te* tolia (el castell)...» (Doc. de 1133, de Montpeller, ib. p. 65); — «no *lot* (lo te) rendrem...» (Doc. anterior a 1144, ap. Bartsch, *Chrest.* col. 55); — «...Las margas... *las me* pausats am grand honor...» (*Llegenda de Sta. Fe*, dins l'història dels Comtes de Tolosa, de Catel, ap. Milà, *Obras*, t. VI, *Observ. sobre la poe. pop.* 44.)

Sitgle xiii.

«...En Bertran *la li* agués faita far...» (*Biograf. d'en Bertràn de Born*, ap. Milà, *Trovad.* P. II, a. 4, not. 14); — «...E pregon Deu que el rei defenda, | e que san e sal(v) *lo lor* renda...» (*Rom. de Jauffre*, ap. Raynouard, *Léx. Rom.* t. I, p. 53); — «...e yo mostrar *lous* (lo vos) he a matar...» (En Jaume I d'Aragó, *Crònica*, c. 60); — «...Tro que Deus *laus* (la vos) do a goanyar...» (id. ib. c. 51); — «...met aquels LA meus (cavallers), car tot nostre linyatge *los vos* hi leuarà...» (id. ib.); — «...e que no *'ls nos* volia vendre...» (id. ib. c. 548); — «...los de la ost tolien *lols*... E meteren *les se* devant...» (id. ib. c. 156); — «...una font que li nex... e nuyl hom no *la 'ls* pot tolre...» (id. ib. c. 24);

— «...que el LOUS darà...» (id. ib. c. 36), — «...no *lous* farem... (id. ib. c. 68); — «...Deu *la us* ha dada a prendre» (id. ib. c. 95); — «...la desconsolació... no *la us* poria recomptar... (Bt. R. Lull, *del Gentil,* edic. Rosselló p. 61); — «...qui *la 't* poria affigurar ni recomptar...» (id. ib. p. 284); — «...pregal que la li fes pagar...; dixli que... *los li* daria...» (Doc. de 1378, de Sta. Coloma de Queralt, ap. Mn. Segura, *Hist. de Sta. Coloma,* p. 86); — «...per que *'ls s'*atura,... e que li plahie que *'ls s'*aturàs d'aquells...» (ib. p. 84).

SITGLE XIV.

«...si totes *les vos* deya hom, no hi bastaria scriptura...» (En R. Muntaner, *Crònica,* cap. 223); — «...e feu *los se* venir... e manals que... fossen aparellats...» (id. ib. c. 122); — «...prech te que *el me* fasses conèixer...» (Fr. Genebreda, *Consolació de Philosophia de Boeci,* p. 137); — «...e paga *los nos* cen (Sen) Johan Sabatier...» (Doc. de 1374, d'Alais, ap. *Rev. des Lang. Rom.* t. IV, p. 405); — «Be *lam* (la 'm) sentí...» (Jaume Roig, *Libre de les dònes,* llib. I, p. 29); — «...esta engevera vos *lam* (la 'm) tancau | e *lam* guardau...» (id. ib. p. 19).

Tan aficat duyen els catalans d'aquex sitgle axò de posar el pronom acusatiu devant y el datiu derrera, que reys com En Pere IV *el de les cerimònies*, los hi posava y tot en escriure en castellà-aragonès. Axí dins la carta de 4 de setembre de 1356 a don Pere *el cruel,*, de Castella (ap. Victor Gebhart, *Hist. de España,* t. IV, appènd. XXIII, p. 695) li escaparen aquexes *catalanades*: «...Nos nunca us ficiemos malas obras... E si vos entendiessedes que los nuestros subditos *las vos* haviessen feytas sin razón... hauriamos hi dado aquel escarmiento que fer se devia... porque no es culpa nuestra, mas de vos qui non *las nos* fiziestes saber...»

SITGLE XV.

«...E l'abat *lo li* dona (l'hàbit)...» (*Recull d'eximplis e miracles,* p. 4); — «...Entraren .II. diables molt grans... e la .I. aporta .I. gran libre, e faeren *lo m* (lo 'm) legir...» (ib. p. 25); — «...No *les te* haguera dites...» (ib. p. 172); — «...He deliberat de arromansar la dita ystoria e de tremetre *leus* (la vos)...» (Bt. Metge, *Walter e Griselda,* proemi); — «...Lo affany de cercar *la m* (la *me*)...» (id. ib. c. 1); — «...Nos *lat* (la *'t*) procurarem...» (id. ib. fol. 4); — «...tengendrarien fàstig si *les te* dehia...» (id. *Sompni,* llib. IV); — «...Esta ciutat famosa... jo *leus* (la vos) comàn...» (*Cobla* que en boca de Sta. Eularia digueren a D.ª Elisabet de Castella com entrà a Barcelona dia 25 de juny de 1481, segons consta del *Libre d'algunes coses assenyalades* que Moss. Cinto retreu dins son poemet *Sta. Eularia,* p. 86); — «...e demanaren *lo li...*» (*Sermons de St. Vicent Ferrer,* còdich dé l'arxiu del Capítol de la Seu de València, t. IV, fol. 130); — «...e ve lo lop, e porte*las*en (la se'n porte)...» (id. ib. t. III, fol. 308); — «...mancà qu*el sen* manàs a casa sua Curial...» (*Curial y Guelfa,* llib. I, c. 5); — «...E la Guelfa veent lo seu Curial,... *lo s*acostava...» (id. ib. c. 7); — «...no puxen prendre ne retre... quantitats algunes de moneda... per aturar*lese*...» (*Manual de Nov. Ardits,* t. III, p. 160, any 1499); — «...manam... que... comprets lo dit sclau *el nos* tramets...» (Carta del rey En Martí, 23 mars de 1408, Arxiu de la Corona d'Aragó, Reg. 2252, p. 59).

SITGLE XVI.

«...Y ells *los s'*entenen | y ells *los se* crien...» (Moss. Gaçull, *Brama de Llauradors,* p. 10).

Han de esser de devers aquex sitgle les *Rubriques dels establiments del lloch de Bennassal* (prov. de Castelló de la Plana), obrant dins l'arxiu munic. de dita vila, aont se llitg: «...E aquella degolla et *la s'en* porta... E *la sen*port viva... *La se'n* puxe portar...»

Aquesta era *la retgla* que reynà dins els territoris catalans respecte d'aquest particular, fins devers el sitgle XVII. L'influència castellana l'ha esveida de tot fora de Mallorca, y creym que serà la més mala de restaurar. Ara si 'ls *catalanistes* s'hi encapirronaven, ¡ja hu crech que hu arribarien a conseguir! De més verdes s'en maduren.

F. L'us del pretèrit imperfet d'indicatiu, en lloch de l'optatiu en les proposicions condicionals

Amb axò divergexen també les dues llengues.

El català, com el francès, *en les oracions condicionals que comensen en* SI, *posa sovint el verb en pretèrit imperfet d'indicatiu, allà ont el castellà usa la 3.ª terminació del pretèrit imperfet de subjuntiu, o siga l'optatiu.* Y axí, mentres en català deym: «SI *jo hi* ANAVA, *ara metex el faria venir*»; «SI *jo 'l* VEYA, *le hi diria*»; SI *jo 'l comandava, no faria axò*»; «*si jo* TENIA *diners, pagaria*», etc. — en castellà toca dir: «SI *yo* FUESE *allá, le haría venir*»; «SI *yo le* VIESE, *se lo diría*»; «SI *yo* MANDASE *en él, no haría tal*»; «SI *yo* TUVIESE *dinero, pagaría*», etc.

El català se diferencia del francès y del castellà, perque no està fermat a l'*imperfet* d'*indicatiu* com aquell ni a l'*optatiu* com aquest, sino que tant pot usarne un com l'altre, si bé usa més l'imperfet d'indicatiu.

Y es axò una usansa viva encara a totes les regions de la llengua y que's troba dins tots els sitgles de la seua vida. No retreym gayres cites demunt axò per no cansar els lectors.

SITGLE XIII.

«...Envien a dir... que sils *enviaua* .CC. cauallers, que vençrien don Lop Diez de Viscaya...» (En Jaume I, *Crònica*, c. 159); — «...e exiren fora la tenda dien(t) planament que si noy *anàvem*, que sen tornarien...» (id. ib. c. 154).

SITGLE XIV.

«...Ans sabem per cert que si hic *venia*, nol poria res restaurar...» (R. Muntaner, *Crònica*, c. 90); — «...Car si no ho *ignoraves*, no siries de la opinió que est...» (B. Metge, *Sompni*, llib. III, p. 136);—«... e sils homens la *miraven* axí com deurien, pus haguessen fet açò...» (id. ib.) — «...Sils hi *anaua* guanyar o perdre la anima e la fama, no hi porien pus fer...» (id. ib. p. 140); — «...t'ho donarien tantost, (si no 'ls *feya* fretura...» (id. ib. p. 143).

SITGLE XV.

«...car més honor li es que si cent voltes lo *feya* morir...» (J. Martorell, *Tirant lo blanch*, t. IV, c. 396); — «...ignores tots los articles... que dir te poria si *volies* esser instruida en la nostra sancta ley...» (id. ib. c. 339); — «...sit faries tu sit *tornaues* crestiana...» (id. ib.).

SITGLE XIX.

«Cap d'elles tornà resposta, | pero pensaren al punt: | ¡Si ho *sabieu*, padrineta! | ¡Si ho *sabies* joventut!» (M. Costa y Llobera, *Dos sospirs*); — «Ay dona d'aygua si'm *daves* | perles fines y tresors, | jo reyna d'amor seria...» (id. *Poesies*, Palma, 1885, p. 5); — «...Jesuset, ¡y ara que feys! | —Mare meua, si ho *sabieu*...! | Me té Amor braços uberts» (J. Guiraut, *Poesies*, p. 5); — «...La mel que cercàveu | la guart sols per vos; | si vos la *volieu*, | dolçor li darieu...» (id. ib. p. 57).

POESIA POPULAR D'EPOCA INCERTA:

«Si *pensavas*, pecadó, | *pensavas* una hora al dia | que Jesús es mort en creu, | no li faràs heretgia» (*Romanc. Catalán*, n. 14 *La Passió*); — Prou m'en donarias | si t'*endevinava*...» (ib. n. 11. *La Samaritana*); — «Si'm *veyes* mort. ploraries) | una mica per coló» (Cansó popular mallorquina); — «Si ara Jesús *venia* | y'm *deya*: ¿Vols vení amb mí? | Jo tiraria's coxí | y amb ell m'en aniria» (id); — «Si *estaves* enamorada, | com jo estich enamorat, | no te serias colgada | que am mi no haguesset rallat» (id.); — «Si la son *venia*, | jo l'adormiria...» (id.)

G. Oracions especials

N'hi ha una partida que son altres tants de punts de discordansa entre les dues llengues.

a. — *Oracions de gerundi de passat* o *passiu* En castellà s'hi posa 'l *gerundi* (HABIÉNDOLE VISTO, *le llamé*). En català es molt frecuent suprimir el *gerundi*; y a-les-hores se posa primer el participi passiu, llavò el subjecte y, derrera de tot, el terme d'acció. De manera qu'aquexes oracions: HAVENT JO ESCRIT TAL LLIBRE, *el vatx publicar*; — HAVENT TU VIST AQUELL, *vina a dirm'ho*; — HAVENT ELL PARLAT AMB EL BISBE, *s'entornà*, y les altres consemblants, prenen en català aquexa altra forma: ESCRIT JO TAL LLIBRE, *el vatx publicar*; — VIST TU AQUELL *vina a dirm'ho*; — PARLAT ELL AMB EL BISBE, *se 'n tornà*, etc. Lo qual dona una gran concisió a la frase y la fa inintelligible a un castellà.

b. — *Oracions am la preposició* EN; *equivalent de* QUANT.

En castellà y en francès se fan oracions de gerundi amb aquexa preposició (EN VIÉNDOLE, *se lo diré; ces portraits... ils sauraient rendre verídiques,* EN y MULTIPLICANT *les audaces...)* En català les feym junyint la preposició EN, no sols amb el *gerundi*, sinó principalment am l'infinitiu; y axí deym: EN VEUREL, *le hi diré*, EN *tenir doblers, faré tal cosa;* EN SEBREHU *ja m'ho diràs;* EN *aribar, dinàrem.*

¿Tenen el castellà ni 'l francès tal forma d'oracions?

c. — *Oracions especials amb el verb* ESTAR.

1. Per espressar un qu'està casi resolt a fer una cosa, sol usarse 'l verb ESTAR en pretèrit imperfet d'indicatiu y el terme de acció va regit de la preposició DE; y axí diuen: JO ESTAVA D'*escriureli (estich casi resolt a escriureli);* JO ESTAVA D'*anarlo a veure (estich casi resolt a anarlo a veure);* ESTAVA D'*anar a dinar (estich resolt a anarhi; me 'n hi vatx).* — En castellà no conexem res consemblant a n-axò.

2. Per dir qu'un es partidari o gran admirador d'un altre, se posava també 'l verb ESTAR concordant am l'agent y l'objecte de l'acció, va regit de la preposició PER: v. gr. *Tothom* ESTAVA P'EL REY; *jo* ESTICH PER AQUELL *qui me defensa; Catalunya* ESTÁ PER *la seua autonomia.*

3. Per espressar qu'un espera un altre per fer una cosa y està aturat per amor d'ell, usen del verb *estar* concordant amb el qui *espera*, y la persona *esperada* derrera 'l verb y regida de la preposició PER; y axí diuen: ESTICH PER ELL *(l'esper per fer tal cosa); — ella* ESTAVA PER SA MARE *per casarse (tenia suspès el casarse per amor de sa mare); —* ESTAVA PER L'EDAT *per ordenarse (esperava tenir l'edat canònica per ordenarse).*

d. — *Oracions impersonals.*

En castellà aquexes oracions se fan en forma reflecsiva y en tercera persona singular: v. gr. SE DICE *esto; en Alemania* SE TRABAJABA *mucho; poco* SE HARÁ *acerca de eso; aquí no* SE VE *ni* SE OYE *nada.*

En català, sobre tot entre gent poch ferida d'influència castellana, no s'usen gayre aquexes formes, sinó que se imposa l'impersonal en tercera persona del plural y sense 'l pronom SE: v. gr. DIUEN *axò;* TRABALLEN *molt a Alemania; poch* FARÁN *envers d'axò; aquí no hi* VEUEN *ni hi* SENTEN; *a Amèrica* GUANYEN *molts de diners;* HAN DE FER *el cap viu per porer viure.*

e. — *Oracions aont s'usa* NO *per reforsar el sentit afirmatiu de la frase.*

N'hi ha diferents d'oracions d'aquestes en català, discrepants de les castellanes correlatives.

1. Amb el verb *tenir por* se posa NO *devant* allò de qu'un *té por*, que no voldria que succeís; y axí diuen: *tenia por que la Justícia* NO L'AGAFÁS; *tenien por de* NO ARRIBARLO *viu: tench por que* NO'M MATIN; *tenim por de* NO PERDRE *tot quant tenim.*

2. També posen la negaciò NO devant el segón membre de les oracions comparatives-afirmatives per donar més forsa afirmativa a l'oració, y axí diuen: *ell parla millor que* NO OBRA; *ella broda millor que* NO CUS; *tu en sabs més que* NO ELL; *éts més bo per rallar que* NO PER FER FEYNA.

f. — *Oracions aont l'adverbi* MITX *modifica 'l verb, espressant que l'acció del verb no es completa, sinó ajust comensada.* Son, molt frequents frases axí: — ¿Con tenim allò? — *N'hem* MITX PARLAT *(hem comensat a parlarne). — Ho he* MITX EMBASTAT. — *En* MITX PARLÁREM; — *Ho* MITX ENLLESTÍREM.

No conexem dins el castellà res consemblant a n-axò.

g. — *Oracions esclamatives amb el verb* SEBRE. Posen devant de tot aquest verb, y la cosa que 's pondera y encarex, va regida de la preposició DE. — ¡SABS *qu'està* DE *rich ell!* — ¡SABS *qu'ha comensat* DE *bé!* — SABEN *que té* DE *forsa!* — SABEU *que renya* DE *molt!* — ¡SAB *vostè que l'ha fet* DE *felló.*

k. — *Oracions que 's repetexen per donar més intensidat a l'espressió.*

Son molt frequents en bon català, y ben sovint un sent frases axí: *Que m'agrada axò y que m'agrada! (m'agrada ben molt). — ¡Que 'n digué y que 'n digué de coses (en digué ben moltes). — ¡Que cridà y que cridà aquell homo! (cridà ben molt).*

§ 5. Adverbis

Els adverbis dins l'oració catalana sufrexen modificacions gayre bé desconegudes dins la castellana. Dins aquesta no prenen may la forma *aumentativa,* y la *diminutiva* son clars els que la prenen: *cerca*-CERQUITA, *temprano*-TEMPRANITO, *lejos*-LEJITOS, *mañana*-MAÑANITA). Ara en català casi tots els adverbis prenen les dues formes, lo qual constituex una riquesa de tintes y colorit meravellosa per brodar, refilar y entonar la frase. Així de *bé* se fa BENET y BENOT; de *poch,* — POQUET y POCOT; de *molt,* — MOLTET y MOLTOT; de *just,* — JUSTET y JUSTOT; de *amunt,* — AMUNTET y AMUNTOT; de *envant,* — ENVANTET y ENVANTOT; de *enllà,* — ENLLANET; de *aprop* — APROPET; de *grandia,* — GRANDIET; de *enrera.* — ENRERET; de *endins,* — ENDINZET; d'*axí,* — AXINETES; d'*assuquí,* — ASSUQUINETES, etc. etc. etc.

¿Es petita aquexa discrepància entre les dues sintacsis?

§ 6. Preposicions

També discrepen les dues llengues en l'escullir les preposicions per espressar les diverses relacions entre les paraules: — 1. La *presència* a un punt determinat el català l'espressa per la preposició A (*som* A BARCELONA) y el castellà per la preposició EN (*vivo* EN MADRID). — 2. Moltes relacions que'l català espressa am la preposició AMB (AMB *axò ell va venir:* — AMB *aquest sol que fa, no hi vatx;* — AMB *aqueys temps que correm, no convé tal empresa;* — AMB *axò que diuen, convé esperar;* — AMB *ell ho conseguiré;* etc. etc. etc.), el castellà les espresa per EN, CON, POR, y altres giros de frase. — Moltes relacions que'l castellà espressa am la preposició EN y POR, el català les espresa am DE (*Va esser ben aviat* DE *venir:* — *va esser ben prompte* DE *fogir;* — *passava gust* DE *ferlo enfadar;* — *s'honrava* D'*anar amb ell;* — *axò es fet* D'*ell; es escrit* D'*ell: es manat* D'*ell).* — 4. Relacions que 'l castellà espressa am la preposició EN (*salió una noticia* EN *los periódicos; puso una poesía* EN *tal revista*), el català les espressa per DEMUNT y DALT (*sortí una notícia* DEMUNT *els periòdichs; posà una notícia* DALT *tal revista*). També posen la metexa preposició DEMUNT com equivalent de SOBRE y SEGONS (DEMUNT *lo que'm dius, no't puch contestar;* DEMUNT *lo que'm contes, ja no hi ha res que fer*). — 5. La preposició BAX s'usa amb un sentit figurat consemblant a DEMUNT (BAX *de lo qu'he vist, ja no'n vull parlar,* axò es, *suposat de que jo no surt...*). — 6. La preposició *sensa,* si ja s'es espressat el nom qu'ha de regir, va tota sola, y el nom se sobrentén: — *¿Que no duya capell?* — *No, anava* SENSE. — *¿Que no m'heu de donar diners?* — *Veste 'n* SENSE. — *¿Qu'ets vengut amb el cavall?* — *No,* SENSE.

§ 7. Interjeccions y esclamacions.

No resam de les *conjuncions* perque no tenen gayre importància dins la sintacsis; allà ont ne tenen es dins la morfologia.

Respecte d' *interjeccions* y *esclamacions*, n'hi ha algunes en català, de règim y demble ben especial y en completa discrepancia amb el castellà. Vetassí unes quantes:

1. Per tractar o increpar qualsevol d'una cosa o altre, posen aquesta cosa regida de la preposició DE: ¡D'*animal*! *(¡èts un animal!)* ¡DE *beneyt*! *(¡es un beneyt!)* ¡DE *Miquel*! *(¡Ah Miquel!)*.

2. Per denotar qu'un aprova una cosa dolenta o desagradable qu'ha succeit a qualcú, usen la esclamació: FORT. *Li han pegat?* ¡FORT! *No hi fos anat. ¿T'han pres tot quant duyes?* ¡FORT! *Axis un'altra vegada estaràs alerta. — L'han tancat defora?* ¡FORT! *Fos arribat d'hora.*

3. Per denotar prohibició d'una cosa, posen l'adverbi FORA devant aquella cosa: FÒRA *capell! (llevauvos el capell). —* ¡FÒRA *conversar*! *(no converseu).* ¡FÒRA *admetre'n pus (no n'admeteu pus).*

CONCLUSIÓ

1. Am lo qu'acabam de al·legar, creym haver provat que no es ver lo qu'assegura En Pérez Galdós que la *sintacsis* del català *es la castellana;* creym haver demostrat que tenim una sintacsis pròpia, ben discrepant de la castellana, y que, si bé s'acosta ferm a l'italiana y a la francesa, es diferent de cada una d'aquestes; creym haver provat l'autonomia de la nostra sintacsis, y defiam En Pérez Galdós a que'ns desfassa les proves qu'hem aduides y les rahons qu'hem al·legades a favor de dita autonomia.

Si En Pérez Galdós hagués dit que de la lectura de certs autors catalanistes se desprèn que'l català no té sintacsis pròpia, sino manllevada a n-el castellà, li hauriem contestat: *Distingo:* la *sintacsis* catalana que surt dins les obres de tals autors *es la castellana, concedo; la sintacsis catalana* que viu encara, gràcies a Deu, dins la majoria dels pobles que parlen la nostra llengua, *es la castellana, nego, nego, nego.*

Y si el famós novel·lista accepta el nostre defiament, ell qu'es tan afectat d'estudiar esperimentalment els temes de les seues obres, ja pot esser partit a recòrrer Catalunya espanyola y francesa, les illes Balears y el regne de València, y atiparse de les col·leccions de *folk-lore* català, a veure si es home per tirarnos abax cap de les nostres tesses.

2. Y ara una paraula a n-els amichs de la llengua catalana y especialment a n-els escriptors catalanistas. Tal volta a alguns vendrà una mica de nou o no admetràn lo que deym sobre 'ls diferents punts de sintacsis catalana qu'hem tocats. A n-aqueys tals els-e suplicam que's ficsin en lo que deym y qu'ells meteys estudien els monuments catalans escrits de tots els sitgles y els monuments vius, axò es, el parlar actual de les diferents comarques catalanes. Si fan axò, n'estam seguríssims de que's convenceràn de la raó y del fonament sòlit de les nostres tesses.

Sí, aquests punts qu'hem tocats, son els trets més vius, les notes més culminants, els distintius més característichs de la nostra sintacsis, que'ns separen ferm de la sintacsis castellana, que'ns donen fesomia pròpia, que constituexen verament la nostra autonomia sintàctica.

¿En volem de sintacsis nostra? No'n sabem d'altra més qu'aquesta. El qui'n sàpiga, que hu diga y que'ns mostri aont es, per ont caplleva.

¿Que n'hi ha que no volen usar aquell *aussiliar* ni aquella *concordansa del participi* ni aquell *acusatiu sense la preposició a,* ni aquell *imperfet* en lloch de l'*optatiu en les oracions condicionals,* y preferexen anar jonyits bax del jou de la sintacsis castellana y seguir com idiotes, indignes de personalidat pròpia, que son incapaços de sentir, llaurant el sementer de les Lletres, no segons el sistema vigent dins la nostra llengua per espay de set cents anys, sino segons un sistema foraster que no pot dur altre resultat que fer mal bé les cullites y matar tota la llecor, tota la saba pròpia, que es la que'ns dona y constituex la nostra vida? Si n'hi hagués molts d'aquests, ¡vaja quin desengàn més ferest per nosaltres, plens de fe en la virtualidat del poble català per *reconstituirse* y *recobrarse* de cap a peus!

Amadors y entusiastes de la llengua catalana, pensauhi bé amb axò, ficsauvoshi bé, y... sigau consecuents am les vostres coses. Esgargamellarse clamant per l'autonomia de Catalunya, y no comensar per fer efectiva l'autonomia de la llengua, qu'està esclusivament en la nostra mà el conseguirla, es una inconsecuència y una falta de formalidat que no dexa gens a bon lloch els qui la cometen.

Amadors y entusiastes de la llengua catalana, vosaltres que la teniu per reyna del vostre cor y vos gloriau de servirvos d'ella per vestir els vostres pensaments y afectes més íntims y l'enaltiu am los vostres escrits, pensauhi bé, ficsauvoshi bé amb axò, y no us esposeu pus a que, lletgint les vostres obres els critichs forasters, hagen de deduir que 'l català no té sintacsis pròpia, que no té altra sintacsis que la castellana. Y es ben ver desgraciadament que n'hi ha d'escriptors catalanistes que am la seua manera d'escriure han donat y donen peu a que 'ls forasters inimichs ens hagen tirada y ens tirin l'injúria de que la llengua catalana no té sintacsis.

Amadors y entusiastes de la nostra llengua, p'el bon nom, per la dignidat, per l'honor d'aquesta llengua nobilíssima, no merexedora de viure esclava en cap concepte, digna de reynar dins casa seua com cap altra de la terra, — se fa precís redimirla d'aquex esclavatge nefant y afrontós que molts li fan patir de la sintacsis castellana, que tant la malmet, la petxuca y la deshonra. Aquí lo *nefant* y *afrontós* no es la *sintacsis castellana,* sino que'l català s'hi someta pegant cossa a la seua pròpia.

Se fa precís empendre la creuada y batallar sens treva fins qu'hàgem conseguida la redenció completa de la nostra sintacsis, qu'es allà ont el castellà'ns ha invadits més; y que 'ls nostres inimichs no tenguen altre remey qu'acalar el cap o fogir devant el llempeguetx enlluernador del reynat de la nostra *Gramàtica,* indestructible y perdurable, dins el camp de les nostres Lletres.

De *D. Francesch d'Albranca,* de Sant Cristòfol de Menorca.

Recorts de la dominació mora en la parla menorquina

Senyors Congressistes:

Si vostès me perdonen l'atreviment, faré una llista de les paraules arabes que, recorts de sa dominació mora, perduren en sa parla menorquina.

I. Toponímia

Addaya : (*ad deiáa* es poblet) portet de sa costa de tramontana, a sa mitgera de Mahó y Mercadal.
Alayó : (se pronuncía Alahó, o Alhó), vila: se fundà dins sa possessió anomenada *Hialor* ¿Ve d'Alahor, nom propi?
Albranca : posses. St. Crist. (*al báraca,* la benedicció, la felicitat?)
Albranxella : poss. St. Crist. diminitiu d'Albranca.
Albufera : poss. Merc.; estany d'aygo prop de la mar, Mahó.
Alcaufà : poss. St. Lluís.
Alcoig : poss. Alay.
Alfavara : poss. Mah.
Alfavaret, poss. Mah.
Algayarens : poss. Ciutad. (*al guiràn,* ses coves.)
Aljandar : poss. Ferr. Mahó.
Aljups : poss. Ciut.
Almudayna : poss. Ciut.
Alputze : poss. Cuit. — (català arabisat, *el putxet.*) V. El Puche, Granada.
Al caidus : poss. Alay. — (*al caid*, es capità.)
Alcalafat : poss. Ferr.
Barbaix : pos. Mercadal.
Barbatxí : pos. Merc.
Banyul : pos. - Mah. — (Banyouls, Rosselló; *sbaniúl*, espanyol.)
Binialàs : pos. Merc.
Biniàli : pos. Mah. *Pont d'En Ali*, cova de la costa de Ferr.
Biniaixa : pos. Mah. (aixa, pelegrina.)
Biniach : pos. Alah. (*hah*, aix, pelegrí.)
Biniay : pos. Mah. (*yahic*, Joan).
Biniét : pos. Mah. diminut. de s'anterior.
Biniatràm. pos. Cid.
Biniatram : pos. Ferr. (Benat. - Harum, filles de Aaron.)
Biniatap : pos. Mah.
Binialmesch : poss. Ala.

Binialquelí : pos. Al. (*el kebir* es o sa gran.)
Binianfús : pos. Al. (anfús, Alfonso?)
Biniarroga : pos.
Biniarròy : pos.
Biniatzàu : terr. Alay.
Biniatzèn : pos. S. Crist.
Binialmaya : pos. Merc.
Biniancolla : pos. Mahó.
Binibeca : pos. Mah. (*Beni Bèker*, fills de sa verja.)
Binicalaf : pos. (calat, castell.)
Benicalsitx : pos. Ferr.
Binicreixent : pos. Mer.
Binidalí : pos.
Binidonís : pos. Merc.
Binidonaire : pos. Mer.
Binialcalà : pos. Mer. (pronun. Biniaucalà.) calà, torre.
Biniedrís : pos. Al. (*Ben-ed-Dris*).
Binicodrell, Binicodrellet : poss. S. Crist.
Binifabini : pos. Al - (*Beni-Fabib*, València.)
Binifaéll : pos. Mah.
Binifailla : pos. Merc. (femení de s'anterior.)
Binigarba : pos. Ciut. (*garb,* ponent.)
Binigordó : (antes Binigarda, dimin. B. gardó.) pos. Mer.
Binigafull : pos. Ciut. (*gafur*, indulgent.)
Binijamó : pos. Al.
Binigàus : pos. St. Crist.
Binillautí : pos.
Binillobet : pos. Merc.
Binimarzòch, pos. Al. *Bu-Marzog,* vall d'Alger, (*ma za zoch*, font d'es mercats.)
Binimel·là : pos. Merc. (*Ben-Amet-La.*)
Binimay, pos.
Binimaymut : pos. St. Clement. (Mahamut.)
Binimassó : pos. Ferrer.
Binimoti : pos. Fer. antes Binimàdeu.
Binimonastrell : pos. antig. Ciut.
Biniparraix : pos. Mahó.
Biniparrell : pos. Mah.
Binipati : pos. Cuit.
Binisafúller : pos. S. Lluis pronun. Binisafúa.
Binisermenya : pos. Mah.
Biniseguí : pos. Merc.
Binisàit : pos Ferr.
Binisaida : pos. Villac.
Binisarraya : pos. Merc.
Binisuès : pos. Ferreris.
Bentaufa : pos. (*Benta*, filles, *alfa,* espart)

Binixebó, pos. Al. (*Xebú*, riu de Marroch.)
Binixems : pos. Al. (*xems*, sol.)
Binixica : pos.
Binisagarra : pos. Merc.

Calafi : pos. Ferr.
Calòritx : pos. Merc.
Favàritx : terreno, Mah. Antes 's deya *fanàrit* - (*enna ràritx*, fanal-tenda.)
Furí, o El Furí : pos. Ciut.
Deyà : pos. Alb.
Lucàitx : pos. Mer. = antes *Olocaitg*, arabisat de *lucus*, bosch.

Y d'aquí:

Lluch-alari : pos. Al. (aquesta sols arriba a la mar, y pot convenirli al *luix*, ribera (bada-luch.)
Lluch-asaldeut : pos. Al.
Lluquelqueuba : pos. Al. (*kelba*, cussa).
Llumena : pos. Al. (*Lluch-al-mena?*)
Llumassanas : pos. y vilàs Mah.
Llinaritx : pos. Merc.
Lauzell : o Alauzell, pos. Mer.
Matxani : pos.
Malbúger : pos. Mah.
Mesquida : cala.
Mussupta : pos. S. Clem. (Mussa, Moysés.)
Rafal : possesions que hi deriven : *R. amagat* C; *R. fort*, Al. *R. Roig*, Mer. *Rafal Rubí*, Mah. (Ruben).
Salayró : pos. Mer. antes *Xalayró*.
Tordonell : pos. Mah.
Torelló : pos. Mah.
Toraixa : pos. Mah. (*Tor*, pujol, *aixa*, n. prop. Pelegrina.)
Tormadeu : pos. Al. (*Tor-al-madeu*, montanya de la mina.)
Tornaltí : pos. S. Clem.
Talatí : pos. Mah.
Trepucó : pos. Mah. (*Terepucó*, y d'ell):
Trebaluje : vilàs, Villac. y pos. S. Crist. (*lúix*, ribera.)
Salema : partió d'Algendà. (*Zulema*, Salema, de Salem.)
Amé : partió y cova d'Albranca: cova d'En Amé.
Tirant : pos. Fornells (tiràn, pl. de taur, bou.)
Sonarrosa y Sonarrosset, pos. Mah. (*ar-rossa*, sa novia.)
El Fonduco : pos. cala y *merendero* Mah. (*el fondok*. posada)
Santa Galdana : (pos. riu y port. Fer. Ciut.) Ses terres veinades se diríen *Anas*, encara es diuen *Santana* (y no Sant'Anna) y per sa presencia d'es riu, es moros diríen *Guad-ana*; es cristians hi afagiríen *son* o *sona* que, com ha passat arrèu, ha arribat a *santa*... que no es de cap calendari.

II. Patronímichs

Alaquer: (el just.)
Saguí: ...(petit, nou.)
Melis y Binimelis: (rey.)
Papelcudi: (*Bab-el-cu-di*, porta d'es pujol).
Allès: sona Al-lès... (*al-laya*, divinidad, *al-lay*, divino).
Mascaró:

III. Comuns

Aljup.
Betzef: molt. *(bez-zaf)*.
Clapé: munt de pedreny, paredada en cara forana: *capés de gegants*, talayots: χαλεπη, príncep? Aludiría a considerarse maussoleo de gent principal es megalitos, quan els denominaren clapers...?
Cafoll: abundancia, principalment de cosa de menjúa.
Benaula: benèit.
Bebal·là: adv. *á la bebaltá*, de qualsevol manera (*ba-Al-là*, sona *bil-là*) a la bona de Deu.
Al·lot: minyó: (*anlad*, fill).
Marraxa: pitxé; de *marraxa*, flasco de vidre, que es moros implen d'aigo-ras pera obsequiar, regant-los, a n'es seus hostes.
Garbell: *(guerbal)*.
Escàtil: colmill de porch; (*kàtel*, matador).
Xàfaga: xerxa de cordella, de maya ample, per fer feixos de palla, (*xèbeca*, xerxa.)
Xerxa: de *xèbeca* o *xèbca*...
Garrova:
Talayat: de *tahal*, elevat.
Goret: semanter en descans, qu'es prepara per sembrarlo de blat s'any vinent.
Guretà: llamada feta es cinch-mesos, en es semanter de goret. De *gur-ret*, pastúra ferratge.
Cabi: punyada; dona 'l hi un cabi = *cabbda*, punyada.
Marjal: *merja*, parat.
Caramull:

Aqueixa llista es molt incompleta.

L'he escrita ab un arrap, ara que m'acab de desdejunar de sa existencia y proximidad d'es Congrés de sa Llengua Catalana.

Això no val res; però de moment, es sols lo que hi puch dur.

Queda un gros enfilay de paraules moresques, com *alfabia*, *magatzem*, *oró*, *garrova*, *arrós*, *arrop*... que per ser comunes a d'altres regions catalanes, no tendràn importancia menorquina.

De *D. Joaquim Cases-Carbó*, de Barcelona.

Notes sobre l'empleu abusiu de la particula *doncs*

El català està subjecte encara a pertorbadores influencies d'altres llengües i principalment de la castellana. Es aquest un fet tant evident que no cal esquerrassar-se en demostrar-lo. Serà més o menys discutible la llegitimitat d'aquestes influencies quan impliquen un enriquiment dels medis d'expressió: això ha d'esser objecte d'un estudi en cada cas determinat. Emperò es indiscutible que l castellanisme, per exemple, que comporta empobriment de la llengua ha d'esser senyalat i combatut. Molt més quan aquest castellanisme, no s'hi ha incorporat definitivament; quan al costat dels que l'adopten sense adonar-sen hi ha la gran massa de catalanofons que no hi cauen mai, els uns, encara que pocs, concientment, la majoria parlant naturalment la llengua tal com els l'ha trasmesa la tradició oral. El cas sobre l qual someto algunes breus observacions al Congrés es el d'un empleu abusiu de la particula *doncs* que implica un castellanisme sintatic no solament innecessari sinó encara lamentablement empobridor de l'idioma.

L'empleu abusiu del *doncs* es degut a la creencia erronia de que hi ha identitat de significació entre aquesta particula i la particula castellana *pués*. Els que cauen en aquest error posen *doncs* sempre que en castellà s posaria *pués,* sense advertir que l *pués* castellà ademés de l'accepció deductiva que té l *doncs* català té una accepció causal o explicativa, separant-se en aquest punt d'altres llengües neo-llatines com ara l francès i l'italià que mai empleen les corresponents conjuncions *(donc, dunque)* en aquest sentit causal o explicatiu caracteristic del castellà.

Exemples del pués causal:

«Sufre la pena, *pués* cometiste la culpa.» (Academia española).
«Lo habrá examinado *pués* que lo ha resuelto.» (A. E.).
«Estará enfermo *pués* no viene.» (Salvá).
«*Pués* que tal es el estado de las cosas, tratemos de aplicar algún remedio». (Salvá).

Aquells que parlant o escrivint en català donen també a la conjunció *doncs* l'accepció causal del *pués* castellà traduirien les frases anteriors així o per l'istil:
«Sofreix la pena, *doncs* vas cometre la falta».
«Ho deu haver examinat *doncs* ho ha resolt».
«Deu estar malalt *doncs* no ve».
«*Doncs* que tal es l'estat de les coses tractarem d'aplicar-hi algun remei».
En aquestes frases fóra correcte emplear les conjuncions causals *puix que* o *ja que* com corresponents al *pués* castellà empleat en la seva accepció causal; mai el *doncs*.

Perquè s vegi que hi ha qui es capaç d'usar el *doncs* català en correspondencia exactament an el *pués* castellà empleat en els casos anteriors en sentit causal o esplicatiu bastarà citar els següents exemples copiats, llevats els dos últims, dels primers números de periodic que ns han vingut a les mans.

Exemples de l'empleu incorrecte del **doncs** en el sentit **causal** propri del **pués** castellà i rectificació d'aquest error

«En això va passar iorsa de civils conduint al acusat. Els amotinats van apedregar »la forsa, resultant un civil greument ferit.

»Els civils van enjegar trets en l'aire, inútilment, *doncs* (1) els esvalotadors van »seguir apedregant y fent foch ab revólvers.

»Aleshores els civils van fer foch sobre la gent, resultant un mort y varis ferits.»

«Se tracta, doncs, (2) d'un moviment de protesta general, *doncs* (3) Barcelona aquesta »vegada com sempre, sent com afront seu, el que proven de llensar sobre qualsevol »comarca catalana.»

»Es urgent adquirir terrenos pera parchs y jardins, *donchs* (4) cada dia aumentaràn de »valor. Es d'urgencia també l'Escola de Cechs y Sorts-muts, y la creació de dos grupos »escolars. En quant a la Biblioteca Popular, se'n montarà una d'interna, *donchs* (5) la defi»nitiva s'havia de construir en uns terrenos que ara estàn en litigi.»

«Consti, donchs, (6) que pera que Barcelona consegueixi lo que es degut, se necessita »un alcalde que tracti de tu als ministres.

»Això es lo que censurem, això es lo que no volem, y sentiria que's cregui que 'l »censuro personalment, cosa a que jo may m'hi propassaré *donchs* (7) tots coneixem les »bones condicions personals que l'adornen».

«Féu veure la conveniencia que tenen tots els catalans a formar part del Catalanis»me, *doncs* (8) es un moviment reinvindicador de tot un poble, y, per lo tant, tenen dever »de cooperarhi tots els fills de Catalunya, sia la que's vulga la seva especial manera de »pensar en qüestions polítiques, religioses y socials.

»Don Josep M.ª Roca, expresident de l'«Unió», ab la seva peculiar eloqüencia, reco»manà l'ús del nostre idioma en les relacions particulars y públiques, *doncs* (9) prou bella »es nostra parla pera que 'ls catalans l'usin a tots moments, puix (10) en cas contrari, »l'anatema de Dant cauria al damunt del poble català.

»Don Manel Folguera y Durán, del «Centre Català», de Sabadell, féu constar que »nosaltres no som egoistes, *doncs* (11) al treballar per la completa Autonomia de Catalu»nya, no neguem el dret indiscutible que tenen tots els fills de les altres nacionalitats »que composen l'Estat espanyol a regirse per ells mateixos.

»Y finalment s'aixecà a parlar el Dr. Martí y Julià, resumint acertadament tot lo »exposat.

»Acabà manifestant que's deixin de miseries locals y s'agermanin tots, *doncs* (12) així »ho reclama la Patria.

«En resum, un acte que no dubtem donarà abundosos fruits, *doncs* (13) així se'n des»prèn dels comentaris que feien escalencs de totes les classes socials y criteris polítics».

«Per altra part, jo no podia deixar de pendre part en aquest debat, *donchs* (14) algú »ho podria pendre com a falta de valor de les meves conviccions per part meva, *donchs* (15) jo vaig ser un dels que, en la sessió passada, vaig censurar al alcalde de R. O. y parlaré també, perque crech que l'alcalde està mal informat respecte a la sessió »darrera y al alcans de lo que en ella's va dir.»

«Pera un pressupost de 29 milions, la propietat urbana sols paga 800.000 pessetes »que en sos 8 10 procedeixen de propietaris que no beneficien ab les obres, *donchs* (16) »els del interior, res tenen que veure ab les millores dels pobles agregats, quals propie»taris en cambi realisen moltes ganancies ab les urbanisacions dels seus terrenos».

Essent limitats els recursos de l'Hisenda municipal, y basantse especialment »en l'impost de consums, es impossible acumular al pressupost vinent el deficit del an»terior, *donchs* (17) l'acumulació de varis deficits acabaria per impedir tota operació. D'aquí la necessitat d'un extraordinari.»

«E *donchs* (18) aquesta es la mare de la ciencia, nos guardarem bé prou de menys»preuarla si no volem que la filla meresca lo dictat de borda».

«*Donchs* (19) no enrahonarien los flamants modernistes en la forma que-u fan, ni di»rien lo que diuen si tinguessen una escola de bones lletres... (Prolec de les *Lliçons* »*familiars de Gramàtica Catalana per Antoni Tallander*).» *Barña. 1899.* (L'Antoni Tallander o sia l'Antoni Bulbena es el preceptista de gramàtica catalana que més presum de coneixer i respectar les bones tradicions de l'epoca classica).

Els *doncs* senyalats ab els números 1, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18 i 19 són decididament incorrectes en les frases dessus citades. En totes elles es el *doncs* un castellanisme sintactic. Aquesta incorrecció hi desapareix posant en comptes del *doncs* les formules *ja que* (popular) *puix que, pus que* o *car* (literaries): totes elles conjuncions causals.

Els *doncs* senyalats ab els números 2 i 6, i el *puix* senyalats amb el n.º 10 són correctes; els dos primers essent usats en sentit deductiu; el *puix* citat empleat en el seu sentit causal.

La llengua parlada actual dins totes les seves varietats tampoc usa la particula *doncs* en cap accepció causal.

Les diferents varietats del català parlat que conserven viva la partícula *doncs* més o menys modificada (dòns, donques, donses, dò, idò, donc) l'empleen en la seva accepció deductiva, mai com conjunció causal. L'idioma valencià de la capital l'ha deixada morir substituint-la per la castellana *pués*, i adoptant per contaminació també el *pués* en sentit causal com en castellà, ha anat eliminant les formules antigues causals *puix que, pus que, car.* Sobre aquest fenomen de castellanisació que s'iniciava també en la parla del

Principat ha reaccionat feliçment la llengua literaria. S'explica perfectament l'eliminació que del *pués* en tots els casos fan alguns per medi del *doncs*. S'han adonat que ells i molta altra gent que senten al llur voltant diuen sempre parlant en català *pués* tenen a mà la partícula *doncs* i sense posar esment en que no té aquesta en bon català sentit causal l'adopten sempre en comptes del *pués*. Els escriptors valencians descastellanitzants no gosant emplear el *doncs* per què no l senten usar en la llengua pulida; tendeixen a usar el *puix* sempre que en castellà s'usa *pués;* sembla com si desconeguessin que l *puix* no pot esser conjunció deductiva equivalent al *doncs*.

Es necessari que algú faci un estudi historic complet de la conjunció *doncs* en la seva accepció deductiva i en les altres accepcions que puga tenir excloent-ne, va sense dir, tota accepció causal com decididament erronia. Aquest estudi deuria estendre-s també a les conjuncions causals catalanes, *per què, ja que, tota vegada que, pus que, car* i d'altres no citades aquí que potser fóra convenient introduir en la llengua literaria moderna.

En les meves lectures de català dels segles XIII, XIV, XV i XVI... no he trobat mai la partícula *don s* usada en sentit causal. Això no vol dir que puga afirmar en absolut que no hi hagi estat usada alguna vegada. En canvi l'empleu del *doncs* en sentit deductiu apareix a centes de vegades desde l'aparició del català escrit no interrompent-sen mai l'ús en la successió dels segles. No aniria malament que en cas d'haver-hi avui en dia algun partidari conscient del *doncs* causal fundés la seva opinió al·legant les raons on se recolza i acompayant-la de cites de l'epoca classica. Sempre contribuiria a il·lustrar aquest punt que es un de tants que convé deixar resolt definitivament.

Entretant com contribució a l'estúdi complet a fer de les conjuncions deductives i causals poso a continuació les següents citacions:

e si fa lo contrari, es per contrari, si *donchs* no s'esmena (Prolech).

Ara doncs, pus també ho deyts, nos sabem que vos sots privat del senyor rey de la amor que ho aytal dona. Cap. III.

Nos som aparellats, que hi façam tot ço que vos hi consellets. *Donchs,* senyors, a honor de Deus... huy ques dissapte... comencen (*) totsquants preu eres haja en Muntpeller a cantar misses... Cap. IV.

Senyor, dix En Conal Llanca, digats, *donchs* lo tractament aquest per que lavets mogut, no per que ho volets fer. Cap. XXX.

(Crónica de Muntaner. Edició Bofarull.)

— E que seras? — No res — *Donchs* no res eres abans que fosses engendrat?

— Axí ho crech, diguí yo. *(pag.* 10).

— *Donchs*, dix ell, tu creus ço que no has vist? *(pag.* 11).

— Ara *donchs*, dix ell, atten diligentment en aço quet diré *(pag.* 16).

— Con la anima rational *donchs* sapia e senta e visque, segueixse que es semblant a Deu, e per conseguent immortal *(pag.* 29).

Veges *donchs* si mereix principat entre ls seus *(pag.* 39).

— Si *donchs* a ymatge e semblança sua lo feu, qui gosara dir que l falés mortal? *(pag.* 54).

— Los aucells fan niu; les feres cerquen cavernes en que habiten; els peixos roques en que s meten. *Donchs* qui pot dir que no usen de raó? *(pag.* 711).

(Sompni de Bernat Metge. Edició Guardia)

Notes per fer un estudí comparatiu del doncs català amb la partícula corresponent en francès, en provençal i en italià

FRANCÈS

Donc. conj. 1.° Sert à marquer la conclusion qu'on tire d'un raisonnement. Vous avez fait une faute, il faut donc la reparer. Il se plaint on l'a donc maltraité. Je pense, donc Dieu existe, car ce qui pense en moi je ne le doit pas à moi même. «La Bruyère, XVI».

2.° Exprime en général qu'une chose est ou doit être consequence d'une autre. Donc un nouveau labeur à tes armes s'apprête. «Maltier, II, 12».

Donc votre aïeul Pompée au ciel a resisté, Quand il a combatu pour notre liberté. «Com. Cinna, II, 1».

Donc jusqu'à l'oublier je pourrais me contraindre, ID.

3.° Sert souvent de simple transition pour revenir au sujet après une digression.

4.° Sert à marquer une sorte d'étonnement, la surprise que l'on éprouve d'une chose à laquelle on ne s'attendait point.

O sort, voilà donc de tes coups? Et je n'ai donc vaincu que pour dépendre d'elle?

Je suis donc un témoin de leur peu de puissance? «Racine».

Mais pour quoi donc ces pleurs, ces regrets, cette fuite? «Voltaire».

Qu'est-ce donc que l'amour? a-t-il donc tant d'empire? «Voltaire».

5.° Sert aussi à rendre plus pressante une demande, un injonction.

Dites donc ce qu'il y a. Gare donc! «Litré — Dictionnaire de la langue française».

LLENGADOCIÁ MODERN

Dounc, adounc (m.), dounque (auv.), dounques (marb.), dounco, adounco ,(niç.), *douncos,* (l.), (rom. *donc, dunc, adoncs, donca, doncas,* dauph. *donc, donque,* cat. *doncs,* it. *dunque,* lat. *tunc*), conj. Donç alors.

Es dounc que, conséquemment.
Arribas dounco, amo danads
«M. Trussy».

Vivien douncos en alegresso.
«C. Brueys».

Douncos fan que rèn vous detèngue.
«G. Zerbin».

(No hi ha cap exemple en sentit causal).
Lou Tresor dóu felibrige. «F. Mistral».

ITALIÁ

Dunque. *Bocc. nov.* 12, 13. Va *dunque,* desso la donna, e chiamalo.

Dant. Purg. 1, Va, *dunque,* e fa che tu costui ricinge D'un quinco schietto. Petr. son. 20. Cercate *dunque* fonte più tranquilla. *Buon. rim.* 17. Se il mio mal vi contento, Mia dolce e fiera stella, Che sarà *dunque* colla morte mia?

Red. Cons. 1.213. Cse si ha *dunque* presentemento ad operare per servizio di questa buona signora? — Senza *dunque* altri previi medicamenti, farei es.

(No hi ha cap exemple de dunque en sentit causal).
Vocabol. delle Lingua Italiana de Giuseppe Manuzzi.

Regla pràctica per saber els casos en que l pués castellà no s pot traduír posant doncs.

El *pués* castellà té un sentit causal sempre que en la frase pot esser substituit per *por que, ya que, toda vez que,* en els quals casos té'l català a la seva disposició les conjuncions *ja que, tota vegada que, per que, puix que, pus que, car;* emperò mai la fòrmula *doncs.*

CONCLUSIÓ

L'us en sentit causal del *doncs,* deu esser definitivament desterrat de la llengua catalana ja que comporta evidentment un castellanisme sintactic, no solament innecessari sinó encara manifestament empobridor de l'idioma.

Del *Dr. Bernhard Schädel,* de l'Universitat de Halle (Alemanya).

Über die Zukunft der katalanischen Sprachstudien.

Meine Herrn,

Die Kommission, von der dieser erste katalanische Sprachkongress in die Wege geleitet wurde, hat die Liebenswürdigkeit besessen den Rednern katalanischer Nationalität, die hier vom Standpunkt der Katalanen selbst das katalanische Volk von der Notwendigkeit einer gründlichen Erforschung und wissenschaftlichen Pflege seiner Sprache überzeugen, auch eine Anzahl ausländischer Philologen beizugesellen. Ich bitte Sie zunächst mich auch an dieser Stelle meinen lebhaften Dank aussprechen zu lassen, den ich als Deutscher für diese grosse, auch meiner Person durch eine solche Einladung zum Kongress erwiesene Ehre empfinde. Der bescheidene Beitrag, den ich zu dem Werk des Kongresses zu liefern vermag, möge Ihnen allen ein schwaches Zeichen der Sympathie sein, die ich für die philologischen Bestrebungen empfinde, die den intellektuellen Teil dieser Regeneration Kataloniens begleiten.

Es ist fürwahr ein grossartiges, einzigartiges Schauspiel für uns Ausländer, die wir unbeteiligt und aus der Ferne die kulturelle Entwicklung der iberischen Halbinsel beobachten, zu sehen, wie in diesem fortschrittlichsten Teile Spaniens, speziell in den zentralen Provinzen Kataloniens und auf den Balearen, ein besonnener und stetiger Kulturfortschritt sich vollzieht, dessen wertvollste Grundlage ausser der wachsenden materiellen Kultur Kataloniens die unvergleichliche Liebe des katalanischen Volkes zu seiner Muttersprache ist. Der erste Kongress der katalanischen Sprache, ein Kongress, der in seiner Eigenart einzig dasteht im Geistesleben der Völker der Gegenwart, und der Entusiasmus seiner Teilnehmer ist der deutlichste und greifbarste Beweis für diese bewundernswerte Liebe des katalanischen Volkes zu seiner Sprache.

Die Frage, die dieser Kongress sich stellte und die an dieser Stelle beredte und sachkundige Redner in der mannigfachsten Weise in Einzelfragen auflösen und durch die Behandlung ihrer speziellen Themata illustrieren, die Frage nämlich: "ist das Studium und die Pflege der katalanischen Sprache berechtigt und notwendig?", sie ist durch das Zusammentreten des Kongresses an sich und durch die Thatsache, dass zahlreiche katalanische und ausländische Philologen hier mitwirken, bereits deutlich genug beantwortet. Für Sie alle, meine Herrn, ist diese Frage keine Frage mehr. Die Zeiten sind vorüber, in denen die Ignoranz dem Katalanischen den Charakter einer Sprache, eines lebens= und entwicklungsfähigen Kulturidioms abzusprechen wagen konnte. Heute, auf diesem Kongress inmitten des regen intellektuellen und industriellen Lebens Barcelonas, ist der Beweis dafür nicht mehr nötig, dass innerhalb des spanischen Kulturlebens der Gegenwart der "Geni català", der kürzlich von Joseph Falp y Plana episch besungen wurde, und die schöne Sprache, in der dieser "geni" zum Ausdruch kommt, ein wahrhaftiger und wertvoller Kulturfaktor ist. Dass Katalonien ein Recht hat das Studium und die Kenntnis dieser seiner Sprache zu beleben und zu fördern, das kann heute nur noch von böswilligen Ignoranten bezweifelt werden.

Heute handelt es sich um weit wichtigere und schwierigere Fragen. *Wie* kann diese Förderung erfolgen? Wie ist es möglich der katalanischen Sprache, die im Mittelalter und in dem renaixement des 19. und 20. Jahrhunderts eine üppige *literarische* Kultur aufweisen kann, auch eine *philologische* Kultur, wie sie andere Schriftsprachen Europas besitzen, zu geben? Welchen Weg hat die katalanische Philologie in Zukunft zu beschreiten? Wie soll sie sich verhalten, um das literarische Leben der Gegenwart würdig zu begleiten? Wie kann diese bewundernswerte Liebe vieler comarques zur Sprache, die einzigartige philologische Begeisterung auch der illiterats, das reiche Wissen und die frische, echt katalanische Arbeitskraft der literats nutzbar gemacht werden für eine zielbewusste, systematische Erforschung der Sprache, für den Aufbau des gewaltigen Werkes der katalanischen Grammatik? Wie kann dieser erste Kongress auch für die Zukunft fruchtbar werden durch Anregung und Förderung der philologischen Studien, wie kann er dem literarischen Leben der katalanischen Sprache *die nötige wissenschaftliche, philologische* Grundlage geben, der innerlichen Festigung und Bereicherung dieses Idioms dienen?

Von den verschiedensten Rednern sind, wenn ich mich nicht irre, *im Einzelnen* scharfsinnige Beiträge in dieser Richtung geliefert worden. Gestatten Sie, meine Herrn, dass ich Ihnen einen neuen Vorschlag unterbreite, der uns meiner Ansicht nach diesem grossen Ziele näher bringen kann. Das Interesse, welches nicht nur für mich, sondern auch für viele andere Philologen Deutschlands und anderer Länder jeder wirkliche Fortschritt in dem Studium der katalanischen Sprache als einer romanischen Sprache besitzt, veranlasst mich als Ausländer Ihnen dieses Projekt zu skizzieren.

Die Kürze der Zeit, die mir zur Verfügung steht, gestattet mir nur das Wichtigste hervorzuheben.

Das Studium der katalanischen Sprache, wie es bisher betrieben wurde, leidet meiner Ansicht nach an gewissen Schwächen, denen entgegengearbeitet werden kann. Gewiss ist im Laufe des 19. Jahrhunderts eine starttliche Anzahl tüchtiger katalanischer Philologen aufgetreten, und jeder von ihnen hat sein Möglichstes zur Förderung der katalanischen Sprachforschung beigetragen. Man hat sich bestrebt die Grammatik der katalanischen Schriftsprache der Gegenwart zu schreiben. Nach der praktischen und nach der wissenschaftlichen Seite hin ist mit Begeisterung gearbeitet worden. Speziell im Laufe der letzten zwei Jahrzehnte haben tüchtige Sprachforscher, deren Namen Sie alle kennen, mit ihrer ganzen Kraft sich an dem Werke beteiligt. Auch einige ausländische Philologen haben in den letzten Jahren einzelne Teile des Landes bereist und und mehr oder minder wertvolle Studien über die Sprache der Gegenwart geliefert.

Trotzdem, das wollen wir uns nicht verhehlen, ist im Hinblick auf eine *wissenschaftliche* Erforschung des katalanischen noch vieles, vielfach sogar noch alles zu thun. Ich glaube es ist nicht zu gewagt, wenn man behauptet, dass selbst die Summe aller bisherigen Leistungen der katalanischen Philologie nur einen sehr, sehr kleinen Teil dessen ausmacht, was mit den heutigen Mitteln der Sprachwissenschaft geleistet werden könnte. Ohne Zweifel ist eine sehr wichtige, vielleicht die wichtigste Grunlage des renaixement der katalanischen Sprache *die gründliche Kenntis der Sprache in ihrer Gesamtheit.* Wenn dies aber wahr ist, dann ist diese Grundlage noch zu schaffen.

Wir besitzen heute bereits sehr viele Ausgaben altkatalanischer Literaturwerke. Wir besitzen aber noch keine zugleich erschöpfende und zugleich wissenschaftliche Arbeit *über die Sprache* dieser Literaturwerke. Und ebensoschlecht ist es mit der Kennt-

nis der katalanischen Sprache *von heute* bestellt. Hiervon kann sich jeder Katalane überzeugen, der sich die Mühe nimmt die verschiedenen comarques zu bereisen und ihre Sprache zu beobachten.

Ich habe vor einigen Wochen zusammen mit Dr. Alcover in über 50 Städtchen und Dörfern der katalanischen Pyrenäen, in Roussillon und in den Provinzen Lleida, Barcelona und Girona Stunden und Tage mit Bauern und illiterats zusammengesessen, um ihre Sprache, (das heisst die Aussprache, die Flexion, den Satzbau und den Wortschatz, kurzum die Grammatik und das Wörterbuch) der einzelnen comarques zu studieren. Das Wichtigste, was wir auf dieser Excursion gelernt haben, ist die Tatsache, dass man noch sehr wenig weiss von dem, was die katalanische Sprache von heute in ihrer Gesamteit ist.

Mancher, dem wir in jenen öden Tälern begegneten, schüttelte über unsere Arbeit erstaunt den Kopf. Manchen schien es eine fruchtlose Beschäftigung zu sein, von dem Munde alter Bauernweiber oder ungebildeter Analphabeten sich sagen zu lassen, wie man dieses oder jenes Wort ausspricht oder wie man das Verbum *mirar* flektiert. Wozu das alles? Ein junger Mann in Montlouis belehrte uns sogar, dass man in Montlouis ein sehr schlechtes Katalanisch, nämlich einen Dialekt, ein "patuès" spreche, dass das Katalanische eine *llengua* sei, die schon längst eine Grammatik hat, und dass man diese Grammatik in Barcelona kaufen könne!.

Diese Ansichten, meine Herrn, über das Studium der kat. Sprache sind nicht erstaunlich, wenn sie von jemand ausgesprochen werden, der in philologischen Dingen nicht bewandert ist. Nicht jedermann ist fähig einzusehen, dass die Aussprache von Sort oder Puigcerdá, von Játiva oder Manacor ebensogut eine katalanische ist als die von Barcelona oder Girona, dass das Studium des Dialektwörterbuchs, wie es von Mossen Alcover und vielen Mitarbeitern unternommen wird, nicht zu einer Zersplitterung und Dezentralisation, sondern zu einer Bereicherung und innerlichen Festigung der Sprache dient.

Leider sind aber auch viele Gebildete in Katalonien, sogar viele filòlechs noch nicht zur Überzeugung gekommen, dass das wissenschaftliche Studium der lebenden katalanischen Sprache nicht allein in dem Studium der Sprache von Barcelona und seiner Schriftsteller besteht. Was heute dringend nötig ist, ist das Studium der Sprache *aller* comarques, der Dialekte! Viele, die heute philologische Bücher schreiben, glauben in der Sprache, *die sie selbst reden,* auch schon die *ganze* katal. Sprache zu kennen, halten Excursionen zum Studium der Sprache anderer comarques für überflüssig. Das ist ein grosser Irrtum, meine Herrn; eine Sprachform oder eine paraula ist deshalb nicht "dolenta" weil sie zum Beispiel nicht in Barcelona, sondern nur in einer entfernten comarca existiert! Alles was in der Rede *irgend einer* comarca existiert, ist katalanisch und hat darum *ein Anrecht auf eine philologische Bearbeitung.*

Die Vernachlässigung des Dialektstudiums, meine Herrn, kann nur erzeugt werden durch eine betrübende Gleichgültigkeit gegenüber der wahren, lebendigen *Sprache des Volkes,* gegenüber der reinsten und unerschöpflichsten Quelle für jede Sprache, die wirklich gross werden will. Diese Gleichgültigkeit hat bekanntlich auf dem Gebiet der spanisch-kastilischen Sprachwissenschaft dazu geführt, dass heute, wo zum Beispiel in Italien, Frankreich und Deutschlaud eine stattliche Schar von Gelehrten im Studium der *Dialekte* ihr Lebenswerk erblickt, noch kein einziger Dialekt kastilischer Provinzen

mit wirklich wissenschaftlicher Gründlichkeit *auf Grund von Studien an Ort und Stelle erschöpfend* bearbeitet worden ist.

Ein grosser Schritt zur Vermehrung der Kenntnis katalanischer Dialekte ist durch die Gründung des gewaltigen "Diccionari de la llengua catalana" des Dr. Alcover, das Sie alle kennen, getan worden. Ein zweiter grosser Schritt in derselben Richtung bleibt noch zu tun. Es ist die Gründung eines Zentrums für katalanische Sprachstudien überhaupt, insbesondere für die philologische Erforschung der katalanischen Dialekte der Gegewart nach der grammatischen Seite hin. Ein solches Institut würde, wenn es auf die richtige wissenschaftliche Basis gestellt würde, meiner Ansicht nach allein im Stande sein unter den gegenwärtigen Verhältnissen der katalanischen Philologie die richtigen Wege zu zeigen, sie und damit die geistige Bewegung der Gegenwart von der philologischen Seite aus zu fördern.

Zwischen den wenigen Autoren, die sich heute mit der katalanischen Grammatik beschäftigen, existiert eine nur sehr geringe, häufig sogar gar keine Beziehung. Ein Zusammenarbeiten fehlt; ja es wird sogar viele Energie in unnützer Polemik verschwen det. Katalonien besitzt, wie Sie wissen, ebensowenig wie das übrige Spanien eine offizielle Vertretung der katalanischen Philologie, *es fehlt an einem Zentrum für katalanische Sprachstudien.* Viele Autoren stehen isoliert da, viele sind Autodidakten, die in Ermanglung der nötigen Schulung in ihrer Isoliertheit auf Irrwege geraten. Es existiert keine sprachwissenschaftliche Schule, in der sie sich heranbilden können. Es fehlt aber vielfach auch — und das ist das zweite, worunter die katalanische Philologie leidet und wordurch ihre Fortschritte gehemmt werden — die unentbehrliche Beziehung zu den gewaltigen Fortschritten, die die Sprachwissenschaft im Allgemeinen und nicht zum mindesten die romanische Philologie in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts gemacht hat.

Die Aufgabe, die grammatische Beschaffenheit der katalanischen Sprache aller Zeiten, insbesondere der heute in zahlreichen, zum Teil sehr schwer zugänglichen comarcas gesprochenen katalanischen Dialekte gründlich zu erforschen, *ist eine Riesenafgabe.* Für einen Einzelnen ist sie, und wenn er sein Leben lang daran arbeiten wollte, unerfüllbar. Nur eine Arbeit *Mehrerer,* und zwar eine *planmässige* Arbeit, kann zum Ziele führen. Die erste Aufgabe eines solchen wissenschaftlichen Sprach-Instituts ist es also eine kleine Gruppe von Mitarbeitern heranzubilden.

Ich glaube, dass in einem Lande, dessen Entusiasmus für die Sprache die Gründung des «*Diccionari*» des Dr. Alcover möglich gemacht hat, auch die Sammlung der nötigen Kräfte für das Institut der "*gramàtica*" möglich ist. Freilich, nicht jeder, und wenn sein Entusiasmus auch noch so gross wäre, darf als eine vollwertige Kraft zur Mitarbeit an diesem Werke betrachtet werden. Zum Studium der katalanischen Dialekte zum Beispiel der Provinzen Valencia oder Lleida gehört nicht nur Entusiasmus, sondern auch eine grosse Arbeitskraft und eine jugendliche Gesundheit. Es ist nicht Jedermanns Sache die steilen Täler von Andorra zu durchwandern oder wochenlang auf dem Maultier zu reisen.

Es gehört aber auch dazu eine Sache, die sich seltener findet als Entusiasmus ünd Gesundheit: eine sehr genaue Bekanntschaft mit den Errungenschaften und der Methode der romanischen Philologie, von der die katalanische Philologie ein einzelner Zweig ist, und mit deren Problemen sie auf das engste verknüpft ist. Und es gehört endlich dazu phonetische Begabung und Schulung und praktische Erfahrung in der systematischen Aufnahme der Dialekte an Ort und Stelle.

Auch diese letzteren Dinge, meine Herrn, glaube ich, lassen sich finden. Wenn es gelingt, junge wissenschaftlich veranlagte Gelehrte für das Institut zu gewinnen, wenn Männer in Katalonien existieren, die sich entschliessen sich eine systematische Ausbildung in der romanischen Philologie, die unter den gegenwärtigen Verhältnissen in Spanien unmöglich ist, durch Studienaufenthalte in anderen Ländern zu holen — 3 oder 4 solcher Forscher im Anfang und 6 oder 8 späterhin wären meiner Ansicht nach die richtige Anzahl, um eine erspriessliche Thätigkeit dieses Instituts in die Wege zu leiten—, dann wäre die systematische, wissenschaftliche Erforschung der katalanischen Sprache in ihrer Totalität, die heute noch so sehr fehlt, gesichert. Denn in gleicher Weise könnte das Institut das Studium sowohl der lebenden Sprache, de *Dialekte*, als auch der Sprache *mittelalterlicher* Glanzzeiten durch die linguistiche Bearbeitung ihrer Literaturwerke betreiben.

Eines allerdings ist nötig, wenn diese planmässige Kollektivarbeit ihr Ziel ganz erreichen soll: es genügt nicht, dass in einem solchen Institut für katal. Sprache rohe, unverarbeitete Bausteine zusammengetragen werden. Es müssen auch *Baumeister* in diesem Institut wirken, die jene jugendlichen Kräfte für ihre hohe Aufgabe erziehen, die neue Mitarbeiter im Dialektstudium schulen, ihre Forscherarbeit organisieren und leiten, und aus ihrem Material ein gewaltiges linguistisches Gebäude errichten: die Grammatik der katalanischen Sprache in höherem, wissenschaftlichem Sinne.

Die Tätigkeit des Instituts hat demgemäss eine *zweifache* zu sein: eine *sammelnde* und eine *publizierende*. Die erstere besteht in einer Reihe gründlicher Forschungsreisen durch sämtliche comarques und in einem systematischen Studium der altkatalanischen Autoren. Die zweite in einer geordneten Niederschrift, sprachgeschichtlichen Bearbeitung und periodischen Publikation jener linguistischen Materialen. Für diesen lezteren Zweck würde ich die Gründung einer streng wissenschaftlichen philologischen Zeitschrift empfehlen, die das Organ dieses Institutes werden würde, alle Ergebnisse seiner Arbeit jedermann zugänglich machen und zur selben Zeit die philologische Kultur in Katalonien fördern würde.

Eine der ersten Aufgaben, die im Einzelnen das Institut in Angriff zu nehmen hätte, wäre die Begründung und der Ausbau des *linguistischen* Atlas von Katalonien. Auch dies ist ein Werk, dessen Vollendung, wenn es dem heutigen Stand der Sprachwissenschaft entsprechen soll, einem Einzelnen seines Umfangs wegen nie möglich sein wird. Ein linguistischer Atlas, wie ihn die Wissenschaft heutzutage fordert, ist nicht, wie vielfach geglaubt wird, eine einzige Karte Kataloniens, worauf das ganze Gebiet nach seinen sprachlichen Verschiedenheiten in verschiedene, in verschiedenen Farben angemalte Teile eingeteilt wird. Nichts wäre verkehrter als die Ansicht, dass man ein linguistisches Gebiet kurzer Hand in Dialekte und Subdialekte einzuteilen vermag, wie man ein politisches Gebiet in Provinzen und Distrikte einteilt. Eine solche Einteilung würde viele starke Irrtümer begehen.

Ein linguistischer Atlas hat diese Aufgabe nicht. Ein linguistischer Atlas nach modernen Prinzipien besteht *nicht aus einer oder einigen Karten mit Grenzlinien darauf*, sondern aus einer Masse von vielen Hunderten von Karten, deren jede möglichst alle pobles des betreffenden Gebietes verzeichnet und deren jede für eine bestimmte Verbalform oder bestimmte syntaktische Verbindung aus allen diesen pobles die an Ort und Stelle aufgenommene dialektische Form angiebt. Einen solchen umfangreichen Atlas besitzt Frankreich in dem "Atlas linguistique de la France" von Gilliéron, und

auch in der Schweiz, Deutschland und Rumänien sind ähnliche Atlanten im Entstehen begriffen. Sie erfordern eine mühevolle Sammlerarbeit und zur Publikation bedeutende Geldmittel: kein Institut wäre darum geeigneter einen solchen Atlas linguistique auch in Katalonien anzufertigen als das Institut für katalanische Sprache, mit dessen Projekt Sie, meine Herrn, in grossen Zügen bekannt zu machen ich an dieser Stelle die Ehre habe.

Die Kürze der Zeit, die hier jedem Redner zugemessen ist, verbietet es mir *im Einzelnen* die Organisation der grammatischen Studien in Katalonien zu behandeln. Noch manche interessante und, wie mir scheinen will, für die sprachliche Zukunft Kataloniens wichtige Frage knüpft sich an das Projekt des Instituts, das ich hier nur skizzieren konnte. Ich behalte mir vor an anderer Stelle darauf zurückzukommen, wenn es sich zeigen sollte, dass dieses Projekt gleich anderen nationalen Werken in Katalonien Beifall und Unterstützung findet.

VERSIÓ CATALANA DE MN. ALCOVER

Sobre 'l pervindre dels estudis llingüístichs catalans

SENYORS:

La Comissió que dirigex aquest primer Congrés de la Llengua Catalana ha tenguda l'amabilitat d'unir un nombre de filòlechs estrangers a n-els oradors de nacionalitat catalana que aquí, desd'el punt de vista del català metex, tracten de convèncer la gent d'aquí de la necessitat d'un escorcoll fonemental y d'un manteniment científich de la seua llengua. Jo us demàn que 'm dexeu espressar ara metex a n-aquest lloch lo viu agraiment qu'esperimenta mon cor com alemany per aquexa honor tant grossa qu'heu feta a la meua persona convidantme a n-el Congrés. El corresponent tribut qu'estich en estat de rendir a l'obra del Congrés, que puga esser a tots vosaltres una mostra modestíssima de la simpatia qu'esperiment per l'agradós moviment de cultura de Catalunya y antes que tot p'els treballs filològichs qu'acompanyen la part intel-lectual d'aquexa regeneració de Catalunya.

Es un espectable grandiós y únich, per nosaltres estrangers qu'observam imparcialment y de lluny el desplegament cultural de la península ibèrica, el veure com a n-aquexa avansadíssima part d'Espanya, especialment en la regió central de Catalunya y en les Balears, se fa un progrés de cultura prudent y estable, la base apreciabilíssima del qual, ademés de la crexent cultura material de Catalunya , es l'incomparable amor del poble català a la seua llengua materna. El primer Congrés de la llengua catalana, un Congrés qu'en la seua idiosincracia sols se troba dins la vida intel-lectual dels pobles d'avuy, y l'entusiasme dels que hi prenen part es la proba més clara y més acorada d'aquexa amor admirabilíssima del poble català a la seua llengua.

La qüestió qu'aquest Congrés se proposà y qu'en aquest lloch oradors entesos y eloqüents de tantes de maneres solventen y esclarexen sostenint llurs temes respectius, axò es, la qüestio de *si cal* y de *si es necessari* l'estudi y *manteniment de la llengua catalana*, queda ben clarament contestada ab la reunió del Congrés y ab el fet de que hi treballen plegats molts de filòlechs catalans y estrangers. Per tots vosaltres, senyors, aquexa qüestió ja no es tal qüestió. Ja es passat aquell temps que l'ignorància poria arriscarse a negar a n-el català el caràcter de llengua y d'idioma culte, vitench y capaç de desplegament. Avuy a n-aquest Congrés dins la vida intel-lectual y industrial de Barcelona tant desxondida, la demostració d'axò ja no es necessària, puys dins la cultura espanyola d'avuy el *geni català*, que fa poch En Joseph Falp y Plana cantà tant senyorívolament, y la bella llengua en la qual aquex *geni* desplega ses ales, es un factor de cultura de debó y ple de valor. Que Catalunya té 'l dret de reviure y d'impulsar l'estudi y conexensa d'aquesta llengua seua, sols poren posarho en dupte ignorants de mala rel.

Se tracta avuy de la qüestió més important y dificultosa. ¿Com s'ha de promoure y dur a cap aquest estudi, y conexensa? La llengua catalana, que presenta en l'Edat Mitja y dins el renaxement dels sigles XIX y XX tot una literatura eczuberant, ¿com ho ha de fer per donarse ara una cultura filològica com la posseexen les altres llengues literàries d'Europa? ¿Quin camí ha de fer la filologia catalana en lo futur? ¿Com s'ha de conduir per acompanyar dignament la vida literària d'avuy, el renaxement actual? ¿Com s'ha d'aprofitar aquexa amor meravellosa que senten *per la* llengua moltes de comarques, aquex entusiasme filològich tant particular, fins dels iliterats, y els sòlits conexements y la forsa p'el treball dels literats, tant fresca y genuinament catalana; — ¿com s'ha d'aprofitar tot axò per l'escorcoll de la llengua, conscient y sistemàtich, y per l'alsament de l'obra ardida de la Gramàtica catalana? ¿Com pot aquest primer Congrés resultar fructuós en lo futur per l'impuls y foment dels estudis filològichs? ¿Com pot ell donar a la vida literària de la llengua catalana el fonament indispensable, científich y filològich y servir per la consolidació interna y enriquiment d'aquex idioma?

Ben diferents oradors, si mal no m'err, han rendits enginyosos tributs encaminats a tal objecte. Permeteume, senyors, que us presenti una nova proposició, que mos puga acostar a la meua manera de veure segons aquest gran ideal. L'interès que, no sols per mí, sinó també per molts d'altres filòlechs d'Alemanya y d'altres terres, oferex qualsevol progrés en l'estudi de la llengua catalana com a llengua romànica, me posa a n-el cas, com estranger, de bosquetjarvos aquex projecte.

La curtedat del temps de que dispòs, me permet tant sols apuntar lo més capdal.

L'estudi del idioma català, com fins ara era duyt, patia, segons la meua manera de veure, de certes fluxedats, que 's poden esveir prou bé. Es cert que durant el sigle XIX aparegué tot un estol de distingits filòlechs, y cada un d'ells contribuí, fins allà ont pogué, a promoure l'escorcoll llingüístich del català. N'hi hà qu'han provat d'escriure la gramàtica de la llengua escrita actual. P'el cayre pràctich y p'el científich han treballat ab entusiasme. Especialment durant els derrers vint anys, distingits escorcolladors llingüístichs, que tots conexeu prou, han presa part en la tasca ab tota llur forsa. També alguns filòlechs estrangers, dins aquests derrers deu anys, han recorregudes determinades comarques de la terra catalana y han publicats estudis, més o menys preciosos, de la llengua d'avuy.

Ab tot y axò, y no hu volem dissimular jens, per un escorcoll científich de la llengua catalana, no sols de l'Edat mitja, sinó també d'avuy, manca a fer molt encara, per no dir tot. No crech que sia arriscarse massa si un sostén fins y tot que la suma de tots els traballs fets fins aquí de la filologia catalana, sols una molt petita part d'ells donen lo que ab els medis actuals de la ciència filològica porien haver conseguit. Sens dupte es una base ben important, potser la més important del renaxement de la llengua catalana, la conexensa fonamental de la llengua en son conjunt. Si axò es ver, encara manca posar aquexa base.

Posseim avuy ja ben moltes d'edicions d'obres literàries del vell català. No posseim encara sobre la llengua d'aquexes obres cap estudi científich qu'agoti la matèria. Y també està ben enrera la conexensa de la llengua catalana d'avuy. Se 'n pot convèncer qualsevol català que 's prenga la molèstia de recòrrer diferents comarques y observar llur llenguatge.

Fa unes quantes setmanes juntament ab Mn. Alcover, dins una cincuantena de ciutats y viles dels Pirineus catalans, a n-el Roselló, a les provincies de Lleyda, Barcelona y Girona, hem tengudes converses, hores y dies, ab pagesos y iliterats per estudiar llur llengua, axò es, la pronúncia, la flecsió, l'estructura de la frase, y el tresor de mots, ab una paraula, la gramàtica y el diccionari de cada comarca en particular. Lo més important qu'hem après en aquexa escursió, es el fet de que encara 's sab molt poch de lo qu'es la llengua catalana d'avuy en son conjunt y totalitat.

En trobàvem qualcún dins aquelles valls desamparades que durant la nostra feyna remenava 'l cap ple d'estranyesa. A qualcún altre li semblava qu'era una feynada, un destexinament ben en va axò de ferse dir de boca de pageses velles y d'analfabets incivils, sense llambroxar, com se pronuncia aquexa o aquell'altra paraula, y com se conjuga, per eczemple, el verb *portar*. ¿Aont treu cap tot axò? Un pollastrell a Mont-Lluís nos feu a sebre que allà 's parla un català molt dolent, es a dir, un dialecte, un *patués*, y qu'el català es una llengua que, ja fa temps, té una gramàtica, y qu'aquexa gramàtica la trobaríem a Barcelona.

Aquexes opinions, senyors, sobre l'estudi de la llengua catalana no son d'estranyar si les manifesta un qualsevol que no haja corregut en coses de filologia. No es capaç qualsevol de comprendre que la pronúncia de Sort o de Puigcerdà, de Xàtiva o de Manacor es igualment un metex idioma català com el de Barcelona o Girona; que l'estudi del lècsich dialectal, axí com l'ha emprès Mn. Alcover ab molts de col-laboradors, no servex per un esmicolament y desgavell de la llengua, sinó per enriquirla y per la seva consolidació interna.

Desgraciadament hi ha a Catalunya gent il-lustrada, molts de filòlechs, qu'encara no son arribats a la convicció de que l'estudi científich de la llengua catalana vivent no consistex sols en l'estudi de la llengua de Barcelona y de sos escriptors. Lo qu'avuy preferentment s'es mester, es l'estudi de totes les comarques, dels dialectes. Molts qu'avuy escriuen llibres filològichs, se creuen, ab la llengua qu'ells metexos escriuen, conèxer ja tota la llengua catalana, y tenen com a superfluxes les escursions per l'estudi de la llengua de les altres comarques. Axò es un'errada grossa, senyors. Una forma llingüística o una paraula no es *dolenta,* perque ella, per eczemple, no existex a Barcelona, sinó sols a una comarca llunyana. Tot alló qu'eczistex dins la conversa de cap comarca, es català, y té per tal motiu un dret d'esser estudiat filològicament.

La negligència de l'estudi dels dialectes, senyors, no més pot produirse per una acon-

goxadora indiferència envers de la vera y vivent *llengua popular*, en vers de la puríssima y inagotabilíssima font per tota llengua que de bon de veres vol devenir gran y gloriosa. Aquexa indiferència dins del domini llingüístich espanyol-castellà, ho sab tothom, es la causa de qu'avuy, per eczemple, a Itàlia, a France, a Alemanya un estol agosarat de sabis fan del estudi dels dialectes l'obra capdal de tota la vida, mentres cap dels dialectes de les províncies castellanes està estudiat de poble en poble y ab fonament científich de bon de veres.

Un gros progrés per millorar la conexensa dels dialectes catalans s'es fet ab l'organisació de la prodigiosa *obra* del *diccionari de la llengua catalana* de Mn. Alcover, que tots conexeu. Un altre avens més gros en la metexa direcció queda a fer. Es la fundació d'un *Centre* p'els estudis de llengua catalana sobre tot y en particular per l'escorcoll dels dialectes catalans actuals, p'el cayre gramatical. Sols una institució axí, si 's feya demunt una base científica com cal, estaria, a n-el meu entendre, en estat de mostrar, entre les actuals tendències de la filologia catalana, quin es el bon camí, y hi duria la gent, com també faria anar avant el moviment intel-lectual d'avuy, de la banda filológica.

Entre 'ls pochs autors ocupats avuy en la gramàtica catalana, hi ha sols relacions ben fluxes, y sovint no n'hi ha de cap classe. Manca un traball mancomunat y se son gastades moltes d'energies en polèmiques inútils. No hi ha a Catalunya cap representació de la filologia catalana, com no n'hi ha tampoch en tot Espanya. Falta un centre d'estudis llingüístichs catalans. Molts d'autors caplleven aillats; molts son autotidactes, els quals per falta de la insustituible disciplina escolàstica, dins llur aillament prenen per mals camins. No hi ha cap escola de ciència llingüística aont ells se puguen anostrar, y manca també ben sovint, y axò es lo segón de que patex la filologia catalana y que captura el seu progrés, la indispensable conexensa dels grandiosos avensos que la ciència del llenguatge en general y especialment la filologia romànica han fets durant la segona mitat del sigle XIX.

La feyna d'escorcollar de rel l'estat gramatical de la llengua catalana de tot temps y en particular dels dialectes catalans parlats avuy a moltes de comarques, en part molt difícilment accessibles, es una empresa de gigants. Per un tot sol, enque hi vulla ocupar tota la vida, es incumplible. Sols un treball de molts y fet bax d'un pla, pot donar un resultat acceptable. El segón objecte d'aquest Institut llingüístich científich, es de crear també un petit estol de col-laboradors.

Jo crech que a una terra aont l'entusiasme per l'idioma ha poguda congriar *l'obra del diccionari* de Mn. Alcover, també porà aplegar les forses necessàries per l'*Institut de la Gramàtica*. Francament, no qualsevol, per gros que sia son entusiasme, pot esser considerat com una forsa efectiva per la col-laboració a tal *obra*. Per l'estudi dels dialectes catalans, per eczemple, de la província de València o de Lleyda, no cal sols l'entusiasme, sinó una gran forsa de traball y una salut jovenívola. No es cosa que puga empendre un qualsevol axò de trescar les sobergues valls d'Andorra, axò d'anar tot una setmana demunt una bèstia.

Cal també per axò una cosa que no 's troba com l'entusiasme y la salut: un conexement molt ezcacte dels avensos y del mètode de la filologia romànica, de la qual es una branca especial la filologia catalana, y ab els problemes d'aquella està aquesta ben estretament nuada. Y son mester finalment dots fonètiques, disciplina escolàstica y conexensa pràctica del sistema d'aplegar els dialectes de poble en poble.

També aquexes derres coses, senyors, crech jo que 's dexen trobar. Si arribàvem a guanyar per l'Institut jovent instruit y científicament anostrat, si hi havia a Catalunya homes que 's resolguessen a procurarse, ab una temporada d'estudiar a l'estranger, una formació sistemàtica en la filologia romànica, que dins Espanya, axí com estam d'estudis actualment, es impossible, ab tres o quatre sabis axí per comensar y que més tart arribassen a esser sis o vuyt, a n-el meu entendre ja n'hi hauria prou per assegurar una profitosa activitat a n-aquex Institut. A-les-hores seria segura la investigació sistemàtica, científica, de la llengua catalana en la seua totalitat, qu'avuy tanta falta mos fa. Puys de la metexa manera poria aquest Institut dur a cap l'estudi tant de la llengua viva, axò es, dels dialectes, com de la llengua gloriosa de l'època mitx-eval per l'enquesta llingüística de les seues obres literàries.

Una cosa es absolutament necessària; si aquest traball col-lectiu bax d'un pla ha de arribar a bon terme, no n'hi ha prou que dins tal Institut per la llengua catalana se repleguin materials de construcció rònechs, sense llavorar. S'es mester que un o alguns mestres de construcció traballin dins aquest Institut, els quals treguin per llur enlayrada feyna aquelles forses jovenívoles que 'ls nous col-laboradors ab l'estudi dels dialectes qu'organisin y fassin llur feynada d'investigació, y que de llurs materials alsin un grandiós edifici llingüístich: la gramàtica de la llengua catalana en son sentit més alt y científich.

L'activitat de l'Institut ha d'esser de dues maneres: una de replegar y l'altra de publicar. La primera ha de consistir en una sèrie de viatges d'investigació a fondo per totes les comarques y en un estudi sistemàtich dels vells autors catalans. La segona ha d'esser una redacció ordenada, un traball d'història llingüística y una publicació periòdica d'aquells materials llingüístichs. Per aquest segón objecte, jo recomanaria la fundació d'una revista estrictament científica filològica, que seria l'orgue de l'Institut, y per via d'ella totes les ciències del seu traball serien accessibles a qualsevol y a n-el metex temps la cultura filològica rebria a Catalunya una bona empenta.

Una de les primeres feynes que particularment hauria d'empendre l'Institut per conte seu, seria la fundació y eczecució d'un atles llingüístich de Catalunya. Es una obra massa grossa per ferla un tot sol, si ha de correspondre a l'estat actual de la ciència del llenguatge. Un atles llingüístich, com el demana avuy en dia la ciència, no es, com sovint creuen, just un mapa de Catalunya aont vaja compartit tot el territori, segons les seues varietats llingüístiques, en diferents parts y les parts pintades de diferents colors. Res hi hauria tant desbaratat com creure qu'un pot distribuir un domini llingüístich en dialectes y subdialectes, com un dividex un domini polítich en províncies y subprovíncies. Una tal subdivisió duria a moltes y grosses errades.

Un atles llingüístich no té aquest objecte. Un atles llingüístich, segons els principis moderns, se compòn, no d'un o d'alguns mapes ab les retxes que marquen les fronteres, sinó d'una pila de centenars de mapes, cada un dels quals incloga tots els pobles possibles del domini de que 's tracta, y que indiqui per una determinada *paraula*, per una determinada *forma verbal*, per una determinada *frase sintàctica* la forma dialectal recullida a tots aquests pobles d'en un en un. Un atles axí, tant comprensiu, poseex la France ab l'*Atlas linguistique de la France* de Mr. Guilliéron, y a Suissa, a Alemanya y Rumania estàn en camí de posseirne, y per axò sostenen una tasca de replegar molt fexuga, y gasten una dinerada important per la publicació aquesta. De manera que cap entidat seria tant apropiada per enllestir a Catalunya un atles llingüístich d'aquesta

naturalesa com l'*Institut de la llengua catalana*, l'idea del qual tinch l'honor, senyors, de donarvos a conèxer aquí a grans pinzellades.

La curtedat del temps qu'estreny assí tots els oradors, me captura de tractar en particular de l'organisació dels estudis gramaticals a Catalunya. Moltes d'altres qüestions interessants y, segons la meua manera de veure, trascendentals p'el pervindre llingüístich de Catalunya, van lligades dins el projecte de l'*Institut*, qu'aquí sols poria indicar. Me reserv parlarne de bell nou a un altre lloch si resulta qu'aquest projecte com altres traballs nacionals a Catalunya troba bona acullida y qui li fassa costat.

De *D. Víctor Oliva,* de Vilanova y Geltrú.

Documents sobre 'l català parlat a SOPEIRA (Aragó)

Ab ganes de descansar alguns dies de pesades tasques escolars y de responsabilitats de negoci, estudiant ensemps un ambient de certa novetat literaria per una novela aleshores en projecte, vaig visitar en Agost de 1905 el poble de Sopeira, que 'm dexà una impresió inesborrable.

A la vora del riu Noguera Ribagorsana, límit natural d'Aragó y Catalunya, Sopeira ve a constituir el centre o capitalitat d'una comarca interessantíssima y molt poch estudiada, que s'estén cap a Catalunya fins a la Conca de Tremp y ben endintre de la provincia d'Osca, al Aragó, ab límits difícils de dilucidar, ja que's tracta d'una comarca llingüística. Quan me'n vaig fer càrrech, era massa tart per aprofitar degudament l'estada, qu'havía sigut poch preparada y tenía de ser rapidíssima.

Ab tot, les paraules apuntades a corre cuyta y tot seguit de ser oídes, m'han semblat prou interessants y prou nombroses pera esser publicades, ab l'esperansa de que algú les aprofiti algún dia. Totes han sigut notades a Sopeira, y axís, no he volgut generalisar res, poguent, qui desitji posseir quelcom més qu'axò, consultar les notes sobre la Gramàtica del comtat de Ribagorsa publicades en aquest metex volum per Mossèn Navarro y 'ls estudis de fonètica pirenenca de M. Saroïhandy, també endressats en forma de comunicació al Primer Congrés de la Llengua Catalana.

Convé advertir que la forma catalana qu'ha servit de comparació per trobar escepcionals, y per lo tant dignes de nota, les paraules apuntades, es la del Pla de Barcelona y Costa de Ponent, y ademés qu'aquest dialecte aragonès de la nostra parla no comensa bruscament a la ratlla fronterissa, sinó que ve preparat per transicions fonètiques y de vocabulari notables a Tremp, Talarn, Salàs... y que s'accentúen cap a Occident de la la Conca.

No menys notable que 'l llenguatge parlat es lo que del antiquíssim primitiu ne conserva la toponomàstica. Algunes notes vaig pendre allà metex, y posades per alfabet, aquí les publico, per esmena de publicacions oficials qu'acostumen a trascriure els noms a la castellana, aportantles sols ab aquells indicis que puguin guiar al estudiós futur qu'un dia les prengui com a material de travalls interessantíssims, immensament superiors a les forces meves.

En tercer lloch, y també per si servía, he transcrit uns pergamins procedents del arxiu conventual de Santa María d'Alaó, disseminat en els terrabastalls de 1835, que també en aquestes altures montanyenques tingueren un imbècil ressó y avui estàn en poder de varis particulars. Les cartes publicades tenen molt poch d'excepcional, no s'hi han de buscar grans fets polítichs ni noms de papes o reys; sols les indicacions de costums mitg-evals, els noms y les fòrmules poden interessar al curiós.

Però a qui voldríem interessar en aquestes notes, no millorades per cap esfors de travall personal, es als futurs mestres catalans, al cos docent que laboriosament va preparantse y que tindrà d'anar an aquestos recons de món, en que les fronteres del

català estàn amenassades y si be fins ara s'han defensat espontaniament, han de còrrer gran perill de reculada.

Les comarques del Ribagorsa son ignorades pel govern de Madrit: hi hà pobles que passen anys y anys sens que la vagant de mestre se proveexi; els habitants ho han de refiar tot dels cacichs; no hi hà camins ni carreteres; les incomptables riqueses naturals se perden; boscos, mines, conreus, remadería se troben en estat rudimentari, y com a pressagi de remei pera tot, el mestre català que hi anés, donantloshi nocions certeres y útils, arribaría a enrollarlo en les files de nostre grandiós moviment de deslliuransa y de progrés, y prepararía un futur camp a les activitats industrials de la gent del pla.

Plaume, mentres axó no arriba, donar públich testimoni del meu agraiment a En Joseph Bernadó y a son gendre Manel Tremossa, els meus hostes de Sopeira, no menys qu'a Miquel Bernadó, germà del primer, ab qui vaig fer el viatje y a totes les demés persones de Sopeira que 'm prodigaren llurs amabilitats.

LLISTA DE PARAULES CARACTERÍSTIQUES DEL PARLAR DE SOPEIRA

abrutit, embrutit. (Del fr. *abrutir*)
acalibar (de *caliu*), escalfarse, agafar calor.
acarrerador, eina de metall pera posar en ordre, es a dir, ab la deguda inclinació, les dents de les serres; aquesta operació es dita acarrerar.
acarrerar, fer pas, indicar un caminal en un prat, comensar a passar per un indret pera que'ls demés segueixin, guiar, conduir. També posar en ordre les dents de la serra *(sarre)* ab l'*acarrerador*.
acarrutxar, transportar un gran pes sobre corrons.
acllaridora, un insecte que va per sobre de l'aygua.
adelanto, *no tenir adelanto obert*, no ser franch, ser difícil d'abordar, no ser amable.
adés (com en italià *adesso*), are fa poch, pochs moments hà.
agarbarse, agafarse pera baralles.
agulla bastera, la que aquí anomenem agulla saquera.
aladrí, arada, rella.
albaca, aufàbrega.
albardó, forma especial de guarniment d'una cavalleria, lo que sustitueix a la sella.
alguassa, v. galfó.
almud, mida de capacitat pera grans; sis almuds fan un quartal, dos quartans una faneca, dos faneques una quartera.
almudella, mena d'arbre, alba negra.
allegar, alegar, aduir en justicia.
ametllera, arbre ametller.
amont, amunt.
an, any.
anell, per anyell, els corders, ovelles, de naixensa.
antipassat, avant-passat.
apatxar, agregarse, juntarse.
apetir, desitjar, cobejar, sentir gana. *Que li apetix?*
aprestir, amanir, preparar, arreglar.
apret, apretat, just d'espay, atapait.
aranyó, argilaga, planta molt punxosa de flor groga y també altres plantes de punxes.
arbella, bessa (cast. *arveja*).
argadell, s'ha de relacionar ab *els àrguens, els grans àrguens*, s'han de traure els *arguems* pera traginar els gegants deyen les velles.
armella, anella de ferre, pera les singles dels animals.
arriería, l'art o estat dels arriers.
arrestar, aturar, detenir (fr. *arrêter*).
arroba, l'arroba ordinaria té 36 lliures, la de llana 'n té 30.
arrullar, arriar, dexar anar, afluxar.
asclar, rompre, fer estelles. En alguna regió de parla castellana diuen *hacer asclas*.
así, v. astí. adv. en lloch de *aquí*.
astí y assí, alguns cops *sí* per aquí.

atalar, enganxar (f. *atteler?*).
atanye, atenye, atenre, agafar, assolir, aver o eure.
auca, òliva. FOLK-LORE: Quan canta l'auca al teulat, s'ha de morir algú a la casa.
aviar, avisar, advertir, amonestar, indicar.
aveyar, avesar, avesarse, acostumarse.
aumentació, aument.
axampar, agafar, atrapar, cassar.
axit, axís.
badeixo, bacallà.
balaga, dropo, mandre.
bancal del Rei, estensió de terra prop del riu, dins del terme de Sopeira; diuen la gent d'allà qu'a cada terme el Rei hi ha de tenir una proprietat o altre.
barca, albarca, una mena de calsat.
baptisteri, rebombori, escàndol, gran soroll descompost.
barbollear, grunyir les besties, produir una mena de ragoll.
barral, boteta de fusta pera portar el vi al de fora.
barrastas, del boig, esbojerrat, aturdit se diu qu'es un *barrastas.*
barzeral, en cast. *maleza,* herbes punxoses que priven el pas; esbarzerar.
batoch, un ou batoch, un ou dolent, buyt, sense rovell.
becat, forca de dos puntes qu'acaba per una de les bandes una axada especial, de l'altre banda 's diu galló y es com un càvech ordinari.
bidiguera, herba molt comú, de flor blanca, enredadora.
bimboleta, bola, esfèrula vegetal, gra de fruyta de forma rodona.
boiga, v. **boigons,** a Catalunya existexen families de nom Buhigues y Bohigues.
boigó, fer boigons, cubrir boigons; lo qu'en diuen formiguers les comarques barcelonines, un fex de sarments y llenya seca, al que's dona foch, cubrintlo després de terra y dexantlo cremar lentament.
bordegot, bordegàs, xicot, noy dolent.
borguilada, verdura, llegums pera menjar.
borrech (del cast. *borrego?*) els corders, ovelles, el 1.er any.
borrons, la borrons, el putot, la dona de mala vida, la bagassa o barragana.
borronada, la brotada dels ceps, de les plantes.
boscat, lloch de bosch.
bosquí, de bosch, frèstech, selvatje. (Axò fa pensar en que'l *conill* que es dit *porquí,* potser era dit antiguament *conill bosquí.*
bossuta, botarut (del fr. *bosse,* bony?)
botxar, moure's, (com el fr. *bouger,* d'etimología discutida).
botxó, petó, besada.
brena-bó, per Sant Gregori la festa del poble, s'en van al camp, a menjar a fora, y axís anomenen la brenada.
brocada, cap de brocada el cep ordinari (v. cep *neral*).
broma, catarata dels ulls.
bruxó, bruxoneda, pedregada.
bueta, capsa, (del fr. *boîte*).
ca, en *ca* de: p. ex.: *m'en vay a ca de Xacinto, vench de ca de Xoaquim, érem en ca de Agustí.*
calarse, tirarse a l'aigua, montar a cavall, enfilarse, enfonzarse en un forat, pujar dalt d'un cim. Conjunt d'aplicacions un xich boiroses d'aquest verb d'acció.
calsar, adobar una eina de ferro, afeginthi el que falta, per haverse espuntat, escapsat o gastat.
calser, calsat, (fr. *chaussure*).
camal, branca d'un arbre.
cana (del ll. *canna*), canya.
canalada, v. mater.
candeler o **candelero,** les fulles groxudes y de superficie aspra, son estretes y llargues, reunides espesses arràn de la soca en que les poques arrels s'arrapen fortament; del mitx ne surt la tija de la flor, que s'axeca a voltes 10 y 12 c/m y qu'ha fet pensar als que la batejaren en un candeler d'iglesia. Serà una especie del genre *saxifraga,* probablement la *longifolia,* o be la *catalaunica* (B. y R.) que segons En Costa se troba en els penyals dels Pirineus, generalment no més amunt de 1000 metres y sens passar de la regió subalpina (*Introducción á la flora de Cataluña,* 1876). En Teixidor apunta en la seva *Flora farmacéutica ibérica* aquestos sinònims catalans: onosma, corona de rei, corona de singla; herba de singla a Sopeira passa per ser un abortiu poderosíssim y ràpit, y també 's diu que pera evitar que s'usi ab aquest fi sols crex en llochs inaccessibles.
canamera, munts de cànem després d'arrencat.
canella, canyella de la mà, *munyeca.*
capell, berret.
capitom, capgirell, capbussó.
capsal, com a capsana, rotllet de roba al cap, pera portar.
carderolina, cadernera.
cardigàs, planta de la familia de les *dipsàcees,* probablement el *dipsacus sylvestris* (Dod.), anomenada, en altres indrets de

Catalunya, cardó, cardot y pinta de moro. No tenim noticies de que se li atribuís a Sopeira cap de les virtuts curatives qu'en altres encontrades li han donat renom, com les de curar la rabia, de produir suors abundants y de allunyar les febres.

cardigot; les plantes punxoses, semblants al cart, de les families dipsacies y cinara son dites cardots, cardigots y cardigassos, en general y indiferentment, si bé l'última denominació s'aplica més aviat a la qu'esmentem més amunt.

carrada, pedres de forma especial (?) (sentit imprecís).

carragó, un cereal, de gra semblant al arrós.

carriar, (del fr. *charrier?*) arrastrar, emportarse, endurse; p. e.: el riu carriava pedres.

carrutxa, corriola, politxa y també cilindres de fusta sobre 'ls que 's fan rodolar els objectes que s'han de trasportar.

cartrís, una mena de cistell. Pera carregar als animals fems, terra o raims, se posen banda y banda uns grans cistells anomenats *cartró*, que se sostenen ab uns cistellets més petits, units al guarniment del animal: *cartrís*.

cartrissa, altre forma de cistell.

cartró, v. *cartrís*.

casorum, costum de cap-d'any, en que'ls joves del poble van de casa en casa, truquen a les portes y canten:

'Casim, casam:
la bestia o la faram....!
¿Que mateu porch o porca?
Me'n dareu un tros com aqueixa porta.
Les coques y les llangonisses pa nosatros;
lo demés, tot pa vosatros.

Y després van anomenant a totes les noyes solteres que hi hà a la casa y *casantles*, de paraula, ab els xicots que'ls sembla bé. S'acostuma a donarlos alguna cosa, que després se menjen a la casa que servex de tertulia, tots reunits.

cassaire, cassador.

catarrinch, **catarranch**, onomatopeya d'una caiguda.

catxapó, conillet, llodrigó, petit de conill, que té noms distints y molt curiosos en les distintes comarques catalanes.

caubet, aucell que té el pit blanch.

caulet, (del ll. *caulis*, coll y tija de planta), col.

cauque - re, locució que sustituex al fr. *quelque chose* y a nostra *alguna cosa*.

cay, ganxo de fusta que forma part de la ventrera dels ruchs y servex pera lligarla estreta.

cebollera, una mena de cuch de color terrós.

clica (del fr. *clique?*) colla, petita tropa o conjunt de persones avingudes.

coleta de frare, nom d'herba.

companyet, capdell de cordill o fil; en broma, també 's diu dels testículs.

coplle, nom d'un arbre (del ll. *populus?*).

corder, ovella, els corders se diuen:

de naxensa,	*anells;*
el 1.er any,	*borrechs;*
el 2.on any,	*primals;*
el 3er any,	*tersats;*
el 4.art any,	*quartats;*
el 5.nt any,	*quintats;*
el 6.xt any,	*secstats;*

Generalment no passen de sis anys; de dexarlos pera 'ls quatre anys s'en diu: fer quartats.

cornal, punta, estrem, pany o angle d'un drap.

corriola, herba, corretjola.

cossegues, pessigolles.

coures, gelarse les fruytes, cremarse ab les gelades.

craba, per cabra.

crabidar, cabridar, parir una cabra, que s'anomena craba.

crexuda, crescuda: una crexuda de riu.

crispell, una mena de truyta de farina, ou y sucre, fregida en oli abundant. De pla qu'es sobre'l plat, la pasta s'escampa y contrau, formant una munió de bosses.

croca (osca, encax, mossa), en una fusta, tall o incisió pera lligarla ab una corda o unirla a un altra.

croca, una mena de cuch que's fa servir d'esquer pera pescar, per agradar molt als pexos de riu.

crocada, esquer preparat pera pescar, consistent en croca (el cuch qu'agrada al pex), ben trinxat y amanit ab vinagre y pebre durant cert temps pera que s'empapi bé d'aquestes substancies.

cruxinar, fer soroll, copejar.

cruxinot, soroll d'un cop.

cucarse (el formatge), sortirhi cuchs, criarshi cuchs.

cucurullet, caputxa, cuberta de forma cònica.

cugollot o **cogollot**, capbussó.

culera, cul de les calses quan venen grans.

culobre, serp verinosa (cast. culebra).

cumplir, omplir.

curnyera, arbust de montanya del que se'n treuen les branques pera fer escombres, argadells, sarietes, etc., com si fos ajonch.

curra, jugar a la curra, joch d'infants; ab una pelota se tracta d'encertar un forat que s'ha fet a terra, apuntant-hi desd'un cercle en que s'han d'estar tots els qu'hi juguen.
cutxill, ganivet (del cast. *cuchillo*).
degú, pr. ningú.
de-part-demà, en lloch de passat-demà.
derrotar, enrunar, tirar per terra.
desavinent, difícil, sobre tot, difícil d'assolir.
desbanar, sortirse del camí, correspon a esgarriarse.
descoblar, desaparellar, desfer un joch o un ordre, desordenar.
desincusa, escusa, subterfugi.
desparrigar, les gallines escarboten la terra ab les potes: la desparriguen.
despús-demà, demà passat.
desveyar, desmamar una criatura, desavesarla del pit.
detinre, detenir.
dressa, dressera, caminet més curt
doba, salmorra o such salabrós ab que 's conserven fruytes.
dorg, droga, medicament, ingredient.
embocar, agafar ab la boca.
emprar, *lli prendre dexat*, manllevar.
encantería, encantament, cosa de bruxes.
encendrar, el fil, després de filat, se fa bollir y després se barreja ab cendra, *d'encendre*. A l'aygua s' hi tira mata-ruchs.
enciam, tomates, pebres y cebes, amanides ab oli y vinagre.
enciamada, menjada d'enciam.
endret, indret.
engarvar, com **agarvar**, agafarse pera baralles.
enramades, fer enramades, untar les portes ab oli de ginebra que put molt, en venjansá d'un agravi; p. e.: els joves ho fan a les noyes que no volen anar als balls, pera castigarles del suposat menyspreu.
ensorro, blancor sobre la llengua; p. ex.: ma llengua té un dit d'ensorro.
ent, adverbi que unes vegades significa situació y altres direcció; p. ex.: *serem ent a casa*, serem a casa, *ont vas? ent al camp*.
entosta, envà, paret de cartell (tabich).
esbalsar, espatllar.
esbalsarse, estimbarse, caure en un abim.
esbentut, esbravat.
esbossinar, fer a trossos, trossejar.
escabotada, el resultat d'escabotar quelcom.
escabotar, escarbotar.
escarpió, escorpí, (d.l cast. *escorpión*)

escatabar, desarreglar, desbaratar, desordenar.
escondir, amagar.
esconillarse, fugir, amagarse, desaparéxer soptadament.
esconjur, excomunió.
esconjurar, excomunicar, maleir.
esconriot, amagatall.
esconsar, amagar.
escotinyo, baralles, disputes.
escoplle, (del cast. *escoplo*), enformador.
escotir, escatir, disputar, discutir.
escursa-ulls, nom d'insecte.
esgarrinxo, esgarrinxada.
esmursa, esmorzar.
espatatxinar, axafar, destrossar.
espona, terrer de vinya, cada un dels terraplens que's va fent a la montanya pera rompre la pendent, de manera que s'hi per meti el conreu.
esquellada (cast. *cencerrada*), per lo que a Barcelona diuen *esquellots*, s'acostuma a acabar cremant bitxos y plantes coentes dins d'un barrilet enquitranat, pera fer fum ben pudent.
esse, verb; formes: *no sis tonto!* que no *seba* un home y no una dona; s'usa en tots els casos com auxiliar: *soch* vengut, *soch* estat malalt, *eren* anats, etc.
estacarse, agafarse.
esto, pronom, equival a aquest.
est^fat, axafat, ofegat, aplanat.
estreroncell, v. timonet, timó, farigola, una herba olorosa que s'usa com a condiment.
eugassar, remat d'eugues.
exensol, herba.
exidor, sortida, exida; p. e.: *té bon exidor*.
exir, verb; formes: m'en *isco* de casa a les 10, *exíbam tots junts*.
exo, aquest.
faldetes, faldilles.
familia, canalla, criatures.
fargat, mal fargat, mal forjat.
fassit, bola de farina, ou, caldo y carn.
fata: es molt *fata*, té molta picardía, murriería, es molt trapella.
fay, faig (cast. *haya*).
faya, fruyt com una avellana.
fér, salvatje, pronunciat *fe*.
fer, verb; formes: si no ho *feba*...! vay dirli que no ho *fis; feriba* bé de no tornar.
ferrada, calderò.
ferratxa, forratge, anar a la ferratxa, conreuar la ferratxa.
ferri, ferro.
fexina, garbera.
ficós, estaca que's clava a la paret.

fissela, cordill prim.
forroll, ferroll, ferrolla, pala de remenar el foch.
forsella, vara pera aguantar els ceps nerals.
frontal, puntal.
fuire, fugir.
fuleno, en lloch de fulano.
fumre, inf. del verb que sustituex a *fotre;* p. ex.: *yo't fum, fum-lo.*
furugar, furgar.
furrós, salvatge, no domesticat.
fustear, estellar, fer a trossos una fusta, un
fustet, herba que serveix pera rebaixar les sanchs.
tronch d'arbre.
galet, canó d'una font.
galfó, en la frontissa rudimentaria que travallen els ferrers d'aquí, la part mascle o que porta la tija.
galló, en els arpiets que poden travallar de dos costats, en l'un hi hà unes púes, *becat,* y en l'altre un cavech ordinari, *galló.*
gargal, a gargal, a galet, beure ab un canti o porró axecantlo en l'ayre y rebent ab la boca l'aygua que surt del broch.
garrabera, roser silvestre, englantina?
gay, una mena d'aucell.
gaya, finestra de golfa.
ginebre, (cast. *enebro?*), herba selvatje que fa unes llevors en forma de bola negra; s'en fa un oli, esprementles en oli d'olives, qu'es molt pudent; servex pera curar la tinya de les cabres.
girar llum, fer llum, fer claror, aguantar el llum.
gitarse, ficarse al llit.
gralla, cast. *grajo.*
gralló, també **gralla**, graula, cucala (cast. *grajo*), aucell de rapinya que s'alimenta de les carns mortes.
grapau, galipau, una mena de batraci, gros, de color groguench.
grilló, grelló, grill.
goleyot, golarany, remolí en la corrent d'un riu.
gormán, golafre, golut, (del fr. gourmand).
goy, goig.
guaret, sinónim de *conreu;* l'hem sentit usar en aquesta forma: *els aladris de ferri fan més guaret,* es a dir: fan el solch més fondo, dexen la terra més travallada.
guayre, gayre.
gut, got, sinónim de gens, res, cap; es una traducció del francès *goutte,* que s'usa ab gran freqüencia: *no s'hi veu gut; aygua voleves? no n'hi ha gut;* en el metex sentit s'usa a Sopeira *molla: no n'hi ha molla.*
haber, verb; formes: que també *han* de vindre yo? *habeba* tres pesses de terra.
habitut (del fr. habitude?) costum, us, manera d'obrar.
industriar, imaginar, enginyarse.
isart, cabra selvatge. V. Massó Torrents, «Croquis Pirenenchs».
jaque, guapo, atrevit, bon mosso.
jarcia, (la *j* pronunciada com en castellà) carn, especialment la dels aucells de corral y de cassa, coses pera menjar.
juntameneta, mareselva.
llantiol, llantieta de terrissa, pera oli.
llapi, nom dels conillets petits.
llecar, rebre cops, ser castigat o copejat.
lleral, llerera, llereta; els rius, en les avingudes, ocupen grans esteses de terra, dexanthi després pedres rodades; aquestos trossos no cultivats, per els que'l riu ha passat y pot tornar a passar, son els *llerals.*
lletrera, una herba, suposo anomenada d'aquest modo perque fa un such blanch que recorda la llet; *lletrera,* per lletera, al resto de Catalunya tením la *herba lletera,* el *lletsó,* la *lletuga.*
llevat, terra de prat, d'herbey.
llevissada, allau, devallada de neu, que s'aumenta ab roques y tronchs que troba per la montanya.
lligadera, lligacama, de cordill o de goma, pera subjectarse les mitjes al genoll.
llucar, brotar, brotonar, treure brots les plantes (lluchs).
lluch, brot.
llúdriga *(nutria?)*, nom d'un amfibi; no l'he pogut veure may.
llussiar, afinar una eyna, tràureli punta o tall quan s'ha esmossat, quan «*s'es feta bossuda*».
madrilla, una mena d'herba.
maití, matí, *de maití, de bon màití.*
maldiar, **maldir**, renyar, sermonejar, amonestar.
malehit, m. malherba, f.
mallar, per cast. *trillar.*
malva marina, la malva real.
margall, herbota que's fa entre 'ls blats.
marserol, forma rara de despectiu, aplicada al mes de Mars.
Se conserva en els versos:

Mars marserol,
cent corderets tinch
més bonichs qu'un sol.

cantats per una pobra velleta, que desafià el pitjor mes del any en una rondalla popular.

masset, com companyet, capdell de fil, cordill o corda.
mata-ruchs, herba molt pudenta.
mater, *una canalada de maters;* maters, grans pedres isolades.
may tant! locució vulgaríssima qu'equival a *no exageris! no tant!* etc.; p. e.: ja s'en van, *may tant!;* diuen que fulano es mort, *may tant!*
menudencies, menuts de gallina, intestins de besties de corral.
moll, mullat.
molla, poch, molt poch o gens, res, no estich *molla be,* gens be; com *gut.*
monsonejar, sumiquejar, plorar sense llàgrimes, tenir son.
mosca de mula, mosca d'ase.
moscar, els paràsits *mosquen* els bous, els esveren, els fan rabiar y córrer.
mossa, criada, serventa.
montessí, de montanya, montanyench.
moure, verb., formes: ni tan sols se *moeva.*
mulla, ahont l'aygua del riu es fonda, tant si es tranquila com ràpida. Prop de Sopeira, al Ribagorsa, hi havia la Mulla Ferrera.
mulla correnta, quan l'aygua del riu, ab tot y ser fonda, té corrent, s'en diu axís.
murisech, (derivat de *mus, muris,* la rata) *rat penat* y *apenat,* rata pinyada, rata penada y apenada a Catalunya y Valencia, ratapatxet, ratapeixet, al Priorat.
navalla, navaja
neral, cep neral. Aquesta vinya la tallen casi arran de terra y no la dexen més una branca que cad'any se va fent més llarch y es sostinguda per una *forsella* o puntal. Tenen aquestos ceps les fulles y 'ls raims molt grossos.
netea, neteja.
nial, covador.
nina, xicota, noya, adolescent.
nino, adolescent, xicot.
oli de ginebre, v. ginebre, v. enramades.
omfiar, inflar.
oré (*lauré,* aurè?), llaurer.
os, *no se'n sab un os,* no n'hi ha ni un.
oso, os, onso, el gran plantigrat.
ou de gall. Folk-lore: De vegades els galls també ponen ous, però son més petits que 'ls de gallina; si's troven, s'han de reventar tot seguit y aleshores se veu que no tenen rovell; si's coven y arriven a punt, ne surt una serpeta.
pa de cerbes, mascarat de bellotes. Els amos s'encarreguen de la minestra dels pastors que lloguen pera cuydar les remades y l'aliment acostuma a consistir en embutits que fan ells metexos y *pa de cerbes,* mascarat *de bellotes* o be:
pa de seguel, una mena de pa.
pallús, texit de palla en forma d'ànfora de gran tamany y molta panxa, destinada a contenir grans.
pallús, boll, restos de palles que queden a l'era.
paltuch, fardassa, dòna mal fargada.
panadó, pastells de ble desfet de pasta de pà.
pamimia, romansos, histories, pamemes.
panicart, cart paniguer, o herba paniguera, una mena de cardigot.
paniguer (cart), vegis panicart.
paniguera (herba), v. panicart (rata), v. rata.
panxera, ventrera, gran ventre.
papar o popar, mamar.
padellás, test, trost de terrissa.
panisser, panarra, a qui li agrada molt el pa.
panistra, cistell.
paquetada, paquet, bulto.
pantigana, insecte com la llangosta.
parell (fr. *pareil),* igual, molt, semblant.
partida, tros de terra.
pasterot, abeurador.
patach, cop, patacada.
pati, fer pati, fer lloch, fer espay.
patut, mala sombra, de peus grossos *(patoso).*
pedrenyera, pedra foguera.
pedretes, jugar a pedretes, joch d'infant, que consisteix en posarse al palmell de la ma un muntet de pedretes y tombar la ma, tornant totes les pedres per l'altra banda; el que's dexa caure alguna té de buscar als companys de joch, amagats, dient *fret, calent, fret, calent*!... etc.
pedrilla o pedritxo, pedruscall. Les pedretes menudes que hi hà en grans rellasques en els costats de les montanyes.
pedriol o **bedriol**, nom vulgar del sulfat de coure.
pedritxo, pedruscall.
pelló, pell d'ovella, ab tota la llana, pera jeure.
perdigada, perdiu petita (perdiganya, perdigot).
perayre, el qui carda la llana.
perea, peresa.
pexe, pasturar (del ll. *pascere*; s'ha de relacionar ab el verb *apexir,* p. ex. anem ben apexit y ab el modisme: tira, pexet!).
piar, lligar.
picarot (cast. *pico-carpintero*), picot, pigot.
pigall, pedra grossa, *canto rodado.*
pila, citra, y dipósit pera l'oli.

pilzà, pinsà.
pilaret, les pedres qu'indiquen divisories de terme acostumen a ser columnes quadrades, ab una capelleta a dalt, qu'abriga un sant; també se'n coloquen en indrets dubtosos o perillosos com indicis pera'l vianant y encare com a *ex-voto* allà aont hi ha hagut una mort. Entre Areny y Sopeira, a cosa d'un quart de sortida del primer poble, hi ha el *Pilaret de Santa Bárbara*, construit de poch temps per un marxant de robes qui, anant, a peu, cap a Sopeira, va ser sorprés, junt ab un paleta company de camí, per una gran tempestat. Va veure la lluissor d'un gran llampech y 's va *reclamar de Santa Bárbara*. Veyent al tornar en sí al seu company, que portava a l'esquena les eynes metàliques de son ofici, mort pel llamp, en recort d'haver sigut lliurat, costejà el pilaret.
pinotx, blat de moro, s'ha de relacionar ab *panotxa*.
pisto, pistó.
pitxell, porró.
pitxella, gerro pel ví.
pllanell, planurie, plana, lloch pla en una montanya.
pllegar, demanar caritat.
pllenar, omplir.
pòlvera, pólvora.
popa, metes, el mamar.
porcell, porquet.
porch - fer, porch singlar. El porch - fer, en anyades de gran fret, arriva a baxar fins al poblat en busca d'aliment, y fa grans danys al sembrats.
porgader, garbell.
porgar, garbellar.
portarse, s'usa com en francès, en el sentit del estat de salut; p. ex.: *com se porta? avuy no'm porto gayre be*.
primal, els corders al 2.on any.
primetó, primerench.
pruí, pruna.
pudós, un arbust molt pudent (la ruda?).
pus, adv. donchs, ja que (cast. *pues*).
put-put, bubareta, aucell.
puyal, munt, pila.
puyar, pujar.
quartat, el corder al quart any.
quintat, el corder al quint any.
raonar, enraonar, parlar, conversar.
raspall (trad. literal de *cepillo?*) eyna de fuster, ribot.
rata paniquera, animalet rodent molt petit. Folk-lore: Les rates paniqueres ataquen tots els reptils y sauris, fins els verinosos, y quan estàn ferides, se treuen el verí fregantse contra 'l cart paniguer. Bufen els ulls dels bous y 'ls hi fan perdre, per axò s'introduexen pels forats dels estables y pujen a les menjadores.
ratera, lladre.
ratx, lligat de fustes o vigues, que formen en els llochs de tala de bosch y tiren al riu que les porta fins ont les aturen.
recllamarse, encomenarse. Reclamar a Deu.
refrescor, fresca, frescor.
regodir (del fr. *rebondir?*), tirar, etjegar, fer botre.
rella, punxa.
rellampit, llampech.
rellasca, en els flanchs de les montanyes escorriols de pedra menuda, que s'esllavissen al menor moviment. — *Rellasca*, de relliscar.
reller, una mena de cardigot.
rench, rengle, com *renga*.
renga, rengla, (de ceps, d'hortalisses, etc...)
repulirse, arreglarse, arranjarse, mudarse.
retòrich, fosch.
retxo (del cast. *recio?*), ferm, sòlit, macís.
revessayre, qui fa les coses al revés.
rigot, restos d'una fruyta desprès de menjada, lo que queda entorn de la llevor o pinyol.
risca, punxa de vegetal.
roll, doll, un roll de sanch.
rourera, roureda.
roy, roig.
rufía, mena de calsat que portan els cassadors per anar pel gel.
salanca, vimet, arbust semblant al jonch, que's troba a la vora de l'aygua.
salancar, de selanca.
salsesa, mena d'arbre.
samiquelada, temps de Sant Miquel.
sangonitat, consanguinitat.
sanguell, arbre de rames molt flexibles.
sanguinaria, herba.
sapastre, poch cuydadós, brut.
sarpeyar, agafar.
sarieta, gorniment d'animal pera 'l transport; els argadells son dos recipients a cada costat; les sarietes son una a cada banda: els uns y els altres se fan de *curnyera*.
sargueta, tronchs de salanca.
sarra, serra, y d'aquí *sarrar*.
sebre, sapiguer: formes: *ves que no ho saiba*.
secstat, els corders, al 6.è any.
séguel, ségol.
selló, canti.
sempreviva, herba, no la de flors grogues y atributs funeraris aquí anomenada axís.

sequera, sequía, seca.
sereny, vigorós, sòlit, ferm.
serrat, serra de montanyes, cordillera.
serverola, herba qu'es bona pera les sanchs.
setxe, herba cicatrisant.
sí, v. astí.
sill, roca ficsa, al revés del pigall, qu'es pedra rodada.
socarrum, fortor de socarrum, la pudor de la cosa que 's crema, restos de fum, socarrim.
so, en so de Rafeló, en el tros, en les propietats d'En Rafeló.
so, axò.
soga, corda.
sogueta, cordes d'un tamany ficso, ab un ham al cap de vall, pera pescar anguiles.
soltera, viga soltera se diu de la que no va en ratx, o be de la que, essent lligada ab les demès, s'ha desfet.
sòpit, ensopit, abrutit.
soreta, herba.
sort, parcela de terra, la sort de Junquer, la sort del comunal.
sovent, sovint.
soterrén, soterrani.
sucada, llesca de pa fregida (cast. *torrija*).
suera, part del ormetx d'un matxo (de *suar?*).
sufre, sofre.
suteno, per sutano, com *fuleno*, per fulano.
tàban, tàbech.
tabarra, embolicador, xarrayre.
tabella de fesol.
tardorada, temps de tardor.
tarraqueta, una mena de bast pera carregar els matxos ab botes de vi.
tarraqueta o **tarranqueta** (de), lo contrari de *a tos*, es a dir, com si ensellesssin els animals.
tarter, la definició del metexos qui usen la paraula es: *un puyal de rochs trencats.*
tata, la teta, la germana gran, la noya qu'aguanta els nens, la qui 'ls cuyda.
tauleta, *en tauleta*. Altra forma de carregar els animals, posantlos senzillament de càrrega travessera a l'esquera.
tauleta, joch d'infants; dos xicots posats esquena a esquena s'agafen pels brassos y canten, axecantse l'un a l'altre successivament:
P.—Com estàs? R.—En tauleta!
P.—Qu'has comido? R.—Sardineta!
P.—Qu'has bebido? R.—Aygua de mas!
Vuélvete a girar!
tè de roca, una herba.
temprat, trempat, de bon regent.
teradanya, tela d'aranya y també l'aranya sola. (Comparar ab les de més denominacions usades per Catalunya, com: telaranya, tedaranya, teranyana, terenyina, trenyina).
tersats. els corders al 3.er any.
timonet, o estreroncell, farigola, timó.
tinre, tenir; verb usat: *teniba* tres bous.
titi, terme carinyós, per *tío*, oncle.
tolla, sots d'aygua, toll.
topiner, que ven topins.
tora, herba molt comú. FOLK-LORE: es verinosa, mata 'ls rumiants.
torrat, irònicament: borratxo.
torsó, malaltia dels animals, burros y mules donada pel zel.
torsonat, qu'està malalt de torsó.
tos, el front dels animals, *a tos*, ab el front (*testuz*) lligar els bous *a tos*.
tossera, pessa de fusta ab dos claus clavats, que 's lliga a la tos dels bous y servex per menarlos.
tot quant, com en italià *tutto cuanto*.
totxo, bastó, pal.
trallar, lligar, fermar; usat molt semblant a *prás*.
trencar pa, llescar pa, ferne llesques o talls.
trendo, delme, impost que 's pagava als frares.
tribana, barrina (v. el gr. *trypaô*, foradar, *tripa*, forat).
tribol, trespol. El sol de l'habitació, aont se trepitja, *tribol de txhès*, trespol de guix, (v. el gr. *tribós*, camí batut, caminal, *tribó*, passar, seguir un camí).
trill, estesa, escampada.
trossa, tros de terra, fex de llenya.
trucàs, com el cast. *torcaz*, colom selvatge.
trumfa de tabella, una mena de patates propies de la terra.
txés, (del cas. *yeso* de transcripció fonètica exacte es axís: *txès*, guix.
ulierca, una herba.
venema, verema.
ventrera, barriguera.
vere, veure.
vimenera, planta del vímet (a Catalunya vimetera y vimeguera).
volar, surar.
volastrear, volar arràn de terra.
volatam, aviram.
votura, carruatge, cotxo; designat per forsa ab nom francès (*voiture*) per que la no existencia de camins rodats fa que sols els homes els vegin a Fransa, quan van a trevallar a les mines.
xalumar, ensumar.

xant, cant y també conversa.
xarpar, agafar.
xirella, ab la melsa dels corders fan una mena d'embutits, tallantne grans trossos y farcintlos d'arrós ab tallets de carn y bullintho, després de cosit.
xitxa, carn de gallina.
xonar, realisar la còpula, els animals.
xònech, vedell de més d'un any.
xordigar, ortiga.
xorrolit (com el cast. *chorlito?*), aucell.
xuar, jugar.
xugar, suar.
xuriy, *xorisso*.
xut, suat.

II

NOMS TOPOGRÁFICHS Y DE LLINATGES RECULLITS AL ENTORN DE SOPEIRA

Alaó, Monestir de benedictins, a uns 15 minuts de Sopeira al Aragó. Sembla fundat abans del any 235 y sa arquitectura es bizantina molt primitiva. Sols ne queda l'iglesia. Està dedicat a Sta. Maria de la O. y s'anomena en els documents. *Sancte Marie Alaonis, Alagonis* y *Alalsonis* y també· *Alalsonensis, in pago Paliarensi, valle Urritensi,* en el vall d'Orrit, sent axís qu' Orrit es a una hora riu avall, cap a Areny.
Alcolea de Cine, **Alcoleye**, en el doc. B.
Ambonuy(1), (dist. de Sort) nom de poble.
Ara, vegis Liguerri de Ara, es el nom d'un riu.
Areny, nom d'un poble (A. Ll.); en cast. Aren; antiguament s'escrivía Areig (v. doc. c.), *areim, areny, areys, arenium y areng* (ecclesia Sanctae Crucis de Areng, en escriptura de 1109), *Areig* (v. doc. C.). Sembla que la paraula areny vol dir, sorral, rambla, lleral, terra que les aygues dexen cobertes de sorra (arena), després de les avingudes.
Arestuy, poble del Pallars.
Arro, nom de poble. Casa de Arro, agregat a Montanuy.
Arués, llogaret agregat a Perarrúa.
Aspes, Arnardus de Aspes (v. Doc. A).
Aulàs, nom de poble (C. Ll.). Hi havía castells, citats en documents del any 1079.
Aulet, nom d'un poble sobre'l Noguera Ribagorsana (A. Ll.) està situat sobre una roca negre, la *pedra negra d'Aulet* (v. doc. C.).
Aviçanda, cognom, (v. doc. A).
Ayguerri, poblet de Catalunya.
Balestuy, nom de poble, al comtat de Pallars.
Balierra, nom d'un riu.
Ballabriga, agregat al ajuntament de Beranuy.
Balluera, Coma Balluera, nom de montanya.
Bardagí, nom de llinatge. Vall de Bardagi o de Bardagí, prop de Biesca, Aragó, bisbat de Barbastre.
Benasch o **Venasch**, nom d'un poble.
Benifons, agregat a Montanuy.
Beranuy, poblet sobre l'Isabena.
Berenuy, Brenuy (dist. de Sort). Ja se'n fa menció a l'acta de consacració de la Seu d'Urgell.
Berganuy, poblet agregat al municipi d'Areny.
Bernadó, cognom molt comú.
Besians, lloguet agregat a Perarrúa.
Betesa (A. Ll.) nom d'un poble, en el que eczistí un monestir (v. doc. C.).
Betors, nom patronímich.
Bohes, patronímich a Areny.
Bohí, el port de Bohí (valle *Bovino*), que fou dels barons d'Erill y comprenía les viles de Bohí, (*Buin*, en els documents antichs)· Durro, Taull, Erill, Valloscera y Carded. Aquest nom *bovino* sembla derivarse de *fovino* a *fovea*, forat, escavació, (*fovea* v. doc.), y s'esplica ab fer *bohigons cubrir bohigons,* com qui diu tapar forats, V. *Boher*.

(1) Es digne de nota l'abundancia de noms acabats en *uy* a totes dugues bandes del Ribagorsana; en aquest llista se 'n trobarán molts.

Bonastarri, nom de poble.
Bordes (les) agrupació de cases prop d'Aulet.
Brallans, cognom molt comú.
Bressuy, nom de poble, al districte de Sort,
Bretuy, poble del costat del Pallars.
Bubó, forat de Bubó, la montanya sobre la que està enclavat Llastarri.
Burrugat, mas ab un molí, prop del Pont de Suert.
Buyra, torre de Buyra, nom de poblat.
Camponells, nom de poblat.
Capllonch, nom de terme.
Carribes, el barranch de les Carriben, anant cap al Pont de Suert.
Casbarnes, llogaret agregat al mun de Montanuy.
Castarné, Castanet de les Olles o Castarné de les Olles, nom d'un poble (C. Ll.) dalt d'una roca negra sobre'l Ribagorsa. Castanet es anomenat en el *Viaje literario*, però la gent d'allà ne diu *Castarné*, que potser se pugui relacionar ab el Castelner (Castellnegre) anomenat en el doc.
Cartaner (A. U.), nom de poble.
Castarné de Noals,
Castigalen, nom d'un poble.
Celles, el pont de Celles sobre'l Ribagorsana.
Comanegons, nom de terme.
Compralafrau, nom de Sopeira, entre aquest poble y Areny.
Corcollà, nom d'una montanya, Lo Corcollà.
Cornellà, poble d'Aragó.
Corroncuy, nom d'un poble (C. Ll.), se pot ralacionar ab Corrunco, nom de montanya.
Corrunco, nom de montanya, Corrunco de Durro.
Corva, serrat de la Corva, nom de montanya.
Erverá, llogaret agregat al munt de Montanuy.
Escarné, llogaret agregat al munt de Montanuy.
Espluga-freda, poblet de Catalunya.
Espluga-rodona, nom d'un castell. En un document de 1073: *Espelunca rotunda*.
Estasia, sobrenom.
Estompanyà, nom de poble (en cast. *Estopiñán?*) *Stopanna*, al doc. A.
Fet, poblet sobre'l Noguera Ribagorsana.
Fontgenina, nom de terme.
Frexanet, o be **Fexanet**, que de totes maneres es dit, nom d'un terme entre Areny y Sopeira, banda d'Aragó, V. doc.
Ginaste, llogaret al munt de Montanuy.
Guart, nom d'un riu.
Iscles, *les iscles*, estació prehistórica en una altura inacessible, la *Paúl d' Iscles*, desert o estepa.
Lacort, llogaret agregat al ajuntament de Albella.
Lanuy, cognom, notat a Llastarr.
Liguerri, llogaret agregat al ajuntament d'Alella, dit Liguerri de Ara.
Llascuarri, nom de poble sobre la carretera de Graus.
Llastari, nom de poble, (C. Ll.).
Lleres (les), nom de terme prop de Sopeira, v. *lleral*.
Llessuy, districte de Sort, nom de poble.
Marsol, nom patronímich.
Mencuy (Ll. C.), nom de poblet.
Mentuy, nom de poble (C. Ll.)
Miralles, castell y barranch de Miralles.
Momboy, nom de poble de la baronía d'Odena, al costat del Pallars; fa pensar en Caldes de Montbuy, podria ser *Montbohí*.
Montanuy, nom patronímich.
Montrebeig (C. Ll.), nom d'un poble.
Montuy, nom patronímich.
Muríes, un terme prop de Sopeira, dividit en parceles; cada una d'elles se diu: per e.: *les muries de Xacinto, les muries d'Estasía*, etc...
Noals, nom de llogaret, agregat a Montanuy.
Obach dels Masos, nom de montanya.
Obís, nom de poblat.
Orrit, nom de poble (C. Ll.). Havía format, en temps de Pere III, municipi ab Talarn.
Otal, nom de poblet.
Pallerol, nom d'un poble.
Paúl d'Iscles, gran planura o estepa sens cultiu entre 'ls rius Ribagorsa y Essera.
Pedrís, fortuny pedrís, al doc. B.
Pesbes, nom de poble.
Pernuy, poble del comtat del Pallars.
Píníes, nom patronímich.
Predas, cognom. Raymundi de *Predas*, al doc. B.
Rabinat, cognom: Pons de Rabinat, v. doc. B.
Romorol, cognom; v. doc. A.; nom de poble.
Roy, patronímich a Areny.
Sanchines, indret del terme, cap a Frexanet, en qu'hi haíva antiguament una ermita. S'hi troba una làpida romana.
Santorens, nom de poble *Sancti Oriecy*, en el doc. C.

Sapeira (C. Ll.), nom de poble, a dalt d'una montanya.
Sargas, nom d'un terme o tros de terra prop de Sopeira.
Sendaball, agregat a Montanuy.
Sendamont, agregat a Montanuy.
Sentolaria, dugues cases a dalt d'una montanya.
Senyeys, agregat a Montanuy.
Serraduy, nom de poble.
Sirér, nom de poble.
Sircar, poblet agregat al municipi de Caladrons; nom patronímich; vegis doc. B.
Sobrecastell, poblet agregat al municipi d'Areny.
Solimira o **Asolimira**, nom de terme, prop d'Areny.
Soliveta (mas de). Molí d'oli, més amunt d'Orrit.
Sopeira, (Ar. Ll.) nom d'un poble, qu'està situat al peu d'una penya altíssima, anomenada de Sant Txervàs.
Soperuny, nom d'un poble (A. Ll.).
Tayó, Serrat del Tayó, montanya.
Tenruy, nom d'un antich castell, mencionat en escriptures de 1067.
Treboluguer (Les),
Tremossa, nom patronimich a Sopeira; per Catalunya també's troba Tramosa y Tramossa.
Trepadúr, nom de poble (C. Ll.).
Vilella, Vila sobre 'l Ribagorsana. Antiguament *Vilela, Vylella* y *Villyella* (vegis doc. A.).
Vinyé,
Xalamariu, Doc. B. *Chalama.*
Xixena, *in faxa ospitalisexents* en el doc. B.
Zanuy, patronímich.

III

DOCUMENTS PROCEDENTS DEL ARXIU DE SANTA MARIA D'ALAÓ

Els títols dels documents son transcripció eczacte dels rètols inscrits al dors dels metexos, generalment en època molt posterior (la lletra sembla del XVII) com a indicacions de classificació dins l'Arxiu.

DOCUMENT A — Octubre 1206

Cassa de Vylella. Carta de una cassa en'la villyella y de un do de VII *sons or f. n. de y ll. m.*

In domini nomine et eius gratia. Notus sit omnibus hominibus presentibus et futuris qui hanc certam audierint. Dico ego Bertrandus de vilela in similem cum uxor mea nomine Sanccia per nos et per nostris bonis animis et spontaneis uoluntatibus damus et laudamus atque concedimus te Petrus de auiçanda et cuem tu uolueris unum nostrum caput masium quem nos abemus ut habere debemus in vila de vilela illud scilicet quam martinus de auiçanda dedit dono et sancte marie lealamie (?) pro anima sua et omnium fidelium defunctorum sui affrontatores eius sunt predicti capiti masii unus in orientis parte in caput masium de Dominici romerol. Occidentisin Dominibus Bernardi textoris, a meridiei in capite masio de Petrus magister ex parte aquibonis in illo barrancho. Sicut iste predicte affrontatores includunt ut isti camini ambiunt fic dammus

te predicti Petro et tuis predictum caput masium ita ut facias tu et successoribus tuis tributum nobis et successoribus nostris per uno quoque anno, vij. solidos ad testam sancti michelis hoc tributo dando et adimplendo habeas et teneas et possideas et expleteas predictum caput masium cum (?) incitibus et exitibus et melioramentis suis et eius pertinentii de sumo usque ad abisso Aranchum et in gaudinam liberum et quietum per uendere et alienare et omnes tuas proprias voluntates facere tu et filii tui et mulieres. gno (?) ut possíteas tua perfecta acca (?) à, et ut tu scior sis damus tibi Petro iam dicto fidantiam salvetatis de predictum dominum det tributum predictum annatim. Martinus de Fraga quod sic faciat tibi et tuis, omnem caput masium tenere et abere et ponidere quam supra scriptum est et est manifestum, actum est hoc in mense Octobri anno incarnatione domini. m.cc.vj. Regnante Petro rege in Aragone et in barchinona.

Sig ✠ num bertrandum. Sig ✠ num Sanctie qui hoc laudamus et concedimus et fide testibusque firmare rogauimus et cribi iussimus. Sig ✠ num Amardux de Aspes Sig ✠ num Johanem de Stopanna isti duo sunt testes de hoc supra scriptum.

Petrus (?) Tomas filio. Petri farganum scripsit et hoc fecit sig ✠ num (ual) unt litteris enmendatis in viij. linea.

OBSERVACIONS.—*Caput masium, capiti masii,* forma de possesió de terra (?); no ho hem trobat mencionat en Balari: «Origens històrichs de Catalunya». Recordar el *cap-mas* del llenguatje actual; p. e.: *fer un cap mas. Melioramentis suis,* les millores, com encar avuy s'anomenen. *Bertraudus de Vilela, Martinez de Fraga,* etc... en lloch de cognom, la població d'ont eren.

DOCUMENT B — Juny 1231

Carta como dona marya de siscar dono hun cellero en el alcolea asta mayo de

In domini nomine. Notus sit cetis hominibus. Quod ego dompna marie de siscar bono animo et spontanea uoluntate per me et per omnes meos et per omnis homines dono tibi Bernardo de siscario nepoti meo, per seruicio quod mihi feciisti vnum benem tua paccata sum ad magnam uoluntatem, videlicet illas meas casas quas habeo in villa alcoleye propter cellarium quod dedi sancte marie de chalame et dono tibi similiter illam meam vineam quem habeo in jrrigno eiusdem ville propter similiter illas tres oliuaris cuem sunt tres quas dedi ecclesie sancti Johannis matri mee. Et predicte case affrontant ab oriente in domibus Fareg sarracenj, a meridie in domibus Farag sarracenj et in domibus paschuale ab occidente in domibus eadem Paschuale ab aquiloni in via publica vinea atque affrontat ab orjente in terra Poncii de sabinato et in terra Petri de Alcoleya et in terra Fortunij pedriç. a meridie in bracallo ujcinali. Ab occidente in terra quem dedi per anima mea sancte marie de chalame et sancti Johanni de Alcoleya ab aquiloni in faxa ospitales sexenis. Quantum istis affrontationibus includunt et ambium sic dono tibi predictas casas de celo uaque in abissu et predicta ujnea cum terra in qua fundatur et arboribus cujusque sint genitis et utrumque denique cum ingressibus et egressibus et omnibus suis pertinentiis et melioramentibus franque libere et ingenue et cum presenti carta in predictarum domorum et ujnee possessione te mito

in hunc modum quod ego tennevam et expletevam in vita mea tantum predictas casas et ujneam et per meum obitum tu empares licite tua auctoritate et casas vineam ut demi. est et de cetero habeas et possideas illas tu et omnis posteritas tua et quod uolueris per cuncta scripta ad tuas uoluntates faciendas sicut melis propter dici ut intelligi ad tuum magnum comodum et saluamentum. Et pro..... tua felicitate dono tibi fidantia saluetatis pro bono..... istius tres domini Poncii ugonis dominum alcoleye quia meam et sine me hanc donacionem prefatam faciat habeat et possideat...... tibi et omni posteritati tue et cui uolueris felicitate et in pace. Quod et actum in mense junii diuinee incarnationis. m.º cc.º xxx.º i.º Sig ✠ num marie de Siscar qui hoc laudo et firmo fidanciam et testes firmare rogo. Sig ✠ num Poncii vgonis fideuissoris. Sig ✠ num Petri de gallinariis armigius. Sig-num Ferrarii de captella. Sig ✠ num Raymundis de predas testui huius rey.

Arnaldus de balagario scriprit et hoc Sig ✠ num fecit.

OBSERVACIONS. — *Irriguo.* regadiu?; *Fareg* o *Farag*, *sarraceni,* noms de moreschs; *propter similiter*, per la metexa raó, ab objecte semblant (?); *Bracallo vicinali. Tenevam et expletevam.* are encara diuen *tessiva. Per meum obivitum tu empares;* empares ab el sentit del verb *emparer* francés.

DOCUMENT C — Desembre 1249

Carta de un moli de Areny que dexaren al monasteri de la O.

Quam nullus in carne positus mortem euadere possit. Peireo ego Gulielmus, de Agilar faceo in magna equitudine sive plena memoria et loquela integra et timeo penas inferni et cupio venire ad gaudium paradisi in meo pleno sensu faceo testamentum. Et digo manumessores meos scilicet Pe. d Agilar et iohanes sanxez qui sine eorum gravamine abeant plenum posse diuidendi et impetrandi omnia qua ego in pagina presenti mandauero nec ordinamero. In primis dimito ad sancte marie alaonis ipso *conreu axi com he costum* [1] et dimito uno molino quo ego habeo in termino de areig in loco ubi dicitur asolimira cum exis et regresiis et suis melioramentis omnibus pertinentis suis et ipsa *ceqia del moli que puscha mudar..... mils larga li pot anar. Com io G. dauant dit lo do a sancta M. alao per dar o per vendre* et in alienare et ad suam uoluntatem facere per sancta c... ita, et per ipsa petra iosana *qui es en lo moli que fassa solue,* abbati alaonis .iiij. tretanes et dimito ad ecclesiam de sancti petri de molins la *deuma de la nostra part del moli que auie ab fenij. c. .viij. sols que auia pres de la deuma que i sian pagades* et dimito de sancta marie de pallerol *.vj. argensadas de oli per tres quadragesimas que i sian cremades*, et dimito ad sancte de la peira ipsos usaticos *que ia ven de un an* et dimito ad sancte martini de areig .i. kofis torment et dimito ad johannis presbiteri de sancti petri .iij. sols de dines, am b. de sancti oriecij .xii. dines. angilij

(1) Les paraules de cursiva se troben axis metex en català dins del pergami.

de aulet .xij. dines. al abat de betesa .xij. d. al abat de orris .xij. d. al abat de lacera .xij. dines, en pere de perma .xij. d.

Nouerint uniuersi.

Quod ego *dauant dit Gilelmus* de Agilar attendentes multa grata et idonea seruicia quem nos arssendi de palleroli uxori mee mihi dui fecisti et cotidie facitis per me et omnes meos dono uobis *ab* filias et sine filias et cum hoc presenti publico instrumento titulo yrreuocabilis donacionis inter viuos ffacte....... ta do et concedo uobis arssendi uxori mee predicta t....... benemerito et uobis uxoris et cui ut qui bene uolueritis in propiis mon..... honores meos et..... omnia bona mea mobilia et immobilia quiscumque et quiqumque hapud areig et terminos suos abeo scilicet. *un camp que io i e* ubi dicitur *al villar dels torrents ab totes les meloras que io i e feitas et ab las compras* scilicet de oliuet, bernat de roseles et pei fundos olalia de sola et una uinea que *compre de bernat prebere a solemira ad ipso garliard* et (uinea?) et uno casal en la uilla de areig ubi dicitur a agilar et ipsos ortos *que a mi dona* et bont. de Agilar. totum supra scriptum nobis et quantum ibi abeo ut abere debeo et *io.* in alia loca habeo et abere debeo aut possum quos etenim et que ex omni meo morumque jure et dominio posse et tenedone eicio et ex tu no pessitus nrm et nrorum ins dominium et corporalem possessionem et tenedonem veram et nrorum mito et tendo ac transfero omnia ad habendum tenendum possidendum et expletandum cum ingressibus et egressibus cum merioramentis cunctisque suis pertinenciis ac melioramentis ad uendendum dandum inpignorandum et alienandum et ad omnias uestras urorumque uoluntates de eis in perpetuum faciendas. Sic melius dici et intelligi ut excogitari possit Saluamento nro ac nrorum. Renuncio exceptos et beneficio et omnis juri et auxilio canonico et ciuili scriptis et in scriptis competentibus ut competitis mihi ut meis quos per dictam donacionem et eorum aliquid aliqua ratione et causa. Et si forte in hoc instrumento aliquit decesserit que uobis posse intelligat ibi opositum ac exprofessu esse in hac pagina scriptum ut nominatum, hacta ista carta in mense dezember anno incarnationis domini .m.cc.xl.viiij. Sig ✠ num ei gilmi de Agilar qui ista carta mandaui scribere et firmauj et firmare testibus rogaui. Sig ✠ num pere de agilar. Sig ✠ num ei Johannes sanxez isti sunt testes de ista carta, et de isto testamento quod faciant *tenir et atendre* bene in pace visores et auditores bernat de usu mege et pere bonet de sancti petri et alliis plures.

Ego johannes presbiteri de sancti petri scripsi ista carta et isto testamento per preces de hoc supra scriptis et hoc si ✠ num fecit.

OBSERVACIONS. — *petra iosana..... ipsos usaticos.....* se pot referir a un eczemplar del llibre dels usatjes *Argençada,* de les monedes dites *argenços.*

De **D. Michel Ventura,** *Cathedràtic a la Schola Normal Central*, de Madrid.

Transcripció etymològica dels signes grecs χ, φ, ρ, θ, υ.

Tinc l'honor de proposar al Congrés de la Llengua Cathalana, la adopció de les graphies *ch, ph, rh, th,* i *y* pera la transcripció de les lletres gregues χ, φ, ρ, θ i υ respectivament i així meteix pera la transcripció de tot sò gutural labial o dental aspirat de qualsevol altra llengua.

Ja alguns anys arrera, un cèlebre gramàtic [1] diu «que entre les qüestions orthographiques que cal suscitar pera arribar a la descastellanisació completa de l'orthographia cathalana hi figura, la de la transcripció de dites lletres gregues, i afegeix, com planyent-s'en: «El castellà emplea *c* (*qu*), *f, r, t, i,* i per aquesta sola raó l cathalà emplea també *c* (*qu*) *f, r, t, i.* Si l castellà hagués conservat *ch, ph, sh, th, y*, (com han fet el francès, el portuguès l'inglès i l'alemany) no ho hauria també fet el cathalà?»

Usant la transcripció proposada, a més de coincidir en aquest punt, am l'orthographia de les principals llengües d'Europa, marcariem l'etymologia, seguiriem la meteixa transcripció que l llatí, continuariem la bona tradició dels nostres classics, diferenciariem la scriptura de moltes paraules qu'avui apareixen escrites lo meteix qu'en castellà; i donariem a la nostra llengua un aspecte de llengua sabia i cultivada.

La susdita transcripció, fou adoptada en les revistes «Nova Cathalunya» de Reus i «Gynecologia Catalana» de Barcelona. Així meteix s'ha empleat en alguns llibres, entre ells en «Prometheu encadenat» d'Eschyl, traducció d'Arthur Masriera, etc. Sovint trobem també en la prempsa diaria, scrites etymològicament, paraules com, *chor, choral, echo, Joseph, Matheu, hymne, atheneu, pantheó, schola, rhapsodes,* etc. doncs ¿perquè no fer la transcripció etymològica en totes aquelles paraules que degui fer-se per la meteixa raó qu'en les citades?

Pera facilitar l's d'aquesta reforma orthogràphica, poso a continuació una llist a de les paraules més corrents, acompanyades de les corresponents etymologies. No cal dir que se scriuràn igualment tots els derivats, així: si porten *ch* les paraules *archebisbe, archaïsme, architecte, chaos* també la portaràn, *archebisbat, archaic, architectura, chaòtic.*

CH

Almanach: del article arab *al* i *manaha* comptar, o del grec ἀλμενιχιακά.

Anachoreta: del grec Αναχωρητὴς, de ἀνὰ prep, qu'indica allunyament i χωρειν, anar.

(1) Pompeu Fabra «Contribució a la Gramàtica de la Llengua catalana» pl. 31-i-107.

Anachronisme : de ἀνὰ i χρόνος, temps.
Anarchia : de Αναρχία, de αν privatiu i ἀρχὴ poder, autoritat.
Archaïsme : grec Αρχαϊσμὸς, de ἀρχαῖος, antic.
Archeologia : de ἀρχαῖος i λόγος, tractat.
Archangel : llatí *archangelus*, del grec ἄρχω, manar i ἄγγελος angel, missatger enviat de Deu, etc.
Archebisbe : llatí *archiepiscopus*, del grec ἄρχω, i ἐπι-σκοπος, bisbe, qui vetlla, qui examina.
Archetypus : de Αρχέτυπος, model.
Architecte : del grec ἀρχιτέκτων de ἄρχω i τέκτων obrer fuster.
Architrau : del prefixe *archi* de ἄρχω, i de *trabs*, viga o cairat.
Archonta : de ἄρχων, magistrat.
Autochthon : de αὐτόχθων, de αὐτὸς, meteix i χθων, terra.
Bacchanal : de Bacchus, grec Βάκχος, el deu de la disbauxa, de l'arrel sanskrita *bhaksh* menjar.
Brachial : del llatì *brachialem*, de *brachium*, grec Βραχίων, bras.
Bronchi : del grec Βρόγχος, gola.
Catechista : del grec κατηχιστής, de κατηχέω, instruir, ensenyar.
Catechumen : del grec κατηχοὺμενος, meteixa arrel que l'anterior.
Chameleó : llatí *chamæleon*, grec χαμαιλέων.
Chaos : de χάος, obertura, abysme.
Character : de χαρακτήρ, marca.
Charta : grec χάρτης.
Cherub i Cherubí : del hebreu *Qᵉ rūb* i *Qᵉ rūbīm*.
Chilometre : de χιλιοι, mil i μέτρον, mida.
Chiromancia : del grec χείρ, mà i μαντεια, adivinació.
Chirurgic : del grec χειρουργικός, de χειρ mà i ἔργον trevall.
Chlor o chlorus : de grec χλωρός, grogós.
Cholera : (malaltia) del grec χολέρα; de χολή, bilis.
Chor : llatí *chorus*, del grec χορός, cant, ball.
Chorda : grec χορδή, bodell.
Chrestomathia : del grec χρηστομάθεὶα; de χρηστός, bo i μανθανω, apendre.
Christià : de χριστιανός, de χριστος, Christ, ungit.
Chronica : del grec χρονος, temps.
Chrysallida : del grec χρυσαλλίς; de χρυσός, or.
Chrysanthema : de χρυσός, or, i ἄνθεμον, flor.
Chyl o chylus : de χυλός, suc.
Chimica : de χεμεια de χεω, abocar?.
Chym o chymus : de χυμος, suc.
Drachma : del grec δραχμὴ, moneda grega.
Echo : grec ἠχώ, sò, soroll.
Eucharistía : grec εὐχαριστια, de εὖ, bé i χαριζεσται, donar gracies.
Eunuch : grec εὐνουχος, de εὐνή llit i ἔχω, tenir, guardar.
Malachita : grec μαλαχίτης de μαλαχη malva?
Machina : llatí *machina*, grec μηχανή, èina, instrument.
Mechanica : meteixa arrel que l'anterior article.

Melancholia : grec μελαγχολία; de μελας, negre i χολὴ, bilis.
Monachal : llatí *monachalis*, de *monachus*, monjo, grec μοναχός, de μονος, un sol.
Orchestra : grec ὀρχήστρα, lloc del theatre ont el chor executava ses dances.
Parrochia : llatí *parochia* del grec πάροχος.
Psychologia : de ψυχὴ, esperit, i λογος, tractat.
Pulchre : llatí *pulcher*, grec πολύχαρις molt graciós?
Rhachitisme : del grec ῥαχίτις, de ῥαχις, espina dorsal.
Schola : llatí *schola*, grec σχολὴ, lloch d'estudis.
Stomach : grec στόμαχος, de στομα, forat, boca.
Strychnina : del grec στρύχνος, morera negra.
Technic : del grec τέχνη, art.
I en alguns noms propis com:
Achil, Bacchus, Chaldea, Chersonès, Christ, Christina, Christeta, Christophol, Ezechiel, Henrich, Henricheta, Michel, Joachim, Roch, Zurich, Æschyl, etc.

PH

Adelpha : mot arab originat del grec δάφνη.
Alphabet : de les lletres greges ά, β; ἄλφα, βῆτα.
Amphibi : grec ἀμφιβιος, de ἀμφί, amdós, i βίος, vida.
Amphitheatre : del grec ἀμφιθέατρον, de ἀμφί, entorn, i θέατρον, theatre.
Amphora : llatí *amphora*, del grec ἀμφορεύς; de αμφί, amdós costats i φέρω portar.
Anthropophag : de ἄνθρωπος, home, i φάγω, menjar. Aixi meteix *sarcophag*. etc.
Antiphona : de ἀντί, contra, i φωνὴ, veu, sò. Aixi meteix els compostos de φωνὴ, com: *aphonic, cacophonic, euphonia, phonograph, telephon, phonema, gramophon, epigraph, paragraph*, etc.
Apophtegma o apophthegma : de ἀπό, sota, i φθέγγομαι, fer oir.
Apheli : de ἀφ' per ἀπό i ἥλιος, sol.
Apheresi : grec ἀφαίρεσις; de ἀπό, i αἱρέω, pendre, treure.
Asphalt : grec ἄσφαλτος, betum.
Asphyxia : grec ἀσφυξία, de ἀ privativa, i σφύξω. bategar
Aphorisme : grec ἀφορισμός; de ἀπό i ὁρίξω, limitar.
Aphrodisiac : grec ἀφροδισιακός; de Αφροδίτη, Venus.
Apocryph : del grec ἀπόκρυφος, amagat, secret.
Apostroph : grec ἀπόστροφος; de ἀπό i στρέφω, tombar, girar.
Atmosphera : de ἀτμος, vapor, aire i σφαιρα, sphera.
Atrophia : de ἀτροφια, de ἀ i τρέφω, alimentar.
Autograph : de αὐτός, propi, d'un meteix, i γράφειν, escriure. Aixi meteix: *Bibliographia, Graphologia, Orthographia, phonograph, polygraph, graphic.*
Blasphemia : grec βλασφημια, de βλαπτω, ferir, i φήμη, paraula, veu.
Catastrophe : grec καταςτροφή, fi, desenllàs, mort, desgavell.
Delphí : grec δελφιν, llatí *delphin*, peix.

Diaphane : grec διαφανής de διαφαινω, fer veure a travers.
Diphtong o Diphthong : de δίς, dos i φθόγγος, sò.
Elephant : grec ἐλεφας, ivori.
Euphemisme : de ἔν bé i φημι, dir.
Emphasi : de ἐν, en i φασις, aparició.
Emphyteusi : grec ἐμφύτευσις; de ἐν, i φυτευω, plantar.
Encephalic : de ἐν, i κεφαλή, cap. Aixi meteix : *bucephal. cephalalgia. cephalia, cephalopod,* etc.
Ephemeride : de ἐφημερις, de επί, i ἡμερα, dia.
Ephimer : meteixa arrel que l'anterior article.
Epitaphi : de ἐπι, sobre, i ταφὴ, tomba.
Epiphania : grec ἐπιφάνεια, manifestació, aparició.
Hemispheri : grec ἡμισφαίριον; de ἥμι, mig, i σφαῖρα, sphera.
Hydrophobia : de ὕδωρ, aigua, i φοβος, por. Aixi meteix tots els compostos de *phobia.*
Limitroph : compost hybrid, del llatí *limes,* fita, i del grec τρέφω, alimentar.
Lympha : llatí *lympha.* l'aigua, de λῦμα! aigua impura.
Mephitic : llatí *mephiticus.*
Metamorphosi : de μετά, indicant cambi, i μορφή, forma. Aixi meteix. *Anthropomorphic, morphologia.* etc.
Metaphysica : de μετά, i φυσις, natura. Aixi meteix : physica, physic, physonomia, physiologia.
Metaphora : de μετά, i φέρω, portar.
Morphina : de Morpheus, grec Μορφεύς, deu del somni.
Naphtalina : del grec νάφθα, mena de betum.
Neophit : del grec νέος, nou, i φύτος, nat.
Nympha : del grec νύμφη, divinitat mythològica.
Ophtalmologia : del grec ὀφθαλμος, ull, i λογος, tractat.
Orphe : llatí *orphanus,* grec όρφανος ; ὀρφός, sens pare.
Orpheó : d'Orpheus, grec Ορφιυς, deu mythologic.
Paraphernal : de παρά, a un costat, i φέρνη, dot.
Phalange : grec φάλαγξ.
Phantasia : grec φαντασια, de φαντός, visible. Aixi meteix. *phantasma. phantastic,* etc.
Phaisà : llatí phasianus, grec φασιανός.
Pharmacia : grec φαρμακεια; de φάρμακον, medicament.
Phar o Pharus : grec φάρος, nom d'una illa que hi hà a la desembocadura del riu Nil.
Pharynge : del grec φάρυγξ.
Phase : del grec φάσις, de φαίνω, brillar, aparèixer.
Philtre : llatí philtrum, grec φιλτρον.
Phenomen : de φαινόμενον, de φαινω.
Philanthropia : de φιλειν, estimar, i ανθρωπος, home. Aixi meteix. *Philharmonic. philosophia, philologia, bibliophil, taurophil.* etc.
Phoca : llatí *phoca,* grec φώκη.
Phosphat i Phosphor : grec φωσφόρος, de φῶς, llum, i φορος, qui porta.
Photographia : de φῶς, φοτος, llum, i γραφειν, scriure. Aixi meteix. *Photophobia, Photosphera.* etc.

Phrase : grec φράσις de φράζομαι, parlar.
Phrenesi : llatí *phrenesis*, grec φρένησις.
Phthisi : grec φθίσις de φθίω, consumir.
Phyloxera : del grec φυλλον, fulla, i ξερος, sec.
Saphic : llatí sapphicus, de Σαπφω, poetesa grega.
Siphon : del grec σιφων.
Sophista : del grec σόφιστης.
Sphera : del grec σφαῖρα.
Stropha : del grec στροφη, tom, conversió.
Siphylis : de *Siphyl,* personatge.
Triomph : llatí *triumphus*, grec θριαμβος!.
Tropheu : llatí *trophœum*, grec τροπαιον!.
I alguns noms propis com :
Aphrodita, Alphons, Adolph, Bosphor, Phelip, Pharaó, Phenicia, Philomena, Joseph Josepha, Josephí, Raphel, Seraphí, Westphalia, etc.

RH

Catarrho : grec καπάῤῥος; de καταῤῥεω, afluir.
Diarrhea : grec διάῤῥοια de διαῤῥεω, fluir a travers.
Hemorrhagia : de ἄιμα, sang, i ῥεω, flur.
Myrrha : llatí *Myrrha,* grec μύῤῥα.
Rhachitic : del grec ῥαχῖτις.
Rhapsoda : grec ῥαψῳδός, de ῥάπτω, cosir, i ῳδή, cant.
Rhetorica : grec ῥητορική, eloqüencia.
Rheuma : de ῥευμα, corrent d'aigua.
Rhinoceró : del grec ῥινοκέρως, de ῥιν, nas, i κέρας, corn, banya.
Rhomb i rhomboid : de ῥόμβος, moviment giratori.
Rhythme : de ῥυθμος, de ῥεω, fluir.
I alguns noms propris :
Rha, Rhea, Rhin, Rhodes, Pyrrhus.

TH

Absentha : llatí *absinthium,* grec ἀψίνθιον, planta.
Aerolith : de ἀήρ, aire, i λιθος, pedra. Així meteix : *lithographia.*
Anathema : grec ἀνάθημα, de ἀνατίθημῖ, suspendre.

Amethysta : grec ἀμέθυστος, de ἀ i μεθύω, ubriagar-se.
Anthropologia : de ἀνθρωπος, homes, i λογος, tractat. Així meteix : *Anthropophag, philanthropich, Anthropomorphic.*
Antipathia : grec ἀντιπάθεια, de ἀντί, i πάθος, sofriment. Així meteix : *Apathia, sympathia, Pathologia, pathetic.*
Anthologia : de ἀνθος, flor, i λογος, tractat.
Anthracita : de ἀνθρακίας, carbó.
Antithesi : de ἀντί, i θεσις, posició. Així meteix . *thesi, hypothesi, parenthesi.*
Apothecari : de ἀποθήκη, magatzem, armari. Així meteix : *hypotheca, bibliotheca.*
Apotheosi : de ἀποθέωσις, de ἀπὸ, i θεος, Déu. Així meteix : *Theologia, Theodicea, Theocracia, Theosophia, theisme, atheu, pantheó.*
Arithmetica : de ἀριθμος, nombre. Així meteix : logarithme.
Asthma : de ἄσθμα, alè, buf.
Atheneu : Αθῆναιον, temple de Minerva.
Athleta : de ἄθλος, lluita, combat.
Autochthon : Vide, lletra ch.
Cantharida : de κάνθαρος, scarbat.
Cathalà : de Cathalonia, de Gothland, terra de goths. Aixís meteix : goth, gothic, visigoth, ostrogoth.
Càthedra : de καθέδρα, cadira, lloc. Així meteix : *Cathedral,* cathedratic.
Cathet : de κάθετος, «que cau verticalment.»
Catholic : grec καθολικός, de κατα i ὅλος, tot.
Cithara : grec κιθάρα, lyra.
Epithalami : grec ἰπιθαλάμιος, de ἐπί, sobre, i θάλαμος, llit. Així meteix : thalem.
Epithet : grec ἐπίθετος, de ἐπί, i τιθέναι, col·locar.
Ether : grec ἀιθηρ.
Esthetica . grec αἰσθητικός, de αἰσθάνομαι, sentir.
Ethica : de ἠθικος, de ἦθος, costum.
Ethnic : de εθνος, poble.
Diphthong : Vide lletra PH.
Diphtheria : de διφθέρα, membrana.
Dithyrambic : de Διθυραμβος, sobrenom de Bacchus.
Isthme . grec ισθμος, de εἶμι, anar.
Letharg : grec ληθαργος, de λῆθη, oblit.
Mathematica : de μάθημα, sciencia.
Methode : de μετα i ὅδος, camí.
Mythe o Mythus : de μῦθος, faula. Així meteix : Mythologia.
Mentha : del llatí *mentha,* grec μινθη.
Neurosthenia : de νεῦρον, nervi, i ἀσθενεια, debilitat.
Ophthalmologia : Vide lletra PH.
Orthographia : de όρθός, dret, i γρὰφὲιν, scriure. Aixi meteix : *orthodoxia, orthopedia.*
Panthera : de παν, tot, i θηριον, fera.
Plethora : de πληθώρα;, de πλήθω, star plè.
Spathula : llatí spathula, dim. del grec σπάθη, spasa.
Theatre : grec θεάτρον.

Thema : grec θέμα, diposit.
Theorema : de θεωρεω, examinar. Així meteix : *theoria*.
Therapeutica : de θεραπεύω, curar.
Thermal : de θήρμή, calor. Així meteix : *Thermometre.*
Thorax : grec θωραξ, pit.
Throno : grec θρονος.
Thresor : llatí Thesaurum, grec θησαυρός.
I alguns noms propris com :
Athenes, Catherina, Dorothea, Ethiopia, Jacintho, Matheu, Arthur, Loth, Theodor, Judith, Parthenon, Mathies, Bertha, Mathilde, Thomas, Athanasi, etc.

Abym o Abysme : llatí Abyssus, del grec ἄβυσσος ; de ἅ privativa i βυσσός, fons.
Amethysta : Vide lletra TH.
Alcyó : grec ἀλκυών, de ἅλς, mar i κύω, fecondisar.
Analysi : grec ἀνάλυσις, de ἀναλύω, deslligar· Així meteix : *patalysi,* etc.
Androgyn : grec ἀνδρόγυνος, de ἀύηρ, home i γυνη, dòna. Així meteix : *gynecologia.*
Anody o anodyn : de ά priv, i ὀδύνη, dolor.
Anonym : de ἀνώνυμος, sens nom. Així meteix : *Pseudonym, homonym, sinonym, patronymic, paronym, synonymia, metonymia.*
Apocryph : Vide PH.
Apocalypsi : grec ἀποκάλυφις, revelació.
Asphyxia : Vide PH.
Asyl : grec ἀσυλον, refugi.
Asyndeton : grec ἀσυνδετον, de ἀ priv. i συνδεω, lligar.
Baryton : de βαρύς, grau i τόνος, vèu, tò.
Cataclysme : grec κατακλυσμος, inundació.
Crypta : grec κρύπτη, de κρυπτω, amagar, cobrir.
Crystal : llatí *crystallus,* grec κρὺσταλλος.
Cycle : de κὺκλος, cercle. Així metex : *cyclic, cyclop, cyclopic, bicycle, bicycleta, encyclopedia.*
Cygne o Cycne : llatí *cycnus*, grec κύκνος.
Cylindre : del grec κὺλινδρος.
Cymbal : de κὺμβαλον, de κύμβη, cavitat.
Cynegetic : κὺων, gos i άγω, portar. Així meteix : *cynisme, cynic, cynocephal,* etc.
Dithyrambic : Vide TH.
Dynamita : de δύναμις, força. Així meteix : *dynamica, dynam...*
Dynastia : del grec δυναστεια.
Dysenteria : de δύς, mal i ἔντερον, bodell. Així meteix : *Dyspepsia.*
Emphyteusi : Vide PH.
Embryó : de ἐν, en i βρύω, germinar.
Etymologia : de ἔτυμος, origen veritable.
Glycerina : de γλυκερός. dolç.
Gymnastica : grec γυμνάσιον, lloc d'exercici.
Gyrar : llatí Gyrare, del grec γύρος, tom, moviment. Així meteix : *gyrasol, gyro, gyratori.*

Hybrid : llatí *hybrida*, del grec ὕβρις, violencia.
Hydraulic : de ὑδωρ, aigua. Així meteix *hydrodynamica, hydropesia, hydromel, hydrogen, hydrophobia, chlorhydric...*
Hyena : llatí hyæna, grec ὕαινα.
Hygiene : del grec ὑγιής, sà.
Hymne : del grec ὕμνος, cant en honor d'un Deu.
Hymen : de ὕμην, membrana. Així meteix : *hymeneu, hymenopter...*
Hyperbaton : de ὑπέρ i βαινω, anar. Aixi meteix : *hyperbole, hypertrophia*, etc.
Hypnotisme : de ὕπνος, sòn, ensopiment.
Hypocresia : de ὑπό i κρισις. Així meteix : *hypotheca, hypotenusa, hypothesi*, etc.
Hysteria : de ὑστερα, la matriu.
Idyl o Idyli : grec ἐιδύλλιον.
Inclyt : llatí *inclytus*, de in i clueo, tenir bona fama, del grec κλύω, oir.
Jeroglyphic : ιἑρογλυφικος, de ιἑρος, sagrat i γλυφω, gravar.
Larynge : del grec λάρυγξ.
Lyceu : del grec λύκειον.
Lympha : Vide PH.
Lyra : de λυρα, instrument musical. Així meteix : lyric, lyrisme.
Martyr : grec μάρτυρ, testimoni.
Myop i Myopia : de μύω, aclucar els ulls.
Myriametre :de μύριας, dèu mil. Així meteix : myrialitre, myriagram, etc.
Myrrha :Vide RH.
Myrte :de μύρτος.
Mysteri :de μυστηριον.
Mystic :de μυστικος.
Mythus :*Mythologia*. Vide TH.
Nympha :Vide PH.
Oxyd : de ὀξύς, agut, agre i εἶδος, aspecte. Així meteix : *oxygen, oxyton, oxygon,* etc.
Panegyric : de παν, tot i αγυρις, aplec.
Papyrus : llatí *papyrus,* grec πάπυρος, planta d'Orient.
Pharynge : Vide PH.
Phylloxera : Vide PH.
Physica : de φυσις, natura. Així meteix : physiologia, metaphysica.
Polygon : de πολυ, molt. Així meteix : *polytechnic, polyglota, polygamia, polygraph, polysyllaba, polytheisme,* etc.
Psychologia : Vide CH.
Pyramide : del grec πύραμις.
Pyrotechnia : de πῦρ i τέχνη, art. Així meteix : *pyrita, pyrometre*, etc.
Rhythme : Vide RH.
Satyra i Satyr : de σάτυρος, monstre.
Styl : de στῦλος, punxa, staca.
Syllaba : de συν, am i λαμβανω, lligar. Així meteix en tots els compostos de la preposició συν ; *syllogisme, symmetria, sympathia, symphonia, symptoma, synagoga, symbol, synalepha, synchronic, syncopa, syndicat, synodic, synonym, sinopsi, syntaxi, syntesi, systema*, etc.

Sylva : llatí *sylva*, grec ὕλη, bosc.
Tympà : llatí *tympanum*, grec τύμπανον.
Typ o Typus : del grec τυπος, marca d'un cop.
Typhus : grec τῦφος, febre de τύφω, cremar, abrutsar.
Tyrania : grec τυραννια, de τυραννέω, esser rei.
Xyprer o cyprer : llatí *cypressus*, grec κυπάρισσος.
I alguns noms propris com:

Abyssinia, Babylonia, Bysantium, Egypte, Eschyl, Hippolyt, Lycurg, Odyssea, Olympe, Pygmeu, Pyrineu, Pythagores, Syracusa, Syria, Ulyses, etc.

De *D. Joseph M.ª Arteaga Pereira,* de Barcelona.

Ullada general a la fonètica catalana. El seu caràcter propi dins la família novo-llatina

Classifico les consonants segons el sistema d'en JESPERSEN, i les vocals segons el sistema d'en BELL i d'en SWEET: passo al quadro de vocals les fricatives «j», «w», «ɥ», perquè 'l timbre de la vocal s'hi sent més que la fricció.

Com a medi sintètic i ràpit, pera establir (o comprovar) les semblances, i les diferències, entre'l català i altres llengües novo-llatines, dono, en vuit quadros, els sòns del italià, del castellà, del portuguès, i del francès. Me sab molt greu de no donar els sòns del modern provençal i del romanesc, però no he tingut ocasió d'estudiarlos en la pronùncia viva, i dels treballs que'n conec no resulta una classificació que jo pugui adoptar.

Fonamentalment—l'anàlisis dels fonemes francesos es d'en PAUL PASSY, els quadros i exemples portuguesos son d'en GONÇALVES VIANNA, l'alfabet fonètic es el de l'ASSOCIACIÓ FONÈTICA INTERNACIONAL.

Els modificadors volen dir:
˔ *llengua més alta,* ˕ *més baixa,* ˖ *més en davant,* ˗ *més en derrera;*
(̥) o (̊) — *consonant suau més o menys ensordida,—vocal xiuxiuejada;*
(̬) o (̌) — *consonant forta més o menys sonora;*
(̯) — *vocal prepositiva, o subjuntiva,* de diptonc o triptonc;
«i̊», «ů», — *prepositives xiuxiuejades* del portuguès.
En la transcripció corrent, ˔, ˕, ˖, ˗, s'ometen.

(:) vol dir que *la vocal precedent es llarga;*
(·) que *la vocal precedent es semi-llarga;*
(ˈ) que *la sìl-laba següent es tònica;*
(ˈˈ) que *la sìl-laba següent porta l'accent principal.*

Escric el signe (ˈ) en els casos dubtosos,—davant d'un accent secundari,— i en els polisìl-labs esdrùxols, o aguts, del italià, del castellà, o del portuguès. Els polisìl-labs francesos que no tenen cap «ə» a la final son aguts.

En els quadros de consonants distingeixo—les *suaus i sonores* am l'exponent (¹)—les *fortes i sordes* am l'exponent (²).

CONSONANTS DEL CATALA

	Velars, postpalatals	Suprapalatals	Prepalatals	Gingivals, linguo-dentals	Llavi-dentals	Billavials	
Plosives	g^1 k^2	(ɟ^1 c^2)	ᴅ^1 ᴛ^2	d^1 t^2		b^1 p^2	Momentànies
Africades *			ᴅʒ^1 ᴛʃ^2	dz^1 ts^2			Momentànies
Relliscades				z^1 z̥			Momentànies
Redoblants				r^1 r̥			Perllongables
Fricatives	g^1		ʒ^1 ʃ^2	ɹ^1 z^1 s^2 ð^1	v^1 f^2	ʋ^1	Perllongables
Laterals	ɫ^1 ɫ̥		ʎ^1 ʎ̥	l^1 l̥			Perllongables
Nasals	ŋ^1 ŋ̊	(ɲ-^{1} ɲ̊-)	ɲ+^{1} ɲ̊+	n^1 n̥	ᴍ^1 ᴍ̥	m^1 m̥	Perllongables

*) Consonants complexes, però indescomposables, formades per l'articulació simultània d'una explosiva i d'una fricativa.
( ) Dialectals.

«g»: es la *g* inicial, en *gota* «gotə», *galta* «gaḻtə», *garbell* «gɐrʋeʎ», *gros* «gzɔs», *glaç* «gɫᴀs»; medial en *angùnia* «ɐŋgᴜnɪə», i *engany* «ɐŋgᴀɲ»; el sò de *gu* inicials, en *guerra* «gɛ'rrə», *guia* «gɪə»; medials, en *tingué* «tɪŋge».

«k»: la *c* de *cub* «kᴜpp», *cor* «kɔr̥», *cap* «kᴀpp», *camì* «kɐmɪ», *crit* «kz̥itt», *clau* «kl̥ɑŭ», *actiu* «ɐktɪŭ», i *acciò* «ɐksɪo»; el sò de *ch*, *c*, o *g*, finals, en *llarc* «ʎᴀr̥k»; la *q* de *quatre* «kŭᴀtz̥ə»; el sò de *qu*, en *aquell* «ɐkɛʎ», *aquì* «ɐkɪ».

«ɟ»: el sò mallorquì de *gu* inicials, en *guìa* «ɟɪə», *guerra* «ɟæ'rrə»; medials, en *seguir* «sɐɟɪ», *tengué* «tɐɲɟe»; de la *g* inicial, en *garbell* «ɟɐrbeʎ», *galta* «ɟaḻtə»; medial, en *llogar* «ʎɑɟà», i *engan* «ɐɲɟàn».

«c»: el sò mallorquì de *qu*, en *aquì* «ɐcɪ», *aquell* «ɐceʎ»; de la *c* en *camì* «cɐmɪ», *cap* «càpp»; de *ch*, *c* o *g*, finals, en *llarch* «ʎàr̥c».

«d»: la *d* de *dos* «dos», *banda* «bᴀndə», *moldre* «mɔɫdzə».

«t»: la *t* de *tota* «totə»; la *t* o *d* finals de *vert* «bɛr̥t».

«b»: la *b* de *bo* «bɔ», i d'*ombra* «ombzə»; i a la major part de Catalunya, la *v* de *vi* «bɪ», d'*enviar* «ɐmbɪᴀ».

«p»: la *p* de *paper* «pɐpe»; la *p*, la *b*, finals, d'*esquerp* «ɐskɛr̥p», *balb* «bal̥p».

«ᴅʒ»: al Camp de Tarragona, la *j* de *jaç*, «ᴅʒᴀs», *juga* «ᴅʒᴜgə», i *jove* «ᴅʒovə»; la *g* de *girar* «ᴅʒɪzᴀ», i *geni* «ᴅʒɛnɪ».

«ᴛʃ»: la *ch* valenciana de *chic* «ᴛʃɪkk»; de *chuar* «ᴛʃᴜ'ᴀr̥», *chove* «ᴛʃoʋɐ», *plucha* «pl̥ᴜᴛʃᴀ»; de *chirar* «ᴛʃɪ'zᴀr̥», *cheni* «ᴛʃɛnɪ», *llechir* «ʎɐᴛʃɪr̥»: al Camp de Tarragona, la *x* de *xic* «ᴛʃɪkk».

«ᴅ» (implosiva) + «ᴅʒ»: es la pronùncia normál de *tj* medials, en *mitja* «mɪᴅᴅʒə». i *viatjar* «bɪɐᴅᴅʒᴀ»; de *tg*, en *corretgir* «kurrɐᴅ'ᴅʒɪ»; de *tg* o *tj*, en *viatje* «bɪᴀᴅᴅʒə»; de *dj*, en *adjectiu* «ɐᴅᴅʒɐktɪŭ».

«ᴛ» (implosiva) + «ᴛʃ»: la pronùncia normal de *tx* medials, en *escletxa* «ɐsk̥lɛᴛᴛʃə»; de *tx* finals (*esquitx* «ɐskɪᴛᴛʃ»); de *ig* finals, en *raig* «rrᴀᴛᴛʃ», *passeig* «pɐsɛᴛᴛʃ», *puig* «puᴛᴛʃ», *goig* «gɔᴛᴛʃ»; de *tg, tj,* o *g*, finals, en *mitj* «mɪᴛᴛʃ».

«d» (implosiva) + «dz»: la pronùncia de *tz* medials (*dotze* «doddzə»).

«t» (implosiva) + «ts»: la pronùncia de *ts* medials (*potser* «puttse»); de *ts* finals (*mots* «motts», *tu ets* «tu etts»); de *ts* o *ds*, finals, en *frets* «fʐ̥ɛtts»; de *gs* finals, en *raigs* «rrᴀĭtts», *passeigs* «pɐsɛĭtts», *puigs* «puĭtts», *goigs* «gɔĭtts».

«ʐ»: la *r* de *ara* «ᴀʐə», *grua* «gʐuə», *droga* «dʐɔgə», *bri* «bʐɪ».

«ʐ̥»: la *r* de *cruu* «kʐ̥u·», *troç* «tʐ̥ɔs», *prat* «pʐ̥ᴀtt», *fruit* «fʐ̥uĭtt».

«r»: la *r* de *cordó* «kurðo», *perla* «pɛrłə»: llarga, «rr», la *r* de *ram* «rrᴀm», *honra* «onrrə», *colrat* «kułrrᴀtt», *penjarobes* «'peɲʒɐ"rrɔʋəs»; la *rr*.

«r̥»: la *r* de *parc* «pᴀr̥k», *força* «fɔr̥sə», *pur* «pur̥».

«g»: la *g* de *llogar* «ʎugᴀ», *negre* «nɛgʐə, *farga* «fᴀrgə», *algù* «ɐłgu», *desgavell* «dɐzgɐʋeʎ»; el sò de *gu*, en *seguir* «sɐgɪ», *orgues* «ɔrgəs», *falguera* «fɐłgeʐə», i *esguerro* «ɐzgɛ·rru».

«ʒ»: la *j* de *jugar* «ʒugᴀ», *jove* «ʒoʋə», *pluja* «pl̥u·ʒə»; la *g* de *geni* «ʒɛnɪ», *brugit* «bʐu'ʒɪtt».

«ʃ»: la *x* de *xarxa* «ʃᴀr̥ʃə», *guix* «gɪʃ», *guixaire* «gɪʃᴀĭʐə». *rauxa* «rrɑŭʃə»; *ix*, o *x*, de *baix* «bᴀʃ», *ba(i)xar* «bɐʃᴀ», *feix* «feʃ», *fe(i)xa* «feʃə», *gruix* «gʐuʃ», *gru(i)xut* «gʐu'ʃutt», *boix* «boʃ», *bo(i)xeda* «buʃɛðə»: en alguns dialectes la «ĭ» sona.

«z»: la *z* normal; la *s* de *rosa* «rrɔ·zə», *bisbe* «bɪzʋə», *vesllum* «bɐzʎum», *esma* «ɛzmə»; la *s*, o *z*, de *transigir* «tʐ̥ɐnzɪ'ʒɪ», *esmorsar* «ɐzmurzᴀ», i *alsina* «ɐłzɪnə».

«s»: la *s* de *sol* «sɔł», *pensar* «pɐn̥sᴀ», *pastor* «pɐsto», *mas* «mᴀs», i *tocasòn* «'tɔkɐ"sɔn»; la *ss*; la *c* de *cel* «sɛł». *bocì* «bu'sɪ»; la *c*, o *s*. de *plançó* «pl̥ɐn̥so», *feliç* «fɐłɪs»; la *ç*, o *ss*, de *plaça* «pl̥ᴀsə»; el sò de *sc*, en *descendir* «dɐsɐndɪ», *oscil-lar* «usɪłłᴀ».

«ð»: la *d* de *vida* «bɪðə», *pedra* «peðʐə», *verdor* «bɐrðo», *esdevenir* «ɐzðɐʋɐnɪ».

«v»: la *v* de Mallorca i del Camp de Tarragona.

«f»: la *f* normal.

«ʋ»: la *b* de *saber* «sɐʋɛ», *llibre* «ʎɪʋʐə», *carbó* «kɐrʋo», *alberch* «ɐłʋɛr̥k», *esborrar* «ɐzʋurrᴀ»; i a la major part de Catalunya, la *v* de *avi* «ᴀʋɪ», *servir* «sɐrʋɪ», *salvar* «sɐłʋᴀ», i *esvalot* «ɐzʋɐłɔtt».

«ʎ»: la *ll* de *lloc* «ʎɔkk», *allì* «ɐʎɪ», *manlleu* «mɐɲʎeŭ», *Bellver* «bɐʎʋe», *ull* «uʎ».

«ʎ̥»: la *ll* de *colltòrcer* «'kɔʎ̥"tɔr̥sə».

Gingival velarisada: *l* catalana, final de sìl-laba, o llarga, i (menys velarisada) en les altres posicions; *l* anglesa; *l* portuguesa final de sìl-laba (més velarisada que'n català i que'n anglès).

«ł»: es la *l* de *la casa* «łɐ kᴀ·ze», *lìquit* «'łɪkɪtt», *gala* «gɑłə», *burla* «burłə», *glòria* «głɔʐɪə», *mal* «mɑł»; i llarga, la *ll, l-l* o *l·l*, de *fal-lera* «fɐłłeʐə», que cal restablir en moltes paraules.

«ł̥»: la *l* de *plana* «pł̥ᴀnə», *flaire* «fł̥ᴀĭʐə». *molsa* «mol̥sə».

«ŋ»: el sò de *nch*, o *nc*, finals (*jonc* «ʒoŋ»); de *nch, nc,* o *ng*, finals, en *sanc* «sᴀŋ»; la *n* d'*engolir* «ɐŋgu'łɪ», *perllorgar* «pɐrʎuŋgᴀ», *tinga* «tɪŋgə», o *tingui* «'tɪŋgɪ»; la *g* de

digne «dıŋnə»: en les llengües germàniques, el sò de *ng* finals (anglès *thing* «θıŋ», alemany *ding* «dıŋ»), i la *g* sueca de *regna* «'reŋnà» (*ploure*).

«ŋ̊»: la *n* de *blancor* «błɐŋ̊ko», *tancar* «tɐŋ̊kᴀ», *llenca* «ʎɛŋ̊kə», *tranquil* «tz̥ɐŋ̊kıł».

«ɲ-»: el sò mallorquì, de *nch*, o *nc*, finals (*jonch* «ʒoɲ»); de *nch*, *nc*, *o ng*, finals, en *sang* «sàɲ»; la *n* mallorquina de *tenguì* «tɐɲɟı», *tenga* «teɲɟə», *perllongar* «pɐrʎoɲɟà».

«ɲ̊-»: la *n* mallorquina de *tranquil* «tz̥ɐɲ̊cıł», *llenca* «ʎɛɲ̊cə», *tancar* «tɐɲ̊cà».

«ɲ»: el sò de *ny* (*nyanyo* «ɲᴀɲu» *any* «ᴀɲ»); la *n* d'*enllestir* «ɐɲʎɐstı», de *flonjo* «fl̥oɲʒu».

«ɲ̊»: la *n* de *gronxar* «gz̥uɲ̊ʃᴀ».

«n» la *n* de *nena* «nɛnə», *nen* «nɛn», *banda* «bᴀndə».

«n̥»: la *n* de *sentir* «sɐn̥tı», *pensar* «pɐn̥sᴀ».

«ᴍ»: a Mallorca (i al Camp de Tarragona), la *n* d'*enviar* «ɐᴍvıà (o «ɐᴍvıᴀ»).

«ᴍ̥»: la *m* de *triomf* «tz̥ıoᴍ̥f», la *n* d'*enfortir* «ɐᴍ̥fur̥'tı».

«m»: la *m* de *mama* «mᴀmə», *ram* «rrᴀm», *tombar* «tumbᴀ», *somriure* «sum'rrıŭzə»; i a la major part de Catalunya, la *n* d'*enviar* «ɐmbıᴀ»: llarga, la *mm*, o *nm*, d'*immens* «ımmɛn̥s», *commoure* «kummɔŭzə».

«m̥»: la *m* d'*omplir* «um̥'pl̥ı», de *premsa* «pz̥em̥sə».

Lletres consonants mudes

La *h* sempre.

r final, en els infinitius, en casi tots els polisìl-labs, en *plor* «pl̥ɔ», *flor* «fl̥ɔ», *por* «po», *pler* «pl̥ɛ» (= *placr* «pl̥ɐɛ»), i en els adjectius *clar* «kl̥ᴀ», i *dur* «du»:

t de *nt* finals (*prudent* «pz̥uðen»):

p de *mp* finals (*camp* «kᴀm», *ell romp* «eʎ rrom»).

Aquestes meteixes *r*, *t*, *p*, davant de consonant (*flors* «fl̥ɔs», *punts* «pun̥s», *tu rromps* «tu rrom̥s», *menjar pa* «mɐɲʒᴀ pᴀ», *prudentment* «pz̥u'ðen'men», *Camprodó* «kɐmrruðo»); i en la majorìa de casos, davant de la vocal de la paraula següent: però la *r* dels infinitius aguts val «r», o «r̥», davant de la consonant inicial d'un sufixe, «z», davant dels sufixes *hi* «ı», *ho* «u», (*voler-ne* «bułɛrnə», *donar-me* «dunᴀrmə», *dir-se* «dır̥sə», *fer-hi* «fezı», *dur-ho* «'duzu»); i la *t* se pronuncìa — en els gerundis, davant dels sufixes *hi*, *ho*, — i en altres casos (*Sant Andreu* «sᴀn̥t ɐndzeŭ», *vint i ù* «bın̥tı'u», *vint anys* «'bın̥t ᴀɲs», *quant es?* «kŭᴀn̥t es?» (numeral), *ont eres?* «on̥t ezəs?»

r medial en *arbre* «ᴀɒzə»; ademés se pronuncìa (i se sol escriure) «pɛndzə» *pendre*, «pɐndze» *pendré*, «pɐndzıə» *pendria*, i «pz̥ɔpı» *propi*.

p de *mp* medials, davant de *t*, *s*, *c* = «s» (*prompte* «pz̥om̥tə», *temps* «tem̥s», *redempció* rrɐðɐm̥sıo»).

t, *d*, de *lt*, *rt*, *rd*, davant de consonant (*molts* «mol̥s», *forts* «fɔr̥s», *verts* «bɛr̥s», *tu surts* «tu sur̥s», *tu perds* «tu pɛr̥s», *molt bo* «mol bɔ», *no surt mai* «no sur mᴀĭ», *qui perd paga* «kı pɛr̥ pᴀgə»).

t de *lt*, finals, o davant de la vocal de la paraula següent, (*molt* «mol», *molt alt* «mol ɑł», *alt i prim* «ɑł ı pz̥ım»); però no en *cult* «kul̥t»: els uns pronuncìen la *t* dels participis (*mòlt* «mɔl̥t», *resolt* «rrɐzɔl̥t»); els altres no la pronuncìen.

b. que no sol escriure 's, de *mb* finals, (*tom* «tom»); adhuc davant de la vocal de la paraula següent.

l. que no sol escriure 's, de *lp*, *lm*, finals, (*cop* «kɔpp», *om* «om», *pam* «pam»), i en *copejar* «kupɐʒa», i *apamar* «ɐpɐma».

s medial, que molts deixen d'escriure, en *aquests* «ɐkɛtts», *aquests pals* «ɐkɛtts pałs», *aquests homes* «ɐkɛddz ɔməs»; i en *aquest* «ɐkɛtt», *aquest es* «ɐkɛt es», *aquest pal* «ɐkɛt pał», *aquest noi* «ɐkɛt nɔĭ», (pronùncia normal); però no en *aquest home* «ɐkɛst ɔmə»: *s* medial en *posts* «pɔtts».

L'última d'un grup de consonants, davant d'una d'igual o pariona.

Els valencians pronuncìen la *r* desinental, i la *l* de *colp* «kɔl̥p», *polp* «pol̥p», i *olm* «ołm»: els valencians i els mallorquins pronuncìen la *t* de *nt*, *lt*, finals, o davant de vocal.

Consonant final de mot, davant d'una pausa

Les plosives i les africades, adhuc escrites amb el signe de la sonora, son sordes; les plosives, derrera de vocal, geminades: *poc* «pɔkk» (mallorquì «pɔ̀cc»), *fret* «fɹ̥ɛtt», *cap* «kapp», *cub* «kupp». Les fricatives son sordes: «ɹ̥» comença sonora i acaba sorda.

Consonants en contacte

Sempre inicials de sìl-laba, o de mot, les fricatives flonjes «g», «ð», «ʋ», derrera de fonema vocal, «r», consonant fricativa, o africada, — «g», «ʋ», derrera de «ł»,— representen la pronùncia normal no emfàtica.

Davant de consonant sorda, les momentànies (implosives o africades), adhuc escrites amb el signe de la sonora, son sordes (*un diàlec pesat* «un dıałək pɐzatt», *un diàlec corrent* «un dıałək kurren», *dupte* «dupte», *sab poch* «sap pɔkk», *mitj pas* «mıttʃ pas»): les fricatives son sordes: «r», «ʎ», «ł», i les nasals, comencen sonores i acaben sordes (*cor feliç* «kɔr̥ fɐłıs», *aquell cim* «ɐkɛʎ̥ sım», *el xicot* «ɐl̥ ʃıkɔtt», *sanc freda* «saŋ̊ fɹ̥ɛðə», *guany segur* «gŭaɲ̊ sɐgu», *pom xamós* «pom̥ ʃɐmos»; i amb «ɱ̥», *ram florit* «rraɱ̥ fl̥u'zıtt»).

«ɹ», derrera de *c* = «k», «t», «p» o «f», — i «ł», derrera de *c* = «k», «p» o «f», —inicials de sìl-laba,— comencen sordes i acaben sonores.

Davant de consonant sonora, totes les consonants no inicials de sìl-laba (adhuc les implosives, les africades, i les fricatives, escrites amb el signe de la sorda) son sonores: (*poc dalit* «pɔg dɐłıtt», *poc gra* «pɔg gɹa», *capdell* «kɐbdeʎ», *cap brot* «kab bɹɔtt», *mitjdia* «mıddʒ'ðıə», *tots guaiten* «toddz gŭaĭtən», *creix molt* «kɹ̥ɛʒ mol», *es bonic* «ez ʋu'nıkk», *vaf d'oli* «bav ð ɔlı», *pocs llibres* «pɔgz ʎıʋɹəs», *caps de colla* «kabz ðɐ kɔʎə»).

«r» o «r̥», més o menys vibrades i curtes, son de regla davant de consonant.

«r» + «rr» = «rr»: (*de per riure* «dɐ pɐ rrıŭɹə»).

En la pronùncia de Catalunya (i en la normal de Castella i d'Itàlia) — *n* ortogràfica, medial o proclìtica, té la meteixa articulació oral que 'l fonema consonant següent: *un garbell* «uŋ gɐrvɐʎ», *tan car* «taŋ̊ kaɾ»; «uɲ ɟɐrbɐʎ» «tàɲ̊ càɾ», del mallorquì; *un nyanyo* «uɲ ɲaɲu», *en lloc* «ɐɲ ʎɔkk», *tan jove* «taɲ ʒoʋe», *un xic* «uɲ̊ ʃɪkk»; *ton noi* «tun nɔĭ», *en l'aire* «ɐn ɫ aĭɾə», *tan ros* «tan rros», *gran zel* «gɾan zɛɫ», *bon seny* «bɔŋ̥ seɲ»; *ben viu* «beм viŭ» (a Mallorca i al Camp de Tarragona), *un foc* «uɱ fɔkk»; *ben viu* «bem biŭ», *gran mal* «gɾam maɫ», *son pare* «sum̥ paɾə»:
davant de fricativa, «rr», o lateral, les nasals homorgàniques son més o menys reduïdes.

El català gemina molt, però no sempre en els casos del mallorquì o del italià.

Per assimilació completa, se pronuncìa: —
«kk», en *adquirir* «ɐkkɪ'ɾɪ»;
«bb», en *advertir* «ɐbbɐ̥ɾtɪ» *advocat* «ɐbbukatt»;
«mm», en *admetre* «ɐmmɛtɾə», *admirar* «ɐmmɪɾa», i *administrar* «ɐmmɪnɪstɾa»; en *setmana* «sɐmmanə», i en *aritmètica* «ɐɾɪmmɛtɪkə», i *atmòsfera* «ɐmmɔsfəɾə»;
«ʎʎ», en *espatlla* «ɐspaʎʎə», *vetlla* «bɛʎʎə», *motllo* «mɔʎʎu»;
«ɫɫ», en *atlas* «aɫɫəs», *Betlem* «bɐɫɫɛm».

Per reforçament de la consonant senzilla —
«mm», en *ametlla* «ɐmmɛʎʎə».

Entre vocal i «ɫ»: —
«kk», (*xuclar* «ʃukkl̥a», i *article* «ɐɾtɪkkl̥ə», i *miracle* «mɪɾakkl̥ə»);
«gg», (*regla* «rreggɫə», i *arreglar* «ɐrrɐggɫa», i *segle* «seggɫə»);
«pp», (*triple* «tɾɪppl̥ə», *manopla* «mɐnɔppl̥ə»);
«bb», (*fiblar* «fɪbbɫa», *deixeble* «dɐʃebbɫə», *poble* «pɔbbɫə», *possible* «pu'sɪbbɫə»): però «k», «p», senzilles, i «g», «ʋ», a la sub-inicial (*aclarir* «ɐkɫɐɾɪ», *contraclaror* «'kontɾɐ̥kl̥ɐ''ɾo», *sopluig* «su'pl̥uttʃ», *aglebar* «ɐgɫɐʋa», *reblanir* «rrɐʋɫɐnɪ»), o en paraules no populars; i «ʋ», en *oblit* «u'ʋɫɪtt», *obligar* «uʋɫɪga».

«s», davant de «s», «z», «ʃ» o «ʒ», —«ʃ», davant de «ʃ» o «ʒ», — o cauen, o reforcen la fricativa següent: *les soques* «ɫɐ sɔkəs», *les zetes* «ɫɐ zɛtəs», *unes xarxes* «unɐ ʃaɾʃəs», *unes joves* «unɐ ʒoʋəs»; *es savi* «'e saʋɪ» o «'es saʋɪ», *més zel* «'me zɛɫ» o «'mez zɛɫ», *més xop* «'me ʃopp» o «'meʃ ʃopp», *es geni* «'e ʒɛnɪ» o «'eʒ ʒɛnɪ»; *el meteix xicot* «ɐl mɐte ʃɪkɔtt» o «ɐɫ mɐteʃ ʃɪkɔtt», *creix gemat* «kɾe ʒɐmatt» o «kɾeʒ ʒɐmatt».

«s» + «rr» = «rr» o «z» + «ɹ»: *les roses* «ɫɐ rrɔ·zəs», *uns roures* «un rroŭɾəs»; *es ric* «'e rrɪkk» o «'ez ɹɪkk»; però *ens reben* «ɐnz ɹɛʋən», *els ruixen* «ɐɫz ɹuʃən», *les reguen* «ɫɐz ɹegən».

(«ʃ», o «ttʃ», o «tts») + «rr» = («ʒ», o «ddʒ», o «ddz») + «ɹ»: *el meteix ramor* «ɐɫ mɐteʒ ɹɐmo»; — *mitj ram* «mɪddʒ ɹam», *veig roses* «bɛddʒ ɹɔ·zəs»; — *ets ric* «eddz ɹɪkk», *pots riure* «pɔddz ɹɪŭɾə».

(«ttʃ», o «tts», o «t») + «ʃ» = «ttʃ»: *mitj xàfac* «mɪt tʃafəkk», *veig xarxes* «bɛt tʃaɾʃəs»; — *ets xamós* «ɛt tʃɐmos»; — *tot xano xano* «tot tʃanu ʃanu»:

(«ttʃ», o «tts», o «t») + «ʒ» = «ddʒ»: *desitj genial* «dɐzɪd dʒɐnɪaɫ», *maig joliu* «mad dʒu'ɫɪŭ»; — *ets jove* «ed dʒoʋə»; — *tot just* «tod dʒust».

«ttʃ» + «s» = «tts»: *trepitj suau* «tɾɐpɪ tsuaŭ», *passeig solitari* «pɐsɛt tsuɫɪtaɾɪ»:
«ttʃ» + «z» = «ddz»: *faig zeros* «fad dzɛɾus».

(«tts», o «t») + «s» = «tts»: *nits serenes* «nɪt tsɐɾɛnəs», *aquets somnis* «ɐkɛt tsɔmnɪs»; — *nit serena* «nɪt tsɐɾɛnə», *pot ser* «pɔt tse», *tot seguit* «tot tsɐgɪtt»:

(«tts», o «t») + «z» = «ddz»: *ets zelós* «ed dzɐɫos»; — *tot zel* «tod dzɛɫ», *aquest zero* «ɐkɛd dzɛzu».

Consonants finals en l'enllaç

Les plosives son sordes (*llarc i prim* «ʎark ı pzım», *reb el dimars* «rrɛp ɐɫ dımars»): les africades, les fricatives, velar i *s*, i billavial i *s*, son sonores (*tots a una* «toddz ɐ unə», *ves-hi* «bezı», *pocs homes* «pɔgz ɔməs», *caps alegres* «kabz ɐɫegzəs»): però a la fi d'un verb, davant dels sufixes *ho*, *hi*, la *d*, i la *b*, temàtiques, resten sonores, i la *x* resta sorda (*perd-ho* «pɛrðu», *reb-hi* «rrɛʋı», *cumpleix-ho* «kumpɫɛʃu», *afegeix-hi* «ɐfɐʒɛʃı»); o am vocal neutra intermediària («pɛrðɐŭ», «rrɛʋəĭ», «kumpɫɛʃɐŭ», «ɐfɐʒɛʃəĭ»). «r» se pronuncìa «z» (*mar-endins* «maz ɐndıns»): «ʎ», «ɫ», «ɲ», «n», «m», resten sonores. *nch* o *nc*, i *ng*: després de la nasal, que comença sonora i acaba sorda, esclata la plosiva sorda (*cinc hores* «'sıŋk ɔzəs», *fanc i aigua* «faŋk ı aĭgŭə»).

Terceres persones del plural davant dels sufixes *hi*, *ho*: els més pronuncièn (i alguns escriuen) «baʒıntı», fasıntu», «'dıgıntu» (*vagint-hi*, *facint-ho*, *diguint-ho*), etz.; però casi tots — «pasınu ʋe» (*passin-ho bé*).

Preposició *ab*.

Davant de consonant que no sigui «ɫ»: *ab* o *am nosaltres* «ɐm nuzaɫtzəs», *ab* o *am tu* «ɐm tu»;

davant de vocal: *ab* o *amb ell* «ɐmb eʎ»;

davant de «ɫ»: *ab* o *am la mare* «ɐm ɫɐ mazə» o «ɐmb ɫɐ mazə».

Variant de pronùncia: *ab nosaltes* «ɐb nuzaɫtzəs», *ab tu* «ɐp tu», *ab ell* «ɐbb eʎ», *ab la mare* «ɐb ɫɐ mazə» o «ɐbb ɫɐ mazə».

Valor de la «*x*» en les paraules de formació no popular.

«s»: (*excusa* «ɐskuˑzə», *extrany* «ɐstzaɲ», *exprés* «ɐspzes»);

«k»: (*excel-lent* «ɐksɐɫɫen»; *excitar* «ɐksıta»);

«ks»: (*fixar* «fiksa», *reflexió* «rrɐfɫɐksıo»; *índex* «ındəks»; *ex-president* «ɛkspzɐzı'ðen»);

«gz»: (*exacte* «ɐgzaktə», *exercir* «ɐgzɐrsı»; *ex-diputat* «ɛgzðıpu'tatt», *ex-embaixador* «ɛgzɐmbɐʃɐ'ðo».

VOCALS DEL CATALA

		Estretes			Amples			
		Posteriors	Neutres	Anteriors	Posteriors	Neutres	Anteriors	
No arrodonides							j²	Fricatives
							ɪ ɪ̆ ɪ˧ (ɪ– ɪ̆–)	Altes
				e	(à)	ə	(ɘ)	Mitjanes
		ɑ	(ä) (ä˧)	ɛ ɛ˧	ᴀ	ɐ	(æ) (æ˧) (à)	Baixes
Arrodonides					w²			Fricatives
					ᴜ ᴜ̆ ᴜ˧			Altes
		— (ʊ) — o o˧			(Ω)	o̤		Mitjanes
		ɔ ɔ˧			(ɔ̀) (ɔ̀˧)			Baixes
			Estretes			Amples		

«à» posterior prepalatalisada.
( ) Dialectals.

«ɑ»: la *a* tònica davant de «ł», «ł̥», de la meteixa paraula simple (*sal* «sɑł», *pala* «pɑłə», *salsa* «sɑł̥sə»).

«ᴀ»: la *a* tònica normal (*sà* «sᴀ», *pas* «pᴀs», *pare* «pᴀʐə»).

«à»: la *a* tònica normal del mallorquì (*pare* «pàʐə», *sà* «sà», *pas* «pàs»).

«ə»: el sò normal de *a*, *e*, postòniques (*vida* «bɪðə», *home* «ɔmə»); de *a, e,* àtones, angleses, en *villa* «vɪłə», *dinner* «dɪnə»).

«ä»: la *e* mallorquina de *fe* «fä», *pes* «päs»; el sò de la *i* o *u* angleses de *fir* o de *fur* «fä:», de la *u* anglesa de *purse* «pä:s».

«ɐ»: el sò normal de *a, e,* protòniques (*dematì* «dɐmɐtɪ», *la llevor* «łɐ ʎɐʋo»); de la *o* de *poruc* «pɐʐʊkk»; de la *o* anglesa de *mouth* «'mɐo̤θ».

«j²»: el sò de *y* o *i* àtona, entre les altres vocals (*noya* «nɔje»); la *y* anglesa de *yess* «jɘs»: el sò de *i* àtona derrera de *i* tònica (*trii* «'tʐ̥ɪj», anglès *tree* «tɹ̥ɪj»); de *i* tònica derrera de *i* àtona (*trií* «tʐ̥ɪ'j»); del sufixe *hi* derrera de *i* àtona (*pensi-hi* «'pɛn̥sɪj»).

«ɪ»: la *i* normal catalana; el sò de *e*, o *i*, protòniques, en *estil* «ɪs'tɪɫ», *estiu* «ɪs'tɪŭ», *depòsit* «dɪpɔ'zɪtt»; *i* curta alemanya de *kinn* «kɪn»; *i* curta anglesa de *pit* «pɪt».

«ɪ˗»: la *e* àtona de Santa Coloma de Queralt, en *les cases* «ɫɪs kᴀ'zɪs», *les dones* «ɫɪz ðɔnɪs». la *y* mallorquina de *beya* «bäïə», *fuya* «fuĭə», i la vocal àtona del anglès *pity* «'pɪtɪ», — més aprop de «ɪ» que de «ɐ».

«e»: la *e* tancada (*ell* «eʎ», *diré* «dɪze», *nèta* «netə»); la *e* àtona medial davant de *a* tònica o àtona (*conrear* «kunrreᴀ». *creació* «kɀeɐsɪo»).

«ɐ»: la *e* àtona de València i de Lleida.

«ɛ»; la *e* oberta (*nen* «nɛn», *alè* «ɐlɛ», *nèta* «nɛtə»); la *e* àtona o semitònica del prefixe *ex-* (que ha sigut, que ha deixat de ser).

La *e* oberta del mallorquì (*cienci* «sɪæ̥nsɪ», *pler* «pl̥æ». *xubech* «ʃubæcc»), gaire bé ampla, està molt aprop de la *a* curta anglesa de *back* «bæk».

«w²»: el sò de *u* àtona entre les altres vocals (*estiuar* «ɪstɪwᴀ»); la *w* anglesa de *well* «wɐɫ»: el sò de *o* àtona derrera de *u* tònica (*nuo* «'nuw», anglès *too* «'tuw»); de *u* tònica derrera de *o* àtona (*número ù* «'numəɀu 'w»).

«ʊ»: la *u* normal catalana; *u* curta alemanya de *kuss* «kʊs»; *u* curta anglesa de *put* «pʊt»: el sò normal de la *o* àtona; de *uo* en *quotidià* «kutɪðɪᴀ», *quocient* «kusɪen»; de *o*, o *ou*, en *oet*, *ouet* «uɛtt», *boaç*, *bouaç* «buᴀs», *poar*, *pouar* «puᴀ»; de *oo* en *coordinar* «kurðɪnᴀ», *cooperar* «kupɐɀᴀ», *cooperativa* «kupɐɀɐ'tɪʋə»; la *u* final ùnica de *individu* «ɪndɪ'ʋɪðʊ», *continu* «kun̥'tɪnʊ», *superflu* «supɛr̥fl̥ʊ», — anàlecs a *judici* «ʒʊ'ðɪsɪ», *diari* «dɪᴀɀɪ», *espontani* «ɐspun̥tᴀnɪ»: «kuwrðɪnᴀ», «kuwpɐɀᴀ», «kuwpɐɀɐ'tɪʋə», «ɪndɪ'ʋɪðuw» *indivìduu*, «kun̥'tɪnuw» *continuu*, «supɛr̥fl̥uw» *supèrfluu*, no son prou catalans.

«ʊ» (llengua en posició de «o˗», llavis en posició de «u»): es el sò rossellonès de *o*, o de *ou*, en *raó* «rrɐ'ʊ», *sol* «sʊɫ»; la *o* sueca de *sol* «sʊ:l» *(el sol)*, *bo* «bʊ:» *(niu)*.

«o»: la *o* tancada (*pom* «pom», *raó* «rrɐo», *dóna* «donə»);

«ɷ»: la *o* àtona de Mallorca i de València: la *o* de *ouet* «ɷwɛtt», *bouaç* «bɷwᴀs», *pouar* «pɷwᴀ»; variant de pronùncia.

«ɔ»: la *o* oberta (*gros* «gɀɔs», *això* «ɐʃɔ», *dòna* «dɔnə»).

La *o* oberta del mallorquì («gɀɔ̃s», «ɐʃɔ̃», «dɔ̃nə»), gaire bé ampla, està molt aprop de la *o* curta anglesa de *pot* «pɔ̃t».

«ə» oscil-la entre «ə˧» i «ə˗»: «ɐ» oscil-la entre «ɐ˧» i «ɐ˗».

«ɪ» tònica, davant de «ɫ» de la meteixa paraula simple (*mil* «mɪɫ», *pila* «pɪɫə», — *e* anglesa de *pretty* «'pɹɪtɪ»), — i «ɛ», «ä» o «æ», «ʊ» tònica, «o», «ɔ», «ɔ̃», davant de «ɫ» de la meteixa sìl-laba (*vel* «bɛɫ», o *cel* «sɛɫ», — mallorquì «väɫ», i «sæɫ», — *bagul* «bɐguɫ», *folro* «foɫrru», *sol* «sɔɫ», — anglès *call* «kɔ:ɫ», — i mallorquì *sol* «sɔ̃ɫ») — s'articulen més en derrera (˧).

Diptoncs

Creixents derrera de vocal.

Tònics: — «jɑ»: *ya*, *ia*, (*uyal* «ujɑɫ»);
«jᴀ»: *ya*, *ia*, (*veyam!* «bɐjᴀm!», *noyaça* «nujᴀsə»);
«je»: *ye*, *ie*, (*escayent* «ɐskɐjen»);
«jɛ»: *ye*, *ie*, (*seyem* «sɐjɛm», *noyeta* «nujɛtə»),
«jo»: *yo*, *io*, (*joyós* «ʒujos»);

«jɔ»: *yo*, *io*, (*noyota* «nujɔtə»);
«wᴀ»: *ua* (*encreuar* «ɐŋkẓɐwᴀ», *veuaça* «bɐwᴀsə»);
«we»: *ue* (*encreuessis* «ɐŋkẓɐwesɪs»);
«wɛ»: *ue* (*encreuem* «ɐŋkẓɐwɛm», *veueta* «bɐwɛtə»);
«wɪ»: *uí* (*encreuí* «ɐŋkẓɐwɪ»);
«wɔ»: *uo* (*veuota* «bɐwɔtə»).

Mallorquins: — «ĭ-ä»: *ye* (*fuyeta* «fuĭätə»);
«wä»: *ue* (*encreuem* «ɐŋkẓɐwäm», *veueta* «vɐwätə»).

Dialectal de Catalunya: — «wɑ»: *ua* (*poual* «pɑwɑɫ»).

Atons: — «jə»: *ya* o *ia*, *ye* o *ie*, (*toya* «tɔjə», *toyes* «tɔjəs»);
«jɐ»: *ya* o *ia*, *ye* o *ie*, (*uyalet* «ujɐɫɛtt», *reyetó* «rrɐjɐto»);
«ju»: *yo*, *io*, (*joyositat* «ʒujuzɪtᴀtt»);
«wə»: *ua*, *ue*, (*encreua* «ɐŋkẓɛwə», *diuen* «dɪwən»);
«wɐ»: *ua*, *ue*, (*encreuaré* «ɐŋkẓɐwɐẓe);
«wɪ»; *ui* (*encreui* «ɐŋkẓɛwɪ»).

Decreixents.

Tònics: — «ᴀĭ»: *ay*, *ai*, (*mai* «mᴀĭ», *aire* «ᴀĭẓə»);
«eĭ»: *ey*, *ei*, (*llei* «ʎeĭ», *reina* «rreĭnə»);
«ɛĭ»: *ey*, *ei*, (*servei* «sɐrʋɛĭ», *feina* «fɛĭnə»);
«uĭ»: *uy*, *ui*, (*avui* «ɐʋuĭ», *cuita* «kuĭtə»);
«ɔĭ»: *oy*, *oi*, (*noi* «nɔĭ», *boira* «bɔĭẓə»);
«ɑŭ»: *au* (*plau* «pɫɑŭ», *caure* «kɑŭẓə»);
«ɪŭ»: *iu* (*niu* «nɪŭ», *viure* «bɪŭẓə»);
«eŭ»: *eu* (*neu* «neŭ», *euga* «eŭgə»);
«ɛŭ»: *eu* (*aneu* «ɐnɛŭ», *seure* «sɛŭẓə»);
«oŭ»: *ou* (*tou* «toŭ», *roure* «rroŭẓə»);
«ɔŭ»: *ou* (*plou* «pɫɔŭ», *moure* «mɔŭẓə»).

Mallorquins: — «äĭ»: *ey* (*servey* «sɐrväĭ», *feyna* «fäĭnə»);
«äŭ»: *eu* (*aneu* «ɐnäŭ», *creure* «kẓäŭẓə»);

Mallorquí, o dialectal de Catalunya: — «oĭ»: *oy*, *oi*, (*fonoy* «fɑnoĭ», *rostoy* «rrɑstoĭ).

Atons: — «əĭ»: *ay*, *ai*, (*airós* «əĭẓos»); *ey*, *ei*, (*reineta* «rrəĭnɛtə», *feiner* «fəĭne»);
«uĭ»: *uy*, *ui*, (*cuitar* «kuĭtᴀ»); *oy*, *oi*, (*boirós* «buĭẓos»);
«ɐŭ»: *au* (*cauré* «kɐŭẓe», *plaurà* «pḷɐŭẓᴀ»); *eu* (*eugassada* «ɐŭgɐ́sᴀðə», *seure* «sɐŭẓe»); *eu* o *au* (*parlaveu* «pɐrɫᴀʋɐŭ»);
«ɪŭ»: *iu* (*viuré* «bɪŭẓe», *portessiu* «purtesiŭ»);
«o̤ŭ»: *ou* (*mouré* «mo̤ŭẓe», *plourà* «pḷo̤ŭẓᴀ», *roureda* «rro̤ŭẓɛðə»; pronùncia normal): «o̤» es el sò de la *u* anglesa de *mouth* «'mɐo̤θ».

Mallorquí, valencià, i dialectal de Catalunya: —
«ɑŭ»: *ou* (*mouré* «mɑŭẓe», *plourà* «pḷɑŭẓᴀ»).

Creixents derrera de *g* i de *q*.

Tònics: — «ŭɑ»: *ua* (*igual* «ɪgŭɑɫ»);
«ŭᴀ»: *ua* (*quatre* »kŭᴀtẓə», *guany* «gŭᴀɲ»);
«ŭɪ»: *ui* *llingüístic* «ʎɪŋ'gŭɪstɪkk»);
«ŭe»: *üe* (*freqüent* «fẓɐkŭen», *següent* «sɐgŭen»);
«ŭɛ»: *üe* (*averigüem* «ɐʋɐẓɪgŭɛm», *freqüència* «fẓɐkŭɛnsɪə»);
«ŭo»: *uo* (*aiguós* «əĭgŭos»);

«ŭɔ»: *uo* (*quota* «kŭɔtə», diferent de *cuota* «kuɔtə»).

Mallorquì: — «ŭä»: *üe* (*averigüem* «ɐvɐzɪgŭäm»).

Atons: — «ŭə»: *ua*, *üe*, (*llengua* «ʎeŋgŭə», *llengües* «ʎeŋguəs»);

«ŭɐ»: *ua* (*igualtat* «ɪgŭɐl̥tAtt», *guanyar* «gŭɐɲA»);

üe (*freqüentar* «fzɐkŭɐn̥tA», *questió* «kŭɐstɪo»).

Triptoncs

Derrera de vocal.

Tònics: — «jɛŭ»: *yeu*, *ieu*, (*esgayeu* «ɐzgɐjɛŭ», *seyeu* «sɐjɛŭ»);

«wɛŭ»: *ueu* (*encreueu* «ɐŋ̊kz̥ɐwɛŭ»);

Dialectals: — «jaŭ»: *yau*, *iau*, (*esgayau* «ɐzgɐjaŭ»);

«waŭ»: *uau* (*encreuau* «ɐŋ̊kz̥ɐwaŭ»).

Mallorquins: — «ĭ-aŭ»: *yau* (*esgayau* «ɐzgɐĭaŭ»);

«ĭ-äŭ»: *yeu* (*esgayeu* «ɐzgɐĭäŭ»);

«wäŭ»: *ueu* (*encreueu* «ɐŋ̊kz̥ɐwäŭ»).

Atons: — «jɐŭ»: *yeu* o *ieu*. *yau* o *iau*, (*sèyeu* «sɛjɐŭ», *duyeu* «dujɐŭ»)

Derrera de *g*.

Tònics: — «ŭAĭ»: *uay*, *uai*, (*guaita* «gŭAĭtə»);

«ŭɛŭ»: *üeu* (*averigüeu* «ɐʋɐzɪgŭɛŭ»).

Dialectals: — «ŭaŭ»: *uau* (*averiguau* «ɐʋɐzɪgŭaŭ» o «ɐvɐzɪgŭaŭ»).

Mallorquì: — «ŭäŭ»: *üeu* (*averigüeu* «ɐvɐzɪgŭäŭ»).

Aton: — «ŭəĭ»: *uay*, *uai*, (*guaitar* «gŭəĭtA»).

y o *i* mallorquines, prepositives de diptonc o triptonc, sonen «ĭ-».

En els diptoncs, i triptoncs, mallorquins, *a* normal, i *e*, *o*, obertes, sonen respectivament, «à», «æ», «ɔ̀».

En els diptoncs, i triptoncs, àtons, *a*, *e*, valencianes, i *o* valenciana o mallorquina, sonen respectivament, «A», «ɐ», «Ω».

Vocals que no diptonguen

Dues, una de les quals no sigui «ɪ», ni «ᴜ», àtones (*plaer* «pl̥ɐɛ», *conrear* «kunrre'A», *saó* «sɐo», *veì* «bɐɪ», *saùc* «sɐᴜkk», *dia* «dɪə», *grua* «gzᴜə»):

Tònica forta de radical + *o* àtona de flexió (*jo conreo* «ʒɔ kunrrɛᴜ»):

Tònica forta de radical + *i* àtona de subjuntiu (*no desmaïs!* «no ðɐzmAɪs!»):

«ɪ» + «j» (*trii* «'tz̥ɪj», *trì* «tz̥ɪ'j», *pensi-hi* «'pɛn̥sɪj»):

«ᴜ» + «w» (*nuo* «'nuw», *nùmero ù* «'numəzu 'w»):

«ɪ», «ᴜ», tònlques de radical + *o*, *i*, àtones de flexió (*trio* «tz̥ɪᴜ», *nui* «nuɪ»):

Vocal de prefixe + «ɪ», «ᴜ», àtones (*prohibir* «pz̥uɪ'ʋɪ», *reunir* «rrɐu'nɪ»):

«ᴜ» àtona + «ɪ», «ɛ», tòniques, derrera de *g*. en *argüir* «ɐrgu'ɪ», *argüeixo* «ɐrguɛʃᴜ».

VOCALS QUE 'L POBLE NO DIPTONGA

«I» àtona + vocal tònica (*nuvial* «nuvial», *rialla* «rriaʎə», *quieta* «kietə», *diem* «diɛm», *ocasió* «ukezio», *viola* «biɔɫə», *crium* «kri'um»);
«I» àtona + àtona forta, finals, o medials, (*dèria* «dɛɾiə», *gràcies* «gɾasiəs», — *rialler* «rrieʎe», *quietut* «kie'tutt», *piadós* «pieðos»);
derrera de consonant.
«U» àtona + vocal tònica (*suau* «suaú», *nuar* «nua», *lluir* «ʎu'i», *barruer* «berrue», *fuet* «fuɛtt», *poal* «puaɫ», *boaç* «buas», *amoïno* «emu'inu», *roent* «rruen», *cloem* «kluɛm», *suor* «suo», *cuota* «kuɔtə»);
«U» àtona + àtona forta, finals, o medials, (*vàlua* «baɫuə», *pèrdues* «pɛrðuəs». — *suavíssim* «sue'visim», *ennuagarse* «ennuegarsə», *fuetada* «fuetaðə», *poetaire* «puetaĭɾə»);
derrera de consonant que no sigui *g* o *q*.
Vocal àtona + (*i, u, o*, àtones), que responguin a vocal àtona + (*i, u, o*, tòniques): *esbaïment* «ezbeimen», *reïnós* «rreinos», *Lluïset* «ʎuizɛtt», *coïço* «kuiso», *saüquer* «seuke», *vïonat* «biunatt».

Els poetes moderns, adhuc els més fills del poble, i els que més encarnen el geni de la llengua, diptonguen normalment les combinacions àtones primitives — de «I» + vocal, derrera de consonant, — i de «U» + vocal, derrera de consonant, encara que no sigui *g* o *q*. ¿Inicìen una evolució més o menys avençada en les altres llengües novo-llatines?

VOCALS DE MOT A MOT

Pera l'estudi de llurs hiatus, de llurs crasis, de llurs diptoncs i triptoncs caldria donar una llista molt llarga de casos i d'exemples. Diré sols:
dues tòniques distintes no 's contrauen;
dues àtones, iguals, o semblants, se contrauen;
derrera de consonant, «I», «U», àtones + vocal tònica, generalment no diptonguen;
«I», «U», àtones — amb «e» diptonguen, — amb «əĭ», «eŭ», triptonguen;
l'inicial àtona, derrera d'una tònica, igual, o semblant, cau sempre;
«e» derrera de tònica que no sigui «A» o «à», se redueix (i devegades cau).

Pronùncia de la conjunció *y* o *i*.
«I»: (*sol i vern* «sɔɫ i bɛrn», *dones i homes* «dɔnəz i ɔməs»);
«ĭ»: (*per pla i montanya* «per pla ĭ muntaɲə», *fer i desfer* «fe ĭ ðesfe»);
«j»: (*l'amo i el noi* «ɫ amu j eɫ nɔĭ», *arrivar i oferir* «errivA j ufe'ɾi»).

LA PARAULA I L'ACCENT

El català té menys paraules agudes, i més de planes, que 'l francès; més paraules agudes, i menys de planes, que 'l castellà, l'italià, o el portuguès; i menys de sobresdrùxoles que l'italià.

Monosìl-labs. Els articles (incloses les formes *en* «ɐn», i *na* «nɐ»), les partìcules pronominals, i el reflexiu *se* «sɐ» o «-sə», *es* «ɐs»; els possessius *mon* «mun», *ton* «tun», *son* «sun», (dialectals «mɒn», tɒn», «sɒn»), en els dos genres i nombres; el relatiu *que* «kɐ»; les partìcules adverbials *en* «ɐn» o «-ən», *ne* «nɐ» o «-nə», *hi* «ɪ»; les preposicions *a* «ɐ», *de* «dɐ», *per* «pɐɽ», *am* «ɐm», i *en* «ɐn», i les formes contractes de preposició i article; les conjuncions *y* o *i*, *ni* «nɪ», *o* «u» («ŭ» o «-w-»), *que* «kɐ», *si* «sɪ», *anc que* «ɐŋ̊ kɐ», son àtons: però 'l *que* «kɛ» interrogatiu, sol, o emfàtic, i el *que* conjunció en *perquè* «pɐɽ̥kɛ», *a fi de que* «ɐ fi ðɐ kɛ», son tònics. En la pronùncia corrent, *has, ha, han,* auxiliars de pretèrit, son per lo general semi-àtons: *has après* «ɐz ɐpʐɛs», *ha clos* «ɐ kḽ̥ɔs», *han dit* «ɐn dɪtt».

El català te menys monosìl-labs que 'l francès, però 'n té més que 'l castellà, i que 'l portuguès, i molts més que l'italià.

Adverbis amb el sufixe *ment*. Si l'adjectiu es paraula plana, o esdrùxola, l'accent principal es el de l'adjectiu: (*bonament* «"bɔnə'men», *càndidament* «"kʌndɪðə'men»): si l'adjectiu es paraula monosìl-laba, o aguda, l'accent principal es del sufixe (*greument* «'gʐeŭ"men», *coralment* «ku'ʐɑɫ"men»). La vocal tònica del adjectiu no s'enfosqueix.

Paraules compostes de dues paraules tòniques. L'accent principal es el de la segona: la vocal tònica de la primera no s'enfosqueix: (*capgirar* «'kʌbʒɪ"ʐʌ», *cercapous* «'sɛɽ̥kɐ"poŭs», *entremitj* «'en̥tʐɐ"mɪττʃ», *contraposarse* «'kɔn̥tʐəpu"ʐʌɽ̥sə», *sobre-eixir* «'soʊʐɐ"ʃɪ», *sota-escala* «'sotɐs"kɑɫə»). Però amb algunes excepcions: (*potser* «put'tse», *tothom* «tu'tɔm», *malmetre* «mɐɫ'mɛtʐ̥ə», *contradir* «kun̥tʐ̥ɐ'ðɪ», *terratremol* «tɐrrɐ'tʐ̥ɛmuɫ...)

Formes compostes de verb i partìcules enclìtiques. Si derrera de l'accent verbal hi ha més de dues sìl-labas, l'ùltima partìcula reb un accent secundari: (*dónamela* «"donəmɐ'ɫɐ», *pòrtaleshi* «"pɔɽ̥təɫɐ'zɪ», *enduguérensem'ho* «ɐndu"geʐən̥sɐ'mu», *enduguérensemeles* «ɐndu"geʐənsəmɐ'ɫɐs»).

En la pronùncia mallorquina, en la dialectal de Catalunya, i en la popular castellana, la partìcula (i si n'hi ha més d'una, l'ùltima) reb l'accent principal.

QUANTITAT

Les vocals tòniques, davant de «rr», — i davant de «ʒ», o de «z», inicials de sìl-laba interior, — i la «u» de *cru*(*u*), *llu*(*u*), *llu*(*u*)*en*, *du*(*u*)*s*, *du*(*u*), *du*(*u*)*en*, *du*(*u*)-*ho*, — son semi-llargues: *casa* «kʌ·zə», *pruïja* «pʐuɪ·ʒə», *deso* «de·zu», *terra* «tɛ·rrə», *pluja* «pḽ̥u·ʒə», *sorra* «so·rrə», *cosa* «kɔ·zə», (mallorquì *pesos* «pä·zɒs»), — «kʐ̥u·», «ʎu·», «ʎu·ən», «du·s», «du·», «du·ən», «du·w».

Casi totes les vocals (tòniques, o àtones) poden ser semi-llargues, — o llargues — per crasis de mot a mot, o per un accent expressiu.

CONSONANTS DEL ITALIA

	Velars, postpalatals	Supra-palatals	Prepalatals	Gingivals, linguo-dentals	Llavi-dentals	Billavials	
Plosives	g^1 k^2	ɟ^1 c^2	ᴅ^1 ᴛ^2	d^1 t^2		b^1 p^2	Momentànies
Africades			ᴅʒ^1 ᴛʃ^2	dz^1 ts^2			
Relliscades							
Redoblants				r^1 r̥			Perllongables
Fricatives			ʃ^2	z^1 s^2	v^1 f^2		
Laterals			ʎ^1	l^1 l̥			
Nasals	ŋ^1 ŋ̊	ɲ-^{1} ɲ̊-	ɲ+^{1} ɲ̊+	n^1 n̥	ᴍ^1 ᴍ̥	m^1 m̥	

VOCALS DEL ITALIA

	Posteriors	Neutres	Anteriors	Posteriors	Neutres	Anteriors	
No arrodonides			j^1 j̊^{1}				Fricatives
			i ĭ				Altes
			e			ɵ	Mitjanes
			ɛ	A			Baixes
Arrodonides	w^1 w̥^{1}						Fricatives
	u ŭ						Altes
	o			Ω			Mitjanes
	ɔ						Baixes
	Estretes			Amples			

«g»: *gora* «gɔ·rᴀ», *ghiro* «gi·rɒ», *leggo* «lɛggɒ», *sogghigno* «sɒggiɲɲɒ».
«k»: *cocca* «kokkᴀ», *chicche* «kikkɐ», *qui* «kw̥i», *acqua* «ᴀkkw̥ᴀ».
«ɟ»: *ghiaia* «ɟjᴀ·jᴀ», *mugghio* «muɟɟjɒ».
«c»: *chiave* «cj̊ᴀ·vɐ», *occhio* «ɔccj̊ɒ»,
«d»: *dare* «dᴀ·rɐ», *addio* «ᴀddi·ɒ».
«t»: *tutto* «tuttɒ».
«b»: *babbo* «bᴀbbɒ».
«p»: *pioppo* «pj̊ɔppɒ».
«ᴅʒ»: *genio* «ᴅʒɛ·njɒ», *giù* «ᴅʒu».
«ᴅᴅʒ»: *oggi* «ɔᴅᴅʒi», *viaggio* «viᴀᴅᴅʒɒ».
«ᴛʃ»: *cibo* «ᴛʃi·bɒ», *ciò* «ᴛʃɔ».
«ᴛᴛʃ»: *accento* «ᴀᴛᴛʃɛn̥tɒ», *faccia* «fᴀᴛᴛʃᴀ».
«dz»: *zanzara* «dzᴀndzᴀ·rᴀ».
«ddz»: *azzurro* «ᴀddzurrɒ»,
«ts»: *zio* «tsi·ɒ», *forza* «fɔr̥tsᴀ».
«tts»: *nozze* «nottsɐ».
«r»: *ridere* «ri·dɐrɐ», *terra* «tɛrrᴀ».
«r̥»: *frutto* «fr̥uttɒ», *sorso* «sor̥sɒ».
«ʃ»: *scintilla* «ʃin̥tillᴀ», *sciame* «ʃᴀ·mɐ», *pesce* «peʃʃɐ», *liscio* «liʃʃɒ».
«z»: *uso* «u·zɒ», *svelto* «zvɛl̥tɒ».
«s»: *senso* «sɛn̥sɒ», *spasso* «spᴀssɒ», *cosa* «kɔ·sᴀ».
«v»: *vita* «vi·tᴀ», *davvero* «dᴀvve·rɒ».
«f»: *fede* «fe·dɐ», *affare* «ᴀffᴀ·rɐ».
«ʎ»: *gli* «ʎi», *glie* «ʎɐ», *fogli* «fɔʎʎi», *foglie* «fɔʎʎɐ».
«l»: *livello* «livɛllɒ», *gloria* «glɔ·rjᴀ».
«l̥»: *fluire* «fl̥ui·rɐ», *polso* «pol̥sɒ».

«ŋ»: *lungo* «luŋgɒ», *lunghi* «luŋgi».
«ŋ̊»: *panca* «pᴀŋ̊kᴀ», *dunque* «duŋ̊kw̥ɐ».
«ɲ+»: *ringhiera* «riɲɟjɛ·rᴀ».
«ɲ̊+»: *granchio* «grᴀɲ̊cj̊ɒ».
«ɲ⊦»: *sogno* «soɲɲɒ», *angelo* «ˈᴀɲᴅʒɐlɒ».
«ɲ̊⊦»: *incidere* «iɲ̊ˈᴛʃi·dɐrɐ».
«n»: *nonno* «nɔnnɒ», *grande* «grᴀndɐ».
«n̥»: *denso* «dɛn̥sɒ».
«ᴍ»: *inviare* «iᴍviᴀ·rɐ».
«ᴍ̥»: *infimo* «ˈiᴍ̥fimɒ».
«m»: *mamma* «mᴀmmᴀ», *bimbo* «bimbɒ».
«m̥»: *tempo* «tɛm̥pɒ».

«ᴀ»: *ragazza* «rᴀgᴀttsᴀ», *pane* «pᴀ·nɐ».
«j¹»: *gaio* «gᴀ·jɒ», *biondo* «bjondɒ».
«j̊¹»: *fiume* «fj̊u·mɐ».
«i»: *finisci* «finiʃʃi», *mira* «mi·rᴀ».
«ĭ»: *noi* «no·ĭ», *prosaico* «pr̥ɒzᴀ·ĭkɒ», *miei* «mjɛ·ĭ» i «mjɛĭ».
«e»: *senno* «sennɒ», *sera* «se·rᴀ».
«ɐ»: *fedele* «fɐde·lɐ».
«ɛ»: *bello* «bɛllɒ», *lieto* «liɛ·tɒ».
«w¹»: *uomo* «wɔ·mɒ», *guida* «gwi·dᴀ», *buoi* «bwɔ·ĭ», *guai* «gwᴀ·ĭ».
«w̥¹»: *suono* «sw̥ɔ·nɒ», *quei* «kw̥eĭ» i «kw̥e·ĭ».
«u»: *sussulto* «sussul̥tɒ», *puro* «pu·rɒ».
«ŭ»: *gaudio* «gᴀ·ŭdjɒ».
«o»: *bocca* «bokkᴀ», *voce* «vo·ᴛʃɐ».
«ɒ»: *noioso* «nɒjo·sɒ».
«ɔ»: *donna* «dɔnnᴀ», *cuore* «kw̥ɔ·rɐ».

CONSONANTS DEL CASTELLA

	Velars, postpalatals	Supra-palatals	Prepalatals	Gingivals, linguo-dentals	Llavi-dentals	Billavials	
Plosives	g^1 g̊ k^2			d^1 t^2		b^1 b̥ p^2	Momentànies
Africades			ᴛʃ^2				
Relliscades				ʑ^1 ʑ̥			
Redoblants				r^1 r̥			Perllongables
Fricatives	g^1 x^2		j^1	(ɹ^1) z⊣^{1} s⊣^{2} ð^1 θ^2	v^1 f^2	ʋ^1	
Laterals			ʎ^1	l^1 l̥			
Nasals	ŋ^1 ŋ̊		ɲ⊢^{1} ɲ̊⊢	n^1 n̥	ᴍ̣	m^1 m̥	

( ) Variant de pronùncia.

VOCALS DEL CASTELLA

		Estretes: Posteriors	Estretes: Neutres	Estretes: Anteriors	Amples: Posteriors	Amples: Neutres	Amples: Anteriors	
Arrodonides				j^1				Fricatives
				i ĭ				Altes
					ɐ		ɵ	Mitjanes
								Baixes
No arrodonides		w^1						Fricatives
		u ŭ						Altes
					Ω			Mitjanes
								Baixes

«g»: *ganga* «gaŋga», *guia* «gia» *dengue* «deŋge».
«g̊»: *acción* «ag̊'θĭon».
«k»: *coco* «koko», *que* «ke».
«d»: *donde* «donde», *falda* «falda».
«t»: *torta* «torta».
«b»: *biombo* «biombo», *vaso* «baso», *enviar* «embi'ar̥».
«b̥»: *objeto* «ob̥xeto».
«p»: *pipa* «pipa».
«tʃ»: *chocho* «tʃotʃo».
«ɾ»: *cara* «kaɾa», *grato* «gɾato».
«ɾ̥»: *frío* «fɾ̥io».
«r»: *tarde* «tarðe», *rorro* «rrorro», *honra* «onrra».
«r̥»: *garzo* «gar̥θo», *ver* «ber̥».
«g»: *luego* «lŭego», *seguir* «se'gir̥», *negro* «negɾo», *cargo* «kargo», *siglo* «siglo», *algo* «algo».
«x»: *jaca* «xaka», *giro* «xiɾo».
«ʝ»: *rayita* «rraʝita».
«ɹ»: *es rico* «ez ɹiko».
«z⊣»: *rasgo* «rrazgo», *desde* «dezðe», *atisbar* «atiz'ʋar̥».
«s⊣»: *soso* «soso», *manso* «man̥so», *fiestas* «fĭestas».
«ð»: *nido* «niðo», *medro* «meðɾo», *verde* «berðɛ», *id!* «ið!», *dadlo!* «daðlo!», *hallazgo* «aʎaðgo».
«θ»: *zumo* «θumo», *cima* «θima», *luz* «luθ», *dádselo!* «'daθselo!».
«f»: *fofo* «fofo».

«ʋ»: *cubo* «kuʋo», *chivo* «tʃiʋo», *libro* «liʋɾo», *árbol* «arʋol», *doble* «doʋle», *selva* «selʋa».
«ʎ»: *lleno* «ʎeno», *villa* «biʎa»,
«l»: *leal* «le'al», *blando* «blando».
«l̥»: *flojo* «fl̥oxo», *salsa* «sal̥sa».
«ŋ»: *hongo* «oŋgo», *un hueco* «uŋ weko».
«ŋ̊»: *banco* «baŋ̊ko», *enjuto* «eŋ̊xuto».
«ɲ⊢»: *año* «aɲo», *un lloro* «uɲ ʎoɾo», *enyesar* «eɲʝe'sar̥».
«ɲ̊⊢»: *ancho* «aɲ̊tʃo».
«n»: *nene* «nene», *pan* «pan».
«n̥»: *denso* «den̥so».
«ɱ»: *ínfimo* «'iɱfimo».
«m»: *mimo* «mimo», *ambos* «ambos».
«m̥»: *tiempo* «tĭem̥po».

«a»: *mañana* «maɲana».
«j¹»: *yo* «ʝo», *raya* «rraʝa», *hielo* «ʝelo».
«i»: *difícil* «difiθil».
«ĭ»: *aire* «aĭɾe», *hoy* «oĭ», *bien* «bĭen», *medio* «meðĭo», *entibiáis* «en̥ti'ʋĭaĭs».
«e»: *celeste* «θeleste».
«w¹»: *hueso* «weso», *ahuecar* «awe'kar̥».
«u»: *un cúmulo* «uŋ̊ 'kumulo».
«ŭ»: *aula* «aŭla», *bueno* «bŭɛno», *residuo* «rresiðŭo», *buey* «bŭeĭ».
«o»: *sonoro* «sonoɾo».

«a» oscil-la entre «a» i «a⊤»; «e» entre «e⊤», «e», i «ɛ⊥»; «o» entre «o–», «o», i «ɔ⊥».

CONSONANTS DEL PORTUGUES

	Velars, postpalatals	Supra-palatals	Prepalatals	Gingivals, linguo-dentals	Llavi-dentals	Billavials	
Plosives	g^1 k^2			d^1 t^2		b^1 p^2	Momentànies
Africades							
Relliscades				ɾ^1 ɾ̥			
Redoblants				r^1			Perllongables
Fricatives	g^1		ʒ˧^{1} ʃ˧^{2} ʒ^1 ʃ^2	ɹ^1 z^1 s^2 ð^1	v^1 f^2	ʋ^1	
Laterals	l^1 l̥		ʎ^1	l^1 l̥ l^1			
Nasals	ŋ^1 ŋ̊	ɲ˗^{1}		n^1 n̥		m^1 m̥	

VOCALS DEL PORTUGUES

		Estretes			Amples			
		Posteriors	Neutres	Anteriors	Posteriors	Neutres	Anteriors	
No arrodonides								Fricatives
				i ĭ i̊ ĩ*		ɪ̣ ɪ̊	ɪ ɪ˔ ɪ̥˔	Altes
				e e˧ ẽ*				Mitjanes
		ɑ		ɛ ɛ˧	ᴀ ᴀ̃*	ɐ ɐ̃*		Baixes
Arrodonides								Fricatives
		u u˧ u̹ ŭ ů ũ*						Altes
		o o˧ õ*						Mitjanes
		ɔ ɔ˧						Baixes

* Nasalitat feble (o de primer grau).

«g»: *ganga* «gẽŋgɐ», *guia* «giɐ», *dengue* «dẽŋgı».
«k»: *caco* «kAkụ», *aqui* «ɐ'ki».
«d»: *donde* «dõndı», *caldo* «kaldu».
«t»: *tecto* «tɛtụ».
«b»: *bico* «bikụ»: *rombo* «rrõmbu».
«p»: *papa* «pApɐ».
«ɾ»: *cara* «kAɾɐ», *droga* «dɾɔgɐ», *perder* «pıɾ'deɾ».
«ɾ̥»: *cofre* «kɔfɾ̥ı̥», *março* «mAɾ̥sụ».
«r»: *carne* «kArnı», *rua* «rruɐ», *carro* «kArru», *honra* «õrrɐ».
«g»: *logo* «lɔgu», *seguir* «sı'giɾ», *negro* «negɾu», *musgo* «muʒgu».
«ʒ˧»: *giro* «ʒiɾu», *mesmo* «meʒmu».
«ʃ˧»: *chita* «ʃitɐ», *feixe* «fɐĭʃı̥», *estes* «eʃtıʃ», *feliz* «fı'liʃ».
«ʒ»: *já* «ʒA», *osga* «ɔʒgɐ».
«ʃ»: *chuva* «ʃuvɐ», *raxa* «rrAʃɐ», *gostos* «goʃtụʃ», *rapaz* «rrɐ'pAʃ».
«ɹ»: *as rosas* «ɐ ɹɔzɐʃ».
«z»: *zombar* «zõm'bAɾ», *casa* «kAzɐ».
«s»: *só* «sɔ», *cera* «seɾɐ», *verso* «vɛɾ̥sụ», *pensar* «pẽ'sAɾ»; *ss: ç*.
«ð»: *gado* «gAðu», *pedra* «pɛðɾɐ», *desde* «deʒðı».
«v»: *vivo* «vivu».
«f»: *fofo* «fofụ».
«ʋ»: *cabo* «kAʋu», *abrir* «ɐ'ʋɾiɾ», *esburacar* «ıʒʋuɾɐ'kAɾ».
«ɫ»: *sal* «saɫ», *bilro* «bıɫrru».
«l̥»: *balsa* «bal̥sɐ».
«ʎ»: *lhe* «ʎı»; *filho* «fiʎu».
«l»: *lula* «lulɐ», *elle* «ɛlı», *flor* «floɾ».
«ŋ»: *frango* «fɾẽŋgu».
«ŋ̊»: *nunca* «nũŋ̊kɐ», *brinquinho* «bɾĩŋ̊kiɲu».
«ɲ˖»: *manha* «mɐɲɐ».
«n»: *nono* «nonu», *lindo* «lĩndu».
«n̥»: *santo* «sẽn̥tụ».
«m»: *mimo* «mimu», *ambos* «ẽmbuʃ».
«m̥»: *tempo* «tẽm̥pụ».

«a»: *mal* «maɫ», *pau* o *pao* «paŭ».
«A»: *cá* «kA», *da-a* «dA:».
«ı»: *menino* «mıninu», *lume* «lumı».
«ı̥»: *tapetar* «tɐpı̥'tAɾ», *bote* «bɔtı̥».
«ɐ»: *cama* «kɐmɐ», *telha* «tɐʎɐ».
«i»: *finissimo* «fi'nisimu», *lie* «li:».
«ĭ»: *vieira* «vĭɐĭɾɐ», *saloia* «sɐloĭɐ», *pai* o *pae* «pAĭ».
«i̊»: *fiar* «fi̊Aɾ», *cear* «si̊Aɾ».
«ı»: *mil* «mıɫ», *viu* «vıŭ».
«ı˕»: *fisgar* «fıʒ'gAɾ», *tejolo* «tıʒolu».
«ı̥˕»: *fechar* «fı̥'ʃAɾ», *historia* «ı̥ʃtɔɾĭɐ».
«e»: *crê* «kɾe».
«e˧»: *feltro* «fel̥tɾụ».
«ɛ»: *cré* «kɾɛ».
«ɛ˧»: *mel* «mɛɫ».
«u»: *cumulo* «'kumulu».
«u˧»: *azul* «ɐ'zuɫ».
«ụ»: *tocar* «tụ'kAɾ», *braço* «bɾAsụ».
«ŭ»: *luar* «lŭAɾ», *roer* «rrŭeɾ», *deu-a* «deŭɐ», *iguaes* «igŭAĭʃ», *rio* «rriŭ».
«ů»: *suar* i *soar* «sůAɾ».
«o»: *avô* «ɐ'vo».
«o˧»: *soldo* «soɫdu».
«ɔ»: *avó* «ɐ'vɔ».
«ɔ˧»: *sol* «sɔɫ».
«Ã»: *a andadura* «Ãndɐðuɾɐ».
«ẽ»: *lã* «lẽ», *a ansia* «ẽ:sĭɐ».
«ĩ»: *fim* «fĩ».
«ẽ»: *lenço* «lẽsụ».
«ũ»: *um* «ũ».
«õ»: *som* «sõ».

I amb «ĩ», «ũ», subjuntives —
«ẽĩ»: *mãe* «mẽĩ», *bem* «bẽĩ», *bens* «bẽĩʃ»;
«ẽũ»: *pão* «pẽũ», *louvam* «'lovẽũ»;
«õĩ»: *põe* «põĩ»;
«ũĩ»: *muito* «mũĩn̥tụ»;
«ĭẽũ»: *aldeão* «aɫ'dĭẽũ»;
«ĭõĩ»: *aldeões* «aɫ'dĭõĩʃ».

(Segons en *Gonçalves Vianna*, «g», «ð», «ʋ» portugueses son fonemes de transició entre les plosives «g», «d», «b», i les «g», «ð», «ʋ» fricatives.

CONSONANTS DEL FRANCES

	Laringals	Uvulars	Velars, postpalatals	Suprapalatals	Prepalatals	Gingivals, linguo-dentals	Llavidentals	Billavials	
Plosives			g^{1} g̊ k̬ k^{2}			d^{1} d̥ t̬ t^{2}		b^{1} b̥ p̌ p^{2}	Momentànies
Africades									
Relliscadès									
Redoblants		(R^{1} R̬)				r^{1} r			Perllongables
Fricatives	h^{2}				j^{1} ʒ^{1} ʒ ʃ̬ ʃ^{2}	z^{1} z̥ s̬ s^{2}	v^{1} v̥ f̬ f^{2}		
Laterals						l^{1} l̥			
Nasals			(ŋ^{1})	ɲ-^{1} ɲ̊-	(ɲ+^{1} ɲ̊+)	n^{1} n̥		m^{1} m̥	

( ) Variant de pronùncia.

VOCALS DEL FRANCES

	Posteriors	Neutres	Anteriors	Posteriors	Neutres	Anteriors	
No arrodonides			j^{1} j̊^{1}				Fricatives
			i				Altes
		a	e				Mitjanes
	ɑ ɑ̃ *		ɛ ɛ̃ * a				Baixes
Arrodonides	w^{1} w̥^{1}	ɥ ɥ̊					Fricatives
	u		y				Altes
	o		ø			ə˖	Mitjanes
	ɔ+ ɔ̃- *		œ œ̃ *				Baixes
	Estretes			Amples			

«a» posterior prepalatalisada.
(*) Nasalitat forta (o de segon grau).

«g»: *gangue* «gɑ̃:g», *gué* i *gai* «ge».
«k»: *coque* «kɔk», *qui* «ki».
«d»: *dinde* «dɛ̃:d».
«t»: *toute* «tut», *natte* «nat»; *médecin* «mɛt'sɛ̃».
«b»: *bribe* «brib».
«p»: *pipe* «pip», *grappe* «grap»; *observer* «ɔpsɛrve».
«r» (o «ʀ»): *rire* «ri:r», *terre* «tɛ:r»; *nous courons* «nu kurɔ̃»; *nous courrons* «nu kurrɔ̃».
«r̥» (o «ʀ̥»); *âtre* «ɑ:tr̥», *coudre* «kudr̥».
«h»: en *aha* «ɑhɑ». *oho* «oho».
«j»: *jaillir* «ʒaji:», *fille* «fi:j».
«ʒ»: *juge* «ʒy:ʒ».
«ʃ»: *chiche* «ʃiʃ».
«z»: *zèle* «zɛl», *rose* «ro:z», *disgrâce* «dizgrɑ:s».
«s»: *souci* «susi», *pensif* «pɑ̃'sif»; *chance* «ʃɑ̃:s»; *ss*; *ç*.
«v»: *veuve* «vœ:v».
«f»: *fief* «fj̊ɛf», *difficile* «difisil».
«l»: *lilas* «lilɑ», *tel* o *telle* «tɛl».
«l̥»: *souple* «supl̥», *table* «tabl̥».
«ŋ», per assimilació de «g»: *longuement* «lɔ̃gmɑ̃» (o «lɔ̃ŋmɑ̃»).
«ɲ» (o «ɲ»): *agneau* «aɲo», *vigne* «viɲ».
«n»: *naine* «nɛn», *bonne* «bɔn».
«m»: *même* «mɛ:m», *somme* «sɔm».
«m̥»: *égoisme* «egɔism̥».
«g̊», «k̬», etz. (incloses «r̥» o «ʀ̥», «l̥» i «m̥»), se troven en l'assimilació parcial.

«ɑ»: *pas* «pɑ», *pâtre* «pɑ:tr̥».

«a»: *dada* «dada», *gage* «ga:ʒ», *femme* «fam».
«j¹»: *payer* «pɛje», *caillou* «kaju», *vieux* «vjø», *œil* «œ:j».
«j̊¹»: *ciel* «sj̊ɛl».
«i»: *fini* «fini», *tige* «ti:ʒ».
«e»: *blé* «ble», *céder* «sede», *quai* «ke», *et* «e», *les* «le», *des* «de», *mes* «me», *ces* «se».
«ɛ»: *belle-mère* «bɛlmɛ:r», *tête* «tɛ:t», *peine* «pɛn», *vrai* «vrɛ».
«w¹»: *oui* «wi», *oiseau* «wazo», *jouet* «ʒwɛ», *droit* «drwɑ».
«w̥¹»: *fouine* «fw̥in», *soin* «sw̥ɛ̃».
«u»: *joujou* «ʒuʒu», *tour* «tu:r».
«o»: *bobo* «bobo», *côte* «ko:t», *chose* «ʃo:z», *pauvre* «po:vr̥».
«ɔ»: *fort* «fɔ:r», *homme* «ɔm», *Paul* «pɔl», *comment* «kɔmɑ̃».
«ɥ»: *huile* «ɥil».
«ɥ̊»: *fuir* «fɥ̊i:r».
«y»: *lune* «lyn», *pur* «py:r».
«ø»: *peu* «pø», *yeuse* «jø:z», *vœu* «vø».
«ə»: *brebis* «brəbi».
«œ»: *neuf* «nœf», *neuve* «nœ:v», *cœur* «kœ:r».
«ɑ̃»: *blanc* «blɑ̃», *rendre* «rɑ̃:dr̥», *temps* «tɑ̃», *lampe* «lɑ̃:p».
«ɛ̃»: *rien* «rjɛ̃», *peindre* «pɛ̃:dr̥», *lin* «lɛ̃», *simple* «sɛ̃:pl̥», *mainte* «mɛ̃:t», *daim* «dɛ̃».
«ɔ̃»: *bon* «bɔ̃», *comble* «kɔ̃:bl̥».
«œ̃»: *chacun* «ʃakœ̃», *humble* «œ̃:bl̥».

Atones curtes, — «a», «ɑ», se decanten a «ɐ», «ʌ», — «e», «ɛ», a «ɘ», — «o», «ɔ», a «Ω», — «ø», «œ», a «ɘ».

De D. **Gabriel Alomar**, de Palma de Mallorca.

¿Es indispensable pera la vida i progrés de la nostra llengua, l'unificació absoluta de l'ortografía catalana?

L'ortografía, senyors, es cosa extra-científica, materia de convenció, purament utilitaria, essencialment arbitraria. Com sabeu, dues tendencies oposades, l'etimologisme i el fonetisme, se disputen el predomini gràfic en tot idioma, formant, per contrapès, aqueix equilibri que glateix en tota manifestació visible de les coses. L'etimologia representa l'element tradicional o històric, l'ahir de la llengua, l'encadenament de centuries i generacions qui han anat formant el lèxic en la séua actual concreció. La fonètica representa el moment viu i bategant d'aqueix lèxic, brollant de llavis del poble en tota la força alada, feconda i jovenívola dels verbs destinats encara a futures accions i a desconegudes trascendencies, plens d'esperit vital, saturats d'una vigor misteriosa qui comunicant-se als altres homes i als altres pobles hi desvetllarà tal volta poderosíssimes accions que no podem preveure.

La llengua catalana, sortint del séu somni secular per la miraculosa evocació de que tots som fills, se trobà en la plena llibertat del qui ha conseguit llevar-se de sobre una llosa de sepultura, i volgué fruir sens trabes de la seua nova deslliurança, com aquelles egües de la Camarga, qui, a travers les estrofes de *Mirèio*, esbaten al vent les cabelleres. Aqueix afany de llibertat s'extengué fins a-n aquelles manifestacions de vida qui, per naturalesa, semblen més adequades a disciplina reposada i convencional. Tal es l'ortografía. Es sabut qu'en els temps històrics en que l'idioma català va espandir la flor més pura de la séua primera vitalitat, en els temps mig-evals, i després en els de decadencia, entrada ja l'Etat Moderna, no hi va haver fixesa gràfica normal. S'escrigué a l'atzar del copista o del corrector. Més quan, per l'impuls de la Renaixença catalana dels nostres díes, la llengua va ressucitar, ben aviat germinà en la conciencia de tots els nostres escriptors la convicció de que calía, d'una o altra manera, sometre a una llei la nostra escriptura. Però ¿quina llei? Els profans no veien una vera autoritat, universalment reconeguda, qui 'ls dictés la norma gràfica a la qual deuríen adherir-se com a un dogma. Els entesos no obeíen, naturalment, a un meteix sistema en la constitució de les lleis gràfiques que s'establíen pera sí meteixos, segons el temperament de cada qual, unes voltes inspirat exclusivament en la tradició, altres en una etimología més remota encara, altres en l'ineludible influencia castellana, altres en una rígida concepció fonètica, altres en l'albir, més o menys fonamentat, d'una regla personal. I es curiós: aqueixes qüestions ortogràfiques, tots ho sabeu, per lo meteix que son materia inconsistent i convencional, oscilant en la vaguetat de les regles, de les derivacions, de les prosodies, se resolen en veres disputes de bisantinisme teològic, de ridícols anatemes gramaticals, com si se volgués compensar instintivament la pobresa íntima de la disputa am l'ardor de la veu i l'exacerbació del raonament.

La més famosa d'aqueixes divergencies, ja tradicionals, es la dels *laístes* i els *leístes* en quant a la forma del plural femení. Pera el triomf definitiu dels *leístes*, no n'han calgut poques de tranzaccions, gradacions, concessions, evolucions! Però la victoria dels

leistes representa la victoria d'un principi qui, pera mi, es el fonamental en la qüestió. Aquest principi podría formular-se així: «l'ortografía catalana serà perfecta quan amb els meteixos signes pugui expressar totes les séues diversitats dialectals». Els *leistes* donaven com a primera raó pera llur sistema la necessitat d'expressar amb un signe comú l'*e* muda catalana-oriental del plural femení i l'*e* tancada del meteix plural en el dialecte català-occidental (Valencia, Lleida).

Sabut es, per lo demés, que la més forta dificultat pera una ortografía catalana plenament fonètica serà la comunitat del sò entre l'*a* àtona i la *e* muda, circumstancia qui s'oposarà sempre, més que res, a l'ideal gràfic fonetista i anti-etimologista *per cada sò un sol signe*. En cambi, ¿qui dubta que un sol signe representarà sempre, forçosament, una varietat de sòns, segons la fonètica de cada regió, sobre tot tractant-se de les vocals, element musical de la paraula, en la qual l'element ideològic es la consonant?

L'ortografía vé a esser la representació externa, visible, simbòlica, de la llengua. Es una clau d'unió entre les diverses formes dialectals d'aqueixa llengua, pera la comunicació escrita. Una ortografía plenament catalana, cal, doncs, que abarqui tot l'idioma català en l'extensió dels séus dialectes i subdialectes. ¿Qui dubta que podràn existir ortografíes dialectals pera ús del realisme literari qui vulgui trasmetre am puresa el parlar vernacular o local, i pera revelar, en les obres erudites, les diversitats més nimies dels lèxics particularíssims? Parlem avui de l'ortografía catalana, i com a tal, ens referim a una tasca qui pertoca únicament a la nostra obra d'unitat.

L'obra d'unitat! Obra essencial d'unitat es la d'aqueix Congrés qui dona, per primera vegada, solemnial fe de vida del nostre idioma davant el món. Obra essencial d'unitat es la realisada de cap a cap de Catalunya pel benemèrit iniciador d'aqueixa assamblea, Mossén Alcover. Obra essencial d'unitat es la qu'empenyen a l'hora present, en totes les branques d'aqueix gloriós despertar colectiu, els ciutadans de Catalunya. Mai aqueixa paraula feconda, Solidaritat, havia tingut una més alta encarnació entre nosaltres. I no es certament el Congrés de la Llengua catalana la més humil manifestació d'aquesta poderosa revivalla, qui respòn a no sé quina veu ultra-humana i misteriosa de *Surge!*

Jo voldría que, com a fita d'aqueixa obra d'unitat en que tota la Catalunya continental i l'insular se reconeixen i s'abracen, quedés en l'escriptura, qui es imatge de la veu entre els ausents, entre els ausents espargits a les encontrades distants d'una meteixa terra, i qui es també representació d'un verb nacional, personal, llibèrrim, independent, en el concert universal dels idiomes, jo voldría que l'escriptura catalana fixés per conveni de tots les séues formes matrius, quedant com a testimoni d'aquesta germanor. Per això, senyors, aprofitant la solemnitat desacostumada d'aquests díes, jo propòs la celebració d'un Congrés ortogràfic o el nomenament d'una delegació acadèmica catalana qui estableixi lleis ortogràfiques generalisables a totes les formes dialectals de l'idioma, adequant-se lo més possible a la tendencia fonètica i a la simplicitat gràfica.

Jo ja sé ¿qui ho ignora? que aqueixes qüestions ortogràfiques, per lo meteix que son nimies i secondaries, solen promoure, com deia, entre els partidaris de les diverses maneres, competencies mesquines, tornejos de savis rurals, rivalitats grotesques. Jo ja sé que l'academisme, per altra banda, es malaltía de que fins ara s'ha alliberat el nostre idioma. Jo ja sé que fins l'idioma castellà, tan gelós de la seua rigidesa unitarista, no ha conseguida la seva unitat ortogràfica sino establint veritables contradiccions i fins absurdes d'escriptura. Però observem que si hi hà una materia pera la qual els centres tècnics o les ponencies professionals síen favorables es la fixació de l'ortografía, sobre tot pera us dels

profans qui han d'acomodar-se a les regles apreses, determinades per altri. Ademés, si la ponencia acadèmica establís un sistema defectuós, ja vindría l'iniciativa particular dels grafistes a esmenar successivament els errors comesos. Perque, després de tot, ni l'ortografía ha de sostreure-s a la llei de progrés i evolució qui va matant i renovant totes les coses.

En això de la simplicitat i unitat ortogràfiques hi hà qualque cosa de ben parescut als esforços, ja èpics, pera establir per conveni una llengua universal. Sols els ignorants han pogut creure que aqueixa llengua hagués de servir verament pera esser parlada en colectivitat. Se tracta sempre d'una llengua esquelètica, genèrica, apta sols pera la comunicació entre pobles de llengües diverses, o tot lo més pera sustituir les llengües parlades qui fins avui han servit successivament de llengües universals, sobre tot en la diplomacia, com el llatí o el francès. Idioma internacional i de convenció, com els signes taquigràfics, o 'ls telegràfics, o l'escriptura dels cecs o la notació musical. Doncs l'ortografia, qui tendeix sobre tot a extendre el radi de lo expressat per ella, a costa del nombre i diversitat dels séus signes d'expressió, es també un sistema convencional i arbitrari, subjecte sols al conveni inter-humà. Observem que l'adopció progressiva dels caràcters llatins pera les llengües germàniques (ja completa en l'anglès), ve a esser com el cambi de lletra en l'escriptura del sigle X, una tentativa més d'unificació internacional de l'escriptura.

I aqueixa unitat benfactora, ¿no podrem conseguir-la en el nostre idioma, ont tant notables iniciatives hi ha hagut pera l'afirmació de la pulcritut i racionalitat gràfiques, sobre tot per part d'aqueix factor ilustre de la nostra renaixença que s'anomena l'*Avenç*?

Sí. L'unitat de l'idioma i la séua representació en el món lingüístic exigeixen una norma gràfica comunal pera l'expressió de les séues diverses formes.

Així com el lèxic es orgue principalment d'expressió (i com a tal susceptible d'una infinita diversitat de tons, i està en continua e indefinida creació), la grafía es primordialment orgue de comunicació, i com a tal vé a esser nucli comprensiu on se concentren en un sistema d'escriptura les modalitats indefinides de l'idioma parlat.

La simplicitat i unificació de l'ortografía es un grau més en aquella evolució cap a lo perfecte (segons la llei del menor treball possible), qui va de l'escriptura ideogràfica a la fonogràfica i, dins aquesta, de la silàbica a l'alfabètica.

Un idioma es un tot compacte, si bé amb unitat i varietat. La séua unitat l'estableixen les seleccions socials, fixant, per depuració, les formes i flexions, les paraules i llur sintaxis, la prosodia i el ritme. El poble es l'element de varietat qui en diversifica infinitament la morfología i la construcció. Ara bé, essent l'ortografía tasca de seleccions sabies i erudites, de gramatics i escriptors, pertany de ple a l'obra d'unitat.

El Congrés d'ortografía es tant més necessari, en quant no hi hà avui certament un sistema de grafía catalana perfecte. La duplicació de consonants (sobre tot en paraules procedents d'esdrúixols llatins, com *poble*, de *populo*), la distinció entre els dos sòns de *ll*, el valor tònic de les vocals, segons llur col-locació, l'ofici de l'*y* (seguint a la *n*), i de l'*i* (precedint a *x*, *g*), com a sò modificador de consonants, la conversió de les consonants mudes de suaus en fortes a final de síl·laba, entranyen qüestions prosòdiques qui no tenen una correspondencia clara i ben definida en l'escriptura.

Convé, ademés, en l'ensenyança del nostre idioma, fer notar la condició adjectiva variable, aleatoria i convencional de l'ortografía, a fi d'evitar la defectuosa prosodia corrent en la lectura del català antic, fins entre els erudits, qui solen llegir literalment a la castellana. L'ortografía es cosa propria de llengües perfectes i de regles de cultura; per això en la paleografía neo-llatina no hi hà mai fixesa gràfica.

Secció Literaria

TEMES dels senyors:	Esmenes y observacions dels senyors
Joaquim Ruyra	Francesch Carreras y Candi
Gregori Artizà	Antoni M.ª Alcover, Pvre.
Joan Maragall	Francesch Carreras y Candi Joseph Pijoan
Lluís Viladot, Pvre.	Joseph Falp y Plana Manuel de Montoliu Benet de Pomés
Lluís B. Nadal	Joan Givanel Gregori Artizà Francesch Carreras y Candi

COMUNICACIONS dels senyors

Mateu Obrador, de *Palma de Mallorca*
Joan Alcover, de *Palma de Mallorca*
Eberart Vogel, de *Aachen*
Francesch Carreras y Candi, de *Barcelona*
Miquel Costa y Llobera, Pvre. de *Palma de Mallorca*
Amadeu Pagès, de *La Rochelle*
Joaquim Miret y Sans, de *Barcelona*
Antoni Bartomeus, de *Barcelona*
Juli Delpont, de *Perpinyà*
Ramón Foulchè Delbosc, de *París*
Joan Givanel, de *Barcelona*
Joseph Calmette, de *Montpeller*
J. Blazy, Pvre. de *Nohèdes*
Guillem Reynés, de *Palma de Mallorca*
Joan Torrendell, de *Palma de Mallorca*
Diego Ruiz, de *Barcelona*
Jaume Massó y Torrents, de *Barcelona*
Cosme Parpal y Marquès, de *Barcelona*
Llorens Riber, Pvre. de *Palma de Mallorca*
Manuel de Montoliu, de *Barcelona*
L. Barrau-Dihigo, de *París*
Adolfo Bonilla Sanmartín, de *Madrid*

Sessió de Constitució

En la ciutat de Barcelona, y en la sala lateral de la dreta, planta baixa, del Palau de Belles Arts, se constituí 'l dia 14 d'Octubre de 1906 a dos quarts de dotze del matí la *Secció Lieraria* del «Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana». Formaven la Taula, el President de la Secció, Dr. D. Antoni Rubió y Lluch, y 'ls infrascrits Secretaris.

Oberta la sessió foren proclamats els Presidents Honoraris del Congrés, y's llegiren les conclusions formulades pels Ponents dels Temes, ab les esmenes presentades, y se donà compte de les comunicacions rebudes.

El senyor President saludà 'ls congressistes, y donà una idea general de lo que havia d'esser y fer la Secció, y de la manera de funcionar, resolguent algunes dificultats que sobre això derrer se li proposaren. Tot seguit s'aixecà la sessió.

Els Secretaris,
J. Massó Torrents — Joseph Pijoan

Primera Sessió

Comença a les onze del matí del dia 15, baix la presidencia de D. Teodor Llorente, qui cedeix tot seguit son lloch al Dr. Rubió y Lluch, escusantse per son poch oir, després d'unes quantes paraules reconeixent a la poesia valenciana, en representació de la qual es vingut, com a filla de la catalana, ressorgida al crit de «Lo Gayter del Llobregat».

Ocupat el silló presidencial pel Dr. Rubió, aquest agreheix les frases que 'l senyor Llorente ha dedicades al seu pare D. Joaquim Rubió y Ors, dolentse de que 'l patriarca de la poesia llevantina no pugui dirigir aquesta Secció.

La Taula queda constituida sots la presidencia del Dr. Rubió, y 'ls senyors Llorente, Maragall, Ruyra y l'infrascrit Secretari.

Llegida l'acta de la sessió de constitució, aquest derrer donà compte de les comunicacions presentades a derrera hora, y d'una esmena del senyor Carreras a les conclusions del senyor Ruyra.

D. Mateu Obrador llegeix la seva comunicació sobre «L'edició original de les Obres de Ramón Lull»; y Mn. Llorens Riber la seva sobre la «Missió dels escriptors en quant al manteniment de la puresa y unitat del català».

En ausencia de l'autor, Mn. Casaponce llegeix la comunicació de Mr. Barrau-Dihigo, Bibliotecari de la Sorbona, de París, sobre «Manuscrits llatins y text català de *Gesta Comitum Barcinonensium*».

S'entra en el periode de les discussions dels temes, y 'l senyor Ruyra, esposa'l seu, qui té per enunciat: «La nostra llengua en les obres literaries. Causes de la formació del llenguatge literari com a diferent del vulgar. Crítica d'introduccions sintàxiques de quart ordre en la literatura catalana».

Explica 'l Ponent cada una de les conclusions formulades y al esser a la tercera fa present que'l senyor Carreras y Candi hi té una esmena presentada, esmena que diu no pot acceptar per crèurela ja compresa en els quatre agrupaments generals per ell considerats.

El senyor Carreras defensa la seva esmena, y queden ponent y esmenant en que tractaràn de posarse d'acort per la nova redacció.

Després D. Joan Alcover, de Mallorca, llegeix la seva comunicació: «La llengua catalana que hem apresa er l'infantesa es absolutament indispensable y insustituible com a element d'expressió artística.»

Després d'aquesta lectura, s'aixeca la sessió.

El Secretari, J. MASSÓ TORRENTS

Segona Sessió

S'obrí a les quatre de la tarde del dia 15, presidint Mn. Miquel Costa y Llobera.

Aprovada l'acta de la sessió del matí, se cedeix la paraula a D. Gregori Artizà, mestre d'escola, jubilat, de Capmany, perque defensés les conclusions del seu tema: «Importancia y necessitat dels estudis gramaticals per tota literatura y especialment per la nostra. Creació d'una Academia o Institut de llengua catalana».

Mn. Alcover després de saludar al senyor Artizà y de fer constar que en ell saludava l'honorable magisteri català, presenta una esmena a cada conclusió del Ponent, fent llur defensa.

Rectifiquen tots dos y queda l'assumpto pendent de votació.

El senyor Carreras y Candi, avans de la rectificació del senyor Artizà, demana que se suspengui la discussió d'aquest tema perquè l'endemà, ab més coneixement de causa, el senyor Artizà pugui contestar a Mn. Alcover respecte a unes alusions dirigides a l'Academia de Bones Lletres. La presidencia no ho accepta y consta en acta la petició del senyor Carreras, com a representant d'aquesta Academia.

A continuació el senyor Plana y Dorca llegeix unes conclusions enviades pel doctor Vogel, professor de l'Escola Politècnica d'Achen, y escrites en català, sobre la «Conveniencia de fomentar les traduccions de les llengues del Nort a la catalana.»

Aqueixes conclusions son preses en consideració.

Mn. Costa y Llobera, cedint la presidencia al senyor Maragall, passa a llegir la seva comunicació: «No hem de permetre que la nostra llengua sigui esclava ni tributaria de cap altra».

Mr. Amédée Pagès, professor del Liceu de La Rochelle, després de breus paraules en català, llegí en francès ses «*Observations sur l'utilité d'une édition critique d'Auzias March pour l'étude de la langue et de l'ortographe catalanes*».

Finalment llegeix D. Francesch Carreras y Candi una comunicació sobre «La proto-historia de la llengua catalana, y celebració d'un Congrés internacional de llengues llatines».

Donat l'ordre del dia per l'endemà, s'aixeca la sessió.

El Secretari, J. MASSÓ TORRENTS

Tercera Sessió

Comensa 'l dia 16 a les onze del matí.

La presideix don Joan Alcover, de Palma de Mallorca, acompanyat dels senyors Costa y Llobera, Maragall, Ruyra, Pijoan, Massó Torrents y Nicolau, actuant de secretaris els derrers. Llegida pel senyor Nicolau l'acta de la sessió anterior, se concedeix la paraula al senyor Maragall, qui dona lectura al seu tema: «La literatura catalana ¿ha de concedir a un dialecte determinat el predomini absolut damunt de tots els altres? ¿Ha de mantenir y utilisar les diferentes varietats dialectals?».

A la conclusió II del Ponent, D. Lluís B. Nadal hi havía presentat una esmena adicional, però després de posarse d'acort ab la Taula y ab el senyor Maragall, s'acordà presentar l'adició com un nou Tema a la consideració del Congrés.

El senyor Carreras y Candi combat la tèsis de la ponencia per oposarse, en el fons, a la unitat del llenguatge, lo qual condueix — diu — a la anarquía. Tem el senyor Carreras que, fentho com el senyor Maragall, dominaría 'l dialecte corromput de Barcelona per una part, y per l'altra les diferencies del català afrancesat del Rossellò, l'italianisat de l'Alguer y el castellanisat del català, acabaríen per separarnos; per lo qual es partidari de la unificació de la llengua.

Rectifica 'l senyor Maragall dient que la anarquía del llenguatge es la seva poesía y la seva vida, puix aquesta poesía's troba en totes les coses de la vida. Diu que Mossèn Cinto va enriquir la poesía portanthi 'l català vulgar de Vich en lloch del arcaich que fins allavores s'havía usat. Per això se referma en ses conclusions.

El senyor Pijoan pren la paraula en prò de la ponencia dient que en un poble com el nostre que creix y va cap a la vida, s'ha d'acceptar tot y de totes bandes, com a font de vida pera assimilarsho. Defensa el dialecte barceloní del calificatiu que li ha donat el senyor Carreras, dient que no està tant corromput com diuen. Per altra part —afegeix— aquí a Barcelona s'hi reuneix la gent de totes les comarques y ens hi porten la sava vivificadora.

Se dona per acabat el debat, y el doctor Bartomeus, representant de l'Academia y Laboratori de Ciencies Mèdiques de Barcelona, llegeix la seva comunicació que tracta sobre el següent tema: «Necessitat de reconstituir el llenguatge mèdich-biològic català».

Se llegeixen també per sos respectius autors les comunicacions següents: De don Joaquim Miret y Sans «*Patrius Sermo.* Documents en català vulgar dels temps del Rey En Jaume I»; de D. Joan Givanel, «Necessitat de publicar una biblioteca clàssica catalana per la formació del diccionari»; de Mr. Foulchè Delbosc, de París, sobre «Les traduccions catalanes de la Biblia»; y del Dr. Bonilla y Sanmartín, catedràtic de la Universitat de Madrid, sobre «*La Novela catalana de caballerias* Tirant lo Blanch».

El Sr. President dona compte de l'ordre del dia per la tarde, y s'aixeca la sessió.

Els Secretaris,
J. Massó Torrents — Joseph Pijoan

El Secretari accidental,
Lluis Nicolau

Quarta Sessió

Comensa a les quatre de la tarde del dia 16, presidint D. Joan Maragall, y seient a costat seu els senyors Pijoan y 'ls infrascrits Secretaris.

Després de llegida l'acta, se cedeix la paraula a Mn. Lluis Viladot, qui llegeix la defensa de ses conclusions al Tema del qual es ponent: «La versificació catalana. Particularitats».

A n'aquestes conclusions presenten esmenes tres congressistes: el senyor Falp y Plana, el senyor Montoliu y el senyor Pomés.

Les del senyor Falp, ell meteix les califica d'adicions; l'una es referent a que la nostra llengua, també admet l'endecassílab d'accent corredíç; l'altre es referent a la rima. Les dues son acceptades pel ponent, puix no modifiquen les conclusions.

Les esmenes del senyor Montoliu (Manuel) son, l'una referent a que l'endecassílab castellà ha esdevingut popular a Catalunya; l'altra referent a que's tingui per forma viciosa la rima entre dues vocals de diferent sò, y entre sílabes finals, de les quals l'una elideixi la consonant penúltima o la final en sa pronunciació, y l'altra la conservi.

L'esmena derrera es una adició y s'accepta tot seguit.

L'esmena del senyor Pomés es una aclaració en el sentit que no era de procedencia castellana l'endecassílab a que se refería mossèn Viladot.

Ademés el senyor Montoliu demana l'adició de lo següent: «El Català, sinó per sa naturalesa originaria, per tradició o assimilació, admet la rima imperfecta assonant.»

Mn. Viladot l'accepta ab algunes modificacions.

El senyor Falp intervé en el debat dient que'l sò de les vocals es diferent en les comarques y que lo que sonarà be segons el senyor Montoliu en una comarca, no ho farà en l'altra. El senyor Montoliu diu que s'ha de compendre sempre dintre la fonètica d'una comarca.

Després el senyor Flos y Calcat llegeix la seva comunicació sobre l'«Ensenyansa de la gramàtica en les escoles».

Mn. Blazy, rector de Nohèdes (Conflent), llegeix tot seguit la seva comunicació sobre la «Consolidació del Català al Vallespir y Conflent».

Se llegeixen també les comunicacions següents: D'En Juli Delpont, de Perpinyà, «El català al Roselló»; d'En Joan Torrendell, de Mallorca, «Trascendencia del periodisme per la propaganda y consolidació del Renaixement y restauració de la nostra llengua»; de Mr. Calmette, professor a la Facultat de Lletres de Dijon, «*Les documents epistolaires d'archives et l'histoire de la langue catalane*», y d'En Manuel de Montoliu, «Moviment assimilista de la literatura catalana en els temps moderns. Conveniencia de que's fassin moltes traduccions y esment ab que cal ferles».

Ficsat l'ordre del dia per l'endemà, s'aixeca la sessió.

Els Secretaris,
J. MASSÓ TORRENTS — JOSEPH PIJOAN

El Secretari accidental,
LLUÍS NICOLAU

Quinta Sessió

S'obra a les dèu del matí del dia 17, presidint D. Joaquim Ruyra, acompanyat dels senyors Pijoan y dels infrascrits Secretaris. Al cap de poca estona de començada la sessió, passa 'l Dr. Rubió a ocupar la presidencia.

Llegida y aprovada l'acta de la sessió anterior, s'aprova un vot de confiansa demanat a la Secció perquè la Taula d'aquesta, junt ab les Taules de les altres seccions y les Comissions organisadores constitueixin una Comissió permanent fins a la celebració del «Segón Congrés de la Llengua Catalana».

D. Lluís B. Nadal, Catedràtich dels «Estudis Universitaris Catalans», passa a defensar el seu Tema.

Esplica les seves conclusions en el sentit de que, a falta d'un Diccionari complet com el que ha iniciat Mossèn Alcover, sería de gran utilitat la investigació que deixà feta, encara que no ab caràcter definitiu, En Marià Aguiló.

El senyor Givanel presenta una esmena en el sentit de que, com a complement del Inventari de la llengua del Sr. Aguiló, se publiquin en la meteixa obra les papeletes lexicogràfiques den Balari y Jovany. Defensa aquesta esmena dient que En Balari es el complement de N'Aguiló, puix si aquell corría pel mon buscant paraules pera recullirles, En Balari les analisava.

En Nadal accepta l'esmena, que passa a adició.

El senyor Artizà intervé en la discussió demanant que s'estracti l'obra d'aquests senyors, a fi de que no resulti massa complicada pera 'ls qui aprenen d'escriure el català. La Presidencia diu que no creu això pertinent.

El senyor Carreras y Candi creu que l'estractar l'obra de l'Aguiló es ferla incompleta, puix es instructiva. Per altra banda creu molt acertat el complementar l'obra de l'Aguiló ab la d'En Balari.

El senyor Nadal torna a rectificar quedant tots d'acort.

Se passa a la lectura de comunicacions, essent la primera la del senyor Reynés, arquitecte de Palma de Mallorca, que tracta de la «Necessitat de reconstituir el llenguatge català en els oficis tècnichs y en l'art de construcció».

Se llegeixen a continuació les comunicacions següents:

De D. Alfons Sans y Rossell, «Evolució d'una llengua»; de D. Diego Ruiz, «Aptitut de la llengua catalana per les especulacions filosòfiques». D. Jaume Massó y Torrents, «Traduccions del català dels sigles XIV, XV y XVI»; y D. Joseph Pijoan, «La llengua parlada y la llengua escrita».

El senyor Ruyra dona compte de que s'havia posat d'acort ab el senyor Carreras y Candi, per redactar novament la conclusió III del seu Tema.

El Dr. Rubió endressa breus paraules de salutació y comiat als senyors congressistes, després de lo qual declarà tancada la sessió.

Els Secretaris
J. MASSÓ TORRENTS — JOSEPH PIJOAN

El Secretari accidental
LLUIS NICOLAU

TEMA I

La nostra llengua en les obres literaries

Causes de la formació del llenguatge literari com a diferent del vulgar. — Introduccions de quart ordre en la literatura catalana

D. Joaquim Ruyra y Oms, de Blanes, *en defensa de les seves conclusions.*

En la obra literaria el pensament es lo primer. La llengua, tant maravellosa com la sentim, no es nada sinó a servirlo. D'aquí que si el pensament ha de dictar alguna lley ab referencia al llenguatge, ha de ser en relació de senyor a sirvent, sempre en benefici propi, sempre atenent les seves propies necessitats y no circunstancies que 'ls hi sien indiferents. Aquestes necessitats del pensament son, donchs, les úniques que poden justificar les transgressions dialectals y la formació d'un llenguatge literari diferent del vulgar.

Una de les primeres necessitats del pensament vers el llenguatge es la de trobarhi els signes precisos d'espressió. En el punt, hont manquen, el llenguatge no existeix. En cambi, no mancant ells, sien de la procedencia que 's vulga, ja pot realisarse la obra literaria, valdament no la entengui ningú més que 'l seu autor.

Però la satisfacció d'aquesta necessitat de *riquesa mental,* no bastaría pas a les aspiracions artístiques del més solitari dels poetes. Després d'haver trobat els signes màgichs de totes les mentalitats, l'escriptor artista desitjarà posseirlos ab certa abundor, que li permeti produir efectes de sonoritat y armonía; efectes que també son traducció del pensament en les seves relacions ab el sentiment estètich. D'aquí una segona necessitat: la de *riquesa esterna* o *formal*, necessitat fondament artística, que depèn del sentiment general del idioma y cerca la justa ponderació musical.

Un cop satisfets aquests dos ordres de necessitats, ja 's pot realisar la obra literaria en tota la seva perfecció intrínseca. Així, un escriptor, que (per exemple y estremant la hipòtesis) s'hagués format una rica y ben combinada llengua ab mots y formes del llatí, del grech, del anglès, etc... podría produir ab ella una perfecta obra literaria en quant a bellesa intrínseca, però ¿qui la entendría llevat del meteix autor? La obra existiria, però no 's podría comunicar; y no hi hà pas dubte de que, tant per la naturalesa espansiva del art com per la del llenguatge, que es nat a servir de trasmissor del pensament entre 'ls homes, el literat, al produir, ha d'esperimentar el desitg de la comunicació. Aquest desitg, aquesta necessitat, que 's pot sentir més o menys intensament y ab més o menys ambició, tendeix, donchs, a donar al llenguatge literari la major facilitat de comunicació en l'espay y en el temps, dotantlo de condicions de *generalitat* y de *persistencia.*

Heus aquí les tres necessitats essencials, que, en el meu concepte, pot sentir el pensament artístich ab referencia al llenguatge. Totes tres son importants, totes tres obren conjuntament y crech que no costa gaire de compendre que la *tercera ha de limitar la llivertat de satisfacció de les altres dues en rahó directa de la forsa propia y en rahó inversa de la forsa llur.* Si afeblim la tercera necessitat y exagerem la primera anem sens repugnancia al barbarisme y a la lliure invenció: a un llenguatge arbitrari. Si exagerem la segona anem a la formació intemperant de mots sonorosos, dels anomenats poètichs, y al vici d'un llenguatge culterà. Si exagerem la tercera, en perjudici de les altres dues, o anem a parar a un llenguatge sumament vulgar, o a deixar la llengua propia per una altra que ofereixi més condicions de generalitat y persistencia.

La *primera* es tant imperiosa, que quasi no 's pot posar límit a la seva satisfacció; però, si no límit, totes les literatures hi han posat ordre, l'ordre que no 's pot menys d'establir entre les fonts horacianes, el qual, adaptat a les condicions del nostre idioma, ens diu: que hem d'acudir ab preferencia a la parla viva, que si allí no 's troba el signe verbal, que necessitem, podem acudir al llenguatge antiquat; que si allí tampoch no hi es, podem construirlo ab arrel de la llengua mare llatina, dotantlo de una terminació, que 'ns indiquin altres mots similars, que d'aquell idioma sien passats al nostre, y, finalment, que si aquesta construcció no 'ns es de bon fer, podem emprar una forma estrangera, que sia fàcilment entenedora y no repugni a la Fonètica. Tant inmens es el camp que podem còrrer. Y aquesta regla no té res d'arbitraria; aduch que may se fos formulada, existiría com a lley natural, tota vegada que l'ordre que estableix, es, en circunstancies normals, l'ordre de la vida llingüística en la ment dels literats, els quals, en conjunt, coneixen més la parla viva que la clàssica antiquada, més aquesta que la encara més antiquada de la llengua matriu y més la llengua matriu que una altra qualsevulga de independent. Però, quan, per circunstancies especials, s'altera aquest ordre de vida, la regla queda trencada en la seva rel natural y deixa d'observarse ab greu perjudici de la bona comunicació del llenguatge. Una excessiva preponderancia del llenguatge antiquat impideix la *generalitat de la comunicació;* una excessiva preponderancia d'un llenguatge independent mata *la persistencia* del propi. Y aquest es el cas alarmant, en que 's troba la moderna literatura catalana. El castellà es entre nosaltres tant generalment conegut, que en la ment de la major part dels escriptors té més forsa de vida que 'l català clàssich. D'aquí, que, al donar solució literaria a les deficiencies del llenguatge vulgar, se salti al ordre quart, l'últim grahó, ahont pot devallar el pensament en la escala dels seus drets sobre la llengua. Anem a examinar algunes d'aquestes solucions.

La preposició PERA *y la forma passiva.* — Aquesta preposició no l'he sentida may en boca de ningú. Diuen que hi hà pobles, hont s'empra. Sia com vulga, dista molt d'estar ben naturalisada en cap gran comarca dialectal. Si la trobo en alguna cansó popular, com, per eczemple, en aquella que diu: «Pera sant Maurici ballades hi hà, pera sant Antoni tot el poble hi va» hi es usada com a llicencia poètica, per guanyar una sílaba en el vers, y sens tenir en compte la mentalitat, que li donen els escriptors. Dins el dialecte barceloní repugna tant a la orella que 'ls bons comediants solen estraferla en el teatre, a pesar de trobarla escrita en els seus papers. Els literats la sostenen, ja emprantla sense norma ficsa, com se fa en la excelsa prosa de Mn. Verdaguer, ja subjectantla a la regla castellana de la preposició *para.* De totes maneres, la preposició *pera* obliga a desllorigar la castissa preposició *per,* reservantla la major part de les

vegades contra la seva natural propensió, a la espressió del *por* castellà; aplicació violenta de la gramàtica castellana al nostre llenguatge, a pesar de resistirla y repugnarla el nostre poble. Mes, sia com vulga, tal volta cap importació sintàxica s'es feta ab major motiu. — El català clàssich y el català viu no tenen la veu passiva sinó d'una manera molt imperfecta. El poble en la passiva complementada sol usar la forma possessiva: *aquesta casa es feta nostra, vostra, meva, seva, llur, es feta d'en Pere* o *d'en Berenguere.* Però aquesta manera de dir no es clara sinó en casos molt comptats. El *de* possessiu se confón fàcilment ab el *de* d'origen y ab el *de* de materia, resultant d'aquí una confusió que priva tot sovint de fer ús de la veu passiva. *La naturalesa es feta de Deu:* heus aquí una oració que 's pot entendre en sentit panteístich. *La carta fou rebuda de mí:* heus aquí una frase que deixa en dubte si só el rebedor o el remissor de la lletra. Una de dues: o calía prescindir de la passiva, fora de casos escepcionals, o, si 's volía perfeccionar, s'havía d'introduir una preposició especial per el règim del complement passiu. La preposició *per,* en aquest règim, era generalment usada dels matemàtichs, que deyen: *aquesta quantitat es multiplicada per quatre, es dividida per cinch,* etc... Però aplicada a la passiva vulgar prenía un sentit tot diferent. *Aquesta casa es feta per en Pere, aquesta obra fou escrita per en Berenguere,* en el català popular no volíen dir que la casa l'hagués feta en Pere, ni que l'obra l'hagués escrita en Berenguere, sinó que l'una s'era feta en profit d'en Pere y l'altra s'era escrita a goig especial d'en Berenguere. A-les-hores, per sortir del pas, els literats varen determinar que la preposició *per* deixés el seu sentit popular y prengués la mentalitat del *por* castellà y que en cambi fos soplantada en el règim datiu, hont estava en el seu lloch, y en totes les seves funcions propies, ab la preposició *pera* mentalment equivalent a la castellana *para.* Aixís el problema de la veu passiva quedava resolt; però la solució era fondament deturpadora y traspassava les exigencies de la necessitat. En hora bona que 's fos importada una preposició per el règim passiu, que era ahont la reclamava, en tot cas, la *necessitat mental;* en hora bona que s'hi fos aplicada la flamant preposició *pera;* segurament el poble l'hauría més be rebuda, vegent que no atentava contra res seu y que era la clau d'una riquesa. — Però, el català clàssich ¿sentía fretura d'aquesta riquesa? — Crech que no pas gaire. La veu passiva es una reversió vigorosíssima del pensament, y el català clàssich no podia menys que desitjar tenirne la clau; però no per ferne gaire ús. *La necessitat artística de riquesa y armònica ponderació de formes,* no sols no reclamava en ell les figures esternes de la veu passiva, sinó que en certa manera les repugnava. No 'n podía desitjar la sonoritat de les concordancies, tota vegada que les tenía abundoses la llengua ab les dels participis; no 'n podía anyorar tampoch les inflexions del verb esser, tota vegada que 'l llenguatge podía disposar sovint d'aquest verb en la veu activa; més aviat les formes de la veu passiva, si no s'emprava ab parsimonia, podíen resultar una sobre-càrrega desarmonisadora dins el patró del català clàssich. No aixís en el patró de la escola barcelonina. El llenguatge d'aquesta escola, perduts quasi en tota llur estensió l'aussiliar esser y les concordancies del participi en la veu activa, té *necessitat artística* de les figures esternes de la veu passiva, sense les quals cauría en gran aixutesa. — El problema, donchs, reclamava solució; insisteixo no més en que la que se li es donada traspassa les exigencies de la *necessitat* y ve informada d'esperit castellà.

Aixís meteix hi ve la introducció de la conjunció *pera que.* Antiquada la conjunció *car,* la conjunció *perquè* s'amparà de la seva mentalitat, estenentshi en el llenguatge

vulgar. Es clar que aquesta estensió resultava plena de pobreses; però si en el camp massa estens del *perqué*, sentíen els literats fretura d'una distinció ¿com no cercarla en el llenguatge clàssich, ressucitant aquell *car* tant rich y caracterïstich? Varen preferir acabar la obra de la deturpació castellana, respectant la mentalitat popular, ja deturpada, del *perqué*, y introduint la distinció de la conjunció *pera que*, equivalent a la castellana *para que*. Aixís estavem en aquest punt, en plena sintaxis castellana.

Altra solució, tal vegada més dolenta encara, es la d'estendre la mentalitat de la partícula *donchs* als buyts, que ha deixats la cayguda de la conjunció *car*. Ab aquesta modificació, el *donchs* català pert la seva naturalesa y 's converteix en una equivalencia del *pues* castellà. Per posar remey a la estensió excessiva, però ja popular, d'una partícula sintàxica deturpada, s'acut a produir el meteix excés en una altra, que el poble ha servada pura. Ahont es el sentit comú? Aquí ja, no sols se prefereix el castellà al català clàssich, sinó al català viu generalment parlat.

Y què direm dels relatius *qual* y *quin* malmenats a espressar el *cuyo* castellà contra el bon sentit de tot el nostre poble? En aquest punt, com en el de la partícula donchs, que altres persones més enteses que jo han de tractar en aquest Congrés, no 'm vull estendre. Mes, vull consignar que, si el català no té el relatiu possessiu en la forma castellana y llatina, té riquíssimes maneres d'espressarne la mentalitat. Vull consignar que 'ls nostres clàssichs en aquest punt usen el relatíu en genitiu, concordantlo ab el possessor, may ab el posseit. Aixís: *Deus, en la ma del qual, nostre cor es — Homes laichs, la plusior dels quals no saben gramàtica*. Vull consignar també que, a voltes me sembla escayent un hipèrbaton, que consisteix en trasportar el terme posseit al últim lloch de la oració. Aixís: *Deu, de qui hem procurat estudiar els atributs — Aquelles paraules, de les quals ab prou feynes entenien el sentit*. Diré, finalment, que, quan el possessor aporta idea de lloch, el poble, en el seu llenguatge viu, usa elegantíssimament l'adverbi *d'hont* Aixís: *Aquella casa, d'hont les portes eren tancades. — L'arbre, d'hont he penjada la roba a les branques*. Quina varietat, quina riquesa de maneres! Quines gentileses en la bona aplicació del adverbi o del relatiu! Quines escanyeses en les trasposicions de bon gust. Com es possible que, el qui en tingui coneixement, s'aficioni a la monotonia d'aqueixos *quals* y *quins* mal asprats y que no poden aguantar l'ànima, que duen?

Un altra observació, per acabar: un fet. Molts dels nostres escriptors van perdent la mentalitat, viva en el poble, de les riquíssimes partícules pronominals *hi*, *ho* y *ne*. Què més perdrem demà? Ahont anem a parar?

CONCLOCH:

I.er

Que el pensament artístich sent vers el llenguatge tres menes de necessitats essencials: necessitat de riquesa interna o mental, necessitat de riquesa esterna o formal y necessitat de comunicació; y que aquestes necessitats poden y solen portar a la formació d'un llenguatge literari, diferent, en part, del vulgar.

Prova

1.ª part. — Diem que aquestes necessitats son essencials, en quant allà, ahont no pot satisferles el pensament artístich, queda impossibilitat de manifertarse per medi del llenguatge. La essencia o naturalesa de la relació entre el pensament y el llenguatge consisteix donchs en aquestes necessitats del primer y en els medis de satisferles, que li ofereix el segón. — *La primera*, la de trobar els signes precisos de representació de les idees es tan essencial, que en el punt hont no pot satisferse, deixa d'existir la relació entre el pensament y el llenguatge. — *La segona*, la de riquesa de formes, podría reduirse a la primera, ja que 'l sentiment de sonoritat y armonía determina una ideació, que cerca traduirse llingüísticament; però la distingim per referirse a la estructura esterna de la llengua; y es essencial, car, si no's pot satisfer, queda trencada en aquest punt la relació entre el pensament artístich y el llenguatge. *La tercera,* la de comunicació, es també essencial, car el pensament no s'uneix al llenguatge sinó per manifestarse.

2.ª part. Essent el pensament el senyor y la llengua la sirventa, es clar que, quan el llenguatge vulgar no pot satisfer les necessitats del pensament artístich, aquest té dret d'acudir a altres fonts d'espressió; d'ahont se dedueix que aquestes necessitats poden portar a la formació d'un llenguatge literari, diferent en part, del vulgar. Y solen portarhi, tota vegada que el dialecte, que es la llengua verament natural del escriptor, sol ser insuficient per satisferles. Se sol trobar massa pobre el lèxich dialectal y s'ha d'acudir al d'altres dialectes, a la formació de mots llatínichs... etc., etc. Axís se van satisfent les necessitats de riquesa interna y esterna, àduch entre els escriptors més humils y poch ambiciosos de comunicació. Però la necessitat de comunicació no deixa d'actuar. Una forma purament territorial facilment s'abandona per una altra d'equivalent, que ofereixi més caracters de generalitat y persistència, etc., etc. Axís es com en virtut de causes vives y fortes el llenguatge literari va perfeccionantse y distingintse del vulgar.

2.ⁿ

Que 'l més bon ordre de fonts, que's pot seguir per millor satisfer la primera de les esmentades necessitats ab menys perjudici de la tercera, es el de la següent ennumeració: parla viva, — llenguatge antiquat, — construcció llatínica, — barbra introducció y lliure invenció.

Prova

Aquesta regla, de la qual en diem horaciana, per haverne Horaci donades les primeres indicacions, ofereix les ventatges, que hem consignades. Efectivament ¿quin llenguatge pot tenir més conexions ab la parla viva que l'antiquat del mateix idioma? ¿Quin altre s'hi pot armonisar millor? En quant al lèxich, els mots, que'ns ofereix poden adoptarse sense modificació, car estàn informats d'una mateixa Fonètica. En quant a sintàxis, les seves mentalitats, que han conviscut llarch temps ab les vives, hi poden tornar conviure sense perill de fonda pertorbació. Y al mateix temps, en una nació independent y culta ¿quin llenguatge, després del usual y corrent, serà més conegut del conjunt dels escriptors y llegidors que l'antiquat de la propia literatura clàssica nacional? Després d'aquest llenguatge, els idiomes llatínichs ¿poden trobarne cap altre, que tingui més conexions y armonies ab el seu, que el de la llengua mare? Les arrels de la major part dels termes son les mateixes. Però ja la fonètica y la sintàxis son forsa diferents. Els mots no poden adoptarse sinó després d'haverlos fonetisats convenientment; y la sintàxis, encara que ab ressó dins la viva, ja no pot oferir recursos tan adequats com la del antiquat llenguatge nacional. El coneixement de la llengua llatina tampoch no es tan intens com el d'aquell; però en l'ordre de vida dels coneixements llingüístichs, en la massa intelectual d'un poble llatínich, ocupa el lloch preferent sobre qualsevulga llengua estrangera. De manera que l'ordre de la regla es l'ordre mateix dels coneixements en tota nació que no sofreix fortes y pertorbadores influencies esternes; d'aquí que sigui l'ordre millor de comunicació; y com es una lley viva, de forsa pre-gramatical, els escriptors la segueixen impulsivament y la seguiríen, anch que may se fos formulada.

3.er

Que l'escàs estudi del català clàssich y l'intens y general estudi del castellà a la nostra terra, produeixen, en el bon ordre dels nostres coneixements llingüístichs, una pertorbació perniciosa al nostre llenguatge literari.

Prova

A Catalunya circulen poquíssims exemplars dels monuments literaris de la nostra antiguitat clàssica y els escriptors y llegidors els coneixen poch o gens. En cambi la llengua castellana es la dels nostres estudis oficials, ningú que tingui lletres la desconeix y tots la llegim o la parlem gairebé cada dia. Ocupa, donchs, després del dialecte propi de cada hu, el lloch preferent en l'ordre de vida dels nostres coneixements llin-

güístichs. Això esplica les introduccions de mentalitats sintàxiques castellanes, que trobem en la nostra literatura y que hem retretes y estudiades ràpidament al esplanar el tema. Els literats segueixen no la lley sabia, que descubreix la reflexió, sino la lley impulsora y viva, y heus aquí perquè qualsevulga deficiencia de llur dialecte acuden a solucionarla ab el castellà, igual que si fos un dialecte perfet de llur propi idioma. Per altra part aquestes solucions tenen virtut de inmediata y forsa general comunicació, cosa que pressent l'escriptor a manera d'una comprovació del seu acert. Efectivament, una forma o mentalitat castellana es facilment entesa de la massa dels llegidors, mentres que una forma antiquada catalana té per ells el sò de quelcom estrany y may sentit. Axís donchs, no es estrany que 'ls escriptors se deixin portar de la forsa llingüística, més viva en ells y en el seu poble. Però deixantse portar d'ella atenten greument contra la *persistencia* de llur propi llenguatge, renunciant a la vida futura. Quina persistencia pot esperarse d'un llenguatge, que admet en materia tan important com la sintàxica, la adopció de mentalitats d'una altra llengua independent? Si donem com a bo l'efecte, hem de donar com a bona la causa, que 'l produeix, y hem d'anar sucumbint a la seva influencia fins que no quedi res de la nostra mentalitat catalana. Això es portar la nostra llengua a la destrucció.

Heus aquí com la pertorbació, que, en el bon ordre dels nostres coneixements llingüístichs, hem senyalada, es perniciosa al nostre llenguatge literari.

4.rt

Que per evitar els danys de la pertorbació, que's senyala en la conclusió anterior, cal fomentar l'estudi del català dels sigles d'or y aixecar veus de reprovació contra la introducció de formes de quart ordre y, molt especialment, mentalitats sintàxiques castellanes.

Prova

La època de la poesía es anterior en tots els pobles a la de la gramàtica. Els poetes, els inspirats, se deixen portar per lleys vives, pre-gramaticals. Si aquestes lleys o forses vives estàn ordenades en ells y en el seu poble a un fi de conservació y progrés del idioma, els escriptors fan bon llenguatge. En cas contrari, fan llenguatge dolent. Y quan volen regirse per lleys gramaticals, purament de reflexió y contraries a les lleys o forses vives, perden la inspiració. No d'altra manera puch esplicarme que les èpoques dels grans gramàtichs, síen, en general, èpoques de decadencia literaria.

Ja hem vist que a Catalunya la lley viva dels coneixements llingüístichs no coincideix ab la lley sabia de conservació del nostre idioma. Hem de resignarnos, donchs, a fer mal llenguatge o feble poesía? Tal volta cap literatura, en tals circunstancies, s'escaparía d'aquest dilema. Mes a Catalunya un mal, que ab el trevall pot remeyarse, may ha deixat d'esser gorit. La pertorbació que l'oficialisme ha introduida en el bon ordre

dels nostres coneixements llingüístichs, la nostra voluntat y el nostre tievall poden subsanarla. Fomentem la publicació de les obres dels nostres sigles d'or, femne edicions econòmiques, posemles en les mans de tothom; estudiem ab tota l'ànima els recursos del nostre bell llenguatge antiquat; a les lectures y gramàtiques castellanes oposem lectures y gramàtiques del calalà dels sigles d'or. Sols axís pot restablirse l'equilibri salvador.

Al mateix temps cal aixecar el crit contra introduccions innecessaries de quart ordre; el recurs, que's trobi en la nostra literatura antiga, no hi hà dret de captarlo a una llengua independent. Y cal cridar sobre tot contra les importacions sintàxiques. La Fonètica y la Sintaxis son les grans fortaleses, d'hont tot l'idioma viu y prospera al abrich. Si les entreguem no hi haurà res del nostre llenguatge que pugui aguantarse; el lèxich sucumbirà desseguida a la voluntat del conquistador. Y ja que 'ls escriptors se donen, principalment, a fer importacions sintàxiques castellanes, contra d'elles convé principalment aixecar creuada. Y s'ha de fer entendre als escriptors, que si segueixen el seu mal procediment, seràn els agents més ferms de la castellanisació y la mort de la nostra llengua.

Tema II

Importancia y necessitat dels estudis gramaticals per tota literatura y especialment per la nostra.

D. Gregori Artizà, Mestre de Capmany, *en defensa de les seves conclusions.*

Senyors:

Ja qu'es tanta la feina empresa pel Congrés, procuraré ser breu y no malgastar el temps vanament.

La Gramàtica es el Còdich del llenguatge, per contenir les lleis o preceptes que regulen la funció de la paraula, tant parlada com escrita, de la qual naix que son estudi sia necessari a tota literatura o aplicació de les lletres a la espressió del pensament, y sobre tot a la catalana per semblar una airola de desconcerts qu'arriben al estrem de ferhi campejar tants caps com barrets.

No crech que ningú dupti d'aquesta despectiva afirmació, no obstant lo qual la fonamentaré un xich.

A la part fonètica s'hi observa una grossa contradicció de pronunciacions de les meteixes lletres, paraules, accents y altres signes. A la grafia també s'hi escriuen forses paraules de varies maneres, ja respecte de les lletres com de l'accentuació, grave particularment, apostrofació, demés puntuació y aplicació de les lleis de distinció, escursament y eufonia. A la banda morfològica no se'n hi presenten poques d'usanses terminals, verbals y altres divergencies, arbitraries probablement moltes d'elles. Y a la sintaxis hi hà nombrós aldiratge de concordanses, règims y construccions.

Ademés jo he sentit dir, y no a persones analfabetes o illetrades, *dilatar* per *delatar, digestió* en lloch de *gestió, llur* referintse a un sol; sovintejar certs ditxos o estribots sens tò ni sò; donar significació contraria als accents; suprimir per uns certes lletres y notes; conservarles per altres, y algunes noves disparitats per l'estil.

Semblant garbuig entench que fa poch favor a la serietat y organisació del nostre idioma; dificulta son aprenentatge; y es fill dels pochs estudis gramaticals, que son els qui podríen fer la neteja y sanejament que cal. Per això digué segurament al Congrés nacional un Diputat de la nostra terra, que arribaríen a demanar subvencions pel sosteniment de la ensenyansa del català, a fi de ser més ben parlat y escrit.

No estranyin que això succehesca entre nosaltres, perquè a la llengua oficial d'Espanya li esdevé una cosa equivalent. S'estudía la Gramàtica castellana a la primera ensenyansa, un xich a la segona y ja se la retira després com a trasto inútil, menos a les Escoles Normals, que son la única institució que la conserven y perfeccionen d'una manera pràctica y profitosa. Resulta del esmentat abandono que forses intelectuals obliden

casi tots los coneixements gramaticals adquirits, romanent ab poques idees rutinaries en la materia, y en conseqüencia tracten de una manera llastimosa el pobre castellà, cosa que no 'ls succehiría si haguessin continuat els estudis gramaticals de l'Escola primaria, encara que ab una petita llissó o repàs solament durant llurs estudis ulteriors.

Demostrada la importancia y necessitat dels estudis de referencia, tractaré ara de llur aprofitament.

Dues son les finalitats que's persegueixen en ells: la primera es artística o preceptiva, encaminada esclusivament a parlar y escriure be lo llenguatge literari y usual; y la segona es científica o fonamental, cenyida a estudiar el fonament de les regles per establirles acertadament. Abdues son convenientes; per seguir el bon camí de parlar y escriure, y per ensenyarles.

La Gramàtica artística o preceptiva interessa a tothom estudiarla per poder parlar y escriure correctament, y deu ferse d'una manera més pràctica y analítica que teòrica, sens embarrancarse en les profunditats idiomàtiques y gramaticals, que pera res fan menester a la primera finalitat, a la qual destorbaríen encara.

Les investigacions fonamentals han de constituir l'obgecte de la Gramàtica científica o de la segona finalitat, propia solament dels filosophs, filòlechs y altres aciensats, que amb llur erudició y arrelats coneixements poden escudrinyar tots los recons que puguen donar llum per estatuir les lleis o preceptes de la Gramàtica artística o particular de les llengües.

Pel bon èxit dels estudis gramaticals y ferlos simpàtichs al meteix temps convé una bona preceptiva, orientada en la doctrina pedagògica de les Escoles Normals y qu'endressi per bons viaranys, netejant, fixant y donant esplendor ab més veritat y acert de lo que fa la Corporació que amb aital inscripció engalana 'l frontispici dels seus Còdichs literaris.

Les Gramàtiques catalanes preceptives que hi hà escrites no son escasses per cert; mes presenten tals discrepancies y falla d'esperit pedagògich, que les desllueix notablement, y a pesar de la respectabilitat d'alguns de llurs autors, cap mereix prou confiansa ni conta amb autoritat de preferencia per ser gaire be totes de filiació unipersonal. No n'hi hà dues que coincideixin, y representant totes opinions individuals, tant es l'una com l'altra. La major respectabilitat, autoritat y confiansa me sembla que's lograría amb paternitat corporativa y resultat de lleal y desapassionada discussió, perquè diu l'adagi que hi veuen més quatre ulls que dos, y que de la discussió ne brota la llum.

Baix aquest concepte opino que sería convenient encomanar la feina de que's tracta, a una Academia o Institut en que hi hagués individualitats ben coneixedores de la nostra llengua, les quals podríen escorcollar, examinar y discutir d'una manera serena y imparcial, tot lo relatiu al nostre parlar y escriure, y després ab llurs acorts, unànims o per majoría, establiríen l'art o preceptiva de ben espressarse en català, tant de paraula com per escrit. Que no podría imposarse a ningú, diuen alguns, es veritat; però es de suposar y creure qu'espontaniament se li donaría la preferencia, per creurela més encertada com a filla de pluralitat d'enteniments y de lluminoses controversies, que ademés de fixar les regles gramaticals de totes ses parts, purificaríen la llengua de tots los arcaismes, neologismes y altres vocables impropis y viciosos que s'hi han vingut barrejant y embolicant. Dita Academia, Institut o Corporació se podría anomenar de la Llengua Catalana, y triar del Congrés o de la de Bones Lletres que hi hà a n'aquesta Ciutat, ja que s'hi conta per tot prou sabiesa y personal competent, adjuntanthi també

algun company entenimentat de cada comarca, al objecte d'informar degudament sobre les particularitats del llenguatge de son indret, a fi de poder solucionar més encertadament totes les veritats idiomàtiques y dialectals de la terra catalana; a n'aquest efecte podría celebrarse alguna sessió plena anyalment, y deixar al cuydado de una Junta permanent els assumptos ordinaris y urgents d'entr'any. Mai millor ocasió y oportunitat qu'aquesta per fer tal nomenament, tota vegada que l'Assamblea que'ns té congregats porta la mateixa missió per lema, y assumeix prous atribucions y competencia. Sería indiscreció no aprofitarla.

Els precedents qu'existeixen de l'Academia nomenada fa alguns anys, tal vegada seràn presos com a pretext al efecte de desconfiar d'ella; mes me sembla qu'es insuficient, perquè a n'aquella Academia de llavores, segons he llegit, la primera y senzilla ensopegada dels plurals femenins en *as* y en *es* ja la va tirar per terra, evidenciant això que no hi devía haver gaire bona voluntat ni patriotisme, que sucumbís ab tant petita friolera. Que's despulli tothom de petiteses, intranzigencies y passions, y's revesteixi d'un bon esperit enlairat y conciliador, que de segur s'assoliràn tots los avansaments que 'l nostre llenguatge reclama, encara que sia respectant l'autonomía llengüística de quiscuna encontrada, si no hi hà medi d'establir o convenir un català únich, purgantlo sempre, emperò, de vicis, corrupteles y tot altre mal usatge.

Ja hi hà algun defecte que casi no té esmena, dificultosa aquesta per sa trascendencia. Me referesch a certs cognoms, que s'escriuen contra les bones regles ortogràfiques, y no's poden rectificar perque perillaríen conflictes administratius, esdevinguts ja. Així, per exemple *Artizà, Zerres, Bila* y altres, els hi pertanyería *s* als dos primers en lloch de *z*, escriguent *Artisà, Serres*, y *V* al tercer en compte de *B*, posant *Vila;* mes com de ferho hi hauria discordancia amb certs testimonials o atestats, que's prenen com instruments autèntichs, y semblant desconformitat duría complicacions a n'assumptos d'Administració, per evitarles se considera millor prosseguir ab l'error material de que's parla.

Sintetisant la doctrina esposada sentaré les següents

CONCLUSIONS:

Primera. — Haventhi a l'actual literatura catalana un gran desconcert, que confón y pertorba l'aprenentatge de la Llengua, convé arreglar una Gramàtica tot lo possible autorisada, qu'escombri els barbarismes, capritxos y corrupteles, y fixi una doctrina senzilla, formal y pedagògica qu'endressi per bon camí y desvaneixi els duptes.

Segona. — Per assolir tal Gramàtica convé donarli paternitat corporativa, nomenant al efecte una Academia o Institut que l'acordi per unanimitat o majoria, previes les degudes investigacions, estudis y discussions, ab una orientació ben desapassionada, imparcial y patriòtica.

Tercera. — Dita Academia o Institut pot constituirse amb persones competentes del Congrés o Academia de Bones Lletres, afeginthi companys de totes les comarques de la Llengua Catalana, coneixedors de llurs particularitats llengüístiques, al objecte de poder resoldre amb complert coneixement de totes les varietats idiomàtiques y dialectals, celebrant anyalment una o dues sessions plenes, y confiant a una Junta permanent els assumptos ordinaris y urgents d'entr'any.

He dit

ESMENA de Mn. Antoni M.ª Alcover, a les conclusions del Ponent.

A la 1.ª El mal que vol capturar la conclusió no's capturarà establint una gramàtica cop en sech, sino fomentant els estudis y la cultura gramatical a fi de que l'influència d'aquests vaja depurant poch a poch la llengua. A la gramàtica, qualsevol sia l'autor, may li han de concedir més autoritat que la que li donin les proves y raons científiques aont se fundi; y, donat l'atràs dels estudis gramaticals a Espanya, tardarem molt a poder tenir cap gramàtica definitiva.

A la 2.ª L'Acadèmia o Institut no'ls han d'*anomenar*, sino que s'han de constituir transitòriament, aplegantse els qui's sentin ab vocació per axò y tinguin o adquiresquen la preparació científica indispensable, y, ajudats d'altres que 'ls-e facilitin la feyna preparantlos materials, emprenguin la tasca colossal, encarregantse cadascú d'una secció. Sols axí, es regular que's fassa l'obra, y encara romandrà subjecte a ulteriors rectificacions. Axò de *anomenar* una Acadèmia y qu'aquesta fassa una gramàtica que hu doni tot resolt y definit, y que tothom s'hi subjecti cegament, es una cosa que no cal esperarla.

A la 3.ª Les persones competents per formar tal Acadèmia o Institut s'han de cercar allà ont son. Mentres no progressem més en estudis filològichs, serà molt dificil trobar les persones suficients per emprendre la tasca de la gramàtica; però s'ha de fer tot lo que's puga. Per axò caldria que 'l Congrés acordàs procurar medis pecuniaris a alguns joves que demostrin dots per la filologia, per enviarlos a Alemània, empori de dita ciència, a fi de que poguessen rebre la preparació indispensable per empendre l'obra de la nostra gramàtica.

Tema III

La literatura catalana ¿ha de concedir a un dialecte determinat el predomini absolut demunt tots els altres? ¿ha de mantenir y utilisar les diferentes varietats dialectals?

D. Joan Maragall, *en defensa de les seves conclusions.*

Pot semblar estrany, de moment, la enunciat d'aquest tema; com si fos llegislable abstractament un fet tant viu, la evolució literaria d'una llengua, essent aixís que dintre'l concepte de literatura s'hi sol compendre principalment la espressió artística verbal, es dir la palpitació de la bellesa en paraula humana; y aquesta que per esser tal en veritat, ha de venir dretament y no torbada de les entranyes del esperit hont el llenguatge se genera ¿podría mai sotmetres als nostres enrahonaments y restar obedienta als nostres decrets? De cap manera. Lograrho, sería provocar l'aparició d'una literatura artificial, sense virtut, morta en efecte. Però, no cal pas tèmeho, perquè sempre els fets se riuríen d'un modo o altre dels nostres decrets mesquins, y la santa espontaneitat del poble, al cap d'avall vencedora, produiría la seva literatura, la viva, es dir, la única.

Mes també es cert que cal vetllar damunt d'aquesta espontaneitat y contemplarla com a cosa sagrada, apartant obstacles de son pas, preservantla de màcula y defensantla de patiment y torcedures, y aixís, en un moment tant solemne com aquest, convenía prevenir envaniments del seny dels homes que, encara que no poguessen vènçer definitivament la potent onada del instint popular, podríen tòrçer y retardar son adveniment o malmetre la seva eficacia. Per això sol convenía enunciar el tema en aquesta forma; per proclamar la santa llibertat d'una llengua en la producció de les seves manifestacions més altes.

Y, mireu, si la forma d'enunciació s'alterés lleugerament, si fèssem la meteixa interrogació variant no més que la modalitat del verb, si en conte de dir «ha de concedir», diguéssem «¿concedirà la literatura catalana a un dialecte el predomini damunt de tots els altres?», la resposta podría esser ben diferent y també justa. Perquè llavores en conte de voler imposar de fora estant una llei arbitraria a una evolució viva, no faríem sinó reconèixer la llei que brolla de la vida meteixa segons ha pogut esser generalment observada. Com cosa natural seccehcix que dels varis dialectes que per unitat fonamental y semblança constitueixen lo que'n dihem una llengua, n'hi hà algún que per especial vocació de la gent que'l parla, o producció casual d'alguna obra excel-lent, pel seu major conreu o preponderancia social que cobra la població que'l parla, o mellor encara per totes aquestes y altres causes de superioritat aconseguintse y ajuntantse, esdevé tipo literari de tots els seus germans, assumeix la formació d'una literatura

comuna, y el seu prestigi s'estén més enllà de lo literari fins al punt d'esser per autonomassia designat ell sol ab el nom general de la llengua y pendre tota la representació d'aquesta envers les altres. Y això qu'usualment y oficialment (no científicament) ne dihem llengues, no son altra cosa qu'uns dialectes predominants entre'ls germans llurs; perquè científicament una llengua es una abstracció, y en la realitat viva no hi hà sinó dialectes.

Donchs si aquella llei d'evolució literaria sembla natural en totes les llengues; be podríem afermar que també la catalana «concedirà a un dialecte el predomini»; y un cop admès això ¿no serà un escrúpol và el que'ns privi de formular com *a priori* lo reconegut com llei natural? ¿quin perill hi haurà en dir que «la literatura catalana ha de concedir a un dialecte el predomini sobre'ls altres?»

—Arbre qu'ara planto: vull qu'enfonzes tes arrels en la terra y que esparramantles per son sí te nodreixis dels suchs d'ella; y que'l teu tronch s'alci dret y s'engruxiexi y estenga ses branques com una copa oberta al cel; y que s'omplin de fulles y de flors; y a la tardor donaràs fruyt d'una tal forma; y 't despullaràs al hivern y 't revestiràs per la primavera; y tot allò qu'has de fer naturalment, jo't mano desd'ara qu'ho fasses—.

¿Què'n patiría l'arbre d'aquestos manaments, si axís com axís ell farà de sí lo meteix que com voluntat estranya se li imposa? No'n patiríen certament les rels, ni'n patiría el tronch, ni le fulles, ni les flors ni els fruyts en patiríen. Però ¿no vos sembla qu'en patiría quelcom qu'es tot això y molt més que tot això? qu'en patiría — ¿com ne direm? — l'esperit del arbre? y que patintne l'esperit, res d'aquell arbre nos semblaría ja benvingut — ni les branques, ni les fulles, ni les flors, ni els fruyts — y que, no semblantnosho, en realitat no ho fóra?.

Donchs quant més en cosa de llibertat tant excel-lent y delicada com es el verb d'un poble tant trascendental al esperit humà y al destí final de la humanitat sencera. ¿Què fóra d'una literatura marcada quasi de naixença ab aquest signe d'esclavitut? ¿què fóra d'un poble que s'acostumés a ajovarse a semblants càrregues?

Mes per aquells als qui aquesta altura desd'hont tot pot abarcarse semblés massa purament etèrea o fantasiosa, vull descendir a mostrar més concretament algunes conseqüencies, que'm semblen inevitables, de la acceptació que féssem d'aquell suposat imperatiu.

Desseguida que fos admès que la nostra literatura ha de concedir el predomini a un determinat dialecte, se propendiría irresistiblement a determinarlo: y el predomini, que quan ve per naturalesa es sempre just, perquè resulta de la lliure ponderació de tots els elements qu'han de concórrer al resultat, y es eficàs perquè porta en sí la misteriosa potencia que l'ha determinat, resolt are o quan fos, per nosaltres a mercè d'un enlluhernament momentani al que tot el qui té ulls està esposat, a mercè d'una moda passatjera, d'una superioritat social que no's pot definir sinó desde llunyana perspectiva en el futur, o de qualsevulla concurs casual de circunstancies més o menys efímeres, vindría a falsejar si fos obehit (y si no ho fos ¡quin pueril entreteniment, per comprometre per sempre més la serietat d'un poble!), podría falsejar — dich — l'arrencada espiritual de Catalunya, corrompent la seva més alta espressió verbal: matar potser la espontaneitat del seu geni més representatiu, que fóra com matar el geni meteix en flor. Es clar que, segons he dit avans, al cap davall no restaría altre predomini que'l que imposés natura,

més forta a la fí que tots els nostres designis; però per la marrada d'aquestos ¡quant temps perdut, quanta força malversada, quants estèrils sacrificis y, en resum, quant de mal vingut al món per la vanitat d'uns quants homes!

Però encara que la elecció fos encertada, qu'en el dialecte escullit hi glatís com en cap altre el tipo ideal de la llengua comú ¡quant de mal podría encara pervenir d'esser declarat de moment absolut son predomini! Tal predomini, fins quan es lograt ab la sabia lentitut de natura, y per tant el llenguatge al arribar a n'aquet cim ha tingut temps d'enfortirse ab la lluita, de ponderar la seva superioritat ab sos germans, de penetrarse dels elements d'aquestos ab el llarch contacte, y assimilarse els mellors y més adequats, ja troba ab tot això son major perill en el prestigi de la victoria, en la fascinació qu'exerceix sobre 'ls dialectes vençuts, en el desús en que cauen y en la influencia que reben del vençedor sense tenir ja força pera retornarli la de liur propia vida decaiguda; de tot lò que n'esdevé aviat empobriment de la llengua, després estancament, inmovilitat, y al últim la fí dins la seva crestallisació literaria de llengua morta. Donchs are conteu quin no fóra el perill d'adoptar de cop y volta un dialecte com a única llengua literaria, avans d'haverse enfortit ab aquella lluita natural, avans d'haver ponderat la seva superioritat ab sos afins, avans d'haverse penetrat dels elements generals de la llengua y haversen assimilat els necessaris. Llavores si que l'empobriment vindría avans de la riquesa, el desús avans del ús complert, l'estancament avans de la corrent, y se pot dir que la mort avans de la vida. Trista sort amaniríem a la llengua nostra y a la literatura catalana: nosaltres justament qu'hem tingut la ventura de vèurela renàixer com flor de la meravella dels segles!

Donchs per l'amor d'aquesta meravella qu'ha florit en nostres llavis, per l'amor de nosaltres meteixos y dels nostres fills, per l'amor d'aquesta Catalunya que tenim, y encara més per el d'aquella que prometem gloriosa al esdevenir dels pobles, no solament hem de preservar la nostra llengua d'aquet major perill, sinó que fins hem d'apartarla d'aquell que ja hem assenyalat, comú a totes les altres en la seua evolució literaria. Que axís com en elles el prestigi del dialecte naturalment triomfant en el temps es causa d'esclusivisme literari, d'empobriment y de mort un dia o altre, no ho sia mai en la nostra.

Pensi cadascú que son dialecte es el mellor per ell, perquè es la única llengua viva en sos llavis; y encara que'n vegi un altre sobreposarse per la excel-lencia de ses obres literaries o pel major nombre y cultura de la gent que'l parlen, esperi sempre cadascú qu'ell meteix o altres podràn demà fer prevaldre el seu; perquè no son les llengues les que fan als genis y llurs obres, sinó els homes els que fan les llengues per poètica inspiraciò. No'ns deixem encegar per una resplendor mudable ni seduir per un ideal d'unitat esterna enemiga de la vivesa de les coses. Y també en això, y sobretot en això que trascendeix tant fondament al esperit del poble, siguem fidels al sentit de llibertat qu'es l'essencial del esperit català: perquè la major gloria sols ve a ne'ls pobles pel camí de la llur naturalesa. Y axís com aquest sentit de respecte y foment de les varietats naturals y de llur aliança pel lliure joch de afinitats orgànicament manifestades, tant profond en el poble català, jo crech que li encomana una gran missió y li promet un lloch gloriós en les futures organisacions de la humanitat, que veu ja apuntar aquell ideal social com el sol d'un nou dia, axís meteix crech que la gloria de la nostra literatura ha d'esser en armonía ab aquets destins futurs y per tant ab el sentit de llibertat del geni català aplicat a la propia llengua.

Donchs ja no cal preguntarme com responch a la segona interrogació del tema de si la nostra literatura ha de mantenir y utilisar les varietats dialectals catalanes. Oh! si, totes; fins les més petites e individualisades. Y ara'm convé insistir en lo qu'entench per dialecte y especificarho. Molts semblen considerar una llengua com una unitat esterna als homes; com alguna cosa que tenint existencia per sí se'ls imposa de fóra estant, y 's deixa parlar per ells ab tal que se sotmetin y compleixin les seves lleis abstractes. Y, realment, una llengua morta, com ara'l llatí clàssich per nosaltres, ve a esser quelcom axís. Mes una llengua viva es tota una altra cosa. Les llengues vives no són més ni menys que semblances que hi hà en el natural parlar dels homes: y aquest natural parlar es el dialecte. En aquest sentit pot dirse que totes les llengues parlades en el món són com dialectes de la gran llengua qu'es la paraula humana. Després, quan de les més grans agrupacions per origen y semblança ne dihem llengues mares, son dialectes envers elles les llengues més particulars ja, però abrassant encara varietats molt notables, y dintre d'aquestes son dialectes aquelles semblançes més concretes en que la gent, parlant usualment, s'entenen, y en aquest graues hont trobem lo que pràcticament se diu una llengua. Mes dintre d'ella hi hà encara una munior de varietats que son parlades en encontrades a cada volta més reduides, y subdividides en altres petits dialectes de cada poblat. Y fins dins de cada poble haureu observat petites variants familiars que no s'aturen fins a la manera sutilment especial de parlar de cada individuu. Axís hem arribat a lo ben concret, a lo viu en sí, al home. Jo sento en cad'home un dialecte personal qu'es la seva manera natural de parlar la humana llengua. Y no trob pas res més bell que ab amor d'un cert llenguatge anar recorrent la terra que'l parla per la boca de sos naturals. Y encontrada per encontrada, poble per poble, casa per casa, trobar el pul-lulant de varietats, senyal de vida; veure'l gesto dels llavis suaument cambiar d'un lloch al altre ab la naturalesa del terrer y les menes de conreus y altres travalls: sentir el sò vocal obrirse y tancarse com els plans y les montanyes, gradualment o de sobte, més sempre ab una música nova; y tota la frase girarse vivament en mil positures tant gracioses com impensades; y el goig de descobrir com flors desconegudes paraules sempre noves pera dir unes coses meteixes, y també com una meteixa paraula cobra y pert y recobra tants valors y vol dir tantes coses distintes: enfonzar delitosament el sentit en el bon dialecte, que serva el tresor inmens de la espressió humana.

Mes, al costat d'axò ¡quina tristesa m'ha fet a voltes seguir terres hont per amor d'una malentesa civilisació el llenguatge natural es ofegat per sos meteixos fills en la propia boca! Jo'ls he vist ¡malaventurats! fins avergonyirse de que un sabés qu'ells teníen un llenguatge propi dessota d'aquell que, essentlos artificial, feien llastimosos esforços per parlar malament. ¡Quina olor de mort me feien aquets pobles, ullpresos, xuclats per una admiració depriment envers un gran centre foraster y llunyà al que ja no teníen virtut per enviar sinó tèrbols reflectes de la meteixa llum que d'ell rebíen! Tarats d'esterilitat espiritual per sempre més, per traidors a la llur naturalesa, aquestos pobles son causa de la decadencia del centre literari que 'ls atrau, que acaba asfixiat pel vuyt que a si meteix s'ha fet, víctima de son propi prestigi y esplendor.

Mireu, donchs, si haig de considerar condició de vida de qualsevulla literatura, entenent per tal el bell parlar, el que's produeixi ab la palpitació directa del cor de cad'home, ab l'aire de cada casa, ab l'agre de cada terra y encontrada. Tenint cada hú son verb propi de la bellesa del món, adequada a sa naturalesa, ¿que dirà fòra d'ella?

No la seua palpitació certament; però ni tampoch la dels altres: la paraula no serà viva, y la literatura de tal modo produida serà un artifici de mort per la llengua y per l'esperit del poble que la parla.

No'ns deixem encisar, vos torno a dir, per un ideal arbitrari de falsa unitat esterna: no creguem que la comunió dels homes hagi de venir per l'espressarse tots d'igual manera y que aquesta sia la tendencia del avenç humà; per hont ha de venir aquella comunió y hont se pot reconèixer l'avenç es en l'entendres més fondament els homes parlant cadascú segons sia. Es espiritual la veritable unitat humana. Furguem tots endins del esperit, cadascú desde son lloch, y 'ns trobarem més en veritat que si, desertant la propia naturalesa per la dels altres, no logra un trobarse després ni a sí meteix tant sols. El regne de Deu a que anem es a dins de cada hú de nosaltres, y allí hi som tots, y no en altra banda. Axís l'home més fidel a sí meteix es també, en el fons, el més fidel a sos afectes, a la patria, al Estat, a la humanitat y al Deu Pare de totes les coses.

TEMA IV

La versificació catalana

Particularitats

Mossèn Lluis Viladot, en defensa de les seves conclusions.

Els tractadistes divideixen les composicions literaries per sa forma en dues branques; Prosa y Poesía, comprenent en aquesta les composicions que 's distingeixen de les altres, prescindint ara del fons, moltes vegades ja per la equidistancia de les pauses clausulars, més encara per la proporció, regida també de la pausa vocal-mental, que les frases guarden entre sí, y sobre tot per la regularitat mètrica o rítmica que observen aquestes.

Les llengües que com la grega se les suposava teníen sílabes de doble duració que les demés, regulaven els versos segons la cantitat d'aquestes, y aquest sistema s'anomena mètrich. En les llengües que com la nostra s'aprecíen les sílabes a simple orella ordinariament com a emisions de veu d'igual valor, les frases poètiques se regulen per l'escaienta distribució d'accents prosòdichs, pus que fora de l'intensitat major de unes sílabes sobre les altres, no poden aquestes llengües neu-llatines notar per altres elements de la paraula l'importancia ideològica que tenen unes sílabes sobre les demés de la paraula y una paraula sobre les demés de la frase, ja que ni 'l to y menys 'l timbre són suficients. A aquest sistema se l'anomena rítmich, y es el de nostra llengua.

Això no caldría ni afirmarho ja que literats y filòlechs nacionals y estrangers ho regoneixen, y aixís ho han practicat nostres poetes; mes insistirem en aquest punt per rebres a Catalunya en els centres oficials una educació sobre aquesta materia que indueix a menyspreuar nostre sistema suposant més perfecte 'l mètrich, com si una perfecció negativa no hagués de fer més nosa que favor a una llengua. A més de que alguns autors com Luzàn, Hermosilla y Sicilio establíen ja regles pera conèixer les sílabes llargues y breus, Lebrija esperava que aquest sistema s'aclimataría y Martínez de La Rosa y D. Sinibaldo de Mas hi feien ensatjos, y més que res me fa tocar aquest punt al considerar que l'únich tractat de versificació que ha sortit a llum en nostra parla durant sa renaixensa té les meteixes tendencies que aquests autors esmentats, gastant també com ells nomenclatura mètrica.

Ha induits a aquests autors a caure en aquest erro l'observar que unes sílabes gastaven més temps qu'altres al ser pronunciades com realment passa, per exemple, en la paraula *Catalunya* que empleem més temps en les sílabes *Ca* y *luny* que en les *ta* y *nya* y potser més en les *luny* que en la *Ca*. Mes el tenir una llengua sílabes de diferent

cantitat, no vol dir les posseesca proporcionalment llargues y breus com el grech sinó que les pot tenir d'un, de dos, de tres y de més temps, com algún dels autors esmentats afirma que ho ha observat. Però ni que 's trobessen en una llengua solament sílabes de simple y doble duració, no podría afirmarse que li pertany una versificació mètrica, si a sola orella no l'apreciés 'l poble, puix que 'ls versos no s'han d'oir aplicant sentits y potencies a midar la cantitat de les sílabes, sinó deixant el ritme vocal per l'orella y procurant que nostres potencies capesquen el sentit y relació de les paraules. A més en la versificació mètrica un peu de dos sílabes llargues pot cambiarse per un de una llarga y dues breus, lo qual no passa en la nostra en l'interior del vers com en aquella. En cambi a la catalana tant li es que després de l'últim accent tingui o no una o dues sílabes més, fenòmen que no s'observa en les que versifiquen mètricament. Ademés nostra versificació té en compte l'accent, mentres que la clàssica llatina no gastava aquest element, y si ho ha fet en sa decadencia ha seguit diferentes lleis de la nostra, com observa Milà y Fontanals.

No obstant els demés autors y catedràtichs regoneixen que tant la versificació castellana com catalana, encara que les anomenin mètriques son rítmiques pràcticament, com ho demostren al donar regles.

Els pobles com els individuus son poetes a natura y versifiquen y canten segons ses condicions ètniques y pochs se 'n trobaràn que posseesquen com el nostre tants aforismes en vers am la particularitat que la major part rimen, lo que no 's troba ni en la versificació grega y llatina clàssica qu' es d'hont volen que la nostra provinga.

Lo que han fet, com hem indicat, y 's fa encara actualment, es transformar alguns metres romans o helènichs, lo qual no deixa de ser esposat en alguns casos a caure en exòtiques, més que més quan s'intenta ferho en estrofes y més encara ab cadencies a l'hora. No obstant a ses tentatives pot deures que s'hagin despertats en nostra literatura alguns ritmes que hi dormíen, no tant, per sò com se creu ja que alguns preexistíen. Per aquest motiu es d'aplaudir 'l moviment rítmich assimilista que s'observa no sols envers aquestes llengües sinó també envers les vives.

Nostra llengua té facultats prosòdiques per donar tots els ritmes que 's puguin trobar en les neu-llatines, posseint paraules tant llargues y tant curtes ab finals agudes planes y esdrújules com aquestes y tenint l'octossílab en tots sos iochs rítmichs en els que 's troba 'l màxim y mínim que acostumen a donar aquestes llengües a sos peus.

Mes si potencialment nostra llengua té la ductibilitat de donar tots els ritmes que puguin donar ses germanes, pràcticament, no obstant, ofereix la particularitat de observarne més de curts y bipartits que algunes d'aquestes que no contrauen tant com ella. Es també digne de notarse que nostre poble no aprecía rítmicament l'endecassílab castellà. He fet moltes probes no sols ab persones de poca y mitjana educació literaria, sinó ab literats y poetes que 'l feien o alabaven, y quasi tots han fallat. Próbinho de ferho els que 'l construiexen y trobaràn l'escàs número de persones que 'l senten. En cambi 'ls endecassílabs que tenen els accents ficsos els aprecía be tothom arribantne a popularisarse algún com el d'El Noy de la Mare.

Coll y Vehí, qu'es sens dupte el que més pregona y detalladament tracta dels versos castellans, diu en sos *Diálogos Literarios* el compàs en que entren quiscun d'ells, més al arribar al endecassílab, ne presenta de tota mena, però 's calla el compàs o compassos que 'l ritmen. Y fa bé, puix ne dona una varietat tant abigarrada que 'ls uns estàn renyits ab els altres. Se va introduir en nostra literatura en sa decadencia sota

l'influencia castellana. Alguns l'anomenen clàssich però no es el nostre clàssich sinó 'l dels castellans; el nostre endecassílab clàssich es el d'Ausias March, Francesch de la Via, Jordi de St. Jordi, Jaume March y Pere March qu'es el que predomina en nostra poesia autòctona. Dich endecassílab clàssich castellà al que exigeix l'accent intermedi en la sexta, y en son defecte a l'octava aquest y 'l primer a la quarta, per distingirlo del italià que admet que sos accents vinguin a la quarta y a la sèptima com en el nostre popular lo qual no sé com els nostres poetes que conreuen l'endecassílab d'accents corredissos no hi han introduit aquest altre joch rítmich qu'es casualment un dels que més sent nostre poble. A més de que 'ls autors al tractar d'aquest vers demostren que no veuen lo que tenen a la vista y molts poetes hi fallen sovint. Efectivament diuen els preceptistes que l'accent principal deu col·locarse a la sexta, sent aixís que 'l primer que deixen lliure deu ser el més fort per escaures en el primer temps de la primera part del compàs en que entri. L'exemple que ells meteixos allí proposen ho demostra. En quasi tots els autors se troba:

El dulce lamentar de los pastores

Donchs bé, caent sempre l'accent prosòdich principal en el mot especificador, sent *dulce*, epíteto de *lamentar*, ell es qui se l'emporta.

No tinch cap animadversió a aquest vers, però sí que he observat que a més de ser el més acadèmich es en el que s'ha castellanisat més nostra poesía per haverhi en moltes composicions que 'l porten sovint paraules sobreres, que son les falques de que 's valen els autors per reomplir el vers, lo qual desdiu molt del geni de nostra llengua.

El meu gust fora que noves observacions me fessin desdir de lo que acabo d'apuntar. Sempre tindríem un vers més d'accents corredissos.

Les estrofes que 's troben en nostra poesía son nombroses y fora llarch l'anotarles una per una; sols diré de passada que algunes d'elles se ressenten de l'educació atàvica que han rebut nostres poetes en les escoles oficials per quant tenen més en compte al construirles els números de sílabes dels versos que hi entren que no les distribucions d'accents qu'es lo que dona dret a combinacions rítmiques.

Deixarem de banda el tractar de les estrofes per no oferir rítmicament quasi cap particularitat y passarem a ferho de la rima que'n ofereix de debó especialment respecte a la llengua castellana qu'es la que més y més desastrosament ha influit en nostra poesía.

Entenentse per rima l'igualtat y semblansa de sons dels acabaments de paraules o versos desde sa última vocal accentuada, es clar qu'en els que han de consonar tenint nostra llengua vocals obertes y tancades, consonants dobles y senzilles y elissions d'aquestes al fi de paraula, de tot lo qual està mancada la castellana, s'ha d'abstindre de seguir lleis d'aquesta per no perdre sa naturalesa y empobrir sa varietat rímiques.

Lo que passa a voltes es que respecte d'algunes paraules en alguna comarca o regió se pronuncía una vocal oberta y en altres al revés com també passa que una consonant s'elideixi en una encontrada y en altra no. En aquests casos al fer rimar els versos fora prudent tindre en compte l'assumpto de la composició fentho rimar com la majoria 'l pronuncía, si aquest es general, y segons la pronuncia del lloch o comarca, si té caràcter local o comarcal per donarli més color.

ESMENES ADICIONALS del Dr. D. Joseph Falp y Plana, metge de Barcelona.

Adició 1.ª *Sobre l'endecassílab clàssich català.* L'endecassílab es lo vers més llarch dels usats ordinariament, ja que'ls de dotze y de catorze sílabes son hemisticats igual que l'endecassílab usat per l'Ausias March (un vers de cinch aguts precedintne un de sis) y l'endecassílab llenguadocià vulgar (un vers de sis precedintne un de cinch). En realitat aquestos endecassílabs, bipartits com los usats en francès, son versos curts d'accent fixo com los endecassílabs sàfichs, y son més adaptables per lo tant als aires populars, deixen rependre millor l'halè ja que en ells l'ondulació rítmica se trenca a mitjàn vers y al final, sense propagarse al vers immediat. En l'endecassílab clàssich italià, castellà y català modern l'ondulació rítmica, gracies als accents cambiats, sembla sovint circular d'un vers a l'altre, llibertat aquesta que si no fa'l vers tant aposta pel cant trovadoresch en cambi'l fa millor per la lectura, sense 'l sonsonet y la cesura que si es omitida en l'endecassilab bipartit lo deixa inarmònich molts cops, especialment quan recau al bell mitg d'una paraula alterant lo seu accent natural. Lo que pot fer semblar castellanisada la versificació catalana son los meteixos vicis d'elocució que poden castellanisar la prosa.

La nostra llengua es tan apta com l'italiana y la castellana per conreuar l'endecassílab d'accent corredís, sense veure per això desnaturalisat lo seu caràcter genuí. Però cal tenir present que la seva abundesa de mots aguts y monossilàbichs que facilita les rimes curtes, repica ingratament a la nostra orella neollatina en l'endecassílab d'accents movibles, que per ser ben fet y perquè 'ls accents hi juguen ab desembràs y soltura, tenint en compte que es lo vers més llarch, reclama l'ús freqüent de paraules llargues, a lo que's presta també l'elasticitat de la nostra llengua.

Adició 2.ª *Sobre la rima.* I. L'ús esclusiu de consonancies substantives y adjectives y de verbals que consonen ab elles, escluint sistemàticament les formes planes de plural de verb o de verb sufixat per article, es propi de les llengues riques y ahont los poetes son més artistes (França, Llenguadoch, Provensa, Italia, Portugal, etc.) y no solzament aqueix ús fa la rima més esculptural, sinó que'l vers guanya en concisió y plasticisme y fins en naturalitat (quan un s'hi acostuma y ha vençuda la lluyta d'obstacles que això suposa y que dona en premi al poeta lo domini absolut de la seva llengua) perquè la colocació dels noms al final de vers es la més adequada a la construcció dels períodes de la locució, y'n resulta d'ella, l'espontaneitat del vers si 'l poeta hi tradueix fidelment la seva conversa íntima, que sempre s'amotllarà millor al geni popular de la llengua que no una forma acadèmica o exògena, mecànicament combinada sobre 'l paper.

II. Les rimes llenguadociana y provensal, tan granades avui, son les més similars a la nostra, perquè son les que traduides al vers català, conserven més consonancies y son les més utils als nostres poetes, perquè son complementaries de la nostra rima. Exemple: *majoral*, *fondal* y *encantament* (del català), que's corresponen respectivament ab los mots llenguadocians *minoral*, *planal* y *encantadura*.

III. Les bones rimes, que en breu vas esquisit ofereixen compendiada l'essencia d'un llenguatge, son pels qui volen possehirlo los millors models d'exercici, sempre que'l poeta elegit, reunesca a la classicitat de la forma lo dò d'haver viscuda la llengua y comprès lo funcionalisme de cada mot empleat, fent que'l lèxich rich y variadíssim dels seus versos no resulte un mostruari de paraules inventariades dels arxius o llibres y surgides ab la ploma sinó un bell arreplech de mots normalment articulats com en lo joch dinàmich de la conversa.

IV. Lo conrèu de la rima es lo conrèu d'una llengua y la perfecció d'aquella en los grans poèmes clàssichs senyala la plenitut d'aquesta. Lo poeta gracies a l'estímul de la rima crea paraules noves, substantiva y adjectiva 'ls verbs; verbalisa 'ls noms, forja noves desinencies y nous compostos binaris o ternaris ab los mots que fusiona segons llur afinitat, puix té per ferho axís, l'instint creador que dona al poble lo sentiment de la paraula viva, y ademés, la coneixensa científica de les arrels etimològiques. Gracies a la rima, donchs, lo poeta enriqueix esplèndidament la flora llinguística ab una munió de varietats noves, de la meteixa manera que un hàbil jardiner ab los empelts y demés pràctiques multiplica indefinidament les varietats de flors y fruytes.

ESMENES de D. Manuel de Montoliu, *a les conclusions del ponent.*

Ont diu: «*L'endecassílab clàssich castellà es impopular a Catalunya*».

Reforma: «L'endecassílab clàssich italià, impopular antiguament a Catalunya, gracies a l'ús que n'han fet tots els bons poetes de la nostra renaixença es devingut popular en la nostra poesía».

Afegeixis al derrer paragraf lo següent:

«Es una falta de tot punt inadmisible en poesía, malgrat vingui confirmada per grans poetes de la nostra renaixensa que'n feren ús, la rima entre una vocal tancada i la meteixa oberta. *(Amor-cor: capella-parella: bona-minyona)*».

«Es així meteix una falta de tot punt inadmisible en poesía, malgrat vingui confirmada per l'ús que'n feren grans poetes de la nostra renaixença, la rima entre dues síla-bes finals de les quals l'una elideix la consonant penúltima o la final en sa pronunciació i l'altra la conserva. *(Por-plor: mar-estimar: flors-cors: blavors-amors)*».

Afegeixis a l'últim de tot, aquest paragraf:

«El català, si no per sa naturalesa originaria, per tradició o assimilació admet la rima imperfecta assonant».

ESMENA del Dr. D. Joseph Falp y Plana, a les presentades pel senyor Montoliu.

Es potestativa en poesia catalana, sempre y quan no se'n abuse, la rima entre una vocal tancada y la meteixa oberta, y la rima entre dues sílabes finals de les quals l'una elideix la consonant penúltima o la final en sa pronunciació y l'altra la conserva, quan en moltes comarques catalanes es aqueix ús variable, fent que 's pronuncíen, en una banda tancades les vocals que en una altra se pronuncíen obertes, y 's deixen de pronunciar en unes les consonants que en altres llochs sonen. En aquest punt no 's poden imposar regles arbitraries, sense atentar als drets de la majoría de les comarques catalanes en favor de la fonètica d'una sola, la barcelonina, que tal vegada no es la més perfecta. Jo he dit en una altra part: «Respecte l'accent só preferit los consonants (del vers) que 'l porten igual, si bé reconech potestatiu lo seu ús en la *è* oberta de les paraules següents: *mès*, *èll*, *èlla*, *metèix*, etc., al revés de la *ò* oberta de les paraules *frònt*, *fònt*, *bò*, *bòna*, *plòra*, *tròna*, *flòr*, *hòra*, *llevòres*, *dò* y algún altra més que 's va tancant a mida que 's puja de Barcelona a l'Empordà y s'entra a la Catalunya francesa». Aixís *amòr* y *pór* consonen perfectament a Mallorca ahont se diu *amó* y *pó*, y bòna-minyóna (Barcelona) consonen a l'Empordà ahont se diu *bóna-minyóna*. *Por* y *plor* se pronuncien a Barcelona *pó y plò*, a Valencia sona la *r* final en totes dues paraules y a l'Empordà consonen perfectament y 's diu *pó* y *pló*. Fins *capélla-parèlla* que gaire bé en tot Catalunya se pronuncíen aixís en alguns punts (Vilanova y Geltrú) sonen igual *capèlla-parèlla*. Y com que anàlogues consideracions podrien ferse dels altres exemples, es perçò que cal deixar al bon gust y arbitri del poeta lo que per dret natural es d'ús potestatiu.

ESMENA del Dr. D. Benet de Pomés, Advocat de Barcelona.

Suprimir de les conclusions del Ponent el paragraf que diu: «*L'endecassílab clàssich castellà es impopular a Catalunya*», perquè també ho es a Castella, y no prova res.

Tema V*

Necessitat urgent per empendre el camí de la perfecció del llenguatge escrit, de la publicació de l'inventari general del idioma català format per D. Mariàn Aguiló y Fuster.

Conclusions de **D. Lluis B. Nadal,** *Professor d'Historia de Catalunya, dels Estudis Universitaris Catalans.*

I. No podent la majoria d'escriptors y 'l poble català en general beure en les mateixes fonts ab ses grans varietats, el llenguatge parlat o escrit, s'imposa cada dia més l'existència d'una guia autorisada de que's puga valdre tothom per estar segurs del valor y veritable significació de cada frase o paraula.

II. En l'actualitat aquesta guia no pot esser altra que l'inventari de la Llengua format pacientment pel difunt Mestre D. Mariàn Aguiló y Fuster, la publicació del qual ha de considerarse com una cosa de gran urgència y com base de tot treball filològich de caràcter pràctich que puga sortir de les tasques del present Congrés.

ESMENA de D. Joan Givanel, acceptada pel Ponent.

Redactar aixís la conclusió II.

«En la actualitat aquesta guia no pot ésser altra que l'inventari de la Llengua format pacientment pel difunt mestre D. Mariàn Aguiló y Fuster y les papeletes lexicogràfiques del malhaurat Dr. D. Joseph Balari y Jovany.»

(*) Presentat primerament com *Esmena* al Tema III, y considerat com un nou Tema, després de posarse d'acort l'esmentat senyor Nadal, ab el Ponent del Tema III, senyor Maragall, y ab la Taula de la Secció.

La primitiva *esmena* del senyor Nadal al Tema III, consistia en redactar aixís el derrer paragraf de la conclusió II del senyor Maragall:

«Per la demostració, difusió y arrelament d'aquest criteri, qu'es, ademés, especialment adequat al sentiment de varietat y llibertat del geni català, la Secció Literaria proposarà al Congrés el nomenament d'una Comissió qu'estudi la forma y 'ls medis de publicar com més aviat mellor l'inventari general de la Llengua format pel difunt mestre D. Mariàn Aguiló y Fuster.»

COMUNICACIONS

De *D. Mateu Obrador* y *Bennassar,* Arxiver de la Diputació, de Palma de Mallorca.

L'edició original de les obres de Ramón Lull

Amador fervent de la nostra gloriosa tradició literaria, ab vot y promesa feta de consagrar a son estudi y coneixensa els anys que'm resten de vida; no m'atur mai ni'm cansaría de dir y repetir qu'un dels més fructuosos y positius serveis que a l'hora d'ara poguem prestar a la nostra Literatura, tant per acréixer la seua estima y difusió com per imprimirli segell propri y caràcter original, es el de publicar y arreu divulgar les obres dels nostres antichs autors, especialment dels qui floriren dès de la tretzena a la quinzena centuria.

Al punt ahont som, en plena eclosió de ressurgiment dins tots els ordes de vida, es hora ja de que no sien rareses bibliogràfiques, difícils o impossibles d'adquirir ni ab diners y tot a la mà, les obres dels nostres vells poetes y prosadors, estojades encara moltes d'elles dins policromats pergamins, o en les pàgines gòtiques d'arnats y polsosos incunables.

«Un dels grans interessos espirituals de la nostra raça, (ha dit mon valent amich y company En Miquel S. Oliver) consisteix en treure de bell nou a la vida aquestes riqueses del enginy y del pensament, fins ara arreconades y poch conegudes. Lo que s'ha fet a Ripoll, ha de ferse també ab eixes maravelloses catedrals del enteniment.»

Un dels nostres més esperts y erudits confrares, En J. Massó Torrents, ab una comunicació tan interessant y notable com tot lo seu, afirma y prova ab sòlides rahons, que «pera reconstituir la llenga catalana, s'imposa *l'estudi constant* dels nostres clàssichs dels segles XIII, XIV y XV.» D'aqueixa indiscutible afirmació en ressurt, com a llògica conseqüencia y corolari, la necessitat de fer y escampar belles y correctes edicions clàssiques, al alcanç de la mà y la bossa de tothom; ja que, apart y tot de les dificultats paleogràfiques d'interpretació, no a tothom pot esser còmoda y fàcil la sovinejada lectura dels manuscrits, ni aquests poden tenirse a tota hora y per on-se-vulla a la mà, estant recondits y dispersos per biblioteques y arxius, y essent molts d'ells exemplars únichs o d'absoluta raresa.

Més, no basta alçar la veu y desvetllar iniciatives; no n'hi hà prou d'estendre'l braç, y senyalant amb el dit (com el *Colón* del monument) mostrar la meta llunyana. Poch en treurem de profit, si la prèdica y el gest no's reforcen y acompanyen ab l'argument més persuassiu y més eficaç de tots: el del exemple.

Per això una colla de mallorquins, entusiastes amadors de les nostres glories, nos aplegàrem y acoblàrem, de pensament y de voluntat, atents a lo que més de prop —per aquest cantó— y ab major urgencia 'ns pertocava: recullírem l'herencia bibliogràfica que, al enmalaltirse y morir el fervent lullista En Jeroni Rosselló, era romasa jaent, enorriada; y encoratjats per la bona amor y la devoció que'ns hi empeny ab viu ardiment, hem posats y seguirem posant en joch tots els medis de que poguem dispondre, pera menar la interrompuda empresa a bon port; pera que la publicació de les *Obres originals de Ramón Lull* no haja de resultar, com sempre fins al present, una tasca incomplerta y deixada anar abans d'hora.

Afanyosos, primer que tot, de restablir y retornar a nova vida la producció lulliana en sa autèntica puritat y en sa bellesa llengüística original, —tan afollades l'una com l'altra y sovint malmeses per escoliastes y traductors curts de vista y d'enteniment,— hem acudit al doll pur, a les fonts clares y estil-lades dels més vells originals, per estamparlos, sempre que possible fos, talment com los dictava la voladora pensa y los vessava la febrosenca ploma, may eixuta dès de la conversió fins a la mort, d'aquell asceta contemplatiu, ardent apòstol y agitador, tot a la vegada, que durant més d'una quarantena d'anys, no parà un dia, de clamar y sermonejar, de treballar y d'escriure.

Les biblioteques y els arxius de Mallorca, qui conserven encara com a riques despulles de passada opulencia, un bell floret d'originals lullians, nos han ofert, les primeres de totes, molt y excel·lent cabal de publicació. Pera aumentarlo, hem acudit a les de Barcelona y a altres més llunyanes, de fora-casa: al «*British Museum*», a la Mazarina y la Nacional de París, que'ns han proporcionat molt estimable contingent; y d'aquesta manera, tant com sia mester, acudirem a les altres d'Europa: a la Marciana de Venecia (que ja hi sabem be les tresques), a la Vaticana, a la Nacional y la Reial de Madrit, a l'Ambrosiana de Milà, a la de Munich abundosíssima, ahon-se-vulla romanga inèdit un original lullià; y en treurem trellat directe, y ab tota cura l'estamparem; y mentre'n resti un qu'es un per posar en lletra de motllo, no donarem per ben acabada aquesta tasca de divulgació qu'havem gosat acometre.

Hem procurat pendre mides justes; sospesar bé la somada y el feix que'ns hem carregat; y sentiríem tal volta'l cal-fret y la feredat poruga de romandre esbrahonats y retuts a mitjàn camí, si no'ns encoratjava el veure com aquí floreixen, granen y arriben al enfront tots els patriòtichs y generosos esforços, que Catalunya renascuda encobeheix com a mare amorosa y reb y acull de bon grat: certa y segura de que aquests treballs reconstructius de la seua Llengua y Literatura, no son sinó batechs y rebull de la sanch nova que l'ha de rejovenir y retornar a plenitut de vida.

Dins el plà y projecte que'ns hem traçat y feym comptes de seguir; amb els originals ja aparellats a pèu d'obra y aquells que sabem ahont jauen y com los podrem haver, ara meteix ja tenim materia abastament y sobrada, per *una trentena* de volums, d'igual *format* gran 8ᵘ que'ls d'En Rosselló y cascún al entorn de 500 pàgines.

Això s'entén sens incloure dins la nostra edició cap llibre si no es d'aquells conservats en llur text original, o en defecte d'ell, en qualque versió arromançada. Perque si haguéssem presa quimera d'estampar la totalitat del *opus* lullià (del que per autèntich se pot tenir, deixant anar tota la part manifestament apòcrifa) y admetéssem l'eixam de llibres arribats fins a nosaltres solament en llatí corrupte, surench y mal de pahir, llavors ja no'n sortiríem ni amb altres tants de volums; y abans que agotàssem el material, seríem allà dellà d'una sixantena o setanta.

La plena prova d'això y la que millor podrà deixar satisfet el natural desitx de coneixer per endavant el nostre plà, la trobareu esmentant l'*Index* o taula qu'acompanya aquesta comunicació. Massa breus son els moments, per donarvos-en lectura.

Dins aquell sumari o taula hi van compresos tots els textes originals de Ramón Lull arribats fins al present a coneixença o noticia nostra. D'altres en cita y anomena l'autor meteix, que's consideren com irremisiblement perduts, o que amagats y dispersos qui sab per on, han escapat fins ara a tota investigació, y *adhuc desiderantur*. Si, per ventura, d'algún d'aquests en tinguésseu o n'adquirísseu noticia, vosaltres erudits y bibliòfils que'ns dispensau la vostra atenció, dès d'aquest lloch enlairat, y aprofitant l'ocasió solemne, vos pregam y us conjuram, per amor de Ramón Lull y de la nostra Literatura, que'ns fasseu la mercè de volerla'ns comunicar, ab la seguretat de que us havía d'èsser, ara y sempre, molt, però molt agrahida.

El terme de dèu anys de durada que a l'edició ara per ara assignam, no cal que'l considereu com a irreductible. Aquests dèu anys no signifiquen altra cosa, sinó que dins els medis materials ab que avui comptam, —ab la mòdica subvenció obtinguda de la Diputació Provincial Balear y la subscripció oficial del Ministeri d'Instrucció Pública,— la tasca d'estampar tres volums cad'any representa el màximum del esforç que bonament creym possible.

Més ¿qui'ns ha dit que aquesta desinteressada y patriòtica empresa nostra no arribi a obtenir majors encoratjaments y no's veja afavorida de tal manera que'l nombre dels volums anyals pogués aumentarse y el de les anyades reduir, fins al estrem de que la publicació dels trenta volums fos possible dins un quinqueni? Per nosaltres no's perdrà; voluntat ardida y coratje ferm ja'n tenim; y si l'edició lograva tant favorable rebuda com mereixen els textes que trèu a llum, redoblaríem l'afany y els desvetllaments que'ns ha de costar el menarla a bona fí; y allavors, la renaixent Literatura nostra se veuría acrescuda, dins més breu temps, d'un floret d'obres capdals, dignes d'ampla divulgació, de reposat y seriós estudi.

Y quant y tot hajam mester els dèu anys pera enllestir l'edició, en tant bon punt y tant de bon'hora l'havem represa, que'l seu venturós acabament podría enllaçarse, per coincidencia ben singular, amb una data històrica memorable. Les dèu anyades, a comptar de la corrent, finiràn l'any 1915; y l'any 1315 va ésser, segons el testimoni històrich y la llegenda tradicional, aquell en que una vida tant gloriosa com dilatada se va estingir, en que Ramón Lull trespassà d'aquest món al altre. ¿Y qui gosarà dubtar que Mallorca y Catalunya y totes les terres ahont encara s'escriu y 's parla la llengua de Ramón Lull, no vullen commemorar solemnialment aquella data? Trenta anys enrera, a Miramar de Valldemossa s'hi celebrava el sisè centenari de la fundació del famós monastir-escola. D'ara a dèu anys, el 1915, serà arribada l'ocasió de conmemorar el sisè centenari de la mort del gran escriptor, del fervent apòstol y benaventurat màrtir, qui sabé donar sanch y vida per un generós ideal, consagrant-li abnegadament còs y ànima.

Per ventura, d'aquí a llavors, dins la terra nadiva de Ramón Lull, s'haurà remogut del oblit ahon jau, el propòsit d'erigir al insigne compatrici el monument degut a la seua gloria. Mentres tant, els seus més corals devots s'afanyaràn a erigirli l'altre, el més enlayrat de tots: el monument d'art y ciencia, redimint de desconeixença y perill de pèrdua les seues obres originals. Y d'aquest alt monument, mal ha d'anar que no'n posem la derrera pedra, en cumplirse la sisena centuria que l'immortal autor passà a millor vida.

¡Deu sab qui ho veurà, ni qui hi serà a temps, a gaudir l'esplai de donar la feixuga tasca per acabada! Pot-ser la mort trencarà el camí a qualcun de nosaltres, com al malhaurat Rosselló. No hi fa res! Ell partí isolat, solitari; nosaltres feym estol. Si'n cau un a mitjàn romiatge, un altre omplirà'l seu buit. La colla de lullistes no s'esvahirà. Tot nos fa esperar y creure, de teulades en avall, que Mallorca al cap de sis sigles deixarà pagat el deute en que's troba, amb el més gran y més gloriós dels seus fills; amb el qui obrí nous viaranys a la ciencia de son temps; amb el fecondíssim mestre, patriarca y capdevanter de tots quants embelliren, acresqueren y dilataren la nostra llengua.

Y es hora ja, y passa d'hora, de que a Mallorca y a Catalunya y dins el món literari, Ramón Lull deixi d'ésser, originalment, un introbable, un desconegut, un inèdit.

¡ Tant de bò que s'espandesca y trobi afanyosos imitadors l'exemple de la colla mallorquina ! y cadascún dels vells autors catalans trobi un erudit, un filòlech, una col·lectivitat, qui per amor a la nostra gloriosa Literatura, s'imposi com a sagrat dever y tribut de patriotisme, la tasca d'alliberar d'oblit y desconeixença qualcuna de les preuades obres que'ns llegàren els grans mestres aquells inmortals predecessors, honra y gloria de la raça !

OBRES DE RAMON LULL

TAULA CRONOLÒGICA DE L'EDICIÓ ORIGINAL

(30 volums en 10 anys, a rahó de 3 cad'any)

Advertencia.

Al formar aquest programa o taula, que oferim provisoriament y sens perjuy de modificarlo a major conveniencia y bona via de l'edició, hem procurades y ateses tres coses principalment:

1.ª Seguir tant com fos possible, en la publicació dels llibres lullians, un cert orde cronològich; si bé donant preferencia als textes encara inèdits sobre 'ls novament publicats.

2.ª Il·lustrar y enredonir l'edició, facilitant als lectors menys erudits la deguda coneixença del autor y de lo que va fer y escriure, ab sengles volums de *Biografía* y *Bibliografía* lullianes; juntament amb un altre, a la derrería de tot, d'*Estudis* crítichs y històrichs, ahon vendràn aplegats els qui bonament no hajen cabut dins els pròlechs y il·lustracions dels toms precedents, y ab un Essaig filològich y l'inventari lexicogràfich

dels textes lullians originals, que no s'es fet encar'ara ni serà fàcil de fer, mentre'n romanga qualcún d'inèdit; y

3.ª Incloure així meteix de bell nou y més endavant, dins la nostra continuació, els textes qu'En Rosselló començà a estampar, anys arrera; tant per que's troben ja a punt d'agotarse els exemplars sobrers qu'en varen romandre, com y també per que qualcuns d'aquells textes, impresos ja a la provecta edat del fervent lullista y quant la seua flaca salut no li permetía dedicarlos escrupulós mirament, reclamen una revisió feta ab tot esment y cura, sobre'ls millors manuscrits qu'ell pogué conèixer y emprar, confrontats ab qualcuns altres qu'avui sabem o possehim y qu'ell no tingué avinentesa o lleguda d'aprofitar ni arribar a veure. En consemblant cas se troba el volum que publicà (1859) de les *Obres Rimades.*

Veus aquí ara la susdita Taula cronològica y distributiva:

OBRES DE RAMON LULL

TAULA CRONOLÒGICA DE L'EDICIÓ ORIGINAL

(30 volums en 10 anys, a rahó de tres cad'any)

1906.
- Doctrina Pueril.—Libre de Cavalleria (text original y versió francesa). — L. de Clerecia.—Art de Confessió.
- Libre de Contemplació: tom. I (*cap. 1 al 59*). Taula completa dels 366 capítols; mostres de traduccions.
- L. de Contemplació: tom II (*cap. 60 al 102*). Glosari dels mots dificultosos o més arcaichs de tota l'obra.

1907.
- L. de Contemplació: tom III (*cap. 103 al 168*).
- Obres Rimades: nova edició, espurgada y aumentada.
- Biografía Lulliana: (*Vida* coetania, llegendes, crítica).

1908.
- L. de Contemplació: tom IV (*cap. 169 al 226*).
- L. de Contemplació: tom V (*cap. 227 al 268*). Altres obres y fragments, de *Contemplacions y Oracions*.
- Bibliografía Lulliana: (manuscrits y edicions d'estampa; obres autèntiques y apòcrifes, originals y traduídes; comentaristes; detractors. Lullisme antich y modern).

1909.
- L. de Contemplació: tom VI (*cap. 269 al 314*).
- Blanquerna (ab l'*Amich e Amat* y altres opuscles).
- Libre de Demostracions: tom I.

1910.
- L. de Contemplació: tom VII y últim (*cap. 315 al 366*).
- L. de Demostracions: tom. II y últim.
- L. de Sancta María.—L. de Benedicta Tu.

1911.
- L. del Gentil e los tres Savis (*reimpressió*, ab mostres d'antigues versions inèdites).—L. de ço que deu hom creure de Deu.—L. dels Articles.—Phantasticus.
- Començaments de Medecina. Sumari d'altres tractats medicals.—Essaig sobre'ls llibres d'Alquimia.—L. de Natura.
- Art Amativa de Bé.—Flors d'Amors.—L. de Antecrist.

1912.
- Art d'atrobar Veritat.—Taula General.—Art Breu.—Lògica nova.
- Fèlix, de Maravelles del Món (*reimpressió*, ab mostres d'antigues versions inèdites).
- L. d'Anima racional.— L. del Home.—Arbre de Filosofía desijada. — L. d'Entenció (*reimpressió*).

1913.
- Art de fer esolre Questions: tom I.
- Id. id. id. : tom II y últim.
- L. de Nova Geometria.—Tractat d'Astronomía.—L. de Quadratura de Cercle.

1914.
- Arbre de Sciencia: tom I.
- Id. id. : tom II y últim.
- Libres de Proverbis (*3 col·leccions*).

1915.
- Arbre de Filosofía d'amor (*reimpressió*).—L. de Verturs e Peccats (Art de predicar).—Els tres Libres de Deu (*reimpressió*).—L. de Consolació d'Ermitá.
- Estudis crítichs y històrichs complementaris.
- Gramàtica y Vocabulari de les Obres lullianes originals.

¡Deu vulla que poguem veure acabada, si convé, y duita a bon terme aquesta edició, a major coneixença y gloria del immortal autor, y a més ampla anomenada y espandiment de la nostra antiga Literatura!

De **D. Joan Alcover,** de Palma de Mallorca, *C. de la Real Academia española.*

La llengua catalana es entre nosaltres l'única espressió possible del escriptor-artista

Me recomàn a la vostra benvolensa. Si la significació d'aquest congrés fos esclusivament científica, jo me trobaría un intrus entre vosaltres. Però quelcom l'escalfa que permet al entusiasme dels llechs alternar ab la saviesa dels doctors.

Aculliume no com una *opinió* sinó com un *cas*, no com una autoritat sinó com un etzemple. En ma modesta vida literaria hi hà una fonda crisis ahont la forsa de la materna llengua va manifestarse. Jo us entrech, a falta d'estudis, aquest vivent testimoni.

«Parla de Reys, de sants, de trovadors y sabis
parla d'un poble brau, noble y fael»...

Jamai he oblidat aquests versos de la *Veu de les ruines* qui deixaren en ma primera jovenesa un solch inesborrable, un eco solemnial de l'epopeya de la llengua confosa ab l'epopeya de la rassa. Aquesta y altres notes vibrants de la lira patria, m'ensenyaren que si l'antiga nacionalitat s'esborràs de la memoria d'el mon sense quedarne més rastre que l'idioma, n'hi hauría prou ab aquest element per reconstituirla. Jo l'estim y la vener eixa llengua p'els títols que l'il·lustren, p'els recorts que l'ennobleixen, per l'ànima que hi vibra; però sobre tot la vull y la preferesch per esser la nostra. Aquest es el títol suprem que la fa no la millor sino l'única per nosaltres.

El català es, entre nosaltres, l'única espressió posible del escriptor-artista.

¡Però, com! dirà cualcú ¿Hi hà encara qui ho discuteixi? Sembla que si... De tant en tant surt a rotllo cualque crítich d'els que s'havíen passat llarg temps ab l'esquena girada a la nostra literatura, y al cap darrer s'en dona compte, y després de tributar sos homenatjes a les obres capdals del renaixement, torna arrera y dedica un *post scriptum* a llamentarse de que autors tan il·lustres no escriguen en castellà, per allò dels milions y milions de criatures que podríen enténdrels, oblidant qu'aquests autors, ara admirats dins y fora de la nostra terra, si haguessin obeit a l'ambició suicida de castellanisarse, serian llegibles, això si, per milions y milions de criatures, pero no seríen llegits per ningú, perque no hauríen lograt vessarse tal com són dins un motllo que no dominen.

Tenen poca importancia, es veritat, aquestes opinions oficioses, filles de l'inconciencia literaria, ab diploma o sense. Lo important es que hi hà pobles de llengua catalana, y el meu n'es un, que encara no han obert els ulls a l'evidencia. Es un fet l'autonomia literaria de Catalunya; mes a Mallorca el procés de la restauració se troba encara en sos comensaments; un nucleu d'entusiastes, voltat d'indiferencia, hi proclama el dogma de la llengua com a signe y condició necessaria de vitalitat artística, y si aquí aquest punt es inqüestionable, allà no ha vensut les derreres resistencies de l'incredulitat y pot esser útil que hi arribi l'eco de la vostra sanció per encoratjar els apòstols de la bona doctrina.

«Som al poble de Ramón Lull (deya jo a mos paisans fa prop d'un quart de segle),

y, cosa estranya, en el poble de Ramón Lull hi hà qui reb ab gran sorpresa la nova de que el *Doctor illuminat* escrivía en llengua catalana. Ni logram castellanisarnos ni acullim ab simpatía calorosa les manifestacions del catalanisme literari. Els mateixos escriptors adictes a la renaixensa son bilingües, y apenes s'estén llur influencia fora dels petits cenacles ahont divideixen llurs amors entre les dues deeses. L'esperit provincià, enganyantse tal volta a si mateix ab l'aparensa d'un regionalisme atenuat, oposa jo no sé quins escrupols o cavilacions a regonèixer l'entroncament del nostre llenguatje insular ab la materna soca y la natural invasió de la sava catalanesca. Hem de pintar el nostre petit món no ab la paleta ahont ell mateix ha anat abocant ses propies tintes, sino ab la paleta manllevada que d'un altre món les ha rebudes. Entenemho d'una vegada: lo que no ha lograt l'hegemonía de Castella en segles d'esplendor, ajudada per la nostra íntima sumissió, no cal esperarho d'els segles a venir... No es necessari esser filosof, basta un poch de bon sentit y d'instint literari per compendre que l'escriptor no ha d'usar altre forma d'espressió que 'l llenguatje que sent y viu y respira y porta disolt dins el seu organisme. Ha d'esser ell qui reduesca l'idioma a son servei, no l'idioma qui s'enduga de remolch l'esperit de l'escriptor cap a regions estranyes o convencionals. Mes nosaltres no'ho entenem així... Sortim a n'el carrer; travessam el camp y la ciutat, guaitam a l'interior de les vivendes; escoltam... No hi sona més que una llengua, la materna, fins els núbols del cel y les soques de les oliveres y la campana de l'hermita y la llunyaria del paisatje sembla que la parlen; y per interpretar l'íntima melodía, l'ànima del paisatje, que tot ell mallorquineja, hem de manllevar la veu a les úniques figures que no s'avenen a la general tonalitat: la parella de carabiners.

»Donchs jo dich que menysprear el verb propi, es un rebaixament individual y colectiu; es renunciar al més essencial d'els atributs que caracterisen la plenitut de la vida cívica, es esterilisar el regne de la poesía, aixugant les venes més fecondes de l'inspiració y privantla de sos millors dominis. ¿Quins assumptos li resten al poeta, en l'ample sentit de la paraula, es dir, al escriptor artista, en vers o prosa, si l'ús d'un llenguatge distint del que sona al entorn d'ell a totes hores, el priva de reproduir els diàlechs, les costums, la vida que 'l rodeja, en el llibre o en el teatre? Figureuvos lo que seríen don Ramón de la Cruz, D. Manuel Bretón de los Herreros, D. Juan Valera obligats a escriure en català. No es solament qüestió d'incapacitat relativa del artista, es qüestió d'impossibilitat absoluta de fer entrar una vida, sense mutilarla o apagarla, dins una espressió que no es la seua. Al poeta que abandona el llenguatje propi no li queda ni el recurs d'entregarse als temes ultra-regionals d'un lirisme cosmopolita, perque l'ànima es com un vas ahont els sentiments prenen els colors d'els horizonts que s'hi reflecteixen. Recordau l'*Esperansa*, l'inoblidable poesía d'En Mariàn Aguiló. No tench present ni una cita, ni un concepte, ni un nom propi que demostri l'intenció de localisarla; mes tota ella vessunya la llecor de la terra ahont fou concebuda. No pot esser més universal ni més intensament catalana»...

Això es lo que jo predicava a mos paisans fa més d'un quart de segle; y després, una vegada y altra (la darrera fa tres anys) tornava al mateix tema.

»L'ànima del poeta y l'ànima del pais ahont reb continuament les seues impresions no poden divorciarse.

La realitat interna del poeta y la realitat que 'l volta y nodreix la sustancia de la seua vida no poden tenir espressió distinta... La llengua no es un instrument que se deixa y se pren a voluntat, com qui pren la flauta o el cornetí per tocar una melo-

dia; es un orgue vivent de l'individualitat humana, y es impossible arrencarse'l sense que 'l ser moral més o manco se debiliti y se desagni».

Y com res he de afegir ni rectificar d'aquest punt que'm fou recomenat pera tractarlo, y que segurament entre vosaltres no té contradictors, deix la paraula a qui heus puga entretenir ab aspectes més dificultosos del alt asumpte que'ns aplega. No he vengut a ensenyar, he vengut a fer acte de presencia en la festa de la llengua, o lo que per mi es igual, en la festa de la renaixensa catalana. Ho dich per conte meu, y si n'hi hagués que no suscriguessin aquesta afirmació, jo respectaría els seus escrúpols, mes no podríen donarse per sorpresos de que jo la llensi. No semblaría be que 'l Congrés de la llengua catalana, tencantse hermèticament a tot lo que no sia la llum freda del raciocini, s'isolàs de la vida marevellosa que al escalf de la llengua va renéixer.

PROPOSICIÓ del DR. EBERART VOGEL, *de l'Escola Politècnica,* de Aachen.

Considerant que:

1. Totes les llengues modernes s'han acabat de formar y enriquir apropriantse les obres mestres de les literatures del estranger mitjansant traduccions senceres y congenials,

2. Que la llengua de Castella es massa acupulosa per reproduir sens malmètreles, les poesies escrites en les llengues més sobries del Nort,

3. Que, al contrari, la llengua catalana, degut al seu geni estalviador, es més capassa que cap altra, o bé l'única de les que's parlen en el Mitjdía, d'apropriarse les obres dels Shakespeare, Goethe y Ibsen, molt més accessibles al geni reflexiu català qu'al retòrich de Castella,

4. Que cal de totes menes obrirse el món de les idees *sens pagar portatge:*

El Congrés desitja que 'ls jovens literats coneixedors d'alguna de les demés llengues d'Europa, se dediquen a traduir al català les obres mestres escrites en ella, y que les cases editorials favoresquen la publicació d'eixa mena de treballs literaris y de diccionaris catalans de les llengues estrangeres més importants.

De ***D. Francesch Carreras*** y ***Candi***, de Barcelona.

No vinch a dir res de nou al aplegar en la present comunicació, uns quants fets prou coneguts. Voldría que s'estudiassen ab algun deteniment donantloshi més importancia de lo que fins ara se'ls hi concedeix, per treuren noves deduccions.

Se diu per tot, que, la llengua que parlem en lo Principat de Catalunya, devalla de la llatina, essent conseqüencia d'una forta colonisació romana en nostre territori.

En quant al mateix idioma, segons l'usen a Valencia y a Mallorca, es opinió prou generalisada que arrenca de la mateixa causa. Alguns no ho creuhen axís: sinó que pretenen haverse perdut tota parla romana al temps de la dominació sarrahina en dites regions hispanes, y que hi fou reintegrada per lo rey Jaume d'Aragó al conquerirles. Però aquests tals no'ns diuhen si avants del segle VIII, en dites regions se parlava lo llatí de Catalunya, o lo d'Aragó, Castella o Murcia, que, segons tota apariencia, ja no era llavors lo mateix.

En ma pobre opinió, lo poble valencià y mallorquí parlà en romans dels segles IX al XIII, d'igual manera que lleydatans y tortosins hi parlaren, del IX al XII, en que uns y altres estigueren dominats per sarrahins.

La tasca de senyalar ab alguna precisió, la estensió d'una mateixa parla a travers dels temps y los límits dels territoris que la practicaren, no s'improvisa. Te més interés del que sembla a la primera mirada, assenyalar un orígen a la llengua castellana en los límits meridionals de Valencia. O en altres termes, perquè, com y en quin lloch, hi fineix allí la llengua catalana, ab ses variants meridionals. Aquestes investigacions, que encara estàn per fer, seràn a son temps d'una gran utilitat.

Per esbrinar l'orígen y estensió geogràfica del català, precisarà conèixer quan comensà la colonisació o assimilació que'ls produhí y quin fautor precedent li donà son color local, tant diferent d'altres llengues neo-llatines, com la castellana, la portuguesa y la francesa.

Los pobles y les nacions de vella historia, no la tenen tots del mateix temps: los uns se trobaven en incipient civilisació, quan los altres ja sobressurtíen, segles feya, per son adelantament. L'Orient, en lo vell món, prengué gran aventatja al Occident. Un fet semblant succeeix en localitats d'un mateix pays o nació. En nostres costes empuritanes, una civilisació avençada s'hi estableix y tracta d'espansionarse, en lo segle VI avants de J. C., mentres que, en les planuries de Ausonia y altres llochs del entorn, hi tardà més de tres segles a aclimatarshi y apareixerhi, la similar autòchtona. Com a fet comprovat, retreurem, les encunyacions monetaries de Rhode y Emporion, inseguint lo patró y les modificacions que establía Grecia en son numerari. A despit de aquest exemple, tardà dos segles Cose a fer lo mateix, iniciant la progressiva via, que bastants anys més tart segueixen altres ciutats ibèriques, ab la adoptació d'un *nummus* de diferent forma, patró y lley, que lo dels grechs y quines inscripcions res tenien que veure ab los caràcters escripturaris y ab lo llenguatge dels seus immediats vehins.

Tal divergencia de civilisació havía de ferse sentir en l'idioma d'uns y altres.

No cal atribuir semblants fets històrichs, a la poca consistencia de dites factoríes orientals. Puix al contrari, si aquests no prengueren aquí més peu, pogué deures a la

oposició dels indígenes, refractaris a llurs costums y usances. Los pobles marcadament inferiors, no arriben a tenir tanta força de resistencia, si no es per la unió de tots. Sols esteses confederacions triomfen de la constancia d'una acció civilisadora y superior.

L'antagonisme entre los íbers y los colonisadors grechs, s'entreveu en los horitzons de nostra proto-historia. Reduida, la acció d'aquests, a senzilles factoríes comercials de la costa, cap influencia tingueren en la formació de nostra llengua, puix que no admetérem d'ells, ni son perfeccionat procediment de comerciar mitjançant moneda, ni son característich alfabet.

Per tant, la civilisació difundida avants de la dominació romana, era antagònica de Grecia y fins si's vol de Roma. La unió de grechs y romans, arràn de les guerres púniques, mitjançant la qual s'efectuà la conquesta ibèrica, també ho demostra.

La existencia d'un vast imperi occidental Mediterrani, la entreveuen historiadors de diferents pobles. Les continuades investigacions cèltiques pretenen per lo poble celta la formació d'aquell, estingit poch avans del preponderiu de Roma. Totes les proves no resultan prou concloents. Però no vull endinzarme en la crítica d'aquesta teoría, ni de la dels íbers, ni de la dels lígurs, ni d'altres que porten les modernes histories, atès lo restret caràcter de ma comunicació.

En la que fou regió galo-celta, les divergencies que presenten les llengües d'Oc y d'Oeil, son altre curiositat històrich-filològica consemblant a la del català y castellà en la península ibèrica.

Devem considerar a la llengua d'Oc com lo llas d'unió de territoris allunyats, hont s'usen parles consèmblants. De moment resulta estraordinari, s'acosti més a la fonètica catalana, lo venecià de les platges adriàtiques que lo llenguatge de murcians y aragonesos. A excepció del característich *kja* dels toscans, tant igual a la castellana *jota,* los demés idiomes d'Italia tenen fonètica catalana. Volen mostrarnos tal vegada, que la llavor llatina ha germinat aquí y allí, terrers aparellats d'una manera pariona.

De més a més, no deixa tampoch de cridar la atenció del observador, la analogía dels antichs signes escripturaris. Los caràcters ibèrichs, tant diferents dels llatins y dels grechs, com fills del alfabet fenici, repercuteixen en lo Nort d'Italia, en monedes e inscripcions similars a les nostres.

No pretench treure gran partit d'això, puix com a fet disgregat, pot prestarse a encontrades deduccions. Lo mateix alfabet ibèrich ¿no l'usaren també, pobles de fonètica castellana? ¿no apar escrit en nostra Península, unes vegades d'esquerra a dreta y altres de dreta a esquerra, responent a traduccions de llenguatge prou diferents?

L'intent d'aclarir misteris d'èpoques reculades, ab la difusa llum de la hipòtesi, ofereix lo perill de derrocarse tot l'edifici construit, per una bufada de vent contrari. Però cal també convenir, que, a empentes y rodolons, la proto-historia arribà a aclarir conceptes, que, avants se creya impossible d'esbrinar. Per ço crech indispensable se vinga a estudiar en lo llenguatge, establint alguna cosa més de lo que fins ara sabem.

Avuy la proto-historia de la llengua catalana no existeix: nos concretem a dir que es filla del llatí y que també ho son lo castellà, lo portuguès y lo francès.

Hi hà qui creu, que, avants dels romans, aquí parlàrem euskar, demostrantho ab determinades manifestacions de dit idioma, que's troben en alguns noms geogràfichs. Però l'influencia euskara sols s'evidencía en les valls dels Pirineus, y desapareix al allunyarnos de nostres grans montanyes; ningú s'atrevirà a assenyalarla en la Catalunya Nova, ni a Mallorca, ni molt menys a Valencia. Que l'euskar no s'usava en lo territori

aragonès, quan se formà aquesta nacionalitat, ho diu lo veure a aragonesos y navarresos parlant castellà, desde los més reculats temps de la Edat Mitjana.

No puch convenir en que, la llavor de la llengua romana a Catalunya, caygués en camp hont hi germinàs la llengua euskara: nostra fonètica, no'ns ho permet creure.

La romanisació de la terra catalana, no comensa en lo mateix segle del domini de Roma, puix lo conqueridor respectà de moment nostra civilisació, costums, llenguatge y escriptura. La uniformitat romana s'introdueix en lo segle I de J. C., puix encara en lo temps dels primers emperadors, s'encunyen monedes ab escriptura autòchtona y fins llavors no comença la ensenyança del llatí en les escoles.

No dech passar desapercebuda la importancia que aquest fet indestructible ha de tenir per l'estudi de la proto-historia de la llengua catalana. La romanisació de la península ibèrica, se fa tota d'un plegat: no començà primer a Tarraco y Dertusa, que a Cèsar Augusta, Hispalis, Cartagonova, o Malaca. Y en contra, son desenrotllo y conseqüencies son avuy prou diferents. Es dir que unes mateixes causes no han produit idèntichs efectes, mercès a influencies precedents o posteriors, que tant convé analisar.

Tampoch finí més prompte, la dominació romana, en nostre territori, que en altres terres vehines, de parla castellana.

Llegeixo en l'autor Buchez, que, la diversitat de llenguatges, lo mateix que la de raçes, l'han produida les nacions, les quals, d'altra part, no son nascudes d'una identitat de raça o clima, ni de la similitut d'idioma. Donchs la subsistencia d'un llenguatge ab ses gradacions, pot mostrar, a travers de la fosquedat del temps, la existencia dels fautors que han modificat, violentat y destruit, més o menys parcialment, una primera unitat nacional.

Efecte d'aquesta violencia exercida per la llengua llatina, damunt d'altres evolucions de llenguatge o de raça anteriors, seràn, les assenyalades divergencies que tots notem, en les llengues neo-llatines d'Espanya.

No's vulga buscar, per lo castellà, agents posteriors a la dominació de Roma, tractant d'atribuir sa característica fonètica, als conqueridors sarrahins. Si aixís fos ¿podría compendres, la llengua castellana, en regions pyrenenques tant poch dominades per aquests? ¿no s'hauríen allunyat molt, l'idioma usat a Aragó y Navarra, del que simultaneament apareixía y se desenrotllava en les Asturies?

Los sarrahins no destruhiren la religió, ni lo llenguatge, ni les costums dels pobles hispans, ab los quals no s'assimilaren, com tampoch destruhiren res dels pobles jueus a ells subjectes. Cap prova tenim d'això en los reyalmes de Çaragoça, Lleyda y Tortosa, ni en los de Valencia, Denia y Mallorca. Res vol dir, que entre los noms geogràfichs n'hi apareguin alguns d'origen alaràbich, com tampoch que lo llenguatge li degui determinades paraules, que no alteraren la antigua estructura romana, sinó que s'hi amotllaren.

Lo mateix havía succehit ab lo poble wisigoth, al mantenirse separat del ja indígena hispà-romà.

Aixís tornem a recular a la època ante-romana, hont ha de buscarse la causa d'aquestes diferencies remarcables. Allí, en una estesa dominació, que, si atravessà los Pyrineus no degué arribar tant enllà en les terres d'Hispania, com hi devallà en les d'Italia, es hont trobarem la influencia productora del nostre llenguatge, al efectuarse lo contacte ab Roma. Allí hi devem cercar la típica unitat fonètica d'aquesta gran part de llengues neo-llatines, que tant ha entusiasmat a alguns de nostres compatriotes, quan la han apreciada en allunyades regions alpines.

La llengua de Roma actua entre nosaltres, dintre d'un ambient prou diferent d'altres pobles. Tenen rahó los qui diuen que los castellans son baschs que parlen llatí. La formació de la llengua castellana, transparenta oposta causa proto-històrica que la de la llengua catalana, a travers del vel llatí que tracta d'amagarnos una y altra.

No serà inoportú girar los ulls a regions del imperi romà, hont poch rastre ha quedat de son llenguatge. Ni Grecia perdé ses tradicions literaries, ni los dominadors bàrbars del Orient, s'assimilaren als romans, com sueus y wisigoths ho tractaren de fer en nostra Península. Sols aquelles llegions que tant temps visqueren estancades en la Tracia, han format en la moderna Romania, un poble de gent llatina envoltat d'altres eslavons, quina llengua resulta d'estructura prou diferent y si's vol més clàssica, que la dels pobles d'Iberia y Italia. Exemple similar al d'aquest poble oriental, presenta la historia de la llengua catalana en la illa de Cerdenya. Quan Pere «Lo Cerimoniós», per acabar ab les sublevacions algiuereses, ne tragué tota la gent y n'hi portà de Catalunya, aquesta violencia motivà també una població de catalans, que han seguit usant nostra parla, a despit de voltarlos pobles de llenguatge sart. L'acte dels Reys Catòlichs espulsant als jueus d'Espanya, y emigrant casi totalment a Turquia, va produir allí un conreu de la llengua castellana molt viu a Salònica y altres ciutats orientals.

Mes en lo nostre cas, lluny de tractarse d'aquestes transicions brusques de llenguatge filles de la violencia, se'ns mostra una gradació, que gira en una mateixa òrbita, hont, a vegades, los més llunyans presenten majors analogíes. Això 's veu ab les fonètiques napolitana y lladina, més similars a la catalana, que a la toscana.

No es hipòtesis absurda, la de voler cercar, en la similitut de llenguatge, avalorada per la igualtat de caràcters escripturaris, la existencia d'aquestes vastes nacions anteromanes, quals estensió y límits son objecte de continuades controversies històriques.

Conceptuant la present comunicació, no com un trevall científich, sinó com emissió d'un criteri, fill d'observacions propries, he refugit robustirla ab lo que's diga per altres autors.

De la llengua francesa s'ha afirmat esser dialecte de la dels romans, restanthi dels gals, bona part de noms geogràfichs y una petita porció de noms comuns. Mes ab això no s'ha dit tot, ni aconsellaría aplicar tant senzill procediment al català, prescindint d'altres analogíes y precedents.

Acabaré establint tres conclusions:

1.ª Que la llengua catalana no neix ab la dominació romana, per més que siga aquesta un importantíssim fautor de la seua formació y desenrotllo.

2.ª Que no s'ha de menyspreuar la filología y especialment la fonètica, en los estudis e investigacions de proto-historia. Elles contribuiràn a establir la estensió dels reyalmes e imperis occidentals, avants de la època romana.

3.ª Que en l'estudi de la proto-historia de la llengua catalana, los fets y caràcters manifestats entre nosaltres, poden y deuen relacionarse ab los semblantment observats en alguns pobles de llengues neo-llatines.

La complexitat de tema tant vast com lo que he apuntat, fa que interessi a molts, que, d'altra manera, tal vegada no's fixaríen en la llengua catalana. Ell podría tractarse per estens, al ensemps que altres de no menys interès, per los homes de ciencia dedicats al estudi dels idiomes romans, als quals no s'amaga la necessitat d'aplegarse en un sol y gran congrés. Allí cadascú hi aportaría son caudal propi, devallantne con-

clusions de general importancia. Sols falta que's llensi lo primer crit, perquè tothom seguesca.

Cap ocasió com la present per portar, nosaltres, la iniciativa, obtenint a Catalunya la honra de donar lo tò a les demés llengues germanes.

¿Perquè no iniciar la idea d'un congrés general? ¿perquè no fonamentarla en la necessitat d'establir l'alfabet únich a totes les llengues neo-llatines, desapareixent les incomprensibles varietats, que, en la representació d'idèntichs sòns, estem mantenint, segons passa ab la *acha, enya* y *ella,* tant diferentment escrites a Italia, França, Castella, Portugal y Catalunya?

D'aquí que, mes derreres paraules siguen proposantvos la conveniencia d'iniciar la celebració d'un congrés internacional de llengues neo-llatines, a París; en la primavera del 1908, del qual ne resultaría indubtablement bona utilitat a la nostra estimada llengua catalana, de quin conreu nos ocupam al present.

De *Mn. Miquel Costa y Llobera*, *Mestre en Gai Saber*, de Pollensa (Mallorca).

No hem de permetre que la llengua catalana sía esclava ni tributària de cap altra llengua

Heus-aquí una màxima que la meteixa celebració del actual Congrés ja pressuposa, per quant celebrar el Congrés d'una llengua es declararla autòctona, independent desde 'l punt de vista filològich. Per això estaria de més tractar aquesta matèria, si de fet no se donava 'l cas, desgraciadament massa repetit, de mostrarse 'l català esclau o tributari d'altres idiomes, fins en treballs y publicacions catalanistes. Aquest cas intolerable es el motiu de la present comunicació, que, per malaltia del que n'estava encarregat, hauré d'esplanar aquí en forma casi improvisada. La voluntat iniciadora del Congrés ha pogut imposarme aquest punt: ella podrà servirme d'escusa.

No son certament les llengües molt oposades y remotes les que més influeixen per deformar y embordir un idioma determinat; son les germanes y vehines les qui ab més eficàcia el desfiguren y corrompen. Com més son els punts de contacte més fàcil es la propagació de les formes d'una llengua dominant y culta dins l'organisme d'una altra decayguda y considerada inferior. Aquesta introducció de formes estranyes, repugnants al organisme del idioma qui la reb, n'es propiament un contatge, principi de corrupció en que finalment s'arribarà a disoldre, si no s'hi posa remei.

La llengua catalana, desvalguda, entre mitx de dues germanes tant poderoses y difusives com la castellana y la francesa, n'ha rebut necessariament funestíssim contatge per tres centuries d'apocada servitut. A la part del Rosselló el francès de tal manera l'ha dominada, sobre tot desde 'l sigle XVIII, que ja la té prou consumida, segons testimonis del país meteix. Per la banda d'Espanya el castellà ja l'ha mitx esveída dins Valencia; y si se conserva encara dins Catalunya y les Balears, ja hi mostra arreu mutilacions variades y adherències que la deformen. Bé ho reconeixia aquell escriptor menorquí-parisench, En Guàrdia, aplicant a la nostra llengua aquell escut simbòlich que temps enrera havien inventat per Navarra: un òs que dos cans roseguen, cadascún per l'estrem de la seua part, un desde 'l camp francès, l'altre de dins l'espanyol, portant escrit aquest lema: *Utrimque roditur*. Realment no 's pot donar un símbol més espressiu de la dissort de nostra llengua.

Contra aquesta dissort ha reaccionat la renaixença catalana. Però, malgrat son impuls intern, la nostra literatura renaixent dins la Catalunya espanyola hagué de començar per força plena de castellanismes. No s'en alliberava apenes tirantse dins un arcaísme tèrbol y enrevessat per afinarhi la forma castiça. Si s'esceptua l'eminent Aguiló, qui duya congènit el sentit de la nostra llengua, y el docte Milà qui trobava en tot la nota justa, els primers autors de la renaixença catalana escrivien generalment com qui tradueix del castellà sense miràrshi gayre. Això meteix ha seguit entre molts.

Si força de mots castellans s'admetien dins el nostre lèxich, encara més castellanismes s'aficaven a la sintaxis. Tant es axís, que molts de llibres catalans poden rebre versió castellana sense mudarne casi gens l'estructura de la frase. — De les partícules

en, *ne*, *hi*, com el castellà no les té, s'en ha prescindit o s'en ha fet ús inútil y abusiu moltes vegades. Així, referintse a una casa, per exemple, s'ha dit: «*En ella* vivia un matrimoni» — en lloch de dir a la catalana: «Hi vivia un matrimoni». ¡Ah! quantes *anelles* y quants *anells* fan nosa a la nostra llengua, diu un observador que jo conech, aludint a la castellanada d'escriure *en ella* o *en ell* en lloch de la partícula adverbial *hi* qu'es un recurs tant eficaç. Del *en* y *ne* apenes s'en recordaven certs escriptors, si no era per arrodonir envers un final agut, sense que tal partícula servís de res pel sentit, com per exemple: «Un vell el front alçant*ne*», lo qual es certament un abús. — Moltíssims entre 'ls escriptors catalans no han volgut prescindir del relatiu castellà *cuyo, cuya;* y no atrevintse a usarlo sense modificació, li han cercat equivalent impropi. Així han abusat de les formes *quin* y *quina* pròpies, no més, de l'interrogació o de l'admiració en nostre llenguatge. — De concordar el particip, com en francès y en italià, aquí casi ningú s'en recordava, si no es quan, per oblit de la gramàtica espanyola, sortia involuntariament tal concordança com un ressabi de la llegítima forma popular... *Et sic de coeteris*... No acabariem per ara l'inventari de castellanismes admesos per moneda corrent dins la nostra llengua literària. Estant així la cosa, no pot causar estranyesa si qualqú, ab una mica de parcialitat que hi afegís, arribava a concloure que la nostra llengua, particularment en la sintaxis, no era distinta ni independent de la castellana.

Ara cal reconèixer que 'l nostre idioma s'es anat purificant, sobre tot des que 'l gran Verdaguer hi abocà tot un riu de sava montanyenca pel vocabulari. Entre 'ls actuals escriptors de Catalunya, principalment entre 'ls joves, se propaga l'horror al castellanisme, y en defugen tant aviat com s'en adonen, si bé 'ls en passen molts desapercebuts, especialment en materia de sintaxis. La llàstima es que sovint, per no caure en castellanismes, no reparen en tirarse de cap dins el francès. Així per guardarse d'un escull topen a un altre, verificant allò de l'antiga sentencia:

Incidit in Scyllam cupiens vitare Charybdim.

Posemne qualque exemple per mostra. — Se tracta d'una festa hípica: donchs alerta a no escriure *carreres* de cavalls, que seria una castellanada; però en cambi escriuen *curses* de cavalls, qu'es un galicisme. ¿No valdria més usar paraules de la nostra llengua, com *corregudes* o *cós*, corresponents a la cosa indicada? (Entre parèntesis: les *corridas de toros* les deixaria anomenar en foraster, a fi de mostrar que no son nostres). —Un poeta vol evitar la cacofonia de dues *a a* seguides: donchs, per no escriure *ma ànima,* posarà *mon ànima*, trasmudant el possessiu femení, que la concordança exigia, en el masculí *mon*, conforme 'l francès imposa en igual cas. La llengua catalana no necessita tal cambi de possessiu: si vol evitar la cacofonia de les *a a* inmediates, té 'l recurs de poder dir *la mev'ànima* o *l'ànima mia*, usant l'article y el possessiu com l'italià acostuma. — Ocorre que un escriptor aquí vol espressar dues accions que se corresponen gradualment proporcionades. Donchs ara ja no escriurà, per exemple: *A mida que 'l jove s'enriquia s'estragava*. Li fa escrúpol usar l'espressió *a mida*, presa del castellà *á medida;* y en cambi escriu *a mesura*, copiant exactament l'*à mesure* del frances. Si coneixia com cal la llegítima forma catalana, nò hauria aplicat res de *mides* ni de *mesures;* sinó que haguera escrit senzillament: *Com més el jove s'enriquia, més s'estragava*. Tal es la forma castiça d'espressar en la nostra llengua dues accions qui se corresponen gradualment proporcionades. — Bastin aquestes mostres de galicismes ara corrents a Catalunya, entre 'ls innombrables qu'en podria citar.

¿Quina intrusió es més desastrosa dins la nostra llengua, la del castellà o la del francès? Molts, es segur, diràn desseguida qu'es més desastrosa la del castellà. Però si llegim atentament lo que s'escriu en català dins el Rosselló, prou y massa notarem les deformacions que 'l francès ha pogut produir a la nostra llengua. Si jo havia de resoldre aquest punt, faria una distinció. Pel vocabulari imposaria igual rigor contra les paraules castellanes y les franceses introduides en suplantació de les nostres, o que qualcú pretenga introduir. En quant a la sintaxis evitaria més l'influencia de la castellana, qu'es tant disolvent de la nostra, y donaria ascendent a la francesa, com exemple oportú per restaurar la nostra, ab la qual s'identifica sovint. En lo que no la seguiria, es en l'ordre massa rigorós de la frase. Per això aconsellaria a la nostra gent de lletres el coneixement de l'italià, que, tenint més llibertat en la construcció, posseeix una sintaxis tant germana de la que devem restaurar y també pot servirnos de guía.

Si volem que 'l català visca com idioma independent ab son propi caràcter filològich, cal estudiarlo en ses dues manifestacions genuines: la literatura del avior al temps de sa floreixença y el vivent llenguatge del poble dins les regions més incontaminades. Es veritat que tals estudis no son fàcils avui, mentres manquen edicions de nostres autors antichs y no se troba aplegat el tresor dispers de la llengua viva. Comensem, donchs, per aportar nostre concurs entusiasta a tant patriòtiques empreses, la publicació de nostres clàssichs y el Diccionari. Aquest es el doble camí per hont podem arribar a treure de la llengua catalana els elements estranys qui l'ha feta tributària del predomini foraster.

Entre tant, afirmem el caràcter independent de la llengua, procurant no ferla súbdita del francès per llibertarla del castellà. No es conseguir la llibertat mudar tant sols de cadena.

Mes, al esforçarnos per restituir el caràcter propi y nadiu a la llengua nostra, no la tanquem dins un casticisme encarcarat, contrari a tota innovació. Considerem que no es una mòmia, sinó un organisme vivent, qui evoluciona y té necessitat de nodrirse. Per tant, donemli lloch al festí de la cultura universal, al consorci de les llengües cultes, a fi de que puga assimilarse tot allò que no té y li sia convenient y assimilable. El sigle d'or d'un idioma no es casi mai una època d'aillament; al contrari, sol esser una època d'espansió, en que l'influència d'altres idiomes s'aprofita per millorar oportunament el propi caràcter llingüístich en sa plenitut. Així donchs, no cal tenir massa por del neologisme. Be 'l podem admetre si es necessari o simplement profitós, ab tal que's presenti *catalanejant*.

La norma, per tant, sia aquesta: Usar paraules y formes castices mentres n'hi haja, preferintles absolutament a les forasteres; però, si manquen locucions castices per espressar lo que importa, no ferse escrúpol d'introduirne d'estrangeres, triant les més assimilables y marcanthi el nostre segell. Així, per exemple, no tenint en català un verb equivalent al castellà *cernerse* o al francès *planer*, no voldria renunciar a un concepte tant sugestiu, y sense escrúpol admetria el verb *planar*, catalanisant la paraula francesa qu'era més assimilable.

Per aquest procedir l'idioma no se fa esclau ni tributari de cap altre; ans bé reb tribut pacífich y profitós de les coneixences adquirides a fora, y així s'enriqueix y cobra nou esplendor. Quan l'esperit d'un poble s'en apodera, els vasos estrangers d'Egipte, degudament purificats, poden servir per utilitat y magnificència dins el santuari de la pàtria.

De *Mr. Amédée Pagès*, Professor del Liceu de la Rochelle.

Observations sur l'utilité d'une édition critique d'Auzias March pour l'étude de la langue et de l'orthographe catalanes.

Le XVe siècle a été l'âge d'or de l'ancienne poésie catalane. A cette époque, et, sous les auspices des rois qui cultivaient ou aimaient la littérature, Barcelone était le siège d'un Consistoire du *Gay saber*, d'une Académie poétique, et cette institution, dont l'influence se fit sentir jusqu'à Valence, donna naissance à une pléiade de poètes plus dégagés de l'imitation provençale que ne l'avaient été leurs prédécesseurs du XIVe siècle.

Le plus brillant de ces poètes est, sans contredit, Auzias March. Il occupe dans la poésie lyrique le même rang que Jacme Roig dans la poésie satirique. Auzias March et J. Roig sont les deux classiques de la poésie catalane.

Après eux la réunion politique de la Couronne d'Aragon à la Couronne de Castille tend a faire prédominer le Castillan dans les pays de race catalane. On écrit encore dans la langue maternelle, mais les œuvres de cette époque révèlent, quand on les examine de près, l'invasion de mœurs et d'expressions nouvelles.

Si on ne compose guère plus en catalan, en revanche, les anciens poètes qui avaient illustré Valence et la Catalogne entière sont avidement recherchés. On les copie d'abord; on les imprime ensuite. De 1531 à 1561, il paraît trois éditions du *Spill* de Jacme Roig; de 1539 à 1560, les poésies d'Auzias March sont publiées cinq fois. Malheureusement les copies manuscrites, qui ont été exécutées à la fin du XVe ou au début du XVIe siècle, et les éditions qui suivirent, sont, le plus souvent, l'œuvre, soit de catalans peu au courant des finesses de la langue littéraire ou des particularités du Valencien, soit même de castillans. Il en est résulté que ces anciens monuments de la littérature catalane, qui auraient contribué, s'ils avaient été publiés avec soin, à maintenir la langue catalane dans sa pureté et à lui donner plus de fixité, n'eurent sur les époques postérieures qu'une influence assez restreinte.

Au moment où le 1er Congrès de la Langue Catalane va imprimer une nouvelle impulsion aux études de l'ancienne littérature catalane, je désire attirer l'attention des membres du Congrès et de tous ceux qui s'intéressent à la Langue Catalane sur les services que peuvent rendre des éditions critiques des anciens poètes.

Notre ami J. Massó Torrents a déjà publié les œuvres de Jordi de Sent Jordi en tenant compte des divers manuscrits. Cette année même, D. Roque Chabas a édité l'œuvre si curieuse de J. Roig et consigné au bas du texte les variantes du seul manuscrit connu et des éditions anciennes. Le travail de D. R. Chabas sera, pour cette raison et aussi à cause du vocabulaire fort soigné qui le suit, d'un très grand secours pour tous ceux qui voudront connaître la langue valencienne du XVe siècle.

En ce qui concerne Auzias March, nous nous trouvons dans des conditions plus particulières, qui, si elles rendent plus pénible l'établissement d'un texte critique, offrent, en revanche, aux philologues qui désirent étudier scientifiquement, et, dans sa période classique, la langue catalane, une mine des plus riches.

Treize manuscrits nous restent de l'œuvre du poète des *Cants d'amor* et il faut ajouter à ce chiffre, déjà fort respectable, les cinq éditions imprimées au XVIe siècle.

Dans l'édition critique que je prépare, je me suis efforcé de choisir entre ces divers textes, en me basant sur des règles précises. Mais, quel que soit mon choix, les lecteurs attentifs trouveront, dans l'examen des variantes, non pas seulement le moyen de contrôler mon travail, et, probablement, de l'améliorer, mais encore des indications très précieuses au point de vue linguistique et orthographique.

A). On sait que la langue d'A. M. est encore imprégnée de provençal. Mais les provençalismes qu'elle présente ne sont, le plus souvent, que des expressions usitées autrefois, avant que le catalan se fut entièrement distingué du provençal. Ce sont précisément ces expressions un peu archaïques qui n'ont pas été comprises par les copistes ni les éditeurs, et qu'ils modifient à leur guise. Un exemple entre mille. Au vers 26 de la pièce *Si com rictat no porta bens ab si,* le texte correct est *lay quant Amor amant se conqueria,* plusieurs manuscrits et une édition présentent la leçon *l'ay quant amor,* qui est évidemment fautive; un autre manuscrit bouleverse tout le vers et met: *quant un'amor per altra s conqueria.*

On distingue aussi, dans certains mots, des formes dialectales. Ce sont surtout les copistes de la Catalogne proprement dite et les éditeurs de Barcelone qui ont, pour ainsi dire, catalanisé et barcelonisé le valencien A. M. En voici un exemple: *L'home pel mon no munta'n gran valer,* dit A. M. au début d'une autre pièce; mais l'expression *muntar* semble incorrecte, et on s'empresse de corriger ce vers de la façon suivante: *Pujar no pot algu en molt valer.*

On pourrait donc, uniquement par la comparaison du texte et des variantes de l'édition critique d'A. M., distinguer les dialectes du royaume d'Aragon que parlaient les copistes ou les premiers éditeurs.

Enfin, il est des variantes qui sont dues visiblement à l'influence du castillan et tiennent parfois à ce que les manuscrits et les éditions ont été l'œuvre de castillans. Elles peuvent contribuer à mieux montrer quelles étaient, au XVe siècle, les différences qui existaient entre le catalan et l'espagnol.

B) L'étude de la langue d'A. M. peut, à d'autres égards, être d'une très grande utilité. On sait que les Dictionnaires Catalans qui ont été publiés, et, notamment celui de Labernia, ont utilisé les vocabulaires des mots obscurs ou difficiles d'A. M. qui accompagnent ou suivent le texte des premières éditions. Or le plus complet de ces vocabulaires, celui de 1555, a été composé par un castillan, Juan de Resa, et ne doit, pour cette raison, être consulté qu'avec de grandes précautions. Le vocabulaire de 1560 lui-même est parfois peu soigné et a fait faire à Labernia une faute singulière que je me permets de signaler au distingué président du Congrès, à Mossen Alcover, qui prépare un Dictionnaire historique de la Langue Catalane. On lit, dans le vocabulaire de Claudi Bornat, au mot CUNA, *libre dels mors ques diu axí. Mors* est une faute évidente d'imprimerie; l'éditeur avait dû mettre *moros*. Labernia, qui a probablement pris *mors* pour *morts*, écrit gravement dans son Dictionnaire: CUNA, «f. antich. llibre de óbits». Il ne s'agit en réalité, que de la *Çuna ou zuna*, sorte de code arabe! Les nouveaux historiens de la langue auront beoucoup à corriger dans Labernia qui a visiblement cité des expressions d'A. M. sans en comprendre le véritable sens, le plus souvent sous l'influence des éditeurs et des commentateurs du XVIe siècle.

C) Au point de vue orthographique, il me suffira de dire que les manuscrits et les

éditions d'A. M. offrent, pour certains mots, la plupart des graphies possibles — et les philologues , qui, si j'en crois les communications annoncées dans le programme du Congrès, se préoccupent d'uniformiser l'orthographe catalane, pourraient les consulter avec fruit.

Telles sont les simples observations que je crois devoir présenter à ce Congrès auquel j'ai été très aimablement invité, non pas seulement pour y représenter le Roussillon qui est une partie de l'ancienne Catalogne, mais aussi et surtout pour vous entretenir de mes recherches sur un des plus illustres écrivains catalans.

De *D. Joaquim Miret y Sans*, de Barcelona.

Patrius sermo

Documents en català vulgar del temps del rei En Jaume I

Diu Eguinart, lo verídich y ben informat historiador de Carlesmany, que n'obstant que l'Emperador coneixía molt lo llatí y lo grech, tingué sempre decidida cura de no menyspreuar la llengua vulgar, tractant d'enlairarla y usantla ab preferencia a la llengua del Lacio, encara que lo seu *patrius sermo*, la seva parla propria era un patuès barrejat ab paraules llatines y barbres y per lo tant poch refinat y agradable.

Nostre més gran rei, lo Conqueridor de Mallorca y de Valencia, lo sobirà més acatalanat y més nacionalista de tots els descendents del Comte Ramón Berenguer y de la reina Peronella, fou com aquell insigne príncep dels Franchs, un enamorat y un cultivador decidit del *patrius sermo,* de la bella parla catalana, que en son temps, en lo segle XIII[è] era ja una llengua enterament formada, no un patuès silvestre y en período de gestació. L'istil de la Cort, la manera d'escriure dels lletrats y del sobirà ja es coneguda per les obres y per diplomes. Crech, donchs, interessant y curiós donar ara a conèixer diferents documents particulars en català vulgar del mateix temps del rei En Jaume, los que reunits ab altres contractes ja publicats, formaràn un bon aplech per l'estudi comparatiu ab la llengua literaria coetania.

Dos d'aquests documents tenen més alt interès per ser mostres raríssimes de la parla corrent en aquella centuria, en les regions de les fronteres del NO. y del SE., en la ratlla de Ribagorsa y en la d'Alacant, influides naturalment per la proximitat de les poblacions aragoneses y castellanes. Són molt pochs los documents o contractes entre particulars escrits en català a mitjants del segle XIII[è] ; mes, encara són en menor nombre los pertanyents a dites regions frontereres. Jo, entre milers de pergamins que he vist en los nostres arxius, són los únichs que he trobat los que transcrich a continuació.

Es de la ratlla de la Ribagorsa o de la conca del Cinca, el testament otorgat, en l'any 1247, per una dòna nomenada Milia; muller d'un cert Don Ramir y que resulta tant curiós per la llengua com per la nomenclatura arqueològica dels mobles. Diu així:

«✝ In Xrispti nomine et eius gracia amen. Aquesta es carta de la deuisa et mandament et layssa que fazi dona Milia mulier de Don Remiro lo çabater, estant en sa bona memoria en sa enfermetat con voluntat et con otorgament de don Remiro son marit. Layssa et manda a la obra de la eglesia de Sant Miquel .v. solidos. Et layssa et manda per als pobres sebelir .II. solidos. Et layssa et manda a la obra de Sant Pere .II. solidos. Et layssa et manda als confrayres de Sant Martin .II. solidos. Et layssa et manda a la obra de Sant Nicholay .XII. diners. Et layssa et manda a la obra de sancta Maria de sus lo Castel .II. solidos. Et layssa et manda a la obra de sant Sepulcre .II.

solidos. Et layssa et manda als confrayres de sant Salvador de larenal .II. solidos. Et layssa et manda a la obra de sant pol .XII. diners. Et layssa et manda a sant Pere de liçarra .XII. diners. Et layssa et manda a la obra de sant Iohan de la poblacion .II. solidos. Et manda et layssa per pitança als frayres menors .V. solidos. Et layssa et manda als fraires de la predicacion .V. Et layssa et manda a don Domingo de sancta maria del poy .X. solidos. Et layssa et manda a dona Iohana sa sor, sa garnacha de scarlata et sa gonela destanfort. Et layssa et manda ad alberta sa neboda, son mantel descarlata. Et layssa et manda a Olma sa cosina la peliça de vert. Et layssa et manda a Marquessa sa Garnacha destanfort. Et layssa et manda a dona Maria la peliça ampla. Et layssa et manda a la mulier de don Esteven .I. camissa. Et layssa et manda a dona Domenga .I. camissa. Et layssa et manda a Pere son fil .X. lliures si uenguis et si per auentura no habondas lo moble que vendisen de la hostilla de casa. Et layssa et manda que los cabeçales que tengan aquestas .X. l.s dinz .IIII. ans et si per auentura no uenguis dinz aquetz .IIII. ans et sabian per bona vertat que era passat del segle, quels cabeçales con conseyl de don Remiro que portas aquestas .X. l.s per la sua anima ali ont els veyran per ben. Et layssa et manda tot lo que a ela apertan daquela vinea et Cunaquera que es en lo terminat de Egoueleta, que es tent con lo Mayllol del Rey et tenet con la vinea de don Paschal de arbeyça et con la carrera publica, a Pere son fil, donant lencens en cada un any .XII. juraz per la festa de sant Iohan babtiste que es en lo mes juny. Et eyssament layssa et manda a la Orden del Temple aquela sua casa que es en la perroquia de sant Miquel en la ferraria, tenet con la casa de don Martin guillem et tenet con la casa del deuant dit don Remiro son marit, salua la tenença que ha don Iohan martin per .LX. l.s sobre tota la casa. Et si per auentura don Remiro non pagas a don Iohan martin aquestas .LX. l.s de Sanchez manda quel deut dit don Iohan martin que aya a tenencia sobre tota la casa e prenga lespleyt daquesta casa deuant dita, tro que sia entegrat daquestas .LX. l.s de sanchez et de pues que la layse solta et quita a la Orden del temple aquesta Casa deuant dita. Et layssa et manda que si per auentura uenguis mandament del Rey que franch non laysse heretat a casa de Orden, als cabeçales que vendan la casa et que compren heretat con conseyl dels frayres del temple tant com montara la venta de la Casa ali ont els veyran per ben.

»Et de aquesta deuisa et mandament et layssa prega la deuant dita dona Milia a don Iordan pelauilan et a don Iohan martin que sian sos cabeçales et els asi se otorgaren per cabeçales. Testes don Domingo capellan de Sancta Maria del poy qui la confessa, et don Martin de peyrameillera. Facta carta et la deuisa et mandament et layssa XVIII dias en lo mes de agost sub Era MaCCaLXXXaVa (1).»

En lo contracte celebrat a Alacant està molt poch alterat lo català, y si bé eren barcelonins los otorgants, deu tenirse present la influencia del notari qui era valencià. Es un document interessant pera la historia del nostre Dret mercantil:

«Sia a totz coneguda cosa. Com io Bernat Fuser de Barchinona per mi els meus atorc e regonesc que tenc et port en comanda de vos en Guillem Martí de Barchinona vehin Deltx *(Elche)* et den Ponç de Tessa ciutadan de Barchinona cent lliures de reals

(1) Pergamí 268, armari 28, Arxiu del Gran Priorat de Catalunya del Orde del Hospital.

de Valencie esmerçades en Doentes et Trenta et Cinch moles de restz et de palomeres despart en aquest present viatge que yo Deus volent som faedor Dalacant en Ienoa, en la Nau den Arnau calafat vehin Dalacant. Renuncian a excepcio de la dita comanda no auer auda et reebuda et dengan. La qual comanda promet uendre el dit viatge als mils que yo pusca et sapia et el preu que daquen aure esmerçar en lombardesos et retre et tornar Deus volent en Alacant o a Barcelona en poder de uos dos o de laun de uos lo cabal el guaayn al torn o al sabut del dit viatge. saluant a mi lo quint diner del goayn que Deus dar y volra et saluu que la dita comanda uaia, estia et torn a Deu reet et uenta *(uentura?)* uostra a us et a custum de mar et de gens et de mercaderia. Et promet uos que en la dita comanda et el guaayn seres a uos leal et verdader et queus retre compte just et leal quant que guan et quantes que vegades de uos dos o de la un de uos ne sere demanat. Et per totes les dites coses atendre et cumplir oblic ne a uos mi et totz los meus bens mouens et seens hon que io los aia o auer los deia. Feta carta en Alacant diuenres XVIII dies dagost en Era de mil CCC et XVII ans vel anno xhrispti incarnacionis MºCCºLXXº nono. Sig✝num den Bernat Fuser sobredit, qui esta carta atorga et firma. Testimonis som Berenguer Bonet et Bernat Çalou vehins Dalacant. Sig✝num P. Destorn notari public Dalacant qui esta carta fe escriure et la cloy (1).»

Són també dignes d'atenció per lo estudi de la llengua los tres següents documents judicials, que són de la part alta y vella de Catalunya, de aquella terra d'Urgellet, que al començar lo segle novè era ja lliure dels serrahins. La sentencia y la cèdula de demanda que transcrich són anteriors al any 1250:

«Coneguda cosa sie qom la cosa que es encerqueda entre le ecclessia de organya demanant de la una part son dret, e na pereta de annel del altra defenent lo seu, de .I. magenc lo qual la ecclesia ia dita demanne a na pereta que li deu fer quiscun an, e na pereta nege, e dit que no et en per aço io. A. Br. juge establid en aquesta cosa per en P. de miramon senior de la dita pereta uedent et oent diligentment en aquesta cosa de quiscuna part totes les raons e les allegacions e les atestacions et encerqueda ueritad de totes les partz diligentment ab consel de sauis dig juran per dret quel Mas de na pereta de annel e cels qui aquel Mas tenran adenant donen lo dit Magenc a la ecclesia ia dita de organya quiscun an et absoluu la ecclesia ia dita de organya de totes despeses e condemne la dita pereta en totes despeses. Actum est hoc pridiè Kalendas decembris anno domini MºCCºXLº. Sig✝num A. Br. judicis isti cause. Sig✝num P. presbiteri de Cabou. Sig✝num A. textoris. Sig✝num A. calbet despujal. B. de ortoneda scripsit precibus predicti judicis et hoc sig✝num posuit.»

«Clamas R. maasen e na Rumia filla que fo de na ferrera maasen als seinors de la casa dorgaina donor que ferrer descales ten. Clamas den ferrer can las contradiu ne las ten sen lur grat. Lo ia dit .R. demana per raon de son aui en .P. maasen qui tenia et auia e possedia per sua aquella honor et es a saber laonor a la serra subirana de figols. lo ia dit .R. prega a la cort que aquella honor li sia deliurada per ço quen es son dreit. La ia dita Rumia demana per raon de sa maire demana sa legitima e son dreit

(1) Pergamins del Arxiu de la Catedral de Barcelona.

daquel dreit que sa maire auia ni auer deuia en aquella honor de la serra subirana de figols. prega na Rumia a la cort que la sua legitima li sia deliurada. Respos Ferrer descales del clam que .R. maasen fa del e na Rumia daquela honor que li clama quel la ten per sua eala tenguda e poseida son paire e sa maire de .XXX. ans en sus sens clam del e daltre. per que prega a la cort quel faça seder a dreit car senes fadiga que no troba la mes en poder de cort aiço responen saluan totes nostres raons en miruar ni en creixer. El juge dix a .R. et Rumia que prouasen en les demandes que fazien.»

Del any 1252 es altre curiosa sentencia en plet entre habitants del Urgellet:

«In nomine Domini nostri ihesu xrispti. Contencio ere et demanda entre en Domingo Jouer de Solsona demanan, de la una part et R. de gedes de tremp defenent de laltre. Ço es a saber de totes aquestes coses que son posades en aquest libel anno domini M.CC.L.II.VI° nonas maii. Clames en domingo jouer de solsona de .R. de gedes de tremp de .x. sous derba que hom apele reudor que li liure et li fiu liurar a conte de .XXII. diners de barschelona qada an. E son .XVIII. solidos et .IIII. diners los quals diners que sien Restaurats claman e clamesen de .V. alnuds de ciuvada a mesura de Solsona et de la meso que fiu en el .III. dies que i eseg. E lau daquels .III. feu son altre et de tot aço se clame lo dit domingo et del don e del destrig que el feit de la festa de sen Marti ensa per aquels diners sobre dits a les corts dorganya, ço es asaber, al senior prior dorganna e an B. dorganna badle daquel log. per que los pregue que len façen fer compliment de dret. saluan e retinen tot son dret de crexer e de miruar tro a la fi daquest pleid. E de les mesons que na feites nen fara per rao daquest pleid que li sien Restaurades. Sobre aço los dauant dits lo prior dorganna e en B. badle daquel log recebuds lo dauant dit clam establiren judiç per tot lo pleid. En Br. des clerge de nargo (?) logalicon (?) eges per dret el dit pleid. E nos en Br. dauant dit judge establid en aquest pleid per los dits seniors lo prior En B. dorganna citades les parts per nos leialment les dauant dites parts. Respos .R. de gedes dauant dit al clam. anno domini M°CC°L.II. Nonas Maii. Respon .R. de gedes de tremp al clam que en domingo jouer fa del que no li deu des ne manla ni de ciuada ni de meniar ni dalltre. Aço Respon saluan e retinen tot son dret de crexer e de miruar tro a la fi daquest pleid. E sobre aço fo feit sagrément de calumnia per les parts. E fo judjad a la part den domingo que prouas en celo que afermaue e en celo que R. de gedes li negaue. E foren feites a. posicions et responsions et excepcions et recepcions de testimonis de per les parts. E renunciacions et puplicacions et de testimonis allegacions et feita plenament conclusió et demandada sentencia per les dites parts. Nos en Br. de clerge dauant dit judge. vistes e oides diligentment les raons et allegacions et de les atestacions de cada una de les parts. uista et oida exament la aficio de la Responsio feita dins lo sagrament de calumnia per lo dauant dit domingo. ço es a saber. que no clamaue la erba mas los dines per los quals la li auie liurada. aud sobre aço consel diligentment de sauis homes tractad. dig per dret judjan que lo dauant dit .R. de gedes de la peticio et de la querela sobre dita del dauant dit domingo. sentencialment de tot en tot absoluu et al dit .R. a les despeses que a feites per rao del pleid condemnam lo dit domingo. E en la cort dada es esta sentencia dia nonas octubris anno xhristi M.°CC.°L.II. Sig†num G, prior organna. Sig†num B. dorganna badle. Sig†num Br des clerge judge. nobis qui hec firmauimus et firmare rogamus. Sig††† P. de

salent sacriste organna et B. dortoneda et canonici et A. de romaneda hii reii sunt testes. Br. de clerico supra dicto judge que de manu sua scripsi et in XIIII. linnea et XXI damnaui et hec sig✝ fecit die et anno quod supra.»

D'un llarch *memorandum* de les qüestions y reclamacions existents entre los Templers de Tortosa y En Ramon de Montcada, senyor de certa part de dita ciutat, ne transcriuré los fragments més interessants per lo llenguatge. No té data; mes les persones y los fets que menciona són sens cap dubte dels primers anys del regnat del Conqueridor:

«Item si els sarrains ho les sarraines de Tortosa o de sos termens caen en peccat dalteri ho de luxuria, lalmedina no sen deu entrametre sens volentat del Temple. Per ço car aquela cosa no es ofissi dal medina que es renda sabuda o que uen en quant axi com les altres rendes e ai serta pena segons çuna de sarrains qui quaen em pena dauulteri ho de luxuria e daquesta renda tenense en R. de muntcada lo terç per rahon de lalmedina e daço que roman vol auer sa part axi com de les altres rendes e de tot aço entegrament deuria donar en R. al Temple lo quint e les dues parts e nou fa.»

«Item ha en R. de muntcada carniseria en la ciutat de Tortosa, en la partida de Genoua, la qual partida de Genoua tota ab entegre compra lo Comte de barcelona e tot lals quels genoueses auien en Tortossa e podran mostrar lo Temple en son loc. E carniseria neguna no deu auer en Tortosa sino aqueles qui son per atorgament de la senyoria, que son de comu de la senyoria axi com les altres rendes.»

«Item encara demana el temple al dauant dit Ramon que el reuoc los guiatges que ha feitz ni fa dels bandits e dels homeyers e de tots los malfetors que el guia en Tortosa en sos termens sens uolentat del temple.»

«Item el damunt dit R. ha feites moltes enjuries e dites a frares del temple e altres homens lurs e nomenadament an flamenc qui era batle del temple al qual dix que li trauria los uuls del cap.»

«Item lo Comanador de Tortosa trametra en Domingo de fontanes an R. de muncada per mostrar la raho del comanador. En R. dixli que li trauria la lengua dins la cassa den R. de muncada present en Guilabert, en Romeu de Castellet, en P. tort, en Guardia e molts daltres.»

«Item lo dia de nin nou lo damunt dit R. feri en G. guerer, batle del temple, sens tort que no li tenia enderoca aquel ab ses propries mans del seu mul.»

«Item un catiu del temple en aquel temps metex anaua per la vila de tortossa e companyes den R. de muncada feriren tan regou quel catiu mori daqueles ferides e valia be .CCC. solidos [1].»

Es del any 1247 un document, únich en la seva classe escrit en català, del dit temps, fins ara conegut. Garsenda, vescomtesa viuda de Bearn, qui prenía també los títols de comtesa, per esser filla del comte de Provenza y de senyora de Montcada perquè son marit era senyor de Montcada y Castellvell, otorgà en la vila d'Ortez de Bearn, lo tres de febrer de 1241 de la Encarnació (1242 del estil modern), regoneixe-

---

(1) Armari IV, Arxiu del Gran Priorat de Catalunya.

ment del deute deixat per son espòs, en favor de Guillem de Cervera, crèdit qu'aquest darrer havía llegat en testament a la seva neta Laura, religiosa del convent de Vallbona. Posteriorment los procuradors de Garsenda a Catalunya anaren fent pagues parcials dels cinch cents morabetins del deute, fins a deixarlo estingit. En 1247, Na Laura feu lo següent rebut o manifestació de les dites pagues:

«Memoria què fa na Laura de Ceruera de la paga de la dona Comtessa de Moncada dels .CCCC. morabetins que romaseren de paga dels .D. morabetins. pagamen lo sagrista de Vich .C. solidos et altra vegada altres .C. solidos et entre II. anys .XX.VI. morabetins menys .XII. solidos. et mig. quel Clergue de Sareal se retenc aquel quim pagaue los morabetins quel se retenc per raho de quínta en G. des palau paga .CC. et .VII. solidos. et altra vegada lo sagrista .XX. solidos. Sapian que he reebuts .CCCC.XIIII. solidos. et mig. et .C. morabetins que reebi en Gascunya. Instrumentum quod domna Laura fecit A. Coqui ad petendum debitum. Fuit factum .II. idus maii anno Domini MCC°XLVII° (1).»

Són també inèdites y molt interessants les lletres trameses per lo cavaller En Pere de Tous al veguer de Barcelona, escusantse per quatre vegades successives de comparèixer a sa presencia en virtut de citacions formals espedides en l'any 1251.

En Bernat de Centelles, llochtinent a Catalunya per lo noble baró en Gastó de Montcada, vescomte de Bearn y fill de la Garsenda que havem anomenat anteriorment, demandà y reptà devant den Pere de Castellazol, veguer a Barcelona per lo noble En Guillem de Montcada, *tenentem locum domini Regis a Montesono usque ad Salsis*, al cavaller Pere de Tous, qui no havía complert les condicions estipulades en la concordia feta ab lo dit vescomte de Bearn, en 1246, després de moltes qüestions y violencies. Lo veguer trametà la cèdula de clam o demanda al nomenat Tous, y estava redactada en los següents termes:

«Dic io en B. de Senteles a uos en P. de tous per nom den Gasto de biarn de qui io tenc loc en Catаluya que en aitant com uos estats que no complits lo manament lo qual en Gasto uos fo segons que en la carta la qual es entre vos et el content de qual manament acomplir auets estat amonestat ab carta per el quin ual mens uostra fe tant quen deuets auer vergonya en cort et dauant prohomens et dasso son aparelat destar a coneguda de la cort de barcelona. Quod reptamentum firmauit in nostro posse per idoneos fideiussores per .CCCC. morabetinos promitens inde tornare pignora ad cognicionem nostram. Quo firmamento facto citauimus ad instanciam dicti B. de Scintillis dictum P. de Tous... unde assignamus vobis diem scilicet primum diem septembris que erit kalendas septembris ut ad diem Barchinona coram mea presencia intersitis securus super hoc uestrum debitum ut debetis...» (lletra acompanyatoria del veguer, de 21 septembre 1251).

En Pere de Tous no se presentà, mes envià al veguer aquest escrit: «Al amat amic en P. de castel azol veguer de Barchelona, de mi en P. de tous saluts et amors. Ver es et sabets ho vos que io e regart den F. de sen martí et de gran re de sos amics que al dia et als dies que daquel o aure a auer no poria a barchelona anar sens peril de mi et

(1) Pergami 872 de Jaume I, del Arxiu de la Corona d'Aragó.

dels amics que ous hi auria et no duptam en la cort de barselona et que nom plagues pus menar aquel fet em poder de la Cort que deneguna altre que auer ne pogues. Respon axi que en poder del Rey o den G. de moncada o daltre cominal de la terra fermare que fassa escondir de ma fe a coneguda daquela cort tot aquel que negun caualer dega fe en Catalunya e prec uos que agats a cort et concel ab los prohomens de barcelona et si trobats que zo que io dic nic *(nia?)* bast a rao prec uos quen sia sofert. Datum apud Tous XII kalendas septembris anno Domini MºCCºLº primo.»

Lo veguer respongué al dit cavaller que tenía per frívoles les seves escuses y li assignà nou dia de comparecencia a Barcelona, donantli guiatge o seguretat de camí ja que temía esser près o molestat per En Ferrer de Sant Martí. Tampoch se presentà y com la primera vegada trameté aquesta lletra: «De mi en P. de tous al amat amic nostre en Pedrolo veger del sennor Rey en barcelona saluts et amors; iam so escusat a uos per rao de reguard que e den F. de sen marti et am fo feit mal et onta sobre omenatge et sobre treues per que no par que io men dega tant fiar e son guiatge. Esters sapiats que io fermare en poder del sennor Rey o den G. de moncada per escondir ma fe a coneguda dels. Et can deits que les paraules que io dic son freuols paraules no par que sien frevols ne vanes qui ferme e ma del sennor Rey o den G. de moncada quen face escondir a coneguda dels. Datum apud Sanctam Columbam VI. kalendas septembris (27 agost) anno Domini MCCLº.»

Aquest escrit no feu mudar de pensament al veguer. Li adreçà tercera citació ab data del 29 agost. En P. de Tous tampoch obehí y feu la tercera negativa en aquests termes: «De mi en P. de tous al amat amic en P. de castel azol veger de barchelona saluts et amors; vid uostres letres en les quals me dauets dia que io fos a barcelona dauant uos per la demanda que en B. de sentelles me faya per en Gasto. Vn io mescus danar al dia per aquela rao on iam so escusat en les altres letres e so estat dauant en G. de moncada et fermat en son poder quen fassa dret an Gasto o a tot hom que per rao del aia clam et per la demanda de la fe quen faza escondir tot aquel que negu caualer dega fer en Cataluya. et pus io no gos a barcelona ne mes loc en cominaler (?) et eo fermat em poder de tal cort qui sembla que escondir uulla ma fe e gint (?). Datum a Tous III idus (11 septembre) septembris anno Domini MCCLº primo.»

En Guillem de Montcada senyalà dia per comparèixer En Pere de Tous a Lleida y a la vegada lo veguer ja mencionat li adreçà la quarta y darrera citació pera presentarse a Barcelona. No anà ni a un punt ni al altre y envià un nou escrit, el més interessant de tots, ple d'altivesa y energía y que resulta molt espontani per lo llenguatge y molt curiós per les custumes feudals:

«De mi en P. de tous al amat amic en P. de castel azol veger de barchelona saluts et amors; vid uostres letres en les quals deia que us marauelauets fort de mi com io no anaua dauant vos per la demanda quen B. de sentelles fa contra mi per lo sennor en Gasto em deits que nescus per raons freuals; dom iom marauel be dostans de uos com uos sots en barcelona et nous acordats ab los prohomens ne ab la sauiea de barcelona nem uolets per forza fer respondre en uostre poder que ben saben los prohomens els sauis homens de barcelona que io nous son tengut descondir ma fe si non uul em poder del sennor Rey ni de la cort de barcelona ab quim uulla escondir en ma daltre

PERGAMÍ DEL ANY 1240. *13 × 10 centímetres.*

PERGAMÍ DEL ANY 1247. *24 × 16 centímetres.*

PERGAMÍ DEL ANY 1250-55.

19 × 7 centimetres.

PERGAMÍ DEL ANY 1252.

19 × 20 centimetres.

cominal que am si io era dauant lo sennor rey abans en la cort de barselona et que presentment mera feta la demanda non poria forsar lo sennor reig ne la cort per rao que io agues a fermar ne a respondre en lur poder ab que ion uolges escondir en man dun dels cuminals de la terra. Estes con deits que io no uul respondre a fe prec uos que no us i tornets altra vegada que auriausi a fer aital respost com hom deu fer a aquela paraula que io hi responre hi uul axi com dega eo fermar en poder den G. de moncada. E si en B. de sentelles non te aquel per cominal fermaroe en poder del sennor Rey o den P. de muntcada o den R. de moncada o den Guillem de Anglerola o den Br. A. o den Berenguer de Anglerola o den R de Cardona o den G. de Cardona o den Berenguer de Cardona o den P. de berga o den R. saportela o den P. de queralt o den G. de ceruero o de tot prohom qui sia en catalunya quils dies me do en loc cuminal. E si uos sobre aquestes raons me fets cridar ni bandeiar farets ho a tort et oltra rao et com negu ira cridan ne contan que io no uul respondre a fe, io dire que ment et cada una de les coses menare en poder del sennor Rey o de ma cominal. Datum a Tous IIII kalendas nouembris (29 octubre) anno Domini M°CC°L° primo.»

En atenció a la manifesta contumacia den Pere de Tous y a les frèvols escuses que donava, lo veguer lo gità de pau y treva y lo feu publicament bandejar.

Aquests són los documents que he cregut convenient donar a conèixer y ferne comunicació al primer Congrés internacional de la llengua catalana. Fa poch he publicat en la *Revista de Bibliografia catalana*, juntament ab algunes homilies, que tinch com lo més antich text literari fins ara conegut, de la nostra parla, alguns documents dels primers anys del segle XIII^è^ també catalans. Los que ara presento són la continuació d'aquesta serie. No es necessari demostrar la seva utilitat per l'estudi dels origens y la historia de la llengua catalana, augmentantse la valor d'ells per l'escassesa estraordinaria. No tinch més que dir d'aquesta escassesa sinó que en lo primer miler dels pergamins del temps den Jaume lo Conqueridor, del Arxiu de la Corona d'Aragó, tant sols n'hi hà tres en nostra llengua vulgar. Y en lo Arxiu del Gran Priorat de Catalunya, entre milers de documents del meteix temps, són en nombre molt petit los no escrits en llatí. Dos o tres ne recordo no més entre tots los deldit regnat, del Arxiu de la Catedral d'Urgell y cosa semblant succeheix en los demés arxius civils y eclesiàstichs.

Se fan, emperò, més nombrosos desde los anys 1255 o 1260. Don Manuel Milà al publicar les *Notas de primitiva lengua catalana* (1), pogué donar una sola escriptura de la primera meitat del segle XIII^è^ tota catalana, mentres que de la segona meitat ne donà sis y escullides entre moltes que havía vist.

Reunits tots aquets, ab altres que han sigut publicats en diferents treballs històrichs, com en lo *Viaje literario* del Pare Villanueva (que no passen de quatre los que estàn tot en català), Capmany (qui no'n publicà cap de particular, essent tots documents reials), Baudon de Mony, qui donà a conèixer les lletres cambiades entre lo rei En Jaume y lo Comte de Foix, en 1268, Carreras Candi, en son llibre *Notas históricas de Sarriá* (dues molt curioses entre lo dit rei y lo senyor de Cervelló), l'Alart algunes en la *Revue des Langues romanes*, tots aplegats constitueixen una font fresca y deleitosa ja que no molt rica per estudiar y conèixer lo que fou lo *patrius sermo* a Catalunya en los gloriosos dies del Conqueridor.

(1) *Revista històrica*, any III, n.° 30.

Del *Dr. D. Antoni Bartumeus*, en representació de la «Academia y Laboratori de Ciencies Mèdiques de Barcelona».

Necessitat de reconstituir el llenguatge mèdich-biològich catalá

Illtre. Sr.:

Senyors:

Fa dos anys, y ab motiu d'una solemnitat acadèmica d'aquelles que deixen inesborrable recordansa, al encarregarme la «Acadèmia y Laboratori de Ciencies Mèdiques de Catalunya», a qui avui tinch la honra de representar, lo discurs de torn en la sessió inaugural, trencant la costum que pareixía foragitar dels actes oficials de les Corporacions de la nostra terra l'ús de nostra hermosa llengua, lo volguí fer en català. Y axís ho fiu; y fins me cab l'orgull de dir que despertà en mos honorables consocis un bell moviment d'agradosa simpatía. Emperò, y això no dech amagarho avui, posat a escriure, avesat desde 'ls 12 anys, per propi impuls, al conreu de la llengua catalana que jo, com molts, y durant una llarga estesa de temps, escrivíem pot dirse platònicament, si la ploma lliscava senzilla al estampar en lo paper los conceptes, a cada punt se deturava quan, per tractarse d'un assumpto científich, tenía de consignar una paraula tècnica; y les dificultats creixíen a mida qu'anava avansant en mon discurs, donchs los mots tècnichs sovintejaven; molts d'ells esdevenían fortment dubtosos; y si 'l llenguatge corrent havía sigut ja sostingut pel poble y enlairat per nostres poetes y escriptors, la manca gaire be absoluta del llenguatge científich mèdich català se m'evidenciava per moments, posantme en lo cas d'estudiar paraules, acomodarles a les desinencies usuals de la llengua catalana, cercar sa etimología, compararles ab altres veus vulgars de parescudes terminacions, es a dir, a reconstituir pera mon discurs d'allavores lo llenguatge mèdich català que m'era precís pera portarlo a bon terme.

Mos dignes consocis agrahiren aquest patriòtich esforç; y desde aquell dia la nostra Academia prengué l'acord de contribuir a la noble tasca de formació del Diccionari de la llengua catalana, arrestellantse, com un humil soldat, a les ordres del incansable capdill que 'l durà a terme; y desde aquell moment restà en tots nosaltres lo convenciment de que les veus tècniques, es a dir, lo llenguatge científich mèdich necessitava un complert estudi y una veritable reconstitució.

Les ciencies mèdiques, que comprenen les dues grans branques Medecina y Cirugía, axís com les ciencies biològiques, de les quals tantes branques y branquillons arrenquen (y això podría també aplicarse a les demés ciencies y arts), durant les centuries en que la llengua catalana restà amortada, sofrint les perfidioses influenses d'idiomes a ella estranys qu'entelaven sa inmaculada puresa, s'allunyà de les ciutats y grans centres de població, adhuch que de la vida pública, arredossantse, com a últims baluarts, en lo caliu de la llar, en los arreconats vilatges y en lo cor de les montanyes; fins qu'un estol cada volta més creixent d'esforçats lluitadors, inspirats poetes y fills de ferma y bona voluntat, l'ha despertada de son ensopiment, y arrebassantla de les pregones fondola-

des hont s'amagava vergonyosa, la ha vivificada ab la llum esplèndida d'un nou jorn, vestintla ab una vesta de resplandors y de gloria y enlayrantla al lloch que de dret li pertocava. Però mentres nostra llengua dormía endogalada anys y anys, y perdía cada dia més sa fesomia propria, les ciencies no deixaven de progressar; los nous descubriments, les noves teoríes, les idees renovellades, teníen de espressarse ab noves paraules; les demés llengües les creaven y per lo tant avui les posseheixen: la catalana, no... la pobra, ab l'atuhiment malestruch en que a la forsa romanía, no les podía crear, y avui o no les té o son enmantllevades. Y no sols això, sinó que, de les creades, moltes d'elles desapareixien influensades y ensamerades per estranyes parles, tota vegada que de les ensenyances, dels actes acadèmichs y de totes les manifestacions públiques de les ciencies se desterrava la parla catalana.

De tot quant he esposat se dedueix y brolla ab tota claretat y senzillesa la necessitat en que la Medecina y Ciencies Biològiques se troben de reconstituir llur llenguatge científich, fent aplech de quantes paraules tècniques trobin espargides, depurantles de estranyes influencies y creant ab arreglo a les lleis del nostre idioma les paraules que per etzar no tinga avui.

Una de les branques de la Medecina que necessita en major nombre veus tècniques es la Anatomía, que té de designar ab la sua paraula corresponent quiscuna de les parts y components del còs humà y altres essers zoològichs. S'ha conservat, emperò, gran munió de paraules vulgars designatives de moltes tècniques. Exemples: *Clavilla* (peronè), *canella* (tibia), *tendrum* (cartílech), *ventrell* (estòmech), *fempta* (escrements), *anses del coll* (clavícula), *moll de l'òs* (mèdula), *lleus* o *ales del cor* (pulmons), *lletada* (pàncreas), etc. Totes aquestes paraules, y principalment per lo que's refereix a la anatomia humana, convé conservarles com formant part de la sinonimia; aixís una idea pot espressarse ab varies paraules y la Llengua ne surt guanyadora; mes mai d'aquelles n'eixiràn derivats com de les tècniques propiament dites. Exemples: *peroneu*, *tibial*, *cartilaginós*, *escrementici*, *clavicular*, *subclavia*, *medular*, *pulmonar*, *pancreàtich*, etc., y may *clavillós*, *canellós*, *tendrumós*, etc.; veus que poden acceptarse com formant part del llenguatge corrent, però que no resulten científiques.

Ademés d'aquestes n'hi hà un altre acoblament que, acceptades en català com a veus tècniques, algunes d'elles no poden deslliurarse de son origen y potser de llur terminació estranys a la nostra llengua. Sembla convenient conservar moltes veus tècniques de nova formació o ja existentes, malgrat sa naturalesa exòtica: moltes d'aquestes veus tenen ja en lo llenguatge científich derivats que justifiquen sa existencia. Respecte d'aquest grupo, entench que no deu essers exclussivista en voler conservar la veu catalana ja científica, ja vulgar, de les tècniques, puix resulten millor conegudes per sa designació científica que per la usual, encara que s'haja de sacrificar quelcom de purisme llingüístich; y aixís formen ensemps nous mots qu'enriqueixen l'idioma. Aquests mots deuen, donchs, catalanisarse. Aixís tenim: *feto*, *sacro*, *píloro*, difícils de pronunciar d'altra mena, y dels quals deriven *fetal*, *sacro-coccigi*, *pilòrich*, etc. Aixís convé guardar les paraules, *intestí* (budell), *bilis* (fel), *càncer* (cranch), *llombrigo* (melich), *membrana*, *hernia* (trencadura), de les quals se formen, *intestinal*, *biliós*, *biliar*, *cancerós*, *umbilical*, *herniat*, *herniable*, derivats que malament se construiríen ab les paraules genuinament catalanes o més corrents. Per les meteixes rahons convé conservar la paraula *pus* (materia posterma), de la qual deriven *purulent* y *purièmul*; y *mercuri* (argent viu), de la qual se formen *mercurial*, *mercuriós*, *mercúrich*; aixís com *eucaliptus*, dit vul-

garment *fibrer* y *estramoni* o *herba taupera,* y millor coneguts per *eucaliptus* (derivat, *eucaliptol*) y *estramoni.*

De les paraules tècniques devem fer una distinció entre les d'ús comú y les dificultoses. Moltes son les paraules qu'en lo llenguatge científich poden considerarse com a corrents y per lo tant, llingüísticament enrahonant, ben conegudes. *Os, aixella, tòrax, crani, lligament, articulació, cervell, arteria, vena, nirvi, embrió, ronyó, microbi, olfatori, pericardi, gangli, peritoneu, bronqui, occipital, góll, ungla, cap, testa, bufeta, llaga, geniva, genoll* y algunes centes que n'hi podríem afegir, servesquen d'exemple. Aquest aplech deu reputarse ja com a format.

Mes en moltes paraules esdevenen veritables dificultats per sa formació catalana, y son les que jo anomeno dificultoses o dubtoses. Exemples: *cuchilla* y *cuchillete,* que podríen nomenarse *coltell* (d'amputació) y *coltellet* o *coltelló; falangita,* que jo anomenaría *falangeta* o millor *falangella,* pera no confóndreles ab *falanx* y *falangina; derrame pleurítico,* pera mi *derramament, escampament* o *devassall pleurítich; cuñas* (òssos del peu), que deuríen dirse *falca* o *tascó* en purisme de llengua, y als quals potser sería millor conservar la meteixa denominació de *cunya,* o en tot cas de *cunna,* pera respectar son derivat *cuneiforme; garganta del pie* qu'un no sab com anomenarho; *foco, cayado, macicez, angiotribo, húmero, útero,* algunes d'adaptació molt discutible; *antebrazo* (avant bras); *frenillo,* pera la qual s'ha proposat *fré* y jo, parant compte en esser diminutiu, ne dich *frenell;* es a dir, que podríem multiplicar fins al infinit los exemples de les paraules tècniques qu'al passar al català devenen verament dificultoses.

Es del cas, donchs, que, fentnos cárrech de les dificultats que pera la formació de moltes paraules tècniques catalanes s'ofereixen més d'una volta, escorcollem o esbrossem tant sols los viaranys que pugam seguir pera no perdre los bons camins de la puresa de la Llengua entre la brossa y 'ls matolls de les intrussions de parles a n'ella estranyes.

Podem, en primer lloch, comparar les paraules dubtoses científiques catalanes ab les meteixes d'altres idiomes y ab les veus vives consemblants, o potser d'elles derivades, del idioma català; potser per aital senzill medi nos serà facil rectificar alguna inexactitut d'adaptació y depurar lo català d'intrusismes.

En segón terme les paraules dubtoses deuen subjectarse a les regles generals de la llengua catalana pera llur terminacions, donantleshi les desinencies gramaticals establertes. Les esmentades desinencies lo meteix deuen esser pera 'l llenguatge corrent que pera 'l científich; elles poden facilitar moltíssim la tasca de formar y constituir lo tecnicisme mèdich y biològich.

En cas de dubte en la formació de les paraules tècniques o en sa adaptació al català, deu recorrers a sa etimología, generalment grega o llatina, reconstituintles ab arreglo a aquella. Gran nombre de veus del llenguatge científich mèdich, potser llur major part, provenen etimològicament del grech; pot esser font de depuració consultar l'esmentat origen, tenintlo en compte tant pera les paraules primitives com pera les derivades. Si, per exemple, de *pàncreas, tòrax, abdòmen, aracnoides, caròtida, actinomicosis, tètanus, òrbita, aurícula, periné,* etc., naixen les veus derivades *pancreàtich, toràcich, abdominal, aracnoideu, carotideu, actinomicòssich, tetànich, orbitari, auricular, perineal,* etc., en cambi de *estòmech, ronyó, bufeta, pulmó, cor,* etc., arrenquen los derivats *gastropatía, gastralgia, gastrítich,* de *gaster* y *gastrós,* estòmech; *nefritis, nefrotomía, hidronefrosis,* etcètera, de *nephoros,* ronyó; *cistitis, cistorrafia, càlcul vesical,* de *kystis* y *vesica,* bufeta;

pneumònich, pneumotomía, de *pneumon*, pulmó; *cardíach, cardiopatía, cardiectasia,* de *kardia*, cor, etc., y per l'estil moltes y moltes.

Un altre recurs de valua que no devem oblidar en nostra tasca de reconstitució del llenguatge mèdich y biològich català es consultar los clàssichs dels segles XIII, XIV, XV y XVI qu'en alguns casos nos podràn aclarir dubtes y nos permeteràn depurar les corrupcions del llenguatge usual que poguessen haver influit en les veus tècniques.

Completem aquest ràpid estudi de les principals regles que podem posar en pràctica pera nostre objecte, ab lleugeríssimes observacions respecte d'algunes veus, en apariencia dubtoses y d'algunes desinencies ja avuy ben establertes.

Un gran aplech o ben nombrós gavell de paraules tècniques de Medecina, se pronuncíen gaire be iguals en los diferents idiomes, d'acord ab son origen etimològich, presentant sols petites variants motivades per les desinencies usuals del idioma que les adopta. Entre les membrades paraules podem esmentar: *èpiplon, esfínter, sinovia, diafragma, anastòmossis, hidrocefalia, neoplassia, aneurisma, caquexia, fístula, dispepsia, tòrax, abdòmen, olècranon, aponeuròssis, ileon, isquion, cardias, còlon, exòstossis, microzòos, microfits, tètanus, alalia, anosmia, toracocentessis, paracentessis, yugular, clavícula, equinococus, actinomicossis, sutura, embolia, hiperclorhidria, bilis, escleròssis, esclerodermia,* etc., etc. de les quals se construheixen derivats com *esfinterià, sinovial, diafragmàtich, anastomòtich, hidrocefàlich, neoplàssich, aneurismàtich, caquèctich, fistulós, dispèptich,* etc., etc. Dins d'aquest grupo n'hi hà moltes a les quals s'afegeix lo sufixe *oides* (en forma de), del mot grech *eidos* (forma), desprès de les radicals. Y aixís *tiroides, aracnoides, cricoides, aritenoides, escafoides, trapezoides, cuboides, cancroide, teratoide, mastoides,* etc., ab sos derivats *tiroideu, tiroidina, ara cnoideu, cuboideu, mostoideu,* etc., etc. Tot aquest conjunt de mots tècnichs cap dificultat ofereix en sa adaptació a la parla catalana.

Les paraules breus la terminació castellana de les quals es *o* precedida de consonant, son, en general les que a més dubtes donen lloch. Les més dubtoses son: *duodeno, yeyuno, trago, timo, ano, foco, trigèmino, poro, húmero, angiotribo, cefalotribo, feto, sacro, píloro, periostótomo,* entre moltes que's podría esmentar, y referentment a les quals caldría discutir si convindría conservar pera algunes la terminació *o (timo, ano, foco, húmero, sacro, píloro)*, o la en *i*, o la llatina en *us* o *um*, o suprimir la *o* final, com en moltes s'aconcella *(duoden, duodeni; húmero* o *húmerus; sacro* o *sacrum; trigèmin; pílor* o *pílorus; periostotom,* etc.).

Altres d'aquest meteix aplech no ofereixen aitals dificultats y algunes son ja catalanament ben admeses. *Estrep, pit, ventrícul, encèfal, cervell, òs, recte, such* (jugo), *tacte, antre, traumatisme, lòbul, càlcul, calsfrets, parpella,* o *palpebre, pruhitja* (prurito), *sinapisme, espasme, nirviós, tars, oid, dors, epidídim, vas, plexe, astràgal, orgue, creixensa, hipocamp, auditiu, gust, aparell, antull* o *desitg, desenrotllo, empaig, emplastre, muscle, boig* o *foll, seqüestre, cúbit, carp, fetge, melsa,* y tantes com ne poguera esmentar, son suficients exemples de lo que he fet constar. Entre aquestes, les termenades en *no (mediastino, metarcapiano, craneano, intestino)* perden reglamentariament la última sílaba, per dirse en català *mediastí, metacarpià, cranià, intestí.*

Les paraules castellanes termenades en *io* breu *(mesenterio, radio, pericardio,* etc.) perden la *o*, d'acord ab les regles ortogràfiques estoblertes. Aixís se formen: *messenteri, radi, nirvi, occipuci, bronqui, epigastri, hipocondri, pericardi, epiteli, microbi, olfatori,*

gangli, trompa de eustaqui o *de Fallopi, hipogastri, mesogastri, endoteli, pericondri, trapeci, endocardi, contagi* o *contagió*, etc., etc.

Les paraules tècniques qu'en castellà acaben en *eo* esdrújol *(cráneo, raquídeo, calcáneo*, etc.), en general cambíen *eo* en *i*. Exemples: *crani, raquidi, calcani, coccigi, sanguini, traquia*, etc. *Osseu* y *popliteu* potser deuen esceptuarse. Si la sílaba final *eo* es breu *(peritoneo, mastoideo*, etc.), la cambíen per *eu* en català *(peritoneu, mastoideu, peroneu, tiroideu, sessamoideu, cuboideu*, etc.).

Los esdrújols en *ico, ago (hepático, estómago, pleurítico*, etc.), perden la *o*, escepció feta de lleugeres variants. Exemples: *hepàtich, estòmech, pleurítich, epigàstrich, àtich, encefàlich, meningítich, tròfich, hidatídich, toràcich, cartílech, linfàtich, gàstrich, gran simpàtich, exoftàlmich, psíquich, òsteo-plàstich, terapèutich, fisiològich, bronquiectàssich, sèptich. traumàtich, hemorràgich, ginecològich, gastrítich, dispèpsich, sintomàtich, pilòrich*. etc., etc.

Un altre aplech de paraules de divers termini castellà, no està subjecte a regles: unes son ja acceptades; altres, dubtoses. Entre les primeres *gòla* o *gorja* (garganta); *úvula, campaneta, gargamelló* o *gargamella*, (campanilla); *apèndix, muscles, clatell, espatlla, ungla; volta* (bóveda); *agensament* (aseo o toilette); *dolensa, greixensa* (gordura); *inabellensa, desmenjament* o *desgana* (inapetencia), *genoll, falanx* (falange), *farinx* (faringe), *larinx* (laringe), *fosses nasals* u *orbitraries, esquena, ventre, verola, goll, bufeta, dura* y *piamare, munyeca, vena, cap* o *testa, volum, ferida, cangrena, llaga, avort, butllofa* (ampolla), *banya* o *corn* (asta), *cadavre, cambra* (cámara), *caperó* (caperuza), *geniva, gota* o *poagre, esquerda* o *clivella* (grieta), *fenedura* (hendidura), *ratlla* (linea), *matriu, porpra* (púrpura), *terçana* (terciana), *sonda* o *escandall* (sonda), *vendatge, barbs* (barros), *escreixensa* (excrecencia), *ronquera* o *rugall*, etc., etc.; y entre les segones o les dubtoses esmentaré tant sols: *soplo* (buf); *doble soplo* (doble buf); *ruído de roce* (soroll de frech); *yunque* (enclusa); *nuca; médula* (mèdula o moll de la espinada); *vena mediana basílica* (vena mitjana basílica); *nervio mediano* (nirvi mitjà o mitjaner); *ruido de fuelle* (soroll de manxa); *adherencias* (adherenses, afegidures o lligalls); *brida, pisciforme* y *unciforme*, que potser deuríen dirse d'igual manera; y entre les més dubtoses, *garganta del pie, vacíos, flexura sigmoidea*, paraules la significació catalana de les quals té qu'estudiarse.

Finalment, (y acabo ab aquest assumpto) s'apliquen en Medecina a moltes paraules tècniques sufixes o terminis especials que les classifiquen y donen lloch a la formació de gran nombre de mots, tots ells ja desde 'l moment ben adaptables al català y que deuen esser acceptats sens discussió per arrencar ja de la llur etimología. Y son en conjunt aquests acabaments: *itis* (inflamació), *gastritis, hepatitis, sinovitis; algia* (de *algos*, dolor), *neuralgia, gastralgia, cefalalgia; ragia* (pèrdua de sang), *hemorragia, gastrorragia, pneumorragia, enterorragia; rrea* (fluix passiu o no sangnós) *gastrorrea, enterorrea, sialorrea; ptosis* (cayguda), *gastroptosis, nefroptosis; oma*, (tumor), *fibroma, hematoma, lipoma, carcinoma; ectasia* (dilatació), *gastrectasia, cardiectasia; plegia* (feridura o paràlisis), *hemiplegia, paraplegia; cele* (en general hernia), *epiplocele, enterocele, meningocele; patía* (malaltia), *gastropatía, neuropàtía; trofia* (nutrició), *hipertrofia, atrofia, esplenotrofia; megalia* (agegantament), *esplenomegalia;* y pera actes operatoris, *tomía* (tallar), *gastrotomía; ectomía* (estirpar), *gastrectomía; ostomía* (establiment de fístula), *gastrostomía; plastia* (regeneració), *rinoplastia, piloroplastia; rafia* (sutura), *perineorrafia, colporrafia; pexia* (fixació), *nefropexia, metropexia*.

Això es quant se m'acud pera demostrar la necessitat de reconstituir lo llenguatge mèdich y biològich català y pera assenyalar alguns petits viaranys que podrem seguir tots quants ab bona voluntat emprengam la pacienta tasca d'aquesta reconstitució. Una volta ella feta, fóra convenient formar ab tot aquest recull de mots tècnichs una branca del Diccionari català intitolada de Diccionari català de Ciencies Mèdiques y Biològiques, ahont podríen xoplugarse totes llurs paraules tècniques, deixant pera 'l Diccionari general les veus més conegudes, més esteses y d'ús més comú de les esmentades ciencies. He dit una branca: y nostra modesta obra fòra sols una branqueta qu'eixiría, com altres, del gran tronch del Diccionari Català qu'ab l'entusiasme d'un enamorat de sa estimada terra, les forces d'un atleta y la fe d'un apòstol, conreua, fa créixer y farà arribar a plena ufana lo brau campió a qui tant deu la parla catalana, Mossèn Antoni Alcover.

De quant he esposat, puch deixar sentades les següents

CONCLUSIONS:

1.ª Es necessari reconstituir lo llenguatge científich mèdich-biològich català.

2.ª Fet l'aplech de les paraules tècniques ja acceptades, les dubtoses deuen esser sotmeses a les regles generals de la Llengua; subjectantles a les desinencies gramaticals establertes.

3.ª En cas de dubte, recórrer a llur etimología, generalment grega o llatina, reconstituintles ab arreglo a aquella.

4.ª Consultar los clàssichs dels segles XIII, XIV, XV y XVI pera depurar les corrupcions del llenguatge que poguessen haver influit en les veus tècniques.

y 5.ª Formar ab aquest recull de paraules tècniques lo Diccionari mèdich-biològich català, branca del Diccionari general, pera 'l qual deuen deixarse sols los mots científichs d'ús més corrent.

HE DIT.

De *D. Juli Delpont*, de Perpinyà.

Lo català al Rossilló

Per més que'ls sigles hajin passat desde que 'l Rossilló es part de França, la vida del poble s'hi ha restat catalana; lo parlar, les costums, les festes de pagesía, les funcions religioses, la vida familiar, encare hi són prou catalanes, per més que s'hi haji contrepuntat l'influencia francesa. Per lo pla del Rossilló, per les costes de la Salanca y de la Marenda, a Vallespir, a Conflent y a Cerdanya, lo poble pensa, canta, treballa, viu, en català, mes ni'l sab llijir ni'l sab escriure; tot lo que toca a escriptures y a literatura se fa en francès, els escriptors públics, los periodistes, los literats, s'espressen no més que en llengua francesa. De manera que tothom, a Rossilló, pensa y parla en català, y que tot s'hi escriu en francès.

Mes la vida catalana, es tala manera forta y tala manera ben particular, que prous rossillonesos que parlen y escriuen en francès, tot soviny los mou l'amor a llur terra payral, y gracies a Deu se recorden allavors de la llengua y de les costums catalanes.

M'apar, donchs, que 'l poble rossillonès es com el meteix Canigó, fet tot un penyal català; onades d'influencia francesa no paren de'l rodejar, alguna d'elles s'enlayra de tant en tant fins a la seua falda; mes passada l'embestida, fosa y cayguda l'escuma, la penya s'ha restat sencera, encare que n'haji rodolat alguna pedreta.

Axís es que 'l renaixement literari de Catalunya devia remoure l'esprit dels rossillonesos; y prou qu'ho ha conseguit.

Se trobà, aquestos quaranta anys passats, qu'uns escriptors y poetes rossillonesos refilaren en català, tot ho fent cad'un pel seu ban, així mateix com aucellets escampillats pels quatre cantós d'un bosch. Eren, En Pere Courtais, a Banyuls; Mossèn Rous, a Estagell; En Pere Talrich, a Parıs; En Justí Pepratx, Mossèn Boixeda, el doctor Gouell, En Francès Marteau, a Perpinyà; Mossèn Bonafont, a Tautahull.

Deu donà allavores a Catalunya Mossèn Jacinto Verdaguer, lo gran poeta que tant devía enaltir y escampar, per tot arreu, la poesía catalana. Va esser com un côp de trò, lo poema *L'Atlàntida*; després se fan les festes literaries de Banyuls-de-la-Marenda; per aquell temps Mossèn Cinto torna a Rossilló, recorre el Canigó y 'l Pirineu; se relaciona amb unos nous y humils literats rossillonesos, tots li són amichs y deixebles, tots li tenen entusiasme; per fi, té al poema *Canigó*, com a coronament d'aqueixa germanó catalana-rossillonesa.

Una influencia més especial tingué encare Mossèn Cinto; y es que va fer estimar de nou lo parlar en català; amb els seus tractes dolsos y senzills, mostrà qu'hi ha tant bo, tant fi, tant pur llenguatge, en català com en francès; lo parlar en català, desde en devant va esser més apreciat per la gent d'educació y de coneixements literaris; les obres de Mossèn Cinto, d'En Guimerà, d'En Francesch Matheu, d'En Bosch de la Trinxeria, d'En Massó y Torrents, foren com més va més llijides. Ja no era més allò que fos casi un tocat, qui s'aficionava a la llengua catalana.

Va venir, allavons, lo nou bisbe de Perpinyà, Monsenyor Carsalade du Pont, que se feu, desseguit, un catalanista de cor, de fets y de paraules, com ne són bona prova

ses converses, sos manaments pastorals, y la restauració de Sant Martí-de-Canigó.

Vingué, encare, l'incansable Mossèn Alcover, que duya la bona paraula desde la germanívola Mallorca, y que nos sona, a favor de la llengua catalana, unes trompetades que teníen de remenar y despertar fins als més deixats dels escriptors rossillonesos.

Vingué també Mossèn Miquel Costa, a nos cantar amb la tant dolsa parla mallorquina de ses enlayrades *Poesies.*

Y de tot això, la llengua catalana n'era més enfortida, més apreciada, a Rossilló.

Are, desde poch, En Pere Vidal li ha donat una nova empenta amb la *Société d'Etudes catalanes*, que ha juntat tots los aymadors de la llengua y de la vida catalanes a Rossilló.

M'es un pler y una satisfacció, de participar a vostès que en Consell d'administració de tala *Société d'Etudes*, hi són posats, com a bons germans y apreciats companys, Na Dolors Moncerdà de Macià, Mossèn Alcover, y Don Francisco Monsalvatje (de Gerona). De més, gracies a l'iniciativa del entusiasta qu'es En Gustau Violet, s'hi projecta també la reimpressió d'antigues obres catalanes.

Y si a Deu plau, donchs, lo Rossilló tornarà a esser un gatimell ben florit de la patria catalana.

De **Mr. R. Foulché-Delbosc**, Director de la *Revue hispanique*, de París.

La Bible en catalan

Messieurs,

Les quelques remarques que je vous présenterai dans cette très courte communication sont simplement le résumé des travaux préliminaires entrepris en vue de l'impression de la Bible catalane, un des textes les plus importants, par son étendue et son caractère, pour la connaisance de votre langue. Je me suis borné à utiliser les indications de ceux qui se sont occupé de la question avant moi, principalement du plus érudit d'entre eux, le très regretté Samuel Berger, dont les *Nouvelles recherches sur les Bibles provençales et catalanes* ont paru en 1890 dans le tome XIX de la *Romania*.

La Bible catalane fut publiée au XVe siècle: de février 1477 à mars 1478, Alfonso Fernandez de Cordoba et Lamberto Palmart l'imprimèrent à Valence, aux frais de Philippe Vizland. Des causes étrangères à l'érudition en firent supprimer les exemplaires: la destruction paraît avoir été complète, le seul fragment qui avait échappé au feu ayant disparu à son tour. L'histoire de ce fragment peut être reconstitué en rapprochant les données recueillies par différents bibliographes: la voici dans ses traits principaux. Dans un ouvrage resté manuscrit, le P. Juan Bautista Civera s'exprimait ainsi, d'après le P. Jaime Villanueva (*Viaje literario á las iglesias de España*, Madrid, 1806, t. IV, p. 54): «El año pasado de 1645 por el mes de Octubre llegaron á mis manos quatro hojas de papel de marca mayor que me envió un clérigo de Valencia, diciendo las habia hallado entre otros papeles viejos en el archivo de la Seo, y eran las últimas de una biblia escrita en lengua valenciana, vertida de la latina por el dicho P. D. Bonifacio [Ferrer], y impresa en Valencia el año 1478. Espantéme mucho quando tal vi, porque nadie de quantos de él trataron, que fueron muchos, semejante cosa habia dicho, por no haber llegado á su noticia... Y por ser esta cosa tan nueva, me ha parecido encaxar la última hoja...» Ce dernier feuillet, le P. Civera le colla à la p. 362 de la seconde partie de ses *Anales de la Cartuxa de Porta Celi y fundaciones de todas las cartuxas de la santa provincia de Cataluña;* quant aux trois autres feuillets nul ne sait ce qu'il en advint. Le P. Josef Rodriguez est deux fois en contradiction avec ces renseignements: d'après lui, Civera aurait conservé les quatre feuillets retrouvés de la Bible, et l'ouvrage dans lequel il les aurait insérés ne serait pas les *Anales de la Cartuxa de Porta Celi*, mais les *Vidas de los hijos mas insignes de la santa cartuxa de Porta Celi, desde su primera fundacion;* voici, en effet, ce qu'on lit à la p. 88 de la *Biblioteca Valentina:* «para que no pereciesse la memoria de este Escrito, los quatro vltimos folios de èl, contenidos en vn Pliego de marca mayor (que notan la Impression, y el año) fueron hallados, en el Archivo de nuestra Santa Iglesia Metropolitana de Valencia, año 1645, y por ciertas vias, pararon en poder de nuestro Valenciano, el P. D. *Juan Bautista Civera*, Monge de la Santa Cartuxa de Porta Cœli... el qual les inse-

riò en su Libro de los Varones Ilustres del Monasterio... de Porta Cœli.» Quoi qu'il en soit, il semble que les deux ouvrages manuscrits du P. Civera, les *Anales* et les *Varones Ilustres*—l'un n'était vraisemblablement que la suite de l'autre—furent conservés pendant près de deux siècles à la chartreuse de Porta Celi; nous en avons du moins le témoignage, direct ou indirect, de plusieurs érudits: le P. Josef Rodriguez—Vicente Ximeno—Gregorio Mayans—Joseph Rodriguez de Castro, qui dans sa *Biblioteca española* (t. I, pp. 444-448), reproduit le dernier feuillet d'après une copie faite par Francisco Asensio—Francisco Perez Bayer—Joaquin Lorenzo Villanueva (aux pp. CXXXII-CXXXV de *De la leccion de la Sagrada Escritura en lenguas vulgares*, Valencia 1791). Au dix-neuvième siècle, à une date qu'il n'est guère possible de préciser, les manuscrits de Civera disparurent de la chartreuse où on les conservait et nous ne savons ce qu'ils sont devenus. La meilleure copie qui nous soit parvenue du colophon est due à Mayans: elle se trouve dans une lettre datée du 22 avril 1758 et adressée à Gerard Meerman; M. Serrano y Morales l'a reproduite à la p. 150 de son remarquable *Diccionario de las imprentas que han existido en Valencia.*

Je ne sais, Messieurs, si un exemplaire a échappé à la destruction dont je vous parlais tout à l' heure; j'ignore naturellement si quelque hasard heureux nous permettra un jour de feuilleter le précieux incunable dont nous déplorons l'absence, mais en attendant nous pouvons imprimer toute la Bible en catalan en nous servant des manuscrits qui se trouvent à Londres, à Paris, à Séville et à Barcelone; je les énumèrerai sommairement.

A. Le British Museum possède (Egerton 1526) un ms. daté de 1465, contenant la première moitié de l'Ancien Testament.

La Bibliothèque Nationale de Paris a les manuscrits suivants:

B. Ms. esp. 2-4, trois volumes, écriture du XVe siècle, comprenant l'Ancien et le Nouveau Testament.

C. Ms. esp. 5, daté de 1461, même contenu que le ms. du British Museum.

D. Ms. esp. 486, écriture du XIVe siècle, comprenant le Nouveau Testament.

E. Ms. fr. 2434, écriture du XIVe siècle, comprenant le Psautier.

F. Ms. fr. 2433, écriture du XVe siècle, comprenant le Psautier.

G. Ms. esp. 376, écriture du XVIe siècle, comprenant le Psautier.

H. Ms. esp. 244, écriture du XVIe siècle, comprenant le Psautier.

J. A Séville, la Bibliothèque Colombine possède (7.7.6.) un ms. du XVe siècle contenant CXII psaumes et deux courts passages du Nouveau Testament.

K. A Barcelone, il existe un ms. des Evangiles, du XVe siècle, dans les archives de la famille de Sobradiel.

L. Enfin il convient de mentionner un Psautier imprimé à Barcelone vers 1480 par Nicolas Spindeler, qui reproduit le texte de la Bible publiée à Valence. Nous ne connaissons qu'un exemplaire de ce Psautier, à la Bibliothèque Mazarine.

La juxtaposition des deux versions du Nouveau Testament et des diverses versions du Psautier permettra d' intéressantes remarques.

Je crois ne pouvoir mieux terminer cette communication qu'en donnant lecture du début de la Genèse, tel que je l' ai copié dans le manuscrit du British Museum:

En lo principi crea Deu lo cel e la terra, mas la terra era buyda e vana, e las tenebres eran sobre la fas del labis, e l espirit de Deu era portat sobre las aygues. E dix

Deu: «Sia feta lum», e feta fou la lum. E viu Deu la lum que era bona: deperti la lum de las tenebres e apella la lum die e las tenebres apella nit, e fet es vespre e mati vn die.

E dix Deu: «Sia fet firmament», e sepera les aygues que eran deius lo firmament de aquellas que eran sobre lo firmament, e fet es axi. E apella Deu lo firmament cel, e fet es vespre e mati die segon.

E dix Deu: «Sian congirades las aygues qui dejus lo cel son en .j. loc, e aparega sech»; e fet es axi. Anomena Deu la secha terra e los ajustaments de las aygues apella mar. E vae Deu qu'era bona cose e dix: «Brota la terra erba verdeiant faent sament e arbre portant fruyt segons la sua descresicio la sament del qual en si matex sia sobre la terra»; e fet fou axi. E produy la terra erba verdeiant e aportant sament segons sa natura el arbre faent fruyt e hauent cascu sament segons la specia e viu Deu que era bo e fet fou vespre e mati die tercer.

E dix Deu: «Sian fetas lumenaries en lo firmament del cel que depertesquen lo die e la nit, e sien en senyal hi en temps e en dies e en anys per que cleregen en lo firmament del cel e enluminen la terra»; e fet fou axi. E feu Deu dues grans lumenaries, la lumenarie que deuant anas al die e la lumenarie manor que deuant anas a la nit e las stelas posa en lo firmament de cel que luhicen sobre la terra e deuant anacen al die e a la nit e deperticen la lum e las tanebres. E viu Deu que fou bo e fet es vespre e mati die quart.

E dix Deu: «Prodoescan las aygues remouilla de anima viuent e voletaria sobre la terra, sots lo firmament del cel.» E crea Deu las balenas grans e anima viuent e mouible las quals han produydes las aygues en sas species e tota voletaria segons sa discrecio. E viu Deu que era bo. Baney a ells dient: «Crexeu e siau multiplicats, e compliu las aygues de la mar, e los aucells sian multiplicats sobre la terra.» E fet fou vespre e mati lo die sinque.

E dix Deu: «Prodoesca la terra anima viuent en sa discrecio jumentas rossegants e tot rossegant de la terra en sa discrecio.» E viu Deu que era bo.

E dix: «Fassam hom a ymatge e semblansa nostra e senyoreig als pexos de la mar e a la voletaria del cel e a las bisties de tota la terra e a tot rossegant que s mou en terra.» E crea Deu l om a ymatge e a semblansa sua crea aquell mascle e famella.

E baney aquells Deu e dix: «Crexeu e siau multiplicats e recompliu la terra e sostingau aquella e senyoreiau als pexos de la mar e als aucells del cel e a tots los animals que visquen sobre la terra.»

E dix Deu: «Veus que he donat a uosaltres tota erba aportant sament sobre la terra e tots arbres que en si matexos han sament de sa natura que sian a vosaltres en viande e a tots los animals de la terra e a tota voletaria del cel e a totes aquellas coses qui s mouen sobre la terra en las quals es anima viuent qui agen a meniar.» E fet fou axi.

E vae Deu totas las coses que fetas hauia que eran molt bonas, e fet es vespre e mati die size.

Adonchs acabats son los cels e la terra, he tots los ornaments dells, e compli Deu die sete de tota obre que hauia acabat, e baney Deu lo die sete e santificha aquell, car en aquell ha sessat de tota la sua obre que crea Deu perque la faes.

De *D. Joan Givanel y Mas,* de Barcelona.

Necessitat de publicar una Biblioteca clàssica catalana per a la formació del Diccionari

La llengua catalana havia arribat a últims del segle XV al més alt grau de prosperitat que encar no havía pogut atényer cap de les neo-llatines. Era una parla rica, feta y treballada.

Va desaparèixer de la vida activa quan havía donat lleis que avui dia son admiració dels pobles progressius, quan havía romput ab la tradició d'escriure obres filosòfiques solament ab la rica llengua del Laci y quan ja s'havía fet sentir de manera sorollosa, portada victoriosament per ses armes, a l'áltre part d'Europa. La primogènita de les neo-llatines, quedà poch menys qu'esborrada del món dels vius, no admesa en les cancelleríes y solament destinada al ús familiar; allavors començà a passar un veritable càlzer d'amargura, comensà a sentirse que era manca de bellesa, que era aspra, que era pobre en veus monosilàbiques y fins avui día, un celebrat escriptor de l'altre banda del Ebre, el Sr. Pérez Galdós, feya saber al poble sud-americà, que la nostra llengua, que un temps fou la més *polida* d'Espanya al dir d'En Boades, havía enmantllevat la sintaxis a sa germana la castellana [1] però no fou solsament trist y vergonyós que la motexesin, sinó que els poetes y prosistes nascuts en lo que un dia fou nació catalana-aragonesa escrigueren, per espai de tres centuries ab una llengua que no havíen ohit al nàixer y ¡cosa estranya! una mirada al passat, la celebració d'una festa, que recordava els torneigs literaris de l'Edat mitjana y el voler fer ressucitar una parla enterament oblidada a mitjants del passat segle, aqueixos tres fets foren el crit de: ¡Alçat Llàtzer! y aquella gran ossamenta, que no altra cosa era la parla inmortalisada per el gran Rei En Jaume,'s redreçà y com moguda per una mà divina, adquirí vida, conquistà lo perdut, que ja era terreny de gent forastera y els

---

(1) «Y esto se comprende observando que el catalán no tiene construcción propia. La sintáxis es la castellana y solo varían las voces. No puede desconocerse que en ciertos pasajes de ternura y en los diálogos ó cuadros de un carácter popular la lengua catalana tiene cierto encanto por su misma ingenuidad, por el dejo quejumbroso de los diminutivos; pero desde que el narrador sale de estos terrenos, la lengua se le rebela; no tiene más remedio que recurrir al español catalanizado, porque el dialecto carece de recursos para todo lo que es de un orden ideológico.» (B. Pérez Galdós.—*La Prensa.*—Buenos-Aires.—1886.)

aficionats a les lletres, començaren l'estudi d'aqueixa renaixenta llengua, y avui, qual la teniu, exhuberant de vida, cultivada per milenars d'artistes y ab veu potenta en el concert de les llengues modernes, puix si en l'antigor tenía veu y vot com ses germanes l'italiana, francesa, portuguesa y castellana, per haver produit llibres com el *Felix de les maravelles* y el *Tirant lo Blanch*, avui se fa sentir ab igual tò que allavors, puix l'obra d'En Verdaguer es d'aquelles que, sens defallir mai, aguanten l'embat dels temps o el pas de les centuries.

Aquella llengua inmortalisada per l'únich teòlech que visqué en el XIII[é] segle, una de les inteligencies més grans de tots temps, aquell gran filosoph que sens descansar ni un sol instant recorría de París a Viena, de Montpeller a Gènova y de Nàpols a Pisa, combatent l'averroisme; aquella llengua inmortalisada per el fill mimat de les Musses y les Gracies, l'elegant artista, creador de lo que no perdura, no el primer poeta català, sinó el primer en son sigle; aquella llengua inmortalisada per el paladí de la fè, l'orador sagrat que corría sens dar tranquilitat a son esperit per sa patria y per fora, predicant sempre y sempre fent prossèlits al escalf de sa divina paraula, aqueixa llengua, donchs, després d'haver passat tres segles com encantada, torna a la vida y veyent la devantera qne li porten ses germanas, veyent que totes elles tenen un Inventari de la llengua, un registre ahont s'hi estotja lo més rich y gran que té la patria, ens crida a tots, ens congrega a tots y ens demana aqueix llibre capdal.

Avui dia es de necessitat la publicació d'un veritable *Diccionari;* però no un lèxich aont s'hi trobin les definicions d'una o més paraules, sinó les de totes, ab ses etimologies y exemples; Diccionari fora aquest format per les *Autoritats* que té la llengua, que son moltes, y com no havem d'esser classicistes en tot, sería de desitjar 's donés cabuda a escriptors moderns, però no ab un criteri ab aixamples, com vulgarment es diu, sinó, més bé, restringit.

La formació de Diccionaris de Autors, l'inventari de les veus usades per l'orgue del Esperit Sant, com apellidà a Lull, el rei de França, de tots els poetes que s'ajustaren al voltant d'Alfons V, d'aquell Sant Vicens Ferrer tant vilipendiat per l'historia, d'aquell mestrede la rima, Ausias March, del més imparcial dels cronistes, Muntaner, y d'aquell fra menoret que's digué Francesch Exemeniç, formarien, ab molts altres que podria citar, un estol d'artistes de la paraula que ells per sí donaríen un bon nombre de papeletes y en molts dels vocables, diferents significacions, perquè ells coneixien, molt més que nosaltres, el nirvi de la llengua catalana, per la familiaritat que teníen ab la llatina. Acoblats després tots els Diccionaris parcials, quanta riquesa no coneixeríem!

El continuu ús dels clàssichs faría tornessin a la vida locucions tant descriptives com *cuytats passos,* (1) *suaus passos,* (2) *paraules colorades* (3), *veus esquinçades* (4),

(1) E com Tirant veu qui sen anava, *cuytats passos* anà devers ella... (cap. CXXVIII).

(2) Partit lo virtuós Tirant de les dames sen anà a la posada de Ipòlit sperant la nit scura per que pogués lo seu delit atènyer, e sol, desfreçat, en la hora més disposta ab *suaus passos*, per lo acostumat ort entrant, lo seu camí dreça a la cambra de la inclita Reyna... (cap. CCCCXLV)

(3) ... e per me que no stan be tals rahons en boca de cavaller, volent mostrar a la gent ab *paraules colorades* venjar la mort dels dos Reys... (cap. LXXIX).

(4) Com veu Tirant en les faldes de la donzella, ab lo gran furor e ira que portava no hagué noticia de la disposició en que Tirant staua, e ab cara fera e *veu squinçada* se pres a dir forma de semblants paraules (cap. CCCLXII).

hora baixa [1], y *hora incogitada* [2] que's llegeixen en la celebrada producció *Tirant lo blanch*, aixís com seríen de ús corrent les veus *amollir* [3], *aperduat* [4], *arremorat* [5], *bandejar* [6], *cogitar* [7], *empeguit* [8], *ennirviada* [9], *foragitar* [10], *raygada* [11], y *tolguer* [12]; ressucitaríen els vocables, *novitat* [13], per novetat, *leticia* [14], per alegria, *cogitació* [15], per pensament, *estralla* [16], per destral, *flumaira* [17], per riera, *fictes* [18], per fingides, y *ajustar* [19], en la significació de juntar, arreplegar, reunir, veus totes que formaríen part del *Diccionari de Johanot Martorell.*

Allavors coneixeríem si En Muntaner era més rich en paraules qu'En Desclot, si Ausias March havía usat tal vocable en diferentes acepcions, si tal altre autor estava ple de llatinismes, sols aixís, crech jo, podem arribar a fer obra formal.

Per això necessitem, no la primera materia, puix la tenim en los nombrossos exemplars d'obres dels principals poetes y prosadors dels segles XIII, XIV y XV però sí que aquestos textes's multipliquin per medi de l'imprenta.

La *Biblioteca catalana* que publicà el Patriarca de les lletres patries, no serveix; qui com jo ha cotejat el text que de la celebrada producció de Johanot Martorell, *Tirant lo blanc* publicà D. Mariàn Aguiló y Fuster, ab l'edició impresa a Valencia per Nicolás Espindeler, l'any de 1490, pot dir ben alt qu'entre un y altre text hi figuren més de 800 variants. Se'm dirà que la *edició princep* està molt mal corretgida, es veritat; però en la més moderna y popular edició que del esmentat llibre s'ha fet hi

(1) ... e açò era ja passada *hora baixa*, e en tot lo dia passat no havien menjat sinó molt poch, ni de tot aquell dia (cap. CXLI).

(2) .. perçò com ells cautelosament e *hora incogitada* se eren partits del camp les treves no deuien haver loch (cap. CCCXLIX).

(3) ... que la perdua de tanta terra e pobles haja *amollit* lo nostre fort ànimo, ne dominat la nostra força... (cap. CCCLXXXVI).

(4) ... e lo jugador *aperduat* diverses vegades se muda la sort, e recobra molt més que no ha perdut (capitol CCCLXXXVI).

(5) Los moros tots *arremorats* ixqueren a fer armes contra los crestians... (cap. CCCXXXVII).

(6) «Senyora. dix Tirant, nom *bandegeu* de vostra magestat... (cap. CXXXII).»

(7) .E. lo més mal que la mia pensa pot *cogitar* es com pense en la vostra absencia, que stareu per algun temps que nous veuré... (cap. CCLXXIII).

(8) Levas *empeguit* de vergonya, e anarense a dinar... (cap. CXIX).

(9) Tirant portava una lança curta e grossa tota *ennirviada*: bé restava trist lo qui lo seu colp sperava! (capítol CCCXLIII).

(10) *Foragitan* de la celsitut vostra bellea, gracia. seny e gentil saber (cap. CCLII).

(11) Entre los mortals no conech altri sinó a tu qui sia ple de amor, lo qual es *raygada* ab bones sperançes qui per tos singulars mèrits te faran triumfar en aquest món y en laltre... (cap. CCLXXV).

(12) Car yo tinch gran dubte nous *tolguen* la lum de la vostra vida que veig vos embolicat en lo fanch de perpetual dolor... (cap. CCLXVI).

(13) quem bese los hulls e lo front sim promet a fe de cavaller de no cometre *novitat* neguna en la sua persona... (cap. CXXX).

(14) e ab veu tremolant, més de sobre abundant *leticia* que de dolor ni temor, feu principi a paraules de semblant stil (cap. CCLXXIII).

(15) e fan malalta la pensa, e dissipen les nostres *cogitacions* ab fantasies... (cap. CCCLXXVI).

(16) com veren que nol podien atenir disppararenli una ballesta, e donarenli ab una *stralla* per lo costat, e prestament caygué (cap. CXXXIII).

(17) e anà ab tota la gent fins a la *flumayra*, e manà passar la gent axi a peu com a cavall (cap. CXXXI).

(18) e la reposada Viuda sou posada en gran pensament perque Tirant no havia dada plena fe en les sues *fictes* paraules (cap. CCLXIX).

(19) e moltes gents del poble axí homens com dònes se *ajustaren* en la plaça... (cap. CXXXI).

han moltes llibertats que 's va pendre 'l copista, llibertats que no són propies en una obra destinada exclusivament als estudiosos [1].

Es precís, es necessari la publicació dels textes antichs sens que mans extranyes hi anyadeixin ni un mot; es precís, es necessari que aqueixes publicacions les fassin persones puristes, familiarisades ab lo *bell catalanesch*; es precís, es necessari donar a llum un gran nombre de textes del segle d'or de la nostra parla, pera anar formant la historia de la literatura patria, y quan nosaltres haguem publicat els manuscrits que en aquella

parla de reys, de sants, de trobadors y savis
parla de un poble brau, noble, fael

jeuhen en les Biblioteques de Madrid y París, Londres y Roma esperant que una mà amiga els copii y els torni a la vida, allavors podrem dir als que vinguin estalonantnos en la tasca de treballar per la patria: Això havem fet nosaltres; jovent, seguiu l'obra, feu el Lèxich.

(1)

Edició de Valencia 1490.	Edició de Barcelona 1873-1905.
e passa *en* Venecia (cap. IV).	e passa *a* Venecia (cap. IV).
que per reverencia de aquella sacratíssima passió *que* lo nostre mestre e senyor Déu Jesús volgué passar en larbre de la *vera creu* per rembre natura humana... (capitol IX).	que per reverencia de aquella sacratissima passió *de* lo nostre mestre e senyor Déu Jesús volgué passar en larbre de la *creu* per rembre natura humana... (cap. IX).
Entre ells fou molt gran *altercació* a qui farien Rey (capitol XIX).	Entre ells fonch molt gran *alteració* a qui farien Rey (capitol XIX).
Car ahir ereu sà e alegre, e ara vos veig prou trist, *coxo* e malalt (cap. XXI).	Car ahir ereu sà e alegre e ara vos veig prou trist, *cox* e malalt (cap. XXI).
E al mati com lo sol fou exit feu regonèxer entorn del *seu camps*, *si y havia* gent alguna... E com no haveu vist vosaltres en les *batalles los pochs* vençre al molts, e los flachs vençre als forts? (cap. XXIII).	E al mati com lo sol fou exit, feu regonèxer entorn del *seu, si havia* gent alguna... E com no haveu vist vosaltres en les *batalles, pochs* vençre als molts, e los flachs vençre als forts? (cap. XXIII).
Dix la Comtessa, Senyor, lo meu *sperit dies* ha stat alterat havent sentiment de la mia dolor... (cap. XXVII).	Dix la Comtessa: Senyor lo meu *sperit molts dies* ha stat alterat havent sentiment de la mia dolor (cap. XXVII).
Seguis que un gentilom de linatge, antich e natural de Bretanya, anant en *companyia* de molts altres gentils homens qui a la gran festa anaven, aturas més darrer de tots e adormis sobrel roci fatigat del treball del gran *cami que fet havia son cavall lixa lo cami e* pres per una senda... (cap. XXVIII).	Seguis que un gentilom de linatge antich e natural de Bretanya anant en *companya* de molts altres gentils ho mens qui a la gran festa anaven, aturas més darrer de tsts e adormis sobrel roci fatigat del gran *cami, e* pres per una senda... (cap. XXVIII).
E deuen esser allí XIIJ preveres dient *continuament hores de defunts axi propriament com* sil tenien alli mort (cap. XXXV).	E deuen esser alli XIIJ preveres dient *continuament com* sil tenieu alli mort (cap. XXXV).
e tots los estrangers prengueren comiat del Rey e de la *Reina*, e cascú sen tornà en ses terres (cap. XXXIX).	e tots los strangers prengueren comiat del Rey e de la *Regina* e cascú sen tornà en ses terres (cap. XXXIX).
e alli examinaren lo si era per a rebre lorde de cavalleria, ni de ses costumes: e si era *coixo* e afollat de algu de sos membres (cap. LXIII).	e alli examinaren lo si era per a rebre lorde de cavalleria, ni de ses costumes: e si era *coix* o afollat de algú de sos membres (cap. LI).
Tirant se acosta a la gentil dama e donant del genoll *en la dura terra*: feu principi a un tal parlar... apres dona dels genolls *en la dura terra* e dix... (cap. LX).	Tirant se acosta a la gentil dama e donant del genoll *en terra*: feu principi a un tal parlar... apres dona dels genolls *en terra* e dix... (cap. LIII).
Lo dia apres que lo rey darmes presentà la letra a Tirant... (cap. LXXX).	*El* dia apres qué lo rey darmes presentà la letra a Tirant... (cap. LXXII).

De *Mr. Joseph Calmette,* Professor de l'Universitat (Facultat de Lletres), de Dijon.

Les documents épistolaires d'archives et l'histoire de la langue

MESSIEURS:

Si les dissertations critiques sur les divers problèmes de la linguistique et de l'histoire littéraire font, à juste titre, l'attrait principal d'un Congrès tel que celui auquel vous nous avez conviés, vous penserez aussi, sans doute, que l'exposé de certaines réflexions et de certains désirs peut trouver utilement place dans le programme de vos séances: réflexions qui pourraient malaisément se glisser dans les études d'érudition que les revues historiques ou philologiques consacrent au catalan, désirs que l'on ne trouverait guère une bonne occasion de formuler au cours d'un article ou d'une monographie, mais réflexions et désirs qu'il convient, en revanche, de soumettre à ceux-là justement qui peuvent le mieux apprécier les unes et réaliser les autres.

Je vous demanderai donc la permission de vous entretenir, pendant quelques instants, de certaines recherches et de certaines publications qu'il me semble particulièrement intéressant d'entreprendre, pour asseoir sur ses véritables bases l'histoire de la langue catalane.

I

A cet effet, je voudrais que l'on s'attachât à nous donner une publication aussi complète que possible des documents épistolaires en catalan qui figurent dans vos archives, antérieurement au XVIe siècle.

Les dépôts municipaux de la Catalogne sont fort riches en lettres missives [1]. La plupart des villes et souvent des localités secondaires ont conservé le meilleur de leur correspondance: ce sont soit des originaux, soit des minutes, soit des copies transcrites sur des registres [2].

Ces lettres constituent une source historique de tout premier ordre, et, s'il m'est permis de rappeler un fait personnel pour évaluer leur importance, j'avouerai que la série des *Cartas Comunas* des Archives municipales de Barcelone, a été, sans contre-

(1) La plupart des villes catalanes ont également conservé en nombre les lettres solennelles. Mais ces documents doivent être soigneusement distingués des lettres missives. La série qui renferme les documents solennels, véritables titres municipaux, est habituellement appelée *Privilegis:* tel est le cas, par exemple, à Lérida. Ailleurs, le titre de cette même série est *Cartas Reals*, par exemple à Gerona. Mais ce titre s'applique, au contraire, à Barcelona, à celles des lettres missives qui émanent de personnages qui portent la couronne.

(2) C'est ainsi qu'à Gerona le *Manual de Acuerdos* renferme de nombreuses transcriptions de lettres missives envoyées ou reçues. Pour le faire remarquer en passant, j'ajoute que, dans la même ville, la même observation doit être appliquée aux *Resolutiones capituli* qui figurent aux Archives de la cathédrale: cf. le parti qu'a tiré de ce fonds le P. Fidel Fita, *Los Reys d'Aragó* y *la Seu de Girona*, dans la *Renaixensa* et à part, Barcelone, 1873, gr. in-4°.

dit, la source la plus abondante à laquelle il m'ait été donné de puiser pour écrire l'histoire diplomatique de la Révolution catalane sous Jean II [1]. Combien plus abondante encore serait la même série pour quiconque voudrait ressusciter l'histoire interne de cette grande crise politique et sociale d'où faillit sortir un Etat catalan, enfanté dans les dernières convulsions de Moyen Age! Mais je veux laisser de côté, en ce moment, l'exceptionnelle portée historique de cette catégorie de documents, pour ne retenir que ce qui se rapporte à la langue et à la littérature.

Or, à ce point de vue, les documents epistolaires du XIVe et du XVe siècle offrent vraiment un intérêt majeur.

II

Il est un trait dont les Catalans eux-mêmes sont probablement moins frappés que les étrangers à la lecture des lettres missives en catalan des derniers siècles du Moyen Age; mais un Français surtout en est vivement impressionné, losqu'il se plonge dans la lecture de ces documents.

Ce qui le saisit, c'est l'étonante vigueur, la surprenante maturité de la langue catalane à cette époque.

Tandis que la langue française est encore flottante, indécise, embarrassée, la langue catalane est compacte, rapide et précise. Tandis que le français manque singulièrement encore de consistance et semble ne pouvoir se défaire de je ne sais quelle âpre verdeur, le catalan est ferme, savoureux et, si j'ose dire, parfaitement *à point*. Il donne la sensation du définitif autant que le français du XVIIe ou du XVIIIe siècle.

En un mot, au déclin du Moyen Age, le catalan est déjà, dans le plus large acception du mot, une langue moderne. Et, de même que la Catalogne a précédé les autres peuples dans la voie toute moderne des institutions parlementaires, elle a aussi, en vertu de la même précocité, précédé les autres peuples pour la trempe de sa langue nationale: cette langue dont le métal si pur, si solide et si sonore était prêt à fournir, —s'il n'eut été top tôt brisé ou déformé pas des événements d'ordre historique—, l'instrument indispensable au rayonnement d'une civilisation [2].

III

Mais, dira-t-on, la littérature catalane an Moyen Age est l'une des littératures les plus riches de l'Europe. Si les documents épistolaires offrent des spécimens curieux, il ne manque point d'œuvres et même de chefs-d'œuvres où cette même langue, s'affirme avec non moins de vigueur et avec plus d'éclat. Quel est donc l'intérêt spécial que

(1) A Barcelone, les lettres missives sont réparties entre trois grandes séries distinctes des Archives municipales: *Letres closes, Cartas Reals* et *Cartas Comunas*.

(2) Le développement de l'instruction en Catalogne aux derniers siècles du Moyen Age est un fait très remarquable et qui mériterait d'être mis en lumière avec un soin spécial. L'intérêt social d'une telle étude en doublerait d'ailleurs l'intérêt puissant au point de vue littéraire comme au point de vue juridique.

peuvent présenter les lettres missives éparses dans les Archives au point de vue de l'histoire de la langue?

Il n'est pas difficile, je crois, de répondre à cette question.

Les documents épistolaires que conservent les Archives catalanes nous laissent pénétrer plus avant que tous les autres documents dans les habitudes et, pour ainsi dire, dans l'intimité de la langue catalane d'autrefois. La langue littéraire nous est constamment accessible grâce aux œuvres des prosateurs et des poètes qui sont parvenues jusqu'à nous. Ce qui nous est moins accessible c'est la langue quotidienne, c'est le *parler* même des ancêtres. Les philologues savent bien que c'est là justement le plus précieux. Et certes, si par un miracle, quelque phonographe du Moyen Age avait conservé pour nous des conversations authentiques de bons bourgeois catalans, contemporains du roi Martin ou du prince de Viane, nous nous en féliciterions comme d'une incomparable bonne fortune. Mais, si nous ne pouvons entendre la voix des Catalans de jadis, ce qui nous rapproche le plus de ce *parler* insaisissable, c'est, assurément, le document épistolaire qui n'est point l'œuvre d'apprêt d'un écrivain, mais qui est proprement la fixation de la parole.

Or, ce sont précisement les pièces de cette nature que les Archives des villes catalanes offrent en nombre à qui veut les étudier.

IV

C'est surtout pour le XVe siècle que ces documents sont abondants. Ce sont parfois des lettres de scribes professionnels, de notaires imbus de formules: leurs lettres sont évidemment, au point de vue qui nous occupe, les moins intéressantes. Mais, à côté, fourmillent les lettres de consuls, de conseillers, de jurés, d'agents chargés de missions, de simples particuliers: et alors c'est bien vraiment la langue courante de la vieille Catalogne qui se révêle, sous la plume de bourgeois dont l'instruction ne détruit pas la spontaneité et que préoccupe beaucoup moins le souci de bien écrire que celui d'être clairs et persuasifs.

Si de telles pièces sont infiniment précieuses pour pénétrer les secrets de la vie politique et sociale de l'ancien Principat, elles ne le sont pas moins pour pénétrer le secrets de la syntaxe et de la sémantique à l'époque séduisante entre toutes: celle où le catalan a atteint l'apogée de sa valeur littéraire.

V

La langue des écrivains de genre a toujours quelque chose de factice et de convenu [1]; c'est l'effet inévitable de cet apprêt que j'apellerais volontiers la toilette littéraire. Plus ou moins raffinée et plus ou moins apparente, elle n'en modifie pas moins la physionomie de la langue quotidienne que nous voulons apercevoir sans voiles. D'autre part, la note personnelle qu'apporte un auteur dans l'élaboration de sa manière est sou-

(1) Il faut aussi tenir compte, d'ailleurs, de la relation réciproque qu'exercent nécessariement les littératures les unes sur les autres, si bien qu'il n'est pas de littérature, si nationale soit-elle, qui ne demeure, dans une large mesure tributaire de l'étranger. L'étude de la langue quotidienne est justement le plus sûr moyen qui permette, au point de vue de la forme, d'évaluer la part des influences extérieures.

vent d'une appréciation difficile. Le niveau moyen des esprits, le degré de culture générale, l'état précis de la langue à un moment donné fournissent un criterium précieux pour une telle appréciation.

C'est ici que les documents épistolaires d'archives peuvent être d'un grand secours. A défaut des correspondances privées dont il s'est conservé trop peu d'exemples, c'est aux correspondances politiques surtout qu'il convient de recourir: la variété extrême des sujets et des personnes, la diversité infinie des questions et des événements dont se tisse à chaque instant l'actualité, la multiplicité des correspondants de chaque jour, les différences de provenance et de milieu qui les distingent font de pareilles séries de documents une mine inépuisable pour le chercheur attentif, qui, la plume à la main, note les particularités de langue et de style, et le philologue ne manquerait pas d'y découvrir une ample matière à des rapprochements féconds, à des constatations suggestives.

Il ne serait pas jusqu'à la critique littéraire elle-même, au sens esthétique du mot, qui ne pût parfois y trouver un estimable appoint.

Les professionnels de la littérature, poètes au prosateurs, n'ont point le monopole de leur art. Surtout aux époques de haute culture, il est d'excellents écrivains en dehors de ceux qui produisent pour le public et songent à la posterité. Parmi les simples bourgeois du XVe siècle, il se revêlerait, —n'en doutez pas—, plus d'un écrivain de race méconnu de ses contemporains et qui s'ignorait lui-même. Une anthologie des meilleurs prosateurs catalans s'enrichirait ainsi de plus d'un nom nouveau. Aussi bien, tel homme modeste, dont la correspondance est généralement banale et sans attrait, sait rencontrer parfois les accents d'une véritable éloquence; son style, ordinairement terne, étincelle soudain: la flamme d'un sentiment vif et sincère a fait ce miracle et l'esprit tout puissant qui souffe où il veut a dicté une page digne d'admiration.

Le patriotisme souvent opère le prodige, car un ardent amour de «la terra» inspire et vivifie, surtout à travers les multiples épreuves du XVe siècle, l'âme de ceux qui combattent, négocient et travaillent pour la cause catalane. C'est alors surtout que la langue catalane particulièrement chaude et colorée, déploie toutes ses munificences: la phrase s'amplifie. se déroule souple et brillante et revêt superbement la pensée toujours nette et sûre d'elle-même [1].

VI

N'est-il donc pas légitime de souhaiter que l'on entreprenne au plus tôt un *Corpus* des documents épistolaires catalans?

Mieux encore que les textes littéraires proprement dits, ces documents permettaient d'étudier dans le détail l'évolution morphologique, l'intrusion des tournures étrangères l'adaptation des néologismes, la destinée diverse des influences extérieures qui se sont exercées sur le catalan [2], et, d'une manière générale, le développement interne de la

(1) Si j'avais à citer ici des exemples, je les trouverais sans peine dans la longue et belle correspondance de l'ambassade catalane de 1463, que j'ai naguère publiée in-extenso, sous le n° 11 des *Pièces justificatives*, dans mon livre sur *Louis XI, Jean II et la Révolution catalane*. Toulouse, Privat, 1903 in-8°.

(2) A cert égard, l'étude historique suivie et approfondie de l'action exercée par le castillan sur le catalan serait aussi séduisante qu'instructive. Il y a lieu de considérer cette étude comme l'une de celles qui importent le plus à l'histoire de la langue catalane.

langue, dont l'usage quotidien est, par excellence, le grand régulateur. Quand même des textes aussi instructifs au point de vue linguistique ne posséderaient pas l'intérêt puissant qu'ils ont, d'autre part, au point de vue historique, ils mériteraient, à coup sûr, d'être, colligés et publiés. L'intérêt philologique de tels textes est surtout dans leur richesse même et les publications faites jusqu'à ce jour sont rares et fragmentaires, partaut insuffisantes.

L'œuvre, assurément, est digne de tenter les catalanisants. Elle est, à dire vrai, considérable. Elle exigera, pour être menée à bonne fin, du temps, de la bonne volonté et, par dessus tout, de la persévérance. Mais la persévérance n'est-elle pas éminemment une vertu catalane? On a donc le droit d'espérer.

En attendant, on pourrait, ce semble, s'appliquer immédiatement à une première enquête préalable, dont les résultats seraient déjà fort apparents. Il s'agirait de dresser, sans plus tarder, un *catalogue* de ces documents épistolaires dépôt par dépôt. Ce catalogue une fois établi conformément aux règles de la critique et muni de tables minutieuses constituerait un répertoire extrêment précieux, et les historiens en éprouveraient aussitôt l'utilité, pour peu qu'une courte et substantielle analyse accompagnât la mention de chaque pièce.

Quant aux linguistes, ils devraient attendre les textes mêmes pour tirer à leur tour parti de ce travail. Encore est-il bien probable qu'ils participeraient bientôt, eux aussi, aux bénéfices de l'opération, car des publications partielles ne tarderaient guère à voir le jour (1). Chacun se plairait à réunir les missives qui interéssent sa ville natale et de toutes parts des mains prieuses se tendraient pour recueillir ces reliques des ancêtres.

C'est que la décentralisation est favorable aux publications locales; mais elle est, sans doute, conciliable avec les ententes indispensables aux grands efforts. Et s'il était besoin d'une preuve pour attester qu'il en est bien ainsi en Catalogne, quelle autre serait plus convaincante que le succès même du Congrès actuel, ou Catalans de Valence, de Majorque et de Perpignan, mûs par la même pensée, collaborent avec ceux de Barcelone?

Les historiens et les philologues peuvent donc faire unanimement de vœux pour que le recueil des documents épistolaires catalans trouve bientôt ses éditeurs.

---

(1) Je fais ici allusion à des recueils dans le genre de celui que l'on me pardonnera de citer, uniquement parce qu'il est actuel et consacré, sur l'initiative d'un Perpiganais, à la *Correspondance de la ville de Perpignan,* d'après les Archives municipales de Barcelone. La publication en a été commencée et conduite, jusqu'à ce jour, de 1399 à 1450, dans la *Revue des langues romanes*, organe de la *Societé des langues romanes de Montpellier,* 1905-1906.

De *Mn. J. Blazy*, professor an el Collegi del Sagrat-Cor de Perpinyà.

Consolidació del català al Rosselló, Vallespir y Conflent

La Fransa, com l'Espanya, ten el dret de s'empresar dels esforsos y de les conquistes de son rich passat. No cal donchs s'estonar que d'açí d'allà esperits curiosos y sobre tot cors que se recorden, se siguin enamorats de les antigues glories y hajan concebut el noble projecte de les animar d'una vida nova. L'obra es bonica.

La patria francesa, axís que l'España, no ten més a témer que la seu unitat sigui trincada, les provincies no tenen res a regretar de llur autonomia. Una llarga comunitat de dols y de triunfs ha cimentat l'unió que conquistes devegades violentes havien comensat. L'ànima de la Fransa s'estremeix sobre tots los punts del territori ab la seua energia sencera.

¿Es a dir que cal repudiar la nostra historia de provincia, y acortar ab els seus recorts, fer callar aqueixa veu del passat de la qual molts tenen una eloquencia tan gran? Déu me 'n reguart! L'amor de la petita patria aviva l'amor de la gran patria, l'amor de la casa anima l'amor del país.

Tots los que coneixen el gran Botrel trobaràn natural que sigui associat a una obra de descentralisació, ab la fi de magnificar la petita patria al costat de la gran. El Pardó des Fleurs d'ajoncs, celebrat el 6 d'agost de 1905, era quelcom de més encara que una representació dramàtica, era l'evocació de tota una provincia, la vella Bretagne ab les seus bombardes y sus binious, sus tradicions y sus costumes, y sobre tot sa llengua. La bonica ciutat de Pont-Asen era envahida aqueix dia per una colla innombrable de tots els pobles d'aprop. Y en Botrel, seguint l'exemple d'en Mistral, demanà an aqueixa gent de jurar de conservar la fè, la llengua y les tradicions dels avis. De tota banda les mans s'aixequen y les llabis criden: «Ho jurem!».

L'obra d'en Mistral y d'en Botrel es excelsa, perquè compleixen un gran deber de pietat filial: guarden el llur passat de l'oblit.

Y ara si passem dins del meu país del Rosselló, sabem que la Societat d'Estudis catalans s'acaba de constituir a Perpinyà. Alguns bons rossellonesos traballen ab totes les llurs forses a realisar dins del llur país aqueixes paraules de Mossèn Cinto: «La llengua catalana, si ha de morir un dia, no morirà sinó ab lo món.» Déu ho volgui dins el meu Rosselló. Oh! saludi ab tot el meu entusiasme de fill y sacerdot català aquestos cors que se recorden!

El Illustríssim Bisbe de Perpinyà, columna de l'Iglesia y de la Patria, ha dit dins el seu *Bolletí Oficial* del 13 de janer derrer, aqueixes paraules que han de ser gravades dins l'ànima des seus sacerdots: «Es impossible atenyer el poble y li fer compendre y aficar dins la memoria les veritats de la religió y els preceptes de la moral, si aqueixes veritats y aqueixos preceptes els hi espliquen en una llengua que no li es familiar y que no es aquella ab e que pensa y conceb les coses. Mentres el llenguatge habitual, això es, el de conversar en familia y ab gent ahont un viu, siga 'l català (y Déu fassa que hu sia per molt de temps), serà una obligació dels preveres que tenen cura d'ànimes el servirse habitualment d'aqueix llenguatge, en haver de cumplir entre 'ls fidels

el seu dever de donar l'ensenyansa religiosa.» Un milió de mercès, al nom del Rosselló, an aqueix illustríssim Monsenyor de Carsalade. Molts rectors de Rosselló que no volien fins ara que parlar francès, bé que parlaràn català d'açí en devant, com diu el senyor Bisbe, seria gran menester. Ho crech.

De la banda de Barcelona la llengua catalana viurà sempre perquè açí se troben medis poderosos de li allargar la vida; però de la banda de Fransa el català es talment trasmudat ab el contact del francès, que 'l francès sembla ja l'haver suplantat totalment. Y com voleu, senyors, qu'això no sigui? Els numerosos diaris d'açí perdiquen cada dia, y dins el Rosselló no tenim un sol diari català. Pio X, encara patriarca de Venise deya en favor de la religió: «Si jo tenia de donar la meu creu pectoral, els meus vestits de l'Iglesia y els meus mobles a fi d'assegurar l'existencia del diari, de bon grat ho faria.» Catalans rossellonesos, un pobre rector de montanya del Rosselló vos diu: «Si jo tenia de donar tot, els meus esforsos, el meu necessari per assegurar l'existencia d'un diari català dins el meu país natiu, de bon grat també ho faria.» Y això no ha de ser estrany: El diari es la més gran forsa dels temps d'avui, la espasa perfeccionada que decideix de la sort de les batalles de l'intelligencia y també del cor y assegura la victoria an qui sab l'emplegar. Els nostres enemichs de Fransa ja l'han bé demostrada aqueixa veritat que sembla un axioma.

Dins el Rosselló el formalisme exterior ha suplantat l'idea catalana, ell ha fet desviar el sentit, ell ha axugat la font del zel conquistador, y nonobstant, el problema subsista tot senser. A tots los rossellonesos que tenen són y que demanen: «quid de nocte?» respondré sense pou: «Per el sol medi d'un diari català vechs l'alba del dia de la Patria.» Alguns, belleu, me diràn: Si al lloch d'un diari se feya solament propaganda de llibres catalans, d'un català que no sigui francès, sinó al menos rossellonès! Ay! homes de Déu! Demaneu a les llibreries de Perpinyà, de Prades y de Ceret, quan de llibres catalans se compren cada any? Cada una vos respondrà: Dos o tres al mes.

Però y ha diari y diari; el diari platònich y el diari fort que batalla de la punta de la espasa y triunfa ab les seues idees; que tindria de ser el nostre diari rossellonès? Un diari es sempre més o menos somès a la mentalitat de sus llegidors, la seua propagació ven en dreta linea de l'intensitat, de les conviccions y de les doctrines que defen. Ell donchs demana per el seu succés un llarg corrent d'idees quel porta, com cal an els vaixells una massa d'aygua ben profunda. La divergencia de vistes se mostra per tot arreu. Es ver qu'aqueixes divergencies tindrien de desaparèixer, y s'esborrar devant dels interessos primordials de nostra parla sempre atacats per els que no tenen cor. Tendrien tots d'oblidar això que nos desuneix, tendrien tots de fer un *bloc*, nos aplegar a l'entorn d'un programa, prou ample y flexible per federar totes les opinions sense les bufetar, coordonar totes les bones voluntats sense les entrebancar dins el llibre joch de su vitalitat. Però àqueixa unió desitjada, més qu'això, necessaria, no podem la cumplir tot arreu, perquè se troben impediments qu'esborra sol lo temps, l'acció constante de fortes individualitats, etc.

Les idees rebudes dins el Rosselló, tot lo que no cuadra ab lo temperament del dia, tot lo que perturba los axiomes, les conjetures, les tendencies que falten de reflexió, es desseguit arrebatat y malmenat. Això es la hipertrofia de l'amor cega de la llengua.

Nonobstant, el millor medi de defensar la nostra idea capdal no consistiria a estendre massa el seu domini, però an el definir, precisar, delimitar, a fi que la resistencia no

se detingui sobre posicions que no poden se sustener, que no han relació ab la nostra idea.

Se necessitaria d'occupar el bon mitj: *in medio stat virtus*, y no conech res de més mortifero que la pou exagerada de la llibertat. La seu suspició arresta tot esfors, trenca les energies, comprima la vigor del pensament? Un cor sencer que se dirigeix a un cor sencer no ha de fer una resposta sencera quan aquest tosta a la seu porta per l'amor de sa mare?

Y demés, avuy, la competencia, l'erudició, el seriós de les estudiós donen el pas a la curiositat que vol una resposta tot arreu sobre tota cosa y a vist de tota cosa. El diari ha de parlar sobre l'historia, la política, la filosofia, la religió, les qüestions sociales, etc., y l'essencial es que no arribi massa tard, que digui sempre, moltes vegades al menos coses a pou pres sabis, ab un estil original, airós, paradoxal algunes vegades. No es veritat me sembla, que molts rossellonesos no compringuin el menester d'un diari que parli la llur llengua mateixa, no es veritat, me sembla, qu'aqueix sentit no trobi algun lloch dins les preocupacions de la vida publica.

Encara una vegada, ja que la gent dona tant de preu a la pura rahó, si mespresa belleu el nostre ideal an al qual no respond cap realitat que pugui se tocar, ben segurement, llegirà també un diari ahon se troba lo que recerca y desitja: discussions metòdiques, observacions d'experiencia, deductions menades per la llògica y assegudes per fets o probes. Això suposa, naturalment, que s'entre dins les questions d'interès del lloch, del departament, això necessita estudies particulades, això demana col-laboracions diverses y apreciacions que no tinguin interès en propri.

A Fransa els funcionaris de tota mena, els administradors, els presidents de federacions de llochs, etc., són constituits redactors, correspondents, propagadors del diari que defensa llurs idees. Resulta que l'organisació fa que tal o tal diari es en mateix temps un diari de doctrina y de vulgarisació que va fins als poblets de la montanya y s'imposa també an els centres els més afinats.

Quod isti, cur non nos? Lo que 'ls altres han realisat a forsa de paciencia, d'intelligencia pràctica y també d'esperit de solidaritat y d'abnegació, perquè nosaltres no ho fariem? No se necessita sinó que l'aplech de nostres forses. Al meu entendre es impossible que les bones voluntats qu'existeixen no se coneixin aixís y no acabin per s'acordar.

L'absencia de cordialitat produiria el fastich y el descoratgement. Dixats sols, los que traballen de bona gana an aqueixa creuada gloriosa dixarien desseguit l'obra; no prou numerosos per fer bé d'un sol cop, devinarien dins los que són menos actius y sobre tot menos penetrats de la dificultat y de la complexitat de llur tasca una predisposició amagada a criticar y aumentar els vicis y les lacunes que són veres. Es tan fàcil d'exigir la perfecció, quan són els altres qu'han de la donar! Ajuntats, se sentiràn menos sols y menos abandonats; aixís també podràn se specialisar, y això es la vida del diari.

Y el diner per establir aqueix diari? *Hic erat locus*, perque de methodes, tothom els a sab! El diner! Anem, anem! els cors que recorden y que volen arrancar la llur petita patria de Roselló a una mort que vindria més aviat que no podem creure trobaràn el diner si no descuiden aqueixa metoda poderosa que se resum en aqueixa paraula: Volem. Qui vol, pot; y ha alguns rossellonesos que volen, donchs poden: sempre els esforsos concertats y combinats són coronats per la victoria. Aixís sigui!

De *D. Guillem Reynés, Arquitecte,* de Palma de Mallorca.

Necessitat de reconstituir el llenguatge català en els oficis tècnichs, y en l'art de construcció

Dins la llista de les comunicacions presentades a la secció literaria hi haureu vist, en mitx d'una serie de noms respectables y estimats, un nom desconegut. Es el meu. Y prou que ho sé que la meva comunicació al costat de les dels altres, hi farà 'l mateix paper que'l meu nom al costat dels seus, però no'm sab greu per que tal volta del meu atreviment en sortirà qualque cosa, y si la llengua que tots estimam hi guanya, per poch que sia, poch m'importa el meu ridícol.

Estam assistint a un dels espectacles més grans del món. La reconstrucció integral d'un idioma era fins avui una cosa mai vista y es estat precís que Catalunya, donant-se compte de lo essencial qu'es per ella la qüestió del idioma, haja donat a-n el mon la prova més gran de la seva potencia. La llengua patria ha recobrada sa antiga preponderancia y ha quedat plenament demostrat que no es tributaria de cap altra llengua. Però cal confessar que hi hà molt per fer encara, y una de les coses qui am més interés desitjen tots aquells qui per la seva professió, necessitats o aficions han d'intervenir en coses de construcció y per lo tant ab els oficis aussiliars, es que se reconstituexi amb tota la seva plenitut el llenguatge tèchnich vertaderament català. Fugim am repugnancia de paraules que son clarament preses d'altres idiomes, y moltes de vegades ens veim obligats a inventar mots, o a usarne d'altres que venen a significar idees aproximades a les que volem espressar, però que no tenen aquella precisió qu'es necessaria quan se tracta d'anomenar concretament una cosa que podríem donar a entendre tot-d'una usant una paraula forastera.

Les causes tots les sabem: el descuit que hi ha hagut durant molt de temps en tot lo que al nostro idioma 's refereix, la necessitat d'estudiar en llibres escrits amb idiomes que no son el nostro, l'ús de materials y procediments constructius apresos a fora-casa, l'oblit de tradicions antigues qu'ha fet qu'es perdi el nom de les coses que ja no's fan, el desitj de molts d'obrers de demostrar que son persones fines si usen paraules no catalanes, etc. etc.

¿Com se podría posar remei a-n aquest estat de coses que té molt de vergonyós?

Primerament am l'interés general de retornar a la llengua propia el paper que li pertany, y això, gracies a Deu, no mancarà, per que tots els qui d'una manera tan gloriosa contribueixen al esplendor de l'art català, son també entusiastes per tot lo que vol dir ennobliment de la llengua. Per aquesta banda no hi hà perill, per que tothom posarà de la seva part lo que li pertoca, no permetent que continúi l'invasió.

Això costarà axí mateix el seu treball, per'que es molt cert que coexisteixen aquells dos círcols concèntrichs de que'ns parla l'ilustre autor del llibret «La Nacionalitat Catalana», y mentres arquitectes y directors de tota classe de treballs fan lo que poren per catalanisar el llenguatge y deturar l'invasió, fa encara son camí l'ona contraria entre bona part de la gent menys instruida, qui moltes vegades creguent parèixer més com-

petent en son ofici, fa esforsos per defugir l'ús de certes paraules que son les úniques am que podríen espressar clarament lo que desitjen. Realment aquest perill no es molt gros, per que es evident que l'ona que vé de dalt, ben aviat anularà la forsa de l'altra que casi ja no pot avensar.

Però no basta conseguir deturar l'invasió; es precís reconquistar lo perdut. Per conseguirho, cal fer un estudi seriós, comensant per la recopilació del llenguatge vivent. La veritat es que no estam tant malament com sembla a primera vista. Corre per ciutats, viles y llogarets, en boca dels menestrals, un tresor qu'hauríem de recullir amorosament; jo conech a Mallorca qui s'hi afanya amb aquesta tasca y en dú moltes de paraules recullides, però Catalunya es gran y la varietat de paraules y acepcions qu'es troben allà, fa sospitar lo que 's podría trobar per altres bandes, y avui que l'escursionisme ha près tant d'increment entre les persones aficionades a l'Arquitectura, ¡quin bé tant gran faríen els escursionistes prenentse la petita molestia d'indagar el llenguatge tècnich de les comarques visitades! Es tasca humil, però d'una gran utilitat. Allà ahon menys se sospitava, s'hi troben paraules que tal vegada pensàvem que no les tenía la nostra llengua.

També ens trobam moltes vegades al voler ressucitar estructures abandonades en que no sabem el nom am que els nostros antepassats designaven certs elements que los eran molt familiars. Per aquest cas particular, se necessita l'aussil d'aquelles persones aficionades a cercar y estudiar els documents antichs. Dins els arxius d'esglesies, castells y cases antigües, en les relacions de comptes y jornals d'antigues fàbriques, forsosament s'hi han de trobar paraules que donaràn molta llum per aquest cas. Ja sé que hi hà qui en sab moltes d'aquestes paraules y a ells demanam ajuda: tenen un medi senzillíssim per que aquestes paraules arribin a coneixement de qui les desitji sebre: fer papeletes per el Diccionari qu'està preparant l'ilustre iniciador d'aquest Congrés.

Hi hà, finalment, moltes paraules que corresponen a coses modernes, procediments y estructures, materials y elements constructius que tenen noms poch catalans, per que son de coses que mos son vengudes de fora. ¿No sería una gran cosa que aquelles persones qui pels seus estudis podríen ferho, les donassen una desinencia apropiada p'el nostro idioma, prenent la rèl de la paraula forastera o de qualque paraula catalana relacionada am la seva etimología? Ho deix a la vostra consideració.

Ja sé que no vos he dit res nou. La meva bona intenció tal vegada creent fer un bé, vos haja fet perdre uns moments qu'encara que breus, hauríen pogut esser aprofitats per coses més útils; perdonaume. El meu desitj de que per qualque banda 's comensi l'estudi del llenguatge tècnich català de l'arquitectura y dels oficis, es més gran que la meva trassa per demostrar aquesta necessitat.

De *D. Joan Torrendell,* de Palma de Mallorca.

Trascendencia del periodisme pera la propaganda y consolidació del Renaixement y restauració de la nostra llengua

Vet-aqui-t un punt que no hi podia mancar a un Congrés de la Llengua Catalana. Quan no fos per altre motiu, calía per agrahiment dedicar unes quantes paraules a la Premsa, com entusiasta homenatge a una institució moderna qui d'un modo tant evident ha influit en la propagació del novell esperit catalanesch y en el ressorgiment de lo que 'n deien els nostres poetes romàntichs la *Morta-viva.* Ara meteix, aquesta forsa poderosa ha vengut amatent a fer més esplèndida la festa dels aimadors de la llengua catalana y ella serà la qui més y més aviat donarà impuls als acords que 'ls honorables Congressistes vulguin pendre, tant si 'ls apoia com si 'ls discuteix llealment; donchs el seu mèrit principal radica en la condició substancial de propaganda, d'aclariment, de purificació, d'abrillantar per sempre més la veritat.

Sols els qui, darrera n'Emili de Girardin, en un rampell de mal humor, neguen l'importancia de la Premsa, deixaràn de compendre el lloch preeminent que nosaltres li concedim en aquest Congrés de tanta trascendencia filològica, literaria, jurídica y social. Precisament per això. Pot esser molt bé, com diu el crítich Max Nordau, que 'l periòdich més prestigiós del mon no tingui forsa suficient per fer treure un modest empleat ni enderrocar un Ministre, ni imposar una llei ni desviar una política; «mes si tots els periòdichs d'un país persegueixen am caparrudesa un meteix objectiu, o repeteixen sens descans, durant mesos, durant anys, idees esposades en forma general, si col·loquen sempre als seus llegidors al meteix punt de vista, en tal cas no hi hà res que no acabin per assolir: govern, legislació, moral, fins ideals filosòfichs, res podrà resistirlos.»

L'actual situació política-religiosa de França ha fet dir al eminent orador Rvnt. Pare Caubè: «El periòdich constitueix un arma que l'enemich no pot arrebassar de les nostres mans. Suposem que simultaniament haveu edificat dèu escoles y fundat dèu periòdichs, ¿que succehirà? Vindrà un Combes y tancarà les vostres escoles, però no serà capàç de tocar aqueixos dèu periòdichs... La Fransa catòlica ha gastat, desde fa trent'anys, milions y milions en obres excel·lents, com son hospitals, escoles, iglesies, capelles, convents y missions. No hi hà cap dubte qu'eixes obres mereixen totes les mostres de simpaties y han fet molt de bé. Però sens voler perjudicarles, sinó, pel contrari, afavorirles, permeteume que us diga que n'hi havía altres dues que calía aidar encara amb més generositat, donchs eren les qu'havíen de sostenir totes les demés: l'obra electoral y la de la bona premsa. ¿No fóra millor donar un poch menos durant un quant temps, y amb el diner estalviat fundar y fer propaganda de bons periòdichs y elegir bons diputats.....?»

Queda fet l'elogi de la Premsa.

Y reconeguda l'importancia dels periòdichs, aumenta considerablement llur responsabilitat. Ficsèuvoshi bé. La multitut, atrafagada febrosament amb els seus distints quefers, distreta seriosament am les seves preocupacions, sense 'l temps necessari per enterarse dels fets de la jornada, de les dites dels hòmens dirigents ni tinguent condi-

cions per treure-n les conseqüencies, els comentaris, ni per senyalar els futurs moviments que corresponen a l'acció popular per un pròxim triomf, acudeix, com a font de llegítima procedencia a n-els periòdichs que porten ben enlairat el gonfaló de la Causa per la qual se lluita; y es ben cert que tant si 'l llegidor es amich com adversari dóna a la paraula impresa una forsa, un relleu, una trascendencia, una seguretat de cosa vera, que si a l'enemich li produeix fonda indignació, en cambi, al creient, al fidel, al partidari entusiasta li sembla haver escoltat la suprema espressió de l'Evangeli. Els periodistes de la seva premsa son per ell els sacerdots de la Causa, de la nova Religió, que li té el cor robat y la pensa posseida. Els suposa llargament enterats dels succesos públichs com dels actes més recòndits; coneixedors de tots els detalls, creu que per forsa han d'acertar en llurs afirmacions sobre 'l present y fins sobre l'avenir; y estant dedicats quasi esclusivament a la professió d'escriure y pensar pel públich, per ell meteix y en favor de la causa tant estimada, els concedeix per llògica gran nombre de coneixements tècnichs y un'alta visió dels assumptes y dels problemes polítichs, literaris, socials, jurídichs y pedagògichs. Son els professionals d'aquella empresa, els capdevanters de la munió, els iniciats en els darrers moviments de la nova orientació, els mestres y predicadors qui senyalen el camí, fortaleixen l'esperit y diuen la paraula de vida, y fins els màrtirs de la Causa, promptes a afirmar les conviccions sofrint persecucions y angunies doloroses.

Això creu la multitut, l'immensa y bona multitut. Y axís son, han d'esser, els qui dediquen les seves energies, els seus coneixements, la seva voluntat y la seva intel·ligencia, al conduiment dels partidaris, al desvel·lament dels adormits, a l'ensenyança de tothom, dels amichs y els adversaris. El periodista català, per les circunstancies especials de la seva patria, té de cumplir una missió delicadíssima. A tots els recons d'Espanya hi hà gent qui pretén conèixer y jutjar les idees, la conducta y els procediments de Catalunya a travers de lo que diuen els seus periòdichs. A no tardar gaire, aquests meteixos periòdichs formaràn l'opinió a l'Estranger respecte de les aspiracions econòmiques, polítiques y socials de la nostra terra. Té, donchs, el periodista català l'alt dever d'acceptar l'importancia que la fè de la munió li concedeix, regonèixer tota la responsabilitat que se 'n dedueix d'aquesta situació preeminent, y posarse en condicions de respondre sabiament, patrioticament a les exigencies qu'imposa aqueixa semblant confiança del poble. Del paper que fins ara ha representat la nostra premsa dintre 'l moviment catalanesch, s'en pot treure la conseqüencia del lloch important aont ha d'ascendir a cada nova avensada.

Iniciada l'idea del Catalanisme, en sa darrera manifestació de patria catalana, de nació catalana, sorgí forsosament el periòdich escrit en la llengua de la terra, perque mai serà possible l'existencia d'una col·lectivitat personalisada, individual, única, lliure per lo menys d'esperit, sense que posseeixi la seva parla, qu'espressi directament, amb absoluta sinceritat y precisió lo que pensa y lo que vol. No era natural, donchs, que lo que l'ànima catalana pensava y volía, demanantho en català en les converses y discursos, haguès de divulgarlo en lletres de motllo en els diaris publicats a Catalunya però impresos en castellà. Ni era natural, ni convenient, ni estratègich. Y a Barcelona y a fora de Barcelona, homes de convicció y sacrifici, enamorats ardents de la llengua nadiua, llansaren a la publicitat el periòdich veritablement català. Y aquest fou el medi més important, tant per la constancia com per la rapidesa, empleat pel renaixement y popularisació de la llengua catalana.

Allavores, sí, que la nostra premsa era l'única escola, l'únich llibre, l'únich mestre qu'ensenyava a parlar degudament y escriure am correcció la llengua piopia, a espressar a la catalana les concepcions del nostre esperit, a esporgar de la conversa tants de mots y frases enmatllevades a l'idioma de Castella. El servei qu'han fet els periòdichs de la terra a la parla familiar y pública es ben evident y de trascendental importancia. Tots encara recordem el bon nombre de paraules qu'havíem portat del castellà a les nostres converses, y com semblaven a la majoría estranyes y ridícoles les produccions dels poetes de la primera època, y les rialles y burles de qu'eren víctimes els agoserats que, passant per tot, s'atrevíen a usar vocables ben catalans y espressions de la nostra sintaxis.

Avui tals vocables, semblants espressions s'han vulgarisats, els diu bona part de Catalunya, tots aquells qu'estimen de cor la propia llengua. Y es de notar la rapidesa am que desapareix de la conversa aquell mot estranger que'l filòlech rebutja camviantlo pel de casa, tret dels nostres clàssichs o afillat científicament si 's tracta de cosa moderna, encara no anomenada per cap català. Aquest trevall de propagació es degut en bona part a la prempsa, a n-aqueixes fulles volanderes qui cada jorn visiten la nostra llar, que corren per tota Catalunya, devallant a les valls, pujant a les montanyes, que porten a tot arreu la manifestació esplendenta de la diaria elaboració del esperit català, qui sortosament empeny, avensa, triomfa jorn per jorn.

Aquest sol fet, —qu'aquí dintre y entre vosaltres, ha de pendre un relleu escepcional— demostra als amants de la llengua catalana que la nostra premsa ha d'esser atesa am tant interès y mirament com qualsevol altre medi de pedagogia popular, y significa pels periodistes, que lo qu'ells podríen creure element secundari del seu ofici, inclou avui per vui una importancia grossa, fins al estrem de que de la puritat del llenguatge qu'emplein en llurs publicacions, depèn la correcció gramatical en la conversa del poble. Si deixem a una banda les persones il·lustrades, haurem de convenir en que la munió no té a mà més autoritat amb el llenguatge y altres materies, que les planes del periòdich. Per lo qu'aqueix diu s'han acabades moltes discusions, s'han resoltes moltes dificultats.

Perxò es que jo 'm sent en veres ganes d'endressar unes derreres paraules als patriotes y aimadors de la llengua catalana qui molt abans que nosaltres trevallaren pel renovellament de la nostra parla, per la cultura catalana, per la personalitat y la salvació de la Patria. Admireulos a n-aquells hèroes de la ploma, encesos en l'amor a Catalunya, vidents de l'avenir de la parla y literatura propies, temperaments de sacrifici per l'esplendidesa dels noms dels altres. Poden sentirse ben satisfets de la llur obra. En altre sentit, sos esforsos fóren més intensos y més fructuosos. Les seves revistes y els seus diaris ensenyaren a llegir y escriure a molts de catalans; els qui avui som homes, no tinguèrem altra escola de llengua catalana que les seves planes; en elles, al temps de recobrar l'espressió directa del nostre pensament, comensàrem a sentir l'escalforeta del foch colgat d'un amor patri qui jamai havia d'apagarse; en elles, en aquelles paraules profètiques, que per esser catalanes arribaven fins a lo més delicat del cor, fins a lo més comprensiu del cervell, aprenguérem a fixar l'ull interior per destriar en l'horitzó boirós de l'avenir l'esplèndida diada de la Patria nova.

Acotemlo, el cap, amichs, acotemlo, y saludem als precursors, a tots aquells qu'al principi se llansaren a la predicació en plé desert. El seu triomf es ben manifest. La llengua catalana ne pot estar ben agraida, als periodistes del sigle XIX.

Del *Dr. D. Diego Ruiz,* de Barcelona.

Vitalitat de la llengua catalana

Me proposo donar forma a certes reflexions sobre l'aptitut del català pels estudis filosòfics. Aquest treball meu coincideix ab la constitució definitiva d'una *Fundació Catalana de Filosofia;* — jo no puc donar més que les primeres linies d'un programa. — Se tracta, en primer lloc, d'un problema urgentíssim sobre la *vitalitat de la llengua catalana.* Jo veig la qüestió d'aquesta vitalitat de la manera següent:

I

1. Segons una idea platònica, que tots hem apresa en la lectura del *Cratiles*, els *noms* de les *coses* són les *coses meteixes reduides a llur espressió essencial.* Una *Llengua* es, doncs, un ritme continu ab la *Natura*, determinat pel temperament y per les condicions humanes. Y com sigui que la *llengua primitiva* es l'espressió de la Natura primitiva (vista per la primera vegada pels homes), hi ha sempre un *model* de la nostra parla actual: aquest model es representat clarament per les arrels, d'origen antic.

Hi ha, segons aquesta idea, una vida del llenguatge, determinada per la relació de les paraules AB UN PASSAT MÉS O MENYS LLUNYÁ.

2. Essent la llengua un producte de l'*espressió humana*, es segur que dependeix íntimament de les *necessitats* d'aquesta espressió. Hi ha un continu *motabilisme* de paraules, procés viu de creixensa, ab ses dues fases catabòlica y estabòlica. Cada moment present crea y destrueix paraules. Cada època 's distingeix per l'amplaria que dona a certes paraules, y així es com converteix les *veus vives* del llenguatge primitiu, de l'*onomatopeia primitiva* en signes d'idees corresponents a les necessitats interiors. (Vegi's, per exemple, els cambis y modificacions de la paraula *física;* y els cambis y les modificacions que 'l geni lullià produeix en termes concrets, com el de *lig*, *Intenció*, etc.)

Hi ha, doncs, una vida del llenguatge determinada pels cambis del moment present, per les necessitats efusives de l'època en que 's parla.

3. Jo veig que 'ls dos punts examinats fins ara, impulsaran a l'estudiós d'aquest problema a dues conseqüencies naturals sobre l'*urgencia de conèixer els escriptors dels segles passats* y sobre *la necessitat de respectar les formes presents de l'idioma,* tot lo que l'inventiva afegeix a les veus mortes, tot lo que 'l *geni dialectal* — diriem — conserva, per forta autonomia, dins de les lleis genèriques d'evolució de la gramàtica. — Aquestes conseqüencies són objecte de moltes serioses preocupacions del Primer Congrés de la Llengua Catalana; y jo crec que les tesis defensades aquí per mossèn Costa y Llobera, pel senyor Ruyra, per Joan Maragall, etc., tenen llur fonament en les reflexions fetes fins ara.

Baix el punt de vista filosòfic, doncs, arribem a les mateixes deduccions que ja 'ns eren clares pels punts de vista gramatical y polític: RESPECTE AL PASSAT Y RESPECTE AL PRESSENT DE L'IDIOMA.

II

4. Les especulacions filosòfiques volen una llengua *flexible* y *rica* d'arrels fonamentals. Les idees no poden espressar-se ab paraules, si aquestes no tenen el caràcter primitiu de *signes,* en el sentit platonià esplicat abans. La paraula està sintetisada en les arrels.

El català es una llengua essencialment sintètica.

5. Després d'haver comprovat aquest fet, l'estudiós del problema ara plantejat, no podrà menys de preguntar-se: com es que la llengua *viu?* O millor, com es que *ha viscut* y *està vivint* encara?

Parlem ab massa freqüencia de «llengües mortes», y seria més just parlar quasi sempre de *llengües transformades.* El llatí no ha mort, ha evolucionat; l'arià primitiu ha evolucionat també y viu sempre en els nostres llavis europeus. *Les llengues semblen atretes vers un punt ideal d'evolució, situat en el futur.* L'existencia d'aquest centre de gravetat ens esplica tota l'evolució y tota la vida d'una llengua. Comprovada la vitalitat del català en els temps passats, comprovada la vitalitat ara —en el moment present de metabolisme, sotsmès a la lliure influencia del *geni dialectal*—, la determinació dels caràcters fonamentals de sa *vitalitat futura* representen l'última part d'un problema urgentíssim.

6. Es evident que l'època futura *està influint ara;* y que l'impuls del *geni dialectal* es com una anticipació sintètica del desenrotllament a que pot arribar la llengua de Ramon Lull, l'esplèndida llengua del doctor simbolista, per l'influencia dels esperits *individuals* qui senten fortament la necessitat de donar formes a llurs pensaments. Els autors moderns que més ens han ensenyat a pensar les coses *en llur evolució futura* (Kid, Vells, etc.), també ens parlen de la necessitat de regonèixer *formes mortes* del llenguatge (*survivals*, de Taylor, *residuaren*, de Shering); però fins d'aquestes formes el *geni individual* pot treure profit. Y jo m'enganyo molt si en aquest sentit, no es Lull l'exemple immortal que ha d'imitar-se. Per l'esfors del seu geni, el català del segle XIII arribà a una riquesa y a una flexibilitat d'espressió, a una capacitat per poder rebre les idees generals, com la mateixa llengua llatina.

Una de les més segures proves de cultura que poden dar els fills d'aquesta terra, es el respecte a l'*evolució futura de la llengua*, com estan demostrant respecte *al passat y al present de les paraules.* Y en aquest sentit, no ja les proposicions — Artizà sobre la constitució d'una Academia o Institut, més també les proposicions — Alcover sobre 'l caràcter tranzitori d'aquesta Academia, són improcedents. Baix el punt de vista de l'aptitut d'una llengua per les idees y les especulacions futures y presents, no hi ha consell més *acadèmic* que 'l de Eberard Vögel, en sa carta, recomanant al jovent intelectual de Catalunya la difusió de les obres dels grans mestres y pensadors d'Europa, en llengua catalana.

7. D'aquest modo, la *qüestió filològica* pren un caràcter pedagògic, —d'alta pedagogia nacional— y el firmant d'aquest tema no pot menys d'apoiar l'establiment definitiu d'aquesta *Fundació Catalana de Filosofia.*

De *D. J. Massó Torrents*, de Barcelona.

Conveniencia de l'estudi dels nostres clàssics per la reconstitució de la llengua.

Que s'imposa l'estudi dels nostres classics per la reconstitució de la llengua es un fet de tal evidencia que no cal apoiarlo ab cap demostració.

Es sabut que entenem per classics els que ho són lo mateix per la nostra literatura que per la nostra llengua: abracen els sigles XIII^è^, XIV^è^ y XV^è^. A les darreries d'aqueixa centuria, ab l'unió de les corones d'Aragó y de Castella, comença propriament el llarg periode de la decadencia, que en alguns ordes s'havia iniciat abans. Es cert que la producció en llengua catalana, si bé minva, no s'interromp mai, però se noten tals intrusions en la llengua escrita, intrusions que 's feien de moda y que'ls escriptors prenien de grat, que podriem assegurar, valent-nos de mil fets que 's trasparenten en els documents, que en la durada del periode de la nostra decadencia es quan la llengua escrita ha estat més distanciada de la parlada. Això 'ns portaria a una altra afirmació, que es: d'una manera general, la nostra llengua parlada actual està més acostada a la llengua escrita dels classics que no pas a la llengua escrita de la Decadencia. Pot refermar això el fet de que la sintaxi en la llengua actual parlada, adhuc a Barcelona, no té les influencies del castellà que 's noten diariament en l'escrita.

Els catalans estem naturalment més ben preparats per la lectura y la comprensió dels nostres classics dels sigles XIII^è^, XIV^è^ y XV^è^ que no pas els individus que parlen qualsevol altra llengua neollatina ho estan per la lectura y l'inteligencia dels llurs autors mig-evals. Ho hem comprovat per esperiencia: una vegada 's feia una lectura de la cronica del rei en Jacme el Conqueridor, davant d'un concurs de joves y tots la seguien ab el mateix interès que si 's tractés d'un autor dels nostres dies. Quina altra llengua se trobaria en tal cas tot llegint-se un text del XIII^èn^ sigle? Es pot ser perquè aquell llarg parentesi de la nostra Decadencia, que tanquen el periode Nacional y el de la nostra Renaixença, (durant el qual la producció va minvar considerablement y les infiltracions de la llengua oficial protegida per l'Estat ens empobrien la llengua escrita) va deturar-nos en la via de la transformació del català? El fet real es que 'ns es més corrent y més fàcil als catalans l'identificació ab la llengua dels nostres grans cronistes y grans polígrafs mig-evals, que no pas en igualtat de circumstancies, els castellans y els francesos, per la raó que uns y altres han tingut grans autors que han ofuscat als precedents, autors que han lluit precisament en els sigles en que l'activitat catalana estava a l'ombra. Això 'ns prova l'influencia que pot exercir una literatura intensa no interrompuda en la transformació gradual d'una llengua formada. La nostra, quan li ve la pobresa de producció, quasi se detura o bé segueix sens dalit l'evolució de les llengües germanes.

Si per una banda 'ns trobem allunyats ara de la llengua escrita dels sigles XVI^è^, XVIIe y XVIIIe y per altra banda 'ns trobem en bona disposició per la lectura quasi corrent dels nostres classics mig-evals, com no ha de convenir-nos la coneixensa y la popula-

risació dels textes dels nostres prosistes y dels nostres poetes, que justament se són produits en l'època forta de la nostra historia?

A tot esperit observador no se li escapen una colla de petits fets consoladors al costat dels defectes que popularisa el llenguatge escrit, alguns dels quals han sigut senyalats aquí mateix pel Sr. Ruyra y per Mn. Costa y Llobera. Podem observar, adhuc en la gran prempsa que per força ha de produir-se d'una manera precipitada, les influencies que exerceix la publicació del llibre d'un prosista comarcal y com s'hi fa sentir l'aport que du al lexic. Així mateix, la popularisació d'un autor classic se nota tot seguit en la llengua escrita d'una partida d'escriptors. Els mots *fretura*, *palesa*, *fruir*, *foragitar*, influencies de la lectura dels classics, han entrat en l'us corrent en els periodics y venen naturalment als llavis dels nostres oradors.

L'esperit de renovació y de millorament es fort a Catalunya, y com cap altre poble neollatí se troba tant naturalment disposat pera la comprensió dels autors mig-evals, tenim gran fe en l'influencia vivificadora que exerceixen y exerciran els nostres classics al popularisar-se. Malgrat la seva llarga decadencia, més fàcilment està en el cas de deixar-sen influir la literatura catalana que la de cap altre poble de la terra.

Del *Dr. D. Cosme Parpal y Marquès,* Professor auxiliar de la Universitat de Barcelona.

Poesía popular menurquina

Me sembla que al escriure aquesta comunicació pera 's Congrés Internacional de Llengu Catalana ho dec fer en sa meua parla, que encara record sense que me la hagin fet olbidar els meus molts anys de residencia en la estimada Barcelona. Vuy dir colque cosa de la poesía popular menurquina, coneguda ab el nom de *glosas* y es meu trabay ja *per se* reclama sigui escrit ab es dialecte de Menorca, fill de sa llengu catalana, encara que modificat ab mots y expressions d'altres pobles que com es alarbs y es inglesus tant han influit en aquella illa.

Pot ser degut an assò, es a dir, als distints pobles que han passat per Menorca, com no ha succeit a cap més tros de terra catalana, careix sa meua terra de una personalitat propia, li manca una ànima nèta y definida y es costat d'un caràcter català se troba un homu inglès, es recorts des moros es confonen ab es des francesos y tot adulterat modernament per sa influencia castellana ben marcada an es nostrus temps en que empobrida Menorca per distintes causes té que viure artificiosament, y se troba poblada de gent forastera quin grupu principal el constitueixen militàrs y empleats. Avuy sembla que renaix es caràcter menurquí.

De tots modus, ab tot y aquest aplec de influencies y elements ètnics, Menorca encara conserva formes dialectals no corrompudes, costums característiques y propies, institucions indígenes, ab una paraula, colque cosa perque encara es pugui dir: assò es menurquí.

Ses *glosas* són un exemple de lo que dic; més encare, ses glosas són l'única poesía genuinament menurquina, de ses poques mostres de nostra literatura, avuy més morta que may ja que es literats de Menorca, colqun d'ells de gran valua, com En Ruiz Pablo, no escriuen en menurquí sinó en castellà. Quan jo era atlot em recorda se cultivava més es dialecte de ma terra, fins a publicar-se periòdics en menurquí, però avuy tot es castellà menos ses glosas.

Què són ses glosas? Per compendre aquesta poesía popular hi ha que fer composició de lloc, conèixer es glosadors y veure aont y com glosan.

Es glosadors són gent d'es poble, pagesos, que molts d'ells no saben escriure, mariners, que no coneixen ses lletres, ferrés, carretés o fustés, que no tenen instrucció. Hi ha que cercar-los, no a Mahó, ciutat cosmopolita, sinó a la pagesia o en colque poble de s'interior de s'illa, principalment a Alahó, terra clàssica de glosadors, perque tal vegada es, també, poble clàssic d'es vi menurquí, ja que es vi y sa guiterra van inseperables des glosats. Hi ha glosadors, també, a ses poblacions grans de Menorca, però es que escriuen y fan imprimí gloses per vendréles, no són propiament glosadors, sinó desgraciats versificadors que aprofitant qualsevol fet, unes eleccions, unes festes, etcètera, escriuen versos ab forma de glosas que vènen després pes carrés.

Aquests no són glosadors, ni glosas lo que fan, perque ses glosas no són fetes per un poeta sol, són fies de sa baraha entre dos o més glosadors, sense preparació, improvisant y cantant ses improvisacions, que no se escriuen y, en general, se perden.

A vegades es lloc hont se glosa es una taverna. Es taverné, mirant es seus interessus, cerca dos glosadors y anuncía per un dia determinat, casi sempre un dissapte, es glosats. Y entre ses botes de vi, mitg a les fosques, ab quatre taules mal fetes y dues dotzenes de cadires, se seuen es glosadors un devant s'altre, y en mitg d'ells es guitarré, y comensen a glosà sobre un tema que es taverné es li dona quan comensa sa festa, animant ses glosas ab gots de vi, ab que obsequía a n'es poetes populars.

Però ses verdaderes glosas, ses més inspirades, són ses que es recitan an es llocs, al camp, per pagesos, quan tot es alegría, no ficticia, sinó alegria veritable, que donà sa festa des segà, ses mesurades, ses purquexades, etc. Són festes ab que es pagesos celebren una bona anyada, es fruits de trabais de tot un any. Devall ses purxades, asseguts en terra o en bancs de pedra o demunt selles o ubardes, o en tamburets de bove, entre fandango y fandango, entre cansons bilingües, de tonada semblant a sa jota, sa escolta an es glosadors que acompanyats de sa guiterra comensen ses seves glosas ab imprecacions com aquesta:

Déu me dó sabiduría
pera poderme esplicà...

y tot-d'una ve sa enunciació de lo que serà glosat y comensa sa *escomesa*.

Ses ventatges e inconvenients des matrimoni, si es milló sé pagès que mariné, si sa dòna es bona o dolenta, si hi ha Déu, y tants altres asuntos, són ses tesis de ses glosas. Comensa es primer glosadó una glosa, que rebat s'altre, contestant aquell an aquet y de aquesta manera se va glosat, se va de escomesa a escomesa, sempre ab es rum, rum de sa guiterra, es passa sa bota de mà en mà y s'aprovació des públic. També hi ha glosats, no ja en forma dialogada, sinó dramàtica. Me contava un amic meu, no fa gaires dies, que aquet istiu, va presenciar ell un glosat de set glosadors que representauen marit y mullé, pares d'un y de s'altre y un capellà.

Són, idó, es glosats verdadés torneigs poètics populars, barahes literaris entre dos inspirats, verdadera poesia popular, que viu entre es verdader poble y conserven tot s'aroma, tota s'ingenuitat d'una poesia primitiva, sense cap refinament retòric, ni pretensió poètica.

Sa forma de ses gloses es, també popular. Són versos de vuit sılaves cada un, formant cada glosa una estrofa de sis versos de rima consonant, ab predomini dels consonants més fàcils de trobà, y que rimen casi sempre es primer vers ab es quart y quint y es segón ab es tercé y sext, com es pot veure an aquesta glosa de l'amu Gaumés, famós glosadó que hi va havé a Menorca:

A sa llengua, si es prudent,
Pren gust qui la pot sentir
Y en veritat podem dir
Qu'es un perfecte instrument
Y no n'hi ha de més dolent
Sinó s'en saben servir.

Aquesta glosa demostrà que no hi manquen filosofia a ses gloses, com tampoc falta ingeni an es glosadors.

Com a ingeniós fou molt conegut a Menorca, y encare hi ha recorts d'ell, un glosador d'es Mitjorn-gran o de Ciutadella anomenat Joseph Vivó, ferré d'ofici, quan era jove però que 'l va tenir que dexà, perquè patía de tremoló, com ell mateix esplica en una glosa publicada per D. Bernat Fabregués en es seu *Llibre des glosats*, folleto del any 1868. Com no podía trabaà anaua de poble en poble y de lloc en lloc demanant caritat ab gloses com aquesta:

L'amu, Déu mus dó bon dia;
M'haureu d'afegí a n'es tròs
Qu'anit m'es nat una fia;
Una y tres que ja 'n tenia...
No es mal de roegar s'òs.

Va ser tal sa fama que tenía de glosador per tot Menorca, tants quants eren sos triunfos an quants glosats prenía part, que hi va havé un glosador, diu sa tradició, que de Mallorca, va cercar a En Joseph Vivó pera desafiarlo y al arribà a câ seua se trobà ab sa fia, a qui saludà ab aquests versos:

¿Seríau vos sa fia
De mestre Joseph Vivó
D'aquell que té tremoló
Y quan dorm sempre somía?

Y sa jove menurquina, tant llesta com son pare, li contesta:

Ja podeu tenir per cert,
Que m'han causat argunía,
Perque som sa seua fia
Per defensarlo si pert
Que sab més ell quan somía
Que vos quan estau despert.

Sas glosas són antigues a Menorca. No se es seu origen puix com són poesia popular no se escrivíen y si colquna se ha escrit han sigut poques y les que he trobat no són més vees que de mitg sigle enrrera. De tots modos jo crec que s'antigüetat de ses glosas es més gran. Una de ses més antigues que conec es sa que té per asunto «La cassada de la serp a la Mola de Mahó, l'any 1805».

De tots modos tinc de fe present que no he acabat sa meua investigació personal sobre ses glosas. Casi bé ara la comenso y aquesta comunicació no es un estudi sobre dita poesía popular. Sols le he feta per donà a conèixer aquest genre de poesía an es honorables congresistes y perquè hi hagi una veu menurquina, que recordi a sa llengu catalana que ella es la mare des rallà de sa meua terra, com catalans foren sos primers pobladors, quan Menorca deixà de ser sarracena, com diu nostre gran Montaner y proven es documents de nostre Arxiu de la Corona d'Aragó.

De ***Mn. Llorens Riber y Campins,*** Catedràtich del Seminari de Palma de Mallorca.

Missió dels escriptors en quant al manteniment de la puresa y unitat del català

Me sab greu haver de parlar en aquesta honorable assamblea, en aquest concili ecumènich de la llengua, jo qui lo millor que hi podia dur, era atenció y silenciós entusiasme. Me sab greu haver de parlar jo qui rès ne sé, y quan no més es instint, l'instint del aucell qui reprodueix les mateixes tonades dels pares, el qui ha posades sobre mos llavis en català de Mallorca, cançons d'inesperiència. Me sab greu per vosaltres y per la llengua la poca autoritat de ma veu; però, puis ho heu volgut, vet 'aquí lo que, a mon curt entendre, hem de fer els escriptors pel manteniment de la puresa y unitat del català.

Les llengues son organismes vius qui tenen sempre seguit, mancabaments y creixenses. La llengua camina ab el pensament, costat per costat, y sols amb el consorci de la llengua, el pensament se coloreix y vibra, se dilata y puja a vida eterna. Molta cosa pert la llengua a lo llarch d'aquest pelegrinatge, am l'ús constant les paraules se destinyen y perden llur eficàcia feconda. Les ne pren com a un ciri qui fa claror y acaba per morir consumit dins sa pròpia flama. Però, no es l'ús tot sol lo qui més la consumeix y la gasta. La mutabilitat, condició vital de tota llengua, se converteix en principi de descomposició el més eficaç y directe, sempre qu'una llengua viva estiga subordinada y sia sirventa d'una altra; y sobre tot, quan li manca l'aliment vigorós de la pròpia cultura literària. Llavors s'hi fan suplantacions de paraules y formes, el lèxich s'embordeix y molt més encara la sintàxis; se desmembra l'unitat y s'enfondeixen més de cada dia les discrepàncies dialectals. Un mal vent de ponentada corsecà el pensament català en sa més vasta y densa esponera: el llorer de les cròniques, el roure cívich de les lleis, l'eclosió ideal dels stramps, la floració metàlica dels cantars de gesta. Y després de passats tres segles de desconeixensa, trobam, are qui se refermen les antigues relacions, un misteri de vitalitat dins la llengua qui se es conservada una en totes les regions catalanesques, com els rossinyols qui muden de ploma cada any, però refilen sempre, devall l'eura negra, llur mateixa cançó de maig.

La restauració de tota llengua es la tasca de sos escriptors. A nosaltres qui confiam a la robusta inmortalitat de la paraula escrita la vibració d'una estona; a nosaltres qui agafam per les ales palpitantes l'emoció momentània plena de ritme, y la feim gemir eternament dins la cavitat sonora de l'estrofa, ens toca retornar el bell catalanesch a sa puresa primitiva.

Am dos elements de restauració podem contar. Am la part vivent del llenguatge refugiat al cor de les pagesies; y am la part que 'n diriem arqueològica qui dorm un somni de segles en prestigiosos còdices quatrecentistes.

¿Ahont, donchs, la trobarem la puresa anyorívola del bell catalanesch? Hem d'anar a cercarla a l'ull mateix de la font; es precís anar a beure allà ont s'escola, ample y únich, el riu subterrani, pare de tots els reguerons dialectals de la llengua catalana, cal

acariciar *am mà diurna, am mà nocturna* segons el precepte horacià, els monuments d'arqueologia literària que 'ns romanen. Deya a una altra part, parlant del bell llibre «La Nostra Arqueologia Literaria» del amich Matheu Obrador, poch ensà, poch enllà, que la primera demostració de la nostra literatura renascuda fou casi exclusivament històrica, que la primera que s'extremi fou la corda de pàtria, y que lo primer qui se mogué en la gran sala alegòrica de que parla el vident de «L'Harpa», foren les banderes y els negres cavallers de ferro qui alsaren llur poderosa llansa. Però, aquest vent de resurrecció no més fecondà y feu nàixer un gran planter d'englantines feudals y violes floralesques: planter superficial y feble, sense prou saba històrica ni poética qui s'es mort sofocat dins una ufana vegetació novella. Allò va esser simplement un renou de ferramenta bèlica remoguda, una reviviscencia fosforescent de formes arcàiques, un despertar soptós a brusques campanades de somatent o a un crit agut de «Via-fora». No hi hagué filtració ni compenetració lenta y definitiva; fou com una festa pòstuma del feudalisme extint. Am la gran frissor, els almogàvars apenes tengueren temps de posarse l'àgil armadura, els cavallers deixaren el bell palefrè; les damisel·les blondes sortiren amb els grans ulls blaus tots oberts, y am la petita boca carmesina tota esbadocada, y ab l'horari dins les mans innuptes y blanques com una hòstia sagramental; y els trovaires am l'arpa convulsa y un romans enamoradís mal florit sobre llur boca exàngüe.

Quan dich això, no preconís precisament una restauració arqueològica que tantmateix no arrelaria y mal compresa com es, no transportaria l'emoció fins a l'ànima popular. No es que jo vulga que resurgesca el lèxich, molta part del qual es ja morta, y avui per'vui no li podem preveure resurrecció. No es el lèxich qu'hem de ressucitar, es més tost la sintàxis que es el segell d'independència, la sintàxis que es lo que perfila el contorn gentil y la fesomia de la bella Dormenta tota voltada de la blonda irradiació del or de les miniatures quatrecentistes.

No seria jo qui volgués tancar l'ufanosa generació *noucentista* dins un sepulcre gòtich y devall un epitafi. No convé accentuar la nota *purista* en el sentit d'inmovilisar y momificar el llenguatge. Cal que cresca en robusta sanitat, sincrònich a totes les palpitacions de l'època. No escapsem l'ull de la planta viva, y donem per ben admeses ses naturals evolucions. Tota literatura es l'oracle vivent de l'època qui marca en ella l'hurpa tirànica com un encuny d'autenticitat. ¡Quina petja de més fons no obrí en l'antiga literatura nostrada el cavall heròich del almogàvar coronat qui se digué Jaume I, o el trident neptúnich de Rotger de Llúria qui somogué tot el Mediterrà! Y si la nostra literatura actual ha de ser l'oracle d'aquesta germinació inmensa de somnis y esperances, d'aquestes aures de Thabor qui 'ns escabellen, no pot estacionarse ni contentarse am lo qu'ha trobat fet. Ha de enfilarse més amunt y s'ha de extendre més vastament cercant alta llum y atmosferes amples. ¿Quins mots hi hà en el diccionari, viu o mort, que puguen revelar aquest quelcom de gran qui batega, aquest somni d'Hèrcules infant que conforta el front de la nostra rassa estrènua? Se removen els antichs sepulcres amb ànsies d'infantement... y es precís que la nostra llengua forgi mots de sagrat entusiasme per l'oda pindàrica ab que 'ls nostres fills coronaràn el front de «L'Hèroe» qui vendrà entre un inquiet y seguit vibrar de palmes èpiques.

Hi hà una part de la llengua qui conserva encar'ara inviolada sa frescal y altiva y boscana puresa; llengua franca d'opressió, qui no es estada may catalogada ni ha sentides tortures acadèmiques, llengua a la qual negú dictà lleis com a la mar y'l mestral,

y qu'encara dú sobre les ales papallonejants la pols daurada de la virginitat y de l'independència. Aquesta part de la llengua, aquesta branca viva y verdejant es la que am preferència s'ha de plantar dins els solchs de la nostra cultura renascuda. El qui inicià aquesta orientació encertada fou Mossèn Jacinto Verdaguer, y aquest es son mèrit suprem. Més que sos bramuls de Tità qu'aixorden la caverna primitiva aont forjava, a colps de martell volcànich, les alexandrines estrofes de «L'Atlàntida», viurà inmortalment sa veu de tórtora rústega qui canta dins sos versos populars y dins sa prosa angèlica banyada de rou y de lluna de pagès. Jo no sé quin germe vital, quina força íntima tenen aquestes paraules florents en boca de les pagesies. Mistral, sobre les ales de sa llengua vilipesa, parlada per pastors y gent de masia, arribà a la branca qui mostra el fruit de l'inmortalitat. Robert Burns, el carreter poeta qui se 'n feu un breviari de les cançons populars de l'Escòcia, deu sa virulència feconda y espressiva a la saba opulenta del llenguatge popular y viu que, quant se parla, fa venir als llavis les idees y les rimes, y suscita la música, que es l'altra ala brunzent del cor del poble. Tant es ver lo que dich, que quan Burns anà a Edimbourg, y fou festejat arrèu dins els primers salons, per procers y lletrats, y volgué evitar, per mantenirse a l'altura de la gent de moda, les locucions de la dura Escòcia, aquell son sentiment poètich qu'esbrellava y cruixia la duresa de l'escorça qui l'empresonava, va esser gastat y malmenat miserablement per ses pretensions burgeses.

D'aquest llenguatge viu y vivificador, n'hem d'admetre tot lo bò y acceptable duyt pel temps, tant com n'hem d'excluir lo malament supplantat, aplegant am sana selecció tot lo bò de les tendències dialectals sense rebutjarne cap radicalment. Totes les aufanes del italianesch multiforme desembocaren pels tercets de la Divina Comèdia qui estrenyien dins sa tríada simbòlica, com la serp clàssica el cos de Laocoon, la poesia dels sigles moderns; y a través dels quals tercets cairetjats per les flamades infernals, la barca de Caró subterrani treginava silenciosament, a colps de rems muts, l'antiga poesia a les riberes de l'Etat moderna. Am les flors més esquisides de les simultànies brostes dialectals qu'arreu, per les encontrades d'Itàlia, entorn de la soca matriu, goixaven y creixien, va teixir el Petrarca, amagrit d'amor dins sa corona de llorer capitolí, la garlanda perpetual de poesia que perfuma y perfumarà per segles de segles, la casta memòria de Laura, l'immortal avinyonesa. Això s'alça, aprofitantho tot, am la lentitut de les obres eternes l'unitat plena y autòctona d'una llengua.

Y vet'aquí, senyors, que cercant la puresa ens hem trobat en l'unitat del llenguatge perque precisament lo que deturpa y embordeix un idioma, es lo que trenca y disgrega s'unitat originaria y familiar. Al invocar però aqueixa unitat, afegiré encara insistint, que no me fas solidari d'aquell exclusivisme romà qui ruava 'l front amb estranyesa, trobant en l'abundosa prosa de Titus Livius un regust de *patavinitat.* Per ventura si enfondissem la qüestió trobariem que més que la veu y l'espasa dels Césars creà el món romà l'Història del escriptor Paduà, l'obra més educadora qu'ha produida el cicle d'or, y per la qual hi cola llet enconadora d'hèroes. Precisament això es lo que voldria jo: que 'ls nostres escriptors duguessen aferrada la farum natal; les opaques frescors dels rius petits y de les sagrades fonts conegudes, les claretats profondes, el vèrtich y la neu, reis tirànichs de les altituts montsenyenques, qui fan rodar amb un buf de sa boca, els cervells dèbils y cremen els cervells impotents.

Tots nosaltres hem duita aquí la fraternal escomesa d'una o altra regió catalana y simbolisam la més alta trascendència social d'aquest acte, l'unitat del idioma. Que perduri eterna la catholicitat de quatre milions catalans que combreguen en l'unitat sacrosanta del llenguatge. Aquesta llengua es estada la percinta que ha conservat units a través de l'història y de les distàncies els qui aprengueren el català de boca de Ramon Lull y Fra Anselm de Turmeda, els qui l'aprengueren de Ramón Muntaner y Ausies March, els qui el reberen de nostres navegaires, o l'oiren de boca dels guerrers. Altre temps, pogué Fra Vicens Ferrer passejar la paraula catalana per tots els nostres territoris sense que sonàs, p'en lloch, com a cosa externa. Tres segles d'opressió forastera enfondiren les discrepàncies dialectals; y en vuitanta anys d'acció comuna hem rescatats milenars de paraules, ens hem redimits de milenars de barbarismes, y la nostra producció es pujada com ona vasta, ona invassora.

Jo vench de Mallorca, illa de fondes diafanitats. La gloriosa mar dels catalans la volta de riure etern; la mar qu'es l'anell nupcial d'aquella terra. Serenitat allà vola sens núvol. Devall aquell cel indulgent tot idioma s'hi coloreix, s'hi suavisa y s'hi velluta. Allà la llengua llatina degué perdre l'encarcarament del llatí romà, massa influit pel *regere imperio populus* encarcarament que tant desagradava a Heine. Lluny de contagis, sota les oliveres glauques, potser s'es conservat, dins la llum, el *pus bell catalanesch del mon*. Els catalans de Mallorca eus aportarem el llenguatge parlat allà, vullaulo admetre y benvolents establirhi cambi; y d'aquí 'n brollarà la puresa y l'unitat originària. Vull tancar mon parlament amb una clau d'or, repetint lo d'En Mistral, als trovadors catalans: «Am la mà dins la mà, arborem el vell parlar romà. Això es el signe de família, això es el sagrament qu'uneix els fills als avis, l'home al terròs; això es el bri d'herba qu'aguanta el niu dins la branca. Guardians intrèpits de nostra llengua gentil, guardemla franca y pura y clara com l'argent perque tot un poble aquí s'abeura, que quan un poble cau de cara dins l'esclavitut, si conserva sa llengua, té la clau qu'obri el pany de totes les cadenes».

He dit

De *D. Manuel de Montoliu,* de Barcelona.

Moviment assimilista de la literatura catalana en els temps moderns. Conveniencia de que 's fassin moltes traduccions i esment ab que cal fer-les

Quan se considera la immensitat del moviment literari dels nostres dies, la febre aguda de producció que en totes les nacions civilisades ve a renovar com una onada incessant la corrent inagotable de les idees; tota aquesta gamma infinita de tonalitats de pensament que en llibres, revistes, periòdics, follets, etc., reflexen la santa inquietut del treball intel·lectual, en aquest sigle, més intens, més violent que en cap altre; quan se considera tot aquest món de formidable activitat que remoreja al voltant nostre; i per altra banda ens aturem a mirar el reduit nombre d'intel·ligencies que en la nostra terra fan heroics esforsos pera extendre i fer conèixer aquesta massa incalculable de producció espiritual a un poble com el nostre, fa poc temps tant adormit, tant allunyat de l'Europa culta, ens corprèn un descoratjament momentani devant de l'immens treball de vulgarisació literaria que resta a fer i de les migrades files dels nostres intel·lectuals aptes i armats pera aquesta empresa.

Junyir en un esforç comú l'ànima catalana, encara no del tot desperta, al carro triomfal de l'Europa intel·lectual, pera que el seu esforç junt ab el dels altres pobles el meni victoriós pels camins encara no esbrossats dels nous ideals, es una obra de titans, una empresa secular. Pera assolir aquest generós propòsit i evitar que'l nostre esperit nacional, tancant-se als aires de fòra, visqui, com nou Narcís, en una estèril contemplació de sí mateix, no hi ha cap medi de tant gran eficacia y de tant immediata aplicació com el que ofereixen les traduccions.

Aquestes venen a ser com gentil volada de coloms missatgers que s'escampen per tots els àmbits de la nostra terra, anant a portar noves de terres llunyanes, i recordant-nos a tots continuament que no hi som sols al món, que estem voltats de milers d'ànimes que pensen i senten com mai hauriem pogut pensar y sentir nosaltres y qui ens ofereixen ab llur pensa i llur sentiment una riquesa espiritual abans desconeguda. Oh, el gran valor educatiu que té aquest fet senzill de saber que lluny de nosaltres hi ha un altre poble ab una ànima que ens es desconeguda! Ab quin fervor ens acostem posant en contacte les nostres distintes forces, fent l'intercambi de nostres distints tresors espirituals! I després, quina sensació d'homes nous esperimentem dins de nosaltres! Quines noves energies se 'ns desperten davant de la nova visió del món encomenada en el sagrat contacte intel·lectual dels dos pobles abans allunyats!

Aquesta íntima comunió espiritual entre tots els pobles civilisats, tant característica dels nostres temps, se pot assolir també en part ab la coneixensa de les llengües estrangeres.

Aquest ha estat el medi del que fins ara s'han valgut ab preferencia els intel·lectuals de la nostra renaixensa. Es un instrument de cultura exclusiu de l'*élite.* I es de desitjar que'l seu ús se propagui i s'afirmi cada dia més en 'ls nostres cenacles literaris. Car no n'hi ha prou ab la coneixensa de les dues o tres llengües estrangeres més di-

vulgades; es precís anar de dret a l'estudi i perfecte maneig de les llengües mortes, sobre tot les clàssiques.

Però la coneixensa de les llengües estrangeres, tant indispensable als intel·lectuals pera la plena comprensió de l'ànima dels altres pobles, no es instrument de cultura proporcionat a l'alcans de la massa, pera fer-la arribar a participar d'aquella comunió universal de les idees. A la massa se li ha de donar preparat i esmicolat l'aliment espiritual de l'art pera que 'l pugui degudament digerir i assimilar-sel al seu organisme. Les idees elaborades per les civilisacions, que la massa accepta com mestres, s'han de conjugar en el mateix verb ab el qual ella revela'l seu sentir i el seu pensar; s'han de transfundir dins les formes originals receptores del seu esperit; i únicament així, transformant-les de materia estranya en materia assimilable, es com s'arribarà a convertir-les en sang de la propia sang, en forsa viva i apta a contribuir a la creixensa i desenrotllo de l'organisme de la societat.

Aquesta es l'obra del traductor, ell treballa en aquest comerç intel-lectual de tot el món; multiplica els cambis i es en resum un dels més nobles educadors del seu poble.

Però entrem ja en l'esfera de la pràctica. Demostrada ja la trascendental importancia que té la tasca de traduir dins de qualsevol literatura i sobre tot en una com la nostra que tant necessita aixamplar els seus horitzons pera orejarla ab els aires regeneradors de l'espiritualitat universal i superior dels pobles cultes, veiem ara de reduir a preceptes clars, senzills i concisos l'ideal que 'ns guia en la nostra febre de transplantar sense interrupció al nostre terrer les flors supremes de bellesa i veritat de totes les civilisacions.

Però abans d'esposar aquests principis pràctics del *metier* de traductor, adaptats a les circumstancies especials del nostre estat de cultura, no serà de més fer una observació general que jutgem de gran conveniencia. Hi ha en general la creencia de que la tasca del traductor es cosa sense dificultats i que no més ab que ell traslladi ab una certa fidelitat el pensament de l'autor traduit, el mirament i l'escrupolositat ab els que hagi complert el seu comès són cosa secundaria. Doncs bé; s'erra llastimosament el qui això pensa. L'influencia d'un autor, sobre tot si es clàssic, capdal, en una literatura, no pot exercir la seva influencia complerta en el pensament d'una cultura estrangera sinó ab la condició indispensable de que trobi un esperit plenament comprensiu, ric de simpatia, vibrant d'esquisida sensibilitat que fassi el miracle, car miracle es, de transformar el valor mental i sentimental d'aquell en el valor mental i sentimental del món dins el qual el vol transplantar. I penseu que són tants en qualsevol país els esperits selectes, posseidors d'aquest dò meravellós de simpatia transformadora, que siguin capaços de realisar a la perfecció aquesta transmutació de valors? Car si molt anavem a enfondir la present qüestió trobariem al cap d'avall, això: que Traductor es Crític. I l'historia de la literatura universal ens ho confirma plenament. Carlyle a Anglaterra, Mme. Staël i Gerard de Nerval a França, Lessing a Alemanya, Leopardi a Italia, Moratin a Castella, grans traductors, foren ensemps grans crítics. I es que l'esperit crític es la primera condició essencial de tot bon traductor; els instruments mentals de la percepció es menester que estiguin ben afinats en el traductor pera que pugui enfondir en l'ànima complexa de l'autor, i desentranyar, pera que cap d'ells se deixi arreconat a l'acte de la transplantació, tots els infinits elements constitutius de la seva personalitat qui li donen lo que volem significar per les paraules, *tò, estil, manera, complexió*, *fesomia*. I no són aquestes solament les dificultats del traduc-

tor. No es solament l'esperit crític lo que se li exigeix. Aquest esperit el necessita en el primer moment de la seva tasca, en el moment plenament comprensiu de l'obra que va a traduir, quan el traductor se troba en el primer estat passiu preliminar. Però quan comença el segón moment, el traslatiu, quan passa a l'estat actiu, quan passa a la transformació efectiva de la cosa transformable, llavors necessita tenir no ja esperit crític, sinó esperit creador. Què es el traductor sinó un segón creador, un re-creador? L'obra s'ha de refer; ha de passar per un segón procés de construcció, per una segona evolució, pera adaptar-se degudament a les noves condicions de la llengua que se l'apropia. I si el traductor no posseeix alguna guspira, no més que sia una guspira, del foc sagrat del poeta, si ell, dintre dels límits que naturalment li imposa l'horitzó determinat en que 's mou la creació de l'autor, no pot assolir una llibertat d'acció espiritual que 'l fassi retrobar d'esma el fil de l'invenció d'aquest i abandonar-se a la seva volada intimament identificat i confós ab l'inspiració del creador, fallarà infaliblement en la seva missió, i la seva obra no serà més que un geste simiesc i risible volent reproduir un model insuperable. Ningú dubtarà doncs devant de les raons esposades de la dificultat extremada de la tasca del crític. .

Anem ara a la esposició dels preceptes anunciats:

I. La forma més convenient i més urgent sobre tot de les traduccions que a Catalunya se fassin es la de les Biblioteques populars i econòmiques. Ne tenim una bella mostra en la «Biblioteca popular de l'Avenç» qui ofereix de temps en temps a totes les intel·ligencies els enèrgics estimulants continguts en totes les literatures fortes del passat y del present. Encoratgem, doncs, l'obra d'aquestes Biblioteques.

II. No havem de desmayar fins tenir traduits en català modern tots els llibres de les literatures clàssiques, tenint en compte que lluny de prescindir de les bones traduccions antigues, ens hem de servir d'elles com base ferma d'una nova traducció. Ningú qui vulgui avui, per exemple, traduir la Divina Comedia, pot prescindir de l'admirable traducció den Jaume Febrer.

III. S'ha de deixar establert com únic procediment honrat de traducció el traduir directament, en tots els casos possibles, de la llengua originaria de l'autor. En obres escrites en castellà, portuguès, francès, italià, anglès y alemany entre les llengües vives, i en llatí, grec; arab, hebreu i sanscrit, entre les mortes, una traducció de traducció es un disbarat imperdonable.

IV. Se pot permetre en casos determinats *excepcionals* adoptar, ademés de les universalment admeses, paraules i modismes estrangers que o be són intraduibles o be contribueixen a donar al significat un color o un caràcter que 's destruirien per medi de la traducció. Per exemple: *soirée, toilette, trousseau, speech, flirt*, etc.

V. Ens havem de valer ab gran astucia en les traduccions de totes les ocasions qui se 'ns presentin pera reencarnar en la nostra llengua moltes paraules i frases arcaiques perdudes absolutament en el llenguatge corrent modern. Un cas que pot servir d'exemple es la partícula *car*, morta encare no fa dèu anys i que gracies a la perseverancia ab que l'han usada alguns escriptors cultes torna a esser paraula viva en la nostra literatura. Per això es molt convenient traduir obres escrites en un medi ambent de maneres artificioses i cortisanes, pera que l'ús d'aquestes paraules arcaiques que escauen a l'ampulositat i afectació de l'estil d'aquests llibres, vagi introduint-se en la nostra literatura d'una manera insensible i poc violenta.

VI. Adaptar a les lleis i a l'esperit de la nostra llengua tots els noms de proce-

dencia savia qui designin objectes moderns d'utilitat general o de recreació, de que tant abunda la novela contemporania. Escriure i dir: *telègraf*, *telèfon*, *cinematògraf*, *kilòmetre*, *hectòlitre*, *termòmetre*, etc., o si 's vol, pronunciant-les ab accent plà.

VII. Ens hem de llensar resoltament a inventar quan ens trobem davant de paraules estrangeres que per virtut de la nostra esclavitut llingüística copiem directament sense assimilar-les a l'esperit de la nostra llengua. Moltes d'aquestes paraules són noms designant objectes moderns que suposen un gran refinament en les costums socials. Aixi havem de rebutjar rodonament, p. e. les paraules *manguito*, *sombrilla*, *peineta*, *polvos*, *saludo*, *recibidor*, *dulces*, i dir p. e. *maniguet* o *manigó*, *ombrel·la, pinteta*, *pols*, *salut*, *vestíbol* o *avant-sala*, *dolços*.

VIII. No tenim d'esser en les traduccions massa esclaus de la lletra, però no usar tampoc d'una llibertat excessiva fins al punt que tot i conservant l'intenció i el sentit de lo traduit, destruim la contextura interna de la frase original i 's perdi, en virtut de la transformació infligida pel traductor, la personalitat d'espressió distintiva de l'autor que traduim.

IX. En les traduccions d'obres en vers tenir per norma general que es millor fer-ne una traducció fidel en prosa, per la raó de que podrà seguir d'una manera més fidel el sentit dels versos sense estar lligat per les trabes del ritme i de la rima. No més en casos excepcionals i quan el traductor es poeta ell mateix, se podrà atrevir a plantar cara an aquestes grosses dificultats que suposa fer una traducció fidel en vers.

Moltes més observacions pràctiques podriem afegir a les esmentades. Però apart de que la serie de regles pràctiques possibles es realment inagotable, crec haver-ne senyalades sinó totes, algunes al menys de les més importants, ja que 's refereixen totes a interessantíssims problemes qual solució capfica i peocupa al traductor català que ab conciencia vol complir ab la seva missió. Es la pura esperiencia personal la que m'ha dictat la selecció que he feta i esposada d'aquests casos problemàtics que tant sovint se presenten en la tasca de traduir. Jo he presentat les solucions que he cregut més encertades. Ara que quiscun de vosaltres jutgi sobre llur justesa.

Són incalculables els beneficis que la nostra llengua pot obtenir de les traduccions fetes ab conciencia. La literatura aixampla considerablement l'horitzó de l'esperiencia quotidiana que fem de la nostra llengua parlada. Moltes deficiencies de la llengua catalana filles del seu estat d'impuresa actual ens passen desapercebudes en la vida corrent de cada dia mentres conversem familiarment entre nosaltres; i es segur que la majoria d'elles no haurien mai estat subsanades i haurien persistit en llur funesta influencia si no haguessin pogut ser notades i meditades en el transcurs d'aquesta altra conversa serena, reposada i silenciosa que la ploma del literat o poeta copia de llavis dels sers creats en la seva fantasia o que sosté ab les seves potencies despertes devant l'espectacle del món. Doncs bé; així com la literatura en general ens ofereix un suplement molt important de l'esperiencia de la llengua parlada, així mateix la traducció d'una literatura estrangera ens ofereix un altre suplement, un altre engrandiment del camp de l'esperiencia de la llengua literaria indígena. En altres paraules: El camp de l'observació y de l'esperiencia de la llengua comensa per la parlada, la viva, la corrent; se continua i s'amplia en la literatura, i en la llengua escrita; i's continua i amplia un cop més en la literatura estrangera traduida a la llengua propria. Molts problemes etimològics, molts problemes sintàctics de difícil solució, molts problemes d'espressió, ab els quals no acostumem a topar-nos els escriptors en la producció original de nostra llengua,

perque instintivament fugim de certes modalitats de pensament i d'espressió que no podem encaixar fàcilment, per la raresa ab que 's presenten, dins el marc fixo de la nostra mentalitat atàvica, molts d'aquests problemes se susciten ab gran freqüencia en la tasca del traductor, el qual se veu precisat a resoldre-ls, venint així per via indirecta a augmentar i a enriquir el fons espressiu de la nostra propria llengua.

La llengua catalana estancada durant quatre sigles necessita ab urgencia una readaptació complerta a la complexitat de la vida del pensament modern. Podriem comparar-la a un infant qui s'hagués dormit durant molts anys, i no s'hagués despertat fins a ser un jove. Què passaria llavors? Que aquell home, havent conservat tots els instints de la seva infantesa, se trobaria devant del món sense saber ni poder aplicar les seves forces i les seves facultats a les circumstancies de la seva nova condició i a les exigencies noves que l'imposa la vida que 'l volta. Aquest exactament es l'estat actual de la llengua catalana. Ab les seves qualitats atrofiades, se troba, al despertar del seu sòn secular, si no impotenta, al menys insegura i feble pera aplicar la seva potencialitat a les exigencies noves que l'imposa la vida del modern pensament. Què, doncs, més indicat pera assolir aquesta readaptació urgent i transcendental que l'exercitar-se incansablement en encarnar dins els seus teixits orgànics la sang glatidora i feconda de les literatures cultes actuals qui arrosseguen, pera nodrir y plasmar tots els membres de l'organisme social, els glòbuls vitals del pensament modern? No hi ha dubte, doncs, que les traduccions estàn investides en la nostra literatura d'una missió trascendentalíssima; la d'instrumentar la nostra llengua pera l'espressió justa i complerta de la nova esperitualitat del món civilisat; en un mot, la de modernisar la llengua catalana.

Es precís, doncs, entrar de ferm en la nova via, en aquesta segona etapa de la comunió qui s'està elaborant entre nostre esperit nacional i el dels altres pobles cultes. No es prou que 'ls nostres intel·lectuals sien ànimes modernes i que combreguin en els ideals de l'hora present. Es precís que tots ells vestint-se l'humil hàbit de l'obrer (qui realment es una túnica sacerdotal) vagin a pastar treballosament, pacientment l'indigesta massa de molts d'aquests nous ideals i els ablanin i endolceixin a la viva flama de l'amor als humils, afamats de veritat y de bellesa.

Cadascú d'ells hauria de considerar com un deure sagrat, l'anar alternant la producció original ab el treball de traducció, i així infundir al caràcter indígena de la nostra actual literatura una alenada regeneradora de germanor ab els altres pobles, una vibració recullida en l'harmonia universal de la civilisació que comuniqui a sa fesomia l'espressió general característica de tota la moderna familia d'ànimes cultes.

Traduim, traduim sense descans; encarnem en la nostra llengua les infinites modalitats del pensament modern: fem d'ella un prisma qui reflexi en el nostre poble ab tots els seus matiços la llum esplendorosa de l'actual civilisació. I animi'ns la convicció de que la nostra llengua guanyarà en flexibilitat, riquesa, elegancia i força d'espressió ab aquesta continua gimnasia a que l'obliga la tasca del traductor.

Així arribarà dia en que podrem exclamar, referint-nos a la llengua catalana, lo que el gran Goethe deia orgullosament referint-se a la seva: «Tot aquell qui sab l'alemany i estudia la literatura alemanya se troba en mitg del mercat ont les nacions venen a oferir llurs produccions. La nostra llengua esdevé la mitjansera de totes les literatures, l'intèrpret universal i posseidora de totes les obres capdals de tots els pobles.»

De *Mr. L.* **Barrau-Dihigo,** *Bibliotecari de la Sorbona,* de París.

Les manuscrits latins et le texte catalan des "Gesta comitum Barchinonensium"

Il existe deux textes des *Gesta comitum Barchinonensium:* l'un, rédigé en latin, très célèbre et maintes fois utilisé; l'autre, rédigé en catalan, presque complètement ignoré jusqu'ici.

Dans un long et remarquable article sur l'historiographie catalane que publiera sous peu la *Revue Hispanique,* [1] M. J. Massó Torrents examine, incidemment, la question suivante: «Le texte catalan des *Gesta* ne serait-il pas antérieur au texte latin ?»

M. Massó Torrents m'ayant communiqué, avec sa bienveillance habituelle, le manuscrit de son beau travail, je sais quels arguments il invoque soit en faveur de l'antériorité possible du texte catalan, soit en faveur de la thèse contraire ; mais il va de soi que je ne me crois pas autorisé à les résumer : la seule indiscrétion dont je me rendrai coupable sera de dire que l'auteur, avec une prudence digne d'éloges, évite de formuler des conclusions par trop nettes.

Puisque le débat va être ouvert, qu'il nous soit permis de signaler l'une des voies où l'on pourra poursuivre l'enquête.

Il est hors de doute que le problème posé par M. Massó Torrents ne recevra pas de solution définitive avant que l'on n'ait comparé chapitre par chapitre, ligne par ligne, mot par mot, le contenu des mss. latins et catalans des *Gesta.* Mais, d'autre part, il est clair que cette besogne, pénible et minutieuse, ne saurait être entreprise avant que l'on n'ait identifié, au moins de façon rapide, —et c'est ce que nous allons faire,— les mss. latins dont on dispose.

Ceux-ci, actuellement, sont au nombre de cinq: deux à la Bibliothèque nationale de Paris, deux à la Bibliothèque nationale de Madrid, et un dans la collection particulière de M. S. Sanpere y Miquel, à l'obligeance duquel nous tenons à adresser un hommage public. Or, ces cinq manuscrits représentent en réalité trois rédactions différentes des *Gesta:* l'une, la plus complète, se trouve dans le ms. lat. 5941 de la Bibliothèque nationale de Paris [2] (celui-là même dont s'est servi Baluze pour son édition) et dans le ms. de M. Sanpere y Miquel [3]; une autre, un peu plus courte, nous est fournie par les mss. 1609 (ancien G. 211) et 51 (ancien E.2) de la Bibliothèque nationale de Madrid [4]; enfin, la plus brève, et non la moins intéressante, nous a été conservée par le ms. 5132 de la Bibliothèque nationale de Paris [5].

---

(1) Cet article a paru dans la *Revue Hispanique,* XV (1906), pp. 486-613.

(2) Ce ms., sur parchemin, qui provient de Ripoll, date, vraisemblablement, des toutes premières années du XIVe siècle.

(3) Ms. sur papier de la fin du XIVe siècle ou du début du XVe.

(4) Le ms. G. 211 est du XVIIe siècle, le ms. E. 2 du XVIIIe Voy. nos *Fragments inédits des Gesta comitum Barcinonensium et regum Aragoniae,* dans *Revue Hispanique,* IX, (1902), pp. 472-484.

(5) Ce ms. provient de Ripoll, comme le 5941; il date de la première moitié du XIIIe siècle. Edélestand du Méril en a donné une longue description dans ses *Poésies populaires latines du Moyen Age* (Paris, 1847, in-8°), pp. 302-308

Ce qui caractérise le ms. de Paris 5941 et le ms. de M. Sanpere, ce sont les emprunts faits au *De Rebus Hispaniae* de Rodrigue de Tolède: non seulement la préface de l'ouvrage, mais encore les paragraphes consacrés aux premiers rois d'Aragon, de Ramire Ier à Ramire II (ch. XIX-XXI), ainsi que quelques mots des paragraphes relatifs à Alphonse II (ch. XXII) et à Pierre II (ch. XXIV) sont extraits de la chronique ci-dessus désignée [1].

Ce qui caractérise les deux mss. madrilènes, c'est que, s'ils reproduisent la préface prise dans Rodrigue, ils suppriment en revanche tous les chapitres concernant les premiers rois d'Aragon, de Ramire Ier à Ramire II (ch. XIX-XXI), suppriment aussi le passage relatif au comte de Provence Alphonse (ch. XXIII), et remplacent les assez longs chapitres qui traitent d'Alphonse II (ch. XXII) et de Pierre II (ch. XXIV) par deux très courtes notices [2].

Ce qui caractérise le ms. de Paris 5132, c'est, en premier lieu, qu'il ne contient aucun ressouvenir du *De Rebus Hispaniae:* on y chercherait vainement soit la préface des *Gesta*, soit les chapitres qui roulent sur les premiers rois d'Aragon ; c'est, en second lieu, qu'il passe sous silence, comme les mss. madrilènes, le comte de Provence Alphonse (ch. XXIII) ; c'est, en outre, qu'il ne renferme qu'une faible partie des *Gesta*, puisqu'il correspond seulement aux chapitres I — XVIII, XXII, XXIV et XXVI de l'édition; c'est, enfin et surtout, qu'il est disposé dans un autre ordre que les mss. précédents.

Dès le début, les différences ne s'accusent pas : jusqu'à la fin du ch. II de l'édition Baluze, les deux séries de textes concordent, exception faite de très nombreuses variantes. Mais, à partir du ch. III les divergences apparaissent : tandis que les autres mss. mènent de front l'histoire des comtes de Barcelone, Bésalu, Cerdagne et Urgel et qu'ils la présentent, en quelque sorte, sous forme de synchronismes, le ms. 5132 procède autrement: il commence par exposer la généalogie des comtes de Barcelone jusqu'à Raymond-Bérenger IV inclus, puis il passe aux comtes de Bésalu, aux comtes de Cerdagne et aux comtes d'Urgel, pour revenir alors aux souverains de Catalogne-Aragon, au fils de Raymond-Bérenger IV, Alphonse II, à Pierre II et à Jayme Ier avec lequel il s'arrête.

Notons, de plus, que si la disposition des matières traitées ne rappelle que partiellement celle des autres textes, la forme même offre des particularités qui ne sont pas négligeables : entre les ms. 5132 et les autres mss., il y a plus que de simples variantes; très souvent, on est en présence de deux textes parallèles, qui se ressemblent à coup sûr, mais ne sont point identiques.

Une dernière remarque: le fragment des *Gesta* contenu dans le ms. 5132 n'est pas tout entier d'une seule écriture. Il occupe les folios 23v à 25v. Or, on distingue aisément quatre mains, toutes quatre du XIIIe siècle: 1° f°s 23v -24r ; 2° f°s 24v -25r,

---

(1) Observons, en passant, que le ms. de M. Sanpere y Miquel comble les lacunes du ms. 5941, où un feuillet a été arraché, et dont la fin manque. Observons, de plus, que dans le ms. de M. Sanpere, à partir du ch. XXVI de l'édition Baluze, chaque alinéa est accompagné de sous-titres, à l'encre rouge.

(2) Nous avons publié ces deux notices dans nos *Fragments inédits* déjà cités, et nous avons publié là même, d'après les mss. madrilènes, les passages qui font défaut dans l'édition Baluze. Nous remarquerons, à ce propos, que le ms. de M. Sanpere, moins complet en cela que les mss. de Madrid, se termine avant cette dernière mention, fort importante, en vérité, puisqu'elle fixe la date à laquelle l'auteur a posé la plume: «Dominus vero rex, in omnibus semper victor, cum «Domina regina matre ejus et Domina regina uxore sua, ad regni sui propria est reversus, et VI nonas octobris applicuit «Barcinonae anno Domini MCCXCIX et protinus receptus per suos nobiles et alios cum honore.»

11e ligne d'en bas; 3° fos 25 r, 11e ligne d'en bas — fo 25 v, 28e ligne; 4° fo 25 v, de la 28e ligne au bas de la page.

Ce fragment dont nous parlons est-il un simple résumé des *Gesta com.*? Ne serait-il pas au contraire un brouillon, une manière de premier jet? Pour mettre les érudits à même de porter un jugement, il faudrait, de toute évidence, imprimer notre texte *in extenso* et l'accompagner de quatre ou cinq planches en phototypie.

Nous n'ignorons pas que les mss. catalans des *Gesta* sont tous très fragmentaires. Le travail de comparaison dont nous proclamions plus haut la nécessité impérieuse, ne porterait donc que sur un petit nombre de chapitres. Mais peut-être l'étude de ce ms. 5132, incomplet lui aussi, introduirait-elle dans le problème soulevé par M. Massó Torrents un élément nouveau. Ce n'est là, d'ailleurs, qu'une hypothèse ; quelque jour, il conviendra de la vérifier.

Del *Dr. D. Adolfo Bonilla y San Martín,* Catedràtich de la Universitat de Madrid.

Las novelas catalanas de caballerías y "Tirant lo Blanch"

Refiere Cervantes, en el capítulo VI de la parte primera de su *Ingenioso Hidalgo,* que, cuando el cura y el rapista llevaban bien adelantado su donoso escrutinio de la librería de Don Quixote y habían entregado al brazo secular del ama no escaso númemero de aquellos ejemplares que hoy harían las delicias de un bibliófilo, el barbero se sintió cansado de leer libros de caballerías y «mandó al ama que tomasse todos los grandes y diesse con ellos en el corral. No se dixo a tonta ni a sorda, sino a quien tenia mas gana de quemallos, que de echar vna tela, por grande y delgada que fuera; y asiendo casi ocho de vna vez, los arrojó por la ventana. Por tomar muchos juntos, se le cayó vno a los pies del barbero, que le tomó gana de ver de quien era, y vió que dezia: *Historia del famoso cauallero Tirante el Blanco.* ¡Valame Dios!, dixo el cura, dando vna gran voz; ¡que aquí esté Tirante el Blanco! Dadmele aca, compadre, que hago cuenta que he hallado en el vn tesoro de contento y vna mina de passatiempos. Aqui está don Quirieleyson de Montaluan, valeroso cauallero, y su hermano Tomas de Montaluan, y el cauallero Fonseca, con la batalla que el valiente Detriante (1) hizo con el Alano, y las agudezas de la donzella Plazerdemiuida, con los amores y embustes de la viuda Reposada y la señora Emperatriz, enamorada de Ipolito su escudero. Digoos verdad, señor compadre, que por su estilo es este el mejor libro del mundo: aqui comen los caualleros, y duermen, y mueren en sus camas, y hazen testamento antes de su muerte, con estas cosas de que todos los demas libros deste genero carecen. Con todo esso os digo, que merecia el que lo compuso, pues no hizo tantas necedades de industria, que le echaran a galeras por todos los días de su vida. Lleuadle a casa y leedle, y vereys que es verdad quanto del os he dicho». (2)

Ignoramos si el rapista, después de leida la obra, estaría de acuerdo con el Licenciado. Lo que sí podemos afirmar es que los dictámenes de Cervantes, en materia de libros de caballerías, son harto discutibles, y que cualquiera que posea la dósis de paciencia necesaria para enterarse *usque ad calcem* del *Palmerín de Inglaterra*, por ejemplo, lejos de afirmar, con el autor del *Ingenioso Hidalgo*, que aquellos dos ingentes volúmenes son «cosa única», «muy buenos», llenos de aventuras «bonísimas y de grande artificio», con «razones cortesanas y *claras*», y dignos de guardarse en una caja como aquella en que Alejandro puso las obras del poeta Homero, jurará y perjurará que el tal

(1) Sic, por «de Tirante». La errata fué advertida ya en 1775 (Cf. la ed. del *Quixote* por D. Clemente Cortejón; t. I, Madrid, 1905, pag. 149).

(2) Ed. 1.ª de Madrid, 1605, por Iuan de la Cuesta. El paso: «pues no hizo tantas necedades de industria», ha dado lugar á muy varias interpretaciones (Cf. la ed. del *Quixote* por D. Clemente Cortejón; t. I, Madrid, 1905, págs. 151-152). Si «de industria» se interpreta por «de propósito», como parece natural, el pensamiento resulta disparatado, porque precisamente *no* haciendo necedades *de industria,* sería cuando el autor *no* merecería ser echado á galeras. Por eso creemos, con el Sr. Menéndez y Pelayo, que sobra el *no* en la frase transcrita.

Palmerín es un engendro detestable, de lo peor que en su género pueda encontrarse, desprovisto de interés en las aventuras, totalmente ayuno de ingeniosidad en los lances, y escrito en un estilo empalagosísimo, desmayado y la mayor parte de las veces oscuro; acabando por creer que, ó Cervantes quiso dar un chasco al lector cuando dijo todas aquellas lindezas, ó tuvo en esa ocasión el peor juicio que hombre puede haber en este mundo. Por eso algunos han pensado que, en lo referente al *Tirante*, nuestro insigne autor, por mostrarse demasiadamente eulogístico, no expresa con sinceridad su verdadera opinión. (1)

Y, sin embargo, Cervantes, en lo relativo al *Tirante*, no va tan descaminado, ó no aparece tan extremadamente burlón, como cuando juzga el *Palmerín*. *Tirante el Blanco* es un libro de real y positivo mérito, por el fondo y por la forma. Es, dentro del género á que pertenece, casi la única representación del sentido *naturalista* en la novela caballeresca española, alejado por igual del nebuloso idealismo del ciclo bretón y del artificioso enredo y alambicada *discreción* de las obras del ciclo carolingio. Responde mejor que otro libro cualquiera de su clase, á la tradición literaria española, *realista* por modo eminente en la poesía épica, y *más realista* aún en el glorioso período de la literatura picaresca, inaugurado en la Edad Media por el Arcipreste de Hita en su hermoso *Libro de buen amor*, y confirmado ámpliamente, poco después del *Tirante*, en la inimitable *Vida de Lazarillo de Tormes*.

Por tres caminos entra la literatura catalana en el campo de la novela caballeresca:

A) Por las obras originales de este orden que produce;

B) Por sus versiones, traducidas luego al castellano, de obras extrangeras;

C) Por sus versiones, *retraducidas* algunas al castellano, de obras castellanas.

Al primer grupo pertenecen las tres principales novelas caballerescas catalanas que se conocen, todas del siglo XV: la *Historia de Jacob Xalabin*, recientemente publicada por Mr. R. Foulché-Delbosc, en un primoroso volúmen editado por la *Societat Catalana de Bibliòfils* (2) y cuyo original, procedente de la Biblioteca Colombina, fué adquirido en 1885 por la Bibliothèque Nationale de Paris (Fonds espagnol, nº 475) (3); el *Curial y Güelfa*, dado á luz, recientemente también, por D. Antonio Rubió y Lluch, según el códice Ee-233 de la Biblioteca Nacional de Madrid (4); y el *Tirant lo Blanch*, impreso por vez primera en Valencia, el año 1490.

Al segundo grupo corresponden ciertas novelas cortas traducidas del francés al catalán en el último periodo de la Edad Media, por ejemplo, la *Storia del amat Fron-*

(1) Cf. *Don Quixote*, edited by Jas. Fitzmaurice-Kelly, translated by John Ormsby. Gowans & Gray, Glasgow, 1901. Vol. I, pág 50.

(2) Un tomo de 60 hojas en 8.º m. impreso en papel de hilo y de letra gótica. Lleva fecha de 12 de Mayo de 1906. La obra consta de 16 capítulos.

(3) El códice, que antiguamente hubo de tener 95 hojas, consta ahora de 35, de las cuales las 1-20 contienen la *Istoria de Jacob Xalabin*, y las 22-35, la *Istoria de la filla del emperador Constanti*, publicada por Hermann Suchier en 1901 (*Romania XXX*. págs. 519-538).

(4) *Curial y Guelfa. Novela catalana del quinzen segle, publicada á despeses y per encarrech de la Real Academia de Buenas Letras* per Antoni Rubió y Lluch. Barcelona, 1901. — Un tomo en 4.º, de XVI + 532 págs. — La obra se divide en tres libros, precedido cada uno de un pequeño prólogo. Las *Observaciones preliminares* del Sr. Rubió y Lluch son interesantísimas. El códice de la Nacional (que no es original, sino copia) es el único conocido.

dino et de Brissona, on se contenen quatre libres d'amors ab alguns cansons en francés, publicada por Paul Meyer en la *Romanía* (1891, t. XX, págs. 599 y ss.), novela sentimental, entreverada de prosa y verso como la *Diana* de Gil Polo y donde se emplea el estilo epistolar, como luego en la *Cárcel de Amor* de Diego de San Pedro (Sevilla, 1492) (1); el *Partinoples de Bles*, que se supone publicado en Tarragona, el año 1588, pero cuya primera edición accesible es, aproximadamente, del 1700; (2) la *Historia de París e de Viana;* la *Historia de Robert lo Diable* (3); la *Historia de Valter y de la pacient Griselda* (traducida per Bernat Metge) (4), y algunas más.

Por último, en el tercer grupo deben incluirse ciertos *libros de cordel*, v. gr.: el *Pierres y Magalona*, y aun el mismo *Partinuples*, que después de imprimirse en Gerona, hacia el año 1700 «*novament traduhida de llengua castellana, etc.*», se publica en Barcelona, el año 1842 «*ahora nuevamente traducida de la lengua catalana en la nuestra castellana*»; ¡singulares transformaciones de un libro!

No es de extrañar la influencia francesa en la mayor parte de estos textos: primero, porque nada más facil que se introdujese por conducto de los provenzales; después, porque otro tanto sucede en Castilla con este género de literatura. Afírmase, con buenos fundamentos, esa influencia, con relación al *Poema del Cid;* es manifiesta en el gran monumento de la poesía épico-picaresca de nuestra Edad Media, en el *Libro de Buen Amor* del Arcipreste de Hita; (5) y, por otra parte, *El Baladro del Sabio Merlín* la *Demanda del Sancto Grial*, el *Tristán*, el *Oliveros de Castilla*, la *Historia de Clamades y Clarmonda*, el *Partinuplés*, y otros muchos libros caballerescos que pudiéramos mencionar, no son sino refundiciones de textos franceses. El mismo *Amadís de Gaula*, como puede verse por los nombres de sus personages, debió de redactarse teniendo á la vista fuentes francesas.

Aquella expedición memorable de catalanes y aragoneses en el siglo XIV contra turcos y griegos, que Francisco de Moncada supo narrar con tan buen estilo en el XVII, fué el suceso histórico que puede estimarse como inspirador de las primeras producciones caballerescas catalanas. Frondino lucha con los Turcos, y Turquía es también el escenario de la *Historia de Jacob Xalabin, fill del Amorat*, (6) *Senyor de la Turquía*, debiendo tenerse en cuenta que las descripciones topográficas de esta obrita suelen ser tan exactas, que el Sr. Foulché-Delbosc se inclina con fundamento á suponer que se trata de una tradición recogida de labios de algún griego. El hecho es que en deter-

(1) La *Storia del amat Frondino* fué traducida del trancés á fines del siglo XIV ó principios del XV, y, en opinión de Meyer, es más provenzal que catalana, como el *Blandin de Cornouailles*. Frondino y Brisona son citados, en concepto de amantes modelo, en el cap. 99 del libro III del *Curial y Güelfa*.

(2) Discútese si el texto catalán conocido es versión de un original provenzal-francés, ó de uno castellano. Nosotros nos inclinamos á esto último, en vista de la prioridad de la edición castellana (Alcalá de Henares, 1513) y de la semejanza del contenido. Cf. Milton A. Buchanan: *Partinuplès de Bles. An Episode in Tirso's* Amar por Señas. *Lope's* La viuda valenciana (en *Modern Language Notes* de Enero - 1906).

(3) *Historia de Robert lo Diable. Tresllat d'una versió francesa del XIVen segle en llenga catalana.* Barcelona 1901. 32 págs. en 8.°. No lleva nombre, pero el editor es, según nuestras noticias, D. Antonio Bulbena y Tussell.

(4) En la colección: *Histories d'altre temps* (Barcelona, 1905), ha publicado D. R. Miquel y Planas una esmerada edición de *Valter y Griselda*, de la *Historia de la filla del Rey d'Hongria*, y de *Paris y Viana*.

(5) Cf. Julio Puyol y Alonso: *El Arcipreste de Hita (Estudio critico);* Madrid, 1906. Pág. 189 y ss.

(6) El soldán Murad, que murió en 1389.

minados episodios (por ej. en el cap. 1.º) se nota la influencia oriental (recuérdese la historia del príncipe Camaralzaman en las *Mil y una noches*) así como se observa una extraña semejanza entre la descripción que de la amistad de Jacob Xalabín y Alí Baxá se hace en la *Istoria* y la que trae el *Oliveros de Castilla*, refiriéndose á Oliveros y á Artús.

En el *Curial y Güelfa*, [1] además de advertirse la influencia francesa (perceptible, como indica el Sr. Rubió y Lluch, hasta en ciertos galicismos del estilo), échase de ver, y muy principalmente, la italiana. La acción de la obra se desenvuelve en Italia y el autor cita la *Fiammeta* y el *Decamerone* del Boccaccio, la *Divina Commedia, Il Convito* y la *Vita nuova* del Dante, y la *Fiorita* de Armannino de Bolunya. Las referencias al Dante son singularmente numerosas: «les cites de la *Divina Commedia* —escribe el Sr. Rubió y Lluch— son més abundoses tal volta qu'en cap altre text català». El mismo argumento de la novela está basado en cierto cuento de la colección toscana *Il Novellino*, á su vez procedente de una canción del trovador Ricart de Barbassieu. Pero no faltan elementos nacionales: catalanes y aragoneses son los caballeros que vencen en los torneos descritos en el libro segundo, y allí resalta de un modo especial la figura de Pedro III el Grande: «caualler molt rebust, fort e valent, lo qual mentre visque feu de son cors en batalles moltes coses dignes de recordable veneracio, axí contra Sarrayns com altres gents». En conjunto, *Curial y Güelfa* tiene tanto de caballeresco, como de erótico-sentimental (al modo del *Siervo libre de amor* de Rodríguez del Padrón ó á la manera de la *Penitencia de Amor* de Pedro Manuel de Urrea) como de realista. En cuanto caballeresco, el ignorado autor del *Curial* conoce *Flores y Blancaflor*, *Tristán*, *Lanzarote*, *Amadís* y *París y Viana;* [2] en cuanto erótico-sentimental, obedece á la delicada y gloriosa tradicion de los trovadores; en cuanto realista, hace que su héroe vaya «ben proveyt de diners e de letres de cambis [3]». En suma, como dice muy bien el crítico antes mencionado, el *Curial* «es una obra de transició, plena per una banda del esperit de la Edat Mitjana, y per altra del Renaxement, una singular barreja de goticisme y clasicisme que recorda la de la arquitectura plateresca».

Guillem de Torrella, en su *Faula* en *nova rimada* [4] (segunda mitad del siglo XIV), recuerda al rey Artús. Alusiones al ciclo bretón hemos visto que hay también en el *Curial y Güelfa*. Por otra parte, en cuanto al sentido realista, que se ha creido peculiar de la literatura castellana, la *Disputa del Ase* de Fray Anselm Turmeda y el *Spill* de Jaume Roig, demuestran que, á partir por lo menos del siglo XIV, sobresale igualmente en la catalana. Ambas corrientes, la romántica y la realista, se funden á fines del siglo XV en el *Tirant lo Blanch*, la más original novela que registra el catálogo de los libros de caballerías españoles.

---

(1) El libro de *Curias et Floreta*, que Juan Luis Vives cita en el cap. 5.º del libro I de su *Institutio feminae christianae*, y que Gayangos estimaba perdido, creo que es la *Historia del Rey Canamor y de Turián su hijo*. En el cap. XI de esta obra comienza el *Cuento* del Infante Turián y de la hermosa Floreta.

(2) Cf. las págs. 497 y 498 de la ed. Rubió.

(3) Cf. la pág. 457 de la ed. Rubió.

(4) Cf. Milá y Fontanals: *Obras*, t. III, pág. 364 y ss. Cf. asimismo, sobre la introducción en España del ciclo bretón, la *Poesía heroico-popular castellana*, ed. de Barcelona, 1874, pág. 380 y ss.

El 28 de Septiembre de 1489, ante el notario de Valencia J. Casanova, concurren el impresor alemán Nicolás Spindeler (que en 1484 había trabajado en Tarragona, y en 1482 en Barcelona) y un comerciante, *alemán* también, llamado Juan Rix de Cura, celebrando un contrato en virtud del cual Spindeler se compromete á imprimir 715 cuerpos « *de libres de Tirant lo Blanch en romans en lengua valencià* », y Rix de Cura á entregar al *magister librorum* la suma de doscientas libras reales de Valencia y todo el papel necesario para la obra. (1) El 20 de Noviembre de 1490, dos meses después de la muerte de Rix de Cura, se acabó de estampar el *Tirant lo Blanch*, y el colofón dice lo siguiente:

«Aci feneix lo libre del valeros e strenu caualler Tirant lo Blanch, Princep e Cesar del Imperi grech de Contestinoble. Lo qual fon traduit de Angles en lengua portoguesa. E apres en vulgar lengua valenciana per lo magnifich e virtuos caualler mossen johanot martorell. Lo qual, per mort sua, non pogue acabar de traduir sino les tres parts. La quarta part, que es la fi del libre, es stada traduida a pregaries de la noble senyora doña Isabel de loriç, per lo magnifich caualler mossen Marti johan de galba, e si defalt hi sera trobat, vol sia atribuit a la sua jgnorancia. Al qual nostre senyor Jesu crist, per la sua jnmensa bondat vulla donar en premi de sos treballs la gloria de paradis. E protesta que si en lo dit libre haura posades algunes coses que no sien catholiques, que no les vol hauer dites, ans les remet a correccio de la sancta catholica sglesia.

Fon acabada de empremptar la present obra en la Ciutat de Valencia, a xx. del mes de Nohembre del any de la natiuitat de nostre senyor deu Jesu crist mil. cccc.lxxxx».

El libro empieza por estas palabras:

«A honor lahor e gloria de nostre senyor deu Jesu christ e de la gloriosa sacratissima uerge Maria mare sua senyora nostra, comenca la letra del present libre appellat Tirant lo Blanch: dirigida per mossen Joanot martorell caualler al sereníssimo princep don Ferrando de portogal».

En esta Dedicatoria, Joanot Martorell afirma también (ficción muy corriente en materia de libros caballerescos): «com la dita hystoria *(de Tirante)* e actes del dit Tirant sien *en lengua anglesa*, e a vostra illustra senyoria sia stat grat voler me pregar la giras *en lengua portoguesa*, opinant, per yo esser stat algun temps en la illa de anglaterra, degues millor saber aquella lengua que altri». Y sigue luego: «me atreuire expondre, no solament de lengua anglesa en portoguesa, mas encara de portoguesa en vulgar valenciana, per ço que la nacio *don yo so natural* se puxa alegrar e molt aiudar per los tants e tan insignes actes com hi son». Da la fecha de 2 de Enero de 1460 como la del principio de su trabajo. (2)

(1) Cf. José Enrique Serrano y Morales: *Reseña histórica en forma de Diccionario de las Imprentas que han existido en Valencia desde la introducción del arte tipográfico en España hasta el año 1868*. Valencia, 1898-99. Pág. 528 y ss.

(2) De esta 1.ª ed. valenciana existe un ejemplar en la Biblioteca Universitaria de Valencia, que es el que detenidamente hemos estudiado, y que ha sido reproducido por D. Mariano Aguiló en cuatro tomos de su *Biblioteca Catalana* (sin portadas ni preliminares, pero en hermosa impresión, hecha en papel agarbanzado con tipos elzevirianos; el 4.º tomo lleva fecha de 1879); y otro en el Museo Británico. D. José Salamanca poseyó otro, que procedía del Colegio de la Sapiencia de Roma, y ahora lo posee la *Hispanic Society* de New York. El librero Quaritch, en su Catálogo n.º 175 (Nov. de 1897, pág. 222), anunció este ejemplar de la 1.ª edición, por 500 libras esterlinas.

De mayor rareza aún es la 2.ª ed. de Barcelona, por Diego Gumiel, 1497, de la que el citado Salamanca poseyó también ejemplar, que procedía de la Biblioteca de Oporto.

Y casi tan rara como la precedente es la versión castellana, impresa en Valladolid, por Diego de Gumiel, en 1511, Un ejemplar, procedente del Marqués de Casa-Mena, posee el distinguido bibliófilo catalán D. Isidoro Bonsoms. Otro,

Encuentro muy verosímil que Martorell escribiese primeramente su obra en portugués, como declara en la dedicatoria al infante de Portugal, y no veo motivo para dudar tampoco de que Martín Juan de Galba tradujese la cuarta parte final al valenciano sin poner nada de su cosecha (al revés de lo que hizo Garci-Ordóñez de Montalvo con el libro IV de *Amadís de Gaula*). Asimismo, no veo por que no hemos de creer que Martorell conociese el inglés y se valiese para su trabajo de fuentes inglesas. Lo cierto es que Martorell conocía el ciclo bretón; que habla de una aventura del rey Artús; que el mismo Tirante es hijo del Señor de la Marca de Tirania, que linda con Inglaterra por mar, y de Blanca, hija del Duque de Bretaña; que, en el capítulo 37, al hablar de los caballeros cristianos, menciona á Jose de Arimatea «qui leua de la creu a Jesu crist, el posa en lo moniment, e molts altres qui deuallaren del seu linatge qui foren valentíssims cauallers, los quals foren Lansalot del lach, Galuany, Bors, e perseual, e sobre tots Galeas, qui per virtut de caualleria e per sa virginitat fon merexedor de conquistar lo sanct Greal»; que la historia del conde Guillem de Varoychi, que figura al principio del libro, está tomada del poema *Guy de Warwycke*, escrito por un trovero anglonormando en el siglo XII y traducido al inglés á principios del XIV; (1) que la leyenda del dragón de Cos es un trasunto de los viajes fantásticos de John de Mandeville; (2) que los personajes de la obra son todos extrangeros, y sus primeras aventuras acontecen en la corte de Inglaterra, adonde Tirante y sus treinta compañeros se dirigen para ser armados caballeros con motivo de las bodas del rey con la hija del monarca francés. El empleo de fuentes inglesas no puede, por consiguiente, ponerse en duda. Quizá también el Boccaccio, tan conocido de los levantinos, y de cuyo *Decamerone* había una traducción catalana, influyese igualmente en el relato de las industrias de la doncella Placerdemivida, que traspasa los linderos de la honestidad, al favorecer los amores de su señora Carmesina (la hija del Emperador de Constantinopla) con Tirante. (3) Y en el episodio de la lucha de Tirante con el alano, mencionado por Cervantes, vemos aparecer

---

falto de hojas, se vendió en Londres, en 1854, en la subasta de los libros de Lord Stuart de Rothsay, Ministro que fué de Inglaterra en Lisboa.

Hay versión italiana del Tirante, por Lelio di Manfredi (hecha en 1514-1519, aunque no llegó á imprimirse en Venecia hasta 1538); y *arreglo* francés del Conde de Caylus (1737? — París, aunque el pié de imprenta dice Londres; hay reimpresión de París, 1775).

El ejemplar de la Universidad de Valencia procede de la Biblioteca de D. Giner de Perellós, y mide 200 × 132 mm. estando impreso en letra gótica, á dos columnas, con 355 hojas sin numerar + 3 de Tabla, incompleta, que por mala colocación figuran al principio. La primera página, que sirve de Portada, está encerrada en una orla, en cuya parte inferior va el sello de N. Spindeler. Signaturas: a, b, c, d, e, f, g, h, i, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, v, u, x, y, z, A, B, C, D, E, F, G, H, I, L, M, N, O, P, Q, R, S, T, V, X, Z; todas de ocho hojas, excepto la *a*, que tiene siete, y la Z, que consta de cuatro, pero faltan la Z 1.ª y toda la Y. Consta la obra de 488 capítulos numerados, pero, desgraciadamente, faltan: el final del cap. 142, los caps. 143, 144, 145 y 146, el principio del 147, los caps. 159, 160 y 161, el principio del 162, el final del 474, los caps. 475 á 481 y el principio del 482.

Para más detalles, véase mi bibliografía de los libros de caballerías, y mi estudio del *Tirant*, en la *Nueva Biblioteca de Autores Españoles*. Es nuestro propósito publicar una reproducción de los textos catalán y castellano del *Tirante*.

Cf. Serrano y Morales: *Obra y lugar citados*; M. Menéndez y Pelayo: *Orígenes de la Novela*, t. I, Madrid, 1905, páginas, CCLI y ss.; Gayangos: *Libros de Caballerías*, pág. LXXVII; Gallardo, Zarco y Sancho, *Ensayo de una Biblioteca Española*. t. I, núms. 1217 á 1219.

El eminente bibliófilo norteamericano Mr. Archer M. Huntington, acaba de hacer una espléndida reproducción del *Tirante* valenciano.

(1) Cf. el tomo XXII, p. 841 y ss. de la *Histoire Littéraire de la France*.

(2) Cf. el tomo XXX, p. 191 y ss. de la *Histoire Littéraire de la France*.

(3) En sus *Note sul Boccaccio in Ispagna nell' Età Media*, Braunschweig, 1906, págs. 100-104, Arturo Farinelli señala varios lugares del *Tirant* en los que la imitación del *Decamerone* es patente.

un lugar común de bastantes leyendas medievales, entre ellas la de la reina Sevilla.

Pero, por otra parte, los recuerdos nacionales no faltan en la obra de Martorell. Aquella expedición de Roger de Flor, cuya influencia hemos advertido en las novelas caballerescas levantinas, y que trasciende hasta en las *Sergas de Esplandián* de Garci-Ordóñez de Montalvo, parece tener parte también en las aventuras del señor de Rocasalada, cuando éste acude á Constantinopla para defender al Emperador de los ataques del Gran Turco. Hasta el inesperado fin de Tirante, en los días en que iba á casarse con la hija del Emperador de Constantinopla, recuerda la trágica muerte de Roger de Flor. A pesar, pues, del ambiente extranjero de la novela, se comprende que hay en ella cosas que sólo un español, y un español de Levante, pudo escribir.

El *Tirant* fué traducido al italiano en el siglo XVI, y al francés en el XVIII. En 1500 lo leía Isabel de Este, Marquesa de Mántua, y más tarde, Mateo Boyardo y el Ariosto utilizaron algunos de los episodios de aquella novela (el primero, la leyenda del dragón de Cos; el Ariosto, los embustes de la viuda Reposada y alguna otra estratagema) [1]. Así y todo, en España el *Tirante* fué poco leido, no volviéndose á reimprimir desde 1511 hasta nuestros días. Era, no obstante, la obra más original de nuestra literatura, y para los catalanes especialmente, un monumento inapreciable de su idioma. En el fondo, el *Tirante*, como dice el Sr. Menéndez y Pelayo, es «un libro de caballerías de especie nueva, escrito por un hombre sensato, pero de espíritu burgués y algo prosáico, que no huye sistemáticamente del ideal, pero lo comprende á su manera»; las escenas de subido color que en su obra se hallan, no dejaban de encontrarse también en libros caballerescos mucho más sentimentales (por ejemplo, el *Tristán* castellano, y el *Partinuplés*), pero lo que era raro encontrar, era aquella naturalidad de estilo y aquel equilibrio espiritual que el libro revela, y que fué sin duda lo que encantó á Cervantes. Lo que le perjudicó fué su excesiva extensión; si el autor hubiera sido más parco en las aventuras, su libro sería la representación más perfecta del realismo-naturalista catalán, donde por modo tan extraño y al mismo tiempo tan íntimo, se enlazan los arrobos de la fantasía con las lecciones de la experiencia. Una literatura que cuenta con manifestaciones como el *Tirant lo Blanch*, tiene derecho a figurar entre las primeras que vivían en Europa cuando se iniciaba la gloriosa época del Renacimiento.

(1) Cf. M. Menéndez y Pelayo: Obra citada, pág. CCLVII. Después de leída esta nota en el Congreso de la lengua catalana (1906) se han publicado dos interesantes trabajos acerca del *Tirant*: uno, el de D. Luís Nicolau y D'Olwer titulado: *Sobre les fonts catalanes del Tirant lo Blanch* (en la *Revista de Bibliografía catalana;* Barcelona, 1907), donde señala en tal concepto, además de Ramón Lull, el *Sompni* de Bernat Metge, las obras morales de Guillem de Cervera y del mallorquín Pax, y quizá los proverbios del judío Jahuda Bonsenyor; otro, el *Discurso* de D. Isidoro Bonsoms, en su recepción en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona (9-Mayo-1907), donde describe minuciosamente los tres ejemplares conocidos de la edición principe.

Secció Social y Jurídica

TEMES dels senyors:	ESMENES dels senyors:
Joseph Bertràn y Musitu	Miquel Argimón Benet de Pomés Antoni M.ª Alcover, pvre. Carles Francisco y Maymó Francesch Cambó Joaquim de Bertràn y Calderó Joan Ventosa y Calvell
Joaquim Cases-Carbó	Benet de Pomés Carles Francisco y Maymó Joaquim de Riba de Sanz
Joan Bardina	Andreu Cabré y Bru Benet de Pomés Antoni Gavaldà Geroni Martorell Joseph Udina Felip Soler
Francisco de P. Maspons y Anglasell	Benet de Pomés Carles Francisco y Maymó

COMUNICACIONS dels senyors

Joseph Pella y Forgas, en representació de la «*Academia de Jurisprudencia y Llegislació*», *de Barcelona.*
Frederich Barceló, *de Barcelona.*
Joan Aguiló, pvre. *de Mallorca.*
Jean A. Brutails, *de Burdeus.*
Joseph Franquesa y Gomis, *de Barcelona.*
Francisco Albó y Martí, *de Barcelona.*
Enrich Prat de la Riba, *de Barcelona.*

Sessió de Constitució

En la ciutat de Barcelona, y en el Saló Reina Regent del Palau de Belles Arts, se constituí 'l dia 14 d'octubre de 1906, a dos quarts de dotze del matí, la *Secció Social y Jurídica* del «Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana». Formaven la Taula el President de la Secció, D. Raimond d'Abadal y'ls infrascrits Secretaris.

Després d'oberta la sessió, y proclamats els Presidents Honoraris del Congrés, se donà compte dels Temes que s'havíen de discutir junt ab les esmenes proposades y de les Comunicacions presentades al Congrés y corresponents a la Secció.

El President endreçà una salutació als congressistes, y parlà lleugerament de la trascendencia dels assumptes a discutir. Digué, seguint son parlament, que sentía una immensa satisfacció en presidir una Secció, en la que per primera vegada s'havíen de tractar, devant del poble y d'estranys, qüestions tant trascendents com són les jurídich-socials, en llengua catalana, afirmant que la llengua es l'espressió de la voluntat de l'home per medi de la paraula.

El parlament del senyor Abadal fou molt aplaudit per la nombrosa concurrencia que assistía a l'acte.

Fixat l'orde del dia per l'endemà, s'aixecà la sessió.

Els Secretaris,

J. Algarra y Postius. — Comte de Santa Maria de Pomés. — F. Sans y Buigas.

Primera Sessió

La presideix el diputat don Francisco Albó, y actúen de secretaris els infrascrits.

Se comensa per la lectura y aprovació de l'acta de la sessió anterior, y el senyor Cases-Carbó esplica 'l fonament de les conclusions que ha formulat en la seva ponencia det tema primer.

Ni 'l senyor Pomés, ni 'l senyor Francisco y Maymó, ni En Joaquim de Riba, estàn conformes en la manera de compendre 'l problema esposat pel ponent.

Tots ells creuen que la voluntat humana ha de ser un factor de gran eficacia en aquesta evolució d'acoblament dels pobles que parlen llengua catalana.

Per això hi presenten varies esmenes a la qüestió de fondo; el ponent no admet les esmenes perquè entén que les conclusions seves y les dels senyors indicats no poden ser encaixades en una fòrmula armònica de modificació de les conclusions de la ponencia. Són punts de vista completament distints, interpretacions contraries d'una meteixa cosa, y opina que s'han de deixar íntegres pera presentarles disjuntivament a la Secció quan arribi 'l moment de votar, pera que la secció, adopti lo que millor li sembli.

Acabada la discusió, se llegeix una comunicació de l'Academia de Jurisprudencia y Llegislació, firmada per son president, D. Joseph Pella y Forgas, sobre la «Necessitat de reconstituir el llenguatge jurídich català.»

Després d'aquesta lectura se dona per closa la sessió.

Els Secretaris,
COMTE DE SANTA MARIA DE POMÉS. — F. SANS Y BUIGAS.

Segona Sessió

Se celebra baix la presidencia del senyor Franquesa y Gomis.

Comensa don Frederich Barceló la lectura de la seva comunicació titulada: «Necessitat de popularisar la lectura dels textes genuins».

Don Francisco Maspons y Anglasell esplica les conclusions de la seva ponencia: «Necessitat de que l'Estat concedeixi una amplia llibertat d'ensenyansa que permeti donarla segons exigeix la manera de ser, sentir y parlar dels habitants de Catalunya».

El senyor Pomés hi ha presentat una esmena, modificant y adicionant les conclusions.

El senyor Francisco y Maymó presenta també una esmena pera que consti en les conclusions.

Abdós senyors defensen les seves esmenes, que són admeses pel ponent ab entusiàstica conformitat. Y s'aixeca la sessió.

Els Secretaris,
COMTE DE SANTA MARIA DE POMÉS. — F. SANS Y BUIGAS.

Tercera Sessió

Comensa a les onze del matí del dia 16, presidint D. Raimond d'Abadal.

Aquesta sessió se dedica tota a la lectura de comunicacions, essent la primera la de Mn. Joan Aguiló, de Mallorca, sobre «Fronteres de la llengua y estadística dels qui parlen en català».

L'arxiver de la Gironde, Mr. Brutails, de Burdeus, es objecte d'una ovació al presentarse a llegir la seva comunicació sobre «El Dret andorrà y la manera de formarse y evolucionar».

El senyor Abadal pronuncía un parlament glosant el treball del arxiver de Burdeus, del qui diu que es una mostra de lo que hauríem de fer nosaltres ab el nostre Dret, estudiantlo en la vida de Catalunya, y en la manera com el viuen els catalans de la montanya, estudiantlo com a verb fet voluntat, com a sustantivitat de la personalitat nostra.

Donem gracies al senyor Brutails, —acabà dient el senyor Abadal,— per les ensenyanses que 'ns porta, y procurem seguir l'excitació que 'ns fa a estudiar el Dret viu pera refer y afermar la nostra personalitat.

El discurs del senyor Abadal es interromput varies vegades pels aplaudiments de la concurrencia.

El senyor Montoliu (Manuel) dona lectura a la seva comunicació sobre 'l «Moviment assimilista de la literatura catalana en els temps moderns, y conveniencia de que 's fassin moltes traduccions.»

Tanca la sessió la lectura de la comunicació del senyor Franquesa y Gomis: «Hem de defensar la nostra llengua y reivindicar tots els seus drets», que fou molt aplaudida.

La sessió acabà recomanant el president la major puntualitat en la sessió de l'endemà al matí, que comensarà a l'hora justa pera poder assistir a la festa del Tibidabo.

Els Secretaris,
COMTE DE SANTA MARIA DE POMÉS. — F. SANS Y BUIGAS.

Quarta Sessió

La presideix, al comensar, el senyor Abadal, qui cedeix la presidencia al senyor Carner, arribat mentres el senyor Albó llegeix la seva comunicació; aquesta té per títol: «L'ús de la llengua propia considerat com un dret. Necessitat de respectarlo totalment y garantirlo en la vida jurídica integral dels catalans».

S'entra a la discussió del tema del senyor Bertràn y Musitu: «La llengua catalana y els poders públichs. Protecció que aquests li deuen».

An aquest tema hi han presentat esmenes els senyors Argimón, Francisco y Maymó, Pomés, mossèn Alcover, Bertrán Calderó, Cambó, Ventosa y Calvell y Duràn y Ventosa (don Lluís).

La primera esmena a discutir va ser la del senyor Argimón, que contenía dues parts: una perquè en lloch de la forma «Essent l'Estat...» ab que comensa la primera conclusió, s'hi posi la de «Devent esser l'Estat...»

L'autor de l'esmena, en unes quartilles enviades pera apoiarla, basava la modificació en el fet real que l'Estat, en lloch de directiu y propulsor de la vida nacional, no es més que 'l destorbador.

S'aixeca mossèn Alcover a apoiar la seva esmena al paragraf *a)* de la segona conclusió, aont vol que 's fassi constar que «quan se diu catalans, s'ha d'entendre també en la denominació els fills de Valencia, de les Balears, d'Alguer y del Rosselló».

Se discuteix l'esmena del senyor Bertrán y Calderó; y després defensa la seva el senyor Ventosa y Calvell: «S'ha de reconèixer el dret dels catalans a parlar la seva llengua en el Parlament».

Si en lloch d'esser un Congrés llingüístich, fos això una Assamblea d'altra índole, —diu el senyor Ventosa—, jo hauría esposat el meu pensament en la següent fòrmula: «S'organisarà l'Estat de modo que cap dels pobles absorbeixi als altres que l'integren». No es protecció lo que necessita y vol la Llengua Catalana, sinó regoneixement del seu dret. No li cal ser protegida a una llengua que, malgrat les formes cohibitives esteriors que tracten d'ofegarla, té prou potencialitat pera viure y crèixer y espandirse.

Es acceptada l'esmena del ponent; tant més quant estava en l'esperit de les seves conclusions.

S'havía presentat una esmena firmada pel senyor Duràn y Ventosa, que acordà retirarla després. Però 'l senyor Pomés se la fa seva; en ella 's demana al Congrés l'afirmació de que no hi hà en la llegislació sustantiva d'Espanya cap disposició que declari l'existencia d'una llengua oficial.

El senyor Bertràn contesta que, ja que, per haverla adoptat el senyor Pomés, per varies rahons, l'esmena s'havía fet pública, devía ser admesa y donarne compte a totes les corporacions oficials de Catalunya pera enterarles de que tenen perfecte dret a usar en tots els seus actes la llengua catalana.

Y per fi 's llegeix l'esmena del senyor Cambó, que defensa el senyor Puig y Cadafalch, per no estar present el primer de dits senyors.

El sentit de l'esmena del senyor Cambó es el següent: «*Mentres subsisteixi la forma unitaria de l'Estat espanyol*, el foment y protecció que l'Estat ha de donar a la llengua catalana, s'exercirà en la forma que esposen els quatre paragrafs de la conclusió segona de la ponencia; però *quan existeixi l'Estat Català*, la llengua oficial serà la catalana ab totes les conseqüencies de la oficialitat».

Després de recordar el senyor president que pera 'l dia 20 s'han de remetre a secretaría els estractes dels escrits dels congressistes, se dona per acabada la sessió.

Els Secretaris,
COMTE DE SANTA MARIA DE POMÉS. — F. SANS Y BUIGAS.

Quinta Sessió

La presideix el senyor Picó y Campamar, y comensa a dos quarts d'onze.

Aprovada l'acta de l'anterior, el senyor Albó diu que, segons l'article 15 del reglament, s'han de nomenar les comissions, executiva dels acorts del Congrés, y organisadora del Congrés vinent.

S'acorda facultar als senyors de la taula presidencial pera que, ab els de les taules de les altres seccions, fassin el nomenament.

Llegeix el senyor Bardina'l seu treball, desenrotllant el tema: «La llengua catalana es l'única apta, tractantse de catalans, pera l'instrucció dels nois y dels homes».

Fa constar el ponent que suprimeix la 2.ª conclusió y passa a ser 2.ª la 3.ª posanthi la paraula «exclusiva», allí ont diu «pedagògica».

En l'enunciat del tema també ha modificat el ponent els termes, substituint les paraules «pera la instrucció dels nois» ab aquestes altres: «pera l'educació integral dels...»

El senyor Cabré y Bru hi ha presentat una esmena, afegint alguns paragrafs a les conclusions del tema, modificant la forma més aviat que 'l fons.

No costa gaire de posarse d'acort el ponent y l'esmenant, puix tots dos pensen lo meteix respecte a lograr que a les escoles s'usi la llengua materna dels nois.

Una esmena del senyor Pomés considera inútils les dues primeres conclusions per incongruent l'una y falsa l'altra. També demana la modificació de la conclusió 5.ª, traient lo de la moció y la circular, y dient pura y simplement que's demana al Govern l'adopció de la llengua catalana a les escoles de Catalunya.

El ponent entera al senyor Pomés de que la 2 ª quedarà suprimida; però no pot suprimir la 1.ª perquè precisament es la base de l'afirmació que 's fa en l'enunciat del tema.

El senyor Udina, professor oficial públich, presenta la següent esmena: «El Congrés declara que no tenint caràcter propi a Espanya'l Treball Manual Educatiu, pot donarli Catalunya, al menys en lo que 's refereix a la regió, per ser allà ont s'hi han donat més cursets als mestres».

El ponent no veu la manera de lligar aquesta esmena ab les conclusions del tema, però demana que consti en el Llibre de Deliberacions del Congrés.

Altra esmena presenta don Antoni Gavaldà, de la Escola Normal, respecte a la edat fins a la qual s'ha d'emplear la llengua catalana.

El senyor Martorell presenta altra esmena demanant que a les Facultats s'ensenyin els termes tècnichs que hi hà en català pera les respectives materies.

Una altra es defensada pel mestre don Felip Soler, essent acceptada pel ponent.

Acabada la discusió, no quedant temps pera fer res més, el senyor Picó aixeca la sessió.

Els Secretaris,

Comte de Santa Maria de Pomés. — F. Sans y Buigas.

Tema I

La llengua catalana y'ls poders públichs. Protecció que aquêts li deuen

CONCLUSIONS provisionals del Ponent D. JOSEPH BERTRÁN Y MUSITU, Advocat, de Barcelona.

I. Essent l'Estat l'organisme directiu y propulsor de la vida nacional, y essent la llengua l'element primordial constitutiu de la nacionalitat, a l'Estat correspòn el foment y la protecció de la llengua catalana.

II. Aquest foment y protecció deu exercirla l'Estat en les següents formes:

a) Servintsen en la seva vida administrativa general, en la de justicia, l'ensenyansa, quan de Catalunya 's tracti o a Catalunya 's refereixi.

b) Regoneixent el dret d'usarla els catalans en tots els actes privats y públichs.

c) Ensenyantla en les demés regions d'Espanya.

d) Fomentant els estudis superiors de la llengna, el seu teatre, estimulant els seus cantors, sos poetes, sos romancers y premiant llur tasca en els concursos per l'Estat degudament organisats.

ESMENES de D. MIQUEL ARGIMON, de Barcelona, *acceptades pel Ponent*, y PARLAMENT DE DEFENSA llegit al Congrés

Conclusió I. Diu: «*Essent* l'Estat l'organisme directiu, etc».

Hauría de dir: «*Havent d'esser* l'Estat l'organisme directiu y propulsor de la vida nacional, y essent la llengua l'element primordial constitutiu de la nacionalitat, *tot Estat en el que s'hi integren pobles de llengua catalana ve obligat al seu foment y a la seva protecció*».

Conclusió II. (c) Diu: «Ensenyantla en *les demés regions d'Espanya*».

Hauría de dir: «Ensenyantla en *els demés pobles de l'Estat*».

Impossibilitat d'assistir a cap de les sessions del Congrés, me permeto fonamentar per escrit les esmenes que presento. No seré gaire extens; crech que ab poques paraules lograré fer veure la necessitat de que s'acceptin.

Efectivament, tal com ve redactada la primera de les conclusions provisionals, s'afirma que l'Estat es l'organisme directiu y propulsor de la vida nacional; y nosaltres sabem per esperiencia qu'això que *deuria esser* la característica de l'Estat, desgraciadament no la trobem en lloch. En tots els ordres de la vida, l'Estat, més que un orga-

nisme propulsor, es un organisme entrebancador; no cal citar exemples pera demostrarho, però sí serà oportú recordar la contesta que l'Estat va donar als «Estudis Universitaris Catalans», quan aquests li proposaven establir les seves càtedres en la Universitat oficial de Barcelona. Es per xò que no pot afirmarse com existent, al menys en aquest país, la funció directiva y propulsora de l'Estat, y es per xò que proposo la substitució de l'afirmació que tanca la paraula *essent*, per la idea d'obligació o de dever a cumplir qu'enclouen les paraules *devent esser*.

L'altra esmena feta a n'aquesta conclusió està íntimament lligada ab la que proposo per l'apartat *c* de la conclusió segona. En aquest apartat, el ponent sols parla de regions espanyoles, y per consegüent, les obligacions que s'assignen al Estat, s'han d'entendre, tal com ve redactada la ponencia, sols aplicables a l'Estat espanyol.

Tots sabem que'ls pobles de llengua catalana, no formen un conjunt únich dintre d'un meteix Estat; que hi han altres Estats, ademés del nostre, en els que hi estàn integrats pobles catalans, y que per lo tant tenen tots les meteixes obligacions y devers, per lo que a la protecció y al ponent de la llengua catalana se refereix.

Vetaquí esplicat el perquè, donant una nova redacció a la última part de la conclusió primera, y ademés modificant l'apartat *c* de la conclusió segon a en la forma que proposo, se fan estensives a tots els Estats en els que hi hagin integrats pobles de llengua catalana, les obligacions que 'l ponent ab molt bon acert els hi senyala.

Crech qu'aquestes lleugeres indicacions seràn prous pera que el ponent vulgui acceptar les esmenes indicades, que han sigut fetes ab tot l'entusiasme que sento pel nostre idioma, y mirant sempre al millor èxit del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana.

ESMENA ACLARATORIA del Molt Iltre. Dr. D. ANTONI M.ª ALCOVER, *pvre.*, acceptada pel Ponent.

En el paragraf *a* de la conclusió II s'ha de substituir la paraula "*Catalunya*" per la espressió «*pobles de llengua catalana*», indicant aixís que ab el nom de catalans s'han d'entendre també els fills de Valencia, de les Balears, d'Alguer y del Rosselló.

ESMENA ADICIONAL de D. JOAN VENTOSA Y CALVELL, Advocat de Barcelona, acceptada pel Ponent.

S'ha d'afegir a les conclusions del Ponent la següent:

III. També l'Estat ha de reconèixer el dret dels catalans a parlar la llengua catalana en el Parlament.

ESMENA de D. FRANCESCH CAMBÓ, Advocat de Barcelona, a la conclusió II, acceptada pel Ponent.

II. Aquest foment y protecció ha d'exercirlos l'Estat en les següents formes:

1.ª *Mentres existeixi a Espanya un Estat unitari*, en la forma que esposen els quatre paragrafs *a) b) c)* y *d)* del Ponent.

2.ª Quan se constitueixi l'Estat Català, la llengua catalana serà declarada llengua oficial, ab totes les conseqüencies naturals d'aquesta declaració.

ESMENA de D. JOAQUIM DE BERTRÁN Y CALDERÓ a la conclusió II, lletra *b*, no acceptada pel Ponent.

b) Reconeixentla ab caràcter oficial ab iguals prerrogatives que la més privilegiada llengua espanyola.

ESMENES Y ADICIÓ de D. BENET DE POMÉS, Advocat de Barcelona, a la conclusió II, parcialment acceptades pel Ponent.

a) ...y d'una manera particular en la llegislació, reglamentació y protecció del treball dels catalans o de Catalunya ahont els interessos obrers són tant importants y tant dignes de respecte....

b) Reconeixent y facilitant l'exercici del dret...

c) ...al menys per medi de càtedres en les facultats literaries y jurídiques superiors...

c) Protegint per subvenció y ordenant als mestres d'escoles oficials de totes les regions catalanes que coadjuvin per sí y sos deixebles a l'obra patriòtica del Diccionari y de la Gramàtica catalana.

D. Carles Francisco y Maymó, dels «Estudis Universitaris Catalans», Advocat de Barcelona, en defensa de la seva esmena.

SENYORS CONGRESSISTES:

Aquells de vosaltres que han concorregut assíduament a les sessions d'aquesta Secció social y jurídica o que han seguit ab interès les deliberacions de la meteixa, han pogut observar que existeix una mena de gradació entre les materies que s'ha anat tractant en ella. Ahir al matí feyem l'afirmació d'una nacionalitat, constituida pels diferents pobles que parlen una sola llengua, la catalana, ab varietat de matissos, que corresponen a les diferencies que hi hà també entre aquells pobles, y tractavem de reforçar y consolidar els vincles de solidaritat natural entre 'ls meteixos, assegurant el pervindre de la nostra literatura. En la sessió d'ahir a la tarde, avansavem un pas més y volíem donar a la nacionalitat catalana conciencia de la seva personalitat, fent que 's conegui be a sí meteixa y que conegui 'ls recursos ab que pot comptar y les armes de que 's pot valdre en la lluita per l'existencia de les colectivitats, lo qual ha de lograrse mitjantsant l'ensenyansa, que sols serà verament nacional quan sia lliure. Avui tractem ja de reivindicar els furs de la nostra llengua, trevallant pera que aquesta nacionalitat, que té realitat en la vida dels pobles y està dotada de plena conciencia de sí meteixa, lluiti per la seva dignitat y pel seu dret, imposant al Poder públich el respecte degut al idioma qu'es verb del seu pensament y de la seva voluntat. Per xò no dupto en afirmar que aquests tres temes corresponen a tres moments de la vida nacional: l'existencia de Catalunya com a poble viu, la conciencia d'aquesta personalitat colectiva y la voluntat del poble català.

En aquest sentit, haig de fer meves les conclusions formulades pel Ponent y tant brillantment defensades per ell, afegintnhi tant sols una per la que 's fassi constar que *la llengua catalana, adhuch dintre del actual sistema politich, deu esser considerada cooficial* y declarant que *els actes de foment y protecció a la nostra llengua* que 'l Ponent demana *ha d'exercirlos l'Estat adhuch mentres no 's declari la cooficialitat d'ella.*

Ningú dupta, senyors, que quan Catalunya disfruti de plena autonomia, la llengua catalana deurà esser l'única oficial. Però, mentres aquest moment no arribi, es impossible deixar de sostenir y defensar els drets de la meteixa; es impossible consentir que hi haja dintre del Estat altra llengua, que essent la propia d'una sola part d'ell, tingui el monopoli de l'oficialitat, en perjudici de la catalana, que no sols no domina a casa seva com a mestressa absoluta, sinó que ni sols es admesa a compartir els honors de la cooficialitat ab les altres llengues que 's parlen al Estat.

Per aquest motiu, entench que 'l primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana ha de fer constar el seu vot favorable a que, mentres Catalunya no sia autònoma, o sia mentres subsisteixi l'actual sistema polítich, deu l'Estat admetre la cooficialitat de la llengua catalana, com a Bèlgica s'admet la cooficialitat del francès y del flamand, y com a Suissa s'admet en el Consell federal l'ús dels diferents idiomes que 's parlen en aquella Confederació.

Els actes de protecció y foment que 'l Ponent demana constitueixen un mínimum de protecció y foment que deu l'Estat a la llengua catalana. Sens perjudici d'ells, deu, encare que no 's modifiqui el sistema polítich que està en vigor, declarar la cooficialitat del nostre idioma. Els catalans devem fer més: devem trevallar per la seva oficialitat, que ha d'esser conseqüencia de l'autonomía de Catalunya.

Fentho aixís trevallarem per la causa del dret y de la dignitat de la nostra Patria, entrant de plè en el tercer d'aquells moments de la vida nacional de que avans vos parlava.

HE DIT

RECTIFICACIÓ del senyor FRANCISCO Y MAYMÓ.

Celebro que 'l Ponent se manifesti conforme ab l'esperit de la meva esmena, donchs això l'hi dona una autoritat que d'altre manera l'hi mancaría; mes, com dupta si ha d'admètrela o no, ja qu'en les seves conclusions ha volgut compèndrehi lo qu'en ella 's demana, dech insistir en demanar que la votèu, puix va més enllà que les conclusions aludides, perquè vol la cooficialitat en el sentit de que l'Estat se 'n serveixi no sols en lo que afecti esclusivament a Catalunya, sinó en els actes y documents que tenen caràcter general y en els quals s'usa avui altre llengua qu'es la propia de sols una part del meteix Estat.

Tema II

Manera com se reforçaràn y consolidaràn els vincles de solidaritat natural entre 'ls pobles de llengua catalana assegurantse el pervindre de la nostra literatura.

CONCLUSIÓ provisional del Ponent D. JOAQUIM CASES-CARBÓ, Advocat, de Barcelona, y Consideracions de defensa. (*)

Es llei natural històrica que la sort dels pobles de llengua catalana estigui indisolublement lligada ab la sort del mar Mediterrà. La llur prosperitat o decadencia són independents de la voluntat humana. La mar Mediterrania, que en els segles XVI, XVII i XVIII banyava pobles decadents i pobres, ha tornat esser centre de prosperitat, de riquesa, de cultura.

Una de les manifestacions més grosses d'aquesta cultura en els pobles mediterranis de llengua catalana es la renovació del cultiu literari d'aquesta ab una intensitat i persistencia vencedors de tota dificultat i tot obstacle.

Però no encara en totes les regions de llengua catalana té aquesta la consideració de llengua literaria rivalisant triomfalment ab les llengues importades que hi són oficials. En el Principat el triomf del català va essent cada dia més complet. En les altres regions el moviment de renovació llingüística no ha estat encara tant ràpit i intens, emperò apareixen senyals evidents de que no es lluny el seu esclat esplendorós. Mallorca, sobre tot, per boca de les seves somitats intelectuals se sent catalana sense deixar d'esser mallorquina. El Rossellonès sent vibrar la seva ànima nacional i se sent més català encara que 'l català espanyol.

Emperò l'ànima catalana no se sentirà contenta i tranquila fins que senti batre a l'unisòn d'ella de plè a plè l'ànima valenciana. Aquest allunyament secular de les dues ànimes germanes desapareixerà aviat: era propri d'un període de decadencia nacional que ja fuig. La llur vida intensa exigeix una intimitat. La meteixa llei mediterrania que ha obrat i segueix obrant sobre Catalunya, produint el seu reviscolament integral, obra també sobre Valencia.

Valencia no trigarà gaire a produir grans poetes i grans escriptors (no seràn fets isolats com fins ara) qui donaràn lo més superior de la llur obra en llengua valenciaña. I encara que nosaltres sentim que aquesta no es sinó una de les modalitats de la llengua catalana, no havem d'anomenar-la catalana fins que 'ls meteixos valencians vulguin

(*) La conclusió que tanca aqueix seguit de consideracions fou adicionada posteriorment a la publicació dels Temes a discutir, com una *esmena* del meteix Ponent.

que així s'anomeni. No es solament qüestió científica, es qüestió de sentiment.

I un sentiment no s'imposa autoritariament. Un sentiment apareix quan es arribada la seva hora. I no es arribada encara l'hora de que 'l valencià senti la llengua que ell parla, prou identificada ab la llengua dels catalans pera poder portar abdues un meteix nom.

Però l'hora es ja arribada de que senti la propria llengua diferenciada de la castellana i se l'estimi més que no pas aquesta.

A Valencia donchs, també com en les altres regions el cultiu de la llengua pendrà vol aviat.

Tot anirà venint i s'ha d'anar fent.

El coneixement i la fè en la llei històrica qui regeix els destins de la Nació Catalana no vol inacció. La nostra llei històrica dona un ambient favorable pera que dins ell treballin fructuosament les iniciatives individuals.

Aquest devenir de Catalonia es obra del temps, de les circunstancies, però també es obra nostra.

Tot allò que pugui aumentar i estrènyer les relacions afectuoses entre catalans, valencians, balears, rossellonesos, alguereses, s'ha de fer. No 'ns fem prou els uns ab els altres i no 'ns coneixem gaire i no 'ns estimem prou.

I el començament de l'estimar ha de partir dels catalans de Catalunya, car la sort ens ha afavorit més que a cap. Si ls estimem els catalans de per tot arreu i ens donem a-n ells, ells ens estimaràn i seràn com nosaltres.

Els pobles catalans estàn dins una llei històrica favorable. Lo que s'intenti fer contra d'ells fracassarà. No tenim més que anar fent.

Resumint, donchs: pera que 's *reforcin i consolidin els vincles de solidaritat natural entre ls pobles de llengua catalana*, *asegurant-se així el pervindre de la nostra literatura*, bastarà que les coses segueixin el curs natural. Es a dir, que dins l'ambient favorable produit pel compliment de la llei mediterrania segueixi desenrotllant-se cada dia ab més intensitat l'acció integral d'aquests pobles de llengua catalana.

ESMENES de D. Benet de Pomés, no acceptades pel Ponent.

CONCLUSIONS

I. Se reforçaràn y consolidaràn els vincles de solidaritat natural entre 'ls pobles de llengua catalana, procurant per tots els medis el coneixement integral mutuu d'aquests pobles, perquè del coneixement viu ve l'amor intens, y de l'amor intens, l'abraç fraternal y el vincle poderós de solidaritat tradicional y progressiva.

II. El pervindre de nostra literatura s'assegurarà ensenyant als nois de totes les terres catalanes textes triats, perfectes y fàcilment adquiribles dels nostres millors autors; y fomentant ab premis, que podríen concedir periòdicament les corporacions populars de Catalunya, la publicació d'obres dels distingits genres literaris y científichs de totes dites regions.

En les *consideracions* que precedeixen a la conclusió de la ponencia, cal ferhi les *esmenes* següents:

Al primer paragraf: «La llur prosperitat o decadencia *no son esclusivament dependents de la voluntat humana, encara que molt y molt (y mes si va acompanyada de l'inteligencia) hi pot fer aquella dintre la suprema lley providencial que tot ho regula.*»

Al paragraf terç: «El rossellonès sent vibrar la seva ànima nacional y se sent *tant català* com el català espanyol.»

En el paragraf quart suprimir desde la frase que comensa: «La meteixa lley mediterrania...» y tot el paragraf quint.

Suprimir també la frase final: «No tenim més que anar fent.»

ESMENA ADICIONAL de D. Carles Francisco y Maymó, Advocat, de Barcelona, y representant dels «Estudis Universitaris Catalans», no acceptada pel Ponent.

Desempenyant la literatura una missió social important y revelant clarament l'estat del poble, florirà més bellament quan sia major el benestar polítich y economich d'aquest.

Trevallar pera que aumenti el dels pobles de llengua catalana, dotantlos d'una constitució nacional adequada per l'espandiment de llurs respectius interessos y ajudant els uns als altres en la lluita pera la consecució d'aquest ideal, serà fer renèixer o despertar llurs sentiments de germanor, reforçar y consolidar els vincles de solidaritat natural que 'ls lliguen, reconstituir una personalitat de la que seràn símbols una llengua y una literatura, en llur essencia unes, y en llurs matiços varies.

El sentiment d'unitat llingüística y literaria se desvetllarà també ab l'estudi y vulgarisació dels nostres clàssichs, buscantlos, trayentlos a la llum y establint l'ensenyança de la literatura catalana a Mallorca, Valencia, Rosselló, etc., com ho han fet els «Estudis Universitaris Catalans» a Barcelona.

D. Carles Francisco y Maymó, en defensa de la seva esmena.

SENYORS CONGRESSISTES:

Comenso a fer ús de la paraula en defensa de l'esmena que he tingut l'honor de formular a la ponencia del senyor Cases-Carbó baix l'impresió d'un recort que no puch deixar d'esmentar, y es que aquí, en aquest meteix saló del Palau de Belles Arts y en aquell matí que sempre més serà per mí memorable del 2 de Febrer de 1903, vaig defensar les conclusions que, acceptades pel primer Congrés Universitari Català, han donat naixement als «Estudis Universitaris Catalans», l'obra dels quals no soch el més indicat per enaltir, però la coneixèu tots vosaltres y sabèu be que s'encamina a l'instauració de la veritable Universitat nacional catalana.

Això es per mí presagi falaguer de la virtualitat que ha de tenir aquest també primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana al que hi han sigut cridats tots els pobles que parlen la nostra llengua, y entre els temes dels qual hi ha sigut inclòs el referent a la manera com se reforçaràn y consolidaràn els vincles de solidaritat natural entre 'ls pobles de llengua catalana, assegurantse el pervindre de la nostra literatura.

L'esmena que presento podèu votarla tant si acceptèu la ponencia del senyor Cases, com si donèu la preferencia, com jo dono, a les modificacions que proposa el senyor Comte de Sta. María de Pomés.

La missió social que desempenya la literatura es de tots prou coneguda y tots sabèu prou be que ella revela clarament l'estat del poble, en ses èpoques de prosperitat o decadencia, baix un règim de llivertat o de opressió. Es, donchs, elemental al meu judici que ella florirà més bellament quan sia major el benestar polítich y econòmich del poble. Estimem la nostra llengua perquè estimem la raça que la parla, y per aquest motiu devem trevallar pera que aquell benestar aumenti en els pobles de llengua catalana; però això no serà mai possible si aquests pobles han de subjectarse a un sistema que no permet l'espandiment de llurs respectius interessos, y es per'xò que 'l Congrés deu proclamar ab tota valentía y sense eufemismes la necessitat de dotar als pobles esmentats d'una constitució adequada, que faciliti el desenrotllo de dits interessos. Mes això no 's lograría pas ab altres sistemes tant artificiosos com els vigents, sinó que cal seguir en aquest punt les indicacions de la realitat, no podent ser aquella constitució més que una constitució nacional que tingui com a punt de partida el reconeixement de la personalitat de semblants pobles.

Però, per enfortir els vincles de solidaritat natural, entre 'ls pobles de llengua catalana cal qu'ens ajudin els altres en llurs respectives lluites per la consecució d'aquest ideal, menyspreuant les causes de rivalitàt y discordia que 'ls enemichs constantment y en aquests meteixos instants procuren introduir entre ells, ja que, com deya en certa ocasió el Dr. Alcover, President d'aquest Congrés, l'enemich busca sempre la vostra desunió, però en això no 'l devem complaure may, ans be, els més sobrats de medis materials y morals deuen cooperar als esforços que fassin els més necessitats en reivindicació de llurs drets y en defensa de llurs interessos. Axís, ab aquesta cooperació activa creixerà l'amor entre uns y altres, y aquesta llengua catalana que tots parlem y qne venim a enaltir aquí será 'l símbol de l'unitat d'una raça que tindrà conciencia de la seva personalitat y dintre de la qual tots els pobles que la formen, y que un dia visqueren units baix un règim polítich que reconeixía llur existencia, y garantía llurs drets, els veuràn novament reconeguda y garantits.

Y si 's vol que l'amor a la llengua creixi depressa, fassis conèixer a dits pobles els tresors valiosos de llur literatura antigua, publiquis cuidadosament els nostres clàssichs, buscant allí aont siguin els manuscrits catalans, costi lo que costi, y estableixis càtedres de literatura catalana a Mallorca, Valencia, Roselló y Alguer, com els «Estudis Universitaris Catalans» ho han fet a Barcelona.

Axís consolidarem els vincles de germanor entre 'ls pobles que parlen la nostra benhaurada llengua, y assegurarem el pervindre de la nostra esplèndida literatura.

He acabat

ESMENA de D. Joaquim de Riba de Sanz, *no acceptada pel Ponent.*

La causa que més impedeix el desenrotllament de nostra literatura, es, sens dubte, la petitesa del mercat, que fa que, en aquests temps d'utilitarisme, la majoría d'autors y editors donguin la preferencia a la llengua castellana en les obres y periòdichs que publiquen.

Per evitar aquest inconvenient es precís:

1.er Aumentar el mercat de la literatura catalana.

2.on Donar facilitats als autors catalans pera publicar llurs obres.

3 er Fomentar la publicació d'obres y revistes catalanes.

Pera realisar aquests fins lo millor consisteix en la creació d'una societat editorial per accions, o be, si això 's considera impossible, se podría interinament fundar una Associació, titulada «Foment de la Llengua Catalana», ab socis ab tot arrèu ont se parla aquesta llengua y a qualsevol població del món ont hi hagi un català; camp neutre, ont hi cabríen tots els catalanistes, llaç d'unió de catalans, mallorquins, valencians, rossellonesos, andorrans, algueresos, etc., escampats per tot el món. Pera ser soci caldría demanarho y pagar una quota molt petita, que encara se reduiría més als estudiants y obrers.

En aquesta Societat hi hauría una comissió tècnica o academia de la llengua, y una comissió de propaganda, que funcionaríen y se reuniríen independentment l'una de l'altra.

Aquesta societat fóra l'encarregada de celebrar els congressos de la llengua catalana, anyalment, en diferentes poblacions dels paíssos ont se parla nostra llengua.

Obriría, ademés, concursos anyals pera premiar obres de ciencia pura o aplicada, escrites precisament en català.

Publicaría mensualment una fulla de propaganda dedicada a l'enaltiment de la llengua catalana, enviantla gratuitament a tots els socis.

Y, si fos possible, se publicaría també una revista dedicada especialment a l'estudi de la llengua catalana y a la literatura, geografía, historia, art, costums, etc., dels paíssos d'aquesta llengua.

El comitè executiu del Primer Congrés de la Llengua Catalana fóra l'encarregat de portar a la pràctica la fundació d'aquesta societat.

TEMA III

La llengua catalana es l'única apta, tractantse de catalans, pera la educació integral dels noís y dels grans

D. Joan Bardina, Mestre, de *Barcelona,* en defensa de les seves conclusions provisionals, modificades pel mateix Ponent.

EL NATURALISME LLINGUÍSTICH A L'ESCOLA

I

Raó del tema

La Comissió organisadora del «Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana» m'ha fet l'honor d'encarregarme la defensa d'un tema ben interessant: «La llengua materna es l'única apta pera l'instrucció dels petits y dels grans». Jo'm proposo desenrotllarlo d'una manera nova, y en la mida que'l temps m'ho permeti, furgar en els fonaments d'aquesta qüestió magna y trascendental.

Ella ha sigut, pels uns mal entesa, pels altres desviada. Y no es estrany, si's considera que es ella un corolari de tres qüestions científiques; y descuidant aquestes, que són el fonament y l'únich aclaridor, ens hem anat quedant ab l'enunciat simple y pelat de que «hem d'ensenyar en català», com si, per sí sol, fos un axioma de clara evidencia, o l'han apoyat d'altres ab argumentacions sofístiques, que jamai seràn admeses pels enemichs, per alt que sigui'l patriotisme candorós que les ha formulades.

La llengua, *alma mater* de les nacions, ha reviscolat les cendres de la nostra raça. Y el despertar polítich, efecte d'una causa llinguística primaria, ha influit de retop y a son torn en l'esplendor de la llengua, generant un poble de filologistes ingènuus, que adoren per instint y agrahiment el seu verb espressiu, ab cech amor, ab filial admiració, ab agrahiment tendre, ab el coratge y selvatgisme del cavaller migeval.

D'aquí els tres defectes dintre'ls quals se mou la qüestió de l'ensenyança en la llengua vernàcula mamada: l'ingenuitat de pendre la conclusió demostrable per un axioma clar; l'exageració del tema; la confusió candorosa de termes y argumentacions. Conseqüencia tot de no haver metodisat la qüestió, donantli un bany regenerador de ciencia reglada y fonamentada.

A n'això vaig, concretantme a lleugeres indicacions. Ni el temps de que disposo en mitg de la febre del lluitar, ni la desordenació dels datos que tinch aplegats d'anys enllà, me permeten estendrem en aquets problemes que omplenen llibres.

II

Els tres fonaments de la qüestió

La qüestió del idioma té arrels més fondes que la reivindicació política. «S'ha d'ensenyar en català» ho diu tot y no diu res. Afegirhi l'argument de que «ell es la llengua natural», es repetir lo mateix ab distints mots.

Les arrels de la qüestió arriben a les capes més fondes de la Ciencia del pensament, relacionantse ab les altes qüestions de la Ideología trascendental y de la Llògica orgànica, que són la primera base científica del problema. Furgant allà, se treuen conclusions magnífiques, que donen a la nostra qüestió uns aires de teorema clar. Y no obstant, per desgracia nostra, fa 70 anys que romanen abandonades a Catalunya totes les qüestions de l'alta Ideología, restantelshi solsament un reconet—reconet fosch—a les aules dels Seminaris. Y aquesta alta Ideología, no obstant, es la mare feconda de totes les Ciencies; y ella pot aclarir tant la qüestió del idioma escolar, que'm permeto fer una crida al cercle escullit que pot iluminar ab enlairades especulacions el món del pensament.

La segona base de la qüestió es filològica. Y aquí ja no dech tant agrement queixarme. Tenim eminents filòlechs que han teorisat, y han teorisat be. Els qui hem llegit les obres llurs y hem llegit també les obres capdals estrangeres de Filología comparada, podem dir ab fonament que aquí, no hi hà, com s'ha dit, pasta de filòlechs, sinó filòlechs fets, d'importancia científica mondial.

La tercera base de la qüestió, que'ns dona feta la Pedagogía, ha tingut la disort de no esser aquí enunciada. El Naturalisme idiomàtich, científicament deduit, no figura en cap índex de les nostres Pedagogíes, ni tant sòls de les nostres Revistes. Y el Naturalisme pedagògich es ara, al estranger, l'eix sobre que gira tota la Ciencia educativa.

Vetaquí, donchs, enunciades les tres bases sobre les quals se fonamenta la qüestió del idioma escolar: una d'ideològica, sobre la relació entre les idees y les coses; una de filològica, sobre la relació del llenguatge ab les idees; una de pedagògica, sobre'l naturalisme en l'educació.

III

La base ideològica

Vaig a demostrar que les idees nostres estàn tant relacionades ab la realitat, que idees y coses formen un tot inseparable de mons distints.

Cinch opinions capdals, prescindint de matiços d'Escola, hi han sobre l'origen y manera d'esser de les idees.

Diuen uns que les creem nosaltres, ab la força generadora interior. La realitat, segons aquests, queda reduida al món ideal, no admetentla fòra noŝtre categòricament. Són els idealistes antichs y moderns, que han arribat ab Kant, l'ilustre filosoph prussià, a la conclusió de que desconeixem el món y fins ignorem la nostra propia existencia

Aquesta absurda opinió, esplicable al terreny filosòfich a causa del misteri que enfosqueix la possibilitat de la comunicació del *yo* esperitual ab el *no-yo* material, nega la certesa de la existencia de la realitat. Tenim, segons ella, un món de fenomens creat per nosaltres mateixos. Jo creo la realitat, millor dit, la meva realitat. Tenim, donchs, en aquest sistema, tant unides la realitat y l'idea, que resten identificades. Mon pensar es la realitat.

La contraria opinió dels materialistes nega les idees y l'ànima. Es el pensar una secreció celular cerebral, al esser afectat pels nirvis el cervell, y els nirvis pel món estern, pel *no-yo*, qui engendra al cervell una imatge-idea propia.

Llavores, segons els materialistes, les idees-imatge resten també íntimament relacionades ab les coses, són com una secreció y apèndix d'elles, quedant també ben ferma l'objectivitat del pensar y la categoría representativa del acte intel-lectual. El meu pensar es la mateixa realitat al meu cervell.

Sostenen altres que les idees són motllos preexistents al enteniment, per medi dels quals, essent com són un retrat imposat de les coses, reconeixem aquestes coses al presentarsens devant dels sentits.

Així les idees són, com a motllos preexistents de les coses, tant fonamentades en elles, que sense les idees les coses ens restaríen inconegudes. Les idees són un reflexe exacte de la realitat, en el qual aquesta hi està fidelment retratada. El meu pensar es condició essencialment neccesaria pera arribar a la coneixensa de la realitat.

Volen altres les idees com a resultat del acte intel·lectiu. Al imprimir les coses sensacions als òrguens, l'ànima arreplega la interior essencia d'elles; y surt al intel-lecte un retrat ideal de la cosa sentida.

En aquesta quarta opinió, l'idea y la realitat estàn en tant íntima concordancia, que la primera es un retrat pur de la segona en l'ànima pensanta. El pensar es l'esser idealisat y internat en mi.

IV

La opinió que nega les idees

Hem vist com totes les opinions sobre les idees, basades en els més distanciats sistemes filosòfichs, concorden d'aital manera l'esser d'elles ab la realitat objectiva, que idea y realitat devenen una idèntica cosa en mons distints: el món real del esser y el món ideal del pensar.

Però hi hà una quinta opinió sobre la natura de les idees, que les redueix al no-res, negant la llur existencia. Com l'espai y el temps, que ab totes les apariencies de grans esser condicionants de tot, no tenen en veritat cap realitat objectiva, quedant reduits a

una ficció intel·lectual, així mateix, les idees, segons aquests—a n'els quals s'hi decanta'l nostre Balmes—no tenen cap existencia ni realitat, a pesar d'esser un dels fonaments de la alta Ideología.

Diuen aquests que l'acte intel·lectual no suposa ni genera cap idea. Es una simple canal mitjansant la qual les paraules van directes a les coses; essent el llenguatge, així. no pas un reflexe dels meus conceptes, sinó un signe directe de la realitat.

Sembla vera la opinió, per quant tots els altres sistemes, admissors de les idees, les inventaven pera salvar o esplicar la possibilitat de comunicar el *yo* esperitual ab el *no-yo* material. Y aquest misteri—misteri com a demostració, no com a fet, que es clar no l'esplica ni remotament cap dels sistemes partidaris de les idees.

Suposen uns la preexistencia d'idees-tipus, mitjansant les quals, al presentantsens les coses, les reconeixem com a conformes ab el nostre ideal interior. Inútil medi. L'idea tipus nostra es, com l'ànima, esperitual. Acut, per lo tant, la mateixa pregunta: com pot salvarse la distancia entre aquest tipus esperitual y la cosa real? L'idea no pot esser el pont que comuniqui'ls dos mons, perquè sa virtut tipal la fa ineficaç sa natura esperitual.

Menys encara s'emporten la raó els qui volen idees com a resultat del acte intel·lectual. Llavores no són necessaries pera ell, y subsisteix el misteri del pont. Llavores són sols pera facilitar la memoria de les intel·leccions, cosa també del tot inacceptable, si be ara no'ns podem ficar en aquest ordre de filosofíes.

D'aquí que, no servint les idees pel fí que se les havía inventades, sia llògich suprimirles. Y llavors entre la cosa real y el llenguatge no hi hà més que l'acte intel·lectual. Y els mots van directes a la realitat de les coses y a la objectivitat.

V

L'IDEA RETRAT DE LO REAL

Però fins admetent, com la generalitat, la existencia de les idees, ja hem vist com tots els sistemes, fins els més oposats, les fonamenten y les identifiquen formalment ab la realitat. Ab altres paraules: que'l món del pensament es un espill del món de les coses.

Això vé provat igualment per un sens fí d'observacions, que més avall indicaré; ara'm limitaré a una lluminosa observació sobre la etimología dels conceptes intel·lectuals.

El mot *concepte (cum-capere*, agafar ab) indica ja clarament que's refereix a una *cosa agafada, cosa estreta*, *cosa de fòra*, es a dir, *agafada de la realitat*, indicant sa procedencia objectiva.

El mot *comprensió (cum-pre-hendere*, ficarse aviat ab) indica ja'l mateix origen.

Però, sobre tot, es curiosa la etimología del mot *idea*. Ve d'ιδιος, que xol dir *propi*, *propietat*, indicant son caràcter de retrat cabal de les coses. Y ιδιος vé d'ιδειν, del qual verb ne surt la arrel ιδ, que significa *veure*, suplint els temps defectius del verb οραω, mirar. Aquest ιδειν era primitivament Fιδειν, haventse perdut el digamma inicial per una llei de la Fonètica grega. Y aquest Fιδειν engendrà'l llatí *videre*, *veure*,

ver, voir. Així *idea*, segons son significat, vol dir,—ademés de *propietat—veure*, y, naturalment, veure alguna cosa. Així queda magníficament espressat pel llenguatge el caràcter representatiu de l'idea, que vé a esser el retrat, l'espill, la *visió* anímica de la realitat, ab la qual estarà estretament unida.

Es la filosofía oculta del llenguatge, confirmant les veritats especulatives, y en aquest cas concret, la indisoluble unió de la idea ab la cosa representada.

VI

La base filològica

Tenim ja ben ferma la *base ideològica*: les idees són les coses esperitualisades dintre nostre. Anem ara a la segona *base*, la *filològica*, que tracta de l'unió de les idees ab els mots.

Les idees són invisibles pels altres. Fins per nosaltres mateixos—sostenen alguns filosophs—les idees soles restaríen infecondes y inútils, sense l'aussili del llenguatge interior, altre dels misteris de la gramàtica filològica.

Les idees devenen carn, mitjansant les paraules. Aquestes són un fidel espill de les idees, les idees fetes materia y sanch, tangibles y palpables.

Els mots tenen ànima y cos. Són el cos els sons fonètichs, que la veu modula y concreta. L'ànima es l'idea que espressen, sense la qual la paraula no passa de sò pur, sense l'alta dignitat de verb del pensament. L'idea es el fons palpitant dels mots, el seu esperit unificador y vital.

Aquesta ànima vé representada en lo material per l'*accent*, llaç unitiu y personificador del mot. L'accent es l'essencia de la paraula, lo que li dona personalitat, lo que imprimeix en ella—com a representant de l'idea—el segell significatiu.

Aquesta íntima compenetració entre l'idea, ànima dels mots, y els mots, carn de l'idea, ve confirmada per un seguit de detalls que il-luminen força la qüestió.

Això esplica que quan pensem ens parlem interiorment; que'ls mots ens despertin les idees quasi be sempre; que hi hagi disputes y confusions quan no's fixa be'l sentit de les paraules; que'l qui no comprèn be una cosa no acerti a espressarla; que un cech no tingui idea de la llum y no capeixi'ls mots referents a colors; que convingui fixarse molt en el mot capdal de tota qüestió; etc., etc.

La mateixa causa dels llenguatges, que es el pensament y la voluntat espontania de les nacions, indica que idees y parales són dues linies paraleles de mots distints. «Una voluntat obscura—diu Mr. Bréal—y perseveranta presideix els cambis del llenguatge... L'idea de que'l llenguatge obeeix a lleis fixes del esperit del poble, es d'allò més raonable... Ens es més fàcil operar sobre'ls signes de les idees, que sobre les mateixes idees. Tal es el servei que'ns fa'l llenguatge: *ell objectiva el pensament.* L'historia del llenguatge pot seguirse per lleys intel-lectuals...»

Perxò, al parlar, un mot, de sí, no'ns donaría, moltes voltes, cap idea, devent compararlo ab les circunstancies de lloch, temps, persones, mots que'l volten, etc. Y perxò, al sentir parlar, passant per la materialitat dels mots, com passa la vista pel canó

de l'ullera d'allarga vista, la nostra atenció's clava fixa en el pensament y les idees del parlant.

VII

Les paraules, carn de les idees

Aquesta doctrina de la identitat de les idees y els mots, espressió en dos mons distints d'una mateixa cosa, ve també admirablement confirmada per la sabiduría del llenguatge, que atresora sempre fondíssima filosofía.

A les llengues els diem *idiomes*, de la mateixa arrel *id* de que ve *idea* originariament, d'aquella arrel de que, com hem vist ve *veure*, sortint així d'un mateix radical, —cosa digna d'esser notada—*veure*, *idea* y *idioma*, es a dir, la *realitat*, el *concepte* y la *paraula*, com si les tres coses ne fossin una de sola y idèntica.

Hi hà més encara. Els grechs deyen λόγος a les paraules y λόγος a les idees com, si fossin una mateixa cosa. Els llatins deyen *verbum* als conceptes y *verbum* als mots, identificant abdúes coses.

Y sobre d'aquest *verbum* y d'aquesta identificació del mot ab l'idea y de l'idea ab la realitat, tothom recordarà aquell començ sublim ab que l'àliga de Patmos dona principi a son Evangeli. Fixeuvoshi: «Al principi la paraula era (Notèu be: *era*, existía per sí, devenía *realitat*). Al principi la paraula era. Y la paraula era vora Deu. Y la paraula era Deu. Tot per la paraula va esser fet, y sense ella res hauría set. En ella hi havía la vida y la llum dels homes...»

Fins en el diví llenguatge de Sant Joan s'identifica'l Verb o paraula ab l'idea de Deu; y la *paraula* de Deu y l'*idea* de Deu, identificats, són a son torn, perquè són Deu mateix, la *realitat* plena y eterna...

No podem arribar a tant en el món natural. No podem arribar a la identificació del *parlar* ab el *pensar* y ab l'*esser*, com passa en l'esfera de lo diví; però, imatge les nostres coses de les superiors, ja hem vist—y recalcarem encara més—com la realitat, les idees y els mots responen a una mateixa cosa de tres mons distins, a tres realitats inseparables, a tres individualitats distintes, però informades per una mateixa naturalesa específica.

VIII

Coses, idees, paraules

Quina llum dona al llenguatge aquesta doctrina! Fixemnoshi, y principalment el senyor comte de Santa María de Pomés, que demana en una esmena suprimir del tema aquestes fonamentals veritats.

Ens diu la base ideològica: les idees són un retrat de les coses; són les coses al nostre enteniment, de la única manera en que poden esserhi. Idees y coses estàn íntimament, indissolublement lligades.

Ens diu la base filològica: les paraules són un retrat tangible de les idees, el seu cos, la seva carn. Mots y idees són una mateixa unitat indissoluble que mutuament se completen.

Resumint: les idees són inseparables de la realitat; les paraules són inseparables de les idees. Y com que les paraules no són mots abstractes, sinó les *meves* paraules, els *meus* mots, el *meu* llenguatge, podem formular l'argument d'aquesta manera, a la llum de les ciencies ideològica y filològica:

El meu parlar es inseparable del meu pensar. El meu pensar es inseparable de la realitat. Conseqüencia: la ciencia, que té de durnos, per objecte y fi únich, al coneixement de la realitat, té d'apelar, per força, a les idees que jo'n tinch d'ella; té d'usar, per força, el llenguatge natural meu, que'm fa tangible aquestes idees, que es el cos d'elles, que formen ab elles una unitat substancial indissoluble.

Quina base tant ferma, senyors congressistes, pera la qüestió de la llengua natural escolar! Quedar demostrat que'l meu llenguatge forma un tot substancial ab el meu pensar; quedar admès que'l meu pensar es el camí únich pera durme al coneixement de lo real, es un fonament tant irreductible pera la nostra tesi, que són minucies y nores totes les raons vulgars aduides en pro de la llengua natural com instrument escolar.

Per això deya Aristòtil, fa ja 25 sigles, en la seva cèlebre Retòrica: «O λόγος, ἐάν μὴ δηλôι, οὐ ποιήσει τὸ ἑαυτôυ ἔργον. La *paraula* té per ofici el fer presentes les *coses* al esperit». Y M. Bréal, pera no citarne cap més de modern, afegeix: «El *llenguatge* es una traducció de la *realitat*; ell objectiva'l pensament.»

IX

Observacions confirmatories d'aquesta doctrina

Aquesta teoría de la unió inseparable de coses, idees y paraules, pot confirmarse ab una pila d'observacions curioses, que no deixen de donar llum.

La *realitat*, es objectiva, fòra nostre. Les *idees* són subjectives, dintre nostre. Els mots—compostos d'idea y sò—són la unió de lo real ab lo ideal, l'element mixte, propriament *humà*.

La qüestió dels sinònims es una nova prova. Ben exactes, no hi hà cap qualitat, cap operació, cap cosa. Tampoch, donchs, en el terrer de les idees. Però tampoch hi hà dos mots ben exactament iguals en significança. Perxò fins els sinònims espressen matiços diferents—els matiços de la realitat—o be desapareixen. «Els sinònims—diu M. Bréal—no existeixen llarch temps: o's diferencíen, o un d'ells desapareix» *(Essai sur la seemantique)*.

Pels alfabets orientals s'ha traslluit que les figures de les lletres escrites no són més que formes dels membres humans o de coses domèstiques. Per les arrels del hebrèu y el sanscrit se dona ja com a cosa certa que'ls mots s'han format per *onomatopeya*, es a dir per imitació de les coses y sòns naturals. Així, *esternut*, (*setrnúere*, llatí; *ptárnyszai*, grech) fa sentir el sò de qui estornuda. Així altres mil exemples, dels quals

ne cito alguns en la meva *Gramàtica Pedagògica*. Però afegeix l'autor citat: «Al moment que'l poble veu les coses, ell hi associa paraules».

Aquesta influencia de l'intel-ligencia sobre'ls mots es tant gran, que si s'apurés l'anàlisi històrich de les llengües vulgars, sortiría una llum estraordinaria. Per exemple: *Lego,* vol dir *llegir*. *Di-lego*, *llegir per tots cantons*, *conèixer be*, y, per lo tant, *estimar*. D'aquí *díligo*, *amar*. Però qui ama, s'apressura. D'aquest fet, la pensa'n fa un raciocini; y trasladant la semblança a les paraules, de *diligo*, *estimar*, n'ha fet *diligent*, el *qui s'apressura*. Els exemples d'aquesta semblança o concomitancia de fets que ha repercutit a les idees, y, per lo tant, a les paraules, hi són a milers. Vetenaquí alguns: De *armus*, *espatlla*, n'hem fet *arma*. De *pre-sidere*, seure devant, n'hem fet *president*. De *fela*, *mamella*, n'hem fet *filius*, *fill*, *feliç*. De *putare*, *podar*, n'hem fet *pensar*. De *per-ire*, *anarhi moltes voltes*, n'hem fet *periculum* y *peritus*. De *senior*, *més vell*, n'hem fet *senyor*.

Per això diu un filòlech: «La llògica popular... reposa tota sobre la analogía (de les coses), de la realitat, una transposició aont les coses apareixen classificades pel trevall del pensament... Fòra del nostre esperit el llenguatge no té vida ni interès... El primer motor de les llengües som nosaltres mateixos, l'intel-ligencia. Sobre tots els fenomens llinguístichs, nosaltres sentim l'acció d'un pensament...»

Sempre lo mateix: les idees conseqüencia de les coses; els mots carn de les idees.

X

El Naturalisme pedagògich

Conseqüencia de tot lo dit es lo que anomeno Naturalisme pedagògich, tercera y última base de la qüestió del idioma escolar.

Si'l parlar es el pensar fet carn, y el pensar es la realitat natural idealisada, resulta que tot el món del pensament y tot el món del parlar descansen sobre les coses, essent, per lo tant, una necessitat ineludible el Naturalisme en la Llògica, el Naturalisme en Gramàtica, el Naturalisme en l'ensenyança.

Y aquest Naturalisme pedagògich es tant racional y clar, que tots els demés arguments en pro de la llengua materna, comunment citats, o careixen de tot valor científich o's fonamenten últimament en aquesta doctrina esposada.

Ella dona a la qüestió una base científica induptable, traientla del terreny del sentiment y trasladantla al del raciocini pur y desapassionat, que han de acatar propis y estranys. Y queda relegat al llenguatge periodístich y de *meeting* allò de «ensenyar en català, perquè es la nostra llengua», «perquè'ls nois no entenen al mestre», etc., lo qual, dientho tot, no diu res, si no's furga en els fonaments científichs de semblants dites.

Pèr sort, aquesta conclusió meva del Naturalisme llinguístich entra de plè en les noves corrents de la ciencia educadora, eminentment naturalista. Han caigut, pera no alçarse més, les teories y ficcions, ni basades en les especulacions més aparentment fonamentades. Està entrant triomfalment en les Escoles del estranger la Naturalitat, ab tots els seus defectes y aventatges, produint els efectes més maravellosos.

Sols en qüestió de llengua ha sigut desatesa la Natura, a Espanya com a Anglaterra, a Anglaterra com a Alemanya, a Alemanya com a Russia. Y es hora ja de que l'erro sia corretgit, y en nom del Naturalisme pedagògich, s'alci a Catalunya una creuada científica sobre l'ús escolar de les llengües propies.

Estem en estat de pendre iniciatives y llençarles al mercat pedagògich europèu.

XI

Sobre la instrucció dels grans

Conseqüencia d'aquestes veritats sobre la relació entre coses, idees y mots—tant fonamental que ella enclou tota la meva tesi, per més que ocupi una sola conclusió—es que'ls grans que no sàpiguen be altra llengua que la propia, no poden, de cap manera, esser instruits en altra llengua.

Però, fins els que'n coneguin d'altra, tenen tanta ventatja si aprenen en llur llenguatge matern, que fóra insensat usarne d'altra fòra d'una estrema necessitat.

Hi han, pera demostrarho, una pila de raons que, garbellades, queden reduides a una sola, la misteriosa qüestió del llenguatge interior.

Aquest *llenguatge interior* ha preocupat a molts filosophs. Humbold, Ribot, Egger, el mateix Balmes varen discutir sobre d'ell. Aquest llenguatge interior es un misteri com a cosa esplicable, un fet clar com a cosa existenta.

En resum—puix no tinch temps de desenrotllar cap teoría—consisteix en que, quan pensem, parlem; però ab una parla tant íntima y esperitual, que no fem anar cap orgue ni d'una manera rudimentaria. Y a pesar de no fer anar cap orgue, ni poder, per lo tant, pronunciar cap lletra, diem totes les lletres dels mots que anem pensant, y les diem clars, d'una manera induptable. Fassi cadascú la prova. Tanqui be la boca, pensi quelcom, y veurà com dintre seu, al pensar, diu les paraules, lletra per lletra, sense dir cap lletra ni fer anar cap orgue de la boca.

Aquest misteriós llenguatge interior, tant clar, ens diu una cosa importantíssima. Sia lo que's vulga la seva esplicació filosòfica, es el cas que al pensar parlem ab la llengua propia, si pensem d'una manera natural. D'aquí les violencies de l'ensenyança en llengua estranya, fins en els qui coneixen moltes llengües, ab un trevall de doble traducció que gasta forces inútils, enfosqueix els pensaments, malgasta'l temps.

Això esplica les estadístiques dels examens, en els quals els castellans se'n emporten la devantera, y apareixen els catalans sobiranament encongits. Són els fets confirmant la teoria filosòfica del llenguatge interior.

XII

La llengua en la educació

El Naturalisme, més encara que a l'instrucció, s'imposa en l'educació física, moral y estètica. No m'es possible estendrem sobres això, però no serà en va fer constar solament que, fonamentant tota la màquina escolar moderna sobre l'amor y l'esperit de familia, es un evidentíssim contrassentit emplear en ella, pera fins educatius, un llen-

guatge foraster, lo més antitètich de la naturalitat y maneres amoroses de la societat domèstica.

Perxò ha escrit M. Bréal: «La educació en llengua materna té l'aventatge de... associar—y es ella únicament la que pot ferho—les paraules y les coses, y no els mots d'una llengua als mots d'una altra llengua... Tota qüestió llinguística es, a la fí, una qüestió social o nacional» y una qüestió eminentment pedagògica, hauría pogut afegir el vell professor del Col-legi de França.

Això dóna a la qüestió del llenguatge una importancia capdal. Però no convé pas exagerarla. Y vull notar això, perquè de l'una exageració'n ve sempre una exageració contraria, y aquí estem abocats a fer de la qüestió de la llengua escolar una equivocació tant grossa com la dels qui la desterren de les aules.

La llengua natural es essencialment necessaria; però no es ella lo únicament necessari. Ab ella sola, res logrará la Escola Catalana. Aquesta té d'esser integralment moderna y nacionalisada y ben regentada. Y pera això, ademés de la llengua materna, se necessita una orientació imprescindible respecte d'una dotzena de factors, tots ells al menys tant necessaris com el llenguatge nacional.

Perxò la Escola Castellana, ab tot y usarshi esclusivament la llengua nacional de mestres y nois, està a la qua de les d'Europa, inclòs de la Catalana castellanisada. Però està molt per sobre d'ella y de les nostres la Escola oficial bretona y llenguedociana, per més que no s'usi en ella la llengua del país. Perxò, per damunt de la nostra paraulería, no sempre ben cimentada, sura a la mateixa Barcelona una veritat trista: que les Escoles graduades del govern sien infinitament superiors a les menys malament muntades pel Catalanisme.

No es amagant les veritats com se fan les coses be. Y perxò publico aquesta veritat, clara, neta, rodona.

Ella fassi que, donant a la qüestió de la llengua la importancia capdal que té, jamai ens posem sota del govern en bons mestres, en material, en mètodes, en noves orientacions, ensajades aquí esclusivament en escoles públiques...

XIII

CONCLUSIONS

Conseqüencia de lo dit són les conclusions que tinch l'honor de presentar a la aprovació dels senyors congresistes. Són les provisionals que vaig presentar a la Comissió tècnica, però reformades en alguna part, com vaig a notar.

TÍTOL DEL TEMA: *La llengua natural es la única apta pera la integral educació dels petits y dels grans.*

Deya'l títol posat pels iniciadors del Congrés *pera la instrucció*, y ho he cambiat per la *educació integral.* La rectificació la exigeixen les meves orientacions pedagògiques.

CONCLUSIÓ 1.ª *Els mots, les idees y les paraules són una mateixa manifestació dels mons real, ideal y humà.*

Tal com estava. Es lo base de tot el tema. Lo demés són meres conseqüencies d'això, tant, que podren fins suprimirse.

Suprimeixo la conclusió 2.ª, y així les que eren 3.ª, 4.ª y 5.ª passen a 2.ª 3.ª y 4.ª Y la trech la segona, no per falsa, com diu—no sé ab quins fonaments—el senyor Comte de Santa María de Pomés en una esmena, sens dupte per no tenir obligació d'enterarse dels avenços estrangers sobre'l Naturalisme gramatical, sinó per no tenir temps de desenrotllar aquesta doctrina tant nova com atractiva.

CONCLUSIÓ 2.ª *La instrucció en català, sense tenir la importancia esclusiva que se li dona, es d'una trascendencia capdal, segons la llògica y les estadístiques.*

He cambiat el mot *importancia pedagògica* per *importancia esclusiva*. La reforma esplica be la meva idea, tal com la he desenrotllada.

CONCLUSIÓ 3.ª *La Pedagogía modernissima d'educació natural exigeix la llengua materna com a vincle natural entre el mestre y els alumnes.*

CONCLUSIÓ 4.ª *El Congrés dirigirà una comunicació al govern y una circular als mestres sobre això.*

Tot pel progrés de la educació, de la llengua y de la Patria.

ESMENES, (*) de D. ANDREU CABRÉ Y BRU, *Mestre de la Escola graduada de Barcelona*, acceptades pel Ponent.

Entre les conclusions 2.ª—3.ª intercalar les dues següents:

I. La nomenada *escola primaria*, en son genuí caràcter d'Institució popular y educadora, aparegué lo dia que l'idioma llatí fou reemplassat per les llengües vulgars.

II. La llengua es *medi*, no *fí*, de l'ensenyança general.—L'Estat espanyol, anteposant mal enteses raons polítiques a les prescripcions pedagògiques, ha desfigurat aquest principi.

La conclusió 5.ª hauría de redactarse axís:

«El Congrés dirigirà una moció al Govern fentli present la conveniencia de que'ls mestres oficials de Catalunya entenguin la llengua parlada pels seus deixebles.»

«Se dirigirà també als mestres catalans, excitant el seu patriotisme, pera que introdueixin en les escoles l'ensenyansa de la llengua catalana.»

D. Andreu Cabré y Brú, *en defensa de les seves esmenes.*

Lo llenguatge es una condició obligada del desenrotllo intelectual, que serveix pera donar precisió, pera concretar els pensaments y conceptes, permetentnos enlairar a les idees abstractes.

(*) Aquesta esmena, lo meteix que les altres presentades a n'aquest Tema III se refereixen a les conclusions provisionals que aparegueren en el programa fascicle del Congrés reproduides a la plana 18 d'aquest llibre, o sia avans de que les modifiqués el meteix Ponent.

Mediant lo llenguatge esteriorisem tots els estats anímichs, y a la vegada podem interpretar les manifestacions de nostres semblants.

Es precís posar el noi baix la direcció d'una persona que li vagi suministrant els mots necessaris pera l'espressió de les nocions que's van elaborant en la seva inteligencia, anantli aumentant el vocabulari a mida que creixen els conceptes. Y aquesta tasca està encomanada a la familia y d'un modo principalíssim a la mare.

Tant íntima es la conexió entre'l pensament y el llenguatge que sempre que'ns acut un concepte tot d'un plegat s'hi adhereix una paraula; lo qual s'esplica perfectament per la llei d'associació d'idees, per la coexistencia. Nostra inteligencia reb una impressió y ja sia al ensemps o posteriorment entra en possessió de la paraula que encarna aquella idea, y paraula y idea de tal manera's lliguen que desde aleshores no pot anar l'una sens l'altra; germanor que no es passatgera, puix dura tota la vida. Això esplica que si ab posterioritat l'individu aprèn un altre idioma, o sia, una nova forma d'esteriorisació del pensament, entre la idea y la paraula exòtica hi hà una solució de continuitat que pot resultar a vegades imperceptible, més no per això deu negarse la seva existencia; hi hà de per mitg la paraula equivalent de la llengua nativa.

L'escola primaria deu esser una continuació de la familia, a manera de dos cercles concèntrichs. Lo cambi deu esser insensible. Allí se retocarà y ampliarà l'obra començada a la familia. La primera educació tingué lo caràcter d'espontania; la segona serà reflexiva, una educació artística. S'aumentarà lo caudal del llenguatge paralelament al de coneixements, obrintse una nova fase al esperit; y el llenguatge serà metodisat, fent un estudi adequat de la gramàtica.

Això preceptúa la Pedagogía. En lo sentit espressat es la llengua un medi pera'l desenrotllo de les facultats anímiques, y tant compenetrat ab l'educació intelectual que no's comprèn l'una sens l'altra. Resulta evident la necessitat d'ampliar la llengua materna pera l'educació de l'infancia.

Aquest principi pedagògich no ha sigut conegut en tots els temps y molt menys aplicat a la pràctica.

Lo parèntesi que obra al progrés intelectual del poble l'Etat Mitjana, reconeix com a principal concausa la proscripció de les llengües nacionals en l'ensenyansa.

.Lo Renaixement despertà l'afició als clàssichs, seguintse la vulgarisació de les obres gregues y romanes per medi de l'imprenta; al ensemps se reviscolen les llengües nacionals convertintse en instruments de propaganda de les noves idees.

Aqueixes noves idees foren desenrotllades y metodisades per lo gran reformador Comenius, de qui s'ha dit que es lo primer evangelista de la Pedagogía moderna. Lo plà d'estudis que formula s'avença a la seva època. Lo primer grau de l'ensenyança, diu, es *l'escola maternal,* iniciant la mare al infant en els coneixements de la vida. Lo segón es *l'escola elemental* aont concurriràn alumnes de sis a dotze anys, preceptuantse que's dongui l'ensenyança en la llengua vulgar. Lo tercer es *l'escola llatina*, y lo quart *l'academia.*

Cal remarcar aquest precepte: fins al dotze anys lo noi rebrà l'instrucció en la llengua del país. Ho corroboren pedagochs tant eminents com Pestalozzi, Trabel y el P. Girard, aquest sobre tot, qui adquirí gran renom ab la publicació de l'obra: «Ensenyança vulgar de la llengua materna», que la considera com a espressió del pensament, com a medi de cultivar l'esperit y pera l'educació moral. Ab aquest y altres precedents hem arribat a elaborar el concepte de *l'escola primaria*, institució que respòn a les idees

polítiques de nostre temps, y que està cridada a resoldre en part la qüestió social: Es una institució popular aont se continúa l'obra començada a la familia, essent son objecte'l desenrotllo integral y anímich de les facultats humanes y posant al noi en condicions de viure la vida completa.

Lo Govern espanyol, atribuintse la funció docent y aferrat al seu criteri uniformista, ha desconegut de fet l'existencia de les llengües regionals, imposant l'idioma dit oficial pera que serveixi de vincle entre mestres y deixebles.

Per lo que respecta a Catalunya, les conseqüencies d'aquest precepte han sigut molt perjudicials pera la seva cultura. En primer lloch, resulta un entorpiment pera la educació dels nois, puix la seva espressió del pensament no es natural ni espontania. Per altra part no arriba a saber l'idioma català ja que li falta lo complement científich de l'escola. Y poch costaría demostrar que lo castellà l'aprèn a mitges.

Més lo Govern espanyol no ha conseguit el fí que's proposà. S'ha preocupat més que de la cultura del nostre poble, de que's castellanisés; però la assimilació era visionaria. L'esperiencia ens demostra lo fracàs d'aquest intent. Los catalans som refractaris a parlar en castellà, y per altra part, prescindint de comparacions que'ns portaríen tot lo més a la apreciació del valor relatiu, la nostra llengua ens basta pera l'espressió de totes les manifestacions del pensament, y per això y per lo fet d'esser nostra, l'hem de preferir a qualsevol altra.

ESMENES de D. BENET DE POMÉS, no acceptades pel Ponent.

1.ª Pera fer més cert y clar el tema convindría modificarlo, dient:

«La llengua catalana es l'única apta, tractantse de catalans, pera la *fonamental* instrucció dels nois y dels grans.»

2.ª S'hauríen de *suprimir les dues primeres conclusions* per incongruents ab el tema y inútils pera demostrarlo; y per poch precisament filosòfica la primera y falsa y inconseqüent la segona.

3.ª En compte de la *conclusió V*, la següent:

«El Congrés demanarà al Govern, y procurarà obtenir per tots els medis possibles, l'immediata realisació d'aquest ideal.»

ESMENA, a la conclusió IV provisional, de D. ANTONI GAVALDÁ, *Professor de la Normal de Mestres de Barcelona,* acceptada pel Ponent.

Essent l'*educació natural* la que's reb baix la direcció materna y a les escoles de pàrvuls, la llengua catalana deu esser l'única que's posi en relació ab l'infantesa; mes després de l'edat de set anys, en que'ls nois entren en altre cercle d'educació y ensenyança, la llengua catalana deu aclarar els conceptes que en les escoles oficials s'esposen en la llengua castellana.

ESMENA ADICIONAL a la conclusió V provisional, de D. GERONI MARTORELL Y TERRATS, *Arquitecte de Barcelona*, acceptada pel Ponent.

Per evitar en part els inconvenients de la situació actual, el Congrés acorda dirigir una comunicació als catedràtichs de la Universitat y Escoles especials de Catalunya, pregantloshi ensenyin als alumnes els noms catalans dels termes jurídichs, malaltíes, elements constructius, manipulacions industrials, etc.

ESMENA ADICIONAL de D. JOSÉ UDINA Y CORTILES, *Professor de la Escola graduada de Barcelona.*

El Congreso declara que no teniendo carácter propio en España el trabajo manual educativo, puede dárselo Cataluña, lo menos en lo que se refiere a esta región, por ser en ella donde se han dado más cursillos a los Maestros, sin seguir en absoluto el método propio de las escuelas sueca, italiana, belga y francesa, opuesto en parte a la manera de ser de Cataluña.

ESMENES de D. FELIP SOLER, *Mestre de Gavà,* acceptades pel Ponent.

La tercera deuría redactarse en la següent forma:

«La instrucció en català, *a més de tenir* la importancia pedagògica que se li dona etcètera.»

La quarta hauría de dir:

«La Pedagogía *de tots els temps, desde la instintiva de la antiguetat fins a la especulativa y esperimental dels nostres dies*, ha exigit la llengua materna com a vincle entre'ls mestres y deixebles.»

La quinta hauría de dir:

«El Congrés dirigirà una moció al Govern, *en el sentit de que en les oposicions pera escoles de Catalunya y demés regions ont se parla nostra llengua, hi figuri un exercici en el qual els aspirants deguin provar el coneixement del català.* També dirigirà una circular als mestres *de les regions esmentades, fent-els present l'obligació moral d'ensenyar el llenguatge matern.*»

S'ha d'afegir una sisena conclusió, que digui aixís:

«Cal reconèixer el llenguatge matern com a *medi* y *fí* de la educació, y per lo tant també ho serà de la instrucció, ja que aquesta es sols una part integrant de la primera, o sia un complement de la meteixa.

D. **Felip Soler,** *en defensa de les seves esmenes.*

Senyors:

Sembla despendre-s de la quarta conclusió del senyor Bardina y que ara passa a esser la tercera, que es solament la Pedagogía moderníssima la que exigeix el llenguatge natural com a vincle entre el mestre y el deixeble; nosaltres, tot y estant conformes ab el fondo de son discurs, volem que consti que aquest precepte pedagògich y llògich a-l-hora, ve apoyat per la historia de la ciencia educativa; que els pedagochs més ilustres de tots els temps y llochs l'han proclamat ben alt y més d'una vegada n'han fet una aspiració suprema; pera que no se 'ns pugui dir que 'l nostre amor a la llengua que comensàrem a apendre dels llabis de la nostra mare ens cega la visió de la realitat; pera que no 's cregui que son prejudicis d'escola, l'interès que tenim uns quants mestres catalans en reintegrar a la nostra hermosa parla l'imperi que li pertany dintre l'ensenyança; pera que no 's conceptui com a ilusió irreal, la íntima relació que hi hà entre 'l pensament y la forma d'exteriorisarse, y per aquest motiu la meva primera esmena, es més aviat un aditament que un'altra cosa.

Aquest precepte el veyem atès com cal, quan en els albors de la humanitat la educació era pura y esclusivament instintiva, en que la mare, portada del dever que li imposa la Naturalesa y tenint per guia de son comès el maternal instint, cuidava de son infant y anava suministrant-li idees espressades ab la llengua propia; quan més tart, apunta la aubada civilisadora dels pobles orientals, dels xinos, indis perses, juéus, egipcis y fenicis, també hi descobrirem l'interès en proporcionar al noi un cabal de coneixements servint-se del llenguatge que era espressió de l'ànima colectiva; quan després ja apareix una civilisació més perfecte, com es la que la floreix en la antiga Grecia, hi veurem com als joves helens se 'ls inspira el geni y l'esperit nacional ab el cant dels més grans poemes dels excelents conreuadors de la llengua helènica; quan Roma estén son imperi per la Europa, hi trobarèu que la educació es reservada a la familia, y per consegüent el noi anirà formant son lèxich al redós de les faldilles maternals, qu'es aont es més viu y més potent el vincle del educador y del que se educa.

Al arribar a la etat mitjana, es quan trobem que no s'observa aquest precepte a causa del divorci que s'estableix entre la llengua literaria, la llatina, y les llengües vulgars que 's van formant poch a poch per esdevenir poderoses fins a treure a-n aquella de sos reductes. En aquest període de temps es quan podem observar la realitat de la tesis del Sr. Bardina, es quan ens podem convèncer de que hi hà un nexe secret entre la paraula y el pensament, ja que veyem als pobles llatins, que malgrat el tenir una llengua rica y esplendorosa que podía servi-ls pera la espressió verbal dels fenòmens anímichs, quiscun d'ells se' n forja un'altra que respongui ab més certesa al seu estat psicològich; y es perquè com no tenen l'ànima llatina, no senten el geni de la llengua, no hi hà una relació íntima entre 'l pensament individual y colectiu ab la parla enmatllevada, y d'aquí que quiscun cerqui la millor manera de trobar-la.

Y les llengües vulgars son per molt temps menyspreuades y reduides al domini del

poble, sense poder entrar en els dominis de les arts ni de les ciencies; no obstant, com filles del naturalisme, veyem que al últim van invadint paulatinament el reialme de la llengua mare, fins a deixar-li com a consol el reduit espai de la fossana.

Es al apuntar el Renaixement quan comença la creuada contra l'ús esclusiu del llatí en l'ensenyança; els que van a la devantera son els Jeromtes d'Alemanya que a començaments del segle XV, ab tot y creure que 'ls coneixements literaris y científichs no serveixen de res pera la pietat, tradueixen la Biblia al alemany, y completen el seu estudi ab la lectura y la escriptura de la meteixa. Segueix Sturm, el pedagoch més afamat del regle XVI que, malgrat esser un dels més exaltats llatinistes, proclama que a n-els nois se 'ls deu ensenyar el catecisme en llengua materna. Montaigne vol que no sigui 'l mestre l'únich qui parli, vol que aquest escolti al deixeble; ve després Volfang Ratich que al començar el segle XVII ja demana que s'ensenyi tot en la llengua nadiua, qu'es la major innovació de son temps; els jansenistes de Port-Royal rompen la costum, y en primer lloch fan apendre el francès pera passar al llatí, a l'hora oportuna.

En el segle XVII es quan les llengües vulgars lliuren la batalla decissiva; a-les-hores es quan Comeni, el pedagoch sencer y profond que estableix la admirable divisió de la educació per períodos, subsistent encara, formula aquelles invectives tremendes contra la manía llatinista; es quan diu que l'escola primaria (de 6 a 12 anys) es la propia del llenguatge matern, que la instrucció tota deu esser en la propia parla, que en primer terme devem conèixer aquesta, que devem estudiar-la, ja que voler ensenyar una llengua estrangera avans de saber la natural es tant com apendre de montar avans de saber caminar; a-les-hores es quan Locke, abundant en les meteixes idees, diu que no 's deu permetre que 'l noi menysprei el propi Verb ab el pretext de qu'es la llengua del poble; y allavors es quan Rollin aconsella que 's posi un especial cuidado en el estudi de la llengua mare.

Desde aquest segle en endevant ja 's dona per sentat y reconegut l'atorisme pedagògich; els germans de les Escoles Cristianes de les primaríes del segle XVIII, prohibeixen l'ús del llatí, volen que tot sigui com ha d'esser, y al venir el paradoxal Rousseau que senta el principi de la naturalesa en la educació, principi qu'es admès y desenrotllat d'una manera admirable pel gran Pestalozzi, queda ja com a fet incontrovertible, de que no solament deu defensar-se y practicar-se, sinó que es precís ademés combinar els exercicis del pensament ab els del llenguatge. D'aquí provenen els estudis que fan En Jacotot y el P. Girard de la llengua materna, a la que hi dediquen una infinitat de pàgines totes elles encaminades en últim terme a trobar, a buscar, a investigar la manera de satisfer la relació íntima que existeix entre la pensa y la paraula.

Y aquesta es la més grossa preocupació dels pedagochs moderns, tots busquen que les paraules y les idees entrin al cervell al ensemps, inseparables, com formant un sol cos; aquesta es la preocupació constant dels que donen a la educació una base científica ab axiomes y lleis deduides de la realitat y de fets concrets, dels que van donant a la Pedagogía un caràcter especulatiu y esperimental a-l-hora. Aquest es el motiu que fa dir a n-En Bain, un dels pedagochs moderns de més empenta, que la ensenyança de la llengua materna enclou una grossa dificultat, per quan son obgectiu es doble, ja que ha d'atendre a la conexió que existeix entre el pensament y el llenguatge.

Com a detall, podem ficsar-nos en el fet d'Anglaterra aont hi hà un respecte absolut per les llengües que 's parlen en els diferents païssos de la Gran Bretanya, y per lo tant pel vincle educatiu, aont la mentida es una de les faltes més graves que pot

cometre el noi. Y sens dupte aquesta severitat en dit punt, se deu a la disconformitat que hi hà entre lo que un diu y lo que pensa.

De manera que ab lo dit creyem que podem donar per convingut que 'l Verb y el cervell han d'estar de perfecte acord, que aquesta unió íntima no es un prejudici d'escola, sinó que l'han proclamada els pedagochs de tots els temps, de totes les idees polítiques y religioses, de totes les races y de totes les orientacions educatives; desde els que sols obraven moguts per ma inconsciencia instintiva fins als reflexius y profonds dels nostres dies; de qu'es de tant resultats positius la pràctica d'aquesta llei pedagògica, que podem observar que mentres les nacionalitats parlen una llengua enmatllevada, la seva mentalitat colectiva arrossega una vida pobra, anèmica, xorca en obres que iluminin el món de la inteligencia; y que aquesta afirmació o observació es la que 'ns fa endevinar la tal vegada única causa de la diferencia que 's feya notar entre l'estat floreixent de la nostra literatura en la Etat mitjana y l'estat d'enderreriment en que 's trobaven les altres literatures de les demés llengües neollatines.

En quan a l'esmena que presento a la conclusió quinta y que suara ha passat a esser la quarta, diré no més dues paraules pera defensar-la.

Es senzillament una conseqüencia de la anterior, es una transacció ab l'estat actual de coses, es una necessitat indiscutible y raonable, ja que si la llengua materna es l'únich vincle que uneix no tant sols la realitat ab el pensament sinó que al mestre ab el deixeble, es llògich, es evident que a-n aquell se li exigeixi el coneixement de aquest vincle que a la vegada qu'es medi de educació, es la base de la meteixa, per quan sense ella sería impossible una inteligencia sobre l'estat anímich del alumne, y la comunicació entre abdós agents educatius sería infranquejable.

Al propi temps es un complement necessari indispensable, puix si demanem que 's respecti el llenguatge natural del noi, mai podrà fer-ho qui no 'l conegui més que de nom. A més ab l'obligació de coneixe-l, l'opositor vindrà obligat a estudiar-lo, a agafar-li amor a mida que vagi veyent la riquesa del meteix, ab lo que conseguirem ademés una cultura indirecta de la excelsa llengua nostra.

Aquestes son les esmenes que creyem oportunes en el tema en qüestió; més que tenir tal caràcter son aditaments, ab els quals, creyem que 'l senyor Bardina hi estarà conforme ja que venen a refermar la seva obra, puix que totes van encaminades a conseguir en últim terme, a que sigui respectat lo qu'En Menèndez Pelayo creu que no hi hà res més inviolable en la conciencia humana, com es el nexus secret en que viuen la paraula y el pensament.

He dit

RECTIFICACIONS del Ponent senyor Bardina.

A l'esmena del senyor Cabré.

Absolutament conforme ab l'esperit y la lletra del senyor Cabré. Sols hi faré una observació senzilla.

Diu el senyor Cabré que *s'excitarà el patriotisme dels mestres* sobre l'ús de la llengua escolar. Soch d'opinió qu'hem de treure aquesta qüestió magna del camp sentimental del patriotisme y portarla al camp científich pur. Hem de excitar als mestres a que s'atemperin a lo que manen la Ideología, la Filología y el Naturalisme Pedagògich. Axís la qüestió 's treu del cercle dels partits, y té de passar per ignorant el que no s'hi avingui. Els qui coneixem els mestres, sabem que aquesta corda del *pundonor científich* fora pràctich tocarla.

Y res més; sols felicitarme de que vingui aquí un mestre del govern, y de la mellor Escola de Barcelona, que tant brillantment defensi l'ús de la nostra llengua estimada.

A la esmena del senyor POMÉS.

De cap manera puch admetre les esmenes del senyor Comte de Santa María de Pomés, y ho dich ab veritable sentiment.

Si ell hagués sentit el meu discurs s'hauría estalviat moltes paraules, y ara jo també m'estalviaría contestacions; però vaig a dir breument quatre mots sobre cada cosa de les que volen esmenar-se.

Abans de tot haig de recullir unes paraules del senyor Pomés, que no sé perquè ha intercalat en son improvisat y fogós discurs. Diu que 'ls Congressos no hauríen de ser fruyt de la improvisació y de la oratoria, sinó de la meditació y l'estudi. Cregui que jo ho faig ja axís. Perxò no he improvisat ni tant sols perorat. He llegit el meu trevall, escrit, axò sí, en quatre hores, però fruyt de llargues meditacions. Y aclarit axò, passo als punts doctrinals.

Diu que la base 1.ª de la identificació dels sers, les idees y les paraules, no es necessaria pera provar la qüestió de la llengua escolar. Jo li contestaré que no sols es necessaria, sinó absolutament necessaria; tant, que jo, en més llargues meditacions, no he sabut trobar *ni un sol* argument en pro de la tesis del llenguatge escolar que no fos aquest meu, o el del llenguatge interior, de que he parlat també, recullint conclusions d'Humbold, Ribot, Egger y Balmes. Jo emplasso al senyor Pomés a que ara, al contestarme, s'alci y me digui ab quins arguments ell probaría la meva tesis, que no fossin aquests dos únichs que he citat. Estich segur de que no me 'n citarà cap més. De manera que no sols no hi sobra aquesta qüestió del Naturalisme didàctich, sinó que *ella es la qüestió*. Lo demés del tema no 'm faría res suprimirho. Son corolaris nets de la base citada.

Y aquí vull aclarar un erro del senyor Comte. Diu que 'l *món real* es massa raquítich pera parlar com jo parlo, puix el *món físich* no es lo esclussivament comprensible. Coneixent les idees del senyor Pomès, m'estranya que confongui les idees, y digui que 'l *món real* es el *món físich*. ¿Per ventura no es encara més real que 'l món fisich la nostra ànima? ¿No es Deu la realitat plena?

Un congrés de Llengua ha d'anar més al fons que un congrés periodístich, per exemple. Y queda relegat a n'aquests congressos lleugers el dir que «s'ha de parlar català» «que 'l noi no entén al mestre» y altres vulgaritats, que no diuen res. Perxò he furgat endins, y he posat raons ideològiques y filològiques, es a dir científiques.

Finalment, la base 2.ª respecte de la Gramàtica, he dit jo que la suprimía. No per absurda, com deya el senyor Pomès, no sé ab quins fonaments, sinó per no tenir temps

de desenrotllar un tema tant magnífich, y que a Alemanya es la base d'una revolució pedagògica gramatical, y ademés, perquè tot lo que podría *dir* ho *realiso* en la meva *Gramàtica Pedagògica,* a punt de sortir.

Deya 'l senyor Pomés que 'ls trevalls dels savis antichs son magnífichs, mentres no 's prova lo contrari. Consti que, respecte a Gramàtica y a Ciencies Naturals, està provat fins a la evidencia que 's van equivocar en tot, quasi en tot, els savis antichs, y no podía ser d'altra manera, atenentse a la Gramàtica, cònstili que no hi ha hagut cap geni ni a l'antigor ni a l'Edat Mitja, per més que hi hagin sigut en Arts, en Filosofía, en Teología.

Quant absurda es la Gramàtica memorista actual, no pot judicarho qui no sia mestre, qui no uneixi a sa professió de magisteri amples coneixements ideològichs y filològichs. L'absurditat d'aquestes gramàtiques surt llavores patentíssima. Però ja he dit qu'es un tema que 'ns portaría massa lluny.

Repeteixo que ab sentiment no puch admetre les esmenes del senyor Comte de Sta. María de Pomés, y prego al Congrés que tampoch les hi admeti.

A la esmena del senyor GAVALDÁ.

Admeto les esmenes del veterà y inteligentíssim professor de la Normal Oficial de Mestres, y li dono les gracies per haver vingut a provar, desde un lloch oficial y d'honor, son amor intensíssim a la Llengua Catalana.

Sols voldría, que fins admetentho com adició referent a Escoles Públiques, se posessin d'acort el senyor Gavaldà, el meu mestre, ab el senyor Cabré, que li ha defensat l'esmena, sobre el detall de la edat.

A la esmena del senyor MARTORELL.

Absolutament d'acort. Sols observaré que la ensenyança dels noms tècnichs té un inconvenient, dientho aixís, a Catalunya.

¿Hem d'usar els noms tècnichs europèus, o be els idiòtichs nostres? Perquè 'n tenim de ben catalans, que ara Europa ha cambiat per altres que tenen un ús universal. Aixís, per exemple, llegint en el *Thesaurus puerorum*, del gironí Onofre Pou, obra magnífica del segle XVI, allà s'hi veuen els noms tècnichs a cents. ¿Hem d'usar aquells ben nostres, o els europeus, avui universals?

Es una qüestió que s'hauría de tractar.

A la esmena del senyor UDINA.

Absolutament d'acort ab l'amich senyor Udina. Però parlant ab el cor a la mà, tot y estanthi d'acort, no puch admètreli la esmena, tal com l'ha presentada, per no dirse poch ni molt ab el meu tema. Posada allà com adició, semblaría un errada d'imprenta.

Sé que 'l senyor Udina es el campió del treball manual a Barcelona. Jo meteix he escrit molt en pro d'aquest moderníssim medi d'educació integral Però ell se farà càrrech de que aquí no hi diu.

Demano, en cambi, que consti lo manifestat per l'amich Udina, l'inteligentíssim professor de la Escola Pràctica de la Normal, al volum del Congrés.

A la esmena del senyor SOLER.

D'acort ab l'amich Soler. Y torno a felicitarnos a tots de que 'ls mestres oficials del govern vinguin aquí ab aquelles hermoses paraules en pro de la llengua patria. El senyor Soler, qu'es un dels més inteligents, un dels futurs mestres de la Catalunya nova, ha vingut a confirmar la meva tesis ab l'argument de les autoritats dels savis; y jo felicito al ilustrat mestre de Gavà per la manera com ho ha fet.

Sols hauría volgut veure, al costat dels noms ilustres que ha citat, l'exemple pràctich del geni del sigle XIII, Ramon Llull, cavaller fogós de la nostra llengua, la autoritat universal del nostre famós Lluis Vives, y les pàgines immortals escrites per En Balmes en pro del nexe entre l'idea y la paraula.

Per lo demés, tot el meu assentiment per les magnífiques adicions del amich Soler.

Tema IV

Necessitat de que l'Estat concedeixi una amplia llibertat d'ensenyansa, que permeti donarla segons exigeix la manera d'esser, sentir y parlar dels habitants de Catalunya.

D. Francisco de P. Maspons y Anglasell, Advocat de Barcelona, Excatedràtich de l'Universitat lliure d'Oñate, *en defensa de les seves conclusions.*

L'ensenyansa a Espanya està organisada ab un sistema que ha donat desastrosos resultats a tots els paíssos aont s'ha ensajat, o sia ab la base d'un monopoli a favor del Estat que estanca en benefici seu les energíes educatives públiques y privades, imposa per la constitució especial dels tribunals examinadors, un criteri determinat, y absorveix pera fins estranys y com si provinguessin d'impostos quantsevols, els redits de matrícules, títols y espedients, o sia les rentes de l'ensenyansa.

Aquella monstruositat de que ingenuament parla Hippeau el estudiar l'Instrucció Pública dels Estats Units «l'existencia d'un Ministeri d'Instrucció Pública que ajudat per una poderosa administració central governi les escoles, els colegis y les Universitats, nomeni 'ls empleats, redacti 'ls programes, decreti 'ls mètodes d'ensenyansa, etc., etc., feina immensa quin perfecte desempenyo rebassa 'ls límits de les forces humanes», aquestes monstruositats «lo que en el món hi pot haver més incompatible ab el caràcter dels Estats Units» es l'actual régimen de l'ensenyansa a Espanya.

Sent el dret d'ensenyar un indiscutible dret del pare de familia o de qui ell busqui y delegui per exercirlo en nom seu, aquest monopoli es obertament contrari a la naturalesa de les coses, y en conseqüencia, de resultats forsosament negatius, o més ben dit perjudicials; perquè com al cap de vall no pot pas l'home per sols que així ho vulgui descentrarles y capgirar aquesta sa naturalesa, els resultats de la gestió educadora del Estat monopolisador, sempre tendeixen més a ser políticament bons y fins econòmicament els que li convenen, que no pas científicament els millors.

Com aquí a Espanya, concretant les coses el cas nostre, els fets ho posen prou de relléu, no hi hà perquè demostrar aquets estrems. Qui ho dupti, que 's fixi sols en dos detalls; en que la reforma de plans d'ensenyansa que tant s'ha sovintejat, ha donat com a primer resultat positiu l'aument de *sobrants* de les caixes dels Instituts de sego. na ensenyansa; sobrants acaparats per l'Estat y confosos de les rendes de les demés fonts que son erari nodreixen; y ademés, en les violencies, circumloquis y ilegalitats més o menys disfressades que contenen tota una colecció de Reials ordres y decrets que contradiuen obertament la llei fonamental de provisió de càtedres, de l'únich ob-

jecte de que aquestes les desempenyin no qui s'ho mereixi, sinó qui, segons criteri del ministre, més convingui.

Miris per el cap que 's vulgui, el resultat de l'ensenyansa oficial, no es la ciencia pura; es una ciencia política y econòmicament bona per l'Estat, es a dir, es una ciencia condicionada y de sols apariencies, lo que equival a dir que no es ciencia, ni pot serho, perquè no hi caben en això termes mitjos.

Ab lo indicat n'hi hà prou pera que quedin comprovades dues coses: la gran veritat que inclouen les conclusions de la ponencia y la oportunitat de tractar la qüestió en el Congrés de la Llengua Catalana.

Perquè si per la meteixa desviació y mala direcció que l'Estat imposa a les energíes a l'ensenyansa dedicades, el fruyt que donen no es pas aquell a que s'ha d'aspirar, sinó que més li acomoda y convé, y lo que vé a ser l'ensenyansa, no es precisament un medi d'aixecar el nivell intelectual de les diverses classes socials en sa esfera respectiva, sinó una manera més de consolidar un estat de coses polítich determinat, calculis lo que ha de ser, quan l'acció se desenrotlla entre nosaltres, y s'alsa potenta contra l'absorvent y desgavellat règimen polítich centralista una vida nova tant robusta y esplèndida com la catalana.

Si no ho vegessim tots que 'l monopoli de l'ensenyansa devant d'aquest fet, més serà arma de combat que font de ciencia, l'esverament del centre creyent a cada pas que Catalunya ensenya, no per ensenyar, sinó per fer política, ens ho demostraría prou.

Qui mal no fa, mal no pensa, diem nosaltres, y en poch temps un ministre ha manat tancar l'Escola Normal Catalana, perque en ella s'hi feya separatisme, un altre prohibí fins l'ensenyansa de la Doctrina en català, altre negà cortesía y benevolensa, que ben poch era, als meritíssims «Estudis Universitaris Catalans», y com no cal pas allargar la llista, no hi hà perquè parlar d'aquell que manà que tota escola primaria avans que consignació per adobar un banch o comprar cartells, tingués en lloch ben visible, una bandera espanyola y *el escudo de armas de la nación.*

Convenía donchs al reunirse aquest Congrés, fer d'una manera clara y ferma dues afirmacions fonamentals: la del dret que tenim a conreuar y perfeccionar l'estudi de la llengua catalana y la necessitat de que 'l medi o llenguatge més apropiat per fer l'ensenyansa profitosa, sia l'únich connatural al estudiant o sia per nosaltres el català.

Convenía ademés, que posats devant per devant d'aquesta gran màquina oficial definidora de ciencia estancada, que cohibeix tota espansió científica que no sigui la seva, una hora per por de que l'estudiant aprengui a veure que lo oficial no es lo millor, una altra per no quedar ab el cambi sense places per els amichs, una altra perquè no 's mermin ses rentes y sempre per raons absolutament estranyes y petites, recordessim sobreposantnos a l'asfixia d'aquest ambent, que la veritat no es pas això, que contra tot aquest artifici hi hà la meteixa naturalesa de les coses, y que aquesta lo que imperiosament exigeix no es una oficialitat que infundeixi la sabiduria, sinó una llibertat que esperoni a tothom a millorarla: que la missió del Estat es la de vigilar y impedir que 's donguen al alumne ensenyanses contra naturalesa, contra 'ls principis fonamentals de la moral y del ordre social: de suplir les deficiencies dels particulars y arribar allà aont no poden les energíes privades, però fora d'això ha de limitarse y millor diriem esforsarse en garantir la llibertat, o més ben dit l'exercici del dret de perfeccionarse que té l'home, dret dels drets y superior a tots ells, conna-

tural a son propi ser, y quina negació o abusiu condicional, l'equipara a aquell *servus* que d'home en tenía la forma.

ESMENA Y ADICIÓ del Dr. BENET DE POMÉS, *Advocat de Barcelona*, acceptades pel Ponent.

La conclusió I fóra més exacte y important si digués:

«La tendencia monopolisadora y restrictiva del Estat en la ensenyança es totalment contraria a l'espansió DEL ESPERIT, Y ESPECIALMENT del esperit català, en UNA DE LES MÉS FONAMENTALS de les seves activitats, que es etc.»

Convindría afegir a la Conclusió III, o *ferne una IV* dient:

«Ab tal fí demanarà 'l Congrés als Senadors y Diputats de terres catalanes que emprenguin una enèrgica, insistent y decidida campanya parlamentaria per obtenir prompte la santa llibertat de l'ensenyansa; a la prempsa, que la prepari y faciliti ab articles y constants excitacions, y als sabis y a tot el poble en general, que 's reuneixin pròximament en un «Congrés Català de la ensenyansa lliure» podent esser la Taula d'eixa 3.ª Secció nucli de la Comissió organisadora del meteix.»

ESMENA ADICIONAL de D. CARLES FRANCISCO Y MAYMÓ *a les conclusions del Ponent,* acceptada per aquest.

IV. Essent l'ensenyansa una funció social y no política, no deu l'Estat intervenir en la privada més que per raons de moralitat o dret, però de cap manera per raons de caràcter tècnich ni llingüístich.

V. Mentres l'Estat se reservi com en l'article 12 de la Constitució, l'espedició de títols y la fixació de les condicions dels que pretenguin obtenirlos per la forma en que aquests hagin de provar llur aptitut, se cuidarà de que 'ls que hagin cursat en Universitats o Escoles lliures puguin fer dita prova devant de representants dels respectius col-legis, gremis o corporacions professionals o de caràcter científich o tècnich, perquè de cap manera l'hagin de fer devant dels professors de les Universitats o Escoles oficials, y 'l poder públich s'abstindrà de tota imposició respecte de programes, textes o idiomes.

VI. En l'ensenyansa pública, mentres subsisteixi, deu acomodarse els plans oficials a la manera d'esser, sentir y parlar dels habitants de Catalunya y deixarse en llibertat al professor per usar els procediments més adequats a dit obgecte y d'una manera especial, l'idioma català.

D. Carles Francisco y Maymó,, representant dels «Estudis Universitaris Catalans», *en defensa de la seva esmena.*

SENYORS CONGRESSISTES:

Considero elemental l'afirmació, continguda en la meva esmena, d'esser l'ensenyansa una funció social y no política. No figura entre 'ls fins de l'Estat el d'ensenyar y sols quan l'iniciativa privada, individual o colectiva, no atén degudament a n'aquesta necessitat, pot el Poder públich suplir aquella deficiencia y montar l'ensenyansa oficial, si be mai deu fer d'aquesta acció supletoria un monopoli ni una font de recursos de caràcter econòmich.

Al costat de l'ensenyansa pública, mentres subsisteixi, deu esser respectada l'ensenyansa lliure, permetent y ajudant el seu desenrotllo, y l'Estat que no té d'una manera essencial aquella missió docent, no deu intervenir en aquesta ensenyansa, condicionarla o limitarla, més que per les raons de caràcter general de moralitat o dret, però de cap manera pot imposar un criteri científich, ni erigirse en calificador de l'aptitut dels que tinguin a llur càrrech donar semblant ensenyansa, com s'ha fet o intentat tantes vegades a Espanya baix el pretext d'organisar l'anomenada inspecció de l'ensenyansa privada. No 's podrà dir que existeixi la veritable llibertat d'ensenyansa, mentres l'Estat infringeixi l'article 12 de la Constitució en el que 's declara que *cada qual es lliure d'escullir la seva professió y d'apèndrela com millor l'hi sembli*, puix no existeix semblant llibertat si s'obliga al alumne a escullir el seu mestre entre uns quants als quins l'Estat concedeixi el monopoli de la suficiencia y del saber. Y consti que al parlar de llibertat d'ensenyansa, ho faig en aquest sentit, que ademés es l'únich constitucional avui dia y en el que hi ve comprès el dret que aquell article concedeix a tot espanyol pera fundar y sostenir establiments d'instrucció y educació; però, com el ponent d'aquest tema Sr. Maspons, a les conclusions del qual, que accepto, proposo que s'adicioni les meves, no confonch dit concepte ab el concepte abstracte de llibertat de càtedra, de que tot sovint se parla a Espanya, puix la llibertat de la càtedra, es a dir la llibertat del professor pera esposar desde aquella les doctrines que cregui convenient, quan no va acompanyada de la llibertat d'ensenyansa, que permeti al deixeble o al responsable de l'educació d'aquest, triar el mestre, esdevé una tiranía abominable, més repugnant que cap altra perquè 's disfressa hipocritament ab el sant nom de llibertat.

Aixís meteix resultaría tirànich y abusiu l'imposar a l'ensenyansa privada l'ús de un idioma determinat qu'es a lo que s'apuntava a Espanya el manifestar a una institució privada d'ensenyansa que no 's volía que instalés en l'Universitat de Barcelona les seves càtedres d'ensenyansa superior que 's donen en llengua catalana, declarant que *si los catalanes, como tales, tienen el derecho de hablar su lengua, como españoles, tienen el deber de hablar la lengua nacional* [1].

---

(1) R. O. dictada a proposta del Concell d'Instrucció Pública en 16 de Juny de 1905 y comunicada als «Estudis Universitaris Catalans» en 1 de Juliol del meteix any.

Mes l'ensenyansa lliure no tindría cap virtualitat si 'ls deixebles seus tinguessin de provar llur suficiencia devant dels funcionaris de l'Estat, puix tota injusticia sería possible. Molts dels actuals professors sabríen sens dupte ferse superiors a les petites passions y rancunies que poguessin nàixer de la competencia, però la possibilitat y aduch probabilitat de que altres utilisaríen la facultat d'examinar com una arma contra l'ensenyansa lliure, abona la conveniencia y necessitat de que, mentres l'Estat se reservi, com en l'esmentat article 12 de la Constitució, l'espedició de títols y la fixació de les condicions dels que pretenguin obtenirlos y de la forma en que aquests hagin de provar llur aptitut, se cuidi y procuri que 'ls que hagin cursat en Universitats o Escoles lliures puguin fer dita prova devant de representants dels respectius col-legis, gremis o corporacions professionals o de caràcter científich o tècnich, però de cap manera l'hagin de fer devant dels professors de les Universitats o escoles oficials. Y crech també que l'ensenyansa lliure no quedaría prou garantida si no 's proscribía tota imposició de l'Estat respecte de programes, textes o idioma per lo que fa referencia a dita prova d'aptitut.

Opino, senyors, que s'ha de tendir a la supressió de l'ensenyansa oficial, però mentres això no sia realisable y mentres dita ensenyansa subsisteixi, se l'ha d'apartar d'abstraccions que la fan inútil pera la missió supletoria que l'hi està encomanada. Per'xò, en quant l'esmentada ensenyansa se dona a Catalunya y pels catalans, deu procurarse acomodar els plans oficials a la manera d'esser, sentir y parlar dels habitants de Catalunya y, com a conseqüencia, deu deixarse en llibertat al professor per usar els procediments més adequats a dit obgecte, y d'una manera especial l'idioma català, sense que 's pugui entorpir de cap manera l'ús d'aquesta llibertat que més be podría calificarse de cumpliment d'un dever per part d'aquells que tenen encomanada la tasca d'educar les generacions novelles.

Y ara permetèume que, al acabar, vos digui que, si en aquest parlament m'he referit d'una manera especial a la Catalunya espanyola, entench que les consideracions que he fetes son igualment aplicables a tots els pobles de llengua catalana, y vos prego qu'en aquest sentit votèu les conclusions adicionals que he tingut l'honor de proposar en la meva esmena.

He dit

COMUNICACIONS

De ***D. Joseph Pella y Forgas,*** de l'*Academia de Jurisprudencia y Legislación,* de Barcelona, presentada en nom d'aqueixa per son President.

Necessitat de reconstituir el llenguatge jurídich català

Invitada aquesta Academia de Jurisprudencia y Llegislació per tractar per medi de una comunicació del tema «Necessitat de reconstituir el llenguatge jurídich català» haguera procurat, aplegant els elements de que disposa entre els seus socis, portar també la seva pedra al monument de la llengua catalana que ab el present Congrés vol edificarse; emperò per no haver entès fins molt tart, gairebé a la darrera hora, que havía d'intervenir en el Congrés, y fins que tenía un tema al seu càrrech, no ha pogut fer un trevall extens ni raonat com calía.

Se complau moltíssim l'Academia que 's parli de reconstitució del llenguatge, donant aixís al Congrés un caràcter completament pràctich, propi del geni català, perquè les disquisicions filològiques per sí soles, arqueología del idioma, més aire tenen, si fossin soles, de cosa morta y enrunada, esplai dels sabis y antiquaris, que no pas d'afirmació de vida y potensa d'un idioma com deu dirse del nostre.

Y en lo referent a termes jurídichs, la llengua catalana els té ben seus y encara vius, nascuts en les meteixes fons, y tractats del nostre Dret s'han usat, fins fa pochs anys devant dels Tribunals y en les escriptures, y viuen encara en el llenguatge dia va català, que, si be ja no se usa en aquells llochs, encara té vida y per cert vida que cada renaixent, en els despatxos jurídichs y en els discursos acadèmichs.

Cal recordar tant sols que fins l'any 1862 en que la llei del Notariat va reformar y organisar de nou aquesta funció pública, les escriptures en nostra terra se escrivien en català y respecte al ús de nostra llengua devant dels Tribunals en el procediment criminal fins l'any 1820 se rebíen encara en català les declaracions, si be les providencies y sentencies se redactaven en llengua llatina.

No es, donchs, difícil el restabliment del llenguatge jurídich català, qu'en totes les branques del Dret civil, penal, mercantil, de procediments, té termes propis nascuts ab el Dret meteix, com per exemple se pot veure en el ordre polítich ab les paraules *Bras, home del seu bras,* per substituir al mot classe social; *Ordinacions y ordenaments*, per estatuts y Reglament; *Redrés* per reforma; *Gent de sa llei*, gent autònoma; *Estament* y altres.

En l'ordre penal també se troben paraules propies com les de *Elongaments,* pròrrogues; *Relaxar*, deixar anar un pes; *Cloure* una causa, acabar o tancar un sumari; *Manlleuta*, fiansa de llibertat provisional; *Abatuts*, per quebrats fraudulents, els quebrats que fugen o s'amaguen; *Abatre*, per quebrar; *Provisions*, per providencies; *Fermansa*, per fiansa; *Bandejament*, desterro; *Juhi*, *Juhí de prohomes*, per Jurat; *Evocacions de causes*, apelacions; *Advocar*, per exercir la professió; *Blasfemans,* blasfemos, maldients; *Fantoría* complicitat; *Delat* delincuent; *Bausià*, traició; *Estudi d' advocat*, per despaig d'advocat, y moltes altres.

També en l'ordre del Dret administratiu se troben noms tants propis com els de *Bolleta*, *Bolletí*, per cèdula; *Talla*, contribució; *Col·lecta*, cobro de contribucions; *Estatge*, residencia, parlant de vehinat, y en el meteix ordre de idea *Nadiu* per *oriundo; Oficials*, per empleats, funcionaris; *Servar* cumplir una llei, una constitució; *Servar una ordre; Despeses*, gastos; *Expedir*, per despatxar plets, expedients, etc.

En lo referent al matrimoni se troben paraules tant propies de la llengua catalana com les de *Heretament preventiu y prelatiu; Fills passats en condició; Aixobar, Agermanament; Societat de compres y millores, Opció dotal; Tenuta, Escreix; Pubill* y *Pubilla; Tantundem; Senyora y majora*, *poderosa y usufructuaria; Mestressa mentres visca; Aumcnts del usdefruyt* y moltes altres, essent de remarcar que algunes d'elles son propies de institucions de Dret Català viventes.

Lo meteix passa ab els noms de *Luerna* y *luernera; Paret mitjera; Paret ledesma; Atans; Androna*, *Carregament* y altres que 's refereixen a servituts reals y 's troben en les ordinacions anomenades d'En Samtacilià.

En lo referent a Drets reals son dignes de tenirse en compte entre moltes d'altres, les de *Enfiteusis*, *Honors*, *Domini, Domini directa y mitjà; Cens en nuda percepció; Dret de firma; Firma de domini*, *Fadiga, Lluhisme*, *Lluhir, redimir* y *absoldre; Cabreració, Alou, Foriscapis, Rabassa morta, Reressajat.*

Dins de lo que modernament s'anomena dret de successió, son de notar les paraules, *Testament sacramental; Clàusula de l'ànima; Hereu gravat; Marmesor, Deixes;* y en els contractes, les de *Venda a carta de gracia, Comanda, Violari, Socsida*, *Concordia, Apoca.*

Y per últim son molt notables també els següents termes referents al Dret Català que usa el Consulat de Mar, *Nòlit,* Flete, *Nolejar,* Fletar, *Nolieig*, Pòliza de fletament «Conocimiento» *Git* «Echayon»; *Gitar*, Tirar mercaderíes al mar per descarregar la nau; *Cartolari*, document aont va extés el contracte d'arrendament de serveis entre 'l patró y els mariners, els contractes, gastos, ajustes, averíes, etc. Deu conservarse emprò solament per nomenar lo contracte entre 'l patró y mariners, en equivalencia del «Ros» de la dotació del barco. *Càrrech*, lloch de les mercaderíes que porta una nau «Cargo», *Comanda*, apoderament fet pel capità d'una nau a favor d'altri per la direcció de la meteixa «Encomienda», *Personers*, Condominos, copropietaris, accionistes de la nau, *Prèsteeh* «Préstamo a la gruesa» fonus naulicum, *Portada*, cantitat de mercaderíes que pot dur un mariner a bordo «Pacotilla»; *Barateria*, dany o averíes sobrevingudes a la nau per culpa del capità «Barateria», *Comisialesa*, Judici arbitral; *Obicio*, Recusar, tractar, *Empana*, Embarch judicial.

Moltes més paraules jurídiques conté la nostra llengua. Serveixi sols de mostra les que l'Academia té la honra de proposar al Congrés per compendre lo molt que 's podría fer en aquest punt per reconstituir la llengua catalana. Aquesta com diu molt

be la Comissió tècnica del Congrés té una historia gloriosa dintre del Dret; ve a demostrar ab ses nombroses paraules propies, algunes de les quals signifiquen institucions jurídiques peculiars de Catalunya, que 'l Dret Català forma una especialitat propia de nostra terra que deu esser respectada y reconstituida, com sempre ha sostingut l'Academia de Jurisprudencia y Llegislació de Barcelona.

De *D. Frederich Barceló*, Director artístich y representant al Congrés de la *Associació de Lectura Catalana.*

Necessitat de popularisar la lectura dels textes genuins catalans. — Gran oportunitat de les Associacions de Lectura a tal objecte

SENYORS Y MESTRES:

La meva presència en aquest honrós lloch té sols un significat, esser portantvèu d'una Associació de cultura popular que ha desitjat ferse sentir en aquest acoblament de patricis y savis pera ferloshi un prech que, axís ho esperem, ha d'esser atès.

No es per tant, pera mi, el fet de figurar aquí mon humilíssim nom sinó sumissió a un galant manament colectiu formulat per part de mos companys de l'Associació de Lectura Catalana.

¡Tantdebó per un moment conseguexi ferme fidel intèrpret y traductor de sos desitjos y a l'ensemps escoltat per vosaltres a qui admirem com a patricis y respectem com a mestres.

L'home sab que eczistex la *bellesa* y que hi hà un *art* que la reyalisa. Sab que aquest art aixampla'ls reduits horitzons de sa pàtria, sab que la fa més eterna y forta y anhela que esdevingui triomfal y per axò cerca molts conreadors de la bellesa, molts artistes veritables. Mes Deu posà en contats homes un raig d'inspiració artística, y aquests són nascuts arrèu de la terra. S'imposen els divulgadors de bellesa, els divulgadors d'art, de ciències, de literatura, de poesia. S'imposen els rhapsodes.

L'home està educat en son sentiment general, mes l'humanitat resta allunyada de les benefactores influències dels mestres de la civilisació, y aquesta marxa en son camí ascencional y colectiu es deguda a la incansable, heroica tasca dels rhapsodes de tots els intelectualismes.

Senyors: En el despertar al sentiment artístich hem sigut poble matiner y primerench, refinat y pulcre. Nostres hèroes en la lluyta per la patria, sobre la coberta del vaxell o al cim de la muralla parlen, ab elegants y cavallereschs conceptes y galana fraseologia; nostres reys foren tots poetes, ho foren nostres prelats y clergues, nostres capitans y nostres sabis, y les altíssimes refinades parles de tots ells les repetien nostres artesans y tota lley de gents d'estament humil. Y es perquè allavors el sentiment de la bellesa tenia relació directa y comerç directe entre totes les capes socials per obra y virtut dels trovayres a voltes creadors y sempre rhapsodes que cuidadosament trametien desde les altíssimes augustes serenors son bagatge d'inspiració y cultura, fent present al poble de la cançó que joyosament reconexia com a ben seva, de la pròpria gesta oblidada y de la tradició perduda, ennoblit tot ab el cayent distingit y august que li imprimiren el contacte ab els eterns conreadors de l'eterna hermosura.

Era en aquell llunyà temps que nostra pàtria fou gran y envejada, era allavors que les fites de nostra Catalunya foren amplíssimes, perquè la esquisida intelectualitat dels mestres amarava nostre poble y'l trevall dels rhapsodes de tots els conexements era incessant y continu.

Emperò foren arribats dies de dol, y l'esperit, aquell esperit personal naufragà, perdentse en les avalotades aygües de la poderosa tirania que s'ensenyorí de nosaltres. Feya temps, molt de temps avans que les arpes emmudiren y els trovayres desaparegueren. L'armoniós y melòdich sò fou sustituit pel tronar de les homicides armes, y una tempesta de sanch cobrí'l sòl de nostra pàtria y soterrà indefinidament l'esperit nacional de Catalunya; mes aquest, passats anys y sigles se dexondex y desperta, preparantse pera entrar en la vida activa dels actius pobles moderns; recorda son passat al que tracta de retornar de plè, y procura que tot reflecsi, que tot adquirexi son caràcter propri, procura que tot renexi, que tot revisqui sa pròpria vida ab faysó ben catalanesca y axí ha cercat per l'escursionisme els testimonis vivents de sos fets histórichs, petrificacions de ses lluytes, de sos somnis, de sos ideyalismes, de sa vida tota y complerta; pel teatre ha fet reviure ses costums, per l'art ha cercat sa nota característica y personalíssima, y enfondint encara més, ha ressucitada la cançó popular, primera manifestació de sentiment dels pobles, y l'ha trobada bella y estètica, y l'ha mostrada als demés pobles que l'han aplaudida y acceptada com a conquesta humana y preuadíssima. De tot n'està enterada la pàtria catalana, y tot la té enorgullida, mes ¿com no repetex ab el metex encís y joya les portentoses inspiracions de nostres poetes?

Pena fa el dirho, mes, senyors, el poble català desconex els poetes de son renaxement, desconex la vàlua de llurs obres, y fins ignora si aquestes han sigut fetes y sa eczistència. Es potser l'ùnica manifestació de sa vida renaxenta que ignora absolutament.

En el fons dels grans obradors y maravelloses fàbriques, entre l'axordador soroll del mall y el fortíssim sotraquejar del teler, arriba a passar d'en tant en quant en forma carrinclona el nom del Rector de Vallfogona, l'autor més *clàssich* que saben es eczistit, dels moderns són encara a la joventut d'En Pitarra, y ab indiferent esguart no eczent de sorpresa, contemplen, sense esplicarsel, en el més oblidat recó de nostre parch aquell monument erigit a la memòria de l'autor de la *Oda a la Pàtria*. Heusaquí tots els seus conexements literaris, heusaquí tot lo que sab dels poetes de Catalunya.

El sentiment germanívol, sanitós, de les hermoses composicions romàn xorcament inútil, tancat dintre les planes verges de les curtíssimes edicions que may s'agoten! no tenen, no, l'influència que creuen sos autors deurien tenir, no produexen el bé que estàn destinats a produir, y per axò la lluyta social es entre nosaltres aspra y dura, desanimada y miserable, per axò són possibles espectacles y publicacions grolleres ont els instints bestials s'hi rabegen y per axò'l vici daurat y el mal gust són a l'ordre del dia, perquè aquestes manifestacions, sí, que són assequibles a llur medi econòmich, perquè'l mal, sí, que es barat y vulgarisat, perquè lo dolent y lo lleig y lo embrutidor no esperen que les colectivitats vagin voluntariament a trucar a les obertes portes de ses cavernes, que saben que nostre poble no hi aniria, perquè té un fons veritable de moralitat y sentiment, sinó que són ells el que'l cerquen y ne fan presa fins en lo més fexuch del trevall, en les hores del descans y als curts y contats moments d'esplay. ¡Y tant fàcil que es la vulgarisació de tot lo bó! ¡Tant fàcil que es fer brollar el pur sentiment de l'ànima del nostre poble fins quan està desviat!

Cal ferla tota aquesta tasca de divulgació que tota està pera fer. Y els qui la fassin portaràn la paga en son metex esforç. Ne tenim un eczemple. Ficseuvos en la veneració ab que nostres obrers parlen d'En Clavé. Ficseuvos en la indiscutibilitat de sos mèrits y de sa obra que pera ells té'l malaguanyat poeta-músich. Tot consistex en que fou un gran vulgarisador, fou un gran rhapsoda de la cançó popular, y no esperà l'esforç de voluntat que suposa l'haver d'acudir a les colectivitats populars a ell, sinó que al revés, aquestes foren les visitades, omplertes per son ànima altruista en enlayrat romiatge per l'art y la pàtria. Fan falta donchs eczemples axí en la literatura y en la poesia, si volem que nostre poble capexi la totalitat del moviment intelectual de nostra esplèndida renaxensa, si volem que abandoni les bordes publicacions y se ficsi en les hermoses manifestacions que avaloren y personalisen nostre intelectualisme.

Per tot lo dit, no hi són arribats els textes genuins catalans. Si axí no fos ¿com seria possible tal indiferència y aversió a l'enlayrada influència de nostra llengua sinó perquè 'n desconex en absolut els tresors de bellesa que conté? A voltes fins ens som trobats estrangers en nostra pàtria y ¡trist es haver de confessarho! nostre poble encara resta dividit respecte al llenguatge, no dient res de nou, si assegurem que hi hà una part, no petita, que desgecta nostre idioma, que'l té per bord, y creu que ha de substituirse per un altre de millors condicions, rellegantlo sols a les més vulgaríssimes converses y foragitantlo dels temples de la ciència, de l'art y de la bellesa.

¿Com poden popularisarse, vulgarisarse, els textes genuins catalans? ¿Com llegirà'l poble les creacions de nostres escriptors perfeccionant sa parla y educant sos sentiments? ¿Com se familiarisarà ab els representants de sa pensa y de sa personalitat? Cal mirar fredament la tasca feta y lo xorch de sos resultats pera compendre que es d'urgenta precisió cambiar de sistema.

Fins aquí les biblioteques, les pobríssimes biblioteques nostres, les escasses y incòmodes biblioteques de les ciutats catalanes, han feta cultura entre'ls cultes, han fet estudiar als qui sempre estudien, als que haurien estudiat igual si no haguessin sigut fundades, però al poble obrer? a aquest, no, per aquest han sigut infecondes, del tot xorques, per havernhi poques, per funcionar antitèticament ab sa manera de viure, en una paraula per no esser establertes pera ell.

Altres institucions eczistexen que porten el rètol, ademés, d'obreres, y ho són, però els hi manquen medis materials, esdevenint, malgrat sos lloables esforços, infecons a la major cultura, sense sales de lectura la major part de vegades, sense orientació ficsa, servint tot sovint ab la major bona fè d'escambell a la vanitat y orgull de qualsevol foraster embarnissat de ciències.

L'estensió universitaria que arrèu ha donats profitosos fruyts, aquí, romàn verge d'entesa organisació, fracassada, morta avans d'esser nascuda, sense inteligències disposades al veritable y poch brillant sacrifici de divulgar, de rhapsodiar els conexements humans.

¿Què resta, donchs, pera aytal fí? ¿Com pot dírseli al poble tot lo que té propri, el tresor reyalment immens que desconex? ¿Com se li ajudarà a pulir la parla netejantla de les impureses de que tants anys d'esclavatge l'han omplenada? ¿Quins fidels, inteligents intermediaris, tenen els escriptors pera fer arribar llur veu sempre enlayrada fins

a lo més pregón y veritable de l'ànima popular? ¿Quines especials institucions poden reyalisar aytal tasca, completament y carinyosament? Unes soles: les Associacions de Lectura Catalana, y dintre d'elles, els cossos de rhapsodes.

Són aquests els heralts moderns de la cultura, són les mil veus que escampen, que difundexen solícitament lo que a primera vista sembla conegut pel sol fet d'esser estampat al llibre y posat aquest a la venda. Ab lo variat de la matèria, ab el caràcter del *no polítich* que pot distingirles, ab el refinament artístich, verament artístich, que les caracterisa, ab la personalitat senzilla y ab la tolerància que les anima, poden, els hi es fàcil, els hi es segura l'introducció al sí de totes les entitats fins a les més allunyades de la cultura, fins a les més *neutres*, y, fent servir la bellesa del dir com a medi, destruex prejudicis, amorosex y desfà lès lluytes y els mal entesos, y ajuda a cambiar els sentiments del poble *més que cap altra institució*, per culta que sia, fent tasca espansiva, no esperant còmodament a les colectivitats obreres, que no han d'anarhi per sí soles, no pretenent tenir influència benefactora plàcidament asseguda sots la lucsosa barrada bandera de l'elegant saló d'actes, sinó que portant aquella estampada al cor, deuen els rhapsodes exir de son local social, y entrar fins arbitrariament en les estades quasi enemigues, y ab un ambent que sempre té més de *meeting* y de lluyta que de pacífica manifestació artística, tracten y logren fer vibrar les cordes sensibles del cor assecat de les masses que per primera volta escolten les tradicions oblidades al dexar el breçol, les gestes de la pàtria esfumades en un recó de pensa, la refinada composició poètica que enjoya l'inaccessible llibre esposat a les vitrines de les llibreries, y per primera vegada aprenen el nom de l'autor conegut als centres ignorats, y allavors sent batre un instant el cor, y ja se li fa després més antipàtica la publicació borda, y ben prompte fuig d'aquells espectacles ont mercaders d'art falsificat baraten sensacions malsanes per les miserables monedes arrencades ab esforç de l'alimentació diaria per assolir una hora d'esplay que es, sense donarsen compte, un suicidi moral.

Mes axò, aquest resultat ha de lograrse, com avans hem dit, per medi de la bellesa al ben dir, al ben llegir, purificant, elegantisant tot lo possible la dicció, fentla clara, cuydada, musical. Cal tenir present l'influència de la bellesa al poble, y es tant sobirana aquesta que potser sols en son imperi estriba l'èczit y la durada de certes tradicions y manifestacions colectives, que may cauen de vigor. Per axò ella ha d'esser la companyona contínua dels rhapsodes de la poesia y de la literatura, per axò aquests han d'esserne bons fills de l'art, perquè entrant en l'ànima de la composició, en lo més pregón del sentiment que al concebirla ha animat al poeta, sàpiguen la manera d'esteriorisarla bellament y estèticament.

Encara en un altra ordre d'ideyes tenen una altra missió les Associacions de Lectura. Avuy, com tots sabem, la llengua catalana per la manca d'estudi, per haverne la totalitat dels catalans estudiada una altra, se troba malmesa en bastants punts d'ortologia; sobretot, al llegir, la major part tendexen a pronunciar a la castellnaa (a voltes inconscientment y en certs casos fins creyent ferho millor) rompent contra tota lley de nostre idioma, fenomen que's reyalisa no més al llegir, no al enraonar a la vulgar conversa, però que en els individus als qui'l costum de llegir es molt, arriba a influenciar aytal error fins a la parla correnta, donantli un caràcter foraster y inesplicable.

Encara en altres ocasions y com a mena de classe dintre'l metex ordre de coses, eczistexen paraules que per l'influència castellana, pel sol fet d'esser escrites igualment, se pronuncien acastellanantles; com altres, vives en qualques comarques y usades per

escriptors són mal pronunciades pels que no les usen viventes. Es evident donchs que tant els uns defectes com els altres poden esser corretgits per les Associacions de Lectura, ja que al sentir la recta pronunciació en els mots sovint estrafets, emmenarà a la correcció a molts individus que may hi haurien pensat; axí com el que se sia avesat a pronunciarles malament també's corretgirà per l'eczemple dels lectors.

Encara sobre aquest punt les Associacions de Lectura haurien de cridar l'atenció als poetes de la terra que a voltes per dessídia al rimar llurs escrits no tenen presenta la dicció dels metexos y aconsonanten vocals de diferenta tonicitat, obligant al llegidor o be a dir malament o a dexar la composició defectuosa.

Ademés s'han de tenir presentes les varietats dialectals per les quals cal tenirhi gran respecte. Pot donarse'l cas d'estendres les Associacions d'aquesta mena per tot Catalunya pera complir la missió que'ls hi es pròpria; però cal evitarne un perill: l'unificació de la llengua en les manifestacions públiques dels rhapsodes. Les varietats dialectals han d'esser respectades ab tota escrupulositat; y ab axò ens referim a la fonètica, no a la sintacsis. No han de pronunciar pas diferent de lo que pronuncien a llur comarca; ¡no hi han pronúncies dignes de menysprèu! Cap regió pot pretindre l'esclusiva d'esser la fidel guardadora de la castissa fonètica catalana! Creyèu que tant be enraonen els catalans que diuen *venre*, romanent més aprop del llatí, com els que diuen *vendre*.

No són les varietats *maneres d'enraonar de gent no ilustrada,* sinó varietats llògiques que fins cal espandirles y respectarles alhora totes. Les Associacions de Lectura, els seus rhapsodes, deuen enlayrar les parts comarcals a la categoria que's merexen, no dexantles ofegar jamay per cap corrent centralista. Y per axò no hi hà d'haver cap inconvenient que les entitats de Lectura ensenyin a llegir troços escullits ab les varietats corresponentes, mentres per esser aquestes de poeta distanciat no n'esdevingui mal per l'obra, essent factible sempre en prosa, y enlayrades allavors, voltades d'una certa auriola de ben dir, poden dexar en son degut lloch les interessantíssimes parles comarcals avuy en les grans ciutats no conegudes o irrisoriament criticades.

No cal dir que un côp estudiada l'ortografia, desapareguts molts sistemes. que ara s'usen y que científicament no tenen raó d'esser, y tendint per raó natural a un sistema únich, acceptat per rigurosa convicció científica, y que respecti les susdites varietats, en lo que possible sia, serà axò molt fàcil, però mentrestant no deu descuydarse l'empresa per un poch més de feyna al ferla.

Tasca que pot molt be venir aclarida y facilitada pels naturals dels respectius països, pertanyents a les Associacions comarcals.

Avuy, com avuy, y resumint de tot lo dit, l'únich procediment reyalment pràctich de vulgarisació dels textes genuins catalans són les Associacions de Lectura.

Y aquestes es precís que hi sien abundoses en nostra pàtria, y que les escoles de llegidors, de rhapsodes, sien innombrables, perquè com en l'antiga Grècia vagin aquests arrèu trametent les enlayrades concepcions al poble, que de lo contrari romandrà com el nostre en l'actualitat sense conèxer tots els sobrenaturals esforços, tota la divinal inspiració dels poetes y literats que rimen y ritmen serenament el sentiment popular, texint ab ses passions, son caràcter, sa història, ses tristors, ses glòries y ses rialles els maravellosos poemes d'accents perdurables y entonacions eternes y divines.

La primera Associació que es exida a la llum a Catalunya té l'honor al concórrer a n'aquest gloriós Congrés de nostra gloriosa Llengua, y de pregar humilment y respec-

tuosa que's digni ferse seu el clam de la metexa, y digui desde son enlayrat sitial a tot Catalunya, a totes les Corporacions, a tots els poetes y a tots els escriptors y artistes que si volen sien conegudes llurs obres, que si volen sien apreciades y tinguin el ressò a que's fan merexedores, que si volen axecar el nivell intelectual del poble, han d'ajudar ab tot son esforç a les Associacions de Lectura, als decidits humildíssims cossos de rhapsodes, fundantne arrèu de Catalunya, y constituint axí els verdaders Atenèus moderns, espansius, y jamay tancats, ni forasters ab les colectivitats populars.

Sols, senyors y mestres, d'aquexa manera vulgarisarem els textes genuins catalans a Catalunya, vulgarisació que cal a la salut y vida intelectual del poble.

Y ara, perdonèu!

He dit

De *Mossèn Joan Aguiló*, de Mallorca.

Fronteres de la Llengua Catalana y Estadística dels que parlen en català

¡Salut, Germans!

Salut los quatre milions de regionals que am la meteixa parla, hi encarnen les aspiracions d'un cor inmens: d'un cor que bat am gran fortor y empeny per ses artèries la vitalidat llevantina, la vitalidat qu'a glopades s'estén per les nostres regions mediterrànies.

Salut la vigorosa Catalunya y València sa germana, reyna dels jardins. Salut les Perles Balears y llur valent y amorós germà el muntanyench y floridíssim Rosselló juntament amb els qui habiten dins la vall d'Andorra y l'Algué de Sardenya y les terres del Llevant d'Aragó.

Rays poderosos de claror y de foch y de vitenca sava, abundoses, ne brollen de la nostra sempre benvolguda llengua, dins aquestes regions aont se conserva encara viu y calent l'esperit de l'Avior cristiana y patriótica. Com dins un calze d'or, dins aquestes regions sembla que s'es escolada la vida d'Espanya y la seua nobilíssima tradició.

Arrancauli a la moderna Espanya les regions llevantines de la mar mediterrània, y si no fos per les tramuntanenques de la mar cantàbrica, que també son regionalistes fins a n-el moll dels ossos, ¿que li romàn de comerç y d'indùstria, de marina mercant y de manufactura? ¿que li romàn del conró, qu'es la font de la vida? ¿ont son els avenços novells, les maquinàries y els grans capitals en acció? ¿aont es l'activitat treballadora que de les terres, a voltes més ingrates, més penyaloses y secanes, en fa jardins y hortes y paradissos de fruitals, que robustexen y creixen polents y esponerosos? ¿Aont son, sinó en aquelles terres tant ben regades am la vital suor dels qui parlen la nostra amiga Llengua? ¿aont s'assemblen amb els nostres els camins de ferro y carreteres, els camins veinals y fins y tot els camins de ferradura, que, com a torrentals d'exuberant producció industrial y agrícola, vessen arreu vital manteniment?

En lloch d'Espanya s'hi aixequen més altes de punt les Arts y les Ciències y la Relligiosidat. En lloch hi viuen am més bullenta espansió. ¿Quines grans obres se fan, fora d'estes regions, per iniciatives particulars, sensa la subvenció del Estat, sensa l'adjutori subvencional del tresor públich.? Fora d'estes regions no se n'hi aixequen de nous de campanars y temples com a sospir per l'Infinit, am les almoynes particulars dels bons catòlichs. No n'hi ha de xemeneyes que glopetjin tant de fum y de bavor donant així a conèixer el rebull del treball que dins sos cors bat y s'hi desplega.

Sens aquestes regions treballadores la nostra Nació sembla un cadàver.

Després d'aquestes notes preliminars que brollen en l'estudi estadístich que duym de les regions que parlen aquesta llengua tant enèrgica, aquesta llengua qu'es l'espressió de nostra vida interna, cal ja començar el treball qu'emprenguèrem per lletgir a n-aqueix sabi Congrés, posant així una pedreta més a la gran obra de restauració, que s'ha de dur a bona fí am l'ajutori de Deu.

Llansau, senyors, la vista a demunt aquell mapa, y allà voreu arreplegades les nostres benemèrites regions. Fassemhi, donchs, una passetjadeta, y, amb les estadístiques oficials am les mans, vorem la seua importancia, mentres tant desplegam la nostra Comunicació.

La primera província, que salta a la nostra vista, es l'esponerosa Barcelona, am sa bellíssima y grandiosa Capital, am la Ciutat comtesa y altres set ciutats més que li fan companya. A dins llurs territoris, de 7 690'50 Km², comandats per 17 partits judicials y 318 ajuntaments, hi viuen 1.054 541 habitants de fet; acobitiantse dins les 8 ciutats dites, dins 60 viles, 283 lloguerets, 431 redols de cases y 22 815 cases qu'ençà y allà rumbetjen espargides per sos massos y sos camps.

Veynada d'ella, la noble Tarragona, que té per cap l'antiga Tarraco, hi estén sos 6 490'35 Kms², baix de la mà de 8 partits judicials y 185 ajuntaments. La seua població, manco intensa que la de Barcelona es de 337 964 habitants de fet, que tenen son fogar dins 7 ciutats, 68 viles, 172 lloguerets, 103 remolins de cases y 27 167 cases escampades dins sos territoris.

La província de Lleyda aont les hortes tant hi floquen regades am les aygues del canal d'Urgell y les cinch abundoses cíquies de la plana de la ciutat lleydatana, n'està també molt ben fornida de cases y de gent. Sos 274 590 habitants umplen de vida els muntanyosos paratges d'esta terra, els quals donen estatge a tota la gent dins 8 ciutats y 81 viles, 653 lloguerets, 148 replechs de cases y 29 723 cases escampades, bastides en tots els endrets de sos 12 150'79 Kms², d'estensió, compartits en 8 partits judicials y 325 ajuntaments.

La marítima y pirenayca província de Girona, la valenta heroína que feu cara a la força imperial napoleònica, encar que la mitat més petita que Lleyda perque no té més de 5 864'96 km², li guanya de població amb sos 299 287 habitants, els quals, baix de 6 partits judicials y 247 ajuntaments, tenen cobiti dins 3 ciutats, 59 viles, 399 lloguerets, 318 redols de cases y 8 610 cases escampades pel plà y la montanya. Podem ara sortir de la terra catalana y entrar dins Aragó.

Veynat de Catalunya s'hi estén Aragó, del qual la Llengua catalana no 'n respecte la frontera, entrantli un bon tros dins ses tres provincies: Osca, Saragossa y Terol.

Una pelleringada d'uns 3 559 km², a la part oriental de la provincia d'Osca, es el territori que poblen els 42 471 oscasins qui tenen am nosaltres la meteixa parla. Sos 4 partits judicials y els 56 ajuntaments, que hi entren, inclouen una ciutat, 12 viles, 109 lloguerets, 22 aplechs de cases y 7 710 cases de foravilers.

Saragossa també paga tribut a la nostra Llengua. 11 120 saragosans establits dins 892'60 km², pertanyents a un partit judicial y 5 ajuntaments, son els aragonesos que dins aquesta província parlen com nosaltres y habiten 5 viles, un llogaret, 4 redols de cases y 3 190 cases de camp espargides per aquells endrets.

Un cap de la província de Terol qui tira 1 113 km² també romàn tancat dins els dominis de la Llengua catalana. Dins aqueys llochs terolesos, qui contenen 2 partits judicials y 21 ajuntaments, hi passen la vida 27098 habitants qui tenen per estatge una ciutat, 39 viles, 15 lloguerets, 20 redoles de cases y 10 948 cases de conradors, escampades per tota la regió.

Si Aragó, encara qu'allunyat de la ribera mediterrània, també es particip de la nostra parla, més ho es la regió valenciana, de la qual tenim més d'un milió.

Vestida de jardins y hortes, reblida de fruytals, s'estén la província de València,

donant cabuda dins sa grandària de 4 235 km² de territori als 664,653 habitants qui, baix de 14 partits judicials y 200 ajuntaments, que umplen 8 ciutats, 61 viles, 163 lloguerets, 133 aplechs de cases, 17 974 cases de foravilers y bons conradors, sobre tot, d'hortalissa.

337 405 alacantins que poblen 4 253 km², dividits en 11 partits judicials y 98 ajuntaments, son els habitants de la província d'Alacant qui també tenen am nosaltres llengüística germanor. Els centres de població aont habiten son 7 ciutats, 52 viles, 76 lloguerets, 331 redols de cases, y encara, a més d'això, ençà y enllà per dins les seues terres abundoses, hi ha més de 21 725 cases espargides.

Castelló de la Plana també mos ne dona un bon nombre de fills seus per afegir a l'estadística dels qui fan am nosaltres germania. Dins 4 857'12 km² de son territori en mantén 249 752 de castellonesos am lo meteix parlar. Les ciutats que les cobejen, son 2, les viles son 49, els lloguerets 45, els remolins de cases 186 y l'escampadissa de cases de camp qu'arreu el brufen, puja a 26 537.

Les tres preuades Perles Balears, d'una tant vella y esplendorosa història; les tres Illes daurades que son l'enveja de totes les nacions, tant ricament florides y tant abundosament poblades en tota sa grandària de 5 014'11 km²; am sos 311 649 habitants, qui les conren tot feyners, donen també un gran ressalt a la nostra Llengua per la puresa am qu'encar'ara la conserven. Així meteix baix de sos 5 partits judicials y 61 ajuntaments, les umplen de poblatge 7 ciutats, 50 viles, 31 lloguerets, 323 remolins de cases y 25 626 cases que brufen el pla y la montanya, entre antichs monuments y històrichs recorts.

No es a Espanya tota sola per aont s'estén la llengua esponerosa de les nostres regions; també tramunta 'ls Pirineus, y vessa per dins França, fentse senyora de casi tot el Rosselló. Aquest gran poble de coratge tant mallorquí que, fins y tot ens assemble am sos monuments més estimats, la parla ben estil·lada la nostra Llengua. Son 301 centres de població qu'acobitien els 200 536 catalans de França. Els Pirineus no son estats una barrera prou valenta per departirnos dels bons rossellonesos; ni la llengua francesa, que voldria dominar per tot lo món, ha pogut arrancarlos llur antiquíssim parlar. Son catalans d'arrel y catalans volen esser.

Dins el cor de la montanya pirenenca hi ha també una vall; d'hivern nevada y d'estiu florida, qu'abriga dins sos 6 distrits municipals, 6 parroquies y 30 lloguerets, poblats de 6 000 montanyesos honrats y sempre independents Es la petita república d'Andorra que tira 496 km².

Més enllà de les Balears hi ha un'altre illa de molta grandaria, que pertany a n-el reyne d'Italia. Es l'Illa de Sardenya que, per una cosa estranya, també conserva, dins la petita regió d'Algué, la Llengua catalana. Sols aquest poble marítim qu'es d'unes 12 000 ànimes, es el qui la parla. La vall marinenca qu'està a l'occident de l'Illa dins la provincia de Sàssari acobitia aquesta ciutat de germans nostres.

Duyta ja a llur terme l'Estadística dels qui enrahonen amb la nostra parla, encar hi manca destriar *les fronteres lingüístiques,* que li fan partió.

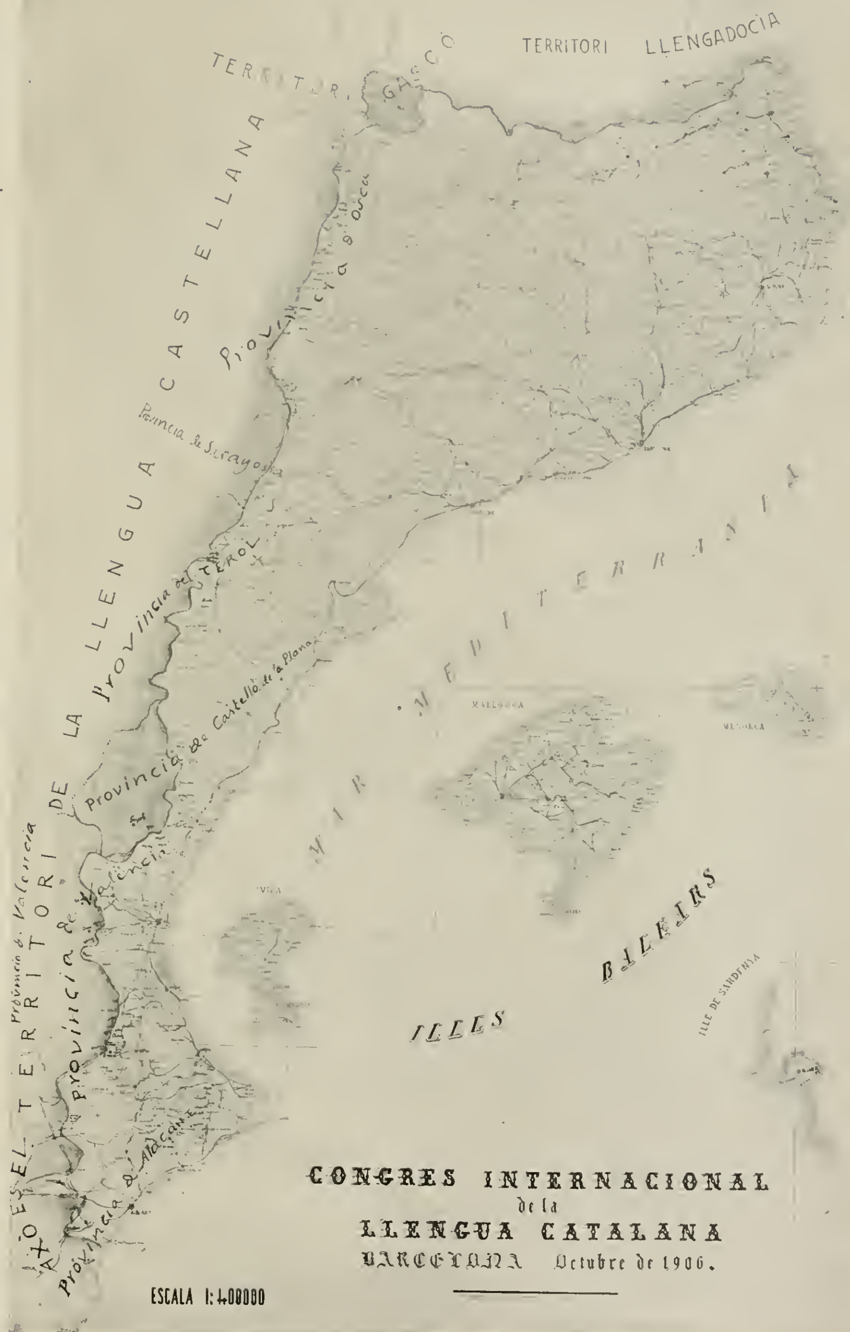
Senyar una retxa entre mar y terra, demunt les platges d'arena movedissa, ho es molt dificultós. Això nos cal fer ara per acabar la tasca. Les regions continentals, aont se parla la Llengua catalana, estàn entre dues mars: la mar mediterrània per Llevant y la mar de les llengues estranyes p'el Nort y per Ponent. La retxa, entre estes regions y

Mapa de la Llengua Catalana

El dibuixà D. Antoni Riera, farmacèutich de Manacor, baix la direcció de Mn. Joan Aguiló, de la metexa vila, y ha revisada y completada la frontera de cap a cap Mn. Alcover.

Les claricies per determinar la frontera llingüística son tretes de les fonts següents:

1. *Sprachgrenzen und Grenzmundarten des Valencianischen.* Autor: Dr. J. Hadwiger, austriach. Estudi publicat demunt *Zeitscrift für Romanische Philologie* de Gröber, l'any 1905.
2. *Claricies sobre la frontera catalana dins les provincies de Saragossa y Osca* que envià a Mn. Alcover Mr. Saroïhandy, professor del Liceu de Versailles, que va recórrer dites regions estudiant llurs dialectes.
3. *El català del Pirineu a la ralla d'Aragó:* Comunicació de Mr. Saroïhandy a n-el *Congrés de la llengua Catalana*, qu'obra dins el present volum, p. 331-34.
4. *La Frontera de la lengua catalana en la Francia meridional:* Comunicació del Dr. Fritz Holle, professor d'un Gimnasi de Berlin, qu'obra dins aquest volum, p. 335-39.
5. Claricies que Monsenyor Carsalade, Bisbe de Perpinyà, donà verbalment a Mn. Alcover y a n-el Dr. Schädel sobre dita frontera, dia 12 d'Agost de 1906 a Palau de Cerdanya.
6. Claricies que'l Dr. Schädel y Mn. Alcover replegaren sobre la frontera llingüística de la regió pirenenca durant l'escursió filològica que hi han feta enguany (estiu de 1906) desde Canet de Rosselló fins a la Vall d'Aràn y de Vilaller fins a Cadequés.

ADVERTENCIES

1. Les illes Balears están dibuixades a n-e' mapa no segons la situació qu'ocupen respecte del Continent, sino molt més aprop cap a València. Així la tela no ha haguda d'esser tan grossa.
2. La serie de creuetes ab punts (.+.+.+.+.+.) significa la frontera d'Estats.

La serie de retxetes ab punts (.—.— —.) representa la divisió de provincia o departement (dins France).

les aygues salades de la mar llevantina, està ben destriada: perque estes aygues may seràn invasores de la parla qu'han sentida, tants de sigles mesclada, am la remor de ses onades. Mes ¡ay que l'altra mar llingüística es pitjor! Ses onades s'aixequen invasores, però ¡per la bona sort! fins ara se son esflorades, sens anegar la nostra llengua. Encar que bé ha malevejat sempre no ha pogut may esvairla, treurela del cor dels qui la mamaren ja desde sa naixor.

Comensem, donchs, a senyar esta retxa de partió, per la banda de tramuntana, ja que la brùixola sempre apunta cap allà.

Partdemunt Perpinyà, a la regió francesa del poètich Rosselló, comença aquesta ratlla divisòria. Partint de l'estany de Leucat, cap a n-el NO., hi trobam St. Hipòlit, Salses, Opul y Perillós, y baixant desde Perillós vers el SO. enfilam Vingrau, Tautaull y Estagell, aont se passa aquí dessà 'l riu Agli, tira, tira per Montner y Força Real. Per dins una serra de muntanyes se troba Milles, Nefiach, Illa y Rodes. Aquí, adressant cap a l'O., passam per Vinça y Arbussols, per Eus, per Molitg, Campome y Mosset, per Urbanyà, Sansa, Real, Puigvalador y Fontrabiosa. Fassem ara cap al S. un'altra devallada y hi trobarem Formigueres, Matemales, Els-Angles, Estany de Carrió y Estany de Lanós, fins qu'arriba a Porté y d'allà a Porta. La ratlla llingüística pren aquí per la partió d'entre França y Andorra, passant per Bordes, St. Pere, Vilà, Cortinada, Llars y Serrat, que son lloguerets de la petita República.

Entrant aquí definitivament a dins Espanya per travessarla de N. a S. feym la tornida pel cap d'amunt de la província de Lleyda, y de passada per Tor, Boldís, Lladorra. Tabescà, Serví, y Unarra, arribam a n-el riu de Noguera Palleresa fins a Alós y prenim conca avall cap a n-el S. per Isil, Arren, Boren y Sorpa. A su aquí hem de fer una torçuda cap a l'O. fins que nos trobam a Senet qu'està casi a la ratlla de la província d'Osca o veynat d'Anneto que ja li pertany. D'aquí prenim Fontxamine y Castanesa, Ardenuy, Ribera y Les Paules. Sempre cap al S., venen Abella y els dos Espessos alt y baix, vé Torre-la-Ribera, Calvera, Beranuy, Batesa, Cardileny, Serra d'Uy, La Pobla y Roda, aont torna a reprendre de cap a S. O. y segueix la bordada per Güell, Lescarre y Soler. Aquí s'ha de travessar el riu Isabena que corre cap a Ponent y va a ferse tributari del Essera deixant a l'esquerra Lascarre. Abans d'arribar a Benabarre, encara després de Lascarre, s'ha de passar per Laguarres, Pociello y Segarres-Altes. Passat Benabarre ve llavors Purroy y Valón desde aont regiram cap a n-el Sur per Castelló del Pla, Cabassa, Peralta de la Sal, Quatrecors, Rocafort, St. Esteve de Llitera y Pelagrinyó. A Tamarit de Llitera se fa un poch de revolt cap a S. E. per enfilarhi Algayó y Eptús fins al riu Cinca, a la vora del qual hi ha Bellver, Ossó, Saidí, Velilla de Cinca, Les Casetes, Fraga, Torrent de Cinca, St. Salvador y Massalcoreig. Amb això deixam la provincia d'Osca. Prenim per dins la de Saragossa, anam a caure a Mequinensa, travessam l'Ebre, del qual, a n-aquest endret, se fa tributari el Cinca y passam avall cap al S. deixant a l'esquerra Fayó, Nonasp, Tabara y Maella. Tot d'una sortim de Saragossa per entrar a la provincia de Terol y escapollarla també un tros, enfilant Massalió, Valldeltorm, Mas-del-Llaurador, Valljunquera y la Codonyera, sempre enretirantnos un poch cap a S. O. D'aquí reprèn, fent una èsse per Fòrnols. La Ginebrosa, Cerollera, Ayguaviva y Torre d'Arca. L'endret per ont sortim de Terol es aquí. La província de Castelló de la Plana també l'hem de trescar de cap a cap.

Seguint cap a n-el S., sempre conca amunt del riu Torcall o Bergantes, el primer poble que trobam dins la província de Castelló es Sorita, y llevors, vora vora 'l riu

venen Ortells, Vidores y Torcall, y sortint de la conca cap a l'O. trobam Todolella y la Mata del Forcall, que té devora Saranyana. Si d'aquí tornam baixar cap a n-el Sur, onejant entre Llevant y Ponent trobarem Cinchtorres, Castellfort, Ares del Mestre, Vilafranca del Cid, Benasal, Culla, Vistabella, Benafigós, Penyagolosa, Xodos, Adzaneta y Lucena del Cid. Passant més enllà la frontera llingüística, hem de fer una marrada cap al E. per Alcora y Ribesalbes, avans de travessar el riu Mijares. Torna onetjar cap a n-el S. per Suera Alta, Artesa, Tales, Beixí, Artana, Eslida, Vilavella, Alfondiguilla y Vallduixó fins a entrar a la provincia de València per ran d'Algar. Per seguir per dins València, lo primer hem de passar el riu Palància y tombar cap al SO. per Alfara Algímia, Olocau y Casinos y tornar a baixar cap a n-el S. per Líria, Benissanó, Benaguacil. Per Vilamarxant y Ribarroja, fent una gran osca vers el Llevant, s'hi troben Manisses, Quart, Aldaya, Alsacàs, Torrent, Picasent y Turis, aont comensam a seguir el riu Magro, conca avall. Vers el SE. hi ha Monroy, Llombay, Catadau y Carlet, y més envant vers el S., Alcudia, Guadassua, Masalvés, Benimustem y Alberich, per ont se passa 'l Jucar entre Carser y Vilanova de Castelló. Su abaix venen Estubeny, Torrent, Llanera, Torrelló, Cerdà y Alcúdia. Per anar a Montesa hem de prendre de cap a SE. y tot dret per Vallada, Mogent y Font de la Figuera ja entram dins la província d'Alacant. Per dins la terra alacantina hem de partir cap a n-el S. per Camp de la Mirra, Canyada y Petrell fins a Monòvar, aont s'ha de fer una volta seca cap al Ponent, per arribar a Pinós y llavors tornar arrera cap a Llevant fins a Novelda. Elx, Crevillent y Sta. Pola, son les derreres poblacions d'allà la ciutat d'Alacant que parlen la nostra benvolguda Llengua.

Deu fassa, donchs, que les ones de la mar de les llengues estranyes, sempre engolidores, cayguin esflorades, abans de traspassar un dit dels 61000 km. quadrats de la terra nostra qu'encobeyeix la nostra llengua; abans d'anegarne cap més dels nostres 86 partits judicials; cap ni un dels nostres 1620 ajuntaments; cap ni una de les 55 ciutats que nosaltres poblam; ni cap de les 562 viles; ni un llogueret dels 2180 que nos pertanyen; ni un redolet de cases de 2019, que, si Deu vol, han d'arribar a esser grans viles; ni, fins y tot, una, qu'es una, de les 203000 cases escampades que brufen y umplen de vida 'ls nostres camps; ni fins y tot ¡deixaumho dir, senyors! ni fins y tot un dels quatre milions de germans nostres, qui parlen, la nostra sempre benvolgudíssima llengua. ¡No! sinó que vajin en creixensa, fins que siguem un poble grandiós, feliç, y sobre tot, bon cristià, com la nostra Avior, qui, perque ho era de bondeveres se feu tant gran, tant anomenat dins tot lo mòn.

He dit

TAULA ESTADÍSTICA

de les Regions que parlen la Llengua Catalana

NOMS DE LES PROVINCIES	Partits judicials	Ajuntaments	Ciutats	Viles	Lloguerets	Redols de cases	Cases escampades	Estensió en km.	Població de fet
Balears.	5	61	7	50	31	323	25 626	5 014'11	311 649
Barcelona.	17	318	8	60	283	431	22 815	7 690'50	1054 541
Lleyda	8	325	8	81	653	148	29 723	12 150'79	274 590
Girona	6	247	3	59	399	318	8 610	5 864'96	299 287
Tarragona.	8	185	7	68	172	103	27 167	6 490'35	337 964
Osca	4	56	1	12	109	22	7 710	3 559'80	42 471
Saragossa	1	5		5	1	4	3 190	892'60	11 120
Terol.	2	21	1	39	15	20	10 948	1 113'81	27 098
Castelló de la Plana . . .	7	81	2	49	45	186	26 537	4 857'12	249 752
València	14	200	8	61	163	133	17 974	4 235'81	664 653
Alacant	11	98	7	52	76	331	21 725	4 253'52	337 405
Total de lo d'Espanya. . . .	83	1597	52	536	1947	2019	202 025	56 123'37	3.610,530
Andorra.	1	6	1		30			496'00	6 000
Rosselló.	1	15	1	26	206				200 536
Algué.	1	1	1				1 400		12 000
Total.	86	1619	55	562	2183	2019	203 425	56 619'37	3.829 066

De **Mr. Jean-A. Brutails,** *Arxiver de la Gironde.*

Le droit andorran. Sa formation et son évolution

Nous sommes assez mal renseignés sur les lois générales auxquelles sont somises l'existence et l'evolution des coutumes de nos contrèes. Ce qu'on en dit est plutôt, en effet, le résultat de déductions, de raisonnements, que la constatation directe de faits immédiats et positifs. Peut être n'est-il pas inutile d'étudier à ce point de vue la coutume d'Andorre.

Notons d'abord que cette coutume est presque entièrement orale: sur quelques points nous possédons des textes législatifs; en outre, des particuliers ont rédigé un petit nombre de mémoires sur les règles de la procédure; mais l'ensemble du droit n'est fixé dans aucun écrit, officiel ni officieux. Aussi bien, c'était la situation habituelle des anciennes coutumes locales: les chartes dites de coutumes n'enregistraient qu'une faible partie du droit; la presque totalité de la législation restait, si l'on peut ainsi parler, à l'état oral.

* * *

A l'origine et pendant tout le moyen âge, la coutume andorrane ne se distingua point de la masse des coutumes catalanes. La population était de langue catalane; la situation géographique du pays le mettait en rapports journaliers avec la Catalogne. Aussi le fond du droit andorran est-il catalan: l'organisation de la famille andorrane est calquée sur la merveilleuse organisation de la famille catalane.

Après le droit catalan, la plus large part revient au droit canonique. C'est ce droit, c'est l'idée religieuse qui a façonné la conscience juridique des Andorrans. Un bayle a motivé naguère un jugement sur ce que «le paiement des salaires est... l'un des préceptes de notre sainte Mère l'Eglise»; ce bayle a formulé la théorie des obligations en droit andorran beaucoup plus exactement que les juristes.

Telle était l'action de la loi canonique, si puissante ètait son influence dans les Vallées qu'un examen attentif révèle, çà et là, une antinomie entre la loi civile et la loi religieuse. Au milieu du XIXe siècle, quand une convention était présumée illégale, on la renforçait d'un serment prêté sur le Crucifix, entre les mains du notaire; désormais, la partie qui s'était ainsi engagée en conscience ne pouvait plus requérir des juges séculiers l'annulation du pacte tant qu'elle ne s'était pas fait relever de son serment par l'autorité ecclésiastique. Encore aujourd'hui, quand un mineur de vingt cinq ans contracte une obligation, il jure de la ratifier à sa majorité et, s'il veut plus tard en poursuivre la rescision, il doit au préalable se faire autoriser par l'Ordinaire diocésain.

Le droit romain est un autre élément de la coutume. On sait que, durant le moyen âge, son prestige lui valut un succès général. L'écart était trop grand, d'ailleurs, entre l'état social de la Rome antique et l'état social de l'Europe médiévale pour que la loi de celle-là pût s'adapter aux besoins de celle-ci; le triomphe du droit romain fut donc, avant tout, apparent et factice. L'un des expédients par lesquels on mettait ce droit

d'accord avec la réalité des relations juridiques consistait dans les renonciations; on renonçait aux dispositions des lois romaines qui étaient contraires à la pratique. De ces renonciations l'usage s'est conservé dans les Valleés; certaines sont de style dans les actes rédigés par les notaires andorrans.

A en croire le Conseil général, le droit romain aurait dans la coutume un rôle prépondérant.Il ne faut pas oublier que le fait d'adopter une législation déterminée implique, dans une cetaine mesure, une nationalité. Si les Andorrans reconnaissaient la prévalence du droit catalan, ils craindraient de fournir à l'Espagne un prétexte pour absorber leur pays. Le souci de leur indépendance est l'une des raisons qui les poussent vers le droit commun, vers la loi romaine. Mais les affirmations officielles que dicte cette préoccupation n'altèrent pas le fond du droit, lequel n'est et ne sera jamais modifié qu'à la surface par les influences romaines.

Les influences espagnole et française, au contraire, gagnent de jour en jour. Ce sont proprement des apports étrangers, peu considérables, mais qui finiront, je le crains, par envahir la coutume entière.

*
* *

Il est à peine utile de dire que la coutume se transforme, comme toute chose ici bas. De cette évolution nous avons des preuves tangibles dans la survivance de formules surannées et vides de sens.

Les notaires insèrent souvent, à la fin des renonciations, ces mots: «Ab jurament llargament». C'est une réminiscence du serment par lequel les parties contractantes promettaient de ne pas faire valoir les moyens de nullité auxquels elles venaient de renoncer.

A certains jours déterminés, le *nunci*, qui est l'huissier de l'Andorre, se rend sur les places publiques et, tenant un livre quelconque à la main, il crie par trois fois: «Avis. Avuy s'encanta los llibres dels comuns, iglesies y segrestanies.» «Avis. Aujourd'hui on met aux enchères les registres des paroises et des églises.» En réalité, il ne met rien aux enchères, et personne ne sait plus à quoi répond cette proclamation.

Au début de la phase d'exécution des jugements civils, le même *nunci* se rend deux fois chez le plaideur qui a succombé et lui dit, la première fois: «Avuy, a instancia de... y per ordre del batlle, se trauen pinyores.» «Aujourd'hui, à la requète d'un tel et par orde du bayle, on fait une saisie, ou on prend les biens saisis.» Et la seconde fois: «Avuy, vos encanto les pinyores que vos vaig traure.» «Aujourd'hui, je mets aux enchères les biens que j'ai saisis.» Comme le *nunci* ne pratique effectivement ni saisie ni mise aux enchères, ces phrases sacramentelles sont des vestiges d'une procédure abandonnée. L'usage s'en conserve vraisemblablement parce qu'elles comportent des honoraires.

Les procédures privilégiées et sommaires, qui débutent par l'exécution, sont en baisse. C'est ainsi que, dans les actes entre particuliers, la *clausula de ters* est à peu près sans effet. L'*hostatge* ou contrainte par corps conventionnelle est tombé en discrédit. La procédure tend à plus de prudence et d'équité.

En matière criminelle, la torture est abolie; les compositions en nature sont à peu près oubliées, et le *visori*, l'interrogatoire du cadavre en cas de mort violente, se fait de plus en plus rare.

Ce mouvement ne se produit pas sur toute la ligne avec une rapidité uniforme ni dans une même direction. Non seulement certains usages varient sensiblement d'une paroisse à l'autre, mais il est des différences plus ou moins graves entre les jurisprudences des divers tribunaux. Il est des *curias* où le droit romain et le droit canonique ont plus de faveur; d'autres où le droit romain est préféré. La pratique moyen-âgeuse qui attribuait au juge une part quotitative de l'objet du procès est restée, je crois, en honneur dans certaines cours de justice.

A tout prendre. le droit civil n'est pas aussi ancien qu'on le pense. L'organisation des personnels administratif et judiciaire, le développement des droits collectifs poussé jusqu'au socialisme d'etat, la procédure nous reportent assez loin dans le passé; les chapitres de la coutume relatifs aux personnes et aux biens sont d'origine récente.

Comment se produit cette évolution de la coutume andorrane, c'est ce que nous allons rechercher brièvement.

Dès les premiers temps de sa formation, la coutume était constituée par la fusion des droits catalan, canonique et romain ou, plus exactement, elle était une variété du droit catalan, comprenant, comme celui-ci, un fonds d'usages indigènes, auxquels se mêlaient des théories ou des prescriptions tirées de l'un et l'autre *Corpus*.

Les notaires des Vallées, qui se sont formés en Catalogne et qui se servent de formulaires catalans, contribuent à maintenir l'équilibre entre ces éléments divers. La rédaction des contrats suit les modifications du droit; elle ne les provoque guère.

C'est plutôt par l'interprétation des contrats, par les jugements, que la coutume est altérée.

Rappelons quels sont les tribunaux de l'Andorre.

Au civil, trois degrès: deux bayles, qui sont des notables du pays; puis, un juge d'appéllations qui est alternativement espagnol et français;en fin, deux Tribunaux supérieurs, l'un à Perpignan, l'autre à La Séo.

Au *politich*, justice administrative qui connaît des litiges sur les servitudes, trois degrés, correspondant à la hiérarchie des conseils élus.

Au criminel, nous retrouvons les bayles, qui rendent la justice correctionnelle, et le juge des appellations, qui assiste les deux viguiers, l'un français, l'autre espagnol.

Comme on le voit, l'élément local tient dans l'ensemble du personnel judiciaire une place très restreinte. Encore faut-il dire que les bayles et les juges administratifs, quand ils sont embarrassés,—ce qui leur arrive souvent,—recourent à des assesseurs, qui sont presque toujours des hommes de loi de La Séo d'Urgel. Tous ces ètrangers, viguiers, membres des Tribunaux supérieurs, juge des appellations, assesseurs, apportent inévitablement dans leurs sentences quelque chose des idées qui ont cours chez eux.

Les néologismes attestent cette action des droits voisins sur la coutume. La langue juridique se transforme: *finca* remplace *immoble; embargar* se substitue à *pinyorar* ou à *emparar;* bien d'autres termes sont employés couramment, que l'on chercherait en vain dans les textes d'autrefois.

A un autre point de vue, les conditions sont défavorables pour le maintien des usages. Dans une contrée étendue, peuplée, les difficultés analogues se reproduisent

d'assez près pour former une tradition continue. Quand les mêmes especes ne se suivent qu'à de longs intervalles, l'oubli fait dans la tradition des brèches, par où s'introduisent les droits étrangers. C'est le cas pour l'Andorre.

On appelle *decrets* dans les Vallées diverses décisions de natures fort distinctes: quand les Co-seigneurs légifèrent, quand les Viguiers ou les Conseils règlementent, ce sont des *decrets* et quand le Conseil général, interrogé sur un point de droit, dit quelle est la coutume locale, c'est encore un *decret.* De ces *decrets* les uns ont donc pour but de modifier le droit, d'autres d'en faire l'application, d'autres enfin de le constater.

Les *decrets*-lois n'apportent pas à la coutume des changements aussi profonds qu'on pourrait le croire. Ces décrets sont assez rares et presque toutes leurs dispositions sont tombées en désuétude; certaines n'ont jamais été appliquées ou ont dévié de leur sens.

Un decret de 1853 enjoignait de faire évaluer par experts les immeubles avant la vente à réméré: cette prescription est lettre morte. L'article suivant du même décret faisait une obligation aux notaires de présenter annuellement leurs registres au Conseil général: les notaires ne se sont jamais soumis à cet ordre. Trois décrets de 1785-1786 ont précisé sur quelle nature de biens devait porter l'exécution des jugements civils; un quatrième décret a, semble-t-il, rapporté les précédents: les juges continuent cependant à les viser dans leurs sentences; mais leurs interprétations, qui varient, d'ailleurs, suivant les tribunaux, sont fort éloignées de la lettre et de l'esprit du décret. Un décret de 1854 abaisse à 3,33 % le taux du *censal* ou rente constituée: cette prohibition est malheureusement respectée; elle a ruiné un mode de prêt qui rendait bien des services. La *Réforme* ou loi électorale de l'Andorre est un décret de 1866.

Mais le décret dont l'histoire est la plus suggestive est un mystérieux décret de 1785, qui n'a peut-être jamais existé. Ce texte législatif aurait accordé un droit de réméré perpétuel aux propriétaires d'immeubles vendus par autorité de justice: il est expressément visé, dans des sentences récentes, par des bayles qui ne le connaissent que par ouï-dire. D'autres jugements, plus anciens, tendent à établir que ce décret énigmatique n'a jamais été qu'un projet. Promulgué ou non, il est passé en coutume.

Si on rapproche ce cas des cas de tels autres décrets, bien authentiques et qui sont de nul effet, on se rendra compte qu'en Andorre comme partout la force de la loi lui vient en grande partie de sa conformité avec les idées ambiantes. Le législateur doit compter avec ce collaborateur anonyme qui est la conscience populaire. Quand la loi consacre des mesures appelées par les conditions du moment et par le vœu des populations, elle dure, elle opère; si elle n'a pour elle que la volonté du législateur, elle tombe presque inévitablement.

Un littérateur distingué a écrit naguère un livre piquant sur les morts qui parlent. L'idée est particulièrement juste pour les pays traditionalistes, comme l'Andorre: les générations disparues, qui ont construit, brin à brin, la coutume, ne perdent pas dans la mort leur activité; elles la continuent par la tradition. Leur vie se prolonge dans la génération actuelle; la pensée des andorrans d'autrefois guide la langue et dirige le bras des andorrans d'aujourd'hui.

Cet effort collectif du peuple a renouvelé une part importante de la coutume, celle qui a trait au réméré.

Pour apprécier ce changement, il faut savoir que les Andorrans ont une vraie passion pour leur maison, pour la *casa* familiale. Consolider et agrandir le patrimoine, s'il est intact, le restaurer, s'il est entamé, ce sont les grandes préoccupations de leur existence. Quand ils vendent, c'est presque toujours avec l'espoir de recouvrer ce bien auquel les attachent tant de fibres douloureuses. De ce calcul est sortie l'extension du réméré, de la *carta de gracia*, extension tellement considérable qu'un plaisant, qui avait vu le *Passeig de Gracia* barcelonais et qui l'admirait voulait baptiser un bout de chemin à Andorre-la-Vieille *Passeig de Carta de gracia.*

Ces considérations expliquent la fortune extra ordinaire du décret de 1785. Sous le couvert du pouvoir législatif, c'est l'âme de l'Andorre qui est ici le véritable artisan de la coutume.

Il ne faudrait pas s'abuser cependant ni croire que l'harmonie soit parfaite entre la loi et les aspirations des justiciables. La loi en Andorre vise à saisir l'homme tout entier. Les prescriptions de la coutume sont imprécises et la limite est mal déterminée entre ce qui est illégal et ce qui est immoral: des relations notoires entre jeunes gens et jeunes filles peuvent être l'objet d'une répression pénale. Malgré tout, il s'en faut bien que la loi pénètre et imprègne l'esprit des populations; elle ne représente pas exactement la pensée andorrane.

A côté de la coutume et en dehors, subsistent des habitudes et des mœurs, parfois très différentes. La coutume et la jurisprudence, se conformant en cela au droit catalan, fixent la quotité disponible aux trois quarts. En réalité, les pères de famille andorrans réduisent arbitrariement la légitime. Or, les légitimaires, qui savent qu'une action en complément de légitime aurait unei ssue favorable, inclinent leurs revendications sous la force de ces vieux usages que la loi ne reconnaît pas; ils se résignent bénévolement à une spoliation illégale.

Pour tout dire, la loi ne tient qu'une place restreinte dans la mentalité andorrane. Elle s'impose surtout par les sanctions dont elle est accompagnée; elle s'adresse moins au sentiment du devoir qu'à la crainte des châtiments, et là où cette crainte cesse la loi perd son autorité. La contrebande est légalement interdite; mais en temps ordinaire la pénalité n'est pas appliqué. Aussi la loi est-elle ouvertement violée; lés contrebandiers opèrent librement en plein jour. L'opinion publique ne leur est nullement sévère, et l'administration locale, qui sévit de loin en loin quand elle ne peut pas s'en dispenser, lui est plutôt favorable: le budget des Vallées est en partie alimenté par la contrebande.

D'autres lois, plus étroitement unies à la morale que la précedente, ne sont guére mieux respéctées. L'usure, l'usure à des taux hideux, à dû être énergiquement réprimée par les Viguiers, qui n'avaient pas, dans cette campagne, la sympathie des prêteurs ni même de leurs victimes.

Que vaut la coutume andorrane?

Dans l'ensemble, elle présente un défaut capital, l'indécision. Si la loi écrite est d'interprétation malaisée, que dire d'une coutume qui n'est pas fixée par l'écriture? En matière de droit privé, un fait suffit a montrer l'acuité du mal: la coutume, nous le savons, a de grosses lacunes et il est nécessaire à chaque instant de recourir au droit supplétoire; or, les tribunaux ne s'entendent pas sur le choix de ce droit supplétoire; les uns invoquent le droit romain et les autres le droit catalan.

Si on l'examine dans ses divers chapitres, la coutume est de valeur fort inégale. Il est surtout intéressant d'examiner celles de ses dispositions qui sont nées en Andorre spontanément, qui, d'elles-mêmes, sont sorties du milieu et de l'état d'esprit des populations. Elles sont, disons-le franchement, le plus souvent détestables.

Dans la procédure civile, où deux juridictions parallèles se présentent aux plaideurs, il appartient au demandeur de choisir le bayle ou le tribunal de troisième instance qu'il entend saisir de sa requête. Et cet avantage n'est pas negligeable, puisque la jurisprudence varie suivant les tribunaux.

L'ingérence des conseils administratifs dans les procès, sous prétexte de maintenir la coutume, donne, de même, ouverture à de bien fâcheux abus.

Mais c'est surtout le régime des biens, de la fortune immobilière, qui laisse à désirer. L'hypothèque n'étant pas règlementée, un débiteur peut donner hypothèque indéfiniment sur un même bien; l'hypothèque n'est en Andorre qu'une garantie insuffisante et surérogatoire. La rente constituée, depuis que le taux a été ramené à 3,33 %, n'est plus suffisantment rémunératrice. Aux Andorrans dans la gêne il reste la vente à réméré perpétuel.

Voici ce qui en résulte. Le bien vendu à réméré est souvent cédé aux mêmes conditions; il passe de main en main, et à chaque aliénation un nouveau réméré se crée au profit d'un nouveau vendeur. De son côté, ce droit de rachat peut être vendu définitivement ou à réméré. Au bout de quelques générations, c'est un enchevêtrement inextricable et une source intarissable de litiges. On aurait de la peine à se faire une idée de l'insécurité qui pèse sur la propriété foncière.

Ce n'est pas à dire que les cerveaux andorrans soient fermés aux idées juridiques; bien au contraire, ces montagnards ont une aptitude singulière à s'assimiler les notions du droit. Les combinaisons auxquelles ils s'arrètent leur sont, de plus, suggérées par des vues très hautes et très respectables, par le désir de conserver à la famille ses ressources et son rang social. Et cependant le résultat est mauvais. Peut-être devons-nous en conclure que la foule est incapable d'élaborer ses lois: pour une œuvre pareille, il faut à cette force obscure qu'est l'instinct populaire la direction d'une intelligence consciente et informée.

Il y a douze siècles, vos lointains ancêtres, fuyant devant les Sarrasines, se réfugièrent dans les hautes vallées pyrénéennes. De même aujourd'hui, en présence de cette invasion moins violente mais non moins implacable du cosmopolitisme, il semble que les vieux usages catalans aient cherché dans les montagnes un abri contre le flot montant de la banalité. Sous les toits d'ardoises grossières des villages élevés, le type de la race et ses coutumes se conservent plus purs.

C'est pourquoi j'ai convié les fervents de la Catalogne réunis ici à tourner un moment leurs regards vers les humbles prétoires andorrans, où d'archaïques magistrats appliquent, sans toujours s'en rendre compte, les lois inscrites dans ce beau code qui s'appelle *Constitucions de Catalunya*.

Del ***Dr. D. Joseph Franquesa y Gomis,*** Mestre en Gay Saber, y Professor de l'Universitat de Barcelona.

Hem de defensar la nostra llengua y reivindicar tots els seus drets

L'acte brillantíssim de glorificació de la Llengua Catalana, iniciat per sos fills predilectes, y presenciat per l'embaixada de ilustrats filòlechs de tan distintes regions que ha vingut a oferirli 'l tribut de ses savies investigacions y pacients estudis, tindrà sense dubte ressonancia y positiva trascendencia.

Tenim ben descomptada la facilitat ab que s'esboiren les incensades propies de tota festa apoteòssica, y fins la seguretat de que nostie idolatrat idioma, passades les hores de sa verdadera transfiguració, en la que s'haurà presentat als seus devots deixebles ab tota sa gloria y magnificencia, devallarà de son Tabor per continuar sa via de privacions y d'injust sacrifici; però també tenim per segur que 'ls treballs d'aquestes Assamblees hauràn convensut a tothom de sa poderosa vida actual, de sa aptitut com a digne espressió d'un gran poble modern, y, en virtut de tot això, de la rahó ab que lluitem per la reivindicació de sos drets ilegítimament desatesos y tinguts en menyspreu.

Perquè, senyors, la llengua qu'en sos bons dies senyorejà pel mar de la civilisació y encoratjà als deslliuradors de tants pobles oprimits, la que per l'Etat Mitja produí tan grans obres científiques y literaries, la qu'inspirà a tan egregis trovadors, la que ressonà per les Universitats y redolà per les Cancilleríes d'Europa, la fidel trasmisora dels sentiments y de les aspiracions d'una nacionalitat generosa y d'una raça lliure, s'haurà ben demostrat pels gramàtichs y filòlechs de nostre Congrés que no es ja un arbre amenassat de mort y que ja ha complert son fí, sinó que ab totes ses irregularitats y falsos empelts creix encara sense donar senyals de vellesa y ab prou sava per assombrarnos ab les espletades de sos fruyts. Ells que han anat a estudiar son vocabulari y ses construccions y han esbrinat sos misteris en els venerables escrits dels clàssichs no han tingut de fer res més que caminar per trobar els comprovants del text dels vells còdexs en cada obgecte de nostra terra que se'ls ofería a la vista y en cada espressió del menestral, del pastor, del pagès o del mariner que 'ls surtía al pas. Ells han descobert que malgrat a les calamitats passades, y ab tot y una forta caiguda literaria de sigles ha tingut prou força per resistir els vents contraris y fins encara per enriquirse més, y treure noves brotades sanes y vigoroses per més que la jonsa y l'agram y la mala herbota pretenguessin ofegarles; y elles, en fí, poden declarar que no tant sols l'han vista com se basta y sobra per donar forma y espansió a totes les necessitats y manifestacions de la vida actual, sinó que al resseguir els paíssos dels milions d'homes que la parlen l'han trobada tant ben arrelada com sempre y potser més festejada per sos bons fills y més benvolguda que mai.

Y es el cas que a aquesta llengua, tinguda per una de les més espressives que 's coneixen, companyona inseparable d'un poble industriós y treballador, valenta y enèrgica, dolsa y manyaga, productora d'una poesía assombrosa y tant nascuda de nostres entranyes qu'es impossible que mai, mai, pugui ser baratada per cap altra sense que nosaltres deixem de ser nosaltres, ara 'ns veyem obligats a amagarla y llensarla de recó

y a enmanllevarne un'altra, sempre que havem de realisar algun dels actes més ostentosos de la vida, per la sola rahó de que aixís plau als directors de l'Estat de que avui Catalunya ha vingut a formar part.

De manera que aquest idioma tant justament ponderat, tant rich y tant viu que a nosaltres nos serveix per tot, no serveix pera merèixer cap autorisació oficial ni hi hà cap dels representants de l'Estat que 'l vulgui admetre, fora de les espansions dels escriptors o del tracte particular y de les converses entre 'l poble, si es que encara no es escolten remolejant. Ve a ser com un vestit fet ab tota perfecció, ben ajustat, treballat per un excelent tallador, de dibuix ben vistós y de roba finíssima però que no més podem durlo per estar per casa perquè l'Estat no vol que 'l traguem al carrer. Es un tresor esplèndit, que representa una inmensa fortuna, un cabal afanyosament guanyat, tot ell d'or llegítim y prodigiosament encunyat, d'un valor, en fí, tant imponderable com se vulgui, però al que la llei no li dona curs ni circulació, y que per lo tant hem de tenir tancat a la caixa. Es un instrument maravellós, apte per arrencar les més solemnes armoníes, una orga tant superbament construida que sab fer vibrar les sonoritats més augustes y 'ls tons més dolsos y les melodíes més delicioses y més pures, però que al sonar està prescrit que no l'han de sentir els vehins y que s'han de tancar totes les portes y finestres perquè no 'ls n'hi arribi ni 'l degotim d'una sola nota.

L'Estat, sense volguer veure la violencia qu'això suposa, la perturbació que porta y la falta de llògica y de justicia que'n segueix, ha vingut a dir als catalans: «Teniu una llengua de rica historia y de gran vitalitat present? Donchs a mí 'm convé que 'm parleu un'altra.» Y per aqueixa conveniencia ha vingut a afegir: «Ja que als meus representants el parlar com vosaltres no 'ls ve de grat, vosaltres parlareu com ells a la força.»

D'aquí n'ha vingut l'ensenyança feta en una llengua estranya contra totes les lleis de la pedagogía y del bon seny. D'aquí la perdua de temps dels deixebles y l'inutilitat dels esforços de tots els mestres y professors oficials.

Y l'imposició s'ha anat estenent cada dia d'una manera més crudel y amenassadora. Y s'ha obligat a usar del castellà en la redacció de contractes y escriptures en els despatxos de les oficines y dependencies de l'administració, y lo qu'es pitjor, en les sales dels Tribunals y en les declaracions dels qu'imploren Justicia.

Per virtut d'aqueixa observació lo que s'ha obtingut a Catalunya es que 's mirin com a cosa exòtica per la gent del poble les dues coses qu'en el món s'hauríen de tenir per més augustes: l'administració de la Justicia y 'l ministeri de l'ensenyança. Perquè al cap y al fí les veritables víctimes de tot aquest desgavell son els pobres, els humils, els que de l'escola no n'han pogut treure un borrall en clar y 'ls que al haver de contractar o de defensar sos interessos o de dictar sa última voluntat, s'han de deixar dur pels altres sense entendre lo que 'ls fan dir: tenint prou bona vista, han de caminar ab una vena als ulls. Trista falta de caritat en que ni hauríen arribat a somiar mai aquells sigles endarrerits en que no 's remenaven tant les paraules d'altruisme y de democracia.

En els Estats políglotes tant dret té a ser reconeguda l'oficialitat de la llengua d'una regió com la d'un'altra. Tota imposició de l'una sobre les demés es una iniquitat. Perquè aquesta no existís, perquè no hi hagués subjecció per ningú sols hi cabría l'adopció d'un llenguatge diferent, igualment estrany per tothom. Què hi diría Castella si se li proposés l'oficialitat, per exemple, del francès, per tota Espanya? Donchs per Catalunya el resultat ha sigut el meteix.

Y no 's parli de la reconeguda superioritat de cap de les nacionals. Nosaltres no regatejem cap mèrit de la llengua castellana y no fem més que defensar la nostra. Quan els castellans tant la ponderen tenen tota la rahó. Per ells es la mellor de totes. Però aquí també forem fins desagrahits ab Deu si no declaressim que per nosaltres encara es superior la nostra.

En fí, si tothom té l'obligació de reivindicar els drets de son llenguatge propi, Catalunya està en el cas de ferho ab més rahó que ningú y ha de rebutjar el càstich per immotivat y per immerescut, perque jamai en els temps de sa gloriosa historia deixà de respectar el parlar dels altres pobles, fossen aliats o dominats. Ella respectà 'l castellà al Aragó, les variants d'*oc* a Provensa, el grech a Atenes, l'italià a Sicilia y fins en sa propia terra reconegué oficialment l'existencia de la varietat gascona de la vall d'Aràn qu'avui encara parla la gent d'aquells afraus. Podrà presentarse al tribunal de Deu ab les mans ben netes del pecat d'haver decretat l'esclavitut de cap llengua.

Però, senyors, a que cansarvos repetint les rahons que tantes y tantes vegades han retret els escriptors de Catalunya combatent la despossessió d'uns drets als que aquesta no ha renunciat mai? Y, mirantho fondament, què ve a ser tota la nostra brillant renaixensa literaria, sinó una colossal protesta contra aquesta injusticia?

Es impossible que 'l present Congrés deixi d'associarse a aqueixa protesta y per això, rahonant ab serenitat y sense les fogositats del sentiment, decidirà si, portant ab sa autoritat la veu d'una aspiració general, se dirigeix als poders públichs «reclamant l'autorisació del català en tots els graus de l'ensenyança y en tots els rams de l'administració, especialment la de Justicia, en la redacció de tota mena d'instruments públichs y, en fi, en tot quant afecti a les relacions y tractes sostinguts entre catalans.»

Ja altres distingidíssims companys meus congressistes han formulat conclusions similars y mellor redactades, y al Congrés toca aprovarles definitivament.

Però potser tant o més qu'aqueixa excitació als goberns ne convindría un'altra endreçada a tots els pobles que parlen català o qualsevol de ses variants, recomanantlos que a dintre de son país, fassin sempre y a tothora ús esclussiu de sa llengua, de paraula o per escrit, y en tots sos actes públichs y privats.

La rahó es evident. Mal podem exigir el respecte a una cosa que nosaltres demostrem respectar poch y estimar a mitjes.

Es innegable que tot l'obgectiu del Congrés s'encamina a fer créixer aquesta estimació. Treballem, donchs, per fer entendre a tothom la necessitat del compliment d'aqueix deute sagrat que tenim ab nostra llengua. No deixem de predicar que com més oficialment nos la rebutjen més obligació tenim d'acullirla, d'honrarla dignament y de sublimarla, perquè, senyors, la llengua no es sols l'arrel de nostra patria y la veu de la nostra ànima, sinó la frontera que senyala 'l límit de les imposicions.

El poble que fins ara l'ha sabuda conservar, no l'ha d'afalagar a estones, sinó que té l'obligació cada dia major de sortir en tot moment a sa defensa.

Y aquesta defensa es molt senzilla: consisteix solsament en usarla sempre. No 'ls escoltem a aquells que 'ns diguin que avui està molt enlletjida per les taques o vicis que li han encomanat, que be prou se cuidaràn nostres experts filòlechs d'anarles descobrint y espolsant. Usemla tal com sia en totes les ocasions de la vida y ella meteixa

s'anirà polint, perque 'ls idiomes son com els òrguens del cos humà que ab l'ús se perfeccionen y enrobusteixen, y ab el desús s'atrofíen y inhabiliten.

Fem constant ostentació del amor que li portem, y tots, grans y xichs, desde 'ls actes més senzills als més importants de la vida, femlos donantli l'intervenció a que té dret.

Comensem per donar redacció catalana a les portes de cada botiga, als anuncis de cada comers, a les senyes de cada establiment, a les indicacions de cada carrer, perquè 'l sagell de Catalunya marqui 'l comerç de cada via y 'l front de cada casa.

Que catalans sien nostra conversa, nostres escrits, nostres apuntacions y nostres lletres. Català 'l parlar dintre 'l redós de la familia, vetllant com a l'angel blanch de nostre idioma perquè no s'apagui 'l caliu de son foch, la dòna, la dolsa guardadora de nostres tradicions, y qu'es la destinada a suavisar y a endolsir l'aspror que pugui tenir alguna paraula. Femli veure a l'aristocracia de la sang o a la del diner que rebutja son idioma el negre desagraiment en que cauen: la primera contra 'ls avis que li guanyaren sos títols y que si la podíen sentir desde la gloriosa tomba hont jauen no 'l entendríen; la segona contra 'ls jornalers que li han guanyat sa fortuna, treballant en català.

Fomentem la creació d'escoles catalanes, contribuint a son sosteniment y a sa multiplicació, y, mentres no ho sien totes, no consentim en les altres que nostres fills hi presenciin cap acte de desatenció o de befa per nostra llengua.

Fem qu'en tots els actes públichs entre catalans, sentades, reunions, assamblees, meetings, hi ressoni sempre 'l matern llenguatge y que ab ell deliberin nostres Ajuntaments y Diputacions, aixís com totes les Societats, Academies y Ateneus, en benefici de llur seriositat y prestigi no menys que de la clara espressió dels oradors y de la comprensió dels auditoris.

Casi es per demés estendre la recomanació a nostres escriptors. Passat ja felisment el temps en que 's propagà l'afició a escriure les obres en castellà, tasca que ningú agrahí ab tot y haversen produit algunes de notabilíssimes, ab prou feines si hi hà avui qui no 's convensi de la inutilitat de tant penosos esforços. El català impera ja absolutament en totes les obres d'imaginació, perquè a ell li deuen els autors tota sa gloria y lo qu'es encara més lloable la benèfica influencia se va estenent sobre alguns ben acceptables assaigs científichs. Perquè es una preocupació creure que les obres científiques o didàctiques han de ser molt més llegides si 's redacten en castellà. Si l'obra té positiva importancia correrà de tota manera per les altres nacions, perquè 'l tecnicisme científich es casi igual per tot arreu, y perquè possehits mitjanament el francès y l'italià, la nostra llengua es assequible a tot lo món.

Creix també estraordinariament el número de nostres diaris y periòdichs y revistes, escrits en català y hem de continuar demanant que acabin per serho tots. Hora es ja de comensarse a decidir, perquè de tota manera les altres provincies d'Espanya pot dirse que ja no 'ls llegeixen. O nostre generós moviment ha de tenir una espantosa reculada o d'aquí a una trentena d'anys ja hauràn anat riu avall tots els escrits ab artifici y contra naturalesa.

Y finalment, a dintre del sagrat temple, sota la nau que amparà el nostre idioma en sos dies de abatiment y de perill, fem que hi resplandeixi altra vegada com en els temps antichs fins que no s'hi senti un sol predicador de la terra que, sense profit per cap ànima, vagi a lluhirhi les gales gramaticals y retòriques d'una llengua que ni es la seva ni la dels que se l'escolten.

Y femho tot això, senyors, no per petitesa d'esperit ni ab estrets punts de mira, sinó per assegurar la conciencia de nostra personalitat. Mai ha pecat ni pecarà Catalunya per esclusivista ni per envejosa, perquè la naturalesa espansiva de sos fills els porta moltes vegades a estendres per ben llunyans horitzons.

Preguntaven uns joves en cert dia al famós escriptor D. Guillem Forteza: «Sab si hi han habitants a la lluna?»; y l'agudíssim mallorquí 'ls hi digué desseguida: «Saben si hi hà cap català que n'hagi tornat?»

Y es qu'en efecte 'l català sempre està a punt de rodar per tot el món conegut, quan el crida 'l negoci o l'honrat desitj de guanyarse la vida. Y ab la facilitat ab que s'avesa a tots els climes y 's relaciona ab tots els homes, com es possible que senti malavolensa per cap llenguatge, si tots li serveixen y tots li poden ser profitosos? Ningú com ell per conèixer lo beneficiós qu'es l'estudi dels idiomes, y pochs son els que com ell se 'ls assimilin tant aviat.

Lo que no sofreix es l'imposició. Si un dia s'escoltés nostra justa aspiració y l'estudi del castellà no fos obligatori, jo tinch per segur qu'encara se l'apendría més que avui.

Res ilustra tant com la possessió dels idiomes, y tantdebó que tots dominessim be els principals d'Europa! Però per la coneixensa dels altres, es necessari assegurar l'existencia del propi, y conservarlo y defensarlo de tots els que 'l combaten.

La llengua es un depòsit, una herencia recullida per nostres pares, elaborada a copia de sigles fins a constituir el rastre d'un poble en son pas pel mon. Per lo tant, no tenim cap dret a rebutjarla perquè no 'ns l'hem inventada. Es una riquesa que no podem malbaratar perquè nostres fills nos en demanaríen compte.

Sa defensa honra, donchs, al poble que la emprèn. Sens ella, aquest se mutila y 's converteix en una provincia anònima mancada d'aspiracions. A quin Estat li convé carregar ab pobles anèmichs y sense pols ni desitj de vida?

Defensemla, donchs, tots a la una y sense treva, parlantla sempre. En una paraula, mentres duri l'estat de violencia en que la tenen no fem ús del castellà més que quan nos hi vejam obligats y demostrem que sols el parlem a la força.

Oh! Si d'aqueix primer Congrés de la Llengua Catalana 'n sortís la guspira qu'encengués tots els cors catalans a fer aqueixa professió de fè! Oh si d'això en nesqués l'idea de rendirli un nou y més fervent vassallatge fins a poguer vèurela un dia animant totes les converses, encapsalant tots els establiments, honrant totes les construccions, desde els frontispiscis dels monuments fins a les inscripcions de les tombes, y, polida pels escriptors, regulada pels gramàtichs, sublimada pels sabis y immortalisada pels poetes, arribés ab aqueixa restitució a rependre sa vida passada encara més brillant y més esplèndida que avans, fins a sentarse al costat de ses sortoses germanes d'Europa!

Oh si aquest desitj inspirés els nostres actes y tots, tots hi posessim la nostra voluntat! Sería aleshores, quan segurs de la victoria podríem dir als enemichs d'aquesta estimada llengua: Vosaltres la voleu ben petita? Donchs nosaltres la farem ben gran.

Del *Dr. D. Francisco Albó y Martí,* Advocat, Diputat a Corts, ex-Professor en la Universitat de Barcelona.

L'ús de la llengua propia considerat com a dret.—Necessitat de respectarlo y garantirlo totalment en la vida jurídica integral dels catalans

SENYORS CONGRESSISTES:

No podent ni devent esser jamay nostra oratoria la inútil paràfrasis retòrica y musical del pensament, sinó la aplicació de la llògica y de la eloqüencia a la demostració y forsa pràctica d'una veritat posada en dubte per l'enteniment o no prou eficàs en la fredor d'una nuesa massa feble pera emportarsen vensudes les voluntats, jo no sé pas, senyors, com donar compliment a la comanda que per part de la Comissió organisadora m'ha estat feta de parlarvos de l'ús de la llengua propia considerat com a dret y de la necessitat de respectarlo y garantirlo totalment en la vida jurídica integral dels catalans.

Y no es tant sols perquè com sempre la eloqüencia me falti en absolut, ni tant sols perquè sien poch propicies a la serenitat preparativa del treball doctrinal la febre y la inquietut del present temps de lluyta: es, sobre de tot, perquè la nostra disciplina racional acostumada a la demostració de les veritats teoremàtiques, per natura y caràcter se refusa a tot intent de prova de les coses inconcuses, y si ja d'una part en l'ordre categòrich ha d'estimarse, com ho es, un ver axioma el dret de tots els pobles a la parla que'ls hi es propria, per aspre, inculta y misèrrima que sia, en l'ordre de la aplicació la evidencia sobrepujaría si possible fos tractantse de la llengua escullida per la sabiesa pera adoctrinar al món, en boca de Ramon Llull: per la poesía pera encisarlo, en la d'Ausies March y Verdaguer, y per la justicia internacional pera dictarli lleys, en la dels humils prohoms que bastiren l'admirable monument del «Consulat»; d'aquella nostra llengua brollada en la roca viva del esser nacional, ungida per la fè, afinada per la diplomacia, daurada per la gloria, escullida la primera entre les vulgars per la ciencia neo-llatina pera comunicarse al poble, exaltada per la inspiració, enriquida per la tradició, bressada triomfalment fins a llunyanes terres entre'ls besos de les ones de la mar y l'oreig de les montanyes: d'aquella llengua immortal que després d'una agonía de centuries, opresa per la tiranía, bescantada per la mofa y trepitjada per la lley, surt esplendent de llum y esclatant de forsa de dins del sepulcre en que el crim polítich volgué enterrarla viva, fent ressonar en el present Congrés ab el viril accent unísson dels incomptables fills de tants y tants pobles quals somnis ha bressat, quals glories ha cantat, quals penes ha endolsit, l'himne vibrant del dret a la existencia plena, y proclamant ab la veu de la justicia perennal que tot agravi rebut era y es malvestat, tot menysprèu, ignorancia o baixesa, y tot obstacle un atentat contra la lley de la natura.

La lley de la natura en que's funda'l dret humà fa nàixer, en efecte, el pensament en les pregonitats més íntimes de l'ànima. No hi floreix per generació espontania derivada de condicions generals de humanitat que portaríen en conseqüencia una identitat universal desmentida per la observació, ni 's dibuixa la imatge de les coses en el fons dels esperits ab les mateixes gradacions de llum reflexades pel mateix horitzó al travers d'idèntich crestall. El món exterior primer y la abstracció després s'espliquen al infant per ministeri dels qui l'envolten mitjansant signes que associa per sempre més a la representació dels objectes d'aquell món y de la idea y sos matissos. Les idees y els objectes que desvetllen la virginal atenció infantil són els que viuen en l'ayre que respira, són els del patrimoni familiar y del nucli social a que pertany per la lley d'una generació que encadena totes les anelles d'una rassa. Y aquells signes d'espressió són els que lentament ha elaborat o emmotllat la propria rassa en el transcurs dels segles, els que encarnen viva la mentalitat diferencial de cada agrupació, quals fills al ensenyar als llurs la imatge de les coses, la imprimeixen també per sempre més segons igual lley en signes que responent a característiques diferencies son diversos també total o parcialment, isolats o en combinació. Y com tal diferencia no es filla del etzar ni del arbitri, sinó que raja de les fonts de la mateixa vida, no's limita al sò de y a la formació de la paraula: són la una y l'altre element y vestidura d'espressió d'un la lletra concepte a que'l raonament arriba en cada poble pels viaranys característichs que han enfonzat en ses valls unes corrents que'ls altres no han rebut o que no han influit en ells de igual manera, y es per això, senyors, que no ja la estructura y pronunciació dels mots, els matissos del pensament y els engranatges de la construcció no tenen equivalencia en els idiomes, ni per lo tant una reducció possible a la unitat.

Es lley de la natura, donchs, aquesta diversitat llengual dels grupus ètnichs, qual igualitat jurídica originaria, evidentment natural també, desautorisa tota imposició que qualsevol d'ells intenti sobre dels altres pera exigir que en sa vida interna o de relació se privin de la espressió del pensament en la forma propia. No hi hà en la natura títols de privilegi ni en favor de un nucli social pera la subjecció mental absorbidora dels demés, ni en favor d'un idioma pera el monopoli del ús de la paraula en tots o en determinats ordres de les comunicacions humanes.

Y si, en defecte de fonament originari en l'ordre natural, se busquessin pretextes en l'ordre positiu pera derivarne la esmentada imposició, fins prescindint de que tot allò que no està en armonia ab la lley natural careix de valor jurídich, si el fet derivatiu fos la conveniencia, deixaría d'existir com a títol de relació jurídica desde que no hi hagués eqüació entre'ls diversos elements personals a que s'hagués d'estendre y sobre tot quan la conveniencia del un aparegués en sentit invers o oposat a la del altre: si fos el consentiment, desde l'instant en que no existís quedaríen natural y jurídicament deslligades les voluntats, y si hagués sigut la dominació, generadora de les monstruositat de tot esclavatge corporal o intelectual y en aquest ordre d'un afront, motiu de tota rebelió, en la víctima, com incompatible ab tots els sentiments de la fraternitat, el títol ja inadmisible com ineficàs per lley de la natura que'l proscriu en calitat d'inhumà, sería virtualment derogat y arreconat entre'ls recorts de la més revoltant y arcaica tiranía en tots aquells pobles que inspiressin son dret en els principis de la llibertat y la igualitat dels ciutadans.

Idèntica exigencia que la justicia té la cultura, que requereix una puresa y una be-

llesa en la exteriorisació del pensament humà que sols poden trobarse normalment en l'espressió del mateix en la llengua propria de qui'l genera.

El llenguatge natural de cada hú no's troba més que en un idioma: fruyt del primer amor racional, del primer enllàs natural, de vincle etern, inefable y fecondíssim, del esperit ab la espressió. Els fills d'aquest amor del pensament són els únichs que si poguessim aplicar al cas la parla gràfica del dret mereixeríen anomenarse juntament com solem dir «llegítims y naturals». Són ademés els únichs que tindràn ufana, ostentant l'esclat humà de la hermosura: dels altres, uns seràn estrafets de naixensa per antinatural deformació o mutilació, uns altres ridícols maniquins vestits per la retòrica, y dels restants, vegetaràn alguns en la apariencia de la vida que degueren a la artificial fecondació del estudi, y els últims, llegitimats per rescripte, illegítims per natura, ja generats en la violencia, d'ella viuràn per la brutalitat d'un «forceps» oficial, mes portaràn en l'ànima la marca de la vergonya y en son cos seràn eternes les senyals de macadura.

Aquesta lley del pensament humà la trobem comprovada y sancionada en tots els ordres.

En el religiós, per boca dels Profetes se'ns pinta com un gran càstich la imposició de llengua estranya: Isaías la profetisa al poble d'Israel per haver prevaricat: «et lingua altera loquetur ad populum istum» (c. XXVIII, v. 11). Pren carn humana'l Fill de Deu y predica la doctrina redemptora de la humanitat universal en son llenguatge de fill del poble, no en l'oficial, el dels dominadors de la Judea, sinó en l'humil dialecte popular siro-caldaych. Pera la evangelisació del món, l'Esperit Sant no comunica el dò de llengües als homes dels diversos pobles pera entendre als Apòstols, sinó als Apòstols pera que cada un dels homes a qui prediquen pugui escoltar la divina paraula en l'idioma propi. Sant Pau diu als Corintis (Epist. I, c. XIV, v, 14 y 19) que si predica en una llengua desconeguda, ho fa certament son esperit, mes el concepte resta sens fruyt, y que prefereix dir en la Esglesia cinch paraules acomodades a la inteligencia y a la instrucció dels fidels que pronunciarne dèu mil en altra llengua estranya. Al senyalar la decadencia del llatí literari per haver adoptat l'Esglesia el popular, es aquella atribuida pels filòlechs historiayres a la instrucció cristiana feta en el llenguatge vulgar y rústech, causa segons els mateixos de que's trobin en els monuments literaris de la Esglesia primitiva modismes sols notats abans en boca del poble y que han subsistit després en la liturgia. Inocenci III en el concili laterà mana baix pena d'excomunió que'ls bisbes y ministres coneguin la llengua del país de llur jurisdicció y ministeri; Eugeni III en la regla XX de Cancellería declara la nulitat de la provisió de parroquies y demés beneficis ab cura d'ànimes «nisi ipsa persona intelligat et intelligibiliter loqui sciat idioma loci ubi ecclesia vel beneficium hújusmodi consistit»; ordena el Concili Tridentí (S. XXIV, c. 7) que s'ensenyi la doctrina cristiana a cada poble en son llenguatge nadiu, y en nostres temps, en el país d'unitat més absorbent y ponderada s'apareix la Verge en la ribera del Gave y en els prats de la Salette, y no es en la llengua oficial del Estat sinó en l'humil dialecte popular que parla als infantils pastorets saboyards y a Bernardeta Soubirous.

Humils germans de patria que acudiu temorenchs a les oficines públiques: si a la vostra respectuosa pregunta en català vos contesta un infelís buròcrata ensoperbit ab la insolencia del «hable V. en cristiano», contestèuli que es ell qui deu complirho seguint l'exemple del Christ y de la Verge que no parlaren el castellà de l'època y del

lloch, això es, el llenguatge oficial o del Estat, sinó el del poble. Y podríau afegirhi qui si el mateix Estat, ademés de parlarli per boca de la autoritat, hi obrés també *en cristiano*, faría seus els preceptes del dret canònich, y privaría en conseqüencia de funcions públiques locals a qui ignorés y més encara a qui menyspreués la llengua popular.

Y si es tal la ensenyansa que's desprèn del dret eclesiàstich, no obstant la universalitat originada del caràcter de general humanitat a que respòn, calculèu, senyors, lo que ha de exigir el dret polítich, sempre emmotllat pera esser perfecte a la especial y variadíssima estructura dels elements que ha de regir. El dret dels individus y agrupacions humanes a la parla propria es, com dret derivat de la natura, anterior y superior a la existencia del Estat, y no per tant un privilegi o regalía que pugui a son albir donar o tolre, y si d'altra part segons el natural criteri no es l'home per l'Estat sinó l'Estat per l'home, l'Estat claudicaría contra la mateixa rahó fonamental de la seva existencia, si en lloch de constituirse en garantía y orgue de sanció dels drets preexistents tractava d'ofegarlos ab la mateixa forsa coactiva que no ha rebut dels ciutadans més que a condició y com a medi de ferlos respectar. El dret de que parlem es, com a innat, ilegislable y imprescriptible, es d'aquells que'l sistema de les modernes constitucions deu encloure en la part dogmàtica y que fins els còdechs polítichs dels países més uniformistes directa o indirectament han hagut de consignar. Fixeuvos com a exemple en la vigent Constitució espanyola y hi trobarèu un art. 13 segons qual primer paragraf «todo español tiene derecho de emitir libremente sus ideas y opiniones» y no ho faría lliurement el ciutadà de llengua catalana, a qui s'obligués a espresar el pensament en la escola, en el *meeting*, en la contractació, en els tribunals y en el Parlament en una parla distinta de la propia. Perquè no hi hà, senyors, llibertat d'espressió del pensament quan la coacció del poder l'espera a cau de l'ànima pera barrarli el pas y ofegarlo abans que cridi si no 's mutila en silenci, si no 's despulla del ropatge propi pera vestirne un d'estrany de vius colors, però que no li escau ni es fet a mida propria, si no se surteix de sòns y de paraules en l'estanch del monopoli, si nó marca'l pas de la espressió segons el «uno, dos, tres...» fixat en les ordenanses de la gramàtica de la llengua d'uns homes com els altres que malgrat esser iguals a tots els altres, s'han considerat de dret diví, s'han atribuit el mando y s'han posat ells mateixos els galons.

Un regisme polítich igualitari deu atribuir a tots els ciutadans els mateixos drets a totes llurs característiques naturals iguals prerrogatives, a llurs idiomes cooficialitat. ¿Perquè en el Parlament la veu del país no pot ressonar més que en una llengua? ¿Perquè la lley ha de fixar les regles del dret contrariament al dret comú, en la parla d'uns ciutadans y no dels altres? ¿Com la compliràn y com podrà castigarse als que la infringeixen si es promulgada sols en una llengua no assequible a bona part dels ciutadans?

La cortesía, la conveniencia mutual o altra raó semblant podràn permetre que s'utilisi normalment com a llengua parlamentaria la més usual del major nombre dels representants del país, mes no privar a un sol d'aquests d'utilisar la propia si no'n sab d'altra, sinó creu dominarla prou pera espressarshi dignament, o si en virtut de la part alíquota de sobirania que li pertany creu oportú reflexar les aspiracions y necessitats de la terra que l'ha elegit en la parla d'ella. No faltarà en tal cas una engruneta del fastuós pressuposit de les Cambres pera una versió que posi lo que haja dit aquell al alcans dels altres y encara que faltés no costaría de trobarse: val mes en últim cas que resti seca per falta de carmel-los y bolados la boca d'alguns parlamentaris cansats d'en-

raonar que no pas que resti muda la d'un sol, d'investidura igual, per falta d'uns miserables medis de traducció y per més miserable falta de coneixement per part dels altres d'un idioma ab tant dret com el que's vulgui pera estimarse nacional.

Si en la descripció de paíssos llunyans ens contés un viatger que en algun d'ells les lleys no's promulgaven més que en una llengua desconeguda per mils y mils de ciutadans y poch coneguda per milions d'altres, y que malgrat això regía un Còdech segons el qual la ignorancia de les lleys no escusava de llur compliment y funcionaven tribunals imposant càstichs de tota mena als infractors d'uns preceptes que ignoraven per no dictarlos ni posarlos el poder a son alcans, creuríem que's tractava d'un poble assiàtich o africà en que'l despotisme arribava a la lesa humanitat si no'ns recordavem de que està en el nostre poble el cas de la injusticia viva. Se dicten lleys en un idioma privilegiat desconegut de mils y mils y poch conegut de milions de ciutadans, quals infraccions castiga ab tot rigor en sos cabals y llibertat, per la irrissoria presumció d'un coneixement legal que no existeix y que es incompatible ab la realitat y ab la confessió per part de l'Estat de les vergonyes del analfabetisme, de que n'es causa entre altres la aberració de donarse igualment la ensenyansa en llengua estranya.

Sembla haver reencarnat en l'esperit oligàrquich dominant el monstruós pensament d'aquell emperador romà que feya gravar les lleys en signes petits y fixarles altes, més enllà de la vista dels ciutadans, pera gaudirse en la crudeltat y fer guany ab el càstich de les víctimes. Són obligatories les lleys en general, segons el primer article del Còdech civil, pel sol fet del transcurs d'uns dies desde llur inserció en un diari oficial que per costosíssim no està al alcans de tothom, ni ho està lo que diu per la llengua en que va escrit, ignorada per immensa multitut de ciutadans [1]. Y ¡ay d'ells si no la compleixen! No podràn invocar l'ignorancia de la llengua de la lley y per lo tant ab més motiu de son contingut, pera evitar la nulitat de llurs actes jurídichs o la condemna a pagar ab llur hisenda y persona, sens que'l desconeixement de la parla oficial,—idèntich al que tenen de la llur els legisladors—els valgui ni pera la presumció de bona fè ni com a circunstancia atenuant pera cambiar en un presiri la cadena.

En l'ordre jurídich anomenat administratiu es d'igual evidencia la conculcació quan no's respecta la doble relació jurídica natural derivada de la pluralitat de llengues distribuides pel territori del Estat, que imposa d'una part el reconeixement del dret dels ciutadans a utilisar la propia y no per forsa cap d'altra artificial o emmatllevada pera l'exercici dels drets, devers y funcions públiques de caràcter administratiu y que exigeix d'altra part als funcionaris el pràctich coneixement de la llengua natural dels ciutadans als quins ha de servir, com a condició indispensable pera'l compliment de llur dever y pera l'acert y compliment del bon servey. Sens respectar aquell dret no hi hauría igualitat civil, sinó un regisme de castes en profit de la dominadora, font per l'altra de ressentiments, de perjudicis, de befes y'humillacions, que són el disolvent més poderós dels vincles que mantenen units als pobles d'un Estat.

Els llegisladors uniformistes, reglamentant la burocracia y la vida administrativa fins al infinit, s'han recordat de tot menys de la esmentada pluralitat de llengues nacionals.

---

(1) No succeheix tal enormitat en el catòlich, lliure y democràtich Estat belga, quals disposicions legals se promulguen y se publiquen totes elles ab igualtat de consideració en el periòdich oficial en les dugues llengues vives del país. Vegis en comprovació el facsímil del *Moniteur Belge* que s'acompanya.

MONITEUR BELGE

JOURNAL OFFICIEL

Prix de l'abonnement :
Belgique : un an, 20 francs ; 9 mois, 15 ; 6 mois, 10 ; 3 mois, 5.
Union postale :
Sans service d'abonnement : un an, 55 francs ; 9 mois, 41.25 ; 6 mois, 27.50 ; 3 mois, 13.75.
Avec service d'abonnement : fixé par le pays destinataire.
Prix du numéro : 5 c. la feuille, le port en sus.
Prix des annonces : 20 c. la ligne ordinaire.
Les abonnements doivent être souscrits et payés aux bureaux des postes.
Ils ne comprennent pas les Recueils spéciaux des actes des sociétés commerciales, des actes des sociétés mutualistes et des actes des unions professionnelles. Ces publications doivent faire l'objet de souscriptions distinctes.

STAATSBLAD

Prijs van het abonnement :
België : per jaar, 20 frank ; 9 maanden, 15 ; 6 maanden, 10 ; 3 maanden, 5.
Postvereeniging :
Zonder abonnementsdienst : per jaar, 55 frank ; 9 maanden, 41.25 ; 6 maanden, 27.50 ; 3 maanden, 13.75 ;
Met abonnementsdienst : door het land van bestemming vastgesteld.
Prijs per nummer : 5 c. het vel, frankeerprijs niet inbegrepen.
Prijs van de aankondigingen : 20 c. den gewonen regel.
De abonnementen worden genomen en betaald op de postkantoren.
Daarin zijn niet begrepen de bijzondere verzamelingen « actes des sociétés commerciales, actes des sociétés mutualistes » en « actes des unions professionnelles », waarvoor afzonderlijk moet worden ingeschreven.

77e ANNÉE. — N. 105-106. — 77e JAARGANG.

LUNDI, 15 ET MARDI, 16 AVRIL 1907 — MAANDAG, 15 EN DINSDAG, 16 APRIL 1907

LOIS, ARRÊTÉS ROYAUX ET ACTES DU GOUVERNEMENT.

MINISTÈRE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES

Acte final de la Conférence de la Paix du 29 juillet 1899 (1).

La République de Bolivie a adhéré à la « Convention concernant les lois et coutumes de la guerre sur terre » et à la « Convention pour l'adaptation à la guerre maritime des principes de la Convention de Genève du 22 août 1864 » annexées l'une et l'autre à l'Acte final de la Conférence de la Paix.

L'article 10 de la « Convention pour l'adaptation à la guerre maritime des principes de la Convention de Genève » a été exclu de l'adhésion de la République de Bolivie.

Certifié par le Secrétaire Général
du Ministère des Affaires étrangères,

WETTEN, KONINKLIJKE BESLUITEN EN AKTEN DER REGEERING.

MINISTERIE VAN BUITENLANDSCHE ZAKEN

Slotakte der Vredes-Conferentie van 29 Juli 1899 (1).

De Republiek Bolivie is toegetreden tot het « Verdrag betreffende de wetten en gebruiken van den oorlog te land » en tot het « Verdrag nopens de toepassing op den zeeoorlog van de beginselen van het Verdrag van Genève van 22 Augustus 1864 », beide toegevoegd aan de Slotakte der Vredes Conferentie.

Artikel 10 van het « Verdrag nopens de toepassing op den zeeoorlog van de beginselen van het Verdrag van Genève » is gesloten uit de toetreding der Republiek Bolivie.

Gewaarmerkt door den Algemeenen Secretaris
van het Ministerie van Buitenlandsche Zaken,

Chevr VAN DER ELST

CORPS DIPLOMATIQUE.

Par arrêté royal du 3 avril 1907, M. B. de l'Escaille, secrétaire de légation de 1re classe, a été nommé secrétaire de la légation de Belgique près S. M. le Roi de Portugal.

—

Par arrêté royal du 25 mars 1907, M. le comte H. de Laubespin, secrétaire de légation de 2e classe, a été nommé secrétaire de la légation de Belgique près S. M. l'Empereur du Maroc.

—

Par arrêté royal du 25 mars 1907, M. A. Houyet, interprète de la légation de Belgique près S. M. l'Empereur de Chine, a été nommé premier interprète de la même légation.

Pour extraits conformes :
Le secrétaire général,

DIPLOMATISCH LICHAAM.

Bij koninklijk besluit van den 3e April 1907, is de heer B. de l'Escaille, gezantschapssecretaris 1e klasse, benoemd tot secretaris van het Belgisch gezantschap bij Z. M. den Koning van Portugal.

—

Bij koninklijk besluit van den 25e Maart 1907, is de heer graaf H. de Laubespin, gezantschapssecretaris 2e klasse, benoemd tot secretaris van het Belgisch gezantschap bij Z. M. den Keizer van Marocco.

—

Bij koninklijk besluit van den 25e Maart 1907, is de heer A. Houyet, tolk van het Belgisch gezantschap bij Z. M. den Keizer van China, benoemd tot eersten tolk van hetzelfde gezantschap.

Voor echte uittreksels
De Algemeene Secretaris,

Chevr VAN DER ELST.

---

(1) Voir *Moniteur* des 16 et 28 avril 1903, 27 et 31 janvier 1904, 19 juillet, 13 septembre et 14 octobre 1906, 14 mars 1907.

(1) Zie *Moniteur* van 16 en 28 April 1903, 27 en 31 Januari 1904, 19 Juli, 13 September en 14 October 1906, 14 Maart 1907.

Per ells es lletra morta el vulgar principi biològich de que l'orguen ha d'esser adequat a la funció que es en el cas present d'armònica relació entre'l poder y el ciutadà, impossible sens acomodarse a la naturalesa especial y als respectius dever y dret del un y l'altre. Ja havem provat la obligació política d'acomodar la lley a la inteligencia y per lo tant al idioma de tot ciutadà. Haventhi faltat llegislant y promulgant la lley en una sola de les llengues nacionals no enteses per molts que'n parlen d'altres més antigues tant glorioses y tant dignes, ¿hi faltarà igualment en l'ordre administratiu nomenant funcionaris ineptes pera posar els preceptes legals de tota mena al alcans dels que han de complirlos y pera aplicarlos al subjecte de la relació jurídica quals modalitats essencialíssimes pera la justicia y la equitat sols podría revelàrloshi la llengua popular desconeguda? Recordem que en la nostra civilisació l'Estat, pera estimarse tal, deu esser el suprem organisme jurídich garantisador de tots els drets y organisador de les públiques funcions de manera adequada al servey dels ciutadans. No oblidem que'l dret d'aquests al idioma propi en les esferes totes de la vida particular y colectiva, es anterior a la existencia del mateix Estat y superior a tot arbitri d'aquest que l'oprimeixi o contradigui. Y si, encara que ab absurda aplicació, se 'ns objecta la disparitat d'esferes en que's mouen l'Estat y l'individu, descendim fins a la mera comparansa de ciutadans y funcionari, y preguntem finalment: ¿si resultés entre'ls mateixos la apariencia d'una colisió de drets en relació al ús de la llengua respectiva, quin d'ells hauría de prevalèixer? ¿quí hauría d'emmotllarse a quí, el ciutadà que paga pera tenir empleats que l'entenguin y haventlo entès que'l serveixin, o l'empleat que cobra pera servir al públich en la persona de cada un dels ciutadans?

Més greu encara es la infracció del dret a la justicia quan s'administra aquesta en llengua estranya a processats y litigants. Ilustres catalans ho feren prou present ja fa quatre anys en un hermós missatge al rey d'Espanya en qual nom la justicia s'exerceix, ab les següents paraules: «En una misma lengua se administra justicia en nombre vuestro a tantos súbditos que mal o nada la conocen: el juez y la parte no se entienden muchas veces si no es por medio de intérprete: y ¿qué modo de entenderse es este en cosas en que anda por medio la santidad de la justicia? El testigo ha de ratificarse en una declaración que le leen sin que pueda comprenderla: el acusado escucha en vano la acusación y la defensa: el magistrado ha de abandonar su criterio á una traducción bien ó mal intencionada, pero nunca absolutamente pura de los mayores elementos de prueba, y los jurados están expuestos á cada momento á que su criterio vaya arrebatado por la corriente meramente musical de los párrafos forenses. Así se administra entre nosotros la justicia en nombre vuestro.»

El mal ja es vell, senyors. Jo passava la vista fa un moment pel Decret de Nova Planta que'ns condemnà a vestir en castellà les formes de la justicia, y pera ferme càrrech de quin esperit l'inspirà, rellegía aquest fragment de son preàmbul: «Por decreto de 9 de Octubre próximo fuí servido decir, que habiendo... pacificado enteramente mis Armas el Principado de Catalunya, tocaba a mi Soberanía establecer gobierno en él y dar providencias para que sus moradores vivan con paz, quietud y abundancia; para cuyo fin... he resuelto, que en el referido Principado se forme una Audiencia, en la qual presida el Capitán General ó Comandante General de mis Armas.» Ja ho veyèu si ens estimava'l vencedor; escanyava la llibertat judicial, imposava altra llengua a la justicia y coronava l'obra de la forsa ab el símbol de la que logrà enrunar els murs de Barcelona y ab aquests la llibertat catalana, mes ja ho heu sentit ben clar, ho feya el pobre

rey perque'ls nostres avis «viviesen con paz, quietud y abundancia». La pau, quietut y abundancia que'ns pintava aquell rey no han vingut, les esperanses que posaren ahir nostres conciutadans en la contestació al missatge al rey actual no han tornat; lo que ha tornat es a aparèixer per sobre de la Audiencia «el capitán general ó comandante de mis armas», y quan això ha sigut ja no hem hagut de queixarnos certament de que pera absoldre o condemnar s'hagués de menester qui oferís garantia pericial de traduir «bien y fielmente» lo dit per processats y testimonis, s'ha donat a qualsevol foraster que acusi a un català les facultats d'intèrprete, encara que sia precís dotarlo de ciencia infusa, donchs tots ho sabèu, y una mare ho plora, que a la presó de Barcelona s'ha complert el fallo condemnatori d'un Consell de guerra fundat en la delació d'un miserable ignorant del català que s'hagué de fer traduir els mots de nostra parla en que consistía un suposat delicte oral, fermament y en absolut negat per tots els innombrables ciutadans que entengueren el concepte y les paraules en que aquest se formulà.

¿Què té d'estrany, senyors, que en aquest regisme s'imposi igual afront a la nostra vida civil? Aquí la aberració ja passa els límits de la iniquitat. Si no ho fés l'Estat espanyol ¿qui sería capàs de creure que s'atribuís únicament valor als contractes que's diguin fets per ciutadans en una llengua que molts d'ells no entenen y de negar en cambi el degut als que otorguin en la propia? Es en va que vullen els catalans disposar en català de coses catalanes, obligarse sols ab plè coneixement del valor dels mots ab que s'obliguen, establir llurs relacions jurídiques de familia en la mateixa llengua que la familia parla o que tingui al menys la justicia mà piadosa pera recullir fidelment, en sa pura y reliquial integritat les poques paraules de testament que deixin escapar mortals engunies. Pensament de moribond de nostra terra que no's disfressi ab vestidura estranya no es per l'Estat un pensament jurídich ni digne de respecte; tracte fet en idioma català no té per ell altesa suficient pera fruir tot sol l'honor de que un notari el guardi en son protocol ni'n tregui copies en paper sellat.

Això té lloch, senyors, en el sigle XX, en la Europa civilisada, baix l'imperi dels homes que diuen inspirarse en l'amor als humils, en el respecte al dret, en la llibertat dels pobles y en la igualtat dels ciutadans.

Y quan les forses vives de la terra indignades per l'afront han aixecat un clam de dignitat reclamant del Govern que fes justicia en tots els ordres en que com hem vist els homes tenen dret a utilisar la parla propia, els faritzèus del temple, servadors dels ritus oficials, han fet un crit d'escàndol, les altes magistratures ho han despatxat ab un «Visto», y si alguna vegada no ha pogut escusarse de simular arguments la cortesía, ha sortit fredament de llavis dels polítich, com per boca d'En Moret digué'l Govern a Catalunya, el 5 de Maig últim, el sofisme de que la oficialitat de la llengua castellana es un principi de dret públich de la nació espanyola.

Ah, senyors, ja ho havem vist y no cal pas repetirho perquè un Moret ho negui; lo que es principi de dret públich en totes les nacions dignes de esserho es el respecte y la sanció dels drets preexistents y superiors, y es preexistent y superior al arbitri del Estat actual el dret dels catalans en llur vida jurídica integral segons hem vist y per lo tant en tots els actes de ordre públich a usar la propia llengua que ja era oficial segles abans de que hi hagués Estat espanyol, que ho fou encara per espay de segles existint l'Estat espanyol y que per lley de la natura y per la forsa del dret tornarà a esserho tant si Espanya continua en el pervindre formant Estat, com no.

Lo que es principi de dret públich es la constitució de les societats polítiques pera garantir el dret dels ciutadans, de forma que essencialment l'Estat no es altra cosa que l'organisme tutelar de la justicia. Si aquesta hi falta, desapareix el vincle social. Y com en els demés, en l'ordre que estudiem, justicia es atribuir y reconèixer y garantir a cada hú lo que li es propi, no afavorir a un sol atribuintli per privilegi exclusiu lo que es el dret comú que's nega a tots els altres.

Principi de «dret públich de la nació espanyola» es el de lliure emissió del pensament, y faltaría autorisant la rebelió com tota ofensa als drets individuals segons la teoría dominant, als ciutadans privats de dirigirse a la nació sens deformar el propi pensament ab els motllos sintàxichs d'altra idioma, vestintlo, ab uniforme encartronat no fet a mida, y mutilant la rica varietat d'aquells matissos intraduibles que tot idioma té.

Donchs ¿quin es el «principi de dret públich de la nació espanyola» en quin nom se'ns imposa com a moneda de curs forsós el privilegi d'un idioma per la parla oficial? No quedaria més que 'l d'igualitat, pretext etern d'uniformisme, mes fins aquesta hi falta. Puix no hi hà igualitat en un país de castes; no hi hà igualitat si un poble dels d'un Estat té dret a llegislar, a administrar, a contractar, a testar y a judicar en llengua propia, y els altres pobles del meteix Estat no poden ferho més qu'en llengua estranya, inassequible a molts y may assimilada enterament per els altres.

Ah, senyors, parlem clar. El suposat «principi de dret públich de la nació espanyola» es un mer estat possessori contra tot dret y contra el bé públich que avuy enstanca facilment el pas ab interdictes, mes qu'en el judici ordinari corresponent, si sabem portalo serena y rigurosament a terme será vensut: no li valdràn els cents anys passats desde l'usurpació, puix els drets humans que rajen directament a la natura no prescriuen may. Aquell principi imaginari de dret públich surgeix del amor propi y del concepte d'excelencia que té de sí meteix el nucli dominant, del esclusivisme de la música en que's formà el gust y aprengué el cant, més que no pot pretendre, ni en aquest terreny, en homenatje a llurs excelses cantatrius, que s'arrenqui la llengua o que se desterri a les ingenues muses populars perque vullen modular també lliurement en les meteixes sales del palau de tots propies cansons, inspirades en altres melodíes.

Defensin l'*statu quo* els buròcrates per la conveniencia d'un inmens escalafó quals traslados y ascensos faciliti el nombre d'empleos a escullir en quantsevol regió sense haver d'entendre la llengua que 'l poble parla; els lliures ciutadans d'aquesta terra, que escoltaràn encare ab molt més gust les armoníes de la sonora y justament preuhada llengua forastera quan tinguin llibertat de no parlarla, han retornat a la conciencia de son dret y estàn resolts a defensarlo ab l'ànima y la vida.

L'hora del triomf vindrà, senyors, potser molt prompte. Mes quan penso que ab rahó en l'antigüetat el signe intelectual d'esclavitut era la subjecció imposada a llengua d'altri, quan medito en la marca de baixesa o d'incivisme que posa sobre un poble el tolerar un atentat semblant contra les lleys de la natura, m'espanta l'inquietut de que, triomfants y tot, l'historia catalana al judicarnos tindrà menys en compte la gloria de la deslliuransa que la vergonya d'haver consentit l'afront: no ja dos segles, ni un dia.

De *D. Enrich Prat de la Riba, Advocat*, de Barcelona.

Importancia de la llengua dins del concepte de la nacionalitat

La força unitiva, aglutinant, del idioma ha estat vista sempre. Sempre l'intel·ligencia dels homes s'en es adonada del vincle, del lligam, ab que la llengua forma unitats socials pel demunt dels individuus. Tant els súbdits dels grans imperis orientals com els ciutadans dels petits Estats municipals o tribals, tant els homes de les civilisacions semítiques com els de les races arianes, tots han vist més o menys perfectament en la llengua un gran principi d'associació, sempre en la gradació de les societats han fet esment de l'unitat llingüística. Sobre aquest punt podríem reproduir centenars de textes antichs, presos indistintament dels llibres sagrats de les diferentes races y de les obres històriques y geogràfiques dels escriptors grechs y llatins.

Més cap de tant clar y de tant intensament sugestiu, com el de la Biblia referent a la confusió de les llengues.

En aquest llibre sagrat de l'humanitat civilisada, un dels primers capítols es la dispersió dels homes reunits a la vall de Sennaar, per fundar una torra y una ciutat, a fi de no quedar escampats demunt la terra [1]. Tots parlaven, —diu el Gènesi,— una meteixa llengua y formaven un sol poble. Mes Deu havía decretada llur dispersió a fí de que creixessin y omplissin la terra, y per desbaratar llurs designis no li calgué res més que confondre'ls-hi les parles. Heus-aquí com «divisit eos Dominus ex illo loco in universas terras, et cessaverunt œdificare civitatem».

La divisió natural de l'humanitat fou, desde aleshores, la varietat de llengua; els cronistes y profetes d'Israel quan volen designar tota l'humanitat diuen quasi sempre: «tots els pobles, tribus y llengues». L'Iglesia no s'apartà d'aquesta tradició: «ja desde el principi, —diu el Dr. Torras y Bages— les grans, les verdaderes unitats socials son per l'Iglesia les que forma l'unitat de llenguatge; no diu que l'Evangeli sia predicat en totes les provincies del Imperi, sinó en totes les llengues, *omni lingua*». Y tots els grans pensadors qui ab esperit realista s'han ocupat en estudis relacionats ab aquesta materia han sentit ab intensitat la trascendencia social de la divisió de l'humanitat en

(1) GÈNESI, cap. XI, v. 1 a 9. — El text hebrèu, segons Reuss y altres hebraistes, se diferencia de la traducció de la Vulgata en un punt que té per nosaltres una gran importancia. Segons la Vulgata construeixen la torra y la ciutat a fi de perpetuar llur nom avans d'escampar-se per la terra «*antequam dividamur in universas terras.*» El text hebrèu espressa una idea distinta: la torra y la ciutat té per obgecte cohesionar, reunir en una sola unitat social tots els homes d'aleshores «*per evitar que sien dispersos demunt la terra.*» Per altra banda cal ficsar-se be en el sentit de les paraules *torra* y *ciutat*, que tenen un significat molt diferent del que avui dia se 'ls dona. Ciutat, en el text llatí *civitas*, correspòn en la nomenclatura moderna, no a ciutat, sinó a Estat. De manera que en el relat biblich edificar una ciutat y una torra vol dir fundar un Estat, y construir per aquesta unitat-Estat, la *urbs* corresponent.

llengues: desde Sant Agustí, segons el qual, primer l'home se junta ab son gos que ab l'estranger de qui no entén el llenguatge, fins a-n En Lluis Vives qui considera impossible formar societat ab aquell qui parla diferent llenguatge. Ab la pregona intuició que 'l caracterisa, feu notar Leibnitz, en plena dominació de l'absolutisme real y del legalisme romanista, tant oposat a-n aquestes idees y tendencies, que *'ls mapes ens fan conèixer els límits dels Estats, però no 'ls de les nacions, senyalats més aviat per l'armonía de les llengues* (1).

Y el meteix pensament d'aquests grans monuments de la civilisació y dels pensadors més eminents de les races cultes, se descobreix en l'intel·ligencia obscura y vacillanta dels selvatges, guiada per un instint indefinit més que per la llum de la raó. Spencer fa notar, trayent-ho d'Humbolt, que a Amèrica els indis de les missions quan veuen els dels boscos, que no coneixen, diuen: «Deuen ser parents meus; *quan me diuen quelcom, els entench* (2).

A-n aquest sentir general de l'humanitat, cal afegir-hi un altre fet no menys eloqüent y demostratiu, y, si es possible, més constant y universal.

Tota societat tendeix a constituir per ella meteixa una llengua, o al menys, una forma determinada de parlar, que uneixi més intimament sos membres components y al unir-los entre sí els separi dels demés.

La societat científica adopta terminologíes que venen a esser un *llenguatge convencional* inasequible als profans; la societat mercantil y l'industrial tenen també les seves. Hi hà, o més ben dit, hi hagué el llenguatge acadèmich, quan els homes de lletres se volgueren aislar del seu poble y constituir-se en casta. Hi hà el llenguatge militar. Cada classe social adopta formes d'espressió determinades, particulars seves. Y fins a cada familia o conjunt de families s'hi produeixen varietats y especialitats de lèxich, desconegudes pels demés.

---

(1) SANT AGUSTÍ en sa obra DE CIVITATE DEI, lib. XIX, p. 612 de l'edició Nisard diu: «Caput VII. De diversitate linguarium qua societas hominum dirimitur; et de miseria bellorum, etiam quæ justa dicuntur. Post civitatem vel urbem sequitur orbis terræ, in quo tertium gradum ponunt societatis humanæ, incipientes a domo, atque inde ad urbem, deimde ad orbem progrediendo venientes: qui utique, sicut aquarum congeries, quanto major est, tanto periculis plenior. In quo primum linguarum diversitas hominem alienat ab homine. Nam si duo sibinet invicem fiant obviam, neque prœterire, sed simul esse aliqua necessitate cogantur, quorum nenter norit linguam alterius, facilius sibi animalia muta, etiam diversi generis, quam illi, cum sint homines ambo, sociantur. Quando enim quæ sentiunt, inter se communicare non possunt, propter solam linguæ diversitatem, nihil prodest ad consociandos homines tanta similitudo naturæ: ita ut libentius homo sit cum cane suo, quam cum homine alieno.»

VIVES. DE CAUSIS CORRUPTARUM ARTIUM, lib. IV, c. I, (cap. I, (op. om. VI, p. 152.) «Humanæ omnes societates duabus potissimum rebus vinciuntur ac continentur, justitia, et sermone; [quarum si alterutra dessit, difficile sit coetum et congregationem ullam, sive publicam, sive privatam, dintius consistere, ac conservari; neque enim vel cum iniquo possit quis habitare, et *contrahere vita commercia;* sive sit ipse optimus, sive iniquissimus; vel cum eo velit vivere, quem nom intelligit: itaque duo sunt velut clari, quibus conventus hominum reguntur, justitia et sermo; sed justitia tacitas habet vires, et lentas, sermo vero prœsentiones, et magis celeres, quod altera rationis et consilii vim admonet alter animi motus excitat:»

LEIBNITZ. PROGET DE LETTRE A LEFORT LE JEUNE: «Les cartes font connoître les bornes des Etats, mais non pas celles des nations que l'harmonie des langues fait mieux paroistre. Rien ne marque d'avantage la grandeur d'un Empire, que la multitude des nations et langues qu'il embrasse.»

Escrit en francès per Leibnitz.

(2) SPENCER. DE L'INTEGRATION POLITIQUE. Revue philosophique, v. VI, pl. 75.

Però aquesta tendencia s'accentúa en les societats qui necessiten una unitat més robusta y una separació més completa de les altres. La societat dels criminals ha tingut sempre y encara té avui en dia el seu *caló*. Els cegos, segons diu En Lluís Vives, estaven intimament units, y posseíen una parla especial, que no més ells enteníen. Les aristocracies qui volen formar una societat dins de la societat, completament separada de les altres classes, adopten una llengua diferent de la que usa el poble: en l'antiga Roma el grech; a Russia el francès, a França l'anglès, a Catalunya el castellà, etc. L'etnarquía mitgeval adoptà el llatí, la societat internacional moderna el francès. L'Iglesia catòlica ha usat sempre també el llatí.

Les societats polítiques o Estats han comprès també el valor incomparable de possehir una llengua qui dongui unió y cohessió a sos membres, separant-los dels demés, y d'aquí prové, que, quan naturalment no assoleixen aquest resultat per no coincidir les fronteres de l'Estat ab els límits d'una sola unitat llingüística, fassin esforços desesperats a fí d'obtenir per la violencia aqueixa desitjada unitat de parla, y així afavoreixen l'espansió d'una llengua, d'aquella que adopten per oficial, y combaten durament les altres fins a corrompre-les y fer-les desaparèixer (1).

Per la meteixa raó, els pobles qui reaccionen contra l'absorció d'altres pobles, aixís que senten la necessitat d'afirmar la seva individualitat, de proclamar la seva personalitat, s'agafen a la seva unitat de llengua com principi salvador y fonament del seu dret. *La llengua es la meteixa nacionalitat*, deien els patriotes húngars a mitjans del sigle passat, reproduint l'afirmació dels primers patriotes alemanys. La llengua es la nacionalitat, han repetit tots els pobles renaixents (2).

Y es realment la llengua, com deya el profond humanista català Lluís Vives, un dels principals fonaments de tota societat humana. Perquè la llengua enmotlla y educa la intel·ligencia del qui la parla habitualment: les facultats intel·lectuals del noi creixen y 's desenrotllen a l'ensemps que l'adquisició del llenguatge, y per medi d'aquest. Verb y idea, intel·ligencia y llenguatge s'uneixen y compenetren en lligam íntim y indisoluble, lligam d'un rastre inesborrable, per més unions eventuals que contregui després l'intel·ligencia ab altres idiomes (3). No hi hà res comparable a-n aquesta unitat anímica determinada per la comunitat de l'idioma.

---

(1) Lo primer que procuren els conquistadors es introduir llur idioma als paissos conquistats. Els anglesos a Irlanda conseguiren que l'erse o irlandès fos conegut tant sols d'una vuitava part de la població indígena y qu'aquesta en sa inmensa majoria parlés l'anglès; a Escòcia, limitat ja el gaèlich a la regió montanyenca dels Highlanders, després de l'últim moviment insurreccional jacobista, se feu encara més enrera, puix el govern vencedor va establir escoles d'anglès a tots els clans. França ha lluitat debades per desterrar el flamench dels seus departaments del Nort, y 'l vasch dels del Sur. Alemanya fa guerra contra 'l danès a Slevig-Holstein y contra 'l polach. — També se 'n podríen trobar exemples en el temps antich. Res demostra tant que aquest esperit dominava també a l'imperi romà com el cas d'haver l'emperador Claudi esborrat un magistrat de les llistes de ciutadans romans per haver-se comprovat que no sabia el llati, y si sols el grech.

(2) Les societats nacionalistes de Flandes tenen per lema: *De taal is gausch het volk,* la llengua es tota la nació.

(3) IBN KHALDUN en els seus PROLEGOMENS, traduits per Slane, diu: «Quan l'orgue ont radica aquesta facultat, ha sigut ja ocupat per una altra llengua, quasi mai ne pot adquirir una de nova, sinó d'una manera imperfecta y defectuosa.» El P. FITA ha fet notar que les modalitats fonètiques dels idiomes primitius de la península se perpetúen en les especialitats de pronunciació de les actuals llengues neo-llatines: aixís entre altres la pronunciació de la *s* entre vocals, que 'ls catalans d'avui pronuncien igual que ho feyen les tribus catalanes anteriors a l'invasió romana.

Per altra banda el llenguatge es el principal, per no dir l'únich, instrument de la vida de relació. No hi hà societat possible sense vida de relació d'uns homes ab altres, y manca aqueixa quan manca la comunicació d'idees, sentiments y volicions. Es impossible establir cap vincle d'unió y més encara d'associació entre homes qui no s'entenen. «Primer hi haurà societat entre animals muts, fins de diferenta especie» que entre dos viatgers d'idioma distint. La diversitat de llenguatge fa estranys als homes [1].

Tant es aixís que per molts pobles, estranger es sinònim d'home qui parla una altra llengua. Els grechs y 'ls romans califiquen els estrangers de barbres, això es, de gent de parla desconeguda. Segons Herodot, també els antichs egipcis deyen barbres als qui parlaven llur llenguatge. En rus el mot usat per designar els estrangers significa homes de llenguatge confós y inintel·ligible. Es un sentir general dels pobles, espressat ab la seva energía y aixutor habituals per Sant Pau en sa carta als Corintis: «Si ergo nesciero virtutem vocis, ero ei, cui loquor barbarus: et qui loquitur mihi barbarus» [2].

Essent, donchs, el vincle de la comunitat de llengua tant poderós qu'associa y cohessiona estretament els compresos dins seu, y separa els demés fins al punt de fer-los estrangers, no té res d'estrany que totes les escoles qui s'han ocupat de la nacionalitat en un sentit realista y positiu hagin atribuit a l'unitat de llengua un valor considerable. L'escola històrica de Savigny, l'orgànica de Krause, y sos nombrosos deixebles entre 'ls quals sobressurten Ahrens y Bluntschli (y a Espanya Azcàrate y Santamaría), l'escola cristiana de Taparelli, l'italiana ab Rossi, Romagnosi, Casanova, Mancini, Palma, Carnazza, Amari, Stuart Mill, Morello (de marcada sabor hegeliana), Trono, Pierantoni, Macri y molts altres, l'escola psicològica de Lazarus y Steinthal,

---

(1) Deya Barère en un *Rapport* a la Convenció nacional el 8 plujós any II: «En els departaments de l'alt y baix Rhin, qui ha fet venir el Prusià y l'Austriach sobre les nostres fronteres, d'acort ab els traidors? Qui si no l'habitant del camp qui parla la metelxa llengua que 'ls nostres enemichs, y qui 's creu germà y conciutadà seu més que no pas germà y conciutadà dels francesos, qui parlen una altra llengua y tenen unes altres costums?»

(2) AD CORINTH., XIX, v. 11. — SANT TOMÁS D'AQUINO en sos comentaris a-n aquesta epistola, lect. II, diu: «Nota, quod barbari secundum quosdam dicuntur illi quorum idioma discordat omnino a Latino. Alii vero dicunt, quod quilibet extraneus est barbarus omni alii extraneo, quando scillicet non intelligitur ab eo.» BOSSUET va fer una paràfrasi sobre aquests textos en sa POLÍTIQUE TIRÉE DE L'ESCRITURE (llib. I, art. 2) «Desde que l'un no enten l'altre — diu — se converteix per ell en estranger.»

RENAN recopilant les investigacions d'eminents filòlechs alemanys, diu: «Nous trouvons que, dans les langues les plus anciennes, les mots qui servent à désigner les peuples étrangers se tirent des deux sources: ou des verbes qui signifient *bégayer*, *babutier*, ou des mots qui signifient *muet*. Le peuple est toujours porté à ne voir qu'un jarçon inarticulé dans les langues qu'il ne comprend pas; de même, pour l'homme primitif, le signe caracteristique de l'étranger etait de parler una langue inintelligible et qui ressemblait à un bégayement informe. Tel est le sens qui s'attache au radical *varvara* (sansc.), Βάρβαρος radical formé par onomatopée et probablement identique a *balbus*. Tel est plus certenalnement encore la signification du mot sanscrit *mletchha (indistincte loquens)*, per lequel les anciens Huidous désignalent les peuples qui ne parlaient pas le sanscrit: or, ce mot paraît identique au mot *Walh*, *Welsch*, dont les Germains, depuis une époque reculée, se servent pour designer les peuples étrangers, en particulier les Celtes et les Romains, le mot *Deutsch* signifiant celui qui parle clairement, par opposition au *Welsch*, qui parle confusément. Les langues celtiques et slaves présentent des exemples analgues, entre autres le nom des *Valaques* (Vlah) qu'on rapproche ou du mot *Valh* précité, ou du mot *vlatch*, bégue, identique pour la racine à *mletchh*. Les langues semitiques, en fin, ont suivi la même analogie: Heb. *laëg*, *loëz* (balbutiant) pour désigner un peuple barbare; arab. *adjem* (parlant confusément ou muet) pour désigner un peuple étranger, en particulier les Persans; *Timtim*, qui signifie proprement un homme au langage barbare et inintelligible, a servi pour désigner les Himyaristes et les Abyssins... Les appelations tirées des mots qui signifient *muet* ne sont pas moins nombreuses. Je ne rapporterai point ici tous les exemples que M. Pott en à recueillis. Je rapplerai seulement ἄλγωσσος, sinonyme de barbre chez les Grecs, et le mot Niemiec, par lequel les peuples slaves (et après eux les Byzantins, les Turcs, les Hongrois) désignent les Germains, tandis que le nom même des *Slaves* paraît signifier *les parlants*. Le même sens à eté attribué au nom des Basques *(Eusken)*.» — DE L'ORIGINIE DU LANGAGE, p. 179 y 180.

totes consideren la llengua com element constitutiu de la nacionalitat [1]; encara que cap d'aquestes escoles hagi pres cura de precisar d'un modo científich la noció de llengua, y d'aquí les innombrables confusions en que cauen al fer aplicació de llurs principis, y d'aquí també les obgeccions que reben dels autors d'altres escoles [2].

(1) La majoria d'aquests autors coincideixen en lo fonamental molt més de lo que donen a compendre a l'esposar llurs conclusions. Per aquesta raó, com per no multiplicar les cites, ens limitarem a reproduir els fragments més al cas de MANCINI, un dels primers qui desenrotllaren aquelxes idees. Segons ell la nacionalitat es *una società naturale di nomini da unità di territorio, di origine, di costumi e di lingua conformati a comunanza di vita e di coscienza sociale.»* Y en altre lloch diu: «Ma di tutt'i vincoli nazionale d'unità nessuno è più forte della parola risvegliando l'attività della regione, è sorge abbondevolissima d'idee. Ora che dinota il gran numero delle Lingue, se non la destinazione providenziale della società umana di comporsi di tante nazionalità distinte, ciascuna con vita ed essere suo proprio? E le lingue de' popoli lasciano intorno a ciò minore incertezza che i tratti e le forme del corpo, in niun altra parte meglio rivelandose il geno e lo stato intellectuale di una nazione, che nel suo idioma e negli accidenti stessi che lo distinguono. Nelle lingue si riflete pure le filiazione delle razze; e Vico, Leibnitz e Bacone s'encontrano egualmente nel pensiero che in esse studiar si possano meglio che altrove le nazionali istorie. Questo è indubitato, che *l'unità del linguaggio* manifesta *l'unità della natura morale* di una Nazione, e crea le sue idee dominanti.»

(2) Un dels més anomenats, el rus NOVICOW examina les diferents hipòtesis que 's poden presentar. Descartada la de la llengua oficial, se ficsa en la de *llengua literaria*, sostinguda principalment per autors alemanys y italians, y la refusa: el francès, per exemple, en sa condició de llengna literaria es tant estrany al provençal com a l'italià. Ab què 's fonamentaria, donchs, per donar al provençal la nacionalitat francesa y no la italiana? Se fa l'obgecció de que 'l provençal es dialecte del francés, però si ho es el provençal perquè no ho han d'esser també el piamontès y 'l llombart? Queda, donchs, no més la hipòtesi qui dona per fonament de la nacionalitat els idiomes populars, y Novicow la refusa també perque si s'admetés resultarien moltes nacionalitats, puix les llengues populars son nombrosissimes. «Si prenem — diu — com caracteristica de la nacionalitat les llengues populars, caldrà dividir Alemanya, França y Itàlia (per no esmentar més paissos) en un gran nombre de nacionalitats. Se tindria aleshores nacionalitat alemanya, suabiana, franconiana, saxona, turingiana, frisona, pomeraniana, normanda, borgonyesa, llemosina, delfinesa, provençal, catalana, veneciana, liguriana, turco-romana, sambita, siciliana, sarda.» LES LUTTES ENTRE SOCIÉTÈS HUMAINES ET LEURS PHASES SUCCESSIVES, pl. 236 y següents. Com ja 's veu, l'argument està molt lluny d'esser concloent, puix no té altra força que 'l supòsit no demostrat de que 'l nombre de nacionalitats es limitat, y de que aquestes no poden esser petites.

Acta de la Sessió de Clausura

La sessió de clausura del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana tingué lloch la tarda del dia 17 d'Octubre al Teatre Principal, adornat com per la Sessió inaugural, y plè d'una inmensa gentada.

A tres quarts de set aparegueren en el local els individus qui havíen de presidir la, festa, pujant a l'escenari en mitg de grans aplaudiments del públich, posat dret.

S'assegueren a la taula presidencial y en diferents llochs de l'escenari el Molt Il-lustre Dr. D. Antoni M.ª Alcover, president, y 'ls senyors D. Teodor Llorente, D. Antoni Rubió y Lluch, D. Vicens Mancho, D. Joaquim Cases-Carbó, D. Pere Vidal, D. Antoni Ciuffo, Mr. R. Foulché-Delbosc, Mr. J. Saroïhandy, P. Lluis Fullana, D. Adolfo Bonilla San Martin, Dr. Pier Enea Guarnerio, Mossèn Mariàn Grandía, D. Joseph Franquesa y Gomis, Mr. J. Calmette, el vispresident de la Diputació provincial de Barcelona, senyor Oms, els regidors de Barcelona senyors Pijoan, Fuster y Roca, el senador D. Raymond d'Abadal, el Diputat a Corts D. Francisco Albó, y 'l sotscrit secretari.

El Dr. Alcover obrí la festa, cedint la paraula al secretari, qui llegí la llista d'adhesions rebudes al Congrés [1].

Concedida la paraula a-n En Pere Vidal de Perpinyà, aquest, en mitg d'una grandiosa salva de picaments de mans, comensa contant que, com estaven per partir de la Plassa de Catalunya cap al Tibidabo, li han dit: — Això es el tramvía pels estrangers pujauhi. — Donchs no es el meu, he respost jo. Un de Perpinyà no es estranger a Barcelona. Diu que rossellonesos y catalans son la meteixa gent; la seua llengua y la seua historia es la meteixa durant més de dotze sigles. Diu que «regirant els arxius de la Corona d'Aragó y el Municipal, se veu ben be si 'ls rossellonesos son o no forasters a Barcelona. A Perpinyà no 's feya res sense consultar a Barcelona. Per axò, diu, «vus saludi en nom dels vostres germans del Russellú».

L'orador es aplaudidíssim en diferents passatges y sobre tot quan acaba la seua peroració.

---

(1) Entre les llegides hi havía les següents qui no figuren en la llista impresa de les planes 62 y 63 d'aquest volum: Ajuntaments de Palma de Mallorca, Pollensa, Figueras, Felanitx, Badalona, Tarrassa, Sant Feliu de Guíxols, Vilanova, Igualada, Sabadell, «*Sociedad Económica de Amigos del País*» de Barcelona, «*Cámara oficial del Comercio, Industria y Navegación*» de Barcelona, «*Ateneo Barcelonés*», Colegis de Notaris, Advocats y Apotecaris, de Barcelona, «Academia d'Higiene de Catalunya», «*Circulo Ecuestre*», de Barcelona, «*Circulo del Liceo*», de Barcelona, «Real Academia y Societat Iconogràfica» de Lisboa, Universitat de Messina, y «*Centro Moral Instructivo*» de Gracia; y 'ls senyors D. Marcelí Menéndez Pelayo, de Madrid, D. Frederich Mistral, de Maihano, D. Joan Fastenrath, de Colonia, D. Eberart Vogel, d'Aquisgrà, D. Pròsper Estieu, de Aude, D. Artur Farinelli, d'Itàlia, D. Körösi Albin, de Buda-Pesth, D. A. Pikhart, de Praga, D. Damià Isern, de Madrid, Rdm. Sr. Bisbe de Mallorca, M. Carreras, Superior del Seminari Central de Valencia, D. Francesch de P. Mestre y Noe, de Tortosa.

Tot seguit el Vis-president de la *Associació de Lectura Catalana* llegeix una poesía d'En Teodor Llorente, feta aquell meteix dia per aquell acte.

L'eminent poeta valencià se'n du una gran ovació, y 's veu obligarse a alçarse en salutació d'agrahiment.

El congressista alguerès D. Antoni Ciuffo (Ramón Clavellet) llegeix el seu «Imne alguerès» y una altra composició en vers original, essent ovacionat, y responent tothom al seu crit final de ¡Visca Catalunya! ab qu'es acullida la demostració de simpatía que reb.

El professor italià Dr. Guarnerio, esposa l'admiració que ha sentit en aquests dies a Barcelona, aont floreixen totes les manifestacions de la vida. Acaba dient que al tornar a Italia no podrà dir altra cosa que «Visca Catalunya», crit contestat ab grans aplaudiments.

Després llegeix una carta de salutació de la «Società Storica Sarda», la qual s'ha constituit pera dedicarse al estudi de la antiguitat de la illa, y fa vots pera 'l millor fruit de les tasques del Congrés. La carta es també aplaudida.

El nom de Mr. Calmette, que es convidat a parlar, es també acullit ab grans aplaudiments. Diu que desde fa molts anys que coneix l'hospitalitat catalana y que per això no l'ha sorprès, encara que l'hagi trobada avuy extraordinariament engrandida, y que l'esperit català 's mostra a tot arrèu y l'ha sentit vibrar en tots els actes y festes aont ha assistit, y en particular en la música del Orfeó Català, que podèu creure — diu — que no trobarèu en tot Europa qui l'aventatgi.

Una grandiosa salva de picaments de mans corona la peroració del catedràtich de Montpeller.

Surt D. Joan Alcover a parlar en nom de Mallorca, y es aplaudidíssim del públich avans y després d'unes paraules que diu retraient els vincles de familia qui uneixen Mallorca a Catalunya; d'aquêts vincles ell se 'n gloría cada dia més. Fa notar el ridícul dels qui neguen llastimosament aqueixa fraternitat imposada per Deu. Llegeix després una poesia original que provoca una tempestat d'aplaudiments.

El professor de l'Universitat de Madrit, doctor D. Adolfo Bonilla, llegeix una carta d'En Menéndez y Pelayo. Diu aquesta que lo avençat de la estació y la seva salut no li permeten assistir al Congrés ni presentarhi cap proposició, però diu que hi serà en esperit, y fa constar que se ratifica en tot lo que ha escrit dins els seus llibres a favor de la llengua y literatura catalana, y que ho sosté ab tota sa integritat, y repeteix que tindrà moltíssim de gust de venir més envant a Barcelona, de la qual conserva tant bones recordanses d'estudiant.

Aquestes manifestacions fan esclatar una gran ovació.

Afegeix el doctor Bonilla, que després d'aquesta carta no li queda més que dir. Sols afegeix que ha vist com aquest poble es gran per la tradició, per l'historia, pels fets y per l'entusiasme de les seves idees; y, quan vagi a Castella, sols els dirà: «No us demano sinó que m'ajudèu en aquest entusiasme que porto de Catalunya; si nosaltres logrem que aquest entusiasme bulli en totes les terres espanyoles, farem de la nostra patria un dels pobles més gloriosos del món».

Grans aplaudiments apaguen la veu de l'orador.

El president, Dr. Alcover, s'aixeca després per dir que parlaríen els presidents de les tres seccions en que 's dividí el Congrés, a l'obgecte de donar compte de lès tasques realisades.

D. Raymond d'Abadal, president de la Secció Social y Jurídica, s'aixeca seguidament, y 's posa a parlar, essent son discurs interromput tot sovint per les mostres d'assentiment entusiasta de tots els congressistes.

El Dr. D. Antoni Rubió y Lluch, qui al presentarse al prosceni es també molt aplaudit, diu que en aquêts díes agitats del Congrés s'ha respirat tant ambient de vida espiritual, que 's necessiten esforços de vinticinch anys per recullir el fruyt del trevall realisat. Dedica un recort als vells qui 'ns ensenyaren a estimar la nostra llengua ab el trevall de tota la seva vida. Dedica també un recort a la institució dels Jochs Florals de la qual fa un xich d'historia. Saluda els Congressistes estrangers de la Secció Literaria del Congrés, qu'ell presidía, y 'ls demés congressistes qu'han contribuit a les tasques de la seva Secció. Acaba dient que ab aquest acte del Congrés la literatura catalana ha afirmat el seu dret a l'existencia.

Una nutrida salva d'aplaudiments corona el discurs del Dr. Rubió, y una altra se'n inicía a l'alçarse el Molt Iltre. Dr. Alcover per llegir com president del Congrés el seu discurs de clausura. Aquest discurs es també aplaudidíssim en diferents paragrafs y molt especialment a l'acabar.

El diputat provincial, senyor Oms, en nom del president de la Diputació de Barcelona, se dol de que la falta d'espai no hagi permés a aquella entitat acullir els congressistes en son històrich casal. Fa ressaltar la importancia del Congrés, y acaba ab una salutació a tots els congressistes y a les senyores presents a l'acte. Després dels aplaudiments que coronen les paraules del senyor Oms, el president aixeca la sessió.

17 Octubre.

El Secretari general,
JAUME ALGARRA Y POSTIUS

Versos llegits per son autor el poeta valencià D. Teodor Llorente

Germans de la gloriosa Catalunya,
els de l'Illa daurada y Rosselló
els d'Alguer, que separa 'l mar y allunya,
però l'oblit de vostre origen, no;
pera recort d'aquest venturós dia,
—per la partida solament amarch,—
Valencia una abraçada vos envía,
arborant com penó de germanía
la llengua d'Ausies March.

DISCURS (*)

de D. Raymond d'Abadal

president de la Secció Social y Jurídica

Per aquella llògica infalible que tenen les coses quan surten del pregón de la natura sense sufrir la imposició deformadora de les anòmales intencions humanes, els trevalls presentats en aquesta secció donen clarament els tres moments, les tres accions més essencials y trascendentals de la vida social y jurídica de la llengua, y son el moment en que la llengua forma intel·lectual y moralment l'home, el moment en que 'l posa en relació ab els demés, y 'l moment en que aquesta llengua se fa voluntat y devé acció per imposarse d'una manera reflexa per títul de llei natural a tots els organismes socials.

El primer moment es el de l'acció educadora de la llengua, y a-n això responen els temes dels senyors Bardina y Maspons, ont s'estableix que en les escoles se donguin les ensenyances en catalá, d'acort ab la pedagogía modernísima *d'educació natural*, qu'exigeix la llengua natural com a vincle entre 'l mestre y 'l deixeble; ont s'estableix també una afirmació a favor de la llivertat d'ensenyansa y senyalant la forma y manera de donarla. A marcar els justos límits d'aquêts dos temes han contribuit també els senyors Comte de Santa María de Pomés y Francisco y Maymó, ab les seves esmenes, que millor son adicions; el primer tendint a elevar a tesis general la tiranía d'imposar una ensenyança oficial, y a senyalar com a medis de dur a la pràctica les conclusions establertes l'acció dels senadors y diputats en les Cambres y la celebració d'un Congrés sobre llivertat d'ensenyança; l'altre fent constar que l'ensenyança no es funció de l'Estat, y recabant el dret de que 'ls qui han cursat en institucions lliures no probin ses aptituts devant dels funcionaris de l'Estat, sinó devant de determinades corporacions competents.

Referent al segón punt, o moment, dels esmentats, s'ha tractat de la manera d'aixamplar la nostra missió; era arribat el moment d'abraçar els nostres germans qui parlen la meteixa llengua. Per això s'ha estudiat la manera de lligar ab una abraçada de germanor tots els d'un comú parlar.

Aquest punt ha estat admirablement condensat per la ponencia del senyor Cases-Carbó, proposant els medis de reforçar y consolidar els vincles de solidaritat natural entre 'ls pobles de llengua catalana, y d'assegurar el pervindre de la nostra literatura. Diferents criteris s'han sostingut endreçats al meteix centre d'acció, puix mentres els uns, amparats en l'esperit de la raça, esperen ab serenitat l'espontania realisació de l'ideal, altres s'inclinen al foment dels medis d'acció y voluntat. Però de totes maneres la millor esposició del tema es lo que pràcticament hem fet aquets dies y estem fent

(*) En estracte.

encara; y avans de posarse a votació les conclusions redactades, vosaltres heu votat ja unanimament la conclusió definitiva de tot això, rebent ab els braços oberts els nostres germans d'enllà del Pirinèu y de l'altra banda de la mar. En Llorente abraça Catalunya en nom de Valencia; En Joan Alcover dona inspiradament com signe de solidaritat els fochs que en la nit de Sant Joan desde els cims de Montserrat parlen de sos amors ab els de la Illa Daurada; els Rossellonesos y Vallespirenchs se resisteixen a pujar als tranvíes preparats pels forasters, perquè se senten de la nostra meteixa familia, y per boca de Mn. Casaponce ofereixen sa sanch per fer la base indestructible de la patria; els d'Alguer senten entre nosaltres el calor de la casa-pairal; y Catalunya a tots els abraça, nodreix, y comunica sa propia vida. Per acabar de donar a tots conciencia de lo que uneixen aquêts vincles, ve Mn. Aguiló, de Mallorca, y en una magnífica comunicació, acompanyada d'un mapa, fet esprés, ens descriu les fronteres de la llengua catalana, y 'ns fa estadística dels qui parlen català. Dins d'una linia qui arrenca de Perpinyà, y pujant fins l'estany de Leucat, se torç y va baixant fins a l'estrem d'Alacant, queden tancats fora de Catalunya, el Rosselló, Andorra, parts importants de les provincies de Osca, Saragoça y Terol, arrebaçades a Catalunya llavors de l'arbitraria divisió administrativa, gran part del territori de Castelló, Valencia y Alacant. Afegint-hi les Balears y l'Alguer, resulta que parlen català aprop de quatre milions de persones, molt més de lo que necessiten algunes nacions qui van al devant de la civilisació.

Ve el tercer moment de la llengua, moment en que aquesta ab plena conciencia de sa vida, defensa tots sos drets naturals devant de la societat y de l'Estat. Abarca el problema en tots sos aspectes el diputat a Corts, senyor Bertràn y Musitu, al defensar son tema de que la llengua catalana acredita de l'Estat son foment y protecció, y al proposar els termes d'aquest foment y aquesta protecció, ab el seu ús per la vida administrativa y judicial en quant se refereixi a Catalunya, ab el reconeixement del dret que tenen els catalans a parlarla en tots els seus actes, ab la seva ensenyança a les altres regions d'Espanya, ab estímuls per son teatre, sos poetes, etc. Contribuiren a reforçar les conclusions del senyor Bertràn les esmenes presentades per vuyt congressistes, y l'entusiasme d'un públich nombrosíssim qui s'interesa de veres per les discusions d'aquest tema, aplaudint ab calor als oradors. Els punts englobats en aquest tema general foren tractats per distingits escriptors en comunicacions particulars; axís, la del Dr. Franquesa sobre la necessitat de «defensar nostra llengua y reivindicar els seus drets», la d'En Francisco Albó sobre «l'ús de la llengua considerat com un dret», y la del senyor Prat de la Riba, sobre «la importancia de la llengua dins del concepte de nacionalitat.»

La conquista dels drets socials y polítichs es propia de l'home format, y per tant, el fet de llençarse ab tant d'impuls la llengua catalana a reivindicarlos es senyal de la plenitut de vida. En Milà y Fontanals el primer any de restauració dels Jochs Florals mirà com un gran triomf l'haver passat dues hores parlant en català sense que ningú rigués. ¿Què hauría dit y què hauría sentit avui aquell mestre? Lo que tothom sent y diu en aquêts moments, qu'aquest Congrés es la declaració de la major edat de la llengua catalana, una proclamació augusta de la seva substantivitat, la seva entrada oficial dins el conjunt de les llengues més cultes d'Europa. Aquí han vingut sabis de totes nacions a donarne testimoni y a pendren acta, per endúrsela a la seva terra. El Dr. Schädel en ses escursions ab el Dr. Alcover pels pobles de la ratlla pirenenca, afirmava no sols no haverhi en tota Europa cap fet semblant al deixondiment de la

llengua catalana, sinó que ni creya un altre poble capaç de tant gran empresa; el doctor Guarnerio ha dit que per ell era una revelació inesperada; francesos y algueresos duen estampada en sa cara, y ha brollat aquí de ses paraules, la més delitosa barreja d'astorament y joia; catalans y mallorquins han cregut veure una mà superior qui en un moment donava forma y vida als seus ideals ab tant d'amor cobejats.

Mes aquesta llengua, qu'hem vist aquí tant bella y tant festejada,—y això té d'esser la conclusió final de totes les presentades en el Congrés, y especialment a la Secció qu'he tinguda la honra de presidir,—té de servirnos, més que tot per l'activitat del nostre poble, mai per la passivitat; si no, morirà. Si fos possible crear un home en plena passivitat, aquest home moriría.

Ara que nosaltres hem feta l'afirmació de la nostra llengua, hem de fer junt ab ella, la de la nostra voluntat; aquesta no es altra cosa que la demostració de la personalitat, y per aquesta ha de viure, y ha de conseguir la reivindicació d'aqueixa voluntat nostra.

Y aquesta voluntat s'ha vist ben clar que es de tots catalans de l'una y altra banda de la mar y de l'una y altra banda del Pirinèu, puix tots som germans, tots son fills d'una meteixa mare.

DISCURS DE CLAUSURA

del Molt Iltre. Dr. D. Antoni M.ª Alcover

Senyors:

Hem acabat el primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, ab sana pau, ab santa concòrdia, sens cap conflicte, sens cap entrebanch, gràcies a Deu. ¿Podíem desitjar més? ¿Podíem esperar tant ni la mitat? Ja hu veys: l'èczit del Congrés ha superades totes les nostres esperanses, qu'eren molt grosses, conexent com conexem una mica la gent catalana.

Com a president de la secció filològica-històrica vos he de dir que a n-aquesta secció hem traballat de ferm; hem fetes cinch sessions, concorregudíssimes. May mos ho hauríem pensat que vingués tanta de gent a escoltar les discusions y lectures filològiques, que patexen d'àrides, esquerpes y carregoses. Celebrantse ensemps sessió a les altres dites seccions literària y social-jurídica, la sala nostra, qu'es grandiosa, gayre bé sempre era casi plena de congressistes, embellint el concurs la presència de senyores y senyoretes, lo qual demostra que la dona catalana es entrada resoltament dins el nostre moviment nacional, lo qual ha d'omplir de grans esperanses el cor de tots els fills de la Pàtria. En les discusions ha reynat la major correcció y serenidat, dins la vivesa de la frase, y el foch de l'entusiasme per les pròpies conviccions, y tots els concurrents duyen pintat a la cara que 'ls interessaven d'aprop els temes, discusions y comunicacions. Efectivament, totes aquexes eren interessants y la major part de gran trascendència.

¿Que en general no som arribats respecte d'elles a conclusions concordades y definitives? Ni 'ns ho proposàvem ni era possible, donada la situació actual dels estudis filològichs a Catalunya y demés territoris de la llengua. Ja hu diguérem desde 'l principi: el Congrés no 'l convocàrem per resoldre les grans questions que hi ha pendents dins la gramàtica catalana, sino per promoure 'ls estudis qu'es indispensable fer per poder resoldre més envant tals questions; el Congrés s'es celebrat per escitar, per encendre, per enardir la gent, a favor de l'estudi d'aquexes questions, per promoure per tot arreu els estudis filològichs y gramaticals, a fi de que tots els qui 's diuen y son amadors de la nostra llengua, s'interessin per aquests estudis y hi prenguen part els qui hi estàn cridats y tots els-e protegesquen ab tots els medis que tinguen, enque només sia ab llur simpatia personal, que no es duptós que, si tots o la major part la senten, representa una forsa inmensa.

Per lo qu'hem vist aquests dies, per lo qu'hem sentit, per lo qu'hem tocat ab les mans, ens cap la satisfacció de dir que creym que lo que us proposàvem ab la celebració del Congrés, ara per ara s'es conseguit, y fins y tot molt més de lo qu'esperàvem. Les ganes que tenien els concurrents de fer observacions a les comunicacions que 's

lletgien y de pendre part en les discusions, veyentse capturats del Retglament, que no 'ls-e dexava obrir boca si no havien presentada l'esmena oportuna; la contrariedat qu'axò els-e produia; les discusions, tot just de comensades interrompudes per l'implacable Retglament, y refermades quant llavò sortia la gent de la sala; tot axò es llevat de futurs estudis, tot axò es esperó de futures vigílies y traballs y disquisicions y escorcolls, tot axò son uns preliminars fecundíssims d'un aument gros de cultura filològica y gramatical dins el territori de la nostra llengua, a favor de la restauració, depuració, reintegració y enaltiment de aquesta metexa llengua nostra, cent voltes gloriosa y benvolguda.

Y ara, com a President del Congrés, sense prous mèrits propis per esserho y posat aquí sols per la vostra grandíssima benevolensa, lo qu'he dit respecte de la secció filològica-històrica, ho estench a la literària y social-jurídica. Els traballs que se son fets a totes les seccions, es evident que resultaràn fructuosíssims, eficacíssims, que seràn ocasió de grans coses a favor de la nostra llengua y de les nostres lletres, y per lo tant, de tota la nació; es evident que seràn llavor fecundíssima tirada dins sementers ben preparats aont s'alsarà un esplet grossíssim que 'ns farà richs y potents y ens alsarà molt devant les nacions civilisades, devant els homes de ciència de tot Europa.

El Congrés ha lograt interessar l'atenció de Barcelona, de Catalunya, dels elements intel·lectuals de València, Balears, Rosselló y dels filòlechs de les altres nacions. Axò era una de les coses que 'ns proposàvem: que la gent en parlàs, que 'ls periòdichs en fessen llargues ressenyes, fer renou, donar fe de vida. Tot axò hu hem conseguit a les totes, a caramull.

Y de l'esposició bibliogràfica ¿que 'n direm? ¿Se creya negú que hi hagués tants de llibres catalans, tantes de publicacions catalanes? ¿Es dubtós qu'una llengua que en menys de cent anys ha produit tot axò, no es jens morta ni malaltissa, sino plena de briu, delit y energia? L'esposició ha justificada completament la celebració del present Congrés.

¿Que a n-aquexa esposició abunda la poesia y la literatura? La literatura, la poesia ens despertaren tot el present moviment científich y nacional català. Be 'ns calien molts de despertadors y que tocassen ben fort y per tot arreu, tan adormits com estàvem.

Donchs ara ¿que cal fer? Seguir endevant.

L'obra del Congrés no es acabada; tot just ha comensat. Es ver qu'avuy el tancam el Congrés, pero l'obra seua ha de seguir endevant, pero de bon de veres; l'empenta donada no s'ha d'aturar, sino cobrar més briu de cada dia. El Congrés ha de comensar una nova era per la nostra llengua, per la nostra filologia, per les nostres lletres. Els bons propòsits que, qui més qui manco, hem formats aquests dies, no els hem d'oblidar; els hem de tenir ben presents; els hem de posar en pràctica tot d'una, a l'acte, sens cap espera. No hu dexem per demà; demà es el gran inimich de les bones causes. ¡Fora dir: demà! ¡Avuy! hem de dir y hem de fer. Avuy hem de comensar a cumplir lo promès.

Ara us passarem les conclusions y les esmenes discutides, per que les eczamineu y hi poseu abax el vostre lleal parer, el vostre vot. ¡Bona la faríeu si aquexes fulles de mans vostres passaven dins el cistell dels papers dolents! ¡Bona la faríeu si no hi tornàveu pensar pus, y ens quedàvem sense votants, sense res en net y en concret!

Jo confiy, jo estich segur, seguríssim que no succeirà una tal cosa; que tots, tots pensareu fredament, ab tota calma, aquexes conclusions y esmenes, y hi escriureu el

vostre sentit, el vostre vot abax de cada una, y que les mos enviareu tot seguit, sense cap perllonga, a fi de que 's puga estampar el volum del Congrés y repartirlo a tots els congressistes. ¿Voleu el volum aviat? Donchs enviau aviat enllestides aquexes fulles que aqueys dies rebreu.

Ara lo que cal, es cumplir un dever sacratíssim y ho fas ab tota la meua ànima. ¡Grans y corals mercès a l'Escel·lentíssim Ajuntament de Barcelona per l'entusiasme y decisió ab que acullí l'idea del Congrés y per la manera resolta, generosa y munífica com hi ha fet costat, prenintla com a cosa seua, concedintmos una subvenció tan grossa com la que 'ns concedí y posantho tot a la nostra disposició! ¡Grans y corals mercès a l'Escel·lentíssima Diputació Provincial de Barcelona, pel costat que 'ns ha fet ab la subvenció que 'ns concedí y posant a la nostra disposició el seu magnífich Palau, per tot lo que convendria a n-el Congrés! ¡Grans y corals mercès a les Corporacions econòmiques de Barcelona per lo molt y molt qu'han fet per l'èczit grandiós de la nostra obra! ¡Grans y corals mercès a l'escels patrici Ecm. D. Eusebi Güell que ab tanta de magnanimidat posà a la nostra disposició per la *Garden-Party* el seu magnífich, esplèndit y genialíssim *Park*, qu'es ja una meravella y una glòria, no sols de l'arquitectura catalana, sino de l'arquitectura universal! ¡Grans y corals mercès a l'Ecm. Sr. Comte de Montes-Claros, Director *en cap* de Correus d'aquesta província, que tant y tant ens ha facilitada la comunicació postal ab els congressistes y qu'ha duyta la seua generosidat fins a establir a n-el local metex del Congrés una estafeta de correus! ¡Grans y corals mercès a tota la Prensa de Barcelona y de fora de Barcelona que tant y tant ha contribuit a l'esplendor y ressonància y èczit del Congrés, publicant notícies, abvertències, ressenyes y articles, facilitant inmensament la tasca a la Junta Organisadora! ¡Grans y corals mercès a tots els Congressistes *actius* y *honoraris* y a totes les corporacions y entidats *adherides*, perque tots y totes han fet qu'aquest Congrés resultàs tan grandiós com may mos ho hauríem imaginat ni hu esperàvem! ¡Grans y corals mercès, finalment, a tots els filòlechs y escriptors qu'han duyta la veu dins l'assamblea y l'han feta tan grandiosa! ¡Grans y corals mercès a tots els catalans d'Espanya y de France, els de les Balears y reyne de València y els d'Alguer, y especialment a n-els de llengues estranyes, de Castella, d'Itàlia, de France, d'Alemània, tots los quals han donada a n-el *Congrés,* ab llurs traballs y cooperació entusiasta, una importància y una trascendència imponderable!

Y ara hem de cloure aquest parlament, plena l'ànima d'inmensa satisfacció, donant mil gràcies a Deu de tot, y advertint que l'Obra del *Congrés* no es acabada, sino que comensa ara de bon de veres.

¡Obrers de la Pàtria, fills de la llengua catalana, endevant! ¡Coratge y bona feyna! y... a re-veure! fins a n-el segón Congrés que celebrarem, si Deu ho vol, en creure qu'es hora.

HE DIT

Conclusions definitives y esmenes que foren obgecte de votació

Observacions que 's feren als Congressistes sobre el modo de votar

1.ª El resultat de la votació no determinarà cap regla o criteri a seguir: sols espressarà la opinió que ha tingut més vots sobre una materia determinada.

2.ª Es absolutament necessari que 'ls senyors Congressistes, al votar, estiguen científica y fermament convençuts de lo que voten. Qui dubti, cal que voti en blanch. Sols així la votació serà veritat.

3.ª Pera res han d'atendre els senyors votants a la reputació científica o al prestigi social de les persones que defensaren les conclusions o les esmenes. La convicció personal dels Congressistes ha de manifestarse lliurement.

4.ª Qui 'l dia 1.er de Febrer no hagi retornat a la Secretaría de la Comissió Executiva, aquest full, se considerarà que en tot ha votat en blanch. Però això no es d'esperar més que en un cas d'oblit.

5.ª Al costat del tema o esmena, en la columna on diu Vot, *cada Congressista, ab lletra seva, posarà* sí *quan voti a favor,* no *quan en contra, y quan voti en blanch hi posarà am totes ses lletres* En blanch. *Cal fixarse molt en que no hi hagin contradiccions en les diverses parts d'una votació. Si la Comissió Executiva n'hi trobés, al rebre aquest full considerarà que abdós termes de la contradicció s'han votat en blanch. La votació serà per la totalitat del tema o esmena, no per conclusions aislades.*

6.ª Els fulls han de retornarse, ademés de firmats y rubricats, consignant a la capsalera els noms y cognoms y el nombre d'inscripció que correspongui al Congressista.

7.ª L'ortografía usada en aquest full, com la que s'hagi usat o s'usarà en altres publicacions oficials del Congrés, no prejutja cap preferencia determinada en aquesta materia.

Secció Filològica-Històrica

TEMA I

Importancia de l'ortografía. Necessitat d'equilibrar l'element fonètich ab l'etimològich.

PONENCIA DEL DOCTOR D. JOAN B. CODINA.

Haventse posat d'acort el ponent doctor Joan Codina y els autors d'esmenes Mossèn Alcover y el Dr. Massot y Palmés, les conclusions definitives del tema són:

Pera equilibrar l'element fònich ab l'etimològich en pro de l'Ortografía de la llengua catalana es precís:

I. Estudiar ab molta seriositat l'Etimología de nostra llengua, no oblidant que en treballs d'aquesta mena s'han errat sovint encara els gramàtichs més distingits.

II. Conreuar també ab gran mirament nostra Fonètica, tenint molt en compte que la tasca d'esbrinar les modificacions que sofreixen els mots es no menys feixuga y arriscada que la d'escudrinyar ses arrels.

III. Atendre en aqueixa doble feyna

a l'ús corrent y al tradicional de nostra parla, com també a les llengues d'origen per nosaltres, sobre tot la llatina, y ajudarse ab comparacions d'altres idiomes, en particular dels germans.

IV. Conegudes l'Etimología y la Fonètica d'un mot, escríurel conforme la Fonètica, perquè aquesta es la que dona una forma nova a les paraules que aquella li apropía, enmotllantles segons la fesomía de cada poble; però quan se tracta de dos sons que tenen el meteix valor fònich y diferenta etimología, pera distingirlos en l'escriptura y evitar confusions, cal acudir a llur etimología: v. gr., *mon pare no para may; seure*, *torre*, *moure*, *caure; casa*, *porta*, *taula*, etcètera.

TEMA II

Us correcte del *llur*

CONCLUSIONS DEL PONENT D. JOSEPH RIGOL.

I. El pronom possessiu *llur*, provinent del genitiu plural llatí de tercera persona *illorum*, ha de conservar sempre aquest just valor original, referintse únicament a més d'un possehidor.

II. Ha d'acordarse el nombre ab l'objecte de possessió.

III. Es convenient restablir l'ús com a absolut. Exemple: No gasten res que no sigui *llur*.

IV. No cal emplearlo com a datiu, per tenir ja la nostra llengua 'l medi just d'espressió en les formes àtones pronominals de tercera persona *els* y *los*.

ESMENA DE D. ANTONI FORNS TORELLÓ

La conclusió III ha de redactarse en la següent forma:

Ha de recomanarse l'ús del *llur* especialment en els casos, ont, de no usarse, pot haverhi confusions.

TEMA III

Partícules pronominals *hi, en, ho*

CONCLUSIONS DEL PONENT D. F. JOVÉ Y VERGÉS

I. L'ús en català de les partícules pronominals *hi, en, ho* es una prova de les característiques que presenta la nostra llengua.

II. L'estudi de la Sintaxis catalana, per lo que té la Sintaxis de propri y distintiu en cada llengua, ha de referirse forçosament a les característiques: paraules, modismes y demés formes de llenguatge que són l'ànima de la llengua.

TEMA IV

Relatiu possessiu català, equivalent al llatí *cujus, quorum*

CONCUSIONS DEL PONENT D. BONAVENTURA RIERA

I. El relatiu possessiu equivalent al llatí *cujus, quorum*, es en català *qui, que, qual,* precedit de la preposició *de*, tant si va després de l'antecedent y el consegüent *(...lo ...del qual)*, com si 's troba entremitg de l'un y l'altre (*...de qui lo...)*

II. L'ús del *qual, que*, o *quin*, sense la preposició *de*, no pot espresar may l'idea de possesió, essent un barbarisme tant lleig com generalisat l'ús del *qual* o *quin* com a traducció literal del *cuyo* castellà.

Cal [1] que 'l Congrés faci una excitació forta a n-els escriptors y sobre tot a-n els periòdichs catalans pera que pel bon nom de la nostra cultura gramatical deixin absolutament d'incórrer en tal barbarisme.

---

(1) Aquest paragraf procedeix d'una esmena de Mossèn Alcover, admesa pel senyor Riera.

TEMA V

La preposició *a* en l'acusatiu

PONENCIA DE MOSSÈN COSTA Y LLOBERA [1]

L'ús constant de la preposició *a* en l'acusatiu (quan se tracta de persona o personificació) pot considerarse com un castellanisme. En general, la preposició *a* ha d'emplearse solament davant dels pronoms personals tònichs *(mi, tu, nosaltres, vosaltres, ell, ella, ells, elles)* proscrivintse 'l seu empleu davant del substantiu.

TEMA VI

Concordança del participi ab el terme d'acció

No haventse posat d'acort el Ponent D. Antoni M.ª Alcover y l'esmenant don Pompeu Fabra, se someten a l'aprovació dels congressistes, com interpretacions diferentes del tema, la ponencia de Mossèn Alcover y esmena del senyor Fabra.

CONCLUSIONS DEL PONENT D. ANTONI M.ª ALCOVER

I. La concordança del participi ab el terme d'acció dins els temps composts de la veu activa es una lley interna de la llengua catalana que 's revela tant dins els monuments escrits de tots els sigles y regions com dins el llenguatge parlat.

II. Devegades falla aqueixa lley, això es, no 's fa dita concordança, quan el participi va davant el terme d'acció, per motiu de no atendre sempre el qui parla a si dit terme revestirà la forma masculina o femenina, singular o plural.

III. Fora del cas de la conclusió anterior, l'infracció de la lley de concordança no es una evolució espontania sobrevinguda naturalment dins la nostra llengua, sinó que 's deu esclusivament a l'influencia castellana, que desde 'l sigle XVI deturpa y violenta l'estructura interna del català.

IV. Els monuments escrits del sigle XVI ençà y l'estat actual de la llengua parlada en les seves diferentes regions demostren que allà ont es més forta l'influencia castellana, més poch s'hi observa la lley de la concordança; y allá ont es més fluixa dita influencia, aquella lley hi es més observada.

V. La lley de concordança, s'observa més dins la llengua parlada que dins l'escrita, perque, en parlar, un se deixa dur més de l'instint de la llengua que no quan un escriu.

VI. Les infraccions de la lley de concordança en les persones que no sofreixen gayre l'influencia castellana 's deuen a la falta d'estudis gramaticals del català de que sempre hem patit y patim per la nostra desgracia.

CONCLUSIONS DE D. POMPEU FABRA, antitètiques de les de la ponencia

I. Originariament totes les llengues novo-llatines fan concordar el participi ab el règim directe. (En una oració com *he cantada una cançó,* que significava originariament *tinch cantada una cançó*, tenim: *he* verb, *una cançó*, règim directe, *cantada* predicat d'aquest règim; donchs, naturalment: acort de *cantada* ab *cançó*.)

II. Més tart, quan la combinació sintàctica verb-predicat *(he cantada)* passa a esser un temps (el perfet del verb *cantar*), llavors la flexió del participi tendeix a desaparèixer, es dir, se tendeix a donar una forma *única* al temps compost (HE CANTAT *una cançó*, com HE CANTAT *un cant)*, exactament com en els temps simples (CANTEM *una cançó*, com CANTEM *un cant*).

III. Aquesta tendencia 's manifesta en *totes* les llengues, sobre tot quan el participi precedeix el règim: en *cap d'elles* l'acort del participi y del règim es obligatori en tots els casos *(aveva vin-*

(1) Aquesta es la redacció definitiva de la conclusió del tema en virtut d'acort entre 'l Ponent Mossèn Costa y Llobera y els autors d'esmenes Mossèn Alcover y don Pompeu Fabra.

to una impresa, Maquiavel, *quelle che abbiamo veduto;* en francès el participi es sols variable quan el precedeix el règim: *la femme que j'ai vue*, però *j'ai vu une femme.)* Es una afirmació gratuita l'atribuir esclusivament a l'influencia castellana 'l pas del participi constantment flexible del català antich *(he cantada una cançó)*, a participi generalment no flexible *(he cantat una cançó)*.

IV. Donat l'estat actual de la llengua, creyem que pot tant sols considerarse obligatori l'acort del participi ab el règim directe quan aquest es un pronom de tercera persona o la partícula *ne*. *La noya, no l'hem vista; llebres, n'hem caçades quatre.*

TEMA VII

Us de l'auxiliar *esser* en les oracions d'activa

No haventse posat d'acort el Ponent D. Bernat Obrador y l'esmenant don Pompeu Fabra, se someten a l'aprovació dels congressistes, com interpretacions diferents del tema, les conclusions del senyor Obrador y les del senyor Fabra.

Els que 's mostrin partidaris de les conclusions del senyor Obrador podràn votar si accepten o no l'adició del senyor Puig y Sais, que tampoch ha sigut acceptada pel Ponent.

Conclusions del Ponent D. Bernat Obrador

I. La tradició llingüística es una base indispensable pera investigar y establir les lleys filològiques; però, es insuficient y no té valor absolut quan la llengua ha sofert per llarch temps l'influencia excessiva y desnaturalisadora d'algun altre idioma extern.

II. En formar una oració de temps compost, el valor del participi y les seves relacions ab les altres parts de l'oració, decideixen absolutament l'ús de l'un o l'altre verb auxiliar. Així, donchs, l'estudi del participi ha de precedir al tractar dels auxiliars.

III. Qualsevol verb català pendrà l'auxiliar *esser*, sempre que dins l'oració el seu participi sia adgectiu del subgecte; y pendrà l'auxiliar *haver* sempre que 'l participi sia adgectiu del terme de l'acció o de l'acció verbal meteixa.

Pera facilitar l'observança d'aqueixa lley interna, convé donar com a norma que duen l'auxiliar *esser:*

a) Els verbs reflexius, propiament dits, això es, sempre que 'l terme d'acció sia 'l meteix subgecte *(s'*ES *espatllat*; *se* SÓN *barallats)*, y no quan es un altre *(ell s'ha pensat* AIXO; *ells s'ho havien acabat* TOT).

b) Certs verbs intransitius: *nàixer*, *morir*, *esser*, *romandre*, *caure*, *quedar*.

c) Certs verbs de moviment local: *anar*, *venir; entrar*, *sortir; arribar*, *tornar*, *fugir*, *passar*, *pujar*, *muntar; davallar*, *debaixar*, *partir*.

Sempre que qualsevol d'aquests verbs d'intransitiu passa a transitiu (HE *entrat aquest banch, y tu l'has debaixat*, etc.), du l'auxiliar *haver*.

Esmena adicional del senyor Puig y Sais

Afegir al primer paragraf de la III conclusió:

«Mes aquesta última regla presenta nombroses excepcions dignes d'estudi en el llenguatge parlat d'algunes comarques de Catalunya, particularment de l'Empordà.»

Conclusions de D. Pompeu Fabra, antitètiques a les de la ponencia

I. Originariament *totes* les llengues novo-llatines presenten tres classes de verbs: 1.ª verbs els participis dels quals poden unirse a *habere* y a *esse;* 2.ª verbs els participis dels quals no admeten sinó *habere;* 3.ª verbs els participis dels quals no admeten sinó *esse*. Els verbs de la 1.ª y de la 2.ª classe formen els temps compostos ab l'auxiliar *habere* (he cantat); els de la 3.ª, ab l'auxiliar

esse (so vengut). Doncs, bé: *per tot se* manifesta una tendencia a fer passar els verbs de la classe 3.ª a la 2.ª, es a dir, a reemplaçar l'auxiliar *esse* per l'auxiliar *habere:* no es solament el castellà que ha arribat a l'empleu d'un sol auxiliar *(he venido*, com *he cantado)*, sinó 'l portugès *tenho*, *vido*, como *tenho cantado)*: molts dialectes italians, el rumanès *(am venit*, com *am cîntat)*. Aquesta simplificació s'ha operat també en català modern: *hem vingut*, *havíen mort*, etc. (antich y dialectal: *som venguts*, *eren morts*, etcètera.) Per quina raó no l'acceptariem en el català escrit? Allí aon l'evolució de la llengua ha produit una simplificació, se pretendria tornar endarrera y establir una diferenciació artificiosa?

II. Els escriptors de les regions ont es vivent l'auxiliar *esser* faràn bé d'usarlo sempre que espontaniament els vingui a la ploma; els escriptors de les regions ont s'ha operat la simplificació dels dos auxiliars en un sol *(haver)*, poden perfectament prescindir de l'auxiliar *esser* en els temps compostos, evitant així un divorci entre 'l llenguatge escrit y el parlat.

TEMA VIII

Oracions condicionals

CONCLUSIONS DEL PONENT P. IGNASI CASANOVAS, S. J., de Barcelona:

I. L'imperfet d'indicatiu en les condicionals irreals de present y futur, es forma catalana de soca y arrel.

II. La preponderancia estremada de l'imperfet de subjuntiu sobre el d'indicatiu en les mateixes es d'influencia forastera.

TEMA IX

Procedencia y ortografía de la *x* catalana

No haventse posat d'acort el Ponent D. Víctor Oliva y l'esmenat D. Pompeu Fabra, se someten a l'aprovació dels congressistes, com interpretacions diferents del tema, les conclusions del senyor Oliva y les del senyor Fabra. S'ha d'advertir que l'últim paragraf de la III conclusió de la ponencia procedeix d'una adició proposada per Mossèn Alcover y acceptada pel senyor Oliva; y que a les conclusions del senyor Fabra s'hi ha incorporat una esmena de D. Joseph Alcoverro y Carós.

CONCLUSIONS DEL PONENT D. VÍCTOR OLIVA

I. La majoría de les paraules catalanes aont entra la *x* provenen del llatí.

II. En aquestes el sò català de la *x* deriva de les lletres llatines *x*, *s*, *ss*, *sc* y *c*.

III. Els quatre sons que fins ara s'han vingut representant per *x*, han de distingirse escrivint:

x, quan sona com *ch* francesa,
tx, quan sona com la *ch* castellana,
cs, quan aixís se pronuncia, com en *laxant*, *luxació*, etc.
cz, quan se pronuncía aixís, com en *examen*.

No 's pot admetre la *x* en els mots provinents del llatí on la fonètica catalana, com la castellana popular, ha convertida la *x* en *s* (v. gr.: *esperiencia*, *estranger*, *estensió*, etc.).

CONCLUSIONS DE D. POMPEU FABRA

A. Procedencia. Els fonemes llatins que donen normalment *x* en català són: *x*, *ps*, *ssi*, *sti*, *sc* davant de *e* y *i*.

B. Ortografia. El sò *x* pot esser:

I. Inicial. En aquest cas s'escriurà (y s'ha escrit sempre) *x: xop*.

II. Darrera de consonant. En aquest cas s'escriurà (y s'ha escrit sempre) *x: gronxa*.

III. Darrera de *i*. En aquest cas s'escriurà (y s'ha escrit sempre) *x: ix*, *guix*.

IV. Darrera de *a*, *e*, *o*, *u*. En aquest cas s'escriurà *ix: baix*, *baixa*. (Així escrivien comunment els antichs en fi de

paraula y alguns cops dintre de la paraula. La grafia *ix* actual no es, donchs, cap *convenció nova:* es senzillament una *generalisació* d'un procediment antich, el qual té l'aventatge de diferenciar en l'escriptura la *x* palatal de la *x* doble llatina dels mots savis com *axioma*, *examen.)*

Els que no accepten *ix*, fan la diferenciació de les dues *xx* escrivint *acsioma*, *eczamen;* però aquestes grafies tenen l'inconvenient de no esser ni etimològiques ni *tradicionals*, y la segona (*cz*) ni tant sols *fonètica*, puix no 's pronuncia *eczamen*, sinó *egzamen*.

Secció Literaria

TEMA I

La nostra llengua en les obres literaries. Causes de la formació del llenguatge literari com a diferent del vulgar. Crítica d'introduccions sintàxiques de quart ordre en la literatura catalana.

Havent-se posat d'acort el Ponent don Joaquim Ruyra ab l'autor d'una esmena D. F. Carreras y Candi, se someten a votació les conclusions definitives de la ponencia.

Ponencia de D. Joaquim Ruyra

Que 'l pensament artístich sent vers el llenguatge tres menes de necessitats essencials: necessitat de riquesa interna o mental; necessitat de riquesa externa o formal, y necessitat de comunicació; y que aquestes necessitats poden y solen portar a la formació d'un llenguatge literari, diferent, en part, del vulgar.

II. Que 'l més bon ordre de fonts que 's pot seguir pera millor satisfer la primera de les esmentades necessitats ab menys perjudici de la tercera es el de la següent enumeració: parla viva,—llenguatge antiquat,—construcció llatínica, —barbra introducció y lliure invenció. (Vide Horaci, *ep. ad Pis.* VII.)

III. Que l'escàs estudi del català clàssich y l'intens y general estudi del castellà a la nostra terra produeixen, en el bon ordre dels coneixements llingüístichs que s'indica en la conclusió anterior, una pertorbació perniciosa al nostre llenguatge literari.

IV. Que pera evitar els danys de la pertorbació que se senyala en la conclusió anterior, cal fomentar l'estudi del català dels sigles d'or, y aixecar veus de reprovació contra l'introducció y sosteniment innecessàris de formes de quart ordre, y molt especialment de mentalitats sintàxiques castellanes.

TEMA II

Importancia y necessitat dels estudis gramaticals pera tota literatura, y en especial de la nostra. Creació d'una Academia o Institut de la llengua catalana.

No havent-se posat d'acort el ponent del tema D. Gregori Artizà y l'autor d'unes esmenes Mossèn Antoni Alcover, se someten separadament a votació les conclusions de la ponencia y dites esmenes.

Ponencia de D. Gregori Artizá

I. Haventhi a l'actual literatura catalana un gran desconcert que confón y pertorba l'aprenentatge de la llengua, convé establir una gramàtica, tot lo possible autorisada, que escombri 'ls barbarismes, capritxos y corrupteles, y fixi una doctrina senzilla, formal y fonamentada, que guii per bon camí y desvaneixi 'ls dubtes.

Pera assolir tal Gramàtica convé do-

narli paternitat corporativa, nomenant al efecte una Academia o Institut que l'acordi per unanimitat o majoría, previes les degudes investigacions, estudis y discusions, ab una orientació ben desapasisonada, imparcial y patriòtica.

III. Al esmentat fi pot constituirse dita Academia o Institut ab persones competents del Congrés o Academia de Bones Lletres, afeginthi companys de totes les comarques de la llengua catalana, coneixedors de llurs particularitats llingüístiques, al obgecte de poder resoldre ab complet coneixement de totes les varietats dialectals, celebrant ányalment una o dues sessions plenes y confiant a una Junta permanent els assumptes ordinaris y urgents d'entre any.

Esmenes de Mossèn Antoni M.ª Alcover.

A la I. El mal que vol capturar la conclusió no 's capturarà establint una gramàtica, cop en sech, sinó fonamentant els estudis y la cultura gramatical, a fi de que l'influencia d'aquests vaja depurant poch a poch la llengua. A la Gramàtica, qualsevol que sia l'autor, may li han de concedir més autoritat que la que li donguin les raons científiques aon se fundi; y, donat l'atraç dels estudis gramaticals a Espanya, tardarem molt a poder tenir cap gramàtica definitiva.

A la II. L'Academia o Institut no 'ls han d'*anomenar*, sinó que s'han de constituir transitoriament, aplegantse 'ls qui se sentin ab vocació pera això y tinguen o adquiresquen la preparació científica indispensable, y, ajudats d'altres que 'ls facilitin la feina, preparantlos materials, emprenguin la tasca colossal, encarregantse cadascú d'una secció. Sols així es regular que 's faci l'obra, y encara romandrà subjecta a ulteriors rectificacions. Això d'*anomenar* una Academia y que aquesta faci una gramàtica que ho dongui tot resolt y definit, y que tothom s'hi subgecti cegament, es una cosa que no cal esperarla.

A la III. Les persones competents pera formar tal Academia o Institut s'han de cercar allí on són. Mentres no progressem més en estudis filològichs, serà molt difícil trobar les persones suficients pera empendre la tasca de la Gramàtica; però s'ha de fer tot lo que 's puga. Per això caldria que 'l Congrés acordés procurar medis pecuniaris a-n alguns joves que demostrin dots pera la filologia, pera enviarlos a Alemania, empori de dita ciencia, a fi de que poguessin rebre la preparació indispensable pera empendre l'obra de la nostra Gramàtica.

TEMA III

La literatura catalana ha de concedir a un dialecte determinat el predomini absolut damunt de tots els altres? Ha de mantenir y utilisar les diferentes varietats dialectals?

Ponencia de D. Joan Maragall

I. La literatura catalana, si s'acomoda a la que sembla lley natural en moltes altres, concedirà predomini a un dialecte, mes cal negar que s'hagi de concedir, perquè:

1.ª Davant d'un fet viu com ha d'esser la producció literaria d'una llengua, un imperatiu *a priori* com aquest comprometría o l'espontanitat (si fos obehit) o la serietat (si no ho fos) del poble que se 'l formulés.

2.ª Fins admetentlo com a senzill reconeixement d'una lley natural, sería dolent per la propensió que donaría a determinar fora de temps, y per tant sense les virtuts que 'l temps dóna, al dialecte preferit.

3.ª Encara que l'elecció fos encertada y el predomini madurat pel temps y produit com per lley natural, son reconeixement porta sempre perill d'empobriment gradual y mort, a la fí, de la llengua en una petrificació literaria.

II. Aixís es que la literatura catalana ha de, no sols mantenir y utilisar, sinó fomentar y dignificar totes les varietats dialectals que són la vida de la llengua y, per tant, de la literatura meteixa.

Aquest criteri es, ademés, especialment adequat al sentit de varietat y llibertat del geni català.

TEMA IV

La versificació catalana. Particularitats

PONENCIA DE MOSSÈN LLUIS VILADOT

D'acort ab els esmenants senyors doctor Falp y Plana, Manuel de Montoliu y Benet de Pomés, se redacten així les conclusions definitives:

La versificació catalana es rítmica. No prové de la llatina. La potencialitat rítmica de la nostra llengua es tant gran com la de ses germanes. L'endecassílab clàssich català es el bipartit a la quarta, essent aquesta aguda. L'endecassílab que té l'accent a la sexta, y en son defecte a la quarta y octava, no s'ha vulgarisat al poble encara que l'usen la majoría dels poetes.

Es gairebé de rigor en la consonancia l'ús de rimes que tinguen el meteix valor fonètich, essent potestativa la eleccio d'aquelles que són d'ús variable en diferentes comarques.

TEMA V

Necessitat urgent, pera empendre'l camí de la perfecció del llenguatge escrit, de la publicació de l'Inventari general del idioma català format per En Mariàn Aguiló y Fuster.

PONENCIA DE D. LLUÍS B. NADAL

D'acort ab l'esmenant senyor J. Givanel y Mas, se redacten així les conclusions definitives:

I. No podent la majoría d'escriptors y el poble català en general beure en les mateixes fonts, ab ses grans varietats, el llenguatge parlat o escrit, s'imposa cada dia més l'existencia d'una guia autorisada de que's pugui valdre tothom pera estar segurs del valor y veritable significació de cada frase o paraula.

II. En l'actualitat aquesta guia no pot esser altra que l'Inventari de la llengua format pacientment pel difunt mestre En Mariàn Aguiló y Fuster y les papeletes lexicogràfiques del malhaurat Dr. Joseph Balari y Jubany.

Secció Social y Jurídica

TEMA I

La llengua catalana y els poders públichs. Protecció que aquests li deuen.

No haventse posat d'acort el ponent D. J. Bertràn y Musitu y els autors d'esmenes, D. Joaquim de Bertràn, D. B. de Pomés y D. Carles Francisco y Maymó, se someten separadament a votació la ponencia y les esmenes.

PONENCIA DE D. J. BERTRAN Y MUSITU

I. Devent esser l'Estat l'organisme directiu y propulsor de la vida nacional, y essent la llengua l'element primordial constitutiu de la nacionalitat, tot Estat en el que s'hi integrin pobles de llengua catalana ve obligat al seu foment y a la seva protecció.

II. Aquest foment y protecció ha d'exercirlos l'Estat en les següents formes:

1.ª Mentres existeixi a Espanya un Estat unitari:

a) Servintse en la seva vida administrativa general, en la de justicia y en l'ensenyança, quan se tracti de pobles de llengua catalana o a ells se refereixi.

b) Reconeixent el dret d'usarla als que la parlen, en tots els actes privats y públichs.

c) Ensenyantla en els demés pobles de l'Estat.

d) Fomentant els estudis superiors de la llengua, el seu teatre, estimulant els seus cantors, els seus poetes, els seus romancers, y premiant llur tasca en els concursos per l'Estat degudament organisats.

2.ª Quan se constitueixi l'Estat Català, la llengua catalana serà declarada llengua oficial, ab totes les conseqüencies naturals d'aquesta declaració.

III. També l'Estat ha de reconèixer el dret dels catalans a parlar la llengua catalana en el Parlament.

Esmena de D. Joaquim de Bertran

Conclusió II, lletra *b*):

«Reconeixentla ab caràcter oficial y ab iguals prerrogatives que la més privilegiada llengua espanyola.»

Esmenes y adicions de D. B. de Pomés

Conclusió segona:

a) «... y d'una manera particular en la llegislació, reglamentació y protecció del treball dels catalans o de Catalunya, aont els interessos obrers són tant importants y tant dignes de respecte.»

b) «Reconeixent y facilitant l'exercici del dret...»

c) «... al menys per medi de càtedres en les facultats literaries y jurídiques superiors.)

d) «Protegint per subvenció y ordenant als mestres d'escoles oficials de totes les regions catalanes que coadjuvin per sí y sos deixebles a l'obra patriòtica del Diccionari y de la Gramàtica catalana.»

Esmena de D. Carles Francisco y Maymó

La conclusió primera dirà:

«I. La llengua catalana, adhuch dintre de l'actual sistema polítich, ha d'esser declarada co-oficial a Espanya.»

Se correrà la numeració de les conclusions presentades pel ponent.

La segona de les conclusions formulades pel ponent (que passarà a ser tercera) dirà en son primer incís:

«III. Aquest foment y protecció ha d'exercirlos l'Estat, mentres no's declari la co-oficialitat de la nostra llengua, en les següents formes:» (Les senyalades ab les lletres *a*, *b*, *c* y *d* de les conclusions del senyor Bertràn abans d'esser modificades.)

TEMA II

Manera com se reforçaràn y consolidaràn els vincles de solidaritat natural entre'ls pobles de llengua catalana, assegurantse'l pervindre de la nostra literatura.

No haventse posat d'acort el ponent D. Joaquim Casas-Carbó y els autors d'esmenes D. B. de Pomés y D. Carles Francisco y Maymó, se someten a votació separadament les conclusions de la ponencia y dites esmenes.

Ponencia de D. Joaquim Cases-Carbó

Es lley natural històrica que la sort dels pobles de llengua catalana estigui indisolublement lligada ab la sort del mar Mediterrà; la llur prosperitat o decadencia són independents de la voluntat humana. La mar Mediterrania, que en els segles XVI, XVII y XVIII banyava pobles decadents y pobres, ha tornat a esser centre de prosperitat, de riquesa, de cultura.

Una de les manifestacions més grosses d'aquesta cultura en els pobles mediterranis de llengua catalana es la renovació del cultiu literari d'aquesta ab una intensitat y persistencia vencedores de tota dificultat y de tot obstacle.

Però no encara en totes les regions de llengua catalana té aquesta la consideració de llengua literaria, rivalisant triomfalment ab les llengües importades que hi són oficials. En el Principat el triomf del català va essent cada dia més complet. En les altres regions el moviment de renovació llingüística no ha estat encara tant ràpit y intens, emperò apareixen senyals evidents de que no es lluny el seu esclat esplendorós. Mallorca sobre tot, per boca de les seves somitats intelectuals, se sent catalana sense deixar d'esser mallorquina. El rossellonès sent vibrar la seva ànima nacional y se sent més català encara que 'l català espanyol.

Emperò l'ànima catalana no se sentirà contenta y tranquila fins que senti batre a l'unisó d'ella, de ple a ple, l'ànima valenciana. Aquest allunyament secular de les dues ànimes germanes desapareixerà aviat: era propri d'un període de decadencia nacional que ja fuig. La llur vida intensa exigeix una intimitat. La mateixa lley mediterrania que ha obrat y segueix obrant sobre Catalunya, produint el seu reviscolament integral, obra també sobre Valencia.

Valencia no trigarà gaire a produir grans poetes y grans escriptors (no seràn fets isolats com fins ara) que donaràn lo més superior de la llur obra en llengua valenciana. Y encara que nosaltres sentim que aquesta no es sinó una de les modalitats de la llengua catalana, no havem d'anomenarla catalana fins que'ls mateixos valencians vulguin que així s'anomeni. No es solament qüestió científica: es qüestió de sentiment.

Y un sentiment no s'imposa autoritariament. Un sentiment arriba quan es arribada la seva hora. Y no es arribada encara l'hora de que'l valencià senti la llengua que ell parla, prou identificada ab la llengua dels catalans pera poder portar abdues un mateix nom.

Però l'hora es ja arribada de que senti la propria llengua diferenciada de la castellana y se l'estimi més que no pas aquesta.

A Valencia, donchs, també com en les altres regions, el cultiu de la llengua pendrà vol aviat.

Tot anirà venint y s'anirà fent.

El coneixement y la fe en la lley històrica que regeix els destins de la Nació Catalana no vol inacció. La nostra lley històrica dona un ambient favorable pera que dins d'ell treballin fructuosament les iniciatives individuals.

Aquest devenir de Catalonia es obra del temps, de les circumstancies però també es obra nostra.

Tot allò que pugui augmentar y estrènyer les relacions afectuoses entre catalans, valencians, balears, rossellonesos, algueresos, s'ha de fer. No'ns fem com caldría'ls uns ab els altres y no'ns coneixem gaire y no'ns estimem prou.

Y el començament de l'estimar ha de partir del catalans de Catalunya, car la sort els ha afavorit més que a cap. Si'ls estimem els catalans de per tot arreu y ens donem an ells, ells ens estimaràn y seràn com nosaltres.

Els pobles catalans estàn dins una lley històrica favorable. Lo que s'intenti fer contra d'ells fracassarà. No tenim més que anar fent.

Resumint, donchs: pera que's *reforcin y consolidin els vincles de solidaritat natural entre'ls pobles de llengua catalana, assegurantse així'l pervindre de la nostra literatura*, bastarà que les coses segueixin el llur curs natural. Es a dir, que dins l'ambient favorable produit pel compliment de la lley mediterrania segueixi desenrotllantse cada dia ab més intensitat l'acció integral d'aquests pobles de llengua catalana.

Adicions y esmenes de D. Benet de Pomés

En comptes de la conclusió del senyor ponent, establir les següents:

«I. Se reforçaràn y consolidaràn els vincles, procurant per tots els medis el coneixement integral mutuu d'aquests pobles, perquè del coneixement viu ve l'amor intens, y de l'amor intens l'abraç

fraternal y el vincle poderós de solidaritat tradicional y progressiva.

»II. El pervindre de nostra literatura s'assegurarà ensenyant als noys de totes les terres catalanes textes triats, perfectes y facilment adquiribles, dels nostres millors autors; y fomentant ab premis, que podríen concedir periòdicament les corporacions populars de Catalunya, la publicació d'obres dels distints genres literaris y científichs de totes dites regions.»

En les consideracions que precedeixen a la conclusió de la ponencia convindría ferhi les *esmenes* següents:

I. «La llur prosperitat o decadencia *no són exclusivament dependents de la voluntat humana*, *encara que molt y molt* (y més si va ben acompanyada de l'inteligencia) *hi pot fer aquella dintre la suprema lley providencial que tot ho regula.*»

III. «El rossellonès... se sent *tant català* com el català espanyol.»

Convindría també suprimir desde la frase del paragraf IV, que comença: «La mateixa lley mediterrania...», fins al IV: «Y un sentiment no s'mposa autoritariament».

Supressió igualment de l'última frase: «No tenim més que anar fent».

Esmena adicional de D. Carles Francisco y Maymó

Desempenyant la literatura una missió social important y revelant clarament l'estat del poble, florirà més bellament quan sia major el benestar polítich y econòmich d'aquest.

Treballar pera que augmenti'l dels pobles de llengua catalana, dotantlos d'una constitució nacional adequada pera l'espandiment de llurs respectius interessos, y ajudant els uns als altres en la lluyta pera la consecució d'aquest ideal, serà fer renèixer o despertar llurs sentiments de germanor, reforçar y consolidar els vincles de solidaritat natural que'ls lliguen, reconstituir una personalitat de la que seràn símbols una llengua y una literatura, en llur essencia unes y en llurs matiços varies.

El sentiment d'unitat llingüística y literaria se desvetllarà també ab l'estudi y vulgarisació dels nostres clàssichs, buscantlos, trayentlos a la llum y establint l'ensenyança de la literatura catalana a Mallorca, Valencia, Rosselló, etc., com ho han fet els «Estudis Universitaris Catalans» a Barcelona.

Esmena de D. Joaquim de Riba de Sans

A les conclusions del tema 2.on de la secció 3.a:

La causa que més impedeix el desenrotllament de nostra literatura es, sens dubte, la petitesa del mercat, que fa que en aquests temps d'utilitarisme, la majoría d'autors y editors donguin la preferencia a la llengua castellana en les obres y periòdichs que publiquen.

Pera evitar aquest inconvenient es precís:

1.er Augmentar el mercat de la literatura catalana.

2.on Donar facilitats als autors catalans pera publicar llurs obres.

3.er Fomentar la publicació d'obres y revistes catalanes.

Pera realisar aquests fins lo millor consisteix en la creació d'una societat editorial per accions, o bé, si això's considera impossible, se podría interinament fundar una Associació titulada «Foment de la llengua catalana», ab socis a tot arreu ont se parla aquesta llengua y a qualsevol població del món ont hi hagi un català; camp neutre, ont hi cabríen tots els catalanistes, llaç d'unió de catalans, mallorquins, valencians, rossellonesos, andorrans, algueresos, etc., escampats per tot el món. Pera esser soci caldría demanarho y pagar una quota molt petita, que encara se reduiría més als estudiants y obrers.

En aquesta Societat hi hauría una comissió tècnica o academia de la llengua, y una comissió de propaganda, que funcionaríen y's reuniríen independentment l'una de l'altra.

Aquesta societat fora l'encarregada de

celebrar els congressos de la llengua catalana, anyalment, en diferentes poblacions dels paísos ont se parla nostra llengua.

Obriría, ademés, concursos anyals pera premiar obres de ciencia pura o aplicada escrites precisament en català.

Publicaría mensualment una fulla de propaganda dedicada a l'enaltiment de la llengua catalana, enviantla gratuitament a tots els socis.

Y, si fos possible, se publicaría també una revista dedicada especialment a l'estudi de la llengua catalana y a la literatura, geografía, historia, art, costums, etcètera, dels paísos d'aquesta llengua.

El comitè executiu del Primer Congrés de la Llengua Catalana fora l'encarregat de portar a la pràctica la fundació de aquesta societat.

TEMA III

La llengua natural es l'única apta pera l'integral educació dels petits y dels grans.

No haventse posat d'acort el ponent D. Joan Bardina ab l'autor d'una esmena D. B. de Pomés, se someten separadament a votació la ponencia y dita esmena.

Ponencia de D. Joan Bardina

I. Els mots, les idees y les paraules són una mateixa manifestació dels noms real, ideal y humà.

II. L'instrucció en la llengua natural, sense tenir l'importancia esclusiva que alguns li donen, es d'una trascendencia capdal segons la llògica y les estadístiques. L'Escola primaria en son genuí caràcter d'institució popular y educadora, aparegué quan el llatí fou reemplaçat en l'ensenyança per les llengües vulgars, ja que la llengua es *medi* y no *fi* de l'ensenyança. L'Estat espanyol, anteposant mal enteses raons polítiques a les prescripcions pedagògiques, ha desfigurat aquesta doctrina.

III. La Pedagogía moderníssima de educació natural, igual que l'instructiva de l'antigüetat, exigeix la llengua materna com a vincle natural entre'ls mestres y els deixebles. En les escoles oficials, tenint en compte que a les escoles de pàrvuls s'hi educa baix el mètode natural, s'empleará en elles únicament la llengua catalana; però després, quan els noys entren en altre cercle d'ensenyança, la llengua catalana ha d'aclarir els conceptes que, per manament oficial, s'espliquin en llengua castellana.

IV. El Congrés demanarà al Govern —y mirarà d'obtenir per tots els medis necessaris— que en les oposicions pera escoles de Catalunya, Mallorca y Valencia hi figuri un exercici previ en que'ls opositors deguin provar que entenen y parlen el català. També dirigirà una circular als mestres de Catalunya recordantlos sos devers científichs, pedagògichs y patriòtichs sobre l'educació en català, excitantlos a introduir en llurs escoles l'ensenyança de la llengua catalana; y una altra als catedràtichs, demanantlos que ensenyin els termes tècnichs vulgars de llurs assignatures.

Esmenes de D. Benet de Pomés

I. Pera fer més cert y clar el tema convindría modificarlo, dient:

«La llengua catalana es l'única apta, tractantse de catalans, pera la *fonamental* instrucció dels noys y dels grans.»

II. S'haurien de *suprimir les dues primeres conclusions* per incongruents ab el tema y inútils pera demostrarlo; y per poch precisament filosòfica la I y falsa y inconseqüent la II.

III. En compte de la *conclusió V*, la següent:

«El Congrés demanarà al Govern, y procurarà obtenir per tots els medis possibles, l'immediata realisació d'aquest ideal.»

TEMA IV

Necessitat de que l'Estat concedeixi una amplia llibertat d'ensenyança que permeti donarla segons exigeix la manera d'esser, sentir y parlar dels habitants de Catalunya.

Haventse posat d'acort el ponent D. Francisco de P. Maspons y Anglasell y els autors d'esmenes D. B. de Pomés y D Carles Francisco y Maymó, se someten a votació les conclusions definitives pera la redacció de les quals s'han tingut en compte dites esmenes.

Conclusions definitives

I. Essent l'ensenyança una funció social y no política, la tendencia monopolisadora y restrictiva del Estat en la mateixa es inadmisible y pràcticamet contraria a l'espansió del esperit català, en una de les més fonamentals de les seves activitats, que es la que té per objecte la formació y educació de les generacions futures.

II. L'imposició d'un procediment y d'un llenguatge oficial en l'ensenyança es tant absurda y regressiva com l'imposició d'un criteri oficial dogmatisador.

III. El Poder Públich ha d'abstenirse d'intervenir en l'ensenyança privada més que en els casos d'immoralitat o delicte, no devent de cap manera intervenirhi per raons de caràcter tècnich o llingüístich.

IV. Mentres l'Estat se reservi com en l'article 12 de la Constitució espanyola, l'espedició de títols y la fixació de les condicions dels que pretenguin obtenirlos y de la forma en que aquests hagin de provar llur aptitut, es de justicia que'ls que hagin cursat en Universitats o Escoles lliures puguin fer dita prova devant de representants dels respectius col-legis, gremis o corporacions professionals o de caràcter científich o tècnich, però no que l'hagin de fer devant dels professors de les Universitats o Escoles oficials, havent d'abstenirse també'l poder públich de tota imposició respecte de programes, textes o idiomes.

V. En l'ensenyansa pública, mentres subsisteixi, s'han d'acomodar els plans oficials a la manera d'esser, sentir y parlar dels habitants de Catalunya, y deixarse en llibertat al professor per usar els procediments més adequats a dit obgecte y d'una manera especial, l'idioma català.

VI. Donat el criteri oficial, cada dia més contrari al desvetllament de l'ànima catalana, es d'estraordinaria conveniencia treballar ab assiduitat pera afirmar resoltament la llibertat d'ensenyança y la forma y manera de donarla, utilisant pera aquest fí'ls medis més a propòsit, tals com l'acció parlamentaria, la celebració de congressos d'ensenyança lliure, etc.

Barcelona 1.er de Janer de 1907.

Per la Comissió Executiva:

El Secretari General

J. Algarra

Recompte de 494 votacions

	Sí	No	En blanch
Secció Filològica-Històrica			
Tema I. Importancia de l'Ortografía. Necessitat d'equilibrar l'element fonètich ab l'etimològich.—Conclusions del Ponent. . . .	309	68	117
Tema II. Pronoms y adjetius pronominals.—Us recte del *llur*.—Conclusions del Ponent.	192	25	277
Esmena de D. Antoni Forn	174	97	223
Tema III. Particules prenominals *hi, en, ho*.—Conclusions del Ponent.	300	3	161
Tema IV. Relatiu possessiu català equivalent al llatí *cujus, quorum*.—Conclusions del Ponent.	315	3	176
Tema V. La preposició *a* en l'acusatiu.—Conclusions del Ponent. .	301	10	183
Tema VI. Concordança del participi ab el terme d'acció.—Conclusions del Ponent.	121	130	243
Conclusions de D. Pompeu Fabra.	122	197	175
Tema VII. Us de l'auxiliar *esser* en les oracions d'activa.—Conclusions del Ponent	202	137	155
Esmena adicional del senyor Puig y Sais.	108	169	217
Conclusions de D. Pompeu Fabra.	181	97	216
Tema VIII. Oracions condicionals.—Conclusions del Ponent . . .	215	5	274
Tema IX. Procedencia y ortografía de la *x* catalana. — Conclusions del Ponent.	177	148	169
Conclusions de D. Pompeu Fabra.	207	78	209
Secció Literaria			
Tema I. Ponencia de D. Joaquim Ruyra.	374	1	119
Tema II. Ponencia de D. Gregori Artizá.	80	270	144
Esmenes de Mossèn Antoni M.ª Alcover	318	47	129
Tema III. Ponencia de D. Joan Maragall.	281	87	126
Tema IV. Ponencia de D. Lluis Viladot.	208	4	282
Tema V. Ponencia de D. Lluis B. Nadal.	328	20	146
Secció Social y Jurídica			
Tema I. La llengua catalana y els poders públichs.—Conclusions del Ponent.	327	54	113
Esmena de D. Joaquim de Bertràn.	178	126	190
Esmenes y adicions de D. Benet de Pomés.	131	183	180
Esmena de D. Carles F. Maymó.	173	135	186
Tema II. Ponencia de D. Joaquim Cases Carbó.	166	130	198
Esmena de D. Benet de Pomés, a les conclusions	149	96	249
Adicions y Esmenes de D. Benet de Pomés a les consideracions que precedeixen les conclusions de la Ponencia	127	113	254

	Sí	No	En blanch
Supresions que proposa D. Benet de Pomés, de alguna de dites consideracions.	94	132	268
Esmena adicional de D. Carles F. Maymó.	165	84	245
Esmena de D. Joaquim de Riba de Sanz	185	77	232
TEMA III. La llengua natural es l'única apta pera la integral educació dels petits y dels grans.—Conclusions del Ponent.	207	122	165
Esmenes de D. Benet de Pomés.	196	131	167
TEMA IV. Necessitat de que l'Estat concedeixi una ampla llibertat d'ensenyança que permeti donarla segons exigeix la manera d'esser, sentir, y parlar, dels habitants de Catalunya.—Conclusions del Ponent.	388	8	98

El Secretari-escrutador

CARLES DE FORTUNY

Escrutini de 113 votacions per conclusions

El següent quadro no hauría d'esser publicat, atenent a les *Observacions* de les fulles de votació, ont s'establía qu'aquesta sería per totalitat de temes y esmenes, y no per conclusions.

Mes la Comissió Executiva, sense desatendres de la regla establerta, ha cregut del cas donar a conèixer aquest quadro, considerant que entre'ls que votaren per conclusions hi figuren distingidíssims congressistes, del criteri dels quals no convé prescindir, y atenent a que la contravenció d'aquella regla sols deu atribuirse a un descuit involuntari o en un laudable desitg de precisar llur criteri en els detalls de les qüestions plantejades.

Secció Filològica-històrica	Sí	No	En blanch
Tema I. I.	105		8
» II.	105		8
» III.	102	1	10
» IV.	93	2	18
Tema II. I.	93	2	18
» II.	83	5	25
» III.	54	27	32
» IV.	80	8	25
Esmena a III.	66	13	34
Tema III. I.	91	2	20
» II.	90		23
Tema IV. I.	87		26
» II.	91		22
Tema V.	88	1	24
Tema VI. I.	42	17	54
» II.	44	16	53
» III.	39	17	57
» IV.	40	15	58
» V.	40	16	57
» VI.	40	14	59
Esmena I.	40	16	57
» II.	37	16	60
» III.	30	18	65
» IV.	31	20	62
Tema VII. I.	39	21	53
» II.	35	20	58
» III.	33	23	57
Adició a III	25	15	73
Esmena I.	40	20	53
» II.	44	18	51
Tema VIII. I.	61	1	51
» II.	63	1	49
Tema IX. I.	36	26	51
» II.	26	30	57
» III.	29	36	48
Esmena A.	52	8	53
» B I.	67	7	39
» B II.	68	8	37
» B III.	66	8	39
» B IV.	59	11	43
Secció Literaria			
Tema I. I.	97	1	15
» II.	91	1	21
Tema I. III.	95	1	17
» IV.	94		19
Tema II. I.	35	52	26
» II.	29	54	30
» III.	28	52	33
Esmena I.	73	6	34
» II.	73	6	34
» III.	74	7	32
Tema III. I.	92	2	19
» II.	94		19
Tema IV. I.	46	2	65
» II.	44	2	67
Tema V. I.	78	2	33
» II.	73	4	36
Secció Social y Jurídica			
Tema I. I.	78	9	26
» II.	83	4	26
» III.	78	7	28
Esmena II b.	53	22	38
» II a, b, c, e.	53	16	44
» I.	47	12	44
» III.	32	28	53
Tema II.	40	11	62
Esmena I. Pomés.	50	9	54
» II. »	51	8	54
» I. Conclusió.	37	15	61
» III. »	33	14	66
» IV.	23	19	71
» Maymó.	46	8	59
» Riba.	49	11	53
Tema III. I.	57	17	39
» II.	57	17	39
» III.	65	9	39
» IV.	62	16	35
Esmena I.	47	21	45
» II.	34	23	56
» III.	38	25	50
Tema IV. I.	96	1	16
» II.	96	1	16
» III.	96	1	16
» IV.	93	1	19
» V.	95	1	17
» VI.	96	1	16

El Secretari-escrutador, J. M. Gay

TAULA

SECCIO FILOLOGICA-HISTORICA

COMUNICACIONS

SECCIO LITERARIA

SECCIO SOCIAL Y JURIDICA

Pl.

COMUNICACIONS

Aquesta edició limitada a MMM exemplars y C especials
en paper satinat, s'acabà d'estampar a l'im-
prenta d'En Joaquim Horta pels vols de
Sant Jaume de MCMVIII, sots la cura
y esment de D. Emili Vallès,
Membre de la Comissió
Executiva.